

Digitaliseret af | Digitised by

**DET KGL.
BIBLIOTEK**

Royal Danish Library

Forfatter(e) | Author(s):

Titel | Title:

Alternativ titel | Alternative title:

Bindbetegnelse | Volume Statement:

Udgivet år og sted | Publication time and place: Kbh., 1768-1773

Fysiske størrelse | Physical extent:

Kongelig privilegerede Adresse-Contoirs

Kritiske Journal om Bøger og Skrifter for Aar

Kiøbenhavns kongelig privilegerede Adresse-
Contoirs Kritiske Journal for Aar ...

1770-71; vol. 4-5

Kbh., 1768-1773

bd.

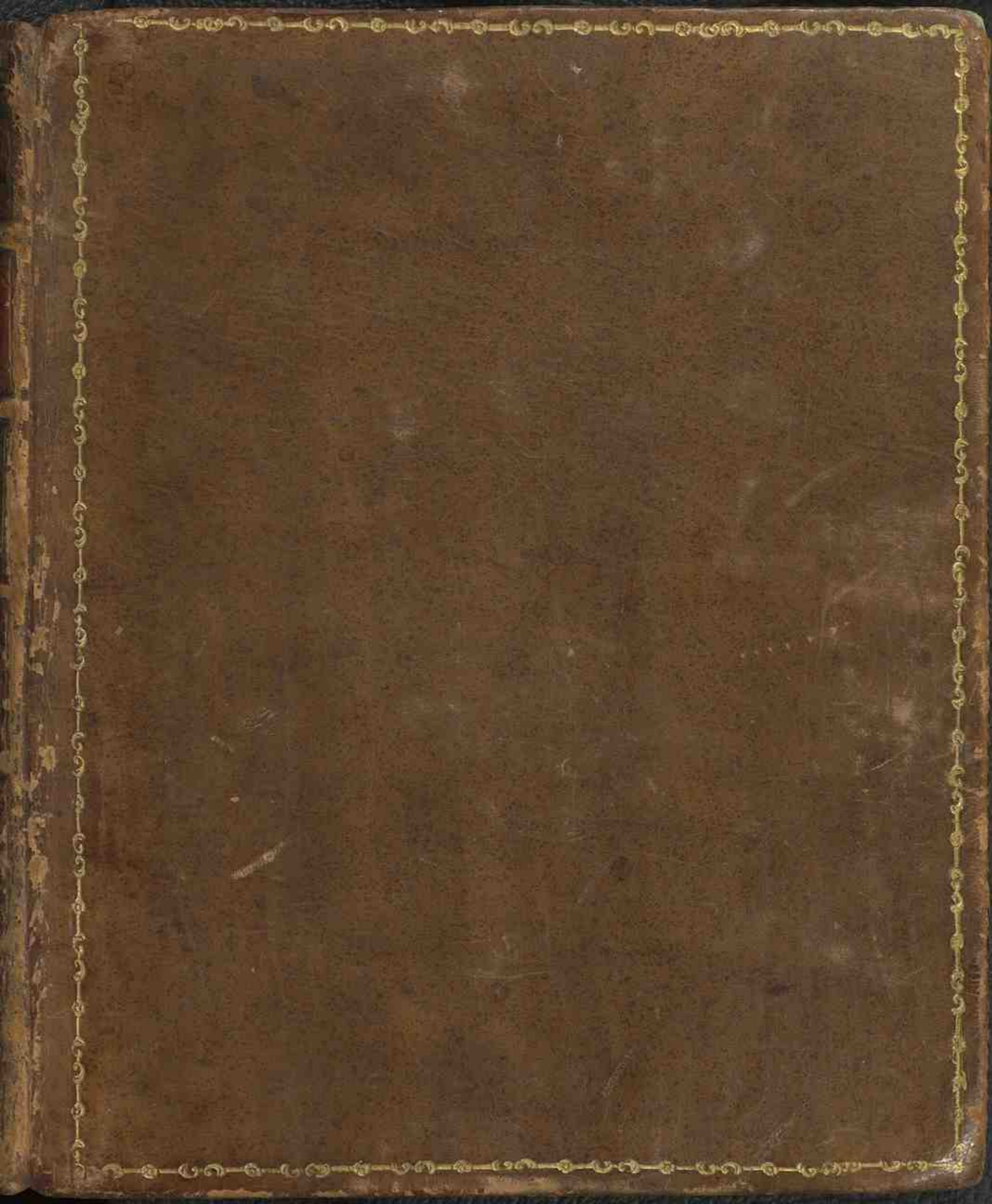
DK

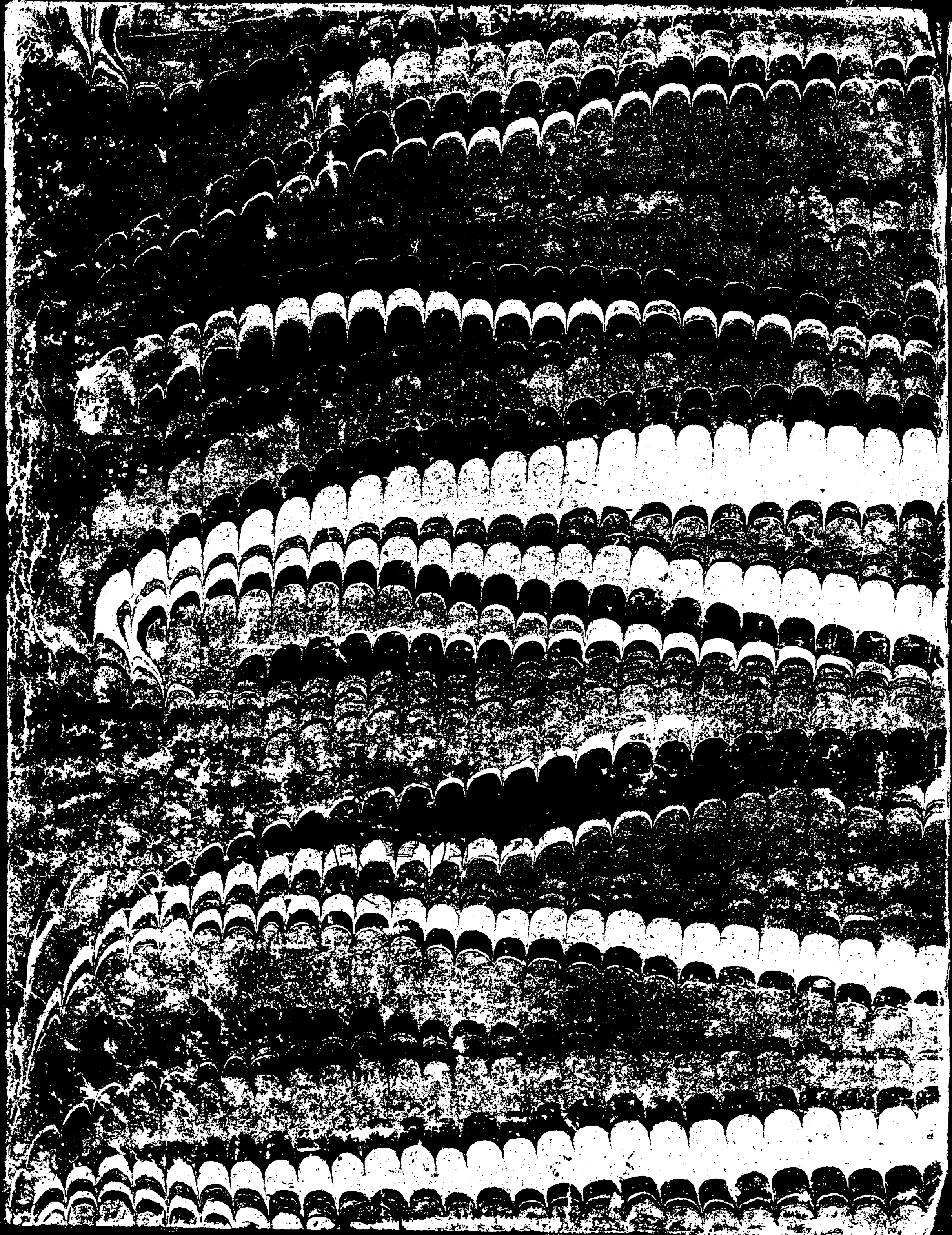
Materialet er fri af ophavsret. Du kan kopiere, ændre, distribuere eller fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse. Husk altid at kreditere ophavsmanden.

UK

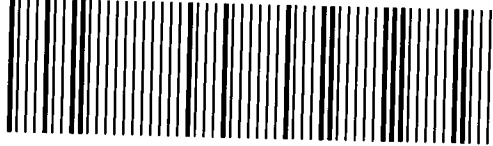
The work is free of copyright. You can copy, change, distribute or present the work, even for commercial purposes, without asking for permission. Always remember to credit the author.

DET KONGELIGE BIBLIOTEK

130011023070

49. - 25. - 40

Kjøbenhavn

Kongelig privilegerede

Adresse-Contoir

Kritiske Journal

for

Mar 1770.

Fjerde Aargang.

LIBRARY OF THE

UNIVERSITY OF TORONTO

100 St. George Street

Toronto, Ontario

1912

Kiøbenhavnſke Kongl. privil. Adressecontoirs
Kritiſke Journal.

No. I. og 2. ————— 1770.

Martini Th. Brunnichii, rerum natural. & Oeconomiae in Univ. Hafn. Lectoris publici Ichthyologia Maſſilienſis, fiſtens piſcium deſcriptiones eorumque apud incolas nomina. Accedunt Spolia maris Adriatici. Hafniae & Lipſiae apud Rothii Viduam & Proft 1768. ſtor 110 Sider 8.

Den lærde Forfatter af dette lidet Værk er vores nu værende Hr. Profeſſor Brunniche, ſom, efter at have opholdt ſig henved 5 Aar paa fremmede Steder, nu nylig er hjemkommet til os, og ſom allerede for ſin Bortrejſe har gjort ſig bekiendt ved ſaadanne til Dyr-Kundſkaben henhørende Arbejder. Hans ikke meget lange Ophold i Marſeille, et meget fiſkerigt Sted, har givet Anledning til nærværende Værk. Det er tilſkrevet det under Hans Excellence Hr. Greve Thotts Præſidium blomſtrende Kongelige Videnskaberneſ Selskab. Den korte Fortale fremſætter en Fiſkes Character i en indſkrænket Forſtand efter de Linneiske Grundſatſer, og beſtemmer efter ſamme denne Dyr-Classes almindelige Inddeling. Maſtarmens Sted, ſom ſtaaer i et nye Forhold med Bugfinnerne, holder Forf. for at være beqvemt til at kunne beſtemme Hoved-Afdelingerne. Til at beſtemme Genera udfordrer han med Rette flere Arters Overeensſtemmeſe i Hovedets og heele Kroppens Figur og i Beſkaffenheden af ſammes Overflade, (Superficies) i Sidelinien (linea lateralis) Stilling, i Dvænes Cæde, og i Mundens og de dertil henhørende Deles Structur. Tallet paa Straalerne i Dredekkebinden (Radii membranæ branchioſtegæ) holder han for et uſikkert Kiendetegn. Det er ikke eens i alle

Species af et og ſamme dog naturlige Genus, ja maaskee endogsaa forſkielligt hos forſkiellige individua, i det mindſte er det forſkielligt hos adſkillige Skribenter. Ligeledes forholder det ſig med Straalerne i Finnerne (radii pinnarum), dog undtager Forf. Bugfinnerne (pinnæ ventrales). Vi finde imidlertid i den Linneiske Fortegnelse paa Fiſke, hvor Tallet paa Finnernes Straaler efter adſkillige Skribenters Beſkrivelse er tilføyet, temmelig ofte en betydelig Forſkiellighed i ſamme. Forf. lover os en nærmere Underretning om Fiſkenes Kiendetegn i et andet Værk. De generiſke Kiendetegn paa 3de af de Linneiske Genera finde vi her forbedret, og vi maae tilſtaaede Nødvendigheden af denne Forbedring, naar den er ſaaledes rigtig; thi de angivne Kiendetegn ere ikke allene forſkiellige fra de Linneiske, men imodſige dem ofte aldeles. Tallet paa Bugfinnernes Straaler bliver her ogsaa anført under Kiendetegnene paa Genera, og vi finde, at det ogsaa ved de fleſte Linneiske Species er overeensſtemmende, dog vilde vi heller ungeſær beſtemme det, end indſkrænke det til et eneste Tal. Maſtarmens Sted ſynes Forf. ikke at kunne almindeligen beſtemme ved diſſe tre Genera. Han lover os yere at underſøge diſſe her beſkrevne Fiſke, og at ſammenligne dem med andre Skribenters Beſkrivelſer, ſom for nærværende Tid ikke vare ved Haanden, tilligemed Aftegninger af de hidtil ikke nok bekiendte Species, et Laſte, ſom ikke kan andet end være Naturhitoriens Elſkere behageligt. Endelig beklager han ſig over den Forſkiellighed imellem de af Salviano og Artedi angivne Lands-Navne, og dem, ſom han der paa Stedet har fundet brugelige, og ſlutter Fortalen med en Forklaring over hans Maade at tælle Finnernes Straaler, hvilken er fuldkommen den ſamme ſom den Linneiske.

Værket selv er en Fortegnelse paa de Fiske, som fanges ved Marseille, af hvilke Forfatteren har selv betragtet de fleste levende, og altsaa været i Stand til at give nøyagtigere Beskrivelser, end dem, man hidtil ofte har gjort efter ufuldkomne og beskadigede Modeller. Nogle faa af dem ere ikke komne ham til syne, og ved andre har han ikke holdt Beskrivelsen nødvendig. Anmærkninger om Nyttien i Decornomien ere ikkun sparsommelig indførte. Man tæller mitten Species, som fattes i den Linnéiske Fortegnelse, hvorunder dog ere nogle, som Forf. ikke drister sig til, at udgive for ganske nye. Tallet paa Finne-Straalene viger ofte meget af fra det, som af andre Sribenter er angivet. Beskrivelserne selv ere korte og forfærdigede efter den af de nyere Ichthyologer antagne Methode. Ofte ere de meget forskjellig fra dem, som vi allerede have. Saaledes synes paa den første Side Krampesfiken (Raja Torpedo) at være fuldkommen forskjellig fra det Linnéiske Species; thi foruden at der mangler de smukt rangerede Pletter paa Ryggen, saa beskriver Forf. Rumpen paa sin rund, hvilken efter Hr. Ridder von Linnés Beskrivelse er kantet, en Forskiel, som tilkiendegiver noget meere end en Variation eller Afændring. Bellonius synes vel ogsaa at ville antage tvende Species, endskjønt han ikke har anmærket denne betydelige Forskiel. Man har fundet i Mave af en stor Hai (Squalus Carcharias) et heelt Menneske i fuldkommen Klæbedragt. En anden Hai (Squalus edentulus) af hvilken alene det tørre conserverede Hoved beskrives, har virkelig ingen Tænder. Dersom saa er, hvilket man sikkert kan troe af en saa skarpsigtig Naturforskers Undersøgning, saa er samme meget forskjellig fra den Gurneriske (Tronhiemiske Selskabs Skrift: 3. p. 33 & 4 p. 14) hvilken efter nye Undersøgning er befunden at være forsynet med meget stærke Tænder. Søe-Hesten (Syngnathus Hippocampus) et ellers i Cabinetter meget almindeligt Dyr, bliver her ganske anderledes beskrevet end af Ridder Linné. Den i Norden saa almindelige Schild falder der stelden, og er derfor ogsaa her bleven værdig en Beskrivelse. For Næsten ere der ogsaa adskillige som have hjemme hos os, saasom Makrelen og andre. Af Laxe-Slægten finde vi ingen ånført.

Tillægget, som overskrives: Spolia e mari Adriatico reportata, giver os ligeledes Beskrivelser af Fiske og nogle andre Søe-Dyr. I Fortalen lover Forfatteren ikke at beskrive andet end hvad der

er nyt og ubekendt, men synes dog at have forladt dette Forsæt. En nye Art Krebs bliver beskrevet, og en Fortegnelse over flere der foresaldende Krebs tillagt. Derpaa følger en besynderlig Medusa, som ogsaa er ny, og endelig slutter Forf. med en Fortegnelse over nogle der faldende Dyr af Ormenes Classe, efter at han saaledes paa ny har givet Publikum et Beviis paa sin Nidkærlighed for Naturhistorien, og paa den Skarpsigtighed som alletider ledsager hans Betragtninger over Naturens Produkter, hvoraf man med megen Grund kan vente endnu overflødige Frugter.

Sørste Anhang til den Accentuerede Grammatika, angaaende Indretningen i et orthographisk Ord-Register, hvoraf en Prøve følger bag efter. Kiøbenhavn 1769, trykt udi det Kongel. Waisenhusets Bogtrykkerie af G. G. Salicat. Stor 36 S. 8.

Dette Anhang til den accentuerede Grammatik, som følger i lige §§ med Forfatterens methodiske Forsøg til en fuldstændig Dansk Syntax, indeholder en Mængde fine Jagttagelser over Sprogens første og simpelste Elementer, som kunne bringe dem, der have Gaver og Lust til at philosophere over Sprogene, paa mange nye Spor, ikke blot i henseende til vort Modersmaal, men ogsaa til Sprogene i Almindelighed.

Hr. Sjøysgaard handler først om Ordenes Materie. Derved forstaaer han egentlig Bogstaverne, og de ordforskjellende Aandepåsninger, som han kalder dem, hvilke sidste igien befatte under sig, som Species, Aandelavene og Tidslængdene eller Quantiteterne.

Tonen holder Forf. for ikke at høre til en Bogstaves egentlige Væsen, og gjør derfor Forskiel imellem en hvissende Vocal og en klarlydende Vocal. Den første skal kunne udføres uden Tone, men den sidste kan ikke nævnes uden en egentlig saa kaldet Tone. Derfor laster han og den Forskiel, som gemeenlig gøres imellem en Vocal og en Consonant, naar man siger, at en Vocal lyder af sig selv, og en Consonant ikke; og vil, at Forskiellen bestaaer deri, at Vocalens Væsen er beqvemt til at tage imod To-
nea

nen, som gjør den lydende, hvortil ingen Consonant er skiltet, uden ved Hielp af en optonet Vocal. — Maaſkee vi ikke forſtaae Forf. ret; men ſaaledes, ſom vi forſtaae ham, synes os den Forſkiel, han ſætter imellem hviffende og klarlydende Vocaler, ikke at have meget paa ſig, og at gjøre Sagen uden Fornuſdenhed vanſkelig. Uden Lyd kan dog ingen Vocal udſores, ſaa længe den ſkal høres, end og blot af den Talende eller Hviffende ſelv. Vil man ikke kalde denne Lyd Tone, fordi den ikke er ſtærk nok til at fornemmes af andre, ſaa kan der dog ingen Forſkiel være imellem en hviffende Vocals Lyd og en klarlydende Vocals Tone, uden i Grader, og denne Forſkiellighed veed vi ikke om den fortjener at komme i Betragtning; allerhelſt, da den ſamme Forandring, ſkiønt ved den hviffende Vocal mindre kiendelig, foregaaer i Taleorganerne ved at udhviffe en Vocal, ſom ved at udtone den. Vi ſee derfor heller ikke, at det ſædvanlige Begreb, man giver os om Vocaler og Conſonanter, behøver nogen Rettelse i denne Henſeende. —

Smukt og fint er det, hvad Forf. bemærker om Vocalernes forſkiellige Modificationer, S. 8. og følgende.

Hvad Hr. S. forſtaaer ved Mandelave, og hvor mange Mandelave han antager i det Danſke Sprog, har han viiſt i den accentuerede Grammatik. Han lægger her endnu til, at man bør gjøre Forſkiel imellem Mandelav og Mandepaſning: "Det ſidſte er Genus, og det forſte Species. Mandelave og Qvantiteter ere Kiendemærker paa de Ord, ſom Brugen har bundet dem til; og de beholde deres Væſen og bemærkede Kraft, ligesom Bogſtave, hvad Tone og fri Mandepaſning de ogſaa ſamles med".

I den anden Afdeling taler Hr. S. om Vocalernes uſtadige Læsning. Han gjør Forſkiel imellem en Vocals egen Lyd, ſom er den Lyd, en ſkreven Vocal nævnes og læſes med i vort Alphabet, og dens fremmede Lyd, ſom er den anden Lyd, den undertiden læſes med, og ſom ikke hører den til; ſ. Ex. den Lyd ſom E har i Ordet Fred, er dens egen Lyd; men den Lyd, ſom ſamme ſkrevene Vocal ſkal betegne i med, er dens fremmede Lyd. Han bemærker, at af vore Vocaler læſes A, Na, E i retſkrevene Ord altid med deres egen Lyd; at det ſamme kan ſiges om de øvrige E, I, O, U, Q og Ø 1.) i aabne Stavelſer d. e. i ſaadanne, ſom endes paa en Vocal, enten de ere toneløſe eller en, 2.) naar de ere langtonede, enten Stavelſen er aaben, eller lukket,

d. e. enten den endes paa en Vocal eller Conſonant. Derimod erindrer han, at diſſe ſidſte i Korttonede Lukte Stavelſer pleve hver at læſes paa tvende Maader, nemlig nu med deres egen Lyd, og nu med en fremmed; og giver Regler for enhver af diſſe Vocaler i ſær, ſom viſe, i hvilke Ord den efter den bedſte Brug, ſom Forfatteren ſiger, bør udtales med ſin egen Lyd. Diſſe Regler tilligemed deres Anmærkninger ere, ligesom alt hvad Hr. S. har ſkrevet over Sproget, Frugten af en ved et philoſophiſt Genie, og mange Aars Flid underſtøttet Eſtertænke over Sprogets Natur og Beſkaffenhed; og ſom philoſophiſke Speculationer agte vi dem høyt. Aldrig har nogen ſaaledes oploſt vort Sprog i ſine forſte og fineſte Beſtanddeele, ſom Hr. S. Men naar man ſpørger os, hvad Nytte vi troe, at diſſe og deſſige fine Bemærkninger kunne gjøre dem, ſom alene ville lære Sprogets rette Læsning og Skrivning; ſaa tør vi neppe ſige vor Mening af Frugt for den haarde Dom, Forfatteren vil lade gaae over os. Men det maa ikke hjelpe. —

Vocalernes Læsning er uſtadig i alle levende Sprog, og hører ikke op at være det, førend Sproget hører op at tales, eller dør ud; og denne Uſtadighed er ingen Feil. Den, ſom vil tale Sproget, bør vide Vocalernes rette Læsning i ethvert Ord; og den lærer han ved at høre Sproget tales af dem, ſom tale det bedſt. Den mundtlige Underviisning gjør her meere Nytte, end den dybsindigſte Sprog-lære. Den, ſom ikke vil tale Sproget, men alene læſe dets Skrifter; hvortil behøver han at kiende ſaa nye Vocalernes rette Læsning? Vi læſe og forſtaae Grækerne og Romernes Skrifter, uden at vide deres Vocalers rette Læsning; og det er dog ikke at tvivle paa, at deres Vocaler jo lige ſaa vel ſom vores have haat baade en egen og en fremmed Lyd. Men hvem kiender denne Forſkiel nu? Og hvad ſkader det os ſtort, at vi ikke kiende den? Saaledes troe vi heller ikke, det ſkader de Fremmede, ſom ville lære vort Sprog, ſtort, om de ikke ſaa nye vide vore Vocalers rette Læsning, og vi vilde beklage dem, om de forſt ſkulde lære dem af de her givne Regler. Men derfor erklære vi ingeniunde Forfatterens Undersøgelſer i dette Stykke for overflødige eller unyttige. At udgrunde Sproget, ſaavidt det lader ſig gjøre, er altid en værdig Gjæſtel for et philoſophiſt Hoved, og leder til mange for den menneſkelige Forſtand frugtbare Slutninger.

Endelig kommer Hr. H. til det orthographiske Ord-Register selv, hvoraf han her giver en Prøve, som bestaaer i Bogstavet U. De danske Gloser ere oversatte med tydske, og de provinciale og forældede Ord betegnede med en (*). Man vilde tage meget fejl, om man her blot søgte de Ord, hvis Ret-skrivning i Dansken kan være tvetydig eller Vanskeligheder underkastet. Forfatterens Hensigt er, at fastsætte Ordens rette Læsning, hvilken han holder for Grunden til den rette Skrivning; og derfor finder man her en Mængde Ord, som intet vanskeligt have i Ret-skrivningen, men som alene ere forskellige i henseende til de Vandelave, hvormed en eller anden Stavelse udtales; hvilke Vandelave da ere betegnede med de af Forf. udvalgte Accenter, f. Ex. å ter, ålterhoog, ålterdüg, ålterdüg n, ålterdugge, ålterduggene, v. s. v. Accenter holder Hr. H. for "saa" nødvendige i en dansk Ordbog, at det, uden Hielp "af dem, er plat umueligt at give Ukyndige nogen "fuldkommen Læsnings Regel S. 3". Dersom Forf. ved Ukyndige forstaaer dem, som slet ikke kiende vort Sprog, som ere Fremmede for os af Sprog og Nation, saa tvivle vi om, at der gives nogen fuldkommen Læsnings Regel for saadanne, naar vi tage Læsningen i den Vide og Vidtløstighed, som Hr. H., og forstaae derunder endog saa Vocalernes og Stavelsernes rette Udaandelse. Læsningen i den Forstand, om den nogenstinde kan bringes til Stadighed og Visshed, bør vel ikke læres ved Regler, men ved mundtlig Underviisning, og Omgang med Folk, som læse ret. De, som ikke kunne have denne, bør lade sig nøye med saa megen Retlæsning, at de kunne forstaae vore Skrifter, og dertil bør de kunne komme uden Accenternes Hielp. Vi læse jo Grækernes Poeter, og bilde os ind at forstaae dem uden at bekymre os om deres Accenter, som ere et Paafund af deres nyere Sproglærere. Det forstaaer sig, den Maade, vi læse dem paa, vilde vist nok skurre skrækkelig i en indfødt Grækers Ore, i fald saadan en opstod iblandt os. Men, var han fornuftig, rettede han heller sin riatige Læsning efter vor falske, end forlangede, at vi skulde gvaale os med at lære den rette af ham. — Men forstaaer Hr. H. ved Ukyndige dem af Sprogets Indfødt, som ikke læse ret, saa nægte vi ingenslunde, at jo nogle Accenter kunde gjøre nogen Nytte i Læsningen, dog meest til at kiende Toneholdet og Vocalernes Quantiteter, hvilke begge i mange Ord ere heel vaklende og uviste. Men naar Forf. videre forsikrer, "at enhver, som

"kiender hans Accenter, behøver hverken at vide Brug" eller Regl for det, som kan læres af samme Tegns "hundrede gange snarere end af Brugens"; saa maae vi reent ud bekiende vor Vantro; allerhelst da vi ikke iadsee, hvorledes nogen kan gjøre sig et bestemt Begreb om disse Tegns eller Accenters Fynd, uden just ved Brugens eller ved mundtlig Underviisning; saaledes som vi intet ret Begreb kunne gjøre os om de græske Accenters Fynd, fordi denne Brug og mundtlig Underviisning mangler os. Og overalt, omendstønt Forfatterens Lære om Vocalernes forskellige Udaandelser, og hans derpaa byggede Accentuation, kan være i sig selv meget grundet, saa synes os dog, at saadanne Bemærkninger over Sprogets finere Skatteringer ikke bør have Sted i en Sproglære eller en orthographisk Ordbog, som skrives for de Ukyndiges Skyld: saa kjærkomne de ellers bør være for Elskere af philosophiske og kritiske Undersøgelser.

Vi forbigaae de deels antiqvariske, deels kritiske Anmærkninger, som Forf. gjør over adskillige Ord i sit Ordregister, hvilke vi ikke alle kunne give vort Bifald, og bede Hr. Høysgaard ikke at skrive de saa Erindringer, vi her have gjort ham, paa den alvidende Kritik's Regning, som har villet sætte sig i frist Arbeide, at den ikke skulde blive rusten, og derover tabe sin Skarphed (S. 36.). Saadan en Forlegenhed kan vel Kritiken desværre, end og den, som ikke vil anses for alvidende, ikke saa let komme i hos os, saa længe vi have nok af dem, der skrive ganske uden Rald, og nogle, som gaae ud af den Ephære, hvori de kunde skrive med Roes, for at underkaste sig Kritikens Tugtelse i en anden, som de ikke ere vorne (*). Men vi have troet, at Sprog-Læren lige saa lidet vilde være alvidende, som Kritiken; og at Hr. H. selv burde være begierlig for at vide, hvad Tvivlsmaal, grundede eller ugrundede, der i saa lang en Tid kunde have holdet hans Landsmænd fra at følge hans grammaticalske Forslag. Og vi ere visse paa, at mange have havt de samme Tvivlsmaal imod dem, som vi her til deels have yttret.

Marcus Salomonson Nyeborgs bevægende Aarsager, hvorfor han har forladt den Jødiske Religion, og antaget Jesu Christi sande og alene saliggjørende Lærdom. *Risben-*
han

(*) See Kritisk Journal 1768. No. 5. S. 61.

havn 1769, trykt hos N. Møller, Kongelig Hof-Bogtrykker, paa Forfatterens egen Bekostning. Stor 46 S. 8.

Vi have til sin Tid havt Leilighed at gjøre Hr. Nye-
borg bekendt for vore Læsere, som en Israelit af Smag og Indsigt (*). Hans Overgang til den christelige Troe bør derfor ansees som en vigtig Erhvervelse for Religionen, i fald den er oprigtig; og derom er det ukierligt at tvivle, naar man har læst disse Blade. Først igiendriver Forfatteren grundig de urigtige og forfængelige Begreb, som Jøderne gjøre sig om Messias, viser, hvad Aarsager man har til at holde Evangelisternes og Apostlernes Vidnesbyrd om Jesus for høyst troeværdige, og ved at sammenligne de i det gamle Testamente forekommende Spaadomme om Messias med deres Opfyldelse i det nye, gjør det tydeligt, at den i det G. T. forjættede Messias ingen anden kan være end de Christnes Jesus. Dernæst gjør Forf. en gandske opbyggelig Betragtning over Gal. 4, 4. og viser i Anledning af dette Sted, at Jesus kom til Verden paa den beleiligste Tid.

Om sider søger han at betage Jøderne de to Hovedscrupler, som de gjøre sig over den christelige Religion, først, at de Christne ingen af det gamle Testaments Love holde, undtagen de moralske, da dog Gud ikke kan være sig selv imod, og siden, at de antage en Treenighed i Guddommen. I sær fortæner at læses, hvad Forf. siger om de Aarsager, som Gud kan have havt til at forbyde Jøderne i det G. T. visse Spiser, der nu ikke meer kunne være forbudne. Blandt de af det G. T. for Treenigheden anførte Sprog, finde vi adskillige, som Christne selv ville gjøre Forf. stridige. Til Slutning forklarer han de Aarsager, som have bevæget ham til at vælge iblant de tvende christelige Hovedsecter, den protestantiske frem for den chatolske, og af de protestantiske Sectar atter den Lutheriske frem for den Calviniske.

* * *

Den 11 October 1769 høytideligholdt det Kongelige Communitet i Kjøbenhavn sit Tuhundredte Aars Jubilæum ved en paa Universitetets øverste Høresal af Hans Højærværd. Hr. Doktor

(*) See Maanedlig Tillæg til Ad. Cont. Efter-
ninger 1767, October Maaned I.

Cramer, som det Theologiske Facultets nu værende Decanus, holdet Tale. Det ved denne Leilighed udstedte Indbydelses-Skrift indeholder Communitets-Historie kortelig saaledes. Christian III. skænkede Universitetet først til 12. siden til 20 fattige Studenteres Spisning. Denne Gave forsøede hans Søn Friderich II. Aar 1569 saa anseelig, at et heelt Hundrede kunde nyde den, og bygde kort derefter den store Bygning, som man kalder Communitetet eller Klosteret, hvor Alumni under Middags- og Aftens-Maaltiderne skulde øve sig i at disputere. Under Christian IV, som ogsaa stiftede Regenzen, fik det et nyt Tillæg først af 20, og siden af 24 Personer, og var nu i nogen Tid i en blomstrende Forfatning. Men i den haarde svenske Krig under Friderich III. syntes det gandske at ville gaae til Grunde, da det tilsidst neppe kunde spise 24. Dog levede det snart op igjen, og allerede 1663 vare der atter 100 Alumni; hvilket Antal det blev ved indtil Aar 1757. Fra denne Tid har det efterhaanden taget saaledes til, at heele 200 for nærværende Tid nyde denne kongelige Gæmildhed, og altsaa dobbelt saa mange, som Friderich II. for 200 Aar siden havde bestemt dertil. — For Resten er Indholdet af bemeldte Indbydelses-Skrift, hvilket formodentlig har samme Hans Højærv. Hr. Doktor Cramer til Forfatter, at igiendrive Baronius, som paa Grund af adskillige Kirkesædres Ord, har villet udgive Johannes den Døber for første Ophavsmand af Munkeløvnet. I sær lægges hans fiendelige Uredelighed for Dagen i at fordrene et Sted hos Hieronymus til sin Reenings Bestyrkelse.

Det Cantat, som ved denne Leilighed er blevet opført, har til Forfatter Hr. Peder Topp Vandall. Her er et Recitativ deraf:

I Videnskabernes Belyndere!

See eders Lust! —

See Lærdoms Sønner! —

See dem, som Armod før i Støvet gvalte! —

See, hvor de nu, i Ungdoms Pragt, hidstrømme

Fra Landene — Fra Verne i Norden —

De skælve ey af Frygt for Træng! —

De ile glade hid! —

At samle sig en Wiisdoms Skat

Af Lærdoms Fædres viise Læber! —

De fryde sig! — De Ophold faae!

De lære! —
 See dem igien i deres Fødeland! —
 Til Kirkens Prydelse,
 Som Lovens Præster! —
 Som Vægtene paa Zions Mure!
 Handthæve Ret i Landet,
 At tiene Borgerne — at ære Riget
 Med deres Videnskaber. —

Hør! — De velsigne Friderik den anden!
 Hør! — De velsigne Konge-Stammen! —
 Og denne Stiftelse —
 Som gav dem Mod,
 At stige op til Lærdoms Tempel! —
 At søge — at faae Ære; —
 Hør! — Deres høje Jubel-Skrig! —
 Det lyder op til Guddoms Bolig.

Bekjendtgjørelse.

Da adskillige Forlæggere have yttret sig med det Ønske, at de i deres Forlag udfomne Skrifter maatte være blevet tiligere recenseret af os, end det hidindtil ofte har kunnet skee; saa er vor Begiering til de Herrer Forlæggere, at de herefter vilde behage jo før jo heller at tilsende os igiennem Adresse-Contoivet et Exemplar af deres nye Forlags Bøger, da vi fra dette Aars Begyndelse af ville iagttage den Orden i henseende til de nye udkommende Bøger og Skrifter, at de, som saaledes tilsendes os, foretages først, og iblandt dem igien de bundne og indhæftede frem for de ubundne og i raae Materie. Tillige maae vi bede, at hvad Bekjendtgjørelser, Besvarelser eller andet, som forlanges indrykket i Journalen maatte tilsendes os postfrie, og alene under Opskrift: **Til Selskabet, som udgiver den Kritiske Journal.**

Uargangen af disse Blade koster:

3 Kjøbenhavn,	Sjælland og Lolland.	Syhn.	Jylland og Holsteen.
2 Rdlr.	13 Mark.	13½ Mark.	14 Mark

Kjøbenhavnſke Kongl. privil. Adressecontours
Kritiſke Journal.

No. 3. ————— 1770.

Følgende Eſterretning
om

ubekiendte Gen-Dyr i vore færſte Bande,
er os indſendt til Bekiendtgjørelſe:

I Begyndelſen af indeværende Aar havde jeg den Fornøjelſe at bekiendtgjøre (*) mine Medborgere en Fortegnelse paa 40 ubekiendte Arter af et nyt Slegt af Inſekter, ſom jeg kaldte Vandſpindler, med tienſtlig Begiering, at, hvis nogen af vore Natur-Elkere, ſom maatte finde Behag i at give diſſe Dyr ſin Opmærkſomhed, ſkulde forefinde andre end de angivne Arter, han da gunſtigen til Natur-Historiens Fremgang vilde meddeele mig dem. Jeg paatog mig at love Søgeren, at han, uagtet dette Antal, dog ikke ſkulde ſøge forgæves. Jeg har ſelv ſandet mit Loſte, og i forrige Sommer endnu fundet nogle nye Arter.

Med dette Slegts Beſtemmelse, lod jeg tillige vente andre Slegters Bekiendtgjørelſe af de ſmaa Dyr, ſom opholde ſig i vore færſte Bande, og derfor har jeg nu den Ære at fremlægge følgende. Natur-Befkriverne kiende ikke uden fire Arter af ſamme, hvilke, ſkiøndt meget forſkiellige, hentores til et og ſamme Slegt under Navn af Gen-Dyr. Endog den gemeene Mand kiender de tvende, og kalder dem Vand-Popper.

Mig ere forekomne ſaa mange forſkiellige Gen-Dyr, at jeg har fundet det nødvendigt at beſtemme deres Slegters og Arters Skælnemærke nøyere; og ſaaledes have de viiſt ſig at udgjøre tvende Familier og fem færſkildte Slegter.

Enhver Art af den forſte Familie er omgivet med tvende Skaller, hvilke Inſektet efter Behag aabner og tillukker. Det forſte Slegt i ſær ligner ſaa meget to-ſkallede Snegle-Huſe, at enhver Bemærker, ſom ſeer de aabne Skaller

B

uden

(*) See Kritiſke Journal No. 13.

uden Indvaaner, eller de tillufte, skiondt Dyret er derinde, vil troe, at det hører til to-skallede Sneglers Klasse. Da dog engang saadanne Benævnelser ere antagne i Natur-Historien, saa har jeg ikke taget i Betænkning at kalde det med det Navn *Cythere*, som blev tillagt Gudinden *Venus* efter den Bue, hvor hun, fremkommet af Havets Skum, landede paa en Musling-Skal. Det andet Slegt kalder jeg *Lyncæus*. Dets Arter synes vel at have tvende Dyne, et stort og et meget lidet, dog har jeg ikke tordet allene for dette Bi-Dyets Skyld undtage det fra Een-Dyernes Selskab, da det ellers har saa megen Lighed og Overeensstemmelse med samme. Det tredie fremstiller med dets opreiste greenede Følhorn *Daphnes* Billede, saaledes som Digteren og Maleren behage at tegne hende, og derfor syntes dette Navn ikke ubequem.

Den anden Familie er ligesom Krebsen med Skæl bedækket, og indeholder tvende Slegter. Det ene haver Dyet midt i Hovedet lig hine *Cycloper*, og det andet, hvis heele Hoved er et Dye, kan hede *Polyphemus*.

Een = Dyer.

Første Familie.

Første Slegt.

Cythere.

I Dye.

II Haar-artede (*capillacæ*) ovre Følhorn.

IV Been

Skult Hoved.

I *Cythere*; Skallen oval, laaden.

Monoculus conchaceus, Faun. Friderichsd. 851.

2 - - - Skallen fuglerund, glat.

3 - - - Skallen fuglerund med trende sorte Baand.

4 - - - Skallen ægagtig, meget hvid.

5 - - - Skallen nyredannet, giennemskinnende.

6 - - - Skallen nyredannet, bruun med trende hvide Striber.

7 - - - Skallen oval, bruun, øyehaaret (*ciliata*)

8 - - - Skallen aflang med grønt Baand.

9 - - - Skallen for til afhugget med sorte Striber.

Andet

Andet Slegt.

Lynceus.

II Dyme.

IV Haarartede, nedre Følhorn.

Mange Been.

Fremraft Hoved.

I	Lynceus;	Halen indbøyet; fuglerund Skal.
2	- - -	Halen indbøyet; aflang Skal.
3	- - -	Halen indbøyet; for til braaddet (aculeata) Skal.
4	- - -	Halen indbøyet, saugtandet, (ferrulata) Skallen buget.
5	- - -	Halen indbøyet, plade-dannet (laminata) Skallen buget.
6	- - -	Halen opreist; aflang Skal.
7	- - -	Halen stumpet; fugle-rund Skal.

Tredie Slegt.

Daphne.

I Dye

II grenede Følhorn.

Mange Been.

Albenbar Hoved.

* to-grenede Følhorn.

I	Daphne;	Halen indbøyet; Skallen bar (mutica)
		Schæffers ungeschwängter Wasserfloh. t. 1, f. 9.
2	- - -	Halen indbøyet; Skallen bag til spidsset.
		Monuculus Pulex, Faun. Fridrichsd. 849. Svammerd. Bibl. Nat. t. 31, f. 1-3.
3	- - -	Halen indbøyet; Skallen for til saugtandet, bag til braaddet.
4	- - -	Halen indbøyet; Skallen for til øyehaaret; lange udstrakte Hoved-Duffer.
5	- - -	Halen indbøyet; Skallen for til haarriig; nedhængende Hoved-Duffer.
6	- - -	Halen indbøyet; Skallen for til braaddet.
7	- - -	Halen nedbøyet; Skallen bar; korte udstrakte Hoved-Duffer.
8	- - -	Halen lige ned; Skallen bar.

** tre-grenede Følhorn.

9	- - -	Halen lige ned; Skallen med bevægelige Haarbundter.

Anden

Anden Familie.
Første Slegt.
Cyclops.

I Dye.

II. IV enkelte Følhorn.

VIII Been.

Tredobbelt Svømme: Redskab.

* tvende Følhorn.

1	Cyclops;	Følhorn bevægelige; to-børstet Hale.
2	- - -	Følhorn bevægelige; to-forket, krum Hale.
3	- - -	Følhorn bevægelige; Halen to-forket, lige ned.
4	- - -	Følhorn stive; to-splittet Hale.

** Fire Følhorn:

5	- - -	Følhorn; bevægelige; to-splittet Hale.

Monoculus quadricornis. Fauu. Fridrichsd. 850.

Langes naturlige Bunde. t. 1, f. 2, 3, 4, 7.

Andet Slegt.
Polyphemus.

I Dye.

Ingen Følhorn.

VIII Been.

II Svømme-Stænger.

Alf dette Slegt har jeg ikkun fundet en eeneste Art i vore Fiske-Damme i temmelig Overflod. Et Hoved, som er heelt Dye, tvende lange, forkede Stænger paa Brystet m. v. giøre dette Dyr besynderligt nok.

Alf dette korte Udkast vil man see, skjønt jeg ikke har anført uden saadanne Skielne-mærker, som strax falde i Dyet, at disse ubekiendte Dyrs Gestalter, Fodsel, Fremvæxt, Parring og Husholdning fortiene vores Opmærksomhed, og det desto mere, da ethvert af dem kan sees med det blotte Dye, og dog alligevel nedsvælges med vores Spise og Drikke.

In tenui labor, at tenuis non gloria—Si quem
Numina læva sinant!

i December 1769.

Müller.

Kjøbenhavnſke Kongl. privil. Adressecontoirs
Kritiſke Journal.

No. 4. og 5. ————— 1770.

Ueber die Verſorgung der Armen, von Friedrich Gabriel Reſewitz, Paſtor an der deutſchen Petrikirche in Kopenhagen. Kopenhagen, verlegtſ Chr. G. Rothens Wittwe und Proſt. 1769. Stor 120 S. 8.

Forfatterens Dyemeed med denne liden fortreffelige Afhandling er ikke ſaa meget, ſom han erklærer, at opvække chriſtelig Kiærlighed imod de Fattige, ſom meget meer, at gaae i Raad med fornuſtige og eſtertænkende Mænd, angaaende de Fattiges Forſorgelſe. Han beklager, at den chriſtelige Religion aldrig er blevet brugt til at underſøgte og befordre viiſe Statshenſigter, hvortil man har holdet den meeft umoralſke og ſelfomſte Overtroe ſkicket. De chriſtelige Stater have ſnarere anvendt deres Maat til at underſytte Troens Lærdomme; men til Skade for Religionen og den borgerlige Velfærd. Troen lader ſig ikke tvinge: ”den kan ikke befales, ” ikke ved Belønninger frembringes: for Forſtanden ” og Samvittigheden horer den: Underviſning kan ” ikkun belære, og Grunde overbevise; men at ſætte ” Dyrigheds Forordninger i deres Sted, eller alene ” at forbinde dem dermed, det er at gjøre af en Samvittigheds Sag en Politicianſtalt, og at udrydde ” Troen. — — Kloge Regenter, ſom vide at gjøre ” Forſkiel imellem Statens Dyemeed og det Dyemeed, ſom haveſ med en fri Prøveſe af aandelige ” Ideer, ſulle aldrig ville drage de Religions-Indſigter, ſom herſke i deres Riger, ind under deres ” Domſtol: de have at gjøre med Menneskenes Handlinger, ikke med deres Ideer. Ere de oprigtige ” Lemmer af en viſ Kirke, ſaa ville de vel gierne, ” at det ſamme er vigtigt for deres Undersaatter, ” ſom er det for dem. Men ſom Regenter bør de ” ikke være behielpelige dertil, naar de ikke ville gjøre

” Hyllere, og forhindre det almindelige borgerlige ” Bedſte. Som de forſte og meeft formuende Lemmer af deres Kirke kunne de ved de dueligſte Midler ſøge at lette og udvide Underviſningen i deres ” Troe; ſom privatlemmer af deres Kirke gjøre alt ” hvad ſom er mueligt; men ſom Regenter, ſee de ” ikkun til”.

Imidlertid forſaae de forſte chriſtelige Regenter ſig deri, og gjorde Religionen for meget til Statens Dyemærke. Men de bleve derfor til Belønning lagt under Naget af den Religion, hvis utidige Beſkyttere de havde været. Og da Luther og andre modige Mænd lærte dem at afkaſte dette Nag igien, ſaa ere mange af dem forfaldne til en anden Dyerlighed, og blevne ſaa politiff ligegyldige imod den chriſtelige Religion, at de have ladet ſig nøye med at være forſikkrede om, at den ikke var Statens Henſigter hinderlig, ubekymrede for Reſten, om den kunde anvendes til at befordre den.

Men ſkulde da den chriſtelige Religion være blot uſkyldig, det er, uden al Indſkydſe paa Statens Bedſte? Dens theoretiff Deel ſynes ikke at være andet end dette. Men denne ſamme Religion har en praktiff Deel, hvis Dyperlighed erkiendes af dens hæftigſte Modſigere; og dens velgiørende Indſkydſe paa det Almindelige er det, man ikke nok indſeer og bruger. Den chriſtelige Sædelære lægger jo alle de Pligter paa Samvittigheden, ſom indſkiærpes af borgerlige Love; den gjør end og dem vigtige, ſom efter deres Natur ikke ſtaaer under nogen menneſkelig Domſtol, og ſom dog alene ere i Stand til at berede og danne Menneskene til retſkafne og ædelfindede Borgere. Ja den praktiff Chriſtendom gjør endnu meer. Ved den Sum af Følelſer, ſom den efterhaanden opvækker hos dem, blandt hvilke den herſker, de maae for Reſten være meget eller lidet oplyſte, indprænter den, en gandske egen Samvittigheds

heds Omhed (Gewissenhaftigkeit), som i alle Tilfælde gjør Manden og Karakteren mildere og bøveligere imod gode Indtryk, emfindligere imod Skam og Forhaanelse, og som end ikke i et forvildet og vantroe Gemnt gandske udslættes. Disse Christendommens stille velgørende Indflydelser har man det at takke, siger Hr. N., at i de christelige Stater Trofæb imod Landsherren er fastere, Iver i at opfylde fælskabelige Pligter mere levende, Redelighed i at drive borgerlige Haandteringer mere giængse, og Afstye for voldsom Forgribelse paa Statens Sikkerhed almindeligere, end det ellers, efter vore Tiders tøyløse Sæder, kunde tvinges ved borgerlige Anstalter. Og han troer, at, dersom det kritiske Problem skulde opløses af en politisk Philosoph: "om de christelige Stater blot ved deres Forsatnings-Kraft staae fast i deres politiske Bygning, og om de, saa længe Indsigterne, den derpaa beroende Tænkefrihed og Vantro saaledes blive ved at tage til, kunne medelst deres indvortes Kraft være sikke paa en uforanderlig Bedvarende?" vilde Resultatet til Slutning blive dette: "Bygningen holdes ved to Støtter, som give den Fasthed: ved Christendommen, som gjør troe og taalmodig, og ved Luxus, som slapper Manden, i det den formeerer Fornødenhederne"

Saa virksom er de Christnes praktiske Religion allerede af sig selv, og uden at man lægger Mærke dertil, i at befordre Statens vigtigste Nødværde. Hvad vilde den ikke blive, naar Staten selv benyttede sig af dens Indtryk og moralske Virkninger til sine almindelige Hensigter, saa at Christendommens Drifter og Statens Bemøvelser kunde ligesom møde hinanden paa een Bænk? Hvorledes dette kunde skee, viser Forf. kortelig i Henseende til Folkformereelsen ved at holde Tugtighed og Ægteskab i Agt og Ære; i Henseende til den borgerlige Redelighed ved at hindre Eedens Misbrug; men i sær har han bestemt denne Afhandling til at gjøre nogle Forslag, hvorledes Statens og Religionens Kræfter kunde gøres fælleds virksomme i at lede den christelige Godgiørenhed imod Fattige til det almindelige Bedste.

Efterat Hr. N. har forestillet, hvor vigtigt det er for Staten at forsørge sine Fattige, efterdi Folkemængdens Formeerelse for en stor Deel beroer paa denne Forsorg, viser han de Mangler, som ere ved den sædvanlige Raade, at forsørge de Fattige paa. Han finder Mangler 1.) i Opsigten, 2.) i Forvaltningen, og 3.) i Uddeelingen. I Henseende til Opsigten, feiler det 1.) paa vigtige og almin-

delige Grundsatninger, hvorefter Trangen og dens Grad bør bedømmes; 2.) ere der for saa Personer, som denne Opsigt er betruet, og Staten kan følgerig 3.) ikke oversce sine Fattiges Tilstand. Manglerne i Forvaltningen ere 1.) at den gemeenlig er for kostbar. Forf. ivrer her imod de prægtige og store Veyshuse, Hospitaler o. s. v. "En Prydelse ere de vist nok for Staten og en Ære for deres Stifter. Men man regne den Kapital, som deres Opbygning har kostet, man giøre et Overslag paa de aarlige Omkostninger, som gaae paa Bygning, paa Opsigt, paa Forvaltning, paa Opvarning o. s. v.; saa skal man finde, at en tredie Deel af det Hele undrages de Fattige, til hvilke det var bestemt, for at underholde en Mængde Mennesker, som ikke ere fattige". 2.) er Forvaltningen ikke til Fordel nok for Staten i Forhold med det, den koster. "Borgere skulde opholdes i saadanne Huuse, men Sygdomme blive der allersnarest epidemiske, og levere Døden aarlig en rig og tilig Tribut. Andre omkomme af Mangel paa Pleyning, som burde være der, men er der ikke altid; den fletteste Borger pleyer at være mere paapassende paa sin søge Karl eller Læredreng, end Lægesvende i saadanne Huuse ere det paa de dem anbetroede Syge". 3.) Giver den Anledning til Fordærvelse, i det mindste til en Udnygtighed til Borgerlige Sæder. Man veed, hvad der klages over de unge Menneskers Dovenskab og Ryggesløshed, som fra offentlige Anstalter kommer ud i Verden. Den strænge Tugt de her ere under, gjør, at de siden misbruge Friheden. "Desuden bliver det Børnene i saadanne Huuse gandske ubekiendt, hvor megen Glid, Møye og Anstrængelse der udfordres til det menneskelige Livs Fornødenheder; de opvære i en Slags Sorgløshed og Magelighed, og vide og føle ikke, hvorledes de komme til deres Underholdning: deres Bord ere stedse dækket, end og førend de hungre; deres Seng staaer til rede, naar de ere trætte; for den opslidte Klædning ligger en nye færdig. Dertil vænner de sig og bliver doorne; det mishager dem derfor meget, naar de komme ud i Verden, at ingen sørger mere for dem, og de føle snart en Mængde Fornødenheder, som de aldrig have følet, som de ikke forstaae at afhielpe, eller og ere for stive, for uvante, for uvirksomme, til at anskaffe sig dem. Derover blive de lade, fortrædne, uvillige, og tidt ogsaa uskikkede til den Borgerlige Haandtering, hvortil de skulle bestemmes". Forfatteren optaster derfor det Spørsmaal, om ikke Børnens Opdragelse i offentlige Anstalter kunde

kunde bringes nærmere til det Borgerlige Liv; om de ikke kunde nyde Underviſning og Ophold, og tillige bruges til Arbeide og Borgerlige Tjenester, hvilket vilde være nyttigere for deres Sundhed, deres Sæder, og tilkommende Skæbne. — Endelig ere Manglerne i Henseende til Uddeelingen, at Almisse ikke altid uddeles til sande Nødtørstige, at man ikke uddeeler Arbeide tilligemed Almisse, og ikke indretter Almissen i Forhold med de Kræfter og den Leilighed, som Fattige have, til selv at erhverve sig noget. Ved den Anledning viser Forf. Syge-Cassen ved Adressecontoiret i Kiøbenhavn, som en væsentlig og viselig Hielp for Fattige.

For at afhjælpe de anførte Mangler, vil Forf., at de Fattiges Forsørgelse bør være et Statsanliggende, og Religionsanliggende tillige. Det er en Religionspligt for Christne, at forsørge de Fattige. Ingen Religion har saadanne Motiver til Medlidenhed og Barmhertighed, som den christelige, og det er en Frugt af den christelige Religion, at Omſorgen for de Fattige har faaet en fast og bestandig Indretning. Ingen hedensk Nation har havt faste og bestandige Indretninger til de Fattiges Bedste. Romernes Alger- og Korn-Love (Leges agrariae og annonariae) gave vel de Fattige nogen Lettelse; men deres Nytte var ikkun for en kort Tid, den strakte sig ikkun til Rom, og til den nederste Pøbel i Rom; mange af de ret Nødlidende havde ingen Nytte af dem, og deres Hensigt var meer at forbinde sig den flætteste Pøbel til sine Statsnyemeeds Erholdelse, end at hielppe de Fattige af en Religionsdrift. Den christelige Religion alene har ved den Kierligheds og Medlidenheds Aand, som den indprenter det menneskelige Hierte, frembragt de rige Gaver og Stiftelser til Faderløses og Fattiges Underholdning, som man fra de første christne Tider har havt. Vil man sige, at det er Overtroen, som har tilveiebragt disse Gaver og Stiftelser, saa maae man dog tilstaae, at det er en Overtroe, som er indproppet paa Christendommens Stamme, og som i ingen anden Religion skulle have havt denne Virkning. ” Overtroe for sig selv gjør ikke gavmild og godgjørende: Troe til en vist belønnende Gudsdom, Overbeviſning om Menneskekierligheds Uundværlighed, naar man vil være denne Gudsdoms Benskab værdig, den er det, som frembringer disse Dyder. En tilkommende Overtroe kan vel give dem en falsk Rettelse, den kan misbruge Begierligheden efter Guds Belønninger, opdigte Fornødenheder, hvor ingen ere, binde Guds Benskab til falske Fordringer o. s. v.; men godgjørende Handlinger selv kan den ikke frem-

” bringe. Den christelige Religion fødte dem af sit eget Skød; da de vare der, gav kun Overtroen dem en rigtig Danning og Væxt. Forbedrer man disse, fører man de Christne til det sande Maal, hvor paa deres Belgjorenhed bør være rettet, anvender man deres Frugter klogt og redeligt, saa vil ogsaa den christelige Religion blive en frugtbar og rigstrømmende Kilde til de Fattiges Forsørgelse ”.

For at gjøre den dertil, vil Hr. R., at det Fattiges Væsen skal nærmest besørge af de christelige Menigheder selv. Da Gavmildheden bør være en frivillig og utvungen Følge af det Indtryk, som den christelige Troe gjør paa Menneskenes Hierte; saa bør det ogsaa overlades til deres Frihed at uddeele deres egne Belgjæringer i deres nærmeste Cirkel og efter egen Indsigt: kun at Staten derved fører Opsigten, og kommer til Hielp med den fornødne Understøtning. Og dette, mener han, kan skee paa denne Maade. Enhver Menighed eller Kirkesognd vælger frit af sit eget Middell nogle retsindige Mand, flere eller færre efter dens Størrelse, hvilke tilligemed Præsterne og een af Staten udnævnt Person, hævde og forvalte de frivillige Gaver og Stiftelser i deres Sogn, undersøge de trængende Lemmers Tilstand, og i saakatte Sammenkomster efter de fleste Stemmer afgjøre, hvad Slags og hvor meget Hielp enhver bør gives, hvad Slags Arbeide til enhver Underholdning bør udfindes, hvad Grad af Almisse enhver eiter sin Trang og legemlige Evne, til at arbejde, bør tilstaaes. Til de Tider, naar der samles offentlig i Sognet for de Fattige, giver Præsten først Regnskab fra Prædikestolen, hvorledes det staaer med Sognets Fattige, hvad der er udrettet ved dets Belgjæringer, hvad der mangler i Gavmildhed eller Arbeide, og gjør Forslage, hvorledes Mangelen kan afhjælpe, hvorledes de for Haanden værende faderløse Børn forsørges, hvorledes det fornødne Arbeide forskaffes o. s. v. De Fattiges Forstandere indfinde sig til visse Tider i Kirkerne, hvor enhver af deres Fattige kan frembringe sit Anliggende, og ethvert Lem af Meenigheden kan gjøre sine Forslag til de Fattiges Bedste. De bære Omſorg for den trængende Ungdoms fri Underviſning; de søge at bringe Faderløse i Kost hos Lemmer af Meenigheden, at de kunne faae en borgerlig Opdragelse, vænnes til Arbeide, og blive dem, de antages af, nyttige ved deres Tjeneste; de skaffe Fattige, som ikke kunne leve for sig selv, Huslye og Jildebrand hos saadanne Folk, som begge Deele falde for tungt, for at lette begge; de skaffe og uddeele Arbeide til dem, som intet kunde finde; de holde Lister paa de Fattige, deres Beskæftighed

fenhed, Opførel, Børns Antal, Trang, og Regning over den Hielp i Penge eller Arbeide, som de faae; de foretage, i det mindste eengang aarlig, Huusbefølgelser, for at erfare, om de endnu ere trængende, og bruge deres Belgierninger, som de bør. De Syge i Menigheden, hvis Trang Præsten bedst bør kiende, bør i sær være indsluttede i de Fattiges Væsen. For deres Skyld kunde gøres et Udtog af Tiffots Anvisning for Landfolket, og saa anlægges et lidet Apothek, og i store Sogne eller Stæder antages en egen Fattiglæge. Naar de i Meenigheden indsamlede Almisser ikke række til alle disse Fornødenheder, saa bør Staten komme til Hielp med sine offentlige Stiftelser og Gaver. De offentlige Stiftelser bør ikke umiddelbar uddele Almisser, men ikkun tiene til Undersyttelse for de Meenigheder som ikke kunne komme ud med deres Almisser. Ingen Trængende behøver meer at vende sig lige til dem, men han henvises til det Kirkesogn, hvortil han holder sig. Derimod har det trængende Kirkesogn Adgang til det for samme anviste Fond, hvoraf det uden Begring annammer det forlangede Tilskud, som det behøver til sine egne Belgierninger: blot paa et Bevis fra sine Fattiges Forstandere, og uden anden Recommendation, kan en optages i et Waisen- eller Fattig-Huus. Men det forstaaer sig, at disse igien bør gøre Staten nye Regnskab og Oplysning om Marsagen til deres Uformuenhed, om Anvendelsen af den bekomne Statshielp, og om Umueligheden, selv at forsørge deres Faderløse og Fattige, paa det at de ikke letsindig og uden Nød skulle besvære de offentlige Fonds. I henseende til det fornødne Arbeide har ogsaa ethvert Sogn sin anviste Øvrighed, hvor det bør tilkiendegive, hvad Slags og hvor meget Arbeide der maae staffles for dets Fattige; og dersom det hos denne Øvrighed ingen Bistand faaer, saa bør Bøven staae det aaben til en høyere Øvrighed og til Regieringen selv.

Den første Idee til denne Plan tilstaaer Hr. K. at have taget af de franske Colonisters Meenigheder i Tydskland, ligesom han ikke vægter, at man jo hist og her kan forsøre i henseende til de Fattige paa en denne Plan lignende Maade. Ja vi sige endnu meer. Dersom Hr. K. havde gjort sig bekendt med Fattigvæsenets Indretning i Dannemark, skulde han have fundet sin Plan hos os for mange Aar siden i de væsentligste Stykker lagt, og maafee, i det mindste i nogle Aar, som de fleste gode Indretninger, ogsaa udført. Hos os kan man ikke gøre Staten den Bebreidelse, at den ikke tager sig nok af de Fattiges Forsørgelse, eller ikke gjør Fat-

tigvæsenet nok til et Statsanliggende. Vi have et høyt Collegium, som fører Directionen over de Fattiges Væsen i begge Rigerne, og som gemeenlig har en Statsminister til Præsæs. Til dette Collegium ere de Fattiges Inspektører allevegne i Rigerne henvisse for at indgive Beretninger om deres Foretagende til de Fattiges Forsørgelse, for at gøre Forslag til Forbedringer, hvor de finde Mangler, for at aflægge Regnskab o. s. v. Ja det staaer enhver frit for, som har noget at forebringe til Fattigvæsenets Forbedring, at anmelden det for Directionen. Ethvert Sogn er, som Fors. vil det skal være, forbundet til at sørge for sine Fattige; og i ethvert Sogn ere anordnede visse Fattiges Inspektører, som i Kiøbstæderne ere Sognepræsterne med een af Magistratens Midde, og paa Landet Sognepræsten tilligemed tre eller fire af de vittigste og bedste Sognemænd. Til Ober-Inspektører ere satte i Kiøbstæderne Stiftamtmanden og Biskopen, og paa Landet i hvert Herred Provsten og Herredsfogden eller Birkfogden. Igiennem disse lange de vigtigste Forestillinger og Beretninger til Directionen i Kiøbenhavn, og saaledes arbeider den ene den anden i Hænderne, som Fors. ønsker det maae være. Staten tager sig endnu paa en anden Maade af de Fattiges Forsørgelse, i det den understytter Menighederne ved Anvisning paa offentlige Casser, naar de ikke selv ere i Stand til at underholde deres Fattige af Sognets godvillige Tilskud.

Saaledes er Planen lagt i en ypperlig Forordning af 1708 den 24 September, og man seer, at den i Hovedsagen kommer overeens med den her af Hr. Pastor Reseris foreslaagne Indretning. Kun deri har denne Indretning et stort Fortrin, at Almisserne gives med mindre Evang, og at der sørges meer for Arbeide til Almisse-Lemmer. Imidlertid maatte denne Forordning have gjort en herlig Virkning, dersom den var bleven efterlevet, og i Forordningen selv vare tagne de viseste Forsigtigheds-Regler for at faae den efterlevet. Alligevel varede det lidet over 20 Aar, da den, til deels ved deres Forsømmelse, som derover skulde holde, (som det hedder i den nye Forordning) var kommen saaledes i Afgang, at den maatte fornyes og igientages ved Forordningen af 1731 den 6 October. Om den siden den Tid bedre efterleves, maae enhver kunne sige sig, som har Lyst at sammenholde bemeldte Forordningers Artikler imod det nærmeste Sogns Fattigvæsen, han kiender.

Overalt er det langt lettere at udkaste en fornuftig Plan til Fattigvæsenets Forvaltning, end at staffe os Betiente og Folk til at udføre den, som have

have Indsigt nok om Nyttens af det, de paatage sig, Følelse nok af Pligt til at gøre det med Iver og Redelighed, Folk, som med en oplyst Medlidenhed mod de Fattige, forbinde en fornuftig Kiærlighed til Fædrelandet. Dumme, uoplyste, føleløse, egenyttige og upatriotiske Betiente kunne gøre de fornuftigste Love og Indretninger til intet. Og naar vi skulle sige vore Tanker i Almindelighed om Hr. Resevikes Forslag, saa synes os dets Iværksættelse alt for meget at beroe paa Betienternes Indsigt, Dyd og Arvaagenhed, end at man tør vente at det i et stort Distrikt skulde kunne med nogen Barighed udføres. Vi befrygte ogsaa, at Hr. R. tiltroer de christelige Menigheder større Gavnildhed, end Erfarenhed efter gjorde Prøver vilde bestyrke. Og vi tænke, ved den stedse tiltagende Luxus, og deraf flydende Gierrighed og Nederdrægtighed hos de meest formuende Lemmer, vilde det ikke vare længe, førend Staten kom til at tage mere Deel i sine fattige Undersaatters Forpleining, end Forfatteren vil have det. I en liden Menighed, som de franske Colonisters i Indsland, eller andre fra den i Landet herskende Kirke affondrede Menigheder ere, skulde saadan en Indretning bedst gaae an, efterdi det der ikke er blot almindelig christelig Kiærlighed, men og besynderlig sekterisk Kiærlighed, som driver Menigheden til at sørge for sine Fattige. Ligeledes kunde den vel med mindre Vanskeligheder indføres i en liden Stat, hvor Lemmernes politiske Forbindelse er meer synlig, og hvor der er meer Næring for Kiærlighed til Fædrelandet, end i et nogenlunde stort Land eller Rige, hvor de Baand, som forene Lemmerne med hinanden og med Staten, ere mindre kiendelige.

Imidlertid ere Fordeele af den Indretning, Forsk. foreslaaer, unægtelig store, og man kan ikke andet end ønske, at Fattigvæsenet i enhver Stad i ethvert Sogn, i enhver Provinz maatte kunne forvaltes efter saadan en Plan. Disse Fordeele udfører Forsk. omstændelig med Hensigt til de Mangler, han tilforn havde bemærket ved Fattigvæsenets nærværende Indretning i henseende til Opsigten, Forvaltningen og Uddeelingen. Hvad han ved denne Anledning S. 90. siger om Bamsenhuse og Opfostringshuse, fortæller i vore Tanker stor Opmærksomhed. Han vilde, at Ungdommen skulde i disse Huse ikke nyde andet, end om Formiddagen den dem fornødne Undervisning og Middagskosten. For den øvrige Tid skulde de, saasnart de vare i Stand til at forrette noget, forsynede med Senge og Gang-Klæder, overlades til borgerlige Huse, eller og til deres Forældre,

til Tieneste og Haand-Arbejde, hvilke derfor skulde være skyldige at give dem den øvrige fornødne Kost og Mattelene. Paa denne Maade kunde langt flere trængende Børn med samme Bekostning underholdes; boede de ikke tilsammen, blev Smitte med alle dens skrækkelige Følger undgaaet; de bleve tilig brugbare for Staten, og tilig vante til det borgerlige Livs Arbeidsomhed, eller forberedede til de Haandteringer, hvortil de skulde bestemmes; en nærsom Middagskost og derpaa følgende Bevægelse og Arbejde gjorde dem sunde og stærke; og den Borger, de tjente, vilde selv vaage over, at de ikke nødte hans Kost for intet. Overalt troer Forsk., at der gaaer for megen Tid hen med gemeene Børns Undervisning. Havde de mindre Skoletid, saa vilde de gøre sig meer Umage; maatte de om Eftermiddagen arbejde, saa vilde det give dem meer Drift, og giøre, at de med meer Iver besøgte Skolen igien; havde de Fattigere efter Skoletimerne et godt Middags-Maal tid at vente, saa vilde en større Flid i Skolen, og flere Kræfter, meer Lust til at arbejde være en gandske naturlig Følge. Vi forbigaae mange andre fortreffelige og høyst nyttige Erindringer, som her forekommer, og som vise i Hr. R. en Mand, der med stor Erfarenhed og Kundskab om Mennesket forbinder de reenste og sundeste Grundsætninger i Moral og Politik.

Til Slutning viser Forfatteren, hvad Staten har at gøre ihenseende til de Fattiges Forsørgelse i Samfund med Religionen. I sær driver han paa, at Gavnildhed ikke bør befales eller belønnes, men vel Fattigforstandernes Iver og Troeskab i at anvende den. Staten bør ogsaa have nøye Opsigt over Sog- nenes Fattiges Inspektioner, iligemaade lade de offentlige Fattiges-Casser og Stiftelser tjene til at oprette de uformuende Kirke-Sogners Mangler. Fattige Soldater underholdes af Staten selv; thi det var ubilligt, at de andre Stænder skulde bære Byrden af denne Stands Underholdning paa en dobbelt Maade, baade ved Paalæg og ved Almisser. Tiggerie affafer den ved borgerlig Magt o. a. m.

* * *

Et Manuscript er tilsendt os under Titel af: En Fiskeres Betænkning over den Artikel om det Patriotiske Gespräche zweyer reisenden Dänen &c. indført i No. 37 og 38 af den Kritiske Journal for Aar 1769. Denne Fiskersnak, som er fuld af de gemeeneste

gemeeneste Udtryk og den pøbelagtigste Bittighed, har intet enten i Tanke eller Composition, hvorved den kunde fortjene at lægges for et opløst og sædet Publikums Øyne. Den antagne Rolle er ligesaa usel optænk, som ilde udført. " En fattig Fisker, som i nogle og fyrrethve Aar har søgt sin Underholdning ved dette Arbeide, faaer af en Hændelse ved een af sine Drengs fat paa No. 37 og 38 af den Kritiske Journal, hvor de patriotische Gespräche recenseres; og da han af denne Recension, saavelsom af No. 95 i Erfurter gelehrte Zeitung (Den ærlige Fisker!) dommer, at bemeldte Gespräche ikke maatte være vel optagne iblandt de Lærde, gjør han sig den største Umage for at faae Bogen og flere Recensioner, hvilket ogsaa lykkes ham, saa at han inden kort Tid var Ejer af 4 andre tydske Recensioner. Efter noye at have giennemlæst Bogen og disse Fires Betænkninger, sandt vor Fisker, at No. 37 og 38 af vores Kritiske, rettere partiske Journalist, havde ene søgt at forringe den Roes, som de tydske Lærde havde tillagt Autor af Gespräche" — Der var dog vor Fisker endnu den Erfurtiske Recensent i Beyer, som havde beskyldet ham for Partiskhed eller Uforstandighed. Men til hans store Trøst faaer han en fremmed reisende Tydske at sætte over Stranden, og da han formoder, at han er en Lærd, giver han sig i Tale med ham om de Erfurter gelehrte Zeitungen; men neppe faaer den Fremmede det Ord Erfurter Zeitungen, at høre, førend han raaber ud: *Ay diese sind nicht viel werth.* Efter denne Triumph over sin eneste fremmede Fiende, taber vor Fisker af Glæde saa aldeles sin Karakter, at han giver sig til at construere Tydske for os, slaaer om sig med latinske Brokker, og kort, glemmer sig selv gandske. Det eneste, hvorved han endnu kunde synes at holde sin antagne Karakter ved lige, ere de pøbelagtige og nedrige Talemaader, som følge ham allevegne, men til hvilke vi holde en Fisker, end og af det nedrigste Slags, næsten for god, og troe snarere, at de kunde stikke sig i en Ladefogeds Mund, som er vant til at skærpe sin Bittighed paa en Hoben usle Slaver, taaligere og dummere end Fiskene. Her haver vore Læsere en liden Prøve af denne Ladefogeds Bittighed, som tillige kan tiene til Beviis paa, at vor Forfatter er en værdig Ven af den patriotiske Trældommens Forsvarer. — " Forfatteren af denne Dist er ved sin dumdriftige Partiskhed og urimelige Grovhed faldet mig i Tøylen. — Det har ene været Forfatterens Sag at gielstre og bieffe. — Dette kan den forbittede og ilsinde dede selvkløge Recensent ey faae i sin Kolde Sier-

ne. — Han siger selv at have skrevet med et koldt Blod: mens det er nok en Trykke-Feil, og skulde staae Katte-Blod — Hvilken en tapper Jæger er ikke denne? — En ypperlig Seigneur! — Det er altsammen dumt, hvad han ey med sine Muldhvalp-Øyne og forfrøsnede Forstand kan oversee o. a. m. "

Alt, hvad vi søle ved saadan en Trettesættelse, er den Forlegenhed Forf. har været i med vor Recension, som har nødt ham til at tage sin Tilflugt til det, som det pøbelagtigste Menneske søger hen til, naar det ikke veed at hævne sig paa anden Maade. For Resten bør det glæde os, at han ikke har vovet sig til at bestride et eneste af de Argumenter, vi have modsat ham. Et Sted ønskede han vel at velte den Mistanke fra sig, som om han vilde have et Parlament i Danmark, hvilket vi af S. 9 i hans patriotische Gespräche havde sluttet. Men man behøver ikkun at læse det Sted i Sammenhæng, som vi der sigtede til, for at skønne om vi have gjort ham Uret. *Wie schön ist es, heder det S. 9, strax efter at han har talet om souveraine Monarker, " wie schön " ist es, wenn man einen König von Engelland " dem Parlament von seinen vornehmsten Ver- " richtungen Rechenschaft geben, und diesem die " Nation vorstellenden Körper die Versicherung er- " theilen siehet, daß er sich keinen andern Zweck vor- " setze, als den Ruhm des Staats und das Glück " seines Volks o. s. v. "* Vi holde os fra at drage forhadte Slutninger af dette Sted: thi det er vist ikke vor Sag at gjøre Forfatterens Person forhadt; men hans Principier i Landhuusholdningen ønskede vi maatte møde al den Had og Afstøje som de fortjene. — Et andet Sted i denne Fisker-Betænkning bliver Forf. ved at puffe paa sine Erfaringer fra Italien, som han i de patriotische Gespräche havde beraabt sig paa; hvoraf det skal være klart, at dette herlige Lands Udelæggelse ingen anden Grund har end Bondens Frihed. Vi ville anføre dette Sted i sin Sammenhæng. " I sin Recension N. " 363, 12 Lin. siger han viiselig. *Hvad Italien " angaaer, saa veed man jo vel, hvor mange " Aarsager der løbe sammen for at gjøre Folket " arm, og Agerdyrkingen forsonnet, uden " at man har nødig at give Slaveriets Op- " hævelse Skyld derfor. Mens den partiske " Recens. nævner os ikke de mange Aarsager, hvor " mange ere de? og hvilke? Hvem veed dem flere " end han? og hvem har smurt ham det paa " hans kløge Erme? thi af egen Erfarenhed taler " denne Prophet vist nok ikke. Et Land som Ita-*

" lieu,

”lien, der af Naturen bringer de allerføstbareste
 ”Ting frem, besidder den fedeste og bedste Jord,
 ”nogen vil see for Dyne, endda i dette Land løber
 ”der saa mange Ting sammen, for at gjøre Folket
 ”fattigt og Agerdyrkningen forsømt. Man maatte
 ”snart troe, Recens. havde specielle Efterretninger;
 ”af hvem han har dem eller ey, saa ere de falske og
 ”selvdigtede, thi Krig har der i langsommelig Tid
 ”ey været, og i et Land som Italien, der besidder
 ”saa god en Jord, kan vel ingen Aarsag optænkes,
 ”end som denne, at Bønderne ere frie og kan
 ”dyrke Jorden, vil de, og lade den være, om
 ”de vil”.

Der have vi Forfatterens store Grundsætning i Landhuusholdningen igien, og vi behøve nu ikke at spørge hvem vor Fisker er. — At vi i Recensionen ikke have anført de Aarsager, som i Italien løbe sammen for at gjøre Folket fattigt og Agerdyrkningen forsømt, er ikke sket af Partiskhed, eller fordi vi ikke kiendte dem, men fordi vi skreve for et opløst Publikum, hvilket vi ikke burde bebyrde med almindelig bekiendte Ting. Man behøver ikkun at kaste den første den bedste Italienske Reisebeskrivelse, gammel eller nye, efter, for at see, at Despotismus og Overtroe ere de Hovedkilder, hvoraf dette herlige Lands Odelæggelse kommer, og at de Stater i Italien, hvor disse Peste have taget meest Overhaand, ere i Sammenligning med de andre de elændigste og fattigste. Vi have Addison's Remarks on several parts of Italy ved Haanden, og ville deraf til vor Fiskers Belærelse (thi vore Læsere behøve det ikke) oversætte noget. S. 136 taler han saaledes om Egnen imellem Rom og Neapel: ”Paa Vegen fra Rom til Neapel fandt jeg intet saa mærkværdigt, som Egnens Deilighed og Indbyggernes yderlige Fattigdom. Det er virkelig noget forunderligt at see Italiens nærværende Odelæggelse, naar man betragter, hvilken utrolig Mængde Mennesker det vrimlede af under de Romerske Keiseres Regiering. Og uagtet den kristelige Residencies Forflyttelse, de barbariske Nationers Streifferier, de borgerlige Krige og tyranniske Regieringsformer, som have plaget dette Landskab, kan man neppe indbilde sig, hvorledes jaa frugtbar en Grund skulde blive saa elændigbar for Folk i Sammenligning med hvad den var i gamle Dage. Man kan efter en meget moderat Beregning sætte flere Indbyggere i det gamle Campania Romana, end der nu ere i heele Italien. Og dersom man kunde beregne de uhyre Sværme, som have nedsat dem i enhver Deel af dette behagelige Landskab, saa tvivler jeg ikke paa, at de jo vilde beløbe sig til flere, end der for nærværende Tid kunde findes i sex Deele af Eu-

ropa af samme Strækning. Denne Odelæggelse lader ingensteds til at være større end i Paven's Stat, og dog alligevel ere der adskillige Aarsager, hvorfor man burde vente at see denne Stat bedst indrettet og meest blomstrende frem for nogen anden i Europa”. Efterat Forfatteren har anført disse Aarsager, bliver han ved S. 138: ”Men uagtet alle disse lovende Omstændigheder, og den lange Fred, som saa mange Aar har hersket i Italien, er der intet elændigere Folk i Europa end Paven's Undersaatter. Hans Stat er tynd paa Indbyggere, og en stor Deel af Jorden udyrket. Hans Undersaatter ere yderlig fattige og dovne, og have hverken tilstrækkelige Manufacturer eller Handel at søffelsætte sig med. Disse onde Virkninger kunne for en stor Deel have deres Grund i den vilkaarlige Regieringsform (the arbitrariness of the government), men jeg tænker, de ere fornemmelig at tilskrive den romerske-catholiske Religions sande Genie, som her viser sig i sin Fuldkommenhed. Det er ikke forunderligt, at finde et Land halv bart for Indbyggere, hvor saa stor en Deel af dem af begge Køn holdes under saadanne Kyndsheds Løfter, og hvor til samme Tid Inquisitionen forbyder alle Rekruter af nogen anden Religion. Heller ikke er det vanskeligt at gjøre Reede for den store Fattigdom og Mangel, som forefindes i et Land, der indbyder til sig saadanne Sværme af Omløbere under Navn af Pilegrime, og indflutter i Kloostere saadan en utroelig Mængde af unge og vellystige Betlere, som, i stedet for ved deres Arbeide og Vindskibelighed at forsøge det almindelige Fond, ligger som en død Vægt paa deres Medborgere, og fortære de Kærligheds-Gaver, som burde undersøgte den Syge, Gamle og Afmægtige. De mange Hospitaler, som allevegne ere oprettede, tiene snarere til at opmuntre Dovenkab hos Folket, end til at sætte dem i Arbeide; ikke at tale om de store Rigdomme, som ligge unyttige i Kirker og Kloostere, tilligemed den Mængde af Feste, som aldrig tør overtrædes ved Handel eller Haandtering. Man kan sige med Sandhed, at de ere her saa aldeles søffelsatte med Menneskers Siæle, at de forsømme deres Leegners Bedste; og naar til disse naturlige Ulykker i Regieringsformen og Religionen, der opstaaer iblandt dem en gierrig Pave, som er for at gjøre en Familie, saa er det ikke at undre over, om Folket synker ned under saadan en Riede af Ulykker. — Det er troeligt, at Campania di Roma, saavel som andre Deele af Paven's Lande, vilde blive langt bedre dyrket end det er, var der ikke lagt en saa uhyre Afgift paa Kornet, hvilket gjør, at de pløye alene saadanne Jordsmone, som ere meest givtige, o. s. p.” —

Om Kongeriget Neapel taler han S. 156: "Jeg taler intet om Geistligheden, som de første Reisebeskrivere tilstrækkelig tilrettede for den almindelige Fattigdom, som man møder i dette herlige og frugtbare Kongerige. En stor Deel af Folket ere Vasaller af de Adelige, som ere de haardeste Tyranner i Verden imod deres Undergivne. Vel er det saa, at Vasallerne have Tilladelse og opmuntres til at forebringe deres Klager og tage deres Tilflugt til Vice Kongen, som, for at underholde Ueenigheder og vinde Almuens Hjertes, gjør sig ingen Betænkning over, ved Leilighed at tugte deres Herre med Fængsel og anden alvorlig Straf. Men desnagtet ere dog Kronens Undersaatter langt rigere og lykkeligere, end Adelsens Vasaller; og man har seet, at, naar Kongen har villet sælge en Stad til nogen af sin Adels, have Indbyggerne skudt Pengene sammen, og tilbudt Kongen dem, for at blive frie for saa utaalelig en Trældom". Er det samme ikke seet andre Steder, end i Italien? og bør man ikke deraf drage de selv samme Slutninger? — Naar Forfatteren kommer til den frie Republik Lucca, forandrer Scenen sig. "Det er meget behageligt, siger han S. 309, at see, hvorledes de saa Lande i denne liden Republik ere dyrkede til den største Fordeel, saa at man ikke kan finde den ringeste Plet Jord, som jo er gjort skicket til at indbringe sin Ejer det yderste. Hos alle Indbyggerne seer man et oprømt og fornøjet Væsen, som ikke ofte findes hos deres Naboer (Indbyggerne i det Florentinske:) o. s. v."

Var det ellers den upatriotiske Forfatter af de patriotiske Gespræche om at gjøre, at faae at vide, hvad Marsager der kunde løbe sammen i et Land, som Italien, der af Naturen bringer de aller kostbareste Ting frem, besidder den feedeste og bedste Jord, nogen vil see for Dyne, til at gjøre Folket fattigt og Algerdyrkningen forsømt; saa vilde vi henvise ham til et lidet fortreffeligt Skrift, som nylig er udkommet, og som vi holde saa vigtigt for Landvæsenet, at det fortiente at oversættes paa Dansk. Vi meene: Voyages d'un Philosophe, ou Observations sur les moeurs & les arts des peuples de l'Afrique, de l'Asie & de l'Amerique. A Gverdun 1768. Man finder der i Kongeriget Siam, et vidtløftigt Land, som Naturen har velsignet med alle de Herligheder, som burde gjøre dets Indbyggere lykkelige: Floder, som til bestemte Tider udbrede sig over Jorden for at dynge den, og drage sig tilbage i deres Skid, uden at efterlade sig andet end en frugt-

bargjørende Sæd: Marke fyldte med en Mængde af de lækreste Frugter, som næsten ingen Dyrløse udkræve: Guld, Kobber og Tin-Miner, lagte næsten i Jordens Overflade, o. a. m. Og midt i dette jordiske Paradis, blandt saa store Rigdomme, ere Siamerne ikke desmindre det elændigste Folk paa Jorden, af ingen anden Aarsag, end fordi de have tabt deres Frihed, og efter dette Tab intet have tilovers, som kan interessere dem. — Man finder samme Erfaring hos Malaierne paa de vestlige Kyster af Afrika, lige indtil det gode Saabs Forbjerg. Her møder man igien iblandt de frie Hollænder og Franskmænd den største Overflodighed paa Levnetsmidler, en anseelig Mængde af de herligste Frugter, samlede fra alle Verdens Deele, i et Land, som for Hollændernes Ankomst var fordømt til den samme Ufrugtbarhed, som de omkringliggende. Kort: man finder ved en Mængde Erfaringer den Sandhed bekræftet: "at Jorden ikke er farrig uden for Tyranner og Slaver, men at den derimod udsær sine Skatte over al Forventning, saa snart den er frie, arbeides af frie Hænder, og dyrkes ved fornuftige Mennesker, som beskyttes ved vise og usforanderlige Love." — Frihed og Eyendom, (det er Resultatet af de Erfaringer som denne Forfatter har gjort) ere Overflodigheds Grundpillere. "Jeg har ikke seet den sidste blomst, uden i de Lande, hvor disse tvende Menneskets Rettigheder vare vel haandthævede. "Jorden, som med et Slags Udseelse, hed mangfoldiggjør sine Gaver under frie Dyrløse, synes at fortørres ved Slavers Svæ. Saaledes har Naturens Ophavsmand villet, som har skabt Mennesket frit, og overladt Jorden til det, paa de Vilkaar, at enhver skulde dyrke sin Eyendom i sit Ansigtes Svæ, men med Frihed".

Til sidst bør vi forsikre Forfatteren af denne Betænkning, at Recensenten af hans patriotiske Gespræche hverken har skrevet for at erhverve Gunst, hvilken han efter sin Tænkemaade heller vil undvære end erhverve ved uanstændige Midler, heller ikke efter Ordre, hvilken han skulde være fri nok til ikke at agte, i fald han blev befaleet at skrive noget imod sin egen Overbevisning. Men han fandt de patriotiske Gespræche at indeholde Grundsaetninger, som han ansaae for høyst fordærlige for hans Fædreland. Derfor foretog han sig at igiendrive dem med Grundighed og Eftertryk, og han bør troe, at han ikke har været uheldig deri, siden Forfatteren intet har vidst at modsætte ham til Besvarelse, uden Grovheder og Skieldsvord.

Kjøbenhavnſke Kongl. privil. Adressecontoirs
Kritiſke Journal.

No. 6. ————— 1770.

Befkrivelse over det ſmukke og fornøelige Stamhuus og Herrefæde Lundsgaard ved Kierteminde i Fyen, med underliggende Eyendomme og Herligheder, og Efterretning om alle Gaardens og Godsets Egere indtil denne Tid, efter Muelighed ſamlet og udført ved Ludvig Boesen, Sognepræst for Rynkebye og Rønninge Menigheder. Kjøbenh. 1769. trykt og bekostet af Kongel. Univ. Bogtr. N. S. Godiches Efterleverſke, og findes ſammesteds tilkjøbs. Stor 95 S. 8.

Hr. Boesen har ved denne med Flid forfattede Befkrivelse fortient ſig Tak ikke alene af Lundsgaards Egere, men ogsaa af enhver, ſom ønsker at berige ſin topographiſke og hiſtoriſke Kundskab om Fædrenelandet. Den har givet ham Anledning til en og anden lykkelig Formodning angaaende Fædrenelandets Oldſager, men i ſær til adskillige Oplysninger og Rettelſer i vore gamle adelige Familiers Hiſtorie, hvilke, omendſkiønt de nu, da de fleſte af diſſe Familier er uddøde, ikke kunne synes at være af ſtørſte Vigtighed, dog ikke ere gandske ubrugbare eller ubehagelige. Og det, ſom vi anſee for det betydeligſte i en Herregaards Befkrivelse, at den ophværf os om Jordens og Egnens phyſiſke Beſkaffenhed, og om Godsets oeconomiske Forfatning, er heller ikke gandske forbigaaet, endſkiønt Forfatteren i denne Deel er blevet os meer ſkyldig, end i den antiqvariske og genealogiſke.

Det første Kapitel om Lundsgaards Navn, Ælde, Beliggenhed, Anſeelse og Vigtighed, er det intereſſanteſte. Man ſaaer her en kort Under-

retning om Jordartens Beſkaffenhed, om Dyr, Fugle og Fiſke, ſom falde ved Lundsgaard, og om Planterne lover Forf. ved en anden Lejlighed at give nogen Underretning, hvortil de Observationes Botanicae de plantis circa Cartemundam nascentibus, ſom den lærde Rektor i Kierteminde, Marthas Henric Scaetius, ſkal have efterladt ſig i Manuscript, vilde være ham ikke lidet behjelpelige, dersom han kunde være ſaa lykkelig at overkomme dem, hvorom han ſelv kun gjør ſig lidet Haab (S. 22.)

Lundsgaard liager ingen halv Fierdinges Vej fra Kierteminde Kjøbstæd, og ved Kiertemindesfiord, ſom her er omtrent en halv Miil bred. Sit Navn har den uforandret beholdt fra de allerældſte Tider, og man veed, at den har været til henimod 400 Aar, og ventelig førend Kjøbstæden. — Jordarten her i Egnen beſtaaer meeft af ſort Muld med en ſtærk Blanding af Leer. Omtrent en halv Alen under denne Jordens overſte Skorpe har man enten den gulagtige ſæde Leer, eller Sand, paa de fleſte Steder. Leeret er godt, og kunde maaſkee være tienligt for Pottemaagere eller vore Steentøys-Fabriker. Og ſaa her finder man det Elags Mergel eller Jordmarv, ſom kaldes Smidieleer, men det bruges ikke til Agerens Giødning, og tages alene af Bønderne til at hvitte deres Huſe med. I dets Sted føres aarligen mange Læs Tang til Gaarden, og blandes med anden Giødning til dens Formeerelse, ligesom den og anvendes til ſamme Brug af mange Deboere, og agtes fordeelagtig, naar den ifkun først er vel raadnet, inden den kommer paa Ageren. Noogle Steder falder Jorden, naar den tillige er meget ſid, vanſkelig at behandle, ved ſtærk indfaldende Regn i For- og Efter-Mar, men denne Beſværlighed er dog allerede meget ophævet ved Grøfter og Rønder til Vandets Afledning, ſaa at der nu kan avles godt
D Korn

Korn og Høe, hvor Jorden tilforn laae ubrugelig og en til synderlig Rytte.

Byg er her den største og lykkeligste Udsæd, men man finder sig bedre holdet med det 6 radede, end med det 2 radede, thi det sidste i god Jord giver den største Fordeel, og Kornet i sig selv er større og bedre. Foruden en god Deel Rug, Havre og Erter, faaes og aarligen lidt Hør og Hamp, som lykkes vel, og af Humle afles ikke meer end til eget Brug. Rugen er blevet bedre og friere fra Klinte og Heyre, siden man har begyndt at faae den tiligere i Efteraaret. — Et Hollænderie holdes her, som er i ypperlig Stand, og giver overflødig og godt Smør, men af Ost gior man nu ingen stor Fordeel. — Et lidet Stutterie har og hidindtil frembragt nogle skionne Heste, men næst Kær, lægges meest Flid paa gode Faar og Svin. For faa Aar siden har man forsynet sig med et lidet Tiltræk af Engelske Faar fra en anden Herregaard, hvilket lykkes meget vel.

Skoven bestaaer meest af Bøg og Eg, dog, ogsaa en god Deel Æske- og Elm-Træer. Til Indbegninger bruges Slaaen, Hvidtorn, Brambær- og Hyben-Torn, helst Slaaen-Torn, som den bedste og bestandigste; thi Hvidtorn, som ellers voxer i Overflødighed, udholder neppe med Hessel. — Et Teglbærderie har været her i forrige Tider, men er nedlagt igien af Mangel paa Torvegrund. — Stort Wildt, som Hjorte, Kaa- og Daa-Dyr, findes ikke. — Vindsvinet er velmagende for Almuen, som enten steger det, eller lader faage Suppe derpaa. Wildsvin, Ulve og Brokke veed man her intet af, og Rævene ere ikke heller mange. Illeren eller Illeren foregive nogle at have seet. Læfatten eller Bæseren, som siges at være brun om Sommeren, og hvid om Vinteren, har forf. seet i Junii Maaned af samme Farve, som den har om Vinteren. Den er nyttigere end Katten i Kornladerne, og Skindet vide Bønderne at bruge til Lægedom for Heste og Kær. — Af de Fugle, man gierne ønsker sig, findes Agerhøns, Begasiner, Brokkfugle, Lerker, Kramsfugle, Sneyper, Biber og mange flere. Naar Vinteren bliver haard, indfinder Lerken, Bogfinken, og andre smaa Fugle sig iblandt Spurrene. Undertiden fornemmer man ogsaa Bagtelen. Naar Kierteminde-Fiord om Vinteren tilfrøser, indfinde sig Svaner, Wildgæs og Wender; i sær af de sidste skydes ofte i stor Mængde, og sælges for 6 til 8 Skilling Parret, men de ere gierne stærk trannede og ubehagelige at spise. — Ferf. Søer ere ikke ved Lundsgaard; derimod frembrin-

ger Fiorden en stor Betsignelse af alle de Slags Fisk, som sædvanlig fanges i saadant Vand, som Aal, Torst, Sild, Hvilling, Hornfisk, Makrel, Glynder, hvoraf et Slags ere særdeles gode og store, og kaldes Kierteminde-Raadmand, Pigvar, Tobis, Lunger, Steenbider, Ræger, Muslinger eller Skælffisk o. s. v., men ingen Hummer, og sielden Orred, som, naar den faaes, er særdeles skion. Og da nu Lundsgaard ligger Kierteminde saa nær, kan man fast hver Dag have paa Gaarden enten een eller flere Slags Fisk, thi fra Gaarden selv betiener man sig ikke af dette Fiskerie. — Bøndergodset til Lundsgaard beløber sig nu til 287 Tønder 4 Skp. 3 F. 2 Alb. Hartkorn i Ager og Eng, hvilket altsammen, dog med Forstiel, er i god Stand, og enhver kan svare Kongen og Herskab Deres. —

Af antiquariske Formodninger ville vi alene anføre denne, at Byen Kierteminde formodentlig har sit Navn af Kiertefiord, som Kiertemindesfiord i gamle Dage blev kaldet, og Fiorden igien sit Navn af Lundsbyen Kiertinge, som i Forfatterens Tanker er ældre end Kiststæden.

I det andet Kapitel beskriver Hr. B. den under Lundsgaard hørende Sædegaard Tershauge kaldet, hvis Ewere nævnes indtil 1648, da den blev lagt under Lundsgaard. hvortil den siden har været hørende. Hovedgaardens Parten til denne Gaard er 24 Tdr. 2 Skp. 2 F. — Til Lundsgaard ligge tvende Kirker, Kexninge og Kigstrup, hvis Ornamenter og Inskrifter anføres, som have intet Interessende. — Jordens Beskaffenhed er den samme, som ved Lundsgaard. Erter har man siden Dvæghygen lagt sig meer efter end før, og derved nogenlunde vundet, hvad man tabte ved Hornqvægets Afgang; men mange meene, at Jorden udværes, og vil herefter give flettere Korn, allerhelst naar man indtager flere Ertelykker hvert Aar, end Giødningen kan strække sig, og vedligeholde.

Det tredie Kap. indeholder en Fortegnelse paa Lundsgaardens Ewere fra de ældste Tider af, med nogle dem angaaende Personalier. Den første Ewer, man har nogen Kundskab om, er en Hr. Hoffvenskild eller Hogenskild, som levede i Kong Erik af Pommerns Tid. Siden kom Godset efterhaanden til adskillige Familier, hvoriblandt de Mhellenor og Rodtsteener have eyet det længst. Dets nu værende Ewer er Hr. Kammerherre Jens Juul, en Sønnesøn af den store Admiral Niels Juul, som har til-

Kjøbt

kjøbt sig det for 28,000 Rdlr., og oprettet det i Aaret 1768 til et Stambuus. Han har ogsaa ladet Hovedbygningen nye opføre, og Hr. B. meddeler Prospecten i Kobber af denne nye Bygning.

Som et Anhang følger Afskrift af en Dom, fældet af Kong Frederik 2. og Rigens Raad i en Sag imellem forrige Eiere af Tershauge og Lundsgaard, angaaende nogle stridiggjorte Eendomme, og udstædet af Christian 4, den 10 Junii 1618.

Hr. Boesen har samlet adskillige Efterretninger om flere andre Herregaarde og deres Eiere, hvilke han lover at udgive, isald denne første Beskrivelse skulde finde hans Landsmænds Biesald; og vi opmuntre ham meget til at opfylde sit Løfte. Saa danne enkelte Beskrivelser kunne blive de tilforladeligste Hjælpemidler til en almindelig Topographie over en heel Province, og de sikkerste Bevisere for dem, som ønske at oplyses om en og anden Provinces økonomiske Forfatning.

Super Homeri *Iliad.* 4 v. 215, 216. Prolusio qua Actum oratorium in Schola Helsingorana ad diem Octobr. habendum indicit M. Jacobus Baden, Rect. Design. & Conr. E Typographeo Helsingorano MDCCLXIX. Stor 1½ Ark. 4.

Den store og billige Høragtelse, man hos alle oplyste Folk har havt for de grædske og latinke Skribenter, har forvoldet, at man ofte har villet finde Skionheder og Fortreffeligheder hos dem, som de maaskee aldrig have tænkt paa at yttre. Et Exempel derpaa er det anførte Sted hos Homerus, hvor der siges om Trojanerne, da de saae Ajax gaae i Eveskamp med Hector, at der paa kom dem en Skælven over alle deres Ledemod, og om Hector selv, at Hjertet slog ham i Livet. Allerede de gamle Konfdommere, Dionysius af Halicarnas og Plutarck, have ved dette Sted beundret Digterens Konst, som i forskellige Udtryk har vidst at characterisere den forskellige Virkning, som Synet af Ajax gjorde hos Trojanerne i Almindelighed, og hos Helten selv, der skulde fægte: hine skælvede over deres Legemer, men paa denne klappede ifkun Hjertet. Cicero anfører det samme Sted af Homerus Tu. c. Quest. IV. 22, men saaledes, at han lader til ikke at have bemærket nogen Forskielighed i Udtrykket, eftersom han lader Hector skælve af gandske Hjerte (Hectorem, quem-

adinodum est apud Homerum, toto pectore trementem). Han maae derfor høre ilde af Clark, som beskylder ham for en ubegribelig Uagtksomhed og Skisdesløshed; og Ernesti, som i sin Udgave af Homer beholder denne Clarks Anmærkning, tier stille til den, hvorved han ogsaa synes at billige den.

Det er imod denne Clarks Beskyldning, Hr. B. her tager Cicero i Forsvar, og viser først, at det er lidet troeligt, at Digteren ved de forskellige Talesmaader har villet tilkiendegive en forskiellig Grad af Frygt og Skræk hos Trojanerne og hos Hector. Maaskee han i det høieste har villet udtrykke den forskiellige Maade, hvorpaa en for Resten lige stærk Frygt yttres sig hos en Helt, og hos et gemeent Menneske. Den Grund, hvorpaa Forf. stytter sig, er det, at der siges om Hector: han havde gierne undveget Striden, og gaaet tilbage til Sine, dersom han ikke selv havde udæsket Ajax; hvoraf det lader, at hans Hjerteklappen endda ikke maae have været saa liden, og at det var meer Skam, end Uforsærdhed, som holdt ham tilbage. Vil man troe, at den Legemets Skælven, som Homer tillægger Trojanerne, maae dog udtrykke en større Grad af Skræk, end der kan passe sig paa en Helt; saa anfører Hr. B. Steder af Homer selv, hvor denne Skælven tillægges Helte saavel som andre Mennesker, og erindrer deri hos, at de Gamle ingen Betænkning gjøre sig over at lade deres Helte skælve, flæbe, og overalt i alle Ting at vise, at de ere Mennesker. — Men, om man endnu vilde tvivle, om ikke Stedet alligevel kunde have den Skionhed, som Clark, efter de gamle Konfdommernes Beviisning, finder deri, saa viser Forf. for det andet, at man dog ikke bør gjøre Cicero nogen Bebreidelse, fordi han har anført Stedet, som om han ikke lagde Mærke til denne Skionhed. Thi Cicero havde i de Tusculaniske Undersøgelser ingen rhetoriske, men philosophiske Materier at afhandle; og der, hvor han anfører det omtvistede Sted, var hans Hensigt, at vise med den Homeriske Ajaxes Exempel, at en Krigshelt ikke nødvendig maatte være vred, som de Peripatetiker antog. Han behøvede altsaa hertil ikke at bestemme, hvor stor den Skræk var, som Ajax satte Hector i, og, om den var større, end de andre Trojaners; det var nok, at han virkelig satte ham i Skræk. Vil man sige, at Cicero dog burde have været usmagtigere i at anføre Homers Ord, saa erindrer Forf. at de gamle grædske og latinke Skribenter, naar de citere hinanden, al-
lerhelst naar de citere Homer, som de næsten vidste uden

uden ad, pleye at see meer paa Meeningen, end paa Ordene, og gemeenlig at anføre efter Hukommelsen; hvilket bevises med et Exempel af Plato, der med samme Frihed, som Cicero her, har citeret et andet Sted af Homer.

Dansk Historisk Almanak for 1770, udgiven af det Kongelige Videnskabernes Societet. Kjøbenhavn, findes tilkøbs hos Direktøren over H. R. N. og Univ. Bogtrykkerie, N. E. Høpffner.

Man finder her et Landkort over Nøen, tegnet af Hr. F. Schlegel, og stillet af J. Haas, en Afhandling om Sole-Pletterne af Hr. Etakraad Horrebov, hvori meddeles de paa Observatorium i Kjøbenhavn anstillede Jagttaelser over Solens Pletter for Aar 1768, hvilke Forfatteren lover saaledes aarlig at fortsætte, og endelig 4 Tabeller, hvoraf den første viser, hvor mange Timer, Minutter, Secunder ic. af Tid, der høre til enhver Grad, Minut og Secund af Equator, den anden tværtimod, hvor mange Grader, Minutter og Secunder af Equator, der høre til enhver Time, Minut og Secund af Tid; den tredje og fjerde indeholde Observationer af Barometret, Thermometret og Vinden for Aar 1768.

Den fortreffelige og berømmelige Danske Erkebiskops Absolons Liv og Levnet, skreven i det Tydske Sprog ved Hans Høyærværdighed Hr. Pro-Rankler E. Pontoppidan, og nu oversat af H***. Kjøbenhavn, trykt hos Paul Herman Høckel. 1769. Stor 1½ Ark. 8.

Denne Levnetsbeskrivelse er oversat af Dänische Bibliothek, hvori den, efter Oversætterens Beretning, er blevet skrevet af Hr. Pro-Rankler Pontoppidan, mens han var Slotspræst. Oversætteren har anseet den for "en karakteristisk Afskildring" over Biskop Absolon", der endog "for den smukke Maade, hvorpaa den er udført, fortiente at bekiendtgøres i Modersmaalet". Derfor holde vi den nu slet ikke, men vente noget ganske andet af dem, der i Følge den i Fjor skeede Indbydelse af Selskabet til de skønne Videnskabers Forsremmelse, tænke paa at udarbejde os denne store Mands Lovtale; for hvilke denne Compilation maaskee kan være til nogen Nytte.

Skyldnere, som ere uden Samvittighed, foreskillede udi en Uge-Prædiken, holden den 25 October 1769 i St. Nicolai Kirke i Kjøbenhavn, og efter Begiering nu ved Trykken udgiven af Friderich Randrup, S. S. Minist. Candidat. Kjøbenhavn 1770. Trykt hos E. L. Borup, boende i store Helliggeist-Strædet. Stor 2 Ark. 8.

Denne Prædiken var ikke uværdig at trykkes. Den indeholder mange i det borgerlige Liv brugbare Sandheder, som man alt forielden faaer at høre fra Prædikestolen, og er holdet over en Text, (Ps. 37, 21.) som ikke er af de sædvanlige. Den første Deel om ugudelige Skyldnere har i sær behaget os. I den anden Deel har Forf. vel ikke holdet sig til Textens Meening, naar han forklarer de der forekommende Kærfærdige i en nytestamentlig Forstand om dem, som staae i Raade og Samfund med Gud, paa hvilke Psalmisten vel neppe tænkte.

Aargangen af disse Blade Koster:

J. Kjøbenhavn,	Siælland og Lolland.	Syhn.	Jylland og Holsteen.
8 Mark.	9 Mark.	9½ Mark.	10 Mark

Kjøbenhavnste Kongl. privil. Adressecontours Kritiske Journal.

No. 7. ————— 1770.

Tilfældes Meninger om Tungemaalets Forvirring ved Babel. I Anledning af den Kritiske Journals No. 46 og 47 for Maret 1769, egne Meninger. Kjøbenhavn 1769 trykt hos A. F. Stein, boende i Skidenstrædet, og findes samme Sted tilkøbs. Stor 16 S. 8.

Forfatteren af dette Ark udgiver sig for en Landsby-Skolemester, og hans Indsigt modsiges just ikke meget dette Foregivende. Til Prøve kan det Begreb tiene, som han gjør sig om Mirakler, og som han vist nok ikke har hentet fra nogen philosophisk Skole. "Jo større" siger han S. 15, "og ubegribeligere et Mirakel er, jo anstændigere er det for Gud, og jo dybere maac vi ydmyge os i dets Betragtning, og des meer ophæve den Ubegribelige". Vi tænke, et hvert Mirakel bør efter sin Natur være ubegribeligt, og vi kunne ingen Forestilling gjøre os om et meer og mindre ubegribeligt Mirakel. Et Mirakel er en Forskyrning i Naturen, en Ophævelse af en og anden Naturens engang fastsatte Love. Saasnart det bliver begribeligt, d. e. saasnart man i Naturens bekiendte Kræfter kan see og finde en muelig Grund til at forklare det, saa ophører det at være Mirakel, og har det nogen Tid været anseet derfor, saa har Menneskenes Uvidenhed om Naturen været Skyld deri, og det settes nu paa de falske og foregivne Miraklers Liste.

Hvad det Anstændige i et Mirakel angaaer, som Forfatteren berører, og som vist nok er en Sag, hvormed der endnu kunde siges meget Godt og Nytt af en, der forbandt tilstrækkelig philosophisk og kritisk Kundskab; saa bør dette Anstændige bedømmes efter en ganske anden Maalestav, end den, vor Skoleme-

ster har havt i Hovedet. Storheden og Ubegribeligheden af et Mirakel, saaledes som denne Forfatter har forestillet sig den, bør ikke komme i nogen Betragtning, naar man vil dømme om dets Anstændighed. Ubegribeligt, have vi allerede sagt, bør ethvert Mirakel være; og Storheden kan betragtes i en dobbelt Henseende, enten i Henseende til den Volds, der gøres paa Naturen, den Uorden, der frembringes i Naturens Gang ved et Mirakel (og det er denne Betragtning, vor Forfatter har havt i Sænk); eller og i Henseende til det Dyemeed, som søges og erholdes ved Miraklet. I første Henseende er et Mirakel Gud desto anstændigere, jo mindre Uorden det frembringer i Naturen, jo færre Naturens Love derved ophæves. Thi da man i Naturtheologien beviser, at det er en langt større Prøve baade paa Almagt og Wiisdom, at regiere Verden ved engang fra Verdens Begyndelse fastsatte Love, end ved idelige Mirakler; og da man seer Naturen saaledes indrettet, at de mueligst fleste og største Virkninger frembringes ved de mueligst mindste og færreste Aarsager; saa bør man ogsaa slutte, at naar Gud gjør Mirakler, gjør han dem ikke uden den allerførste Nødvendighed, og søger da at erholde deres Hensigter ved den mueligst mindste Uorden i Naturen. Det er derfor, man er ikke forbundet at antage noget Mirakel i Skriften, uden hvor Virkninger umuelig lade sig forklare af blot naturlige Aarsager, og at man foretager sig intet en Christen uanstændigt, naar man ved rigtigere Forklaringer umager sig at formindske Miraklernes Antal. — I den anden Henseende bør et Mirakel anses for desto anstændigere for Gud, jo større, værdigere, vigtigere Hensigten er, som dermed søges, jo mindre frembringelig ved naturlige Aarsager. Det er i denne Betragtning, at de Mirakler, som have til

Hensigt

Hensigt at tilvænebringe Menneskene aandelige og ævige Fordeele, bør holdes anstændigere for Gud, end de, hvis Hensigt gaaer blot paa legemlige og korte Fordeele, og at ingen Mirakler kunne være Gud anstændigere, end de, som have den sande Religions Bedste til Hensigt. — Andre Betragtninger, som bør havees for Dyne, naar man vil bedømme det Anstændige i et Mirakel, gaae os her ikke an.

Vi havde sagt i Journalen: at vi ikke kunde begribe, hvorledes den guddommelige Hensigt, at faae Menneskene adspredte, kunde opnaaes ved Sprogens Forvirring. Dertil svarer denne Forfatter i en sand Skolemestertone S. 5: "Hvo har nogen Tid været med i Guds Raad? og hvo kan sige, hvi gjorde du det? og mon Gud var Gud, om han af os kunde begribes?". Siltager man sig derfor at være paa Raad med Gud, at begribe Gud, fordi man ønsker at oplyse sig om Hensigten af hans guddommelige Gierninger, fordi man ønsker, at oplyses om det Forhold, som bør være imellem et alvíst Væsens Midler og Dyemeed? Og er det formasteligt, at tvivle om en bibelsk Forklarings Rigtighed, som paabyrder Gud en Forstyrrelse i Naturens Orden, et Mirakel, uden noget Gud værdigt Dyemeed? Efter denne magelige Theologie behøver man intet at undersøge i Skriften, men kan blindt hen antage for Guds Ord alt, hvad Bankundighed og Overtroendighed giver derfor, om det end er nok saa stridigt imod Guds af Naturen bekiendte Egenskaber; thi hvo kan begribe Gud? Hos mange Geistlige vil vor Skolemester maaskee for denne Tænkemaades Skyld synes at kunne fortælle en Pibekrave; men fornuftige Theologer ere anderledes overbeviste.

Vi havde videre sagt i Journalen: at vi ønskede at kunne forklare den mosaiske Beretning om Sprogens Forvirring saaledes, at vi ikke skulde have nødig at antage noget Mirakel. "Men" spørger Forfatteren S. 6, "hvorfor maa her ikke være et Mirakel? Er det Mirakel meere voldsomt, end da Apostlerne taledede med nye Tunger? Eller mon Jordskælve, igientagne Lynild ere langt anstændigere for Gud, end at gjøre et Mirakel?". Hvorfor her ikke maa være et Mirakel? eller rettere: hvorfor vi ønske at kunne forklare den mosaiske Beretning saaledes, at vi ikke skulde have nødig at antage noget Mirakel? — Jo! 1.) fordi dette Mirakel, i vore Tanker, ikke vilde være tilstrækkeligt til at befordre Guds Dyemeed, Folkens Adspredelse, og et alvíst Væsen intet Middel vælger, som er utilstrækkeligt

til dets Dyemeed; 2.) fordi Folkens Adspredelse synes at kunne blive befordret ved et naturligt Middel, og et alvíst og almægtigt Væsen intet overnaturligt Middel eller Mirakel vælger, uden hvor de naturlige Midler ere utilstrækkelige. — Om Sprogens Forvirring er et meere voldsomt Mirakel, end da Apostlerne taledede med nye Tunger? — Ja, det er det ganske vist: meere voldsomt, og efter det Begreb, vi nylig fastsatte om Anstændigheden i et Mirakel, mindre anstændigt. Sprogens Forvirring, betragtet som et Mirakel, er et mindre stort Mirakel, end det, der skeede paa Pindsefesten, 1.) i Henseende til den Uorden, som ved begge blev frembragt i Naturen. Ved Pindsefesten var det ifkun 12 Mennesker, paa hvilke Miraklet skeede; den babyloniske Sprogforvirring strakte sig til 12,000 Mennesker, i Fald vi antage Hr. Conferensraad Suhms Hypothese, som har givet Anledning til denne Strid: Sprogforvirringen i Babel frembragte saa mange, og saa forskellige Sprog, at af 12,000 Mennesker ikke engang saa stor en Hob kunde forstaae hinanden, som var i Stand til at opføre en Bygning, hvortil nogle saa Hundrede synes at kunne have været tilstrækkelige: den Hellig Aands Udgydelse paa Pindsefesten virkede i alt 15 forskellige Sprog, i Fald man vil antage, at de Landes Nationalsprog, som nævnes, ere de, Apostlerne taledede, og ikke meget meere den forskellige Dialekt af det jødiske Sprog, som taltes i disse Lande, hvilket nogle maaskee vilde holde for troligere. Men lad Apostlerne ogsaa have talt Persisk, Arabisk, Latinisk o. s. v.; saa var det dog kun 15 Sprog i alt, de taledede, og blandt disse 15 Sprog vare adskillige meget lidet forskellige Dialekter, f. Ex. Jødisk og Galilæisk, eller Parthisk, Medisk og Elamitisk o. a. fl.: det Mirakel, som skeede paa Pindsefesten, varede ifkun for en kort Tid; det, som skeede ved Babel, varer endnu ved, og dets Følger bør endnu være synlige, endelig: det Mirakel, som skeede paa Apostlerne, var, saa at sige, ifkun et enkelt Mirakel, da derimod det, som skal være skeet paa de ved Babel forsamlede Mennesker, var et dobbelt; hine fik den Gave, at kunne tale nye Sprog, hvori de ikke vare opfødte, men de glemte derfor ikke deres Modersmaal; disse glemte først deres Modersmaal, hvilket ikke kunde skee uden et stærksom stort Mirakel, siden lærte de, ved et nyt Mirakel, fremmede Sprog. — See vi 2.) til Dyemeedet af begge Mirakler, saa kunde intet Dyemeed være værdigere en overordentlig Guds Virkning, end Evangeliums Herliggjørelse

relse i den jødiske Residens selv, strax efter Christi Opstandelse. Det hedder derfor ogsaa: der lagdes den samme Dag til henved 10000 Sieler. Men Sprogforvirringen stod i intet Sammenhæng med Religionen; Dyemeedet var, efter den almindeligste Meening, at faae Menneskene adspredte over Jordfloden; et Dyemeed, som ventelig uden noget Mirakel var erhholdet for Syndfloden, og som ogsaa efter Syndfloden skulde være blevet befordret ved gandske naturlige Midler. Der er altsaa ingen Tvivl paa, at jo det Mirakel som skeede paa Vindsefesten, var i alle Henseender større, end Sprogforvirringen ved Babel, d. e. tienede langt meer end denne til at forherlige Guds Wiisdom og Almagt. — Naar Forfatteren nu videre spørger os, "mon Jordskælve og igien- tagne Lynild ere langt anstændigere for Gud, end " at gjøre et Mirakel? "; saa forstaaer det sig, vi svare, Ja! naar Gud ved naturlige Jordskælve eller Lynild kan opnaae den samme Hensigt, og i samme Grad, som ved et Mirakel, saa vælger han et naturligt Middel frem for et overnaturligt, efter det Begreb, vi have om Miraklers Anstændighed.

For Skolemester lover vel at fremsætte fælleds Meeninger, men man seer dog, at han ogsaa kan have sine egne. I det mindste er det en temmelig egen Meening, skjønt ogsaa frembragt af andre, som han yttreer om Hensigten af den babiloniske Forvirring, der i hans Tanker ikke har været saa meget, at faae Menneskene desio hastigere adspredte; " thi enten " dette skeede hastigt eller langsomt, kunde jo have " været det samme for ham, for hvilken tusinde Aar " ere som een Dag. S. 7 "; som at knække Menneskenes Trodsighed og Stolthed, som de egentlige Grunde til de Bygninger, de foretog sig. Men til denne Meening giver den mosaiske Historie slet ingen Anledning. At Laarnets Spidse, skulde naae op til Himmelen, er en Talemaade, som let kunde forføre en Landsbye-Skolemester, men som dog i sig selv er ikke andet, end en Hyperbol, der forekommer paa andre Steder i Skriften, f. Ex. 5 Mos. B. 1, 28. 9, 1. At de vilde bygge sig et Ravn (om ogsaa denne Oversættelse var den rette), kunde jo ikke være nogen Synd, og allermindst en Synd, som behøvede at straffes ved et Mirakel. Heele Alderdommen har søgt at gjøre sig navnkundig ved prægtige Bygninger; men man mærker ikke, at Gud har gjort Mirakler for at ødelægge dem; ellers maatte ingen af Egypternes stolte Pyramider og Obelisker meer være til. Desuden forklares jo Menneskenes Hensigt udtrykke-

lig, naar der siges v. 4: de vilde bygge, " de ikke skulde adspredes over al Jorden. De saae selvfølgelig deres Adspredelse forud, og vilde, om mueligt, afværge den.

Imidlertid vilde vi gjerne lade Forf. sine egne Meeninger, naar han igien vilde lade os vores, eller i det mindste modsætte os vigtigere Grunde, end her er skeet. Han synes i sær at sætte noget i det, at der siges v. 7: lader os fare ned, og blande der (" NB. der, paa det Sted, ved Bygningen ") deres Tungemaal. Men efter den Stil, som bruges i den heele Fortælling, kunde Tungemaalene gjerne siges at være blandede der, paa det Sted, hvor Anledningen var givet til deres Blanding, eller til de adskillige Tungemaalss Opkomst ved Folkenes Adspredelse. — Vi havde formodet, at Gud ved igientagne Jordskælve eller Lynild ødelagde, hvad Menneskene efterhaanden byggede, og opvakte saaledes den Estertanke i deres allerede af Skræk indtagne Sind, at hvad de foretog sig, maatte være Gud mishageligt, og at de, for at adlyde ham, maatte frivillig skille sig ad. Derimod erindrer Forf. S. 12: " hvorledes skulde disse arme forskrækkede Mennesker deraf kunne fatte den Estertanke, at de frivillig skulde skille sig ad? De kunde nok deraf falde " paa den Tanke, at Bygningen var Gud mishagelig, men aldrig deres Sammenholdenhed ". Vi tænke, jo, saasnart de vidste med sig selv, at de havde begyndt Bygningen for at befordre deres Sammenholdenhed, kunde de let falde paa, at, naar Gud gav tydelige Mærker, at Bygningen mishagede ham, maatte det være for den Hensigts skyld, hvori den blev opført. — " Og " bliver han ved, " mon de, " som havde fattet det Forsæt, ey at adspredes fra hinanden, skulde nu ville forlade hinanden i saadan " Fare? Det er neppe fatteligt. Man maatte snarere forestille sig, at de nu vilde holde meere sammen, men, følges ad, og fremdeles staae hinanden biev. " Man seer jo ofte, at en fælleds Skræk og Fare " bekræfter Venstaber, ja gjør Fiender til Venner ". Det er vel saa i andre Tilfælde. Men naar Sindet først var indtaget af den Tanke, at deres Sammenholdenhed var Gud mishagelig, saa maatte Skrækken naturligtviis adsprede, og ikke sammenholde dem. Men lad dem ogsaa have holdet sig nogen Tid sammen for at staae hinanden biev i den fælleds Fare. Nok, at de forlode Babel, et Sted, hvor der vare Bygningsmaterialier til en Stad i Overflod, som de ikke saa let vilde foresinde paa andre Steder.

Steder. Deres Sammenholdenhed kan nu ikke have været langvarig: deres Antal vorte stedse: deres Levemaade, da de fleste ventelig vare omflakkende Hyrder, udfordrede stor Plads for hver Familie: Nøden lærte dem nu snart at adspredde sig; og, i Fald vi antage, at Nimrod med sin Familie er blevet tilbage ved Babel, og har befundet sig vel der, kan det ikke seile, at jo hans Exempel har lokket mange andre til en godvillig Adskillelse og en stadigere Levemaade. Det Exempel, Fors. lægger til om Lissabon, er slet valgt. "Skulde nogen kunde" siger han, "af igientagne Jordskælve slutte sig til, at det var Gud mishageligt, at en Stad var til, og at et Folk boede tilhobe, da maatte Lissabon og andre Stæder for længe siden have ladet af at være til". Han betænker ikke, hvilken Forskiel der bør antages imellem de Folks Tænkemaade og Indsigt, som vare forsamlede ved Babel, og Indbyggernes i Lissabon. Heele Alderdommen er fuld af Beviis paa en almindelig Skræk, som har været over alle Nationers Stamme-fædre, foraarsaget uden Tvivl ved visse store Omveltninger i Naturen; og nogle have villet af denne Skræk forklare de fleste religiøse Skikke hos alle Alderdommens Folk. Denne Skræk ere vi nu temmelig helbredede fra, efterat man har faaet Indsigt i de naturlige Aarsager til saadanne Omveltninger; og om ogsaa Almuen i Lissabon kunde troe, at de ide-

lige Jordskælve, deres Stad har været plaget med, vare besynderlige Beskikkelser af Himmelen, maaskee for at hævne Jesuiterne, saa er dog Regieringen bedre oplyst. Videre betænker han ikke, hvilken Forskiel der maa være imellem Tænkemaaden hos et Folk, som er vant til et omflakkende Levnet, som det ved Babel, og hos et andet, som er vant til faste Boliger, som hine i Lissabon. Saa vanskeligt det er, at overtale de sidste til at tage Hyrdestæden i Haanden, og see sig om andre Boeliger, saa vanskeligt er det vel ogsaa, at faae de første til at brække deres Telte af, og begive sig til Roe i Stæder. Og vi tænke, det har ikke kostet de ved Babel forsamlede Mennesker stor Overvindelse, at forlade Babel, og slaae deres Telte op et andet Sted. — Den anden Lignelse, Fors. anfører om to Familier, der levede sammen i et Huus, som brændte af, fortienet ikke at besvares. — Den Vanskelighed med at forklare de forskiellige Tugemaal i Verden efter vor Hypothes, have vi selv berørt, og overalt har det ikke været vor Agt, at fremsætte en Meening, som skulde være frie for Vanskeligheder, men da ingen af de Meeninger, som fremsættes i denne Materie, er uden Vanskeligheder, saa kommer det blot an paa, at vælge den, som har de ringeste, og derfor ansee vi vores, indtil vi blive giendrevne ved vigtigere Grunde.

Trykfejl i No. 4 og 5.

- S. 23 sidste Lin. vigtige læs rigtige.
 " 25 Lin. 11. " viser I. roeser.
 " 31 Lin. 2. " Tanke I. Tanker.
 " 33 Lin. 39. fristelige I. keiserlige.
 " 35 Lin. 2. første I. fleste.
 Sammsf. Lin. 42. Gverdon I. Yverdon.

Uargangen af disse Blade Koster:

3 Kjøbenhavn, Siælland og Lolland. Sydn. Jylland og Holsteen.
 8 Mark. 9 Mark. 9½ Mark. 10 Mark

Kjøbenhavnſke Kongl. privil. Adressecontours
Kritiſke Journal.

No. 8 og 9. ————— 1770.

Afhandling om de Norſkes og endeel andre Norſke Folkes Oprindelse, ſom Indledning til den Norſke Hiſtorie, med et Anhang om Tids-Regningen i den gamle Nordiſke Hiſtorie til Harald Haarfagers Tider. Forfattet ved Gerhard Schøning. Trykt i Sorø 1769. Bekoſtet af Heineck Mumme og Faber paa Børsen i Kjøbenhavn. Afhandlingen ſtor 318 S. Anhanget 96. S. 4. med 3 Tabeller.

Fremmede have med Grund bemærket, at vort Fædrelands Hiſtorie for nærværende Tid har een af ſine lykkeligſte Perioder. Vi have i en Tid af to Aar havt Leilighed at bekiendtgjøre vore Læsere adſkillige til Fædrelandets Hiſtorie henhørende Skrifter, ſom alle i deres Slag kunne kaldes vigtige og fortreffelige. Men af alt det, ſom i og for denne Tid har været foretaget i denne Henseende, er maaſkee intet, hvoraf Fædrelandets Hiſtorie kan vente ſig en større og meer vedvarende Nytte, end de Værker, ſom de to fortreffelige Mænd, de Hrr. Conferensraad Suhm og Profefſor Schøning ere blevne enige om at udarbejde, da den første har paataget ſig at udføre den danſke, og den anden den norſke Hiſtorie fra de allerældſte Tider af. Aldrig have vel to Skribenter været bedre udruſtede med alle de Gaver, ſom udfordres til ſaadant et Foretagende. Lærdom, Skionsomhed, Møye, alt i en ſtor Grad, foreener ſig her, for at ſkaffe os noget Claſſiſkt, noget i dette Slags Originalt. Men hvad i ſær førnøyer os, er den ſtore Overeensſtemme i Grundſætninger i den gamle Hiſtorie og Tidsregning, ſom vi treffe hos diſſe lærde Venner: en Overeensſtemme, ſom ikke kan være tilfældig, men forudſætter en fælleds Raadfor-

ſel og Beſpørgſel, der gjør dem ſelv lige ſaa megen Ære, ſom den vilde blive Videnskaberne i alle Deele til uſigelig Fordeel, dersom den var meer almindelig iblandt de Lærde.

Hvad i ſær den Afhandling angaaer, ſom vi her have for os, ſaa bør den anſees for et Hovedværk i vor gamle Hiſtorie, da den fuldkaſter Favoritmeeninger, ſom hidindtil af de ſtorſte Mænd have været antagne, og udbreder et Lys i Nordens Hiſtorie, der ſtrækker ſig ikke alene til Norſke og Danſke, men og ſaa til Svendiſke, Tydiſke og andre med os beſlægtede Folk. Vi ville forelægge vore Læsere et kort Udtog, hvoraf de nogenledes kunne dømmes om Skriftets Vigtighed.

I det første Kapitel om de Nordiſke Folks ældſte Oprindelse og Vandring mod Norden, finder man allerede Beviis paa den Overeensſtemme i Hypotheſer og Grundſætninger imellem Hr. Prof. og Hr. Conf. R. Suhm, ſom vi nys taledes om. Det Sted, hvor Arken hvilede, finder Hr. Prof. ligeledes paa de gordnæiſke Bierge i Churdiſtan, dog med nogen Forſkiellighed i Henseende til diſſe Bierges Beliggenhed imod Babel; hvilket kan have ſin Grund i Forſkielligheden af de Landkort, ſom begge Skribenter have havt for Dyne. — Babel er og ſaa hos Hr. S. det nu værende Zella, og Middelpunkten af Folkenes Udbredelse. Til at beregne denne Udbredelse antager han ſamme Maaleſtav, ſom Hr. Conf. R., nemlig den Bey og Tid, ſom de første Mennesker efter Skriftens Vidnesbyrd tilbagelagde for at komme fra de gordnæiſke Bierge til Babel; dog med den Forſkiel (ſom formodentlig atter har ſin Grund i Kortenes Forſkiellighed, da Hr. Prof. har betient ſig af det Kort, ſom ſtaaer i algemeine Welt-Hiſtorie Tom. I. P. 299, og Hr. Conf. R. af det ventelig nøagtigere De Liſiſke, trykt i Amſterdam

1733) at han regner Deyen fra Churdistan eller de gordyæiske Bierge alene for 5 Grader eller 75 tydske Mile, og ansætter hver Periode af Tid til 100 Aar; i dets Sted Hr. Conf. N. gjør Deyen til 6 Grader eller 90 L. M., og hver Periode til fulde 101 Aar. Derved bliver Norden f. Ex. efter Hr. Schönings Beregning nogle faa hundrede Aar sildigere bebøet, end efter Hr. Suhms. For Resten er Hr. Prof. eenig i at udlede de Nordiske Folks Stammefædre fra een af Japhets Søner, dog uden at holde sig saa nøje, som Hr. Conf. N. til Homer og hans Affom; ja, han troer meget meer "at man bør ansee Tuhal for Hovedstammefaderen til de Nordiske Folk: at hans Efterkommere har fundet naae hen til og komme ind i vor Norden, mens hans Brødres Efterkommere endnu boede i Asien: at en 700 Aar omtrent efter den almindelige Udspredelse opkommen stor Fermentation eller Bevægelse blandt de ved, samt mellem det Caspiske og det Sorte Hav boende Folk, har fornemmelig givet disse, nemlig de Cimmerier, de Scythier, de Massageter, Anledning at gaae længere Nord paa, sidstbemeldte ved at følge den vestre og nordre Side af det Caspiske, hine den sydlige, vestre og nordre Side af det sorte Hav: at ved disse store Udvandringer maae de mod Norden for dem boende Folk nødvendig være blevne meget indskrænkede, af de Massageter fra een, af de Cimmerier først, siden af de Scythier fra den anden Side: at dette har givet de mod Norden vandrende Anledning til at trække sig didhen i større Mængde end før, samt en Deel af de næstgrændsende Leilighed at følge dem didhen v. s. v. §. 24." Foruden denne store Scytiske og massagetiske Udvandring, den allerældste, man finder omtalt i Historien, berører Forf. §. 25, 26. endnu andre Folkevandringer, som stedse have trængt Folkene længer mod Norden.

Det andet Kap. om Nordens første Beboelse, Tilstand og deri skeedte Forandringer indtil Christi Tider omtrent, efter de ældste grædske og romerske Skribenters Beretninger, er et Udtog af de Afhandlinger, som Forf. har skrevet over disse Materier i det Kiøbenhavnske Videnskabs Selskabs Skrifter, hvor il han idelig henviser. Hensigten dermed er, at gjøre det rimeligt: at Norden har faaet sine første Beboere fra Rusland af: at den nogle hundrede Aar for Christi Tider har havt Indbyggere, som have havt vise og ordentlige Indretninger, Jordbrug, Biavling, Fædrift, Handel og Omgang med Fremmede: at Nordens ældste Indbyggere

følgelig ikke have kunnet være Finner, hvis Levemaade baade ældre og nyere ingen Lighed har med denne; heller ikke Tydske, som i disse, ja endog i seener Tider længe derefter levede næsten gandske paa sin Tatarisk, uden nogen vis Forsætning, uden Agerdyrking, uden Handel og Omgang med Fremmede, uden visse og faste Bøpæle. Deraf følger videre, at deres Meening er ugrundet, som holde for, at Norden ingen Indbyggere har havt for Christi Tider, men at den til disse Tider har staaet under Vand: en Meening, som den Svendske Historiekskriver Dalin har antaget. Meget meer finder man, at saavel de vestlige Kyster af heele Europa, som fornemmelig, de nordlige Lande, have længe for Christi Tider lidt overmaade meget af en, om ikke flere store Vandflode, og at Jylland, Brittannien, Irland beskrives langt større af de ældste Skribenter, end de nu befindes at være; hvoraf Hr. Prof. slutter, at bemeldte nordiske Lande have i de ældste Tider havt en langt større Strækning og Viide, end de nu have, og at Havet maae have opsluget store Stykker af dem; endskjønt vi maae tilstaae, at vi i henseende til denne Slutning ikke finde os overbeviste af hvad vi læse §. 9, 10 og 14.

Hvad de grædske og romerske Skribenter have berettet om vor gamle Norden, sammenlignes i det tredie Kap. med vore egne Skribenters Fortællinger om samme Sag. Forf. søger her at bevise: at den ældste Othin har boet ved Stoden Tanais i en Bye kaldet Asgaard eller Asernes Stad: at denne Tanais er ingen anden, end den, som endnu bærer dette Navn, og ingenlunde Donau, som nogle ville, meget mindre Veixelen: at denne Othin har været en Tyrne blandt sit Folk, men at han ingenlunde er kommet lige ind i vor Norden, endskjønt han dog har gjort de første Bevægelser fra de imellem Tanais og Volga liggende Lande, imod Norden. Nu blive da de Bedriiter, som vor gamle Edda tillægger den første Othin, og de Folk, den fortæller, at han har havt med at bestalle, ikke at søge i vor Norden, men uden for den. Jetter eller Joter, Thusser, Totuner, Alfe, Dverge, blive nu Herodots, imellem Tanais, Diersøen og den firske Vaat boende Geter eller Massageter, Thussageter og andre tilgrændsende Folk. Og Forf. gjør en vittig Sammenligning imellem Eddas fabelagtige Fortællinger om Odin, og Herodots Beretninger om Budinerne, som sætter de Eddaiske Fortællinger i et gandske nyt Lys, og gjør det meget rimeligt, at Herodots Budiner ingen

ingen andre ere, end de Folk, blandt hvis Forfædre Odin havde gjort sig saa berømt og anseelig, at han ved sine Bedrifter erhvervede sig guddommelig Ære.

Efterat Hr. Prof. hidindtil har undersøgt de nordiske Folkes ældste Herkomst og vore Forfædres første Boeliger, kommer han i det fjerde Kap. nærmere til Sagen, og viser, hvilke Folkelag først have nedladt sig i vor Norden, og hvad Vey de formodentlig ere komne herind. Nordens første Bebyggelse meener da Hr. S. at være skeet ved de øster og vester ud om Østersøen høvede Guttones, af hvilke han antager to Grene, den ene, som bestod af de egentlig saa kaldte Joter, som beboede Jotland eller Finland og de øvrige øster for den Bothniske Bugt indtil henimod det hvide Hav, beliggende Lande. Disse, meener han, ere komne ind i vor Norden til Lands, nemlig norden omkring den Bothniske Bugt, og have saaledes først beboet de lænast mod Norden beliggende Kanter, hvorfra de have udbredt sig alt dybere i Norden, i sær vester paa til det nu saa kaldte Nordenfjeldske i Norae. Den fornemste Grund, hvorpaa Hr. Prof. bygger denne Formodning, er taget af Procopius, som beretter om Thule: at Solen der ved Soelhvervstid om Sommeren ikke gik under i 40 Dage, men var derimod ved samme Tid om Vinteren i lige saa mange Dage slet ikke at see; hvilket ikke kan passe sig uden paa den nordligste Deel af Thule eller den store nordiske Halvø, og forudsætter en gammel Sagu fra de Tider, da ifkun de nordligste Kanter af Thule vare beboede. — Men imedens denne Green af Guttones, som førte en omvankende Levemaade, og nærrede sig meest ved Jagt, trakke ind i Norden omkring den bothniske Bugt, troer han, at en anden Green af dem, der boede længer sønder paa, i det nu værende Lifland omtrent, og førte en meere poleret og ordentlig Levemaade, nærrende sig af Fiskerie, Fædrift og Agerdyrking, nemlig de Guttones, God, Joter eller Gother, ere gaaet enten over Derne Øsel og Gothland, eller Sulland, til det nu værende Øster-Gothland, eller over det Allandske Hav til Sverrig, hvorfra de da videre have udbredt dem, saavel gienem de østlige og sydligste Kanter af vor store nordiske Halvø, hvilke siden førte Navn efter dem, som til det nu værende Søndenfjeldske eller til de sydlige Kyfster af Norge, men ere ved den Leilighed paa nye komne i Kæst med deres forrige Naboer og Fiender paa hin Side af Østersøen, nemlig de foromtalte Joter, som for dem havde besat eller siden besatte fornemmelig de mod Fjeldsiden beliggende Steder, men

som de derefter enten fordreve, eller satte sig ned iblandt, eller i Selskab med dem gik over til de nu værende danske Ver, og endelig til det nu saa kaldte Jylland.

Saaledes er da Nordens Bebyggelse efter denne Hypothese gaaet for sig fra Norden mod Sønden, og ikke tværtimod fra Sydskand af eller igiennem de danske Ver; saa at man bør søge Nordens ældste Indbyggere i dens meest sydlige Deele. Vi see ikke andet, end at denne Forfatterens Meening har stor Rimelighed, naar vi betragte Landenes Situation, og de af ham fastsatte Udbredelses Regler; endskjønt vi ikke tørde bygge saa meget, som Hr. Prof. har gjort, paa Procopus Beretninger, i henseende til Nordens første Bebyggelse til Lands. — For videre at bestyrke sin Meening anfører og oplyser Forf. de Fortællinger, som forekommer i Edda og vore gamle Sagar om Joter og Gother. I sær søger han at bestemme det ældre Jotinsheims Beliggenhed, hvilket han sætter ved og omkring det hvide Hav, og forklarer de monstrosse Beskrivelser, som vore Skribenter give paa dets Indbyggere Joterne eller Jotnerne, da de forestille dem, som Skabninger, adskilte fra andre Mennesker, kalde dem Trolde, Tuffer, Riser o. s. v. af det Had, som Gotherne, deres Frændre, der efter dem kom herind i Norden, og formodentlig omfjeder fordreve dem, have baaret til dem. — Til Slutning af dette Kap. opkaster Hr. Prof. det Spørsmål: om vor Norden i de ældste Tider har været beboet af Ræmper. d. e. Mennesker af usædvanlige Legems Kræfter, Sørlighed, Haardførhed og Størrelse, ikke enkelte Personer (thi derom kan ingen Tvivl være) men heele Folkelag? Hvilket Spørsmål han bejaer, og sammenligner, hvad adskillige Romerske og Grædske Skribenter berette om de Galliers, de Celters, de Tydskes, og de Brittanners usædvanlige Haardførhed og Størrelse, med hvad vore nordiske Skribenter fortælle om Joter, Jotner, Riser, Bergriiser o. s. v. Af denne Sammenligning bliver det klart, at jo nordligere Folk i gamle Dage, jo haardførere, stærkere, større have de været af Legemer; og ligesom Gallerne og de Tydske satte Romerne ved deres vilde Udseende og store Legemer i Skræk og Forandring, saa er det troeligt, at det samme maaske være skeet med vor Nordens ældste Beboere, da en anden meere poleret, men i Henseende til Legems Størrelse, Styrke, Haardførhed, langt fælgere Folkelag begyndte at beboe vor Norden, og kom i Kæst med hine grovere eller meere barbariske Folk, hvilke de da, som deres affagte Fiender og Modstandere

dere, som Skabninger af en anden Art og Natur, end de selv vare, udraabte for Uhyrer, for Banskabninger, for Bergbuer og Bergetrold, for Gudernes arrigste Fiender (paa samme Maade omtrent, som de Græker have beskrevet os de gamle Titaner), allerhelst efterat de deels ved Magten, men fornemmelig ved Behændighed havde fordrevet eller for det meste udrottet dem, saa alene nogle saa Levninger vare tilovers, hvilke da, som meget rare eller særlynte, maatte falde desto meer i Synene, og kunde des lettere give Materie til overdrevne Fortællinger og Beskrivelser. Forf. oplyser dette med et mærkeligt Sted hos Saxo Hist. Dan. L. I, p. 9. Edit. Steph., hvilket igien faaer et ypperligt Lys af hvad som forekommer i dette Kapitel.

For videre at bestyrke de nordiske Folks Oprindelse, betragter Hr. Forf. i det femte Kapitel de Celters, Cimmeriers og Tydskes Herkomst. Celterne, meener han, ere fra Asien gaaet til Europa over Hellespønten eller Sundet ved Dardanellerne, og have saa udbredet sig mod Vesten af Europa, hvor de omtrent A. M. 2600 kunne have naaet til den nu værende Canal imellem Frankrig og Engelland, da vor Nordens første Indbyggere allerede havde paa den vestre Side af den Bothniske Bugt, udbredet sig lige indtil eller over de sydligste Kanter af den store nordiske Halvø, eller til nu værende Skaane. — Imedens Celterne saaledes nedlode sig paa de vestlige Kanter af Europa, meener han, at en Green af Somerss Efterkommere, de Cimmerier, have ligeledes taget Veyen fra lille Asien til Europa over Bosphorus Thracicus, eller Sundet ved Constantinopel, udbredet dem, ved Siden af de Thracier eller Thracier, deels til og over Udløbet af Donau-Floden, deels langs samme Flod, indtil de paa sidstbemeldte Sted have, for at give bemeldte Thracier, eller Celterne, Plads, forladt ogsaa nævnte Flod, trukket dem derimod hen til Morau-, Moldau- og Elb-Strømmen, fulgt samme ned til Vesterhavet og nu værende Jylland, hvor de siden ere bleve bekendte under Navn af Cimbrier, Cumbrier eller Cambrier, og hvorfra de have videre udbredet sig til Brittannien eller nu værende Engelland. Hr. Prof. antager altsaa med Hr. Conferensraad Suhm, at de Cimmerier og Cimbrier have været eet Folk af Oprindelse; hvilket han i sær søger at bestyrke af det, at da Cimbrierne ved en stor Vandflod nødtes til at forlade deres imod Norden beboede Lande, toge de deres Tilflugt, ikke som man kunde vente, til de Belgiske eller

Galliske Folk, der laae dem nærmest; men først til de langs Elben, langs Donau, og henne imod det Sorte Hav beliggende Lande: hvortil han meener, at de ingen anden Grund kunne have havt, end fordi bemeldte langs Elben, Donau, og ved det sorte Hav beliggende Lande, havde været beboede af Cimbrierne under deres Vandring imod Norden, hvilke de altsaa nu først toge deres Tilflugt til, som deres første Fædreland. Hr. Professore erindrer (S. 180.), at det hos de gamle omvandrende Folk blev anset som en Rettighed, at man i paakommende Nødsfald kunde tilegne sig som et Tilflugtssted de Lande, man engang tilforn havde beboet: en Skik, som vore Theologer vel bør mærke sig, da dette i vore Tanker bliver den sikkerste Grund, hvoraf de kunne bevise Retmæssigheden af Israeliternes Krige med Cananiterne og deres Erobringer i Canaan; allerhelst da Israeliterne ikke alene engang havde beboet Canaan, men ogsaa for deres Vandring til Egypten efterladt sig faste Eghedomme der, til Beviis paa, at de ingenlunde agtede gandske at opgive Landet, i fald de nogen Tid selv skulde komme til at trænge til det.

Hvad de Tydskes Herkomst angaaer, saa troer Hr. Prof. ligeledes med Conf. R. Suhm, at de tydske og nordiske Folk have fra Begyndelsen været eet Folk, men at de have skilt sig ad strax da de begyndte at udbrede sig fra de imellem Volga og Tanais indehavte Lande; hvorpaa de nordiske Folk har søgt den nærmeste Vey til Norden, de Tydske derimod trukket sig langs Weixelen, igiennem nu værende Polen, ned til Østersøen, og siden langs samme over Oderen ind i de østlige Kanter af nu værende Holsteen og Jylland, mueligt ogsaa til deels over til nu værende Danske Øer, til hvilke sidst bemeldte Steder de kunne være komne, da vor Nordens ældste Indbyggere naaede omkring den Bothniske Bugt til de sydligste Kanter af nu værende Skaane. Forf. troer altsaa, at de Tydskes første Boepæle har været ved Østersøen, fra hvis nordlige og østlige Kanter de siden har udbredt og indtrængt sig i de vestlige og sydlige Deele af Tydskland, som i de allerældste Tider beboedes ikke af Tydske, men deels af Celters, deels af Cimmeriers Afkom. Vore nordiske Forsædre kunne altsaa ikke have deres Oprindelse fra de Tydske, men maae have havt den største Deel af Norden inde, førend disse naaede de nordligste Kanter af Tydskland; og hvad Leibnitz og Recard have sagt herimod, igiendrives af Forfatteren med vigtige Grunde. Vi forbigaae hvad Hr. S. til Slutning af

af dette Kapitel endnu videre erindrer om de Cimbrer og Sarmater, for at komme til det

Siette Kapitel om den Norske og de øvrige Nordiske Staters første Opkomst, Oprindelsen til de nu værende Hoved-Folke-Nævne i Norden, de Nordiske Folkes videre Udbredelse og Vandringer, indtil den sidste Othins Ankomst. Forf. gjør det her rimeligt, at de nordiske Folk have været bekiendte af Fremmede, nemlig Phönicier, og Græker, længe førend de Tydske, og at de, længe førend disse, have havt ordentlige indrettede Stater, og en ved Agerdyrking, Handel, Seilads, poleret Levemaade. I Følge af de Efterretninger, som de grædske Jordbeskrivere give om vor Norden, og som de havde fra Pytheas Massiliensis, der omtrent 300 til 400 for Christi Fødsel, gjorde en Reise til Brittannien og Thule, antager Hr. Prof. for rimeligt, at omtrent 500 Aar for Christi Fødsel have de tre Hovedfolk her i Norden, de Norske, de Svendske, de Danske, udgiort særskilte Nationer og Stater, hvis Begyndelse og Navnes Oprindelse han vidtløstig undersøger. De Svendske og Norske anseer han for at have været fra Begyndelsen eet Folk, vel beslægtet med de ældste Nordens Beboere, men dog sildigere indkommet her til Norden, end enten Joter eller Gother, i hvis Boepæle de have sat sig faste, da disse enten havde ødelagt hinanden ved Krige eller tildeels formedelt Oversvømmelser forladt deres Boeliger. De Svendskes ældste Sæde har været i Up-land, hvorhen de vare komne over det Alandske Hav; og de Norske have først sat sig ned i den siden saa kaldte Throndelagen og paa Helgeland, hvorhen de vare gangue fra Norden om den Bothniske Bugt. Da først have disse to Folk, som tilforn havde baaret eet Navn, oprettet særskilte Stater, og faaet særskilte Navne, tagne af deres Beliggenhed imod hinanden. Sverrig nemlig har faaet sit Navn af Suduiske, Sundiske, Soniske, Svenske: Ord, som blot i Ud-talen ere forskiellige, og bemærke den, som boer sør eller sønder paa; ligesom Norge har faaet sit Navn af Nor og Veg, hvilket sidste bemærker ikke alene en Bey, men og en Landstrækning, en vis Kant af Verden. Denne Oprindelse til disse Folkenævne forekommer os langt fornuftigere og rimeligere, end nogen hidindtil givet.

— Anledningen til disse de Norskes (Svenskes, Danskes, Norskes) Flytninger ind i vor Norden finder Hr. Prof. deels i de Bevægelser, som ere gaact for sig i de østlige Kanter af Europa omtrent 600 Aar

for Christi Fødsel, deels i en stor Vandflod, som ved samme Tid har rammet i sær de vestlige Kyster af vor Norden eller nu værende Norge, og enten ødelagt de gamle Indbyggere, eller nødte dem til at søge sig andre Boepæle, hvorved da et Folk har maattet give Plads for et andet.

Hvad endelig det Danske Folk og Navn angaaer, saa troer Forf., at de Danske have været eet Folk med de Svendske og Norske, som er kommet ved samme Anledning, som disse, her ind i Norden, men at de have trængt sig meer frem mod Vesten og Sønden, og blandet sig meer med de ældre Gother, end de Svendske og Norske. Den Danske Stats første Sæde sætter han derfor i Halland og Skaane, hvilke Provincer i Others Periplus faae Navn af Danmark; og udleder Navnet Danmark og Dansk af Dæne en Dal i det Angelsaksiske, hvormed kommer overeens Down, ned ad i det Engelske, og i det Danske Dyne, et Hynde, som man har under sig at sidde paa, Duun, mindre Fjær end andre. Danmark vil altsaa, efter denne Oprindelse, siges det samme, som det jævne eller slette, i det Lave beliggende, Land, hvilket passer sig paa de Danskes Land fornemmelig, sat imod de øvrige nordiske Folkes, og nøye bestemmer sammes Beliggenhed eller Bestaffenhed i Henseende til hine. Til Slutning forklarer Forf. de Folkevandringer som ere skeedte fra Norden, og viser, at Cimbrer, Heruler og Ruger, Gother, Saker og Longobarder, have efter al Rimelighed været nordiske Folkesærde.

I det Syvende og sidste Kapitel undersøges den sidste Othins Ankomst til Norden, og de ved den Leilighed der skeedte Forandringer. Forf. umager sig her med at vise, at Snorro Sturlesons og vore gamle Sagars Beretninger om Othin ikke ere tagne af Middelalderens fabelagtige Skribenter, men grunde sig paa tilforladelige Efterretninger og almindelige Sagn fra ældre Tider. Han nægter ikke, at jo Forfatterne af vore gamle Sagar eller Historier have havt nogen Læsning i de gamle Engelske, Franske, Tydske, til deels fabelagtige, Skribenter, eller af deres Beretninger faaet en Deel at vide ved de fra fremmede Stæder indkomne Munk. Men han troer dog at finde saa stor en Forskiellighed imellem de Fortællinger, som forekomme hos de fremmede Skribenter om vore gamle Sager, og vore egne ældste Historieforfatters Beretninger, at de ikke kunne være hentede af een Kilde. I sær søger han at bevise, at de Tysker eller Tycker, med hvilke Othin

Othin efter Snorros og andre vore gamle Sribenters Fortæling skulde have at bestille, imedens han boede ved Tanais i Asien, og i hvis Land han skulde have besiddet store Eyendomme, ingenlunde ere opdigtede, men have virkelig fra meget gamle Tider beboet Landene ved og Norden om det Caspiske Hav, der hvor Herodot sætter sine Jyræ, hvilke Hr. S. holder for de samme, som Metas og Plins Turæ, og meener bør søges i det endnu saa kaldte Turkestan. Hr. Prof. oplyser videre Snorros Fortæling om Odins Vandring og Ankomst til Norden, hvilken han finder i Hovedsagen antagelig, og troer, at han alene har taget fejl i visse Omstændigheder, ved at henføre til en Person Ling, som vare steeste paa gandske adskilte Tider og Stæder: en Forfeelse, som de troeværdigste Sribenter ikke helden have begaaet. Saaledes meener han: at den sidste Othin virkelig er kommet fra Brændserne af Tanais til vor Norden, skjønt uvist, om af den Marsag og Aaledning, som Snorro foregiver, eller af en anden: at han har taget Beyen over Garderige eller nu værende Rusland, hvor han i nogen Tid maae have opholdt sig, førend han gik videre: at man der maae søge den nyere Asgaard omtrent ved Floden Dana: at han efter nogen Tids Ophold paa Gulland er draget over til Sverrig, hvor han har opslaget sin Boepæl i Sigtuna: at en Othin virkelig har havt sin Boepæl i Syen, og givet Odense Navn; dog ikke den Upsaliske Othin, som boede i Sigtuna, men en vis Nit-Othin, som Snorro ikke har kiendt, en Bedrager, der i nogen Tid har vidst med Lykke at forestille den rette Othins Person, og endelig: at vor nordiske eller upsaliske Othin aldrig er kommet til Sæxen, men at dog den Saxiske Oren eller Wodan har nedstammet fra ham. Alt dette udfører Hr. Forfatteren med stor Lærdom, og taler derpaa om den Magt og de Forretninger, som Othin og hans Efterkommere have havt i Norden. Men da denne Materie tilføen er blevet behandlet i en latinisk Tale af Forfatteren, hvis Indhold vi til sin Tid have forelagt vore Læsere; (*) saa ville vi her intet Udtog gjøre deraf. Til Slutning igiendrives de Svendiske Sribenters Fortæling om en Forneotisk Familie, som skal have regieret i Norden for Othins Tider, vides, at de gamle Svendiske Konger ikke have nedstammet fra Othin, men fra Niord, en Baner, og af de andre nordiske Konger ingen kan siges at nedstamme

(*) See Kritisk Journal 1768. S. 155.

fra ham, undtagen de Danske Konger giennem hans Søn Skold, og en Deel Norske Konger, i sær de paa Helgeland eller Nordland i Norge, giennem hans Søn Seming, og endelig, at man ikke har Grund nok til at holde de Galliers Rius og Taranis for samme, som de nordiske Folks Othin og Thor.

Den tillagte Afhandling om Tidsregningen i den gamle nordiske Historie indtil Harald Haarfagers Tider bestaaer i 3 Kapitler, hvoraf det første handler om den gamle Tidsregning i Almindelighed, og de Grunde, hvorpaa den bør bygges; det andet om den gamle Tidsregning i sig selv fra Othin eller Niord til den Yngste Families Opkomst i Norge, og endelig det tredje om Tidsregningen fra den Yngste Families Opkomst indtil Harald Haarfager.

De gamle Slægtregistre holder Hr. Prof. for dem, som bør lægges til Grund i den gamle Tidsregning; i sær i den Norske Historie det saa kaldte Ynglingetall. forfattet i det niende Aarhundrede af den Norske Stald Thiodul, og Arve Frodes Slægtregister, hvilke tvende Slægtregistre Forf. anseer for de fuldstændigste og tilforlæbeligste, man ever. Disse, tilligemed nogle af de Danske Kongers og andre Slægtregistre, forenlles i en Tabel, i Følge hvilken, naar 33 Aar regnes til et Leed eller Generation, Othin og Niord maae have regieret omtrent 100 Aar for Christi Fødsel. En anden Tabel forestiller de angelsaxiske Slægtregistre, hvoraf sees, at enten maae de Engelske Slægtregistre være meer mangelfulde, og altsaa mindre troeværdige, end vore gamle nordiske, eller de engelske Sribenters Woden være en gandske anden og langt yngre Person, end vor nordiske Othin; hvilke begge Deele Forf. holder for troelige. Endnu en tredje Tabel giver en chronologisk, genealogisk og synchrønisk Fortegnelse paa de gamle nordiske Regenter indtil Harald Haarfagers Tider. Videre Udtog af denne Afhandling at gjøre, tillader hverken vore Blades Rum eller Materiens Bestaaffenhed.

Pave Clementis XI. Bulle Unigenitus med dens historiske Beskrivelse til vore Tider, udgiven af Andreas Rejerssen. Alsborg 1769. trykt udi det Kongel. privilegerede Bogtrykkerie ved Joh. P. Holtzberg. Stor 315 S. 8.

Den Bulle, som Pave Clemens XI. i Maret 1713 udgav imod P. Quesnells nye Testament,

ment, og som af de første Ord, hvormed den begynder, er bekendt under Navn af Bullen Unigenitus, har endog indtil vore Tider gjort saa stor Opsigt i Europa, og forboldet saa megen Splidagtighed i Frankrig, saavel imellem Geistligheden indbyrdes, som imellem Hoffet og Parlamentet, at dens Historie udgjør en vigtig Deel af to store Magters nyere Statshistorie, og kan derfor ikke andet, end være høyst interessant for enhver fornuftig Elsker af Historien. Man faaer i denne Bullens Historie to af de intriganteste Hoffer i Europa at kiende; man bliver underrettet om nogle af Aarsaagerne til det Had, som i vore Tider trykker Jesuiternes Orden, der vare de første Ophavsmaend og de fornemteste Medstaber til alle de Ulykker, som denne Bulle afstedkom; og naar en protestantisk Læser seer alle de nedrige og Mennekkheden ydmygende Konjgreb, som det Aavelige Hof, end og naar en fornuftig Pave sidder paa Thronen, betiener sig af, for at vedligeholde sin Myndighed i fremmede Stater; saa nyder han den Fornøjelse, som Poeten beskriver:

Svave, mari magno turbantibus æqvora ventis
E terra magnum alterius spectare laborem;
Non quia vexari quemquam est jucunda voluptas,

Sed quibus ipse malis careas, quia cerne
svave est

LUCRET.

Man har derfor Aarsag, at berømme Hr. Rejersens Smag, som faldt paa at levere os saa vigtig et Stykke i Modersmaalet; og det saa meget meer, da han ikke kan vente sig uden den bedste, og folgelig den ringeste Deel af Publikum til Læsere. Men det er just disse Læsere, som hidindtil alt for meget savne Skrifter efter deres Smag i Landets Sprog; hvorved fremmede Skrifters Læsning og Ufsætning, til vor Literaturs store Glæde, alt for meget befordres.

Bullens Historie er tydelig og udførlig beskrevet. Forf. begynder med P. Quesnel selv, viser i hans Opdragelse Grunden til det Had, Jesuiterne fattede til ham, fortæller, med hvad Bisfald hans Anmærkninger over det nye Selskab i Beandelsen bleve optagne, og hvad ier siden gav Anledning til den store Forandring. Bogen selv anføres Ord af andet S. 42: 82 saavel i den latinske Original, som i en dansk Overtællelse, med fornødne Anmærkninger; og deraa beskrives de Uværligheder, den opvakte,

meget omstændelig indtil de nyeste Tider, eller indtil Mar 1766, da den ved den sidste Kongelige Resolution fik Kraft af en Kirke- og Stats-Lov i Frankrig.

” Af alle de Personer, som have Deel i denne Historie, er ingen, som spiller en ufværdigere Rolle, end Cardinalen de Noailles. Hans Mod havde kunnet redde den franske Kirkes Friheder, og gjort Bullen til intet, havde det været bestandigt; men hans Ubestandighed fordærvede Alting igien, og gjorde ham til en farlig Mand for hans Fædreland. Man lærer af hans og Pave Clemens XI. Exempler, at Standhaftighed i Charakteren er een af de fornødenste Egenskaber til at erholde store Hensigter, de maae være gode eller onde. For at give vor Læsere en liden Prøve af Forf. Skridemaade, siden Skriftet selv intet Udtag taaler, ville vi anføre det Portræt, som her gives paa Cardinal de Noailles af S. 240.

” Cardinal de Noailles levede ikke længe, efterat han havde antaget Bullen; thi den 3 Maii 1729 forlod han det Livelige. Han havde med større Ære gaaet ud af Verden, dersom han havde døet eet Aar tilforn.

” Der er talt saa ulige om ham, at mange ikke engang har vidst, hvad de skulde domme om ham. Hans Fiender troede at have mærket hos ham en Blanding af Høvhed og Svaghed, af Mod og Frygtagtighed, og at han var sig ey altid selv lig. Hans Exempel viser, at det er ikke nok til at føre sit Embede til alles Bisfald, at være en dydig Mand. Vi er det, at han havde i alt, hvad han foretog sig, de bedste Hensigter, og elskede alt det, der var godt. Han var behagelig i Omgang, oprømt i Samtale, og fuld af Venstabs Følelse. Hans Sæders Reenhed, hans Oprigtighed, hans nøye Opsigt med sin underhavende Geistlighed, og hans bestandige Godgjørenhed gjorde ham ret ærværdig. Da han selv var en ærlig Mand, og stedse domte andre efter samme ædle Tænkemaade, saa tog han sig stedse de Beskyldte an. Han forsvarede Jansenisterne, uden selv maaskee at være en Jansenist. Han elskede Fred, og ønskede hierteligen at forstærke Kirken den ”

Saa udførlig Forf. er, saa kunde man dog for nogle Læsers Skyld have ønsket, at han havde givet et kort Begreb om de Jansenistiske Svridigheder, efterdi disse ofte forekommer i Bullens Historie, og man næsten stedse har villet anføre dem, som ikke har antaget Bullen, for aabenbare eller hemmelige Jansenister. Saa havde det og været at ønske, at han havde

havde anført os sine Kilder, hvilket han ikke har gjort. Han siger allene i den korte Forberetning, at han "har betient sig af de Bøger, som han i sine nærværende Omstændigheder har kunnet opspore"; men nævner ikke, hvad det er for Bøger. Derved ledes man i Uvisshed om, hvor vidt han er Autor, og hvor vidt ikkun Oversætter; allerhelst da der forekomme nogle saa Talemaader, som ere saa nye givne efter det Francke, at det i disse Steder i det mindste lader til, at Forfatteren blot har oversat, f. Ex. S. 151 "og vilde man heller høre ham selv, saa vilde han — midt under Vinters Sierte paatage sig denne besværlige Reise" — "men skulde dette hans Tilbud ikke blive antaget, saa maatte dog Sagen ikke

blive paalagt Taushed". For Resten er Forfatterens Stil tydelig og flydende, og man maae ikke lade sig affrække ved den allersførste noget ureede Periode til at læse videre fort. Nogle smaae Urigtigheder i Udtrykket og Sproget kan man ogsaa gierne holde ham, for det Heeles Skyld, til gode, saasom S. 25. "de nægtede, at det ikke var skrevet af Vosuet". S. 28". Kongen blev ved Madame de Maintenon og andre store Ministre snart bragt paa andre Tanker" o. s. v.

Hr. Rejersen er for nærværende Tid Sognepræst i Ringsted, og har tilegnet dette Skrift til Hans Excellenz Hr. Skatmester von Schimmelmann.

Vi have længe ønsket at kunne give vore Læsere nogen fuldstændig Fortegnelse paa de Prøveskrifter, som aarlig holdes paa Collegierne ved Universitetet. Men hidindtil har det ikke villet lykkes os at faae mange af dem i Hænder. Dersom de Herrer Inspektorer paa Collegierne vilde behage at tilsende vore Forlæggere et Exemplar af de Skrifter, som til hver Termin udkommer, saa kunde vi afhielpe denne Mangel, og ikke allene anføre deres Titler, men ogsaa, naar noget syntes at fortiene en nærmere Bekjendtgjørelse, meddele vidtløftigere Udtog deraf. Vi gjøre her en Begyndelse med nogle saa, som ved sidste December-Termin ere holdne paa Elersens Collegium:

Tractatus Juridicus de quatuor delictis in Jure patrio memoratis Vold, Hærværk, Naværk & Ran, cujus caput primum dissent. Coll. submittit JOHANNES JACOBUS MILCHE, una cum Resp. JANO LÜNO, in Aud. Col. Elerf. die Dec. An. 1769. Stor 3 Ark 4.

Pauca de miraculis poenalibus conscripsit JACOBUS THUNE, def. FRID. SEIDELIN, Philof. Bac. Die 16 Dec. 1769. Stor 10 S. 4.

Dissert. Theol. de Chirographo deleto ad Dictum Coloss. 2, 14 — JOHANNES AMBROSIUS KISBYE, Def. NIC. BIERFREUND Philof. Bac. & S. S. Theol. Stud. Die Dec. An. 1769. Stor 1 Ark 8.

Dissertatio Medica de HEPATE - - HERLOVIUS FLENSBORG. Def. PETRO THORSTENSEN. In Audit. Coll. Elerf. die December 1769. stor 1½ Ark 8.

Dissertationis de Religione Essenorum Particulam Primam — NICOL. ERICUS ARBIEN. Resp. OVID. GERLOVIO MEYER, In Audit. Coll. Elerf. 1769. Alle trykte hos Stein.

Trykfejl i No. 6.

S. 39 Lin. 9. afles ikke læs afles ofte.

S. 43 Lin. 12. Hr. F. Schlegel. I. H. F. Schlegel.

Uargangen af disse Blade Foster:

3 Kjøbenhavn,
8 Mark.

Sjælland og Lolland.
9 Mark.

Sydn.
9½ Mark.

Jylland og Holsteen.
10 Mark

Kjøbenhavnſke Kongl. privil. Adressecontoirs
Kritiſke Journal.

No. IO og II. ————— 1770.

Justikraad og Landsdommer Tøger Keenbergs
Poetiske Skrifter. I Tvende Deele. Ud-
givne af Forfatterens Daatters Søn Tøger
Keenberg Teilmann. Med Etatsraad og
Professor Hofod Anchers Fortale. Kjøben-
havn, 1769. Trykt hos N. H. Godiche,
Kongl. Universitets Bogtrykker. Første Deel
stor 431 S. Anden Deel stor 526 S. 8.

Keenbergs poetiske Skrifter fremkommer her i
en Skikkelse, som vi vilde unde og ønske alle
vore Poeter, men som faa af dem, endog de,
der langt overgaae Keenberg i poetiske Fortienester,
bør vente sig. Tryk, Papir, Vignetter, Alting er
smukt, og gjør Hr. Teilmann, som Udgiver, Ære.

Den første Deel bestaaer blot i Vers ved
adskillige Leiligheder, meest poetiske Skrivelser
til Venner, Recommendations-Breve, Enkønſknin-
ger, Kadderbreve, Bryllupsbreve og deslige, næsten
alle af et muntert og lystigt Indhold. Saadanne
Poetier udkræve ikke megen Opfindelse; de taale ikke
mange høye stærke Tanker; ikke mange meact poetiske
Vendinger; de lade sig nøye med den Wittighed,
som er antagelig i Selskab blandt gode Venner. Og
saaledes ere ogsaa disse Leilighedsvers. Man befin-
der sig, naar man læser dem, i et Selskab af Ven-
ner, som søge at fornøye og moroe hinanden; enhver
Skient lægges ikke saa nøye paa Vægtſkaalen;
mangt et koldt Indfald tilgives, fordi det synes uover-
lagt; mangen Tvetydighed og Allusion behager, for-
di den synes at være for dette Selskab alene; man
har kiendt sine Folk og indrettet sin Spøg efter dem.
Mange Læsere skulde maaskee have ønsket, at Udgi-

veren heller havde truffet et Val iblandt de bedste
Stykker i denne Deel, end udgivet alt hvad han fore-
fandt; thi nogle Stykker ere virkelig meget maade-
lige; men andre ville igien finde sig meere fornøiede
med, at han har udgivet alt, og overladt Læserne
Ballet.

Udgiveren eller hvem det er, som har opsat
Keenbergs Liv og Levnet, der læses foran denne
Deel, har søgt at characterisere ham som Digter, og vi
ere temmelig enige med ham i hvad han her siger S.
62; "Som enhver har sin Geist, saa fandt og Keen-
"berg ingen Drift til enten at forlyste ved blomstren-
"de Malerier af Naturen, eller at opmuntre ved
"prægtige Beskrivelser over Helte-Gierninger. Det var
"alene hans Sag, at lære, give Regler, indskærpe
"Pligter, formane til Dyder. At sætte de herlige
"Virkinger af deres Dvæle i det rette Lys, overlod
"han til andre". Keenbergs er ikke uden For-
tjeneste i den lavere Poesie, endskjønt man ogsaa ved
meget bør tænke paa den Tid, han levede i, og und-
skyldte ham med det vel valgte Motto over den første
Vignette: Samme Geist, men bedre Alder.

Mindre enige ere vi med hans nævnte Forfatter
i hævscende til Keenbergs Fortjeneste af Sproget.
"Man seer, siger han S. 63, at han har misbrødt
"Sproget paa alle muelige Maader. Han har
"udsøgt og anbragt de egentligste og beqvemmeste
"Ord, der vare at finde i Sprogets Forraads-
"Kamre o. s. v.". Denne store Omhyggelighed for
Sproget kunne vi ikke spore hos ham, men finde snar-
ere, at han ofte har holdt ethvert Ord for godt,
som først faldt ham ind, eller fyldte best i hans Li-
nie, og svarede bedst til hans Rim. Naar derfor
Zierne er en Stavelse for kort, gjør han det til
Cranium; for at faae Rim til løs, gjør han Mi-
nerva bøs; og næsten paa hver Side forekommer
Mængden

Mængden af fremmede Ord, i sær Franske og Latin-
ske, som ikke røbe stor Myndring i Sproget; thi
man vil vel ikke holde fremmede Ord for de beqvem-
meste og tydeligste, fordi Vanen, og et Slags deels
fornemme, deels lærdt Pedanterie kan have gjort dem
gængse i daglig Tale blandt visse Folk. Vi behøve
ikke at lade længe, for at finde Exempler: S. 17.

” O hierne-mægtigt Drue-Blod!
” Hvor kandsi du skærpe Tunger,
” I harer sætte Love-Mod
” Og reformere Konger!
” Ved Vinen raisonere vi,
” Hvad Ende Krigen tager
” Om Fred og Kende, fransk Parti,
” Religionens Sager,
” Om Alcoran og Pavens Mes,
” Og om Calvini Lærdom.
” Et vos fecundi calices!
” Me facitis disertum.

S. 23. ” En Skipper spør, hvor Vinden er;
” De Tauris spør Arator.

S. 47. ” Ja fire maa du lave til,
” Det er hvad jeg kan taale;
” In stando dog ey glemme vil
” Dit Huses Velstands Skaale.

S. 65. At han ret laudabiliter
” Har standet ud sin Prøve;
” Saa han i Verden her og der
” Impune maa sig øve. o. m. a.

At Keenberg har brugt adskillige, meest pro-
vinciale Ord, og Former af Ord, ja end og Ben-
dinger i Sproget, som nu ere gaaet af Mode, og
maa skee til deels saones, da man ikke altid har sat
saadanne i deres Sted, som have deres Tynd eller
Beqvemhed; det er en Fortieneste, som han har til-
fældeds med alle, endog de flette, Skribenter, der
have levet et halvt Seculum for vore Læder. I saa-
dant et Tidrum, og i et endnu langt kortere, for-
andres Sproget, end og det bedst dyrkede, mang-
foldig, i nogle Stykker til sin Fordeel, i andre til
sin Skade. Keenbergs Fortienester af Sproget burde
derfor bestemmes i Sammenligning med hans Tids-
forvante, og med Sprogets Tilstand for hans Tid,
og da tørde de maa skee ikke blive saa store, som hans
Lærnetsbeskriver gjør dem. — Keenberg klagede,
figer den samme Forfatter, at den jydsk Dialect,
han var fød med, førte en stor Deel Forseelser med
sig, som han ikke kunde rette. ” Men, ” lægger han
selv til, ” det blev endda maa skee Spørgsmaal, om

” ikke en forsigtig Blanding af denne Mundart snarere
” medfører en naturlig Indighed, end en Banzix, og
” om ikke det Kryderie, som den jydsk Bund af sig
” selv frembringer, passer sig bedre til vor Gane, end
” det, hvis Frøe er hentet fra Tyndskland eller Frank-
” rig”. Ja det blev uden Tvivl et stort Spørgsmaal,
som ikke i Korthed kunde afgjøres. Saa meget synes
os i det mindste, at det ikke kunde blive til Sprogets
Fordeel, om enhver vilde blande sin Provings Mund-
art i sine Skrifter; og vi see ikke, hvorfor det Kry-
derie, som den jydsk Bund frembringer, skulde blive
behageligere for en dansk Gane, end det, som kom-
mer fra Sielland, Syen eller nogen anden dansk
Provins.

Den anden Deel er af et nyttigere og vigtigere
Indhold, og vil finde meer Bifald hos Læsere af Smag.
Man læser her først A's Poetica fra S. 1 til 102.
Et Stykke, som girer denne Samling, og gjør Keen-
bergs Genie Vre. Naar man overslaaer nogle flø-
desløse og uædle Udtryk, saa møde her smukke Ste-
der. Den Ufskildring, Fors. gjør over den forskiel-
lige Alders Sæder, hvilke Aristoteles saa fortreffelig
har beskrevet, at Digtetekstens Lærere ikke have be-
høvet andet her, end at udskrive ham, maae tiene til
en Prøve: S. 56.

” End ønsker Du, man love bør
Dit Vers, see til, Du agter
Paa Tiden, som Forandring gjør
Paa Sindelag og Sagter.
Thi som et Træ, saa Mennesket
Lilvojer og aftager:
Man undrer en, at Børne-Vid
For Væble Guldet vrager.
Hver Alder findet er for sig,
Med egen Lust og Sæder:
En Aldret leer ey lettelig
At det, som Børnet glæder,
Der, medens det er liden Glut,
Kan sig paa Gulvet røre
Foruden Fald, det en Minut
Sig mild og vred kan gjøre:
Det voxer op, sit Sind vil faae,
Er kielen, ond at ave,
Er vred ved Bogen, læres maae
Ved Trudsel, Skænk og Gave.
Naar siden tager til i Aar,
Og nu vil Karel hede,
Er Ferle qvit og Frihed faaer
Fra Løgtimesters Brede:

(Den Dag han sig vel ønskede tit)
 Nu Skægget først udpipper:
 Da see vi Fuglen Buret qvit,
 En Hest man ledig slipper:
 Foranderlig, det han i Gaar
 Forsoer, i Dag han roser;
 Udøser Penge, Sindet staaer
 Til Selskab og Debaucher,
 Til Spil og Leeg, til Hund og Hest,
 I Marken vende, jage;
 Den hannem kan forføre bedst,
 Vil hannem meest behage:
 Foragter Raad, sig selv er gjør
 Fordømte Friheds Love;
 For det, han kalder sin Honneur,
 Vi Liv, ja Sielen vove.
 En Mand af andre Tanker er:
 Vil sig betænke længe,
 Er flittig, sit som, ærefier,
 Gjør Venstak, samler Penge.
 Den melancholisk Alderdom,
 Vor Alders Winter-Dage,
 Fremkommer bukkendes og frum,
 Med Sygdom, Soot og Plage:
 Den Mand, som før var kiæk og brav,
 Af Frygt sig lader tvinge,
 Nu Kraft og Styrke tager af,
 Fortryder, andre springe;
 Fortæller, hvor hans Ungdom gik
 Blandt brave Folk og Lærde,
 Berømmer den fremfarne Skik
 Fra Christian den Fierde:
 Nygierig, snaksom, dadler hver,
 Og haver Ordet eene,
 Om han skönt selv affældig er,
 Og kan til lidet tiene:
 At spare Pungen, veed han dog,
 Og alle Summer heele,
 Som mestendeel et ødselt Drog,
 Og stridig Svoger, deele.
 En Mand er ev fuldkommen før
 Han naaer sin Alders Naade,
 Den Unge dristig Sierning gjør,
 Den gamle Mand vil raade.
 See derfor til, at Nestor ev,
 Som Ajax staaer i Fare;
 Personens Ord og Contrafey
 Hans Alder bør at svare.”.

Dersom den Marsag skulde gielde, som Forf.
 S. 50 giver til, at man i hans Tid ingen romiske
 Skribenter havde i Danmark, saa maatte vi vel
 heller ingen have endnu, og ikke saa let faae dem
 nogentid:

” Vor danske Geist for ærbar er,
 End sig dermed at bryde:
 Men en fordi man jo hos os,
 Saavel som andre Steder,
 Vel finder en Misantropos,
 En Knark, en hellig Peder.
 Hvo kan og sige, det vort Sprog
 Saa fattigt er af Verne,
 Man jo dermed en Gæst og Drog
 Beskrive kan og nævne?
 Vort Clima, jeg vil give Magt,
 Endeel kan forgaarsage:
 Med Norden Pikketherings Dragt
 En passe vil og mage.
 Men allermest vor Fattigdom,
 Der Sindet gjør til Slave:
 Naar Mæven ledig er og tom,
 Forgaaer Poete-Gave.
 Thi naar os maner Creditor
 For Hovedstoel og Rente,
 Naar Skatter ereqveres for;
 Hvad kunde vi da vente?
 Bekymring der os trykker hart
 Og ved en ledig Skuffe
 Vi nødes til at glemme snart
 Adelpoos og Cartuffe.
 Et sorgeløst og freidigt Sind
 Sig for Theatret skikker;
 Derfor først er kommen ind,
 Og seet i Republikker”.

Om den hedenste Mythologies Brug i Verk,
 taler han saaledes S. 27.

” Endeel jeg veed, er af det Sind,
 De strængelig forbyde,
 At føre Juno, Pallas ind,
 Med denaem Verset pryde:
 Men jeg er ikke saa bigot,
 Jeg skulde mig indbilde
 Min Daab dermed at gjøre Spot,
 Min Christendom at spilde.
 Med lige Ret man ikke bør
 Et Skib Neptunum kalde;
 Og den, som i sit Vaaben før
 Fortunam, vil affalde;

Sit Navn en burde nogen Dag
 Af Thor og Odin bære,
 Var det Religionens Sag,
 Og Hinder i Guds Ære.
 Blandt Lilier og Tuliper,
 Blaa-Munte sees i Haven,
 Forlyster Dyet, skönt hun er
 Kun skadelig for Mæven.
 Jeg som Poet beskriver kan
 Charontis Færge-Skønte,
 Neptuni Fork, en lodden Pan
 At leege paa sin Flønte:
 At Mnemosyne Moder er
 Til Bogens ni Gudinder,
 Saturnus Timeglasset bær,
 Og Clotho Livet tvinder.
 Men, er min Sang om Gud og Mand,
 Bort Jupiter og Venus!
 Guds Ark og Dagon ikke kan
 I eet Kapel forenes.
 Da bør vor Siel, Guds Contrafey,
 Sin store Skaber mindes;
 Poeters Hierne-Guder ey
 I Zion skulle findes.
 Vi bør, som Christne, vise Gud
 Vor Daabes Pagt og Stempel,
 Og disse Hunde drives ud
 Af Helligdommens Tempel".

Kim holder han for nødvendige for vore gothi-
 ske Orne; og om Hexametret efter Latinernes Maa-
 de, dømmer han saaledes S. 85:

" Endeel jeg veed i Danske Maal
 Latinske Vers vil skrive:
 Men Dret være bør af Staal,
 Som Agt derpaa skal give — —
 Et Sprog, imod sin Skif og Gang,
 Med Quantiteter bryde,
 Som Bøge, Bark skal give Klang,
 Som brudden Klokke lyde".

Naar han vil oplyse Horazes bekiendte Regel:
 cui lecta potenter erit res o. s. v. bruger han tem-
 melig ubeqvemt Virgils og Horazes Exempler:

" Men, Læser! hvosomhelt du est,
 Der dig i Vers vil øve,
 I den Materie, du kan bedst,
 Du maa din Styrke prøve.
 Virgilius sit Bonde-Skrift
 Begyndte først at give,

Før han om store Mænds Bedrift
 Og Alba vilde skrive.
 Horatius sig ikke tør
 Aldeles dygtig dømme,
 Augusti Dyder, som han bør,
 Med Harpen at berømme o. s. v;
 Og den Classification, han gjør af nogle latin-
 ske Digtene S. 14, er ligesaa forvirret, som det,
 han siger om dem, ubetydeligt:

" Hvad est du Statius en værd?
 Hvor flygtig Martialis?
 Hvor lykkelig Ovidius?
 Hvor Pindarus sig svinger?
 Lucretius sin egen Roes
 Tilbørlig med sig bringer:
 Og listig Claudianus er:
 Lucanus vel berømmes
 Af mange; dog af Scaliger
 Til Helicon en dømmes."

De tre følgende Stykker: Forsamling paa
 Parnasso S. 103 til 134: Poesiens Opmuntring
 S. 135 til 146, og Poesiens Vanskeligheder S.
 147 til 156 kunne ansees, som en Pendant til den
 poetiske Konst. Man lærer her at kiende de fleste af
 den Tids Poeter, hvilke Forfatteren lader giennem-
 gaae en temmelig skarp Mysivring, og skaaner end
 ikke de berømteste af dem.

Derpaa følger fra S. 157 til 414 en Over-
 sættelse af Phædri Fabler, hvorpaa Forfatteren skal
 have arbeidet næsten 14 Aar. Den er ikke uden For-
 tjenester: endskönt hvem der kan, læser dog heller
 Phædrus selv. Til Prøve maa tiene af den 2 Bog
 den anden Fabel:

" En Mand elsket af en Gammel og en
 Ung.

At Qvindfolk (det er Phædri Ord)
 Gemeenlig Mandfolk skærrer,
 Skönt Elskov med i Spillet gaaer,
 Os denne Fabel lærer.
 En skimlet Enke, af den Smag,
 Som flere, der sig gifte,
 Endskönt ved Aar, fik dog Behag
 Sin Enkestand at skifte.
 Ulykke, hendes Ynde faldt
 Til en midaldret Junker,
 Betagen stærk af hans Gestalt,
 Samt af hans gode Bruncker.
 En Frosken, mueligt nitten Aar,
 En yndelig Brunette,

Behag

Behag udi den samme faaer,
 Formeente sig med rette
 At blive med ham Egtepar.
 For hannem vel at smykke,
 Hun det, som graat i Haaret var,
 Begyndte bort at rykke.
 Hvad? siger Enken, som det saae,
 Han bør mig lig at være:
 Det bedre staaer, at være graa,
 End sorte Haar at bære.
 Saa plukte begge: hver tog sit:
 Den Gamle tog de sorte,
 De graa den Unge; det saa tit,
 Til Haaret alt var borte.
 Vor Junker meente, han var fir;
 Indtil han fandt til visse
 Paa Hovedet; men der var nichts,
 Og kun en skaldet Tisse.
 Thi drev han disse Nymppher bort,
 Og lod for alle sige:
 At ilde spiller den sit Kort,
 Der elsker to tillige.
 Man derfor (dog ey Phædri Ord)
 Tillægger sig Parykker:
 Med dem, naar plukket er vort Haar,
 Man skalde Pande smykker".

Begyndelsen og Slutningen af enhver Bog er
 ziret med en Bignette, som tiener til at oplyse en vis
 Fabel i Bogen selv. Bignetten forestiller ikke alene
 Fabelens egentlige Indhold, men ogsaa dens for-
 meente allegoriske Udtydning. Saaledes finder man
 paa Slutnings Bignetten paa den tredie Bog, til
 Forklaring af den syvende Fabel i samme Bog, først
 Hunden og Ulven, Fabelens Personer, dernæst en
 Minister, som kommer ud af en Kirke, hvor han for-
 modentlig har hørt en Candidat prædike, som ledsa-
 ger ham til Bognen, og recommanderer sig til ham.
 Hvad Lykke og Bittighed der er i denne og de øvrige
 Opfindelser, overlade vi til andre at dømme; saavel
 som om Konsten i Sticket selv.

Foruden de Phædriske Fabler, læser man ogsaa
 S. 414 til 448 Fabler oversatte af Comoedien
 Esopus: En Oversættelse efter en Engelsk Over-
 sættelse af Bourfaults Esope à la Ville. Den nyde-
 lige Horaziske Fortælling om Landmuseu og Stad-
 museu har tabt meget i den Efterligning deraf, som
 man her læser IV Fabel S. 424. Vi ville alene
 anføre et Sted deraf, som dog for det sidste Indfalds
 Skyld vil behage:

" Mark-Museu tænkte snart at naae
 Stor Herlighed og Vere,
 Og, inden Aaret gik, at faae
 Det hvide Baand at bære.
 Om Ratten de til Slottet kom;
 Sig hvilte Smaa og Store,
 Foruden nogle Pager, som
 Ved Kortet drak og soere".

Til Slutning følge moraliske og gudelige Vers.
 Blandt de første har en Faders Markeds-gave til
 hans Datter, og blandt de sidste Davids syv Poe-
 nitenzes Psalmer bedst behaget os.

Vi bør ikke forlade dette Skrift, uden endnu
 at tale et Par Ord om Anmærkningerne og For-
 talen. Anmærkningerne ere talrige, i sær ved Ars
 Poetica, og kommer fra en Mand, som besidder en
 stor litterarisk Kundskab i de Skønne Videnskaber,
 og Læsning i alle Slags, gode og middelmaadige,
 latinske, engelske, og franske Skrifter. De ere der-
 hos skrevne i en munter Tone. En af de vidtløftig-
 ste forekommer i den første Deel S. 207 og følgen-
 de, hvor man faaer artige Efterretninger om adskil-
 lige Engelske, Franske, Italienske og Tydske Digtere,
 som just ikke ere enhver bekiendte. Ellers ere ikke
 alle Anmærkninger lige vigtige; og nogle synes at
 staae der meer for Anmærkerens, end for Forfatterens
 Skyld: Vi meene, tiene meer til at vise Anmærkerens
 Lærdom og Læsning, end at de skulde være fornødne
 til Textens Oplysning, for hvis Skyld de dog egent-
 lig burde være der. At Forfatteren af Anmærknin-
 gerne ikke uden Smag har læst sine Skribenter, vise
 adskillige Prøver.

Meget grundet er uden Tvivl den Anmærkning,
 han I Deel S. 375 gjør over et Sted hos Lucanus,
 hvor denne Digter saaledes beskriver Cornelia's Sor-
 rig over sin Gemal Pompejus:

— — lævumqve arête complexa dolorem
 Perfruitur lacrymis, & amat pro conjugē luctum.

" Vi overlade til andre, siger han, at finde
 " Meening heri. At elske sin Mand i hans Grav,
 " det lader sig høre. Men at lade af at elske ham,
 " og i dets Sted at elske Sorgen over hans Død, det
 " synes noget for høyt". Den Bittighed, som er i
 denne Lucans Tanke, er vist nok alt for rafineret;
 endskiønt dog Bouhours, som ellers laster Lucan
 paa andre Steder, roser alligevel dette, og anfører
 følgende franske Omskrivning deraf, hvori dog det
 Konstlede synes at være noget formildet:

Qui me console, excite ma colere,
Et le repos est un bien, que je crains:
Mon deuil me plait, & me doit toujours
plaire,

Il me tient lieu de celle que je plains.

Men den Anmærkning, han gjør II Deel S. 7. over det bekiendte Sted hos Horaz de Art. Poet. v. 465: sit jus liceatque perire poetis: "her synes Horatius at gaae for vidt. Vel indrettede Love kunde nok tillade Poeter at raade for deres Navn og Rygte, men ikke for deres Liv", er meget for alvorlig for dette muntre Sted, og slet ikke den, man her burde ventet sig. — Den Anmærkning samme Deel S. 37. over et andet Sted af samme Ars Poet. er noget utydelig, og Hamiltons Conte du Belier temmelig ilbe anbragt. "Her ere to Afveje, for en Digter, enten ved at begynde med det, som længe tilforn har givet Anledning til Historien, eller ved at begynde midt i Historien selv". Hvorledes det kan være en Afvej, som enhver Digter bør vogte sig for, at begynde midt i Historien selv, begribe vi ikke; thi den samme Horaz, som har forbudet:

Nec gemino bellum Trojanum orditur ab ovo,
befaler tillige:

— — — — — in medias res

Non secus ac notas, auditorem rapit.

En ubillig Spot over Skuespillet indeholdes i en Anmærkning II Deel S. 47, i Anledning af Keenbergs Beskrivelse paa det første Tespiske Theater: "Denne Skuespillets første Tilstand, siger han, er værd at lægge Mærke til". Vi see ikke, hvorfor Skuespillets første raee og usle Tilstand er meer værd at lægge Mærke til, end saa mange Konsters og Videnskabers, som fra den ringeste og uanseeligste Begyndelse have ved Cultur tiltaget i Smag og Fuldkommenhed; og dersom man bør i en spodsk Tone udraabe over Tespis, der førte sine med Bærme besmurrede Skuespillere omkring paa Vogne: "Hvilke Lider! og hvilken Smag!"; saa kan man med samme Ret spotte over Ridskonsten, da man ridsede efter Skyggen, over Malerkonsten, da man skrev under det Maledes: det er en Hest, dette en Løve, over Regnekunsten, da man tællede paa Fingrene, og kort, over enhver Konst og Videnskab i sin første Begyndelse. — En lige saa ubillig Dom over Poesien i Almindelighed møder samme Deel S. 162". Mænd, hedder det der i en Anmærkning, "hvilke saa store Bønder ere betroede (som Leibniz og Rømer) som ere fødte til at udgrunde og frembringe saa mange

"dybe og vigtige Sandheder, skulde ikke spille deres Tid paa Poesien". Men naar nu en Mand har faaet et stort Pund til Poesien, naar han har faaet Homerers og Klopstockers Pund, er da ogsaa den Tid spildt, som han anvender paa den? Eller kan en Poet ogsaa udgrunde og frembringe dybe og vigtige Sandheder? Hvor mange for det menneskelige Køn høyst vigtige Sandheder i Sædelæren, i Statskunsten, have ikke Poeterne frembragt? Det var jo Poeter, i fald man skal troe Horaz, som bragte Menneskene fra deres vilde og fælske Levnet til Sædelighed og Orden, som lærde dem at dyrke Guderne, at oprette Ægte-Kæber, at forfatte Love o. s. v. Men vi behøve ikke at opholde os ved fabelagtige Lieder. Man nævne os i vore Lieder i Sydskland nogen Stifter af filosofiske Sekter, nogen Mathematikkundig, som ved sine Systemer, ved sine Udregninger, har gjort sit Fædreland den Nytte, som Gellert ved sine Poesier! Vi ville dermed ingenlunde sige, at Leibniz og Rømer burde heller have anvendt deres Tid paa Poesien, end paa Mathematiken; vi ville ikkun sige, at man ikke bør ved en saa deciderende Dom, som den anførte, undertrykke Poesien, fordi Leibniz og Rømer vare maadelige Poeter, men store Mathematikkundige.

I Fortalen undersøger Hr. Statsraaden det Spørsmål: "om ogsaa en Poet kan tillige være Jurist?". Den Forlegenhed, han selv klager over, at han har været i, for at finde Materie til en Fortale ved et poetisk Værk, skinner tydelig nok igien nem i denne heele Undersøgning; og Venner af Poeter skulde heller have ønsket, at Hr. E. R. havde været stærk nok til at imodstaae sin Vens Begiering om en Fortale, end at han af Føvelighed har indladt sig i en Undersøgning, som falder saa ugunstig ud for Poeter og Poesie. En Poet gjør efter det Begreb, Hr. Fortaleren har om Poesie, en heel usel Figur ved Siden af en Jurist, og det seiler lidet, at jo vore smaa fire Ugers Jurister, som rives bag fra Vognen til Dommersædet, kunne paa hans Ord sætte sig i Tankerne over Homerer og Miltoner. Men til Lykke for Poeter og Poesie maa Hr. E. R. enten ikke kiende uden de flette, som ikke fortiene dette Navn, eller i det mindste fra dem have abstraheret sit Begreb om Poeter. Thi hvor kunde han ellers have paastaet, at Poeter kunne undvære Fornuftens Brug? og det er dog kort og godt Resultatet af den heele Fortale. "En Jurist, hedder det iblandt andet S. 7., dømmende imellem Sandt og Usandt, Ret

”Ret og Uret, er i alle sine Domme regelbunden, og staaer under Fornuftens Domstool” (Dog vel ikke, uden hvor der skal dømmes efter den naturlige Billighed; thi ellers staaer han vel egentlig under Lovens Domstool, og ikke anderledes under Fornuftens, uden saa vidt Lovene ere fornuftige) ”Poeten derimod, ubefymret om alt dette, lader sine Tanker vandre omkring uden Regel og Rettesnor” (Altsaa ere alle poetiske Konster fra Aristoteles af indtil Keenbergs, hvori man har samlet de Regler og Rettesnore, som Poeterne bør følge, overflødige og unyttige, siden man kan være Poet, uden at følge nogen Regel og Rettesnor) ”Og som det berøer hos ham (Poeten) ikke saa meget paa Fornuft og Skionsomhed, som paa en lykkelig Sammenlignings- og Indbildnings-Kraft; saa undertaster han sig heller ikke Fornuftens skarpe Paadømmelse, men skyder sig hen til Smagens udisputerlige Dom, der er frie for Appel, og sikker for al Imodsigelse”.

At en lykkelig Sammenlignings- og Indbildnings-Kraft er nødvendig hos en lykkelig Digter, derpaa er ingen Tvivl; men lige saa lidet bør man tvivle om, at han behøver Fornuft og Skionsomhed, ellers hans Phantasi skal udarte i vilde Produkter, som ligne meer en Fabricants Dromme, end en Guddoms Indskydelse: og det var let af de bedste Digteres Exempler at vise, at en Blanding af stor Fornuft og Skionsomhed med den lykkeligste Phantasi har tilvejebragt de største Digtere. En Digter afbeder sig derfor ikke Fornuftens skarpe Paadømmelse; men naar han skyder sig hen fra Fornuften til Smagens Dom, saa skeer det som fra *Judice non informato* til *melius informandum* (at vi skulle blive i det af Hr. E. R. brugte juridiske Sprog) og ingenlunde, fordi han holder Smagens Dom for udisputerlig. Smag og Fornuft ere ikkun forskellige i henseende til Objecterne. Latinerne kalde den eene *sapientia* og den anden *Judicium*; og der gives ikke mindre fælle Regler for den eene end for den anden. At man har stridit om Smagen, og til adskillige Tider haft adskillige og ulige Begreb om dens Værkers Guldkommenheder, er intet Bevis paa dens Uvisshed og Regelløshed; thi det samme er skeet i de Videnskaber, som bedømmes af den meest ædrue Fornuft. Lovgivningen selv har jo til adskillige Tider fulgt forskellige, og tit ganske stridige Grundsaetninger; men hvem vilde derfor sige, at den berogte paa en vaklende og uvis Grund?

Hr. Etatsraaden bliver ved: ”Poetiske Malinger ere af det Slags Skildrier, som give det smukkeste Syn langt borte. Fornuften maa derfor ikke komme dem for nær”. Ingenlunde. Poetiske Malinger ere, som alle Malinger. Nogle ere perspektiviske, og ville betragtes i en Afstand; andre taale det nærmeste og skarpeste Syn, og jo nærmere en Kienders Øne kommer dem, desto flere og større Skizheder opdager han i dem. Nogle Poeter behage for een gang; andre læses ti gange, og behage endda. Det er ikke vore egne Ord, det er Horazes Art. Poet. v. 361 følgende:

Ut pictora poesis, erit, quæ si propius stes
Te capiet magis, & quædam si longius abstes.
Hæc amat obscurum, volens hæc sub luce videri,
Judicis argutum quæ non formidat acumen.

Hæc placuit semel, hæc decies repetita placebit.
Vi ville endnu anføre et Sted, for at vise, at vi ikke gjøre Hr. E. R. Uret, naar vi troe, at han har abstraheret sit Begreb om Poesien fra de flette Digtere, som den gode Smag selv dadler. ”En Poet, siger han S. 8, der stedse vender sine Tanker til den Side, som er Fornuften imod, hvortedes skal han kunne skionne om Ret og Uret? Thi det er en afgjort Sag, at intet kan være Fornuftens Brug til større Hinder, end det Slags fremfusende Tanker, som fødes af en blind og forvirret Indbildning”. At desuden Rimere og Poeter ere hos Hr. E. R. eet og det samme, vise adskillige Steder. Vi ville ikkun anføre eet, som formodentlig skal være vittigt S. 19.” Man frygter for, at Poeter, ved at gjøre Rimene til deres Hovedsag, skulde bebyrde andre med rimelige Usandheder, imod at holde inde med urimelige Sandheder”.

Overalt synes os Hr. E. R. ikke at have betragtet det Spørgsmaal: om en Mand kan ene forskellige Talenter og Indsigter? og om følgende en Jurist kan tillige være Poet? fra den rette Synspunkt. Det er vist, at det menneskelige Genie, endog det største, har sine Grændser, hvilke det ikke kan overskride, uden (som en vittig Skribent siger) at ræve i Dybde, hvad det vinder i Overflade. Men ligesaa vist er det, at disse Grændser ere hos adskillige Individuer meget ulige satte, og at man vilde tage meget fejl, om man af de Forskieligheder, som i Psychologien antages imellem Sielens Kræfter vilde bestemme, hvad for Indsigter og Gaver i et Individuum kunne bestaae eller ikke bestaae med hinanden. Der gives Genier, som ere større af Forstand, end af Indbild-

Indbildningskraft; der gives andre som er større af Indbildningskraft, end af Forstand. Atter gives der andre, og disse høre til den øverste Klasse af Genier, som ere store baade af Forstand og af Indbildningskraft. Der findes indskrænkede Genier, som bevæge sig i en snæver Cirkel af Talenter og Indsigter, ligesom Ormen i sit Spiad, og fra hvilken de betragte al anden Kundskab uden for deres Cirkel, som unyttig, eller mindre fortienestfuld. Der gives Genier uden Smag; der gives andre, som med Smag og Lykke kunne arbejde i adskillige Fag. Hvorfor skulde en Jurist ikke tillige kunne være Poet, naar han har Forstand nok til at stille Dommerjædet fra Parnasset? Milton besad saa stor en Indbildningskraft, som nogen Digter; men da han skulde forsvare det engelske Kongemord, vidste han vel, at han maatte bruge andre Vaaben, end de, han havde brugt i sit tabte

Paradiis til at undskyldte Adams Fald, og derfor anvendte han lige saa meget sin Lærdom og sin Statskundskab i sin Defensio pro populo Anglicano, som han havde givet sin Indbildningskraft Tøylet i sit episke Digt.

Vi kiende jo en Monark i vore Tider, som er Digter, Historieskriver, Philosoph, Statsmand, General, Lovgiver, alt uden at forvilde sig i disse saa forskellige Roller, eller blande den eene med den anden — og man vil holde det et Spørgsmaal værdt: om en Landsdommer kan være Poet nok til at skrive Leilighedsvers, og et Læredigt, uden at staae i Fare for at blande sine poetiske Talenter i sine Embedsforretninger? — Vi kunde giøre mange flere Anmærkninger over denne Fortale, dersom ikke den store Ugtelse, vi have for Hr. Statsraadens andre Fortienester, holdt os tilbage.

NB. 3. Hvas har alt under Trykken en Dansk Oversættelse af det forhen i Aviserne bekendtgjorte Skrift, *L'esprit des Loix*, som for sin lærde Indhold, sine høje og uforlignelige Tanker er forlængst af den lærde Verden bleven anseet for den menneskelige Forstands Mesterskytke. Oversættelsen bliver trykt paa godt Medianpapir, bliver deelt i 3de Deele, hver Deel betales med 1 Rdlr. Prænumeration tages ikke, før den første Deel leveres, men da betales den ey allene med 1 Rdlr., men endog prænummeres paa den 2den Deel med 4 Mk. i alt 10 Mk. Der bliver og lagt Anmærkninger til Texten, som oplyse de mangfoldige mørke og uforstaaelige Steder i dette Skrift; thi ville de gunstige Liebhabere behage at melde sig i Kiøbenhavn i Sukker-Boutiken paa Hjørnet af Kiøbmagergaden og Klarebodene, i Helsingør hos Hr. Føns, i Callundborg hos Hr. Palludan, i Aarhus hos Hr. Conrector Krarup, i Ribe hos Hr. Biskoppens Kamulus Hr. Grundal, i Odense hos Hr. Riiby, i Christiania hos Hr. Dreby, i Bergen hos Hr. Hatting. Ovenmeldte Steder faaes og Lovenes, Kunsternes og Videnskabernes Oprindelse, som og Hvasses nye fuldstændige Franske og Danske Grammatica.

Trykfejl i No. 8 og 9.

S. 55 Lin. 47. vise læs disse.

S. 67 Lin. 6. ledes læs: lades.

Nargangen af disse Blade Koster:

3 Kiøbenhavn,
8 Mark.

Siælland og Lolland.
9 Mark.

Syhn.
9½ Mark.

Jylland og Holsteen.
10 Mark

Kjøbenhavnſke Kongl. privil. Adressecontoirs
Kritiſke Journal.

No. 12. ————— 1770.

Kjøbenhavnſke politiske Veiviſer for 1770. Førſte Aargang. Udgiwet fra Adresse-Contoiret, og ſaaes der for 1 Mark. Kjøbenhavn, trykt hos P. H. Høeche. Stor 198 S. 12.

Et Skrift, ſom dette, anpriſer ſig ſelv ved ſin Brugbarhed, og man behøver ikke at ſee en lærd Journal efter, for at erfare dets Værdie. Naar man har nævnet dets almindelige Indhold, har man tillige viiſt, hvor nyttigt det kan være ikke alene for Fremmede, ſom komme til Kjøbenhavn, men end og for mange af Kjøbenhavnſke egne Indvaanere. Man finder da her I.) adſkillige Tarter. II.) adſkillige nyttige Efterretninger, ſaaſom Rangforordningen, Sørgeforordningen, om det ſtemplede Papir, om Tienestefot o. ſ. v. III.) Enkelt Rentes Beregning til 4 og 5 pro Cent. IV.) Veiviſning til adſkillige Boepæle. Rangſpersonerne udgiøre her en egen Artikel efter alphabetiſk Orden. Denne Artikel er meget ufuldſtændig, og i vore Tanker meget undværlig. Det er næſten forargeligt, at ſee en Geheimeraad i Geheime-Conſeil paa de vigtige Perſoners Liſte ved Siden af en lille Velbyrdighed, hvis Boepæl i Aar og Dag intet Menneske ſøger. Ranggen i og for ſig ſelv gjør ingen til vigtig for Publikum, og det er dog blot de for Publikum vigtige Perſoners Boepæle, man ſøger i en Veiviſer. Vi ønskede derfor, at ſiden denne Rubrike ſkal blive ved i de følgende Aars Veiviſere, Udgiveren maatte forandre det ſaaledes, at man under den Artikel af Embedsmænd og andre for Publikum vigtige Perſoner anførte blot ſaadanne Rangſpersoner, ſom denne Overſkrift kunde paſſe ſig paa. — Ellers finder man under ſamme Rubrik 2.) Embedsmænd (hvilken Artikel loves fuldſtændigere næſte Aar) 3.) Lau-

genes Oldermænd. 4.) Vand-Inſpektører, Fontain- og Vandmeſtere. 5.) Kirkeværgere (Kirkeværgere) 6.) Rodmeſtere. 7.) Gedſorne Jorde-mødre. 8.) Bedemænd. 9.) Publiſke Skolemeſtere. 10, 11, 12.) Repetentere i det theologiske, juridiſke og philoſophiſke Studium; en nye Claffe af Lærde, ſom vi her førſt lære at kiende; men ſom vi formode, blot af Beſkedenhed kalde ſig Repetenter, da de vel ellers ikke ſaa meget repetere andres Forelæſninger i deres Videnskab, og burde altsaa ſnarere kaldes private Docenter ved Akademiet. Dog! man maa kalde dem, hvad man vil, ſaa er det intereſſant for Publicum, at kiende de Perſoner, ſom, foruden de offentlig beſtilte Lærere, give ſig af med at undervise i Videnskaberne. Undertiden hænder det ſig, at en Studerende er forſomt i ſine Skoleaar, og beſidder ikke al den Dygtighed, at han kan nytte de offentlige Læreres Forelæſninger, ſom ikke kunne indrettes efter nogle ſaa. Hvad ſkal ſaadan en gjøre, naar han føler ſin Mangel og ønsker at komme fort, uden at ſee ſig om private Docenter, der ville læmpe deres Underviſning efter hans Indſigter? Vi ville ikke tale om, at de offentlige Lærere gemeenlig holde deres Forelæſninger i Videnskaberne paa Latin, og gierne indrette dem efter ſaadanne Tilhøreres Bequemmeligheder og Henſigter, ſom agte at underkaſte ſig en eller anden Examen ved Akademiet. Derved blive de atter ikke ſaa brugbare, deels for dem, der ønske at undervises i Moderſmaalet, deels for dem, der ſtudere uden Henſigt til nogen offentlig Examen, ſom den Underviſning, der gives af private Docenter. V.) Viſſe Seeværdigheder i Kjøbenhavn. VI.) Seeværdigheder uden for Kjøbenhavn, hvor i ſær de Kongelige Lyſflotte forekomme. VII.) Fortſættelse af nyttige Efterretninger. De fleſte Artikler her ere vigtige. I.) Kjøbenhavnſke Gader, ſamt hvilke Bedemænd

Bedemænd de tilhøre. 2.) Kirketablepengenes Anvendelse. 3.) Adskillige Kiøbenhavns aarlige Skatte. 4.) Kiøbenhavns borgerlige Bestillinger. 5.) — Indquarterings Beløb i 36 Aar. 6. — Silvært i 100 Aar. 7.) — Vandledninger. 8.) Et Aars ungefærlige Provision i Kiøbenhavn. En artig Beregning, som siges at være opsat af afg. Stakraad og Politimester Torm. Men meldes ikke hvad Aar. 9.) Deviserne paa Borger-Compagniernes Faner — Kunde gjerne blevet borte. 10.) Om Inquisition, eller Stokhuus, Commissionen. 11.) Om Barseler og Bryllupper. 12.) Om Geneskarn. 13.) Premier for dem, som bringe Drukne til Live igien. Vi havde ønsket, at man ogsaa her havde anført nogle af de bekiendtgjorte Midler, hvorved denne Mennekkelighed kan iværksættes. 14.) Politiebetjenternes Tegn.

Ingen venter, at et Skrift af saadant Indhold, enten skulde være saa fuldstændigt i det første Aar, som det siden kan blive, eller nogen Tid skulde blive gandske frie for Feil. Vi have bemærket adskillige, og vi formode, at enhver i sin Cirkel vil bemærke nogle.

Adresse-Contoiret lover nye Artikler hver Aar, undtagen den IV, som med de fornødne Forandringer skal blive bestandig. Dette Forsæt kunne vi neppe troe vil finde Bifald. Nogle af de her givne Efterretninger ere saa umistelige i en Kiøbenhavns Deviser, at den ikke kan bære dette Navn med rette, naar de savnes, saasom visse Taxter, visse Seeværdigheder og andet meer.

Imidlertid har Adresse-Contoiret i Kiøbenhavn ved dette nye Institut forsøgt sine virkelig store Fortienester af det Almindelie, og vi troe neppe, at der findes nogen saa stor Hader af Nytt, der jo vil ansee denne Opfindelse for overmaade nyttig.

Chymisch Medicinische Abhandlung von denen destillirten Wassern und brennenden Geistern, dargesieltet von D. Johann Pauli. Kopenhagen 1769. in Rothens Buchhandlung. For 112 S. 8.

Dette Skrift skal afhandle et Stykke af Materia medica, og Hr. Doctoren vil underrette sine Læsere om Tilberedningen og Nytte af de i Læ-

gekonsien nu og fordom brugelige destillerede Vand og Brændevine. I hvad Hensigt og for hvem Forf. har udgivet dette Skrift, kunne vi ingenlunde indsee, allerhelst da det er udgivet i det tydske Sprog, som des værre har alt for stor Overflødighed paa Skrifter af det Slags. Da vi havde haft den Taalmodighed, at igiennemlæse det, tænkte vi paa Salomon, som siger, at der er ingen Ende paa at skrive Bøger; og vi maae tilstaae, at langt fra deri at finde noget Nytt, have vi ikke fundet andet, end i et Hjørne unyttig Overflødighed af saadant, som i hundrede andre Skrifter er og var at finde længe, førend dette Seculum begyndte; i et andet Udeladelse og adskillige Urigtigheder i de almindeligste og meest bekiendte Ting. Ingen Erfarenhed, intet Forsøg, gjøre dette Skrift læseværdigt.

Det er indeelt i fem Hovedstykker. Forf. begynder for fra, og afhandler i det første Bandets Bæsen og Nødvendighed; Aarsagen, hvorfor det er flydende; Beviis, at man ikke eyer noget reent og ublandt Vand; Forskiellen paa Vandene; dets Hoved Egenskaber m. m. Men ikke taler han om, hvorledes man skal prøve og kiende det reener Vand fra det meer blandede, da det dog havde været lige saa vigtigt og værdigt her at anføre, som at beviise Vandets Nødvendighed, hvorom ingen tvivler. — I det andet Hovedstykke bliver man underrettet om, hvad Destillation er, og hvorledes de destillerede Vand bør inddeles. Destillation siger Hr. P. er en Oplosning af nogle Legemer med Vand — ligesom man ikke kunde destillere, uden at opløse noget Legeme med Vand. De destillerede Vand inddeeler han i Classer, 1.) Krydagtige og vellugtende Vand, 2.) Sved- og uddrivende, 3) Urindrivende, aabnende, antiskorbutske, og vundlægende, 4.) Smertestillende. Hvilken besynderlig Inddeling! I øvrigt indeholder dette Stykke 3 Afdelinger, om destillerede Vand af Planteriget, af Dyrriget, og af Mineralriget. Forf. berømmer meget destilleret Vand af Wrenpriis, for den Nytt, det gjør i Trangbrystsighed og besværligt Mandedrag, ja end ogsaa i Peripneumonie og Svindset. Han forsikrer ogsaa, at Kanel- og Lavendel-Vand vise bedst deres Kraft i at styrke Nerverne, naar det er fuld Maane; med meget andet af samme Surden. I den tredie Afdeling om Vandene af Mineralriget (det er kun destillerede Vand af Mineralriget, som Forf. mener) siger han: i og for sig selv give Mineralier, hvorunder Guld, Sølv og andre mineraliske Metaller bør regnes med, intet

intet besynderligt Vand. Mineraliske Metaller, hvad vil det sige? Ere ikke alle Metaller mineraliske? For Resten er det alene destillerede Vand af Allun og Vitriol, som Forsf. holder værdige at melde om iblandt de mineraliske Vand. Der er i hans Tanker ingen anden Forskiel paa destilleret Vand af Allun og af Vitriol (Forsf. nævner ingen vis Slags Vitriol), end at det første har været foreenet med en svovlagtig Jord, og dette med et Metal. Men hvormed bevises den svovlagtige Jord i Allunen? og mon ikke Phlegma vitrioli Martis altid giver en svag Spiritus Vitrioli volatilis sulphureus?

Det tredje Hovedstykke overskrives: om vægte Vand. Saaledes behager Hr. Dr. at kalde Birkesaft, Saft af Vindrueanker, Reddikesaft, Vand af Blomster uden Destillation, Saft af Regnorme og Snegler, Kalkvand m. m., som man ikke ventede

i en Afhandling om destillerede Vand. Gærings Historien udgjør det fjerde Hovedstykke; og det femte handler om Vin og Brændevin. For at bevise, at et suursaltigt Væsen er for Haanden i Brændevin, erindrer Forsf. iblandt andet Vinsteenen, som endskiønt den ikke smager suur, dog ved subtile Prøver kan bevises at have Syre, da den derimod ved Destillation ikke giver den ringeste Syrlighed fra sig. Dersom dette og meget andet i denne Afhandling var sandt, saa maatte vi tilstaae, at den indeholdt en Høben Ryt; men hverken maa Forsf. have Smag, naar han ikke kan smage, at Vinsteen er suur, ikke heller kunne vi tilstaae ham den fornødne Kundskab, naar han ikke veed, at den i Apothekerne brugelige Vinsteens Spiritus (Spiritus Tartari) er et aabnbare Suure, baade af Smag og Virkning, og at den forenet med Alkali giver et Sal medium.

Bekjendtgjørelse.

Selskabet til de skønne Videnskabers Solfremmelse har tilkiøndt Herr Christian Friderich Jacobi Pagenhofmester hos Hendes Majestæt Dronning Juliane, den for den beste Eloge over Erkebiskop Absalon bestemte Priis i Veltalenhed; og tillige tildømt Herr Peder Vogelius en Guldmedaille for den af ham indgivne Tale af samme Indhold.

Priisen i Moralen er tilkiøndt Herr Benjamin Georg Sporon for hans Afhandling over Mod og Sindigheds nødvendige Foreening. Alle disse Priis Skrifter bekjendtgjøres med det første i det ottende Stykke af Forsøgene i de skønne og nyttige Videnskaber.

Priisen i Poesien, som var udsat for det beste Digt om Menneskets Pligter imod Dyrene, udgives ikke for denne Gang, da de indkomne Stykker, som meest tildroge sig Selskabets Opmerksomhed, ikke befandtes noksom at være udarbejdede. Samme Priismaterie udsættes derfor igien, og der opgives tillige en ny: Frihed og Kiøndom som Kilderne til Jorddyrernes Lyksalighed, Stræbsomhed og Kierlighed til Fædrelandet; saa at der for indeværende Aar uddeles to Priiser i Poesien, hver af 50 Rdlr., eller en Guldmedaille af samme Værdie.

Priisen i Veltalenheden af 40 Rdlr., eller en Guldmedaille af samme Værdie, udsættes for den beste Eloge over Knud den Store. Denne Konges Charakter og Bedrifter har Selskabet holdt for særdeles beqvemme til en Eloge eller Tale, hvori hans Feil ikke maatte forties, hvilke han selv offentlig tilstod, og saaledes stræbte at rette, at han tilsidst endogsaa vandt det uubertøngne Englands Yndest. Der er da ingen Maael paa udførlige Efterretninger om ham, da man foruden Saxo og andre Danske Skribentere kan tage den Engelske Historie til Hielp. Der findes og i det Kiøbenhavniske lærde Selskabs Skrifter

ter en Afhandling af sal. Gram, som angaaer deene Konge, og Herr Conferensraad Suhm har udgivet en kritisk Afhandling om hans Historie, hvori de Engelske, Islandke og Danske Skribenter nøyagtig ere sammenlignede.

Præisen af tredive Rixdaler udsettes for den beste moralske Afhandling. Dertil foreslaaes, dog uden at foreskrives, følgende Materie: Tarveligheds Indskydelse i et Folks Tilstand, Sæder og Virksomhed. Da det egentlig er Forsøg i Veltalenheden, Selskabet efter sit Diemeed venter, saa bedes de, som ville prøve deres Kræfter i en saadan moralsk Materie, at undgaae det Tørre og fiendelig Methode, og at oplive deres Tanker og Grunde ved en behagelig og rørende Stil.

Præis Skrifterne indleveres inden Octobermaanedes Udgang til den Mummiske Boghandling paa Børsen. Forfatterne behage at sette en Devise paa dem med en hosføiet forseglet Seddel, som uden paa er betegnet med samme Devise, og hvor Forfatterens Navn og Opholdssted inden i tilkiendegives. Saa om bedes og de, hvis Haand allerede maatte være Selskabet bekiendt, herefter at betiene sig af en anden.

De hidindtil indkomne Skrifter, hvilke af Selskabet i dets Samlinger ei udgives, kan afhentes i den Mummiske Boghandling paa Børsen.

Urgangen af disse Blade Foster:

3 Kjøbenhavn,	Siælland og Lolland.	Syhn.	Jylland og Holsteen.
8 Mark.	9 Mark.	9 $\frac{1}{2}$ Mark.	10 Mark

Kjøbenhavnſke Kongl. privil. Adressecontours
Kritiſke Journal.

No. 13. ————— 1770.

Observatio Transitus Veneris ante discum solis die 3 Junii Anno 1769 Wardöehufii, auspiciis Potentissimi & Clementissimi Regis Daniæ & Norvegiæ, CHRISTIANI VII. facta & Societati Regiæ scientiarum Hafniensi prælecta à R. P. MAXIMILIANO HELL, è S. J. Astronomo Cæsareo - Regio Universitatis Vindobonensis, Societatis Regiæ Scientiarum Hafniensis & Nidrosiensis membro, atque Academiæ Regiæ scientiarum Parisinæ membro correspondente. Hafniæ 1770. Typis Orphanotrophii Regii excudit G. G. Salicath. Stor 82 S. 4. med Figurer.

Dette er den længe forønskete og nu endelig til Modenhed bragte Frugt af den Reise, som Hr. Professor Zell paa vor Konges Indbydelse har foretaget sig til Wardøe, og som han selv tilligemed sin Medhjælper Hr. Pater Sajnovics havde den Naade at overlevere Hans Majestet den 8. Februarii sidstleden. Vi troe at fortiene ingen ringe Tak hos vore Læsere, naar vi gjøre dem nyere bekendte med dette Mesterstykke af astronomiske Arbejder.

Hr. Prof. Zell tilstaaer strax i Begyndelsen, at han slet ikke havde i Sinde, at forlade Wien for den anførte Observations Skyld, og derfor allerede afflaget to Tilbud fra fremmede Stæder; men at han dog ikke kunde imodstaae den saa meget naadige Ind-

bydelse fra det Danske Hof igiennem Greven af Bachof, og besluttede strax at imodtage den foreslaagne Reise til Wardøe. Forsynet med egne, saavel som for ham anskaffede Instrumenter til Jagttagelsen, ankam han den 11 October frisk og sund paa bemeldte Øe. Den 23 December havde han allerede sit Observatorium fuldkommen indrettet, og ladet af brændt Steen oprette en Gnomon 6 Fod høj og 9 Fod lang, for at kunne paa det nyeste bemærke Solens Gienningang igiennem Middagskredsen, og rette Uhrene derefter, ifald det skulde hælde sig, at det ubestandige Veirligt under dette Clima forhindrede ham at iagttage de lige Solehøyer. Inddeelingen og Nøyagtigheden af den til denne Reise gandske nye af Hr. Val i Kjøbenhavn forfærdigede Quadrant prøvede han ved at iagttage tvende Stjerners lige eller næsten lige Høyer, hvoraf den ene var i den sydlige, den anden i den nordlige Meridian. Paa denne Maade undgik han lykkelig de Feil, som en forskiellig Straalebrydelse (Refraction) havde kunnet forarsage, i det han af at sammenligne disse Stjerners beregnede og observerede Distancer fra Iffepunkten (Zenith) fik at vide Summen af alle Wildfarelser, de maatte nu have deres Grund i Quadrantens Deeling, i Stillingen af Tubus, eller i Refractionen. Vel grunder sig denne let indseete, men dog hidiadtil iblandt de Stjernekyndige lidet brugelige Methode, paa Stjerne-Tabellernes Rigtighed. Men da man veed, at de Instrumenter, hvormed la Caille har forfærdiget disse, ere blevne prøvede med den yderste Omhyggelighed, saa kan man med rette ansee dem som tilforladelige. Slutningen af alle disse Prøver bevidner ogsaa, at den største Forskiel i Correctionen ikke stiger over 16 Secunder, hvilken er kommet enten af Stjerne-Tavlerne, eller af Quadrantens Deeling, eller

af Micrometret, eller af nogen Bevægelse i Instrumentet, eller af adskillige af disse Aarsager tillige.

Ved meer end 200 saadanne lige Stjerne-Højder, tagne i den nordlige og sydlige Meridian, bestemmer Hr. Forf. derpaa Polhøjden i Wardøehuus til 70° , $22'$, $36\frac{1}{2}''$, og opløser ved denne Leilighed tillige paa den letteste Maade det vanskelige Problem, hvorpaa allerede saa mange Stjernekyndige have arbejdet med adskillig Lykke, vi meene det Problem: at finde den sande Polhøjde, uden at kiende Refractionen og Quadrantens Feil (S. 20.).

Dette Konstigreb, som Forf. ikkun har viist ved Exempler, lader sig med saa Ord saaledes udtrykke. Man tage i begge Meridianer to lige eller næsten lige Stjerne-Højder, som ere over 30 eller 40 Grad. Overskuddet af begges Sum indtil 180 Grad bliver begge Stjerners observerede Afstand. Differencen imellem begge Stjerners nyere beregnede Co-declinationer viser deres til den Tid synbare (apparens) Afstand fra hinanden, saaledes som Aberrationen og Nutationen giver den. Differencen imellem begge Afstandene angiver den dobbelte Sum af de fornødne Forbedringer i Højderne, deels for Refractionen, deels for Instrumentets Feil. Naar man altsaa tilbørlig forbinder den enkelte Sum med enhver af de observerede Højder, saa faaer man den sande Højde, hvoraf paa sædvanlig Maade Polhøjden bestemmes. Sammenligner man med denne Methode en Maraldis, en Mairans og Godins Bemærkelser for at opløse dette samme Problem, vil man vel finde en stor Forskiel i Letheden. Men man maa ogsaa betænke, at hine Stjernekyndige egentlig have søgt dette Problems Opløsning under den Omstændighed, da Declinationen ikke forudsættes som allerede bekiendt og uden Feil, til hvilket Tilfælde den nærværende Methode ikke passer.

Imidlertid finde vi, ved at giennemblade ældre astronomiske Skrifter, at efter al Anscende har vor fordum berømte Astronom Hr. Peder Horrebos allerførst foreslaget saadan en Methode i sin Basis Astronomiæ p. 388 og 389, og gjort den derved endnu paradoxere, at han ikke engang forlanger en Quadrant dertil. (Efterdi man med hans Instrumentum correspondentium kan observere lige eller næsten lige Højder) Efter hans Maade S. 193 vilde Hr. Prof. Hells Beregning S. 19. see saaledes ud:

observerede Højde i Norden	85° , $15'$, $49''$
" " " i Sønden	85 , 5 , 31
Forskiel	0 , 10 , 18
Declination af den nordlige *	75 , 5 , 59
" " af den sydlige *	65 , 28 , 56

Summen eller den dobbelte Polhøjde 140 , 45 , 13
 Altsaa Polhøjden af Wardøehuus 70 , 22 , $36\frac{1}{2}$

Hvor ubegribelig denne Methode, saa let den nu ogsaa kan synes, er tilførn forekommet selv den Petersborgske Astronom Delisle, kan man see af hans Brev til bemeldte Hr. Prof. P. Horrebos, hvor han siger: bien loin, que j'aye imaginé la maniere de determiner sans les refractions et sans quart de cercle la hauteur de pole, comme vous me dites, je ne comprends même, coment cela se peut faire &c. (Basis Astron. p. 382.)

Da Hr. Prof. Hell formedels Jupiter's nædrige Stand ingen Leilighed fandt at iagttage dens Drabanters Formørkelser, saa har han med stor Omhyggelighed bestemt Dens Længde, ved at sammenligne Tiden af Sole-Formørkelsens Ende den 4 Junius 1769 med 7 paa andre Steder giorte Jagttageiser deraf, og fundet, at den ligger i L. 55° M. 6 Sec., eller 28° , $46'$, $30''$, fra Paris, eller 48° , $40'$, $15''$, fra den første gennem Ferro dragne Meridian imod Østen. — Vi havde ikkun her ønsket, at den i nyere Tider anpriste Methode, at bestemme Længden til Søes af Fjrsjernes Distancer fra Maanen, ikke ved denne Leilighed blev udgivet for saa meget uvist (minime certo). En saa anseelig Astronom's Dom kunde let giøre Begyndere bange for den, da dog Maskelyne har ved Erfaring fundet den 5 til 10 Gange nøjagtigere, end den sædvanlige Loxodromie. Os synes, det kommer herved ikke an paa Methoden, men paa gode Instrumenter, nøjagtige Maane-Tavler og Dvelfe.

Ved Uhrenes Undersøgelse fandtes, at det af le Roi forfærdigede Uhr, saaledes indrettet, at dets Penduls Længde stedse skulde blive den samme i Heede og Kulde, slet ikke viiste den forventede Nøjagtighed i Gangen, men gif undertiden i 24 Timer 5 Secunder hastigere, end Dagen tilførn, da der imod et andet med en sædvanlig Pendul forsynet Uhr differerede ikke meer end en halv Secund.

Efterat Uhrenes Gang var berigtiget, ventede vore Jagttagere imellem Frygt og Haab Indtrædelses-Liden. Snart lod en Hær af Skyer, som pludselig skulde Himmelen, befrygte, at alle deres Ansætter vilde være forgæves, snart adspredte en gunstlig Søndenvind disse misundelige Skyer igien, og opklarede deres Udsigter. Endelig lod sig om Aftenen Kl. 9. 16', 40" (Sande Tid) det første Kiendetegn see til den for Solen trædende Venus. Af den indtraadte Deels Størrelse sluttedes, at den første ydre Berørelse var sket omtrent 30 Sec. tidligere. Kl. 9. 34 M. 4 Sec. syntes Venus ganske at være trædet ind i Solen, men først Kl. 9. 34 M. 10 $\frac{1}{2}$ Sec. skilte Venus sig fra Solens Rand, og lod den første Lysetraad (Filum lucidum) see. Otte Minuter tidligere skulde denne vigtige Tidspunkt have været usynlig. Solen skulde sig bag en stillestaaende tyk Skye, og truede dem endnu engang heele 5 Timer med at gjøre deres Ønsker til intet. Men usformodentlig afvendte en tjenstvillig Sydøstvind denne Ulykke, i det den drev denne Skye til et nu ikke saa vigtigt Sted paa Himmelen. Den atter frembrudende Sol glattede snart vore Jagttageres Pander, da neppe i Qvarteer var tilovers til Udgangen. Om Morgenen Kl. 3, 27 M. 24 $\frac{1}{2}$ Sec. forsvandt den sidste Lysetraad imellem Venus og Solens Rand, i det ligesom en liden sort Plet eller Bule (nigra quasi gutta) fra den for resten runde Venus drog sig hen imod Solens Rand. Kl. 3, 27 M. 36 Sec. viiste sig den synbare (apparens) indvendige fuldkomne Berørelse. Kl. 3, 45 M. 44 Sec. gik omsider Venus ganske ud af Solens Discus.

Denne Observations lykkelige Fremgang er for Publikum desto vigtigere, da det er den eenesie fuldstændige, som denne Gang er gjort i Europa. Just den tykke Skye, som næsten havde gjort vore Observatorer trosløse, skulde rimeligviis Udgangen for alle andre Russiske og Svendske Jagttagere, og en tyk Laage unddrog det heele Phœnomenon for de Engelske Astronomer, som havde ventet det ved Nordkap. Hvad for Besværligheder altsaa Reisen til Wardøhus, og den traurige Winterophold der endog kan have forarsaget vore Observatorer, saa maa dog den erholdte Føldestgiørelse fuldkommen forsøde dem. Og hvad for Omkostninger ogsaa vor gavmilde Monark kan have anvendt for at erholde denne Observation, saa vil den erkiendtlige

Efterverden takke ham derfor heele Aarhundrede igiennem.

Men! høre vi Bibulus spørge, hvad have vi da nu vundet med denne Jagttagelse? Kunne vi maaskee nu bedre æde, drikke, sove, eller døe, end tilforn? — De kunne herefter drikke Deres røde Vin lettere! — drikke min Vin lettere! Skal maaskee Soleparalaxen gjøre den lettere? — Ja, det skal den! — hvorledes skal det gaae til? — Man vil herefter ikke komme til at betale saa megen Assurance for de Skibe, som bringe os den franske Vin, og der ville ikke saa mange af dem komme til at lide Skibbrud i Canalen og Cattegattet. — Det var en vidt hentet Indsigelse af Soleparalaxen! — Men det er dog saa! Man vil herefter være i Stand til nøyere at bestemme Skibets Vey efter Maanens Løb. Men for rigtig at bestemme Maanens Løb, maa man nøye vide dens adskillige Afstand fra Jorden, og denne beroer til deels igien paa Solens Afstand fra Jorden, og denne Afstand erfarer man paa det nøyeste af Solens Paralaxe. — Nu er det saa, saa er jeg tilfreds! — De kunne være det paa en endnu fortere Vey, naar De betænke, at det fornuftige Menneske lever ikke alene af at æde, drikke og sove, men forlanger ogsaa Næring for sin forskende Aand, og hvilken Næring kan vel være ham behageligere, end en nøyere Kundskab om Verden. Betænk endelig, at saa god en Leilighed til at kende vor Planetsystems Størrelse med en stor Grad af Nøyagtighed ikke kommer igien i de næste Hundrede Aar, og altsaa meget vel fortiente en overordentlig Omhyggelighed og Opmærksomhed af de nu Levende.

Maaskee det ikke vil være de fleste af vore Læsere ubehageligt, om vi her tilføye den physicalste Aarsag til den Bule eller mørke Plet, som lod sig see ved de indvendige Berørelser. Erfaringen lærer, at Lyset, som falder i Øjnene paa Retina (Nethuden) ikke allene sætter de Nerver i Bevægelse, som Lysetraalen umiddelbar berører, men ogsaa de næst tilgrændsende Nervegrene. Af denne Aarsag synes et stærkløsende Legeme altid at være større, end det virkelig er. Deraf kommer det, at Maanen for det første, og efter det sidste Qvarterskifte synes at være af en større Diameter paa sin lyse Deel, end paa den dunklere. Af samme Aarsag synes ogsaa en dunkel Plet paa en klar Grund mindre end den virkelig er; følgerig maa ogsaa Omkredsen af Venus,

naar

naar den gaaer forbi Solen, synes mindre, end den vilde forekomme os uden denne optiske Illusion. Saasnart nu Venus ved Udgangen for Exempel kommer den indvendige Solerand saa nær, at den Lysetraad, som endnu er tilovers af den, bliver saa svag, at den ikke mærkelig meer kan formindste Størrelsen af Venus, saa vil den synes at blive større paa dette Sted, d. e. at faae en Bule eller Knop, som pludselig vil udbrede sig indtil Solens Rand. Deraf kommer det, at den første og sidste Lysetraad fremkommer og forsvinder pludselig. Man seer heraf tydelig, at denne Fremkomst og Forsvindelse bør holdes for det egentlige Øyeblik, da de indvendige Berørelser skee. Det er saandt, det synes vel, at den indvendige Berørelse ved Indtrædelsen burde betragtes som allerede skeet, naar den første Lysetraad lader sig see. Men dette er virkelig ikkun en metaphysisk og ingen physisk Skrupel; thi da den virkelige synbare (vi meener ikke den formedelt en optisk Illusion synbare) indvendige Berørelse intet Øyeblik eller ingen Secunde vedvarer, saa maa i den samme Secunde, da Lysetraaden begynder at lade sig see, ogsaa den indvendige Berørelse være skeet. Eller med andre Ord: en for Sandserne

uendelig liden Tidspunkt, som gaaer foran Lysetraadens Fremkomst, er den indvendige Berørelses sande Tidspunkt for Jagttagerens Stand. Saaledes er det for Forstanden; men for Sandserne flyde begge Tidspunkte sammen, og kunne altsaa ansees for een.

Til Slutning bør vi endnu anmeldte, at Hr. Forf. har i Sinde, i et eget Skrift, under Navn af *Expositio literaria*, at udgive en fuldstændig Reisesbeskrivelse, og deri tillige at bekjendtgjøre sine øvrige Jagttagelser over Nordlys, over Havets Lysen, eller Morild, over Jordens Figur, Magnetnaalens Misvisning, Biergenes Høyer, Veirliget, adskillige Steders Beliggenheder, over Laplændernes og deres Sprogs Oprindelse o. s. v.; hvilket interessante Skrift alle Elskere af Naturkyndigheden og Jordbeskrivelsen med Længsel see i Næde.

Med denne Leilighed blev ogsaa Hans Majestet Kongen ved Hr. Geheimeraad Greve af Thott overleveret det Kort, hvorpaa Magnetnaalens Misvisninger igiennem Nord og Øster-Søen for Maret 1770 efter Hallens Maade vare antegnede, hvilke Hr. Prof. Kragenstein, i Følge sine paa disse Hæve anstillede Jagttagelser, havde udkastet.

Trykfeil i No. 10 og 11.

- S. 69. L. 9. fremkommer: læs: fremkomme
 Samme St. L. 21. høye stærke: læs: høye og stærke
 S. 73. L. 16. Vi Liv: læs: Vil Liv
 S. 80. L. 5. kan en Poet: læs: kan en Poet ikke

Uargangen af disse Blade Koster:

3 Kjøbenhavn, Siælland og Lolland. Sydn. Jylland og Holsteen.
 8 Mark. 9 Mark. 9½ Mark. 10 Mark

Kjøbenhavnſke Kongl. privil. Adressecontours
Kritiſke Journal.

No. 14. ————— 1770.

Betænkning over det Spørſmaal: Hvorledes Frihed og Eiendom kunde forſkaffes Bondeſtanden i de Lande, hvor den fattes begge Dele. Af det Tydſke overſat ved Barthold Johan Lodde. Kjøbenhavn, 1769. Bekoſtet og findes tilkiøbs i den Munniske Boghandling paa Børsen. Stor 132 S. 8.

Dette er en Overſættelse af Bedencken über die Frage: Wie dem Bauernſtande o. ſ. v., ſom vi til ſin Tid have anmeldet (*). Vi have da ſagt vore Tanker om dette lidet fortreffelige Skrift, og behøve her intet at lægge til, end at Overſættelsen er Originalen værdig.

Betrachtungen über die Vorbeſſerung des Landweſens in Dännemark. Von einem Patrioten entworfen. Nec preme, nec ſummum molire per æthera curram — inter utrumque tene — — Ovid. Metamorph. Lib. II. Kopenhagen 1769. Gedruckt bey Königl. Univ. Buchdrucker N. H. Godiches nachgelassene Wittwe; Stor 42 S. 8.

Diſſe Betragtninger ere rettede imod den ovenanførte Betænkning over det Spørſmaal o. ſ. v., og ſynes at være dikterede af en ganſke anden Mand, end denne. To Skribenter kunne ikke være af uligere Meeninger i Landhuusholdningen. Forfatteren af Betænkningen o. ſ. v. havde holdet den Forfatning i Landvæſenet for den lykkeligſte, da Bonden ſelv var Eyer af ſin Gaard med fuldkommen borgerlig Frihed, uden Hoverie, imod Afgifter til Jorddrotten, og anſeet enhver anden Forfatning for mindre lykkelig, jo mindre den nærmede ſig til denne. Patrioten derimod troer, at hverken Bonden eller Landet kunde være tiemt med denne Forfatning, ja end ikke med den, da Bonden var Eyer af Gaarden imod betingede Hovtjenester. Forfatteren af Betænkningen, o. ſ. v. har foreſlaget, at Hovedgaardene

ſkulde udlægges til frie Bøndergaarde, og viiſt, hvorledes dette kunde ſkee uden Godsejernes Tab. Patrioten derimod holder dette Forſlag for ummeligt, og troer, at dets Iværkſættelse vilde drage det heele Landvæſens Ruin tilligemed Adelenſ Undergang efter ſig, o. a. m.

Det vilde føre os meget over vore Grændſer, derſom vi ſkulde underſøge enhver Punkt i diſſe Betragtninger ſaa udførlig, ſom den fortiener det. Vi overlade dette Arbejde til den iudſigtsfulde Forfatter af Betænkningen, o. ſ. v. ſelv, ſom vi haabe vil ikke mangle at redde ſin Plan imod diſſe i vore Tanker beſvarlige Indvendinger; og opholde os meeft ved nogle af de almindelige Maximer, hvorpaa Patriotens Landhuusholdningsplan er bygget.

Han troer, at man ikke har beſtemte Begreb nok om Frihed og Eiendom, og foretager ſig derfor at beſtemme dem. Her er det Begreb, han giver om Frihed. ”Frihed, ſiger han S. 7, er at kunne ”giøre alt hvad Love og Sæder tillade, ikke at nødes ”til at giøre meer end diſſe befale, og at enhver Un- ”derſaat uden Forſkiel kan være ſikker paa Liv og ”Gode, naar han i ſin Orden erlægger ſin Tribut, ”og opfylder ſine Pligter”. Og denne Frihed, meener han, man altid vil finde i et Monarkie, naar man betragter det efter dets Grundſætninger (Principes), og altid anſee ſom den allerbilligſte og ſande Frihed. Nemlig Monarkiets Grundſætninger udfordre en Stand, ſom er imellem Regenten og de andre Underſaatter. Denne Mellemſtand er Adelen. Man maa altsaa ikke betage Adelen ſine Fortrin, naar man ikke vil fuldkaste Monarkiets Grundvold. ”Hvor der er Fortrin, der er Afhængenhed. — — ”Jo meer man umager ſig at have Forbindligheder, ”ne, deſto vilkaarligere bliver Villien til Lydighed, ”og deſto oneroſere dens Frihed, ſom er beſemt til ”at befordre den høiere Stands Fortrin, og altsaa ”i denne Orden ogſaa Statens Bedſte.” S. 8.

Fra diſſe Betragtninger gaar Patrioten ud, og de ere at anſee, ſom Grundvolden til alle de øvrige. Med dem falder og ſtaar, om ikke hans Plan i Landvæſe

(*) See Kritiſk Journal for 1769. No. 27.

væsenet, saa dog hans Hovedindvendinger imod Forfatteren af Betænkningen.

Vi vilde ikke skikauere Patrioten over det Begreb, han fastsætter om Frihed, endskjønt det er overmaade ubestemt, at sætte Friheden i det, som Love og Sæder tillade, og det var let at vise, at Romernes Servi selv efter dette Begreb burde kaldes frie Folk. Men vi opholde os blot ved de Følger, som han drager af dette sit Begreb om Frihed for Adelen i en monarkisk Stat. — Vi antage gierne med Patrioten efter Montesquieu, at den arvelige Adels er i sær skicket for den monarkiske Stat, og at Monarken bør sørge for dens Vedligeholdelse. Men vi troe ingenlunde, at denne Vedligeholdelse berøver paa de Fortrin, som Forf. vil have indrommet Adelen, eller at disse Fortrin engang kunne bestaae med den monarkiske Forfatnings Aand. "Wo ein Vorzug vorhanden, siger han, ist eine Abhänglichkeit". Og hvorfor det? Kan man ikke have virkelige Fortrin i Ære, i Værdighed, i nærmere Adgang til de høieste Betieninger, i Formue o. s. v. fordi man ikke har Vasaller og virkelige Dependenter at herske over? Vi begribe slet ikke, hvorfor Adelen til Monarkiets Vedligeholdelse fornødne Fortrin skulde formindskes, ved at ophæve saadan en Forbindelse imellem den og de andre Stænder, som er arundet paa saadan en virkelig Lydighed og Afhængighed som Forf. udfordrer. Ja vi see end ikke, at en virkelig Lydigheds-Forbindelse imellem Adelen og de andre Stænder kan ret bestaae med et uindskrænket Monarkies Grundforfatning. Thi, saa vist det er, at Adelen er fornøden i et Monarkie, saa vist er det ogsaa, at i et uindskrænket Monarkie ere Adelige og Uadelige lige meget Undersaatter, og at ingen der er nogen en personlig Lydighed og Afhængighed skyldig, uden Monarken. — Man vil vel ikke spørge, hvori da Adelen Fortrin skulle bestaae, naar man ikke vil indromme dem Ret til at kræve Lydighed og Afhængighed af de andre Stænder? Thi skulde det ikke allerede være Fortrin nok: at have ved Guds selen Adgang til den Ære, de Betieninger, som de andre Stænder enten ere ganske udelukte fra, eller dog ikke erhverve sig, uden enten ved en høist fielden Lykke, eller en høist fielden Duelighed: at have, i Kraft af denne Adgang, Ret til at fordre af de andre Stænder en udbortes Ærbødighed, som i andre Stænder ikkun tilstaaes udmærket Lykke, eller udmærkede Fortienester: at have sin Formue og Ære saaledes begunstet af Lovene, at man med Sikkerhed kan love sig dem i sin sildigste Æffoms Besiddelse: at have en Deel af sine Eyendomme fritagne fra visse

offentlige Lynger o. a. m? Og skulde disse Fortrin ikke allerede være tilstrækkelige til at vedligeholde Adelen i den Glands og Anseelse, som er fornøden til Monarkiets Haandhævelse? Vi tænke jo, og meene, at alle andre Fortrin, som indrommes den over disse, og som ere forbundne med nogen personlig Afhængighed og Lydighed hos de andre Stænder, ere lige saa farlige for det uindskrænkede Monarkies Principer, som det vilde være farligt for disse, at gjøre noget Skaar i Adelen fornødne Anseelse.

Bonden i Danmark har i denne Forfatters Tanker S. 10. "al muelig borgerlig og politisk" Frihed, er i den selsomme Forfatning, og staaer "i samme umiddelbare Forhold med Lovene, som alle Landets Undersaatter. Alt hvad han har erhvervet sig, hører ham til, og Lovene ere ham i lige Grad, som alle andre Undersaatter, Borgen saa vel for hans Guds og Eyendom, som for hans Liv. Han er egentlig en Forpagter paa Livstid, som imod visse Afgifter og Hovtjenester har taget sin Gaard i Besiddelse, og kan han ikke, uden at bryde Forpagtnings Contracten, og at overtræde Lovene, affattes fra sin Gaard. Men hans Børn bør i Følge Lovene indtil en vis og bestemt Alder pleje deres Fødestavn". Denne Bondens Forbindelse til at pleje Fødestavn holder Forf. ganske uomgængelig fornøden baade for at holde Bonden ved Agerbruget, og for at holde ham i Landet, og til den nationale Krigstjeneste. Endskjønt Forfatterens vigtigste Grunde for denne Meening ere tilstrækkelig besvarede af andre, saa ønskede vi dog, at hvad her siges, maatte iblandt andet tages i en nøye Overveelse af Forfatteren af Betænkningen o. s. v. Saa meget er vist, at Erfarenheden i Kong Christian den Siettes Tid syntes at bestyrke de skadelige Følger af denne Forbindtigheds Ophævelse, som Forfatteren taler om; men det er ogsaa tillige vist, at de, som nu igien ønske denne Forbindtighed ophævet, ønske først at see Bonden i en ganske anden Forfatning, end han var i Christian den Siettes Tid. Vi følge Patrioten til de Indvendinger, han gjør imod den af Betænkningens Forfatter anpriste Indretning i Landvæsenet, da Bonden nemlig faaer Frihed og Eyendom paa sin Gaard, imod visse Afgifter til Gudsøveren, dog saaledes, at der altid bliver en Nexus imellem Gaarden og Gudsøet, hvoraf den er en Deel. "Hvad for Afgifter, siger han S. 20, skal vel en Eyendoms Besidder af en Gaard, som intet Hovorie gjør, erlægge til sin Gudsøherre, naar han selv har kjøbt Gaarden og betalt den med sine Penge?". Dette Spørgsmaal er os ganske ube-

ubegribeligt. Afgifterne har jo Forfatteren af Betænkningen o. s. v. noye nok bestemt. Den frigibne Eyendomsbonde skal betale til Godseheren 1.) den vedtagne Pengeafgift, 2.) i stedet for Hoveris, 3.) for Eyendomsret, eller hvorledes man ellers efter ethvert Lands Skik maatte kalde det. See Betænkning o. s. v. Danske Overs. S. 73. Og hvorfor skulde ikke Eyendomsbonden kunne betale disse Afgifter, endskjønt han har kjøbt og betalt Gaarden med sine egne Penge? thi han har jo kjøbt den med Vilkaar at betale de stipulerede Afgifter. — Han spørger videre: "Hvilke Fordeele skal den Nexus imellem ham og Godset, hvis Deel han er, tilvejebringe?". Denne Nexus har atter Forfatteren af Betænkningen o. s. v. tydelig nok forklaret, og lignet med den Nexus, som er imellem Kyrsten og den heele Stat, See S. 58. følgg. Vi begribe derfor ikke, hvorledes han, uden at gjøre sin Antagonist den største Uret, kan blive ved: "Er saaledes ikke Eyendoms Besidderen en frie, uafhængende og uindskrænket Besidder af sin Eyendom, saaledes som Godsherren af sin fra Land og Sand blottede Hovedgaard, og Godsherren fører i det høyeste Titel af en Skjtsherre, men som intet betyder? og skal der være en vis Connexion imellem dem, saa bliver den altid af den Betskaffenhed, at den kan være Bønderne fordeelig, men aldrig tilvejebringe Godseheren nogen Nytte, og altsaa atter ingen Proportion". Hvad anden Nytte vil Godseheren forlange, end at han ikke allene intet taber, enten i Indkomster, eller i Sikkerhed for det Tilkommende, men at han endog vinder i Henseende til de første? og saaledes er jo Beregningen gjort i Betænkningen. Og hvor kan Godseheren klage over Disproportion, naar han bliver ved at tage ind af Bonden, og Bonden bliver ved at give ud til ham? — De øvrige Indvendinger, som gøres her imod Frihed og Eyendom af det, at Bonden nu overlades til sig selv, at han ingen Tilflugt har i Naare, i Dværgsyge, Ildbrand o. s. v., at han faaer en heel Deel uvante Betyrninger o. a. m., ere saa tidt og saa grundig besvarede, til deels af Betænkningens Forfatter selv, at vi undre os over, at Patrioten enten har frembragt dem, eller ikke forekommet de Indvendinger, som kunde gøres ham.

De Indvendinger, han S. 24 følgg. gjør imod den af Betænkningens Forfatter foreslagne Hovedgaardens Deeling, ere i vore Tanker lidet betydelige. Men vi overlade deres udførlige Besvarelse til den oplyste Forfatter selv, imod hvilken de ere giorte. Hans Grunde imod denne Deeling ere disse: "1.) Man sætte, at paa en Hovedgaards Mark af 40 Tønder Hartkorn, kunde opføres 10 Bøndergaarde; (Hvad

" disse koste i Bygning og Besætning, vil jeg ikke engang berøre) saa vilde Revenüerne, naar jeg regner den saa kaldte Landgilde til Tønden 4 Rdlr., 3 Rdlr. for de 3 Tiender, og 3 Rdlr. for Skattene, beløbe sig i det høyeste til 400 Rdlr. Derimod kan paa saadan en Hovedgaard græsses og føres 120 Køer, 20 Heste og 50 Faar, sælges meget Smør, og for 800 Rdlr. Korn, følgelig kan saadan en Gaard indbringe i Forpagtning i det mindste 1200 Rdlr. Heraf er det tydeligt, at saadan en Gaard vilde tabe 300 Rdlr. i aarlig Indkomst, og dens heele Beløb tabe i Vardi i det mindste 20,000 Rdlr." (Hvorfor har Forfatteren her bragt Landgilden, Tiendepenge o. s. v. alene i Beregning, og ikke tillige de af Betænkningens Forfatter foreslagne Hoverispænde, Afgift for Eyendomsret, o. a. m., som nødvendig maa gjøre et stort Afslag i det beregnede Tab?) 2.) "Naar Hovedgaardens Marker bleve giorte til Bøndergaarde, vil de ingen kisse Hovedgaarden; thi at eye enkelte Bønder uden nogen Grund til Hovedgaard, er forknøttet med Hazard, og man sætter Capitalen i Fare." (Det er ubegribeligt. Hovedgaardens Marker udgiore jo dog den allermindste Deel af Godsets Jorde. Hvorfor skulde man ikke ville kisse den liden Deel af Bøndergodset, som var udlagt af Hovedgaarden, naar man tør vove sin Capital i det store Bøndergods selv, som er Godsets Hovedherlighed?) "For nærværende Tid taxeres Godserne efter deres Revenüer; det høyeste Beløb er ikke mueligt uden den nærværende Forfatning, og kan ikke bringes til veye paa anden Maade, end ved Hoveris." (Dette burde Forfatteren beviist, og ikke antaget; og hvad vil han sige imod Erfaringer af de Godser, der vitterlig indbringe deres Ejerne meer, efterat de have faaet Frihed og Eyendom, end de have indbragt ved Hovtienerster, f. Ex. Hirschholm og Bernstorff?) "Det æder sig selv op, naar Godseheren vil drive Alting med egne Plove og Hænder." (Det troe vi gierne; det er altid bedre at arbejde med andres Hænder, end med sine egne. Men Herremanden behøver heller ikke at drive nogen Jord med egne Plove og Hænder, naar han besætter al sin Hovedgaards Jord med Eyendomsbønder, som ere i Stand til at drive den saaledes med egne Plove og Hænder, at de ikke allene selv kunde have deres Ophold, men end og svare Herremanden de stipulerede Afgifter.) 3.) "De offentlige Capitaler, som beløbe sig til nogle Millioner, torde man saa ikke sætte i Godser, som bestode ikkun af blotte Bønder, paa hvilke uopbringelige Afgifter hæftede, og hvora, enhver for sig sad i stor Giæld." (Vi tænke, tør man i nærværende Forfatning vove de offentlige Capitaler i mangt et forarmet Gods; saa burde man meget

meget meer kunne bove dem i et Gods, for hvis Behoere de rette Rigdoms og Overflodigheds Rulder, Frihed og Eyendom, vare aabnede. At Godset bestod af lutter Bønder, kunde jo ikke svække dets Værdi; thi hvad bestaae Godserne endnu af, andet end af Bønder? 4.) "Maa toges i Betragtning, at af 396 Godser i Jylland, ere de 284 pantsatte for Halvdeelen, og nogle for de $\frac{2}{3}$ af deres Værdi. Satte man nu den af Betænkningens Forfatter ønskede Forandring i Værk, vilde disse Godsernes Actier falde paa nogle Millioner, og altsaa ikke alene 284 Familier, men ogsaa Creditorerne, og de fleste af de offentlige Stiftelser ruineres og gaae til grunde". Denne Frygt grunder sig paa den ubeviiste Antagelse, at Godserne skulle bringe mindre ind for Herremanden, naar den foreslaagne Forandring blev sat i Værk, end de havde gjort tilforn. Men Forfatteren af Betænkningen vil jo, at Herremanden ingen Forandring skal gjøre i henseende til Hovedgaardenes Deeling, med mindre han er overbevist, at han i det mindste beholder fuldkommen de samme Indkomster baade nu og for den tilkommende Tid, som han altid har haft deraf, eller kunde nogen- kunde vente sig deraf, naar den gamle Indretning var blevet ved. Og naar da Godset efter den foreslaagne Forandring indbringer Herremanden det samme, som tilforn, saa maa jo hans Credit blive den samme, som den altid har været, og saa see vi ikke, hvorfor hans Creditorer skulde have Marsag, at drage deres laante Capitaler tilbage.) 5.) "Det er let at bevise, at naar Herregaardenes nu værende Forsatning ikke skulde bestaae, saa vilde Landet ikke kunne levere den fjerde Deel Dvæg, Smør, Fede-Vahre af det, som det nu bringer til veye; og denne Sandhed fortæner saa meget mindre at beles, jo vissere de forhen nævnte Produkter ere de eneste, for hvilke Penge indbringes i Landet. Jeg paastaar altsaa, og Erfaringen vil lære det, at Bønderne, som skulde beboe Hovedgaardens Grund, ikke kunde tilvejebringe den fjerde Deel af de forhen nævnte Produkter til Handel, og sølgelig vilde Landet tabe mærkelig. Kort: det er en alle Landets Bønder meget bekiendt Sag, at 200 Edr. Hartkorn Bøndergods ikke sælge saa meget Korn og Fede-Vahre om Aaret, som en Hovedgaard, der bestaaer af 40 Edr. Hartkorn, leverer Landet". (Denne Indvending er uden Tvivl een af de skinnbareste; og vi ønskede, at Forfatteren af Betænkningen vilde i sær oplyse denne Post. Det synes os dog, at Englands Exempel viser, at det er mueligt, i det mindste uden Hovriebønder, at tilvejebringe baade af Korn og af Fede-Vahre saadan en Overflodighed, at man ikke alene selv kan have nok, men ogsaa forsyne andre Lande

dermed. Og om det ogsaa skulde være sandt, at 200 Edr. Hartkorn Bøndergods i nærværende Forsatning ikke sælge saa meget Korn og saa mange Fede-Vahre om Aaret, som en Hovedgaard paa 40 Bønder; saa er det dog ikke sagt, at det samme vilde skee, naar Bønden fik fuld Raadighed over sin Jord, som over sin Eyendom.

Saa vidt gaae Patriotens Hovedindvendinger imod Betænkningen. I den øvrige Deel fremsætter han sine egne Tanker om Landvæsenets Forbedring i Dannemark, hvilke vi blot historisk ville berøre, uden at tillægge nogen Dom. Thi da vi meer end eensgang have erklæret os for Frihed og Eyendom, som Landvæsenets grundigste Stykker: saa ansee vi alle andre Forslage til Forbedringer, som Palliativcurer, der ikkun for en søye Tid hielpe, men lægge ikke nogen varig Grund til Landvæsenets og Statens Flor.

Patrioten vil altsaa ikke, at Hovriet skal ophæves, men alene bestemmes efter Billighed. Derimod skal man see til at ophæve Fælledskab, saavel imellem Mand og Mand, som imellem Bøye og Bøye, og inddeele Bøndernes Jorde i lige store Deele efter Jordsmønnets Befæstethed, og ikke tillægge en Bonde meer end 3 eller 4 Tønder Hartkorn. Hvad der da styder over, besættes med nye Beboere, dog uden nogen ny Matrikel. Derved tænker Forfatteren, i en langt kortere Tid, end ved Hovedgaardenes Deeling, at skaffe Landet en Mængde nye Indbyggere, og til mindre Besvær for Proprietæren at opfylde alle de Hensigter, som Forfatteren af Betænkningen ved sit Forslag har havt for Øye. De store Hovedgaarde erklærer Forfatteren sig imod, og vil, at Regieringen skulde beordre Commissarier, som kunde undersøge Hovedgaardenes Grund efter Matrikelen, for at fratage Godsejerne, hvad de til deres Hovriebønders Plage kunne have taget til sig af nybrudt Jord, for at forsøge deres Hovmarke.

Vi have paa mange Steder fundet saa stor en Overeensstemmelse i Tænkemaade og Grundsatninger imellem denne forfatter og Forfatteren af de Patriotiske Gespräche zweyer reisenden Dänen, hvilke vi til sin Tid have anmeldet, at vi meer end een gang have havt Lust til at holde begge Forfattere for een og samme Person. Dog ville vi intet paastaar med Visshed, for ikke at gjøre en Forfatter forhadt, som maaskee kan have havt redelige og patriotiske Hensigter. Saa meget er vist, at det tydske Sprogs Rigtighed og Rirlighed er i begge Skrifter meget forskiellig; thi disse Betragtninger vrime af Danismer og Feil imod den tydske Grammatik, (hvoraf dog en god Deel kunne være Trykfeil) som gjøre deres Læsning meget ubehagelig.

Kjøbenhavnſke Kongl. privil. Adressecontoirs Kritiſke Journal.

No. 15. ————— 1770.

Den almindelige Natur-Hiſtorie, i Form af et Dictionaire ved VALMONT DE BOMARE, Demonſtrateur d'Hiſtoire Naturelle &c. Overſat, forøget og forbedret af H. von Aphelen, Prof. Philoſ. femte Tome. Kjøbenhavn 1769. Trykt hos L. L. Borup, boende i Store Helliggeiſtſtrædet. Stor 608 S. 8.

Denne Tome indeholder Bogſtaverne L. M. N. De vidtløftigſte Artikler ere Larve, Lax, Løve, Magnet, Menneſke, Møl, Myre, Næſehorn, Naturhiſtorie, og de meſt forøgede Langſkiel, Langvire, Lax, Lemænd, Lodde, Loom, Løsningſſtejn, Lunde, Lyng, Lysing, Maage, Mannagræs, Marflue, Marhalm, Marmor, Marſvin, Meelbær, Melk, Multi-bær, Mus, Natvake, Nebbefild; hvoriblandt nogle end og ganſke nye.

Saa vanſkeligt det er os at vælge i den ſtore Mangfoldighed af høynyttige og fornøvelige Ting, ſom kunne tilfredſſtille Læſere af den forſkielligſte Smag; ſaa ville vi dog efter vor Sædvane anføre et og andet, til Beviis baade paa Verkets egen og Overſættelſens Værdi.

Artikelen Larve frembyder ſtrax en Mængde beundringsværdige Jagttagelſer om dette Inſekts Forvandlinger. Vi ville alene anføre, hvad Forſiger om den ſaa kaldte almindelige Larve, hvilken de fleſte kiende, men ikkun af dens ōdelæggeſer:

” Almindelig Larve (Genille commune). Man har kaldet ſaaledes et Slags Larve, ſom næſten alle Aar, er alt for almindelig, ſom blotter adſkillige Slags Træer for deres Prydelſer, ſom forgnaver de

unge nyligen kyndte Frugter og Knoppene paa vore Frugttræer. Denne ødelæggende Fiende er ſaa meget des meer at befrugte, ſom den formeerer ſig ſaare meget: hvert Aar giver deraf tvende Kuld Yngel. Der er næſten ingen Maaned, man jo kan finde en Deel af diſſe Larver: en eneſte Forandring til Sommerfugl lægger indtil 3 eller 400 Egg, hvoraf udgaae, efter to eller tre Maaneders Forløb, lige ſaa mange Larver, hvilke formeere ſig i lige ſtærk Tilvæxt: alſaa kan een Larve, fra den anden Kuld eller Hugelſlagt af, være Moder til en Million Børn. Diſſe Larvers adſkillige Fieſteder under deres forſkiellige Skikkelſer, ere derfor høyt fornødne at kiende, for at kunne, ved aarvaagne Omhyggeligheder, ødelæge til deels et ſaa befrugtligt Slags Smaakrøb ”.

” Den almindelige Larve er af middelmaadig Størrelſe, dens Farve er brunblak; den ſkiules letteligen af to ſmaae stærkrøde Drevorter paa det yderſte af Kroppens Bagdeel. Diſſe Dorter have en Bevægelse; men det ſynes ſom, at deres Brug er ikke endnu bekiendt. Dette Slags Larve er af deres Tal, ſom leve i Selſkab deres heele Livſtid. De unge Larver, ſom ere udflækkede ſidſt i Sommeren, ſpinde ſamtlig en Væv, ſom tiener dem til Telt for at ſætte ſig i ſkiul, og hvorfra de kan udgaae for at bedærve Bladene der i Nærheden ”.

” Deres Keder ere giorte af Væve, ſom de ſpinde yderſt paa Grenene, hvilke de jævne og vikle i hinanden ſaavelſom Bladene. Naar de mærke til Vinterens Ankomſt, beklæde de deres Keder vel med nyt Silke. De giøre mange ſmaae Sag eller Celler, hvoraf hver har ſin Dør, ſom vender ud imod almeenige Vene, der løbe ud efter: en Celle indeholder fem eller ſex Larver. Saaledes er det, at hver Familie tilbringer Vinteren i Varmen; og endſkiønt den beſtaaer ganſke af Larver, ſom endnu ere i deres

Barndom, og som i det høieste ere to Linier lange, kan den dog udholde den strængeste Kulde, saavel formedelst deres Reders Godhed, som og ved deres Legems Bædskeblanding eller Temperament. Man har udstædt disse Larver blotte for en Kulde, som var strængere end den, man havde 1709; de udholdte den fuldkommen vel, da derimod andre Smaakrøb have tilsat Livet".

"Strax i April og Mai-Maaneder gaae disse smaae Larver hen at opæde Knoppene og de udspringende Blade paa de Planter, som omringe dem. Da blive Menneskets Bestræbelser til at ødelægge dem, ganske frugtesløse. Fienden udspreder sig alle vegne omkring, afhøster og fordærver alt hvad der gav det bedste Haab om Grøde. Det er kun kold Regn, som overfalder dem saaledes adspredte, der kan ødelægge dem i een eller to Morgener, hvorpaa man havde Beviis Aar 1732. Det forrige Aar havde været saa beqvemt til deres Formecrelse, at strax i September Maaned saae Frugttræernes, Hækkernes, og Skovtræernes Blade ud, som om de vare tørrede: Folkene paa Landet tilregnede Solen det, men det var kun Virkningen af disse Larvers talrige Hærer, som havde gnavet Badene; de udholdte Vinteren, og fra midt i Maii havde de blottet Træerne for den halve Deel af deres Blade. Anraabet var almindeligt. Dyrigheden udgav Forordninger, for at nøde Folket til at komme Frugttræerne til Hielp, da en usynlig Haand befriede os fra denne skræffelige Svøbe formedelst en betimelig Regn. Det følgende Aar saae man neppe een af disse Larver, men det lidet, som undgik Skibbrudet, har kun fornyet Slaget alt for meget, og sætter os i den Omstændighed, at vi maae være opmærksomme til at forekomme saadanne Ulykker".

"Naar disse Larvers Forvandlings Tid, som er henimod Junii Maaned, er ankommen, skille de sig ad, gaae hver sin Vej, og spinde sig paa Træernes Blade et brunt Forvandlings Svøb eller Huus, som er blødt at føle til, og som skulde være meget beqvemt til at kærdes. De forfærdige dem imellem Bladene, som de høye krumme, for at bedække deres Huus, og bøde paa hvad der er spart i Silke; thi denne Kogve er meget tynd: disse bøvede Blade røbe deres Fielesteder. Efter tre Ugers Forløb gaae de ud deraf som Sommerfugle. Disse Sommerfugle ere af maadelig Størrelse, hvide, og af Natfuglenes Klasse. Hunnen nedlægger sine Eg med en beundringværdig Kunst: hun lægger dem ned paa Blade;

og efterhaanden, som hun gjør et Eg, indvikler hun det i et Slags quult Silke. Det ere de Haar, som de have paa deres Bagdeel, hvilke de rykke af ved Hielp af deres Rumpes Åbning (Anus) og som de lægge i Orden for at gjøre deraf en magelig og blød Seng, hvorpaa Eggene lægges opstablede Lag for Lag. Disse Haar ere fiine, silkeagtige, og lagte i saa god Orden, at denne Oberflade vises ikke meer uden som et smukt Silkestof, hvorpaa Regnen glider, og gjør ikke noget Indtryk. Sommerfuglen lægger altid sit Kæde paa et Sted, som ligger mod Solen. Det anmærkes ved sin smukke gule Farve, og ved sin Skikkelse, som ligner noget en i Midten overstaaren Bønne, der er sat paa sin flade Deel. I Haugerne bør man bære Omfarg for at ødelægge baade deres Forvandlings Huuse og Kæder; thi førend man begynder at aflarve (echinner) have de allerede gjort megen Skade paa de unge Skud og Frugtknoppe for det følgende Aar. Naar disse Larve udsprede sig i vorre Skove, er derfor ingen anden Undsætning at vente, end Himmelens, Fuglenes, Gøghvepsenes og andre Insekt-Kæders".

"Disse Larvers Reders Stof er, siger Hr. Bazin, saare vel forsynet med et stærkt Silke, som skulde være ret beqvemt til at kærdes, hvis man vilde forsøge paa at anvende det til noget. Man er allerede forviffet om, at det er meget beqvemt til Pappir. Hr. Guettard, en Medlem af det Kongelige Videnskabs Akademi i Paris, har gjort et Forsøg derpaa. Man har faaet deraf Pappir, der havde al den Styrke og Smukhed, som man kunde forlange; det manglede kun lidt Hvidhed, som det maaskee ikke skulde være umueligt at skaffe det ved andre Tilberedelser".

Under Artiklen Lax forklæres, hvoraf den røde Farve kommer, som sees hos Laren, naar den steges eller kaages heel og holden, og som den næsten ikke meer har, naar man skær den i Stykker, og lader den ristes sagte paa Gløder. "For at opdage, hvoraf denne Farve kan komme, har Hr. Deslandes aabnet mange Laxe paa Stedet, hvor de vare fangede, og nyligen komne ud af Vandet. Han har befundet, at de havde alle i Maven et lille rødt Legeme ligt til en Rips-Klynge, som gav lettigen efter under Fingrene. Han tog det, kastede det i et Glas lunken Vand, som blev strax rødagtigt deraf. Naar Laren kaages heel, opløses efter al Rimelighed dette lille Legeme, og formedelst et Slags uformærkt Gienemsprængning meddeeler det sin Farve til alle Fiskens

skens Deele; derimod, naar den er sønderfkaaren, og Declene skilte fra hverandre, kan de ikke faae den samme Farve; hvilket man og virkeligen seer at skee. Naar en Lax er giemt 7 til 8 Dage, eller og længere, hvilket den gierne kan, uden at fordærves, og komme an, forvandles denne lille Klynge til et Slags fin og let Ureenlighed, som har de selv samme Egenfkaber".

Mankanilræet er et overmaade smukt Træ, men tillige høist farligt. " Dette Træ voxer hos Havbredden paa de fleste Antilliske Der: hvis man er saa forvoven, at man slaaer sig til Koelighed under dets Skygge, kommer man snart til at fortryde det; thi det varer ikke længe, førend Øynene blive blussende, og man bliver opblæst. Duggen og Regnen, som falde ned oven af Bladene, forarsage paa Huden Blærer, ligesom efter Blæreplaster eller Spanke Fluens. Bladet gjør et Saar i Huden paa det Sted, det vedrører. Caraijerne, som gaae hen til dette Træ for at forgifte deres Piile, vende Hovedet bort, imedens de skære i Barken, for at Saften ikke skal sritte i deres Øyne. Undertiden falde dette Træes Frugter i Vandet, og de Fiskes og Skaldyrs Kiød, som æde deraf, bliver til en virkelig Gift: nemlig, dette Træ indeholder i alle sine Deele en indædende og for Amerikanerne befrygtelig Forgift; af dem, som bve imellem Bendekredsene, ere saa, som ikke veed, hvor farligt det er, at ligge under dette Træ, eller at spise af dets Frugter. Man paastaar, at naar man har spist dem uafvidende, og kun lidt, kan man igien blive frisk ved at uddrikke langsomt et stort Bæger af Havets Vand; efterdi dette Træ voxer kun paa Havets Brede, finder man saaledes strax Hielpemiddel mod dets Gift".

" De Baaben og Piile, som ere bleve dyppe de i dette Træes Saft, bevare meget længe den giftige Beskaffenhed. Vi have seet, siger Bomare, Virkningen deraf i Lønhuset udi Bryxel, hvor man skød i Nærværelsen af een blandt vore Generaler, een af disse Piile i en Hunds Urballer. Endskjønt Piilen var bleven forgiftet meer end 140 Aar, førend man gjorde denne Prøve, bekræftede dette uhykkelige Dyr ikke desto mindre ved en hastig Død, at Giften ikke endnu var slukt. Af disse Slags Baaben, som de Wilde bruge, seer man i næsten alle Natural-Cabinetter, og man kan ikke laste for meget visse Personers Uforsigtighed, hvilke sue Spidsen af disse Piile, og meene, at de ere alt for gamle, til at kunne gjøre Skade. I een af Statholderens Cabinetter i Holland, er et Skab fuld af adskillige

Instrumenter, som uden Tvivl ere forgiftede med denne samme Saft. Man seer der og Spidsen af smaae Piile giorte af Palmetræ, hvilke Indianerne ved Navn Likumas skyde affled med et Pustigiennem et Blæserør, men hvis Gift virker ikke, uden naar den er umiddelbar blandet med Blodet".

Den Artikel Mennesket er en meget fuldstændig Afhandling, hvori Mennesket beskrives fra det Øyeblik af, da det undfanges i Moders Liv, indtil det af Alderdom segner i Graven. Det er os ganske umueligt her at gjøre noget Val; saa læseværdigt forekommer os Alt. — Om Mandbarhed eller den modne Alder og Jomfruedom — om Undfangelsen, Svangerskabet, Fosteret, dets Tilvæxt, og om Bærefødselen — om Omstærkelser, Indringningen og Gildningen — den mandlige Alder — om Alderdommen og Død — det menneskelige Kiøns Adskilligheder o. s. v. — om Kiæmper, Risser (Geans) — om Dverge — om Sandserne — om den dyriske Forsætning eller Oeconomie — ere lige saa mange mindre Afhandlinger, Deele af den store.

Mulvarpens Beskrivelse er overmaade interessant, men for vidtloftig for vort Rum. Det samme maae vi sige om Murmeldyrets, Myggens, Myrens, Tattergalens og flere.

Følgende Efterretning om Muskadens, Nelkens, og Kaneelens Handel er kort, og kan ikke andet, end være mange Læsere behagelig: " Af det Føregaaende har man seet, at Muskadetræerne vore paa mange Der i det orientalske Hav. Hollænderne hvis Taalmodighed de største Hindringer aldrig have trættet, have tilegnet sig Muskadens Indsamling, saavel som Nellikens og Kaneelens, som vore paa Derne Tarnata og Ceylon o. s. v., enten under Navn af Erobringer, eller og ved at betale Debyggerne Pensioner, som ere dem meer nyttige, end hvad de tilforn fik af deres Træer. Sandt er det, at de have formaaet eller tvungen Indbyggerne paa de Molukkiske Der o. s. v. at nedhugge og oprykke alle Nellike-Træer, og de have kun vedligeholdt dem paa Den Amboina og Tarnata, som staae under deres Bydende; thi man veed virkeligen, at, for at erstatte Kongen af Tarnata Tabet af sine Nellike-Træers Fremavl paa de andre Molukkiske Der, betale Hollænderne ham hvert Aar omtrent 18,000 Rigsdaler i Skat eller som en Foræring, og at de desuden have forpligtet sig ved en Tractat at tage imod for 7 Styver og en halv Pundet, al den

Nellike,

som Indbyggerne paa Amboina bringe til deres Magaziner. De have og bragt det dertil, at faae ødelagt Kaneelen overalt andensteds, end paa Den Ceilon, som de eye. Det er ligeledes i henseende til den hvide Peber o. s. v., saa at den heele Europa og næsten ganske Asien maae gaae igiennem deres Hænder angaaende dette Slags Handel. Det er da kun de 7 eller 8 Ostindiske Compagnier i Holland, som bringe os disse Slags fine Specerier".

"De Forraadshuse, som Hollænderne have af disse kostbare Kryde-Sager saavel i Indien som i Europa, ere umaadelige store og af en meget anseelig Rigdom. De have for nærværende hjemme hos dem 16 Mars Høst. De uddeele ikke til de omliggende Nationer deres sidste Høst, men altid den ældste. Aar 1760 folgte de Indsamlingen af Aaret 1744. Man siger almindeligen i Frankrig og andre Steder, at Hollænderne have alt for megen Melike, Mustad o. s. v. udi deres Forraadshuse, og at de kaste dem i Havet. Men de stille sig ikke saaledes derved, de brænde dem. Den 10 Junii 1760 saae jeg i Amsterdam, hos Admiralitetet, en Ild, hvis Gode var vurderet for 8 Millioner franke Penge, man skulde brænde lige saa meget den anden Dag. Silskuerne's Gødder bleve badede i Kraft-Olie af disse Materier; men det var ingen tilladt at optage den, og endnu mindre at tage de Kryder, som vare i Ilden. Nogle Aar tilforn, og paa samme Sted, blev en fattig Privatmand, som i en lige saadan Ildbrand opsankede nogle Mustadkødder, som havde rullet hen, arresteret, strax dømt til at hænges, hvilket paa Øveblikket blev sat i Værk. Jeg vil, siger Bomare fremdeles, tale meer udførlig herom i min

Reise-Journal, som jeg om nogen Tid agter at udgive. Jeg vil alene søye til, at Hollændernes Nærseend, for at beholde alene Melikens Salg, har alligevel aldrig kunnet hindre, at deraf jo dog er bleven udsuegen en temmelig Deel paa mange Steder i Indien af deres egne Betiente. Een Raade, som de have at bedrage Compagniet, siger Hr. Jaucourt, er, at sælge deraf til andre Nationers Skibe, som de møde i Søen, og at væde Resten, for at altid kunne levere lige saa mange Centner, som deres Ladning bestod af, hvilket kan beløbe sig til 10 paa Hundrede, uden at Factorerne for Magazinerne, som imodtage den i Batavia, kan mærke det".

Under Artikelen Naturhistorie beskrives omstændelig den fordeelagtigste Indretning af et Naturalkabinet.

Den Omhu for det Danske Sprogs Berigelse, som vi tilforn have haft Aaledning at rose hos Hr. Oversætteren, er ikke mindre kiendelig i denne Deel. Vi finde her atter mange nye Ord, eller nye Former af Ord, som synes os meget høfdig dannede, f. Ex. Nydelyst, (Appetit), Behængseler, (Amuleter) Afdækningsretter, (Desserter), Lilebildning (Miniature), elskelysten (forlicbt), spænddygtig (elastisk) tidvis (periodisk), Virke-daad (Operation) o. s. v. Disse to synes ikke saa bequemme: Særsyn (Phœnomenon), og bemande (peupler). Ikke alle Phœnomener kunne kaldes Særsyner, og bemande er vel egentlig at besætte med Mandskab, f. Ex. at bemande et Skib. Vi vilde heller nærmere efter det Tydske oversætte peupler ved befolke.

J No. 12. S. 86. L. 10. efter de Ord: i deres Videnskab: er udeladt:, som selv holde Forelæsning i en og anden Videnskab.

Uargangen af disse Blade Koster:

J Kjøbenhavn,	Siælland og Lolland.	Syhn.	Jylland og Holsteen.
8 Mark.	9 Mark.	9½ Mark.	10 Mark

Kiøbenhavnſke Kongl. privil. Adressecontoirs
Kritiſke Journal.

No. 16. ————— 1770.

Forsøg til en Afhandling om Testamenter til Almindelig, men i Særdeleshed, til Grønlands Nytte. Indicasse juvat. Kiøbenhavn 1769. Trykt paa Forfatterens Bekostning hos Nicolaus Møller, Kongelig Hof-Bogtrykker. Stor 54 S. 8.

Denne liden velſkrevne Afhandling gjør sin ubekjendte Forfatters menneſkevenlige og patriotiske Tænkemaade Væ. Han har opholdet sig i nogle Aar i Grønland, og da han i denne Tid har lært at kjende Landets Fornødenheder, som ere store, ſaa har han i diſſe Blade villet fremlægge dem for ſine Landsmænds Øyne, for, om mueligt, at bevæge bemidlede Folk ved Testamenter at tænke paa deres fattige Medundersaatter i dette Land.

” Er noget Land trængendes, ſiger denne Forf., da er det Grønland”; og dog har ingen af de Patrioter, ſom i det Oekonomiſke Magazins 8de Bind have beſvaret det der opgivne Spørſmaal: hvoredes bemidlede Folk ved Testamenter kunde befordre den almindelige Velſærd? tænkt paa Grønland, og ikkun en eeneste har talt et godt Ord for Iſland.

De Capitaler, Forf.ønſker, maatte testamenteres til Grønlands Bedſte, kunde efter hans Forſlag anvendes til Nytte for unge i Dannemark ſtuderende Grønlændere, til flere Læreres Udfendelse, til Catecheternes Lønns Forbedring, til en Planteskole for National-Catecheter, til Kirkers Oprettelse, til fattige Børns Hielp i Hungers Tid, til at forſkaffe fattige Børn Kajaker o. a. ſl., til Hielp for dem, ſom miſte Redſkaber, Baade o. ſ. v., til Belønning for

de Grønlænder, ſom ſolgte aarlig de ſteſte Røve, til Belønning for Colonifter, til Grønlandſke Bøger, til Danſke Bøgers Trykning, til Priſer for Grønlandſke Bøger og for Bøger paa Danſk om Grønland, til offentlige Bogſamlinger ved Colonierne, og endelig til Øſterbygdens Opledeſe.

Af den Grønlandſke Ungdoms Ophold ved Univerſitetet lover Forf. ſig meget Godt for Landet, og beraaber ſig paa den Nytte, ſom Iſland har havt og endnu har af ſine Studerendes Ophold i Danemark. Her ſkulde de lægge ſig efter allehaande Videnskaber, hvort de burde underviseſ paa Danſk. De Skarpsindigſte og Vittigſte maatte end og give en god, grundig og temmelig vidtløftig Kundſkab i Statsvidenskaben. Dog burde Theologien være deres Hovedſtudium; og de, ſom bleve beſtemte til at tiene deres Fædreneland ſom Præſter, maatte nødvendig lære Grædſk og Hebraiſk. Men i ſtedet for det Latinſke meener Forf. de burde lære nogle af de levende Sprog, derſom de endelig ikke kunde have nok i det Grønlandſke, Danſke, Grædſke og Hebraiſke; og deri maatte han vel ikke have meget Uret, da det er viſt, at det Grædſke og Hebraiſke er for en Theolog, ſom Theolog, langt fornødne end Latin. Han vilde endog, at nogle af de allerbedſte Hoveder blandt Fruentimmeret bleve opdragne i Dannemark, dog helſt under en af deres egne Landsmænds Opſigt; derved vilde unge Grønlændere, naar de fik Embeder i deres Fædreneland, finde iblandt Landets egne Døttre ſaadanne, ſom de kunde indlade ſig i Egteſkab med.

Lærernes Antal er for nærværende Tid alt for ringe, og paa en Strækning af 300 Meile, findes ikke ſteer end 8 Steder, hvor der ere Præſter. Derved hindres Religionens Udbreddeſe meget; og med alle de Bekoſtninger, ſom Kongen aarlig anvender

paa dette priselige Værk, og med al den Iver og Omhu, som Missions-Collegiumet viser for Grønlands Omvendelse, er det dog ikke mueligt, uden formuende Privatfolks Understøttelse at holde saa mange Lærere, som behøves.

Catecheternes Vilkaar ere ikkun slette i Landet. Fors. ønsker derfor, at de maatte kunne forbedres saaledes, at de fik Lyst til at slaae sig til Roelighed i Landet, og opofre sig aldeles, eller dog en lang Tid til dets Tjeneste; allerhøjest da det er meget vanskeligt for en Fremmed, at lære Landets Sprog til Gavn. En Hovedsag herved blev at faae National-Catecheter, hvis Nytte man alt har erfaret.

Gothaab er den eneste Mission, som endnu har nogen Kirke. Ved de andre Missioner maa Gudstienesten holdes i Præstens Stue, og hvor den er for trang, i et Grønlandsk Huus. Fors. viser, hvorledes flere Kirker kunde bygges med den mindste Bekostning.

Hungerensnød bliver vel ikke let noget Nar almindelig over det heele Land; dog kan heller ikke et Land, hvis største Næring bestaaer i Fiskerie, og allermindst Grønland sig sig gandske frie derfor. Og naar den da indfalder, forknytter den mange Mennesker. Vel ere Grønlænderne bekiendte for Godsdædighed; men denne Dyd har taget meget af, siden de overalt oprettede Handelsloger give Indbyggerne Leilighed til at assætte alle deres Varer.

Da Landet er meget vidtløstigt og lidet beboet, findes der en forfærdelig Mængde af blaae, graae og hvide Ræve, som med liden Møye kunde fanges ved enhver udlevet Mand, Kiærling, Pige eller Dreng, dersom der bleve udsatte smaa Belønninger i ethvert Distrikt for dem, som heri viiste sig flittigst, og af egne fangne Ræve leverede den største Deel til Kiøbmanden. Belønninger for dem, som fulgte meest af Spæk og Sælstind, holder Fors. for skadelige, efterdi man alt i dette Stykke gaar for vidt, og sælger meer, end Landet kan taale.

J sær synes det at fortiene stor Opmærksomhed, hvad Fors. S. 11. siger om nye Coloniers Anlæg i Grønland. Han viser Mueligheden af baade Schæferiers og Agerdyrknings Opelkning i Landet. Landet har ypperligt Græs, og Faarene arte sig overmaade vel. Nogle Sæde Arter ere forsøgte, og nogle have lykkedes vel; andre have slaaet fejl, men hvo veed, om de ere ret behandlede? De thermometriske Observationer, siger Fors., som nu paa fire Steder i Landet gøres, vil lære, at Kulden just ikke

er saa forfærdelig om Vintereren, eller Varmen saa liden om Sommeren. Mangel paa Regn er Nørd paa den største Hinder. Men Fors. har dog mærket, at en velgiødet Jord holder sig temmelig fugtig. Haveurter, saasom Grønkraut, Salat, Roer, Radiser og Rødder har Erfaring lært at komme meget vel frem. Dog vilde Fors., at man, for ikke at gjøre Omkostningerne for store, ikke just paa eet Nar skulde besætte alle bequemme Pladser, men ikkun aarlig opstikke een eller to Familier, indtil der efterhaanden kom nogle rundt omkring i Landet. "Naar man da understøttede disse Colonister saaledes, at de saae, at de vare satte i Sikkerhed for Udsuelse; at deres Børn kunde nyde godt af deres Arbeide; at de fik Frihed til at udbrede sig i Landet, hvor de vilde, og benytte sig af deres Gods, som de vilde, da vilde og de Børn, som ikke kunde boe paa deres Fædreneplads, oprette nye Boepæle, og dyrke nye Marker, til Nytte for dem og deres Børn, og paa saadan Maade vilde Landet vinde duelige Indbyggere, uden at Danmarks eller Norge vilde tabe meget derved paa Folkmængden."

"Sikkerhed, Sikkerhed, og den onmeldte Frihed maa man endelig forskaffe dem. Kan man ikke det, da lad aldrig Colonister komme til Grønland. Erfarenhed hos alle Folkelag har lært, at intet nedslaaer et Menneske mere, gjør det mere lad og tillige ødsel, end Mangel paa disse to Ting. En adel Tænkemaade, Flittighed, Kiærlighed til Fædrelandet regierer derimod hos det Folk, som veed, at det geraader det selv til Gavn, om det holder vel Huus, men til Skade, om det gjør tværtimod; som veed, at det har frie Hænder at sælge til hvem det vil, hvad det har tilovers, og at kjøbe af hvem det vil, hvad det har fornøden. Betragt en norsk og en vordet Bonde i Sielland. Hvo skulde troe, at der kunde være saa stor Forskiel imellem Brødre?"

Fors. roser Grønlændernes Lyst til at læse, men beklager tillige, at man af Mangel paa Bekostninger ikke kan lade trykke saa mange gode Skrifter enten i det grønlandsk eller danske Sprog, som behøves, og ønsker, at nogen bemidlet Patriot, saavel til gode Skrifters Trykning, som til Premier for gode Afhandlinger over en eller anden Materie, som angik Grønland, og endelig til et lidet faststaaende Bibliothek ved Colonierne, vilde anvende en liden Capital. Endelig fortiener den sidste Post, Fors. berører, nemlig Østerbygdenes Opledning, den allerførste Opmærksomhed. Denne anseelige Deel af Landet er næsten

næsten ganske ubekendt; og dog har man stor For-
modning til at troe, at den endnu er beboet af de
gamle Norskes Afkom. Men om man ogsaa ingen
Norske skulde finde der, saa vandt dog Monarken
uden Grædsel et betydeligt Land, og det Alminde-
lige vilde deraf have megen Nytte.

Vi ønske den retskafne Mand den søde Fornøjelse,
at see sine patriotiske Dnsker opfyldte, og tage Deel
i den behrskende Forestilling, han gjør sig om Grøn-
lands tilkommende Lyksalighed. "Allerede forestiller
jeg mig", siger han til Slutning, "hvorledes hist
den velartede Ungdom, her den gudfrygtige Alder-
dom; hist den flittige Lærde, her den velholdne Bon-
de; hist de seede Græsgange, her de faade Hiorde;
hist den Overflødighed af Uld o. fl., her de tunge og
velbeladte Skibe vil udbrede Eders Ære, som med
Eders Midler understøttede det Land, som ligger i
Uvidenhed af Mangel paa Lærere, som er ubeboet,
fordi de Indsødne bortsvinde, og de Fremmede en sætte
sig ned i det, som er foragtet, fordi dets Rigdom er
ubekendt, undertrykket, fordi det er for langt fra
Regieringen".

Luther. Eine Ode von Johann Andreas Cra-
mer, herausgegeben von Johann Martin
Preisler. Kopenhagen 1770. Gedruckt in
der Königl. Universitets Buchdruckerey bey A.
H. Godiches Wittwe von Friderich Christian
Godiche. Stor 15 S. i liden Fol. med Lu-
thers Portræt.

Let nok! at der om den Mand, som Lutheraner
og Ulutheraner, Christine og Uchristine, erkien-
de for en af det menneskelige Ræns største Belgiorere,
at der om Luther skal kunne siges:

"Noch glänzt sein Ruhm nur durch sein eignes
Licht,
Nicht in des Lieds; auch haben Fürsten nicht
In Marmor ihn und ewig Erzt gegraben."

Dog! for denne Digternes og Tyrsternes Uskion-
somhed bør han nu anses at være gjort skadesløs af
os Danske, da han er blevet stukt i Robber af en
Preisler, og besungen af en Cramer.

Denne Ode er sin Giensstand værdig, værdig at
være sunget af en gammel Barde, fuld af en ædel Enthu-
siasmus for Frihed, for Religion, for Fædreland.
Man føler, at Digteren har sølet sin Helts fulde
Storhed, og giennemtrængt af hans store Fortiene-
ser, skildrer han dem med Ild og Liv. Hvor smukt
sættes et Sted Luther over Hermann selv, denne
Germaner, som forsvarede de Tyskes Frihed imod
Romerne S. 5.

"Mehr ist der Wahrheit Kämpfer, als wer
Schlösser,

Wer Welten durch sein durstig Schwerdt gewinnt.
O Luther! Luther! Hoher Name! Größer,
Als aller Helden Namen sind!
Als Hermanns auch, und der besiegte doch
Die Völkerplager und zerbrach ihr Joch!
Denn Er zerbrach des Aberglaubens Ketten".

Og i et andet Sted maa Hermanns Barde
vige Luther, naar han synger S. 4.

"Es hätten, wie er spielte, durch sein Lied
Von einer himmelvollern Glut gelehrt
Selbst Hermanns Barden, hätten ihm geschwiegen,
Mit Licht umstrahlt in ihrer Nacht
Vergessen den Gesang der Schlacht
Und den Gesang von seinen Siegen!"

Hvilken Styrke i denne Afbildning paa Over-
troens Magt S. 6.

"Ein Donner scholl von eines Menschen Stuhle
Aus deinen Schatten her, o Rom,
Als war er Gottes: Wie aus Latium
Die Donner schollen, stürzten Thronen um
In Staub zermalmt, und Feuerflammen schossen
Umher gleich Blitzen, wo ein Mann
Nicht betete die Götzen an
Aus Silber oder Gold gegossen,

Wie alle zittern, durch den Blitz verblendet
Vom Blut, das raucht, vom Feuerberg, der glüht!
Wie jedes Volk vernunftlos liegt, geschändet,
Vor Bildern, vor Sebeinen kniet!

Wo bist du Gott! Wo du Religion!
Ach! auf der Wahrheit Trümmern steht der
Thron

Des Schreckens! Die ihr Knie nicht beugen, sterben!

Wer zählt sie, die, o Blutgericht,
In deinen Kerker nie das Licht
Des Tags mehr sehen und verderben? *

Da den folgende simple Übergang giebt et ikke
mindre stærkt Indtryk:

" Erhebt vom Staub euch! Bringt nicht länger
Gaben

Dem Göken, dessen Lügen ihr vertraut!
Das, Völker, ist nicht Gottes Thron! Den haben
Betrug und Tyrannen erbaut!
So schallts aus halberhellten Thälern her o. s. v."

Man söler Helten i sin Værdighed, naar man
læser dette S. 12.

" Da steht der Mann des Herrn, ein Fels im
Meer (*)

Kragt über seine Wogen um sich her
Und, Volk Chuisons, über deine Fürsten

Er steht, ein Fels, und spricht, die ihn verdammen,
Vom Joche frey; der edle deutsche Mann!

(*) See Diquetten.

Die Thronen stehn und stürzen nicht zusammen
Vom Interdict aus Rom, vom Bann! o. s. v.

Men vi maatte affkrive Stykket selv, dersom
vi skulde udskrive alle smukke Steder. Dog er den
Vending, hvorved Digteren i den sidste Strophe
kommer til at advare sit Fædreland for Vantroens
Lænker, for smuk, til at vi kunne lade den ubemær-
ket. Han tiltaler Chuisons Folk:

" Sein Name sey dir heilig, ewig theuer;
Fleuch, Volk, das Schlaverey mehr hast als

Doht,
Des Spottes Frevel; fleuch dies Ungeheuer,
Das neue härtere Ketten droht!

Italien gebahr, und Gallien
Hats aufgesaugt und, ach! Britannien,
Es waren Britten, die ihm Waffen gaben!
Zermalmt hatt Er sie; würd entbrannt
Vom Himmel dich, mein Vaterland,
Vor seiner Pest beschirmt haben".

Ikun i den allerførste Strophe forekommer en
Linie, som synes os at have deels noget Upoetisk,
deels noget for os Uforstaaeligt:

" Du freyes Volk, das keinen Nationen,
Zumahl nicht stolzen, weichet, das du darfst
Hochaufsehn und herab von ihren Thronen
Viel Peiniger der Völker warfst o. s. v.

Luthers Portræt er stukt efter et Malerie
i det Kongelige Konstkammer af Lucas Cranach.

Uargangen af disse Blade Koster:

I Kjøbenhavn, Siælland og Lolland. Sydn. Jylland og Holsteen.
8 Mark. 9 Mark. 9½ Mark. 10 Mark.

Kjøbenhavnſke Kongl. privil. Adressecontoirs
Kritiſke Journal.

No. 17. ————— 1770.

Forsøg til nogle Moralſke Sindbilleder, tagne af Naturen, ved S. Brenneche. Første Hæfte. Helsingør 1769, trykt i det Kongel. allene privilegerede Bogtrykkerie. Stor 56 S. 8.

Forfatteren udgiver disse Poesier selv ikke for andet, end for Prøvesnykker; og som saadanne betragtede, indeholde de ganske vist Spor paa poetiske Talenter, og mange saa gode Steder, at Forsf. ikke bør affrekkes fra flere Forsøg. Indholdet er 1.) Den stolte Lilie. 2.) Rosen blandt Tornene. 3.) Den vildfarende Vandringsmand. 4.) Skibet blandt de brnsende Bølger. 5.) Lærken og Svalen. 6.) De tvende ueenige Søstre. 7.) Beddelsbet. 8.) Den bestormede Fæstning. 9.) Diamanten. 10.) Myren og Silkeormen. Den afvejlende Versemaade, Forsf. har betient sig af, giver en behagelig Forandring, og hans Vers selv har paa de fleste Steder en yndig Lethed, f. Ex. i det følgende Stykke:

» En Daare fik ved Hændelse
En skøn usleben Diamant,
Dg den igien bortkastede,
Fordi dens Værd han ikke fandt.
En Konsterfaren Juveleer
Den samme derimod optog,
Der paa dens Værd kan skionne meer,
Dg derfor den af Skiulet drog.
Han først fra Gruset rensde den,
Dg siden gav den Konstens Pragt;
Indtil den ved Forskionnelsen
I Fyrstens Krone blev anbragt »

Nogen Ustædighed og Mangel paa Correction i Udtrykket forraader Begynderen, og bør hæves ved vel at igiennemtænke sin Materie, og for Alting intet at opofre for Rimets Skyld.

En Regienter udi sit store Embede, I Anledning af den Stormægtigste Konges Christian den Syvendes høyst forønskete Hiemkomst fra sin udenlands Reise, og Høystsammes frødefulde Indtog i denne Kongelige Residens-Stad d. 14 Januarii 1769, blev Dagen efter, som var den anden Søndag efter Hellig 3 Kongers Fest, i Eftermiddags-Prædiken i vor Frelseres Kirke paa Christianshavn til almindelig Opmuntring, Skionsomhed, Taknemmelighed og Glæde forestillet af Albert Trøvel, Capellan ved bemeldte Kirke. Kjøbenhavn 1770. Trykt hos L. L. Heiden. Stor 42 S. 8.

Vi ville ønske, at Hr. Trøvels Tilhørere maae have fundet meer Opbyggelse af denne Præken, end vi. Dg vi have endelig Marsag at haabe det, siden han forsiktrer os, » at den hørted med Lyd, fornøvede Hierterne, og blev udbedet at maatte affrives og gøres meer bekiendt til almindelig Nytte », hvortil han og » endelig efter meer end een Anmodning » har samtykt. Hr. T. har den Gave at kunne sige meget om sin Materie, uden at trænge dybere i den, end til Overfladen. Hvad hans Ord fattes i Vægten, gjør han godt igien med Mængden,

og den expeditte Prædikant skinner allevegne igjen-
nem. Han beraaber sig ofte paa Grundtexten; men
hvad Sanker bør man gjøre sig om Fors. Kundskab
i Grundtexten, naar man s. Ex. læser følgende Sted
S. 31. "at ære sin Konge, bør ogsaa komme fra
Hiertet, som skønner paa Kongens Høyhed og tillige
Bespærlighed, og saadan Høyagtelse bliver ret in-
derlig, som Guds Aand mærkelig fordrer, at en
alene Legeme og Lemmer skal være Dyrlighed under-
danig, men Sielen (*πῶσα ψυχή*) Rom. 13,
v. 1." Du kiære Knollus! hvor har du forført
mange til at troe om sig, at de forstode Grundtex-
ten, fordi de kunde læse det Nye Testamente ved
Hielp af Dig! mange, som skulde have været bedre
tjent med, at de ikke engang havde lært at læse
Grædsk; thi de vare da bleve ved den gode Danske
Bibeloersættelse, som ikke havde forført dem til Uri-
meligheder! — hvad mon det være for "mange
Bøger om Sprog og Videnskaber, udgivne in
usum Delphini" som Forfatteren taler om i Til-
skriften til Kronprindsen! Skulde man troe, det var
autores in usum Delphini, han havde havt i Sanker?

Hr. T. har tillige villet give en Prøve paa sine
Gaver til Chronostica, og theologiske Oden; men
ingen af Deelene vil ret lykkes ham. Her er eet af
hans Chronostica; den, som kan opløse det, bør til
Belønning forfaanes for Oden.

FRIDERICVS SEXTVS PRINCIPIS HÆRES DAN.
& NORVEG. NATVS D. XXVIII JANVARII
ANNO.

Uf Oden til Kronprindsen have vore Læsere vel
alt nok i den første Strophe:

"Blessignede Prinds! heel mange sig fryde
Paa denne din Fødsels saa mærkelig Dag:
Da Kiærlighed Himlene lod sønderbryde Ef. 63, 19.
Og sendte sin Søn i vor Saligheds Sag:
Just den Tid, Guds Kirke sin Juulesang stemmer,
En Kronprinds vi faaer:
Saa kiendelig Rigernes Bedste Gud fremmer;
Lyksaligste Nar!
En Guds og en Konges Søn skænkes,
Saa nye vort Bedste betænkes.

Randers March, det er Randers Stads Drif-
ters Beskrivelse, Dyders Berømmelse,

Trige Ringheds Beflagelse med Forsuff-
ning til Forbedring. Componeret under en
velklingende Melodie kaldet Randers March,
som her med tvende Stemmer findes indført.
Saavel som ogsaa oplust og forklaret udaf ad-
skillige gamle og nye Historier. Ved Lauritz
Nielsen Randrop, Sognepræst til det Kon-
gelige Hospital udi Randers. Anno 1698.
Stor 30 S. 8.

Uf denne Titel skulde man ikke see andet, end at
dette Skrift var trykt i forrige Aarhundrede.
Men et tillagt Anhang underskrevet Randers den
1 April 1769 J. M. W. oplyser os om, at dette
er et Manuscript fra det paa Titelbladet anførte
Aar, som nu først er udgivet og trykt i Sorø hos
Lindgreen.

Marchen indeholder Randers Byes ældste
Historie, og er forfattet i Form af en Viise, som
efter Udgiwerens rimelige Formodning har været
bestemt til at synges af de unge Mennesker i Ran-
ders, naar de gjorde deres Optøge paa Gaden, eller
gik grassat, som man kaldte det, og lode sig om Af-
tenen blæse hjem af Stadsmusikanterne, hvilket den
Tid skal have været meget brugeligt. Den bestaaer
af 14 Stropher, og begynder saaledes:

"O Randers, Smyk paa Guden Aae!
Din Dyd skal en skules under Skieppe
i en Braae,

Men paa Løfs Lyse-Krone staae
Din Vere at udviise, prise.

Tre-spiret ældgammel Sted,
Som Vere og Lære giver Leide, Læ og
Fred;

Dydzired Rycte jeg bered

Er Dig nu at beskrive, give:

Meden Fod af Flintefulde Baffet

Ligger du i Lø for Norden Skoe,

Ikke har du ligget der saa uberømt og
stakket.

Randi

Land, Mand, alle jo kan
 Din Vre længe minde, finde.
 Udaf Withers Folkfær og Stamme,
 Spiret Affkom frem til Randers Hiem;
 Kan blandt ædle Jyde-Slæggt af Gylden-
 Dyrer bramme.

Stavn, Havn, ærefuld Navn
 Paa dette Sted er fundet, grundet.

Anmærkningerne ere vidtløftigere end Texten, og oplyse adskillige Ting i Byens og Egnens Historie, hvorom Forfatteren lader til at have haft en god Kundskab af Kilderne selv. Man seer ogsaa, at han har været en stor Elsker af Sproget, og det er mærkeligt, at han i Forberetningen taler om et nyt Dansk Lexicon, som den gang var i Værk, og hvoraf han selv havde sin Deel at arbejde paa.

Den korte Efterretning, Udgiveren meddeeler om Randers Byes nærværende Tilstand, opvækker Lysten efter noget udførligere fra samme Haand. Randers har i nyere Tider tiltaget i sine Bygningers og sin Kirkes Udpyntning, i Hospitalslemmernes Antal, dog ogsaa i henseende til Mængden af Fartøjerne, som nu er større end fordum. Derimod har Fiskeriet, og i sær Laxefangsten ikke forbedret sig; og denne sidste trues ganske med Undergang, dersom ikke Fiorden eller Guden Aae behørig renses og opmudres: thi "rimeligt er det, at en Fiske, som Laxen, der udi Winter-Maanederne søger fra det store Hav her ind i Fiorden, ikke finder saa magelig og saa villig en Gært til de i Aaen værende Laxegaarde, naar Grunden er Mudder og Dynd, som om den fandt reener og dybere Bænde for sig at fælde udi". Dog ere derimod nu søjede de bedste Anstalter, og en stor Muddermaskine er i forrige Sommer ventelig kommen i Stand, som ikke vil hjælpe lidet paa Seiladsens og Fiskeriets Forbedring i Fiorden. — Hvad som gjør Randers Laxen meer velsmagende, end den andensteds fra, er, at da den falder alene i Winter-Maanederne, behøver den ikke at saltes stærkt, eller speges i en hastig Røg, som den, der faaes om Sommeren, men ophænges alene til Spegning i varme Stuer omringet ved Kaffelovnen. Ælbryggeriet synes ogsaa at aftage; og Handker gøres her nu ikke i saadan Mængde, som fordum. I stedet for 24 Handkemagere for en Snees Aar siden, findes nu kun 7.

"Dersom Riobmanden i Ualmædelighed, siger den patriotiske Udgiver, kunde finde sig udi at opløste denne Sort Haandværksfolk lidet meer, skulde enhver paa sin Side finde Regning derved. Naar en Mester vidste, som i andre Lande, at affætte sit Arbeid efterhånden saa fort, som han fik det færdig, imod en billig fastsat Pris, uden Prutten, blev han baade meer opmuntret til at raffinere sit Haandværk, og til at danne sit Arbeid, item kom i Stand til at formeere sine Svennes og Treiges Tal".

Kort Indhold af Religionens fornemste Sandheder ved J. F. W. Jerusalem. Efter Hans Durchlauchtighed Prinds Leopold af Brunsvig Hans Troes Befiendelse. Paa Dansk oversat af J. H. Kiøbenhavn 1769. Fin-des til Kjøbs hos C. Schønning i Pustervig, og trykt hos L. L. Heiden.

Titelen er noget uesterrettelig. Det er Glaubens Bekentnis Sr. Durchlaucht des Prinzen Leopold von Braunschweig, der i Fior udkom i Brunsvig, som her er oversat; og denne Opmærksomhed fortiente dette Stykke vel, men det havde tillige fortient en nøagtigere Oversætter. Man finder Udeladelser ikke alene ofte af de de smaa Ord, som tiene til at bestemme Talem nøyere, men ogsaa undertiden af heele Sætninger, f. Ex. S. 18 "En saadan høy Natur, som fra Evighed har faaet sit Væsen af Guds Væsen" er udeladt "auf eine uns unaussprechliche Art" S. 33. "Den er ligeledes en høyst forstrækkelig og for en sand Christen høyst tilfredstillende Sandhed" er udeladt "für den vorsätslichen wissentlichen Sünder", hvilken Udeladelse gjør Stedet ganske uforstaaeligt. Oversættelsen selv er heller ikke paa alle Steder saa rigtig, f. Ex. S. 17. "Men kan man deraf, at Gud er Verdens Skabere, med Visshed slutte, at der er et Forsyn, og at alle Forandringer og Begivenheder i Verden blive seete og geleidede af Gud". I Originalen hedder det: "Daß alle Veränderungen und Begebenheiten in der Welt von Gott geschehen und geleitet werden", see og styres af Gud. Sammeft. "at Gud

Gud — ikke bekymrer sig om de særdeles Forandringer og Begivenheder i Verden.", særdeles er her tvetydigt, og kan ikke udtrykke einzelene". S. 13. "Uden at bekymre sig om de enkelte Ting". Efter Originalen bør det ikke være Ting, men Deele. S. 27. læses dette Sted: "Dette, at der er ifkun een Gud, eet allerhøieste, ævigt, uendeligt og uafhængende Væsen, bliver, uagtet denne Hemmelighed, den første og væsentligste Grundætning i Aabenbaringen ligesaavel som i Fornuften; saavel som det var det første og væsentligste Dømmærke i denne Aabenbaring, at holde Fornuften, som saa ofte var i Fare, at tabe denne eeneste Gud, i hans sande Kundskab og Erbødighed". Men det er langt fra ikke usvagtigt. I Originalen hedder det: "Des, daß nur Ein Gott, Ein allerhöchster, ewiges, uendliches und unabhängiges Wesen ist, bleibt, ungeachtet dieses Geheimnisses, der erste und wesentlichste Grundsatz dieser Offenbarung, wie er es nur in der Vernunft sein kann; so wie es der erste und wesentlichste Endzweck dieser Offenbarung war, die Vernunft o. s. v.". Det viser heller ingen Glid hos Oversætteren, at han har oversat de forekommende bibelske Sprog lige efter Ordene, uden at gjøre sig den Umage, at fæste den danske Bibeloversættelse op, og anføre dem derefter, hvorved adskillige af disse Sprog ere blevne ukiendelige for danske Læsere, s. Ex. S. 27" Hør Israel, Herren vor Gud er kun een Gud. 5 Mos. 6, 4. Vi have kun een Gud, Faderen, af hvilken alle Ting ere, og een Herre, Jesum Christum, af hvilken alle Ting ere. 1 Cor. 8, 6 — og dette er det ævige Liv, at Menneskene kiende dig, Fader,

at du alene er sand Gud, og den, du har udsendt, Jesum Christum. Joh. 17, 3." o. a. f.

Imidlertid er dette lidet Skrift det, som den danske Oversætter udgiver det for: et kort Indhold af Religionens fornemste Sandheder, men som dog forudsætter en fuldstændigere Underviisning. Hr. Abt Jerusalem ønsker, "at vi, særdeles for unge Mennesker, som skulde gaae ud i den store Verden, maatte have en Underviisning i Religionen, som var egentlig passet efter vore Tider, og i hvilken med de høiere og abstrakte Theories Udelukkelse, som egentlig ifkun hører til en lærd Kundskab om Religionen, men som ogsaa Tid efter anden af hine større Systemer ere komne i vore mindre Lærebøger, vor Troes Lærdomme saaledes blev foredragne i deres egentlige Simplicitet, at enhver Lærdoms umiddelbare Indfyldelse i vor Rettskaffenhed og Kærlighed blev viist, og Overbeviisningen om Religionens Gudsommelighed, Vigtighed og Vældighed, besynderlig ved den opvakte Følelse om denne deres (dens) indvortes Fortreffelighed, saaledes bleve befæstede, at denne Ungdom kunde sikrere læse og høre de letfindige saavel som konstigere Indvendinger derimod, end det nu ved den sædvanlige utilstrækkeligere Underviisning neppe er mueligt, om den ikke ved en særdeles lykkelig Opdragelse er bleven væbnet derimod". Og hvem ønsker ikke, at Hr. Abten vilde gjøre det Udkaft bekiendt, som han selv har gjort til saadan en Bog; allerhelst, naar man kiender hans nylig udgivne fortreffelige Betrachtungen über die vornehmsten Wahrheiten der Religion, hvilke vi ønskede en god Oversætter hos os.

I No. 15. S. 109 L. 10. Hugleslægt læs: Dngleslægt. L. 17. Kiules læs: Kielnes.

Nargangen af disse Blade Foster:

I Kiøbenhavn,
8 Mark.

Sjælland og Lolland.
9 Mark.

Syhn.
9½ Mark.

Jylland og Holsteen.
10 Mark.

Kritiſke Journal.

No. 18 og 19. ————— 1770.

Clavis Lingvæ Latinæ Tom. III. J—M. Stor
976 S. 4.

Vi have allerede ſagt vore Tanker om dette Lexicon, da vi bekiendtgiorde de 2 første Deele deraf (*); og endſkiønt det virkelig lader til, at Forfatteren har anvendt en større Flid paa denne Deel, end paa de foregaaende, ſaa bliver det dog viſt, at Hr. Werner ikke er den Mand, hverken af Lærdom eller Smag, ſom burde lagt Haand paa et Danſk-Latiniſk Lexicon: han maa nok ſaa meget foreſnakke os om de "mange retſindige og lærde Mænd", hvis Biſald det allerede ſkal have vundet. Derſom dette ikke er Prælerie, men Sandhed, ſaa maae diſſe lærde og retſindige Mænd viſt nok ikke have gjort ſig den Umag med hans Lexicon, ſom vi. Vi have, ſom vi troe det er vor Pligt, baade ſammenlignet det med andre latiniſke Ordbøger, ſom vi havde ved Haanden, og tillige prøvet det efter den liden Indſigt, ſom vi ſelv kunne have i de latiniſke Skrifter, Kilderne, hvoraf et latiniſk Lexicon bør ſes; og efter en nøyagtig Prøveſe have vi befundet, at Forfatteren har været ukundig om ſine bedſte Hielpemidler; at han har anført Autorernes Steder uden Val og Skønſomhed; at han ved mange Ord har forbigaaet de vigtigſte Bemærkelſer; at han ofte ikke nok har adſkilt de anførte Bemærkelſer; at han ikke har læst den tiende Deel af de anførte Steder hos Autorerne ſelv; og endelig, at han har overſat og forklaret mange Steder urigtig og uden Smag.

Vi behøvede alene at henviſe vore Læſere til den allerførſte Artikel i denne Deel, det Ord *Facere*,

(*) ſee Maanedline Tillæg til Adresse-Cont. Efterretninger 1767. S. 15.

for at overbevise dem om de fleſte af de her angivne Feil. Forfatterens fornemſte Beviſer ved dette Ord ſynes vor gode Nucleus Latinitatis og Verba Stephani at have været. Bemærkelſerne anføres i ſamme Orden, ſom i Nucl; de vigtigſte Exempler findes i vor Verb. Steph., og Forklaringerne ere de ſamme. Man ſavner ſaaledes nogle af dette Ords betydeligſte Bemærkelſer, hvilke vi ikke ſaa meget lægge Forfatterne af vore Lexica til Laſt, at de have forbigaaet, eſterdi det var deres Henſigt i nogle ſaa Alphabeter at angive ſaadanne Ordnes Bemærkelſer, ſom forekomme i de af Ungdommen meeſt brugte Skrifter. Men i et Lexicon af den Vidtløſtighed ſom dette, der, inden det bliver færdigt, vil overſige nogle og tyve Alphabeter, og hvor Talemaaderne anføres i ſaa nyppig en Mængde, burde man ikke ſavne dem. Saa-danne Bemærkelſer ere ſ. Ex. 1.) *jacere* for Verb. Subſt. *eſſe*, naar det tillægges viſſe Ord, ſom betyde en Bedrøvelſe, en Ringagtelse, en Mangel paa Credit, o. ſ. v., ſaaſom: *Virtus contempta jacet — jacet in moerore frater meus*, hvilken ſidſte Talemaade Forf. vel har anført, men paa det urette Sted. 2.) *jacere* in foro for *cauſa cadere* — *jacet ſuis teſtibus. Cic.* 3.) *jacere* for *commorari* *aliqvan-diu alicubi* — *jacere Brundisii. Cic.* 4.) *jacere* for *confutatum eſſe* — *jacet omnis ratio peripateticorum. Cic. o. a. ſ.* — — Vi finde Bemærkelſer kaſtede i Hob under de ſynonymiſke Talemaader: "derelictus ſum, neglectus, contemptus, moellus, ligger foragt og forkaſt, forglemt, forrigſuld, ganſke bedrøvet, forſømmes, kaſtes under "Bænken"; hvilke en fin Kiender vel ſkulde have vidſt at adſkilte. — — Vi finde Talemaader forklarede, ſom ikke behøvede det, ſ. Ex. " *jacere in luto, in ſtrato*, at ligge i Skarnet, i Sengen; " *quisque, ut ſteterat, jacet*, ligesom enhver ſtod i Slagt.

"Slagtordningen, saa ligger han død paa samme Sted", og andre anførte uden Forklaring, som vel behøvede en, f. Ex. "Invidia infra tuam magnitudinem jacet. Tac." Havde Furf. endda anført det heele Sted i sin Sammenhæng, saa havde det forklaret sig selv: Invidia infra magnitudinem tuam jacet; mihi incumbit. — Vi finde Forklaringer, som enten ere falske, eller dog meget ubestemt udtrykte, f. Ex. jacet graviter, Plin. Ep. 9. forklarer han ved graviter dolet, fatali morbo decumbit. Den første Forklaring, som er laant af Verb. Steph., er urigtig, og den anden havde været bedre udtrykt ved gravi morbo, end fatali. Pretia rerum jacenz. Cic. forklares ved vili penduntur, da det burde hedde: diminuta sunt; thi man kan vel sige: res vili penduntur, men ikke pretia rerum. Det er vel værdt at mærke, for at kiende Furfatters Skødesløshed i at bruge endog de bekiendteste Hjelpemidler, at denne Forklaring er laant af Verb. Steph., men med den Forskiel, at 1.) er Stedet der rigtig anført, saaledes som det findes hos Cicero: jacenz pretia prædiorum, og 2.) er Forklaringen der rigtig: vili penduntur prædia.

Paa denne Maade kunde vi føre vore Læsere fra en Artikel til den anden, dersom vi troede, de havde lyst at følge os, og dersom vi ikke befrygtede, at vi selv af Riedsommelighed snart vilde forlade dem paa Benen. Men da Hr. Werner i Fortalen til denne Deel selv har anført adskillige Ord, som han i sær roser sig af at have forbedret baade med Bemærkelser og Talemaader, som forgiæves søges i andre Lexica, og som han ved de latinske Auteurs Giennemlæsning selv har anmærket; saa ville vi, for at vise vor Upartiskhed, alene holde os til disse, som dem, Furf. rimelig har anvendt den største Ehd paa, uden han udtrykkelig har nævnet dem.

Vi kaste da efter *Illido*. Her finde vi iblandt andre Talemaader: fluctus illiduntur littori, og derhos citeret Qvinct. 10, 3. Havde Hr. W. læst dette Sted hos Qvinctilian selv, som han roser af, saa burde Talemaaden været: fluctus illidit se in littus. og ikke: illiduntur littori; thi saaledes læser man hos Qvinct: Demosthenes, in littore, in quod se maximo cum sono fluctus illideret, meditans &c. — Videre finder man: navis scopulis illisa. Virg. Georg. 3, 261. Men hos Virgil læses: scopulis illisa reclamant æquora, som det ogsaa rigtig anføres

i Verb. Steph. — Hvad skal man nu, efter saadanne Exempler, domme om det latterlige Beviis, som Hr. W. vil give os paa sin Skyldighed i de latinske Auteurs? "Endelig", siger han i Fortalen, "da de her forekommende Phraser henvises allevegne til Stedet, hvor de ere tagne fra; saa kan dette alene tiene til Beviis paa, at jeg ikke har udforsket andre Lexica, men har, som jeg burde, holdet mig til de behørigte Kilder, og deraf med egen Umagt uddraget et til mit Arbeide nødvendigt Forraad". Vi have nu under een Artikel anført to Phraser, som henvises til de Steder, hvoraf de ere tagne, men man seer tillige tydelig nok, at Furf. intet mindre end har taget dem af de allegerede Auteurs selv, og meget meer udforsket dem af andre lige saa æfsterretlige Lexica, som hans. — Endnu en tredje Talemaade finde vi under samme Ord, som fortienet Rettesættelse: ad gravescens vulnus illidere manus. Cic. Dersom Furf. ikke kunde have fundet noget andet Sted, for at vise Constructionen af illidere med ad, saa havde vi raadet ham ganske at forbigaae den; og vi troe, han havde gjort det, naar han havde efterseet Stedet hos Cicero selv; thi han vilde da have fundet, at det var en Oversættelse af Eschylus, og erindret sig, hvor lidet man, i henseende til den grammaticalske Construction, bør bygge paa saadanne poetiske Oversættelser af det Græske.

Under *Impedio* finde vi en Mængde Talemaader, det er sandt; men meer end den halve Deel ere overflødige, og tiene til intet andet, end til at udføre Furf. barnagtige Plan, som bestaaer i at sætte Phraserne og Talemaaderne i en grammaticalsk Orden, som han kalder det, d. e. saaledes, at Calus, Modi og Tempora forekommer i samme Orden i Talemaaderne, som i Paracigmata. Denne Orden gjør Furfatteren sig ikke lidet til gode paa, og forsikrer os, "at den aldrig forhen af nogen Lexicographo er blevet observeret". Denne Forsikring, om den end er grundet, som vi gierne troe, saa beviser den intet andet, end at forhen ingen Lexicographus har besiddet saa stet en Smag, som Hr. W., at han har fundet finde Fornøvelse i et Paafund, som kan være godt nok for at øve de første Begyndere i Paradigmata, men som intet Sted kan have i et Lexicon. Saa lidet vi misunde Hr. W. den Glæde, han kan føle over dette sit Indfald, saa ansee vi det ikke med andre Øyne, end Alexander ansaae dens Kunst, der kunde kaste Erter igiennem et Naaleøye; og man kunde

kunde ikke give ham nogen værdigere Belønning for dette Indfald, end om man forærede ham de største Phraser, man kunde faae opspurgt, og satte ham til at bringe disse Phraser i en grammatikalisk Orden. Stultus est labor ineptiarum, og vi begribe ikke, hvad det skielles, i hvad Orden Calus, Modi, Personer og Tempora staae i Talemaaderne i et Lexicon: enten jeg sætter først den Talemaade: non impedit, quo minus hoc fiat, eller denne: nihil impedit, quo minus — id facere possumus; enten først: impeditur arborum tractu, eller: impedimur negotiis, o. s. v.; og naar et Barn, som alene kan conjugere, veed, at man kan sige: impeditur equitatus arborum tractu, saa behøver det jo ikke at underrettes om, at man ogsaa kan sige: impedimur negotiis, nulla re impeditur, iracundia impediuntur, stultitia sua impeditus sit, impediti consiliis, non impediti altitudine aquæ, o. s. v. Hvortil den Mængde af saadanne Talemaader, hvori Ordet selv ingen nye Bemærkelse faaer, uden til at gjøre Bogen dyrere, og følgelig mindre brugbar? — At impedio konstrueres med ne og quo minus, siger enhver Syntaxis, og en eneste god Talemaade paa hver Construction havde været nok; men enhver Syntaxis siger ikke saalige, at impedio ogsaa kan konstrueres med Injunctivus: Lacrymæ impediunt loqui, og denne Construction burde derfor ikke være forbigaaet. Vi savne ogsaa den, da det konstrueres med Ablativus uden Præpos; impedire alicquem fuga. — Et Beviis paa Forfatterens Lykke i at oversætte, kan følgende Sted af denne Artikel være: "Tot me impediunt curæ, quæ animum meum diversè trahunt. Ter. An. l. 1, 5. Her er mig saa meget paakommet, som gjør mit Sind uroekt, at jeg ikke veed, hvor jeg vil hen." Uflere Oversættelse kunde dette Sted vel ikke faae.

Under Impello finde vi ikke andre Bemærkelser anførte, end de, som allerede ere i Verb. Steph., og for Ungdommen havde de der anførte Exempler ogsaa været nok. Men den grammatikaliske Orden krævede flere, og saaledes fik vi en Mængde overflødig, hvilke vi gierne havde skienket Fors., dersom han i deres Sted havde bemærket os den syndige Brug, som Ordet har i disse Talemaader hos Cicero: impellere mores for: facere, ut mores inclinent, s. corrumpantur — impellere leviter judicem, ut inclinato tota incumbat oratio.

Under Impono finde vi, foruden den egentlige Bemærkelse, ikkun disse tvende anførte, 1.) impono,

Verbum nauticum, sibi ind. 2.) imponere alicui, decipere. Alle de øvrige Bemærkelser ere fastede iblandt hinanden under deene almindelige Opkrift: "Formularum præterea magna est varietas, & parit hoc verbum varias locutiones, prout cum aliis nominibus construitur"; og nu faaer man da en side-lang Fortegnelse af Phraser i Forfatterens høytberømte Grammatikaliske Orden, det er at sige, i den største Uorden og Forvirring. Hæde det været ham om Ungdommens Nytte at gjøre, saa havde han; ubekymret om nogen grammatikalisk Orden, først bragt de Talemaader i een Klasse, som skulde tiene til at vise Ordets grammatikaliske Construction, saasom: imponere emplastrum vulneri & super vulnus, imponere fastigium operi, imponere onus in aliquem, o. a. f. Dernæst havde han adskilt følgende Bemærkelser: imponere 1.) imperare, imponere alicui silentium, imponere stipendium, frumentum, leges o. a. f. 2.) for simplex ponere, imponere custodem in horto, imponere præsidium urbi o. a. f. — Den første Talemaade: arces imponere montibus, skulde have været anført under Ordets egentlige Bemærkelse.

Om Ordet inco siger Hr. W.: "tanta est hujus verbi ignorantia, ut sublatum profus de lingua latina videatur. Restituetur igitur, si usum ejus varium ex sequentibus exemplis — discamus". Hvad skal man tænke om dette? Kan det være denne Mand's Alvor, at man hidindtil ikke har vidst Brugen af dette Ord, og at han er den første, som oplyser os derom? Man spørge vore Skolediscipler, som alene have gjort sig bekiendte med Nucleus og Verb. Steph., om nogen af disse Talemaader ere fremmede for dem: inire consilium, inire foedus, inire gratiam, inire mensuram, numerum, rationem, inire societatem, o. s. v. I Sandhed, naar Fremmede læste saadanne Skryderier, og satte Troe til dem, maatte de tænke, at der havde været et stort Mørke i Latiniteten i Danmark, indtil Forsønet sendte os en Rektor fra Sverria, som lærte os uborte Ting. Som sagt, de betydeligste og fleste af de her anførte Talemaader findes allerede i vore brugelige Skole-Lexica, og Fors. har ikke gjort andet, end samlet en Hoben Exempler sammen paa een og samme Talemaade, hvor eet godt havde været tilstrækkeligt. Saaledes finder man ikke mindre end 7 Exempler paa inire consilium. Da med al denne Yppighed savner man endda een af de meest forkommende Tale

Talemaader, nemlig inire suffragia. — Til Beviis paa, hvor lidet man kan forlade sig paa Forfatterens Forsikring, at han selv har læst de Auctorer, hvoraf han laaner Talemaader, eller at han engang har staaet dem efter, for at see Stederne i Sammenhæng, kan af denne Artikel tiene den Talemaade, han anfører under inire pro incipere: inire alicujus decus Virg. Ecl. 4, II. Vi forundrede os høylig, da vi læste dette; thi endskjønt vi vel vidste, at Stedet hos Virgil var underkastet adskillige Udlæggelser, saa kunde vi dog ikke begribe hvorledes nogen af de Ord:

Teqve adeo decus hoc ævi, te consule, inibit Pollio — — —

kunde udbringe saadan en Talemaade, man maatte nu ansee decus hoc som nominat., eller, som accusat. Det lemsældigste, vi her kunne dømme om Forf., er, at han ikke har seet Stedet efter hos Virgil; thi væ hans Indsigt, skulde han have seet det efter!

Under *Infamis* (thi vi blive nu ved at følge den os af Forf. selv anviste Ven) finde vi ikke, uden den ene bekiendte Bemærkelse, da det bruges om vandygtede Mennesker. Det kunde dog været værdt at anføre, at det ogsaa bruges om Steder, som infamia loca hos Tacitus for insalubria, eller naar Livius kalder Alperne infames frigoribus.

Med *Infans* og *Infantia* kan man være temmelig vel fornøjet. Men hverken have vi fundet andre Bemærkelser, end de, som forekomme i bekiendte Lexica, heller ikke ere Talemaaderne ubekiendte. — Naar Hr. W. oversætter *habitum infantum*. Curt. 9, I, 25. Børnenes Beqvæmhed, saa er denne Oversættelse ikke meget beqvem; bedre: Børnenes Sørlighed.

Under *Infero* læses to hele Sider fulde af Phraser under denne Titel: "Modi plures sunt hujus verbi, qui ordine alphabetico substantivorum allegantur". Man finder her intet mindre end 7 Talemaader paa *Signa inferre*. Om denne Rigdom skal være et Beviis paa Forfatterens egen Læsning i Auctorerne, maae de dømme, som have større Lexica ved Haanden end vi, og have Lust til at gjøre Sammenligning. Vi for vor Deel have Beviis nok i

Hænder paa Forfatterens liden og slette Læsning; og end og af denne Artikel kunne vi see, at han ikke har kiendt sine bedste Hielpemidler, f. Ex. Ernestis Index Ciceron. hvoraf han skulde have lært et Par Bemærkelser af dette Ord, som vel havde været værdt at anføre, i sær den ene, som kunde have hiulpet ham til at rette det falske Begreb, han giver om inferre se: "at trænge sig med Magt ind paa nogen, velte sig ind". — Man træffer her mange slette Oversættelser. — *Controvertiam de aliquo re inferre*, bør ikke oversættes, i det mindste ikke i det anførte Sted hos Cæsar: at yppe Trette om noget, men: at være af stridige Meininger om noget. — *Inferre sermonem*, indføre og give nogen Snak og Tale for, er taget af vor Verb. Steph., men burde være: at begynde at tale om noget, o. a. m.

Om *infringere* og *infractus* finder man bedre Underretning i bekiendte Lexica, f. Ex. Hederici, end den, her gives.

Ved *Inharere* savne vi de negentlige Bemærkelser Udskillelse, hvilke her ere kastede tilsammen efter den grammatikalste Orden.

Samme Forvirring finder man ved *Interpono*, hvor, som allevegne, Talemaaderne burde været satte efter Bemærkelsesræes Lighed, og ikke enten efter en grammatikalst, eller en alphabetisk Orden. — Over interponere se, lægge sig imellem, gjør Hr. W. denne Anmærkning: *multi ex vulgo immiscere pro interponere dicunt. Sic enim loqvuntur: ego nolo me immiscere huic negotio. Cicero vero o. s. v.* — Altsaa es baade Livius og Terentius *ex vulgo*; thi den første har sagt: *immiscere se aliorum colloqviiis*, og den anden: *immiscere se alienis negotiis*. — *Interponere judicium* forklarer han ved: "suo judicio impedire, quo minus quid fiat". Saaledes vil han dog vel ikke at denne Talemaade skal forklares allevegne; og naar han ikke vil det, hvorfor udtrykte han sig ikke bestemtere? hvorfor sagde han ikke: *judicium interponere est judicium ferre, judicare*; allerhelst, da han strax derpaa anfører en Talemaade, hvor hans Forklaring ikke kan anvendes. Er det mueligt for et ungt Menneske, som vil raadsføre sig med ham, at finde ud af saadant et Wilderede?

Bed *Laneus* skal det vel være Bemærkelsen (3) "item absolute *laneus* pro pisce Timavi fluvii in Italia, qui sic dicitur, quod juxta hunc fluvium maxima fit ovium copia uberrimusque lanarum proventus. Martial. 13-89", hvormed H. W. vil have forbedret dette Ord. Denne Bemærkelse findes ikke i de smaa Lexica, vi have ved Haanden. Men enten den var blevet anført af Forsf. eller ikke, kunde være det samme til at forstaae det anførte Sted hos *Martialis*, saa længe han intet videre vidste at sige os om denne Fisk, end at den fandtes i en Flod.

Under *Lapideus* finde vi denne Talemaade anført af *Plautus*: *Lapideus sum, commovere me non audeo*, hvilken vi gierne vilde regne Forsf. til en Fortieneste, at have bemærket, dersom vi ikke vidste, hvor varjom man bør være i at anføre Udtryk af afcomiske Skribenter i et Lexicon.

Mod *Lapillus* have vi intet at erindre.

Bed *Lapsus* savne vi adskillige betydelige Bemærkelser, som findes i bekiendte Ordbøger, s. E. 1.) *Lapsus volucrum* for *Volatus*. 2.) *Lapsus vitium*. 3.) *Lapsus stellarum*. 4.) *Lapsus fidei*. 5.) *Lapsus* for *Offensio*. Alle disse Bemærkelser gaaer Hr. W. trygt forbi. Dernæst blander han en Deel sammen, som burde adskilles. Ikke enhver *Gressus*, *progressus fluminum* kan kaldes *Lapsus*, men ikkun *progressus præceps, declivis*; og *Lapsus* siges paa en anden Maade om *Floderne*, end om *Slangerne*, og atter paa en anden Maade om *Hiul*. Alt dette blandes her sammen i eet. — Naar Hr. W. forklarer *Lapsus rotarum*. *Aeneid. II, 236.* ved *labiles rotas*, saa undrer os, at han, som vil have Ord for at være saa vel beløben i de classiske Auctorer, vil bruge et saa uclassisk Ord, som *labilis*; allerhelst da han selv ikke har villet værdige dette Ord et Sted i sit Lexicon; endskjønt det kunde han vel have gjort, siden *Lactantius* dog har brugt det.

Under *Morior* finder man heele 30 Talemaader paa dette Ords egentlige Bemærkelse, hvoraf vi slet ingen anden Nyttelse indsee, end at den, som ikke veed det af sin *Donat*, kan lære her at conjugere dette Ord igiennem adskillige *Tempora*; thi hverken har Ordet nogen Banskkelighed i sin grammaticalske Brug, heller ikke behøve Talemaaderne selv nogen Forklaring. Dog har det behaget Hr. W. at lægge Over-

sættelse til nogle, men med sin sædvanlige Lykke. *Mori perseverat*. *Curt. 8, 8.* hedder her: "han vil med *Wold* forkorte sine Dage" da det burde hedde: han bliver fast i sit Forsæt, han har fast besluttet at døe, *perseverat in proposito moriendi*. — Blandt dette Ords uegentlige Bemærkelser havde vel *Ciceros*: *sermo moritur* fortient at anføres.

Saaledes have vi da prøvet de af Forsf. selv navngivne Artikler, og seet, hvor liden Marsag han har til at broute af sine Forbedringer, end og ved de Gloser, som man skulde formode at være bedst udarbejdede, siden han nævner dem, som sine *decora*. Vi have nu Ket at anvende hans egne Ord imod ham, og sige: "derfor maae nu alle *Præjudicia* og *Fordomme*, som have forledet de mange retsindige og lærde Mænd, af hvis Bisald Forsf. roser sig, sættes til Side, naar man vil fælde en rigtig og upartisk Dom over denne *Clavis lingvæ latinæ*, i hvilken Hr. W. har fulgt en grammaticalsk Orden, som aldrig forhen nogen *Lexicograph* har været uforstandig nok til at observere, efterdi enhver har troet, at *Casus*, *Modi* og *Tempora* ere noget, som en Skoledreng bør vide af sin *Donat*, og ikke først lære af et Lexicon.

Vil man endnu have flere Exempler paa denne Orden, hvoraf man kan kiende dens heele Værdi, og Forfatterens Smag; saa kan man slaae efter: *impatientes*, *infer*, *laus*, eller kort: hvad Ord, man selv lyfter.

Førend vi slutte, bør vi endnu oplyse et Sted i Hr. W. skrydende Fortælle, som overalt ikke er skrevet i den Tone, man burde ventet sig af hans ringe Fortienester. "Sluttelig, siger han, vil jeg haabe, at enhver skionsom Læser maa tilstaae, at denne min *Clavis lingvæ latinæ* er ikke alene det tydeligste Lexicon, der til nærværende Tid er kommen for Lyset i vort Moderemaal, og sølgelig giver den studerende Ungdom bedre Leilighed til at komme efter det latinske Sprog, end noget af de fremmede Lexica, men end og det første, der ved Trykken er bleven bekiendtgjort i Hans Majestets Riger og Lande". Havde Hr. W. endda sagt, at hans *Clavis* var det fuldstændigste latinske Lexicon, som var kommet for Lyset i vort Moderemaal, saa havde vi ladet det gælde; men Tydeligheden er en Egenkab, som han ikke burde beraabt sig paa. Vi have ført Exempler nok an paa den Forvirring, der hersker i denne Deel; og

og i Henseende til Tydeligheden beholde vor Nucleus og Verba Stephani med alle deres Mangler Prisen; ja vi see ikke andet, end at der af dem ved en duelig Haand kunde sammensmeltes et latinsk Lexicon, langt bruubarere og mindre kostbart, end det Berneriske. Men lad dette endog saa være baade det tydeligste og fuldstændigste, vi eye i vort Modersmaal; saa begribe vi dog ikke denne Følge: at det derfor giver den studerende Ungdom bedre Leilighed til at komme efter det latinske Sprog, end noget af de fremmede Lexica. Havde han sagt: Bedre end noget af de indenlandske Lexica, skrevne i Modersmaalet; saa havde Følgen i det mindste været riotig. Men kan Hr. Berners Lexicon ikke gierne være det tydeligste og fuldstændigste i Modersmaalet, og dog utydeligere og ufuldstændigere end mange fremmede Lexica? — Det er det gandske vist. — Da behøver Ungdommen just et latinsk Lexicon i Moder maalet, for at komme efter det latinske Sprog? Vi meene Nej, og troe at et latinsk Lexicon, som skal forriene egentlig at bære dette Navn, bør, saa meget mueligt, skrives paa Latin. — Og endelig, hvorledes skal man forstaae dette, at Hr. B. kalder sin Clavis ikke alene det tydeligste Lexicon, som er udkommet i Modersmaalet, men og det første, som ved Trykken er blevet bekiendtgjort i Hans Majestets Riger og Lande. Det skal dog vel ikke siges, at det er det første paa Dansk skrevne, eller med danske Glosset forsynede latinske Lexicon, som er trykt i Hans Majestets Riger og Lande; thi saa maa det jo vel være det tydeligste, siden det er det eneste og første. Men Meeningen er vel: at det er det første fuldstændige latinske Lexicon, som er blevet trykt i Dannemark og Norge. Skulde da af saa mange tusinde Calepinier, Fabrer, Weissmanner, som hidindtil ere forbrugte, og endnu forbruges i vores Skoler, ikke en eneste være bleven trykt i Landet? — Det kan virkelig gierne være. Vi see jo, at ikke et eneste af de grædske Nye Testamenter, som i saadan Mængde forbruges i Landet, trykkes her inde; og vi have tidt ønsket, at da Bochandelen nu omsiunder er en ikke gandske uvigtig Green af Handelen, og da Regieringen viser sig saa opmærksom for at hindre andre fremmede Vahres Indførsel i Landet, naar de her kunne forarbeides; den da ogsaa maatte henvende sin Omsorg til denne Punkt, hvorved en stor Sum Penge, som nu aarlig gaaer ud for Skolebøger, kunde blive i Landet, og en Deel Skrifstobere, Papirmagere, Bogtrykkere

o. s. v. næres i Landet, som nu leve for vor Regning hos Fremmede. Det skadede ikke, at man i Forstningen maatte betale saadanne Bøger dyrere; thi det har man jo ogsaa maattet gjøre med andre Vahrer. Og for Ungdommens Skyld kunde ingen Klager føres; thi den ganske trængende Almue er efter seene Rongelige Skoleforordning udelukt fra de offentlige Skoler, og for dem, som endda behøve Hielp, er ved de fleste offentlige Skoler Understøtning nok. — Men for at komme til Hr. B. igjen — lad ogsaa hans Lexicon være det første, som er blevet trykt i Dannemark og Norge, hvilket vi dog ikke begribe, hvor han med saa stor Visshed har kunnet sige; saa bliver denne Ere hans Forlæggeres, og ikke hans. Og for denne gode Mands Skyld, som har sat saa stor en Capital i dette Værk, ønskede vi at kunne raade Ungdommen til, at anskaffe sig det. Men da vi ikke kunne gjøre dette med en god Samvittighed, saa bør vi dog troste ham dermed, at, saalænge ingen kyndigere Mand lægger Haand paa at skaffe os et bedre Lexicon, bliver det fornødent for mange at anskaffe sig dette. — Og endnu een Trøst! det vil vel ikke vare længe, inden han faaer at see denne Deel af det Berneriske Lexicon ligesaa anpriset og ophøvet i de Kiøbenhavnske lærde Retretninger, som det skeede med de første Deele; og hoo veed da, om ikke de Sporonske Breve, som ogsaa ved Leilighed have yttret deres Medlidenhed over Forfatteren, torde gjøre Partie med hine; thi i Krig foragter man end ikke svage Allierede.

Den retskafne Naturalist i tredsindstyve opbyggelige Afhandlinger over visse Materier af de sædvanlige Søn- og Helligs-Dags Evangelier hele Aaret igiennem af Christian Samuel Ulber, Præst til St. Jacobi Kirke i Hamborg, af Tydsk i Dansk oversat. Kiøbenhavn 1770. Til Kiøbs hos Forlæggeren Andreas Kanneworff, boende i Silke Gaden første Dør paa venstre Haand fra Kiøbmager Gaden. Stor 500 S. 8.

Hr. Kanneworff har gjort et meget nyttigt Arbejde, da han her ved en god Overjættelse har gjort

giort dette Skrift meer bekendt iblandt os. Det udkom i Maaret 1766, som et Ugeskrift, i Hamborg, og blev optaget med stort Bifald. Forfatteren har søgt paa en let og fattelig Maade at forbinde Naturlæren med den christelige Moral, og hans Betragtninger over naturlige Siensstande have stedse til Hensigt, at opvække fromme Følelser i Læsernes Hjertes, og at opløste Sindet fra Skabningen til Skaberen. Mange artige Kundskaber om Naturen meddeeles paa denne Maade Læsere, som ikke have Udgang til de Naturkyndiges Skrifter; og endskjønt en god Smag ofte finder at udsætte paa den Maade, hvorpaa Naturens Betragtninger anvendes paa Religionen, saa har den dog lidet anstødeligt for de fleste Læsere af Prækenes og opbyggelige Skrifter, som ere vante til saadant. Den Plan, Forf. har valgt, da han stedse har lagt et Stykke af den evangeliske Text til Grund for sine Betragtninger, kunde heller ikke andet, end føde megen Evang af sig. Imidlertid hindrer dette ikke, at man jo læser de fleste af hans Betragtninger med Fornøielse og Nytte.

Deres Antal er 60, og Hovedindholdet følgende: Over Træernes Grene — Maane og Stjerner — Røret — Floder og Bække — Et nysfødt Barn — En Søn med sine Kyllinger — Et Sverd — Menneske, Naavnet — Natten — Jorden og Landene — En Reise — Vinen — En Mængde Folk — Hav og Søer — En varm Dag — Fuglene — En Betler — Biergene — En Hund — Det menneskelige Legeme — Sissene — Steene — Klæderne — Solen — Mad og Drikke — En Bog — En Giord Saar — Taarer og Graad — Det menneskelige Hierte — Tongen og Talen — Blodet — Hørelsen — Lyset og Mørket — Lusten og Vinden — Vandet — Hornqvæg og Arbeidedyr — Mynt og Penge — Maal og Vægt — Søefarten — Ilden — Brødet — Træerne — Røgne og Skrivekonsten — Husene — Menneskets Bryst — Hænder og Singre — Øynene — Menneskets Ansigt — Græsset og Blomsterne — En Stad — En Krøbling — Brøndene — Vore Fødder — En Seng — Brylluper og Ægtestanden — Tid og Time — Et Sængsel — Billeder og Skilderier — Musikken — Vinteren.

Vi kunne bedst giøre vore Læsere bekendte med Forfatterens Smag og Plan, ved at forelægge dem Indholdet af en Betragtning, og dertil vælge vi den 25 over en Bog i Aaledning af Evangelium paa første Søndag efter Paaske, og disse Ord deri: Som ey ere skrevne i denne Bog. Forf. taler her først om de adskillige Materier, man har brugt til at skrive paa, indtil Papirets Opfindelse. Om denne taler han saaledes: "Men hvor besynderlig er Papirets Opfindelse og Tilberedning. Det gøres af Lapper, af sønderrevet ulden og linnets Løn, som ingen mere kan bruge, og som man en Tid lang overlader til Forraadnelse. Saaledes veed Gud at bruge, hvad vi kaste bort, og drage det af Støvet, som er uanseeligt og foragtet for Verden. Hvo maa en forundre sig, naar han er i en Papiromølle og betragter disse Materiers Stampning og Sammensætning, som koster saa megen Møye og Arbeide, og hvor et hvert Ark kommer sex Gange i Pressen, og maa to og tredive Gange gaae igiennem Hænderne, førend det bliver færdigt. Jeg geraader ofte ret i Bestyrtelse, naar jeg ved denne forfærdelige Mængde af Bøger spørger mig selv: hvorfra kommer da saa mange Papper, og endelig bliver den fattige Mand vaer, som i dette Stykke giør os rig. Endnu mere forundrer jeg mig over Papirets mangfoldige Brug og Nytte. Jeg kan en alene skrive derpaa, jeg kan ogsaa efter Behag høye og bryde det, indsvæbe et og andet deri, paa hundrede Maader kan jeg bruge det, og det varer endogsaa i saa mange Aar, at jeg altsaa kan give det en anseelig Plads iblandt de bedste Guds Gaver til vor Rødtørstighed". Derpaa gaaer han § 4. til Bogtrykkeriet, fortæller, naar og ved hvad Aaledning det er opfundet, og dets herlige Nytte. Den første Bibel, trykt i Wryngh 1462, giver ham § 5 Aaledning til at prise den Nytte, som Bogtrykkerkonsten har giort Religionen: "alene af det berømte Lustiske Trykkerie regner man fast 100,000 Bibler at være udkomne i de første 40 Aar". Vi undre os, at han her ikke har meldet om den berømte og fortreffelige Canstriniske Bibeltryk i Halle. — Følgende Eventyr burde man ikke ventet af en reiskaffen Naturalist. "Men Herre, hvorledes har du ogsaa paa den Tid reddet dit Ords Værd, da den blinde Midkiærhed i de forrige Aarhundrede lod brænde adskillige for den mistænkelige Bøger, og en alene en Bibel blev fast ufortæret i Luen, men ogsaa et Blad af en anden Bibel, efterat det en Tid lang havde flaggret omkring i Lusten, faldt ned i Siendens Skod,

Skib, hvorpaa han, da han fastede Døgnene derpaa, strax blev disse Ord vaer: Vor Guds Ord bliver evindelig. Es. 48, 8, hvilket paa eengang gjorde den trodsige Helt bævende, som siden den tredivte April 1671 blev halsbugget i Wien". §. 6 spørger han, hvad det vel var for en de Redeliges Bog, hvorom meldes 2 Sam. 1, 18. og hvor den er bleven af? Han meener, det var et paa den Tid bekiendt Skrift, som indeholdt Israeliternes Tildragelser og vigtigste Bedrifter i Sange, og som nu er gaaet forloren: "Af! at Redelighed selv en var tillige gangen under, i det ringeste en var bleven saa fielden!". §. 7 lastes de Forældre, som ikke holde deres Børn til Skole, og ikke lade dem tilig læse i Bøger. §. 8 tales om dem, som læse utugtige Kiærlighedshistorier og Bøger skrevne mod Religionen, eller i Forfatterens Sprog, atheistiske Bøger. §. 9. ligner han Verden med et stort Bibliothek, hvor der gives Christine af lige saa forskiellige Formater, som Bøger i et Bibliothek: en vidt drevet Sammenligning i vor Hr. Mossins Smag! §. 10. raades heller at forkorte Tiden med en god Bog, end med Selvfaber og Spil. "Hvor lykkelige ere vi, som kiende en god Bog, og dermed forkorte Tiden. Ikke sandt? Det er en inderlig Fornøjelse, det er søde Timer. Hvor levende blive vi, naar vi tale med disse Døde. Hvor gierne ville vi lade andre beholde Skallene, da vi smage Kiernen". §. 11. ligned Livet med en Bog, "hvori hver Dag skriver sit NB, og hvis Register Døden endelig gjør" o. a. m.

De Skribenter, Hr. Ulber har fulgt i Naturhistorien, ere Nieuwetyt, Scheuchzer, Derham, Swammerdam, Ray og Calver, Linnæus, Barter, Pontoppidan, Süßmilch, Schmidt, Sulzer, Plücher, Wolf, Krüger, Crusius, Lesser, Walpurger, Kösel, Ledermüller. Hvad Crusius har at gjøre i denne Fortegnelse, seer vi ikke; thi at skrive en Physik, uden selv at gjøre et Forsøg i Physiken, kan ikke give stor Myndighed som Naturlærer.

Hr. Ulber tilstaaer ellers, at han selv ikke er nogen Naturlærdig, og deraf, saavel som af Mangel paa Bekiendtskab med de nyeste Naturlærere, bør man forklare de hist og her forekommende Urigtigheder, s. Ex. S. 162 siger han, at Fiskene drage Vand igiennem Ørene. De drage ikke Vand, men Vand, og det gjør hos dem samme Tjeneste, som Luften hos de andre Dyr. Det Sted, hvor Vandet saaledes giennemløber, er heller ikke Ørene, men et til samme Brug, som Lungerne hos Landdyrene, indrettet Redskab. S. 163 "Muslinger og Østers ligge stedse paa Bunden, fordi de have ingen Blære i sig": Saa synker da en Steen i Vandet af samme Aarsag. S. 171". Demanten formedelst sine subtile og flygtige Deele dunster aldeles bort ved den største Solens Jld". Nej, det er tværtimod vist, at Demanten er meest ildbestandig af alle bekiendte Legemer, da man ikke engang ved den stærkeste Jld kan bringe den til at flyde, end siige bortdunste. S. 199". Østers have ikkunns een Sands, nemlig Smagen", og Følelsen. S. 226. "da nu Hiertet bestandig aabner og lukker sig, og igien udsöder af Lungen den Luft, som det faaer igiennem Munden og Næsen". Det er en ganske nye Theorie om Respirationen, som Hr. von Haller aldrig har drømt om. S. 242. "Blodet er rødt, fordi det er blandet med Svovel og et alkalisk Salt". Dette er den gamle Erøe, som Forfatteren immer holder fast ved; men nu omstunder er man bedre oplyst. Sammest. "Naar alkalisk Salt blandes med Svovel og Vand, saa antager et saadant Mixturen en rød Farve": ingen rød, men en hæslig brun Farve. S. 368". Naar man binder en Ring paa en Finger, og lader den slaae paa et Glas, giver den tilkiende ikke alene den nærværende Tids Maaneder, Timer og Minuter, men end og de forbigangne Aar af mit Liv". Dette er barnagtigt. Skriftet er forsynet med et dobbelt Register, det første over de fornemste bibelske Sprog, som ere oplyste og forklarede, det andet over de forekommende vigtigste Ting.

Aargangen af disse Blade koster:

3 Kjøbenhavn.
8 Mark.

Siælland og Lolland.
9 Mark.

Sydn.
9½ Mark.

Jylland og Holsteen.
10 Mark.

Kjøbenhavnſke Kongl. privil. Adressecontoirs
Kritiſke Journal.

No. 20. ————— 1770.

Dänisches Journal. Des Erſten Bandes Drittes Stück. Kopenhagen, Odense und Leipzig, verlegt G. C. Rothens Wittve und Proſt, 1768. Stor fra S. 349 til 590. — — Des Erſten Bandes Viertes Stück, 1769 Stor 194 S. 8.

De vidtløftigere Recenſioner i det tredie Stykke ere I.) S. Strøms Beſkrivelse over Søndmør. Zweyter Theil. II.) J. E. Gunneri Flora Norvegica. III.) O. F. Mülleri Flora Friedrichsdalina. Imod denne Recenſion indkom til Selſkabet allerede midt i forrige Sommer en vidtløftig Apologie til Indrykkelse, hvilken vi vegrede os for at imodtage, deels fordi den indeholdt Personaliteter imod en vis fortient Mand, ſom vare Sagen uvedkommende, og Opdageller angaaende det Danſke Journal-Selſkabs Lemmer, hvis Henſigt altid bør være miſtænkt, deels fordi det blev tilſendt os under et ubekjendt Navn. Saa meget vi tabte ved denne Umhed for en fortient Mand's Vre, da den ſtilte os ved en af vore dueligſte Medarbejdere, ſom fandt ſig fornærmet ved ovenmeldte Recenſion; ſaa vilde vi dog heller gjøre dette Offer, end give vor Upartiskhed til Pris, og gjøre vor Journal til en Gabestok for Animoſitet og perſonligt Fiendſkab. — IV.) J. B. Baſedows die Wahrheit des Chriſtenthums. V.) Eben deſſen Vorbereitung der Jugend zur Moralität. VI.) Eben deſſen Auszug der heil. Schrift. VII.) Briefe über Merkwürdigkeiten der Litteratur, I. II. Sammlung.

Her i en Anmærkning S. 437 ſige Forfatterne os deres Tanker om lærde Recenſioner. De lade til at være meeft for Recenſioner, ſom give paalidelige og ikke for vidtløftige Udtoge af det Vigtigſte i et Skrift, uden Kritik. Men naar de endelig ſkulle være kritiſke, ſaa forlange de den beſtedne og alvorlige Tone, hvori man ſiger en Skribent ſine vigtigſte Feil kort

og grundig, uden Smil og Spodſkhed. — Vi anføre diſſe Tanker ſlet ikke for at modſige dem, men for at viſe, at man lettere kan foreſkrive ſig ſelv Love, end holde dem, naar det kommer til Sagen ſelv. Saadanne Love ſætter man ſig, naar man er i en ganſke anden Forfatning, end den er, hvori man ſkal eſterleve dem, og derfor er det ingen Under, at Theorie og Praxis blive hinanden ſaa modſigende. Man ſkal maaskee finde meget ſaa Recenſioner i Dänisches Journal, ſom ere ganſke uden Kritik. Og hvor er det ogſaa andet mueligt, naar man ikke læſer et Skrift ſom blotte Maſkiner, og uden al Indſigt i dets Indhold? Om man end i en Recenſion holder ſig blot til det vigtigſte i et Skrift, ſaa er jo Udeladelsen af det, ſom er mindre vigtigt, eller ganſke ſlet, allerede en Kritik? Hvad den Tone angaaer, hvori vore Journaliſter critiſere, ſaa er den vel i Almindelighed meer alvorlig, end munter; dog mærker man og, at de kunne drage en Smil, ja undertiden end og en ſpodſk Smil; og det fortænke vi dem ikke. Det er lige ſaa umueligt, ſom vi til en anden Tid have bemærket, at bedømme alle Skrifter i een Tone, ſom at læſe dem alle i een; og overalt er det vel vanſkeligt at ſige, hvorledes en Kritik bør være, naar den ſkal være nyttigſt. Den Kritikus, ſom affekterer at opdage Feil, er laſtværdig; men den, ſom affekterer at ſkiule dem, er det ikke mindre. Den ſidſte er fiærkomnere for den ſkrivende Deel af Publikum, men hvad Nytte gjør han den læſende Deel, ſom dog er den ſørſte?

VIII. J. Hee over Chriſti Lidelſes Historie, drey Theile. IX. J. Krafts Sittender Wilden. Hvad mon de tydſke Læſere, ſom bleve fiiede af den vidtløftige Recenſion af dette Skrift i algemeine Deutsche Bibliothek, der dog var ledſaget med ſaa mange fine Kritiker og Bemærkninger, hvad mon de ville ſige dertil, naar de her af ſamme Skrift maae læſe et temmelig magert Udtog paa meer end to Ark?

— X. Chr. Horrebow *Specimen astronomiæ practica*.
 XI. *Xenophons Cyropædie af Baden*. XII. Streit-
 schriften zwischen dem Juden Marcus Salo-
 monsen Nyeborg og Philalethos.

No. XIII. følger Kurze Anzeige einiger Klei-
 nern altonaischen Schriften, og XIV. Fortsetzung
 der Anzeige von Schriften bey Gelegenheit des
 Todes Königs Friedrichs V, hvilken Anmeldelse
 vi for længe siden have ønsket at see Ende paa.

De gelehrte Nachrichten, hvormed Stykket
 flattes, bestaae i en Lections-Catalogus fra Gymna-
 sium i Altona; en Efterretning om Universitets Bi-
 bliotheket i Kiøbenhavn; et latinsk Programma,
 hvori Hr. Stakraad Kall beskriver de syv hebraiske
 Codices, som det til Arabien sendte lærde Selskab
 har opkøbt for det kongelige Bibliothek; og endelig
 et Avertissement angaaende Speculum Regale.

Efterretningen om Universitetets Bibliothek, som
 Fors. love at fortsætte, haabe vi, vil blive mange
 Læsere behagelig. Vi ville derfor her meddeele et
 kort Udtog deraf.

Den første Grund til Bibliotheket lagde for-
 modentlig Universitetets første Vice-Kanzler M. Pe-
 der Albertsen, som strax efter dets Stiftelse Aar
 1482 skænkede et efter de Tider anseeligt Antal af
 24 Bøger ad usum litterariæ facultatis artium al-
 mæ universitatis generalis studii havniensis. Der-
 ved forblev det vel, formedelt borgerlige og Reli-
 gions Uroeligheder, indtil Christian III, som, efter
 at han havde fornyet det ganske forfaldne Universitet,
 skænkede til Bibliothekets Formeereelse aarlig 50
 Rhinske Guld Gylden, og bestilte en Bibliotheca-
 rius til Opsigt. Siden vorte det idelig saavel ved
 kongelige som ved private Donationer. Blandt Bi-
 bliothekets kongelige Belgiorere fortæner i sær Chri-
 stian IV. at nævnes, som Aar 1605 ikke alene skæn-
 kede en smuk Bogsamling, hvoriblandt mange vigtige
 Haandskrifter, men lod det ogsaa indrømme en stor
 Sal over den nye Trinitatis eller runde Kirke, som
 han lod bygge for Universitetet, da man hidindtil hav-
 de maattet behjælpe sig med et meget snævert Rum i
 Hellig Gieskes Kirke. Dog kom Indretningen af denne
 Sal først fuldkommen i Stand under Friderik III,
 i hvis Nærværelse den høytidelig blev indviet den 7
 Julii 1657. De betydeligste af de private Dona-
 tioner, deels i Penge, deels i Bøger, ere Dr. Andr.
 Lymviks, Dr. Casp. Brochmans, Assessor Mu-
 les, Suivernes, Zopnernes, men for alle andre
 Stakraad og Præsident Peder Resens, som i 26
 Aar med utroelig Møye havde samlet en stor For-
 raad af Skrifter, meest hørende til den nordiske

Historie og Oldkundighed, hvoriblandt en anseelig
 Mængde Haandskrifter, hvilke alle efter hans Død
 kom til Universitetets Bibliothek.

Ved disse og flere Gaver vare Universitetets
 Bogsamlinger vorte til et anseeligt Antal, og den
 største deraf oversleg allerede 30,000 Bind. Men
 hvad saa mange Aars Møye havde samlet, blev paa
 en eneste Dag et Offer for Luen i den ulykkelige Kiø-
 benhavns Ildbrand 1728. Dog tænkte Friderik
 IV. strax paa et nyt Bibliothek, og forærede Univer-
 sitetet til en Begyndelse alle Dubletter, som foresand-
 tes i det kongelige Bibliothek, hvilke beløb sig til et
 stort Antal. Hans Søn og Efterfølger Christian
 VI. forsøgede dem endnu med det anseelige Bibliothek,
 hvilket han, som Krouprinds, havde samlet; og ikke
 alene i den nye Foundation af 31 Martii 1732 blev
 forordnet, at de Indkomster, som faldt i Vacancen
 af et Professorat, skulde anvendes til at anskaffe nye
 Bøger, men der bleve end og siden til samme Brug
 anviste 300 Rdlr. aarlig af Studii- Skatten, og af
 Decanatets Indkomster aarlig 100 Rdlr. af Hendes
 Kongelige Hønhed Prinsesse Charlotte Amalia fik
 Bibliotheket, foruden en Mængde andre Bøger, en
 stor Samling af skrevne og trykte tydske Psalmebø-
 ger, som ikke let har sin Lige. Af Privatdonationer
 efter Branden var den vigtigste, den fortreffelige
 Samling, i sær af Haandskrifter og originale Diplo-
 mer, som Professor Arnæ Magnæi efterlod sig, og
 forærede dertil, hvormod Forfatterne love en besøn-
 derlig Efterretning. Desuden fik det mange og store
 Bærker ved Akademiets Patron Geheimeraad Jørg
 Rosenkrantz, ligeledes ved Statholder Ranzou;
 men i sær fik Bibliothekets Fond en anseelig Tilvæxt
 i Aaret 1735 ved Biskop Trelunds Legat af 6000
 Rigsdaler, hvoraf Renterne skulde anvendes til at
 købe theologiske og philologiske, eller og til Kirkehisto-
 rien hørende Bøger. Conferenzraad Rostgaard
 forærede Bibliotheket 1737 et arabisk og persisk Bog-
 trykkerie, og testamenterede det 1745 en anseelig
 Deel af sin store Bogsamling. Endelig blev det 1752
 forøget med heele Rektor Falskers Bibliothek, hvortil
 er kommet 1763 Legatum Bartholinianum.

Det fjerde Stykke har, ventelig ved en For-
 seelse, sit eget Sidetal, adskilt fra de forrige Styk-
 ker, og indeholder I.) Mr. Mallets *histoire de Dan-
 nemarc*. II.) G. C. Veders *Einleitung zur Krau-
 ter Kenntniß*. III.) Eines Predigers *Briefe
 zweyter Theil*. IV.) A. J. Lehmanns *Vor-
 schläge zur Aufrichtung des Christenthums un-
 serer Zeit*. V.) Plesner om *Rigdommens Mis-
 brug*

brug og rette Brug. VI.) *M. Werneri Clavis Linguae latinae.* Hr. Werner kan her faae at see, at vi ikke ere de eneste, som holde hans Lexicon for en slet Bog. VII.) *M. Jacob Badens* Anfangsgründe der griechischen Sprache. Hvad mon den gode Conrektor S* har sagt til den dobbelte Compliment, han her faaer, deels for den Ehre, han lod een af sine Discipler holde imod Fortalen til denne Græske Grammatik, deels for sine lærde Resterretninger, hvori han strax lod den astrykke? "Ein junger studierender" hedder det her i en Anmærkning S. 88, "John Schewing, hat noch im vorigen Jahre durch eine in der hiesigen Lateinischen Schule gehaltene Rede das Lesen des griechischen N. T. in den Schulen gegen Hrn Baden vertheidigen wollen. Dem jungen Schewing verdienen wir es nicht, eine solche Ehre gemacht zu haben, denn in den meisten Schulchrien wird doch, eben so wie in dieser, mit vielen Worten nichts gesagt, aber gedruckt hätten wir sie nie zu sehen gewünscht. Doch sollte sie endlich gedruckt werden, so könnte sie frenlich keinen würdigern Platz finden, als in einem Anhang zu den sogenannten Kopenh. Nachrichten von gelehrten Sachen". VIII.) *M. Baltazar Münthers* Prædigten. IX.) Prædikener til at befordre en hellig Vandel for Gud. Den næstsidste Prædiken holde Forfatterne for den bedste, og for den, som burde havt Prisen. X.) *Ch. Bastholms* Predigt om dritten Ostertage. XI.) *Joh. Elias Schlegels* Werke. I til 4 Deel. XII.) *D. Zenslers* Briefe über das Blatterbelzen. XIII.) *J. A. Matthiesen* *Dissertatio inauguralis.* XIV.) *M. Sartorffs* Erfarungen von volständigen Geburten. XV.) Kurzgefaste Anzeigen. Indeholde Slutningen af de Leilighedestykker, som udkom ved Kong Friderik V Død, og andre smaa Skrifter. XVI.) En Resterretning om Hr. Professor Veders Flora, som findes paa sit Sted i vor Journal.

Stats-Journal for Aaret 1769 og tilbage i Tiden. 1ste Aargang. Kiøbenhavn. Trykt hos Paul Hermann Høecke. 1770. Stor 140 S. 8.

Man finder vel noget her, som ikke saa egentlig henhører til en Stats-Journal, og atter savner man noaet, som kunde synes at fortjene Sted i saadant et Skrift. Men det er ogsaa en Begyndelse, som kan blive fuldkomnere, og som ganske vist vil blive det, da Adresse-Contoiret i Kiøbenhavn, som

udgiver denne Journal, synes Aar for Aar at forøge sin Iver for at gjøre sin Stiftelse alt nyttigere for det Almindelige. Og naar vi gaae tilbage i Tiden, og erindre os denne Stiftelses svage Begyndelse, og derhos betænke de store og vigtige Følger, den allerede har havt, de mange nyttige Anlæg og Indretninger, den enten har givet Anledning til, eller dog befordret, saa kiende vi intet Institut, anlagt af Privatfolk, som havde havt en meer velgiørende Indflydelse paa det Almindelige, end Adresse-Contoiret i Kiøbenhavn. Vi sige dette af en reen Overbeviisning, uden Hensigt til nogen Forbindelse, hvori vi staae med dette Contoir. Men ligesom vi holde det for partist, at smigre nogen offentlig for en privat Forbindelses Skyld, saa holde vi det ikke mindre for partist og feigt, at tilbageholde nogens fortiente Roes af den samme Aarsag.

Vi ville anføre Artiklerne af denne Journal, og man skal da selv kunne skønne om deres større eller mindre Vigtighed. Den første Artikel kaldes: *Vres- og Embeds-Trappe* for 1769 og tilbage i Tiden. Det er en Alphabetisk Fortegnelse paa de Personer, som i forrige Aar have faaet nogen Bærdighed eller Betiening; hvis forhen beklædte Bærdigheder og Betieninger da tillige anføres. Derpaa følger en Døds-Liste for 1769, ligeledes i alphabetisk Orden. — Giftermaals Guldbrydelse for 1769 er for Rumets Skyld sparet til næste Aargang. — Fødte, Døde og Copulerede i Kiøbenhavn i 97 Aar, nemlig fra 1672, da man først begyndte med saadanne Antegnelser, indtil 1769. En vigtig Artikel! Hist og her mangle nogle Aar, indtil 1725, da Fortegnelsen siden er uafbrudt. Efter et Middeltal, uddraget af 45 Aars uafbrudte Listes, beløber sig de Fødtes Antal i Hovedstaden aarlig til 2557, og de Dødes til 3145; sølgelig skulde efter de Sugmilchske Proportioner Indbyggernes Antal i Kiøbenhavn ikke gaae meget over 60,000 Mennesker. Efter den strænge Vinter 1740 mærker man i de næste Aaringer en kiendelig Aftagelse i de Fødtes Antal; dog reiser det sig snart igien. Men Aaret 1759 udmærker sig i sær ved det ringe Antal af Fødte; hvortil Aarsagen vel til deels maa søges i Garnisonens Formindskelse; dog bør der vel endnu have været andre Aarsager. I de tre sidste Aaringer har de Fødtes Mængde kiendelig tiltaget; saa man skulde troe, at Kiøbenhavns Indvaanere formeerede sig aarlig. — Om det frie Jordemoderhuuses Stiftelse, samt Fødte og Døde fra Stiftelsens Begyndelse 1750 til 1769. De Fødtes Antal beløber sig i 17 Aar i alt til 5,166 Børn. — Fødte og Døde i Ser-
uig.

tugdommerne Slesvig og Holsteen og de Kongelige Grevskaber, fra 1736 til 1769. Summen er i 34 Aar af Fødte 356,859, af Døde 345,926. Over Dannemark finde vi ingen Fødtes og Dødes Lister. — Politisk Beregning over Fødte og Døde i Verden m. m. Dette er et artig brugbart Extract af Süßmilchs göttliche Ordnung v. s. v., som indeholder de vigtigste Resultater af Beregningerne over Døde og Fødte. — Kjøbstædernes Consumtions Forpagtnings Summe for 15 Aar. Utter en vigtig Artikel, som kan give Anledning til mange Slutninger angaaende vore Kjøbstæders Aftagelse. — Det Asiatiske Compagnies hjemkomne og bortgangne Skibes Ladningers Værdi, hvad deraf er udført, og hvad der er blevet i Landet, fra 1732 til 1745. Ikke mindre interessant! For de øvrige Aaringer loves i næste Aargang. — Stifternes Indbegreb i Dannemark. En Fortegnelse paa Antallet af Aamter, Herreder, Kjøbstæder, Sogneskirker, Herregaarde, Landsbyer, Genslegaarde, Vandmøller, i ethvert Stift. — Cossardi-Skibenes Antal i de Kongelige danske og tyske Stater. Fragter fra og paa Kjøbenhavn for 4 Aar. Vexel-Courser for 22 Aar. Vi behøve ikke at erindre, hvor interessante alle disse Artikler bør være for de Handlende. — Borgerlige Udgifters Beløb i Kjøbenhavn for 36 Aar, nemlig fra 1727 til 1762. En alt for vigtig Artikel for Kjøbenhavns Borgere! — Borgemeesterne i Kjøbenhavn fra Reformationen til Souveraineteten. Præsidenterne i Kjøbenhavns Magistratur fra Souveraineteten. Borgemeesterne i Kjøbenhavns Magistratur siden Souveraineteten. Politimestere i Kjøbenhavn. Raadmænd i Kjøbenhavn efter Souveraineteten. Ingen af disse Artikler havde man savnet i en Stats-Journal. — Prisen paa Korn og Feedevare i Kjøbenhavn fra 1760 til 1769. — Capitelstaxt i Sieland for 169 Aar. En vigtig Tabel, og bliver endnu vigtigere, naar de andre Stifters Capitelstaxt i næste Aargang kommer til. — Kongelige Privilegier, udgivne 1769. — Tallet paa blaa og hvide Riddere og flere Rangspersoner til 1769 Aars Udgang. Gaaer ifkun til Commerzraaber, men loves fuldstændigere en anden Gang, og kan, naar den bliver fuldstændig, være lige brugbar for Sattirskriveren og Statsmanden. — Masketaders Oprindelse og Fremgang. Hører da nu ogsaa til en Dansk Stats-Journal! Men er det ogsaa vist, at Masketaderne have havt den Oprindelse, som her siges? eller er det maaskee en Satire? — Kongelige Forordninger og aabne Breve for 1769. — Kjøben-

havns Magistrats Forandring og Forbedring paa deres Gods. Den nye Indretning paa Hirschholms Amt. Den Bernstorffske Jurvetning. Disse 3 Artikler ere gode til en Begyndelse, og det var at ønske, at man fik flere af det Slags. — Anmærkningsværdigheder for 1769. Ere endda ikke alle saa anmærkningsværdige, som man burde ventet dem i en Stats-Journal. — Journal over politiske Tildragelser 1769. Et smukt Stykke taget af den i Haag udgaaende Mercure historique & politique. — Om Frimurerne og deres Loger i Kjøbenhavn. Vil ikke sige meget. — Hans Kongelige Svendske Majestets Kong Adolph Frideriks Genealogie. I en Dansk Stats-Journal? — Bøger og Skrifter, udkomne 1769. Prisen er højsat, og undertiden henviist til det Sted i vor Journal, hvor Bøgerne ere recenserede. — Endelig sluttes med en vigtig Artikel: Actiers Auctions-Priser for 10 Aar, de laveste og høje.

Rector Falsters Vers over Kong Friderich den Sierde. Udgivet af Andreas Kaarup, Aar 1770. Kjøbenhavn, trykt hos August Friderich Stein. Stor 43 S. 4.

Dette Vers er opsat i Aaret 1737, og udgives nu først efter et Haandskrift, som Hr. Kaarup har faaet af Rector Falster selv, sin forrige Lærer. Det indeholder Kongens Krigs- og Freds-Historie, Beskrivelsen af hans Felttog og fornemste Anordninger i geistlige og verdslige Sager. I hen-seende til Krigs-Historien forsikrer Udgifveren, at Falster har faaet nogle derhen hørende Particularier af Gabel, som var med paa Flaaden, og blev siden Stiftsbefalingsmand i Ribe. For Verset selv havde det vel været bedre, om det var udkommet for tredive Aar siden, end nu, da vi haabe, at vore Landsmænds Smag i Poesien har forbedret sig saaledes, at de umuelig kunne finde Behag i den falske Wit-tighed, de mange uædle Billeder og Lianelser, det platte og profaiske Sprog, som de her forefinde. Imidlertid bør dette ingenlunde frænke Rector Falsters sande Roes, som ved andre Arbejder har gjort sit Fæderneland Ære. Men naar Hr. Kaarup vilde vedligeholde sin Lærers Amindelse paa en Maade, som skulde vidne om hans Kiærlighed og Høypagelse, saa havde vi heller ønsket, at han var kommet over eet af hans philologiske Haandskrifter, hvoraf han skal have efterladt sig adskillige, og befordret det til Trykken. Han vilde derved have forbundet sig ikke alene Landsmænd, men ogsaa Fremmede, som ikke nævne Falsters Navn uden Høypagelse.

Kjøbenhavnſke Kongl. privil. Adressecontoirs Kritiſke Journal.

No. 21. ————— 1770.

C. S. Gellerts Fabler og Fortællinger i Tvende Deele. Oversatte i Dansk ved Barthold Johan Lodde. Kjøbenhavn 1769. Findes tilkøbs hos Portneren ved Comoedie-Huuset, for 4 Mrk. Danske, tilligemed et nyt Dplag af Tayre for 24 Sk.

Mr. Lodde har alt for mange Aar siden oversat adskillige af Gellerts Fabler og Fortællinger, deels i en egen Samling, deels i Biekuben; og den Smag og Lykke, hvormed disse Prøver vare udarbejdede, opvakte hos mange det Ønske, at han vilde foretage sig en Oversættelse af alle Gellertske Fabler og Fortællinger, og udgive dem i en Samling; hvilket han her har gjort. Det var for lidet sagt til denne Oversættelses Roes, at den, skjønt Oversættelse, er meer værd, end alle vore danske saa kaldte Originalfabler, hvoraf vi have saa stor en Mængde fremfor af andre Wittigheds Værker, at man burde holde dette Slags Composition for det letteste af alle. Men endog denne Tanke burde ingen have, som havde læst en Gellertske Fabel til gavn; og vi ere af den Mening, at der behøvedes mindre Genie og Konst til at forfærdige en halv Snees Originalfabler efter en Bies Maneer, end til at oversætte en eeneste af Gellerts med Mr. Loddess Lykke.

Mr. L. Fortieneste, som Oversætter, er, at han med Lethed og ligesom Sympathie fatter sin Originalskribents Mand, og sætter sig i hans Tone. Dertil hører Genie og Smag. Hvem tvivler om at høre Gellert, naar han læser følgende Fortælling:

”Bonden og hans Søn.

”En god dum Bondedreng, som med sin Junker Hans var reist som Tiener udenlands,
Og bragte med sig hjem den overmaade Gave,
(Trods, at hans Herre selv saa stor den kunde have)
At lyve ret dumdriftigen,
Sik, da han nu var kommen hjem igien,
Engang paa Landet med sin Fader,
Og Monfor Lars, som fandt, imens de vandrede,
Sid til at lyve brav, en heller efterlader
At bringe Løgne frem, som vare beestiske.
Nu maa det sig til hans Kløfte fikke,
At en stor Hund lod sig paa Marken see.
Ja, Fader, sagde da den Uforkammede,
I maae nu troe mig eller ikke,
Men jeg skadsøste tør for Eder og enhver,
At jeg har seet en Hund — ved Haag, hvor Begen er

Eil Franterig, den var — — ja jeg en Skielm vil være,
Om den en større var, end eders største Hest.

Ja, sagde Faderen dernæst,
Det er forunderligt; dog allesteder ere
Begyndte med eet og andet, som er rart.
Som for Exempels Skyld, den Beg, vi have taget,
Os fører til en Broe af en særdeles Art,
Hvorover vi skal gaae; den mange har bedraget;
(Ehi overalt er det en ganske rigtigt der.)
Paa Broen ligger der en Sten, hvorpaa enhver,
Som over Broen gaaer, og samme Dag har løvet,
Sig skode, falde, ja sit Been strax brode maa.

Herover Drengen blev forbaust og misfornøvet.
At Fader, sagde han, jeg beder løb en saa.
Dog, at vi Hunden skal igien paa Tale føre,
Hvor stor var det jeg sagde, at den var?
Som eders største Hest? Dertil vil meget høre,
Jeg det nu ret erindret har,
At Hunden kun et halvt Aar gammel var;
Dog jeg derpaa tør sikkert svære,
At den var nok saa stor, som mange Dyr ere.

De gik et Stkke frem endnu,
Og Larses Hierte slog. Hvor ran det andet være?
Ehi ingen broder dog med Lyst sit Been i tu;
Den skrækelige Broe han fik i Sigte nu,
Og fælte alt det Beenbrud halv;
Ja Fader, sagde han, den Hund, hvorm vi talte,
Var stor, ja, om jeg den og lidt for stor afmalte,
Saa var den dog langt større end en Kalb.

Han nu til Broen kom. Lars, Lars, hvor vil det gaae?
Hans Fader gik foran; men Lars holdt ham tilbage;
At Fader, sagde han, I ikke være maa
Et Barn, og det for Sandhed tage,
At jeg saa stor en Hund, som jeg før sagde, saae;
Ehi kort og godt jeg vil erklære,
Førend vi over Broen gaae,
Den Hund en større var, end alle Hunde ere.”

Mr. Loddess Oversættelse holder meffendeels en fornuftig Middelvej imellem en alt for fri og vittig Oversættelse, hvoraf den ene Halvdeel hører Oversætteren selv til, og en alt for slavisk, som biader sig til et hvert Ord og hver Linie. En alt for vittig Oversætter er Gellert slet ikke trent med. Hans Fortællingsmaade har gemeenlig al den Rigdom og Udførlighed, som den vel bør have, naar den ikke skal dables; og dersom vi tørde vove en Kritik over en Mand, hvis Næste vi ere, saa forekomme os nogle Steder i hans Fortællinger, hvor vi snarere maatte finde at beskære, end at indpode. Vi erindre os at have seet en fransk Oversættelse af nogle Gellertske Fabler og Fortællinger, som, fordi

den faldt i denne Feil, og forbedrede ethvert Gellertsk Indfald og nye Vittighed, var uudstaaelig og næsten væmmelig. Denne Feil er nu vist ikke Hr. Loddes. Vi troe snarere, at han mange Gange falder i den modsatte, og ikke udtrykker al den Vittighed og Munterhed i Originalen, som vi forlangede udtrykt i en fuldkommen god Oversættelse. Den allerførste Fabel: Nattergalen og Lerken, maa tiene til Exempel:

” Engang en Nattergal sang med den største Kunst,
Og i den ganske Egn vandt alles Lov og Gunst ”
— Alles Lov og Gunst i den ganske Egn havde muntre og kortere været udtrykt ved: heele Egnens Gunst ” der ganske Begend Gunst ” — Det Engang har hos Hr. L. ingen fast Tone; snart sætter han den paa den første, snart paa den sidste Stavelse. I daglig Tale sættes Tønen ikke paa den første Stavelse, uden naar det hedder saa meget som en eeneste Gang; ellers paa den sidste.

” Alting saa stille var, at en et Blad sig rørte ”
Alting saa stille var, er et mat Tillæg, som ikke forbedrer Originalen:

Die Blätter in den Gipfeln schwiegen,
Und fühlten ein geheim Vergnügen.
Den sidste Linie har Hr. L. slet ikke oversat.

” Hver Fugl sin Svov forlod, og alle Dyrene
Paa denne søde Sangerste
Saa tause som henrykte hørte ”
For disse tre maadelige Linier have vi to meget poetiske i Originalen, som her har tabt meget:

Der Vögel-Chor vergaß die Ruh,
Und hörte Philomelen zu.

Fuglenes Chor — Philomele — man kiender det poetiske Sprog; men hver Fugl — den søde Sangerste, hvor mat og prosaisk! — Alle Dyrene er et Tillæg, som man gierne kunde taale, dersom man ikke aabenbar saae, at det var der for Rimets Skyld — saa tause, som henrykte, er ganske under det poetiske Sprogs Værdighed

” Aurora selv kom frem, men sagtede sin Sang,
For desto længere at høre denne Sang;
Thi Nattergalens Røst selv Guderne fornøyer,
Og denne, paa sliig Gunst og Ære skjønnende,
Gudinden til Fornøelse
Sin Stemme listigen ophøyer ”

Og denne, paa sliig Gunst og Ære skjønnende, er en ganske upoetisk Linie. Denne, sliig, Gunst og Ære, ere ikke Udtryk af det poetiske Tungemaal; og vore Participia activa synes os endog i Prosa siendse at have noget Glæbende, men i Poesie ere de næsten utaalelige.

” Strax efter blev den taus. En Lerke nærmer sig,
Og siger: Nattergal, du overtreffer mig
Og alle Fuglene i listig Sang og Stemme;
Men det mishager mig, at i det ganske Nar

Man kuns i nogle Uger faaer
Din Røstes Sødhed at fornemme”.
Du synger, som det hedder efter Originalen, er uden Tvivl langt smukkere og naturligere, end: man faaer din Røstes Sødhed at fornemme.

” Men Nattergalen loe ad den Bebreidelse,
Og til sin sære Røst den Feil udtvædede ”
Ad den Bebreidelse er et Tillæg. Det, som udtrykkes i den sidste Linie, har meer Munterhed i Originalen, da det der lægges i Nattergalens Mund:

” Doch Philomele lacht und spricht:
Dein bitter Vorwurf kränctt mich nicht,
Und wird mir ewig Ehre bringen.
Vi blive ved i Hr. L. Oversættelse:

” Jeg synger, sagde den, kuns skaffet, som du siger;
Hvorfor? paa det at jeg des bedre siunge maa ”.
Sagde den — som du siger — paa det at — er alt sammen Skyldfalk, som svækker Udtrykket.

” Naturen det vil have saa,
Jeg ikke fra dens Orden viger;
Naar den befaler det, da har jeg strax udsunget,
Thi den vil ikke være tvunget ”.

I stedet for den ene Linie:

” Naar den befaler det, da har jeg strax udsunget ”
ere to i Originalen:

So lange sie gebeut, so lange sing ich nur,
So bald sie nicht gebeut, so höre ich auf zu
singen.

I Oversættelsen af den tillagte Lære eller Moral har Hr. L. taget sig store Friheder med at forandre eller udelade af Originalen, hvilke vi ingenlunde billige. Men for Kortheds Skyld ville vi anføre hans Oversættelse med Originalen ved Siden; og da vi i et Anhang til Anweisung zur Dänischen Sprache Kopenhagen und Odense bey Rothens Wittwe und Probst 1767 finde en anden Oversættelse af samme Fabel, som vi holde for i denne Deel at komme Originalen nærmere, saa ville vi ogsaa tilføje denne, og overlade Lærerne Sammenligningen og Dommen. Hr. L. oversætter saaledes:

” Poeter og Skribentere,
I maae af Nattergalen lære,
Naturen lydige at være,
Og følge dens Tilskyndelse;
Og skriver en, saa længe Lysten vil,
Men kuns saa længe som I have
Den Geist, Forstand og muntre Gave,
Som Eder ret beqvemme gjør dertil;
I da kan Mesterstykker skrive,
Og eders Navn og Skrifter blive
I Ære og bestandig Pris;
Men naar Naturens Kræfter svækkes,
Og eders Geistes Dinger hæftes,
Da følger Nattergalens viis,

Dg nøyes med den Roes, som J forhvervet have,
Om man den ikke skal for Eder selv begrave,
Dg J med Græmmelse den overleve maae,
Dg aldrig meere faae."

J Originalen hedder det:

O Dichter, denekt an Philomelen,
Singt nicht, so lang ihr singen wollt.
Natur und Geist, die euch befeelen,
Sind euch nur wenig Jahre hold.
Soll euer Witz die Welt erkücken:
So singt, so lang ihr feurig send,
Und öffnet euch mit Meisterstücken
Den Eingang in die Ewigkeit.
Singt geistreich der Natur zur Ehren,
Und scheint euch die nicht mehr geneigt,
So eilt, um ruhmlich aufzuhören,
Eh ihr zu spät mit Schande schweigt.
Wer, spricht ihr, will den Dichter zwingen?
Er bindet sich an keine Zeit.
So fahrt denn fort, noch alt zu singen,
Und singt euch um die Ewigkeit.

Dg i den ommeldte Oversættelse:

O Digtere, lær eder det i Minde staae,
J, som trods Tid og Aar at synge smukt begiere.
Natur og Geist, som eders Sang besiele maae,
Kun nogle Aar vil eder gunstig være.
Vil J med eders Sang henrykke,
Saa synger kun, mens J har Munterhed;
En andet end et Messersstykke
Kan aabne Vey til Evighed.
Lad eders sindrig Sang Naturen eene ære,
Dg synes J hos den en meere Gunst at faae,
Saa iler, for med Roes at kunne lade være,
Dg venter en, til J med Skamme tie maae.
Hvem vil da, siger J, hvem vil en Digter tvinge?
Han bindes en til Tid, han synger frit.
Vel an! saa bliver ved at synge,
Til J gaaer Evigheden quit.

J Almindelighed har Hr. Loddes Udtryk ikke Styrke og Poesie nok; og de slæbende Hielpoord man, Fan, skal, monne og fl., som Digterne bør skve saa meget mueligt, bruges alt for ofte af ham til at udfylde Linien. Men med alle dens Mangler bliver denne Oversættelse ypperlig i det Heele, og fuldkomnere, end vi vel troe, den kunde komme fra nogen anden Haand. Dg vi vilde ansee det for et Beviis paa den gode Smags Udbredelse hos os, dersom denne Oversættelse kunde blive saa bekendt, at det maatte holdes for en Skam, ikke at eye, eller i det mindste ikke at have læst den; ligesom det i Endskand holdes for en Skam, ikke at finde et Exemplar af Cellerts Fabler og Fortællinger i en vel opdraget Familie.

Sortegnelse paa det Kongelige Danske Landhuusholdnings Selskabs Medlemmer, fra

fra Selskabets Begyndelse til den 29 Jan. 1770. Kjøbenhavn, trykt hos Nicolous Møller, Kongel. Hof-Bogtrykker, 1770. Stor 29 S. 8.

Den hastige Tilvæxt af Medlemmer, som det Kongel. Danske Landhuusholdnings Selskab i saa kort en Tid har faaet, bør fornøye alle retskafne Patrioter, og udlægges som et Beviis paa, at Patriotismus, og en ædel og minteresseret Tænkemaade ikke ere saa ufordragelige med et Monarkies Grundforfatning, som nogle Monarkiets Fiender vel vilde indbilde os. Det er et af de behageligste Syn, som en frittænkende Borger i et Monarchie kan nyde, at see et saa blandet Selskab opstaae og tiltage, som dette, hvor Statsministeren, Hof- og Land-Adelen, Krigsmanden, Bonden, Kjøbstædmanden, Kunstneren, Haandværksmanden og den Lærde, arbeide imellem hinanden paa Fædrelandets Bedste, og ingen forlanger andre Forrin for sine Medborgere, end de, en høiere Indsigt, eller en større Patriotismus utvungne giver ham. Saadant et Selskab fortiente den Naade, at have en Monark, som sætter sin Ære i Kærlighed til Fædrelandet, til sin allerhøieste Protector. Det fortiente den Lykke, at have en Herre til sin Præsident, som ved sin Rettskaffenhed og Wiisdom er værdig at eye sin Konges fulde Fortroelighed, hvis Hengivenhed for Kongens og Landets Tjeneste med Opofrelse af egne Fordeele, har opvakt ham en almindelig Høysagtelse og Beundring. Dg saadan en Præsident fandt Selskabet i Hans Høngrevelige Excellenz Hr. Geheimeraad Greve af Bernstorff, som med en Pluralitet af Stemmer, der bør ansees, som et talende Beviis paa en Deel af de bedste Borgeres Fortroelighed til denne Statsminister, er bleven udkaaret ved et frit Val. Selskabets Vice-Præsidenter ere for Tiden Hr. Justizråd Hübner og Hr. Professor Dons, begge Mænd af prøvet Indsigt og Duellighed. Hr. Hübner fører sædvanlig Ordet i Selskabets Møder, og hans modne Indsigt, sagtmødige Tænkemaade, tydelige og ordentlige Foredrag, lover Selskabet de allerstørste Fordeele. De øvrige Selskabets Betiente ere Hr. Martfeldt, Sekretær, en Mand, hvis store Kundskab, Erfarenhed og Activitet, gjøre ham til en vigtig Lem af Selskabet, og Hr. Agent Solt, Casserer.

Foruden de Medlemmer, hvorpaa her gives Fortegnelse, og som beløbe sig til henimod 300, ere siden tilkomne adskillige, saavel ordentlige, som corresponderende, hvis Navne ere bekendtgjorte i Adressecontoirets Efterretninger.

Sortegnelse paa de Priismaterier og Premier, som det Kongelige Danske Landhuusholdnings Selskab udsætter for Hans Kongelige Majestets Riger og Lande, for Aaret 1769. Kjøbenhavn, trykt hos N. Møller, Kongel. Hof-Bogtrykker 1770. Stor 30 S. 8.

De udsatte Prismaterier ere 20 i Tallet, 10 theoretiske, og lige saa mange praktiske. Vort Rum tillader os ikke at anføre dem uden i Korthed; de som begjære nærmere Oplysning, bør søge den i Fortegnelsen selv.

De theoretiske Materier ere 1.) om de vigtigste Natur-Produkter for Rigerne. Selskabet søgte sig herom trede Afhandlinger, een for Danmark, een for Norge, og een for de sydlige Provinser. Premien er for hver Afhandling 50 Rdlr., og Afhandlingerne maatte indleveres inden 1ste December 1770. 2.) Om Opdagelse af Steenkul efter udvortes Kiendetegn. Premien er for den bedste Afhandling 50 Rdlr., for næstbedste 20 Rdlr. Indleveres inden samme Tid. 3.) Om Sisseriernes nærværende Tilstand og muelige Stor. Pr. 50 Rdlr.; indleveres inden indeværende Aars Udgang, om ikke længere Tid forlanges. 4.) Om danske uldne Manufactur; Vahres Sammenligning med Fremmede. Pr. for den fuldstændigste Afhandling 50 Rdlr., for næstbedste 20 Rdlr. Indsendes inden 1ste December 1770. 5.) Om det bekvemeste Hospitals- Arbeid. Pr. 20 Rdlr. " Forslaget " maatte være nyt, om ikke aldeles i henseende til Arbeid " det, saa dog i henseende til Arbeidsmaaden ". En haard Condition, som saa skulde findes villige til at underkaste sig!. Indleveres inden 1ste August dette Aar. 6.) Om Tegnekunstens Udbredelse til Smaastederne. Det maatte kunne skee uden egne Skolars Opretning. Pr. 20 Rdlr., og indleveres inden 1ste September 1770. 7.) Om de danske Kiøbstæders Opkomst. Pr. 50 Rdlr.; indsendes inden 1ste November 1770. 8.) Om Handels-Historier af egne Handels-Gavne. For den bedste Afhandling 50 Rdlr., næstbedste 20 Rdlr., og for den næst derefter 10 Rdlr. Indsendes inden Aarets Udgang. 9.) Om indenlandske Produkters og Vahres Dyrkning og Tilberedelse for Vestindien. Pr. 50 Rdlr. Indsendes inden Aarets Udgang. 10.) Om Konsternes Forbedring for Rigerne i Almindelighed. Pr. 50 Rdlr. eller større efter Tingenes Vigtighed. Indsendes inden Aarets Udgang.

De praktiske Materier eller for Næring og Biering ere 1.) for Sælledskabets Ophævelse i Danmark, fra 29 Januarii 1770 indtil samme Datum 1771. Pr. for den priseligste Gierning ved omstrevne Handling 100 Rdlr.; for næst bedste 50 Rdlr.; for den næste derefter 25 Rdlr. Selskabet udsætter disse Premier for 3 Aar; og tilførladelige Attester for det første Aar indleveres inden den første Mars 1771. Det er tilkun Selvejer-Bønder, som kunne gjøre sig Haab om disse Premier, og egentlig saa kaldte Proprietærer eller Herremænd ere derfra udelukte; af hvad Aarsag? indse vi ikke tilfulde. 2.) For levende Gierders Plantning sammesteds, opførte efter Bekendtgjørelsen af dette. Pr. er for den største Mængde, ikke

mindre end 800 Favne, 100 Rdlr.; for den næste Mængde, ikke mindre end 400 Favne, 50 Rdlr.; for den tredje Mængde, ikke mindre end 200 Favne, 25 Rdlr. Paalidelig Attest herom indsendes til Selskabet inden 1ste November 1771. Plantningen maa være 9 Maaneder gammel, inden Premie kan søges. Selskabet foreslaaer tillige den til levende Gierder bekvemeste Vægt. 3.) For Hollandsk Silde-Salning i Norge. For den største Mængde, ikke mindre end 40 Fierdinger, 100 Rdlr.; for den næste, ikke mindre end 20 Fierdinger, 50 Rdlr. Beviiser indsendes inden Aarets Udgang 1770. 4.) For Uld-Spinderie i Sieland og paa Nøen. For den største Mængde, ikke mindre end 400 Pund, 100 Rdlr.; for næste Mængde, ikke mindre end 300 Pund, 50 Rdlr.; for næste Mængde derefter, ikke mindre end 200 Pund, 25 Rdlr. Attester maae indsendes til Selskabet inden den 1ste Maii 1771. En tillagt Clausul for de Proprietærers Skyld, som kunde være værdle nok til at forsøge deres Bønders Hoverie- Arbeide, for at gjøre Paastand paa Premien, bør bemærkes af Bedkommende. 5.) For danske Kapmeslere eller Sukker-Ører for Vestindien. For den største Mængde, ikke mindre end 10 Dossin, 50 Rdlr.; for de dernæst bedste, ligeledes ikke mindre end 10 Dossin, 25 Rdlr. 6.) For dansk Sæbe, lig den Venetianske eller Marselliske. For den største Mængde, ikke mindre end 300 Pund, 50 Rdlr.; for den næste Mængde ikke mindre end 150 Pund, 25 Rdlr. Tilstrækkelig Beviis, at Sæben er her i Danmark fra først af fabrikeret, indleveres til Selskabet inden Junii Maaned dette Aar. 7.) For Opfindelsen af en Karre til Skaansel for Gadernes Broelægning. Pr. 20 Rdlr.; indleveres til Selskabet inden 1ste Junii dette Aar. 8.) For indenlandsk Handel med Pile eller andre Baand. For den største Mængde ikke mindre end 4000 Baand store og smaae, 50 Rdlr.; for næste, ikke mindre end 2000 Baand, 25 Rdlr.; for den næst efter, ikke mindre end 1000, 10 Rdlr. Bedbørlige Attester om Tingen maae indløbe inden April 1772. 9.) For dansk Øls Udførsel til Vestindien. For den største Mængde paa Lønder, ikke mindre end 30 Lønder, 50 Rdlr.; for den næste Mængde, ikke mindre end 20 Ldr., 20 Rdlr. Samme Premie udsættes for dansk Øl paa Norske Boutellier, med dobbelt Premie for samme Mængde, 136 Boutellier omtrent beregnede paa Lønden. De tilførladeligste Attester om Ølets Udførsel herfra og Indførsel til Silandene maatte indsendes til Selskabet inden 1ste September 1771. 10.) For Kaffe-Plantning i Vestinden fra Bekendtgjørelsen af dette til Udgangen af Aaret 1771. For den største Mængde, ikke mindre end 20 Acres, 400 Rdlr. vestindisk Courant; for den næste Mængde ikke mindre end 10 Acres, 200 Rdlr. samme Mønt. Attester herom maae indsendes til Selskabet inden den 1 September i Aaret 1772.

Kritiſke Journal.

No. 22. ————— 1770.

Den ſaa kaldede Iſlandſke Skjørbug beſkreven udi en kort Afhandling af Johannes Peterſen, Philoſophiæ Baccalaureo og Med. Studioſo. Sorøe 1769, trykt med Lindgreenſ Skrifter. Stor 96 Sider 8.

Denne her beſkrevene Sygdoms Egenſkaber har ingen, ſiger Forf., gjort ſig Umage for at underſøge, men man har uden Forſkiel kaldet den første Grad Skjørbug, og den øvrige Spedalſthed, hvilket ſidſte Navn Forf. ogſaa betiener ſig af i Afhandlingen, dog uden at holde den for at være Jobs Sygdom. Han formæener den at komme af en alkalifk og undertiden ſuur Skarphed i Bædſterne. Den alkalifke Skarphed formoder han deraf, at det af de Syge aftappede Blod er høyrødt, tyndt og flydende, løber ikke ſammen i noget coagulum, og har enten ſtrax eller noget efter at det er aftappet, en Stank hos ſig; ſaaledes forefindes det ofteſt hos de ſaa kaldte Spedalſke. Hos nogle forefindes derimod Blodet mørke eller ſorte-rødt, og opløſes ikke i noget rettkaffen Serum; hos diſſe miſtænker Forf. en ſuur Skarphed. Men at man af Blodets Beſkaffenhed uden for Legemet kan dømme om en for Haanden værende alkalifk eller ſuur Skarphed i Legemet, holde vi ikke for nogen afgjort Sag, da nyere Erfaringer viiſe, at meget andet end en alkalifk Skarphed er i Stand til at hindre Blodets Coagulation, og at igien noget andet end ſuurt kan befordre den; ligeledes giøre vi og Forſkiel paa alkalifke og forraadnede Bædſter; men ſaaſom dette ikke egentligen henhører til Hovedſagen, ville vi ikke her være vidtløftige, men heller begive os til Sygdommen ſelv.

Dens foregaaende Tegn er en ilde lugtende Nænde, Graadighed, Løſt til ſuurt, røget og halv-

raadden Mad, de Syge tørſte og drikke meget, nogle ere dorſke og ſøvniſe, og naar de ere ſaldne i Søvne, kunne de næſten ikke opvækkes, førend de have udføvet, de blive ſtaanaanede og ſpyttede, naar de ſtige op ad Trapper eller høye Steder, Knæene blive ſvage. Naar de have ſiddet i et koldt Værelſe, og komme ud i Luften, ſkiælve de gierne meget stærkt, og ſaae en graa eller brun-blaae Farve i Anſigtet, under Øynene og paa Læberne. Alle Sandſerne, undtagen Hørelſen, ere hos en Deel noget ſvage. Haarene ere tynde, Huden udspændt og glindsende, ſom den var beſmurt med Fit. Nogle ſaa bekomme tør Fnat eller Skab paa Legemet. Sygdommen ſelv begynder paa tvende Maader: hos nogle lader den ſig tilſyne med meget Fnat, ſom har enten en lyſegul eller gul og grøn Farve; dette Fnat, ſom gierne indtager Hænder og Fødder, plager ofte de Syge henved 4 Uger, og i den Tid blive de tørre og mævre, ſom om de havde nogen tærende Sygdom; men Huden er ſtedſe glat i Anſigtet. Efterat dette Udſlet har været 3 til 4 Uger, falder det bort af ſig ſelv, og forandrer ſig undertiden til mørke blaa-røde Knuder omkring paa Fødder, Laar, Arme og Anſigt, af Skabning, ſom en halv Kugle af Størrelſe fra $\frac{1}{2}$ til $\frac{3}{4}$ Tomme i Længde, tilligemed Hævelse paa de Steder, hvor diſſe Knuder forefindes, og en ſtor Smerte i Beenene og det venſtre Laar, hvilken Smerte forſøges, naar de Syge kommer i Sengen og blive varme; hermed følger og en Føleſløſhed i Laar og Been paa en af Siderne, dog ofte paa den venſtre. Denne Føleſløſhed er undertiden ſaa stærk, at de kunne ſkiære og brænde deres eget Kiød uden at fornemme Smerte. Hos andre derimod fornemmes intet Fnat, men de blive i dets Sted ſtrax fuldblodige, med en mørkeblaa Anſigtsfarve, ſom omſider forandres til Hævelse, hvilken ſætter ſig ligesom i forrige Tilfælde paa Fødder,

der, Laar, Arme, Hænder og Ansigt, eller og alene paa Ansigtet og Fødderne, eller Ansigtet og Hænderne, undertiden alene paa Panden og Øyenbrynene. Med denne Hævelse kommer foromtalte Knuder, som ere aldeles ikke forskiællige fra de førstes, undtagen, at de ere større. Her fornemmes tillige en slem stinkende Næse. Om Natten, naar de Syge sove, udflyder der en rødagtig Vædske af deres Næse, som sætter inden i samme en haard Skorpe, der undertiden gaar uden for Næsen, hvilket ikke lidet hindrer Næsedraget. De Syge faae gierne paa det venstre Laar, undertiden, men sielden, paa det høire; undertiden paa begge tillige et eller flere Saar, hvilke have en stor Hulhed rundt omkring sig, der næsten naaer lige til Beenet. Disse Saar, siger Forf. kunne vel læges i Førstningen, men han holder det for farligt. Efterat forbemeldte Knuder have længe holdt ved at voxer, formere de en Spidse oven i sig, omtrent som et Knappenaals Hoved, hvilken gierne bliver mørke-blaa. Efter nogen Tid voxer den, og synker siden ned i Midten af Knuden. Herefter aabne sig disse Bylder, og give fra sig en blodfarvet Materie (materia ichorosa) som endnu ikke æder om sig. Huden imellem disse Knuder bliver undertiden meget rødet og faar sorteblaa Pletter af ulige Størrelse, undertiden har den hvide Pletter, som ere besatte med noget, som ligner Fiskskæl. Sielden findes disse Knuder at have udbredet sig over heele Legemet. Hr. P. har altid foresundet en firekantet Plet imellem Skuldrene at være befriet, paa hvilket Sted de Syge svæde saa stærkt, at deres Klæder paa samme Sted deraf forraadne. Disse Knuder lader sig ikke fordele ved udbortes Midler, ey heller læges de, naar de ere aabne, ved rensende Lægedomme. Den Trangbrystighed, som fornemmes hos de Syge, svækker meget deres Røst, saa at de have en saa særdeles Tone og Lyd, naar de tale eller drage deres Næse, at en Blind deraf kan kende de Spedalskes Nærværelse. Smerterne i Fødderne blive nu næsten utaalelige, særdeles om Natten, naar de blive varme, og dermed følger en Hævelse fra det Tykke af Læggen indtil Fodsolene. Hævelsen tilligemed beskrevne Knuder sætter sig og gierne i Øyenbrynene. Der gives og saadanne, hvis Hud for største Part er skrubbet, dog uden mange store Knuder, men med des større og viderligere Saar, ligesom Sprækker, hvilke give en ufordragelig Stank fra sig. Hænderne ere overmaade svulnede, og overalt besatte med gulgrønt Saat. Saaledes vedholder Sygdommen, indtil

den med de utaaleligste Smerter lægger de Syge næsten fortærede i Graven.

Forf. bliver endnu videre ved, at beskrive Sygdommens Tilfælde. Ved den overmaade store Hævelse i Ansigtet og i Besynderlighed ved begge Sider af Næsen, synes Næsen ligesom at falde af eller trækkes ind i Ansigtet, hvorved Huden og Riødet splittes ad ellers aabnes baade paa Næsen og Læberne, at det lader, ligesom Riødet vilde falde ud af samme. Naar Sygdommen er kommen til denne Alder bliver Materien, som flyder ud af Legemet, saa skarp, at den baade æder om sig, og tillige forraadner de Syges Klæder. Det kan vare 12 til 14 Aar, førend denne Sygdom kommer til det høieste. Disse Syge synes af de fleste ligesom de Urene i det Gamle Testamente, dog har Forf. intet sikkert Beviis for, at denne Sygdom er smitsom i dens første og anden Alder, og saa længe Materien, som udflyder, endnu ikke har faaet den Skarphed, at den æder om sig: Begge Deele beviser han af Erfarenhed: En syg Mand kan avle Børn med en sund Kone, uden at hun deraf bliver smittet, og ligeledes har en sygelig Kone undfanget, uden at besmitte Manden. Derimod er en sund Mand blevet smittet ved at bruge et Par Skoe, som han laante af en, der i mange Aar havde været spedalsk: thi førend 4 Uger vare forbi, blev han ligesaa befængt som denne. Denne Sygdom er arvelig, som letteligen var at formode; den angriber Børn fra 2 til 4 Aar, og vedvarer til fem og tyvende, saa at det er rart, at de opleve 30 Aar.

Efter at Forf. saaledes har beskrevet Sygdommen selv, betragter han igien Aarsagerne noget udførligere: Kulden og Fugtigheden anseer han alene som medvirkende Aarsager; derimod mistænker han meere varmt og vindigt Veir, som beqvemmere til at befordre Sygdommens hastigere Udbrydelse, hvilket er tværtimod det, vi formodede, og imod alle baade ældre og nyere Lægers Meening og Erfarenhed; vi troe ikke, at Forf. har læst Lind, Pringle og Mackbride. Ut for uordentlig og slet Levemaade, saasom, at nogle af dem, der fiske paa Søen, enten af Trang eller Skødesløshed bære bestandig vaade Klæder; overflødig Brug af Fisk, seede og trannede Spiser, suur og tyk Mælk anseer han ligeledes og rimeligere for meget virkende Aarsager. Af dette sidste meener Forf., at det Islandske Skirbiug (Skjørbug) haver sin Oprindelse, da det er sammensat af Skir, som betyder denne tykke Mælk og Biugur, Bullenhed, følgerigen, at Islænderne have nævnet Sygdommen af det, som de have holdt for at være dens Aarsag. Ingen Steder, siger

siger Forsf. ere meere frugtbare paa Spedalske, end der, hvor baade Fiske og den tykke Melk spises i Overflodighed, da derimod paa de Steder, hvor Levemaaden er meest mager og Fielde: Rosen spises meget. treffer man ikke gierne mange Spedalske, hvorfore Forsf. falder paa samme Tanker, som de andre, der have skrevet om Skjørbug, at Mangel paa sunde og friske Urter og Have-Værter gjør ikke lidet til at forøge de Spedalskes Antal. Forsfatteren undersøger ogsaa Spedalskhedens Natur og Egenkab, hvilket vi, saasom det ikke giver nogen synderlig Oplysning eller indeholder noget Nyt, her ville forbigaae. Hvad Spedalskhedens Lægemaade er angaaende, da giver Forsf. overbevisende Prøver paa, at den lader sig helbrede ved Mercurialia og Spyt-Cur. Han har ogsaa efter vores lærde Hr. Prof. Friis Rottbøls Anordning forsøgt van Swietens Spiritus mercurialis tilligemed Willer af Cicuta, hvilket har havt den vnskeligste Birkning. Dette saavel som adskillige Sygdommens Tilfælde bringer os med megen Rimelighed, som vi meene, paa den Tanke, at den saa kaldte Islandiske Spedalskhed, i det mindste den, som lader sig helbrede ved Dvægsøls Midler, maa være noget gandske andet, end en Art af Skjørbug, og at her uden Tvivl kunde være en Mistagelse. Vi savne ogsaa i Forsfatterens Beskrivelse over Sygdommen, dette saa sædvanlige Skjørbugs-Tilfælde, Landkjødets Hævelse.

Specimen inaugurale de duplici febrium indole, quod Præsidi Ill. & experientissimo Chr. Gotl. Kratzenstein Med. & Philosoph. D. illius ac phys. exper. P. P. O. &c. Facult. medicæ Prodecano pro obtinendis summis in Medicina honoribus publico examini submittit Auctor JOHANNES CLEMENS TODE, Holsatus. An. 1769. Hafniæ litteris Steinianis. Stor 52 S. 8.

Forsfatteren af denne velkryvne Dissertation holder med Rette for, at de mangfoldige Divisioner og Subdivisioner af Febere, hvis Tal efter de nyere Nosologers Fortegnelse beløber sig til omtrent 300 forskellige Species, langt fra at give større Lys og

Kundskab i Lægemaaden, meget mere forvirker og indvikler. De ere heller ikke grundede i Naturen, da af alle de Kiendetegn og Tilfælde, hvoraf denne Sygdom beskrives, naar man fratager dem, som alene passe sig paa Feberens forskellige Genera, Species og Tidrum, der neppe bliver noget tilbage, som kan passe sig paa alle Febere i Almindelighed. Dette gielder fornemmelig om Symptomata, hvis Mængde og Forskielighed er uendelig i Febere; thi naar man nøye undersøger dem, siger Hr. Doct., saa skal man neppe og aldrig finde et eneste, som bestandig og altid er for Haanden. End ogsaa den hastige Puls, som er det allerbestandigste af alle febriliske Symptomata, erfarer man undertiden at savnes i Febere. Dette beviser Forsf. af de troværdigste og berømmeligste Lægers Erfarenhed, hvis Vidnesbyrd han har fuldkommen Tillid til, endskjønt den store Physiolog von Haller har søgt at svække det. Som det har sig med Pulsens Hastighed, saaledes har det sig med de andre febriliske Symptomata. En stor og fuld Puls forekommer lige saa vel som de næsten ufiendelige Arteriernes Slag; Heede lige saa vel som Kuld, og Søvnløshed saavel som Søvn m. m. Denne besynderlige Foranderlighed i Symptomata lærer os noget langt nyttigere, end de subtileste Systematicorum Distinctioner, nemlig Feberens forskellige Natur (indoles), som de fleste Skribenter have forbigaaet. Livs-Kræfternes og Bevægelsernes Forhold udgør en Hovedforskjel paa Febere, hvilken er for de Lægende af største Bigtighed. Thi der er lige saa stor Forskiel imellem den Feber, udi hvilken Hjertet og Arterierne have deres fulde Kraft, og den, udi hvilken viser sig en almindelig Mæthed og alle Kræfters Aftagelse, som der er imellem hidrige og Kold-Febere (continuae & intermittentes). Det er i Følge heraf, at Forsf. alene antager tvende Hoved-Sorter af Febere, nemlig Betændelses og Forraadnelles Febere (inflammatoriæ & putridæ). Til det første Slags, hvis fornemste Symptoma er en stærk, fuld og haard Puls, henhøre alle saa kaldte virkelige inflammatoriske Febere, hvortil kan regnes nogle Udslags Febere, adskillige andre hidrige Febere, fornemmeligen de saa kaldte Melkfebere, Blod- og Bund-Febere. Til det andet Slags, hvor et svagt, lidet og uordentligt Pulsslag, tilligemed den forbemeldte fiendelige Kræfternes Aftagelse ere de fornemste Symptomata, henregnes Galde- og Forraadnelles Sygdomme, saavel som de saa kaldte vægte Inflammationer, saasom Blodet i disse ikke er i nogen inflammatorisk Tilstand, og de gaae letteligen i Koldbrand. Af samme Art ere og nogle Slags Angi-

næ, ondartede Udslags Febere, de fleste Koldfebere (intermittentes) adskillige vedholdende Febere (continuae) fornemmeligen de, som ere langvarige, og meest de, som have deres Oprindelse af nogen raadden Miasma eller Smitte, af Ureenligheder i de første Beye, af Gindsbekymringer og andre saadanne svækkende Marsager. Forsk. nægter dog ikke, at de Symptomata, som følge med Forraadnelse Febere, jo og undertiden kan indfinde sig i virkelige Betændelses Febere, saasom naar Inflammationen har sit Sæde i nogen særdeles fælsom Deel, som Moderen, Indvoldene o. s. v. Ligeledes vedblikker aldrig bestandig alene eet af disse to Slags Symptomata i een og den samme Febers heele Udlob, men det ene Slags følger paa det andet, og udgjør saaledes forskellige Tidrum, af forskiellig Varighed i forskiellige Febere, da de Symp-

tomata, som høre til det raadne Slags Febere, tage meest Overhaand og vedvare længst i Febere, som ere meere af en raadden end inflammatorisk Art, og de, som høre til Betændelses Febere, tage meest Overhaand, naar Feberen er meere inflammatorisk, end putredinøs. De Marsager, som afstedkomme Febere, inddeeler Forsk. ligeledes i tvende Hoved-Slags, som svare til de to Hovedsorter af Febere. Hvor stor Forskiellighed i Legemaaden de forskiellige Slags Feberer end udfordrer, saa gjør dog Forsk. herudi en Inddeling, som passer sig paa de tvende Hovedsorter af Febere. Han viser saaledes i denne heele Afhandling, hvor vel han har vidst at føre sig saavel sin egen Erfarenhed, som sine berømmelige Engelske Læreres og særdeles den erfarne Cullens Forelæsninger og Skrifter til Nytte.

Bekjendtgjørelse.

SUBSCRIPTIONS Plan til en Dansk Oversættelse af Leçons de Physique Experimentale par M. Sigaud de Lafond. à Paris 1767.

Da vi ikke i vort Danske Sprog have nogen Natur-Lære, der indeholder de fornemste Sætninger og Forsøg, som samme grunde sig paa, endskiønt denne Videnskab er af en saa udstrakt Nytte og en Indsigt i samme saa nødvendig ikke alene for den lærde men og for Kunstneren og Landmanden, har Andreas Olaus Hammer foretaget sig at ville oversætte i det Danske Sprog de til Paris 1767 trykte Leçons de Physique expérimentale par M. Sigaud de Lafond, Démonstrateur de Physique expérimentale & Maître de Mathématiques, hvilken Bog indeholder i Korthed de nyeste og fornemste til denne Videnskab henhørende Sætninger, hvorfor den med Berømmelse er bleven anmeldet i inden- og udenlandske lærde Tidender, og for at gjøre samme desto mere brugbar og tydelig, agter Oversætteren at forsøge den paa adskillige Steder med Anmerkninger og Tillæg i Besynderlighed til Slutningen med et nogenledes udførligt Tillæg over Lufts Hændelserne (Meteora); men som dette Verk fornemmelig formedelsi de mange Kobberstykker, det kommer til at indeholde, vil medtage betydelige Omkostninger, kan Oversætteren ikke fuldføre samme, førend han ved Subscriberenes Antal bliver forud forvissat om at holdes skadesløs, ligesom han og derefter kan bestemme Antallet af de Exemplarer, der skal trykkes, da begge Toner skal blive overladte til de Herrer Subscribere for 2 Rigsdaler paa Tryk-Papir og 2 Rigsdaler 48 Skilling paa Skriv-Papir, hvoraf den halve Deel betales ved den første Tones Annammelse og den anden halve Deel, naar den sidste leveres.

De Herrer Subscriberere, som med deres Godhed saaledes befordre dette Werks Fuldførelse, og hvis Navne Oversætteren agter udi den sidste Tome at anføre, ville behage ved Paategningen at anmerke, enten de forlange Tryk- eller Skriv-Papir.

I No. 18 og 19. S. 136. L. 34. urøeligt læs saa urøeligt. S. 145. L. 41. Canstriniske læs Canstninske.

Uergangen af disse Blade Koster:

I Kiøbenhavn,	Siælland og Holland.	Syhn.	Jylland og Holsteen.
8 Mark.	9 Mark.	9½ Mark.	10 Mark.

Kjøbenhavnste Kongl. privil. Adressecontoirs Kritiske Journal.

No. 23. ————— 1770.

Fundamenta Narrationum Herodoti, de Scythia Scythiaque vicinis, ad Boream regionibus, Programmata in Festum Natalitiorum Augustissimi Monarchæ Christiani VII — — a — Academia Equestri Sorana, rite celebrandum, eruere, tertio Specimine, conatur Gerhardus Schöning, Eloqv. & Hist. Professor. Typis Reg. Eqv. ac Sor. excudebat Jonas Lindgren, Academiæ Typographus.

Hr. Prof. S. bliver ved at undersøge Kilderne til Herodots Efterretninger om Scytherne og deres Naboer (*), og besvarer her det Spørgsmål, som i et af de foregaaende Indbydelseskrifter var opkastet: om Herodot har foresundet skrevne Monumenter i den Scythiske Historie, som han har kunnet følge? og i sær: om han har betjent sig af de Skrifter, som tillægges en Abaris, en Anacharsis, en Aristæus Proconnesius? — Hvad Abaris angaaer, da maa han have været en Scythe, som Eusebius, Hieronymus og andre troe, eller en Hyberboræer, som Herodot selv holder ham for, saa er det ikke alene vist, at Herodot aldrig beraaber sig paa hans Vidnesbyrd, da han dog pleyer flittig at anføre sine Vidner, men han giver end og udtrykkelig tilkiende, at han holdt det meeste for Fant og opdigtet, som sagdes om ham (Histor. L. 4. §. 36). Fra ham kan han vel altsaa intet have faaet. Det samme bør man troe om Anacharsis. Thi, endskjønt han, efter Herodots eget Vidnesbyrd, var af en Scythisk Kongeslæggt, havde reist iblandt Grækerne, lagt sig efter det græske Sprog, og omsider nedsatte sig iblandt de ved det Sorte Havboende Græker, hvor han ventelig har forfattet det Skrift om Scythernes Love og Indretninger, som Diogenes Laertius tillægger ham; saa nævner dog Herodot aldrig enten dette, eller noget andet af hans Skrifter, eller melder noget om, at han har faaet nogen Efterretning fra ham. Dersom altsaa Herodot skal have hentet nogen Underretning om Scytherne fra denne Kilde, maa han have havt den paa anden Haand, igiennem de Græker, blandt hvilke Anacharsis havde boet. Men desuden kan det,

som Anacharsis har kunnet berette om Scythiske Sager, ikke have været meget ældre, end Herodots Tid; thi efter Diogenes den Laertiers Vidnesbyrd levede Anacharsis paa samme Tid, som Solon og Croesus. — Hvad egentlig Aristæus fra Proconnes angaaer, saa er der ingen Tvivl paa, at jo Herodot har kiendt de saa kaldte Arimaspske Bers, som tillægtes ham, hvori han havde beskrevet Arimaspernes, et eenøiet Folks, Krige med Grypherne. Men Hr. Prof. anfører tydelige Steder, hvoraf man seer, hvor liden Troe denne Historieskriver har sat til disse fabelagtige Bers, saasnart de vigede fra Scythernes egne Beretninger, hvilke Herodot altid har holdt for de troeværdigste. For resten anseer han Suidas Meening for rimeligst, som sætter denne Aristæus ned i Cyruss og Croesus's Tider, og troer, at en nyere Pythagorisk Skribent har under hans Navn udspreddet de saa kaldte Arimaspske Bers, og sammensat dem ved Hielp af den liden Kundskab, som Grækerne efter Scythernes Indfald i Asien fik om Scythien og dens Naboer.

Taler paa vor allernaadigste Konges Kong Christian den Syvendes Fødsels-Dag den 29 Januar 1770, holdne paa Sorøe Ridderlige Akademie. Sorøe. Trykt hos Lindgren, det Rid. Akad. Bogtrykker. Stor 28 S. 4.

Den første Tale er paa Dansk, af Hr. Andreas Schytte, Prof. Jur. Publ. & Polit. Taleren forestiller den bedste Regiering, hvilken han viser at være: Renevolds Regieringen i en god Syrstes Hænder. Til den Ende gøres en Sammenligning imellem Folke- og Renevolds Regieringer, som de, der ved de fleste Stemmer erkiendes for de fuldkomne af alle. Den Deel af Taleren, som lægger Folke-Regieringens Mangler for Dydne; har behaget os bedst, og er udført med den Grundighed og Indsigt i Historie og Politik, som vi ventede os af Hr. Schytte. Han erindrer, at blotte Democratiske Regieringer aldrig have været til. "Hvor har Folket havt lige Rettigheder og Friheder? Hvor have Borgerne uden Forskiel havt lige Indflydelse i Statens Regiering? I Grunden ere de

(*) See Kritisk Journal 1769. No. 17.

de alle Aristocratier, hvor nogle faa Personer eller Familier, ærede ved Fortienester, mægtige formedelst E lægtkab, og anseelige ved Rigdom, have regieret deres Medborgere, og gjort hvad de have villet". Lige saa chimæriske er den Lighed i Midler og Formue, som disse Regieringers Stiftere have søgt. Kunde Stifteren af den Spartaniske Stat ikke opnaae den, opnaaes den aldrig". Hvad udrettede Lyncurgus, der dog af alle Lovgivere havde gjort meest? meget lidet. At gjøre Borgerne lige rige, det varer kun for en kort Tid, saa længe Begierlighederne ere ulige. Paa Hiertets Besskaffenhed, og ikke paa de udvortes Omstændigheder kommer det an. De menneskelige Begierligheder blive aldrig fæaaende ved eet. Aldrig finde de den stadige Hvilepunkt. Den, der har det Rødtørstige, traagter efter det Magelige og Beqvemme. Meppe have vi opnaaet vort Døds, førend vi kiedes ved det Nærværende og hige efter det Større. Stolthed og Gierlighed gjøre de Rige fattige midt i Overflødigheds Skid. Den Lacedæmoniske Stat var frugtbar. Med liden Dyrtning kunde den nære sine Beboere. Lyncurgus alene kunde gjøre Lacedæmonierne til Anachoreter, for at forbyde dem at blive Epicuræer. Tyrus, Carthago, Athenen og Marseille, ligesom Venedig, Genua og Holland, vare anlagte i usfrugtbare Egne. Uden at kalde Arbeider, Konster og Handel til Hielp, kunde de ikke underholde uden en ringe Deel af deres Beboere. Rom plyndrede den heele bekiendte Verden ud: de udplyndrede Staters Guld og Sølv strømte ind over Borgerne. Rigdommene i disse arbeidsomme og stridbare Stater maatte nødvendigen uddeeles med megen Ulighed imellem Folket".

"Her havde man inden sine Muure baade den Ven, man elskede, og den Fiende, man frygtede for. De Rige maatte bruge deres Rigdomme, om de Fattige skulde leve. Lovene selv, uden at være tyranniske, kunde ikke forbyde Borgerne at bruge den Formue, som de ved deres Svæd, den bedste og ældste Adkomst, have erhvervet sig. Ved deres kielne Leve-maade, Smagens Indfald, Bøllystens udforslede Opfindelser, udøse de Rige deres Midler til alle Classer af Arbeidere. Lovgiverne mærkede, men alt for sildig, at Staten fordærvedes ved Pragt og Overdaadighed. Hvad skulde de gjøre? Overdaadighed var engang indført, og denne, til Trods for alle Love, fordærvede Folkets Sæder, forgiftede Tænkemaaden, og omstyrkede Republikkerne. Hvor blev den første Enfoldighed og Nøysomhed, den Tarvelighed i Leve-maaden, den Alvorlighed i Sæderne, den Kiærlighed til Fædrenelandet, de Dyrer, hvoraf disse Stater berømmer sig? Denne er deres Skæbne! De blive rige, fordi de ere arbeidsomme, Rigdom gjør dem stolte og veltalrige. Ere de først blevne et Røve

for Laster, blive de letteligen et Røve for Mennesker, og der er intet Middel tilbage, der kan redde dem fra Undergang. Hvor der er Overdaadighed, siger Plutark, der er ingen Frihed meere. Det var ikke Titus, der gjorde Jerusalem til en Steenhob, ikke Scipio, der ødelagde Carthago, ikke Alexander, der afbrændte Tyrus. Det var Laster, der gjorde Ende paa disse Republikker".

Enighed skulde være Republikernes Styrke. Men "hvor er den Enighed, som der skal have sit Sæde? I Fredstider klammes Folket i deres helligste Forsamlinger. Borgerne deele sig i Partier, Partier, der ofte udbryde til Oprør og borgerlige Krige. Paa-kommer der en Krig, er der en almindelig Forvirring i Staten, Borgerne selv ere ikke Skibefolket ulige, der i et overfaldende Uveir trettet om Røret, i det Sted de burde tænke paa at redde Skibet. En Anfører skal de have, og de frygte for den, der er duelig til at være det. Ved den mindste Stats Paalæggelse knurrer Folket, besynderligen, naar Sagerne faae ikke det forønskede Udfald; thi herefter dømmes Mængden, og Staten faaer en dobbelt Fiende at bekriige". Kort: "Sidder Kiærlighed til Fædrenelandet, Enighed, Lighed og Nøysomhed paa Thronen, da kan Folket prise sig lykkelig under denne Regiering. Paa det Umuelige hos fordærvede Mennesker er den heele Bygning grundet".

I den anden Deel af Taleren, som indeholder Monarkiets Lovtale, bør man maaskee ved nogle Steder tænke meere paa Taleren, end paa den sig selv overladte Statskyndige. I det mindste er det gaaet os saa, da vi læste følgende Sted S. 23. "Af alle muelige Regieringer er den monarkiske den ældste. Den er grundet paa den faderlige Myndighed, som Fædre fra Verdens Begyndelse have haft over deres Huusfolk. Den er den naturligeste af alle. En Stat er ved Forening blevet et Legeme. Et Hoved er nok til at regiere det største Legeme. En Svæl kan oplyse en heel Verden. I Naturen er det Legeme vanstabt, der regieres af meere end eet Hoved" o. s. v., og dette S. 26. "Engang havde man i Solons Nærværelse berømt den monarkiske Regiering under en god Fyrste. Men hvad svarede denne Philosoph? Digtene og Malere affildre os Phoenix med de deiligste Farver, men ingen af dem har seet den. Solon, Solon! Din Tvivl holde vi dig til gode: du kiendte alene frygtede Tyranner og ikke elskede Monarker. Du saae kun foragtede Trælle med nedslagne Dyrer, bankende Hierte, og bævende Knæe at frybe ved Foden af de østlige Slaveherrer's Throne: dette Syn skrækkede dig. Du vidste ikke, at Generoldsherren havde andre Love at følge end Passioner og Indfald, og du ynkedes over Menneskeligheden. Den christelige Religion, der var skilt for dine Dyrer, med sine hellige Bud,

Bud, har forædlet de sildigere Tidens Statskonst" o. s. v. Men hvor yndig er ikke følgende Ufbildning paa en Genevoldsherres Raadgivere og Embedsmænd! Det er en crotonisk Helena, som maaskee intet enkelt Original har i det Heele, men som er afscopieret efter adskillige Mynstre; og lykkelig det Monarchie, som kan fremviise de fleste og meest lignende! "Naar Genevoldsherrens Raadgivere og Embedsmænd, hedder det S. 22, foreene en grundig Indsigt med den Erfarenhed, der er uadskillelig fra en velbrugt Alder; Dyløstes høyere af Sielens Egenskaber over deres Medborgere, end af den Værdighed der følger med deres Væresbetieninger; Ere Herrer over de herskende Fordomme, der ere skadeligere for Staten, end den tykkeste Bankundighed; Ubøvelige for den egennyttige Givers forfærdige Gaver; Triumpherer over det Venkab, Had, Frygt og Haab, der friste dem til at handle imod Religion, Samvittighed og Pligter; Have i Omgang med Fyrsterne den Retfærdiges Afsky for nedrig Smigren; Følge i alle deres Foretagender Billigheds og Retfærdigheds Grundregle; Vælg sig ingen anden Skjætsengel, end den fornuftige Redelighed og den ubesmittede Samvittighed; Lade Fyrsten være Fyrste i alt; Holde det for en større Byrde end Ære, at være Medvidere i Statens og Fyrstens Hemmeligheder; Ansee Underfundigheds Rænker, disse ubedragelige Kiendemærker paa et fordærvet Hierte og en slet Regiering, alt for uværdige til at bruges i Omgang med deres Herre og Medborgere; Have et medlidende Hierte med den lidende Deel af Folket; Tale, som Menneskevenner den Fortrængtes Sag hos Fyrsten; Ere Videnskabers, Konsters og Arbeideres Beskyttere, Fortienesters Talsmænd, og Ondernes Forsvar; Viise Nidkærhed for Lovene, og Opofrelse for Fyrstens Ære og Statens Bedste; Fornemmeligen glæde sig ved den af Fyrsten betroede Magt, fordi de derved have Leilighed til at gjøre vel, og meere føle deres Herrer's Belgierninger imod Staten, end imod dem selv: — Saadanne Mænd ere værdige at være Monarkens Venner, de ere de sande Patrioter, Fyrsternes Ære, og Folkets Lykke".

Det er os bekiendt, at Hr. Prof. S. allerede i nogle Aar har arbejdet paa et Værk i Politiken, hvoraf en Deel er færdig til Trykken. Maatte det dog behage Hr. Prof. ikke at lade Publikum vente for længe efter et Skrift, som vil blive lige saa behaaeligt for det, som det vil bringe ham selv en sand Ære! Den Bane, som Sneedorff har bundt i de politiske Videnskaber hos os, kunde ikke let betrædes af nogen med større Held, end af denne hans saa værdige Eftermand.

Den anden Latinske Taler Hr. Peter Wormskjold vil vise: hvor meget Undersaatter ere en Fyrste forbundne, som forbedrer Agerdyrkningen og Agerdyrkerens Vilkaar. Men dette Thema fremsættes først

nidt i Taler, og siden opholder Taleren sig meest ved det Kongelige Valisprog, uden at melde meget om Agerdyrkningen.

Krigsraad og Birkedommer Hedegaards Afsteeds Tale, holdt paa Raaneberg Birke-Ting Torsdagen d. 21 December 1769. — Svar paa Hr. Krigsraad og Doctor Juris C. D. Hedegaards Afsteeds Tale af Jens Preboe Busch, Birkedommer og Procurator. Holden til samme Tid og Sted. — Dommer-Embedets Vigtighed til Svar paa Hr. Krigsraad og Doctor Juris C. D. Hedegaards Afsteeds Tale, forestillet d. 21 Dec. 1769, af Carl Gustav Schist, Procurator. Sorø 1770. Trykt hos Jonas Lindgreen, det K. Acad. Bogtrykker. Tilsammen 48 S. 8.

Vi have læst disse smaa Taler med stor Fornøvelse, ikke for nogen Veltalenheds Skyld, hvormed de ere forfattede, men fordi de lære os at kiende tre Underretsbetiente, som synes at føle deres Stands Værdighed, og Vigtigheden af det Embede, de beklæde. Naar alle Underretsdommere besadde saa megen Kundskab om Lov og Ret, som Hr. Krigsraad Hedegaard ved adskillige offentlige Prøver har lagt for Dagen, og kunde efter 40 Aars Tjeneste nedlægge deres Dommerembede med den offentlige Tillid til deres Forhold, som Hr. S. yttre, og med de Beviis paa Kiærlighed og Høysagtelse, som begge hans Procuratorer give ham: og naar alle Underretsprocuratorer besadde den Lænkemaade og Indsigt, som de Hrr. Busch og Schist i disse Taler røbe; saa skulde disse Tjenester ikke være i den ringe Agtelse, hvori de mange Steder ere, og hvori de fortjene at være, saa længe de staae aabne for fortvblede Lediggængere, for fordærvede Studerende, for forløbne Skriverdreng og Lakayer, og kort: for Folk uden Religion, uden Ære, uden Opdragelse og Videnskab. Underdommere og Procuratorer vilde da være hos alle i den Agt og Ære, som deres Forretningers Vigtighed berettiger dem til. Thi ingen Fornuftig nægter Hr. Schist sit Bifald, naar han taler om Underdommerembedets Vigtighed S. 44. "Underdommere, siger han, blive i Almindelighed holdte for de, der ere mindst vigtige; men er dette ikke et Fordomme? Er det ikke dem, der maae gaae Sagerne igiennem fra Grunden af? Er det ikke dem, som bedst ere underrettede om Sagerne? Det meeste, ja fast det eeneste, som Overdommerne vide i de dem forekommende Sager, faaer de fra Underdommerne. Er det ikke dem, som berede Sagerne for Mellem-Instancerne, ja for den høyeste Ret selv."

"Efter min ringe Indsigt er da Underdommer-Embedet lige saa vigtigt som de andre, i det mindste det

møjsommeligste, vanskeligste og ansvarligste af alle Dommer-Embeder; derfor er og den, der forretter det vel, lige saa megen Ære værdt, som den, der forretter sit Embede vel i Overretten. Underdommere ere, lige saavel som alle andre Dommere, betroet en Deel af Regentens dømmende Magt".

Om sin Affaaelse taler Hr. S. saaledes S. 17. "Troer mig, mine Venner, og værre visse paa, at dette Skridt er ikke skeet uden at gjøre som et Slags Bødd paa mig selv, og af en virkelig Selvfornægtelse. De Fordeele, jeg forlader, anseer en anden for et Levebrød, mine Huns-Omsiændigheder ere vist ikke saa overflodige, at jeg skulde kunne regne og ansee dets Tab for ligegyldigt og som intet. Jeg hverken var, eller, Gud være Ære, endnu er saa aflægs, at naar Skillingen alene havde lagt mig paa Hjertet og været min Hovedsag, jeg jo endnu en Tid lang kunde have skæntret med, eller i det mindste ved en Medhielp forestaaet Embederne og selv beholdt Profitten. Men da mit Sind's Rolighed, mit omme Gemts Beskaffenhed, Mennekens Vanart, Tidernes Vanskelighed, Alderens Eiltagelse, den dermed følgende Emfindtlighed, min Lyst til at læse og arbejde i Stilhed, og andet saadant meere, har krævet dette Offer af mig; saa lad eders Medlidenhed, Tienstvillighed og vedblivende gode Hjertelag, lette og forsøde mig Resten, om ellers denne Skilsmisse ikke skal blive mig utaalelig".

De Komplimenter, som de Hrr. Busch og Schiøt gjøre deres affkædtagende Birkedommer, anføre vi ikke for at udbrede en Mand's Roes, med hvilken vi ikke staae i den allerringeste Forbindelse. Vi vide desuden vel, hvad man i saadanne Lovtaler, som gøres en Mand i Dørene, og paa et offentlig Sted, bør afregne for Tid, Sted, Venstabs og Hæderlighed. Men da de uden al Betragtning af Sandhed eller Smigrerie indeholder mangen god Læctie for Underdommere, og vise, hvorledes de bør være, saa holde vi det ikke for at være imod vore Blades Hensigt, at anføre noget af dem. Saaledes tiltaler Hr. Busch Krigsraaden S. 31: "Hav da Tak, iatusind Tak, høylærde Hr. Velynder, for hver gang du har betient Retten paa dette Sted. Tak for hvert et Vidne, Du har underviist og formanet til at iagttage sin saa dyre svorne Sed. Tak for al den Omhyggelighed, Du har viist i at veilede dem til Sandhed, ved at gjøre dem det tydeligt og forstaaelig, som de skulle bære Vidne om. Tak for den Redelighed og Upartiskhed, Du som Dommer har viist ved Vidners Foring, hvorved Du har tildraget dig den Fortrolighed af begge Parter, at naar de har overladt Vidnet og deres Qvæstioner til Dig, har de ikke taget i Betænkning, at være selv uden mindste Bekymring derfor, da Du har bevaret den reene og nøgne Sandhed ubeskæret. Tak for den Orden, Du har viist og holdet ved din Ret, ikke

ved Bedanterie og stolt Myndighed, men ved en kiærlig Omgangsaade, der har gjort dig respecteret end og for den ensfoldigste Almue. Tak for hver en vanskelig Knude, Du har opløst. Tak for hvert et sundt og godt Raad, Du har givet. Tak for hver en Sag, du har søgt at forlige, begge Parter til Gavn og Nytte, som har villet skionne paa samme. Tak for hver en grundig Sentenz og Lom, Du har affagt, ja Tak for hver en Forretning, Du har behandlet som Dommer. Det har været en Fornøjelse at gaae i Rette for Dig, en Behagelighed at høre Dig, en Glæde at spørge Dig, og en Lærdom, at tage Svar af Dig".

Hr. Schiøt istemmer med disse Ord S. 37. "Vi see alle den bedste Dommer at forlade sit Sæde, et Sæde, som han i en Tid mod et halvt Hundrede Aar har givet lige saa megen Ære, som samme har givet ham. Vi alle have stedse været indtaget af den Kiærlighed for Kongens Tjeneste, der har oplivet ham, og gjort den høye og svage Alderdom ung og munter til de vanskeligste og møjsommeligste Forretninger. Vi ære den Aarvaagenhed; hvormed han uafsladelig har forrettet det ham betroede Embede. Den Fattige og Rige, den Magelige og Uformuende, den Ærede og Foragtede, have alle for denne Domstoel funden lige Ret; han saae aldrig paa Personerne, men allene paa deres Sager; en god Sag blev altid god, ligesom en ond altid ond. Venstabs, Frygt og Egenfindighed øvede ikke over ham deres ellers høyt formaaende Herredømme, saaledes at endog den, der tabte sin Sag, aldrig fandt den mindste grundig Aaledning til at være misforuøyet over den imod ham affagte Dom. Ingen forsørisk Veltalenhed forvildede hans Indsigt. Ingen opdigtet Lovbragte hans Fornuft i Uvished om Ret. Han overvejede meere hvad han burde, end hvad han kunde gjøre som Dommer. For denne Domstoel fandt de Uskyldige altid deres Forsvar, og de Skyldige aldrig Tilflugt, for at saae deres uretfærdige Hensigter fuldført, eller Retfærdigheden standset. Han var altid en Beskytter for Uskyldighed, og en Hævner for Uretfærdighed. Guldkommen overbevist om den faderlige Mildhed, med hvilken vore høystpriselige Monarker af den oldenborgske Stamme vil, at deres kiære Underjaater skal regieres, viiste han den samme Omhed og Mildhed i at dømmes og at fuldbyrde sine Domme, som Lovgiverne selv have brugt i at give Lovene".

Hr. Justitsraad D**** ere vi forbundne for det tilsendte Exemplar af disse Taler, som maaskee ellers ikke saa let skulde have kommet i vore Hænder. Men skulde han finde sig bedraget i Hensigten af denne sin Tienstværdighed, saa bede vi ham at betænke, at vi, som Konstdommere, bør abstrahere fra alle en Strivents personlige og locale Omsiændigheder, og bedømme ham blot efter hans Skrifter.

Kjøbenhavnſke Kongl. privil. Adressecontoirs
Kritiſke Journal.

No. 24. ————— 1770.

Claes Rynholt, et Sørge: Spil i Tre Optog.
Kjøbenhavn, 1770. Trykt hos August Fride-
rich Stein. Stor 64 S. 8.

Den rørende Historie, som har givet Stoffet til dette Sørgeſpil, er uden Tvivl de fleſte af vore Læſere bekiendt, om ikke af den Engelliſke Spectator, ſaa dog af Gellerts Lehr: Gedichte und Erzählungen. Historien er denne. Rynholt, eller ſom andre kalde ham, Rynholt, en mægtig Yndling hos Carl, Hertugen i Burgundien og Zeeland, havde fattet en ublue Kierlighed til den dydige Lucie, Danſelts, en anſelig Kjøbmands Kone. Efter adſkillige frugtløſe Forſøg for at opnaae ſine ukydſte Henſigter, fatter han det barbariſke Forſæt, at anklage hendes Mand for Forræderie, og opdigter Breve, underkjober Vidner, hvorved Danſelt overbevies. Hans Dødsdom er underſkrevet, og Dagen til hans Henrettelſe beſtemt, da Lucie gjør Knæſald for Rynholt, og ſaaer det haarde Vilkaar at høre, hvorunder hendes Mandſ Befrielse er muelig. Længſel efter at redde en kjær Mandſ Liv, og Troeſkab imod en elſket Egtefælle, ſtride en haard Strid; endelig overvinder den forſte, og Lucie ſamtykker i Barbarens Brynde. Derpaa iler hun til Fængſellet for at forkynde Danſelt ſin Frihed, men finder ham nylig aſlivet. Fuld af Skamfuldhed og Fortvilelſe nødkæſter hun ſig for Forſtens Fodder, og aabenbarer ham den heele Sag. Carl kalder Rynholt for ſig, og da denne havde tilſtaaet ſin Ugierning, befaler han ham at ægte Lucie, men i Forvejen at forſkrive hende al ſin Ependom; hvorpaa han lader ham henrette.

Saaledes fortælles Historien af Gellert. Hr. S. B. Medeltbon, Forfatteren af dette Sørge:

ſpil, har gjort den Forandring deri, at han lader Lucie ikke gjøre det ſkammelige Offer, ſom forlangtes af hende: uden Tvivl, fordi han, ſom han i Fortalen ſiger, holder "en ſtandhaftig Dyd, ſom ved trængende Omſtændigheder bringes i Fare for at glemme ſig ſelv", for det nydeligſte Stof til et Sørgeſpil. Derimod kunde adſkilligt erindres, naar man ſkulde underſøge, hvad det er, ſom meeſt rører i et Sørgeſpil. Saa meget ville vi alene ſige, at naar endelig Helten i et Sørgeſpil ſkal være dydig, ſaa er det meer den uhykkelige, end den ſtandhaftige Dyd, ſom rører os. Men ved denne Forandring ſynes Hr. M. at have betaget ſit Stof noget af det meeſt Tragikke, det indeholder. Man tager i vore Tanker langt større Deel i Lucies Ulykke, naar hun, efter at have gjort et Offer, ſom koſter hende ſaa megen Overvindelse, og ſom intet i Verden uden en kjær Egtefælles Frelſe kunde undſkyldes, alligevel bliver bedraget i ſit Haab, end naar man lader hende i en ſaa kritiſk Omſtændighed drive Omheden for ſin Vre til det alleryderſte. Man vil i det forſte Tilfælde være tilbøynelig til at undſkyldes hende, naar man i det ſidſte har Lyſt til at give hende nogen Skyld for hendes Mandſ Mord. Den Afſkye, man fatter for Rynholt, ſynes ogsaa at vore, naar han til Utugt lægger en nederdrægtig Eroldſhed; og i ſtedet for at Medlidenhed med en raſende Paſſions Utilfredſtiling blander ſig i med til hans Fordeel, ſaa længe Lucie bliver uovervindelig; ſaa bliver intet tilovers, ſom taler for Barbaren, naar han med koldt Blod og paa den lumſkeſte Maade ſkuffer en dydig Skionhed, der har ſøyet hans nedrige Onſker.

Der er nu ogsaa liden Sandsynlighed i Danſelts Henrettelſe. Hans Død er gandske uforberedt. Lucie har i det 1 Optogs 5 Optin (S. 25.) givet Rynholt Haab om, at hun kunde overvindes:

2

" — 21!

” — Af! min Skræk dig jo det noksom kan
indprænte,

” Hvad Seyer du dig her kan over Dyden vente.”
Hun havde alene udbedet sig først at tale med sin
ulykkelige Danfelt, og denne Gunst havde Rhynholt
indrømmet hende, men forsikket, at det skulde blive
den sidste, i fald hun endnu blev utaknemmelig.
Efter denne Samtale med Danfelt er hun endnu i
Slutningen af det første Optog uvis:

” Min Dyd, min Danfelts Liv! o Gud! hvad
gør jeg dog?” S. 35.

Burde man ikke ventet, at Rhynholt havde oppe-
briet Udfaldet af denne Samtale, førend han hav-
de skredet til det yderste med Danfelt? Imidlertid
maa Danfelt være blevet henrettet i Mellemrummet
imellem den første og anden Act, førend Rhynholt
fik at høre Udfaldet af Lucies Samtale med sin Mand;
og man begriber ikke, hvad Grund Lucie kunde have
til at forlange strax i Begyndelsen af den 2 Act, S.
38, at faae sin Mand endnu en gang at see, om han
maaskee vilde afflaae sin Ret, for at faae sit Liv reddet,
da hun gandske nylig var kommet fra ham, og havde ny-
lig faaet den ovenomtalte Erklæring af Rhynholt.
Mærker man ikke tydelig nok den Forlegenhed, Digte-
ren er i, for at faae Lucie til at erfare Danfelts Hen-
rettelse?

En Hovedfeil ved dette Stykke er ellers det, at
Løvedhandlingen alt for tilig faaer Ende. Tra-
gedien er ude med det første Optog, og de to sidste
indeholder et nyt Sujet, som intet Tragisk har.
Danfelt er død, inden det andet Optog begynder,
og ved hans Død er Lucies Ulykke kommet til Mo-
denhed. Knuden er altsaa opløst, og Læseren tager
liden Deel i Rhynholts Død, som er Indholdet af
de to følgende Acter. Den kan ikke røre os, som en
tragisk Død; den er lige frem den Straf, som saa-
dan en Misgierning, som Rhynholts fortiente hos en
retfærdig Fyrste. Den kan ikke røre os for Lucies
skyld; thi endskjønt den var den eeneste muelige Fyl-
destgiørelse, hun kunde faae, saa var det dog en me-
get utilstrækkelig Fyldestgiørelse for hendes Lidelser og
Ulykker; og med al Rhynholts Straf, med al Carls
Retfærdighed, bliver Lucie dog høyst ulykkelig, og
hverken meer eller mindre ulykkelig ved Slutningen
af Stykket, end hun allerede var ved Slutningen af
det første Optog.

Efter Forfatterens egen Beretning er Planen
til dette Sørgespil taget af et i ubunden Stil skrevet
dansk Stykke, et Haandskrift, eller et trykt Stykke,

melder han ikke, men beskriver det alene saaledes:
” Det er for kort til at være en Oversættelse, eller
” noget andet meere end en Plan, og derfor har jeg
” foretaget mig, at udføre den. Jeg har overalt
” fulgt Afdeelingerne, Sætterne ere paa adskillige
” Steder, Ordene for den største Deel, og Versene
” allevegne mine egne”. Vi bemærke det nødig, at
just det, som Hr. M. erklærer meest for sit eget,
nemlig Versene, er noget af det fletteste. De bestaae
af den svageste Prose, paa de fleste Steder slet ver-
sificeret; og undertiden forekommer Udtryk, som man
neppe skulde tilgive den comiske Muse, end sige, den
tragiske, saasom den allerførste Strophe:

Sigmund.

” Nej, Herre, dette er for grumt at foretage,
” En grusom Gysen vil mit Blod sig Skræk indjage,
” Som hart ad stopper dets Omløb i Aarene,
” Mit Hjerte pletter af en billig Engstelse o. s. v.”
Dog slutte vi af nogle saa lykkeligere Steder,
at Forfatteren i dette Stykke kan forbedre sig. Her
er een af de bedste Stropher, som har mødt os S. 19.
” Den Indighed, hvorved det kielne Rion os saarer,
” Faaer en fornøet Kraft ved deres Suk og Taarer,
” De af Retfærdighed og Wiisdom tage Raad
” Kuldkastes ofte for en Skjønheds virksom Graad”
Af Karaktererne er Rhynholts bedst skildret,
dog ikke nok udført. Saaledes skildres hans Philo-
sophie S. 39.

” Vort Liv for Sandserne et Slaverie maa være,
” Lyst, Glæde, Lidsfordriv dets goldne Rieder ere.
” Dyd er et Bæv, en Digt, som ingen Vere går,
” Nej, Klygt, Kneb, Kunst og Bidd alene agtet blir”
Lucies er mindre lykkelig; dog kunne vi ikke
lade en smuk Tanke ubemærket, som gjør en god
Virkning, var den ikkun mindre plat udtrykt. Hun
siger til Rhynholt S. 24, i det hun grædende falder
paa Knæ for ham:

” Kan da en Seyr, som mig evindeligt vil plage,
” Kan den vel glæde dig? — — ”

Men hvem kan udstaae hende, naar hun efter
at have opdaget Rhynholts Eroløshed, og fundet
sin Mand svømmende i sit eget Blod, kommer saa-
ledes ind for Fyrsten S. 47.

” Da Grumhed, Skræk og Larin paa dette Slot
forvolder,

Dg ingen Baat her er, som mia tilbageholder;
Saa taal, o Fyrste, at i min Elændighed
For dine Fodder jeg mig ydmyg kaster ned.

” Min

" Min Jammer mig ey vil en Taareflod indrømme,
En Prøve, hvoraf man min Hierte-Qual kan dømme,
Min Siel forsmægte vil ved Hierte-Engstelser
Dg grum Fortvielse, hvis Indhold dette er:

" Din Vndling, Rhynholt — — Hævn — —
o Tyrste! Hævn mig give
For en Misgierning, som min Mund ey kan beskrive,
Min Mand var redeligst blandt dine Tienere,
Da Rhynholt ukdytst Lyst imod mig fattede.

" Han falskeligen med Beskyldning overvældet
Min Mand, og viiste, at hans Dødsdom strax blev
fældet,

Saa fremt jeg vilde ey hans Liv mig kiope med
Den største Udnd, som har hos en Kone Sted.

" Al min Væmodighed han ubevægt anhørte,
Jeg bad, jeg Hænder vred, jeg græd, det ham ey rørte,
Ret som et Bierg, der døvt og følesløst og trægt
Anhør Glændiges Væklage ubevægt,

" Saaledes al min Nød en Rhynholt røre kunde,
Eil sidst han vilde mig min Mand at see forunde,
Af Dødens Angst bespændt, fortvilet jeg mig sled
Fra Danfelt — — døm heraf det Udyrs Grusomhed.

" Af Trostak til min Mand, for ham at redde, lavde
Jeg mig til Utroftak, dog Himlen Tak! som havde
Min Dyd i Varetægt, at den ey Skibbrud leed,
Jeg gysende mig fra det Udyrs Arme sled.

" Min Nød stod forlods for mit qualte Sind
beskrevet.

— — Er Grumbhed for saa vidt blandt Mennesker
vel drevet? — —

Med grusom Fryd han mig til Fængslet viisede,
For Danfelt fri og løs og uden Baand at see.

" Hvor ingen skulde ham anklage eller dømme,
Dg hvor han skulde mig den største Last indrømme;
Jeg fandt ham rigtig løs ifra de Baand, ham bandt,
Men Gud, hvad Syn! — — Jeg ham fornden
Hoved fandt.

" Tre Gange vilde jeg min sidste Pligt ham yde,
Tre gange mærkte man det standset Blod at flyde,
Naar jeg uskyldige Marsage til hans Død
Mig nærmet, Blødet strax af alie Narer flød.

" Hans Legem — — Hævn mig dog — — Dog
hvad, Du mig anhører
O Tyrste, ubevægt! — — Min Trængsel dig ey
rører,

Har Døds Forhaanelse da Virkning ey paa dig,
Lør de Fortrængte ey til Thronen nærme sig? - - "

Dg Carls Svar er fuldkommen stemmet i Lucies
Tone S. 49.

Carl

" Du dig Lucie dog ey i din Dom forraske,
Ansee din Tyrste, men foruden Hønheds Maske;
See disse Taarer, døm mit Sinds Bevægelse — —

Al denne Dødrighed skænke vi gierne bort for
følgende saa Linier hos Sallert:

" Wenn dich — die Schmach der Tugend rührt:
So laß, o Carl, dich izt mein Flehn erweichen.
Es ist zu spät, mein Schutz zu sein,
Du kannst nichts thun, als mich Elende rächen:
Dean Rhynholt — — strafe sein Verbrechen,
Ich schäme mich, es auszusprechen.
Lies diese Schrift, und fühle meine Pein.

Carl lieft, und eine fromme Zähre

Flieft von des Helden Angesicht,

Der Tugend und auch ihm zu Ehre o. s. v.

Imidlertid, da Hr. Medelthou selv ikke anseer
dette Stykke uden som et Forsøg i den tragiske Poe-
sie, hvorved han har villet aabne Øyene for andre,
der maatte blive hældigere, saa bør han roses for
denne Beskedenhed, og ikke affrækkes fra flere For-
søg. Hans Prøve er ikke uden Fortienestier, og ved
nærmere Bekiendtskab med de bedste tragiske Mynstre,
og meer Dvelse i Versificationen, tør man vente at
see fuldkomnere Stykker fra ham.

Archiater og Ridder Herr Rosen von Rosensteins
paa Hendes Kongel. Svenske Majestets naa-
digste Befaling forfattede Luus og Reise-
Apotheque, trykt i Stockholm hos Carl Gott-
lieb Wlf. 1765, nu i det Danske Sprog over-
sat af Peder Severin Garboe, Doctor Med.
samt Tyrstelig Anhalt-Bernburgsk Hof-Raad.
Kiobenhavn 1768: Trykt hos Svare. Stor
126 S. 8, og med et Postscript forøget.

Skriftet i selv svarer til sin Titel, og er sin berømte
Forfatter gandske værdig. Oversættelsen er
forøget for til med et Ord til Læseren, og bag til
med et Postscript, i hvilket Hr. D. G. tilbyder sine
fiære Landsmænd nogle Medicamenter af hans egen
sig forbeholdet Composition. I bemeldte Ord til Læ-
seren underrettes man om, hvorledes denne Oversæt-
telse ved en besynderlig Lykke er bleven fuldkomnere
end

end den Svendske Original, i det at de Recepter, som Hr. von Rosenstein har behaget at udelade, findes her inddragne, da de ere blevne Oversætteren tilstillede fra en sikker og god Haand, i hvilken de i Sverrig ere faldne. Vi ville ikke tale om, at der i den heele Samling af Recepter ikke er meere end 8 i alt, som jo ere at finde i de hos Apothekerne bekiendte og almindelige Pharmacopæer og Dispensatorier, da Hr. Rosenstein og dertil henviser, for at undgaae Vidtløftighed; men af disse 8 Recepter ere ikke meere end 2, som jo i andre trykte Skrifter findes anførte, og ere enhver belæst Medicus bekiendte; disse tvende ere Rosenii Elixir aperitivum og Deutens Salve, og af dem kiender Oversætteren alene den første. Derimod ere Rosenii hvide Antispasmodiske Pulvere bekiendte og anførte i Prof. Mourrains Oversættelse af Forfatterens Afhandling om Børne-Sygdomme, og dog er Compositionen deraf Oversætteren gandske ubekiendt.

Hvad i Dvrigt Oversættelsen angaaer, da er dens Rigtighed aldeles ikke at lide paa, da Hr. D. G. ikke engang har havt Indsigt nok til at rette Trykfeilene i den Svendske Original: saaledes staaer paa den niende Side: "har man Cruditeter i Maven, hvilket nok mærkes, om Lungen er ureen", der skulde staae Lungen; i den Svendske er det en Trykfeil, men hvad det kan kaldes i Oversættelsen, ville vi lade Læseren dømme om. Hr. Hofraaden har endog paa adskillige Steder været meget skidsløs, for ikke at sige værre, og vanskabt sin Original; saasom Side 11 staaer indvortes Koldbrand i stedet for udvortes. S. 15. Mod Inflammation i Dret raades, "at sætte en Spansk Flue i Rakken eller under Dret", der skal staae under Dret; hvilken grov Uagtsomhed! og hvor stette Følger kunde det ikke have for Bedkommende, som heraf kunde blive forførte! S. 57 staaer om Rhubarbra, at det i Begyndelsen af Diarrheer og Blodgang indtages i Canel-Vand, og smager da ey anderledes end en

Grød af Hvedemeel eller hvid Stivelse kaagt med Vand og Mælk; eller Gelée af Salep, &c: i Originalen staaer: Den tages da i Canel-Vatten och smakas (spises) ey annat (intet andet) än Swetemiöls: eller hwit Stärkelse-Grød &c. Af dette og og foregaaende sees altsaa tydeligen, at denne Oversættelse er intet mindre, end tilforladelig, langt fra at være fuldkommere end Originalen, og kan man med Rimelighed troe, at den Anhalt-Bernburgske Hofraad og Doctor har ikke saa meget udgivet denne Oversættelse for at tiene sine Landsmænd, som for at betiene sig af en berømt Mand's Skrift, i stedet for en Hans Wurst til at raabe Folk sammen, for paa en behændig Maade ved sit Postscript at bekiendtgjøre og berømme sine til Fals havende Medicamenter, hvilke alle, dersom man vil troe Hr. Hofraaden paa sit Ord, ere af en utroelig Virkning, og ligesom de fleste Markskrigeres Quaksalverie helbrede Halte, Blinde og Døve, passe sig i alle Tilfælde, og mod alle Sygdomme. Pest, Svindsot, Gigt og Podagra ere de mindste Sygdomme, Hr. Hofraadens Pulver, Piller &c. kan curere. Saaledes er hans Laxer-Piller et virkeligt Heverie. Enten man tager mange eller saa, saa virke de derfor ikke meere eller mindre, men just saa meget, som Legemet behøver, undertiden slet intet, i Fald saa beskicket er, og Legemets inderlige Tilstand det saaledes udfordrer: ja H. G. anfører end og Exempel paa dem, der i 3 Dage have taget 240 Piller, skiont en Dosis ifkun er 12 til 16, og befundet sig ypperlig derefter. Hvem kan vel see og høre saadant, uden at ønske det Haab opfyldt, som en dydig og retsindig Læge næsten i lige saadan Hensigt trøstede os med i et af de offentlige Blade. Folket nyder Godt af Lovene og Beskyttelse mod dem, som paa en lumsk og underfundig Maade søge at skade dem paa deres Belsærd og Evendomme; men de have ingen Beskyttelse uden af deres egen sædvanligst utilstrækkelige Forsigtighed imod dem, der lumskeligen under Skin af at helbrede, be-
drage dem deres Helbred og Liv fra.

J No. 21. S. 158 L. 2. ethvert Gellertsk Indfald og nye Wittighed; læs: ethvert Gellertsk Indfald, enhver Wittighed, med nye Indfald og nye Wittighed.

Uargangen af disse Blade koster:

J Kjøbenhavn,	Stælland og Lolland.	Syhn.	Jylland og Holsteen.
8 Mark.	9 Mark.	9½ Mark.	10 Mark.

Nødsaget Svar

paa

en ubeføyet Critique No. 24.

i Adbr. Cont. critiske Journal

pro 1770.

I det kiøbenhavnſke Adresse Contoirs critiske Journal for indeværende Aar, har man under No. 24. fundet for got, i Anledning af min i Aaret 1768. giorte Oversættelse af Hr. Archiater og Ridder Rosen von Rosensteins Huus- og Reise-Apothek, at antaste mig paa en lige ſaa ubillig, ſom ublue Maade. Det forundrede mig ikke lidet, at ſee et Blad, der til Værdoms Forbedring allene burde anvendes, ſaa driftig misbrugt til uſkyldige Folkes personelle Angribelſe, hvorved man ey undſeer ſig ved at bruge de groveſte Udtryk, de uſandeste Tillæg og de fornærmeligſte Beſkyldninger, ret ligesom en hver Railleur havde Frihed til at bruge dette Blad til Skiermbret, eller aldeles betiene ſig deraf, ſom af en romerſk Paſquinus, for derved at ſaae udſtrøet offentlig hvad man ikke engang torde være bekiendt under fire Øyen.

Jeg tænkte i Ferſtingen ikke at ville beſvare det med andet end Foragt; jeg anſaae min Dadler iblant ſaadanne Folk om hvilke det heder: Jras & verba locant. Jeg troede, at den Galde, den partiſke Bitterhed og grove Pen, med hvilken det er ſkrevet, kunde hos Fornuftige og Bektænkende være nok til at affatte en rigtig Dom, hvormed jeg altid har været fornøyet.

Jeg er desuden fuldkommen enig med Hr. Liffot, naar han i et af ſine Skrifter ſaaledes omtrent udtrykker ſig, denne Materie angaaende: "At indlade ſig med Joili, der ſelv intet giøre, men dadle alt hvad andre giøre, det er at fornødre ſig."

Jeg ſelv for min Deel, er desuden for mange Aar ſiden, af Banen hærdet imod Papirkugler, og har nu ikke juſt den Følelſe af Forurettelſer, ſom mange andre, hvis Ner-

)

ver

ver ere maaffce enten af Naturen haardere spendte eller af Modgang mindre flappede end mine. Jeg stiller mig stedse tilfreds ved den gamle sande og solide Trost: *Pascitur in vivis* livor, *post fata quiescit*. Ikke desto mindre, da nogle af mine gode Venner have paastaet, at jeg paa nogen slags Maade maatte begegne saa glubsk en Angribelse, om jeg ikke frivillig ville exponeres en hver *T. . p. . s* Ansald, under Skiul af et critiskt Blad, samt at jeg baade var min egen *Ver* og det veldømmende *Publico* skyldig at legge Sandheden for Dagen i denne Sag; Saa er det, at jeg da herved med *Publici* gunstige og gode Tilladelse, kortelig maa erklære mig.

Under første Post opholder min Dadler sig over, at jeg kalder Oversættelsen fuldkommere end Originalen og han har endnu ikke overbeviist mig om andet: Thi foruden at Registeret er ulige fuldstændigere end det Svenske, og Oversættelsen med rigtige Henviisninger fra et til andet Stæd, som sævnes i Originalen, er gjort brugbarere, saa ere og de i Originalen manglende Recepter her i Oversættelsen inddragne, og samme derved bleven fuldkommere og nyttigere; Thi, *positô, non concessô*, at et hvert Apotheque i Hovedstæderne var med alle slags fremmede *Codicibus Medicamentariis* og *Dispensatoriis* forsynede; saa troer jeg dog, at dette Foretagende, i Henseende til de mange smaa Apothequer i Provinzerne, ikke burde dadles, og mindre vil nogen privat Eyer af Skriftet agte denne Umage spildt, med mindre at hele Skriftet er ham ligegyldigt.

En retskaffen *Medicus* ønsker alle Vedkommende at indsee det han selv indseer; Han er en Menneſke Ven og ikke misundelig og derfor gjør sig saa tydelig som mueligt er, paa det hans Arbejde maa blive mange til-Nytte, og dette bliver uden Tvil det fornemste som Dadleren ved denne Post har at udsætte; Oversættelsen kalder jeg altsaa med hans Tilladelse fuldkommere end Originalen; Men derfor kan den jo endda være ufuldkommen nok. *J. E. Morosus*, der ved alle Lejligheder udskriger sine Medborgeres Forseelser for Fejl og Skrøbeligheder, for Laster, der, efter sit hykkelske Hjertes Beskaffenhed, siller *Muz* og sluger Elephanter, er en bedre Borger end min Dadler, derfor kan jo *Morosus* være en stet Borger nok.

Dette var nu den første Post hvori Dadleren kuns rober sin Misfornøjelse med Recepternes Inddragelse i Oversættelsen; Men nu kommer den anden Post, der synes at være af større Bægt, da han ligesom beder *Publicum* at tage sig vare for denne Oversættelse: 1) Siger han: at Oversættelsen er ikke at lide paa, fordi der pag. 9. staaer samme Trykfejl som i Originalen, nemlig *Lungen* i steden for *Tungen*. Han undskylder den i Originalen som en Trykfejl; men i Oversættelsen veed han ikke hvad han skal kalde den; Endskönt han mueligt havde gjort rettere, om han, for ikke at robe sin Partiskhed, havde givet den det samme Navn som hin i Originalen, da den virkelig er en Fejl, der af mig under

Tryknin-

Trykningen 3 gange er corrigeret og endda blevet staaende; Overalt er Fejlen ikke af større Betydning end at den jo retter sig selv; Thi lad være at en Doctor skal engang, som fortælles, have taget et Uringlas for et Viinglas, saa har man dog endnu en hørt, at nogen har forlangt at bese Lungen i stedet for Tungen.

2) Betitler han mig for skiedesløs, saasom jeg (efter hans Sigelse) skal have vantfaabt Originalen, i det der paa 11te Side er sat indvortes Koldbrand i stedet for udvortes Koldbrand og paa 15de under Dret i stedet for under Dret. Her skrigger min Dadler ret declamatorie over det hele Lort disse betydelige Ord: Hvilken grov Uagtksomhed! og hvilke slette Følger kunde det ikke have for Vedkommende, som heraf kunde blive forførte!

Her raabes Brand og er ingen Jld løs. Faren skal bestaae deri, at her pag. 13. (ikke pag. 11ve, som Dadleren urigtig anfører) er sat indvortes Koldbrand i stedet for udvortes.

Dersom han havde vidst at China-Barken eller Chin-china blev brugt saavel imod indvortes som udvortes Koldbrand, saa burde han ikke have udraabt denne Bogtrykkerfejl som farlig eller forfærlig; Men vidste han det, og dog declamerer som imod en Sag af Betydning, saa har han enten robet sin Bankundighed eller sin Ondskab.

Ligeledes at her pag. 16. (ikke pag. 15. som han atter urettelig citerer) er sat under Dret, da der skulle staae under Dret, ligesom det var en farlig Sag at legge et Glueplaster under Dret: Naar det kun ikke blev lagt paa Dret; saa maatte jeg vel spørge, paa hvad Sted af Legemet det var nødigt, og man ikke uden Fare torde legge det? Og hvad om jeg sagde ham, at disse farlige Dyr, ligesom China-Barken, kunde bruges, saavel ind- som udvortes, hvor ville han da ikke spaae om Fare og Forførelse.

Jeg indstiller til alle Fornuftige og Retsindige, om dette ikke er at røre Markskrigertrømmen for at fixere Publicum paa min Bekostning? Han opsnapper i hele Oversættelsen 2 til 3 Trykfejl og i sig selv Bagateller, som en hver Fornuftig af Connerionen kan see at rette, giere dem til mine og endelig til vigtige Fejl, over hvilke han stiller sig ret bekymret an, alene for at blamere mig og binde Uvidende noget paa Vermet, hvortil han synes at besidde Uforsømmelighed nok; Men just da han er i Begreb med dette slette Arbejd, begaaer han selv den Fejl at citere begge Steder falskt, som forhen er viist, og det enten med Billie for at forvilde en Eftersøgende, eller af en slags Skiedesløshed, som han paa dette samme Sted beskylder mig for;

Det er en nogen Kunst at dadle andres Skrifter,
Men vogt dig selv for Fejl du som de andres drifter.

Den tredie Post nemlig at pag. 57. staær smager i steden for smages og anderledes for andet, declarerer jeg for en virkelig Forseelse af mig, saasom deraf er udkommen en anden Forstand end Originalen indbefatter, men tillige som den eneste Sandhed i den gandske Critique og hvorved min Dadler har haft Lejlighed at vise, det han er bedre Svensk end jeg.

Overalt er Fejlen uden ald Folge; Thi Sagen bestaaer kun i at Patienten faaer Rhabarberen vel ned, hvordan den endog smager. Imidlertid misunder jeg ikke min Dadler denne liden Fornøelse, at han dog et Sted har fundet en Fejl, som jeg vedkiendes, siden jeg af hans Conclusion (hvor falsk den end er) merker den Glæde han finder over denne ubetydelige Seyer, saasom han strax og umiddelbar derover triumpherer med disse Ord:

„ Af dette og foregaaende sees altsaa tydeligen, at denne Oversættelse er intet mindre „ end tilforladelig langt fra at være fuldkomnere end Originalen! „

At denne Conclusion er i Bund og Grund urigtig og bedragelig, det vises tydeligen af mit Svar paa første Post, hvortil jeg behøver kun at legge dette, at dersom denne Sag havde sin Rigtighed og at en gandske Oversættelse formedelst saa faa og ubetydelige Fejl blev utilforladelig, saa havde vi neppe en tilforladelig Oversættelse i vort danske Sprog end og af det helligste og værdigste Skrift.

Jeg har for Tidsfordriv, kastet Øene i et nyelig paa Dansk af Tysk oversat Svensk Skrift. I denne Oversættelse gif jeg kun Recepterne, som til Slutning ere inddragne og af Betydenhed, løseligen igiennem, men fandt strax f. Ex. En Fierde Deel for en halve Deel, et Qvintin i steden for et quintin og tiuge Gran, 2 Qvintin for Otte Qvintin, Tre Pegle for Fem Pegle, ja betydelige Ingredientier af Recepterne udeladte ic. Dette kan kaldes Fejl af Betydenhed; Men skulle jeg derfor offentlig blamere Oversætteren, der vist nok har gjort det saa got som han kunde, skielde ham for skiedesløs, uden Indsigt, uagtksom, eller Skriftet for utilforladeligt, farligt, forferisk? Hvad maatte Fornuftige og Retteænkende dømme andet om mig, end det der, endnu med større Føje, tænkes og siges om min Dadler, nemlig: at han maa besidde et meget ukierligt Hierte? Men forstak jeg mig nu tillige under et critisk eller andet deslige i sig selv uskyldigt og i langt bedre Hensigt bestemmet Blad, for at faae mit Navn fordulgt imedens jeg fik min uskyldige Næste beskæmmet: Jeg blues ved at tænke paa hvad Navn saavel Skriftet som jeg af Fornuftige billig ville belastes med. Jeg beder et fornuftigt og upartist Publicum at holde mig denne Digression tilgode, som Sagens Natur har ved denne Lejlighed ligesom afvunget mig.

Jeg kommer nu til den fjerde og sidste Post, der synes at være Maalet af min Dadlers Øyemed. Hvor han nemlig paa en ret glubsk og uforstammet Maade, en allene
har

har villet gjøre mine bekiendte Huusmidler mistænkte, men endog mig selv som en Bedrager: Dette er Indholdet af denne Post, som er for vidtløstigt her at inddrage, hvorfor jeg maa henvise Læseren til den critiske Journal selv.

Mit Svar derpaa bliver simpliment dette: Jeg behøvede aldeles ikke at betiene mig af Hr. von Rosensteins Huus- og Reise-Apotheque for derved at faae mine fire Huusmidler bekiendtgjorte: De vare længe tilforne baade bekiendte og gode befundne: Anledningen dertil viser Begyndelsen af min Notice; Men positô, Hvad da? Skulle derfor Hr. Archiaterens værdige Skrift betitles af en Hans Wurst eller jeg af en Markskriger? og fordi jeg med Tilladelse af den allernaadigste Forordning betiener mig, saa vidt med Føye skee kan, af mine egne Compositioner eller saa kaldede Huusmidler, skulle jeg derfor characteriseres af en Bedrager?

Et uendeligt Tal af de ældere, berømmelige og store Medici, have en undseet sig herved, blant hvilke jeg vil kun nævne, som een for alle, den store Hoffmann, der, som han i sine Skrifter selv siger, mestendeels betiente sig af sine egne saa ham selv forbeholdne Compositioner, hvis Kræfter han tilfulde kiendte: Ligesom jeg iblant de nyere vore nærværende Tidens fortreffelige Medici vil kun allegere iblant mange andre brave og redelige Læger, de tvende navnkundige, saasom ovenbenævnte Ridder og Archiater Rosen von Rosenstein, der, efter Professor Murrays Vidnesbyrd i den tyske Oversættelse af hans Underretning om Børnesygdomme, har selv tillavet sine antispasmodiske Piller og overladt dem Unzeviis til Apothequerne, ligesom han og hidindtil har holdet Compositionen af sine hvide antispasmodiske Pulvere som et Arcanum for sig selv; Og endelig den høytfortiente Doctor Unzer, der en allene stedse har hemmelig holdt Sammensætningen af sine hvide Pulvere og sine Draaber, som han vidt og bredt for Penge affætter, men endog recommenderer dem hist og her i det prægtige Skrift kaldet Der Arzt, som og desuden i særdeles flyvende Blade.

Skulle derfor enten disse brave Mænd udraabes for Markskrigere, eller deres velintentionerede Bemøynelse mishandles og udskrives for Bedragerie?

Hvad min ringe Deel angaaer, da appellerer jeg til en hver, som har brugt mine Medicamenter, om nogen ved dem har fundet sig bedragen eller langt mere soulageret? Kan min Dadler opvise mig een, som beviislig af mine Medicamenter har taget Skade, saa tør jeg give ham vunden Sag; Men hvis ikke, hvad Reparation vil han da vel give mig? Dog hvad Satisfaction hos Folk af det slags, som masquere sig naar de ville giere Skade?

Det Beviis hvormed han vil gotgiere denne sin Sag, bestaaer ellers deels i at opdigte en aabenbare Usandhed, nemlig at jeg i min Notice skal have udgivet mine Huusmidler for at kunde curere alle Sygdomme, hvoriblant han nævner Pest, Svindsot, Gigt og Podagra som de mindste, og deels paa en haanlig Maade at negte en reen Sandhed,

som jeg samme Sted opgiver om den Patient der i trede Dage havde brugt 1 Lod eller 240 af mine Piller en allene uden Skade; men endog med den vnskeligste Success i Henseende til sine forhen svage Dyeu.

Hvad nu det første betrefser, da behøver man kun at giennemlæse min Notice, for at overbevises om, at der hverken findes nogensteds nævnet Svindsot, heller ikke i de Artikler der handle om mine Compositioner, enten Pest, Gigt eller Podagra; Men hvo der vil umage sig at læse den fjerde Artikel om Balsamen, hvor just disse sidste 3 Sygdomme nævnes, han vil finde, at jeg der udtrykkelig melder, hverken at have skrevet det eller villet vedkiendes det, hvorfor og denne Digt skrives paa Dadlerens Regning. Imidlertid er det artig nok, at Dadleren skriger imod mine Huusmidler, endskient han hverken kiender deres Compositioner, eller veed noget Ondt om deres Virkning at sige; dog for at sige noget sligt om mig, saa fingerer han saadant at staa i min Notice, som samme viser at være en opdigtet Usandhed.

Anlangende det andet, da lever den Person endnu frisk og sund, som i tre Dage brugte 240 Stkr. af mine Piller, og for at give en allene min Dadler, men endog alle Sandheds Elskere Lejlighed at blive underrettede i denne Sag, saa er hans Navn Friderich Drubin, forhen Muurmestersvend, men nu Brændeviinsbrænder, boende i sin Formands endnu levende Erich Pedersens Gaard i Toldboedgaden her i Byen; han har god Fornuft og kan giøre enhver Rede for denne Sandhed; Endskient den kommer min Dadler saa ubegribelig for, at han ligesom anraaber Himmelen om Hielp og Hævn imod mig og mine Piller; da dog enhver belæst Medicus kiender deslige uformodentlige Virkninger, af hvilke jeg blant mange vil kun af Hr. Hofraad og Kerserlig Livmedici Störcks Jagttagelser betræffende Cicutæ (Skarn-tydes) Brug og Nytte, anfere et eneste Exempel med hans egne Ord:

“ Til en Soldat, hvis Halse-Kirtler vare alle meget opsvulnede og haarde, brugte
 “ jeg Extracten (af Cicutæ) paa den Maade som foreskrevet er; Den Enge fornam deraf en
 “ merkelig Lindring, jeg vedblev derfor dette Middel. Patienten havde derfor og denne
 “ Troe at meget hjælper meget, og haabede desto snarere at blive hiulpet, naar han
 “ oftere og i større Mængde tog de fornødne Piller: Jeg, som intet vidste af disse hans Tan-
 “ ker, leverede ham 1 Lod Piller, hver til 2 Gran paa det han kunde have Forraad paa
 “ nogle Dage; men hvad skeete? Patienten aad disse Piller op i een Dag og paa eengang
 “ paa Nykke og fromme, dog med den Success, at han uden ald Besværing eller Smerte i
 “ tre Dage havde over 50 Sedes og den gandske Hævelse i denne Tiid saavidt forsvandt, at
 “ der vare kun nogle smaa Tegns tilovers af Glandernes Hævelse: Dette kiødrige og unge
 “ Menneske var endnu ikke over 25 Aar gammel. ” Saavidt Hr. Störck.

Hvoraf sees at det samme er mueligt i Wien, og hvorfor da ikke mueligt i Kiøbenhavn? Dog hvo kan forbyde Daaren at forundre sig over Smaating? Det gamle moralske Axioma er ham ubekjendt: Ab ignorantia modi non valet consequentia ad negationem existentiae rei. Desuden: En fornuftig og erfaren Medicus veed at det ikke er den første gang Forsælsler have giort Tjeneste i Medicinen, s. Ex. da man paa et vist Apotheque tog fejl ad 40 Gran Campher i steden for Sperma ceti, endskjønt samme vel oftere gjør Ulykke, saasom da man tog 60 Gran vitrum antimonii for nitrum antimoniatum; men dette maa være min Dadler ubekjendt, siden han anseer og kalder det Hexerie, ja falder ligesom i en Extasis, raabende under Paroxismo: Hvem kan vel see og høre saadant uden at ønske det Haab opfyldt &c. Dersom han her ønsker den Orden imellem Doctores, Apothekere og Chirurgi, i Henseende til deres særskildte Forretninger, som udi den allernaadigste Medicinal-Forordning for næsten hundrede Aar siden, ere determinerede, vedberlig overholdet og efterlevet: dersom han ønsker et Middel at kunde udfindes til at hindre de utallige Fuskere i Lægekunsten, som det heder:

Se fingit medicum quivis idiota profanus
 Judæus, Monachus, Histrio, Rasor, Anus,
 Miles, Mercator, Cerdo, Nutrix & Arator.
 Lamia, Decoctor, Pharmacopola, Magus.

Der daglig opofre saa stort et Tal af Mennesker, som ellers enten ved fornuftige Lægemidlers eller vel og Naturens egen Hielp kunde restitueres, hvilket skeer lige saa koldsendigt som ustraffet, da det her med rette kan siges: Vitia terra tegit. Jeg siger: dersom dette er hans Ønske, saa slaaer jeg Haand i Haand med ham og ønsker det samme af mit gandske Hierte; Men jeg skulle snart tvivle paa, at min Dadler enten forstaaer eller mener dette, siden jeg sees at han strax derpaa ophøyer Lovene paa den Side han vel lidet kiender dem, og paa en anden Side uden Marsag klager over deres Mangel.

Enten veed han selv ikke hvad han siger og da er han intet Svar værd; eller siger han det første for at faae sagt det sidste, og da er Sætningen falsk; Thi have vi Lov mod dem der paa en lumsk og underfundig Maade søge at skade Folk paa deres Belfærd og Enehed, saa have vi og mod dem som paa en lumsk og underfundig Maade søge at bedrage dem deres Helbred og Liv fra; Det kommer kun an paa at Gierningsmanden bliver opdaget, saa fattes saa lidet Lov som Execution; Men skeer det ikke, saa statueres ingen Lov enten mod det første eller sidste. S. Ex. En Pasquillant eller Crety, saa længe han kan holde sig fordækket, det er: Giøre sin Sag lumsk, har han ingen Lov og ingen Straf at befrygte, men rebes han, saa skal han ikke længer klage over Mangel enten paa Lov eller Execution.

Videre vil jeg ikke her udlade mig; men sluttelig hos et fornuftigt og veldømmende Publicum bede mig undskyldt, om jeg paa nogen Maade imod min Villie og mit Vidende i dette mit Svar af menneskelig Passion kan være bragt over Koldsindigheds Grændser, overvevende at min Bedderpart gaaer offensive; men jeg kun defensiv til Verk. Jeg svarer i samme Positur og han er mig endnu ubekjendt; Han forurettede mig uden Åarsag, allene af Lyst til at skade: har jeg fornærmet ham, som jeg ikke troer, da er det ikke giort af lige Grund; Men mit Forsvar er mig med Magt afsvunget; Thi at lignes ved en Markskriger er vel ubehageligt for en ærefier Mand, men at sættes i Jævnet med en lumsk Morder, uden Åarsag og uden Beviis, det er noget af det allersensibliste som kan vederfares en ærlig Mand.

Kjøbenhavn,
den 30 Nov. 1770.

Peder Severin Garboe, D. M.

P. S. Heraf bliver fra Adresse-Contoiret enhver, som holder den critiske Journal, gratis meddeelt et Exemplar, som kan vedhæstes Critiquen No. 24. 1770.

Kjøbenhavnſke Kongl. privil. Adressecontoirs
Kritiſke Journal.

No. 25. ————— 1770.

JOANNIS SAJNOVICS. S. J. Ungari Tordasiensis e comitatu Alba-Regalensi, regiae scientiarum societatis hafniensis, & nidrosiensis socii *Demonstratio. Idioma Ungarorum & Lapponum idem esse.* Regiae scientiarum Societati Danicae praelecta Hafniae mense Januario anno MDCCLXX. Hafniae Typis Orphanotrophii Regii excudit Gerhard Giese Salicath. Stor 83 S. 4.

En nye Frugt af den Vardshuusſke Reife! som vel i ingen Henseender kan sættes i Ligning med den, som var Reisens Hovedshemeed, men som dog ingenlunde er at foragte, og bliver desto kjærkomnere, jo meer tilfældig og uventet. At Hr. Sajnovics maatte være Astronom for at sendes til Lapland i et astronomisk Erinde, var nødvendigt; men at denne Astronom skulde være en fød Ungarer, at han skulde have en kritisk Kundskab om sit Modersmaal, at han skulde have Lyst og Indsigt til grammatikalske Undersøgelser, det var et blot Tilfælde, hvilket man bør ansee som en Tilgift af en mild Skiebne, der vilde belønne vor Reiserings Gæmildhed paa alle de Maader, den kunde belønnes.

Hr. S. har med stor Flid og Skisnsomhed anstillet sine Undersøgelser angaaende det Lappiske og Ungarske Sprogs Lighed. Han tilstaaer gierne, at han ikke strax forstod Lapperne, saasnart han hørte dem tale, men erindrer ogsaa med god Grund, at det ingen Følge er, at det Lappiske og Ungarske Sprog maae være forskellige, fordi det eene Folk ikke forstaaer det andet, naar de tale. Dersom Ligheden imellem begge Sprog skulde gaae saa vidt, saa maatte man antage, enten at ingen af Sprogene, hverken det Lappiske eller Ungarske, havde siden begge Folkes Skilsmisse fra hinanden, det er, i heele tretten Hundrebaar, undergaaet nogen Forandring; hvilket er imod den almindelige Erfaring af alle andre Sprog: eller og, at det eene Sprog havde været

de selsomme Forandringer underkastet, som det andet, hvilket er urimeligt at troe om saa langt fraliggende Folk, der i saa mange Aarhundrede ingen Samkvem have haft. Han bestryrker dette med andre Europæiske Nationers Exempel, som mindre fraliggende, og i et kortere Tidstrum ere blevne hinanden uforstaaelige, saa upaatvilelig deres sællede Oprindelse ellers er. Ja iblandt Lapperne selv ere saa forskellige Dialekter, at en Sælap ikke forstaaer en Fjeldlap, en finmarksk Lap ikke en svensk; og iblandt de svenske Lapper ere atter adskillige meget forskellige Dialekter.

Lige saa usikker bygges Sprogens Lighed paa de Skrifers og Bøgers Lighed, som forefindes i begge Sprog. Skulde man dømme efter denne Grund, maatte man 1.) være forsikkert paa at man læste Lappernes og Ungarernes virkelige og gamle Sprog, og ikke det nye Sprog, som begge Folks Missionarier have indført, og som bestaaer i en stor Mængde nye Ord, i sær Religion, Konster og Videnskaber angaaende; hvilke naturligtvis ikke kunne være de samme hos begge Nationer. Alene i det korte lappiske Fadervor finder Hr. S. nye Ord, som han holder for ikke at være til Oprindelse lappiske (*). 2.) maatte man vide, at
begge

(*) For endnu med et andet Exempel at viise, hvilken Frihed Missionarierne tage sig, ikke alene at gisre nye Ord, men ogsaa at omskrive Tingene paa adskillige Maader, anfører han det grønlandsk Fadervor, saaledes som det læses hos Anderson i hans Efterretninger om Island. Vist nok er dette Fadervor noget gandske andet, end det vi læse i Bibelen. Men en Ven, som i adskillige Aar har opholdt sig i Grønland, og er det grønlandsk Sprog nægtig, har overbevist os om, at det Fadervor, som læses hos
Under-

begge Folkes Skrifter vare forfattede i den selvsamme Dialekt, da det er bekjendt, at et Ord kan i een Dialekt have en gandske anden Bemærkelse, end i en anden. 3.) Maatte Orthographien i begge Folks Skrifter være den samme. Men denne varierer efter enhver Skribents Godtbefindende; dog forsikrer Hr. S., at de Svendskes Orthographie kommer meer overens med hans Landemænds, end Hr. Professor Leems, efter hvis Orthographie det lappiske Sprog skulde blive Ungarerne gandske uforstaaeligt.

Efterat have ryddet disse Fordomme af Vejen, foredrager han de Grunde, hvorpaa han bygger det lappi-

Anderson, og hvoraf Hr. S. har givet en tydsk og en latinisk Oversættelse, er intet mindre end grønlandsk, men et indbildt Sprog, blandet med nogle Grønlandiske Ord, og gandske forskjelligt fra det, som læses saavel i Salig Biskop Egedes Elementa Fidei Christianæ, den allerførste grønlandiske Bog, der nogenstunde er udgivet, som i Hr. Professor Egedes Luthers Catechismus og Nye Testamente. Han har forsikret os tillige, at det lidet Grønlandiske Ordregister, som findes hos Anderson, er gandske uefterretteligt. Vi kunne derfor ikke andet, end regne Hr. Sajnovics det til en stor Skiødesløshed, at han paa Andersons Ord har villet paabyrde vore grønlandiske Missionarier, og i sær vor fortiente Biskop Egede, et saa lemlæstet Fadervær, som dette; allerhøjest da han opholdte sig i Kiøbenhavn, kiendte Hr. Professor Egedes grønlandiske Skrifter, hvoraf han paa et andet Sted anfører hans Grammatik og Lexicon, og kunde altsaa let skaffet sig bedre Oplysning. Imidlertid beholder dog vel Hr. Sajnovics Ret i Hovedsagen, at de grønlandiske, saavel som finmarkiske Missionarier have været nødte til at danne mange nye Ord i theologiske Materier, og at man derfor med Forsigtighed maa bruge deres Skrifter til at dømme om disse Landes gamle Sprog. Det er ogsaa det, Sal. Doctor Wøldike, hvis Vidnesbyrd Hr. S. beraaber sig paa, har sagt; Missionarii Danici, ere hans Ord saaledes, som Hr. S. anfører dem, 24 annorum spatio plures voces danicas in lingvam grønlandicam induxerunt, quam veteres Norvegi quatuor, quæ in Grønlandia exegerunt, integris seculis. (See 2 Deel af Kiøbenhavnstke Vidensk. Selskabs Skrifter.)

ske og ungariske Sprogs Lighed. Den første Grund er Ordernes lige Udtale hos begge Folk. Hr. S. forsikrer, at han slet ikke har fundet den Vanskelighed i at udtale de lappiske Ord, som de Norske, og Hr. Leem selv, klage over, saasnart han kom efter Ordernes rette Skrivning; men efter Hr. Prof. Leems Orthographie var det ham gandske umueligt baade at udtale og forstaae de fleste Ord. Hvad som gjør det lappiske Sprog vanskeligt for Fremmede at udtale, er den Mængde Vocaler, som i alle Ord forekomme, foruden en Deel bløde Consonanter, og Lyden af Bogstaven S, som er meget forskjellig. Til at udtrykke Vocalernes forskjellige Lyd har Hr. Leem betient sig af Latinernes 5 Vocaler, hvortil han har lagt 39 Diphthonger, og for at udtrykke de ligvescerende Consonanters Lyd, hvilke han i Hr. Paterens Tanker ikke har kiendt, har han ogsaa brugt Vocaler. Deraf kommer det, at man i mange af hans Ord finder 4, 5, ja flere Vocaler ved Siden af hinanden, hvilket forvolder, at man ikke veed, af hvor mange Staveller Ordet bestaaer, og ofte antager det, som ikkun er et Eenstavelsesord, for at bestaae af 3 eller 4 Staveller. Om Bogstavet S. tilstaaer Hr. Leem reent ud, at det ikke er mueligt for den dueligste Lærer at udtrykke dets Lyd saaledes skriftlig, at det fuldkommen skulde svare til dets Udtale af Laplænderne. Alle disse Vanskeligheder, meener Hr. S., vilde hæves, naar man skrev de lappiske Ord paa de Ungarers Viis, hvorved 20 af de Leemiske Diphthonger gik ud, og de Vocaler, han bruger til at udtrykke de ligvescerende Consonanter, og nogle Lyd af Bogstavet S, vare uforødnede. For at viise dette, har han med megen Møye reduceret den Leemiske Orthographie til den Ungariske, og forestillet denne Reduction i en egen Tabell, hvoraf den ungariske Orthographies Lethed fremfor den leemiske falder tydelig i Øynene, saa vidt vi uden Rynighed om noget af Sprogene kunne skionne. Og vi ere forsikrede, at Hr. Professor Leem, efter sin Retfærdighed og Lyst til Sandhed, vil tage de ham her givne Erindringer i nøye Overvejelse, og i fald han finder dem grundede, derefter lette Underviisningen i det lappiske Sprog, imens det endnu er Tid dertil, og førend hans i vore Tanker vanskelige Orthographie slaer saadnbe Rødder, at den siden ikke uden alt for store Uleiligheder kan affattes. — En anden Tabell (S. 31.) uddraget af Hr. Professor Leems Grammatik, tiener til at vise Forskiellen imellem de finmarkiske Fioldlappers og Sælappers Dialekter, og hvorledes et Ord af den eene Dialekt ved en liden Forandring i Udtalen kan forvandles til et Ord af den anden. Ved Hiøb af denne Tabell kan man høre den Uoverensstemmelse, som synes at være imellem visse ungariske og lappiske Ord,

Ord, og som blot har sin Grund i det lappiske Sprogs adskillige Dialekter.

Den anden Grund, hvorpaa Hr. S. bygger det lappiske og ungariske Sprogs Lighed, er Ordenes eller Glosernes Lighed i begge Sprog. Denne at viise, giver han en Fortegnelse paa 150 Gloser, som i begge Sprog have ganske lige, eller næsten lige Bemærkelser. Gloserne ere skrevne efter den ungariske Orthographie, og tagne, de lappiske af Leems lappiske Nomenclator, og de ungariske af Molinarii ungariske Lexicon. Han har med Glid ikke anført andre end saadanne Ord, som man ikke kunde have mistænkt for at være nylig indførte, og derfor udeladt alle de Gloser, som angaae Religion, Statsforfatning, Konster o. s. v. Han har ogsaa i Ordenes Val ikke blot seet paa deres Lighed i Udtale; thi da maatte han, siger han, have udfikret den heele leemiske Nomenclator, men paa Ordenes lige Bemærkelser. I de allerflest Gloser i denne Fortegnelse er Ligheden saa aabenbar, at man umuelig kan imodstaae den Slutning, Hr. S. drager deraf. — Men Hr. Pateren bliver ikke staaende ved Ordenes Lighed i Udtale og Bemærkelse. Han gaaer dybt ind i begge Folks Grammatik, og viiser, hvorledes de komme overeens i at declinere deres Nominer, comparere og konstruere deres Adjectiver, danne deres Diminutiver, i at bruge Talordene, Pronominer, Affixer, Suffixer og Præpositioner, og endelig i at conjugere deres Verber og bruge deres Hielpverber. Vi ville alene anføre nogle af de meest lysende Ligheder. Kønnet gjør hverken Ungaren eller Lappen Forskiel paa; Comparativs endes hos begge paa b; Adjectiverne declineres ikke, naar de staae hos deres Substantiver; Diminutiver dannes paa lige Maade og ere i begge Sprog meget hyppige; de relativiske Pronominer ere de samme, og Maaden, at konstruere dem paa, den samme; i stedet for Præpositioner bruge de begge visse Suffixer, som føyes til Nominerne o. a. m. De mindre kiendelige Ligheder, tilligemed Forfatterens skarpsindige Anmærkninger derover, maae vi lade Sprogelsterne eftersee hos ham selv. Til Slutning besyrtter han sin Paastand med andre berømte Mænds Myndighed, som have været af samme Meening, i sær Rudbeck den yngre, Strahlenberg og Jhre. Af vore egne Landmænd anføres Hr. Professor Schønning i hans Afhandling om de nordiske Folks Oprindelse, men en liden Feil rettes tillige, som han skal have begaaet i at anføre Doctor Woldike, som den der skulde have paastaet et Slags Overeensstemmelse imellem det grønlandiske og ungariske Sprog (See Afhandling om de nordiske Folks Oprindelse S. 40). Denne Overeensstemmelse, siger Hr. S., har Woldike slet

ikke paastaet; hvorom vi ikke kunne dømmes, da vi ikke have den paaberaabte Woldikes Afhandling ved Haanden. Han forsikker ogsaa, at han ingen Lighed har fundet imellem det grønlandiske og ungariske Sprog, endskiønt han i denne Hensigt med Glid har giennemlæst den grønlandiske Grammatik og Ordbog af Hr. Professor Egede, som han urigtig kalder Professor i det grønlandiske Sprog.

Hr. P. Sainovics har i den heele Afhandling viist sig som en fornuftig og skarpsindig Sprogelster; og skulde han end ikke have bragt sine Bevis til den Stykke, at man kunde holde det ungariske og Lappiske for fuldkommen saa nær beslægtede, som det Danske og Tydske, saa er det dog aabenbart, at han har beviist disse Sprogs store Overeensstemmelse, og gjort det fornodent, at de, som herefter ville erhverve sig en grundig Kundskab i det lappiske Sprog, bør ikke blive ganske ubekymrede om det ungariske.

Forfatterens Stil er saaledes, som man kunde vente den af en Ungarer, der har lært det latinske Sprog, som sit Modersmaal, ved Brugen. Latinen er flydende og let, men ureen, og end ikke fri for grammatikaliske Vildelser (*). Dog disse Feil glemmer man lettelig i et Skrift, som har saa store Fortienester, som dette.

(*) F. E. strax i Fortalen læses dette Sted: *Ast ego, quem in Ungaria ab Ungaris progenitoribus nasci & educari contigit &c.*

Diatribes in Fragmenta Geographicorum Eratosthenis, cujus particulam primam auctoritate amplissimi philosophorum ordinis ad doctoris philosophiæ & artium liberalium magistri dignitatem obtinendam publice die Martii CIOIOCCCLXX defendet LAURENTIUS ANCHER, Haunia-Danus, decanus communitatis regie hafniensis. Goettingæ, literis Joannis Alberti Barmeieri. Stor 26 S. 4.

Eratosthenes, en af de ældste grædske Jordbeskrivere, levede i Ptolomæernes Tid, og var af Euergetes kaldet til at forestaae det berømte Alexandrinske Bibliothek. Af hans Jordbeskrivelse, som skal have bestaaet i 3 Bøger, er intet tilovers, uden hvad deraf forekommer hos de gamle Skribenter, i sær hos Strabo, som dog ofte anfører ham, alene for at igiendrive ham. Overalt er denne Jordbeskrivers Roes meget ietvædig, da nogle ophøje ham, som et Vidunder af Lærdom, og andre idelig dædle og modsigge ham. Men desto begierligere

ligere kan man være efter at kiende denne Mand's Grundfætninger og Tænkemaade noget nærmere, og, om mueligt, af hans egne Ord.

Hr. Magister Ancher, en værdig Søn af vor berømte Hr. Statsraad Kosøed Ancher, har foretaget sig at samle de af Eratosthenis' geographiske Bøger hist og her adspredte Fragmenter, og at udgive dem i den Orden, hvori de rimeligst have staaet i Skriftet selv. Dette Foretagende er vist ledsaget med store Bønskeligheder, og forudsætter en Iver for den grædsk Litteratur, som gjør Hr. Ancher Være, og som vi for den sande Lærdoms Skyld ønskede almindeligere hos vore unge Studerende.

De her meddeelte Fragmenter, i Tallet 20, ere alle tagne af Strabo, og angaae meest de ældste grædsk Digtene, i sær Homerus, hvis geographiske Kundskab Eratosthenes lige saa meget nedtrykker, som den af andre Alderdommens Skribenter næsten eenslemmig ophøyes. I hans Tænk har Homer til Nød kiendt noget til de grædsk Stæder, men intet til Sicilien og Italien, intet til Thracien eller Scythien, intet til Egypten o. s. v. De Stæder, han lader Ulysses vanke om paa, have været ham gandske ubekjendte, og man umager sig forgjæves, at finde dem ved Sicilien og Italien. En Digter, siger han, søger at røre, ikke at underrette, og af denne halv sande Sætning drager han den falske Slutning, at han kan opdigte saa meget han vil, og at han ingen Indsigt behøver i den Videnskab. Disse og flere andre saadanne Sætninger, som tilstræffeligg ere igiendrevne af Strabo, viise os denne gamle Geograph's Indsigt i dette Stykke.

Hr. Magister A. har geleidet ethvert Fragment med lærde Anmærkninger, meest philologiske, ogsaa nogle kritiske, som alle vidne om hans Skjønsomhed og gode Læsning i grædsk Skrifter, hvoraf vort Fædreland med Liden tør vente sig de bedste Frugter.

Meletematum quorundam Critico-exegeticorum circa locum Matth. XII, 36. versantium, particulam priorem pro beneficio quadræ regie publico examini submittit PARMO CAROLUS PETERSEN, def. Mich. PLATOU, in auditorii Collegii regii die X M. Sept. A. 1767. Hafniæ typis A. F. Steinii. Stor 20 S. 8.

— *Particulam posteriorem publico examine submitunt P. C. PETERSEN & S. E. V. SALLING in auditorio Collegii Medicei die XVI M. Junii A. 1769. Hafniæ 1769 ex officina L. L. Heiden. Stor 16 S. 8.*

Disse akademiske Prøveskrifter ere forfattede med Flid, og aflægge et Beviis paa Hr. Petersens gode Kundskab om den sunde Hermeneutik's Regler, og Bekjendtskab med de bedste Skriftfortolkere. Han undersøger det anførte Skriftsted baade kritisk og philologisk, anfører en Mængde Fortolkeres, godes og middelmaadiges, Meeninger om Ordet *αγνος*, bifalder endelig selv dem, som ved *παι γαμα αγνομ* forstaae enhver unyttig og uden fornøstlig Hensigt fremsørt Snak og Tale. — Noget mindre Lyst til at citere skulde have gjort Forfatterens Foredrag behageligere, og givet Læserne Leilighed til at sætte meer Pris paa hans egen Indsigt.

De Troendes høyvigtige Tillid til Gud. En Prædiken over Esa. 26, 4. Ved Parmo Carl Petersen, Decanus paa Communitetet. Kjøbenhavn 1770. Trykt med Høekiske Skrifter. Stor 33 S. 8.

Hr. P. betragter 1.) denne Tillids Beskaffenhed: 2.) dens høye Vigtighed: thi den Herre, Herre, er en evig Klippe. Hans Udtryk er simpelt og forstaaeligt, uden at forsælde til det Platte eller Gemeene. Følgende Sted af S. 24. maae tiene til en Prøve. "Siden vi, D. B. have eller kan have saa tilstræffeligg en Kundskab og Overbeviisning om Guds høyeste Magt og Villie til at hjælpe os, saa ere vi ham og den største Tillid skyldige. Den mindste Mistillid til Gud, som af en Skrøbelighed kan yttre sig, viiser, at vi ikke have saa høye Tænker om Gud, som vi burde. Men vende vi Tænkerne gandske fra Gud, og sætte Haabet til Mennesker, til vores egen Forstand og Styrke, til de Hjælpe midler, som forekomme, da gjøre vi paa en grovere Maade Gud Indgreb i den Være og Dyrkelse, som tilkommer ham. Dog derfor skulle vi ikke bortkaste al Tillid til omtalte Hjælpe midler, afholde os fra deres Brug, og ørkesløse vente paa Guds Hielp. Dette var en daarlig Ufvigelse til en anden Side. Vi maae ikke vente, at Gud for vores Skyld skulde gjøre Mirakler, naar der saavel i Naadens, som i Naturens Rige ere ordentlige Midler. Skulde Gud vel have givet disse forgjæves, og uden Nødvendighed viise sin Almagt i en overordentlig Hielp? Nej! vi maae anvende Midlerne: vi kan have et godt Haab om deres Virkning ved deres lovlige Brug. Vi kan have en Art af Tillid til, det er at si, gode Tænker om Mennesker, om vore egne Kræfter o. s. v., og derhos see hen til Gud, alle Ting's Bestyrere, med en taalmodig Hengivenhed til hans Villie o. s. v."

Kjøbenhavnſke Kongl. privil. Adressecontoirs
Kritiſke Journal.

No. 26. ————— 1770.

Forsøg til en Oversættelse, af den berømmelige engelske Skaldrer Dr. Edward Youngs ypperlige Afhandlinger om den yderste Dag, tilligemed Religionens Magt eller den seerbundne Kiærlighed, og en Paraphrase over Jobs Bog. Fordansket ved Emanuel Balling. Helsingør 1770. Trykt i det Kongelige alene privilegerede Bogtrykkerie. Stor 136 S. 8.

Vi troe Hr. Balling gierne til, at han føler Youngs Hønhed og Pragt, naar han læser ham. Den Henrykkelse, hvormed han i Fortalen taler om hans Sange, gjør hans Hierte og Smag Vre, og er et Beviis paa, at han læser ham med Kjælelse. Men til at oversætte Young, endog efter det Tydske (og denne Oversættelse er forfærdiget efter Berts tydske), har han hverken Smag nok paa det poetiske Udtrykſ Skjønheder, eller Kundskab nok om det tydske Sprog. Hans Uerfarenhed i den tydske Grammatik, og Ukyndighed i Sproget selv gaaer undertiden meget vidt, og har forført ham til store Feil. Det gjør os ondt, at fælde saa haard en Dom om en Mand, hvis Talenter vi ellers ære, og ikke mindre ære, fordi de ikke ere dyrkede ved nogen saa kaldet lærd Opdragelse; men da han selv har udfordret os Konstdommere til at sige ham vore Tanker om hans Oversættelse, og da vi have forsømt at gjøre det ved Tante-Tankerne, som han for tre Aar siden udgav, saa bør vi nu være oprigtige. Vi behøve ikke at lede, for at finde en Prøve, som kan retfærdiggjøre vor Dom. Begyndelsen af den første Sang i Digtet om den yderste Dag vrimler allerede af Feil. Vi ville anføre et Stykke deraf, og søge at gjøre Afvigelserne fra Originalen kiendelige ved forskiellig Tryk, og ved de i Klamme anførte Ord af

Originalen, det er at sige, af den tydske Oversættelse.

"Imedens andre besynger de Stores pralende Lykke, Statens Herredømme, Naaben og heele Pragt, (und Herrschaft und Waffen, und den ganzen Pomp des Staats) sætter deres Siel (ihre Seelen) i Lue med Brittanniens Helt, og oplivet (begeistert) ved hans Bedrifter, bliver udødelige: saa skildrer jeg en høytidelig Scene (eine feyerlichere Scene); en Scene, hvor en meer giennemtrængende Trompete kalder til en skrækkeligere Feltplass; her see vi, Verden i et frygteligt Oprør (die Welt in banger Aufruhr): Himmel og Jord forstyrret! her høre vi den ravende Naturs sidste angestfulde Sukke (den lezten fürchterlichen Seufzer der röchlenden Natur); vi see Dødens gamle sønderbrudte Zepter (des Todes alten Zepter zerbrochen), den sødende Grav, den retfærdige Dommer, og Menneskets ævige Skæbne".

"Imellem Glæde og Angest betragter jeg dette (det) forvorne Forsæt, og spørger det (mit) bankende Hierte, om det er mit? alt det Store, og det (eller) Skrækkelige, som nogen Tid er skeet (skeede) under Solens og (eller) Stjernernes Øye (Dyne), er langt under mit dristige Foretagende; jeg nedskuer paa alle den brittanniske (brittiske) Krones Herligheder. Selv denne Jordfugle er for min Sang en snæver Zirkel. Hører paa mig, alle Frundt omkring mig lysende Verdener! O alle I Eagler! saa særdeles forskiellige I end og ere (monne være) i alle eders adskillige Ordener, Boliger og Arter! Hører og understøtter en svag Dødeliges Sang: jeg bestræber mig at prise eders ævige Konge".

"Men fornemmelig Du, o Alletings store Beherskere! for hvis Throne Overengler nedfalder paa deres Ansigter; og paa hvis Vink (naar paa dit Vink)

Vind) denne Pragt og hine funklende Lysverdener udsporang af Forvirrelse og Nat; af ophøyt mig og (af saa ophøyt og mig), dæmpe al indvortes Alarm; adspred min Forstands Taage og Mørke; opliv mit Bryst til min høje Materie, og opfyld min arbejdende Siel med en ligesaa ophøyet Jld".

"O Menneske! Vend dit Øye opad: (trage deine Stirne hoch empor), og betragt enhver Yndighed hos Gudsdommens store Datter, i den delige Naturs Ansigt (Majestät). Betragt Forarets buntede Blomster-Pragt; betragt den gyldne Høies Røstbarheder (Schätze); see Jorden see (lächeln) og hør den gamle Ocean bruse; Hvalfiske (Leviathane) hæve kun deres svære Pantser, saa udkommer en Flod (so entsteht eine Sint), og seilfærdige Skibshoder flyder (segeln) — See Skovene, Biergenes majestetiske Prydelse (Sieh hier der Berge majestatischen Schmuck, die Wälder) at opstige til Skyerne; og hidset Floder at giennemstrømme Climata og afdeele Verdener. Her giemmer Dalene i deres guldglimrende Skind (in ihren mit des Goldes schimmernden Saamen besäeten Betten) Forraad til Kongers og Kongerigers Lykke (das Glück von Königen und Königreichen); hisset rækker stolte Klipper deres Spidse op til Himmelen, og udbreder Skygger til fraliggende Lande. Betragt Stæder, Krigshære og Floder: Floder, som sætte Love for Europa, at fremtrænge sig giennem det smale Sund ved Albion (Sieh die Fierde der Flotten, und Europens Gesetz, in Albions Meerenge einherziehen) Betragt Jordens (der ganzen Erde) umaalige Landskab; eller see alle dens Herligheder foreenet i Britannien".

For ikke at blive paa eet Sted, ville vi endnu anføre et andet Exempel af den anden Sang S. 17. "Nu opvaagner Mennesket, og opløster sit Hoved af sin stille Seng, hvor han mange Aarhundrede har sovnet; ryster den ti tusind aarige Slummer af, og viser sig ved Grændserne af en ny Verden (neuer Welten). Hvad end og stedse (Was auch immer) dette dristige Foretagende maa koste, saa vover jeg dog (ich wags) at tabe mig i den vidtløftige Evighed. Hidtil har min Muse været vant at synge inden snævre Skranker: at underviise Hyrder (den Hirten zu unterrichten) og (oder) prise Konger (den König zu preisen). Jeg opholder mig nu ikke meere ved Deleene (bey Theilen), jeg omfatter det Gandske; jeg opløster min Stemme, og synger for den menneskelige Slægt. Jeg synger for Engler tillige; selv

diffe skal over et saadant Thema som dette, med Glæde foreene deres hellige Sange med min (ich singe für Menschen und Engel; und Engel gesellen, über ein solches Thema, ihre herrlichen Lieder zu den meinigen) — — — "Ligesom heele Verden nedbøiede deres Rakker for Romis almægtige Sverd, saa bøiede Rom sig for Pompejus, (Als der Weltkreis vor Romis almächtigem Schwerdte seinen Nacken beugte, so beugte sich Rom vor dem Pompejus), og erkjendte ham for deres Herre. Og dog blev denne Gud paa Jorden, efter en eeneste forlorren Sejer, til Spot og Medynk for hans Fiender (seines Feindes). Hans Blod var (ward) et Offer for en Forræder, og rygede (rög) forrigfuld (unmuthsvoll) af den himmelige Moders Staal (auf dem Stahle eines Meuchelmörders). Ingen Trompeters (der Trompete) Lyd, ingen Krigshærs Hyl (kein Gewinsel eines sterbenden Kriegsheers) geleidede med tilbørlig Gruelse (Grausen) hans store Siels Hensart; han faldt i et uberømmeligt Stille (in unberühmter Stille); og hans i eget Blod svømmende Krop laae henkastet paa Strandbredden (und der in seinem Blute schwimmende Kumpf ward auf das Ufer hingeschmissen). Den ædelmodige Julius opbringes til Brede, dræber det grusomme Uhyre, som overbragte ham Hovedet af denne store Medbeilere, og tilligemed det Regimentet over Verden". (Dette Sted er gandske imod Historien, og imod Originalen) — — — I Paraphrasen af Jobs Bog S. 119 forekommer dette "Maar dette skeer, saa vil jeg tilstaae, at din Velsærd berøer paa dig alene, at du er af dig selv, og at du usforækket kan forsvare dig bag dit eget Retfærdigheds Skjold". Her har Overs. af din egen Høyrehaands Skjold (das Schild deiner eigenen Rechten) gjort din egen Retfærdigheds Skjold. — — — Hvorledes skal man forstaae denne Beskrivelse af Paafuglens Pragt S. 122. "Pralende udbreder han alle sine Farver mod Solens gyldne Lys og pryder Dagen; sammenfolde der den udvidede Runding med en indvortes Stoltshed, og langsom lader den flammende Glands forlise sig i nye Prydelse" (prangend verbreitet er alle seine Farben ihrem goldnen Licht entgegen, und schmücket den Tag; entfaltet das weite Rund mit innerlichem Stolze, und gehet langsam in dem waltenden Glanz einher) o. a. m.

Hr. B. lover en Oversættelse af Youngs Satirer. Dertil kunne vi ikke opmuntre ham; allerselbst da Youngs Satirer, saa vidt vi vide, ikke ere over-

oversatte af Ebert; og den tydske Oversættelse, vi kende deraf, er meget maadelig: hvad maatte da ikke den danske blive?

Lovenes Efterlevelse, den bedste Lettelse for Bondestanden. Viist og indsendt til det høyst Kongelige Collegium for Landvæsenets Forbedring. Med Replique og Anmærkninger. Est modus in rebus, sunt certi denique fines, Quos ultra citraque neqvitur consistere Verum. Horat. Kjøbenhavn 1770. Trykt i det Kongel. Univ. Bogtrykkerie hos N. H. Godiches Efterleverste, ved Friderich Christian Godiche. Stor 56 S. 8.

Forfatteren er Hr. Mag. J. A. Dyffel, Sognepræst til Sandbye i Lolland. Endskjønt vi ikke ere enige med ham i alle Stykker, Landvæsenet angaaende, saa have vi dog læst disse saa Blade med Fornøvelse, da de indeholde mange gode Sandheder, som, saa lidet nye de desværre ere, kunne dog ikke for tidt igientages. Hr. D. troer, at der ere saa mange gode Love udgivne for Bondestanden, at man behøvede ikkun at ønske og befordre deres Efterlevelse, for at see denne Stand lykkelig: Men han beklager tillige, at de saa lidet efterleves, og al Udgang til Retten er Bonden saa vanskelig frem for andre. "Beyene for ham ere tusind gange vanskeligere, end for andre, helst imod sit eget Herskab; hvor vanskeligt, ja fast umueligt er det for ham at komme til Retten, end sige, at nyde Retten? Den, der skal dømme i Sagen, er de fleste Steder Herremændens eget Kreatur, en Skabning, han selv har gjort, en Birke-dommer, og hvad er her at vente? Det hedder, Bonden skal klage for Amtmanden; ja Gud hielp! hvem saaer en arm Bonde til at skrive sin Klage? og naar den end indløber, hvad da? Klagen skal sendes tilbage til Herskabets Erklæring, det er billigt; thi alting skal gaae lovlig til. Herskabet forsvarer sig skriftlig, det er naturligt. Amtmanden bliver sat i Tvivl, han er et Menneske. Svaret fra ham bliver: Du maa ved lovmæssig Tingsvidne bevidne din Klage, og siden vente, hvad Lov og Ret fører med sig. Ved alt dette er Bonden lige langt fra Retten. Han tør ikke, kan ikke, maa ikke procedere, han bliver ved næste givne Leilighed prygllet, pantet, piint med Træhesten og al optænkelig Straf, han synger under sine Lidelser: O! Herre frels mig og døm min Sag. De fleste Løder og Steder er Beyen lang fra en Bonde til Amtmanden, som hver i

den anden Ende af Amtet. Bonden er tidt paa Spring at ville gaae derhen, for mundtlig at klage. Men her tænker han, mundtlig Klage antages ikke, og træffer Herren dig uden for Godset, er du ulykkelig (thi videre Grændser i den viide Verden tillades ikke en Bonde uden Pas); han saaer at bie hjemme, kort sagt, den Sag kunde vidtløftig udføres og beviises, at Retten er næsten tillukket for Bonden. Skal Lovene komme ham til gode imod en Tyran, da maa her tænkes paa, og virkelig indrettes en nærmere Bey for Bonden til at saae Ret, skeer det ikke, da ere alle andre nyere og nyttigere Forandringer forgiæves".

Han foreslaaer derfor, at det enten maatte alvorligen paalægges Amtmændene, nye at holde den i Loven befalede aarlige Inquisition, eller, da deane Inquisition formedelst Amtmændenes Forbindelse med Herremændene paa mange Steder kunde være underkastet Misbrug, at der maatte oprettes et nyt Embede under Navn af Landraad, som kunde gives een Person eller flere i hver Provins; og han troer, at Bondestanden villig og billig skulde contribuere til saadan en Mand's Levebrød, helst naar det blev en ærlig, lovkyndig og vittig Mand. (Men mon det endda ikke blev Spørsmaal, hvor villig Bonden vilde contribuere til saadan en nye Betiening? thi kunde han ikke befrygte, at hans Landraad vilde snart komme i samme ham mistænkelige Forbindelse med hans Herremand, som Amtmanden? og saa havde han en nye Skat paa Halsen, uden at have skaffet sig bedre Vilkaar end tilforn. Billigheden i saadan en Contribution er os heller ikke saa tydelig; undtagen man vilde tillade Bonden selv at vælge sine Landraader).

Hoverie gandske at afskaffe, holder Forfatteren for en ugjærlig, og de fleste Steder umuelig Sag, "med mindre der aldrig skulde være Herregaarde til". Han lader altsaa til at antage det for afgjort, at Herregaarde maae være til. Han kalder det en urigtig og ugrundet Sag, at et moderat Hoverie svækker Bonden. "Thi, siger han S. 13, lad os spørge en Selveyerbonde, som er hoveriefrie, om han ikke gierne gjør sin Sognepræst, som han lider, en og anden Villighed? Ja viist! svarer han: jeg fører et Par gange til skovs for ham, et Par gange til Kjøbstæden, pløyer et Par Forlag for ham, ager hans Gjødning ud, ja vel hjælper ham en Dags Tid i en travl Høst; Kiære Mand, kan I gjøre det uden Skade? han svarer koldfindig, hvorfor ikke? Præsten er en brav Mand, jeg holder jo dog Heste og Folk, de har ikke just hver Dag travlt. Samme Begreb kan og maa man gjøre sig over et moderat Hoverie, det

det svækker sandelig ikke en Bonde". Men mon der ikke være stor Forskiel imellem de Tjenester, man gjør af Kiærlighed og Høysagtelse, og de, man gjør af Evang? og et Hoverie maa være saa moderat, som det vil, saa er det altid at befrygte, at det ved Misbrug kan udarte og blive Bonden til Last. Bedre derfor, at Bonden ikke er underkastet denne Fare. Imidlertid ivrer Hr. D. med Eftertryk imod Hoveriets ifranggaaende Misbrug. "Paa den anden Side, siger han, er det en Dyd, ja en himmelraabende Synd, hvor et fræk og gierrig Herkskab misbruger sin Ret uden Nødvendighed til at plage Bonden med daglig Hoverie, hvor der anbefales heele Sneese til det, som fem flittige kunde forrette. Bonden maa give fulde Madposser til nogle lade Bøge, der leger i steden for at arbejde. Eller og, naar Hoveriet udstrækkes til unødvendige, ja ofte daarlige Ting: Naar et Vindue skal toes, et Kreatur slagtes, en Pølse stoppes, en Gaas plukkes; det hedder: sig Bønderne til Høve. Naar den naadige Frue bliver i Lyften for Jordbær, Rødder, Bibeæg &c. Ordren er den samme: Bønderne maae tilsiges. Naar den smukke Kammerjomfrue har med et Haandkys udvirket Herrens Befordring til en Visite, det hedder: lad hende faae en Vogn med 4 Bønderheste. Og i hundrede saadanne Tilfælde har Misbrug af et moderat Herredomme udstrakt Hoveriet saa vidt, at mindre Monarkier ere oprettede i det større, og mange uretsindige Proprietairs virkelig agerer petits Souverains. Her bør være Grændser".

Disse Grændser kunde i Forfatterens Tanker bedst sættes, naar der ved en Forordning tydelig blev forklaret, hvad en Bonde burde gjøre under Navn af Hoverie. Og da han tillige troer, at Kilden til det alt for vidt udstrakte Hoverie bør søges i de saa kaldede Fæstebreve, og i sær i dette store Bud deri: du skal være din Husbonde hørig og lydlig i alt hvad han dig befaler; saa foreslaaer han S. 17, at "Hans Kongelige Majestet lader trykke alle Fæstebreve i en almindelig Stil og Formular; Navnene og Steder in Blanco, men indeholdende for Resten en ordentlig Contract imellem et Herkskab og Bonden, og hvad den sidste er pligtig at yde og betale i Landgilde, Penge, Hoverie og videre, samt Indfæstningspenge, som aldrig burde eller maatte være meere, end 3, høyt 4 Rdlr. for hver Tønde Hartkorn, som Gaarden staaer for. Disse trykte Formularer kunde uddeles til stempelt Papiers Forvalterne i Provincerne, og være Hans Majestet til

samme Intrader, som ellers det ordentlige stempelt Papis er". Fæsterne maatte være arvelige, og disse, troer han, vilde bedst hemme Desertioner fra Godserne. Til sidst yttre han kortelig sine Tanker om Tiende, og troer, at der for Bonden er ingen billigere, nemmere og lettere Maade at erlægge Tienden paa, end at yde den i Kiærven paa Marken. Alle andre Paafund ved Recorder i reede Penge eller reent Korn, gaae i hans Tanker altid ud paa et Slags Fornærmeise, og mestendeels paa Bondens Tab. S. 26 forekomme disse eftertrykkelige Ord: "Heele Hovedsagen beroer paa vor billige og retfærdige Lov; thi at vi skal skrive reent, da er det en Ulykke for vort Rige, at Lovene blive saa skændelig forsømte, og det er Kilden til al den Confusion, som vor heele Oeconomia publica synes at være i".

Den paa Titelbladet ommeldte Replique har egentlig givet Aaledning til denne Afhandlings Betiendtgjørelse ved Trykken. Den løb om i Haandskrift der i Landet, og da Hr. D. fandt, at hans Modsigelse paa adskillige Steder havde fordreiet hans Ord og forestillet hans Tanker urigtig, besluttede han at lade baade Afhandling og Replik trykke, og ledsage den sidste med fornødne Anmærkninger. Om Replikantens Mand og Tænkemaade kan man gjøre sig et Begreb alene af dette Sted S. 51. "Forfatteren" (siger han om Hr. Døffel) "slutter, som han har begyndt med, at Lovens stricte Efterlevelse er den bedste Lættelse for Bonden, og jeg tør soutenere Contrarium; thi Lovgiveren, for at containere disse af Naturen vnde og vankundige Menneker, uden Morale og uden Education, der saa gierne vilde forlade sig paa deres Mængde, haver ligesom været nød til at skærpe Straffen for dem, saaledes, at de for mange Forseelser kunde sættes fra Gaard, og for andre kan sættes til Fæstnings- Arbejde; men næsten aldrig formedelst det Kiærligheds og Interesse- Baand, der er imellem Proprietairen og hans Bonde, vorder bragt til Execution". Til det sidste svarer Hr. D. S. 54. "Dette er gandske rigtigt; thi naar en Proprietair selv uddeeler Straf, selv sætter af Gaarden uden Lov og Dom, selv vil tage sig til Rette, saa finder han bedre sin Regning ved at mulctere sin Bonde paa Bøder, undertiden til 100 Rdlr., end ved at lade ham sætte paa Fæstningen; men hvortil behøves da Rette og Rettens Betientere?". Overalt ere Anmærkningerne saaledes som saadan en Skartek fortiente dem, om den engang havde fortient at trykkes.

J No. 23: S. 173. L. 5. egentlig; læs: endelig. S. 174. L. 38. ældste: læs: ædelste. L. 39. have: læs: havde. L. 41. udese, læs: udøste. S. 179. L. 23. Magelige: læs: Mægtige.

J No. 24. S. 182. L. 29. indeholder: læs: indeholde. S. 183. L. 11. forekommer: læs: forekomme. S. 185. L. 35. i selv: læs: i sig selv.

Kjøbenhavnſke Kongl. privil. Adressecontoirs
Kritiſke Journal.

No. 27 og 28. ————— 1770.

Om de Nordiſke Folks ældſte Oprindelse. Udkaſtet af Peter Frederich Suhm. Kjøbenhavn 1770. Trykt hos Brødrene Johan Chriſtian og Georg Chriſtopher Berling, og findes tilkøbs i Mummens Boglade paa Børsen i No. 5. Stor 320 S. 4.

Skriptet beſtaaer af 9 Kapitler. I det første beviſer Hr. Conferenzraaden, at de egentlige nordiſke Folk, og ikke Finner, have forſt beboet Norden. Ved Norden forſtaaer han Danmark, Norge og Sverrig, ſom nu beboes af tvende i Sprog og Herkomſt forſkiellige Slags Folk, nemlig de egentlig ſaa kaldte nordiſke, hvorved forſtaaes Danſke, Noſke og Svendiſke, og Finner, hvortil høre Lapper, Finner, Cayaner eller Dwæner, og Careler. Finner, viſer han, have i de ældſte Tider boet uden for Norden, nemlig i Tacitus's Tid omtrent i Lithauen, og forhen ved Weixelen, hvor Ptolomæus ſætter dem. Derfra have de ſiden trukket ſig meer nord efter, og udbredet ſig langs Oſtersøen, eſterat Rummet blev dem, ſom et vildt Folk, der nærrede ſig blot af Jagten, for trangt, og et meer ſlebent Folk, ſom lagde ſig efter Agerdyrkning, nødde dem til at ſee ſig om andre Boeliger. Paa ſamme Tid, ſom Finnerne boede uden for Norden, var Finnmarken, Lapland og Størhertugdømmet Finland beboet af nordiſke Folk; hvilket bliver rimeligt deraf, at Pytheas kalder Indvaanerne i Preuſſen Oſtixi, og Artemidorus Oſtiones, et Navn, ſom kommer overeens med Tacitus's Eſthii. Men Eſthier kaldte vore Forfædre alle de Folk, ſom boede øſten for Oſtersøen (Aukturveg), og fra dem maae nødvendig dette Navn være kommet til Pytheas og Artemidorus; ſølgelig maae

vore Forfædre da have brugt det ſamme Sprog ſom nu, alſaa været nordiſke og ey Finner. Vi forbigaae adſkillige andre Beviis, ſom tilſammentagne ſhues at udgiøre den Grad af hiſtoriſk Probabilitet, ſom man i diſſe dunkle Materier vel kan forlange, endſkiønt ethvert for ſig ikke er frit for Tvivl. Det ſamme maae vi ſige om de Beviis, ſom føres for Nordens Bebyggelse mange Hundredaar for Chriſti Fødsel.

I det andet Kapitel underſøges, giennem hvilken Vey de Nordiſke Folk ere komne til Norden. Hr. C. R. har ſamlet alle de Spor i Hiſtorien, ſom kunne nogenlunde viiſe denne Vey. Han finder da, at Indvaanerne af Holmgard eller Novogorod i Ruſland havde i gamle Dage meget at beſtille med vore nordiſke Folk, at de toge Regenter fra dem, og kiendte dem under Navn af Vareger; hvilket bliver ubegribeligt, naar de ikke vare af een Folkfærd. Han finder videre, at de Tydiſke og Nordiſke have fra Forſtningen været eet Folkfærd, ſom adſkilte ſig ved Duna eller Dvina Floden, da de Nordiſke gik nord efter, men de Tydiſke veſter ad langs Oſtersøen; hvoraf man da kan forklare deres Sprogs baade Lighed og Ulighed. Men det, han meſt opholder ſig ved, er, at viiſe, at de Korolaner, og Alaner, ſom boede imellem Iſter, Borſthenes og Tanais, og ſtrakke ſig til Smolenſko, have været af Gothiſk Art, og Brødre til vore nordiſke Folk; hvilket de ikke kunde være blevne, uden paa den Maade, at vore Forfædre have udbredet ſig den Vei igiennem, og overalt eſterladt ſig Folkfærde. Til den Ende ſamler Hr. C. R. med en beundringseværdig Nøye og Lærdom alle de Eſterretninger, ſom forekomme hos Skribenterne om Alanernes Tilſtand og Sæde fra de allerældſte Tider af indtil vore Dage. I ſær oplyſes (S. 32.) et mærkværdigt Sted hos Ammianus Marcellinus, hvor Alanerne beſkrives ſaaledes,

saaledes, at man kiender deres Lighed med vore nordiske Forfædre, baade i Herkomst, Legems Skikkelse og Sæder. Alaner holder Hr. Forsk. for at være de samme, som Strabos Aspurgitaner, der boede ved Udløbet af Palus Mæotis, og Aspurgitanerne atter for de samme, som vore Aser, saa at Strabos Aspurg eller Asburg bliver det samme, som vores Asgaard, Odins Residens. Den Vanskelighed, at Saxro sætter vore Aser ved Tanais, da derimod Strabos Aser boede ved Mæotis Udløb, hæver Hr. E. R. dermed (S. 67.) at han bemærker i Anledning af et Sted hos Arrianus, at de Gamle have sammenblandet Udløbet af Tanais med Udløbet af Mæotis. Han beviser videre af Reisebeskrivelser fra det 13de og følgende Aarhundrede, at Alanerne den Tid have kaldet sig selv Aser; og omendstignat man ikke finder dette Navn nævnet fra Strabo af indtil disse Tider, det er i heele 1200 Aar, saa meener han dog, at denne Sænsked ikke kan komme i Betragtning til at kuldkaaste saadanne Mænds Vidnesbyrd, som i det 13 og følgende Aarhundrede have selv havt Omgang med Alanerne, og reist i deres Lande, og bevidne, at de kaldte sig selv Aser: allerhelst da det Alaniske Navn var saa navnkundigt, at Romere og Græker, som alene havde Skribenter, ikke kiendte det Navn, hvormed Alanerne nævnte sig selv; ligesom neppe nogen Fremmed nu kiender de egentlige Navne, hvormed Böhmer, Ungarer, Polaker, Finer selv kalde sig. Derimod finder man ikke, at vore nordiske Skribenter nævne Alaner, men alene Aser, fordi Aserne selv kom h'd ind i Norden, og kaldte sig med det Navn, de selv brugte. — Vi forbigaae de mange lærde Digressioner, som idelig forekomme, saasom S. 64 om vore Runer, som Forsk. holder for rimeligst at være indførte af Phoenicierne, o. a. m.

For endnu videre at bestyrke sin Meening om vore nordiske Forfædres Herkomst fra Egnen ved Tanais, opregner Hr. E. R. i det tredie Kapitel nogle forhen og endnu boende Folk imellem det Caspiske Hav og den Sorte See, saa og i Rusland, hvilke han viser at have været beslægtede med de nordiske, saasom Dagestaner, og adskillige Tatariske Folk. Tisser og Teter, med hvilke Odin efter Eddas Beretning har ført Krige, søger han uden for Norden, og finder dem i Grækerens Geter, Thyrsageter o. s. v. Ruser ere Russer, Dværge Finer, undertiden Aser o. s. v.

I det fjerde Kap. undersøges, fra hvilken af Noe Sønner og Sønnesønner de nordiske Folk for-

modentligen stamme. Hr. E. R. søger her ved nye Anmærkninger at bestyrke den Meening, han allerede i sit Skrift om Folkenes Oprindelse i Almindelighed har fremført, nemlig at de nordiske Folk nedstamme fra Japhet ved Gomer.

Det femte Cap. er ogsaa i det Væsentlige en Tjæntagelse, af hvad som forekommer i Afs. om Folkenes Oprindelse i Almindelighed, om Tiden, naar Norden har fundet blive bebygget.

I det siette Cap. beskrives Levemaaden og Tilstanden i Norden i de ældste Tider. Levemaaden var i Begyndelsen simpel og eensom, omtrent, som de Billedes i America. Næsten enhver Familie udgjorde et eget Folk. "Menneskerne kiendte en Landenes Strækning, de udbredede sig derfor ey i dem efter nogen vis Plan, men i blinde. Da de begyndte mere at formere sig, tvang vilde Dyr, og den Frygtagtighed, som er Mennesker naturlig, og som kommer af deres Selvidenhed om deres Svaghed, dem til at holde sig sammen, som boede i een Dal, paa een Fjeldstrækning, paa een Slette, og at flytte nær hinanden, og boe Vicatim. Dette er Folkenes og Staternes første Oprindelse". Da de gik meget paa Jagt og vankede om, saa traf de undertiden i en anden Dal, paa en anden Slette, paa et andet Bierg, paa den anden Side af et Fjeld, Creaturer, der vare skabte ligesom de, med hvilke de indlode sig i Omgang. "Omgang imellem Folkene frembragte Handel og Wandel, hvorved flere og længere bortliggende Folk lærte efter Haanden at kiende hinanden; men Omgang frembragte og Krig; Passionerne, som hidtil havde lagt i Dvale, begyndte at opvaagne. Man fik Lust til at besidde de Værdier man saae; man kunde ofte ey komme overeens om Værdien af Bytningen; heraf opstode Slagsmaale; Brede og Forsbittrelse komme til; dette gav Anledning til at udvælge den Stærkeste og Modigste til Anfører, som, saavidt man har Efterretning, er stedse her i Norden bleven kaldet Drot, og siden Konning eller Konge. — I Forstningen varede saadan Konges Regiment ey længer, end den nærværende Tvist paa stod; men saasom der siden indfaldt idelige Tvistigheder, ved det Brede, som engang var sluppet løs, fandt ingen Modstand, intet som kunde formilde den hos uglebne Folk; saa stød heraf, at mange Folk lode efterhaanden Kongerne beholde Myndigheden deres Livetid igiennem, ja endog naar de havde særdeles behaget dem, antog de deres Børn til Regenter over sig efter deres Død, og da man derpaa havde adskillige

lige Exempler efter hinanden, saa blev det tilsidst anseet for en Art af Ret, at Scepteret stedse skulde blive i den kongelige Slægt. Det er og deraf klart, at saa mange Sletterne, Bøigterne, Dalene vare, saa mange maatte og Folkene, Kongerne blive". Disse Kongers Magt var ringe; "Hos saadant Folk, hvor Hyllerie og Falskhed endnu ey har faaet Sted, hvor Pragt er ubekendt, hvor alting afmaales deels efter Livets virkelige Nødvendigheder, og deels efter nogle saa Passioners Hestighed, hvor Legemets Fordeele allene agtes, og Sindets Gaver ere ubekendte, hvor Imagination er et fremmed Navn, der maae nødvendig Kongerne meere regiere ved Exempel, end ved Magt, der adlyde Folkene, saalænge de ere fornøiede". — Folket bestod af fire Stænder eller Classer. Til den underste Classe hørte Trællene, som vare de, man havde gjort til Fangne i Krig, og deres Afkom. Den tredie Classe udgjorde de friegivne Trælle. Al Resten af Folket, som ikke var Adel, henhørte til den anden Classe; og af Adelen bestod den første Classe, hvortil ingen blev regnet, uden at han enten nedstammede fra Kongerne, eller nogen anden anseelig Mand, eller selv i det Mindste var af den anden Classe. — Religionen var, overensstemmende med deres haarde og vilde Levemaade, grundet paa Frygt. Præsterne galdte derfor meget hos dem, ja meer end Kongerne, og man har ikke megen Uret, naar man kalder vor ældste Regiering et Theocratie. — Vore Forsædres Sæder skildrer Hr. C. R. saaledes S. 145. "Den naturlige, men dog falske Tanke, at stærke Drikke varme, bragte vore Forsædre til Fylderie, og deres Bredagtighed, som end meer blev ophidset derved, til Slagsmaal, og deraf flydende Drab; saa at deres Lystigheder gierne endtes med Blod. Græker og Asiater forsaaede ey heller gandske stærke Drikke, men de gjorde dem gemeenligen kun muntre, og vare gelejdede af Sang og Dands. Naar ikke Begierlighed efter Rov og Bytte, Livets yderste Nødvendigheder, og Religionens Dyrkelse, samt deres Samqvæmmer satte vore Forsædre i Bevægelse, saa overlode de sig til Ladhed, som er Mennesket saa naturlig, og som de meget kaalde og varme Climater desuden forsøge. En Lap og en Indvaaner af Guinea er lige lad. De laae derfor, strækkede sig, og sove i deres Hytter ved Ilden paa vilde Dyrs Skind, ligesom man endnu seer, at Almuen i Norge og Sverrig, naar de ey have deres sædvanlige Forretninger, bestille iktet, og ligge oven paa Ovnene og høyt op under Taget, hvor Varmen er stærkest, saa at man

kan komme ind i en Stue, og see ingen Mennesker, højest et eller to, og inden man veed et Ord deraf, have Stuen fuld af en halv Snees Personer, der krybe frem fra Steder, hvor Ubante aldrig skulde falde paa, at der var nogen. Denne Ladhed, den kriegeriske Geist, og det haardsøre Levnet gjorde, at Mandkønnet ansaae alt Huusarbejde og Haandgierning for uanstændigt for sig, og overlod det derfor aldeles til Qvindkønnet. Begges Levemaade udfordrede, at de ey altid kunde være sammen; Kulden, Ladhed, Mangel paa Imagination, Uvidenhed om Kræsenhed, om Bogstaver, om Spectacler gjorde, at de funde liden Tilbøielighed til Belyst, hvorfor og de fleeste, endskiont intet Forbud var, lode sig nøye med een Kone, hvilket dog ey hindrede, at jo een og andre af Fuldskab og af Wildskab, avlede Børn uden for Egtteskab, endog medens de vare gifte; Konerne derimod vare fast altid troe og kydske; og Jalouise var en ubekendt Ting. Kønnet's naturlige Frygtagtighed, fordi det er end meere overbevist om sin Svaghed, end Mandkønnet, og hysteriske Passioner, hvormed det er plaget, gjør det overmaade tilbøieligt til Flyve-Bedrøvelse og Andagt, kortelig til Overtroe. Dets Imagination er derfor gemeenlig og stærkere, end Mandkønnet's; og det er bekiendt, at stærke Indbildninger gjøre beqvemme til Henrykkelser, Spaadomme, ingen Under derfor, om Fruentimmeret har ver hos vore Forsædre, ligesom hos mange andre gamle Folk, endog Grækerne selv, været fornemmelig brugt til Gudstienesten og Prophetier. Heraf kom vore Forsædres store Verbødighed for Kønnet. Deres Overtroe gjorde, at Verbødighed og Frygt for de Personer, der forestode de hellige Ting, var næsten utrolig, o. s. v.". Denne Materie forlader Hr. Forf. endelig med disse Ord: "Nogle Skribenter ophøye langt vore Forsædres Sæder over vore, og prise dem lykkelige frem for os; det samme gjør og Tacitus med de uslebne Tydske og slebne Romere i sin Tid. Jeg haver her forestillet et oprigtigt Billede af vore Forsædre, og forbyder ingen at vælge efter sin Smag; men jeg ønsker mig til Lykke med, at leve paa nærværende Tid".

At Norden temmelig tidlig og over 300 Aar for Christi Fødsel har været dyrket, antager Hr. Forf. paa det af Pytheas hos Strabo forekommende Vidnesbyrd om Thule, ved hvilken han viiser, at man i gamle Dage har i Særdeleshed forstaaet Norges sydlige Kanter, men til deels gandske Norge og undertiden heele Scandinavien. Hr. C. R. henviser i det Dvri-

ge til Hr. Prof. Schønning's Afh. om Grækerne og Romernes Kundskab om Norden, til hvilken han gjør et Supplement af de midlere og nyere Skribenters Vidnesbyrd om Thule. Nordens tidlige Dykning tilskriver han Phœnicierne, fra hvilke han ogsaa troer, at vore Forfædre, tillige med Agerdykning have lært Bogstavers Brug, længe førend de Tydske kiendte dem.

I det syvende Cap. handles om de ældste Navne paa Norden selv, og paa Landstæder og Steder i Norden. Ved Basilea og Baltica troer Forf. med Hr. Prof. Schønning, at de Gamle have forstaaet Sverrige, men vil dog ikke med ham antage, at den fornemste Bernsteens Fangst har engang i gamle Dage gaaet for sig i Sverrig, og troer snarere, at de Skribenter, som sige, at Bernsteenen fandtes ved Den Baltica, have enten feilet heri, eller og udtrykket sig tvetydigen, allerheldst da vi ikke have deres egne Ord, men finde dem kun fortelig anførte hos andre. — Melas Codanonia (L. 3. C. 6.), hvilken de Teutones siges at beboe, tør han ikke forandre til Scandinavien, efterdi vi intet Vidnesbyrd have for os, at de Teutones nogensinde have beboet enten de danske Der, eller Scandinavien; men forstaaer ved Codanonien den Cimbriske Halv-Ø, hvilken tydske Folk, og rimelig de Teutones selv, have beboet. Ved Sinus Codanus vil han ikke have forstaaet heele Østersøen, men kun den foreste Deel deraf, hvor de danske Der og Skaane ligge. — De Herculis Støtter, som Julius Orator og Ethicus sætte i Norden, holder han rimeligst at søge i Sundet mellem Sjælland og Skaane, og modsiger Hr. Schønning, som sætter dem i Nabningen imellem Norge og Jylland. Ved den Anledning gøres et lidet Tillæg til Hr. Schønning angaaende Ethicus, hvilken han holder for at have været en Favorit-Autor i Geographien i Midaldalderen; som mange have udfkrevet, og enhver sat noget til. — Vi forbiegaae de Ethymologiske Undersøgelser af Oprindelsen til adskillige Steders Navne i Sverrig, Norge og Dannemark, hvis Hensigt er at viise, at intet andet Sprog end det nu værende har fra de ældste Tider af været brugeligt her i Norden.

Det ottende Cap. fra S. 196 til 314. er en vidtløftig Afhandling om Cimbrerne. Det cimbriske Navns Oprindelse udleder Hr. C. R. af det tydske Ord Chempher, Chimpher, det er, en stridbar Mand, en Kiæmpe, og troer, at deres ældste Sæde har været i de nordligste Deele af Jylland, og at de til Oprindelse have været tydske, og ingenlunde Celter, som Hr. Prof. Schønning vil. Deres rette og

ældgamle almindelige Navn har været Gothe, som nu er deres særdeles Navn, og udtales Juter eller Jyder. Med dette Navn kaldtes ogsaa alle nordiske og tydske Folk, som boede ved Østersøen. Cimbrer synes fra Forfædrenes at have været et Nomen appellativum, hvormed et vist Folk er blevet kaldet, som med et særdeles Navn; og da dette Folk har været de første Ophavsmænd for den Udvandring, som skeede fra Norden til Italien, saa har dette givet Anledning til, at man har kaldet den heele Sverm som fulgte dem, Cimbrer, og det cimbriske Navn er saaledes uden for Landet blevet et almindeligt Navn. De i Landet efter Udvandringen tilbageblivende Cimbrer, ere tilligemed de nordiske Gothe, som satte sig ned i de af de udvandrede Folk forladte Pladse, Stamfædre for de nu værende Jyder. Hr. C. R. troer ogsaa, at de Cimbrer, som nedsatte sig i Stift Bremen, ere siden blevne kaldte Francker, og at Franckerne altsaa nedstamme fra Cimbrerne. Angaaende Ursagen til Cimbrernes Udvandring, holder Hr. Forf. helst med dem, som søge den i en stor Vandflod, der har nødt dem til at forlade i sær de sidere Deele; og Tiden, da de første Udvandringere ere skeede, sætter han, noget for Alexander den store. Han undersøger derpaa, hvilke Folk Cimbrerne have haft i Ledtog med sig. Deres fornemste Staldbrødre have været de Teutones, hvis ældste Sæde Forf. finder i Holsteen, Lauenborg og Mecklenborg, og Levninger af det Teutoniske Navn i sær i Ordet Ditmarschen. Med Teutonerne fulgte de Ambrones, Stammefædre til Saxerne, hvis ældste Bolig var Norden for Elven. Hr. C. R. modsiger saaledes Hr. Schønning, som lader Saxerne nedstamme fra vore nordiske Gothe, og besætte de af Cimbrerne forladte Lande. — Vi forbiegaae, hvad Hr. C. R. videre anfører om Cimbrernes Udvandring, og deres Sæder. I et Bærf, som dette, der indeholder saa stor en Forraad af Materialier henhørende til Folkens og Sprogens Historie, er det os ikke mueligt at gjøre Extracter, hvoraf man kan oversee alt det Brugbare, man her forefinder. I denne Henseende havde vi ønsket, at Skriftet var blevet forsynet, med et fuldstændigt Register; thi Marginalierne, saa godt et Hielpemiddel de ere, ere dog ikke tilstrækkelige til at vejlede en lærebegierlig Læser i disse vildsomme og mørke Materier.

Det niende Cap. er en summarisk Igientagelse af alt det foregaaende; og da man her finder Hr. C. R. hist og her adspredte Tanker samlede i et kort Udto, troe vi at gjøre nogle af vore Læsere en behagelig

bagelig Tjeneste, om vi her til Slutning udskrive den første § af det Cap.

”At der haver været Slægtskab imellem vore Folk, og mange af dem, der boede imellem det sorte Hav og den caspiske Søe, som Cimmerier, Ufer, Alaner, Sinder, er en Sag, som jeg forhen har sat i alt det Lyg, som umueligt kan være i saa gamle Ting; jeg haver og gjort det ey urimeligt, at de Cimmerier stamme fra Gomer, og sølgelig ogsaa alle de Folk, der vare beslægtede med dem. Jeg haver viist, at formsdentlygen have Cimmerier og Cimbrer været eet Folk, hvoraf de sidste have stammet fra de første, efter den ældste Udbredelse fra Sønden til Norden. Jeg haver næsten bragt det til Visshed, at Cimbrer og Teutoner have været tydske Folk, og ey egentlige nordiske, hvilken Meening saa langt fra hindrer vort Folkes Herkomst fra benævnte Folk ved det sorte Hav, at det tværtimod tiener til at stadfæste den, eftersom det er en afgjort Sag, at de Tydske og Nordiske have været Brødre, og forestillet i de allerældste Tider kun eet Folk, førend de bleve adskilte, hvilket riimelig er skeet ved Østersøen, hvor Duna falder ud i den. Jeg haver beviist, at Finnerne have i de allerældste Tider boet langt sønden paa i Kongeriget Polen, og at nordiske derimod have da beboet Storhertugdømmet Finland, hvorhos jeg ey haver benægtet, at jo Lapper, et Finsk Folk, haver beboet de nordligste Kanter af Norge og Sverrig, hvorind det er kommet langs Fiskhavet, hvor en Kiæde findes af Finske Folk. Sprogene vise, at vore ey have noget tilfælles med Celter eller Thracier, Sarmater, Slaver eller Schytter, Finner og Græker, hvilke ere de øvrige Hovedfolk i Europa; men derimod med de Tydske, hvorfore de og med det forestille et af de Hovedeuropæiskefolk. Fra den sorte Søe og Tanais af haver jeg til Dunastoden, og videre til Storhertugdømmet Finland viset, at der fra gamle Tider have boet Folk, der vare beslægtede med vore, og endskjønt jeg havde ønsket, at kunne gjøre denne Kiæde fuldstændigere, saa betegner den dog, i hvor manglende den er, Veyen, som vore Fædre have taget, for at komme hid til Norden. Jeg haver bevist, og skal endnu i et andet Værk mere beviise, at den Odin, fra hvilken vore gamle Konger regnede deres Herkomst, er kommet fra de Ufer, der boede ved den sorte Søe og Tanais, og just igiennem Rusland. Naar dette betænkes, saa og at Odin, som siden skal viises, ey ved Magt og Sværd, men ved Overtalelse og med det Gode gjorde sig saa stor i Norden, saa og at de

Folk, der ginge ud fra vor Norden, eller fra de tydske Lande ved Østersøen, fast alle søgte hen til Tanais og Mæotis nemlig Gother, Heruler, Vandaler, ja som det endog synes Cimbrer; hvilke dog formedelsk Modstand ey kunde trænge længere frem, end til Pannonien og Donau, hvilket de venteligen allene gjorde for at komme til deres ældste Fædreneland og beslægtede Folk, af hvilke de ventede sig Hielp og Bistand, saa siger jeg har man efter alt dette god Foye til at slutte, at vore Førfædre ere komne først fra bemældte Kanter, og at just dette, at Odin og hans Følge vare af samme Folkesfærd, som vore, haver tient meget til at udbrede hans Magt her i Norden, og banet Veyen for ham, saa at han ey er blevet modtaget som en Fiende, men som en Ven; og at han ey haver ført nogen nye Folkesfærd ind med sig, bekræftes endnu mere derved, at saavidt de saa Navne paa Steder i Norden, som findes hos Græske og Romerske Skribenter, angaaer, saa kan de alle forklares af vort gamle Maal, hvortil kommer, at vort Sprog, forstaae det gamle, ey viiser nogen Blanding med andre fremmede Sprog, undtagen for saavidt, at nogle Ord findes der, som ere af det allerældste europæiske eller Japhets Sprog. Jeg haver og antaget efter Prof. Schöning, som mig synes at have beviist det, at alle de Stridigheder, som tales om i Edda imellem vore Førfædre og Thusser, Jeter, Joter, ere skeede uden for Norden, deels maaskee i de allerældste Tider med dem, der siden først kom ind i Norden, og deels i seener Tider med Uferne, der sildigere komme ind i Norden, hvad enten nu disse Thusser og flere Folk have været af Tydske og Thracisk Herkomst, eller og, som jeg snarere troer, af finsk. Det har og forekommet mig riimeligt, at alle, saavel tydske som nordiske Folk, der boede ved Østersøen og paa Scandinavien, ere med et almindeligt Navn blevne kaldte Gother, Gauther, Giøther, Geather, Jeter, Jyder, Gyther efter Folkenes adskillige Udtale. Dette synes og at være vist, at det norske og svenske Navn først ere opkomne efter den seener Odin, noget før Christi Fødsel, og maaskee ogsaa det danske, hvorom mere i et andet Værk. Men derfor haver dog hvert Landskab i sær de, som ved naturlige Aarsager vare skilte fra hinanden, havt sit eget Navn, og slutter jeg af Skaane, Tellemarken, Himmer-Syssel, Har-Syssel o. s. v. hvis Ælde er uden Tvist, at de Navne, som forekommer hos Jorndem, ja fast alle de Landskabers Navne, som endnu findes i de tre nordiske Riger, at de alle, skriver jeg, ere fra umindelige Tider, saa

at i hvert haver paa en vis Maade boet et Folk for sig, der haver haft sin egen Regiering og Konge, men tilfælles Sprog, Sæder, Religion med alle nordiske. Efterhaanden ere dog en Deel smaae bleve stobte sammen, saaledes synes ved Odins Tid alt det vi nu kalde Jylland at have staaet under een Konge, og de svenske Gotther eller Gøtther at have forestillet et temmelig mægtigt Folk. Jeg haver og viiset, at det ey er vel mueligt, at Scandinavien, hvorved forstaaes Norge og Sverrige, haver kunnet faae Indvaanere førend 590 Aar efter Sprogens Forvirring, det er 2347 Aar efter Verdens Skabelse; og været beboet til sine yderste Grændser førend 850 Aar efter Sprogens Forvirring, det er 2607 Aar efter Verdens Skabelse; eller og efter en anden Regning faaet sine første Indvaanere 865 Aar efter Forvirringen, det er 2622 Aar efter Skabelsen, og været tilfulde beboet 1075 Aar efter Forvirringen, det er 2832 Aar efter Skabelsen; og meget seener end efter den sidste Regning kan det vel ey heller have faaet Indvaanere, naar betænkes, at det cimbriske Udtog begyndte 900 Aar efter, og at Phøniciere, hvis store Handel havde da allerede længe ophørt, have efter alle Omstændigheder at slutte besylet vor Norden; thi en Tid af nogle 100 Aar udfordredes virkelig, for at blive i Stand til at gjøre saa store Udvandringer, og at kunne handle med Phøniciere.

Foran findes en alphabetisk Fortegnelse over de Bøger og Skribenter og deres Editioner, som i dette Værk anføres, og i det forrige ikke ere anførte.

Belmeente Tanker om Geistlig Gavnildhed, i Anledning af Kirkerne og Præsteskabet paa Island deres nærværende Tilstand, forfattede af Arne Thorarensen, Sognepræst ved de nye Indretninger i Island. Non mihi sed Patriæ. Trykt paa Forfatterens Bekostning i Kiøbenhavn 1770 hos E. L. Borup. Stor 151 S. 8.

Hr. Thorarensen optager sin Materie fra Roden af, viiser: Hvor geistlig Gavnildhed eller Gavnildhed til gødelig Brug bestaaer: Hvorvidt den er fornuftig: At en fornuftig geistlig Gavnildhed er en

god Gierning, en nyttig Sag o. s. v. Disse Betragtninger, som i de første fire Stykker eller Capitler afhandles, og udgiøre den halve Deel af Skriftet, ere ordentlig, fornuftig, og lærdt udførte; men indeholde for Resten ingen nye eller fine Bemærkninger. Vi indskrænke os derfor blot til det, som angaaer Island, og som indeholdes i sær i det femte Stykke.

Den Ufbildning, Forsk. her giver paa Kirkerne og Præsteskabets usle Forsatning i Island, er i Stand til at opvække enhver retskaffen Patriots Medlidenshed. Kirkerne Bygning paa de allerfleeste Steder beskriver han saaledes S. 80. "Væggene opføres af Jord og Græs-Torv, Taget bedækkes først indvendig med Bræder paa Sparrerne, men udvendig med Jordsvær; ligesom og de fleste Kirker har intet Fjæls-Gulv, ja en Deel er ikke engang inden paa Væggene beklædte overalt med Paneling eller Bræder. Hertil kommer den Ueylighed, at mange ere deels lave, til ikke liden Skade for Sundheden; deels alt for smaae og med Stole eller Bænke slet forsynede, hvorudover Sognesfolkene maae tit og ofte blive staaende under Gudstienesten, og af Trængsel trykke hinanden, eller og en Deel holde sig uden Kirken, ikke uden stor Besværlighed, og undertiden maaskee større Uorden, som deraf flyder". Ornamenterne svare til Bygningen: "En liden revnet Klokke skal aabne Gudstienesten; et par Træ-Lyflager gjør Parade paa Altaret; en eeneste forbrugt Messeskjorte, og en forloren ulden Messeshage maae Præsten iføres, som en hellig Prydelse; den hellige Daab forrettes i en Fundt af malet Leer til fire af sex Skilling; og det hellige Maaltid frembæres paa en Lindsk, og i en Sinkalk. Og der har vi den heele Stak! Hvor herlige Guds Huuse? Hvor anseelige Christendommens Palladser? Hvor skønne hellige Redskaber?" I denne Tilstand ere de tre fjerde Deele af Landets Kirker. Aarsagen til denne yderlige Armod finder Hr. Th. deels i den Umgang, som i Reformationens Tid blev brugt med at secularisere de geistlige Godser, da denne vigtige Forretning betroedes enten til fremmede og Kirkens Forsatning lidet bekiendte, eller ulige sindede Mænd; deels deri, at Forstrands Rettigheden, som tilhører en og anden af Kirkerne, og undertiden har indbragt dem en god Hielp af Drixtømmer, har nu ved denne Herligheds mærkelige Aftagelse i nogen Tid, enten slet intet, eller saare lidet paa sig.

Med Præstekaldenes visse Indkomster er det saaledes beskaffet, at efter en i Aaret 1737 forfattet Specification, vare iblandt 188 Præstekalde, som findes

findes i begge Stifter, alleneste fem af hundrede Rdlr. Croner og derover, men ikke et eeneste af 200 Rdlrs. aarlige Rente; derimod forekom der 160, som en havde fulde 50 Rdlr. ja 54 Præstegæld vare ikke ensaa forsnyede med 20 Rdlrs. aarlige Indkomme. Altsaa fandtes der den gang neppe een Præst iblant 37, der aarlig nød 100 Rdlr., neppe een iblant 6 havde 50 Rdlr. og neppe fem iblant 7 fulde 20 Rdlr. og derover. Derhos ere de 5 saa kaldte Hovedkald, og de beste af de middelmaadige Kald, saaledes besværede med Afgifter til Præsteenke, Almissestudent, Tuqthuus-Told o. s. v., at de derved ned sættes til næsten Halvdeelen af deres Indkomme. Hvad deres uviste Indkomster angaaer, saa burde man holde dem for anseelige, naar man veed, at Præsterne ere baade Degne og Catecheter tillige, og at mange af dem have 3 til 4, og de fleste 2 Kirker at betiene. "Men, siger Forf. S. 87, man tør ikke slutte fra andre Steder i Christenheden, end sig i de danske Lande, til Island i denne Post. Mey, Offere ere den meenige Mand ikke engang af Navnet bekendte: Og jeg tror ikke, at een iblant tyve skal betænke sin Sognepræst for Børnedaab, Kirkegang, Ungdommens Confirmation, eller øvrige Underviisning, en Sag, som næst den sædvanlige Huusbjergelse, sner de islandske Præster desmeere at bestille, som her ingen Børneskoler findes oprettede. Allene for Trolovelser, Brudevielser, Liigprædikener, nyde nogle Præster, hvad den norske Lov paabyder". Han tør derfor ikke anslaae de Præsters uviste Indkomster, der have en talriig Menighed, for høyere end i det høyeste 4 til 5 Rdlr. aarlig, men andres derimod i Almindelighed ikkun for 1 til 2 Rdlr. om Aaret. Naar derhos betragtes den tiltagende Fattigdom og Mangel paa Nærings-Midler i Landet, de dyre Aaringer, som indfaldte imellem 1750 og 1758, og den nu paa 9de Aar vedvarende Sygdom iblant Faarene, saa kan man vist nok ikke andet end holde de islandske Præsters Tilstand for høystbeklagelig. Hvad Indflydelse denne Præsternes usle Forsætning har paa deres udvortes Anstændighed i Levemaade og Klædedragt, paa deres Børns Opdragelse, paa deres Videnskaber og Sæder, og endelig paa Forvaltningen af de Kirkerne tilhørende Midler, hvis Bærger de ere, viiser Forf. med megen Sandhed og Eftertertryk. "Man overveje kun, siger han S. 94, at en almindelig Tiener i Island nyder hos sin Høsbond over 20 Rdlr. udi aarlig Løn, Kost og Klæder: En Discipel ved de Latinske Skoler i Lan-

det, hver treskerding Aar 24 Rdlr. og en Eleemosynarius paa nogle af Hovedkaldene lige saa meget aarlig! og just med neppe saa meget skal dog mangen Præstemand forsørge sig og sit Huus. Hvad Under da, om de, der sidde med en talriig Familie, virkelig udi sin og Sines Levemaade, Klædedragt, Opførsel, ofte forestille alle dem, som see eller tænke derpaa, et ynkværdigt Sørgespil". Især kan ingen Mennekeven blive følesløs ved den Forestilling han gjør over en 20 Rdlrs Præstes Studeringer og Sæder. Vi ville allene anføre det, som angaaer Sæderne S. 98. "Ermældte 20 Rdlr. skal og forskaffe ham, og vedligeholde en anstændig Embeds Myndighed, de maae give ham Frimodighed til at opmuntre, formane, straffe, uden Undseelse, og Personens Anseelse, alt efter udfordrende Omstændigheder; En ret betænkelig Post for saadan en stakkels Præst! I disse 20 Rdlr. er det endelig han bør allene søge og finde saa tilstrækkelig Udkomme, saa fornøvelig Livs Ophold, der ingen Anledning kan give til noget Slags Laster, ingen Afveje aabne enten til Sierrighed, til at bruge ulovlige Midler, uretmæssig Maade, for at affaste det svære Fattigdoms Nag, eller til Drukkenskab i vidrig Fald for at fordrive de tunge Tanker med den gangbare søde Sorgift, eller endelig til følesløs Nederdrægtighed, og følgerig overaldt til uordentlig Levnet".

I det sidste Stykke eller Cap. forklarer Forf. de Indsigter og Videnskaber, som han fordrer af en Præst, i sær i Island, og hvilke han vilde, maatte være en fornøden Betingelse, isald nogen skulde nyde Godt af de Legater eller Donationer, som nogen Patriot efter hans Ønske kunde gjøre til det islandske Præstestabs Beste. Følgende Sted har opvakt en stor Høragtelse hos os imod Forf., baade som en lærd Mand, og som en retskaffen Præst. "Der er noget, siger han S. 130, i alle Videnskaber, som er nyttigt, endog for Mængden, og alt hvad der tiener til at forbedre Tænkemaaden og Sæderne, er vigtigt, endog for Religionen. Det haver aldrig faldet mig ind at troe, at Præsterne ikke behøvede at vide meget, og endnu mindre, at Kundskaben var for dem farlig, eller skadelig. Deres Indsigt maae langt heller være almindelig, og der er ingen Videnskab, indtil den gamle hedenske Mythologie, hvori det burde efter min Meening være dem tilladt at være gandske ukyndige. De maae selv ikke allene skionne, hvad der er sandt og nyttigt i hver Videnskab, og ligesum føle det; men endog besidde den vigtige og besyn-

befynderlige Gave, at kunne gjøre saadanne Sandheder fattelige for sine Tilhørere. Saa meget udkræver allene den billige Omsorg for deres Menighed, og i et Land, hvor det er den geistlige Stand allene, som skal understøtte Videnskaberne, udfordrer den sande Patriotisme endnu meere af en Præst. Hvem skal vedligeholde Agtelse for Kundskaben, som allene adskiller et poleret Folk fra Barbarer? hvem skal dyrke Sproget og bringe det dertil, at de Sandheder, som bør vides af mange, siges paa et Sprog, som alle forstaae, nemlig: paa Moders Maalet uforfalsket? Hvem skal lære os engang at kiende vort eget kostelige Land? Ere det nogle verdslige Bectientere, hvis Kundskab fielden strækker sig videre end til Processernes Drift, og hvopaf den mindste Deel har Lust eller Lejlighed, formedelst deres mangfoldige uomgiengelige Forretninger, til at tænke eller skrive i andre nyttige Videnskaber. Jeg vil her ikke tale om de verdslige Embeds-Mænd, der hverken have Opdragelse, Videnskaber eller Religion. Og hvem skulde være bedre i Stand til at gjøre nyttige, vigtige og tilforladelige Opdragelser i Natur- og Sædelæren, grundede paa egne skønnsomme Undersøgninger og Jagttagelser, udi et lidet District eller eeneste Menighed, end en Præst, der baade formodes at være af en fin Smag, sund Tænkemaade, og alt i Forvejen at have de smukke, saavel som andre nyttige og fornødne Videnskaber inde? Hvor hierteligen ønskede jeg, saavel til Religionens, som Statens sande Beste, at saa fornuftig en Opmærksomhed maatte dog jo sør, jo bedre, blive almindelig i den geistlige Stand, som i alle Lande, men fornemmelig hos os, skal gjøre det meste til Menneskenes sande Forbedring, ja deres virkelige Lyksalighed! Hvor lykkelig maatte Island være, naar det havde mange saa oplyste Præster, saa nidkiære Patrioter, som Hr. Thorarensen!

John Kings True Englisch Guide o. s. v. Johann Königs troe Engelske Veyviser, eller grundig Anviisning til at lære det Engelske Sprog. som indeholder 1.) en nye og nyttig Grammatika, 2.) en fuldstændig og vel indrettet Ordbog, 3.) Befynderlige Talemaader, 4.) Samling af adskillige Ordsprog, 5.) Alle Slags Samtaler, 6.) en Samling af udvalgte Breve, 7.) en historisk Beskrivelse af den Stad Londons Pragt og Herlighed, 8.) en Deel Cards eller smaae Billetter, 9.) en nøagtig Underretning om den Engelske Titulatur i Breve og Samtaler. Efter det ottende tydske Oplag over-

sat, formeret og indrettet til de Danskes Brug. Kiøbenhavn 1770. Bekostet af Frid. Christ. Pelt, Universitets Boghandler paa Børsen, Stor 500 S. 8.

Vel have vi ikke saa stor en Mangel paa Anviisninger til det Engelske Sprog i Modersmaalet, som Forlæggeren meener. Imidlertid skader det heller ikke, at man kan have Ballet imellem flere, og Königs Grammatik giver ved den store Afgang, den har fundet i Tydskland, en god Fordom om sin Brugbarhed. Udgiveren forsikkrer, at denne danske Oversættelse er blevet forøget med saadanne Tillæg, og forandret i en og anden saa magtpaaliggende Post, at den for danske Begyndere maa blive end og brugbarere, end Originalen selv er for de Tydske. Derom kunne vi ikke dømme, da vi ikke have Originalen ved Haanden. Men i stedet for de smagløse Samtaler og Breve, som ere tillagte for at øve Begyndere i Sproget, havde vi ønsket udvalgte Stykker af Thompsens, Schulzes eller andres Miscellaneis.

Beschreibung von Kopenhagen und den Königlich Landeschlössern für Reisende. Kopenhagen 1770. Gedruckt in der Godichischen Buchdruckerey. Stor 90 S. 8.

Saa fuldstændig, nøagtig og derhos kort en Beskrivelse over Kiøbenhavn, erindre vi os endnu ikke at have seet. Den er vel, som Titlen udviiser, skrevet i sær for Fremmede; dog tør vi forsikre, at mange Landets Børn, og maaskee Kiøbenhavnerne selv, skulde efterat have læst den, søge det i deres Residens, som de ellers ikke havde tænkt at finde der. Den bestaaer af følgende Artikler. Stadens almindelige Beskrivelse. Kongelige Slotte. Kirker. Andre offentlige Bygninger. Til Krigsvæsenet hørende Bygninger. Magaziner og Fabriker. Hospitaler. Bibliotheker. Konst- og Naturalie-Samlinger. Skuespil og andre Lystigheder. Seeværdigheder. Mynter, Maal og Vægt. Anstalter til offentlig Sikkerhed. Kirkevæsenets Tilstand (Forfatning). Collegier og Domstole. Kongelige Lust- Slotte. Om Reisen fra Tydskland til Kiøbenhavn.

Alle Artikler ere ikke lige fuldstændige, og mange Steder tilstaaer Forfatteren, at man kunde ventet en udførligere Efterretning, men samme var ikke at erholde i Tide. Derhen regne vi den Artikel om Fabrikerne. Den udførligste er den, som angaaer Konst- og Naturalie-Samlinger, og synes at røbe Forfatterens (*) Favøritstudium.

(*) Er Hr. Sekretær Hauber.

Kjøbenhavnſke Kongl. privil. Adressecontours Kritiſke Journal.

No. 29. ————— 1770.

TYCHONIANA. Enfoldig og ſkriftmæssig Betænkning om Jødernes Omvendelse inden Dommédag, efter høy Ordre No. 1715 forfattet og sammendraget udi trende Hovedſtykker af Mag. Christen Lassen Tychonius, Stiftsprovst, Canonicus og Sognepræst ved Domkirken i Viborg, endelig til Trykken befordret og paa egen Bekostning udgivet af Christopher Giesſing, Cantor ved Domkirken og Skolen i Roeskilde. Kjøbenhavn 1770, trykt hos H. J. Graae, boende ved Gammel Strand. Stor 186 S. 8.

Indledningen til dette Skrift fortæller Udgiveren ſaaledes. "Da der i Julio 1715 havde været en stor Jidsvæde i Schive, hvorved M. Tychonius, som den Tid Sognepræst sammested, havde tilligemed mange Indvaanere mistet deres Gaarde og hvad de eyedede, reiste han til Kjøbenhavn at søge Brandhielp for de Afbrændte. Samme Tid havde han en lærd Samtale med den lærde Geheimeraad von Plessen blandt andet om Prophetiernes Opfyldelse; og da vores Tychonius ſaa lærd, ſaa grundig og ſkriftmæssig udlod ſig til høybemeldte von Plessens Velbehag, taledede han derefter om samme rare Materie med den store, den lærde, den gudfrygtige Prinds Carl, som ved en naadig Audience lod Autor forſtaae, at han vidste hans Tanker om Prophetiernes Opfyldelse i den Post om Jødernes Omvendelse, og befalede høysſamme, at Autor derom ſkulde ſkriftlig indſende ham ſine Tanker. Derpaa ſkrev han det efter ſin Hiemkomst til Schive, og overſendte det med underdanigſt Forespørsel, om hans prindselig Høy-

hed befalede det at trykkes. Men da Prindsen ſvarede Nej, givende den Raison, at det kunde mueligt forvolde Splid og Diſpyte, i ſald nogen foretog ſig at ſkrive derimod; alſaa blev det utrykt henliggende indtil en beqvemmere Tid, som Autor ev oplevede."

Materien er, ſom bekiendt, een af de meeſt omtviste, i ſær hos vore ældre Theologer. Men vi tvivle meget paa, at alle ville blive eenige med Tychonius i at beſtemme Tviſtepunktet i dette Spørſmaal paa den Maade, ſom han gjør. Han fremſætter Spørſmaalet ſaaledes: "Om alle Jøderne, eller dog en meget og mærkelig ſtor Deel af dem, ſkal ved en extraordinaire og ſolenne og faſt mirakelſk Revolution af Guds Kirke, paa en Maade og Tid, ſom Gud aleene ſkal være bevidſt, kort for Dommédag, eller ved de ſidſte Verdens Tider, omvendes og blive Chriſtne, ja komme til deres Canaan igien?". Der ville findes de, ſom vel antage Jødernes almindelige Omvendelse, ja end og deres Tilbagekomſt til det forjættede Land; men ſom derfor ikke paaſtaae at denne Omvendelse ſkal ſkee paa en overordentlig høytidelig og mirakuløs Maade, meget mindre drifte ſig til at faſſette Tiden, naar den ſkal ſkee, eller indſkrænke den ſaa nære til de ſidſte Verdens Tider. Men ſaaledes, ſom Tychonius fremſætter Spørſmaalet, har det en forhadet Anſeelse, og ſtaaer i Forbindelse med adskillige virkelige Bildfarelſer i Theologien, hvilke man gierne kan ſkille fra det, naar man gjør det til hvad det er: et exegetiſk Spørſmaal; thi alting kommer her an paa den H. Skrifts udtroffelige Vidneſbyrd.

Derfor er ogſaa det første Hovedſtykke, hvori Forfatteren forklarer: om en ſtor eller almindelig Omvendelse af Jøder i Guds Ord nogenſted er lovet? det betydeligſte. Han foretager først det viatige Sted 5 M. B. 30, v. 1. ſølgg. hvilket af dem, ſom forſvare Jødernes almindelige Omvendelse,

se, bruges som en Forsætning eller Major Proposition. Forfatteren indskrænker det her givne Løfte om Jødernes Tilbagekomst til Canaan, til de Tider efter Kristus, og troer, at det er opfyldt ved Jødernes Igenkomst af det Babyloniske Fængsel, hvorom ogsaa Nehemias synes at forklare det, Neh. 1, 7. Det Babyloniske Fængsel, mener han, eller de babyloniske og assyriske Stater, hvori Jøderne adspredtes, vare ikke af saa lidet Begreb, at de jo kunde siges at være henjagede til Himmelens Røder, som Moses udtrykker sig. Endskjønt vi i det sidste gixte Forfatteren ret, saa see vi i det øvrige aldeles ingen Grund, hvorfor man bør forstaae de Mosaiske Ord, som en Spaadom om Jødernes Tilbagekaldelse fra det babyloniske Fængsel, da de indeholde en almindelig Forjættelse om at komme tilbage til Canaan, til hvad Tid og paa hvad Sted de ogsaa adspredtes, naar de alene opfyldte de forelagte Vilkaar. Og anderledes see vi heller ikke, at Nehemias har forstaaet dem. Thi at han i Anledning af Jødernes Udspredelse i de babyloniske Stater erindrer Gud om sin ved Moses givne Forjættelse, kunde han gierne gjøre, uden derfor at ansee denne Forjættelse, som blot sigtende til denne Begivenhed. — De øvrige Sprog, som her tages i Betragtning, er Jerem. 16, 15, Ezech. 36, 22, hvilke han begge anvender paa det babyloniske Fængsel, Ezech. 39, 27, hvor han mener, sigtes til Machabæernes Tider, "da Jøderne, ved Juda og hans Brødres store og faste mirakelfulde Victorier imod de syriske Konger og deres Generaler, gav de arme Jøder (som til Egypten og andre Steder havde af Kiærlighed til deres Fædrene-Lov og Frygt for deres Fienders Tyrannie, retireret sig) Anledning til at komme tilbage til deres Land og Helligdomme". Osee 3, 4. 5. vil han ved de mange Dage, som Israels Børn siges at skulle blive uden Konge og uden Fyrste o. s. v. have forstaaet enten den Tid fra de 10 Stammeres Bortførelse ved Salmanasar indtil al Israels aabnede Frihed i Cyrus's Tid ved Estras og Zorobabel; saa at Zorobabel af Davids Familie bliver den David, som de siges at skulle søge: eller og den gandske Tid fra Salmanasar af ned til Kristus, som er over 600 Aar; saa at David efter denne Mening bliver Messias. Ved de sidste Dage vil han enten have forstaaet Messias Dage, eller og han troer snarere, at det ikke bør oversættes: i de sidste Dage, men i de følgende Dage. Den Spaadom Esaiæ 11, 11. troer han at være opfyldt ved Jødernes Omvendelse i Apostlernes og efterfølgende Tider; og viser smukt og lærdt, at det Antal af Jøder, som til

Christi og Apostlernes Tider og siden efter have antaget den christelige Lære, bør ansees for meget betydeligt.

Et Hovedsprog i denne Materie er det 11 Kap. i Brevet til de Romere, i sær v. 25, 26; thi det er det, som Forsægterne af Jødernes almindelige Omvendelse bruge som en Eftersætning eller Minor Proposition i den af Skriften dragne Fornuftslutning, hvorpaa deres Meening grunder sig. Forfatteren har derfor ogsaa i sær vidtløstigt foretaget dette vist nok vanskelige Sted, og søgt at bevise saavel af de foregaaende Kapitler, som af den heele Sammenhæng i dette Kapitel, at Paulus ved Israel ikke forstaaer andre, end de af Jøderne, som vare forudsætte til Evangelii Troe, og udvalgte til Jesu Rige (*λαοὺς αὐτῶν οὐ προεγυῖα* v. 2.); og denne forudsættede og til Himmelen udvalgte Israel var i Pauli Tid, siger han, tvende Slags. Nogle havde alt antaget Jesu Troe og Evangelium, og vare alt virkelige døbte Læmmere af den nye Kirke. Nogle vare vel endnu under den forrige Blindhed, under den mosaiske og pharisæiske Trældom, men dog forudsætte at ville lade sig omvende, og derfor bestemte til Naaden.

Disse sidste er det, Paulus v. 25. kalder en Deel af Israel, hvilke han siger, Forhærdelsen endnu er vederfaret, indtil Hedningernes Gylde indkommer, og saaledes (paa den Naade) skal al Israel (nemlig al hans forudsætte og udvalgte Israel) blive salig, som skrevet er, o. s. v. — Denne Forklaring har Forfatteren gandske findriig og lærdt udført. Men en Hovedtvivl imod den synes os det at være, at i det syvende Vers sættes udtrykkelig de Udvalgte (*ἡ ἐκλογὴ*) imod Resten, som var blevet forhærdet, den samme Rest, hvorom tales v. 25. Nu kan jo umuelig al Israel v. 26, modsat denne Rest, indskrænkes til de blotte Udvalgte, men maae forstaaes om det heele Folk, det er at sige, om den største Deel af Jøderne. Ja vi see ikke, hvorledes man vil undgaae at gjøre Apostlens Ord Bold, naar man ikke antager, at han forkynder en almindelig Jødernes Omvendelse, hvilket synes os unægteligt, uden at vi derfor hensesætte den til de sidste Tider, som Tychonius idelig forestiller Sagen.

Det sidste Sprog, som kommer i Betragtning er Luc. 21, 24. Forfatteren erindrer her 1.) at Læsemaaden er uvis, da noale Codices findes, hvori de sidste Ord: indtil Hedningenes Tid fuldkommes, ere gandske udeladte, andre, hvor Ordet: Hedningenes, er udeladt, og alene læses: indtil Tiden

Tiden fuldkommes. 2.) At Partikelen indtil ikke har den Kraft, at den sætter nogen vis Termin. 3.) At ved Hedningenes Tid kunde forstaaes Verdens Ende, eller de 4 Monarkiers Tid; dog vil Fors. helst have det forstaaet om de Hedenste Forsølgelses Tid, som endtes med Constantin den Store, der lod bygge en Stad, kaldet det nye Jerusalem; i hvilket sidste vi dog ikke kunde bifalde ham. — Til Slutning af dette Hovedstykke undersøger Fors. hvorvidt man tør bygge paa Kirkesædrenes Domme og Vidnesbyrd i denne Materie. Mogle af dem have været idrukne af Jødiske Fordomme. De fleste forstode ikke Grundprogene; og af dem, som forstode dem, er Origenes saa usladig og tvivlraadig, naar han afhandler dette Spørgsmaal, at man ikke skal blive meget klog af ham, og Hieronymus kalder den Meening om Jødernes Omvendelse en Drøm, hvorfor ogsaa Luther har anseet den.

I det II Hovedstykke anfører Fors. de Skriftens Sprog, som han troer, kunne ikke bestaae med den Meening om Jødernes almindelige Omvendelse, og nævner tillige de Riætterier og Bildfarelser i Theologien, som denne Meening skal have i Følge med sig. Han finder i sær et stort Beviis derimod i den Forbandelse, som Jøderne udgode over dem selv Matth. 27, 25. naar de raabe, at Jesu Blod skal komme over dem og deres Børn. "hvilket, siger han, vil hænge paa denne vantroe Slægt til Forbandelse, saa længe som samme Blods Nytte og Naade kommer over de Troende til Betsignelse". Men skulde det ikke være haardt, at tillægge en Forbandelse, som et Menneske i Ubesindighed og Heede udstøder over sig selv eller andre, saadan en Kraft og Styrke? og hvor mange Mennesker maatte ikke blive høyst ulykkelige, naar saadanne Forbandelser skulde gælde? — Et andet Hovedsted, som Forsfatteren troer at være imod den Meening om Jødernes Omvendelse, og som med meer Grund anføres, er I Ehes. 2, 15. 16. hvilket Sprog omstændelig forklares. — Hvad de Riætterier og theologiske Bildfarelser angaaer, som denne Meening skal drage efter sig, da troe vi, at de fleste kunne skilles fra den, naar man kun ikke antager, at Jødernes Omvendelse skal skee i Verdens sidste Tider, at den skal skee med eet og paa en overordentlig Naade, og endelig, at det skal være en Omvendelse i en dogmatisk Forstand, eller en virkelig Tjænsfødselse og Fornøelse, og meer end en i det mindste udbortes Antagelse af den christelige Lære.

Det III Hovedstykke indeholder de politiske og moraliske Hindringer, som skulle være imod Jø-

dernes Tilbagekomst til Canaan, saasom: at den tyrkiske Keiser ikke vilde være saa villig til at overlade dem Landet, at andre Maate heller ikke skulde samtykke i at lade dem fare, at Jøderne er et saa uslebet og dumt Folk o. a. m. Den Bitterhed og Haanhed, hvormed Forsfatteren her udlader sig imod den jødiske Nation, er en Theologs Sagmodighed uansjændig. For Resten viser Tychonius sig i det heele Skrift, som en god og opløst Skriftforklarer, og en efter sine Tider meget lærd Theolog; og naar man kan overvinde hans Stil, som er fuld af fremmede Ord, skodesløse, platte og gemeene Udtryk, saa læser man ham i det øvrige ikke uden Fornøelse.

Hr. Cantor Giesing har derfor i vore Tanker gjort vel, at han har reddet dette Skrift fra Undergang, og han vil fortjene sig Tak af Publikum, om han paa samme Naade bekiendtgjør flere lige saa lærde Mænds Haandskrifter, som han giver os Haab om. Men dersom han tillige gaar i sine Fortaler og Tilskrifter at efterligne de Mænds Skrivemaade, hvis Haandskrifter han udgiver, som han har gjort ved nærværende Skrift, saa maatte vi vel gærde afbede os hans Fortaler og Tilskrifter. Thi saa lidet en Skribent fra Enden af forrige eller Begyndelsen af dette Aarhundrede forarger os ved de væmmelige Ordspil, den barnagtige Klygt, den ilde anbragte og affekterede Læsning, som i Almindelighed karakteriserer disse Tiders Skrivemaader, saa modbydelig er os denne Skrivemaade hos en vore Tiders Skribent, og allermest, naar den affekteres. Men hvad! om denne Skrivemaade skulde være Hr. Giesing naturlig? saa vilde det vist nok give os slette Tanker om hans Smag. Og næsten skulde vi troe det, naar vi see ham rose hine Tiders "høje" og "jirlige" Skrivemaade, blandet med fremmede "Ord, hvorved den høylærde Forsfatter (Tychonius) har fundet Smag og Styrke til at udføre sin høje "Tankemaade". Denne Smag og Styrke har da formodentlig Hr. G. ogsaa villet finde, naar han f. Ex. i Fortalen skriver: "For ringe er jeg — til at sætte" enten Tag eller Fløj, eller udbænge noget Skildt" paa dette herlige Hus, hvis Bygningsmester og "Forarbejder er Gud selv, hvis autor lecturarius, "den af de ugemeene og forlehnte store Baver udsødelige Tychonius, efter hans Navn saa lykkelig som "lærd, baade til at tale og skrive: at det vel maatte "være hans høifortiente Gravskrift: det er en lykkelig Mand, som med Wiisdom o. s. v. Cyr. 14, 20. 21": eller naar han i Tilskriften til Hans Høvarværdighed Hr. Biskop Harboe forsikrer, at een af de Aarsager, som har bevæget og opvakt ham til

til at tilskrive dette Skrift til Hans Høyrærdighed, er Hr. Biskopens "høytvælsignede Navn (*), " (Ludvig) os alle til et godt Omen, da det bemærker Folkets Havn og Tilhold, hvor alle tyer til, og " ligesom velter sig ind: efter det Ord *επιβυστασις*, " Paulus selv bruger, naar han siger, at han daglig " overiles, og maa bekymre sig for alle Meenigheder, 2 Cor. II, 28. Hvorledes Hans Høyrærdighed har været til Mode ved denne Tilskrift, vide vi ikke; men os forekomme Tilskrifter i saadan en Smag altid som smaa Hiemsøgesser, og vi see nødvendig en agtet Mands Navn at misbruges til Ordspil og uvittig Klygt.

(*) " Mr. Peder Syv i hans I. Tome af Ordspil " siger: " Lyda betyde Folk hos Islænderne " (hvor Hans Høyrærdighed selv har været) " ret) og Lyde for Leite siges i Plattysk, " Dig er en Sted, hvor Folk tyer hen at være " fikke ".

* * *

Paa Collegium medicum, eller Borchens Collegium ere ved sidste 11te Junies Termin følgende Prøveskrifter offentlig forsvarede:

Dissert. historico—critica, qua sub examen vocatur *miraculum legionis Fulminatricis*, — THORO MELBYE; def. CHRIST. WOGELIO STEENSTRUP, d. 28. Maji 1770. Hafniæ literis Nicolai Mölleri. Stor 16 S. 4.

Specimen Polemicum de *inepta Leibnitzii inter miracula superioris & inferioris ordinis distinctione* — JANUS WINTHER BENTZON, def. TOBIA CHRISTIANO WIRDT. d. 7 Junii 1770. Hafniæ, literis Nicolai Mölleri. Stor 16 S. 4.

Dissertatio biblic-Philologica, sistens quædam circa *Etymologias nominum quorundam priorum in S. S. occurrentium* — NICOL. CHRISTOPH. KALL, def. PETRO ROSENSTAND GOISKE, d. 11 Junii 1770. Hafniæ, typis viduæ A. H. Godiche. Stor 15 S. 4.

Vi glæde os at see den unge Hr. Kall med store Skridt betrede sin lærde Hr. Faders Fodspor, og gisre os af denne liden Prøve et godt Begreb om hans Smag i Philologien, og et stort Haab om de Fordele, som den orientalske Literatur i Dannemark tør vente sig af hans fortsatte Flid og tiltagende Indsigt.

Dissertationis de eo, quod ex principio identitatis indiscernibilium nequeat demonstrari unicitas Dei, particulam primam — CHRISTIANUS ULRICUS CLAUSEN, def. OTTONE FRIDERICO CLAUSEN. d. 12 Junii 1770. Hafniæ, literis Nicolai Mölleri. Stor 16 S. 4.

De cura, quam loca S. Codicis probantia, in dogmatica theologia Compendiis adhiberi solita, etiamnum requirunt; — PARMO CAROLUS PETERSENIUS, in commun. reg. Decanus, def. SEVERINO GYLDENDAHL. d. 14 Junii 1770. Hafniæ, ex officina Mölleria. Stor 16 S. 8.

Dette Prøveskrift er atter et Beviis paa, at den gode Smag i den bibelske Philologie og Kritik, som alt meer udbreder sig i Endskland, ogsaa nærmer sig til os. Hr. Petersen paastaaer med god Grund, at Beviisprogene (*dicta probantia*) i vores sædvanlige dogmatiske Compendier endnu behøve megen Under søgning og Prøvelse, og at adskillige af dem ere tvivlsomme, svage og ugrundede. Til Beviis derpaa anføres det omtvistede Sprog i Joh. 5, 7, hvilket han viser endnu ikke at være bragt til den kritiske Visshed, at man med Sikkerhed tør bruge det i den Lære om Treenigheden; saalidet som i Cor. 12, 3, hvor han ved den hellig Aand forslaaer med Less den hellig Aands mirakuløse Gaver, og bifalder den af ham antagne Læsemaade (*κωριος ἴησους*) og Forklaring over dette Sted. Endelig anføres det Sted Matth. 20, 16, som i Dogmatiken urigtig anvendes paa Udvalgelsen til det ævige Liv, da *εκλεκτοι* efter Stedets Sammenhæng ingen andre ere, end de gode Arbejdere, som vise større Flid i deres Herres Tjeneste, end de andre, skjønt de have arbejdet en kortere Tid. Less har desuden søgt at bevise, at *εκλεκτοι* i Fleertallet altid betyder i Skriften dem, som have antaget Christi Lære, enten de for Resten ere gode eller onde, og oversætter derfor *εκλεκτους* Matth. 24, 24. Tilhængere, Christne.

Dissertationem de sensu dicti 1 Cor. XV. 29. — JOHANNES HANSEN, def. OLIGERO KLAGENBERG, d. 16 Junii 1770. Hafniæ, literis Nicolai Mölleri. 8 S. 4.

Dissertatio de *Venenorum usu in Medicina*, — HENRICUS HÖVINGHOFF, def. MATHIA HWIID, MATHIÆ f. d. 20 Junii 1770. Hafniæ, typis viduæ A. H. Godiche. Stor 16 S. 4.

Kjøbenhavnske Kongl. privil. Adressecontoirs Kritiske Journal.

No. 30. ————— 1770.

Det lykkelige Barn ved Opdragelsen, eller en Afhandling om Opdragelsen, fra et Barns Fødsel til den modne Alder. I deholdende fornemmelig hvad Forældre og Lærere have at iagttage ved samme. Kjøbenhavn 1770. Trykt paa Kanneworffs Bekostning, som Forlegger, og findes hos ham tilkjøbs i Sillegaden, første Dør paa venstre Haand fra Kjøbmagergaden. Stor 188 S. 8.

Det gjør vor Tidalders Smag og Tænkemaade Være, at man til ingen Tid med meer Iver har antaget sig Børneopdragelsen, eller meer søgt at gjøre dens Theorie let og fattelig. De oplyste Mænd i Frankrig, Engelland og Tyskland have sysselsat sig med dette Arbeide, og samlet en Mængde af de ypperligste Regler, og sikkerste Erfaringer, paa hvis Anvendelse det berøer, om vor Efterverden ved vore Børn skal blive lykkeligere end vi ere. I Danmark have vi endnu ingen Forraad paa Skrifter i Modersmaalet om Børneopdragelsen, ja, naar vi undtage de smaa ypperlige Afhandlinger om denne Materie, som forekomme i den patriotiske Tilskuer, kiende vi snart intet, som fortien- te at nævnes. Denne Mangel har den ubekiendte Forfatter, som i Tilskriften til Hendes Majestæt Dronning Juliana Maria underskriver sig S**, vil- det afhjælpe, og levere os her en Samling af ypper- lige Advarseler om et Barns Opdragelse fra Fødselen af indtil den modne Alder, hvilken vi vilde ønske, maatte finde den Udgang hos Forældre og Lærere, som den fortienet. Sin Fortieneste ved dette Skrift bestemmer Forf. selv saaledes: "hvad Godt her skul- "de findes, er et Laan af andre, og min Fortieneste "er allene at have laant det. Mange Forældre øns- "kede at vide og have vidst de her indeholdende "Sandheder. Dem har jeg vildet tiene, for at de "enten kunde undgaae, eller rette de vigtigste Fejl i "den saa betydelige Børneopdragelse. Jeg vil "troe, at her blandt noget nyttigt intet skadeligt "skal findes; og det er i slige Afhandlinger dog no- "gen Fortieneste. Maaskee et Forsøg, saa usuld- "net som mit, kan opvække de Lærde og Duelige, at

"levere os engang noget retskaffent over saa vigtig "en Sag; og da fik just mit Skrift, som Andled- "ning dertil, sit største Værd."

Han har behandlet sin Materie i 16 Capitler. I det 1ste og 2det Kap. handles om et Barns Opdragelse i den spæde Alder, eller indtil det fjerde Aar. I de første 3 til 4 Aar bør et Barn ikke lære me- get; man har gjort nok, naar man bevarer det for Egensindighed, Ondskab og Vildfarelse; høye Sand- heder og Dyder kan man endnu ikke lære det. Her vises, hvad man skal tage sig vare for, for ikke at forkiøle Børn og gjøre dem egensindige. En Bug- geviise møder S. 9, som fortienet en Plads her. Den er i det mindste ulige bedre, end den, der nylig lagdes paa en tydsk Fyrstes Bugge (*).

Buggeviise.

Sov Barn, saa længe dig din Morgen
Lillader Sønnen, som din Ven;
Og Haanden, tung af Rærings Sorgen,
Af Dynene ey visker den.
Sov sødt! ved Livets Middags-Tider
Sovnløse Nætter forestaer;
Forgiæves du paa Asi'nen lider,
Du da en Sang ved Buggen faaer.
Sov sødt ved Moders Kys at nyde;
Eie stille, naar hun trosser dig.
Du Laare nok kan da udgyde,
Naar Harm og Verden nærmer sig.
Sov sødt, imens uskyldig Glæde
Omkring din fromme Bugge leer;
Guds Engle ere der tilstæde,
Uskyldighed din Udsigt er.
Sov sødt! vaag op til Spøg og Latter!
Din Ungdoms Lykke for dig gaer.
Du Lykken nu fuldkommen fatter,
Som flyer os, naar vi den forstaaer.
Sov sødt! sov sødt! Guds Englestare
En Broder anbefales her.
Ham Herrens Vældige forsvare
Mod alt det Ondt, ham kommer nær.

(* Wiegenslieder, auf des Prinzen Ernstes Wiege gelegt. Gotha.

Det 4de til 7de Kap. giver Regler om et Barns Opdragelse fra 4de til 6te eller 7de Aar. Her forekommer Forskrifter om den Middelvei, som bør iagttages imellem en overdreven Kiærlighed og Strenghed, og hvorledes man skal vænne Børn til Menneskeærlighed og Gæmildhed. Fors. raader Forældrene, "at give deres Børn fra det tredie Aar en liden Kasse, som Forældrene vel skulle have i deres Giemme, men dog sige dem, at Pengene vare samlede for dem, og hørte dem til. Naar nu en virkelig Nødlidende anholdt om Hielp hos dem, kunde de sette Prøve paa Barnet, om det viste nogen Beredvillighed, til at meddeele den fattige noget af sin egen Kasse, de kunde ved denne Lejlighed opmuntre det dertil, ved at forestille Barnet den nødlidende Persons Glendighed; de kunde, af dets Beredvillighed til at give, udforske dets Tilbøylighed til Gæmildhed, og i Fremtiden desto bedre styre og rette den; de kunde af Summen, som Barnet vilde bortgive, tage Lejlighed at lære det, hvorledes det skal indrette sin Gæmildhed, og meddele paa en fornuftig Maade". Han meener, at en velgiørende Drift maa tidlig dannes, og bifalder ikke Rousseau, som siger, at Gæmildhed er en af de Børnes Pligter, og vil ikke, at Børn maa vænnes til at ansee de Børnes Pligter for deres. Men naar han dog strax derpaa S. 27 samtykker med Rousseau deri, at man endnu ikke skal give Børn Penge til at udøve deres Gæmildhed med, fordi de endnu ikke kiende Penges Værdie, saa synes hans lidet forhen givne Raad om den liden Pengeskasse, som Forældre burde give deres Børn, at falde over Styr. Han forklarer videre, hvorledes man skal vænne Børn til Oprigtighed, hvorledes indprænte dem Ydmyghed og Kundskab om udvortes Fortrins sande Værdie. "Man søge, siger han S. 30, at forestille Børn den udvortes Pragt som en Tvang; man sige dem, naar de for deres Pynt blive roste af andre, den Person, som roser dig, veed vist ikke, at du er artig, lydlig og fornuftig, ellers roste han dig ikke for saadanne smaa Ting. Er et Barn uldydig og ubøielig, da sige man, naar han for sin Pynt bliver roest: siden man har intet andet Koesværdigt fundet hos dig, har man maattet rose dine Klæder. Naar de ere i Selskab med deres Lige mænd, tillade man ikke, at de ophøje sig over andre. Man udsirøe efter Haanden den Lærdom, at en fornemme, eller ringe Stand ikke gjør lykkelig eller ulykkelig; man tale aldrig med Foragt om en fattig nedrig Mand, med mindre han er lastesuld, og aldrig med Høragtelse om en fornemme og rig Mand, med mindre han er god og dydig. Naar der i Børnernes Nærvarrelse kommer en udvortes

"Glendig til os, da sige man dem; denne er maaskee en from, en dydig Mand, et fornuftigt Menneske, der fortiente større Lykke og Høragtelse, for hvilken maaskee Konger burde have Ærbødighed".

I hvilke Tilfælde man ikke bør straffe Børn, og hvorledes deres Straffe bør indrettes, vises i sær i det fjerde Kap.; og i det femte og siette Kap. handles om Underviisningen i Religionen. Her vises, hvorledes man paa en sandelig og for Børn i 7de Aar fatelig Maade kan overbevise dem af Naturen om Guds Virkelighed, Storhed, Retfærdighed o. s. v. I sær trænger Fors. paa, at Børn bør undervises i Jesu Religion, eller i den Kundskab om Jesu som Verdens Forsøner, og ikke nøyes med en Religion efter Moden, en saa kaldet ærlig Mand's Religion, i hvilken Troen til Christum holdes for en Daarlighed. En god Borgers Religion er Jesu Religion, saaledes som den læres os i Skriften. "Man maae ikke lade sig forvirre, siger han S. 60., ved den Indvending, at Børn ikke forstaae de høye Lærdomme om Gud, der har en Søn, som er bleven Menneske, og ved sin Død har forløst os. Dette maae ikke forlede os til, først at lade dem kiende Jesum, allene som en from Mand; thi det kunde i sildigere Aar have skadelige Følger. Man maae strax sige dem hele Sagen, som den er. Vi vide, Skriften er Guds Vidnesbyrd; vi troe det, Gud har sagt. Vi ere forsikrede, vi lære vore Børn ingen Vildfarelse. Børnene troe os imidlertid, til de saae vore Lærdomme bekræftede i Guds eget Vidnesbyrd. De ledes saa længe ved Forældrenes eller Lærernes Myndighed, indtil de kan ledes ved den usvigelige Guds Myndighed. Nok er det, vi lære Børnene en uforbigiængelig Sandhed til deres Salighed, naar vi underviser dem om Frelseren, Forløsningen, og Troens Betydning til Jesum Christum. De troe i Bøghed denne Sandhed, som noget, vi sige dem, og vi troe den, fordi Gud selv har sagt den. Denne Troens Betydning anfaae Guds Viisdom for den beqvæmme for det menneskelige Kiøn, for paa den at føre det til Salighed". Han vil, at man ved Exempler tage af det almindelige Liv skal opløse dem den Lære om Jesu Kyldesgiørelse og Forsoning. "Sjor f. E. et Barn Fortred paa et andet Sted eller i et fremmet Huus, saa kalde man den Fremmede og lade ham fordre Betaling af Barnet derfor. Manden maae forestille, han fordrer Erstatning for den ham tilføiede Uret, og med Ret kan fordre den. Barnet har nu intet, hvormed han kan fornøye Manden for den Skade, det har gjort. Det maae da søge hen til Faderen, og bede ham, at betale for sig. Man spørge Barnet ved denne Lejlighed, hvor det vilde vende sig hen, naar det ingen havde, der kunde betale for det, og gjøre det godt igien, som det havde gjort ondt?"

"Man

” Man vilse, at den Fremmede med Ret kunde straffe og
 ” havde Ret, at fordre Opreisning for sin Skade af
 ” Barnet. Saadanne Exempler tiene til, naere at
 ” oplyse den Skyldstgiorelse og Betaling, Guds Søn
 ” har gjort og givet for os”. (Men naar nu Børn i
 en modnere Alder indsee Svagheden og Utilstrækkelig-
 heden i saadanne Oplysninger, er det det da ikke at be-
 frygte, at de kunne giore meer Skade end Gavn? Vi
 tænke, i denne Alder er en blot historisk Forestilling af
 disse Sandheder, uden Oplysninger, som let kunne
 forføre til vrang Begreb, og uden Bevis, som Bør-
 nene endnu ikke fatte, det beqvemteste.)

Det 7de Kap. forklarer Opdragelsen fornemme-
 lig fra det 7de til 11te Aar. Forf. driver her paa Le-
 gemets Vvelser, og undrer sig med rette over, at, da
 det borgerlige Selskabs Velfærd beror saa meget paa
 Undersaatter, der have sunde og føre Legemer, vores
 Stater ere saa langt afvegne fra de Gamles Grundset-
 ninger, og aldeles forsømme saadanne Vvelser, der
 giore Legemet haardført. — I denne Alder bør
 man ogsaa vænne Børnene til Arbejdsomhed, og ende-
 lig begynde Forstandens Dyrtelse med at undervise dem
 i den christelige Sædelære, hvilken han troer læres bedst
 af de bibelske Historier. Her møder en artig Forkla-
 ring over Josephs Historie, hvilken med rette ansees
 som en særdeles hyperlig og rørende Fortæling.

Fra det 8de Kap. indtil Enden handles om Børns
 Opdragelse fra det 11te Aar indtil den Tid, da den
 snart maae tage sin Ende under Opsigt. I denne Al-
 der bør Børnene bestemmes til et vist Kald og en vis
 Levemaade. Endogsaa de, hvis Formue var saa stor,
 at de kunde leve af deres Renter, eller tiene med deres
 Penge, bør dog vælge en vis Levemaade. ” Et vist
 ” Kald sætter dem ofte i den Forsætning mod deres
 ” Medborgere, at de i den kan faae Lykkelig, at giore
 ” andre viise, gode og lykkelige, eller at redde Under-
 ” trykte, forsvare Fædernelandet, giore Uskyldighed
 ” Bistand, opbielpse Fortienester, hielpse en fattig til
 ” sin Ret, og saa fremdeles”. Dette Val bør indret-
 tes efter de Unges Tilbøjeligheder og Gaver til at blive
 nyttige, uden at see paa Stand eller indbildt Værdi.
 ” Hvad Ulykke var det da vel, om en lærd Mands Søn
 ” lærte et Haandværk, naar han ikke besad den ringeste
 ” Duelighed til Studeringer? Han tiene andre, som en
 ” god Skomager, saa skal han være mere rosværdig,
 ” end hvis han uden Duelighed gif paa en høj Skole,
 ” og kom som en Landstryger, eller ikke meget bedre til-
 ” bage”. I det øvrige bør Børn ansøres til Beskeden-
 hed, Smag paa det sande Skønne, til de rette Begreb
 om Værdi o. s. v. — I det 9de Kap. afvejes de offent-
 lige Skolers Fordele og Ulejligheder imod den pri-
 vate Undervisning, og Udslaget bliver dette S. 103.
 ” Siden det bliver det vigtigste, at besværke et Barn i

” Uskyldighed, Belansthændighed og gode Sæder, og
 ” dette uden Tvivl bedst lader sig giore i Forældrenes
 ” Huus og ved en Huuslærer; saa opdrage man først
 ” en Søn i sit Huus, man give ham en Lærer, som han
 ” bør være, og ikke sende ham før det 13de eller 14de
 ” Aar i nogen offentlig Skole. Men da, naar hans
 ” Sindelag er dannet, og Dydens første Grundset-
 ” ninger ham indpræntede, udsøge man ham en vel
 ” indrettet Skole, at han endnu kan føre sig alle dens
 ” Fordeele til Nytte, efterat han er hærdet mod For-
 ” førelse og Fordærvelse”.

I de følgende Kapitler betragtes de Videnskaber,
 i hvilke et Barn i Almindelighed bør undervises. Det
 er ikke den lærde Opdragelse, Forf. her beskriver, men
 den, som han troer, ethvert Barn, der skal kunne
 siges vel opdraget, bør nyde. Han trænger da i sær
 paa Modersmaalets Dyrtelse, og holder med rette
 S. 111. den Videnskab at læse vel for høyst vigtig,
 og ikke nok paaskønnet ved den offentlige Undervis-
 ning. Den almindelige Historie, Jordbeskrivelsen
 og den naturlige Historie ere Videnskaber hvori intet
 Barn bør være ukundigt; og Forf. foreslaaer den be-
 qvemste Methode at foredrage disse Videnskaber.

Musiken ønskede han bragt til den Anseelse hos
 os, hvori den stod hos de Gamle, og forlanger, at
 Børn bør have nogen Kundskab deri, Endogsaa den
 hedenske Mythologie vil han, skal giøres de Unge be-
 kiendt, deels fordi man ikke kan forstaae mange af de
 bedste nye Skrifter og Digtere, uden at vide noget af
 de Gamles Fabler, deels fordi de skønneste Støtter,
 de hyperligste Malerier og Billeder forestille i Almin-
 delighed Gienstanden af de Gamles Fabler og Guders
 Lære. Den theologiske og moralske Nytte, som og-
 saa erindres, agte vi ikkun ringe, og det Mønster paa
 en mythologisk Overhørelse imellem en Lærer og hans
 Discipel, som forekommer S. 147, skulde vi ikke have
 savnet i et Skrift som dette. Endnu fordrer Forf.
 Undervisning i Tegningen, saavel som i adskillige Kon-
 ster, Haandværker og Haandteringer, som møde i det
 borgerlige Liv. Den fordervelige Foragt, som de
 adskillige Stænder til Skade for Selskabets Lemmer,
 have imod hinanden, vilde aldeles ophøre, naar man
 fra Ungdommen af blev underrettet om, hvorledes alle
 Hænder i det menneskelige Selskab ere i Arbejde for
 det almindelige Bedste. ” Hvor ærgerligt er det, he-
 ” der det S. 158, at høre Ridsmanden tale med me-
 ” gen Stoltthed om den lærde, og raabe ned fra sam-
 ” menstræbede Statter, ligesom fra en Throne: Den
 ” sultne lærde! Ridsmanden glemmer da, at han
 ” uden lærde hverken kunde have sine Riddomme, eller
 ” ret bruge dem. Lærdommen har han at takke, at
 ” Skibsfarten er blevet befordret og kommet i Stand,
 ” at Kompasset dertil er anvendt, at Riddommene i alle
 ” Ver-

" Verdens Dele ere bleve bekjendte, og endelig bragte
 " til os. Den Lærde har han at takke for tusinde Opfin-
 " delser, der har lettet Arbejdet, som han sælger, og
 " hvorved han bliver riig. Han takker den Lærde me-
 " get flet, naar han for hans Deel ved alt det, han be-
 " sidder, lader ham sulte. Taknemmelighed udfor-
 " drede, at Kjøbmanden burde ansee den Lærde med
 " Høfagtelse, og i Betragtning af de Fordele, han af
 " hans Lærdom har havt til sin Handels Befordring,
 " lette hans Mangel. Men det er tillige ærgerligt,
 " naar man hører den Lærde med en pedantisk Stolt-
 " hed at foragte Kjøbmanden. Den stolte Lærde, glem-
 " mer da, at Kjøbmanden leder mange Landes Rig-
 " domme til os; at han setter mange tusinde Fattige i
 " Arbejde, der uden ham maatte lide Mangel, og at
 " han har Handelen at takke for stor Magelighed og
 " mange Sager, som han besætter sine Værelser med.
 " Naar jeg seer en Spradebasse, der ikke gjør andet, end
 " nogle tvungne og urimelige Komplimenter, for-
 " agter en Haandverksmand, eller naar et Men-
 " neske, der skriver et godt Brev, og kaldes Se-
 " kretair, seer den over Skuldrene, der forfærdiger
 " hans Klæder eller Skriverbord, saa ønsker jeg, der
 " vare Love mod saadanne Foragtere af nyttige Haand-
 " verker. De skulde til Straf for en Tid undvære alle
 " de Mageligheder, som disse Haandværker forskaffe
 " dem, for ret at lære, at sætte Priis paa dem". —
 Foruden Underviisning i Naturens Produkter, Kon-
 ster og Haandverker, forlanger han ogsaa, at Børn af
 begge Køn bør gøres bekjendte med Smagens Vær-
 ker, og som en Anvisning til at læse disse med Nytte,
 foreslaaer han: Breve om Smagen til en ung Her-
 re af Stand, hvorved han ventelig forstaaer Hr. Du-
 sches Briese zur Bildung des Geschmacks, hvis
 fjerde Deel i sidste Messe er udkommet.

Endelig sluttet med Underviisningen i de borger-
 lige Pligter; men dette Stykke har gjort os mindst fyl-
 dest. I det Sted vi havde ventet Nytten af denne Un-
 derviisning lagt for Dyne, faae vi et beftigt Forsvar
 for Bibelen at læse imod dem, som nægte, at den er
 tilfjækkelig til at danne gode Borgere. Og hvor ubil-
 ligt er ikke dette Sted S. 177. " Ofte har jeg, som
 " en Bebrejdelse læst den Sætning, at man kun beslit-
 " ter sig paa, at danne gode Christne, men ingen gode
 " Borgere. Al Underviisning gaaer ud paa Religionen,
 " som det ikke var ligesaa fornødent, at opdrage gode
 " Borgere. Synes det ikke, Skribentere af dette
 " Slags troe, at en god Christen og en god Borger ere

" fridige mod hinanden, og naar man gjør sig Uma-
 " ge for at være en god Christen, maae man blive
 " en desto flattere Borger. I det ringeste troe de
 " ikke, at under en god Christens Dannelse indbefattes
 " tillige en god Borgers Dannelse. Men er det Uvi-
 " hed eller Ondskab, intet at indsee dette? Betragter
 " man Religionen i sin uforfælskede Kilde, i Bibelen
 " selv, uden at see paa det menneskelige Sleng, der
 " hænger ved den, og de Lærdomme, den paabyrdes;
 " saa er det snart ubegribeligt, hvorfor man ikke indseer,
 " at Forskriften om at danne et godt og lykkeligt Men-
 " neske, handler tillige om, at danne en god og lykkelig
 " Borger". Vi see ikke, hvad denne Tver behøvedes,
 Kan ikke en god Christen være den bedste Borger, det er,
 have de kraftigste Opmuntringer, den stærkeste Drift
 af sin Religion til at opfylde sine Borgerpligter, uden
 derfor som god Christen allene at have al den Kundskab
 om sine Pligter, om det Forhold, hvori han staaer
 med den Stat, han lever i, om de besynderlige For-
 bindtigheder, hans Stand og Situation i det borger-
 lige Selskab paalægge ham, og andet mere, som be-
 høves, for i Sierningen at gjøre ham til en god Borger?
 Og skulde det ikke være ønskeligt, at enhver Borger efter
 sin Stand og Bestemmelse fik denne Kundskab ved en
 Underviisning adskilt fra Religionens? Eller skulde det
 maaskee være nok, som denne Fors. mener, at en chri-
 stelig Undersaat af Religions-Grunde er overbevist
 om sin Lydighed? og ikke behøves, at han kiender de
 fornuftige Grunde, hvorpaa hans Lydighed beroer?
 Deter vel saa, som han videre siger, at den store Hob
 Mennesker aldrig kan ophøves til en videløstig Kund-
 skab og en fin Lærdom; men et almindeligt Begreb om
 en god Borgers Pligter bør ogsaa kunne faaes uden
 videløstig Kundskab eller megen fin Lærdom; og en
 politisk Catechismus, som gav det, vilde vi ansee
 for en høyst nyttig Bog i Underviisningen. Vi fik for
 nogle Aar siden Forsøg til en moralsk og politisk
 Catechismus for Bønderbørn. Det vilde uden
 Tvivl være nyttigt, om den her lagde Plan blev udvi-
 det til flere Stænder.

I øvrigt seer man af dette Udtog, at denne liden
 Afhandling indeholder mange smukke Ting, som kunne
 give enhver fornuftig Fader eller Lærere, hvilken det er
 om sine Børns eller Undergivnes gode Opdragelse at
 gjøre, Anledning nok til Estertanke. Samleren næv-
 ner ikke sine Kilder. Det lader dog til, at han har øst
 af flere, og paa sine Steder ere tydelige Spor til, at
 han har havt en eller flere tydske Forfattere for sig.

Aargangen af disse Blade koster:

I Kjøbenhavn, Siælland og Lolland. 8 Mark. Sydn. 9 Mark. Jylland og Holsteen. 10 Mark.

Kiøbenhavnſke Kongl. privil. Adressecontoirs
Kritiſke Journal.

No. 31. ————— 1770.

Prædikener for unge Fruentimmer, af Jacob Fordyce. Oversat af det Engelske paa Tydsk, og nu fordanſket. Kiøbenhavn, 1769. Trykt hos Brødrene Johan Christian og Georg Christoph Berling. Stor første Deel 180 S. Anden Deel 183 S. 8.

Disse Prædikener ere langt over alle vore Berømmelser. Vi kiende ingen Forfatter, som med saa megen Indſigt, Erfaring, Iver og Omhu har antaget sig det unge Fruentimmers Bedste, som Fordyce, og vi iſtemme fuldkommen med Forfatterne af Monthly Review: "Lykkelige ere de Mødre, som følge hans Grundſætninger i at danne deres Døttres Smag og Sæder! Lykkelige, ja tre gange lykkelige de Døttre, som ere velsignede med saadanne Mødre!". Disse samme Forfattere have med saa megen Rigtighed og Smag karakteriseret Skribenten og bestemt hans Prædikers Værdie, at at vi intet bedre vide, end at laane nogle Ord af deres Kritik, som i Fortalen til denne Oversættelse anføres. "Hans Hensigt, ſige de, gaaer ud paa at forbedre den elſkværdigſte og yndigſte Deel af Skabningen, for hvis Bedste han lader ſee en uforſtillet Omhu og en brændende Iver. Han har det høveſte Begreb om deres Vigtighed og Beſtemmelſer; han betragter dem ey fra hin nedrige Synspunkt, hvorfra de alt for ofte betragtes, ſom om de vare ſkabte blot for Kiøkkenet, eller for vore ſandſelige Fornøiſer, men ſom ſaadanne, der ere beſtemmede til at være fornuſtige og yndige Sælſkabsſøſtre, trofaſte og hiertelſkende Veninder, det menneſkelige Livs Forfødere og liſtige Indighed;

"Med et Ord, ſom ſaadanne, der ſkulle gjøre vore "Hiertelſkender og vore Sæder finere".

De Herrer Berlinger fortiene derfor Tak af det danſke Publicum, at de have tænkt paa, ved en Oversættelſe at gjøre dette ypperlige Skrift almindeligere iblandt os. Men meer Tak ſkulde de have fortient, dersom de havde ſørgt for en Oversætter, ſom kunde have leveret os Originalen fra første Haand, vi mene ved en Oversættelſe lige af det Engelske, da denne synes at være gjort efter den Tydſke Oversættelſe: Da nogle af de ſmukke Læſerinder ſkulde maaskee ogsaa have ønsket sig en større og mindre tæt Tryk, og ventet den af Forlæggere ſom ſelv ere Bogtrykkere. For Reſten lader Oversættelſen ſig i Almindelighed meget vel læſe, og den liden Urigtighed i Udtrykket, ſom hiſt og her møder, kan ikke tiene nogen til Undſkyldning, at lade den ligge ulæſt.

Prædikenerne ere 14 i Tallet, 7 i hver Deel, og deres Indhold: Første Prædiken, om Qvindeligheits Vigtighed, fornemmelig den yngre Deel af ſamme, 2den Præk. om Verbarhed i Klædedragt, 3die Præk. om den qvindelige Blufærdighed, 4de Præk. om den qvindelige Dyd, 5te Præk. om den qvindelige Dyd, Venſkab og Omgang, 6te Præk. om den qvindelige Dyd i Henſeende til huſlige Dyrer, og de Fordeele, ſom ere et Fruentimmer til Prydelſe, 7de og 8de Præk. om den qvindelige Dyd i henſeende til Forſtandens Bedring, 9de, 10de og 11te Præk. om den qvindelige Fromhed, 12te Præk. om gode Gierninger, 13de og 14 Præk. om den qvindelige Sagtmodighed. De 12 første over 1 Tim. 2, 8-10. de 2 ſidſte over 1 Petr. 3, 3-4.

Saa vanſkeligt det er os at vælge i den Mængde af ypperlige og lærerige Afhandlinger, ſom alle vegne møde, ſaa vilde vi dog forelægge vore Læſere et Par Prover. Den første er taget af den 6te Præ-

fen, og indeholder Forf. Tanker om Dands S. 137. "Jeg vil begynde med den Dvælle, som den største Deel af Fruentimmer fornemmelig elsker, uagtet nogle ængstlige Samvittighedsfulde Gemytter have agtet den ringe. Men hvad mig angaaer, saa maae jeg tilstaae, at jeg ingen Aarsag finder til at være nidkær mod den maadelige og kloge Brug af Dandsen. "Enhver Ting, siger Salomon, har sin Tid, og alt Foretagende Under Himlen sin Time:" "Iblandt andet siger han ogsaa — "at dandse "har sin Tid." Selv de Ting, som vi alle billige, og maae høst billige, kunne misbruges. Intet er frie fra Fejler: Men en af de værste er en egenfin- dig, knarvorn og uomgiængelig Sindsart. Det er bekiendt, at ved den jødiske Lovgivelse var den for- bemældte Færdighed endogsaa optagen iblandt Guds- tienestens Skikke. Endda mærkværdigere er det, at i Lignelsen om den forlorne Søn melder vor Frel- sere om Dandse, som en Deel af den venlige og an- stændige Fæst, hvilken blev helligholdt ved hans Til- bagekomst. Det eneste Exempel, som meldes i det nye Testamente, hvor det blev skadelig, er med me- get svag Grund blevet anført mod denne Dvælle, hvilken, naar den skeer med Maadelighed og For- sigtighed, er gandske vist beqvem til at befordre Sund- hed, Munterhed, Umgængelighed, og venlige Til- bøjeligheder imellem begge Køn med hin lætte og behagelige Udfærd, som Naturen har tilføyet meget takkelige Gølelser for Tilskuerne."

"I Henseende til disse sidste synes det mig lige- saa lidet uskikkelig, som naar man forstaaer i San- gen at afverle med Stemmen i de behageligste To- ner, herimod, som jeg troer, har dog vel ingen no- get at indvende. Hvad er Dands i den bedste For- stand andet, end Harmonien i Bevægelsen sandse- lige forestillet? Ubeqvemhed, Plomphed, ubehage- lige Stillinger kunne sandfærdig ey have nogen For- tjeneste i sig. En meget berømt Verdsligviis, som har en dyb Erfaring i de fleste Ting, er af den Me- ning, "at den største Deel af Skønhed bestaaer i en "anstændig og behagelig Bevægelse". Og her maae jeg beklage, at dette, som ligesom udgjør Siælen i dette Legeme, hos os saaielden bliver gjort til Dye- mærket deraf. Ligesom om Dandsens eneste Hen- sigt ey gik videre, end blot til Tidsfordriv for nogle Timer. En ærbar, men munter Mine, et ædelt og dog utvungen Bæsen, ere uden Tvivl Omstæn- digheder af den største Nødvendighed, den højest Be- venhed."

"Jeg siger en ærbar Mine, thi den maae aldrig opgives, og i denne Hensigt maae jeg tilstaae, at jeg ey kan billige den idelige Dandsen af et ungt Fruen- timmer i store offentlige Selskaber. Thi uden en gandske besynderlig Narvaagenhed over sig skal visse- lig hin elskværdige Blufærdighed, hvorpaa jeg har drevet i en af de forrige Taler, efterhaanden aftage. I smaa Kredser af Selskaber, hvor de fornemlig bestaae af Venner og Slægtinge, hvor for det meste Personer ere forsamlede, som have flere Aar end de unge Dandsere og Dandsereinder, skulde jeg i enhver Hensigt agte det for en anbefalingsværdig Fornøjelse. Hvor saadan Forsigtighed bruges, og denne Forly- selse ey indføres til Skade for Sundheden, den gode Orden, det ærbare Antog og en klog Omkostning, der er jeg, jeg tilstaaer det frimodig, en af dem, som med inderlig Fornøjelse afgiver en Tilskuere, og det gjør mig en sand Glæde, at see et Selskab af unge Mennesker med Uskyldighed lystige og lykkelige iblandt hinanden. Dersom en saa selskabelig og munter Dvælle udfyldte en Deel af Tiden, som man spilder ved Spillebordet i Kort, skulde Ungdom af begge Køn tabe noget derved? jeg troer det ey."

En anden Prove maae følgende korte Sted af den 9de Præken være. S. 57. "Jeg har ofte tænkt ved mig selv, at i visse Hensigter er ingen Skabning saa forloren, eller for saa megen Fare udsat, som et skönt, ungt Fruentimmer, uden Erfaring, uden Slægtinge, uden en sand Ven, i Overflod opdra- gen, efterladt i Afhængenhed, maaskee i Armod, hvilken en Gudsforjaaen, med Rigdom forbandet, vil bemægtige sig til de skændigste Hensigter. Hvem seer ey, hvor umiskelig Gudsfrøgt er i en saadan Til- stand? Hvad bliver tilovers for denne elskværdige Lidende uden at hun holder fast i alle Begivenheder paa sin Uskyldighed, og seer op efter hans Hielp, som antager sig de Faderløse".

"O min himmelske Fader, min eneste sikre og ævig trofaste Ven, tag mig i din Bestiærmelse! Beskytte din arme, forladte og hielpeløse Skabning. Af denne Livets Drken løfter jeg mine Dyne op til dig; til din medlidende Throne udbreder jeg mine Hænder efter Hielp. See, jeg er arm og svag, og mit Hierte er fuldt af Angest. Overalt ere Gærn stillede for mig, og jeg bæver af Frygt. Men du er barmhiertig. Redde mig, o Almægtige, redde mig fra onde Mennesker, fra forsængelige Veninder, fra Daarlighed, fra mig selv! Erstat min Mangel, du Allergodeste! Bepar den Dyd paa ævig Tid, som

som du har plantet i mig. Du er min Ungdoms Fører, ledjag mig paa jævne Beye, for mine Fienders Skyld. Lad ingen tilføje mig Ondt; og regier andre, at lede mine Skridt med Godhed. Send din Visdom ned fra dine hellige Boliger, at den maae understøtte mig i mit Arbejde, og staae mig biev i al min Sierning med Raad. Paa dig, o Gud, paa dig allene forlader jeg mig, lad mig aldrig blive til Skamme! Vær min Gud stedse og ævig, og ledsag mig indtil Døden! Jeg anraaber dig derom for min guddommelige Frelseres Skyld. Amen."

Auf das Absterben seines Freundes Christian Fürchtegott Gellert, von Johann Andreas Cramer. Leipzig, in der Hallischen Buchhandlung. — Stor 8 S. 4.

Ogsaa i Danmark bør Gellerts Navn blive uforglemmeligt. Han har ikke allene Fortieneste som Nationens Væbningens Forfatter, der ved sine Skrifter, hvoraf den største Deel er oversat i vort Sprog, har maaskee gjort ligesaa meget til den gode Smags Opkomst og Udbredelse i Danmark, som i sit Fødeland. Men da han desuden har dannet en stor Deel af Nationens Vædle og Lærde ved mundtlige Forelæsninger, og, det, som meer virker, end Forelæsninger og Skrifter, ved Omgang og Exempel, saa har han i mange Danstkes Hjertes stiftet sin Ibhukommelse uforgiængelige Monumenter. Vi ere selv Vidne til den Agt og Æmhed, han bar for vor Nation, og vi have sikre Efterretninger, at ogsaa den har været indsluttet i de sidste fromme Sukke for hans Venner, hvormed han endte sit opbyggelige Liv. Ingen Under derfor, at Tydsklands Tab i denne store Mand er ogsaa vort Tab, og at vi ved hans Grav blande vore Taarer med vore Naboers! Men hvem skal være vor Bedrøvelses Tolk? hvem kiendte Manden i sit inderste, at han kan sige os, hvad Tab ikke Tydskland, men Menneskeheden, men Dyden og Religionen gjorde i Gellert? — Saa bør kiende ham bedre end Hr. Hofpræsten Cramer. Han var hans Ven og Fortrolige fra sine academiske Aar af. Han lod sig lede af ham som Yngling, og blev igien hans Raadgiver som Mand. Cramers Navn var Gellert stedse et kiært

Navn; hvad Under, at Gellerts Død bliver Cramer smertelig!

"Hier ist sein Grab, mein Sohn, besucht, be-
chränt von allen,
Die gut sind; dessen, dem dein Herz
Einst gleichen müsse! Hier laß deine Thräne fallen;
Ich kanns nicht; mich betäubt der Schmerz!

Gellerts gode Hierte var det, som fremskinnede i alle hans Handlinger og Ord, og gjorde ham elskværdigere, jo nærmere man kiendte ham. Digteren har derfor helst vildet skildre ham fra denne Side. Følgende Strophe bærer et Præg af Gellerts Mand, som altid var under hans gode Hjertes Forelse:

"Am rauhern Wege stand der Jüngling unent-
schlossen:
Da bat Er: Jüngling, nimm den Lauf
Auf diesem Männerpfad! Sieh! Ehr und Freude
Sprossen
Hier unter deinen Tritten auf.

Som Digter har Gellert maaskee sin største Fortieneste af sine aandelige Vers. Deres Karakter er fortreffelig skildret i den sidste af de følgende Stropher:

Wenn Er die Harfe nahm zu singen von dem
Sohne,
Von dir, o liebe Gottes, dir,
O Jugend, seine Lust, von deinem hohen Throne,
Was fühlte er dann! Was fühlten Wir!

Still ward die Seele, flog nicht auf im Stürme,
fühlte
Nur sanfte Wärme, wurde hell,
Und, fromm zu sehn, wie Er, entschloß sich, wie
Er spielte,
Die Seele, ruhig, und doch schnell!"

Ellers ere over Gellerts Død en Mængde Skrifter udkomne, i Vers og i Prosa, og under tusinde Skikkelser, hvoraf vist nok den mindste Deel er Snyligheden værdig, og nogle deriblandt saa maadelige,

lige, at det er Gellerts Erindring allene, som skal kunne gjøre den affættelige. Men just dette synes os, er et Beviis paa den almindelige Agtelse, Manden stod i hos sin hele Nation, og vi see ikke, hvorfor man ved bittere Satirer vil holde hans flette Lovtaler tilbage. En Mand, som skrev for hele Tydskland (*) (og det kan man ikke sige om mange andre ellers langt større Genier end Gellert), bør ogsaa sarnes og beklages af hele Tydskland, det er, ikke blot af de allerbedste Skribenter. Lad Klopstokker besynges af Deniser allene; men til at beklage Gellert, bør ogsaa Froreper og Ecker have Lov.

Iblandt den Hob Lovskrifter, vi have for os, og hvoraf nogle synes endog at have Landsmænd til Forfattere, udmærke sig i sær tvende, forfattede af to Jesuiter i Wien, det ene af Mich. Denis: en sand Bardefang! Man domme allene af denne Begyndelse:

” Schauerndes Lüftchen! woher?
 Früh ist der Tag. In dem entblätterten
 Hayne
 Weder Rehle, noch Fittig! Kein Schwan
 berudert den Teich.
 Voll der Winterbilder sitz' ich einsam,
 Auf mein Saitenspiel gelehnet,
 Da kommst Du, Lüftchen! schwirrest mir
 So kläglich, so kläglich die Saiten hindurch!
 Ist es nicht Hauch des Grabes?

(*) See Abt. vom Verdienste S. 367.

Ist es nicht Sterbeton?
 Hat uns ein Held, ein Barde, verlassen?
 Schauerndes Lüftchen! woher?

Von dem Gestade der düstern Pleisse
 Komm' ich, o Barde! zu dir. Dort hab'
 ich geflattert

Um Gellerts Grab.

In Blumen konnt' ich nicht seuffen.
 Noch öde steht, bis ihn der Lenz
 Mit Blumen deckt, des Grabes Hügel.
 Ich hab in blätterlosen Sträuchern
 Umher geseufft.”

Det andet Digt af Karl Wastalier er en Samtale imellem Digteren og hans Muse. Følgende Sted har især behaget os:

Der Dichter.

” Wem wird die Cyther jetzt, die unnacham-
 lich klang?
 O sind, Muse! Teuts Söhne dir werth,
 Lieb keinem Nachbar sie!
 Er sah stolzer herab auf Deutsche.”

Die Muse.

” Sey ruhig! ohn ein Hertz so voll von Red-
 lichkeit,
 Weisheit, Tugend und Menschengefühl,
 Wird ihre Saiten nie
 Jemand, wär er auch Orpheus, spannen.”

I No. 26. S. 199 L. 4. herligen: læs: heiligen. S. 200 L. 24. al: læs: at.

Uargangen af disse Blade Foster:

I Kiøbenhavn, Siælland og Lolland. Syhn. Jylland og Holsteen.
 8 Mark. 9 Mark. 9½ Mark. 10 Mark.

Kjøbenhavnſke Kongl. privil. Adressecontoirs
Kritiſke Journal.

No. 32. ————— 1770.

Undersøgninger om Lovenes, Konsternes og Videnskabernes Oprindelse og deres Fremgang hos de gamle Folk. Ved Hr. Anton Yves Goguet. Oversat af det franske Sprog ved Jens Hvas. Tredie Deel med Kobber. Kjøbenhavn 1769. Trykt hos Andreas Hartvig Godiche, Kongel. Universitets Bogtrykker. Stor 454 S. 8. foruden Fortegnelsen paa de anførte Skribenter, 8 Blade.

Vi ere vore Læsere endnu den sidste Deel af dette smukke og lærde Skrift skyldige. Den gaaer fra Kongedømmets Stiftelse hos Hebræerne til deres Tilbagekomst fra Fængslet; et Tiderum af omtrent 160 Aar; og bestaaer ligesom de to foregaaende af 6 Bøger. Men vore Blades meer indskrænkede Rum tillader os ikke at være saa vidtløftige, som vi have været ved de forrige Deele. Vi forbigaae derfor den første Bog om Regjeringsforfatningen hos Assyrierne, Babylonierne, Mederne, Egypterne og Grækerne, og gaae til den anden Bog om Konsterne og Haandværkerne. Hr. G. gjør her en Beregning over Ninives Folkerighed og Størrelse, som end og for Skriftfortolkere kan være brugbar. Ninive holder han for ikke at have været meget Folkerigere end Paris, endskjønt dens Omkreds var langt større. Men vi erindre os at have læst en anden Beregning paa Ninives Folkerighed og Størrelse i Süßmilchs göttliche Ordnung, som forekom os langt rimeligere, og hvorefter Ninive bliver anseeligere, end Goguet vil gjøre den. De Værker og Bygninger, som tillægges det gamle Babylon, holder han for at være af Skribenterne me-

get overdrevne; ligesom Babylonierne og Assyrierne overalt ingen Smag have havt, enten i Bygningskunst, eller Billedhuggerie. Om de ægyptiske Monumenters Pragt og Anseelse har man vissere Beretninger. Forsf. forklarer Maaden, hvorpaa Pyramiderne ere blevne bygde, efter Herodot, og de ægyptiske Monarkers Hensigter med disse Bygninger, hvilke han meener have været, deels at bevare deres døde Legemer fra Undergang, efterdi de stode i den Tanke, at Sielen forblev ved Legemet, saa længe dette var heelt, deels at forskaffe den Mængde ledige Indbyggere, hvoraf Egypten formedelt sin naturlige Frugtbarhed vrimlede, Arbeide i Fredstid, og hindre Oprør og Uroligheder. For Resten er der meer Pragt og Variighed, end Smag og Konst i Egypternes Bygninger. Endelig taler Forsf. om Grækernes Fremgang i Konsterne.

Af Videnskaberne, hvorom handles i den tredie Bog, har Stiernevidenskaben gjort god Fremgang hos de Babylonier, ogsaa hos Egypterne; hos Grækerne derimod var den endnu ikke vidt kommet i dette Tiderum, og først efter Alexanders Død, da Grækerne fik meer Lejlighed at betjene sig af Egypternes Indsigt og Opdagelser, blev den bragt saa vidt, at den kunde fortiees at kaldes en Videnskab. Forsf. gjør nogle Betragtninger over den Vanskelighed, man fandt i de ældste Tider ved at dyrke Stiernevidenskaben. Hvad Kundskab de østerlandske Folk i disse Tider maae have havt om Geometrie og Mechanik, slutter Forsf. af de Værker og Monumenter, de have efterladt sig, som vise, at den ikke kan have været gandske liden, og at Grækerne ikke kunne være de første Opfindere af Mathematiken, som nogle Lærde have paastaet. Geographiens Fremgang kan man slutte sig til af Geometriens. Imidlertid troer Forsf. dog, at Homer har havt Kundskab om

de Egne, som laae under Linien; men den Grund, han derfor anfører, synes ikke overbevisende.

Hvad Handelen og Seyladsen angaaer, hvorom i fjerde Bog, da var det i dette Tiderum, at Tyrus blomstrede, hvis Handel Propheten Ezechiel saa malerisk har beskrevet. I Grækenland tog Handelen sin Begyndelse i disse Aarhundrede, og Forsk. anfører de grædste Stæder, som meest have lagt sig efter den. Dog blev Tænkemaaden snart forandret hos Grækerne i dette Stykke, og saa stor Agt Handelen var i hos dem i disse Aarhundrede, saa seer man af Xenophons, Platos, Aristoteles's og mange andre forfattede Skribenters Skrifter, at i deres Tider vare de Professioner, som stode i Sammenhæng med Handelen, og som kunde indbringe Penge, anseete som saadanne, der vare et frit Menneske uanstændige.

I den femte Bog om Krigskonsten opholder Forsk. sig i sær ved Grækerne, og forklarer i besynderlige Artikler de Lacedæmoniers og Atheniensers Krigstugt. Men dermed opholde vi os ikke.

Vidtløstigt er den siette Bog om Sæder og Skikke. De asiatiske Folk forekomme først. Forsk. skildrer deres Pragt, Overdaadighed og Vellyst. I sær opholder han sig ved de Babylonier, og forstiller den Lidelighed og Ryggesløshed, som i deres Monarkies sidste Tider i sær herskede i deres Sæder. Til denne Sædernes Fordærvelse finde de fleste Skribenter Grunden i den Ceremonie, hvorefter det var alle Fruentimmer befalet engang i deres Liv at opofre sig offentlig til Utugt. Denne Ceremonie beskriver Hr. G. saaledes S. 269. "I Kraft af en Lov, grundet paa Draklet, var det alle Fruentimmer befalet, engang i deres Liv at begive sig i Veneris Tempel, for der at tiene de Fremmede med utugtig Omgang. Maaden det ved disse Leyligheder gik til paa, var denne; Alle Fruentimmer, saa snart de kom i Gudindens Tempel, satte sig der ned med en Krands af Blomster om Hovedet. Der var i denne Bygning en Mængde af Gange og Gallerier, hvor de Fremmede opholdt sig, som af Lyst til Utugt ikke manglede at indfinde sig der i Hobetal. Det stod dem frit for at udvælge af alle Fruentimmerne, som kom der for at opfylde Loven, den, som stod dem bedst an. Den Fremmede var forbunden, saa snart han tiltalte den, han havde udvalgt, at række hende nogle Penge, og ved deres Overgivelse at sige: Jeg anraaber for eder Gudinden Mylitta. Derpaa bragte han hende

"ud af Tempelen paa et affondret Sted, og opfyldte sin Lyst. Kvinden kunde ikke negte at tage imod den tilbudne Summe, i hvor ringe den endog var, i Betragtning, at det var en Religions Punkt. Det stod ikke heller i hendes Magt at sige den Fremmede Mey, som først tilbød sig. Hun maatte følge ham, i hvo han var. Saa snart Fruentimmerne havde opfyldt Loven, ofrede de et Offer til Gudinden efter den foreskrevne Maade, og da var det dem tilladt at gaae hjem igien. Thi naar en Kvinde havde engang sat Fod i Tempelen, maatte hun ikke gaae ud, inden hun havde opfyldt den Forbindelse, Loven paalagde hende".

Grunden til denne Ceremonie mener Forsk. langt fra ikke at have sigtet til at befordre Utugt, men meget meer, til at forhindre den; hvilket han giver af det Begreb, de Gamle havde om Venus, som de ansaae som en misundelig Gudinde, der altid søgte at forlede Fruentimmeret til Utugt. For da at formilde hende, og ved een engang i Livet begaaet Uordentlighed at bevæge hende til at lade Fruentimmeret siden i Roe, var denne Ceremonie i hans Tanker indført. Han beraaber sig paa den brugelige Bedeformular: Jeg anraaber Gudindens Gunst for Eder, og paa Justinus, som fortæller, at det var Skik i Cypern paa visse Dage at sende Jomfruerne paa Havbredden, for der, ved Utugt at opofre Venus deres Jomfrudom, som en Afgift, de betalte hende for deres øvrige Levetid (pro reliqua pudicitia libamenta Veneri soluturas l. 18. C. 5). Historien vidner ogsaa, at naar Fruentimmerne engang havde gjort dette Skridt, vare de siden ikke at overtale. For Resten forbandt de Babylonier, saavel som de Assyrier, med Vellyst og Overdaadighed, Smag paa Videnskaber, og Tapperhed.

Hvad Forsk. beretter om Mederne, grunder sig meest paa Xenophons Cyropædie. — Egypterne vil han slet ikke tilstaae de Lovtaler, som ellers gøres dem for Indsigt og Sæder. "I Almindelighed, siger han S. 289, vare Egypterne vel et vinkibeligt Folk, men i det øvrige uden Smag, Begreb og Skionnekraft. Et Folk, som havde kun nogle urigtig fattede Begreb om det Store, og hvis Fremgang i alle de forskiellige Deele af de menneskelige Kundskaber har kun været maadelig; for resten svigagtigt, skielmsk, qvindagtigt, lad, seigt, nederdrægtigt, og i hvad for Bedrifter det i de fremfarne Tider har kundet rose sig af, har dog stedse været hver den underdanig, som har vildet foretage

"at

”at undertvinge det. Endnu et meget forsængeligt
 ”Folk, og taasted nok til at foragte de andre Na-
 ”tioner, uden at kiende dem; overtroist i høyeste
 ”Grad, i sær hengivet til Stiernetyderie, og end
 ”paa en affindig Maade indtaget af en daarlig og
 ”vanskabt Lære om Gudsdyrkelsen. Giver denne
 ”Korte Forklaring os ikke Fuldmagt at sige, at al
 ”den Videnskab, Klogskab og verdslig Visdom, de
 ”ægyptiske Præster vare saa berømte for, var kun
 ”Bedragerie, Markskragerie allene tienlig til at be-
 ”drage saa lidet et oplyst Folk, og saa indtaget af
 ”Ægypterne, som Grækerne fordum vare”.

Hvad Forf. anfører om de Grækers, i sær de
 Lacedæmoniers og Atheniensers Sæder, forbigaae
 vi som nok bekiendt, endskiøndt det ikke skal fortri-
 nogen at læse det her atter. Vi lade os nøye me-
 at anføre det almindelige Portræt, han giver af disse
 berømte Folk, efter at have anført de besynderlige
 Træk, som udmærke et hvert i sær. Saaledes af-
 bilder han Spartanerne S. 310. ”De vare uden
 ”Modsigelse i hele Grækenland det tapperste, strid-
 ”bareste og erfarneste Folk i Krigs- og Stats-Kon-
 ”sten, og det standhaftigste i sine Grundregler og
 ”Anslage; men det var derhos herskesygt, haardt,
 ”bedragerisk og ubøveligt, stolt, grumt og troløst.
 ”Med et Ord, dygtigt at opofre alle Ting til sin
 ”Fordeel og Vergierighed, og for resten havde in-
 ”gen Agt for de smukke Konster og Videnskaber.
 ”Det synes og, at Lycurgus har allene arbejdet paa
 ”at forskaffe Legemet Styrke, men ikke at danne
 ”Hiertet og dyrke Forstanden. Man maae altsaa
 ”ikke undre, om Lacedæmoniernes Gemyts Beskaf-
 ”senhed, som af Naturen var haardt og strængt,
 ”vanslægtede ofte til Grumhed, en Last, som havde
 ”sin Grund i deres Opdragelse, og som gjorde alle
 ”deres Forenede affpendige mod dem. Folk, som
 ”henbragte deres Livstid enten med at straffe andre,
 ”eller at straffes af andre, enten med Myndighed at
 ”foreskrive andre Læreregler, eller at faae dem selv af
 ”Tugtemestere, hvis Lektioner stedse havde Haard-
 ”hed og Strengthed i Følge, kunde ikke anskaffe sig
 ”et fromt og sagtmødt Væsen, eller gjøre deres
 ”daglig Omgænge angenem. Spartanerne med et
 ”Ord synes ikke at have villet kiende Mennekelig-
 ”hedens dyrebareste Fordele. Saaledes var det
 ”Folkets Sæder og egentlige Art, som hele Alder-
 ”dommen saa høyt har beundret, og fremsat, som
 ”et Mønster paa Dyd og Visdom”. Hvilken Con-
 ”trast giøre ikke derimod Athenienserne? S. 326.

”For at beskrive Athenienserne med saa Ord, var
 ”det et mildt og mennekeligt Folk, velgiørende,
 ”stor- og ædelmødt, meget tappert og stridbart,
 ”havde desuden megen Indsigt i Handel og Søe-
 ”væsen; men derhos letsindigt, hidligt, egensindigt,
 ”ivrigt, ubestændigt, stolt; i det øvrige meget høf-
 ”ligt og empfindeligt over Anstændighederne; og i
 ”Henseende til de Lider, jeg taler om, vellystigt,
 ”hengivet til Sindsløst, indtaget i et smukt Skil-
 ”derie, en smuk Billedsøtte, forliebt i Skuespil,
 ”Elskere af Videnskaber og smukke Konster af alle
 ”Slags. Endelig overmaade begiærligt efter Ny-
 ”fæddet af megen Snak, lystigt, skientefuldt, Elsker
 ”af Skieris og sindrige Ord, og som overalt baade
 ”tænkte og udtrykte sig med al muelig Smag og
 ”Finhed, og har i det øvrige frembragt mange store
 ”og grundige Hoveder, og mange høye og opvakte
 ”Hierner”.

Til denne Deel ere føjede fire Afhandlinger;
 de: første om de Grædske Mynters og Maales Væ-
 die og Indhold, den anden om Chaldæernes astro-
 nomiske Arregninger; den tredie om de Babilo-
 niens, Ægypters og Chinesers Velde; den fjerde
 over et Sted hos Herodot i Anledning af den fore-
 gaaende Afhandling. Endelig følger et Udtog af de
 Chinesiske Historiekrivere, som viser Konsternes Op-
 rindelse og Fremvæxt i China, meddeelt Hr. Gouget
 af den kongelige Professor Hr. le Roux des Hautes
 Rayes. — Foruden en Cronologisk Tabel og
 Fortegnelse paa de anførte Skribenter, følge med
 denne Deel 6 Kobber.

Hr. Hvas har saaledes bragt et vanskeligt og
 vidtløstigt Værk til Ende, som i Henseende til Ballet
 af et nyttigt og lærerigt Skrift gjør hans Smag,
 og i Betragtning af de derpaa anvendte ikke ringe
 Omkostninger, hans Patriotismus megen Ære. Og
 med Fornøielse erfare vi, at han endnu ikke lader sin
 arbejdsomme Pen hvile, men lover os en Oversæt-
 telse af Montesquieus udsødelige Værk om Loven.
 Maatte Publikum ikkun skønne paa dette Foreta-
 gendes Storhed og Vigtighed! og maatte Hr. Hvas
 blive lige saa lykkelig i de Anmærkninger, han lo-
 ver os til Texten, som vi vist haabe, han vil blive i
 Oversættelsen selv!

Efterretninger om Orægsygens Indpodning,
 indsendte til det kongelige danske Land-
 Sins;

Huusholdnings Selskab af Peder Thun, Sognepræst til Hiortelund og Calslunds Me- uigheder, samt Selskabets korresponderende Medlem, med Selskabets hosføjede Erindringer, og udsatte Extra Premier, for nye Erfaringer og nøagtigere Bevis paa Qvæg-Indpodningens Nytte, efter Hr. Pastor Thuns Indpodnings-Maade. Kjøbenhavn, trykt hos Nicolaus Møller, Kongel. Hof-Bogtrykker. 1770. Stor 32 S. 8.

At vi anmeldte disse Efterretninger i vore Blade, skeer ikke, for at gjøre deres Indhold almindeligere bekiendt, end det allerede bør være ved den Omsorg, som det kongelige danske Land-Huusholdnings Selskab har havt for at udbrede det allevegne, og ved den Narvaagenhed, som de Herrer Amtmænd i Provinzjerne, til hvilke Exemplarer deraf ere bleve sendte for at udveeles, uden al Tvivl have viist for at understøtte Selskabets patriotiske Hensigter; men for at tilkiendegive vor Fornøjelse over Selskabets Fremgang, og de store Dyemeed, det allerede i sin Begyndelse sigter til, og synes at være paa Vey til at opnaae. Hvilken Glæde vil det ikke blive for Selskabet, om det paa denne Maade skulde see sit Ønske opfyldt, og finde Raad imod Qvægshogen ved dets egne Medlemmers, eller i det mindste Medborgeres Flid og Opmærksomhed! Det maatte da ikke allene prise sig lykkeligt for Fædrelandets Skyld, som det saaledes gjorde en anseelig Tieneste, men og for andre Rigers og Landes Skyld, hvis bedste Forsøg synes ikke endnu at være komne til nogen taalelig Visshed, i fald de ikke maae siges at være bleve uheldigen staaende paa Halvvejen. Og det er mærkeligt, og bestyrker tillige Vigtighe-

den af Selskabets Foretagende, at Regieringen til samme Tid har fundet for godt at forsøge Qvægshogens Indpodning, og nyelig overdraget Hr. Prof. Oeder, at udsøge et bequemt Sted, hvor et Antal af Høveder, uden Fare for Smittens Udbredelse, kunde indpodes efter den hollandske Maade, som skal være lidet forskiellig fra Hr. Thuns. Hvilke Fordele tør man ikke love sig af en patriotisk Regierings, og private Patrioters forenede Bestræbelser! Og hvilken Lykke og Opmuntring for det kongelige danske Land Huusholdnings Selskab, at have i saa betydelig en Sag truffet Regieringens Dyemeed og Ønske!

De af Selskabet tilføjede Erindringer bestaae i Erfaringer uddragne af Hr. Thuns Promemories Qvægshogens Indpodning angaaende, og i Slutninger byggede paa disse Erfaringer; tilligemed nogle Spørgsmaal, hvis Besvarelse Selskabet troer, skulde kunne befordre Indpodningens Visshed, eller i det mindste oplyse om, hvorvidt den allerede er af Vigtighed, eller herefter kan blive det. Selskabet udsætter da "Extra Premier for den bedste, omstændeligste og nøagtigste Efterretning om Qvægshogens Indpodning, sammes Nytte, stadfæstet ved tilføjet ladelige Forsøg, anstillede efter Hr. Pastor Thuns Indpodnings Maade: Selskabets større Guldmædalie eller et hundrede Rixdaler. For den næst bedste: Selskabets mindre Guldmædalie, eller halvtredesindstive Rixdaler. For den næst derefter: Selskabets større Sølvmedalie, eller ti Rixdaler. Efterretningerne maatte være geleddede med saadanne Attester og Bevis, og naar mueligt, fra de øyensynlige Vidner selv, at de kan forsikre Selskabet om saa tilstrækkelig en Troværdighed, som efter Omstændighederne kan udkræves. Ved Premiernes Tildømmelse vil de af Selskabet under Hr. Thuns Promemories fremsatte Spørgsmaales Besvarelse tillige blive taget i Betragtning". Efterretningerne maae være indleverede til Selskabet inden den 1ste August 1771, og uden Navn.

I No. 30. S. 228 L. 30. levere: læs: leverer. S. 230. L. 3. forekommer: læs: forekomme. S. 233. L. 32. Gienstanden: læs: Gienstande. S. 235. L. 5. Uvished: læs: Uvidenbed. I No. 31. S. 242. L. 2. den: læs: dem. S. 243. L. 13. Bastalier: læs: Mastalier.

Uargangen af disse Blade Foster:

I Kjøbenhavn, Siælland og Lolland. Syhn. Jylland og Holsteen.
8 Mark. 9 Mark. 9½ Mark. 10 Mark.

Kjøbenhavnske Kongl. privil. Adressecontours Kritiske Journal.

No. 33. ————— 1770.

Philosophiske Tanker om de moralske Aarsager til
ulykkelige Egteskaber. Solsø 1769. Trykt
hos Jonas Lindgreen, det Ridderlige Acade-
mies Bogtrykker. Stor 61 S. 8.

Hvad Navn skal man give en Skribent, som uden
at sige, om hans Skrift er Oversættelse, eller
Original, ikke gjør andet end oversætter
et fremmet Arbejde, hvilket han ved at lægge noget
til, tage noget fra, og forandre lidet i Titelen, gjør
ukiendeligt ved første Øyeblik? I Maret 1768 ud-
kom i Leipzig: Gedanken über die moralischen
Ursachen unglücklicher Ehen. Det er denne liden
Afhandling, som her udgives under det lidet passende
Navn af Philosophiske Tanker o. s. v. En Stump
af 3 Blade i Begyndelsen er tilsat af Oversætteren
selv, eller rettere, som det lader, oversat af et andet
tysk Skrift, og for Resten er den tyske Afhand-
ling, paa nogle saa Steder nær, oversat Ord for Ord.

Afhandlingen selv indeholder gode, men bekiendte
Advarsler om den Forsigtighed, som bør bruges i at
vælge en Egteskælle. Paa dette Val berøer i For-
fatterens Tanker al Lykke og Ulykke i Egteskaber.
Han raader derfor meget til, nye at undersøge Ge-
mytternes Beskaffenhed, førend man vælger, og an-
seer den Skædesløshed eller Overilelse, som begaaes
i denne Undersøgning, for den almindeligste Aarsag
til ulykkelige Egteskaber. Han vil, at unge Mand-
personer tidlig bør omgaaes med unge Fruentimmer,
for at lære at kende deres Gemytter paa den Tid, da
de mindst pleje at skide sig; og hvor en Mandper-
son ikke kan grunde sit Val paa egen Erfaring, bør
han raadføre sig med en Ven, der har kiendt de
Fruentimmer som Børn, hvoriblandt han agter at
vælge. — Men hvem seer ikke, med hvor mange

Banskeligheder alle disse gode Raad ere forbundne,
naar de skulle sættes i Værk? Og naar nu endelig
det bedste Val efter den nyeste Gemytternes Prøve
træffes, hvor mange Aarsager kunne endda under
Egtestanden selv opstaae, som kunne gjøre de efter
Anseelse bedst parrede Gemytter ufordragelige? Om
disse Aarsager taler Forf. slet intet.

Hvad Oversættelsen angaaer, da er den i Al-
mindelighed taalelig, dog ikke uden Fejl; f. E. S.
14. "Folkets best kende Domme" er hverken dansk,
"eller forstaaeligt. S. 34. siger han: "En smuk
"Vige giver ikke saa strax sit Ord fra sig, hun er en
"Tid lang fort for hovedet". I Tydsken er sprø-
"de, knibsk. S. 37 "Hendes Næse er virkelig en
"høysornemme Mand's Næse". Hvorfor skal hen-
des Næse just være en Mand's Næse? I Orig.
staaer: "Die Nase einer hohen Person". S. 28.
bør læses: "Deres Antal, som Ungdommens Spil
"tilfører en Egtelage, er ikke ringere, end de an-
"dres" i Stedet for: langt ringere.

Betragtninger over de almindeligste Aarsager til
ulykkelige Egteskaber. Kjøbenhavn, 1770.
Trykt hos August Friderich Stein. Stor
174 S. 8.

En Afhandling af en Landsmand over samme Ma-
terie! med hvilken den foregaaende iagen Sam-
menligning taaler. Hr. Jens Rosenstand Goiske
Forfatteren af denne, og en værdig Søn af en stor
Fader, viser i dette lidet Skrift Talenter, som i vore
Tanker fortiene største Agt og Opmuntring. Han
forener Smag og Skarpsindighed med en Gave til
at gjøre Jagttagelser over det menneskelige Liv, som
D D ved

ved Aar og Erfaring bragt til Modenhed, vil gjøre ham til en ypperlig moralsk Skribent, og vi opmun- tre ham meget til at blive ved paa denne Bane, der sikkerst med Tiden vil bringe ham til et stort Maal. Hans Skrift ønske vi i mange baade Giftes og Ugif- tes Hænder, og det skulde gjøre os ondt, om den Fordom, man kunde have imod Fors., som formo- dentlig en ung, og i de Materier, han skriver om, selv uerfaren Mand, skulde gjøre hans Betragtning- ger mindre læste og overvæede. Man gjør sig ge- meenlig meget urigtige Begreb om den Kundskab, som bør grunde sig paa Erfaring, naar man ikke vil søge den, uden der, hvor man finder en Mængde af Aar forbundet med en Mangfoldighed af forander- lige Livets Omstændigheder, hvorved vi ere blevne bragte i Kiendskab med mange Mennesker. Det er hverken høy Alder, eller stor Umgang med Verden allene, som giver Erfaring; men en Jagttagelses- Gave, som den graahærdede forreyste Doms- er at- drig faaer, og som den unge Vittige, ved at reflek- tere paa sig selv og paa andre, kan danne og finere i en meget snever Cirkel af Bekiendte. En eneste Familie, som Juvenal siger, er alt nok for den der vil lære at kiende Menneskeslægtsens Ka- rakterer:

Humani generis mores tibi nosse volenti
Sufficit una domus: paucos consume dies, &
Dicere te miserum, postquam illinc veneris, aude.

Ingen vil læt vente, at en Materie, saa riig som denne, skulde blive udtømmet af en eneste Skri- bent; og enhver, som i Anledning af sine egne Er- faringer har estertænkt Sagen, vil maaskee finde no- get at lægge til Forfatterens Tanker. Imidlertid skal man dog ikke savne de vigtigste Poster udførte.

J Henseende til Forældres Magt over deres Børns Giftermaale gaaer Hr. S. en Middelvej imellem dem, som udvide denne Magt alt for meget, og dem, som for meget indskrænke den. Forældre see gjerne meer paa den tilkommende Tid og paa deres Børns og Families Velfærd i Tiden, end de Unge, hvis heftige Kiærlighed gemeenlig ikke tillader dem at see ud over det Nærværende; og dog er den reneste Kiærlighed ikke nok til at vedligeholde en Stand, hvis Lemmer behøve Ophold, og hvis Af- kom ikke kan undvære Føde og Opdragelse. "Et grundet Haab, hedder det S. 20, om det nød- vendige Ophold er uforbigængeligt fornødent til et lykfsaligt Egetskab. Mangel derpaa kan anrette store Uorden; ligesaa smertelige som dem lasteful-

"de Tilbøieligheder stifte i andre. Meget Ondt med fortrolig Kiærlighed og om Fønelighed hører til at fordrage den, som har spildt vor timelige Velfærd og gjort os lige med dem, der eye intet. Armod i Egetskab er en Hungrig, der idelig raaber om Rettelse: enhver Lejlighed er en mægtig Fiende: enhver formuende Belysting en farlig Fristelse. Er end de Forenedes Kiærlighed en Formuar, som ingen udvortes Fjende kan giennembrude: Hvor ynkelig er dog de spæde Røster, der klynke for Brød, og hvor ynkværdige de Forældre, der maysomme- lig maae opholde Livet i dem, de har givet det. Byr- den føles her tungest af dem der ere fødte i en vis Velstand, og ikke gave en Elsker deres Haand, uden fordi de troede han kunde gjøre deres Lykke. Her at see sig bedraget, og en forvovle, behøves et Heltemod til. Saaleligere er sli- gen en Tilstand for dem, som ere opvorne i Fattigdom, og ventede sig, da de indgik deres Egetskab, at slæbe sig frem til den daglige Underholdning".

Delicateffe og Philosophie ere forenede i følgende Forskrift S. 33. "Jo mindre vi kan ombytte de Ting, hvormed vores tilkommende Lyksalighed er uadskillelig forbunden, jo mere kræver sand Egen- kiærlighed, at vi bør frygte os for og hindre, at disse Ting skulle tabe deres Skikkelse. Hvis da en umaadelig Brug forandrer deres Natur: saa lad Maadelighed være Borgen for vor tilkommende Lyksalighed. Er det Gode, vi ønske, langt beha- geligere end det vi nyde, da bør vi saaledes nyde det nærværende Gode, at der altid bliver noget at ønske. Rettelse af vore Tilbøieligheder er Hjer- tets Ønske, men kan snart opfylde det saaledes, at der er ikke meere noget Ønske. Wiisdom befaler da at nyde det behagelige saaledes, at vi endnu kan lyste efter at nyde det. Et vist Slags Afhold, og Afhold i visse Ting er en Skilsmisse imellem Egetfolk, men kun et lidet Skillerum, over hvil- ket Hiertet ønsker at stige, og dette uopfyldte Øn- ske er just den Balsam, der bevarer Hiertet for Koldindigheds og Ligegyldigheds Skimmel." Men i sær fortæner at læses, hvad Fors. S. 34. følg. erindrer om Grunden til Skindsøge hos unge Egetfolk, og Maaden at helbrede den paa. — Om de offentlige Kiærligheds Beviisninger, som Egetfolk give hinanden, udlader Fors. sig saaledes S. 47. "Kiærligheds Beviisninger ere dyrebare Ga- ver, som ved en alt for idelig og ubequem Brug tabe deres Værdie: de ere, eller i det mindste bur-

” de være , angeneme Tegn paa Hjertets stærke Fø-
 ” lelses, og blive en Barnagtighed i deres Dyne, som
 ” enten have et usøleligt Hjerte, eller alt for knar-
 ” vurn Forstand. Den slettænkende Verden døm-
 ” mer, at en Hustrues Favnetag i offentlige Sel-
 ” skaber vidne enten om hendes Mand's Skind-
 ” syge, hvis Dyne hun behøver at forblinde, eller
 ” om hendes egen slette, i det mindste tvivlsomme
 ” Opsyrsel, som hun trænger til at skjule med Kiær-
 ” ligheds Blendværk: En utidig Kiærlighed er i det
 ” mindste Tegn til en Blødhed, som vel bør undskyl-
 ” des, men dog ikke anstaaer fornuftige Mennesker.
 ” De der udtømme sig i de første Dage, have ofte
 ” intet tilovers for de paafølgende Aar. De maae
 ” siden til at udtrykke det med, som de ikke føle, ofte
 ” tage deres Tilflugt til Navne og Talemaader, som
 ” ere væmmelige, endog for dem, som blive kaldte
 ” dermed”.

I følgende Forestilling S. 60 vil man maaskee
 finde noget af en vægte eller ilde anbragt Glimmer,
 men vi tænke, den sande Glands vil dog heller ikke
 ” miskiendes. ” Kan den store Jld, der om Mor-
 ” genen opstiger fra Osten, og giver Jorderige sin
 ” Skikkelse, en optøe hine Jisbierge, men kun
 ” smelte deres Overflade, som igien sammensmelter
 ” des haardere, naar Vesten isører sig Morgenrødens
 ” Purpur: Ungdommens Jld kan ligesaa lidet optøe
 ” Alderdommens Jis. Naar Tidens Haand haver ud-
 ” strøet sit Rim i den Gamles Haar, da er hans
 ” Hjerte for koldt til, at opvarmes af en Elskelig
 ” Kiærlighed. Er Venlighed, Omhyggelighed og
 ” Omhed, Kiærlighedens Tønder: hvor vanskeligt
 ” antendes, hvor let udslukkes da Kiærlighed til den,
 ” hvis Miner er Haardhed, og hvis Omgang er en
 ” knarvurren Strengthed”?

” Aarene, der oprykke Lokkerne af de Gamles
 ” Tisser, plante undertiden Ubilligheder i deres Hjertes;
 ” de laste hos Ungdommen de uskyldigste Forhystelser,
 ” ved hvilke de maaskee en lode det blive, da de vare
 ” unge, deres gamle Laster gjør dem mistænkelige mod
 ” Ungdommens Dnd, og deres knarvurne Hjertes mis-
 ” troe den Unge's uskyldige Frihed. Hovmod's Gni-
 ” ster ulme under Hjerternes Jis: de behandle de
 ” Mistænkte haardeligen, bebreyde dem med Haar-
 ” hed, og tiltale dem med Foragt: stolte af deres
 ” Aar kræve de Føvelighed af dem, som de en ville
 ” vise andet end Haardhed og Foragt”.

” Sorg og Fortvivlelse kan da en andet end op-
 ” fylde det Hjerte, som Naturen dannede til Omhed

” og Kiærlighed. Disse Ulyksaliges Dage bortsvem-
 ” me i Laare, og deres Aar henflyde i Graad. For-
 ” tvivlelse er deres Forstaad, og Bee-klager deres
 ” Sprog. — Glæder eder I Bolds mænd, naar
 ” eders Boliger ryste af de Fortviledes Raab;
 ” men skielver, naar Fortvivlelsen tier, den holder
 ” da et hemmeligt Raad med Afgrundens Fyrster,
 ” den udsender sine Legater til Mørkhedens Konge, og
 ” maaskee om et Øyeblik ere I forraadte til Hobe.
 ” — Men ere I endnu ubevegede, saa lærer dog
 ” Medynk, naar I see den mishandlede Ungdom
 ” blegnende af en tærende Kummer, men glimrende
 ” af en himmelsk Smil, naar Ungdommens Roser
 ” falme, og Dødens Lilier opvove paa de For-
 ” trængtes Læber, da skuer eders Hænders Giernin-
 ” ger: og i det den Uskyldiges reene Aand slager paa
 ” de sorte Læber, da skjuler eders Ansigt for Menne-
 ” sker, flygter til Orkenerne, og hylter med eders vil-
 ” de Brødre, om de en selv reddes for eders skræk-
 ” kelige Aasyn, og flygte ved eders Ankomst”.

Dog fordømmer Forf. ikke aldeles Ægtefæber
 imellem ulige Aldrede. ” Intet, siger han S. 65,
 ” uden en barnagtig Indbildning gjør en maadelig
 ” Forskiel af Aar til en Hinder for sand Kiærlig-
 ” hed. Det er en Dagenes, saameget som Svag-
 ” heders og Vanskeligheders Tal, der gjør Alderen
 ” til en Skræk for den Unge's Siel. En svermende
 ” Levemaade og et vellystigt Forhold, gjør et Men-
 ” neske ældre end mange Aar. Er den Unge, hvis
 ” Knæ skælve af Drik, og paa hvis Ansigt Vellyst
 ” har udsirset sin tærende Gift, behageligere end den
 ” Aldrende, ja end den Gamle, hvis Lemmer ere
 ” fyldte med Ungdommens Styrke, og blandt hvis
 ” Miner Maadelighed har plantet Sundhedens Ro-
 ” ser. Ingen uden en Daare gjør Venlighed og
 ” Mildhed til Alderdommens uforsonlige Fiender.
 ” Lad dem end være landflygtige fra nogles, de ere
 ” derfor ikke forhadte i alles Hjertes”. Imidlertid
 bliver Middellalderen dog den beqvemeste Tid til
 Ægtefæbs-Forbindelser. ” Naar Alderdommen
 ” maa forlade Verden, uvis om sin endnu spæde
 ” Afkom's Skiæbne, da har Middellalderen Tid til
 ” at sørge for sin Families Velfærd. Naar Ungdom-
 ” men overlever sig selv, og bliver i sin Alderdom
 ” en Byrde for sine Børn, da redder Middellalderen
 ” sin Afkom fra at ønske en Faders Død. Begiær-
 ” giærighed til Forældrenes Gods, opvekker oftest
 ” dette umenneskelige Ønske hos deres unaturlige
 ” Afkom”. — Smuk er den Forestilling Forf.
 ” gjør

gior over de Ulykker, som kunne møde Personer af alt for ulige Stand, der forbinde sig; men mindre har den behaget os, som giores S. 79. følgg. over Westfolks ulige Tænkemaade i Religionen, og gandske uventet var os det vidtløstige Udsald, som S. 89 til 101 giores imod Religionspottere, og deres Had imod Religionen. — Mange foruøstige Raad gives de Koner, som have faaet Drankere, Spillere eller Kærrige til Mænd; og det Raad, Forf. S. 127. giver en Kone, som har faaet en utroe Mand, er et Bevis paa den Kionsomme Jagttagelses-Maad, vi have roest hos ham. "Endnu een List, siger han, " kunde de alvorligste og dydigste Husfruer betiene " sig af, for at tilbagevinde den Yndest, de havde " tabt: de kunde udforske hvad for Egenkaber, der " ere deres Mænd meest behagelige, og hvad for Til- " loffelser, deres Med-Elskerinder i sær bruge, for " at indtage dem. Lad disse Belystelsens nedrige " Redskaber selv beholde de lumpne Kunstgreb, som " ingen uden de kan bruge: her er intet at efterabe " for en dydig og ærefier Kone. Men, der ere Til- " loffelser og Yndigheder, som ere Laster hos dem, og " Dyder hos hende: der er en vis Stræben efter at " behage, en vis ydøst Kiærlighed, en munter og frie " Angenemhed, uskyldige og af Elskov giennemtrængte " Lyshigheder: alt det er, om jeg saa maae sige, hos " de flette Qvinder et Kan, men hos Konen en Egen- " dom. Da dette er det jeg vilde, at hun skulde til- " egne sig, giøre sig saa naturligt og saa brugbart, " at den utroe Mand, forbausset over hendes Dyd, " der bliver ved at elske, og rørt af hendes Yndighe- " der, som ikke vige hans Afguds, kunde vende til- " bage til den Husfrue, hos hvilken han finder alt " hvad, der indtog ham hos en Fremmed. Han vil " maaskee ile tilbage med Glæde; thi det er dog al- " tid et Mennecke behageligt, at efterkomme sin Pligt, " naar han kan giøre det uden at tvinge sine Tilbøye- " ligheder; men det er endog frydefuldt, naar vore " Pligter ere de samme som vore Ønsker. Denne

" uskyldige List kan med saa meget des større Gode " anprises, da den er nyttig, enten den lykkes, eller " ey; thi den værste, den ubilligste, den meest rygges- " løse Mand, kan dog aldrig i sit Hierte andet end bi- " falde, at hans Husfrue søger at behage ham paa " en Maade, som ingenlunde fornærmer hans Ære. " Jeg har kaldt dette en List og kunde kalde det en " Pligt; thi hun skylder Manden at ville behage " ham, og redde hans Ære. Undladelse heraf gior " Utroeskab bestandig, og har ofte været første An- " ledning dertil: En Skionhed fordrer saa længe Til- " bedelser, at hun tilsidst tretter sin Mand: en uer- " faren Skionhed besidder Yndigheder og uddeeler " dem ikke: de skal ligesom røves. Den kloge Kone " vil glæde sin Mand, og ved at fryde ham befæster " sig selv". Vi forbigaae mange andre meget smukke " Betragtninger, for ikke at blive alt for vidtløstige.

Forfatterens Stil er paa mange Steder meget vel afpasset efter Materien, og hverken for blomstrende eller for mager, men i det rette Forhold, at Udtrykket kan give Tænkernes Liv og Lys, uden at gælde dem eller give dem en falsk Rettelse ved overflødige eller ilde passede Zirater. Men der ere ogsaa andre, ikke saa, Steder, hvor Materien ikke syntes at fortiene den Omkostning, om vi saa tør sige, som er gjort paa Udtrykket, og hvor vi befrygte, at Forf. vilde komme til at høre Ovinctilians Dom: inanihus locis bacchatur. Man har maaskee allerede mærket sig nogle saadanne Steder i det vi have affkrevet, og flere ere forbigangne. Den Yppighed i Billeder og Troper forraader i sig selv en levende og riig Indbildnings-Kraft, og bør hos en ung Skribent altid være kiærtommere, end den modsatte Yderlighed. Det er heller ikke at befrygte, at den hos en Skribent, som besidder saa megen god Smag, som Hr. G, skal udarte og fordærve Skrivemaaden, som den let kan, naar Indbildningskraften ikke er under Smagens Styrelse.

Uargangen af disse Blade koster:

3 Kjøbenhavn, Siælland og Lolland. Sydn. Jylland og Holsteen.
8 Mark. 9 Mark. 9½ Mark. 10 Mark.

Kiøbenhavnſke Kongl. privil. Adreſſecontoirs
Kritiſke Journal.

No. 34. ————— 1770.

*Annotationes in ſanctum Sancti Matthæi Evange-
lium græcum, quarum ſpecimen primum loco
programmatis ſcholæſtici foras dat G. F.
THESTRUP. ſch. aalb. R. Aalburgi. 1770.
Ex Typographeo regio privilegiato per Joh.
Petr. Holtzbergium. Stor 28 S. 4.*

Bi ville ikke troe, at Hr. Rekt. agter at undſkyld-
de ſit Foretagende med de paa Titelbladet an-
førte Ord af et Brev, ſom den gamle Caſau-
bon tilſkrev ſin Søn Iſaak, da denne havde tilſendt
ham ſine Anmærkninger over Diogenes Laërtius, ſit
førſte lærde Arbejde. Laudo tuum ſtudium, ſkriv-
er Faderen, verum hoc ſcito, rem gratiorem mihi
te facturum, ſi vel unum dictum ſacræ ſcripturæ,
difficultatibus aliquibus obſtructum, explicueris,
quam ſi mille profanorum ſcriptorum loca deprava-
ta correxeris. Thi ſaa lidet man kan have at ud-
ſette paa denne den gode gamle Caſaubons Erindring,
ſaa er det dog ogſaa viſt, at den ikke kan bruges til
at undſkyldte alle Slags Anmærkninger over Bibelen,
men ikkuns ſaadanne, hvorved et eller andet Skrif-
tens Sted, ſom har nogen Vanſkelighed, forklar-
es. Og til denne Klasse høre Hr. Theſtrups An-
mærkninger ikke. De ere i Almindelighed gode og
rigtige, og for unge Mennesker, der ikke have gjort
ſtor Fremgang i det grædſke Sprog eller den hellige
Phi'ologie, ikke unyttige; men for Reſten alle meget
bekiendte, og intet mindre, end at anſee ſom Sup-
plementer til en Elſners, Raphaels, Kypkeſ eller
Munthes Arbejder. Man ſkal allerede kunne gjøre
ſig et Begreb om deres Værdie, naar vi anføre An-
mærkningerne over det førſte Vers i det førſte Kapitel:
"βίβλος γενέσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ. Liber histo-

riae vel vitæ (ſive Historia) Jeſu Chriſti. Jeſu
" Chriſti Levnets Beſkrivelse, ut reddit ultima ver-
" ſio vernacula. Et ſic titulus hic, quem S. Mat-
" thæus historiæ Evangelicæ ſuæ adhibuit, non ad
" hoc duntaxat Caput I. ſed ad totum librum refe-
" rendus ſit — βίβλος, proprie eſt frutex
" ægyptius, papyrus, unde charta conficiebatur,
" metonymice, ut h. l. liber. — Γένεσις, non
" ſolum nativitatem, ſed etiam vitam, a nativita-
" te ſcil. coortam & producendam, designat, ex
" ſignificatione verbi γίνομαι, qua ſignificat ſum,
" vivo".

" Ἰησοῦ Δαβὶδ, υἱοῦ Ἀβραάμ, qui fuit
" filius Davidis, (&) filius Abrahami: υἱός,
" filius, i. e. ἀπόγονος, poſterus, ſ. aliquis ex
" poſteris, mediantibus ſc. gradibus, qui a verſu
" 6 ad verſum 16 habentur. Utrumque υἱοῦ
" optime de J. Chriſto intelligitur, ita ut Chriſtus
" & Davidis, & Abrahami filius dicatur, non ſine
" ſingulari emphati, reſpectu peculiarium Promiſſio-
" num, Davidi & Abrahamo factarum, de Meſſia
" ex ſemine ipſorum prodituro".

De her meddeelte Anmærkninger ſluttet med
det 12te Vers i det 2det Kapitel.

*Programma philologicum de uno Cornelii Nepotis
loco, & tribus Velleji Paterculi, conſcribe-
bat JOANNES GOTTSCHALCH, Con-rector Aal-
burgenſis. Aalburgi 1770. Ex Typographeo
regio privilegiato per Joh. Petr. Holtzber-
gium. Stor 8 S. 4.*

Nogen kunde maaskee have Lust, i Anledning af dette med megen kritisk Indsigt, og Læsning i profane Skribenter, forfattede Indbydelses-Skrift, at parodere Cassaubons ovenansførte Ord, og sige: rem gratiorem mihi feceris, si vel unum profani scriptoris locum depravatum correxeris, quam si mille sacrae scripturae dicta, difficultatibus nullis obstructa, explicueris. — Det Sted hos Nepos er i Atticus Kap. 2. hvor Atticus roeses for de Tjenester, han gjorde de Athenienser, imens han opholdt sig i Athenen. Det siges der blandt andet: "læpe suis opibus inopiam Atheniensium publicam levavit. Cum enim versu am facere publice necesse esset, neque ejus conditionem aequam haberent, semper se interposuit, atque ita, ut neque usuram unquam ab iis acceperit, neque longius, quam dictum esset, eos debere passus sit. Quod utrumque erat illis salutare. Nam neque indulgendo inveterascere eorum aas alienum patiebatur, neque multiplicandis usuris crescere". Saaledes læse alle trykte Exemplarer af Nepos. Men Hr. Conr. G. holder det ikke for troligt, at Attikus skulde have udlaaent sine Penge gandske uden Rente; allerhelst da Nepos R. 4. siger om ham: rei suae familiari, complures annos Athenis moratus, tantum dedit operae, quantum non indiligens deberet paterfamilias. Han troer derfor, at Cornelius har skrevet: — ut neque usuram iniquam ab iis acceperit o. s. v., og at Uffskriverne, bedragne af Bogstavernes Lighed, have af iniquam siden gjort unquam; hvilket han viser let kunde skee, besynderlig naar de skreve med store eller Fracturbogstaver: — Men endskiont vi gjerne give Hr. G. Ret, at intet var lettere, end den Forhandling af iniquam til unquam ved en uforsigtig Uffskriver, saa maae vi dog bekiende, at vi endnu ikke finde Grund nok til at forlade den sædvanlige og vedtagne Læsemaade. Thi 1.) skulde det være sært, at iblandt saa mange haandskrevne Exemplarer af Nepos, som af Udgiverne ere blevne raadsfærdige, ikke en eneste skulde have den i Forfatterens Særker sande Læsemaade iniquam, men alle den forvandede falske unquam. 2.) Hvor kunde Nepos sige, at det ædelmodige Pengelaan, som Atticus gjorde Athenienserne, forvoldte at deres Statsgiæld ved Renternes Forøgelse ikke voxede (neque multiplicandis usuris crescere eorum aas alienum patiebatur), naar han dog tog Rente af dem? Det er vel saa, at jo ubilligere Rente de maatte give, jo meer voxte deres Giæld; men den voxte dog ogsaa

ved enhver, endog den billigste Rente. 3.) See vi ikke, hvorfor man ikke ligesaavel kan antage, at Attikus laante den Athenienske Stat Penge uden Rente, som man veed, at han skænkede Folket Korn uden Betalning: universos frumento donavit, siger Cornelius samme Steds om ham; og endelig 4.) den Overgang i Taler, han betiener sig af, naar han beretter denne hans Belgierning imod Folket, bestyrker os i vor Formodning, at den sædvanlige Læsemaade (unquam) maa være den rette. Han siger nemlig: auxit hoc officium (Pengelaanet) alia quoque liberalitate. Nam universos frumento donavit. Det synes altsaa, at den Tjeneste, han beviste Regjeringen ved Pengelaan, var af samme Natur, som den, han beviste Folket ved Korn's Uddeeling, nemlig en Gæmildhed (liberalitas), hvorved ingen, end ikke en lovlig, egen Fordeel bør tænkes.

Det første Sted hos Vellejus Paterculus forekommer L. 2. C. 69. hvor man læser: Cassius Rhodum, rem immanis operis ceperat. Dette Sted har vist nok noget meget skurrende; thi, som Hr. Conr. erindrer, saa godt Latin det er at sige: Rhodum capere, res erat immanis operis, saa haardt og ulatinsk synes det at være: Rhodum, rem capere. Han fremfører derfor en tredobbelt kritisk Formodning, nemlig enten at ansee rem immanis operis, som en Exclamation, og at sette i Stedet for Comma (,) et Exclamations Tegne (!) eller og at støde rem ud, som et Tillæg af Uffskriverne, og læse, Rhodum immanis operis ceperat: eller og endelig at læse urbem i Stedet for rem hvilken Forandring han mener let kunde forvoldes ved Mabolauget af u i Rhodu, og den gamle Maade at skrive rem paa med Adspiration (rhem). Ingen af disse Formodninger mangler kritisk Rimelighed; dog naar vi skulde antage nogen, blev det den første, som den mindst voldsomme, og endda vilde vi foreslaae at omsætte Ordene, og læse: Rhodum ceperat, rem immanis operis! Men i Almindelighed ere vi meget frygtsomme for at rette noget i en gammel Skribents Text, blot fordi det støder vor latinske Dre, da vi vide, at mange Constructioner forekomme hos de Gamle, som for os synes at være Soloecismer, og om hvis Rigtighed man dog ingen Marsag har at tvivle. Vi ville her allene anføre et Exempel af Ciceros 5te Bog imod Verres C. 65., hvor man endog i Ernestis Udgave læser dette Sted: "quocunqve venerint, hanc sibi rem praesidio sperant futuram", da dog Gellius Noct. att. 1. 7. har

har tydelig bevist, at den rette Læsemaade er futurum og ikke futuram, og anført Exempler paa lige Construction af andre, nu tildeels tabte Skribenter.

Det andet Sted af Bellejus er L. 2. C. 70. Cassius — extentam cervicem interritus liberto præbuit. Deciderat Cassii caput, cum — advenit. Ordet deciderat kan her forstaaes enten neutraliter, af cado, eller active af cædo. Paa den sidste Maade tager Gesner det i sin Thesaurus, og Hr. Conr. havde selv forstaaet det saaledes, førend han slog Gesners Thes. efter, og tillige formodet, at Pronomen is maatte være udfaldet foran deciderat, og opsluget af den foregaaende Endelse it i præbuit: En Formodning, som i vore Tanker var meget lykkelig, og ganske fornøden, naar man vilde forstaae deciderat active. Men siden er Hr. G. kommet over et Sted hos Zosimus (ἐφ' ἧσεν ἡδὴ πεισῶσαν τὴν κεφαλὴν), som har givet ham Anledning til at forandre sine Tanker, og at troe, at deciderat af cado kunde være et Waterkuls ikke uværdigt Udtryk.

Det tredje Sted hos samme Autor er L. 2. C. 80. hvor Hr. G. i Stedet for dissimillimam vitæ suæ potentiam, som nu læses i de beste Udgaver, vil have læst: indignissimam vita sua potentiam, hvor til vi dog ikke see kritisk Grund nok, uagtet Udtrykket ved denne Forandring vinder i Siirlighed:

De Delectu observationum philologicarum in N. foedus rite adbibendo. Libellus autore JOANNE HENRICO TAUBER. Neque minus imperispicua, incerta, fallaciaque sunt iudicium ingenia, quam tempestatum terrarumque. *Plin. Epist. Hafniæ, literis Hœckianis. 1770.*
Stor 58 S. 8.

Titelen synes saa lidet, som det paa Titelbladet valgte Motto af Plinius, at svare til Skriftets Indhold. Hr. Tauber leverer en historisk, og undertiden kritisk, Fortegnelse paa de beste Hielpemidler til at forklare det nye Testament, tilligemed adskillige nyttige literariske Efterretninger, som ikke allene udvise hans egen Flid og Læsning, men kunne ogsaa tiene andre, som en nyttig Bepviisning i den

Deel af den theologiske Literarhistorie, som angaaer det Nye Testaments Forklaring. Man finder her en skræksom Mængde Skrifter anførte, hvoriblandt en Deel, om hvis Indhold og Historie Forsk. meddeler saa gode Efterretninger, at man let seer, han kiender dem nærmere end af de blotte Titler, eller af andres Domme; og at han altsaa uden Forsængelighed har kundet sige om sig S. 2. "a gloriationis" "vanitate etsi me quam longissime abesse confido," "plus tamen vobis L. B. quam quod diariis lectitandis, bibliothecis pervolutandis actisque publicis literariis rimandis, ac indicibus oculis perlustrandis investigatur, polliceri haud dubito". Imidlertid seer man dog ogsaa, at han maa have en god Læsning i Bibliotheker og Journaler, til hvilke han som oftest henviser.

Begyndelsen gøres med den bekjendte Strid om det N. T. Stiil. Forsk. anfører de fornemste Skrifter som i denne Strid ere udkomne paa begge Sider, og erklærer sig for Ernestis Mening (der i denne, som i de fleste andre Ting er hans Hovedfører), at det N. T. Grædsk er hebraisk Grædsk, hvori Ordene vel ere Grædsk, men Bemærkelserne ofte at forklare efter det hebraiske Sprogs Brug. Denne Mening lagt til Grundvold ved det N. T. Forklaring, blive de Skribenter nu meest at anprise for en theologisk Ereget, som i Stiil og Skrivemaade nærme sig meest til de hellige Skribenter. Derhen høre især de 70 Fortolkere, hvilke ogsaa af mange Skriftfortolkere, som man her finder en vidtløftig Fortegnelse paa, ere heldigen anvendte til det N. T. Forklaring. Af Landsmænd nævnes her Petri Brinchii Philologus sacer, som udkom i Kiøbenhavn 1726, og siden med Anchersens Fortale 1734, under den forandrede Titel af Philologia sacra V. & N. T. per quam difficiliore voces, res & phrasæ græcæ N. T. LXX. interpretum versione & textibus V. T. ebraicis & apocryphis græciss. præstantioribus magna cura eruuntur & commentariis eruditorum ordine alphabetico illustrantur &c. Dette Skrift roser Hr. T. meget, og anfører desuden Gramms 8 Dissertationer de V. T. versionis græcæ in N. T. allegatione. Udgivne i Kiøbenhavn 1722 til 1733. — Efter de 70 Fortolkere komme de Fragmenter, man har tilovers af de gamle grædsk Oversættelse Symmakus, Aquila og Theodotion, tillige med de jødiske Skribenter Philo og Josephus; og endelig de profane Skribenter, som enten have været jævnaldrende med Apostlerne, eller levet ikke langt

langt fra deres Tider. Saadanne ere i sær Diodorus Siculus, Polybius og Artemidorus. Blandt dem, som af de profane Stribenter have opløst det N. T., beholder Raphaelus Fortrinet. Om Kypke dømmer Hr. T. saaledes S. 47. "Er-
 "ratorum potiorum multitudo observationum co-
 "piam superare videtur. Sapissime acta egit cumu-
 "landis exemplis, probaturus verba rarius phrasas,
 "aut nulla probatione indigas aut ope græcitatatis
 "hebraizantis, quæ in V. T. dominari solet, ex-
 "plicandas ac illustrandas. Puritati N. T. vindi-
 "candæ sua in excutiendis autoribus profanis in-
 "dustria, nullo delectu habito, intrepide ac im-
 "pigre consultum ivit: inde evenit, ut LXX. in-
 "terpretum versionis auctoritatem irritam ineptam-
 "que N. T. dictionibus illuminandis iudicare ausus
 "sit, quapropter, in auxilium ut autoribus pro-
 "saicis ita & metricis vocatis, ex fonte utriusque
 "generis suos irrigare hortulos promiscue conse-
 "vit: omnia miscentur, bona malis finitima; ideo
 "prudens erit, quid distent æra lupinis, nosse ac
 "trutinare. — Endnu høre de gamle Glossarier
 og Ordbøger til Hielpemidlerne ved det N. T. For-
 klaring. Blandt de nyere Ordbøger over det N. T. roser
 Forf. i sær Schöttgens formeret af Krebs, og
 Simonis. Han finder dog i Krebses Udgave af
 Schöttgen, foruden de af Ernesti bemærkede Mang-
 ler, adskillige dels betydelige Trofsenl, dels Udela-
 deller af Ords Bemærkninger, hvorpaa anføres Exem-
 pler S. 55. — Et Par philologiske Anmærknin-
 ger har Forf. ved Lejlighed fremsørt, saasom S.
 26., hvor han viser, at den Talemaade Ebr. 2, 9.
 γευσαι τὰς τὰς, ikke vil sige andet, end slet
 hen: At døe, og S. 34, hvor han igiendriver Mi-
 chaelis, som i sin Paraphrase over Brevet til de
 Galater vil finde Forskel imellem παραλαβαναι
 og διδασκηναι. Ved denne Anledning yttre
 han en i vore Tanker grundet Dom om den paraphra-
 stiske Forklaringsmaade. "In universum, siger han
 "S. 36, videtur paraphrasticum interpretandi ge-
 "nus multis magnisque obstructum difficultatibus,
 "quas vincere ac supervadere omnes, interpreti
 "perarduum erit. Nec unica est ea, quæ para-
 "phrasas circumstat, difficultas, atque in eo verfa-
 "tur, sententia probata si minus firma sit ac explo-

"rata, universam orationis feriem filumque peni-
 "tus disrumpi: sunt multo plures asperitates, quas
 "pervadendas habet paraphraseos effectores ac condi-
 "tor, ne lectores fallaciis ductos, verbis datis, illu-
 "dat. Quid negotii est, sensum iniquum contor-
 "tumque paraphrasi, modo velit, intexere atque
 "auctoris, quem circumscribendum quis sumsit, ora-
 "tioni colorem suco quasi illinere?" Overalt gjør
 denne liden Afhandling Hr. Taubers Indsigt og Flid
 Være.

Disquisitionum, quibus unum & alterum philoso-
 phiæ, imprimis recentioris, caput aut punctum
 nonnihil dilucidari posse videtur, Specimen
 Immo placido opponentium examini subjecit
 BIRGERUS RIISERIGH, Phil. Prof. extr. Def.
 SALOMONE GIÖR. In Auditorio superiori.
 D. XXX Julii MDCCLXX. Hafniæ, Typis
 Nic. Christ. Höpfneri. Stor 36 S. 4.

Denne første Prøve indeholder de 18 §§. af det 1ste
 Kap. angaaende det rette Begreb om Phi-
 lophien. Hr. Prof. prøver her de adskillige Defi-
 nitioner, som fra de ældste Tider af ere givne paa
 Philosophien, i sær den Wolfiske, og viser deres
 Mangler. Han er ingen blind Tilhænger af nogen
 vis philosophisk Sect, men viser, at han har prøvet
 dem alle, og gjort sig baade ældre og nyere Philo-
 sopheres Skrifter vel bekiendte. Den Erklæring Hr.
 Forf. giver over sin Tænkemaade i Philosophien, er
 en eclecticisk Philosoph anstændig. "In rebus philo-
 "sophicis, siger han, in quibus suum quemque
 "iudicium fide & integritate animi, qua potest,
 "maxima sequi oportet, neque ex aliorum tantum
 "opinionibus veritatem æstimare, quæ fieri possit,
 "ut unum atque idem omnes sentiant? cum tanta
 "sit, & ingeniorum diversitas & rerum, quibus
 "ea juvenus vel impediuntur, varietas. Dissen-
 "sus, ex prava quadam animi libidine non pro-
 "fectus, fidei saltem in philosophante, si non dili-
 "gentiæ, signum est."

Uargangen af disse Blade koster:

3 Kjøbenhavn, Siælland og Lolland. Sydn. Jylland og Holsteen.
 8 Mark. 9 Mark. 9½ Mark. 10 Mark.

Kjøbenhavnſke Kongl. privil. Adressecontoirs
Kritiſke Journal.

No. 35 og 36 ————— 1770.

Forsøg i de skønne og nyttige Videnskaber, samlede ved et patriotisk Selskab. Ottende Stykke. Kjøbenhavn, trykt hos Nicolaus Møller, kongel. Hof-Bogtrykker 1770. Stor 266 S. 8.

Endelig see vi vort Duffe opfyldt, og Prisen i Veltalenheden, som Selskabet til de skønne og nyttige Videnskabers forfremmelse i lang Tid ingen Lejlighed har havt til at uddele, omfider tilkiendt saadanne Stykker, som ere Selskabets Samlinger til sand Prydelse, Sproget til Ære, og unægtelige Bevis paa den gode Smags mægtige Tilvæert hos os. Vi tale i sær om de tvende Lovtaler over Erkebiskop Absalon, den ene ved Hr. Christian Friderik Jakobi, den anden ved Hr. Peder Vogelius. De have begge udmærkede Skønheder, og man læser dem med et næsten deelt Bifald. Den første henriver og holder til sig ved en blomstrende Veltalenhed, et udarbejdet og jærkligt Sprog, modue og passende Reflectioner, og endelig ved en udbredet Kundskab i den danske Historie og Statsforfatning, som vise i Hr. Assessor Jakobi en Mand af meget agtværdige Gaver. Den sidste har langt ringere Fortienester i Henseende til Veltalenhed og Sprog; men den gjør os endnu meer bekendt med sin Helt; den lader ham ikke allene see i de store Livs Scener, hvori han som Ansører og Statsmand er saa høyt opløstet over den største Deel af sine Beundrere; den fører ham ogsaa ind i det roeligere borgerlige Liv, og lader os beskue i Absalon den fromme Kristen, den sunne Ven, den saatmodige Mand, den kiærlige Husbond. Hr. Jakobi er meer Lovtaler. Han vælger de stærkeste Træk i Absalons Levnet, og maler dem med al den Styrke og Værdighed, de fortjene. Hr. Vogelius er meer Levnetsbeskriver. Han

maler mindre, men samler flere Træk sammen, som gjøre Absalon kiendelig fra flere Sider. For resten er begge Taleres Plan omtrent den samme. De ophøve først Absalons Bedrifter i Krig, og siden hans fredelige Æreninger. Hr. Jakobis Roes er kiendeligere i den første Deel, og Hr. Vogelius's i den anden. Dog! Læserne skulde best kunne skønne om begge Taleres forskellige Gaver, naar vi give dem Anledning til at sammenligne dem i de Steder, hvor de have havt en gandske lige Gienstand at behandle. Saadanne Sammenligninger ere behagelige og lærerige.

Begge Talere give en Afbildning paa Rigets ullykkelige Tilstand, til den Tid, da Absalon fremtræder paa Skuepladsen. Hr. J. taler derom saaledes S. 10. "Det var engang det danske Folk eget, at bringe Krigen til Fremmede, og aldrig at modtage den hjemme. Kom selv maatte skielve for de stridbare Cimbrer. Men hvor tabt var denne gamle Herlighed, da Absalon fremtriner! Alle Kysterne ere forstyrrede af de Wendiske Søerøvere, og Havnene, som tilforn neppe rummede vore egne med Bøtte beladte Skibe, ere aabne for disse grimme Fiender. Nogle Mile op i Landet røve de ustraffede, og Kongerne selv kan see Luen af de antændte Landebjerge inden for de bange Muure. Neppe kan den usle Jubbjæger sørge over det rante Drog og de ødelagte Eyendomme. En større Sorg hindrer ham. Sorgen over den dræbte Hustru, og Børn i Lænker".

"Men dette er kun endeel af Landets Ulykke. Midt i dets Skjød hersker Forvirring og Urolighed overalt, i Kirken, Lejren og Dombuset. Alting bærer denne vanfrudiae Tidsalders affyelige Merke, og Landet har hos de Fremmede tabt sin gamle Ære. Bisperne, Kongens mægtigste Mænd, fortære i en

uirkfom Overdaadighed Landets Fædme; og, magt- tige ved Folkets Blindhed og Overtro, sidde de ved Siden af Thronen, og lidet uaderstøtte den. Hvad skiotte de vel om Riget, de som ere Borgere af en anden Stat, hvis Flor blev ved Landets Udsuelse og Dyrighedens Afmagt allerbedst forsikket? Riget har ingen staaende Krigsmagt eller Flaade. Skal Feide føres, maa hele Landet opbydes. Hvo, som vil, kommer, og drager hiem igjen uden Orlov. Krigstugten, Sielen i Hæren, er tabt, og i dens Sted ublue Knur og frek Selvraadighed".

"Dog er Indbyggernes forvildede Splidagtig- hed Danmarks værste Fiende. En Dansk er væb- net mod den anden; og alle de borgerlige Kriges Gledigheder følge denne Tvedragt. Være end Lo- vene bestemte og tilstrækkelige; hvorledes skulde deres Stemme kunne høres for Naabens Bragen? I saa- dan Forvirring maatte den Fortryktes Suk, som dog kun fielden naaer til Thronen, nu fortvile om at trænge derhen. Ulyksalige Krige, saa meget hef- tigere end andre, som det deelte Folk troer hver paa sin Side, at stride for den retfærdigste Sag! thi det er Landets gamle Fortrin og Ære, frem for alle Folk paa Jorden, at elske sine Konger, og her stride de Danske hver for sin Konge. Thi Thronfølgen, den vigtigste Sag i velindrettede Riger, var, som alt andet, vaklende og uvis. At være af den kon- gelige Stamme, var Udgang nok til Thronen. Nu vilde de Store vælge; men den ene Provinds vil ikke give den anden efter. Jyderne vælge Knud, og de øvrige Danske Svend. Det Scepter, som kan- de været svagt nok i een Mands Hænder, er deelt imellem tvende. Nu maae Sverdet adskille Trætten, og Folket slagtes, som ofte skeer, for dets Stores Egenfindighed. Folket er tappert, og det strider for sine Konger; hvor blodig og haardnakket da Krigen! Men medens de Danske saaledes vende deres stærke Glavinde imod hinandens Bryste, føler den misun- delige Naboe, Danmarks svorne Fiende, en ond Glæde, og haaber; thi han veed, at, skal Danmark overvindes, maae det skee ved danske Arme. Me- dens de rase i deres egne Indvolle, lurer Søerøveren, og drager bort med de usle Levninger, som undgik deres egen Grusomhed. De frugtbare Marke for- vandles til rædsomme Heeder; de forladte Lands- byer tiene vilde Dyr til Opholdssted, og kun blodige Spor forkynde, at her vare Mennesker".

Hr. B. for at vise disse sammenslødende Gledigheder i deres Udspring, gaaer tilbage i Tiden, gi-

ver et kort Begreb om de foregaaende Kongers flette eller uløkkelige Regieringer fra Svend Estridsen af, og lægger saa til S. 107. "Hvo kan undre paa, at vort Fædreland under saadanne Konger var blevet den uukværdigste Sammelplads for alle Gledighe- der? Indvortes udtæret af Fiender, som det føder i sin egen Barm; udvortes angstet af Noveres idelige Angreb, udsat som et Bytte for alle, der ey af Men- nestelighed vil spare det. Hvo ventet vel andet, end at Bold og Uretfærdighed, Grefhed og Trosløshed, Bankundighed og Overtro rase allevegne, naar saa- danne Regenter styre? Hvad Under, at al Orden er ophævet, alle Baand brudte, alle Ræriings-Mid- ler kaadsede, Rilderne til Landets Velstand tilstop- pede, Markene øde og udrykede, Handelen nedlagt, Sikkerhed bortjaget! Disse ere jo de sædvanlige Wirk- ninger af flette Fyrster og langvarige Krige".

En af de første Levligheder, Absalon havde til at vise sit Mod, og tillige sit Venfkab for Baldemar, var i den uheldige Nat, da Svend overrumpler Knud og Baldemar over et Gæstebud, for at myrde dem begge. "Midt under et Gæstebud, siger Hr. J. S. 15. indbryde Morderne. Knud er ikke mere, og Baldemars Blod flyder. Denne modige Løve træn- ger sig ved Mørkets Bistand giennem en Hær af Væ- væbnede og undkommer, og Absalon følger ham ikke. Det var den eneste Gang, at Baldemar stred, og Absalon ikke stred ved hans Side. Men han holder den slagne Knud i sit Skid, og troer, det er Balde- mar. O grumme Øyeblik! Mere Liig, end det han indhyller, sad han nogen Tid solesløs. Der- næst falde nogle Taare. Thi det var Fædreland- det, han syntes aflivet. Endelig merker han, at det er ikke hans Ven. Strax væbner han sig med det stille Mod, med hvilket han beskuede alle Farer. Uforfærdet gaaer han med jævne Skridt igiennem de opstilte Rader af Mordere. Han værdiger ikke en- gang at blotte sit Verje, og undkommer uskadt; hvad enten en usynlig Haand, Danmarks Engel, bedekkede ham, eller og Morderne forsærdedes og vege tilbage, fordi de, ved Skinnets af deres Blus, bleve noget vaer af den guddommelige Mine, som Dyd og Mod havde tegnet i hans Ansigt".

Hr. B. taler derom saaledes S. 110. "Skal jeg atter føre dig tilbage, du grusomme Nat, der saa nær havde berøvet Danmark sin Baldemar, sin Ab- salon, de eneste Pæiler for den ravende Staat! da det forræderste Anslag, der fuldbragtes paa Knud, truede disse med samme Undergang; da de mordiske

Silberedelser, det rædsomme Mærke omringede dem. Hvor grusomt et Øjeblik for din smme Siel, o Absalon! da den døende Krub nedlegger sit blodige Hoved i dit Skød, og du troer, det er din Herre, din elskede Ven, der opgiver sin Aand i dine Arme: Himlen vaager over disse dyrebare Liv. Deres Mod og Hurtighed aabner dem Vey midt ig:aanem de blottede Vaaben, den dræbende Flok, de tilspærrede Udgange; over de døde Kroppe, som soldte Kongesalen. Allerede da saaes i Absalon den Helt, der midt i Faren bevarer sit Mod og Overleg; da fremfinnede den Snarraadighed, der hører til den store General".

Erobringen af de to mægtige Kygiske Stæder Arcona og Carentin beskriver Hr. J. med ret Taciturnisk Lykke S. 29. "Arcona, den mægtigste Stad ikke allene paa Kygen, men i hele Venden, var paa sine trende Sider forskanset af Bierge; paa den fjerde havde man opført en Muur, hvis Laarn rekede til Skyen. Midt i Staden var Svantevits uhyre Billede; og denne skræksomme Guddom, til hvilken alle omliggende Folk ydede deres aarlige Offere, forsagede med sin Nærværelse Borgernes Forvisning, at deres Bye var uindtagelig. Dette Arcona belejrer Baldemar. Venderne loe; Naboerne gave Ngt; Krigerne brændte af Mod (thi det var Absalon, som bestyrede Beleyringen); og de danske Fanger, som sukede i Byen, opløstede de døende Dyne og de afmægtige og med Lænker belæssede Hænder til Himlen og haabede. Nu saeer man at see, hvo der er stærkest; Absalons Arme, eller de stolte Mure. Hvilket Angreb! de Danske storme, Jlden raser, Murene bæve, Laarne nikke, og de Beleyrede fortvivle. Det blotte Liv er en Lykke, de næppe tør haabe; den ædelmodige Baldemar søstede helst at staae, men Krigsfolket tørster ligemeget efter Bytte og Blod. Det fænses over, at det skal have Krigens Byrder, og næstes dens grumme Fordere. Imidlertid er Raadet forsamlet bag Leyren, og Absalon iler derhen fra de blodige og brændende Mure. Hvad er det for en Mand, som kommer? Hvilken Forventning i alles Ansyn, og hvilken ærbødige Tænkning! Et Ord af hans Mund vil bestemme de usle Beleyredes Skiebne. Kan en Prælat ykses over Kirkenes Fiender? En hårdet Krigsmand gysse ved Blod? En elsket Anførere vove det, at mishage Krigerne? Men Absalon er Prælat og en Christen; Krigsmand og Statsmand; Soldaternes Ven, men ogsaa Menneskers. Den vise Mand har talt, og

Arconeserne leve; den frygtede Feldtherre viser sig for det oprørte Krigsfolk, og alting er stille. Nu skynder han sig med tredive Skibe til Carentin; men Kygtet har allerede forkyndet Seyerherrens Ankomst. Ved det blotte Navn aabnes Portene; og de bange Fyrster gaee, fulde af Forundring og Tillid, Svantevits Overvinder, og Arconas Undertvinger, men tillige Befrier, i Møde. De veed, at hans Haand er i Løfter ligesaa fast, som i Striden stærk, saa det var vanskeligt at sige, enten han meest blev frygtet af Fiender, eller elsket af Overvundne. Han gaer med nogle faa af sine ind i Staden, og modtages med Glæde. Dog er endog deres Vresbevisninger blandede med det krigske Mod. Sex tusinde Bevæbnede staae med omvendte Berger paa begge Sider af den smale Ven, som fører til Byen. Det var rædselsfuldt for Absalons Følge; men de saae paa Helten, og glemte Frygten. Nu var Asken af Afguderne adspredt under Himmelen, og intet glemt, som en christen Bisp skyldte Nysomvendte, og en Statsmand nye Undersaatter. Absalon vender tilbage. Tre Dogn havde han ikke afført sine Vaaben, eller detaarvaagne Dye slumret. Men Kongen venter ham. Dette Bud maae ikke overtrædes; thi Absalon vil ikke allene lære de Danske at vinde, men og at lyde".

Samme Byers Indtægelse fortæller Hr. B. S. 126. "Arcona belegges. Her var Afguderiets Sæde, og Landets Tillid; Naturen syntes at have gjort den uindtagelig. Men de Danske, der paa nogle Aar have forsøgt Lykkens Medhold, vove nu alt, og foragte Hindringer, naar Baldemar og Absalon ere Anførere. Et uventet Tilfælde gjør deres Mod heldigt. (*) En heftig Jildebrand, antændt paa det farligste Sted i Byen, og uden fra understøttet af et hidt Angreb, gjør de stridbare Indbyggere forsagte. De raabe til de Danske om Fred. Soldaterne, lige graadige paa Fiendens Blod og Bytte, knurre og true. Kongen er tvivlraadig. Det vil nu komme an paa Absalon. Ofte har han viist os, at han kan overvinde; her vil han legge for Dagen, at han og har lært at spare de Overvundne. En Tale, fuld af sand Klogskab

Et 2

(*) Altsaa var et uventet Tilfælde Hovedsagen til Byens Erobring! Burde Taleren ikke have fortiet, eller i det mindste, som Hr. Jacodi har gjort, forskuffet denne Omstændighed?

skab og Menneſkekiærlighed, bevæger Baldemars og alle Skionſommes Hjerter. Byen ſkal ſkaanes fra Jld og Sverd. Vilkaarene foreſkrives; den overgiver ſig til de ſkaanſomme Overvindere. Endnu ſtaar Carentin tilbage, befrugtelig nok ved ſin Beliggenhed og ſtarke Befæſning. Abſalon møder for den; Rygtet om hans Bedrifter og Arconæ Skiebne er kommen i Forvejen. Staden aabner uden Modſtand ſine Porte for Sverherren. Men hvad vil diſſe ſex tusinde Bevæbnede, der ſtrømme ud af Byen, og opſtille ſig i den dobbelte Rad? Har de maaskee betænkt ſig, og vil endnu forſvare ſig imod Abſalon? Nej! de gaae ham i Møde, for at ydmyge ſig, for at gjøre hans Modtagelſe anſeelig, og ſaadan en Overvinder anſændig. Hvilket Syn! Vor kielke Helt gaaer med driſtige Skridt midt igiennem den lange bevæbnede Række af overvundne Fiender; de ſee ham, og tør ikke være troloſe; de kappes om at udviſe den dybeſte Erbødighed. Værdige Indtog for den ſeyerrige og ædelmodige Abſalon! Saadan Overmagt have Heltene, endog over Fienders Gemytter, ſaadan Tillid til ſig ſelv”.

I diſſe Steder beholder Hr. Aſſeſſor Jacobi unægtelig Fortrinet. Men i følgende Beſkrivelse, ſaa ſmuk den ellers er, ſynes vi dog at ſavne noget. ”Baldemars Flaade, hedder det S. 33., havde udført ſit Tog i det Friſke Hav, hvor Oderen giennem tre forſkielige Kender forener ſig med Oſterſøen. Den ved Camin var den nærmeste; men det var uviſt, om dens Skid var vidt nok for at modtage de ſtore Skibe. Abſalon var gaaet efter Sædvane at underſøge Dybet. Det hjemme begiærlige Folk kunde ikke opbie hans Tilbagekomſt. Det fulgte ſtrax efter; thi hidindtil var det aldrig miſlykket at følge Abſalon. Men de ſkiulte Grunde gjorde Giennemfarten umuelig. Imidlertid havde Landſherren Bugiſlav, underrettet om de Danſkes Wildfarelſe, belagt Mundingen af Floden, for at indſperre de Danſke. Det Friſke Hav er ſkiult af Skibe, og Strandbredden af Heſte og Krigfolk, ſom, viſſe om Seyeren formedeligt Stedernes Fordeel, deledede deres Fienders Bytte i Haabet. Men i Baldemars Leyr er Tilſtanden anderledes. Hvor modløſt er Folket? det kan ikke tvinge Naturen; det tør ikke tænke paa Fienden. Selv de tapperſte Stridsmænds eneste Haab er at forlade Flaaden, og med Sverdet i Haanden at bane ſig Vegen til Danmark. Det var en ønskelig Lenlighed for Abſalons Efterſtræbere; de ſkrige til Folket, at han er Uarſag i denne Ulykke. Er det ikke ham, ſom altid har lagt Kongen i Dret om diſſe vendiſke Toge? ham, ſom med ſine favre Ord har forſørt

Rigsdagene at beſlutte diſſe Krige? ham, ſom med Haab om Bytte har lokket den vankundige Mængde blandt diſſe barbariſke Fiender og ubekiendte Farvande? Diſſe Forhaanelſer igientager det forſagte Folk, og Forførerne nyde en ond Glæde i denne Jammer; med Fornøje kan de ſee Fædernelandet ſnyke, naar denne ſtore Mands Ere kun begraves under dets Ruiner. Endog i Kongens Raad ere alle trivlraadige; men Baldemar troer paa Klogskab og Tapperhed. Med et tillidsfuldt Ønekast udfordrer han Abſalon til at tale; og hvor retfærdiggjorde den Viſdom, han taledede med, Kongens Tillid! Hans Plan maa følges; og paa det han ikke ſkal synes mere klog i Raad, end kiel i Gierningen, ſkal hans Skib være det forſte imod Fienden. Alt er den overmødige Bugiſlav ved de Danſke Rejsneres Ankomſt ſlogtet til Skibene, men ogſaa diſſe adſpreder Abſalon, ſom Oſtenvejret Aoner; thi Fædernelandets Fare havde forſøgt hans Kræfter. Nu er den ſtore Fare forbi, og Flaaden reddet. Da bævede Luften af Frydeſtrig, og Beſkytterens Navn ſkialv tilbage fra alle Bierge. Selv Miſunderne blandede deres Lovtaler med alles, og maatte; jo ſtørre de havde gjort Faren, jo ſtørre var Befrieren. Det var mere end Aſſindighed at vilde negte den ſin Roes, ſom gav Raad, da ingen vidſte, og udførte, da ingen torde. Men medens Folket, ſom aldrig holder Maade, overlod ſig gandske til Glæden, var Abſalon allene rolig. Ligſaa ophøvet over den umaadelige Roes, han ikke trængte til, ſom før koldſindig ved den ufornuſtige Dadel, han kunde foragte, var han lig hine over Skyerne fremragende Bierge, hvis Grundvolde det ſtormende Hav ikke bortſkyller, og hvis Sneey heller de bliede Straaler kan ſmelte”. Man ſeer nok i denne veltalende Fortæling Abſalons Fare, men man ſeer ikke tydelig, hvorledes han undgik den, og det ønsker man dog at vide, endog for at kunde dømme om Farens Storhed. De Glimt af Historien, man her synes at ſavne, finder man hos Hr. Vogelius S. 129. ”Hvilken Fare omſpender den danſke Magt! Flaaden og Landets Styrke ligger indſluttet i et Vand, der er omringet af findtlige Strandbredder. En ſnæver Abning, fuld af farlige Grunde og ſkiulte Skær, er Vegen herfra ud til det vide Hav. Men denne trange Udgang, vanſkelig nok i ſig ſelv, har Caſimer tilluft med halvtredsſindſtve Skibe. Paa Strandbredden truer Bugiſlav med Rytteriet. Begge anſee de indſperrede Skibe ſom et Bytte, der ey kan undgaae. I dette ſnævre Rum er da Danmark og dens Lykke og dens Konge indſluttet. Mængden er modfalden; Bedrøvelſe, Forvirring og Stræf

Skræk har malet sig paa Ansigterne; ingen veed Raad imod et saa sammensat Onde. Saadan er de almindelige Sielses Tilstand i uførmødelige Vandheld. Folket knurrer; Absalons nedrige Fiender lægge offentlig Skylden paa ham. Waldemar og hans Ven maae gøre de haanligste Betyndelser; Kongens Haab raver; men falde kan det ey; thi det holder sig til Absalon. Her er en af de Lærligheder, som have lært Verden at kiende sine store Sieler. Kongens Ven bliver ene, midt under Faren og det oprørte Folk, rolig og fast, og mægtig baade til at see og vove. Han har med de hastige og giennemtrængende Dykfast allerede overskuet Faren og Omstændighederne. Planen er lagt, han forkynder den, selv vil han være Formand i at udføre den. Rytteriet skal sættes i Land, for at skaffe Sikkerhed fra Siderne, og han i Spidsen af Flaaden bryde Fængslet, og tilføgte sig en Udgang midt igiennem den vendiske Søemagt. Lykken understøtter saa rædsomt et Foretagende. Han træffer et uventet Døb, der giver Ven over de befrygtede Grunde. Hans Tapperhed aabner ham Plads midt igiennem den fiendtlige Flaade, der maa vige for det modige Angreb. Absalon faaer Overhaand. Venderne tage Flugten. Casimir merker nu, at han for tilig havde deelt det danske Bytte. Saaledes forsvandt Faren. Flaaden slap ud af det befrygteligste Fængsel; Seyeren mødte den uden for, Fienderne ere bortspredte. Følelig bliver Bløden, behagelig Trygheden efter en saa truende Fare. Nu ligner Fryden og Roligheden den forrige Bekymring og Skræk. Alles Døne ere henvendte til Absalon som Befrieren; alles Munde tillegge hans Raad og Tapperhed den almindelige Frelse. De, der nyligen forhaanede, berymme og opløste ham nu. Han besidder og udviser de sande Heltes ophøvede Tænkemaade, som sætter dem langt over de Nedriges Roes og Foragt, og gjør begge ligegyldige for dem".

En af de ærefuldste Seyervindinger for Absalon, var den, hvorved han gjorde Ende paa de vendiske Krige, og naar man læser dens Beskrivelse hos Hr. J, synes man at høre Tacitus beskrive et af Germanicus's Toge imod Tydsterne: saa stærke, saa maleriske ere disse Steder. "Jeg skal, siger han S. 37, lade mig nøye med at anføre endnu et Exempel, som skal være i Stæden for alle andre, ligesom og Absalon ved denne Seyer gjorde, at ikke flere behøvedes. Og jeg har saa meget større Ret at vælge denne, som Vren derfor alle ne tilhører Helten. Jeg mener det store Slag ved Røgen, hvor Absalon med tiue Skibe slog, adspilte og ødelagde den største Flaade, som hidindtil var

væbnet mod dette Rige. Da saae Verden, at Narvaagenhed og Hurtighed og Klogskab og Tapperhed hos en eneste Mand, er mere end tusinde Arme. Da kunde Jordens Beherskere lære af Absalon og hans saa Stalbrødre, at de Konger ere ikke de mægtigste, som herske over de fleste Slaver; men de, hvis Undersaatter føle Vren, elske deres Konge og brænde for Fædrelandet. Hvad skal jeg meest beundre i dette Slag? Tapperheden, hvormed der blev fegtet, eller Hurtigheden, hvormed det begyndtes? Neppes hører Absalon, at Bugislav har lagt sine fem hundrede Skibe ved Røgen, førend han opbyder, samler, tillaver, bemander og udruster sine Skibe. Sex Dage ere neppes forbi, og hans Flaade er færdig; han iler, hvad siger jeg, han flyver til Fienden, og det var Seyeren, som gav ham Vinger. I sex Dage! Vi kan neppes troe det, uagtet Historiens uimodsigelige Vidnesbyrd, og vi ere at undskyldes. Venderne saae Absalon og troede det ikke, førend Ordenen og Trygheden i Angrebet, fikre Pile og det forferdelige Sverd overbeviste dem i Døden. Hvilket Nederlaa! hvilken Forbauselse og hvilken Flugt! Man kan ikke see Havet for Marer, og Raaben, og Brag, og Heste, og afhugne Lemmer og Døende. Nu tvivle de ikke mere at Absalon er nærværende, og Flugten er den eneste Redning. De Skibe, som ere først paa Flugten fyldest med nye Flogtinge, og synke; andre vil svømme til Landet, og omkomme i Sivene; nogle vælge heller at drukne, end døe for de skarpe Sverd; og de, som slippe til Landet falde i Røgenes Hænder. Af fem hundrede Skibe har ikkun fem og tredive den Lykke at undkomme. De øvrige forgaae eller erobres; thi Absalon veed ikke allene at vinde, men og at overvinde. Han forfølger Fienden, medens hans Stalbrødre søge Bytte. Et utroeligt Bytte. Men Helten strider alene for Vren; og ligesom ingen fortiente den, saa nød heller ingen den større. Knud, som nylig var stegen paa sin Faders Throne, fik næsten tillige Efterretning om det hastige Tog og den store Seyer. Han viser de forsamlede Stænder Heltens Brev, og den overvundne Fyrstes Telt. Da talte den store Konge Ord til Absalons Vre, som vare ham og hans udsædige Fader værdige; og Tilhørerne, en ærefuld Forsamling, følte meer end Kongen sagde. Men Absalon nød en anden og større Belønning for sine Døder. Venderne tør ikke mere røve, — og han har aflært dem det. I Østersøens hele Strefning nævnes end ikke en Søerøver, — og han har rensset den. Danmark har vundet sin gamle Vre, — og han har oprettet den. Fædrelandet smager i Fredens Skød en rolig Lyksalighed,

lighed, — og han har stiftet den. Og o hvilket Syn for Absalon! et Syn, som ene er Belønning nok for den danske Helt! — Vendernes ydmygte Fyrste, udstrakt for Dannerkongens Fodder, for Baldemars værdige Sønns Fodder, modtagende af hans Haand sine Lande til Forlæning!”

Hr. B. fortæller denne Sener saaledes S. 141. ”Den Tydske Keyser, der ansaae sig for den unge Konges Overherre, men ey ved List eller Trusser kunde naae sin Hensigt med ham, har ophidset og bevæbnet Bugislav imod Danmark. Denne urolige Fyrste samler de yderste Kræfter, og fremstiller en skrekkelig Flaade af fem hundrede Skibe. Frygter ey, I Danske! denne truende Svemagt, saa længe I har Absalon at sette imod den. Han rustet de saa Skibe, der i en Hast kunde havees. Forhaling vilde her blevet farlig: Han flyver til en nye Senervinding. Været agtsomme mine Landsmænd! vor Helt fremtræder sidste Gang paa Krigens Skueplads. Her vil han vise sig i sin Glæde, og sette Kronen paa sine Senervindinger. Han iler med sine saa Skibe den talrige Flaade i Møde. Han er nær, og Fienden mærker det ey. En Taage skjuler ham og alt, indtil han paa engang viser sig og angriber. Endnu kan Venderne neppe troe, det er Absalons Skibe, de see iblandt sig; saadan Hastighed synes dem umuelig. Men han lader dem ey længe tvivle. De see i Spidsen for den liden Flaade den senervante Bane, de saa ofte havde flyet for. De soe, at han er der; Skrek og Forvirring blander alt. Absalon strider; Forførdelsen, som hans Nærværelse har udspredt iblandt Fienderne, strider med ham. Saadanne Baaben kan Heltene forskaffe sig. Alt flyer nu og adspredt sig. Atten Skibe synke, nedtryngte af den alt for store Mængde af Frygtssomme, der strømmede ind paa dem. Den forvirrende Skrek driver hundrede Skibe paa Land, og Mandskabet i Skovene, hvor de søgte den usikkerste Tilflugt. Med syv Skibe jager Absalon efter alle de fiendtlige, som endnu vare tilovers. Fem og tredive af dem førte de stridbareste Folk; og disse standse omfider den haanlige Flugt, da de merke, hvor saa det er, som forfølge dem. To gange vende de sig for at gjøre Modstand; to Gange maae de vige for Senerherrens Tapperhed, som intet kan modstaae. Til sidst overgive de sig paa nye til den meest ilende Flugt, der blev deres Grelse. Disse alene undkomme. Alt øvrigt af den store vendiske Flaade blev et Bytte enten for de senerrige Danske, eller det opslugende Hav, som nu atter blev Vidne til Absalons fuldkomne Senervinding. Jeg synes her at see Themistokles stride og

vinde ved Salamis; ja end ikke der vare de stridende Magter saa ulige. Den grædike Helt blev navn kundig og uforglemmelig: vor Danske vil og blive det, saa længe Historiens Minde bestaaer. Herlige Sener! Ja, Absalons Navn behøves til at troe den. Skal vi helst beundre, at han vovede, eller at han vandt? Helten torde tænke store Foretagender, og mægtede at udføre dem”.

”Duskelige bleve Frugterne af denne Senervinding. Vendernes Magt og Mod fik her sit Banesaar. Lad dem end nogen Tid omtumle sig; de maae dog ligge under, og omfider erkiende den Overmagt, som de saa tilstrekkelig har solet. Bugislav maae ydmyge sig for Knud, modtage sit Fyrstendom, som et Løn af ham, og forbinde sig til en aarlig Skat”.

Vi have seet vore Taleres Held i at beskrive Krigsbedrifter. Vil man nu ogsaa see dem sammen paa en fredeligere Bane, saa kan Beskrivelsen af Absalons Ophøvelse paa det Erkebiskopeliae Sæde i Lund S. 66. og S. 135 tiene til Exempel. Men da vi allerede have udføret saa meget, maae vi lade Læserne selv slaae disse Steder efter.

En Deel af Hr. Bogelius's Lovtale fortjener at berøres i sær, som den, der er ham særegen. Det er den, hvori han skildrer Absalon som Menneske, og samler de Træk sammen i eet Billede, der karakterisere hans store Siel. Dette Stykke er uden Tvivl det smukkeste i den hele Lovtale, og egentlig det, som gjør den værdig at staae ved Siden af den første. Det er fuldt af hyperlige Steder. Vi ville allene anføre et af S. 186. ”Lad os følge Absalon til hans Huus, til det fra den store Verden afføndrede Liv, at finde nye Beviser paa hans dydige Afholdenhed og uskyldige Levemaade. Man behøver jo, til ret at kiende Heltene, at følge dem til deres egne Baaninger, til de viduelige Kamre. Ey nok at have seet dem paa den store Skueplads, hvor saa mange Ting forblinde og dele Synet. Men lad Forhængen drages tilside, bag hvilket Mennesket saa ofte skjuler sin sande Gestalt; lad dem og vise sig i det daglige Liv, Dette giver det sikreste Vidnesbyrd. Her var det, saa mange nedrevede den i det offentlige forhøvede Berømmelse, ved at fortære deres Tid i Magelighedens og Bellystens Skid; her søgte de for deres Embeders Byrder den uværdigste Erstatning i Hengivelse til Lasterne. Hvor vidt adskilt fra disse var Absalon! Saa langt fra tabte han i sine egne Anliggender den i Landets fortiente Værd, at han endog fra denne Side gav den en nye Glæde og Herlighed. Vi see det endog ved de sparsomme Glimt, Historien

kaster paa denne Deel af hans Liv. Hvad om vi skuede ved det fulde Lys? Her saaes den Gudsfrugtige, Mennelevenden, og den nidkiære Borger, hvis Dage aldrig ere tabte eller frugtesløse for Staten. End og her levede han mere for andre, end for sig selv; villig til at undvære de stille og angenehme Dage i Livet, naar han ikkun kan være nyttig. Sine Formænds Bøpæl, der tilbød ham det roligere Liv, opofrer han, for at boe paa sit nybygte Slot, og der oppasse Søerøverne. Her finde vi intet Spor af den stolte Pragt, den glimrende Overdaadighed, og den kielne Bellust. Hey! Farvelighed vaagede omkring hans Bolig, for at bortdrive dem og den Sværm af Laster, de føre med sig. Her staaer den Landets aarvaagne Beskytter hver Time færdig til dets Tjeneste. Lader Fiender sig see, strax forlader han alt, for at angribe og bortjage dem; intet kan holde ham tilbage. (*) Ofte hvilede han under et udslaget Seil, eller en grøn Løv-Dytte, beredt af Naturen; og ved Kongens Erobring tilbragte han engang tre Nætter uden Søvn. Hvor saa fortiene dog at sammenlignes med Absalon!"

Efter Lovtalerne følger: Om Mods og Sindigheds nødvendige Forening. Som Priis-Skrift iden moraliske Materie for Aaret 1769. Ved Benjamin Georg Sporon. Et valkert Stykke, som gjør Hr. Sporons Genie Værd. Fine og vittige Bemærkninger grundede i Sagens Natur selv, understøttes og oplyses ved vel valgte Exempler af Historien, hvilke vist nok give Materien meer Styrke og Lys, end om Forfatteren efter Toussaints Raade havde forvandelt sine Exempler til opdigtede Karakterer. Thi ved disse, de maae have saa megen Sandsynlighed, og nærme sig saa meget til Naturen, det er til bekiendte Mynstere, som de vilde, beholder man dog altid nogen Mistanke, at Forfatteren kunde have givet dem et Tilfuit efter sin Theorie; da derimod den virkelige Historie ikke lader sig omdanne, men kan tiene til at kuldaste Forfatterens Theorie, i fald den er falsk, ligesom til at besyrke den, naar den er grundet.

(*) "Han var engang gaaen i Bad, da man berettede at et stort Søeroverskib nærmede sig. Vier Absalon indtil han har sørget for sit Leaeme? Hey! halvtøet forlader han Badet, griber sine Vaaben, iler til sit Skib, indhenter og overvinder det fiendtlige".

Hr. Sporons Plan er simpel, men meget frugtbar. Mod uden Sindighed — Sindighed uden Mod — Mod og Sindighed forenede: Hvor simpelt! men tillige, hvilken rig Anledning til Betragtninger! Her ere nogle Træk, af den Modige uden Sindighed S. 201. "Han beslutter, om det kan kaldes at beslutte, ved en Art af Indskydelse, og ligesom drevet af et hastigt Vindkast. At her ere Vanskeligheder, at han trues og anfaldes, at han forudseer noget af de Hindringer og Farligheder, som vente paa ham, dette skræker ham intet. Han vil vove det, og Vanskeligheden selv er nye Opmuntring for hans Siel. Vi vil følge ham i hans Fart. Her rejses Vanskeligheden sig under en nye Skikkelse, her fordoobles den. Nu veed han intet meer; og hvad Under? Da han begyndte med sit Foretagendes Iverksættelse, vidste han net op at han vilde begynde. Her vil jeg angribe, sagde han, uden at betænke, hvor han vilde fornye Striden, om første Angreb ikke lykkedes. En vis Raad af Følger troede han at see forud, fordi han forestillede sig dem saaledes; men et Øjeblik viste ham, at intet var tænkt. Han trodsede Faren, som han kiendte, og vidste Raad imod de Uheld, som han skabte i Indbildningen uden at gjøre Regning paa, at disse aldrig vilde blive til; uden at forestille sig, at andre Uleligheder fordre andre Udsigter, og disse igjen nye Vendinger. Alle Forandringer ere ham fremmede, og han fremmed i dem, fordi Ugtsomheden, som skulde møde det nye, det uventede, er aldeles henvendt til et Udfald, grundet paa en blot Formodning. Nu manglede dette; og da manglede altsammen. Vængstelse kom i Stedet for Sikkerhed, Frygt for Dristighed; visse Følger af forvirrede Forestillinger". Saadant et ubesindigt Mod viste Pompejus, da han foragtede Cæsar, og forlangede, at Jorden skulde frembringe Soldater, naar han stampede med Foden; Karl den tolvte, da han vilde kuldaste Cærens Throne: Jacob den anden, da han havde Dristighed nok til at give England en anden Religion, forandre Statens Love, og antaste Folkets helligste Rettigheder; men intet Hierte til at modsætte sig Wilhelm og flere. — Men det ubesindige Mod viser sig under adskillige Skikkelser, og ikke i Krigen allene, men ogsaa i Stats-Huusholdningen, ogsaa i Finantzvæsenet. Sully anføres her til Exempel S. 215. "Sully troede at Myntsorterne kunde blive i Riget, naar han befalede det; han havde ellers neppe gjort Forbud mod de franske Penges Udførsel. Dette Forbud havde den"

"ne onde Folge, at der i Frankrige var da i det mind-
 "ste en Lov, som ikke blev agtet. En jevnlig Folge,
 "naar Myndighed uden Overleggelse er Loogiver; thi
 "da gives Love, som ikke kan holdes i Kraft, formedelst
 "overveende Hindringer. Sully fattedes ikke Mod
 "til endnu at raade God paa denne Uorden; men end-
 "og her undersøgte han ikke Kilderne. Et nyt Paabud,
 "ligesaa unyttigt som det forrige, og derhos skadeligere,
 "skulde nu prøves. Pengenes Værdie blev forhøjet;
 "men da var man Maalet lige nær. Dette eene
 "harde man udrettet, at Frankriges Handel havde
 "tabt sin Sikkerhed. Ingea tage fortrydelig op, at
 "see den store Sully betragtet fra denne Side; fordi
 "han var en flok og snild Mand, bliver han her et desto
 "rigtigere Exempel. Fejl, som Sully kunde be-
 "gaae eengang, kan af andre, endog retsindige Mænd,
 "begaaes oft: (*)".

Sindighed uden Mod viste den Konge i Mace-
 donien, der sagde: Jeg vil tage det i Betænkning,
 da Agessilus begjærede Svar om at drage igiennem
 hans Lande, for at møde sine Fiender. Betænk du
 dig, sagde Agessilus, men vi vil gaae fort. "Sandt
 "nok, h dder det S. 217, store Ting fordrer Overleg,
 "og ofte bl ve smaa Ting store ved at overlegges. Men
 "aldrig kunde noget faae et Udfald, førend det blev
 "begyndt. Man tænke, grandste, søge; er det dog
 "ikke vist, at da først kunde man have udrettet noget,
 "naar man, efterat have tænkt, grandstet og søgt, vovede
 "et Val, og besluttede at dette var det beste? Men for-
 "gieves venter man, at Sindighed alene gaaer saa vidt.
 "Mang' er den Sindige Mod, udrettes intet, saasnart
 "Fare møder og Vanskeligheder skrekke. Han anseer
 "Tingen maaskee paa alle Kanter, men kommer aldrig
 "til Ende med at betragte den. Han frygter for hver
 "Udsigt; ikke eet Begreb tør han holde sig til, intet
 "Middel tør han vælge. Stirrer han end paa et van-
 "skeligt Tilfælde; Virkningen bliver da, at han taber

(*) "Saa meget mere er jeg berettiget til at anføre
 "det, som jeg har laant det af Hr. Thomas i
 "hans Lovtale over ham. Kunde det der finde
 "Sted, kan jeg ikke have forset mig".

"Synet; hans svage Dyne taaler ikke et stærkt Skin,
 "Bliver han af udbortes Marsager bestemt til at handle,
 "endog i en forudset Omstændighed; ingen Plan kan
 "han da følge, fordi han endau ikke er bleven færdig med
 "nogen. I Handlingen selv sees intet Liv, ingen Virk-
 "sommelighed, fordi han tvivler om alting, frygter for al-
 "ting". Fors. forfølger denne modløse Sindighed i
 "adskillige vigtige Scener i Krigen og Staten. Jakob
 "den første i Engelland er i sær et lysende Exempel. "Ja-
 "kob den første mangler ikke Indsigter; og dog er hans
 "Regiering fuld af store Statsfejl, hvoraf de fleste
 "skyldes en vis Modløshed deres Oprindelse. Hans
 "Svigersøn, den ulukkelige Friderich, har mi-
 "stet sine Stater; Ferdinand spiller Mester; Tydsk-
 "land er nær ved at tabe sin Frihed; Spanien befordre
 "af al Magt det østerrigiske Huuses Overherredømme;
 "Frankrig vil ikke, Holland kan ikke holde Ligevægten;
 "Europa trues med en voldsom Forandring. Saa
 "mange Ting opbyrde Jakob til at bruge Engellands
 "Kræfter mod sit Huuse, sit Riges, Europæ Fiender.
 "Men ved Underhandlinger og Giftermaale vil denne
 "Konge standse den indbrydende Strøm, som en Hær
 "af halvtredshindstivetusinde Mand allene kunde sette
 "Dæmning for. Forgieves optænker og udgrandsker
 "han vidtloftige Planer; forgieves skriver han til
 "alle Hoffer, smigrer for Ferdinand og Philip, irette-
 "setter sin Svigersøn, sender sin Kronprinds til Spa-
 "nien. Alle disse Bevægelser har ingen Virkning, for-
 "di al Verden vidste, at Frygtsommelighed forbød denne
 "Konge at bruge det eeneste eftertrykkelige Middel".

Nu Mod og Sindighed forenede! "Naar
 "Mod og Sindighed, hedder det S. 231, boe i een
 "Person, er han i Stand til at udrette noget herligt, for-
 "di da forstaaer han at tænke og vælge, at beslutte med
 "Vished og udføre med Kraft. Møder en Vanskelig-
 "hed; den er ham ikke uventet. Havde han ikke gjort
 "Regning paa, at denne vilde komme; han havde
 "dog forestillet sig, at der kunde komme een. Men
 "Modet bød, at lade denne Forsigtighed være nok,
 "at lade Betænkningen her have Ende. Den Mo-
 "dige og tillige Sindige frygter da ikke naar Vanske-
 "ligheden møder. Vis paa, at alting er vel indrettet,
 "beholder han den Røe og Fæstethed i Sindet, hvorved
 "han ene kan tilvoxe bringe et heldigt Udfald".

(Kesten følger i No. 37.)

Kjøbenhavnſke Kongl. privil. Adressecontoirs
Kritiſke Journal.

No. 37. ————— 1770.

Resten af Forsøg i de skønne og nyttige Videnskaber. Ottende Stykke. (See forrige No.)

Denne lykkelige Forening finder Forfatteren i vor Christian den tredie. "Kongen havde Mod, "men dette vilde ikke have været nok; Carl den tolvte skulde vist ikke fuldbyrdet den mindste af Christians store Gierninger. Landet er adspaltet, Riget forstyrret, Nationens Ære tvivlagtig, Borgernes Gods et Rov, deres Frihed et tabt Gods. At føre og til Ende bringe en blodig Krig, med Magt og Vaaben at tvinge de egenraadige Boldsmænd; endog en mindre tapper end Christian den tredie skulde have udrettet dette. Men Christian redder Riget, giver Lovene Kraft, skaffer Borgerne Sikkerhed, grundfæster Religionen, handthæver sig mod Carl den femte, og efterlader sig et lykkeligt Folk; dette kunde allene Mod med Sindighed udrette. Man betragte hans viise Forsigtighed, da den danske Throne ved hans Faders Død er bleven ledig. Paa ingen Maade kan man overtale ham, til at rykke ind med en Hær i Dannemark; han vil først see sig kaldet der til, ved ordentlig at vælges til Konge. Gierne kan man troe, at hans Retsindighed var Aarsag til denne Opførsel. Men uden Tvivl betænkte han tillige, at Sagerne først maatte komme til en vis Modenhed, da Tingenes Løb nok skulde befordre hans ordentlige Val. Evertimod ved at fremtræde strax paa Krigens Skueplads, hvor let kunde han forderve alt? Den Kraft og Hurtighed han siden virkede med, beviser, at det første Opbød var en Virkning af hans Sindighed. Nu den Maade, Religionens Reformation gik for sig paa, hvor stort Vidnesbyrd om denne Førstes betænksomme Mod! Man følge ham i hans Unlæg, man betragte hans Anstalter, man sammenligne de forskjellige Forsigtigheder, som ledede dem;

"og man sige da, om Overilelse og Hede, om kold og "ængstelig Langsømhed skulde have sat en saa stor Ma- "chine saa jævn en Gang. Den ene Religion var paa "den Tid noget nær i Ligevægt med den anden (*); i "disse Omstændigheder kunde han begynde, men da "torde han og. Han holdt Raad om at fængsle de for "Riget fordervelige Prælater, og at opbølge med de "store geistlige Godser en forarmet Stat; uden Efter- "tanke begyndte han altsaa ikke. Men var det nu Tid "at gaae videre i Raad, for derved maaske at tabe et "uigenkaldeligt Øyeblik? "Nej, Kongen beslutter "uden Forhaling, og lader paa een Dag fængsle alle "Bisper. Skal da nu Bisperne forvises Riget, eller "leve indsluttede; hvad vil Kongen gjøre? — Efter "nogen Tid maae de give Forsikkring om, at unde sig "selv og Kongen Rolighed; Domkapitlerne, som den "gang nyttige for Staten, eller dog i det mindste ikke "skadelige, bleve staaende. Kongens Mod triumpherede ved Sindighed, Staten og Kirken ved begges "forenede Virkning".

Men den rette Blanding af Mod og Sindighed, det rette Forhold! — "ikkun Omstændighederne "kunne bestemme dette. Nu fordre de en modig Sindighed; nu et sindigt Mod, og nu at Mod og Sindighed tage lige Deel i at udføre et Forsæt. Her maa "Buen spendes just i det man hæver den, og i Skuddet "selv maae man gribe efter den Pæl, som til det følger. "de

(*) Forsf. burde vel have sagt: den ene Sect i Religionen var i Ligevægt med den anden; thi det er ikkun Pøbelen, der anser enhver religiøs Sect for en nye Religion, og dens udeqvemne Udtryk bør Skribenten ikke optage.

" de skal bruges; her derimod behøves det, at beskue
 " Maalet, og nøye overlegge, hvorledes det skal tref-
 " ses. Helten, som i Spidsen af en Hær, rykker frem
 " med Fienden, har gjort den vise Plan, og føler
 " dog høst meget han vover. Vist nok behøver han
 " Sindighed; men ingen nægter vel dog, at her maa
 " Modet have Overvægten. Lovgiveren seer Uorden,
 " Misbrug, fordervede Sæder, daarlige Indretnin-
 " ger, kort sagt, en forvirret Stat. Har nu Natu-
 " ren g'et ham, som fordam Sylla, større Mod end
 " Sindighed, da staaer han Fare for, enten ved For-
 " bud og Straffer at udmatte Staten, eller, ved en
 " Indretning paa en anden, at forvirre den, eller og
 " ved en med eet udført voldsom Forandring at omskr-
 " te den. De usunde Stater maae helbredes ligesom
 " syge Legemer; pludselige Forandringer ere farlige, og
 " Udfaldet meget uvist. Altid maa Lægen være ufor-
 " særdet, men fielden dristig; vi maae beredes og ledes,
 " ikke stødes eller drives til Sundhed".

Efter at Fors. har anført adskillige Exempler,
 hvori Mod og Sindighed vare blandede i det til Om-
 stændighederne passende Forhold, slutter han med
 nogle smukke Betragtninger S. 245, hvilke Rummet
 ikke tillader os anføre.

Det sidste Stykke i denne Samling er Sapphos
 Brev til Phaon fordansket efter Ovid. ogsaa, saa-
 vidt vi vide, af Hr. Assessor Jacobi. Denne frie Over-
 settelse er i de allerfleste Steder meget heldig. Hvem
 fiender ikke den kielne forelskte Ovid i dette Sted.
 S. 255.

" Vel er jeg ikke hvid; men Perseus sin Brud
 " fandt tækkelig, endskjøndt med æthiopisk Hud.
 " Den hvide Due tit den blaae sin Elskov klager,
 " Og sig den grønne Fugl med sorte Turtel mager.
 " Hvis en saa skion, som du, dig ene have bør,
 " Da ingen, ingen er, som Phaon vente tør (*)."
 efter i dette Sted. S. 258.

" Kom hid i denne Barin! o kom! — Mit Onskes
 Maal

" Er en, du ikke skal; nej, kun min Elskov taal!
 " Jeg skriver, og min Skrift en Taareflod udsetter.
 " See kun paa dette Sted, hvor fuldt det er af Pletter!
 " At! hvis du endelig dog vilde drage bort,
 " Du meer anstændig det dog kunde have gjort;
 " Kun sagt mig tvende Ord — et blot: Farvel, min
 Vige!

" Men du kan rejse bort og mig slet intet sige.

(*) Nulla futura tua est, nulla futura tua est. Ovid.

" Du tog en sidste Kys, hvor blandet Graad en flod,
 " Og tryk jeg frygted en det gramme Hierte-Stod.
 " Foragt og Uret blev din Afskeds Minde-Gaver;
 " Du end hukommer en det Elskovs Pant du haver.
 " Jeg intet sagde dig, og andet havde jeg!
 " Dog ikke kundet sagt, end: Phaon glem mig en!
 eller i dette? S. 261.

" Den Hule, som engang var vores Elskovs Scene,
 " Nu hænger rædselsfuld med hvasse, fæle Stene;
 " Skjøndt Phrygisk Marmor før var mindre kiært
 for mig,

" Jeg nu med Skrek den seer; thi Hulen sabner dig.
 " Den Lund, som over os sin vridig Skygge bredte,
 " Naar du ved Myrtes Rod dit kierte Lege redte,
 " Var med sin kiørlig Læe, saa tækkelig og kier.
 " Nu Lunden savner dig, den kold og rædsom er.
 " Kys kiendte jeg igræ hver Plet, hvorpaa du
 traadte,

" Hvor Græssets bøyet Top vor Levested forraadte!
 " Jeg Jorden savnede, hvor min Undløbne laae,
 " Og lod det matte Græs en Dug af Taare faae".

En af de største Vanstkeligheder, Overs. har havt
 at overvinde, har været i de alt for frie Steder, hvor
 Ovid meddeler sin Vellyst med al den Geilhed og Util-
 bageholdenhed, som han selv nød den. I disse Ste-
 der har det ikke været andet mueligt, end at Overs.
 is undertiden af Omhed for sine Læsers Orne, har
 maattet opofre noget af Originalens enten Endelighed
 eller Skionhed. I det mindste er det gaaet saa i det føl-
 gende Sted S. 257.

" Hvor let en Phaon da har kundet mig indtage,
 " Just i sin Ungdoms Vaar, saa skabt til at behage!
 " For Cephalus ham vel Aurora snapper bort! —
 " Hvis hin en røvet var, hun vist det skulde gjort.
 " Gif Luna synet ham, hun under Tausheds Love
 " Lod, for Endymion, den skionne Phaon sove.
 " End Venus førte ham til Himlen med sig hen;
 " Men Phaon er saa skion, og Mars er Skionheds
 Ven".

Forestillingen er her gandske skær og fordrejet,
 og Marsagen seer man, naar man holder Originalen der-
 imod. Desto fortreffeligere har han skildt sig ved et an-
 det Sted, hvor Originalen endnu er friere, og vi see ikke,
 hvorledes nogen skulde have udtrykt Ovids grove Vellyst
 med meer Fihed, end det er skeet i disse Linier
 S. 256.

" Jeg sang, det mindes mig (en Elsker mindes alt:)
 " Ved mangt et røvet Kys blev tit min Stemme
 qvalt.

" Du

” Du ogsaa roste den, — da var en nogen Pige
 ” I Sang og Kys og alt din yndte Sapphos Lige.
 ” Dog blev jeg mere fier, jo meer din Elskovs Blod
 ” I min oplukte Barm af Amors Fylde nød;
 ” Naar jeg med munter Skiemt midt under Blæden
 spogte,

” Hver Smil, hvert Øyefast vor Vellyst da forogte;

” Indtil i blandet Fryd vi begge daaned hen,

” Og for at døe paa nye kun leved op igjen”.

I den sidste af de derpaa følgende to Linier

” Sicilske Piger nu din Omsorg ene ere.

” Far, Lesbos da, far vel! jeg og Sicilsk vil være”.

havde vi Lyst at gjøre denne Forandring:

” Hvad gaar mig Lesbos an? jeg og Sicilsk vil
 være. (*)

og i Stedet for:

” En maae hans søde Ord fortrylle eders Øre!

” Alt hvad han siger kan, var Sappho vant at høre”.

vilde vi med en liden Forandring læse:

” En maae hans falske Ord fortrylle eders Øre!

” Alt hvad han siger Jer, var jeg og vant at høre.

Endnu et Par Steder ønskede vi forandrede, og vi ere
 forskrede, at Hr. J. med liden Møye skal kunne foran-
 dre dem. Det ene er disse to Linier S. 255.

” I flygtig Skionhed var Naturen mig umild;

” Men den erstattes dog ved Nemnets varig Ild”.

Ovid. lader hende sige:

Si mihi difficilis formam natura negavit,

Ingenio formæ damna rependo meæ.

Om end den flygtige Skionhed, som Sappho dog
 ingen Hader bør være af, kunde forsvares, saa er Nem-
 nets varig Ild et alt for tungt Udtryk imod inge-
 nium. Vi have forsøgt en Forandring, men føle vel,
 at den endnu ikke naaer til Originalens Lethed. Imid-
 lertid sætte vi den hid:

Naturens Brantenhed mig Skionhed savne lod,

Men Vittighed jeg fik for Skionheds Savn til Bod.

Det andet Sted er S. 259:

” End Charax ved min Sorg fremvoxer, Kræfter
 sanker,

” Han trodsig hid og did for mine Dine spanker.

Ordet fremvoxer vil ikke staae os an, og spanker er
 efter vor Smag enten ikke ædelt nok, eller for spøgfuldt
 paa dette Sted. Vi have iadtil videre forandret det
 saaledes:

Charax fryder sig, og ved min Qual faaer Kræfter,
 Gaar op og ned, og spodsk sit Øye paa mig hæfter.

Men Hr. J. vil selv let finde noget bedre; og vi ønske
 de, at han maatte lade sig opmuntre til at gjøre flere
 Forsøg i Ovidianske Efterlignelser.

Theodor Arnolds Grammatica anglicana & Danica
 concentrata. Eller Engelske og Danske
 Grammatika i et kort Begreb, hvori paa den
 tydeligste og letteste Maade vises den rette Udtale,
 og alle de nødvendige Grunde til at lære dette
 Sprog. Hvori tillige findes: I. En god Ordbog.
 II. Sædvanlige Talemaader. III. Engelske Idio-
 tismi. IV. Nogle venlige Samtaler. V. En
 talrig Samling af engelske Ordsprog. VI. Ly-
 slige Historier. VII. Moraliske Fabler. VIII.
 Et Brev om Sprog. og IX, om Titulaturer.
 Kiøbenhavn 1770. Trykt paa Heines Munn-
 og Fabers Bekostning, i No. 5. paa Børsen-
 Stor 638 S. 8.

I Engelske og danske Grammatiker i eet Aar burde
 være et Tegn til, at det engelske Sprog vinder alt
 flere Elskere iblandt os, dersom ikke ofte en for Publi-
 cum altid nyttig Emulation imellem Boghandlerne
 havde meer Deel i saadanne literariske Særstykker, end
 Sprogelsternes Trang selv. — Vi have sammenlig-
 net denne Arnoldske Grammatik med den af os nylig
 anmeldte Königske (*), og fundet dem i det Væsent-
 lige lidet forskiellige, det er, begge brugbare; dog synes
 os den Arnoldske at have nogle Fortrin frem for hiin,
 som endnu forsøge dens Brugbarhed. Derhen regne
 vi ikke den større Mængde af Regler om Udtalen i det
 Engelske Sprog, som gjør dette Kapitel i den Arnolds-
 ke Grammatik dobbelt saa stort, som det er hos König;
 thi det bliver vist, at den store Mængde af Regler i det-
 te Stykke meer forvirrer end veyleder, og at nogle saa
 Timers mundtlige Underviisning af en Sprogmeister
 gjør mere Nytte her, end den vidtløstige Afhandling.
 Men i Mangel af mundtlig Underviisning kan den af
 Arnold. S. 68. tillagte Praxis eller Kort Øvelse af
 den Engelske Pronuntiation, blive meget brugbar.
 Det samme maae vi sige om den S. 278. meddeelte
 Analysis over Herrens Bøn. Nogle Urigtigheder i
 Reglerne have vi ogsaa fundet hos König, som ere ret-
 tede af Arnold, S. Ex. naar König giver den Regel om
 Bru-

(*) Quid mihi cum Lesbo? Sicilis esse volo. Ovid.

(*) See Krit. Journ. No. 28.

Brugen af Dativus: "Pronomen it har altid Dativus Personæ efter sig, saa siger Arnold rigtigere S. 161: ". Pronomen it har Dativum personæ efter sig, snart med, snart uden to" o. s. v. — Ordbogen har det Fortrin for Königs, at det er Dansk og Engelsk, i Stedet for hiint er Engelsk og Dansk. Her finder man altsaa de danske Gloser først, hvilket for dem, som til Dvælske ville oversætte af Dansk paa Engelsk, er nyttigere, da de, som søge de engelske Gloser, gjøre best i at opkaste dem i et Lexicon. Arnolds Ordbog synes ogsaa at være fuldstændigere. I det mindste har han en større Mængde af Idiotismer og Ordsprog, end König. De tillagte Samtaler, lystige Historier og moralske Fabler ere ogsaa i en bedre Smag, end Königs.

Forsøg til en ufuldkommen Lovtale over den af Velgierninger mod det Almindelige Høystfortiente Mand Jens Jørgen Lindvig, holden den 8 Junii 1770 i Horsens latinske Skole af Oluf Slensburg. Overleveret til Trykken paa en Skønsons Bekostning. Kjøbenhavn, trykt hos Nicolaus Møller, Kongel. Hof-Bogtrykker. 1770. Stor 44 S. 8.

Forsøg til en Lovtale gaaer an, og langt bedre an, end Forsøg til Oversættelser, Udkast, og andet meer, hvortil denne Modetitel nu omstunder bruges. Men Forsøg til en ufuldkommen Lovtale bør ingen, end ikke en Skolediscipel, gjøre; thi det Ufuldkomne fortæner ikke at sættes Forsøg paa — Dog! Hvad ville vi meget opholde os ved Titelen, da vi ikke agte at kritisere Lovtalen selv, som, om den end var udført med mindre Held, end den virkelig er, var allerede roesværdig nok af sin Hensigt. Den Aigt fortiente i alle Henseender Horsens Byes og Skoles offentlige Velgiører, Kjøbmanden Lindvig, at hans Navn i Byens offentlige Skole blev ihukommet, og endskjøndt vi vel vide, at Skolens værdige Rector Hr. Magister Tetens ingen eller liden Deel har i Talen selv, saa bliver dog

Ballet af Materien og den unge Talers Opmuntring, en Ære for hans Skønsonhed og patriotiske Jver.

Den Kapital, som denne Mand har stienket til almindelig Brug, beløber sig i alt til 20000 Rigsdaler, hvoraf 6 fattige Discipler af Horsens Skole nyde 78 Rigsdaler aarlig Rente: En Gave, hvis Pris bør bestemmes, deels efter Skolens Lørv, der meer end den største Deel af vore andre latinske Skoler trænger til private Folkes Understøttelse, deels efter Tidernes Betskaffenhed, da dette Slags offentlige Gavnighed bliver alt mindre Mode. Den unge Taler har derfor Ret at sige S. 37. "O! hvilket rart Exempel, i sær i vore Tider, o! havde vi ikke beholdt en Deel af de fra den fordervede Religion udstammende og desto verre i de elendige Tider af en falsk Tillid til gode Gierninger, til offentlig Brug bortgivne Kapitaler, jeg frygter, Academier, Kirker, Skoler, Hospitalet og andre almindelig nyttige Stiftelser vilde alt for meget komme til at føle, at Kierligheden er meest kold i en Religion, efter hvis salige Lærdomme den meest burde brænde. En og anden Misbrug i en eller anden offentlig Stiftelses Forvaltning maa nu omstunder tiene til at undskylde Hierternes Lunkenhed, og de vor Alders herskende Laster, der ikke taaler saa meget at blive tilovers til almindelig Nytte. Har de, som forsynet betroer anseelige Midler frem for andre, tillige Børn, som deres samlede Guds Skal tilfalde, maa det tiene dem til Undskyldning, i hvor slet og intet giældende den end er, naar den rettelig betragtes; thi paa samme Grund maatte al Godgiørenhed imod Fattige ophøre, og i saadan Tilfælde maa det billigen hede, som en retsindig Mand forud sagde: Vil mine Børn blive dydige, har de, foruden det jeg giver bort, saa meget, at de ey behøver meer; Vil de blive udydige, er den tiende Deel deraf meer end for meget. Jo rarere derfor de Exempler i vore Tider ere, der ved anseelige Gave-Breve antage sig det Almindelige, jo vigtigere er det, at de faa til Opmuntring for andre paa det høytideligste erindres". Ja! vigtigt er det; og de Skolelærere kunne ikke undskyldes, som forsomme denne Erkiendtligheds Pligt imod deres Skoles offentlige Velgiørere.

Uargangen af disse Blade koster:

3 Kjøbenhavn,
8 Mark.

Stælland og Lolland.
9 Mark.

Sjæhn.
9½ Mark.

Jylland og Holsteen.
10 Mark.

Kiøbenhavnſke Kongl. privil. Adressecontoirs
Kritiſke Journal.

No. 38 og 39. ————— 1770.

Den almindelige Naturhistorie, i Form af et Dictionaire, ved Valmont de Bomare, Demonstrateur d'Histoire naturelle &c. Oversat, forøget og forbedret af H. von APHELEN, Prof. Philos. Siette Tome. Kiøbenhavn. 1769. Trykt hos E. L. Borup, boende i store Helliggeistsstrædet. Stor 614 S. 8.

Denne Deel indeholder Bogstaverne O. W. O. R. De vidtløftigste Artikler ere: Orm, Otterslange, Østers, Papegoi, Planet, Plante, Platine, Polyp, Ovæg, Ræv, Keen, Rokke, Rotte, og de meest forsøgede: Odder, Orred, Orn, Patater, Oveite, Ovikketield, Ræv, Ravn, Keen, Regnorm, Roe, Rosmuld, Rødarve, Rør. Vi ville efter vor Maade forelægge vore Læsere en og anden Artikel, hvoraf de kunne gjøre sig et nogenledes Begreb om det meget brugbare, som de ogsaa i denne Deel forefinde.

Under Artiklen Orkan gives denne gysefulde Beretning om en Orkan, som i Aaret 1756 fordærvede en Deel af Den Martinique. "Hr. de Chanvalon giver, i hans Voyage à la Martinique, en Beskrivelse paa en Orkan, som fordærvede endeel af denne Ø den 12 September 1756. Udslagelse og Dod geleidede denne Orkan; dens Spor lignede Ildens; alting blev vorte, hvor den soer frem, og denne Forandring var ligesaa hastig som skræffelig. Husene bleve med eet omkastede; deraf blev intet tilbage, uden allevegne adspredde Levningsger. Træer, maaskee ligesaa gamle som de Franskes

Colonier paa denne Ø, og hvis græffelige Lykkelse havde til den Tid trodsset alle Elementernes Anfald, bleve oprykte med deres Rødder, og gandske omkastede; de som stode faste nok i Jorden, og gjorde Modstand, bleve brækkede som svage Rør, alle Slags Plantninger bleve ødelagde og omkastede; Græsset selv blev nedtrykt og borttørret som om det var brændt; i hvor man vendte Øynene, saae man paa alle Sider Sprækker og Huler paa Høynes Bakker og Brinke, forarsagede ved Jordens Styrning, som Trærnes Fald og Regnens Skybække traf med sig. Hvo skulde ikke gysse ved at see de forhen stedse grønne Steder blottede i et Øyeblik ved en usynlig Haand! Vinterens kysende Syn fulgte med eet paa Forarets Yndigheder; Jorden blev rystet eller skialv under Fødderne; det var næsten ingen Dag formedelst en Mørkhed, som bedækkede den gandske Himmel, og som forestillede overalt Rattens stræksomme Billede. De forbausede Dyr søgte paa alle Kanter Skiul eller Læe for Luftens fufende Anfald, som gvalde et stort Antal af dem: Man saae allevegne Skræk og Beskrættelse: den fordærvede Natur syntes at røre ved sit Endemaal; og i denne Haandvending, hvor alting var tavst af Forsærdelse, lod Vinden allene sig høre som Torden. Man saae tillige paa Havet et Drøvelses Syn af alle de Ulykker og Skader et Stormvejr forarsager; Stranden og Havet vare bedækkede med Skibsvrag; de knusede og af Trapsø eller Brothølger slagne Fartøyer dreve allevegne omkring tillige med Lemmerne og de forslagne Kroppe af de ulyksalige Mennesker, som vare bleve Havets Slagtoffere. Hr. Chanvalon, som var Vidne til denne Ulykke, siger, at hans Bolig leed samme Waade, og at denne Udfoldning er ikke overdreven eller gjort fælere af Sorg".

Under Artiklen Perlemor, læser man vor Landsmands Stenons Mening om Perlernes Oprindelse, og en omstændelig Beretning om Perlefiskeriet, hvoraf vi ville anføre noget: "Efterdi Østers ere gemeenligen paa Havbunden, hvor de sidde faste paa Klipper ic., nedstige Fiskere, som fra deres Ungdom ere vant til at dykke og at holde deres Ande et Korters Tid og under tiden en halv Time; disse Fiskere, siger jeg, nedstige i Havet udi en Kurv (a), hvortil er fæstet en stor Steen, der vejer omtrent 30 Pund. Naar de ere komne derned, stode de med et Jern-Redskab, hvormed de ere forsynede, Østersskællene af Steenene og Klippernes Spidse; saasnart de have fyldt Kurven, give de deres Staldbrødre et Segn ved at rykke i Snoren eller Rebet, som er bunden fast i Kurven, og hvorved de strax optrækkes. Endskiøndt disse Dykkere nedstige til mere end 60 Fods Dyb, thi jo dybere Vand, jo fuldkomnere Perler, sig de dog, at der er ligesaa lyst som paa Landet. Disse Fiskere ere udstedte for store Farer; thi foruden den Bøve at sænke sig saa dybt ned i Havet, at blive fasthængende nogensteds paa ujevn Havbund og om i fremstaaende Klipper, at lemlæste sig, eller og at slaae sig ihjel ved at falde paa nogen Steen, at besvime af Mangel paa Luft, staae de desuden Fare for at opsluges af Hayerne".

"Saasnart Østersskællene ere optrukne af Havet, spreder man dem ud for Solen og bier indtil de aabne sig af dem selv for at kunne faae Perlerne ud uden at gjøre dem Skade. De ere af forskiellige Farver, hvide, guulagtige, grønagtige og sortagtige. Den hvide Farve synes at være den meest naturlige. De blyefarvede Perler findes ikke uden i Afrika, hvor Havbunden er meget mudret og dyndig. Den guulagtige eller grønagtige Farve kan komme deraf, at da Fiskerne sælge deres Østers Dyrgeviis, og Kjøbmændene bie undertiden et Par Uger indtil de aabnes af dem selv for at udtage Perlerne, tabe en deel af dem deres Vand (b) eller Glands i denne Mellemtid, fordærves, blive stinkende, og give Ud-dunstninger, der farve Perlerne, som de indholde. Jo smukkere Skallenes Perlemor er, desto skønnere

(a) "Andre sig, at de have den bunden til deres Arm; og at i Amerika bruges slet ingen

ere og Perlerne. Perlens Størrelse svarer og til Dyrets; den violetgraae Pintade giver og Perler af samme Farve; men disse ere meget rare. Iblandt de Perlemor-Østers, som man fisker, ere mange, hvori ere ingen Perler. De Aaringer meget Regnvejr falder ere bedst til Perlesangst: man har gjort denne samme Jagttagelse i Henseende til de skotske Perler og dem, som falde i Loftringen".

"I Norge findes Perlemuslinger i adskillige Elve og Bekke, helst paa Rigets vestre Kant, og besønderligen i Christiansands Stift, hvor Perlesangsten er under kongelig Hævd og tilhører Dronningen; en Musling kan undertiden have flere end en Perle, enten alle gode eller og nogle af dem; de fleste Muslingeperler ere rødbrune, mange hvidagtige og graaeladne, nogle ere sorte, men den mindste Deel er af det rette Vand (Glands) Naar Muslingen staaer paa en Bund, hvor Vandet løber hafigen, er den altid guulagtig paa Skallen, men paa en mudrig Grund, og hvor Vandet ligesom staaer stille, er den sort. Man kan alligevel ikke sig at Grundens og Skallens Farve ere Aarsag til Perlernes bedre eller slettere Egenheder, til deres meer eller mindre Størrelse og Antal. Man kan aabne Muslingen uden at dræbe den, ligesom den og kan leve efter at Perlen er taget ud, Perlen findes oftest i den bageste Ende af Skallen; de som undertiden findes i den foreste Deel, ere alletider flade paa den Side, der vender til Skallen, hvoraf man kan gjøre den Gissning, at Perlens Materie har engang været blød, og er bleven fladtrykt af Fikken, naar den kryber ud ved denne Ende. Muslingerne kan ikke give Perlerne fra sig, det maa skee med Vold, og naar man engang har taget Perlen fra en Musling, faaer den siden ingen flere".

Perleskællene ere ikke mindre mærkværdige. Perleskællene afvige mindre fra Muslingerne ved deres Skæls Størrelse, end ved visse Traades Finesshed

Kurve, men at Negerne tage allene saa mange Østers af Gangen, som de kan holde under Armene og i Hænderne, ofte tage de og en i Munden".

(b) "Perlefiskere kalde Perlernes Glands Vand."

hed og Tal, hvilke ved at fæste dem til Sklippen, holde dem i en stadig Stilling, fornemmeligen i Stormvejr, og tiene dem desuden til at trække Mudder. Disse Traade eller Skæl-silke, hvorom skal tales her neden for, ere, siger Roudalet, i Forhold mod Muslingernes, ligesom den fineste Hør imod Blaar. Réaumur siger, at dette Spind er ikke meget mindre fint og smukt end de Laver Silkeormene spinde; derfor kalder han og Perlestiællene Havets Silkeorme. I Palermo gjør man deraf Stoffer og mange andre smukke Ting: disse Traade, som paa Corsica kaldes Perlemorhaar, (poil de nacre), ere hele Fiskeriets Formaal og blive til et Silke, som er beqvemt til adskillige Fabriker. Der udfordres et anseeligt Tal af Perlestiælle til et Par Strømper Silke: intet ligner og dette Spinds Smukhed, som er særene i sit Slag: det er saa fint, at man kan uden Nøve indslutte i en Tobaksdaase, af maadelig Størrelse, et Par Strømper, som er gjort deraf. Aar 1754 overrakte man den nu afdøde Pave nogle Par af disse Strømper, som, uagtet deres yderlige Finhed, bevarede Benene for Kulde og Heede. I Larento og Palermo seer man en Mængde Manufacturer, hvori disse Skaldyrs Silke forarbejdes".

"Fisken sig, at, for at faae disse Skæl fra Bunden, maae man afrykke denne Traadduff. I Toulon fisker man dem paa femten, tyve, og meere end tredive Fods Dyb under Vandet, med et Instrument kaldet Crampe, som er et Slags Jerugaffel, hvis Grene staae lodrette med Skaftet, hver Green er omtrent otte Fod lang; imellem dem er en Nabning af sex Tommer paa det Sted, hvor de ere meest adspredde; Skaftets Længde er indrettet efter det Dyb, hvor man vil søge dem; med dette Redskab, som har et Slags Lighed med de Norske Fiskeres Rudejern, griber man dem, river dem løs, og tager dem op. Silkeduffen gaaer umiddelbart ud af Dyrets Legeme: den gaaer ud af Skællen giennem den Side, hvor den staaer lidt aaben, omtrent fire eller fem Tommer fra Toppen eller Skællens Hvirvel og Spids hos de store Perlestiæl".

"Hos de Franske Kyster findes intet toskalled Skaldyr saa stort som Perlestiællen. Perlestiællene, som findes i Norge, Grønland &c. ere oprigtige Muslinger, Solnørelven paa Søndmør er, siger Hr. Strøm, meget rig paa Perlestiæl, saa at Bunden er paa mange Steder ligesom skult af dem, men

Perlerne deri ere ikke af nogen synderlig Betydning. Elven i Horridsdalen holdes der for at give de beste Perlestiæl. I de Grønlandske Perlestiæl ere Perlerne ikke større end Knappenaalshoveder (a). Af alle Skaldyr, siger Réaumur, (Mem. de l'Acad. des Scienc. 1711, pag. 216; og 1717. pag. 177. og følgende,) synes denne Skæl meest beqvemt til at opløse Perlernes Dannelse; den giver af sig mange Perler af forskjellige Farver".

Den Artikel Plante er i sær vidtløstlig. Man faaer her en alfabetaisk Fortegnelse paa Planternes forskellige Deele, de dertil brugelige Ord o. s. v., ligeledes en alfabetaisk Fortegnelse paa de i Lægekunsten brugelige Planter, hvori deres Hevednytte i Lægekunsten forklares efter Jussieu. Denne Jussieu dommer ellers selv saaledes om Planternes Medicinske Dyrer S. 279. "Det er forunderligt, siger Hr. Bernhard de Jussieu, at, iblandt det overvættede store Antal Planter, hvis Navne og Særkiender ere kundbare for Botanisterne, der kun gives et lidet Tal, om hvis Dyrer man er ret forvissat: visselig, man kan ikke forlade sig paa de Samles System for at opdage eller for at forsikre sig om Planternes Dyrer: det fornemste af deres Theorie bestod i forborgne Egenstaber og Begrebe, der vare ligesaa ubestemte som Hedens og Kuldens, det Torres og Sugtiges, det er ikke at undres over, at de have kun gjort liden Fremgang med saadanne Grundregler. Man har forladt dem for at antage mere farlige Fordomme: man har troet at finde i en Plantes Figur og Førelse, eller Maade at bære sig, i dens Farve og andre tilfældige Egenstaber, en Slægtlighed med forskellige Dele og Vædsker i det menneskelige Legeme. Denne formeente Lighed og andre ligedanne Begreb, saasom Samtræk eller Sympathie vare de eneste Bepvisere i de Undersøgninger, som man gjorde, og den eneste Aarsag man gav for Planternes og andre Lægemedelers Virkning. Disse Lærebygninger havde den samme Skæbne, som de første, og man kiendte først det latterlige derved paa den Tid da man begyndte at ikke grunde Fornufts slutningerne uden paa Erfaringer og Bepvis, fremhæ-

H h 2

(a) "See mere om Perle-Muslinger oven for under "Perlemor".

hendtede af Naturen selv: men man hastede alt for meget med at legge Grundvolden til Lægekunstens Theorie paa de faa Forsøg og Erfaringer, som man havde; man vilde forklare alting ved de syrlige og alkaliske Grundvæsener, man søgte at opdage deres Natur ved at opløse forskiellige blandede Legemer. Den Held man havde i visse Mineralier, gav Anledning til det Anslag at forsøge om man ved at opløse Bjerterne, ikke kunde finde, formedelst de forskiellige Slags de gave af sig, hvori deres Dyrer bestode, og hvorpaa de berøede. Hvis Fremgangen havde svaret til Forventningen, da havde man havt et sikkert og haandgribeligt Middel til at opdage de ubekjendte Kræfter hver Plante kunde indeholde, men til al Uheld fik man de selvsamme Grundvæsener af fiorten hundrede Planter, som man opløste, og ved dette Middel fandt man ikke nogen Forskiel imellem de sundeste og giftigste i Henseende til hvad man fik af deres Oplosning".

Under Artiklen Ovæg vil man finde mange bekjendte Ting, men som dog ikke mindre skulde behøge. Vi lade os nøye med følgende Extract. "Studen er, efter Buffons Anmerkning, ikke saatielig til at bære Byrder som Hesten, Asenet, Kamelen o. s. v. Dens Legeme og Lenders Skikkelse viser det; men Halsens Tykkelse og Skuldrenes Brede tilkiendegiver noksom, at han er beqvem til at trække og bære Aaget. Det er og paa denne Maade at han trækker meest fordeelagtigen, og det er sært, at dette Brug er ikke almindeligt, og at i hele Provindsen nøder man ham til at trække efter Hornene. Den eneste Aarsag, som man har kunnet give mig derfor, siger Buffon, er, at man da kan anføre ham lætteligen. Studens Hoved er meget stærkt, derfor kan han trække temmelig godt paa denne Maade, men alligevel med mindre Fordeel end naar den trækker med Skuldrene eller Bopladene. Han synes at være just skabt til at trække Ploven; hans Legems Massa, Bevægelsers Langsomhed, lave Been, Stilhed og Saalmodighed under Arbejdet, synes at bidrage til at gjøre ham beqvem til Agrenes Dykning, og mere oplagt, end noget andet Dyr, til at overvinde den bestandige og altid nye Modstand Jorden gjør imod hans Kræfters Brug. Hesten, endskiønt den maaskee er ligesaa stærk som Studen, er dog mindre beqvem til dette Brug; den er alt for høybeenet, hans Bevægelser ere for store, for hastige, og desuden bliver han lætteligen utaalmodig og fiød.

Man berøver ham derved al sin Smidighed og Letthed at bevæge sig, al den Yndighed, som sees i hans Kropps Førelse og i hans Gang. Alt dette taber Hesten for Ploven, hvortil udfordres mere Bestandighed end Hidsiighed, mere Tunghed end Hastighed, og mere Eftertryk end Bevæg. Evne".

" Studens Farve er ulige ligesom hos andre tamme Dyr, ikke desto mindre synes dog den rød-blakke Farve og den sorte at være meest almindelige; jo rødere den er, jo høyere skatteres den. Man sætter og Priis paa den sorte Farve hos Stude; man paastaer, at de brunrøde Stude vare længe; de brune mindre, og blive hastigen fiøde af Arbejde; at de graae, abildgraae og hvide due ikke til Arbejde, men ere allene gode til Staldstude; men hvilken Farve Studenes Haar end og have, bør de være glandsende, tykke, og bløde at føle paa, thi hvis de ere haarde under Haanden eller og tynde, har man stor Formodning til at tænke, at han skader noget, eller at han i det mindste ikke er af en stærk Natur".

" En god Plovstude bør hverken være for seef eller for maver: han bør have et kort, firkaaren Hoved, store, vel laadne, og brav jerne Øren; Hornene stærke, glandsende, maadelig store; en bred Pande, store, sorte Øyne, tyk og stump Nule, vel aabne Næseborer, hvide og lige Tænder, sorte Læber, tyk eller lakked Hals, fede og drøye Skuldre, bredt Bryst; Doglæppen hængende ned paa Knæerne, brede Lænder, en rumlig og nedfaldende Bug, store Svanger, lange Hofter, tyk Kryds, tykke og seene stærke Been og Laar, en lige og fuld Ryg, Rumpen hængende ned til Jorden, og besat med tykke fine Haar, Fødderne faste, med en grov og haandløs Hud, samt høye Muskler, Kloven kort og bred. Den maa og være smkindet for at kunne lætteligen føle Braadden, lystre vel Røsten, og være vel afrettet; men det er kun lidt efter lidt og ved at begynde i Tide, at man kan vænne Ørene villig til at bære Aaget og at lade sig lætteligen regiere".

" Fra den Alder af to, halvtredie og tre Aar, maa man begynde at tæmme den og vænne den til Aaget: hvis man bier længere, bliver den ulærvillig, og ofte utæmmelig. Saalmodighed, Lemfældighed, ja endog Kiertejn, saasom Klapping og Strognung, ere de eneste Middeler, som man maae bruge; ved Magt og stet Behandling skulde den affrækkes derfra for altid;

tid; derfor maa man gnide, stryge og flappe ham, give ham, fra Tid til anden, kogt Byg, stødte Bøner, og anden saadan Føde, hvorefter den er meest lysen, alle blandede med Salt, som han gierne gider have. Paa samme Tid binder man hans Horn ofte; nogle Dage efter spænder man ham for Naget, og lader ham trække Plougen med en anden Stud af samme Størrelse, og som er allerede afrettet. Man bærer Omsorg for at spænde dem sammen hos Høehækken, at drive dem samlede paa Græs, for at de maae kiende hinanden og vænne sig til at kun have fælles Bevægelser. Man maa aldrig i Begyndelsen bruge Braadden (Piggen), den skulde kun giøre Studen mere uvillig. Man bør og spare ham, og kun lade ham arbejde smaa Ryg af Gangen; thi denne nye Begynder matter sig meget saa længe han ikke er afrettet, og formedelt samme Aarsag skal man paa den Tid give ham rundeligere Mad end ellers".

"En Stud bør kun trække Ploug fra tre indtil ti Aar: man gjør vel at man tager den da fra Plougen for at fede og sælge den; Kjødet skal da blive bedre end om man biede længere. Man kiender dette Dyrs Alder paa Tænderne og Hornene. De første Fortænder skal falde om ti Maaneder, og andre mindre hvide, men bredere Tænder, komme i deres Sted. Naar han er tretten Maaneder udfalde de Tænder, som ere hos de inderste, i hvis Sted ligeledes komme andre; i den Alder af tre Aar fornøyes alle Fortænderne: da ere de lige, lange og temmelig hvide; efterhaanden som Studen tiltager i Alder blive de ulige og forte. Tyren og Køen have disse Merker fælles med hverandre".

Man finder under samme Artikel en egen Afhandling om Dvæghygen.

Efter alt det man har hørt og læst om Ræven, vil man dog uden Tvivl ikke finde Mishag i at læse følgende Buffonske Beskrivelse paa dette snedige Dyr. "Dette Dyr slaaer sit Qvarteer i Skovbreddene, for at være i Nærheden hos Bøndegaarde og Byer, han hører paa Hanens Galen, Hønsenes Skrig og Røglen, endskjøndt langt fra, fornøyer han sig dog allerede over hvorledes de skal smage ham; han iagttager med Skionsomhed den beleylige Tid, forborger sit Anslag og sin Gang, glider sig, slæber sig frem, ankommer, og hans Lykkefrisi slaaer hamielden feil. Hvis han kan springe over Gierderne eller krybe der

under, spilder han intet Øyeblik, ødelægger og dræber alt hvad han finder i Hønsesgaarden, hvorefter han forsøyer sig bort i al Stilhed, fører med sig sit Kød, som han skjuler under Mussen, eller bær ind i sin Kule: nogle Øyeblik efter kommer han igien at søge et andet Kød, som han ligeledes fører med sig og skjuler, men paa et andet Sted; derefter den tredje og fjerde Gang indtil at Dagen eller Bevægelsen af Hønsens Fokl advarer ham om at han maa forsøye sig bort uden at komme igien. Han bær sig ligeledes ad paa de Steder, Fugle fanges i Skove, saasom med Snarer o. s. v. hvor han forekommer Fuglesængerer, ved at passe paa tidlig om Morgenen at besigte Snarerne og Limstængerne, hvorfra han udtager deri fastsidende Fugle, som han nedlægger paa forskellige Steder, fornemmeligen hos Børbredde, i Hjulspor, under Mussen, hvor han lader dem undertiden forblive to eller tre Dage, og veed gandske rigtigheden at finde dem igien, naar han har dem nodig. De unge Hareer jager han efter paa Sletten, griber undertiden Haren i hans Løve, og naar de ere saarede, gaae de ham aldrig glip; han opgraver Kaninerne i Kaninbjergene, opsøger Nagerhønsenes, Bagtlernes Rede, tager Moderen paa Egene, og ødelægger en græffelig Mængde smaat Wildt. Dersom Ulven gjør Bonden mere Skade, gjør Ræven derimod Edelmanden mere Forsang".

"Man siger at to Ræve slaae sig undertiden sammen til Hare- og Kaninjagt. Naar en Ræv forsøyer sit Wildt, bievæffer eller kaver han ligesom en Brokthund; paa samme Tid har en anden Ræv filllet sig paa det Sted, hvor Wildet skal forbi, eller ved Bredden af Kulen, hvor den forbliver, indtil det kommer, og at han kan overfalde det. Man siger, at Ræven skiller sig ved sine Lopper, ved at gaae ud i Vandet lidt efter lidt, først Bagdelen, og da Lopperne søge altid meer og mere frem ad indtil Enden af Rævens Snude, dukker han Hovedet hastigen ned i Vandet og bliver dem saaledes qvit; andre legge til, at han holder en Lok Mussen i Munden, og at naar Lopperne, som flye for Vandet, ere komne derhen, slipper han Mussen med Lopperne".

Vi ville endnu til Slutning anføre en liden Liste paa de heldige nye Ord, hvormed den flittige og indsigtsfulde Hr. Overs. endog i denne Tome har søgt at berige vort Sprog. Saadanne ere: Elsker (ärtlich), Almeenart (genus), Særslag (species)

Tilkanter (facettes), Livsmit (Taille), Spidsrudet (rhomboidalst) Goldmaterie (Substant), Gienstramning (ressort), Hverkensalt (sal neutre), Trangbod (ressource), Seyergild (victorieux), og andre flere.

Historisk Dag-Register over den Stormægtigste Monarks Kong Friderich den Fierdes for-
dum Konge til Danmark og Norge &c. Høylø-
ligst Iuhommelse, fornemste høyprikelige Lev-
nets og Regierings Begivenheder og Til-
fælde, fra hans glædelige Fødselsdag den 11
Oct. 1671, indtil hans sørgelige Dødsdag den
12 Oct. 1730. Hvorhos er tilføjet en Be-
skrivelse over de historiske Medailler, som
ere slagne ved adskillige Lejligheder. Op-
sat og forfattet af Andreas Bussæus og for-
meret saavel med et Tillæg af Medailler, som
med en Beskrivelse over høystbemeldte Kon-
ges Mynter. Kiøbenhavn. 1770. Trykt og
forlagt i det kongelige Universitets Bogtrykkerie
af Sal. N. H. Godiches Efterleverse, og
findes hos hende til Kiøbs. Stor 395 S. 8.

Der ere nogle Omstændigheder ved dette historiske
Dagregister, som synes os vigtige nok til at
ønske nogen nærmere Oplysning om dem, for
at kunne antage dette Skrift med al den Tillid og
Troværdighed, som et Skrift bør have, der indehol-
der saa gode Materialier til en af vore store Kongers
Historie. Saadanne Omstændigheder ere disse: Paa
hvad Tid Skriftet er forfattet af Bussæus? Igien-
nem hvilke Hænder det er gaaet, inden det er kom-
met i Udgiiverindens? Hvorledes det gaaer til, at
Originalen, som Fortalen beretter, er opsat paa
Tysk, da det er vitterligt, at Borgemeister Bussæus
var en indfødt Nordmand, og ikke begribeligt, hvad
Aarsager han kunde have til ikke at betiene sig af sit

Moderemaal i sit Dagregister? Men naar nu Ori-
ginalen fandtes opsat paa Tysk; burde da ikke den
tydske Original været udgivet først, og den danske
Oversættelse siden, eller i det mindste begge tillige?

Det som alligevel bør gjøre Læserne rolige mod
de Tvivlsmaal, som kunde opstaae angaaende dette
Dagregisters Paalidelighed, er, at vor store Historie-
kyndig "Hr. Etatsraad og Geheime Archivarius Lan-
gebek har," som Udgiiverinden beretter, "paataget sig
"den Umage at giennemlæse og revidere Skriftet, som
"og i andre Maader været behjælpelig i at see det
"bragt til den mueligste Fuldkommenhed". End-
skjønt vi have Aarsag at troe, at denne Giennem-
læsning og dette Estersøn ikke har strakt sig vide-
re, end maaskee til at sammenligne Oversættelsen
med Originalen, og besørge den førstes Rigtighed.
Thi dersom Hr. Etatsraad Langebek havde havt fuld
Magt over Haandskriftet, skulde han vel ikke ladet
den eventyrlige Fortælling staae, eller gaae uden
Anmærkning, som forekommer S. 48. om den "to-
"hundrede pundige Bombe, som blev kastet ind igien-
"nem en Stykport paa Viceadmiral Schinkels Skib,
"men af en behiertet Mariner blev dæmpet med hans
"Kiøl og Røveklæder"; thi saaledes falde Bomber
ikke: og det som sammesteds fortælles, at 6 til 7
fiendtlige Krigsskibe kom i en stærk Brand, ved det
at en Bombe sprang i et dansk Skib, som ikke selv
kom i Brand, er alt for sælsomt og latterligt. Han
skulde vel ogsaa have forandret de skrændende Udtryk,
hvor med vore Egnes Bedrifter ofte fortælles, og de
ydmygende og haanlige, hvori der undertiden tales
om Fienden.

Somme Urigtigheder forekomme i sær i de De-
tailler, som anføres om Krigsoperationerne til Søes;
hvoraf vi ville anføre nogle, som en velbekendt Mand,
der selv har havt Deel i de her beskrevne Søetoge,
har havt den Godhed at optegne os, og som vi haa-
be kunne blive brugbare ved den tydske Udgave, som
Forlæggerinden lover.

S. 137. Efter de Ord: under den svenske
Admiral Sparres Anførsel, burde staaet: Og da
de Svenske, som kom for Vinden ned til de Danske,
vare komne dem paa Skud nær, saa begyndte den
Svenske Avantgarde, som var de Danske nærmest,
at skyde nogle enkelte Skud, (i Stedet for hele Chor
og en forfærfelig Skyden i nogle Timer) paa dem:
Men da de saae, at de Danskes Avantgarde var
kommet

kommet saa høyt op under Vinden, at den kunde dubblere dem, saa vendte de bort fra dem, endskiøndt de vare 5 Skibe stærkere end de Danske.

S. 138. I stedet for den usandsfærdige Beretning i Paragraphen af 20 Julii, nemlig, at den hele Svenske Flaade bestod Admiral Sehestedt forgieves, skulde staaet: d. 20 Julii kom den hele Svenske Flaade for at angribe Viceadmiral Sehestedts lille Flotille, men som den allerede var kommen saa langt ind paa Grundene, at den Svenske Flaade ikke kunde række den, saa gik de med usorrettet Sag tilbage.

S. 140. staaer: at Zench indjagede Viceadmiral Sehestedt for Straalsund; skulde staae: at Viceadmiral Sehestedt indjagede Zench for Straalsund.

S. 141. staaer: en var besat med 28 hele Kartover; skulde staae: 2 vare besatte med halve Kartover.

S. 175. staaer 30 Krigsskibe, skulde staae: 3 Krigsskibe.

S. 212. Kabytten af Tordenskiolds Skib blev ikke affkudt, thi hans eget Skib var ikke med i Angrebet, men laae ude i Strømmen med flere Skibe: Men om det og saa havde været, saa er en Kabyttes Afkydning ingen Ting for at ophæve en Angreb. Han efterlod og ingen Kanoner, men nogle saa Haandmorderer paa den omtalte De; og mistede ikke et eneste Skib eller Fartøi ved denne Angreb. Angrebet, som reedte Elfsborg saa til den første Dag, at den ikke kunde skyde et Skud mere, blev ikke af anden Marsag ophævet, end at de Svenske om Natten havde faaet et Batterie opkastet paa Hissingen, som laae tæt lige over for Elfsborg, hvorfra de, saavel som fra Elfsborg om Morgenen, anden Dagen, begyndte at fyre paa de Danske, saa at de laae i en dobbelt Ild.

S. 213. staaer: at Kongen kom hjem fra Norge, og det er vel i visse Maader sandt; men i et Dagregister burde jo vel have staaet, at Kongen paa sin Rejse fra Norge tog først til Marstrand for at bese den, og gjorde Tordenskiold til Viceadmiral, og behængte ham med sit Portrait, som han laante fra Kammerherre Gabel, som var med ham.

At et Dagregister indeholder nogle mindre betydelige Efterretninger, forstaaer sig selv. Man fin-

der Optegnelser her, som tiene til intet videre, end maaskee at fylde i en vis historisk Almanak.

Beskrivelsen af de Medailler, som henhøre til Kong Friderich III. Historie, er meget omstændelig; og den unævnte Medaille, Elsker, som af sin Samling har forøget den med et Tillæg, og tillige beskrevet samme Konges Mynter, har ikke gjort lidet til at forhøje dette brugbare Skrifts Værdie. Ved enhver Medaille og Mynt er Vægten angivet.

Da Hans Kongelige Høyhed Arve Prinds Friderich i Christiansborgs Slots Kirke den 8 April 1770 som var Palme, Søndag, offentlig igientog sin Daabes Pagt, blev i den Anledning følgende Tale holden, som efter Befaling til Trykken leveres af L. Harboe, Biskop over Siellands Stift. Kiøbenhavn. 1770. Trykt og findes tilkiøbs hos Nicolaus Møller, kongl. Hof-Bogtrykker. Stor 43 S. 4.

Den af Hans kongelige Høyhed selv valgte Text er taget af 1 Joh. V. 20. Vi vide at Guds Søn er kommen o. s. v. Deraf betragter Hans Høyærværdighed: Guds og vor Herres Jesu Christi Erkiendelse, hvorledes den for en Christen er I.) Høystvigtig II.) Høystsalig. Vigtigheden forklarer Hr. Forf. af denne Erkiendelses høye Oprindelse, og af dens vigtige Indhold; og Saligheden finder han i de Ord af Texten: Vi ere i den Sande, nemlig i hans Søn Jesu Christo.

Efter Talen følger et kort Indhold af de Sandheder, som Prindsen offentlig besvarede, hvorefter hans Høyærværdighed giver det Vidnesbyrd: "At Hans Kongelig Høyhed aldrig har bunden sig til Ord; men den gode Guds Aand, der uddeler til enhver i Besonderlighed, eftersom han vil, har benaadet vor dyrebare Prinds Friderich med den rare Gave, der tillige kan bære Vidne om hans Indsigt i Sandhederne, og den Forstand hannem er givet, at han bestandig med egne og til Sa-

"gen

” gen sig nogle passende Ord forklarede de Spørgs-
 ” maale, som bleve forelagde”. — Efter at Prind-
 sen havde besvaret de i Confirmations-Forordningen
 anbefalede Spørgsmaale med et lydeligt Ja, blev
 Høysfamme ved at aflegge følgende rørende Løfte,
 hvilket med Prindsens egen Haand skrevet og under-
 skrevet, Hr. Biskopen har faaet Tilladelse til her at
 indrykke, og hvilket vi ville meddeele i samme visse
 Forskring med hans Højrærdighed, ” at mange
 ” vil opvækkes — at prise Gud for den Naade
 ” Høysfamme er skienket, og tillige at paakalde han-
 ” nem der holder Love evindeligt, at hans Hierte maae
 ” være fast med ham, og blive bestandig i hans Pagt
 ” indtil Enden”.

” Ja! jeg lover,” sagde Prindsen, ” for Guds
 ” Ansigt, som kender alle Ting, og for denne Me-
 ” nighed, som haver hørt min Bekiendelse, at jeg
 ” vil blive ved den hellige Lærdom, og ved Guds
 ” Naade følge den alle mine Dage.”

” Overbevist om, at Gud er til, og er min
 ” Skaber og Overherre, veed jeg, at ham tilkom-
 ” mer af mig den høieste Lydighed og Kierlighed.

” Overbevist om den hellige Skrifts Gudsdom-
 ” melighed, veed jeg, at denne Bog er den eneste,
 ” som kan gjøre os vise til Saliggjørelse ved Troen,
 ” som er i Christo Jesu.”

” Ja ham, Guds Søn, vor Megler, bekien-
 ” der jeg, og ved Guds Naade stedse skal bekiende,
 ” som den eneste Aarsag til Saliggjørelse for mig og
 ” alle som troe og lyde ham.”

” Hans Forbøn er min Tillid. Og Menig-
 ” hedens Bøn vil jeg udbede mig, at Gud krafti-

” gen vil styrke mig til at holde, hvad jeg har lovet:
 ” at blive i den Sande, i hans Søn Jesu Christo,
 ” som er den sande Gud og det evige Liv.”

Af den Tiltale til Prindsen, hvormed denne
 hellige og høytidelige Handling blev sluttet, kunne vi
 ikke undlade at anføre følgende eftertrykkelige Sted
 S. 34. ” De have, og vil vist nok erfare mange listige,
 ” mange mægtige Fiender, hvis Attraae det vil være,
 ” at kunne faae Dem liglignet med denne Verden, at de
 ” kunde forsøre Dem til det, der strider mod de Dem
 ” aabenbarede Sandheder.”

” O! hvor fornødent er det da ikke for Dem,
 ” daglig i Troen at styrke Sig i Gud, Deres Frel-
 ” ser, daglig at vaage, daglig at bede, at ingen, in-
 ” gen maae tage det fra Dem som Dennen af Guds
 ” milde Haand er bleven betroet.”

” Mangen en, man havde troet, at staae saa
 ” fast som en Klippe, er hastig bleven vægelsindet og
 ” saa ustadig, som et Rør, der bevæges hid og did
 ” af Veyret. Vi have sørgelige Exempler for os i
 ” Skriften, os til en Advarsel, at en Demas, der
 ” var paa saa god en Vey, igien fik Lyst til Verden,
 ” Hymenæus og Alexander leed Skibbrud paa Troen,
 ” at mange blandt dem, i Galatia, der havde van-
 ” dret saa smukt, igien vendte tilbage.”

” Jeg beder Dem derfor af inderste Hierte, o
 ” Dyrebareste! jeg beder Dem i den Herres Jesu
 ” Navn, jeg beder Dem, og hvad kan nævnes høje-
 ” re? for hans Piners og haarde Døds Skyld, saa-
 ” sandt De elske deres udødelige Siel, saasandt De
 ” vil, det skal gaae Dem vel i Tid og i Evighed,
 ” saa see De til, at De ikke skulle tabe de Ting, De
 ” have arbejdet for, men at De maae bekomme en
 ” fuld Løn.”

Uargangen af disse Blade koster:

I Kiøbenhavn,
8 Mark.

Siælland og Lolland.
9 Mark.

Syhn.
9½ Mark.

Jylland og Holsteen.
10 Mark.

Kjøbenhavnſke Kongl. privil. Adressecontoirs
Kritiſke Journal.

No. 40. ————— 1770.

Raadmand Christian Braunman Tullins ſamtlige Skrifter. Førſte Bind. Kjøbenhavn trykt hos Nicolaus Møller, Kongel. Hof-Bogtrykker. 1770. Stor 388 S. 8.

Tullin er en af de Digtere, hvis Minde vi deſto meer bør ſøge at vedligeholde iblandt os, da hans alt for korte Liv hindrede ham ſelv fra at ſette ſit Navn mange Mindesmærker. Han gjorde ſig bekiendt paa en Tid, da Smagen paa den ſkionne Literatur begyndte at opkomme iblandt os, og hans poetiſke Skrifter, i ſær Priisdigtene, gjorde ikke lidet til at danne og forbedre vore Landsmænds Smag i Poefien. Man har, foruden Priisſkrifterne, ſom ere trykte i det til de ſkionne Videnskaberſ Forfremmelse oprettede patriotiſke Selſkabs Samlinger, ſet adſkillige ſmaa Stykker af ham i Trykken, men efter ſaa upaalidelige Haandſkrifter og ſaa ſkødesløs aftrykte, at man længe har ønsket et autentisk Aftryk af denne elſkede Digters Arbejder. Dette fremkommer her, beſørget af Hr. Tullins efterladte Enke, og underſtøttet ved en talrig Subscription, ſom gjør baade Digteren og Publicum Ære.

Men høyst beklageligt er det, at Udgiverinden har maattet betroe ſin ſal. Mandſ Haandſkrifter i ſaadanne Perſoners Hænder, ſom enten ikke have haft Smag nok til at dømme om hvad ſom fortiente at lægges for Publicums Døme, eller ikke Omhed nok for en fortient Mandſ Ære. Man finder allerede i denne første Deel mange Ungdoms Arbejder, umodne Stykker, Stykker ſom Venſkab og Forbindelse har afvunget Forfatteren imod Lyſt og Tilbøielighed: kort en Mængde ſaadanne, ſom Tullin aldrig ſkulde have givet ſit Samtykke til at komme for Lyſet, i fald han ſelv havde gjort en Samling af ſine Poefier til Trykken. Dette indſee endelig vore Samlere ſelv; men hvorfor have de alligevel ladet dem trykke? ”Vi haabe, ſige de, at Læſeren holder os ſaadan Forſøgelse til gode, og maa

” ſke troer, at vi allene har villet viſe ham en berømt ” Skionhed i en ufordeelig Afklædning”. Vi begribe vel, at en Skionhed kan paaflædes ufordeelig; men hvorledes den ufordeelig kan aflædes, er os en Hemmelighed. Dog! den hele Fortale er ſkrevet i et dunkelt og myſteriøſt Sprog, ſom røber et Mørke i Skribentens Siel, hvoraf man allerede kan ſlutte, at han ikke var den Mand, ſom burde betroes til at udgive Tullins Skrifter.

Samlerne love at gjøre Læſeren lidt bekiendt med Tullins Perſon; men i en Haſt betænke de ſig og erindre, at ” en Ven af Hr. Tullin og Rival af Digteren ” har forekommet dem i den Henſeende, ved at indbefatte de fornemſte Poſter af hans Liv i en Parodie af ” Sorgen over Meliffa”, hvilken Parodie de da i Stedet for videre Underretning næſt efter Fortalen meddele. Vi tvivle paa, at Læſeren vil blive tilfredsſtillet med dette Stykke, enten ſom Parodie, eller ſom Levnetsbeſkrivelse.

Samlingen ſelv aabnes med Maydagen: et Stykke, ſom, uagtet det er et Levlighedsvers, uagtet det er det første, ſom gjorde Digteren bekiendt, og endelig uagtet det ikke er uden Fejl, dog alligevel endnu behager meget. Man har fundet for godt at ledsage det med et hidindtil utrykt Svar til den nordiſke Aſſeher paa hans Kritik over Maydagen. Men ſaa burde man ogsaa have aftrykt denne Kritik ſelv, ſom har vor fortiente Hr. Prof. Cramer til Forfatter. Imod de fleſte af denne ellers fine Konſidommer gjorde Erindringer, har Tullin i vore Tanker forsvaret ſig vel. Men det Echo, han har anbragt S. 14, vil endnu ikke ſmage os, ſaa megen Møye han giver ſig for at forsvare det. Noget Udtryk finde vi ogsaa i Digtet, ſom synes os tilligemed den nordiſke Aſſeher deels ikke ædle nok, deels ørkesløſe, ſaa ſom S. 5.

————— den Krop,
” Hans Hierte ønsket var radbrækket ”
Zi

eller

sker, S. 7.

”Forgabt, henrykket og fornøyet o. s. v. og naar det heder S. 20.

”Lillad at jeg min Geist hen til din Bolig sender,
”Der hvor opfyldte Duster groer”;

Saa finde vi det deels ubeqvemt sagt om opfyldte Duster, at de groe, ikke attale om, at opfyldte Duster ingen Duster meer ere; deels have vi det at erindre imod Tanken selv, at opfyldte Duster ikke altid bør anses som en Lyksalighed, men at en stor Deel af Livets Lyksalighed meget meer bestaaer i at have nogle vel ordnede Duster uopfyldte. Selv den med hele Slammer brændende Kiærlighed, som Digteren sammesteds erindrer iblant sin Vens Lyksaligheder, har sin Næring af uopfyldte Duster. — De Feyl, som Hr. Prof. Cramer i sin Kritik har begaaet af Mangel paa Kundskab om Sproget, falde stærkest i Øynene. Dog bør man ogsaa undskylde nogle med det flette Aftryk af Stykket, som Hr. C. har havt for Dyne; thi vi er indre os, at den første Udgave af Maydagen var fuld af Trykildelser, og i sær mindes vi, at den Linie, som nu læses:

”O Skaber, den er idel Røst”

var aftrykt:

”O Skaber, den er idel roest”

Hvilket da har forført Hr. Prof. til at oversætte: ”O Erschaffer, er ist ganz Ruhm; og overalt bør man ikke glemme, at Hr. Cramer var den første, som gjorde vor Tullin bekendt for Fremmede, og som ved en smagfuld Kritik gjorde endog Landsmænd selv opmærksomme paa hans Fortienester.

Derpaa følger Indleg til Fornuftens Ret fra Ovindekjønnet: et gandske muntert Stykke, men som for Resten hverken i Opfindelse eller Udførelse har noget Nytt eller Virrende. — Sange til Kirkemusik. Synes ikke at have været Tullins Sphære. — Oder. Vers ved adskillige Lejligheder. De fleste af de Stykker, som meddeles under disse Opskrifter, og maaskee alle, havde vi udeladt, naar vi havde været paa Raad ved denne Samling. Tullins Minde vedligeholdes ikke ved Lejlighedsriim, som Venfæb og sociale Omstændigheder have afsødt ham, ofte maaskee imod Genie, Lyst, og Lune.

— Tanker om Dommen. Tullin begynder her at blive sig selv lig. Tankerne ere indslædte i en Drom, og udtrykke med den Værdighed og religiøse Følelse, som Materien krævede. Vi ville allene anføre disse Strophen:

”Strax derpaa syntes mig en Sværm af Sieler kom,
”Som søgte hver til sin paa nye opbygte Bolig;
”Hver favnede sin Krop, foreentes saa fortrolig,
”Som to der skulde staae, og falde for een Dom.
”Nu saae jeg Adams Børn forsamlet paa eet Sted;
”Jeg saae Monarker faldt om Slavers Hals og græd;
”Jeg soe Sæter samlet saae, og Splid dog ey begynde;
”Ja, Dieble glemte selv af Angest nu at synde”.

”O Tanke! tør du meer udtrykke hvad jeg saae?
”Bliv fuld af hellig Frygt, for du din Sang begynder.
”Jeg saae — o hvilket Syn var dette for en Synder,
”Som maalos fuld af Skrek iblandt Ruiner laae! —
”At Evighedens Flør med eet blev hisset op:
”O hvilken Majestæt, hvad talrig Engletrop,
”Omringed her en Skue af Cherubiner baaret,
”Af Evigheden selv til Dommerstoel udfaaret!”

”Paa deane sad en klar og giennemboerd Krop:
”Hvad Krop! — Ja vist nok Krop, men evig Gud tillige;
”Gienløser, naadig for — men nu — hvo kan udfige,
”Hvor Dieble skiald, da han sit Maa syn løfted op?
”Hans Ansigt skinned meer end tusind Soles Glands;
”Regnbuen flettet var hans Hoved til en Krands;
”Hans sterke Haand jeg saae at aabne Dommerbrevet,
”Naturens Lov og nok et Blad med Blod beskrevet”.

Hvorledes efter dette høytidelige Stykke kommer til at staae: Undervisning for et ungt Fruentimmer. En Oversættelse efter Hr. Pavillons Avid. *à une jeune personne, qui entre dans le monde*, maa Udgiveren vide Rede for. Vi i det mindste misunde den dette, om ikke et hvert Sted, da de Lærer, den indeholder, ere sagte tidt nok, endog i vort Sprog, og sagte paa en bedre Maade end her. Men vi kunne tænke, man har vildet samle alt hvad som kunde fylde, for at gjøre Bindene desto flere og større.

Derpaa følge Priisdigtene: om Søfartens Oprindelse og Virkninger, og: om Skabningens Ypperlighed i Hensigt til de skabte Tings Orden og Sammenhæng, som ere bekendte nok af det Selskabs Samlinger, der tilkiendte dem Prisen. Udgiverne forsikre, at de have ladet dem aftrykke efter originale Haandskrifter; men da de tillige sige, at disse Haandskrifter stemmede overeens med Selskabets Udgave, saa skulde vi tvivle paa, at de have været de originale. I det mindste læse vi endnu i Digtet om Skabningens Ypperlighed S. 194. ”Morgenlærkens Flugt”, i Stedet for Midnatlærkens, som den tydske Oversætter af dette Digt forsikrer at have staaet i Tullins Haandskrift, og at være blevet forandret af Selskabet imod Tullins Willie (see Die Schönheit der

der Schöpfung o. s. v. aus dem Dänischen des Herrn C. B. Tullin von Peter Kleen S. 12. Anm.)

— Ved Prieskriftet om Seyladsens Oprindelse har det patriotiske Selskab ønsket, at Digteren mindre sparsom maatte have berørt de Fordeler, Seyladsen har tilvevebragt Menneskene, og den nye Forbindelse, som den har stiftet imellem de meest adskilte Folk. Men da det allerede er en om Sag, at foreskrive en Digter Materien, han skal besyge, saa er det endnu langt farligere at foreskrive ham den Maade, hvorpaa han skal behandle den. Denne bør i vore Lanter gængske og allene overlades til hans eget Genies Styrelse, og til hans Lands særegne Bending. Tullins Muse var den alvorlige og filosofiske; den havde han nærret ved de engelske Digteres, i sær Youngs Læsning, og hans Land havde faaet et vist filosofisk — høitideligt Tilfuit (om man tillader os dette Udtryk), som gjør, at han aldrig taber Mennesket, aldrig Skaberens af Sigte. Han maa beskrive, han maa male, han maa see Syner; altid kommer han tilbage til Mennesket, hvilket han helst betragter fra den ufuldkomne Side, for at udmyge det: eller seer han paa dets Fuldkommenheder, saa skeer det for at opløste Skaberens og give ham Vren. En Digter af saadan Lands-Bending, naar han skulde beskrive Seyladsens Virkninger, kunde det ikke skee uden at give det misfornøede, gierrige og blodtørstige Meeneske idelige Lektioner:

"Kom pralende Forsiand, som Havet kan regiere,
"Blis frem din fundne Skat, og roes den om du tør!
"Er Verden bleven rig, fordi den mangler mere?
"Sandt Mennesker i Guld den Dyd de savned før?
"Blev Sandhed hentet ind med Ceylons Speccier?
"Gik Umhed større Rum i Hierterne end før?
"Blev Kierlighedens Lov Europas Lov? — du tier?
"Ja tie kun med en Sag, som Skam forklare bør.

"Begrav i Lausheds Grav dens Navn, som først
opdaged'
"En Steens forborgne Kraft at dreje Staal til Nord,
"Som ridsed Cirklen af, hvorefter Vellyst jaged'
"Til skulte Braaer hen, og sandt en anden Jord."

"O blues dog engang, hvor Dieble selv maae blues!
"Forferdes for dit Bid, du tigerbieret Folk!
"Miraklet af din Geist med Rædsel maa beskues,
"Ehi Kov, og Blod, og Mord blir Wunderverkets Folk.
"Du aabner sindrig nok Naturens skjulte Gemmer,
"Og gir for Vind og Hav snart Almagts Love ud:
"Du bringer Verdner frem; men plynder dem og
glemmer,
"At ogsaa Wildes Sul kan trænge op til Gud.

"Du med en modig Mand erobrer, deler Jorden;
"Men for en Haandsfuld Støv gir Sielens Koe til Pries;
"Det Folk, som dyrker dig, det knuser du med Jorden,
"Og aabner Helvede i Verdens Paradis.

"Du borger dig et Navn af himmelske Legater,
"Og kalder Lyst til Guld en Lyst til Sielens Bod:
"Men Fredens Engle blir snart Furiers Soldater,
"Og skildrer Troen af med Mexicaners Blod."

Han glemmer ikke Seyladsens Fordeler; men det er Skaberens Forsyn, som gjør at de ere det:

"Jeg styrer Roret jeg! — O hvad var det for
Jorden,
"Som fra en uskabt Skue hos Cherubim soer ud!
"Hvor bæver Himlene! hvor skjelver alt paa Jorden
"Bed denne Almagts Kost fra alle Gunders Gud!

"Almægtig Styrmand for de mange Verdners
Flaader,
"Som krydser — o hvor vidt! — din Forsyns Ocean!
"Du som for Liv og Død, for Tid og Udfald raader;
"Almisset fra din Haand er alt hvad Geister kan."

"Du tvinger Laster selv at knæle for din Throne,
"Og føre herlig ud din Visdoms skjulte Raad;
"Du gjør at engang hist Hallelujaers Tone
"De Scener aabne skal, som endtes her med Graad.
"Din Forsyn er det, som utæmte Laster tæmmer,
"Den dæmper dem vel en, men styrer deres Fart;
"Maaskee Tyranners Sverd med Blod din Billie
fremmer,

"Maaskee — men dette gjør din Evighed vel klart.
"Lad Dieble rase fort, Forauften skal dog lære,
"Alt du, Almægtigste er i din Visdom god;
"Den Siel, som sukled her, skal hist dit Fodspor ære,
"Og see at du var der, hvor Grumhed tapped Blod."

"Du vinker kun, og strax blir Bey paa alle Bande;
"Man borger Vindens Magt, og far paa Havet ud;
"Man leder Brodre op i ubekjendte Lande,
"Og seer, at du er meer end Europæers Gud.

"Du kiendes strax igien i andre Verdens Parter;
"Din Almægt lyser klart i nye Væsner der,
"I Urter, Planter, Træer og Dyr af andre Arter,
"End de, som ved din Kraft groer op og vrimler her.
"Hvor Gæmild deler du Naturens rige Gaver,
"Og er ey blot mod Traug, men og mod Vellyst god!
"Til Østersøens Strand frembringes Indjens Haver;
"Og hede Landes Viin oppvarmer Koldes Blod."

Hvor pathetisk er ikke Slutningen af dette smukke Digt! hver Patriot, som læser den, velsigner Digterens Minde, og ofrer ham en Erkiendtligheds Taare.

Det andet Priisdigt er fuldt af store og stærke Tanker, Tanker, som Hr. Dusch siger, hvilke Young skulde glæde sig over at have tænkt. Digteren følger Popes Spor i Forsøget om Mennesket; dog ere hans Efterlignelser af Young fiendeligst. Dette Stykke har havt den Lykke at udbrede Tullins, og med ham Rationens Roes til Fremmede ved en heldig Oversættelse i det Tydske af sal. Ober-Krigskommissair Kleen, en Mand som døde for tidlig, alt for tidlig for de skønne Videnskaber.

Hr. Prof. Dusch har ved den Lejlighed lært at kende det, og indrømmet det en Plads i den tredie Deel af Briefe zur Bildung des Geschmacks, hvor man finder Digtets Plan analyseret, og de poetiske Skønheder udviklede efter Hr. Dusches Raade, det er med Smag og Føinhed. De Erindringer, som tillige gives Digteren, finde vi alle meget grundede, og vilke have de Læsere, som det er om at kende Stykkets Uperligheder og Mangler, dertil henviste. — Vi bør vel ikke glemme at erindre, at den eneste Anmærkning, vi finde tillagt af Samleren, forekommer i dette Digt S. 202. Men den er ogsaa saaledes beskaffet, at man har Aarsag at være tilfreds med, at den er den eneste.

Blandt Sørgedigtene ere de allerede bekjendte afbrudte Tanker ved en døende Systers Seng, de smukkeste. I det første Stykke om Dødens Magt mod Dyden ere adskillige lidet ædle Udtryk, saasom: det rager ikke mig — det er ikke min Sag — jeg blæser ad hans Klage o. s. v.; og denne Tanke:

”So vaade Dyne er knap to Procento Rente
”Af al den Glædesum, du mig i Livet gav”
falder lidt i det Comiske.

Gravskrifter. Nogle af disse ere blotte Ordspil, som Tullin skulde have holdet sig uværdige paa den Tid, da hans Smag var kommen til Modenhed. Hans efterladte Venner have derfor gjort sig slet fortiente af ham ved at lade dem her afstrykke, S. E. dette over Rosenberg S. 263.

”Nyt Beviss paa Forsængeligheden!
Roserne visne, Biergene blive Støv;
Alting fortæres af
Tiden og Døden.

Det vidner Støvet, som hviler her
af den Salige

Mathias Rosenberg,
fordum høysornemue Kiøbmand i Christiania,
født Aar 1696, den 23 Jan.
død Aar 1753, den 17 Febr.

Efterat han en lang Tid havde været
en lidende Plante,
en Rose blandt Torne,
der stod
ikke i Dalene men paa Bierget,
i Gabet for Stormvindene,
et Blomster under Korset:
Saa blev denne Rose
optaget af Døden;
Ikke udryddet, men forflyttet
fra et Bierg til et andet,
fra
Golgatha til Zion,
nærmere Solen;
Og nu
blandt Evighedens Tusendfylder
besprengt med Rosenblod
blomstrer som
en Paradisrose.
Skiondt endnu her i Dalene
hans Fortienesters Eftermæle
udspredes som
en behagelig Rosenlugt
for
de Efterlevende.”

Andre ere alt for konsilede; og kun nogle faa have den høitidelige Simpelhed, som bør herske i dette Slags Skrifter. Saadant et er det, Digteren har sat sig selv S. 321.

Men hvad skulle vi sige om de to Profaiske Stykker, som slutte denne Samling. Et Par Ord til de Skønne fra Cato Personatus, og: et Par Ord for de Skønne fra Cato Personatus? De ere saa aldeles uværdige at staae i een Samling med Priiskrifterne, at man kunde fristes til at troe, at Samleren har villet selge os sine egne Vahre for Tullins. I det mindste er det høyst ubehageligt at see en Mand's Munde, som man agter, fordunklet ved saadanne middelmaadige Stykker, som ikke bevise andet, end at et got Genies Smag kan behøve nogen Tid for at modnes, og at endog en god Poet kan lade sig overtale til at skrive noget, som saa megen Værdie det kan have inden de fire Vegge, for hvilke det er skrevet, skader Digterens Roes, saa snart det legges for Publicums Dyne. — Og da denne første Deel indeholder det bedste Tullin har skrevet, tilligemed meget, som man ikke forlangede at see trykt, hvad Haab skal man da gjøre sig om de øvrige to Dele, som endnu løves os?

Kjøbenhavnſke Kongl. privil. Adressecontours
Kritiſke Journal.

No. 41 og 42. ————— 1770.

Om Lovenes Natur og Aarsag, eller om det Forhold, som Lovene bør have til hver Regierings Forfatning, til dens Sæder, Clima, Religion, Handel o. s. v. Hvortil Forfatteren har lagt ny Undersøgninger over de Romerſke Love angaaende Arvesølgem, over de Franske Love og Lehnsløvene. Oversat ved Jens Hvas. Første Deel. Kjøbenhavn 1770. Trykt hos L. N. Svare, boende i Skindergaden. Stor 563 S. 8.

Vor flittige Hr. Hvas har været sig til et Arbejde, hvorom man kan sige, som Digteren om Phaetons: har han været uheldig deri, saa har han dog i et stort Foretagende været det:

magnis tamen excidit ausis.

At oversætte l'esprit des loix krævede foruden en stor Styrke i Modersmaalet for at give Oversættelsen den Smidighed og scenefulde Korthed, at den kunde udtrykke Originalens Finhed og Fyndighed, næsten al den Lærdom, som Montesquieu besad, og ingen ringe Deel af hans Indsigt og Skarpsindighed. Men naar vi skulde ventet efter en Oversætter, som kunde gjort Paastand paa alle disse Egenskaber, maatte vi ligesaa godt gandske opgibe det Haab nogensinde at saae Montesquieu oversat. Og dog vare mange Læsere tiende med en Oversættelse, om den end ikke aldeles opfyldte disse Fordringer.

Hr. Hvas's Hensigt har været at hjælpe de ustuderede Læsere, hos hvilke han har forud seet, at hans Oversættelse vilde finde den største Afgang, til at blive bekendte med Montesquieu; og da han har troet, at saadanne Læsere gierne skulde opofre alle andre Fore-

drage's Egenskaber for den yderste Tydelighed, og en vis Magelighed i at læse; saa har han ogsaa vildet føye sig efter dem, og det er Aarsagen, at Montesquieus Foredrag, som udmærker sig ved en syndig Korthed, har tabt sig her i en Mængde Tillæg og Omskrivelser, som skulle tiene til at gjøre hans Tanker tydeligere for magelige Læsere, men som vi befrygte, ville for Læsere af Smag gjøre den danske Montesquieu paa nogle Steder ukiendelig. Vi gjøre Oversætterten ingen Bebrejdelser i denne Henseende, men vi beklage ifkun, at hans Hensigt skal kunne retfærdiggjøre ham.

For at give vore Læsere et Begreb om den Maade, Hr. Hvas har omgaaet sin Original paa, ville vi anføre nogle Steder med Originalen ved Siden. De Ord vi have ladet adskille ved forskiellig Tryk, ere enten Tillæg, eller Udvidelser.

5 Bogs 19 Kap. begynder saaledes. "Jeg kan ikke beqvemme mig til at ende denne Bog, uden at jeg endaa maa anbringe mine tre Grunddrive-Fiære paa nogle Stykker, hvor de have Sted og Indflydelse".

Je ne puis me résoudre à finir ce livre, sans faire encore quelques applications de mes trois principes.

"Første Spørsmaal. Det er et Spørsmaal at vide, om Lovene bør tvinge en Borger til at antage offentlige Embeder. Jeg siger, at de bør gjøre det i den Republicaniske Regiering, og ikke i den Monarkiske. I den første er Dyrigheds Embederne Bidnesbyrd om Dyden, de ere der et nedlagt Gode, som Fædrenelandet har fortroet en Borger, der bør opofre sine Tanker og Gierninger, sit hele Levnet til sit Fæderneland, derfor kan han ikke undslaae sig for dem. I den anden er Dyrigheds Embederne Bidnesbyrd om Ære, men Ære er behestet med saadant et selsomt og eget Væsen, at det ikke

R f

"staar

”staaer den an at antage noget Embede, uden naar
”den vil, og paa den Maade den vil”.

Premiere Question. Les Loix doivent elles
forcer un citoyen à accepter les emplois publics? Je
dis qu'elles le doivent dans le gouvernement répu-
blicain, & non pas dans le monarchique. Dans le
premier, les magistratures sont des témoignages de
vertu, des dépôts que la patrie confie à un citoyen,
qui ne doit vivre, agir & penser que pour elle; il ne
peut donc pas les refuser. Dans le second, les ma-
gistratures sont des témoignages d'honneur, or, telle
est la bizarrerie de l'honneur, qu'il se plaît à n'en ac-
cepter aucun que quand il veut, & de la manière qu'il
veut.

”Den Afstode Konge af Sardinien straffe dem,
”som undslog sig for Værdigheder og Betieninger i
”Staten. Han fulgte, uden at vide det, saa
”danne Begreb, som have Sted i Republikker.
”Den Maade han regierede paa, beviste desuden (*)
”noksom, at det var ikke hans Hensigt at indrette sin
”Stat til en Republik”.

Le feu roi de Sardaigne punissoit ceux qui re-
fusoient les dignités & les emplois de son état: il
suivoit, sans le sçavoir, des idées républicaines. Sa
manière de gouverner d'ailleurs prouve assez que ce
n'étoit pas là son intention.

”Det andet Spørgemaal. Er det en god Stats-
”regel, at en Borger kan forbindes til at antage i Ar-
”meen en ringere Post, end den han tilforn har beklæ-
”det. Man saae ofte hos Romerne, at en Hoveds-
”mand tiende det følgende Aar under sin Lieutenant.
”Det er fordi Dyden udfordrer i Republikkerne, at man
”der stedse bør opofre sig selv gandske til Staten, og
”vise en fuldkommen Selvfornegtelse i de Ting,
”som falde os meest væmmelige og utaalelige.
”Men i Monarkierne kan Vren, enten den er den san-
”de eller falske, ikke taale det, som man kalder at for-
”nedre sig til en ringere Post”.

Seconde Question. Est-ce une bonne maxime,
qu'un citoyen puisse être obligé d'accepter, dans
la mée une place inferieure à celle qu'il a occupée?
On voyoit souvent, chez les Romains, le capitaine
servir l'année d'après sous son lieutenant. C'est
que dans les républiques, la vertu demande qu'on
fasse à l'état un sacrifice continuel de soi-même &
de ses repugnances. Mais, dans les monarchies,

(*) Det burde bede: ”beviste for Resten noksom”.

l'honneur vrai ou faux ne peut souffrir ce qu'il ap-
pelle se dégrader.

13 Boges 1 Kap. ”Statens Indkomster ere en
”Deel, som hver Borger giver af sin Formue, for at
”have det øvrige af sin Formue i Sikkerhed, og at
”nyde det i Fred og Rolighed (*)”.

Les Revenus de l'état sont une portion que
chaque citoyen donne de son bien, pour avoir la
sûreté de l'autre, ou pour en jouir agréablement.

”For at kunne vel bestemme disse Indkomster,
”maa man see saavel paa det, som Staten behøver
”til sin Nødtørstighed, som paa det Borgerne
”behøve til deres nødtørstige Underholdning.
”Man maae ikke for at fornøye og fyldestgøre
”Statens indbildte og opdigtede Fornødenheder be-
”røve Folket det som det virkelig og nødtørstig be-
”høver”.

Pour bien fixer ces Revenus, il faut avoir
égard & aux nécessités de l'état, & aux nécessités
des citoyens. Il ne faut point prendre au peuple
sur ses besoins réels, pour des besoins de l'état
imaginaires.

”De indbildte og opdigtede Fornødenheder ere
”de, som allene have deres Grund og Oprindelse i
”deres Skrøbeligheder og Tilbøyeligheder, som regiere,
”i den Behag, som de finde i et nyt og usædvanligt
”Anslag, i en forsængelig Vresnøge, i en vis Afmagt
”i Forstanden til at dæmpe og tvinge ugrundede
”Indfald. De som under Prindsen have med et uro-
”ligt Sind siddet ved Roret af Regieringen, have ofte
”tænkt, at Statens Fornødenheder vare deres smaa
”Sieles Fornødenheder”.

Les besoins imaginaires sont ce que deman-
dent les passions & les foibleses de ceux qui gou-
vernent, le charme d'un projet extraordinaire,
l'envie malade d'une vaine gloire, & une certaine
impuissance d'esprit contre les fantaisies. Souvent
ceux qui, avec un esprit inquiet, étoient sous le
prince à la tête des affaires, ont pensé que les be-
soins de l'état étoient les besoins de leurs petites
ames.

At forlange en gandske feylfri Oversættelse af saa
vanskelig en Original, var en ubillig Fordring. Med
den

(*) Hvad Forskiel er der paa, at nyde sin Formue
i Sikkerhed, og at nyde den i Fred og Ro-
lighed?

den nærværende kan man i det hele, naar man i sær betragter Forfatterens forhen berørte Hensigt at befordre den yderste Lydelighed, være vel fornøjet. Imidlertid findes ogsaa Steder nok, som man, naar man forlangede den største Rigtighed, kunde have at udsette paa. Vi have allerede af 1 Bog 1 Kap. merket os disse. Naar Montesquieu forklarer Marsagerne, hvorfor de fornuftige Væsener tiere overtræde deres Love, end de Væsener, som udgiøre den physiske Verden, siger han, at de fornuftige Væseners Natur fører det med sig qu'ils agissent par eux memes: Det havde vi formedelsk Evtydigheden af det Ord Drift ikke oversat: af egen Drift, men af frit Forsæt med frie Villie. Han siger sammesteds om Dyrene: Par l'attrait du plaisir, elles conservent leur être particulier; & par le même attrait, elles conservent leur espece. Hr. H. oversætter: "Formedelsk den Drift, som Lysten fører med sig, opholde og bevare de deres Liv, og formedelsk selvsamme Drift fortplante de deres Slægt". Her er atter Drift ikke det rette Ord. Vi havde oversat: "En Følelse af Lyst gjør, at de vedligeholde dem selv; og samme Følelse gjør, at de vedligeholde deres Slægt". Om Mennesket som et forstandigt Væsen heder det sammest. Il faut qu'il se conduise, & cependant il est un être borné; il est sujet à l'ignorance & à l'erreur, comme toutes les intelligences finies; les foibles connoissances qu'il a, il les perd encore, comme créature sensible, il devient sujet à mille passions. Saaledes læse vi i vort Exemplar. Hr. H. oversætter: "Han maa ledsage sig selv, og dog er han et indskrænket Væsen, som er underkastet Vankundighed og Wildfarelse, ligesom alle indskrænkede fornuftige Væsener; de svage Kundskaber han har, dem forlorer han endnu, som en sandelig Skabning, og bliver behæftet med utallige Tilbøieligheder". At Mennesket som en sandelig Skabning taber de svage Kundskaber som han har, giver ingen ret Forstand, men vel, at han som en sandelig Skabning er underkastet tusende Pæssioner.

Men nogle Fejl af større Betydning, som hist og her have mødt os, da vi just ikke gjorde det til vor Syssel at oplede dem, bør vi for de Læseres Skyld anføre, som ikke kunne raadføre sig med Originalen. 2 Bog 3 Kap. læser man om St. Georgs Banken i Genua, at "Folket har den under sin Forvaltning", da dog Montesquieu ikkun siger efter Addison, at den for en stor Deel forvaltes af de fornemste Borgere. 5 B. 19 C. læses dette Sted: "I Monar-

"kierne har Krigsbetienterne intet Maal og Dyemeed, uden Berømmelse og et stort Navn, eller i det ringeste "Være eller Lykke". Hvad Forskiel kan man tænke sig imellem Berømmelse eller et stort Navn, og Være? de bør dog efter Forfatterens Hensigt være forskiellige, som det Være og Mindre! I Orig. er paa det første Sted: la gloire, og paa det andet: l'honneur, og disse to Ord ere forskiellige, ligesaa forskiellige som Latinernes gloria og honor. Vi have i Danstken to Ord, der ikke bør anses som eenstydige eller Synonimer: det ene er Være la gloire, det andet hæder l'honneur. Det sidste er mindre end det første, og havde her altsaa været det rette Ord. Sammest. siges om Krigsmændene i Republikken: at han "stedse der forbliver Borgere, eller det som mere er, endogi Dyrigheds Embede" de, paa det den Borgerstand og det Embede han da befinder sig i (ces qualites) kan være et sikkert Pant for Fædrenelandet, og at man aldrig forglemmer det". Dette det gjør den hele Periode utydelig, og burde været: "at man aldrig forglemmer ham". Sammest. hvor der tales om Embeders Falholdelse, siger M., at den har denne gode Virkning i de Monarkiske Stater, at "den holder enhver til sine Pligter". Det burde være: den bestemmer enhver til sin Pligt. (qu' elle destine chacun a son devoir) — 8 Bog 12 Kap. læses i Overs. "I Rom tog man Dommerne ind i Raadsherrernes Orden". Nej! man tog Dommerne i Rom ikke ind i Senatorernes Orden, man satte Senatorer til Dommere; og andet siger M. heller ikke: on prenoit à Rome les juges dans l'ordre des Senateurs. Samme Bogs 13 Kap. tales om det romerske Folk, da Tribunerne ved allehaande Spidsfindigheder vilde forlede det til at bryde den Eed, det havde gjort forrige Mars Consul, og siges: "det gav hverken Tribunernes Ansæelse, eller deres Forklaringer Gehør". Tribunernes Ansæelse har her intet at gjøre; og det Ord som staaer i Orig. les distinctions bør oversettes ved Spidsfindigheder, spidsfindige Distinktioner. o. a. m. — En almindelig Anmærkning have vi at gjøre i Henseende til de gamle Romerske Væres, og Embeds Navne, hvilke Hr. H. næsten alle vegne har fordansket, og saaledes gjort af Consul Borgemeester, af Proconsul Viceborgemeester, af Censor Indseer som bedømmer Sædterne. o. s. v.; i vore Tanker meget uskiftet, endskiondt ikke uden mange Forgængere, da saadanne danske Navne give ikkun et meget utilfsirekkeligt og uværdigt Begreb om disse høye Betieninger. Vi havde beholdt de latinske Ord med en dansk Endelse, og engang for alle i en Anmærkning bestemt

bestemt deres Betydning. De Hr. H. kalder Skat-
mestere, og M. tresoriers de l'epargne, bære urigtig
dette Navn baade paa Fransk og Dansk. De ere de saa
kaldte Tribuni ærarii, som intet havde med Skatkam-
meret (ærarium) at gjøre, men kaldes ærarii, fordi
de udbetalte Soldaterne deres Lønning (af æs, Penge).

Hr. H. har forsynet sin Oversættelse med en stor
Mængde Anmærkninger, som skulle tiene til at op-
løse Originalens mørke og vanskelige Steder. For
diffe Anmærkninger bør vi vel lade Oversætteren selv
gjøre Rede. "Jeg har, siger han i Forordindringen,
"fordrisset mig til at formere Oversættelsen med An-
"mærkninger, som skulde oplyse de vanskelige og mørke
"Steder i Grundskriftet; her er Kauden, her ligger
"Anstødsstenen. Hvilken vid Mark har jeg ikke seet
"forud, jeg her har aabnet for alle dem, som ville be-
"domme mig. Saasnart man kaster Øynene paa den
"mangfoldige Forskiellighed af Materier, og der-
"iblandt særdeles vanskelige, som disse Anmærkninger
"angaae, skal man indsee, hvad der udfordres til at
"forfatte dem i alle Punkter fuldkomne. Man kan
"svare mig, jeg kunde have sparet saadant Arbejde,
"der var uden for min Sphere, uden for de Studerin-
"ger, jeg egentlig har dyrket. Da vil jeg erklære for
"det hele gunstige og anseelige Publikum, at min eneste
"Hensigt ved dette Arbejde har været at hjælpe den
"ustuderende Læser til at læse dette Skrift med nogen
"Nytté; da jeg vel maa slutte, det var fra dem, som
"just ikke have opofret deres Tid til de lærde Studerin-
"ger, Afsetningen maatte komme, eftersom Grund-
"skriftet var saa almindeligt iblandt de Lærdes Hæn-
"der. Saa reent mit Ønneend derfor har været, saa
"vel beder jeg og det maatte optages; og skulde noget
"i disse Anmærkninger synes at kunde bedre og rettere
"siges; underkaster jeg det de gunstige Læseres billige
"Domme".

"Da jegielden har tillagt noget Bevis for hvis
"jeg har anført, bør jeg anmeldte de Midler, hvorfra
"jeg har hentet Hielp. Da har les principes au droit
"politique ved Burlamaque ikke gjort mig liden Tie-
"neste; de, som ere bekiendte med denne Forfatter,
"vilde jevnlig spore, hvormeg jeg har betient mig af
"ham; Heineccius, Bielefeld har jeg og jævnlig
"raadført mig med. Den berømmelige danske Skri-
"bent, Hr. Professor Snedorphs holdte Collegium
"over l'esprit des loix, har jeg og havt ved Haanden;
"men da det ikke saa meget har været den sal. Professors
"Sag at forklare Grundskriftet, som selv at anstille
"Betragtninger over de derudi forekommende Mate-

"rier, ville de, som kiende dette Collegium og som
"læse disse Anmærkninger, erfare, hvor sparsom
"Hielp jeg derfra har kunnet hente. Den foretreflige
"Hr. Goguet har jeg ikke liden Forbindelse; at jeg
"har kiendt ham tilforn, er her kommen mig til
"beqvem Hielp, han har virkelig opløst en Deel van-
"skelige Steder for mig; jeg har og desuden jevn-
"lig anført ham, for at oplyse et og andet Stykke
"af den gamle Historie, Hved som angaaer den Ro-
"merske Historie, er for den første Deel taget af
"Heineccii Antiquitat. Roman.; noget af Frankens
"Romerske Antiquiteter, og end noget af denne Hi-
"stories Skribentere. Hvad som henhører til den
"almindelige Historie, eller angaaer en og anden
"historisk Punkt i sær, er taget af forskjellige Skrif-
"ter og Dagbøger, besynderlige Efterretninger og
"Afhandlinger, hvis Register vilde blive alt for langt
"her at anføre. End findes iblandt disse Anmerk-
"ninger et anseeligt Antal, som berøe paa blotte
"Slutninger; og her er det, jeg ikkeielden har sun-
"det mig særdeles i Snibe, da jeg blottet og nogen
"fra al Hielp har paa egen Risiko været at legge en
"Oplysning til, hellere end at gaae et øyensynligt
"vanskeligt Sted plat forbi; af saadanne ere An-
"merk. 1. Sid. 322. Anmerk. 1. og 2. Sid. 476.
"Anmerk. 1. 20 Bog 21 Kap. den 2den Anmerk. i
"Ordenen 20 Bog 3 Kap. Anmerk. 1. 21 Bog. 8
"Kap. v. s. v. Saa lidet jeg kan udgive disse og saa-
"danne for usynbare, saa meget beder jeg, de gun-
"stige Læsere ville antage baade dem og de øvrige i
"det velmeente Ønneend, de ere tilfattede, og i det
"øvrige troe, at Anmærkningerne ved dette Skrift
"have kostet mig baade Glid og Efterlæsning".

At disse Anmærkninger have kostet Oversætteren
baade Glid og Læsning, er ingen Tvivl paa; og
efter den Erklæring han giver over deres Hensigt, var
det ubilligt at dadle dem; thi det var at forlange,
at han for Anmærkningernes Skyld skulde ladet sit
hele Foretagende fare. Anmærkningerne ere ogsaa i
vore Tanker paa de allerfleste Steder meget gode, og
kunne blive et skönt Hielpemiddel til at forstaae
Texten for de Læsere, de ere skrevne for. Ja endog
øvede Læsere skulde finde adskillige, som de vilde
læse med Behag. Kun ved nogle synes os Overs.
at have forestillet sig sine Læsere alt for lidet oplyste;
thi den som s. E., naar han hører Mont. tale om
Menneskene som Jadvaanere i en stor Planet, be-
høver i en Anmærkning (S. 13) at underrettes om,
at ved den Planet forstaaes Jorden eller Jordfuglen,
er

er gandske uskiftet til at læse Mont., i hvor tydelig han gøres ham. Endskiondt vi tilstaae gierne, det var meget vanskelig at treffe det rette Maal, og efter den Hensigt, som overalt bestemmede Overs. til Anmærkninger, var det bedre, at de vare for mange, end for faa. Det havde vi ellers ønsket, at da Mont. selv paa sine Steder har tillagt Anmærkninger, disse havde maattet ved et eget Tegns skilles fra Oversætterens. Nu kiender man ikke, hvad der er af Montesquieu, og hvad af hans Oversætter (*).

Et Slags Anmærkninger, som skulde tient til at rette en og anden ikke ubetydelig Fejl, som Mont. har begaaet i den romerske Historie, skulde Hr. H. været i stand til at forsyne sin Oversættelse med, dersom han havde kiendt, eller vilde brugt en liden latinsk Afhandling, som Ernesti i Leipzig har skrevet imod Mont., og Aar 1751. udgivet som et Skoleprogramma. Da vi formode, at dette lidet Skrift ikke er i manges Hænder, skal det vel ikke være vore og Montesquieus Læsere utilært, om vi her meddele dem de fornemste Erindringer, det indeholder.

6 Bog. 4 Kap., hvor M. forklarer den Maade at forfatte Domme paa, som han troer skifter sig for den monarkiske Regierings Form, siger han om de republikanske Romere, at "deres Dommere" ikke meddeelte hinanden deres Tanker. Enhver "gav sin Betænkning paa en af disse tre Maader: "Jeg frikiender, Jeg fordømmer, det synes uvis"; og Aarsagen dertil er i hans Tanker, "fordi Folket" dømte, eller blev holdt for at dømme. Men Folket forstaaer ikke Rettens Lære. Alle disse Indskrænkninger og Foreningsmidler, som Volgistsmænd kan bruge, have intet Sted hos Folket. Man maa ikke forestille det, uden et eneste Stykke, en Gierning og en eneste Gierning, saa det har ikke videre at gøre, uden at see, om det skal frikiende, "fordømme eller opsette Dommen". Herimod erindrer Ernesti, at det gandske vist i Republikens ældre Tider var Skik, at den som præsiderede i Retten lod Dommerne raadslaae med hinanden, hvad der skulde dømmes, hvilket man kaldte: *mittere in consilium judices*: at denne Skik vel siden ved de tabellariske Love blev ophævet, men som det synes allene i de Rette, hvor Dommerne havde Statsforbrydelse at

(*) Dog! vi have siden lagt Mærke til, at Hr. H. adskiller Montesquieus Anmærkninger ved Bogstaver, og sine egne ved Tal, uden at han melder noget om denne Forskiel i Fortalen.

paadømme (*judicia publica*), og ingenlunde i Privatsager, hvor den gamle Skik, at Dommerne meddeelte hinanden deres Tanker, synes at være vedblevet. Og Aarsagen, hvorfor denne Skik ophævedes i Henseende til Statsforbrydelse, var ingenlunde den, som Mont. angiver, men, som Cicero de *legibus* III, 17. forklarer det, for at skaffe Dommerne desto større Frihed i deres Domme, efterdi det nu ikke kunde blive bekiendt, hvad enhver havde dømt. — Imod 7 Bogs 11 Kap. erindrer han adskilligt angaaende Huusretten, og de saa kaldte *qvæstiones perpetuæ*. Han viser, at disse Qvæstiones vare noget gandske andet, end den imellem Prætorerne deelte Jurisdiction, hvormed M. sammenblander dem. Han viser, at *qvæstiones perpetuæ* ingenlunde kunne siges at have svækket Huusretten, som M. vil, efterdi denne Ret allerede længe, førend *qvæstiones perpetuæ* indførtes, blev i det brugt, o. a. m. — Noget Mangel paa Nøyagtighed finder han ogsaa i den Efterretning, som gives om Rettergangens adskillige Forandringer hos Romerne. 8 B. 12 Kap. Men i sær opholder han sig ved 11 B. 18 Kap., hvor egentlig handles om Rettergangs Maaden i den Romerske Republik. Mont. siger der i en Anmærkning (S. 457 (b)), at ofte dømte Tribunerne allene, og at intet gjorde dem meer forhadte; og beraaber sig paa Dionys af Halicarnas II Bog. Men Dionys beretter der, at Tribunerne anklagede *Decemviri* for Folket, og at det var Folket, som dømte dem, ikke Tribunerne. Dertil føyer Ernesti disse haarde Ord: *vix intelligi potest, quomodo aliquis, inprimis doctus & diligentia laudem querens, talia possit lectoribus proponere, negligens securusque judicii peritorum, & fama*. Videre siger Mont. S. 458.: "at Prætor hvert Aar lod forfærdige en Liste eller Beskrivelse over dem, som han udvalgte til at forvalte Dommerembedet det Aar, hans Embede varede". Men dette bør allene forstaaes om Stadsprætoeren (*prætor urbanus*) — S. 459. siges "Dommerne dømte ikke uden paa Sager, hvor Spørgsmaalet var, om en Sag var virkelig gjort, for Exempel om en Summe Penge var betalt eller ikke, om en Gierning var begaaet eller ikke. Men hvad de Sager angik, hvor der spurgtes om hvad Ret var, saasom de ufordrede større Indsigt, saa blev de bragte for de hundrede Mænds Domstoel". Mont. Ord synes her at udelukke de 100 Mænd (*centumviri*) af Dommernes Tal, da just de vare Dommere i Privatsager,

ger; de dømte heller ikke blot om hvad Ret var, men ogsaa om facta. Siden blander han S. 462. offentlige og private Misgierninger (crimina) med offentlige og private Sager (causæ), og fortæller, at "Folket dømte selv de offentlige Forbrydelser, i Henseende til de private udnævnte det for hver Forbrydelse en Dvæstor, som blev bestykket og bestilt for den Sag allene, til at forfølge Misgierninger. Det var ofte en af Dyrighedspersonerne, undertiden en privat Person, som Folket udvalgte, man kaldte ham Dvæstor over Mordsgjerninger". Paa denne Beretning finder Ernesti adskilligt at udsætte; blandt andet at den Dvæstor eller Dvæstitor han taler om, ikke altid blev kaldet Dvæstor over Mordsgjerninger (parricidii qvæstitor), og at Pomponius, paa hvis Vidnesbyrd M. beraaber sig, intet saadant siger; og naar han siden siger S. 465. "at Dommerne i Rom vare ikke engang et Aar i deres Embede, siden man antog en Dommer til hver Sag i sær", bebrejdes han, at han ingen Forskiel gjør imellem at vælge Dommere, og at udnævne dem ved Lodkastning (sortiri judices). Prætor udnævnte til hver enkelt Sag Dommere ved Lodkastning, men han valgte ikke. Ved at vælge Dommere skeede ingen Lodkastning, men det beroede paa Stadsprætoeren, og efter Republikens Fald, paa Kejseren: og ved dette Val saaes, foruden Stand, paa Sæder og Formue. Og naar en ikke havde fordøyet sin Formue, eller forværret sine Sæder, blev han ikke let berøvet sit Dommerembede, men beholdt det ofte bestandig. — Vi forbigaae mange andre smaa Erindringer, som vel fortjene af en Montesquieus Læser at eftersees.

I Forerindringen forsvarede Hr. H. meget vel Montesquieu imod de Bebrejdelser, som ere giorte ham, deels paa Religionens Begne, deels i Henseende til hans Tanker om Climatets Indflydelse i Folkenes Love, og endelig i Henseende til hans Mening om de Monarkiske Regjeringer. Men naar han anpriser Hr. Etatsraad Koefoed Anchers Afhandling de indolehjuris privati, som den der indeholder det Grundige, der kan siges imod Mont. i det sidste Tilfælde; saa ere vi, med al den sande Aigtelse vi bære for denne fortreffelige og retskafne Mand, af gandske andre Tanker, og holde det for aabenbart, efterat vi paa nye ved denne Lejlighed have efterseet bemeldte Afhandling, at Hr. Etatsraaden har gandske misforstaaet Montesquieu i den Punkt, hvori han strider imod ham. Og hvem som har Lyst til

at see Montesquieu forsvaret imod Hr. Etatsraaden, henvises til vor ypperlige Sneedorffs XXIVde Brev. Vi fiude dog ikke, som er vel, at Hr. Hvas i sine Anmærkninger har betient sig af Hr. Etatsraadens Erindringer.

Det hele Skrift, som gjør Hr. Hvas's Flid, Skionsomhed, og Nidkiærhed for at tiene det Almindelige, en ugemeen Ære, kommer til at bestaae af tre Dele, hvoraf denne første Deel sluttet med den trettende Bog.

Danske Fabler. Udgivne ved J. C. Scheffer. Par-tem veri fabula qvæque tener. Kjøbenhavn. 1770. Trykt hos J. R. Thiele, boende i Peter Hvitfeldts Stræde og findes sammesteds til-kiøbs. Stor 64 S. 8.

Utter nye danske Fabler! og endnu ingen Lafontainiske eller Belleriske Fabler! Hvad kan være Aarsagen, at da intet Slags Composition har været meer forsøgt af os, intet alligevel har mindre lykket os end dette? Skulde det ikke være, fordi man anseer Fabler for det letteste Slags Composition, hvortil alene udfordres en almindelig Gave til at moralisere? og mis-kiender den Opfindelses Mand, den Munterhed, Naivete og Lykke til at give sine Fortællinger Liv og Interesse, som bør udmærke enhver velkrevet Fabel?

Vel har Hr. Scheffer undgaaet de grove Fejl imod Smagen og en Fabels Regler, som mange af hans Forgængere have giort sig skyldige i. Men ligesom hans Fabler ere uden store Fejl, saa ere de og uden mærkelige Skionheder; og denne Mangel er allerede ved et Vittigheds Værk Fejl nok.

Vi ville anføre nogle af dem, som have staaet os best an, hvoraf man da tillige skal kunne gjøre sig et Begreb om de øvrige.

"2. Fabel.

"De forreyste Gæs.

"Da Winterlusten fuld med Frost og Hagel stod,
"Og Storkeskikken alt vort kolde Nord forlod:
"Man hørte Gæssene en til den anden sige:]
"Kom Søstre, vi vil og forlade dette Rige.
"Lad os som Storken hen til andre Lande gaae,
"Ved vores Hienkomst vi maaskee da Ære faae.
"De glad begyndte da at lette deres Vinger,
"Og høyt i Luften sig til denne Rejse svinger.
"De reyste rigtig bort, drog mange Steder om;
"Dog Gæs de toge bort, og Gæs tilbagekom.

"15. Fabel.

" 15. Sabel.

" Solen.

" Man hørte Solen Klage gøre,
 " Og disse Ord til Himlen føre:
 " Herefter jeg en Skinner meer
 " For dem, paa Jorden onde ere;
 " Men blot for gode Mennesker,
 " Mit Lys skal Liv og Varme være.
 " Vel lader Himlen dette see,
 " Sit Skin strax lader Solen være;
 " Men da en Onde samlet ere;
 " De Fromme kan en heller see.

" Det gaar os just som Solens Straaler,
 " Vor Pligt slet ingen Deining taaler,
 " Og dette reent umueligt er,
 " Vi billig tiene bør enhver".

" 18. Sabel.

" Papegoyen og Duen.

" En Papegoye bryster sig
 " Og sig imod en Due priser:
 " At du kan aldrig ligne mig,
 " Den siger, Prover nok beviser.
 " Jeg dig i alting overgaar;
 " Du mod mig som en Tosse staaer,
 " Da jeg kan dem, som mig erære
 " Til Fryd og Lyst og Glæde være.
 " Min artige Veltalenhed,
 " Min Latter, Fløyten, Spøg og Lege,
 " Forkorter jeg dem Tiden med
 " Og kan til Latter dem bevæge.
 " Du som en Klods staaer altid stum,
 " Du er og blier bestandig dum;
 " Du intet kan. Jo du maae bie!
 " Jo, sagde Duen; — Jeg kan tie".

Lyffens Have. Kiøbenhavn. 1770. Trykt hos
 August Friderich Stein. Stor 45 S. 8.

Planen til denne Allegorie har Forfatteren Hr. Chr. Fr. Søyer taget af et lidet profaisk Stykke i det belkiendte tydske Maanedsskrift: Die Belustigung des Verstandes und Wises, men forsøget den, udvidet Billederne, og indklædt Stykket i poetisk Dragt. Allegorien selv synes os ikke interessant nok; men Forf. røber Talenter til Poesien, som fortiene Opmuntring, og han er i poetiske Malerier ikke ubel-

dig. Som en Prøve paa hans Digtergaver ville vi anføre dette Sted af S. 14.

" Mig syntes at jeg stod paa højest Biergetoppe.
 " Naturens Herlighed udviklet viste sig.
 " Her strækkedes mit Sind ved Mængde Biergetroppe;
 " Hist Havets Rolighed igien fornøjet mig.
 " Her prunkede en Stad, opreyst paa sine Piller,
 " Høis Spire knusende paa faste Laarne stod;
 " Der Damons kaade Lam i fede Euge spiller;
 " Her sprang en munter Naag om Biergers Blomst
 stersod.
 " Nu surret flittig Bie, undsløp en voldsom Humle;
 " Dompappens Frydeslag, den Skovens Tenorist,
 " Holdt Tagt med vinget Chor; og medens Ze-
 phyr tumler
 " I Løvet, Stillidsen sang tryg paa næste Dviss.
 " Ved blinkende Crystal hist tørrig Hind sig glæder;
 " Der rasler Haren trygt i Løv-tildækket Krat;
 " Her Rødtørsts mætte Ar en frugtbar Eng beklæder;
 " Der Skovens Dmper gjør ved Middags Soel
 en Nat.
 " Hist en udviklet Dal, blandt Bierges faste Rødder,
 " Langt borte til sig drog al min Opmærksomhed;
 " En Blanding, underlig, forvirret sammenslæder;
 " Her fast Naturens Alt var samlet paa eet Sted.
 " Paa denne yndig Dal min Øjepunkt var stillet;
 " o. s. v."

Nogle Urigtigheder i Udtrykket, saasom: Dompappens Frydeslag, den Skovens Tenorist " og " Rødtørsts mætte Ar, " som beklæde en frugtbar Eng, mærke Læserne uden vor Erindring selv.

Oraison Funèbre de très-Haute, très-Puissante & très-Excellente SOPHIE MAGDELEINE, Princesse de Brandenbourg-Culmbach, Reine de Dannemarck & de Norvège &c. &c. &c. Née en 1700. le 28 Novembr. Couronnée en 1731. & Décédée le 27 Mai. 1770. Prononcée Dans l'Eglise Françoise Réformée de Copenhague, le 13 Juin. 1770. par F. MOURIER, A Copenhague, Chez Pierre Steinmann, Libraire. Stor 14 S. 4.

De, som her vente en Præken i sædvanlig Forstand, ville tage meget Fejl. Man faaer det Titelen lover, en Sørgetale, som er udført med Veltalenhed. Foruden den forelagde Text, som er blyvst

blevet oplæst og aftrykt, finder man i den hel: Tale intet bibelsk Sprog anført; hvilket vil synes sært for dem, der ikke begribe, at man kan tale bibelsk, uden at anføre Bibelens Steder i Kapitler og Vers: Igesam man ikke kunde tale og skrive Ciceronisk, uden at brodere sin Latin med Steder af Cicero. For Resten udfører Hr. M. den Sætning, at uden Guds frygt have de største Monarker ingen sande Fordeele. Deres Ophøvelse er da kun et Blindeværk, deres Glæde ikkun Afsmag og Riedsommelighed, deres Fristelser farligere Dag fra Dag, og Frygt for Døden Høiden af deres Ulykker. — Hvad er en lang Råd af mægtige og berømte Forsvædre? Sans doute qu'une haute naissance est une prerogative; mais si les descendans n'héritent que de leur nom & de leurs Etats, sans hériter de leurs vertus, ils commencent une nouvelle race: il faudra chercher dans les siècles précédens de quoi justifier nos hommages & le souvenir de leurs ayeux les couvrira de confusion. C'est donc la conduite noble & chrétienne qui répond à la distinction de la naissance: ce sont les actions dignes des Rois qui prouvent la gloire de la Descendance & qui ajoutent à l'éclat de l'origine; c'est le mérite qui réunit dans un point central les rayons de la majesté héréditaire pour en pénétrer puisamment tous les coeurs". — **Hvad ere deres Stands saa meget opløstede Fornøvelser! intet uden Afsmag, Bitterhed og Lede.** "Je sais bien que ce que j'ose avancer ici, paroitra paradoxé à la multitude ignorante, qui ne voit dans le pouvoir des Princes, que cette facilité prodigieuse avec laquelle toute sorte de dissipations & d'amusemens s'offrent à eux, volent au devant de leurs souhaits, les embarrassent par la peine du choix & les accablent de tout côté. Mais c'est malheureusement cette abondance même, lorsqu'elle n'est point ménagée par la prudence, par le travail & par la religion, qui devient la source de leur infortune. Ils commencent à peine la carrière de la vie, qu'ils en ont épuisé les douceurs & que tout est usé pour eux. Car telle est la constitution de notre coeur, que ce qui l'affecte trop souvent, quelque agréable qu'il soit, le lasse & l'excède; qu'au de là des bornes que le Christianisme marque à nos plaisirs, veillent sans-cesse les remors inexorables; que c'est le desir d'une innocente volupté, qui donne de la pointe à sa jouissance; & que l'oisiveté née des excès engourdit l'ame, la rend

"insensible & y éteint tout desir. Les Princes qui abusent des agrémens temporels sont donc les plus malheureux des hommes puisqu'il ne leur reste aucune ressource & que l'ennui, le redoutable ennui, cette langueur affreuse, compagne inquiète des reproches vengeurs, s'attache à eux comme un Vautour, les poursuit comme une ombre, empoisonne toutes leurs distractions & se place avec eux sur le Trône de leur Empire". — **Iblandt de Stores Fristelser er Irreligion den største og frugtbareste paa Ulykker.** "Oui, mes chers Auditeurs, lorsque les grands se sont livrés aux innombrables excès de leurs cupidités, lorsqu'ils tâchent d'étouffer par une dissipation prodigieuse le souvenir de leurs devoirs, hélas! que le chemin de la corruption à l'incrédulité de vient alors une pente aisée & imperceptible! Quand il leur resteroit encore quelque desir de s'amender, il ne faut qu'un seul impie parmi les flateurs qui les obsèdent pour verser peu à peu dans leur ame le poison dont il est infecté. Seroit il donc possible, ô Rois de la Terre, vous qui ne respirez & ne régnés, que par le Seigneur, vous mortels qui n'êtes devant lui que de foibles, de chetifs vermisses, seroit-il possible que vous méconussiez sa Puissance & sa Miséricorde! que détestant vous-mêmes & punissant les ingrats, vous voulussiez l'être envers celui qui vous comble de ses biens & que chargés de soutenir les droits de votre Dieu dans le coeur de vos sujets, vous osassiez trahir sa gloire & lui dérober par votre exemple des ames qu'il avoit formées pour lui! Mais que dis-je! la Religion est le plus ferme appui de votre Trône, puis qu'elle vous assure notre soumission; en anéantissant le Christianisme vous anéantiriez la plus inviolable obéissance & comment pourriez-vous compter sur la fidélité de ceux qui deviendroient infidèles au Créateur & au Juge de tous les Rois! Aussi les Princes pieux d'Israël gouvernerent-ils avec prospérité & avec gloire: Aussi trouverez-vous dans l'histoire du Monde entier que ce sont les Monarques justes & religieux qui ont conduit leurs Nations au plus haut période de leur puissance: Aussi le Dannemarc n'a-t-il jamais été plus florissant & plus heureux que sous les Rois protecteurs de la religion parmi lesquels l'Auguste Princesse dont le souvenir nous occupe tenoit une place bien distinguée".

Kjøbenhavnſke Kongl. privil. Adressecontoirs
Kritiſke Journal.

No. 43 og 44. ————— 1770.

Zur Elementariſchen Bibliothek. Das Methodensbuch für Väter und Mütter der Familien und Väter. Von Johann Bernhard Basedow, P. P. in Altona. Altona, und in der Cramerschen Handlung in Bremen. Stor 560 S. 8.

Dette er egentlig ikkun den første Deel af Methodebogen, som skal tiene til at lette Brugen af det bekjendte Elementarverk, hvorpaa Hr. B. arbejder, og hvoraf allerede den første Deel efter Forfatterens Ord maa være udkommet, endskiøndt den endnu ikke er kommet os tilsynne. Dog kan Methodebogen ogsaa bruges som et fra Elementarverket afsondret Skrift, og tiene enhver som et Opdragelses-System.

Efterat Forf. kortelig har igientaget Planen af sit Elementarverk, kommer han i det fjerde Hovedstykke til sin Hovedsag, som er at give Regler for Opdragelsen i de skikkelige Stænder (gesitteten Ständen) fra Prindsers af indtil Handelsmænds eller anseelige Konstneres Børn. Han begynder saaledes i dette Hovedstykke med at udfaste en Plan til Prindsers Opdragelse og Undervisning. Ikkun nogle af hans Forskrifter! "En Prinds maa i det mindste have tre ordentlige Lærere; enhver arbejnde ligemegen Tid paa hans Undervisning; men en ikkun føre Navn af Lærer, to maaſkee Navn af Selskabsholdere. De sidste lære virkelig; men alt, saa at sige tilfældig og ved Samtale; men den første med Tiden efter Videnskaberens Orden i sine Timer. Disse alvorligere Timer maa Prindsen altid kunne afberle med Legemsøvelser; men Selskabsholderne maae ved deres Samtaler, naar han for ofte forsømmer den ordent-

"lige Undervisning, sette ham i Forlegenhed, at han af sig selv faaer Lyst til dem igien" — "Det er ufornødent, at en Regent er en stor Mester i nogen anden Kunst end i Regieringskunsten. Skadeligt er det, naar han indbilder sig at være det; og da fordrer og faaer Fortrinet for sande Mestere. Siden Riden og Dandsen skeer for Folkets Øyne; saa maae en Prinds føres i disse Konster til alle Anstændigheds, og til nogle Tækkeligheds Grader." — "Fra ellevte eller tolvte Aar maa en Prinds aarlig omtrent to Maanedes reyse i sit Land; saa at ingen Provins bliver tilovers, hvilken han ikke har taget i Ønsyn, undtagen vigtige Grunde ere derimod" — "At han kan lære fuldkommen at føle, og ikke blot med Munden bekjende de ringere Stænders, eller egentlig at tale, de talrigste og agtbareste Stænders Værdie, maae de, som have Opsynet, ikke sielden, dog som af en Hændelse, sætte ham i saadanne Omstændigheder, at visse meget fornødne eller meget ønskede Ting, som ikkun ved Hielp af de ringere Undersaatter naaes, mangle en Tidlang for hans Bequemmelighed og Fornøjelse. Saa vil han lære ret af Hiertet at agte Bonden, Urtegaardsmanden, Hyrden, Fiskeren, Jægeren, Skomageren, Strædderen, Skipperen, Smedden, Muurmesteren, Tømmermanden, Snekeren, Sæskereren og Vandbæveren, og enhver som paa sin Maade anvender Flid for at tiene andre".

— Landets Historie, som Forfatteren vil, skal foredrages efter et eget historisk Manuscript, hvilket Tyrsten skal lade forfærdige blot til Brug for Regenterne og det geheime Conseil, burde indeholde et Hovedstykke under Titel af: En Moralisk Historie af Landets Regiering. "Dette Hovedstykke maatte have Underafdeclninger, s. E. (a) Exempler paa nogle Lands Tyrsters besynderlige Arbendsomhed eller Forsømmelighed, med Følgerne. (b) Exempler paa

” paa Sierrighed og Odselhed, med Følgerne. (c) De
 ” undgaaelige eller undgaaelige Aarsager til Landets
 ” Sie'd. (d) Historiske Bevis, hvor undgaaelige og
 ” skadelige mange Krige havde været. (e) Exempler
 ” paa Tyrsters og Privatpersoners bespørgelige Tap-
 ” verhed. (f) Lærerig Historie om Favoriter. (g)
 ” Lærerig Historie om Maitresser. (h) Exempler paa
 ” Grumhed, naar nogle findes, med deres Følger. (i)
 ” Exempler paa Tyrsters Umaadelighed, naar nogle
 ” findes, med deres Følger. (j) Exempler paa Uta-
 ” nemmelighed imod troe Tjenere, naar saadanne fin-
 ” des, med Følgerne. (k) Intolerantsens Historie med
 ” Domme derover. (l) Historie om de Geistliges og
 ” Skriftefædrenes Virksomhed paa Staten og Tyr-
 ” sterne o. s. v.”

V. Om Naturens Opsigt over Moralitet, Opdragelse, Skoler, Studeringer, og om nogle Seyl ved disse. Dette er et Udtog med nogle Tillæg af Forfatterens Vorstellung an Menschenfreunde o. s. v., hvilken vi til sin Tid have recenseret (*).

VI. Om Opdragelsen i skikkelige Stænder. (**) (in geisteten Ständen) Dette er en ypperlig Samling af de nyttigste Opdragelses Regler for enhver skikkelig Familie, som ønsker at see sine Børn opdragne til Dyd og Lykkeligbed. Vel forekomme mange af Forfatterens Raad og Forskrifter hos bekiendte Skribenter, som have handlet om Børneopdragelsen, i sær Boche og Rousseau, men Hr. B. har afhandlet alting udførligere, og han har tillige det Fortrin for Rousseau s. C., at han ved sine Forskrifter ikke forudsætter en efter Verdens nærværende Forsætning, hvilken ingen moralisk Skribent er i stand til at forandre, umulig Fuldkommenhed hos Forældre eller Lærere, men tager Mennesket som det er, og foreslaaer næsten intet som jo frax kan settes i Verk. — At vælge Prøver til at forelægge vore Læsere, sætter os, i Henseende til Ypperligheden af det Hele, i nogen Forlegenbed. — Hr. B. vil nu ikke, at man skal raisonere med Børn over Aarsagerne til de Befalninger, man giver dem. (***)

(*) See Kritisk Journal for Aar 1768. No. 29.

(**) Vi bruge det Ord skikkelig til at udtrykke det tydske Ord gesittet, endskjønt det i daglig Tale er underkastet nogen Tvetydighed, men ikke større, end det tydske Ord.

(***) Vi vente, at ingen af vore Læsere fortryder paa, at vi heller oversætte, end affrive, og at nogle endog ville takke os derfor.

” Jeg har vel, siger han S. 132., været af den Me-
 ” ning, at man saa snart som mueligt, bør raisonere
 ” (vernunftlen) med Børn over Aarsagerne til sine Be-
 ” falninger; men jeg har ved Estertanke og Erfaring be-
 ” fundet, at Lydighedens Sikkerhed derved forhales.
 ” De fleste Forældrenes Befalninger grunde sig jo paa
 ” saadanne stærke Virkninger af Børnens Siaren og
 ” Læden, om hvis Visshed eller Rimelighed Børnene
 ” iugen umiddelbar Overbevisning kunde have; de
 ” grunde sig paa de Forhold imellem de Børne, som ere
 ” Børnene ubekiendte, eller synes dem meget undvær-
 ” lige. Omstændelig kan man ikke forklare dem saa-
 ” danne Aarsager; og almindelige Forestillinger have
 ” ikkun et meget svagt Indtryk paa Børns Sielen.
 ” Ofte give de ingen Aagt paa saadan Raisoneren; og da
 ” er den ikke allene forgieves, men ogsaa skadelig, fordi
 ” de vænnes til denne Uagtsomhed ved Ord, som blot
 ” rettes til dem. Uder tiden umage de sig forgiæves,
 ” at finde de af eder ansørte Grunde sande og gode, og
 ” da er en Mistillid opvækket imod deres Foresattes
 ” Indsigt. En Befalning er en Erklæring af sin Vil-
 ” lie, og intet videre. Grunde at ansøre er ikkun for-
 ” nødent ved Raad og Undervisning. Ikke sielden blive
 ” Børn ved Forestilling af mange Grunde saa ad-
 ” spredte, at de ikke ret forstaae, eller ikke beholde Be-
 ” falningernes Indhold. Videre ere de Forældre og
 ” Lærere, som ved deres Befalninger vænne sig til Rai-
 ” soneren, tidt i Fare for at ansøre ugyldige eller meget
 ” utilstrækkelige Grunde; og da forhindre de Indsig-
 ” tens Silvert hos Børnene, om ikke ogsaa Lydigheden
 ” i nogle Tilfælde skulde forhindres derved. Men at
 ” give Raad og Anslag, hvorledes den uerfarne og for-
 ” vente Ungdom kan skye Anledning og Fristelse til Uly-
 ” dighed, eller i hvilken Orden og ved hvilke Hjelpe-
 ” midler den lykkelig kan udøve, hvad som er befalet;
 ” denne forsømte Raisoneren er af yderste Vigtighed”.
 — Straffe i Opdragelsen er Forf. ikke saa aldeles
 ” imod, som de fleste af hans Forgiængere. ” O! siger
 ” han S. 136, gid jeg ikke havde nødig at tale om
 ” Straffe, og i Sandhed, havde Børnene i Tjeneste-
 ” tøendet og Spøgekammerader ingen onde Exempler
 ” og Forsørere; anvendte Forældre og Lærere Tid og
 ” Omhu nok paa at sette sig i Kierlighed og Høysagtelse
 ” hos dem; iagttog de de ovenansørte Regler i Hen-
 ” seende til Raad og Befalninger: saa vilde Børnens
 ” Ulydighed ikke allene være sielden, men ogsaa over-
 ” vindelig ved meget lunde Midler. Men nu er det
 ” desværre fornødent, undertiden endog ved følelig
 ” Straf at forbedre det, som ved Exempler og Forsø-
 ” rere,

"være, ja selv ved Forældres og Opseeres Fejl er for-
 "døvet. Naar altsaa milde Straffe ere forsøgte uden
 "Virking, saa maae, fornemmelig imellem det tredje
 "og fjerde Aar, imod en forfærlig Ulydighed, eller imod
 "en stærk Vane af visse Laster og Uforsigtigheder, imod
 "den egenfindige Skrigen, eller imod en Tilbøielighed
 "til farlige Gjerninger, bruges Riis, vel sielden, men
 "med tilbørlig Skarphed, og ordentligvis i alle andre
 "Personers Graværelse, enten af Forældrene, eller i
 "deres Nærverrelse af en dertil afrettet Betient. Det
 "er vanskeligt herom at give almindelige Regler. Man
 "maa derfor i Begyndelsen forsøge alle Slags Arter
 "af Straffe med sine Børn, og saa legge Mærke til,
 "ved hvilke Dydemedet lettest og sikkest befordres. Mogle
 "Børn ere blot at tvinge ved at holde dem fra visse For-
 "nyelser og Selskaber. Mogle have godt af at lide nogen
 "vedholdende Fasten. Andre derimod forbedre sig
 "snarere efter en kort og følelig Regens Straf. Men
 "ved Mærke, Eensomhed eller Fængsel forbedres
 "Børn enten ikke, eller opfyldes tillige med skadelige
 "Gordomme. Blandt haarde Strafmidler er Riset
 "det bedste. Andre Redskabers Virkninger ere uviste.
 "Mange gribe til dem enten i Brede, eller af Ubetæn-
 "ksomhed, eller for at spare Tiden. Men i Brede
 "maa vi ingen Straf udøve; men hie til vi ere for-
 "nuftige igien. Ubetænksomhed er ved en saa vigtig
 "Sag en utilgivelig Fejl. Paa Tid til den bedste Maa-
 "de at straffe, fenler det aldrig, efterdi man kan opsette
 "den, og Nødvendigheden i at straffe er ved en god Op-
 "dragelse jorden. Men skal Riset beholde al sin Kraft,
 "saa maae man ikke spæge og skiemte dermed. Derfor
 "er det raadeligt, at det til den Tid det ikke bruges, lig-
 "ger ti sluttet og skjult, og er ikke den sædvanlige Pry-
 "delse i en Børneskue. Der gives Forældre, som
 "tvinge deres Børn at kysse Riset eller den Haand, af
 "hvilken de ere straffede. Denne Ceremonie er til
 "saadan en Tid mestendeels hykkelig og falsk; thi et
 "Barn kan ikke let elske i det Øieblik, da det føler
 "Straffens Smerte. Men det er en Klogskabs Re-
 "gel, at bevise sig en Tid lang, efter at man har udøvet
 "en smertelig Straf, alvorlig og koldsiindig imod Bør-
 "nene. Dersom de nu af egen Drift, eller efter an-
 "dres Raad, ønske at ende dette Onde ved Tegn paa
 "en børnlige Underkastelse, og ved en oprigtig Bestræ-
 "belse efter at være artige, saa er det nyttigt, og lærer
 "dem ikke at hykle. Enkelte de Forældre og Lærere,
 "som ved en fornuftig Opdragelse have bragt det saa
 "vidt, at deres Raad er saa kraftigt, som en Befal-
 "ning; at de sielden faae Aaledning til at udøve en

"egentlig Straf; og at Børnene selv i disse faa Til-
 "fælde frygte at miste visse behagelige, men undværli-
 "ge Ting, at bortvises fra Forældrenes Selskab, at
 "høre deres Ulydighed fortalt til Personer, hvis Bi-
 "fald Børnene ønske, eller andre saadanne Midler,
 "meer end de strengeste Straffe. Dog saa lykkelig er
 "den mindste Deel Forældre. De fleste maae under
 "tiden gribe til haarde Midler. Men naar de derved
 "vilde bringe deres Børn til virkelig Ulydighed, saa
 "maa ved Afstrafningen saavel Minen som Ordet
 "være alvorlige, men ikke arrige og hadefulde. Og
 "efterdi Børnene til saadan en Tid intet bør føle uden
 "Smertes og Føctred; saa maa deres Opmærksom-
 "hed ingenlunde adspredes. Vi behøve da ikke at sige,
 "at vi nødvendig straffe, og bedrøve os over den Nødven-
 "dighed vi ere i at forarsage dem Smertes. Bet-
 "nytter det, at Børnene over Hovedet kiende denne
 "deres Forældres smaa Kierlighed; men ikke til den
 "Tid, da de straffes, bør de erindres derom. Man
 "være rolig og alvorlig; maa forkynde Straffen;
 "man straffe og sige intet videre, indtil Revselsen er
 "forbie, og den revsede lille Misbæder er i stand til
 "igien at forstaae nye Raad og nye Befalninger".

"Det er overflødig, at man lader Barnet selv
 "gøre Anstalt til sin Straf. Man maatte jo give saa-
 "danne Befalninger dertil, hvis Overtrædelse ofte var
 "rimelig, og kunde give Aaledning til nye Processer.
 "Men at Børn ved deres Kræfter eller Hurtighed søge
 "at unddrage sig fra Straffen; dette maa man derved
 "gøre dem suurt, at man udtrykkelig for denne Sags
 "Skyld forhøyer Graden i Straffene, thi den som rev-
 "ser, maa aldrig tabe sin Proces ved Børnernes Mod-
 "setlighed, eller for en voldsom Skrigens Skyld. De
 "maa hver Gang i Gjerningen overbevises om, at alt
 "dette hjælper dem intet, men ikkun forsøger deres On-
 "de. Den Frygt, at Børnene kunde falde i Epilepsie,
 "eller ved Skrigen blive usunde, er mestendeels ugrund-
 "det. Skulde den i et og andet Tilfælde have Rime-
 "lighed for sig; saa maae man forudsæe det, førend
 "man foretager noget. Men er Revselsen begyndt, og
 "har den ikke virket saaledes, at den har borttaget
 "Modsettsigheden; saa maa man mestendeels fortsætte
 "den, og ikke uden i ganske besønderlige Nøds-Til-
 "fælde, lade sig affrekke ved hin Frygt. Thi Børn
 "mærke, hvad der kan redde dem, med den største
 "Skarpsigtighed, og blive paa denne Maade snart
 "Herrer over deres Forældre. Naar nu Smerten
 "efterat Revselsen er endt, endnu en Tid lang bliver
 "ved, saa er det unaturligt saa strax at forbyde Græ-

” den og Hulken. Men ville de Revsede ved saadanne
 ” ubehagelige Toner hevne sig; saa er det første Mid-
 ” del, at man ved visse paabudne smaa Handteringer
 ” eller Foretagender adspredter dem. Hielper dette ikke,
 ” saa tør man forbyde at græde og straffe, i fald de blive
 ” ved, indtil Graaden efter den nye Revselse ophører.
 ” Nogle Børn ere efter en følelig Straf i lang Tid stille,
 ” suurseende eller knarborne, uden dog at gjøre, hvad
 ” som forbydes, eller undlade hvad som befales. I disse
 ” Omstændigheder er atter en Adspredelse, som ikke
 ” synes at have denne Hensigt, det beste Middel. Skul-
 ” de det ikke hielper, saa maa man lade, som man ikke
 ” bemærker Fejlen. Jo vilkaarligere den er, desto
 ” vissere vil den da efterhaanden ophøre. Thi ogsaa
 ” Børn handle efter Hensigter, og umage sig ikke gierne
 ” forgieves. Men er denne Fejl meget naturlig, og
 ” vil man da bruge haarde Midler derimod; saa er det
 ” rimeligt, at det Onde derved ikkun forværres. Nok
 ” om Revselse.”

Om Blufærdighed forekommer en fortreffelig
 Artikel S. 167. — For ret at gjøre Børn deres
 Afhængighed af Forældre og Ofsere følelig, sukkede
 Forsk., at vi i nogle Stykker maatte nærme os igjen til
 det forrige Aarhundredes Opdragelse. ” Børn, siger
 ” han S. 193., maae ikke sidde tilbords; de maae have
 ” slettere Bordtøj end deres Forældre og de voksne
 ” Venner; de maae end og have et eget Sted ved Bor-
 ” det. Fra denne Regel bør ikke viges, uden maaskee
 ” ved visse Høytideligheder, og naar man ved Tegn
 ” paa en besynderlig Velbehag vil belønne Børnenes
 ” Forhold. De bør ikkun have Deel i de to første Ret-
 ” ter; derpaa gaae fra Bordet og opvarte Selskabet:
 ” Disse Opvartninger kunde have adskillige Grader af
 ” Værdighed, f. E. at forelæse noget, at legge for af
 ” en Ret, at tage af Bordet o. s. v. Den højere Vær-
 ” dighed kan atter være en vis Belønning. — Des-
 ” serten staaer vel Børnene meest an; men ordentligviis
 ” maae de intet eller meget lidet nyde deraf, at man kan
 ” beholde Lejligheder, deels til at øve Børnene i Un-
 ” derkastelse og i Strid saavel imod Sandselighed, som
 ” imod Misundelse; men deels for i Gierningen at vise
 ” dem en besynderlig Velbehag. Det er meget skade-
 ” ligt, naar Børn ved Giestebude holdes lige de Gamle
 ” og sættes med dem i en Rad. Dem tilkommer da et
 ” eget Bord under en voksen Persons Opsigt. Det er
 ” skadeligere, end man skulde tænke, naar man allerede
 ” med Børn omgaaes som med Chapeaux og Damer, og
 ” gjør en bunted Rad af dem; og naar man ved Balle
 ” opbyder dem til Dands, ligesom de Gamle, eller an-

” tager deres Opbydelse. Livet maa have Afdeelnin-
 ” ger, Barndommen indtil det tiende, den første Ung-
 ” dom indtil det sextende, den anden Ungdom indtil det
 ” tyvende Aar eller indtil den gifter. Enhver Periode
 ” maa have sine egne Pligter og Rettigheder, og ikke
 ” kunne endes, førend de bestemte Aar, men dog kunne
 ” forlænges, ved Mangel paa Glid og Sædelighed.
 ” Overgangen fra en Periode til den anden maa være
 ” en Høytidelighed, hvortil Ungdommen forud maa
 ” glæde og forberede sig. Jeg holder det for en sand
 ” Fordervelse i vore Tider, at disse Regler, ved hvilke
 ” Orden og Munterhed kunde befordres i Opdragel-
 ” sen næsten allevegne overtrædes. For en vis Alder
 ” maa det ikke være Børnene tilladt at komme i visse
 ” Kammere i Huset, uden at spørge og banke paa, f. E.
 ” i Forældrenes Sovestue, i Studereskolen o. s. v.
 ” Allerede oven for har jeg yttret det Ønske, at Bør-
 ” nenes Klædedragt maatte være simplere og mærkelig
 ” adskilt fra de Voksnes Klæder. En fornuftig Mode,
 ” skulde indføre egne Klæder ved Barndommen, andre
 ” ved den første, og andre ved den anden Ungdom; og
 ” naar Ungdom af forskie lige Perioder kom sammen,
 ” saa maatte de Yngre altid blive i en vis Afhængighed
 ” af de Eldre, og ved visse Lejligheder give dem besyn-
 ” derlige Tegne paa en særdeles Høvyagtelse. De Eldre
 ” kunde ogsaa betros et vist Slags Opsigt. Saa kun-
 ” de man gjøre det til en meget følelig Straf eller Be-
 ” lønning, at sette Børnene en Tid lang fra den høvere
 ” Klasse i den nedrige, eller fra denne i hin, aller-
 ” helst hvor mange vare forsamlede. Hvad de for-
 ” nemmere Børns Forhold angaaer imod voksne Be-
 ” tiente og andre Personer af den store Hob; saa kan
 ” man vel ved nu værende Omstændigheder ikke paa-
 ” legge hine Lydighed eller Verbødighed som en Pligt,
 ” men der burde dog billig beholdes visse Tegne paa det
 ” naturlige Fortrin. Maa man ikke lee, naar man
 ” seer Junkeren og Frøkenen endog i den første Ungdom
 ” at tage Forhaanden ikke allene for Tjenestefolkene,
 ” men ogsaa for Lærerne og Huusjomfruerne? Saa-
 ” danne Forskiel skulde billig ikke finde Sted for den
 ” anden Ungdoms Begyndelse; men det fornemste
 ” Barn burde for sit femtende Aar udvortes vige enhver
 ” voksen Person. Jo mindre de indførte Skikke stem-
 ” me overeens med Menneskenes naturlige Forskiel, i
 ” desto højere Grad ere de ogsaa Dyden imod. Naar
 ” I befale eders Betiente at gaae paa venstre Haand af
 ” eders yngste Børn: hvortil skal dette nytte eder eller
 ” Betientene? hvad for Tanker og Tilbøyligheder
 ” skal det oppvække i eders Børn?”

Undervisningen i de stikkelige Stænder af-
 handler Forfatteren i det VIIde og VIIIde Hoved-
 stykke. — Det gjør ham Vre, at han ikke betæn-
 ker sig paa at forlade sine forrige Meninger, naar han
 ved Erfaring eller igientaget Estertanke bliver overbe-
 vist om andet. Saaledes retter han S. 215. det
 Begreb, han tilforn har havt om Realkundskab, og
 viser, at man kan gaae forvidt i at bebyrde Ungdom-
 men med saadanne Realier, som enten ikke ere dem til
 Nytte, eller i fald de behøves, kunne siden paa en bedre
 Maade gøres dem bekiendte ved Efterspørsel og Erfar-
 ring, eller ved Bøger.” Die vorigen Jahrhundert,

” siger han, hatten einen pedantischen Hang zu den
 ” Sprachen und vielen unnöthigen Theilen der Philolo-
 ” gie: das gegenwärtige ist in Gefahr, die Polyhisto-
 ” rie in Sachen pedantisch hochzuschätzen. Ich war
 ” von diesem Irrthume schon angesteckt, als ich
 ” mich zum Elementarwerken entschloß, und dessen
 ” Entwurf bekannt machte. Wie vielen Handwerkern
 ” und Künstlern habe ich nicht ihre Sacherkännisse
 ” abborgen wollen, um sie der Jugend wieder mitzu-
 ” theilen! Ich fieng an, meinem Plane nachzugehen:
 ” aber wo wäre ich hingerathen, hätten mich nicht die
 ” ersten Erfahrungen denselben abändern lehren? alle
 ” Handwerke, alle Künste, alle Arten der Stände
 ” und Gewerbe wolte ich der Jugend bekannt machen!
 ” Wo solte ich denn anfangen? wo solte ich aufhören?
 ” Glücklicherweise war ich noch nahe bey dem Haven,
 ” als ich der unermesslichen Weite gewahr ward, auf
 ” welcher ich mich gewiß verirret hätte. Ich lehrte
 ” um zu dem Vorsatze, den Unterricht in den Realitä-
 ” ten nur so weit zu treiben, als nöthig ist, um den Ver-
 ” stand durch einige Uebung praktisch zu machen, sich
 ” in den gewöhnlichsten Vorfällen zu helfen, und die
 ” nützlichen Gespräche und Schriften von Gewerben
 ” zu verstehn. Ich leugne nicht den Nutzen einer weit-
 ” läufigern Erkenntniß dieser Art, aber durchgängig
 ” gemeinnützig für das gesittete Publicum ist sie nicht:
 ” weil sie so viele Theile von gleicher Wichtigkeit hat,
 ” daß keine Wahl möglich ist. Will man sich aber in
 ” alle einalassen, so reichen die Jahre des Unterrichts
 ” nicht zu.”

I Henseende til det latinske Sprog bestyrker
 Forf. med nye Grunde, eller rettere med de Indven-
 dingers Igiendrivelse, som kunde gøres ham, den,
 ved andre Leiligheder anpriste Methode at lære dette
 Sprog af Brug og mundtlig Uvelse. Han anser det
 for en af de nyttigste Forandringer, som den lærde
 Verden vilde opleve, naar ved Hielp af denne Methode

(til hvis Lettelse han lover et Promptuarium latinitatis
 domestica i Lommeformat) og Forfatterens øvrige For-
 slage til Skolevæsenets Forbedring, det latinske Sprog
 blev saa gængse, at alle stikkelige Stænder havde en
 stor Færdighed i at forstaae og tale Latin. Da tove
 Mar skulde da næsten alle Bøger, hvis Forfattere vilde
 skrive for flere Nationer, affattes i det latinske Sprog.
 Dette vilde bringe de Lærdes adspredte Selskab sam-
 men igjen, udvide Videnskaberne og Boghandelen, og
 være fornemmelig de Nationer til Nytte, som nu først
 begynde at gjøre Opsigt i Videnskaberne, eller hvis
 Sprog er indsluttet i saa snevre Grendser, at Autori-
 taenden i dem nu, da latinske Bøger ingen Afgang
 finde, usejlsbar maa undertrykkes. Og i den sidste
 Betragtning er det, han haaber, at hans danske Sær-
 dreneland vil værdige hans Dasse, hvis Udførelse
 han siger det let kunde befordre, nogen Opmærksomhed.
 (De store Fordele Hr. B. lover sig af det latinske
 Sprogs almindelige Brug, indsee vi slet ikke; og hans
 Methode at lære det latinske Sprog som et levende
 Sprog, ved mundtlig Tale, har store Vanskeligheder
 i Udsøvelsen; men som det vilde blive for vidtøstigt
 her at udføre) — Den grammatikalske Under-
 visning i alle Sprog vil Hr. B. have giemt til sidst,
 og til den Alder, da Børn ere istand til at forestille sig
 Tingenes almindelige Egenskaber og Forskielle. Og
 da maa man gjøre Begyndelsen med den almindelige
 filosofiske Grammatik, for at give de fornødne
 Konstord deres rette Betydning. Eiden forklarer
 man en meget kort Grammatik med dem, som indehol-
 der blot almindelige Regler, og ikke saadanne, som
 ikkun passe sig paa saa Tilfælde. Alt hvad som ikke
 kan bringes under en Regel, bør ved Enden af Gram-
 matiken anmerkes ved de enkelte Ord i alphabetisk Ord-
 den, hvilke man, naar man bruger dem, kan opslaae.
 Grammatiken i Landets Sprog bør være den første;
 i de døde eller fremmede Sprog behøver man da ingen
 andre Regler, end de hvorved deres Ufviselser fra hine
 bekiendte læres; thi det overeensstemmende tør man
 da forudsætte som bekiendt, o. a. m.

Det niende Hovedstykke om Døttrenes Op-
 dragelse er et Udtog, med nogle Forandringer og Til-
 læg, af Rousseaus Sophie.

Det tiende Hovedstykke om Ungdommens
 Religion: et hyperligt Stykke, som vi ikke nok kunne
 anprise. — Hr. B. handler her om Religionen, blot
 i Overeensstemmelse med Planen og Hensigten af hans
 Elementarverk, som er, ikke at foredrage nogen Set-
 ning, hvorved han kunde blive noget Religionspartie

mishagelig eller mindre nyttig. Han beskriver derfor Religion "en virkelig, fuldstændig, og virksom Troe paa Gud, som Menneskenes almiadelige Fader, deres Siels Upholder efter Legemets Død, og en retfærdig Siengjelder af Godt og Ondt". De, som have denne Religion, kalder han Religionister, og de som ikke have den, heder hos ham med et almindeligt og endnu ikke forhadet Navn, Irreligionister. Disse Irreligionister lægger han den Forpligtelse de have til at opdrage deres Børn i det mindste til denne Religion og ved Hielp af denne Religion, med saa stærke og overbevisende Grunde for Dyde, at vi ikke see, hvad en fornuftig Irreligionist kunde have at sige derimod; han viser, at hverken Irreligionistens egen, eller hans Børns sande Velværd og Lykkeligbed kan have nogen fast Grund, uden denne Religion. Kun een Bøvelgelses-Grund taget af hans egen Fordeel! "han vil dog vel, at hans Børn i en voksen Alder blive ham taknemmelige for Opdragelsen, ærbødige i deres Forhold imod ham, taalmodige ved hans Anders Skrøbeligheder, og omhyggelige for at forsøde og forlænge ham Livet; om ogsaa verdslige Omstændigheder, i sær naar de kunde arve Midler efter ham, kunde let give dem Fristelse til andet, og haab om at blive ustraffede derved. Nu overlegge han (jeg beder ham for hans egen Skyld, efterdi jeg ikke tør besværges ham ved Gud), om han i sin Families Skib ikke er langt sikkrere, naar hans Børn have Religion, og med Frygt for Gud vente sig hans Siengjeldelse, end naar de blive Irreligionister, som han selv er. Han maa ikke holde sig sikker, fordi han veed med sig selv, at han har menneskelige Gølelser nok, til at holde sig fra saadanne Laster og Skarnestykker, som de ere, hvorved hans Børn have Lejlighed til at kræve ham. Thi maaskee er Levningen af hans moralske Godhed en B. rknaa af den Religion, som han i sin første Ungdom undervistes i og troede; eller en B. rkning af den Lykke, at være blevet befriet fra visse Fristelser; eller af en naturlig og tilbønt Behag i retfærdige og fromme Handlinger, hvilken hos alle Mennesker ikke virker i lige Grad, og altsaa maaskee hos hans Børn heller ikke maatte virke i saadan en Grad o. s. v.

De Hoffe, som ved at sette en Værelse i at være befriet fra Frygt for Gud, opmuntre Irreligion hos andre, saer en sand og skarp Tretefelse S. 337. Men dette Sted ville vi anføre i Originalens eget Sprog. "Man bringe einmahl, siger han, diese Höre zum Nachdenken, ob sie wünschen, daß bey kritischen

Umständen die Gemahlinnen, die Töchter, die Erben, die Generale, die Leibärzte, und der grosse Haufen, auch diese bey ihnen so ehrenreiche Freyheit haben. Sie würden nur wider ihr eignes Gefühl mit Ja antworten. Nun also, warum wollen sie denn ihre Freyheit zur Schau tragen? warum zu ihrem eignen Nachtheile auch andre dar nach lästern machen? Ist die Ebre bey so Wenigen mit der Sicherheit vor so Vielen zu vergleichen? Wenn man wichtig ist, und sich über viele gemeine Vorurtheile erheben kann: hat man denn nicht andre Gegenstände, die Ehre davon zu erlangen? Warum will man nicht (ich rede in der Sprache dieser Menschen) dieser Vorurtheile schonen, worauf ein so großer Theil der häuslichen und bürgerlichen Glückseligkeit beruhet? Wenn (welches ich nicht zugeben kann) die Freyheit von aller Religion dem Menschen ein Gut ist, so wird sie ihm desto vortheilhafter, je geheimer er sie hält, und je Wenigere er zu seines Gleichen macht. Wenn sie ihm aber (wovon ich überzeugt bin) schädlich ist, so wird sie ihm desto schädlicher, je mehr er sie zeigt, und je grösser die Gesellschaft seiner Irreligionsverwandten wird".

Hvorledes skal nu Ungdommen ansæres til den af Forf. beskrevne Religion? — Man bør ikke lære Børn noget Ord eller nogen Sætning, som betyder noget til Religionen hørende, saa længe de forbinde enten ingen eller høstfalkke Begreb dermed; og følgerlig bør man gaae meget methodisk eller elementarisk til værks, saa at man forudsætter de Kundskaber og Vælsker, som de bør være værne til, for at finde de følgende lettere, det er forståeligere og virksomere. — Børn bør ikke holdes til det man kalder at bede, fordi de ikke forståe Formularerne, eller ere ustkede til de Gølelser, som derved burde udtrykkes eller opbevtes. Dog ønsker Forf., at Børn mege tidlig, naar de nyde Forlytets Gaver, saasom Mad og Drikke, Lys og Varme, o. s. v. ved visse Midler erindres om deres Vigtighed og Mellemaarjager; og at de vænnes til efter de Begreb, som de ar have om Ret og Uret, Daarlighed og Bøveldom, at prøve og liden Veel af deres foregaaende Liv. — Hr. B. forlader nu den Mening, han tilforn har havt, at man ikke bør forestille Børn nogen Sætning i Religionen som sand, førend de vare i stand til at forståe dens Bøvelse, og ved egen Indsigt at ledes til Overbeviisning derom. Han raader meget meer nu, at man maa ile med at bibringe dem Begreb om Gud og Sielens Uvødelighed, ved Hielp af den naturlige Forvovlighed, de have til vore Ord, og ikke bte, indtil de indsee og føle Bøvelsernes Kraft. Dog bør dette ikke forstaaes

forstaaes om de fleste af de Læresætninger, som adskille Kirkerne, og som Børn ikke behøve i deres Alder. Disse kan man enten skule for dem, eller lade uafgjorte indtil den Alder, da de selv kunne indsee deres Bevis. — Forf. forklarer derpaa den elementariske Videns, hvori Børn bør føres til Overbevisning om Religionen, og prøver vidtløst de sædvanlige Bevis, hvorpaa man pleyer at bygge den naturlige Theologie.

Det sidste Hovedstykke handler om en Encyclopædie til Undervisning og for Læsere; hvor i sær Forfatterens Tanker om Historiens Fordrag synes os at fortiene Dymærksomhed. Endelig følger Tillæg til det 5te og 6te Kap.

Det er unægteligt, at dette Skrift indeholder mange ypperlige Tanker om Opdragelsen, som ere Frugten af en lang Estertanke og en skarptænkende Aand; og da Hr. B. tilkige besidder stor Beltaalighed, læser man ham med Forryelse. Kun i de Steder, hvori han taler om sig selv og sine Skrifter, (og disse ere flere, end vi ønskede) er hans Tone ofte ufordragelig. Vi see heller ikke, hvortil de ævige Udtog og Tjientagelser af hans forhen udgivne Skrifter skulle tiene, uden til at gjøre Læserne kedsommelige, og Bøgerne dyrere.

Philet en Fortælling.

”Die Götter, die jetzt lachend mit euch ziehen,
Bereuen ihr geschencktes Glück. — ”

Kamler.

Alhøy, den 16 September 1770. Stor 1½ Ark.

”Philet var stor blandt dem, som søde sig med Laarer,

” Som skielve for at lee,

” Som see kun Jammer, lasterhaste Daarer,

” Og uløksalige. — ”

Fuld af heraklitiske Grillen, og fast i den Tanke,
at ingen Løksalighed er at finde paa Jorden, føres
han af en god Aand hen,

” Hvor Alhøy revser sig, og stolt og venlig byder

” Den trætte Vandringemand,

” At undre sig paa hvert et Træ, som pryder

” Det nyeligskabte Land ”;

Her treffer han en Kreds af sølvgraae Mænd, som
prise det hos sig, hvilket Philet nægtede at være til —
Løksalighed:

” Løksalighed! din Glands nedlod sig at befæle
” Et kun uskyldigt Folk;

” Hvis jævne Træer, hvis uafmaalte Mæls
” Var nøgne Dunders Tolk. —

” En kaldte smilende sin Ungdoms Sværd tilbage,
” Og syntes ung igien. —

” En anden saao til sine sidste Dage,
” Og priiste Skaberen. —

” En sang sin Helbreds Lov, — En viste stolte Mærker
” Af et arbejdsomt Liv. —

” En fandt i Kunst. — En i Naturens Værker
” Et værdigt Tidfordriv. —

” Snart taug den hele Kreds, imedens en forklarte,
” Besselt af himme st Fryd,
” Hvor naadig Gud i Rødens Tid bevarte
” Hans eller og hans Død. —

” Snart slog man Haand i Haand forundret ved
at høre,
” Hvor farlig Krigen er;
” Hvor meget Ont dog Mennesker kan gjøre
” Mod andre Mennesker. —

” Snart saae man halv med Frygt til hine Træng-
sels Dage,
” Og man bespurte sig,
” Om Trældom en kan kaldes Landeplage,
” Saavel som Pest og Krig? —

” Saa kom et Glædes Raab — O lykkelige Tider,
” Hvori vi leve nu! —

” O Gud! — saa raabte man — Gud, som omsider
” Kom sine Børn ihu! —

” Hist — stammer en, som taus alt længe havde
peget. —
” Hist bag ved Staffene,
” Oprenser jeg mit Huus, — det er mit eget,
” Alt, hvad I der kan see. —

” Hist, er en andens Svar, og af de blege Kinder
” Sneg sig en Laare ned. —

” Hist boer min Søn — min elskte Søn, og finder
” Sit Levebrød i Fred. —

” Gud — raabte man igien — Det Godes Giver høre
” Vor Bøn, og lønne Dig,
” Du store Mand, hvis Lyst det var at gjøre
” Vor Stand saa lykkelig! — ”

Vore Læsere tvivle nu ikke længer, at Scenen
er paa det Bernstorfske Gods ved Risbenhavn, og at
den store Mand er ham, der nylig forlod os med
alle Redeliges Klager. — Dog! en Bernstorfs
Roes er os for kjær, at vi ikke skulde have Lyst til at
høre

høre den endnu længer af hans lykkelige Bønders
Mund:

"Tre Vintre var det nu — Da saæde vi med
Smerte,

"Og høstede med Graad —

"Da skialv vi — Frygt tillukte selv vort Hierte,

"For Haab og Hielp og Raad. —

"Thi Trældom var vort Liv, og Tidslær bar vor Uger,

"Og selv Belsignelsen

"Forbandt som Dug — Vi skreg — og vore Klager

"Fandt ingen mægtig Ven.

"Men hist! — det store Huus — der — tæt ved hine
Kader

"Af Træer — der boer en Mand —

"O Gud! — og hvilken! — Armods Ven og Fader,

"Skøndt af saa høy en Stand! —

"Han — see min Taare nu! — han er, som alle sig.

"Og, som vi let kan see,

"Saa stor, — saa vigtig for det hele Rige,

"Som her for Bønderne —

"Først, opperst, viisest og oprigtigst i at raade

"Til Landets Gavn og Lyst;

"Og stor i Guds, og i Monarkens Raade,

"Og i de Danstes Bryst. —

"En Pragt — En Herrens Tegn forblinde mig —
Desværre,

"De pryde saa, som Ham. —

"Thi af! hvor mangen vel saa prægtig Herre

"Bør sine Klæder Skam! —

"Dog Maat at gjøre vel, som Himlen her foreener

"Med Lyst, — er, som jeg troer,

"Saa vigtig, at den Beste først fortjener

"Ved den at kaldes Stor. —"

Hvor levende er følgende Ufbildning paa den
ulykkelige Forfatning, hvori den Bernstorffske Bonde
befandt sig tilforn:

"Vid, at det Land du seer, var fordum vildt og øde,

"Endnu halv skilt i Vand. —

"Hin store Strefning med de rige Grøde,

"Var Kiær, og Mus, og Sand. —

"Uorden, vor Tyræn, opslugte Sæd og Møye —

"Og, hvad den levede,

"Var andre nok, som med et graadigt Dye

"Alt aad i Tankerne. —

"Alt Mod — alt Haab forsvandt — Thi om og
en utretted

"I Glid var Bien liig;

"Da gik det ham, som den, der bliver mættet,

"Men samler ey for sig. —

"Den søde Pligt, som man saa fielden overgiver,

"Den græd — den skialv vi ved. —

"Din Arv, min Søn — saa skreg vi — af! — den
bliver

"Vor Ulyksalighed. —" o. s. v.

Philet er over hvad han seer og hører, saa
henrykt, at han staaer paa Pynten til at forlade sit
tungsinde System, da en kommer ilende og støn-
nende, slaaer Haand i Haand, og forkønder med
Taarer, at deres Græve forlader dem:

"Laus, som en findlandsk Nat, (*) og mørk blev
Glædens Scene —

"Nu kom et Hylende —

"Nu flyde den besyrteede Camoene,

"At skiale Taarene. —

"Hvad? — skreg Philet — o Haab! — Dit
sidste Glimt forsvinder!

"Mon jeg begræder det? —

"Jeg! — som asmægtig neppe mere finder

"Mit svage Andedræt! —"

Planen til dette lille Digt er meget lykkelig ud-
tænkt, og gjør Hr. Ewalds frugtbare Genie Væ-
rdt, thi vi tvivle ikke paa, at jo han er Forfatteren.
Det indeholder mange meget smukke og poetiske Ste-
der; dog ogsaa nogle, hvor Udtrykket synes at mangle
nogen Tydelighed, saasom de fire første Linier:

"Træt er min Siel — forfulgt af Frygtens blege
Skygger,

"Sank den tilsidst ved dig,

"Du steyle Muur, som bange Kummer bygger

"Imellem Haab og sig. —"

Den blege Frygt forstaae vi, men vi forstaae
ikke Frygtens blege Skygger: et blegt Legeme maa
just ikke kaste blege Skygger. — Hvorles skal man
forstaae den steyle Muur, som bange Kum-
mer bygger imellem Haab og sig? Er da Haab
bet uden for Muren, og Kummeren inden for? El-
ler bygges Muren af dem som ere imellem Haab og
Frygt? Tanken er utydelig. — Det Ord laster-
haft, som vi finde et andet Sted, er neppe Dansk;
og Hensigten af det Motto af Ramler, som læses
paa Titelbladet, indsee vi ikke: i den Meening, som
Ramler lader Glaucus sige disse Ord til den fra Brest
udgaaende Franske Flaade, vil Digteren vist ikke
have forstaaet dem.

(*) Hvilket Billede! — saavidt vi vide, nyt.

Kjøbenhavnſke Kongl. privil. Adressecontoirs Kritiſke Journal.

No. 45. ————— 1770.

Neues System der Kräfte des menschlichen Verstandes, nach dem Unterscheide der untern und obern Erkenntniß-Kräfte. Berlin. Gedruckt bey Johann George Basse. 1770. Stor 23 S. 8.

Endskjendte vi hidindtil have indskrænket os til at anmælde ſaadanne Skrifter, ſom udkomue i de danſke Stater, ſaa har det dog ingenlunde været vor Aigt, at betage os al Lejlighed til at gjøre vore Landsmænd bekiendte med fremmede Skrifter, naar nogle maatte forekomme os, ſom kunde tiene til at udvide en eller anden nyttig Videnskabs Grendſer. Og da de anførte ſaa, men vigtige, Blade indeholde et ikke af Navnet, men i Gierningen nyt System i Psychologien, tage vi ikke i Betænkning at meddele vore Læſere et kort Udtog deraf; allerhelst, da vi merke, at den Lyſt til philoſophiſke Underſøgelſer, ſom en Gunnerus opvakte iblandt os, ikke er uddøet hos vore Studerende. — Forfatteren er Hr. Adolph Friederich Reinhard, Cancellieraad hos Hertugen af Mecklenborg Strelitz, en Mand, ſom er vel bekiendt af ſine philoſophiſke Skrifter, og har adskillige Gange erhholdet Prisen af Vidſkabernes Akademie i Berlin.

Efter at Forf. har viiſt Urigtigheden af de ſædvanlige Forklaringer, ſom gives paa Sielens øvre og nedre Kundſkabs- eller Foreſtillings Kræfter (facultas cognoscitiva superior & inferior) beſtemmer han dem rigtigere: ”de nedre Foreſtillings-Kræfter ere de, hvorved vi foreſtille os Tingene ſandſelige, d. e. ſom fornemmelige (empfindbar) ved de udvortes Sandſer. De øvre Foreſtillings-Kræfter ere de, hvorved vi foreſtille os Tingene ſom ikke ſandſelige d. e. i ſaadanne Begreb, ſom vi ikke erholde ved de udvortes Sandſer”. Heraf følger ſtrar, at ”Zufommelse, Indbildnings-Kraft o. ſ. v., hvilke man gemeenlig henregner til Sielens nedre Kræfter, ikke høre dertil, uden for ſaavidt, de have med de blotte udvortes Sandſers Fornemmelſer at gjøre, men høre til de øvre Kræfter, naar de, ſom meget tit ſkeer hos Menneſker, ſyſſeſette ſig med ikke ſandſelige Objecter. — Øvre Foreſtillings-Kraft og Fornuſt

ere hos Forf. ligegiældende og eenſtydige Ord. Fornuſt er altsaa en Formue til at have ikke-ſandſelige Foreſtillinger. Følgelig er Medvidenhed med os ſelv (conscientia noſtri) en Virkning af Fornuſten, ja den fineſte og mindſt-ſandſelige Virkning, ſom har Sted i vor Siel. Men derfor beſtaaer Fornuſten ikke i Medvidenhed allene; heller ikke ſkee alle Fornuſtens Virkninger med Medvidenhed. Vor Philoſoph deler Fornuſtens Virkninger i to Klaffer, hvoraf den ene indbefatter dem, ſom ſkee uden Medvidenhed. At der gives Fornuſtens Virkninger uden Medvidenhed, er allerede deraf klart, at der gives ikke-ſandſelige Ideer uden Medvidenhed. Ere ikke de utallige Abſtracte Ideer, ſom vi fra Ungdom af have ſamlet, alle forhaanden i vor Siel, endogsaa til den Tid, naar vi ikke ere os dem bevidſte (*)? Men det beſtyrkes endnu meer med Erfaringen af Menneſker, ſom ere fuldkommen raſende. Diſſe ulykſalige Skabninger ere uden al Medvidenhed med dem ſelv; og dog tale de i denne Tilſtand ofte en Tid lang gandske ſammenhængende, de bruge abſtracte Begreb, og forbinde dem med hinanden, kort: de have en Fornuſtens Brug. — Dog ſkulde Fornuſten intet hielpes os, naar ikke Medvidenhed var forbundet dermed. — Den Maade, hvorpaa et Menneſte kommer til Fornuſtens Brug, forklarer man gemeenlig ſaaledes: at Forſtanden fra de ſandſelige Foreſtillinger abſtraherer almindelige og ikke-ſandſelige Ideer, ſom den da videre ſonderlemmer (zergliedert), holder imod hinanden, danner Domme og Slutninger deraf. Forfatteren troer ſnarere, at alle abſtracte Ideer ere Sielen allerede medſkabte, og ligge ikkun ſkialte i den Afgrund af dunkle Foreſtillinger, ſom er enhver Siel væſentlig, indtil de ved de ſandſelige

M m For

(*) Men diſſe ikke-ſandſelige eller abſtracte Ideer, ſom Zufommelsen har giemt for os, vare jo dog Virkninger af en Fornuſt med Medvidenhed, da vi ſik dem allerførſt i Sielen, og synes os derfor alt for ſubtilt at kaldes Virkninger af Fornuſt uden Medvidenhed, allene fordi de ſaa at ſige, ligge i Dvale og ikke fremkaldes.

Fornemmers Foranledigelse opvækkes, forbindes med Medvidenhed, og bringes til nogen Tydelighed, eller om man vil kalde det Klarhed. Thi, siger han, alle Mennesker, end og de, som aldrig have dyrket deres Forstand, have utallige ikke-sandselige Ideer, men som de ikke kunne sige om, hvad de tænke derved. Skulde Sielen vel fra den første Barndom af have eyet den Duellighed, at danne sig disse Ideer af de sandselige Fornemmelser ved Abstractionen? De opstaae jo ligesom af sig selv, og uden at vi vide det, uden at vi ere os bevidste, nogensinde at have foretaget en Abstraction! Ja det er i sig selv gandske ubegribeligt, hvorledes ved en Abstraction af blot sandselige Forestillinger, ikke-sandselige, som med hine ingen Lighed have, skulde kunne opstaae. Det abstracte Begreb har jo med det sandselige, ja med mange sandselige Begreb tilsammen-tagne, ikke det ringeste tilfælles. Den Formue i Sielen til at danne ikke sandselige Begreb, maa altsaa være en gandske egen Grundkraft for sig selv, som ved de sandselige Fornemmelser ikkun foranlediges og opvækkes til at virke efter de i dens Natur liggende Love.

Hr. Reinhard fastsætter nu følgende Grund-Forestillings-Kræfter, eller om man heller vil, væsentlige Forskiel i Sielens Formue til at forestille sig Tingene 1.) den udvortes Fornemmelse. 2.) Medvidenhed med os selv. 3.) Medvidenhed med det, som foregaaer i vor Siel. Denne Kraft adskiller han fra den næstforegaaende; thi, siger han, det er jo ikke det samme: ingen mig bevidst, at jeg nu forestiller mig en Triangel, og jeg er mig selv bevidst (*). Begge Arter af Medvidenhed indeholde vel en indvortes Fornemmelse, men en indvortes Fornemmelse af forskiellig Slags. 4.) Den ikke-sandselige Forestilling af de øvrige Ting, som ere vor Kundskabs Gienstande. 5.) Hukommelsen, hvilken han forklarer: "En Formue at giemme Begrebene, og naar vi en Gang have tænkt to Ideer sammen, da ved Lejlighed af den ene at frembringe den anden igien". Man maa ikke blande Hukommelsen med Phantastie eller Indbildnings-Kraft, som er en afledet Kraft (facult. derivat.), der forudsætter Hukommelse og Vittighed: heller ikke med Erindring, som er en Virkning af Hukommelse og Medvidenhed tilsammentagne. 6.) Vittighed,

(*) Det er vel ikke det samme. Men jeg kan dog ikke være mig selv bevidst, uden at være det for medelst Medvidenhed med en eller anden Forestilling eller Fornemmelse, som foregaaer i min Siel; og følgerlig synes os denne dobbelte Medvidenhed i det mindste ikke at være væsentlig forskiellig.

som er "en Formue i Sielen til af sig selv at komme fra et Begreb til det andet, som har en vis Overeenssiemelse dermed, uden at enten Hukommelse, eller Abstraction, eller overhoved nogen saadan Begrebenees Forbindelse, hvorved vi erkiende Sandhed, har Deel" i denne Fortgang fra et Begreb til et andet.

Af de anførte Tænke- eller Forestillings-Kræfter hører den første til de nedre, den anden, tredje og fjerde til de øvre. Den femte, nemlig Hukommelsen hører deels til den nedre Forestillings-Kraft, for saa vidt den har blotte udvortes Sanders Fornemmelser til Gienstand, deels til den øvre, for saavidt den har ikke-sandselige Ideer til Gienstand. Der gives altsaa to Slags Hukommelse, en sandselig, som vi have tilfælles med Dyrene, dog med den Forskiel, at den hos os er forbundet med Medvidenhed, og en fornustig Hukommelse. Den siette Grundkraft, Vittighed, er ligeledes to Slags, en sandselig, som ihjselfætter sig med blot sandselige Forestillinger; denne have ogsaa Dyrene: men der gives en Art af Vittighed, som ihjselfætter sig med ikke-sandselige Forestillinger; denne hører til den øvre Forestillings Kraft, som hin til den nedre. Bore Psychologer have altsaa Uret, som uden Forskiel regne Hukommelse og Vittighed til de nedre Sielens Kræfter. Hvor kunde Hukommelsen, formedelst hvilken vi erindre os de abstracte og usandselige Begreb, henhøre til den nedre Forestillingskraft: Og hvad Vittighed angaaer, da er den gandske umiskelig til at tænke fornustig; thi ved de Ideer, som Vittighed frembringer, og samler, faaer Judiciumet det fornemste Stof, hvorpaa det kan udøve sine Virkninger (Dette maae deels de grundige Herrer merke sig, der gierne ville ansees for at eye desto meer judicium, jo fattigere de føle sig paa Vittighed, deels de Lærere, som saa gierne classificere Børn efter deres ingenium og judicium, og derefter ofte giøre sig et vrangt Haab om deres forskiellige Fremgang i Studeringer).

Hvad judicium eller Dømme-Kraft angaaer, saa troer Forfatteren ikke, at den bør ansees for nogen egen Grundkraft, men ikkun for en stærkere og fuldkomnere Virksomhed af den Kraft, hvorved vi tænke ikke-sandselige Ideer. Han forklarer Dømme-Kraften ved en Formue til at indsee Begrebenees Forbindelse eller Ikke-Forbindelse, efter de i den menneskelige Forstand liggende Grundsetninger, hvorefter det Sande og Falske kiendes. Dømme-Kraft og Fornust er et og det samme, og Dømme-Kraft indbefatter ogsaa i sig den Formue at slutte; thi Dømme og Slutninger beroe, det ene saavel som det andet, paa at indsee Begrebenees Forbindelse eller Ikke-Forbindelse.

Vi have troet at giøre Elskere af philosophiske Speculationer en Tieneste, ved at meddele et nogenledes fuldstændigt Udtog af denne liden skarpsindige Afhandling, der indeholder et gaudske nyt Synsem, som kan tiene til at rette den Forvirring og Dunkelhed, der hersker i de psychologiske Begreb, endog hos vore nyeste og bedste Philosopher: s. E. en Feder. Det var at ønske, at Forfatteren vilde anvende sin Skarpsindighed til ogsaa at udvikle Sielens Begierings-Kræfter (facultas appetit.), som vist nok trænge til det samme Lys, som Forestillings-Kraften her har faaet.

Anmerkninger over Hr. Laugmand Hans Debes Afhandling om den færøske Handels-Forbedring. Kiøbenhavn. Trykt hos H. J. Graae, boende ved Gammelstrand 1770. Stor 51 S. 8.

Hr. Laugmand Debes's Afhandling om den færøske Handel have vi til sin Tid anmeldt (*). Disse Anmerkninger ere rettede imod det 3die Kapitel af Laugmandens Skrift, som indeholdt Forslag til den færøske Handels Forbedring, og Hr. Debes faaer her en skarp Modstander paa Handelens Vegne, som udgiver sig for at skrive i Thorshavn paa Færøe, synes selv at være ved Handelen, og siger sig at have kiendt Færøe over 40 Aar.

Hr. Debes vilde, at der i Handelen skulde anskaffes flere Overdaadigheds Wahrer af det Slags, som Færøerne ved Omgang med Fremmede have faaet Smag paa, og som de nu med stor Bekostning anskaffe sig paa tredie og fjerde Haand. Anmerkningen forsikrer, at Færøerne lidet, eller intet ere afvegne fra deres Forsædres Tarvelighed i Mad, Drikke og Klædedragt; undtagen at Thee og Caffee er blevet almindeligere, hvilke begge Sorter længe have været at faae ved Handelen. Zirtser og Kattuner, som Fruentimmeret gjerne bærer paa Hvytidsdage, i stedet for deres langt kostbare Stakke eller lange Kioler af blaa Klæde eller Skarlagen, med dertil hørende kostbare Livbelte og Silournaale, som de af Usformuenhed have aflagt, findes ogsaa ved Handelen, saavel som Slees- og andre Lærreder, tilligemed alle Slags Specerier til Huusholdningen. Det eneste, hvori Overdaadigheden er steget, siden han kom til Landet, er i Henseende til Bygnings-Maaden paa deres Huuse: en Omstæn-

dighed, som Debes ikke har berørt. Thi i det Sted der først i hans Tid kom kun hvert andet Aar en Sommerlast fra Norge, hvoraf endda en stor Deel laae ofte usolgt, indtil en anden ankam; saa er deres Byggesyge nu steget saavidt, at der kommer en Ladning aarlig, og spørges efter meer. Herved siger han, taber Handelskassen. Han erindrer videre, at endskiøndt man i lang Tid har havt gode Aaringer i Landet, holder det dog meget haardt at balancere det Nødvendige af den kongelige Handel med Landets Wahre, end sig at man skulde anskaffe mange Overdaadigheds Wahrer; og hvad vilde der blive af, om et Par strenge Vintere indfaldt, allerhelst, da Faarene her paa Landet aldrig komme under Tag, hverken Vinter eller Sommer, men gaae vilde paa Marken, og ernære sig selv som Himmelens Fugle. I Aaret 1768 beløb de til Landet sendte Wahre efter sædvanlig Priis 4967 Gylden 2½ Skind meer, end hvad Landet benævnte Aar kunde frembringe, endskiøndt der laae en stærk Beholdning af de fire sidste Maaneder for Aaret 1767 af færøske Producter. Forrige Aar 1769 oversteg Oversørselen de fra Indbyggerne indkomne Wahre med 2452 Gylden, 12 Skind. "Naar jeg nu, siger Forf. S. 17., legger 4 à 500 Gylden til, som Landet findes skyldig til Hospitalskassen, saa seer man, hvor liden Køen Autor har til at beraabe sig paa hans mange Nødvendigheder. En god Forsatning ved den færøske Deconomie vilde i Sandhed indbringe meer til Handelskassen, end Fordeelen af 50 til 100 Allen Værken eller nogle Dosiner Kommetørklæder." Disse to Sorter havde Debes nævnt som umistelige ved Handelen. Anmerk. forsikrer, at Aaret 1765.. som var Aaret førend D. skrev, var allerede Værken ved Handelen, og da Slees- samt strivede og tærnede Lærreder findes, som sagt, ved den kongel. Handel, er selgelig ogsaa Løn til tvende Sorter Tørklæder. — Naar D. beretter, at der aarlig selges ifkun 400 Allen Hørlærret, og at denne Mangel nøder Indbyggerne til at bruge uldene Skiorter og Serker; saa forsikrer denne Forfatter, at Handelens aarlige Provision endog i fremfarne Tider har været 400 Allen af Hør- og Blaarlærreder, som paa en kort Tid anseelig er forøget, og at Indbyggernes uldene Skiorter eller saa kaldede Stuger, slet ikke komne af Mangel paa Lærred, men meer af det Arbejde, de idelig have enten til Svæs eller til Lands, da Linned efter enstemmig Erfaring er dem i haard Søegang og stærk Koen til Ulampe; ligesom og paa Landet, naar de først om Sommeren ved en stærk Løben og Kenden sammendrive deres vilde Faar, for at rykke Ulden af dem, eller om Høsten, naar Slagteriet foretages. — Den Snighandel, som

(*) See Krit. Journal for Aar 1769. No. 43.

D. foregiver at begaaes af de paa Landet færende Skip-
pere og Matroser, skal ikke beløbe sig til stort, og en
Skipper, som i 31 Aar har sejlet paa Færøe, er lige-
saa rig endnu, som han var før. Ellers synes Anmer-
keren at tage sig denne Punkt i sær nær. — Sendings-
godset skal heller ikke være af Betydning — Lærre-
dets Dyrhed, som D. ogsaa klager over, er der nu raa-
det Bod paa, og hver Alen Hør- og Blaarlærred er
4 Skilling nedsat i Taxten. Hvad Krambodsvahrerne
”angaaer, saa ere de fleste i Taxten, og da ”man fikker,
”siger Forf. kan regne de Wahre, Handelen forliser
”paa, til $\frac{3}{4}$ Deel imod den $\frac{1}{4}$ Deel, den kan avancere
”noget ved, saa var det vel en stor Alarm, om Kassen
”indhentede en liden Fordeel af nogle saa Poster, som
”ere uden for Taxten. Jeg maatte snart, bliver han
”ved, kalde denne Handel en Discretionshandel, som
”af blot Raade for at hielpe dette trængende Land føres
”for Kongens Regning”.

Debes ønsker, at der maatte gøres fleer af Lan-
dets Producter til Handelsvahre end nu, og i sær, at
der maatte settes saa høy en Priis for den saltede Torst
og det saltede Lammekjød, at Indbyggerne kunde finde
deres Regning ved at bringe det i Handelen. Dertil
svarer Anmerkeren 1) ved at bebrynde Laugmanden, at
han selv har draget liden Omsorg for, at Edderfuglen,
af hvilken Landet og Handelen med Tiden kunde indhen-
te vigtige Fordele, efter de kongelige Forordninger er
blevet beskyttet. 2) nægter han ikke at jo Torstens Priis
er for ringe ansat i Handelstaxten; men da det er Som-
mertorsten, som skulde saltet, og Indbyggerne selv bur-
de salte den, naar det skulde skee med Fordeel, saa troer
han at mange Tønder vilde gaae til spilde for dem inden
de lærte Indsaltningen, og at det derfor var bedre,
naar Laugmandens Forslag skulde finde Bisald, at en
Person, som forstod Saltningen, laae ved Fiskeplad-
sen og købte Fiskeblod af Indbyggerne; endskjøndt
han overalt ikke anseer Færøe at være oplagt til noget be-
standigt og godt Fiske. Hvad Lammekjødet Salt-
ning og Udsørsel angaaer, saa troer Forfatteren at dette
Forslag vilde geraade det Almindelige til stor Skade,
”terdi dette nødvendige Levnetsmiddel derved vilde for-
dres for Indbyggerne i Landet, hvoraf der ere 100,
som behøve at fiske Kjød imod en halv Snees, som ha-
ve noget tilovers at selge. Følgen blev da den, at det
høye Kammerkollegium blev overløbet af de kongelige
Betientere om Tillæg til deres Løn, og naar man der
fik Afslag, søgte hen til den kongelige Negotie.

Endelig har Debes ønsket, at Ulden kunde spindes
finere, og derved den Handel med Strømper blive end-
nu langt vigtigere, end den er for Færøe. Men da maatte
1) foranstaltes andre Næringsmidler til en Deel
af Indbyggerne, som saaledes kom til at sidde le-
dige efterdi Spindingen medtager mindre Tid, end
Uldens Forarbejdelse i Hoser. 2) var det at be-
frygte, at Hoserne vilde tabe deres Priis, efterdi
den fineste og blødeste Uld, skulde nødvendig es-
ter Laugmandens Forslag udpilles til Spindingen,
og den stride og grove glemmes for Hoserarbej-
det. Derved mener Forf., at Handelen noget
nær kom til at tabe paa hvert Par Strømper 2 à
3 Skilling, som i hele Massen ikke langt fra vilde over-
stige Fordelen af Laugmandens Forslag. Til sidst slut-
ter Anmerkeren med disse Hensigtsfulde Ord. ”Der
”ere mange Bøene, som vores fine Verden udvælger sig
”for at naae det Maal, hvortil den sigter. Nogle
”tage en Ham paa, hvorpaa man kan læse Troeskab,
”Midliærhed, Ærlighed; men naar den bliver afdra-
”gen, maae man med største Forundring sige med hiin
”Poet: latet anguis in herba. Andre bruge andre
”Midler for at naae Dyemedet m. v.”.

Vi have ladet os nøye med at anføre dette lidet
Skrifts Indhold, saa omstændelig, som vi troede at
dets Vigtighed fortiente, uden at tillægge nogen
Dom, hvilken vi saa lidet som den allerførste Deel
af Publicum ere i Stand til at fælde i en Sag, som
beroer paa facta, om hvis Rigtighed ikkun nogle saa
Personer kunne blive underrettede. Forfatteren af
dise Anmerkninger forsikrer Publicum, at han bli-
ver ved den rene og nøgne Sandhed; men den samme
Forsikring bør man forudsætte, at Hr. Laugmand De-
bes har givet os. Det synes ellers ikke af den Tone,
hvori Anmerkeren ofte taler, at han er saa aldeles fri
for privat Hensigt, og personlig Misfornøjelse med
Laugmanden, som han vil synes at være. Skade er
det, at Hr. Debes nu er død, og altsaa ikke kan for-
svare sig selv; og det giver altid en Mistanke hos
Læseren imod Anmerkningernes Forfatter, at han fri-
der imod en død Mand, endskjøndt han altid taler om
ham, som om han endnu levede; hvilket er en aaben-
bare Anachronismus; thi disse Anmerkninger ere under-
skrevne Thorshavn den 30 December 1769, og altsaa
adskillige Maanedere efter Laugmandens Død, som ind-
faldt om vi mindes ret, først i bemeldte Aar, og som
nødvendig maatte være Forfatteren i Thorshavn sidst
i Aaret bekiendt.

Kiøbenhavnſke Kongl. privil. Adressecontoirs
Kritiſke Journal.

No. 46. ————— 1770.

Predigt auf das Absterben der verwittweten Königin von Dännemark Sophia Magdalena. Am 13 Jun. 1770. gehalten von Friderich Gabriel Resewitz, Pastor an der deutschen Petrikirche zu Kopenhagen. Kopenhagen, bey G. E. Rothens Erben und Proft. Stor 31 S. 8.

S Maledning af Tøxtens Ord forestiller Hr. Past. Resewitz med sin sædvanlige Grundighed og ukonstlede Bøstalenhed den herlige Lod, som tilfaldt den Høystsalige Dronning baade i Livet og Døden. Om Hendes beleylige Død taler han saaledes S. 19. "Aber auch im Tode hat Gott Ihr das Loos aufs lieblichste fallen lassen. So angenehm auch immer das irdische Leben ist; so verliert es doch seinen Geschmack, wenn die Jahre kommen, die nicht mehr gefallen. Wenn die Seelenkräfte erst stumpf werden, der Leib mit Schmerzen und Schwachheit behaftet ist, die Freunde abgestorben sind, und die jüngere Welt voll Leichtsin und Eitelkeit des Alters ernsteres Angesicht fliehet; wenn man allein dem Verdruß zu leben überlassen wird, da man nicht mehr des Lebens genießen kann: dann höret das geschätzte und so süß und angenehm gefundene Leben auf, geschätzt und süß und angenehm zu seyn".

"Vor diesen beschwerlichen Auftritten des irdischen Lebens hat Gott die nun entrückte königliche Grossmutter bewahren wollen. Zu rechter Zeit ward Sie von ihm hinweggenommen; da Sie die Gebrechen des Alters noch nicht fühlte, der Geist noch munter und frey, der Umgang noch gefällig war: zu einer Zeit, da die Neigungen sich völlig auf einen bessern und herrlicheren Umgang richten, als unter herrschender Sinn-

lichkeit und lachender Freude gefunden werden kann. Nach dem Sie daher alles, was in der Welt lieblich ist, von Gottes Gnade genossen hatte, wolte er Sie mit dem, was das Ende Ihrer Tage herbe und bitter machen könnte, verschonen: und er befreyte Sie von den Banden dieses Lebens, ehe Sie es noch recht empfand, daß sie nun eine Last und Bürde zu werden anfingen".

Tentamen Philosophicum de Ente, cujus particulam primam, defendente nobilissimo & ingeniosissimo PETRO ROSENSTAND GOISKE, placidæ opponentium censuræ submittit FINNO THORULPHI MUHLE, in Auditorio Collegii Valkend. Anno 1770. die 28 Maji h. p. m. f. Havnæ, typis Augusti Friderici Steinii. Stor 26 S. 4.

Dette Academiske Prøveskrift er forfattet med megen Flid og Estertanke, og den unge Forf. røber en Lyst og Gave til at undersøge de vanskelige og subtilste Spørgsmaal i Metaphysiken, som gjør hans Alder Ære, og forudsætter Stadighed og Ufortrødenhed, uden hvilke ingen stor Fremgang i nogen Videnskab kan gøres.

Tanker om Handelen ved G. ** Kiøbenhavn, 1770. Trykt hos L. N. Svare. Stor 31 S. 8.

Ma

Dette

Dette er en blot Oversættelse af det Lydske, som Hr. S. har glemt at melde. Tankerne i sig selv ere korte, smukke, og rigtige, men for Resten bekiendte, og i sær med mange Exempler besnyttede og oplivde, i Hr. Capitain Lütkens oekonomiske Tanker til høiere Estertanke.

En christelig Prædiken paa Christi Fødselsdag den 25 December 1769. holdt i Soledahls Hovedkirke af Friderich Bødtker, Sognepræst til Soledahls Menigheder i Knefølke Provstie udi Christianssands Stift. Kiøbenhavn 1770. Trykt udi det Kongel. Wänsenhushets Bogtrykkerie, af Gerhard Giese Salikat. Stor 23 S. 8.

En christelig Præken havde vi endelig ventet os af en Christen Præst; men paa den høytideligste Fæst i den christen Kirke havde vi tillige ønsket en opbyggeligere Præken, end en dogmatisk Afhandling om Englene kan blive. Forfatterens Hovedsætning er: Guds Engles hellige Lovsang ved Christi hellige Fødsel; hvori han betragter, 1.) De lovsyngende Personer. 2.) Deres Lovsangs Indhold. Den sidste Deel er unægtelig den lærerigeste. De lovsyngende Personer betragter Hr. B. af deres Højhed, og af deres Mængde. Det Begreb, han har om Højhed, er just ikke det grundigste. "Alt hvad som findes i Himmelen, siger han S. 5, er høyt, høyt ophøjet over alt det, som findes paa Jorden. I Himmelen ere de hellige Engle, og disse maae vi helligt ansee, som høye, frem for alle andre os bekiendte Guds Skabninger. De ere høye, i Henseende til deres høye Bolig, høye Egenskaber, og høye Forretning. Jeg siger: Englene ere høye i Henseende til deres høye Bolig. De kaldes himmelske, som de der boer i Himmelen, hvor Gud selv boer i hans Helligheds og Herligheds Bolig. Esa. 63. 15. Hvor en Konge boer, der boer og hans høye Mini- stre og Betientere ikke langt fra, men nær hos i den samme Stad. Gud er Kongernes Konge, som har befæstet sin Throne i Himmelen. Englene ere hans høye Tienere, som gandske nær hos staaer omkring Guds Stoel og Throne, og bevise ham den tilbørlige Ære. Jesus kalder Himmelen sin Faders Huus, og

" siger: I min Faders Huus, ere mange Værelser. Joh. 14, 2. Her er Gud selv Huusherre, den højest Beboere: men her ere og mange Værelser for de mange hellige Engle, som billigen i dette Huus bør ansees som Guds Huusegne. Himmelen kaldes og en Stad, som haver Grundvold, hvis Bygmester og Forarbejder er Gud. Ebr. 11, 10. I en Stad kan findes mange Indvaanere: Men iblandt dem alle er dog een den største, Stadens højest Dyrighed. I den himmelske, denne store Guds Stad, er Gud den Allerhøjeste, men nær ham, saavidt os Mennesker er aabenbart, Englene de fornemste Indvaanere, og altsaa maae disse nok kaldes høye i Henseende til deres høje Bolig".

I Tilskriften til Hans Høngrevelige Excellens Hr. Geheimeraad Thott, gjør Hr. B. baade sin Menighed, og hans Excellens en Compliment, som neppe kan blive veloptaget hos nogen af dem. "I dybeste Underdanighed, siger han, fremlegges for Deres Høngrevelige Excellences høje Øyne en Prædiken, som næstafvigte første Juledag blev holdt for eenfoldige Ørne, nemlig for mine Tilhørere i Soledahls Menighed, som gemeenlig ere lidttænkende". Han lover sammesteds med Liden ("om Gud sparer Liv og han kunde blive saa moeden dertil, som han gierne ønskede") at gjøre flere af sine holdne Taler ved Trykken almindelige. Paa disse Vilkaar see vi gierne, at han holder sig til Løfte.

Jesu Christi Kundskabs Ypperlighed frem for alle andre Ting. En Prædiken over Phil. 3, 8. ved Hans Holm, S. Sancti Ministerii Candidat. Kiøbenhavn 1770. Trykt hos August Friderik Stein. Stor 56 S. 8.

Det kunde maaskee synes farligt, at vilde med Skarphed bedømme en Prædikant, som bedicerer sin Præken til to agtbare Professorer i Theologien og Præster tillige, for under deres berømmelige Navne, som han siger, at finde "Forsvar og Beskyttelse mod dem, som med Skarphed vil bedømme ham". Men vi have ingen Forsikring om, at de Højærværdige Mænd, hvis Forsvar og Beskyttelse denne Forsf. har udbedet sig, ogsaa have paataget sig denne Commission: Og i hvilket som er, saa behøver Hr. H. mindre Beskyttelse for sin Præken, end for sin Dedication. Thi naar vi undtage en alt for stor Overflødighed af synonymiske Udtryk

tryk og Talemaader, som fylde i Dret, uden at give Tanken meer Lyd; saa indeholder hans Præken for Resten mange meget gode og sunde Ting. Men havde han studeret sin Text i Originolen, og ikke bundet sig saa nøje til den danske Oversættelse, saa havde han vel fundet bekvemmere Jæddeelinger. Texten er Phil. 3, 8. Jeg agter alle Ting for Skade at være for Jesu Christi min Herres Kundskabs Ypperlighed. Deri betragter han Jesu Christi Kundskabs Ypperlighed frem for alle andre Ting, og deri atter 1.) den Skade, der er ved andre Ting. 2.) den Ypperlighed der er i Jesu Christi Kundskab. Til den første Deel gav Tex. en, retforstaaet, ingen Anledning; og den sidste Deel er ikke andet, end Hovedsætningen selv.

De Troendes Salighed i Tid og Ewigighed. Betragtet af 1. Johannis Epist. 3 Kap. Vers 2. og i det indiske Sprog udgivet af D. Johann Jacob Rambach, men nu i vort danske Sprog oversat og til Trykken befordret af H. L. Kiøbenhavn, 1770. Trykt hos Directeuren over Hans Kongel. Majestæts og Universitets Bogtrykkerie, Nicolaus Christian Hopffner, som første Forlegger. Stor 2 Ark 8.

Tredive Aar omtrent kommer denne Præken for sig dig; nu trykkes maadelige Original-Prækenet nok hos os selv.

Sara Th***. En Fortælling for Læserinder paa Landet. Først skreven paa Engelsk, men nu til de danske Læserinders Fornøjelse oversat, som et for det smukke Kiøn læseværdigt Stykke. Kiøbenhavn, 1770. Trykt og tilkøbs at bekomme hos Aug. Frid. Stein, boende i Skidenstrædet. Stor 48 S. 8.

Denne liden Roman er virkelig et gandske læseværdigt Stykke, som Oversætteren allerede har sagt, endskiønt det tilkom ham mindst at sige det. Den indeholder ædle Sentiments, og fornuftige Reflectio-
ner. Philips og Sara er det elskværdigste Lands-
bye Par, man kan tænke sig. Her er en Beskrivel-
se paa den Maade, de omgikkes deres Folk. "Da
"Maden var færdig, satte vi os tilbords. Min
"Vert og Vertinde bad mig om Tilladelse, at de

"res Huusfolk, saavel som min Tiener, maatte spise
"med mig ved samme Bord; jeg var vel tilfreds der-
"med. Det var meget reenligt anrettet. Man
"fremfattede Budding, Retter af Havevexter og en
"Drejeeg paa Bordet. Alle Disse Retter saae me-
"get nydelige og velsmagende ud; Stolene vare be-
"quemme og magelige; men der var ikkun een Lehne-
"stol, og denne var bestemt for en gammel Mand,
"som man gjorde mig bekiendt for. Det var Phi-
"lips Fader. Han bad mig meget høffig at være
"velkommen, og vi satte os til Bords. Jeg sad hos
"Vertinden. Jeg merkede, at hun anviste en ung
"Pige sin Plads hos en ung Hrde; jeg spurgte,
"om det maaskee var unge Egtesfolk? De ere ikke
"giftede endnu, sagde hun, men de elsker hinanden,
"og de har den hele Dag igiennem ikke seet hverandre;
"det vil altsaa være dem meget behageligt at sidde
"sammen nu. Jeg saae, at hun lod give en af hen-
"des Karle en Ret, som han gad meget gierne spise,
"og som var tillavet blot alene for ham; De, som
"havde havt det sureste Arbeide, lod hun give Eb-
"leviin og Most. Hun gjorde Regnskab, hvorfor
"hun havde udvalgt de Retter, som bleve fremfattede.
"Hun sagde os, hvorfor visse Retter i Dag ikke fand-
"tes paa Bordet, som hun ellers pleiede at tillave
"af Havevexter; hvorfor hun havde givet visse an-
"dre Fortrin; hvorfor de vare tillavede paa denne,
"eller den anden Maade, og det havde hun altsam-
"men gjort, for at forsøge Fornøielsen ved Maaltid-
"det. Denne Kone kom mig gandske særdeles for.
"Huusfaderen var ligesaa opmerksom, og gjorde sig
"ligesaa megen Umag, for at gjøre Maaltidet for-
"nøieligt. Det var ikke kostbart, men fortreffelig.
"Siesterne vare maadelige, men det smagede dem
"vel. Der herskede en Lighed i Huset. Tieneste-
"folkene vare fortrolige med Huusbonden og Madmo-
"deren; de viiste ingen Uerbødighed imod dem, men
"megen Tienstvillighed og Kiærlighed".

Naar de uddeelte Arbeidet til deres Folk, vare de betænkte paa, at sette forskiellige Arbeidere tilsam-
men, og Sara giver denne Marsag dertil S. 16.
"Jeg har altid været overbevist om, at det, som gjør
"Arbeidet paa Landet saa taaleligt, er, at det ikke
"skeer eensomt. Mennesker letter det Arbeide for
"hinanden, som de forretter samlede. Den Glæde,
"som findes hos et muntert og lystigt Menneske,
"meddeler sig dem allesammen. Naar en Hrde blæ-
"ser paa sin Skalmesje, saa synger Arbeiderne som
"ere nær derhos, gemeentlig med. Mange Bønder,
"som

" som fælles tillige med hinanden ployer deres sam-
 " mengrændsende Agre, formilder deres Besværliche-
 " der, som de taaler, ved det de ere i Sælfskab; de
 " taler om deres Forhaabninger, og forener sig for-
 " medelst deres Skiæbnes Lighed. Har de aldrig seet
 " saadanne Landarbeider, som blive forrættede af et
 " Antal Mennesker tillige, saasom at trekke Hør op,
 " rive Høe sammen, klippe Faar, indhøste Korn
 " o. s. v.? Ved disse Arbeider, i hvor tunge de end
 " ere, ja trods Hede, Tørst og Sved, seer man gla-
 " de Ansigter, og hører Glædes Raab. Eders Konst-
 " nere i Stæderne, som ere indspærrede i deres Verk-
 " steder, affondrede fra andre Mennesker, og intet
 " Sælfskab har, arbeider næsten immer med sure be-
 " drøvede Ansigter. Sara taugde; Philips tog Dr.
 " det. Jeg troer og, min Herre, sagde han, at der
 " gives visse Forlystelser, som man, for ret at sma-
 " ge dem, maae nyde med flere Personer tillige.
 " Min Sara har sagt mig, at i Skuespilhuusene ere
 " Indtrykkene af de smukke Steder meget muntre
 " og behageligere, naar Skuespilhuset er ret fuldt.
 " Det er sandt, sagde Sara, og saaledes er det med
 " al Fornøielse, som kommer af Beundring. Men
 " hvad kan man vel oftere og mere beundre, end den-
 " ne Jord, denne Himmel, disse Bekke og Parker,
 " disse Skove, disse Enge, alle disse Landets Skøn-
 " heder og Rigdomme? Jeg troer, faldt Philips
 " hende ind i Talen, at det Gode, som Naturen ud-
 " deler til alle uden Forskiel, er just det, hvis Værd
 " bliver formeret ved en fælles Nydelse af mange til-

" lige- Fornøielsen af en smuk Dag, en smuk Ud-
 " sigt, af Blomsternes søde Uddampning, vil man
 " meget gjerne dele med nogen, efterdi man ved den-
 " ne Deeling intet taber. Gandste sandt, sagde Sa-
 " ra, og saasnart en Fornøielse ikke bliver formind-
 " sket ved at dele den med andre, saa bliver den der-
 " ved forsterket og formeret. Naar Poeterne har syn-
 " get om Landets Behagelighed, saa ophører de me-
 " get det Indtagende ved Censurbheden. Naar man
 " troer dem paa deres Ord, saa skulde det synes,
 " ligesom at man ifkun kunde nyde disse indtagende
 " Behageligheder i al Afsondrelse fra Mennesker. Men
 " de har gandste vist ifkun vildet tale om Hoffets og
 " Stadens Indvaanere, det er, om saadanne Folk,
 " hvis tørre, gandste tomme, eller med Snurrepiberier op-
 " fyldte Sieler ere felesløse imod Naturens Pragt og
 " Skønhed. Et sikkert Bevis paa, at Poeterne følte
 " Trangen til at meddele deres Fornøielse for at for-
 " mere den, er dette, at de beskrev de Sandheder, som
 " de beundrede, og har søgt at gjøre de Indtryk, som
 " samme gjorde paa dem, følelige, endog for den sildig-
 " ste Efterverden".

J Henseende til Opfindelse og Sandsynlighed
 har Stoffet mindre Fortienester. At et elsket Fruen-
 timmer af en rig og høy Familie kunde digte sig død,
 naar hun ikke var det, og siden boe i Nærheden af en
 en Fætters Gods, uden at blive kiendt førend efter
 mange Aars Forløb, er lidet rimeligt. Originalen
 lader vel til at være forfattet paa Engelsk, men Over-
 sættelsen er ventelig gjort efter det Tydske.

Bekjendtgjørelse.

Allerede under Dat. Hirschholm den 14 September 1770. har Hans Kongelige Majestæt aller-
 naadigst behaget at udgive et Rescript angaaende Censurens Ophævelse, som saavel for sine Motivers,
 som for sine Følgers Skyld, vil blive lige merkvaerdigt i Statshistorien, og i den lærde Historie. Hans
 Majestæt behager deri at erklære, at da Allerhøystsamme fuldkommeligen holder for, at det er saa-
 vel skadeligt for Sandheds upartiske Undersøgning, som hinderligt i at oplyse de ældre Tiders
 Vildfarelser og Fordomme, naar redeligssindede, og for det almindelige Vel, samt deres Medbor-
 geres sande Beste nidkiære Patrioter skulle, formedelst Persons Anseelse, Befalinger, eller for-
 udfattede Meeninger, strækkes fra eller forhindres, at skrive frit, efter deres Indsigt, Sam-
 vittighed og Overbeviisning, samt at angribe Misbruge, og legge Fordomme for Dagen: Saa
 har Hans Majestæt, i saadan Betragtning, efter nøye Overleg, allernaadigst besluttet, udi Sine
 Riger og Lande i Almindelighed at tillade en uindskrænket Frihed for Bogtrykkerierne saaledes,
 at fra nu af skal ingen være pligtig eller forbunden til at lade sine Bøger og Skrifter, som han
 vil overgive til Trykken, underkaste den hidindtil anordnede Censur og Approbation, eller til den En-
 de at indlevere samme til at igiennemsees af dem, som sig Forretning hidindtil har været overdraget.

Kjøbenhavnſke Kongl. privil. Adressecontoirs Kritiſke Journal.

No. 47. ————— 1770.

Joh. Lor. von Mosheims forhen Cankler, S. S. Theol. Dr. og Prof. Ord. ved Univerſitætet i Göttingen, Grundige Tanker i adskillige vigtige Materier til Nytte og Fornøjelse for danſke Læsere oversatte af Claus Wiinholt Sognepræst for Horslunde og Nordlunde Mee- righeder i Laaland. Kjøbenhavn. 1770. Trykt paa Kannevorffs Bekostning, som For- legger, og findes hos ham tilkiøbs i Silkegaden, første Dør paa venstre Haand fra Kjøbmager- gaden. Stor 280 S. 8.

Mosheims Navn er Anpriisning nok for hans Skrifter, som endog længe efter hans Død be- holde deres Værdie. Skarp Forstand, ud- bredet Læsning, frie Smag og henrivende Beltalen- hed vare hos denne Mand i en sielden Forbindelse, og gjøre hans Skrifter baade undervisende og behagelige. Gode Oversættelser af Mosheims Skrifter holde vi derfor for en virkelig Berigelse for Sproget, og for et af de beste M' dler med til at danne Smagen i de theo- logiske Videnskaber. Hr. Wiinholt bør takkes for den Begyndelse, han her har gjort med nogle af hans smaa Skrifter, og han har skilt sig saavel af med disse, at han fortjener at opmuntres til at lægge Haand paa noget af hans større Verker, hvortil han synes ikke util- bøjelig.

De her meddeelte smaa Skrifter ere I. Tanker over den Lærdom om Helvedsstraffens Ende. Til- føyet den 1ste Deel af Mosheims hellige Taler. II. Brev med Forsvar for 1ste Stykkes Tanker. Tilføyet den 2den Deel af bemeldte Taler. — De Grunde hvormed Mosheim i disse Stykker forsva- rer Helvedsstraffens Evighed eller Uophørlighed, ere i vore Tanker uomstødelige, saa længe man vil bestride dem med blot philologiske Argumenter, de eneste, som i denne Strid bør have Sted. — Et hyperligt Sted om den hellige Beltalenhed forekommer i det 2det

Stykke S. 29. til 45., hvilket vi ikke nok kunne bede dem at efterlæse, der maaskee endnu staae i de vrang- e Tanker, at Beltalenhed ikke sømmer sig for en Guds- Ords Lærer. De ville deraf lære, hvori den sande Beltalenhed bestaaer, som en Prædikant bør legge sig efter, og hvor meget det er hans Skyldighed at legge sig efter den. — Vi have i Oversættelsen af disse to Stykker ikkun den Erindring imod Hr. W., at han bestandig oversætter det Ord Wiederbringung ved Udførelse af Helvede, eller slet den Udførelse. Der- ved gjør han en Tanke, som forekommer S. 52. syn- lig modsigende, da den dog ikke er det. Det heder der: "det er to adskillige Ting: at troe Helveds- straffens Ende, og at antage Udførelsen". Men naar Udførelsen er Befrielsen eller Udførelsen fra Helvede, saa er der jo ingen Forſkiel imellem at troe Helvedsstraffens Ende, og at antage Udførelsen. Vi havde derfor heller kaldet Wiederbringung alle Tings Fornøjelse; thi det er bekiendt, at det var det- te Begreb, som de nyere Fanatiker forbandt med deres Wiederbringung.

III. Den nyeste Chinesiske Kirkehistorie. I Fortalen til den Tydske Oversættelse af du Hal- des Beskrivelse over det Chinesiske Rige og det store Tartarie. Dette er et interessant Tillæg til du Halde, grundet for den største Deel paa Pave- lige Buller selv. Man saaer ikke alene de nyeste Til- dragelser i den Chinesiske Kirke, men Forfatteren stiger op til Christendommens første Udbredelse i Chi- na ved Jesuiterne, og hans Beretninger give et stort Lys i denne Ordens Historie. Ja, naar man har læst denne Fortale, og lagt dertil den Historiske Be- skrivelse af Bullen unigenitus, som Hr. Rejersen nylig gav os paa Dansk, saa behøver man liden Op- lysning meer, for at indsee Grunden til de Forsøl- gelser, som Jesuiter-Ordenen i vore Tider maa ud- staae. Dog synes os, naar man vil være upartisk, Da skal

skal man finde lidet at udsette paa Jesuiternes Opførsel i China, men tilstaae, at de Splidagtigheder, som opkom i den Chinesiske Kirke, og de Forsølgelser, som de Christne der maatte udstaae, havde deres Grund i en uforstandig Jær, og et indgroet Had hos Jesuiternes Fiender.

IV. Skilderie af den Christelige Religions farligste Fiender, og i sær af P. Bayle. I Fortællingen til den Tydske Oversættelse af P. Delany historiske Undersøgelse af Davids Levnet og Regiering. De farligste Religions-Fiender ere de, som under Skin af Spørgsmaal, Tvivlsmaal og Vanskeligheder, som de gierne til deres eget Sindis Roes ønskede opløste, hemmelig undergrave Religionen. Saadan en Religions Fiende har Bayle været, hvis ildefindede Hensigter Forsk. lægger for Dagen. Han troer ellers, at Bayle ikke fortjener Sted, uden i det høieste iblandt de anseelige Middellærde, og at han ingen Mand er for dem, som ville erhverve sig en grundig Lærdom.

V. Forsvar for de prophætiske Revisers Klarhed om Christo, modsat dennem, som nægte samme, og i sær von Voltaire. I Fortællingen til A. S. Byschings tydske Udtog af C. Vitrings Udleggelse over Esaiam. Mosheim taler med større Moderation om Voltaire, end de fleste andre af hans Landsbrødre. "Et vittigt Hoved, kalder han ham, som havde været en større Værd, end den han har erhvervet sig, dersom han ikke havde taget sig Magt til, med en utaalelig Letsindighed at dømme over de allervigtigste Ting, som han aldrig ret har undersøgt." Han tilstaaer, at hans Erindringer over Paschal, indeholde gode og grundige endskjønt ligesaamange falske og anstødelige Tanker. Men Voltaire havde til denne Tid endnu ikke udøst ald sin Galde imod Religionen, eller gjort sig skyldig i de mange uredelige og nedrige Konstgreb, hvormed han har søgt i vore Tider at undergrave de Christnes Lære.

VI. Bevis og forklaring af forklarings Mængde over den Hellige Skrift ikke beviser dens Utydelighed. I Fortællingen til J. S. C. Ernesti tydske Oversættelse af J. Lensantes Forberedelse til det nye Testaments nyttige Læsning.

VII. Nytte og Brug af Østerlandske Reisebeskrivelser til den hellige Skriftes forklaring. I Fortællingen til H. C. Paulsens tydske Skrift om Østerlændernes Agerdyrking. Skriftfortolkerne faae her nyttige Erindringer, som de bør have for Øyne i at forklare Skriften af de Østerlandske Reisebeskrivelser, hvis forskiellige Værdie tillige bestemmes. S. 216. forekommer en fornuftig Advarsel til de Lærde i almindelighed, og især Skriftfor-

klarerne, som de ikke nok kunne have i Hukommelsen. "Mennesket, heder det, elsker sin Videnskab, efterdi det elsker sig selv, og derfor ønsker den Lærde sin Art af Lærdom, som han har samlet, den Roes, at den iblandt alle er den beste og nyttigste. Hvilken en utømmelig Kilde til mange frugtesløse Arbejder, til mange uforførlige Fordreveller, og mange udadelige Stridigheder! Vi, som kaldes Lærde, ligner ofte mere, end vi meener, dem, som handler med almindelige Lægedomme, som skal hielppe mod alle Sygdomme og Bræk: Verden skal troe os, at vor Videnskabs Frugter strækker sig saavidt, som Menneskenes Nødtørstighed, og at alle Stænder og Ordener trænger til vor Indsigt, vi sparer ingen Vittigheds og Aands Kræfter til at bevise dette, og beviser det dog aldrig saaledes, at en upartisk Dommere kan love og berømme os. Hvad som ikke vil bøye sig for Konst og Duelighed, det maa brydes og brydes, saa at det kan drages ind under vor Videnskabs Herredømme; og den, som lader sig lyste at sige os imod, den maa som en ukyndig Wiisdommens Foragtere, offentlig forklages. Skriftudleggerne ere ikke sikrere for denne Svaghed, end de øvrige Mennesker; enhver af dem er tilbøielig til at overtale sig om, og det, fordi han er et Menneske, at den Art og Videnskab, som han fornemmelig har lagt sig efter, er Hovednøglen til Bibelens Hemmeligheder: Og hvad kan vi vente, naar denne Tilbøielighed anstikker Forstanden, og forvandler sig til en Meening? Intet, uden at den, som har antaget den, alle vegne hvor han kan anbringe sin Videnskab, indbilder sig der Vanskeligheder og indrige Sammenligninger, hvor intet er, og unddrager mange Steder i Aabenbaringen det Lys, som de har, ved sine Lærde Forklaringer".

VIII. Kilden til den Romerske Catholiske Kirkes Forsølgelses Aand. I Fortællingen til G. G. Gynther Göchings tydske Salzburgiske Emigrations Historie. Kilden finder M. i den romerske Kirkes Grundforsatning selv, og i den Tanke, man staaer i om Overhovedets Uførlighed i aandelige Ting. Saa længe denne Tanke ikke aflegges, bør man ansee Riettere, som en jordisk Monark anseer Rebeller, og holde sig forbundet til at følge dem, i hvor megen Lemfældighed man et og andet Stednu frem for tilforn af menneskelige og verdslige Aarsager synes at vise imod formodede Bildfarende.

IX. Vished om Guds Forsyn endog af Fornuftsens Lys. I Fortællingen til den tydske Oversættelse af Scherlocks Skrift om Guds Forsyn. Forsk. troer, at alle Deister bør være Gudsfornegetere, efter:

esterdi de Beviis, hvorpaa Guds Forsyn grunder sig, ere i hans Tanker ligesaa klare og tydelige, som de, hvorpaa Guds Existens berover. Begrebet om Guds Forsyn ligger i Begrebet om hans Fuldkommenhed, det er, i Begrebet om Gud selv.

X. De Skrifers Pris, som forestille Christi stendom, som behagelig og fordeelig. I Fortalen til C. S. Langens tydske Skrift: Sande Christnes vigtige Fordeele. Den Meening: at der er kun liden Fornøjelse forbundet med Jesu Christi Efterfølgelse, er meget skadelig for Evangeliums Fremgang. "Sæden til denne Billedfarelse ligger i Naturen selv. De Tilbøjeligheder, som vi fødes med, ere os alt for behagelige, end at vi kunde formode nogen Fornøjelse i det, som er dem imod. De flestes Opdragelse gjør meget til denne Indbildnings Væxt og Stadsfæstelse. Hvor mange ere de, som kan rose sig af, at man har afmalet dem Frelserens Efterfølgelse, ikke som en haard, og fortrædelig Pligt, men som en Vey til Rolighed? Og maaskee et uvarsomt Foredrag af nogle, som føre Læreembedet, kan underholde Kraften af denne Meening. Naar man henleder til alle Tider de Steder af Skriften, som handle om de første Christnes Lidelser; naar man stedse afmaler Helligjørelses-Stand, som en Bedrøvelses og Ulykkes-Stand; naar man ikke aabner Porten til Salighed, uden for de Fortrængte og Plagede; naar man gjør udvortes Lidelser til Kiendetegn paa indvortes Gudelighed; hvad kan deraf flyde andet, end den Tanke: Den, der vil være en Christen, kan ikke være lykkelig i Verden? De, som ere indtagne af den samme Tanke, pleyer enten ikke at tænke paa nogen Omvendelse, eller at opsette den, eller og at gjøre sig selv en besynderlig Christiendom, som er sammensat af Verdens og Guds Tjeneste".

"Man maae arbejnde paa, at betage Menneskene denne falske Bane; Frelseren saae selv, at den samme stod hans Underviisning allermeest imod: Derfor forestillede han Jøderne sin Lærdom, som en Bedrøvelsel, og sin Efterfølgelse, som noget fornøjeligt og let: Kommer hid til mig alle I, som arbejnde og ere besværede, jeg vil vederqvæge eder. Tagger mit Nag paa eder, og lærer af mig; thi jeg er sagtmodig og ydmyg af Hjert, saa skal I finde Hvile for eders Siel. Matth. 11, 28. Thi mit Nag er gavnligt, og min Byrde er let. Hans Vidne Johannes istemmer med ham: Guds Bud ere ikke svære. 1 Joh. 5, 3. Vi ere skyldige at træde i disse Godspor, og saaledes at afmale de Helliges Fordele, at Verden ikke ved denne deres blinde Meening

"skal imodstaae den Guds Naade, som daglig lofter os".

XI. Mandelige Anfegtningers adskillige Art. I Fortalen til J. A. Butstedts tydske Skrift: Betragtninger over Troens Uempfindlighed. Mandelige Anfegtninger kalder Fors. "saadanne Lidelser og Onde, som Guds Wiisdom lader de Tjensfødtes Siel geraade udi, for at afdrage dem fra Sikkerhed og andre Fejl, og for at styrke det Gode". Disse deler han overhovedet, i Forstandens Anfegtninger, i Billiens, og de Anfegtninger, som strekke sig til Forstand og Billie tillige; og enhver af disse igjen i sine Særslag.

XII. Gudelig Andagts Natur og Beskaffenhed. I Fortalen til C. G. Schulzens tydske Skrift: Davidiske Erkiendelse af Sandhed til Gudsfrygtighed. Evendigheden af det Ord Andagt udvikles, og Andagt beskrives ved "en fornøftig og agtsom de Sandheders og Lærdommes Betragtning, som angaaer de Christnes Troe og Levnet, der vorder anstillet efter den Hellige Skriftes Andledning. En Andægtig er et Menneske, der ofte paa denne Naade hos sig betragter og overvejer det, som Gud har aabenbaret os. Den er i Andagt, som bemøyer sig for, saa at berede sin Siel, at den kan have Lyst til Herrens Lov, Ps. 1, 2. og kan med Fornøjelse følge Sporene af Guds Wiisdom og Kierlighed, som er at see af enhver Deel i Jesu Christi Lærdom. Den har Andagts Gave, som har bekommet en Færdighed til at overveje Guds Ord saaledes, som han er skyldig til, og finder sin Lyst i dette Arbejnde". Disse Forklaringer udføres videre, og reddes imod de vrangte Begreb, man pleyer at forbinde med det, man kalder Andagt.

I Oversættelsen have vi opholdet os ved nogle faa Ord, som vi ved en mindre god Oversættelse ikke skulde have anseet værde at anføre, saasom S. 30. Gietteverk, det tydske Råthsel: det gamle danske Ord er Gaade; Giettevert kunde man misforstaae om Gisinger og Formodninger. S. 77. og flere Steder bruger Hr. W. Herkomst til at udtrykke de Tydskes Herkommen; men i den Forstand er det danske Ord neppe forstaaeligt: Vedtægt var vel det rette. S. 139. bruges det Ord unaturlig i stedet for overnaturlig. Men i det øvrige er Oversættelsen reen og flydende.

Korte Betragtninger over Hovoriets Afskaffelse i Danmark. Dii talem nobis avertite Pestem. Aalborg 1770. Trykt udi det Kongel. priwi-

privilegerede Bogtrykkerie ved Joh. P. Holzhberg. Stor 23 S. 8.

Nyt have vi ikke fundet i disse Blade, hvis Forfatter udgiver sig for en født Nordmand, og gjør denne yndige, men for en Afhandling om Hovetriet alt for smukke og poetiske Beskrivelse paa sit Fødeland: "Høyt oppe under Norden i en lang Strefning viser sig et ophøyet Land, hvis østlige Side stilles fra Sverrig ved en idelig Kiede af uhyre Bierge, paa hvis Ryg igien er optaarnet en nye Række af samme Slags, og paa disse atter andre og andre: deres Toppe, betakte med en Eis, jevngammel med Klipperne selv, synes som overskaarne af de lavere omstaaende Skner. Paa de øvrige Sider er det omringet af Nordsoen, hvis vilde Bølger tumle og brynde sig med en rasende Lyd ind under de stejle udhængende Klipper. Søemanden, som vanker paa dette ustadige Hav, bliver det vaer langt fra; men ham falder ey andet i Synne, end en Dynge af forskærdelige Klipper uden Tal, som endda synes uden Orden at være kastede over og omkring hverandre. Hvad kan han da ansee Landet for? hvad andet end nogle forvirrede Levninger af en ødelagt Verden, eller et raat Udkaft til en nye. Mueligen tænker han, dette er det Sted, hvor forstum Jorden's Søner, disse vanstakelige og ugudelige Kiemper veltede Bierge paa Bierge for at beliae Himlene, og bestride Guderne selv. I det høieste kan han ey ansee det for andet, end en øde Ørken, et glubende Dyr's Bolig, hvor Bierguglens og Ratteravnens fæle Tuden folder Ørnene i stedet for Lyden af Hyrdernes Horn og Nympfernes fortryllende Sange".

"Saaledes seer Landet ud fra Søesiden, og det er Norge, dette saa ofte og ilde udraabte, men til lige i sig selv saa lykkelige Land. Legger ind i Havne, roer op af Fiordene, der skal aabne sig for eder et uformodentligt Syn. Hine forskærdelige Fjælde ere ey andet end som et uigiennembrydeligt Gierde om et feedt og rigt Land. Mindende Blande, grønne Skove, blomstrende Enger og dyrkede Agre byde eders Dyne en behagelig Forandring. Indbyggerne, bekendte af Trost og Tapperhed, ere et frit Folk; deres Skuldre ere uvante til Trældommens Nag. Med mere end adelige Friheder besidde Bønderne deres Gaarde, med Glæde forbedre de dem, visse paa, at de falde i Værnenes Lod. Landet, som de besidde, er deres Egenom, de saae, de høste, de samle, de arbejdede allene for Regieringen, sig og sin Afkom. Odelsretten, dette Norges uskatterlige Klenodie, denne sikre

"Lykksaligheds Grund, denne ævige Arveret sammenbinde Landet og Indvaanerne, den hindrer, at ey det flygtige Afstum af andre Folk kan indsnige og sette sig fast. Af disse Kilder udvælder Kierlighed til Fædrelandet, eller det, som er det samme, den kundbare Omhed for det kongelige Huus, under hvis faderlige Love de regieres. I mange andre Lande er det Udersaatterne lige meget, under hvilken en Kongestamme de staae, Omstiftelse falder dem ey tung; thi de vide, at deres Tilstand, det er, deres Trældom ey kan forverres. Normændene derimod kiende at deres Tilstand, det er, deres Frihed, under en fremmed Regiering maae altid staae i Fare. Forgieves have derfor altid været Naboernes Fadsald i et Land, hvis Indbyggere stride for Land og Egenom, og ere villige med sit Blod at forsvare sin og Medborgernes Frihed. Kunde min Muse ophøye sig som en Hallers, vilde Sprog og Poesie forene sig hos mig, kunde jeg paa saa ædel og syndig en Maade udtrykke mine Tanker, og give dem saa nyt og rørende et Sving, med hvilken en Lyst besang jeg da ikke din Lykksalighed, o ædle Fædreneland. Dog Haller buede inden de alpiske Bierge, da han afskildrede sine Landsmænds uskyldige Levemaade og Frihed. Men hos mig, som i min Ungdom blev revet fra Norge, er intet tilbage uden at bevindne Længselen efter et Land, hvis Lykksalighed aldrig gaaer mig af Minde".

I Henseende til Hovetriet har Forf. sine Tanker meest benvendte paa Sieland, og afsmaler det her paa mange Herregaarde over alle Grendser drevne Hovetriet efter Sandheden. Han ønsker, at der maatte settes Grendser for Bondens visse Hovetriet, og det uvisse gandske affkaffes. Dog vilde han helst, at Hovetriet aldeles ophævedes imod en aarlig Afgift i Penge, og Hovedgaarden enten bortforpagtedes til at drives med Forpagterens egne Bøster og Plove, eller udlagdes til Bøndergaarde. Den første Maade, som den letteste, troer han, vilde geraade til fælles Fordeel, baade for Herremanden og Bonden, og viser i et Exempel af en Herregaard, som han kiender, paa 62 Tønder Hovedgaardstaxt, hvoraf svares i aarlig Forpagtning 750 Rigsdaler, at denne Hovedgaard maatte ved den foreslagne Bortforpagtning, naar i Hovetriespenge betaltes af hver Tønde Hartkon Bøndergods en Rigsdaler, indbringe Syveren 858 Rigsdaler, og sølgelig 180 Rigsdaler meer, end den nu indbringer. Han beræber sig desuden paa Marsiliesborg ved Aarhus i Jydland, og paa Edelgave ved Kiøbenhavn i Sieland, hvor baade Herstab og Bønde finder sig vel tient med denne Maade at forpagte Hovedgaarden bort paa.

Kjøbenhavnſke Kongl. privil. Adressecontoirs
Kritiſke Journal.

No. 48. ————— 1770.

Formeenentlige Aarsager til de mange paa en vis Tid arriverede Fallissementer ved Brygger-Lauget her i Staden, til nærmere Eftertanke fremlagt af Christian Bagge. Stor i Ark. 8.

Den Stad Forfatteren taler om, er Kjøbenhavn, hvilket vel paa Titelbladet havde forment at melde, deels for Udenbyes Læsere, deels for Eftertiden; allerhelst da hverken Trykkersted, eller Aarsstal er nævnet.

Hr. Bagge skriver med den Frihed og Eftertro, hvormed en Mand bør skrive, som ivrer imod Misbruge, hvilke han troer at have ødelagt hans timelige Belfærd. Hvorvidt hans Iver er grundet, eller ey, kunne vi ikke vel bedømme, da det kommer an paa Facta, om hvis Rigtighed Interessenterne i Bryggerlauget best bør være underrettede. Men naar der, som han siger, i de 14. til 15. sidste Aar ere indløbne 22 eller 23 Concourser iblant Bryggerne, saa bør disse Concourser have deres Aarsager, og at kiende dem bliver altid en vigtig Sag, ikke allene for Bryggerlauget i Kjøbenhavn, men for det hele Kjøbenhavnſke Publicum.

Hovedaarsagen til den Mængde Fallissementer, som i den anførte Tidspunct ere forefaldne, finder Forf. i en Vedtægt, som Lauget har indgaaet: "at ingen Brygger under 50 Rigsdalers Mølet maatte købe noget Fehmerſt Korn private, men det skulde købes i Fælleskab for en vis fastsat Priis; hvorved der formeentes, at de Fehmerſke Skippere, som her ankomme, skulde tvinges til at selge for den Priis, som blev fastsat. Men Skipperne, som efter Sædvane vilde have et par Mark mere for Lønden af deres Byg, end det Siellandske giældte

te paa Torvet, hvortil vedkommende Bryggere ikke vilde bekvemme sig, vendte Stavnen tildeels hen til andre Havne, hvorved altsaa Kjøbenhavn i disse 12 a 13 Aar har savnet et Quantum af omtrent 250,000 Lønder Byg". Dette Savn har haft den Indflydelse paa Torvekøbet, at den Siellandske Priis paa Bygget er forhøjet over 6 til 7 Mark for Lønden, hvilket Forfatteren beregner til et aarligt Tab for hver Brygger af 600 til 700 Rigsdaler, som han kunde have vundet i Indkøbet, dersom Fælleskabet ikke havde været, og som giver i femten Aar en Sum af 10000 Rigsdaler, eller Renten af 10 Lønder Guld. Han tilstaaer vel, at der under Fælleskabet ankomme nogle Fehmerſke Skipper til Kjøbenhavn, men da de saa godt som ere kjøbt til at komme, saa vide de at begiere og saae, efterdi de ikke have nødig at rette sig efter Markets Priis, men efter Bryggernes Trang, som ikke kunne taale, at de vende tilbage. De bringe tillige det fletteste Byg med, fordi de veed, at det betales lige dyrt. Derimod mener han, naar det var enhver Brygger tilladt at købe af dem, maatte de som andre Skipper og Kjøbmænd ikke allene selge efter gangbar Priis, men end og befatte dem paa gode Vædre, for at kunne selge des fordelagtigere.

Saa vidt vi kunne dømme om disse Raisonnements, uden at være enten Bryggere eller Kjøbmænd, maae vi tilstaae, at der hersker nogen Dunkelhed i den Maade, hvorpaa Forfatteren fremsætter denne sin Hovedaarsag; og vi ønskede meget, at Hr. B. vilde sætte Publicum i Stand til at indse dens Rigtighed, ved at forelegge os nøagtige Beregninger paa Tilførselen baade af det Fehmerſke, og af det indenlandske Byg, saavel i en Deel af de Aaringer, som ere foregaaet den Tids Punct, hvorom han taler, som i denne Tidspunct selv; thi dersom Kjøbenhavn har maattet

saa det Quantum af Fehmerst Bøg, som Forsf. foregiver, saa har Tilførselen af det indenlandske Bøg i samme Forhold maattet stige, efterdi det samme Quantum af Bøg er blevet forbrugt. Det synes ogsaa noget modsigende, at da de Fehmerste Skippere efter Forsfatterens Tilstaaelse har kundet affette det fletteste Byg i Kiøbenhavn, og faaet for det, hvad de begierde, man alligevel har maattet kibe dem til at komme til Staden; thi under saa fordeelsagtige Omstændigheder sku de de vel være kommet af dem selv.

Foruden denne Hovedsags anfører Forsf. endnu atskillige Bidsager, saasom: 1) at Lauget for saa Aar siden vedtog, at ingen Brygger maatte paa Lovet give meer end 8 Mark for Lønden af Bygget, under Straf af 50 Rdlr. 2) At endskiøndt der paa Bryghuset brygges meer end hos 12 Bryggere, og Lauget lader sig aarlig forte ved Laugethuset en Rigsdaler af hver Bryg, have Interessenterne dog aldrig faaet Skilling Uddeeling derfra, men tværtimod i extraordinaire Tilfælde maattet afgive 2 Rigsdaler fra hver Brygning: 3) At naar Directionen ved Bryggerlauget aabner sit Maltmagazin paa Bryghuset, maae de Interessenter, som have samme nødig, betale 1 Mark meer for Lønden, end Maltgjørerne tage, hvilke sidste dog skulde have Levebrødet deraf; og endelig: 4) At der bruges alt for megen Haardhed imod de uformuende Bryggere, hvorpaa Forsfatteren anfører sig selv til Exempel.

Notice. Kiøbenhavn 1770. Trykt hos Brødrene J. C. og G. C. Berling. Stor 20 S. 8.

Under denne Titel er imod den nyansførte Forsfatter udkommet et lidet Skrift paa Bryggerlaugets Vegne, som er udstedt fra Bryggerlaugets Forsamlings Huus i Kiøbenhavn den 13 November 1770, og underskrevet af Oldermændens adjungerede: de Herrer A. Wilsbech, P. A. Titchen, B. W. Stengaard, J. Mylius, B. Hoftved, P. Salck; og Laugets Committerede, de Herrer S. Treeld, Joh. Haagen, P. Casse, S. Liunge, P. Laffon, M. Skibsted, D. Bekman, C. Sørensen, J. A. Møller, J. Wedegge, Claus Baadh, J. C. Henrichsen. Denne Besvarelse synes at indeholde mange velgrundede Erindringer imod Hr. Bagge, som, saa lidet de opløse Publikum om de virkelige Aarsager til Bryggerlaugets hyppige Fallissementer i de senere Aaringer, dog alligevel svække man-

ge af de Raisonnementz, som Hr. B. har brugt, og opvække nogen Mistante imod denne Mandz Uparthighed og Redelighed. I sær fortæner at læses, hvad man erindrer imod hans saa kaldte Hovedsags, og vi befrøgte, at den Beregning han gjør paa Tilførselen af det Fehmerste Bøg siden det vedtagne Indkøb i Fællesskab, hvorover han besværer sig saa stærkt, vil fortæne de Karakterer, den her faaer, af at være overdreven, uetterrettelig og sig selv imodsigende, indtil han reiserdiggjør sig ved andre og nøagtigere Beregninger. Om Aarsagen til dette Fællesskab, og hvorledes dermed forholdes faaer man her denne Underretning: "det af Brygger Lauget indgangne Fællesskab, i Indkøbet af det Fehmerste Bøg, existerer siden September 1756. Førend den Tid købte Interessenterne hvad de vilde have deraf, enhver for sig, saa at de Formuende købte hvad Forraad de vilde, men den første Deel og i Særdeleshed alle de Uformuende, fik slet intet. Endskiønt nu Interessenternes Brygninger ved den kongelige allernaadigste Forordning af 13 Junii 1755 ere ansatte under en staaende Taxt, uden Forskiel hvad enten der brygges af Siellandsk eller Fehmerst Malt, og uagtet at det Fehmerste Bøg, som enhver veed, altid indkøbes dyrere, end det Siellandske, saa har det dog været Interessenterskabets bestandige Dyemerke, at conservere Tilførselen af det Fehmerste Bøg her til Staden, og til den Ende, har man uophørlig betient sig af alle Midler, som føre til dette Maal. Den fornemste Aarsag til dette quæstionerede Fællesskab, (og vi kunde med Sandhed forsikre, at den samme Aarsag skal tydeligen spores i alle Laugets Foranstaltninger;) den fornemste Aarsag dertil, siige vi, var denne, at de uformuende Interessenter, under Faveur af Laugets almindelige Credit, kunde blive forsynede saavel som de Formuende, og paa samme Tid, med lige Quantitet af Fehmerst Bøg, paa det at Ollet overalt, saa meget mueligt, kunde have eens Bonitet, efter allerhøysti emeldte Forordnings Forskrift. Til den Ende har Lauget betient sig af Commissionairer til at indkøbe Bygget paa Fehmera, men meest almindeligen ladet det opkøbe, ligesom det ankom hertil, ved tvende aarligen der til udmeldte Interessenter, som accordere med Skipperen efter Markets Priis, dog saaledes, at de altid faae noget mere for Lønden, end hvad paa Lovet for det Siellandske Bøg betales. Til Exempel derpaa vil man anføre, at i Aar ere de tvende

"Interes-

”Interessenter Sr. Suidsteen og Røling udmeldte
 ”til Indkjøbet, og da Torveprisen har været imellem
 ”13 og 14 Mark for Tønden af det Siellandske
 ”Byg, saa er det Fehmerske betalt med 15 Mark. Paa
 ”samme Maade er af Lauget i de 14 Aar Fællesskabet
 ”har vedværet, omtrent indkøbt 100000 Ed. Fehmersk
 ”Byg, uagtet i nogle Aar af Krigen i Endskland det
 ”saa betimeligen til Armeernes Fornødenhed blev op-
 ”købt, at Lauget ikke for Penge kunde faae noget deraf.
 ”Naar nu forestaaende af Lauget i disse Aaringer kjøb-
 ”te Quantum, tillægges hvad Friebruggere, Malt-
 ”gjørere, Brynmøllere, Landmanden til Sædeforn,
 ”Kjøbmænd og andre, imidlertid her have kjøbt af
 ”Fehmersk Byg, saa bliver, alle indløbne Vanskelig-
 ”heder uagtede, det i samme Tid Kjøbenhavn tilførte
 ”fulde Quantum langt fra ikke ubetydeligt, og Urigtig-
 ”heden i Autors forommeldte Beregning er saa meget
 ”indeligere deraf at indsee. Det saaledes kjøbte Byg
 ”repareres strax imellem Interessenterne, Betalingen
 ”derfor til Skipperen skeer af Laugets almindelige Cas-
 ”se, som Interessenterne derefter gotgjøre ved at lade
 ”sig korte 10 a 20 Rigsdaler af hvert Bryg, i Forhold
 ”af det giorte Indkjøb. Og saaledes er den hele For-
 ”handling besluttet i Forsamlingen af Laugets Interes-
 ”senter, ligesom og Sr. Bagge selv har bieværet de
 ”derom, siden hans Indtrædelse i Lauget, holdte For-
 ”samlinger, og underskrevet de tilfælles tagne Beslut-
 ”ninger.”

Naar man S. 9. skifanerer Hr. B. i Henseende
 til den Følge, han drager af de Fehmerske Skipperes
 Udeblivelse for Kjøbenhavns Indbyggere, som derved
 maae savne et aarligt Quantum af Fehmerske Produk-
 ter, saa har det vel ikke været hans Mening at forlange,
 at Bryggerlauget skulde rette sit Indkjøb af Fehmersk
 Byg efter Kjøbenhavns Fornødenheder, men ikkun at
 vise, at en i hans Tanke skadelig Laugsvedtægt kunde
 have slette Virkninger endog for det Almindelige selv.

Hvad Hr. B. anfører iblandt sine Biaarsager
 No. 1. burde efter den Oplysning, man her faaer, ikke
 været berørt, da det allene var et Forslag, som blev
 gjort for en kort Tid og til et Forsøg, uden at bestemme
 nogen Mulct, som Hr. B. foregiver, men som strax
 ophævedes, saasnart man mærkede Vanskelighederne.
 Hensigten skal heller ikke have været, at tvinge Torve-
 prisen, men at hindre, at den eene Interessent ikke skul-
 de overbyde den anden, og den Formuende ikke til
 Skade for sin usformuende Medinteressent skulde forsy-
 ne sig. — I Stedet for at besvare den anden af
 Hr. B. anførte Biaarsag, beraaber man sig paa de

Regnskaber, som Oldermændene aarlig aflegger til
 Lauget, ”hvilke aarlige Regnskaber revideres af visse
 ”dertil af Lauget udnævnte Interessenter, og qviteres
 ”af andre, som ligeledes dertil ere committerede”.

Hvad Hr. B. har sagt angaaende Directionens
 Omgang med Malt-Magazinet paa Bryghuset, erklæ-
 res for Usandsfærdighed. ”Sr. Bagge siger først, at
 ”naar Directionen aabner dets Maltmagazin. Vi
 ”svare hertil, at det staaer aaben for trængende Interes-
 ”senter det heele Aar igiennem, vel at forstaae, naar
 ”det Quantum er forbrugt, som aarligen, efter de
 ”fra Contoiret udstædende Anvisninger, enhver In-
 ”teressent tilkommer, og da nægtes aldrig nogen Inter-
 ”essent at faae sit behøvende Malt i Magazinet uden
 ”saa var, at nogen fik i Sinde at betiene sig deraf som
 ”man var overbevist om ikke at behøve det, og i saa Til-
 ”fælde betiener Directionen sig mere af Overtalelse, end
 ”af platte Nægtelser, for at conservere hvad som egent-
 ”lig er destineret til de Trængende. Prisen paa det saa-
 ”ledes overladende Malt fastsettes Tid efter anden, i de
 ”af Oldermændene foranstaltede Samlinger af de ham
 ”adjungerede Interessenter, samt af de af Lauget com-
 ”mitterede Interessenter, som repræsenterer hele Lauget.
 ”Protokollen bærer Vidne herom, og man kan i den Hen-
 ”seende paaberaabe sig mange Interessenters Vidnes-
 ”byrd, hvilke saavel i de forbigangne Aaringer, som
 ”i de indeværende Aar, og den Dag i Dager, paa den-
 ”ne Maade af Magazinet ere blevne og blive forsynede
 ”med hvad de til deres Nærings Brug behøve. Pri-
 ”sen ansettes altid saa moderat, som man troer at den
 ”i et saa nøye forbundet Interessentskab bør være, saa
 ”at der aldrig sees paa andet, end nogenledes at holde
 ”Lauget skadesløs. Saaledes blev, i en Forsamling
 ”af de Adjungerede og Committerede den 15 Maj in-
 ”deværende Aar, Prisen paa det af Magazinet til In-
 ”teressenterne overladende Malt fastsat til 12 Mark 8
 ”Skilling til August Maanedes Udgang, og i en anden
 ”Forsamling af 26 September næstefter, blev den fast-
 ”sat til 14 Mark, og disse ere de i Aar af Interessenter-
 ”ne betalte og endnu dagligen betalende Priser, da
 ”Maltet imidlertid ud paa Sommeren af Maltgjø-
 ”rerne er solgt for 14 a 15 Mark, og derefter for
 ”16 a 17 Mark”.

Den Haardhed som Hr. B. besværer sig over,
 der bruges imod de usformuende Interessenter, forklæ-
 res her allene om dem, som udeblive med Betalin-
 gen for det kongelige Skattebyg. ”Denne Besværing,
 ”heder det, er meget gammel, og har til alle Tider frem-
 ”bragt Klagere af samme Slags som Sr. Bagge,
 ”hvis

" hvis Repetition nu ikkun er et Echo deraf. Lad:
 " holden af saadan Besværing er best at fatte, naar den
 " fremsættes i sin naturlige Simplicitet, uden Om:
 " svøb. Man forestille sig for Exempel, Sr. Bagge,
 " fire til sex Uger efter at den i Conventionen ansatte
 " Betalingstermin er forbi, og efterat han ofte der:
 " om er bleven erindret, endda at fremkomme med Be:
 " giering om Udsættelse, og at frembringe sit Andra:
 " gende omtrent saaledes: Bygget har jeg faaet og
 " villigen imodtaget, det er sandt; men det er
 " dog meget haardt at de endeligen vil paastaae,
 " at jeg skal betale det, og at der ingen er, som
 " vil betale det for mig. Imidlertid er Dvar:
 " talsbetalingen for det fulde Quantum, Interessenterne
 " havde bekommet, fra sit Sted hos Lauget requireret,
 " og maae uden Ophold præstieres paa den dertil be:
 " rammede Dag. Hvad Svar er der nu at give Sr.
 " Bagge? Han erindrer formodentlig selv hvad Svar
 " han adskillige Gange i dette Tilfælde har faaet, og i
 " Sandhed, man veed ikke at kunne give ham andet Svar.

Hr. B. havde forekastet Directionen det Tab,
 som Lauget nemlig gjorde ved dets Casserer; men i den
 Henseende forsvare man sig med den allernaadigst con:
 firmerede Convention af 30 Oct. 1742 dens 2 Deels
 8 Art.

Saa velgrundet vi holde denne Besvarelse i mange
 Stykker at være, saa havde vi dog ønsket, at man maat:
 te holdet sig fra alle personlige Bebrejdelser og Trud:
 sler, som ikkun opirre Gemysterne, og gjøre den beste
 Sag mistænkt. Det er vel vist, at Trykfrigheden ikke
 kan autorisere Lovstridige Fornærmelser, som altid bli:
 ve under Lovens Tiltale, saalænge at god Orden og
 Politie ikke skal ophæves; men det er ogsaa vist, at
 ingen har Marsag at besvære sig over Fornærmelse, saa
 længe han har Frihed at forsvare sig, og angribes paa
 saadan en Maade, at han kan sette det fornuftige og
 skionsomme Publikum i Stand til at domme om sin
 Ustyldighed. Af dette Slags synes den Strid at væ:
 re, som her føres, ved hvilken Publikum altid vil
 vinde, den maae nufalde ud til enkelte Personers el:
 ler hele Societeters Ære eller Vanære.

Uzema's, et russisk Fruentimmers forunderlige
 Tildragelser, der baade i Med- og Modgang
 har vist sig dydig. En Historie, hvorudi
 tillige forekommer adskillige Hændelser, af
 dette Hundrede Aar, til den Nordiske Hi:
 storiens henhørende. Kiøbenhavn 1769. Trykt
 paa A. Kanneworffs Bekostning, som Forleg:
 ger, og findes tilkøbs i Silkegaden første Dør
 paa venstre Haand fra Kiøbmagergaden, af L. L.
 Heiden. Stor 275 S. 8.

For den Nordiske Histories Skyld falder vel ingen
 saa let paa at læse en Roman, og dog er Histo:
 rien det eneste, hvorfor man skulde læse denne. De
 opdigtede Tildragelser, og det som egentligen udgjør
 Romanen, er med saa liden Smag og Vittighed sam:
 mensat, at det seer ligere ud en Drøm, end en sand:
 synlig Historie. Karaktererne ere slet udførte, og Ho:
 vedpersonen selv har slet ingen Karakter. Uzema er
 en livløs Machine, som for at fornøye Læsere, for
 hvilke den simple Natur og den sunde Fornuft vamlar,
 rives fra en eventyrlig Hændelse til den anden, hvori
 hendes egen frie Villie sielden har den ringeste Deel.
 Hun faaer ikke Tid for Hovedfuldse Tildragelser at vi:
 se sig i nogen Forsætning, og Læseren faaer neppe Tid til
 at følge hende igiennem den hele for hendes Skyld op:
 bragte Natur. Naar man troer at have hende i Pe:
 tersborg, er hun sluppet til Paris, og inden man
 forser sig, maae man søge hende i Constantinopel eller
 London. Den beste Karakter i det hele Stykke er
 den af en forelsket tillidsfuld Franzos i Ridderen Jore:
 ville S. 129. som synes at være temmelig skildret
 efter Naturen. Den Tyrkiske Jødinde S. 200.
 kan ogsaa give en kort Fornøvelse. Reflectionerne ere
 mestendeels magre og forbrugte, og naar Udgiveren
 forsikrer, " at der overalt udi Historien hersker Død,
 " Morale og Religion", saa vil han dog vel ikke billi:
 ge de Moraler, som Metima præker S. 33. eller
 holde det for noget, som man ikke kan undre
 over (S. 71.) at et Fruentimmer søger at hevne
 sig paa sin Medbejlerste ved et Mord.

Trykseyt i No. 45.

S. 349. L. 13. efter de Ord: uden Medvidenhed: er udeladt, den anden dem, som skee med
 Medvidenhed.

S. 350. L. 29 ingen: læs: jeg er.

S. 353. L. 41. 400: læs: 4000.

Kjøbenhavnſke Kongl. privil. Adressecontoirs
Kritiſke Journal.

No. 49. ————— 1770.

Jochim Fridrich Bolten, der Arzenei Gelahrt-
heit Doctor und Hamburg. Phyſici Nach-
richt von einer neuen Thierpflanze. Ham-
burg in der Heroldschen Buchhandlung. 1½
Ark i ſtor Quart, tilligemed en Kobberplade.

JOACHIMI FRIDERICI BOLTEN, Med. Doctor &
Phyſ. Hamburg. ad Illuſtrem Syſtematis Na-
turæ autorem Carolum à Linné, Equitem
auratum, *Epistola de novo Zoophytorum ge-
nere.* Hamburgi, Sumtibus viduæ Herold.
1770. 1½ Ark i ſtor Quart, tilligemed en
Kobberplade.

Naturhistorien er, ſom bekiendt, en af de vidtløſtig-
ſte Videnskaber. Dens Gienſtand er alt hvad
ſom er til paa Jordkloden. Alle vegne finder
man Anledning til at gjøre ſig den til Nytte, og Antallet
af vore Jagttagelser maae efter Aarhundredes Forløb
ſige ſaa høyt ſom det vil, ſaa ſkulde endnu Efterkom-
merne altid finde Lejlighed til nye Opdagelser, nye
Jagttagelser: ſaa uudtømmelig er dens Kilde. Den
er derfor meget tilløkkende, og erhverver ſig let Tilhæn-
gere. Men ikkun ſielden belønner den diſſe med andet,
end med den Fornøjelse, ſom Naturens Verkers Be-
tragting foraaſager et tænkende Menneſke, og endnu
meer den, ſom er vant til at betragte den. Livets For-
nødenheder drage den ſørſte Tid hen til andre Syſte-
ler; Naturvidenskaben kan ikkun behandles ſom en
Biſag; derfor er Tallet af dens ſande Kiendere ſaa
uendelig lidet imod dens Tilhængeres Antal. Diſſe
kunde være ſig ſelv, Kiendere, og Videnskaben over-
naade nyttige, naar de lode ſig nøye med at gaae de
førſte tilhaande, at ſamle Materialier for dem, og

overlode dem gandske og aldeles at forbinde diſſe med
Videnskaben. De ſige os gemeenklig paa et eller flere
Ark, hvad vi ønskede at læſe, og kunde læſe paa een
Octav Side, og diſſe vidtløſtige Beſkrivelſer, de maae
komme for Lyſet hver for ſig, eller ſamlede, blive Vi-
denſkaben til en dobbelt Byrde, førſt fordi man er
nødt til at læſe de trivielleſte Principier hundrede Gan-
ge, førend man finder det, ſom man ſøger, og ſiden
formere Bøgerne ſig til ſaadant et Antal, at det er in-
gen Privatmands Sag at anſkaffe ſig et Bibliotek for
Naturhistorien.

Hr. Bolten fortjener alle Naturaliſters Tak, for-
di han her bekiendtgjør et nu førſt opdaget naturligt
Legeme. Men han er ſelv ingen Naturaliſt, og ſkriver
meer for Elſkere af Naturhistorien, end for Kiendere
af Naturen. Efter en Indgang paa fem Sider, ſom
foredrager nogle Favorit-Tanker og Betragtninger,
leverer han paa fire Sider Efterretningen om ſin for-
meente Dyrplante (*). Den blev den 14 Maji
(ventelig i dette Aar) i Davisſtrædet under den
69 Grad ved et Tilfælde uddraget af en Havets Dybde
paa 1800 Fod. Af den anførte Beſkrivelse, eller
ſnarere af Figuren ſeer man, at den er ingen Dyrplan-
te (Zoophytum Linn), men hører til de bløde Søedyr
(Mollusca Linn.) Forſkiellen imellem begge diſſe Fa-
milier er betydelig. Hr. B. synes at anſee den rødſæ-
ſtede Baſis eller ſtøtfløbende Fod, ſom en Dyrplantes
Karakter, men adſkillige Mollusca, ſ. E. de Slægter
Afcidia og Actinia i Hr. v. Linneés Syſtem, ſidde al-
tid

29

(*) Hr. Strøm og andre kalde den Plantedyr;
men vi holde den Benævneſe af Dyrplante
med Hr. Prof. v. Alphelen for bequemmere.
See Bomares Naturhistorie Art. Dyr-
plante.

tid fast ved andre Legemer, uden at kunne rive sig løs. Dette gielder ogsaa, det er sandt, om de fleeste, eller i det mindste om de egentlige Dyrplanter, men de ere forskjellige deels ved deres (gemeenlig) grenede Væxt, men fornemmelig derved, at flere Dyr af samme Slags ere forbundne paa en fælles særegen Basis; hvorfor Ridder Linné kalder dem *Animalcula composita*. De ere saa at sige Planter med fornemmende Blomster. Enhver af dem kan uden Skade for det fælles Liv døe bort for sig; enhver for sig betragtet er et egentligt *Molluscum* efter Linné'ske Grundsetninger; den bevæger sig frie, uhindret af de andre, men af sin Forbindelse med de andre kan den ikke drage sig; den nærer sig (vel største Deelen) for sig, den befrugter og formerer sig (formodentlig) uden de andres Medhjælp. *Mollusca* derimod kalder Hr. Ridder Linné saadanne Dyr, som enten have forskellige udvortes organiserede Ledemod, eller om disse mangle dem, ikke ere dannede traadformig (til Forskiel fra de simpelste Orme eller Intestina, hvorfra hans *talciola*, som synes at staae paa Grændsen, gjør en Undtagelse), og hvis fælles Basis, naar de have nogen, ikke er særegen, men fremmed. Derhen hører den ne formeente Dyrplante; den er et Særslag af det Slægt, som i det nyeste Linné'ske System er kaldet *Ascidia*. Dens Slægtsmerker ere: En fastfløbende Basis; en løsfiddende Hud, som kan skielnes fra Legemets Underste; to Åbninger, een noget høiere siddende end den anden (*Corpus fixum* (*Steretiuculum*) *vaginans*. *Aperturæ binæ ad lummilitatem, altera humiliore.* Linné).

Særslaget er let at adskille fra de bekiendte Linné'ske, og at bestemme; vi havde kaldt det: *Ascidia* (*stipitata*) *lævis, stipite corneo, tubuloso, superne spathæformi*; eller: *Ascidia* med Stengel; glat af Legeme; med hornagtig, røredannet, oven tilspidset Stengel.

Vandets Spruden igiennem den ene Åbning synes at være en Egenkab ved alle Særslag.

Det Latinske er i Henseende til Hovedsagen ikkun en Oversættelse, som er rettet til Hr. Ridder Linné. Men han læser ogsaa Tydsk.

Den vidtløftige Forklaring, over Figurerne paa Robbertavlen udgjør en heel Side.

Den Franske Reputations mærkværdige Sygdom, og derpaa fulgte Død og Begravel-

se. Med en endnu aldrig saa holden Liiprocession ved hendes Biesættelse i Forglemmelsens Tempel under en kort, men jirlig Parentation. Tilligemed en curieux Skrivelse fra de Elisæiske Marker af den aventurieuse Ridder Don Quixott til en fornemme Dame Donna Grandezza. Samt en Samtale imellem tvende vandrende Riddere Don Sebastian og Don Pedro, Halbrodre til Donna Grandezza, og Don Quixotts Bledsfervante. Kiøbenhavn 1770. Trykt hos Johan Rudolph Thiele, boende i Peder Hvitfeldts Stræde. Stor. 72. S. 8.

Man seer allerede af Titelen, at dette skal være en Satire over de Franske. Overfatteren M. L. beretter, at den er oversat af det Tydske, og han veed ingen anden Grund til, hvorfor han har oversat den, end fordi han ikke vidste, at den var oversat tilforn: En Grund, hvormed man kan undskyldte de fletteste Skrifters Oversættelse. Ellers seer man af de Tildragelser, hvorpaa den sigter, og den Wittighed, som hersker i den, at den maa være forfattet kort efter Ludvig den fiortendes Død, og paa den Tid, da den tydske Wittighed endnu ikke var nogen Berømmelse. Paa denne Tid kan den vel have fundet Læsere; men vi tvivle paa, at den vil finde mange nu, om end skisnt man iblant en Mængde matte Indfald og kold Klygt dog imellem støder paa noget Satirisk Salt, som viser, at det har manglet Forfatteren meer paa Smag, end paa naturlig Gave til Satire. Som en Prøve ville vi anføre den Beskrivelse, han giver paa de Franskes Beskræbelses efter at oprette et almindeligt Monarkie, hvilke han forestiller som dem, der gjorde Ende paa de Franskes Reputation. Han taler om denne Reputation som om en Person, og siger S. 13. "Hendes Ansæelse var stegen temmelig høyt, hun vidste af ingen Sygdom, hun var friskere og sterkere end andre, hvorfor hun fik Lyst til at oprette sig en Throne, som skulde være høiere end alle andre i Europa. I Strasborg og Savoyen laae allerede endeel Materialier til samme, Ludvig den XIV. havde forfærdiget Modelen til samme, og vilde selv være Bygmesteren."

"Paa Haandtlangere havde hun ingen Mangel, thi hendes Dyekast erhvervede hende nok. Hun forblindede deres Dyne, og betalte dem med en Slags Mynt, som forsvandt imellem deres Hænder"

"Der

"Derpaa begyndte hun at bygge; Grunden blev lagt i Spanien paa Karl den II. Grav; Italien maatte give Tiende af mange Trappetrin til samme Throne, og i kort Tid havde man oprettet endeel af samme. Den Franske Reputation kunde ey oppebie Tiden, til den blev reent færdig; hun steg med alt for hastige Skridt op af Trapperne, men snublede nogle Gange, thi Trinene vare blevne glatte og slibrige af en Deel udgydet Blod".

"Hun var neppe kommen op paa denne ufuldkomne Bygning, førend hun fik en stærk Hovedsvimmel, Thronen begyndte at synke med hende, thi Fundamentet befandtes for svagt til at bære saa tung en Byrde. Hun skreeg om Hielp, men da hun var opstegen uden Ledsaagning, brød sig ingen om hendes Skrig".

"I denne store Nød tilbad hun Maanen, (nemlig Tyrken,) som kastede vel sine Straaler paa hende, men hun blev dog uden Hielp".

"Af en Hændelse kom Paven tilgaaendes, som blev formedelt sin barmhjertige Hellighed i Hiertet rørt over hendes Elendighed; han løb rundt omkring, og vidste en, hvor han først skulde begynde at komme til at redde hende. Savoyen loe af hendes Ulykke, formedelt hun tilforn havde tracteret den alt for slavisk. Man understøttede Thronen med unge Cedertæer og forbedrede det ruinerte derpaa. Endelig kom hun ned, men omendskiont hun slap ud af den Fare, og begav sig til Nederlandene, faldt hun dog strax derpaa i en farlig Sygdom, som i en Hast berøvede hende al hendes Skønhed, samt og hendes Kræfter".

"Ingen veed at sige egentlig, hvad Sygdom det haver været; thi der var snart ikke et Ledemod paa hende, som jo ikke viiste forunderlige Symptomata. Ludvig den XIV. som paa det heftigste elskede hende, lod forsamle alle sine Medici for at undersøge Sygdommen gandske nøye".

"De besaae hendes Vand, som ey viiste andet end Ureenligheder; man følte hendes Puls, som slog meget mat: hun maatte fremvise sin matte Tunge, som gandske var indskrumpen. Medici bleve meget forskrækkede over hendes Mæthed, hvis Lige de aldrig havde oplevet; thi ingen Hypocrates var, som kunde hjælpe i en saa elendig Tilstand".

"Hun havde faaet Kræft saavel i det høyre, som venstre Bryst, og formedelt det høyre saae farligst ud, blev samme affkaaren: det venstre blev i lige Maade ilde af Saar tiltrædt. Hun sandt indvortes en ubeskrivelig Mæthed, Aurum potable kunde have hjulpet hende, men man kunde ey finde samme hverken i Spa-

nien eller Frankrige. I Bayern fandtes vel nogle Urter, som forskaffede hende god Lindring; men en Lyald kom fra et høyt Sted, som mestendeei fortærede disse Urter, og en Engel med et skarpt Sværd stillede sig i Døren for dette Paradis, at man ey kunde vente mere derfra".

"Man skrev til Paven i Rom om nogle hellige Reliquier, som kunde hjælpe for denne Sygdom; men den var saa besynderlig, at ey nogen Reliquier kunde findes, som hjalp for den. Ey heller fandt man nogen Helgen, som var udvalgt til Patron for samme Sygdom. Ragokhy skikkede fra Ungarn et kostbart Medicament; men det hjalp intet (*), og var uden Virkning".

"Paven søgte at overtale Venetianerne, at de vilde overlade den Franske Reputation noget af deres Auro potable; men de gave til Svar, Lufften var endnu alt for usund og stem ved de usunde Dunster af de mange ihjelslagne Franzoser, derforre maatte de selv i Nødsfald betiene sig af dette Remedium".

"Af den Marsag tog Sygdommen daglig til, allerhelst, da en heed Vind, som kom fra Portugal, meget incommoderede Patienter, som dog forandrede sig lidet ved en sagte kælende Vind, som kom fra Spanien over Alanca, og gav en liden Bederqvælgelse. Man fornam derpaa af nogle Munkke, som bildte sig ind at have en Spaadoms Vand, at, naar Prindsen af Wallis betrædede Schottland, skulde under hans første Fodtrin paa Landet opspringe en Sædheds Kilde, som strax skulde hjælpe Patienten".

"Kenssen blev da begyndt, og hans Pævelige Hellighed gav ham Belsignelsen med: Men da de vare nær ved Schottland, saae de et Spøgelse, af Gestalt, som en skrækkelig Leopard, hvis Brølen de strax frygtede for, og i største Hast med uforrettet Sag kom tilbage".

"Da nu Haabet saaledes slog Fejl, blev den franske Reputation endnu flattere, og da hendes Indvulle begyndte at forraadne i hende, laae hun meest i sit sidste Vandedræt. Ludvig den XIV. kunde af Forbittrelse ey sove nogle Nætter, formedelt ey noget Midde var at finde for denne Sygdom. Hans Smerte steg paa det høyeste, da han fornam, at
et

(*) "Rebelleren Ragokhy havde opspundet et Forræderie, og vilde ombringe Kyseren og hans hele Familie, hvilket Frankrige var vidende om, men samme blev i Tide opdaget, og Ragokhy arresteret".

et Stikflod i den venstre Side gandske havde berøvet
 beide Livet".

*Oratio de Jurisprudencia Religioni amica, quam,
 cum Regia Uniuersitas Havnensis Festum Re-
 formationis anniuersarium prid. Kalendas No-
 uembris A. Æ. C. MDCCLXIX. celebraret,
 publice habuit MARTINUS HÜBNER. S. R. M.
 a Conf. Just. J. V. Phil. & Hist. P. P. O. Confist.
 Adf. Reg. Soc. Oecon. ut ajunt, Vice-Præfes,
 Soc. Reg. Sc. Brit. & Norv. Acad. Reg. Inscr.
 & Hum. Lit. Paris. & Soc. Oecon. Londinen-
 sis, Sodalis. Havnæ, typis N. C. Höpfneri,
 Sacr. Reg. Majestat. & Univ. Typographiæ Di-
 rectoris. Stor 24 S. 4.*

Jurister ere i samme Banrygte hos Pøbelen for
 deres Religions Skyld, som Læger og Philo-
 sopher. De Tydske have endog gjort det til et Ord-
 sprog: Kein guter Jurist ist ein wahrer Christ,
 hvori dog ventelig det smukke Rim har haft ligesaa
 megen Skyld, som nogen anden Anledning. Hr.
 Statsraaden viser, hvorliden Grund man finder til
 denne gemeene Fordom, naar man betragter den Kund-
 skab som en Jurist bør besidde, og giennemgaaer
 derfor kortelig alle Lovkyndighedens Dele, for at leg-
 ge for Dagen at ingen af dem indeholder noget, som
 kan være Religionens sande Fordeel imod. Men

han har i Forveien erindret, at man maa for-
 staae denne Religionens Fordeel vel, og ikke beskyl-
 de en Jurist for vrang Lære, eller Lunkenhed i Reli-
 gionen, som, fordi han er Philosoph eller Stats-
 mand, eller Menneskeven, ivrer imod de adskillige
 Religionens Misbruge, som ere den sunde Fornuft,
 eller Statens Beste, eller Menneskelighedens Rettig-
 heder imod; og denne Deel af Taleren er smukt ud-
 ført og oplyst med adskillige Exempler af Historien.
 Men Tiden og Stedet have vel ikke tilladt Taleren
 at opholde sig ved enkelte Undersøgelser, hvortil der
 ellers ved en og anden Lovkyndighedens Deel f. E. Na-
 turretten, Criminalretten o. s. v. havde været god Løn-
 lighed. Til Slutning anfører han Exempler paa
 de i sær i vore Tider berømte Jurister, som have
 staaet i et got Rygte for Fromhed og Religion,
 hvoriblandt dog mange vilde undre sig over at finde,
 om ikke Montesquieu, saa dog Summe. — S.
 20. siger Hr. Statsraaden, at Advocatembeder for-
 valtedes i det ældre Rom af de anseeligste Mænd,
 og August selv havde været Advocat; men at man si-
 den, da Advocaterne lode sig deres Møye betale med
 Penge, kaldte dem med det Navn Causidici. Dette
 er vel i sig selv rigtigt; men man maa dog ikke glem-
 me, deels at Advocatnavnet bemærkede noget andet
 hos Latinerne, i de Tider, Forfatteren taler om,
 end det, vi nu forstaae ved dette Navn, og at man
 ikke egentlig kaldte dem, som førte Sager for Ret-
 ten, Advocati, men Patroni causarum, deels at
 det Ord Causidicus var i Brug paa samme Tid, som
 Advocatus og Patronus, endskiødt det er vist, at
 det lader til, ikke at have været saa ærefuldt at kal-
 des Causidicus, som Patronus.

J No. 47. S. 364. L. 15. frie Smag læs: fin Smag.

Uargangen af disse Blade koster:

J Kjøbenhavn,	Siælland og Lolland.	Syhn.	Jylland og Solsteen.
8 Mark.	9 Mark.	9½ Mark.	10 Mark.

Kjøbenhavnſke Kongl. privil. Adressecontoirs
Kritiſke Journal.

No. 50. ————— 1770.

Hiſtoriſk Beretning om Indbyggernes Bedrifter paa Færøerne, forfattet af Thormode Torſæo, Noſt Hiſtorieſkriver hos Hans Kongel. Majestæt til Danmark og Norge, og nu af det Latiniſke Sprog overſat ved Peter Thorſtensen. Kjøbenhavn 1770. Trykt i det Kongel. Univerſitets Bogtrykkerie hos N. H. Godiches Eſterleverſke. Stor 168 S. 8.

Torſæus's Færøiſke Hiſtorie er vore Oldgrandſkere bekiendt nok, og vi tvivle ikke paa, at den jo for dem kan have megen Værdie. Men for andre Læſere har den lidet intereſſerende, og vi ſee ikke, hvad der bevægede Hr. Thorſtensen til at overſette den paa Daniſk. Faa Læſere ſkulde vel have Taalmodighed fra Begyndelſen til Enden at giennemlæſe diſſe ſaa kaldte Færøernes Bedrifter, hvoraf nogle ikke ere vigtigere, end et omſtødt Vinglaſ. Som en Prøve paa Overſettelſens Godhed ville vi anføre det 24de Kapitel om Chriſtendommens Indførelſe paa Færøerne: "I det Aar 998 i Begyndelſen af Sommeren kom Sigmund lykkelig igien til Færøe, efterat ham af Kongen var given frie Leyde og nogle Geiſtlige til at forplante Religionen paa Færøe, ſamt efterat han havde ſaaet Magt og Myndighed over alle Dernes Beboere. Strax derpaa lod han paa Landdagen paa Strømføenn, hvor et anſeeligt Antal af Indbyggere var forſamlet, bekiendtgjøre, at Kong Ole i Norge havde beſkicket ham til den Fornemſte over Derne, i hvilken Henſeende de fleſte og ønskede ham til Lykke. Dernæſt bekiendtgjorde han, at han nu havde antaget den Chriſtne Religion og Skik, ſamt at han havde Ordre, at ombvende til ſamme alle Færøernes Indbyggere. Herpaa gav Throndt førſt ſin Betænkning, ſigende, at det ikke var af Beven, om man raadſørbe ſig i ſaa vigtig en Sag med alle Beboerne. Dette fandt og Biefa'd hos alle Nærværende; hvorudover de ſamtlig gik til Side, fattende det Forſæt, at de med frem-

mede Skille intet vilde have at beſtille. Men der Sigmundt merkede, at det gandske Folk holdt med Throndt, de ſaa Chriſtne undtagne, hvilke vare paa hans Side, indſaae han gandske vel, at han nu havde tilſtaaet Throndt en alt for ſtor Frihed. Endelig kom de alle tilbage igien end mere forbittede, og det lod, ſom de vilde bruge Vold, derſom Throndt ikke havde ſøgt at ſtille dem. Han tog til den Ende Indbyggernes Sag paa ſig, befalende Sigmund at lade ſit Forehavende fare, og gjøre ſin Eed paa, at han aldrig nogenſinde ſkulde overtale nogen Færøer til at blive en Chriſten; Iøvrigt truede han ham med, at han ikke ſkulde ſee anden Dag, ſaaſremt han heri viſte ſig gienſtridig. Sigmund ſaae vel, at han for nærværende Tid intet kunde udrette imod ſaa mange Bevæbnede, hvorfor han beqvemmede ſig til at love ham dette baade med Haand og Mund. Han gik derpaa ud fra Forſamlingen, og ſtrar efter drog over til Skuſøenn, hvor han ikke lod ſig merke med noget, ſkjøndt det gik ham ikke lidet nær, at han af Indbyggerne havde ladet ſig overtale til at gjøre et ſaa ſkammeligt Løfte. Foraaret derpaa begav han ſig med 2 Skibe og 30 Perſoner ud paa Søen, ſom alle anſaae paa den Tid for en forboven Gierning; og da det var hans Hovedſag at udføre ſin Konges Ordre, om det end ſkulde koſte ham Livet, ſaa gjorde han ſig og al Umage for at naae Øſterføenn, og derpaa med ſine Folk at omringe Throndts Huus. Døren til hans Sovokammer blev ſtrar opbrækket, og da man kom ſlæbende med ham, ſom en Fange, taledede Sigmund ham til ſaaledes: Her ſeer du Lykkens Ubeſtandighed; forrige Høſt viſte den ſig ſaa gunſtig imod dig, at du efter eget gode Lykke kunde da foreſkrive Love; nu derimod er det, ſom den fortryder, hvad Gunſt den forhen har ladet ſee imod dig Uværdige, hvorfor den og har overleveret dig ſangen i mine Hænder. Du nødte mig da til at udvælge et af to onde Villkaar; Nu ſkal det og ſtaa dig frit for, at udvælge af to gandske ulige, hvilket dig lyſter: "Enten ſkal du forſage Dievelen, og

”lade din forsængelige Bantroe fare, samt antage
 ”Christum og hans Lærdom, da du kan vente en
 ”paafølgende evig Lykkeligbed, eller og skal du,
 ”om dette ikke staaer dig an, blive skildt ved alt det, du
 ”eyer, og strax miste Livet, da du derefter skal pines
 ”i al Evighed”. Da Throndt derpaa svarede, at
 han ikke vel kunde forlade sine gamle Bæner, blev en
 Arax udnævnt, som skulde aflive ham, en tog Sig-
 munds Dre, og gif hen for at dræbe ham; der
 Throndt dette merkede, sagde han: Hold lidet stille,
 tillad mig at tale, hvor er min Frende, Sigmund?
 det er med ham, jeg egentlig vil tale; Sigmund tillod
 ham og at sige, hvad han vilde; hvorpaa han erklære-
 de, at han vilde være ham lydlig, og antage den Troe,
 som han forlangte, at han skulde antage. Thorer
 raadede imidlertid Sigmund, at han skulde ham lade
 ombringe, foregivende, at det vilde blive baade ham
 selv og hans Bæner til Skade, om han lod ham behol-
 de Livet, men Sigmund vilde hertil ingenlunde lade
 sig overtale, svarende, at det nu maatte komme an paa
 en Prøve. Strax derpaa blev Throndt med sin hele
 Familie døbt af en da værende Præst; Siden tog Sig-
 mund ham med sig til alle Verne, og han aflod ikke,
 førend han havde faaet Sedenskab udryddet; og alle
 Indvaanerne døbt og omvendte til den Christne Re-
 ligion”.

Man seer af denne Prøve, at Oversættelsen lader
 sig meget vel læse. Kun maa man ikke forarge sig over
 den latinske Begyndelse. Men han meener, at alle
 Verne v. s. v.

Den første af Sal. Mag. Povel Mørcks Prædike-
 ner over Propheten Jonas, udgiven som en
 Prøve. Paa disse Prædikener, som i alt udgis-
 re 53, imodtages Subscription efter den derom
 udfærdigede Anmældelse. Dette Stykke selges ind-
 heftet for 6 Skilling. Aalborg 1770. Trykt
 udi det Kongel. privil. Bogtrykkerie ved J. P.
 Holzhberg. Stor 1 Ark 8.

Udgiveren er Hr. Præst Wandall i Aalborg, en
 Datter søn af Sal. Magister Mørck, som ogsaa
 har været Præst i Aalborg, hvor han for meer end 70
 Aar siden har holdet de Prædikener over Jonas, af hvilke
 den første her udgives som en Prøve. Man seer af den-
 ne Prøve, at Forfatteren har været en Mand af Munt-
 terhed og levende Indbildning. Hans Maade at for-
 klare Propheten paa, er meget omstændelig, og baade
 ergetist og ascetist. Han foretager ethvert Ord, og
 udtrækker deraf Lærdom og Opbyggelse. Hr. Udgive-

ren erindrer, at ”endskjøndt disse Prædikener ere, i Hen-
 ”seende til Fremsettelsens Maade, ikke indrettede efter
 ”disse Tidens sine Smag, saa ere de dog i alt overeens-
 ”stemmende med den Lærdom, som hører til Gudfryg-
 ”tighed”; og da den Sal. Forfatter endnu staaer i en
 velsignet Jhu-kommelse i de Menigheder, hvilke ham
 som Hørde have været betroede, saa haaber han af
 den almindelige Næst og Kierlighed, som han i hans
 levende Live nød af alle dem, der ret kiendte ham, og af
 den gode Amindelse, hans Navn endnu staaer i hos
 mange, at Publikum gunstig vil befordre disse Prædi-
 keners Udgave. Det hele Bænk vil omtrent udgiøre
 noget over to Alphabeter i stor Midianoctav, og bliver
 trykt med nye og yndelige Skrifter. Subscription mod-
 tages saavel hos Hr. Udgiveren, som paa Bogtrykkeriet
 i Aalborg indtil Januarii Maanedes Udgang.

Profaiske Digte, af Tydsk oversatte ved P. E. W.
 Riisenbavn, 1770. Trykt hos Brødrene Jo-
 hann Christian og Georg Christopher Berling.
 Stor 50 S. 8.

Poetisk Prosa er ikke efter alles Smag, og Digtere,
 som besyngte Viin og Kierlighed, finde slet Ad-
 gang hos disse rønløse Moralister, som skielve ved
 at høre sunde Piger og spilde Begere nævne, endskjøndt
 de selv ofte i Lødsom nyde disse Ting meer, end han,
 der besang dem. For dem ere disse Digte ikke. Alle
 andre ville finde dem nydelige, og gierne følge Digteren
 igiennem hans fortryllende Billedgallerie; allerhelst
 naar de ikke ere gandske fremmede i den grædske Mytho-
 logie, som giver Stoffet til de fleste Billeder.

Hvor yndig afbildes Venus i det første Digt Cy-
 pern. ”Havets Afgrund aabner sig. I forklaret
 ”Majestæt opløster Neptun den høye Trefork, og splid-
 ”der de sorte taarnende Bølger. Nereus, Tethys
 ”blomstrende Søn stiger ud af Bølgerne: efter ham
 ”følger Tritoner i lydelig Triumph af de krumme
 ”Trompeter, og Aeol, og Havets Skisne; thi Gud-
 ”inden for denne De holder hendes glimrende Ind-
 ”tog. Paa hendes bnaetede Musselvogn farer
 ”hun smilende frem, ligesom den Tid, da den sø-
 ”dende Skum bar hende til Strandkanten, og det liv-
 ”salige Embryo, kongelig allene i sin Fødsel, sprang
 ”op paa Landet. Lydig tiede det brusende Hav, og
 ”kastede sagte musikalske Bølger til Havbredden, en
 ”høytidelig Lovsang for den unge Gudinde. Fra Gre-
 ”nene i Nærvarrelsen hilfede Fuglene hende, og Flore
 ”skabte sølende Blomster under hendes Trin, som
 ”tiest-

"tienstagtigen henbøvede sig for at betrædes af hende.
"Skovens Løver, og de stønnende Tigre, og de plettede
"Parder Dyr krøbe fulde af Erbdighed hen til hen-
"des Fødder, og slikkede den hellige Støv, paa hvilken
"hun gik".

"Hun farer frem, Gudinden, og rundt omkring
"hende Huld-Gudinderne, Fornøjelserne, de indta-
"gende Elskovs Miner, som saa gierne boe i Hullerne
"paa skalkagtige Pigekinder, og behagelig Spøg. Amor
"flutter den høytidelige Trop, og kaster Sæblomster
"iblandt Venus yndige Følge, og skyder dem med sine
"letteste Pile. Men Nympherne see sig spodsk om, og
"raabe: Har Amor ingen større Pile i Raageret?"

Det tredje Digt Tobaken har mindre Mytho-
logie, men er ikke mindre smukt. Til Tobaksmøge-
nes Glæde ville vi anføre følgende Sted deraf S. 28.
"Hvor elsker jeg dog dine sunde Uddunstninger, du beste
"blandt Urter, den høye Nikots Vert? Nikots?
"Forlad den skammelige Tante! Martusinde for ham
"have Olymps Guder væget sig med den Nectariske
"Røg, og trukket Ild af den smale Pibe, og drukket
"den oplivende Røg. Det er den himmelske Lue, som
"Prometheus stjal fra Guderne, at den skulde besiele
"hans Legemer, hans Hænders Konst. Daarlige
"Bildfarelse, at Kunstneren har røvet en tom Ild,
"da Solen frivillig gyder sine varme Straaler paa
"Moriader af livløse Natureer, paa Planter, og Dvi-
"ste, og Træer, og dog endnu ikke besieledt nogen.
"Brændende Tobak tog Prometheus fra Guderne, og
"blev forskreffelig smeddert til den klipagtige Kau-
"kasus".

"I hvor mange Hemmeligheder trænger en For-
"stand, oplæret af Tobak, som med evige Skaader
"blive tilsluttede for Foragternes vanbellige Dyr!
"Leende rækker Muse mig den antændte Pibe. Til
"hvilke nye Syner indbynder mig den himmelske? Al-
"vorlig og fuld af Forventning sidder jeg der, og drik-
"ker med langsomme Træk den vægende Røg, og alt
"føler jeg den nær Gud. Alle sorte, de sorte Skiel,
"som formørke Menneskelighedens svagsnørende Dyr,
"falde mig ned fra Dnenlaagene, og nye Verden
"— udforskede Under! — opdage sig mig, li-
"gesom høye og kongelige Steder fremstige af tøl Taa-
"ge, naar Titans Straaler igiennemborer Dunkel-
"heden".

"Tobakkens Gud, Telesphorus er hans him-
"melske Navn, sidder med alvorlig Anstændighed paa
"sin skægtige Throne, en savnelang Pibe i Haanden
"er Gudens Scepter. Som en anden Jupiter, sidder
"han der, og modtager det ydmyge Offer, som opsti-
"ger af alle utallige Tobakspiber, fra Osten og Vesten,

"fra Norden og Sonden i hans af fineste Materie væ-
"vede Ræse. Bag ham staae hans Tienere med guld-
"ne Skaaler, Giemmer for den behagelige Urt, som
"uopborlig damper i hans Mund. Han vinker, og
"Straalerne ere tilrede. — Ved Siden af ham
"staaer Templet for Vesta, hans fortrolige Søster, der
"ligesom han røger af Piben, og lærer de gifte Skionne
"Brugen af den telesphoriske Urt. Paa hendes Alter
"brænder en uslukkelig Ild, bevogtet af sex tydske
"Jomfruer, som opmærksom bevaage Gudindens og
"hendes Broders Pibe, og bringe Guddommene Ild,
"naar den høye Befaling lyder. O Efterverden,
"troe Digteren dette, som var en Yndling af Telespho-
"rus, og kiendte Gudernes Hemmeligheder bedre,
"end Alderdommen med sine drømte Fabler".

"Fra Guderne Trone nedhænge Krands, daa-
"nede af Tobaks Blade, berømmelig Pris for hiine
"Indsigtsfulde Kiendere, som opfinde nye Tobak.
"Med uforlignelige Bogstaver prunke deres store
"Navn i de telesphoriske Aarbøger. Opfinderen af
"det Brasilske, af det Tyrkiske Tobak, Opfinderen af
"Snaustobak, et helligt Navn for os, som uden det
"vilde hendse i vore Selskaber, og Opfinderen af Kna-
"ster! O du skarpsindigste af alle Opfindere, du Op-
"finder af Knaster! Lad mig bøye mit Knæ for dit ær-
"værdige Navn. Held dig! du viseste Mand! Dit
"foregivede Skib, Skind skal skinne over Bedindes
"Havn, eller over Berenines glimrende Hovedsmykke
"igiennem alle Efterflegter! Ingen frekmodig Tyr
"træde traad sig hen paa dine Been! Lastdyret liste sig i
"hellig Gysen, med hengende Dren og sukende forbi
"din Aske".

"Knaster henrykker den matte Mand. Knaster
"røge Guderne i Olymp ved deres festlige Sammen-
"komster. Glædere sette de sig rundt omkring Gude-
"tasselet, og fortælle deres Ungdoms Bedrifter og deres
"vittige Renker".

Oversættelsen er, saavidt vi uden at have Origi-
nalen ved Haanden, kunne dømmes, meget lykkelig.

Sorløg over Lovgivelsen, af Forfatteren til de phi-
losophiske Drømme. Oversat af W. E. W.
Kjøbenhavn 1770. Trykt hos Brødrene J. C.
og G. E. Berling. Stor 44 S. 8.

Forfatteren af de philosophiske Drømme er en
Schweizer, som man allerede kiender af nogle
Oversættelser i den patriotiske Tilskuer. Dette lidet
Sorløg om Lovgivelsen kan ansees som et artigt Tillæg
til

til det paa Dansk nu udkommende Montesquieu'ske
 Verk. Forfatteren handler i bespøderlige Afdelinger
 om Lovenes Gienstande, om Lovene selv, om Lovgive-
 ren, og endelig om Lovenes Haandthævelse. Vi ville
 af den første og vidtløftigste Afdeling udtegne nogle saa
 Steder, som kunde gjøre ham fiendelig for dem, der
 ikke allerede fiende ham. — Hvorledes Lovene bør an-
 see Rigdomme forklarer han S. 15. "Rigdomme
 "kunde forbyrves ligesaavel og ofte for ved nedrige og
 "Mennesket vanærende Midler, end ved re:mæssige og
 "ædle. De aale ikke altid i Sjælen de ædelste Begier-
 "ligheder. Exempler af alle Lider og alle Folk lærer
 "os, at samme gemeenlig blive Needskaaber til Sæder-
 "nes og Statens Fordervelse. Altjaa maae Lovene,
 "saameget mueligt er, forebygge dette Onde. De
 "maae til den Ende vanære alle det almindelige Beste
 "skadelige og nederbrægtige Maader at berige sig paa,
 "og efter Omstændighedernes Bessaffenhed paalægge
 "dem de meest følelige Straffer".

"Men i Særdeleshed maae de bestemme Rigdom-
 "mene den Rang, dem tilkommer, og ikke tillade dem
 "til de Fordere, som de desforuden have, endnu at til-
 "eagne sig Ære, som er Belønning for Dyd og Fortie-
 "nester. Lovene vare uretfærdige, og ufornuftige,
 "om de vilde nægte Rigdommen Magelighed, at leve
 "vel, og en vis Pragt. Men de ere til intet gjorde,
 "naar den Rige, blot fordi han er rig, trækker Ægt og
 "Ære til sig, eller naar Rigdomme blive anseete, som
 "Dyders og Fortienesters værdige Belønninger; eller
 "som sammes unadværlige Medfølgere. Saa er det
 "ude med Staten. Præsten, som prædiker Sæderne
 "og Foragt mod Verden; Krigsmanden, hvis Tap-
 "perhed med Foragt for alt Guds beskytter Staten;
 "Statsmanden, som regierer den; Dommeren, som
 "vaager for Retfærdigheden; alle blive mere efterlad-
 "ne i deres Forretninger, de blive ansukne, forder-
 "vede, fornædrede af en lige Begierlighedernes Gist;
 "Æren forsvinder af hele Staten, efterat den er falden
 "i Rigdommens Lod; og endnu førend den Dyden,
 "Fortienester og Friheden". Vort eget Fæderne-
 "land skulde maaffe snart tiemt til en bedrøvelig Bestyr-
 "kelse paa disse Sandheder, dersom ikke en viis Lovgiv-
 "ning endnu i Tide havde forekommet Ondet.

Forfatteren er en stor Ven af Krigsstanden, og
 bifalder ikke de Opmuntringer, som af nogle i Franke-
 rige ere givne Adelen til at handle. "Fordommene
 "siger han, S. 19. maae stedse holde Krigsstanden for
 "den agtbareste og berømmeligste. De maae derved

"giøre, at alle Ulejligheder og Farer forsvinde, og be-
 "tage dem, som have opofret sig dertil, al Lust til an-
 "dre Levemaader. I et stort Rige har man vildet be-
 "stride disse Fordomme, og ved veltalende Afhand-
 "linger tillægte Adelen Tilladelse at handle. Naar
 "man aldeles vil sødte et Rige, og deraf forjage alle
 "Krigsstanden egne og nødvendige høymodige og
 "uegenyttige Tanker, saa kan Regieringen kun følge
 "dette Raad (*)."

Hans Tanker om Straffe S. 23. synes os mærk-
 værdige. "Lovgiveren og Regenten, siger han, har
 "ingen Ret til at krænke et Menneskes naturlige Frihed
 "og Sikkerhed, naar det ikke i en høy Grad har gjort
 "sig mistænkt. Endogsaa i dette Fald kunde de være for
 "uretfærdige og grumme imod ham, førend hans For-
 "brydelse er vis; ja endog da er intet lettere, end at
 "gaae over Strankerne i Straffen. De haarde, usun-
 "de, og mørke Fængsle seyle, ligesom Torturen, i de
 "to første Poster og ere, tillige med den paa Tyserie
 "lagde Dødsstraf, evige Pletter i den menneskelige
 "Lovgivelse."

"At forskaffe den Fornærmede Sikkerhed og Er-
 "statning, at forjage det Onde og dets slemme Folger
 "af Staten, og at forbedre Forbryderne, er alt, hvad
 "Lovgiveren kan sette sig for; og end ikke her er ham det
 "yderste tilladt. Hvor ofte har ikke en overdreven Jær
 "imod ringere Forbrydelse givet Anledning til store!
 "Hvor mange lykkelige Dødelige blive uskuldige Offere
 "for en slet Politie og en slet Lovgivelse! Hvilket Ans-
 "var for Lovgiverne, Regenterne, og Dommerne".

Oversætteren af dette som det foregaaende Stok-
 ke er Hr. Peder Topp Wandal, der baade ved Val-
 let af de oversatte Stykker, og ved Oversættelsen selv,
 giver nye Prover paa sin gode Smag, og paa sin Kyn-
 dighed i Sprogene.

(* "Et Rige kan have alt for megen og alt for sat-
 "tig Adel. Dette kan være det skadeligt, og
 "en Deel af den overflødige Adels kan Hande-
 "len endelig tillades. Men Lovgiveren maatte
 "med særdeles Klogskab tænke paa Midler at
 "bevare den anden Adels, og forebygge Forsat-
 "ningens besværgende Svækkelse. Om, hvor-
 "vidt, og ved hvilke Midler dette er mueligt,
 "ville vi overlade til Hr. Abbed Coyer, at un-
 "dersøge".

Kjøbenhavnſke Kongl. privil. Adressecontoirs
Kritiſke Journal.

No. 51. ————— 1770.

Cronſtedts Verſuch einer Mineralogie. Vermehret durch Brünlich. Copenhagen und Leipzig, verlegtes C. G. Proſt und Rothens Erben. 1770. Stor 296. S. 8.

Da den første tyſke Overſættelse af Cronſtedts Mineralogie var udfølg, ſaa er man Forleggeren Tak ſkyldig, ikke allene at han har paataget ſig det nyttige og nødvendige Arbejde, at ſkaffe os et nyt Oplag af denne i ſit Slags beſte og for Mineralogiens Elſkere uundværlige Bog; men endog, at han har været omhyggelig for at ſkaffe os den formeret og forbedret ved en Mandſ Haand, ſom kunde være Arbejdet voren. Og hvormeget vilde ikke de, ſom kiende Cronſtedts Fortienester, være Udgiveren Hr. Profeſſor Brünlich forbunden, naar de maatte ſee den velfortiente Forfatters Duſke opfyldt, ſom han yttre i Fortalen til ſin Bog: hvad der har drevet mig, ſiger han, til at ſamle andres og egne Afviſgelſer fra de nu vedtagne Systemer, vilde jeg vel helſt, at Mineralogi ſelv paatog ſig Umagen at underſøge ved Sammenligning og Prøve. De Mineralogiſke Beſkrivelſer vilde da Tid efter anden meer og meer ligne den Methode, Cronſtedt har valgt, og man vilde da mindre opholde ſig ved Mineraliers uendelige Afendringer og Navne, men i dets Sted ſøge at forſkaffe ſig Kundſkab om Tingenes indvortes væſentlige Forſkiel, hvilken allene er at ſøge i deres Grundmaterie; thi heri er det, at Mineralogien egentlig fraſkille ſig fra de andre Naturkundſkabens Dele, hvor man allene behøver, at tage den udvendige Skabning og Anſeelse i Betragtning for at kunne lægge deres Forſkiellighed for Dagen; hvilket aldeles ikke er tilſtrekkeligt til at give en viſ og ubedragelig Kundſkab om de Leſemer, ſom høre til Mineralie-Riget.

Men vi komme til Bogen ſelv, hvorved vi ſaa godt ſom mueligt, ville underrette Læſerne om de Forandringer og Forbedringer, ſom den ved ſin berømte Udgiver er blevet beriget med, og ifald vi undertiden anføre vore Tanker over et og andet Sted, ſaa er det allene for at fornøye Hr. Prof. B., ved at viſe ham, at flere af hans Landsmænd ere i det mindſte Elſkere af denne nyttige Videndſkab; endſkiøndt kun ſaa af dem have haft Lejlighed til at hente meer Indſigt deri, end den man af en eller anden enkelt Perſons Underviſning har kundet erhverve. Det er ogſaa uden Tvivl paa denne Grund, Hr. B. ſiger i ſin Fortale, at han har ladet ſig overtale til dette Arbejde, da der ingen anden var, ſom Forlæggeren vidſte at kunne vende ſig til. Og hvad os angaaer, da have vi allene vores ſlittige og dueelige Materialiſt Hr. Müllers practiſke Forelæſninger at takke for det, vi vide.

Vi ville da begynde ved Indlednings Tabellen, hvor vi forefinde følgende Forandringer og Tillæg. Allevægne hvor Forfatteren betiener ſig af det Ord første net, har Prof. i Tabellen forandret det, og i dets Sted bruger det Ord forhærdet, undtagen ved Steenforvandlingerne, men i Texten ſelv er det paa mange Steder vedblevet uforandret. Om diſſe tvende Benævnelſer da efter Hr. B. ere lige betydende, eller om det paa et af Stederne er urigtigt, vide vi ikke, endſkiøndt Hr. B. vel ikke uden Årſag har forandret det paa det første Sted. — Ved Smaragd er Turmalin tillagt. Ved Kies er tillagt Lyſguul Kies og Vandkies. Ved Guldet er af Tabellen udeladt mineraliſert 1. med Jern. 2. med Nægſolv. 3. med Zink, Jern og Søl, hvilke tre Slags dog i Bogen ere vedblevne, og ydermere med fem andre berigede. Ligeledes er her udeladt ved Rødgyliden de tvende Afendringer Rød og Graae, hvilke ligeledes paa ſit Sted dog ere anførte. Ved cryſtalliferet Tin ere Navnene tinhaltig Granat, Wolfram

Wolfram og Blyerts forkastede af Originalen. En Deel Afendringer ere og forkastede af Tabellen ved Zink, ved Spisglas, ved Zink, ved Arsenik, m. m. da dog i Texten ingen Forandring er skeet. Minera- liseret Arsenik med Svovl og Jern, kalder Hr. B. Gist- kies i Stedet for det meer betydende Navn Rauchgel- kies. Hr. Prof. har anført i Tabellen ved Cobolt nogle Afendringer, som Hr. Cronstedt havde udeladt. Ved Forsteningerne har han og udeladt de i Leer forvandlede Legemer med deres Afendringer, men dog findes de i Texten, ligesom hos Cronstedt.

Hvad Anmærkninger og Tillæg i Skriftet selv angaaer, da forekommer den første ved lapis armenus. §. 35, i Anledning af, at Cronstedt efterat have beskrevet denne Steenart, siger, at Materialisterne sælge os i Stedet for lapis armenus en lysblaa Lazursteen, som er uden Kies. Lazurstenen, siger Hr. Prof., holder intet Kobber, hvilket Hr. Marggraf og andre have beviist. Formedelt dens Sølvgehalt bliver den undertiden udsmettet. Den isprengte Kies forraader noget martialisk i den. Den blaae Farve og dens Bestandighed i Jlden kommer af dens metalliske Bestanddele. De ungerske Gan- ge i nye St. Antonio di Padua ved Zoderitsch ere undertiden smukt blaaepiettede, og dette er Tegn til et godt Sølvgehalt. Steenarten selv er vist ikke enkelt (einfach), den er mestendeels kalkar- tig, undertiden er den og blandet med Quarz- deele, Zeolitherne synes at være meer enkelte, og komme efter deres udvortes Kiendetegn aldeles ikke overeens med Lazurstenen. Zeolithen selv er os endnu lidet bekiendt, imidlertid har vores Forfatter bragt begge disse Steenarter under eet Slægt tilfammen formedelt deres lige Forhold i Jlden. Denne Anmærkning synes os, burde have staaet ved lapis lazuli §. 110, og vedkommer aldeles ikke dette Sted. At lapis lazuli ikke holder Kobber, er for længe siden afgjort, men at give den isprengte Kies Skyld for det Jernhaltige i den, behøves ikke; ikke heller er den blaae Farve i lapis Lazuli bestandig i almindelig Smelteild. Cronstedt viser paa det Sted, hvor han handler om lapis Lazuli, at den indeholder Sølv. Det forstaaer sig selv, at lapis Lazuli er et compositum; baade Cronstedt og andre have beviist, at den foruden den raue Jordart ogsaa indeholder en metallisk Jordart. I den rene lap. Lazuli er ingen aabenbare Kalk, eller Quarz at opdage; vel kunde disse Biergarter tilfældigvis være iblandet, og den derved snart bruse med suurt og snart slaae Jld med Staal;

ligledes er der ingen Tvivl, at jo Zeolithen er mere ublandet. At Zeolith aldeles ikke ligner lap. Lazuli i udvortes Anseelse, kan man ikke vel sige; thi man har Zeolith, der i Bruddet er ligesaa tet, som lap. Lazuli i Almindelighed er, og da ere de hinanden i det udvortes lige. Man har og staalet lap. Lazuli, men meere siel- den end staalet Zeolith. Af hvad Vanheld Zeolithen endnu kan være Hr. Prof. saa lidet bekiendt, som han selv siger, kunne vi ikke indsee. Det er jo en dansk Pro- duct, som vi i det mindste indbilde os at kiende ligesaa fuldkommen, som de fleste andre Steenarter.

Ved de Italienske Navne paa Marmorarterne har Hr. B. gjort nogen Forandring, samt tillagt nogle flere, end der findes hos Cronstedt, som lader sig nøye med at slutte med de Ord: og uendelig flere.

Ved Cronstedts Anmærkning om runde Diaman- ter erindres, at Davila har en saadan i sit Register, og for ham Hr. Stiglik i Leipzig i sin store Samling, hvor Hr. B. selv har seet den.

Ved Saphiren erindres, at den bliver os tilført i uformelige Støkker.

Ved Schneckensteiner Topasen anmærkes, at dens Ridser komme af den Maade, paa hvilken Bierget bry- des paa det Sted, og at dens Spidser af samme Aars- sag gemeenligen afspringe.

Ved Aquamarinen erindrer Hr. Prof., at Bierg- hauptmand Pabst von Oheim besidder en i sin Sam- ling siddende paa en Quarzdruse, der har en Ridse tvært over sin Prisma og Spidsen afbrudt.

Af Smaragden gaar Hr. B. tvende Afendringer, nemlig lysgrøn og dunkelgrøn Smaragd. "Den første, siger han, kommer fra Orient og Peru. Dens Figur er en sexkantig afstumpet Prisma, dens Basis er en hvid Quarzgang. Den dunkelgrøne Smaragd er søulenformig, stribt efter Længden, dens Farve gandske dunkel, og dens Giennemsigtighed ringe, dens Spidse er gemeenligen ujævn og afbrudt, dog anfører Hr. Davila en med en afstumpet trekanted Pyramide, og i det Wieneriske Cabinet er en med en femkanted Pyramide. Nogle, som man ved Forsøg maa udlede, have Turmalinens Egenkab, nemlig, at de trekker Asken til sig, naar de faae en vis Grad af Hede ved at legges paa gloende Kul, men at de stode den fra sig igien, har Hr. Prof. ved flere Forsøg ikke fundet opdage. Deres Tiltreknings Kraft er ringere end Turmalinens". I denne Anledning berøres det Brev, som Tyrsten af Nepia har givet om Turmalinen, udi hvilket han regner de Brasilianske Smaragder iblant de haarde Stene, som ikke have nogen electriske Egenkab

Egenskab i Ilden, hvilket er stridigt imod Hr. Prof. Bräunichs Forsøg, hvortil, siger han, den berømte Bergraad Jaquin har været Vidne.

Den hele §. 49. Om Afstrækkeren, Turmalin er tillagt af Hr. Prof. B. Dens Haardhed haver den, siger han, efter den østerlandske Topas. "Dens Tyngde" de forholder sig til Vandets, som 300 eller 350 til 100. Den er giennemsigtig af mørkebrun Farve. "Naar den varmes paa et gloende Kul, trækker den den omliggende Afte og alle lette Legemer til, og støder dem vovelvis fra sig igien. Den findes i smaae Stykker som affleben Kiesel paa Krysterne af Den Ceylon. Denne Steen er først for 50 Aar bekiendt her i Europa. Lemery foreviste den først i det Parisiske Academie Aar 1717. Siden den Tid er den bleven mere bekiendt, og nu ved Hollænderne udbredt overalt. De fleste ere flade paa den ene Side, og paa den anden conver eller polyndrist flæben. Man finder den og raee som Kieselsteene, der ere afflebne af Vand. De fleste ere giennemsigtige, m. m." Cronstedt maae usejlsbarlig og have kiendt denne Steenart, men han har maaskee ikke havt Lejlighed til at prøve den, og derfor heller udeladt den, end sette den paa et uret Sted. Det kommer nu derpaa an, om Hr. Prof. har truffet det rette.

Bed Cronstedts Anmærkning over Farvens Bestandighed, i de ægte Stene, anfører Hr. Prof. Wilsons Beretning, at Turmalinen ikke taber sin Farve, naar den bliver gloende, og holdes en halv Time i stærk Ild: men taber sin electriske Egenskab, naar man affiøler den i Vand.

Bed Quarzkrystal, hvoraf Cronstedt ikke anfører mere end een Afendring, nemlig den sexkantede Prisma, tillægger Hr. Prof. Pyramidalkrystallen, som Valerius har beskrevet. De med een Spidse sidde paa en Basis, hvor der ere Hulheder i Quarzgangen, og ere af forskiellig Farve. De, som have to Pyramider, ligge i Leerjord. Begge have ingen Prisma.

Bed den urene eller blandede Quarz, meddele og Hr. Prof. noget af det, som han paa sine Rejser desangaaende har anmærket. Vanddraaber indelukte i Quarzkrystaller har han og seet i adskillige Cabinetter.

Den trekantede Quarzkiesel, som findes ved Den Anhalt, synes ham ogsaa fortiene at ansøres. Valerius melder om den i sin Mineralogie; men man fattes Bewiis, at det er virkelig naturlige Stene, i det mindste synes os ikke saa, efter den udbortes Afseelse at domme. Til den Beskrivelse, Cronstedt gjør over Kiesel, for at skille den fra Quarz og Jaspis, lægger Hr. Prof.

til, at den er skiellig i Bruddet, mestendeels ujævn, og springer i tynde Skiver. Men det var vel ikke vanskeligt, at angive mere egentlige Egenskaber, til at skille den fra forrige og følgende Arter. Oculus mundi har Hr. Prof. seet i den Slægtiske Samling i London, og beskriver den kortelig. Cacholong synes Hr. Prof. at være en overflødig og grovere Materie af den rette Calcedon; men dette er kun en Gissning, som ikke holder Stik i Prøven.

Bed jernhaltig Jaspis anmærkes, at den findes i de Ungeriske Guldgruber ved Schemnitz, hvor den udgør mægtige Gange, at den ofte er isprengt med Kies, Blyglæs og Blende, og bliver med Fordeel arbejdet paa Guld: saa og, at man har sribet Simple af adskillig Farve.

Bed Feldspat erindrer Hr. Prof., at den burde have Sted ved Kalksteen; men denne Plads kan den vist ikke fortiene efter dens Bestanddele. Videre siger Hr. Prof., naar den bliver ofte brændt og igien lædsket, bliver den til Kalk, hvilket vor Erfaring dog ikke besyrker. Naar den settes i Ilden, siges videre, med Kalkjord hænger den allene tilsammen; men flyder med Leer. Dette er ligeledes imod Erfarenheden.

Bed Cronstedts Anmærkning om Kieselarterne, tillægger Hr. Prof., at man finder ingen af dem krystalliseret i Hulheden; men naar der er Krystallisationer, saa bestaae de af meget smaa Quarzkrystaller. Folgelig kan man ikke sige, at ingen ere krystalliserede; de ere det og virkelig meget ofte; men det er uden Tvivl noget andet. Hr. Prof. har vildet erindre om Krystallerne i Kiesel, og ikke vel erindret sig, hvorudi det egentligen bestoed. Desuden kan det ikke være Kieselarterne i Almindelighed Hr. Prof. mener; thi Quarz er jo og en Kieselart; men det er uden Tvivl Flinten §. 62. her menes.

Bed Granaten erindrer Hr. Prof., at de fleste slaae Ild med Staal. Er da de, der ikke slaae Ild, virkelige Granat. Arter?

Bed krystalliseret Schorl, berører Hr. Prof. Basaltsåulerne fra Irland og Island, endskiøndt vi ikke tvivle om, at jo Hr. Prof. er vidende, at de i Henseende til deres Bestanddele, Egenskab og Forhold, hvorudi de aldeles ikke komme overeens med øvrige Schorl og Granatarter, ikke kunne slaae paa dette Sted, og at man ikke bør lade sig forføre af det Figurlige.

Bed Serpentinstenen tillægger Hr. Prof. følgende: "Marggraf har lært os, ikke at regne Serpentinstenene under Leerarter. Bed Kundskab om deres
" Afslings."

"Åfslingssteder (Geburtsörter) er jeg kommen paa de Tanker, at de kan være i Forvandskab med Asbestarterne. Om det er saa, vil nærmere Undersøginger beviise". Men som os synes, saa kan Serpentinsteen, uagtet Marggrafs Forsøg, gierne være en forandret Leerart. I det mindste er det endnu et betydeligt Spørsmaal. Vi troe og neppe, at den Grund, Hr. Prof. anfører, til at regne Serpentinsteen i Forvandskab med Asbest, kan være det eneste, der har bragt ham paa den Tanke. Spath, Quarz og Asbest bliver ofte fundne paa et Sted, de Svenske Marmorarter holder megen Serpentinsteen, og ere dog i Henseende til deres væsentlige Bestanddele over al Maade forskjellige.

Ved den Beskrivelse, Cronstedt giver paa Magnesia, føyer Hr. Prof. til, at den giver Materien en grøn Farve, naar den smeltes med Salpeter. Dette gjør jo og Kobberet, følgerigen blev dette et meget uvisst Tegn; men Prøverne er, at man kommer den smeltede Massa i Vand, og naar det da farver Vandet grønt og siden violet, saa er man vis paa at man har havt Magnesia. Men vi mærke, at det vilde blive os for vidtløftigt, at giennemgaae det alt, vi ville derfor slutte med at anmærke, at Paragrapherne i denne Udgave ikke kommer overeens med Paragrapherne i de tvende første Udgaver, hvilken Forandring vil vel have nogen Ulemphed med sig. Ligeledes ere Citationerne eller Henviisningerne til foregaaende og efterfølgende Paragrapher i Bogen aldeles uefterrettelige; ja vi have anmærket, at iblandt henved 200 Citationer, som findes i Bogen, ere ikke mere end 3 rigtige, hvilket gjør Bogen i det mindste for Begyndere meget forvirrende.

Saa havde vi og gierne ønsket, at Hr. Prof. havde rettet nogle af de betydeligste Fejl i den første tydske Oversættelse: saasom: hvor Cronstedt setter usynlige Dele, staaer her usælbare, uigiennemsigtig i Stedet for mørk og dunkel. Kalkjord foreenet med Kalksalts Sure, i Stedet for mættet med o. s. v. Ved Blyefalk med Kalkjord foreenet staaer, at dette ikke bruser med suurt; i Originalen staaer, at det bruser med Suurt. I Anmærkingen ved den 38 §. staaer Kalksteen i Stedet for Staalsteen.

§. 72. Har den første tydske Oversætter sat Basalt, Säulerstein, i Stedet for Schorl, hvilket Navn burde beholdes; thi der er stor Forskiel paa Basalt og Schorl, og sees af det efterfølgende, at Cronstedt har

i sine Beskrivelser ikke sigtet til saadan Steenart, som Hr. Prof. ved sin Anmærkning til §. 75. brinaer under Schorlarterne, og som i Henseende til dets Grundbestanddele fortjene et ganske andet Sted.

Ved den 88 §. er Cronstedts Anmærkning udeladt. m. m.

Overalt troe vi baade at fyldestgøre det vi skyldte Cronstedts Fortjenester, saa og at tiene Mineralogiens Elskere i Almindelighed med disse tvende Anmærkninger. 1) At Cronstedt, der grunder sin Mineralogie, som vi allerede have erindret, mindre paa det udvortes end paa det indvortes væsentlige, har rimeligviis ventet, at hans Efterfølgere ved Chymiske Forsøg, der allene havde været hans Vejledere, skulde forbedre, stadfæste eller forkaste hans Meninger, men dette Haab er aldeles ikke opfyldt ved Hr. Prof. Brännichs Tillæg og Forandringer. 2) At Cronstedt, en Mand, der havde saa stor Indsigt og Kundskab om Mineralier, har været saa sparsom i at mangfoldiggøre Species, uagtet han levede paa en Tid, der var saa frugtbar paa Mineralogier og nye Species, og i et Land, hvor man paa den Tid var mere ivrig i at samle Stuffer, og udvide Kundskaben, end paa andre Steder; det havde da været ham lidet vanskeligt, at forstørre sin Bog og forsøge Tallet paa Species, isald han havde holdt det for gavnligt; men han var for lærd, til ikke at indsee, at denne Maade at behandle Mineralogien paa, havde været Narrafag til den Uvisshed, der endnu bestandig hersker, saa at den ene neppe forstaaer hvad den anden mener. Cronstedt har ikke bragt noget Species til et Genus med mindre han enten ved egne eller andres Forsøg var forsikret om, at dets Forhold ved Chymisk Undersøgning kom overeens med samme; men heller reent udeladt det. Derfor har han ikke, som hans Forgængere, og nogle af hans Efterfølgere, ført Flusspaterne under Spatarter, for deres fladsidede Figurs Skyld, eller iblandt Gipsarterne, fordi de ikke bruse med suure Vædsker; men giver dem en egen Plads, formedelsi deres særdeles Forhold i Jlden i og for sig selv, saa og med andre Legemer. Denne Forsigtighed har Hr. Prof. Brännich enten ikke brugt, eller og været vanheldig dermed. Vi vente derfor, at Hr. Prof. naar han faaer Lejlighed til bedre at overveie Arbejdet, ikke vil mangle at viise, at han er af eens Tanker med os; thi Cronstedts Mineralogie behøver virkelig paa mange Steder Forbedring, men denne Udgave behøver det endnu meere.

Kjøbenhavnſke Kongl. privil. Adressecontoirs
Kritiſke Journal.

No. 52. ————— 1770.

Forsøg om de ædende Saar, af Gottlieb Wilhelm Silchmüller. Kjøbenhavn 1769. Trykt hos Brødrene Berling. 104 Octavsider stor.

Forfatterens Hensigt med dette og et lidet tilførn udgivet Forsøg om Beenlæren, skal være, siger han, at viise, at Chirurzien og Lægekunsten lige saavel kan afhandles paa Dansk, som i andre Sprog; og om denne Muelighed tvivler vel ingen. Vi have Professore, der holde Medicinske Forelæsninger paa Dansk, og paa langt bedre Dansk, end Forfatteren skriver.

Hr. S. ønsker i sin Fortale, at noget af den Latinske Vandel maatte fare i Studiosis Chirurgia, og det samme vilde vi ønske ham selv; thi saa skrev han ikke, som her staaer allevegne: Superatio, suppereris og membranes aponeuotica, cera flavæ, picis liquida, ungv. de tussæ, sceptifce, Balsami virid: Edimburgensis, lapis medicamentosa, — ulce arum, succus nutritiens m. m. Vi vilde ydermere ønske ham, at en dansk Vandel maatte fare i ham, førend han igien udgiver et dansk Skrift, at man med mindre Modbydelighed og Besværlighed kunde læse og forstaae ham: Til Exempel paa hans Stiil og Skrivegaver kan et lidet Stykke sirax i Fortalen tiene, hvor man læser disse mærkværdige Ord: "man siger ikke, een, som kan godt rage et Skiæg, er "en lærd Vundlæge, desuagtet blive Baskerne og de "elendige Geister, som af alle andre Videnskaber og "og Konster forjages, dog ved utallige Lejligheder, "naar de have anvendt deres meste Tid paa at rage et "Skiæg, gjorde til Mestere i Lægekunsten; hvilken "Misbrug og bedrægelige Tilstand for et Land! hvor "man troer, at en Chirurgus ikke med ligesaa store "Gaver og Sindskræfter maae og skal studere, saavel "som en, der vil blive Medicus".

I Henseende til de Danske Medicinske Konstord, da ere de fleeste forhen bekendte, og af de meget saa

nye seer man nok, at Fors. ikke er oplagt til det Arbejde. Beenæstehinden (pericranium) (Lymphæ Kar) (vasa lymphatica) Antimonienesmør (butyrum Antimonii) kan herpaa tiene til Exempel. Skriftet selv besidder ikke heller nogen Fuldkommenhed, som skulde friste til at læse det, saa længe man forstaaer noget andet Sprog; det indeholder intet Nyt, uden dette eene, der viser Forsattens Eget, med mindre han har forstaaet sin Autor meget galt: Mæsling- og Koppe-Materien, der ikke er vel uddrevet af Kroppen, regner han iblandt de indvortes Marsager til ædende Saar, og siger, at denne Gift kan længe være skjult i Kroppen. Vel have vi altid troet, at Koppe- og Mæsling-Feberen kan forvolde og efterlade en saadan Vædskernes og Kroppens Fordærvelse, Forandring og Uorden, som kan være i Stand til at foraarsage saadanne og andre slemme Tilfælde efter Sygdommen; men at det er Koppe- og Mæsling-Materien selv, der, efterat Sygdommen er overstaaet, kan foraarsage disse Tilfælde, troe vi ikke engang paa Forfatterens Ord.

Daglig Samtale med Gud, bestaaende udi en deel Sange og Bønner, med hvilke de Helliges Andagt dagligen kan omgaaes vor Herre, og aarle og sildig holde en gudelig Samtale med den Allerhøieste, enfoldig fremstillet af Laur. Reich Ualborg. 1770. Paa nye oplagt udi det Kongl. privilegerede Bogtrykkerie, ved Johan P. Holzhberg, og paa dets Forlag, sælges for 8ß. Stk. Stor. 112 S. 8.

Denne Samling af Morgen- og Aften-Sange og Bønner har først været udgivet af Forfatteren selv

selv, som synes at have været Sogne-Præst til Stifts-
Biergbye, i Aaret 1726, og Hr. N. Elkier, Sogne-
præst til Utting Menighed i Aarhus Stift, har besør-
get dette nye Oplag. Til hver Aften og Morgen ere tre
Sange og to Bønner. Den første Morgensang, siger
Forfatteren, kan et Guds barn bruge, medens han iflæ-
der sig, og derved skal ikke nogen tænke, at Guds Navn
vanbelliges, at man paakalder det, imedens man for-
retter andet. Jeg læser om Nehemias, som var Kon-
gens Viinskienk, at, da han var i sit Embedes Forret-
ning, da bad (*) han til Gud.

Naar nu et Guds barn er iflædt, kan han i sit
Kammer for sig selv betiene sig med den anden Sang og
besøvede Bøn, som begge ere korte, og derfor behø-
ver kun liden Tid.

Den tredje Morgen-Sang kan med Bønnen bru-
ges af alle Lemmerne inden Døren, saa Fader, Moder
og samtlige Huusgesinde kan derved frembære Gud de-
res Morgen-Offer.

Den første Aften-Sang med Bønnen kan og som
en almindelig Andagt og Samtale med Gud, af det
gandske Huus vres.

Den anden Aften-Sang med Bønnen kan en hel-
lig Siel for sig selv i sit Kammer betiene sig med, for
han gaaer til Leye.

Den tredje Aften-Sang kan ofres Gud, den
Stund, man aflæder sig.

Naar vi betragte den Tid Forf. levede i, saa finde
vi denne liden Bog meget vel skikket til sin Hensigt. Ja
endog i vore Tider skal den i de fleste Familier kunne tiene
til Andagts Ovelse bedre end mange andre meer bekiend-
te og brugte. Blandt Bønnerne i sær have vi fundet
adskillige som ere affattede i det simple og fattelige
Sprog, hvori Hjertet taler, og som vi tørde sette ved
Siden af det beste af det Slags, f. E. denne Aften-
Bøn. S. 66.

Gud ske Lov! denne Dag er vel gaaet, mit Ar-
beyde har vor Herre velsignet, mit Legem har han beva-
ret fra Skade, og min Formue fra Ulykke; saa
karst, som jeg i Morges vaagnede, saa karst kan
jeg igien i Aften besøge mit Leye. Men førend jeg
gaaer til Hvile, vil jeg først holde Regnskab med mig
selv om mit Levnets Forhold. Hør du min Samvit-
tighed, luf Bogen op, som mine Sierninger ere skrev-
ne udi. Hør mit Hjerte, sig mig, hvorledes det staaer
til i min Christendom? har du samlet dig nogen Skat
i Himmelen? Har du lagt dig noget til beste i det Aan-

(*) "Nehem. 2, 1. 4."

delige? Har du forbedret dig noget i dit Levnet? O!
jeg elendige Menneſte! det Gode, som jeg ſkulde og vil-
de gjøre, det er ilde forſømt; det Onde, som ſkulde
hades, er desværre begaaet. Dersom nu Gud vilde
gaae i Rette med mig, og lade mig undgiælde mine O-
vertrædelſer, da vilde det ſee ynkeligt ud for min arme
Siel. Men er jeg en grov Synder, den jeg viſt er,
da veed jeg dog noget at trøſte mit urolige Hjerte med:
Jesus Chriſtus er kommen til Verden at gjøre Synde-
re ſalige, og iblant dem ſkal han og gjøre mig ſalig.
Det troer jeg, og den Troe opreifer mig af min Sorrig
og Drøvelſe, i det den Hellig-Aand indvortes fortrø-
ſter mig om en fuld Forladelſe for Jesu Skyld, ſaa jeg
kan med et godt Mod gaae til mit Leye. Amen." eller
denne Morgen-Bøn S. 75:

Herre! det er ſkiult for mig, hvad denne tilſun-
dende Dag vil føde af ſig, men lad den ingen Ulykke fø-
de af ſig, lad den føde Naade og Velsignelſe, Guds-
frygt og Hellighed i vort Forhold og Tilſtand! jeg har
nu oprenſt mig af Sengen med et ſyrgt Legeme, lad
mig ogſaa oprenſe mig af Synden med et bodfærdigt
Hjerte, hvortil du o fromme Gud! vilde gjøre det be-
ſte, thi uden dig ſkeer det ikke. At jeg oppaagner, det
mager du, at jeg omvendes, det faaer du og at ind-
rette; thi ſligt et Verk er mig for høyt. Dersom jeg
ikke blev vagt, før jeg vagte mig ſelv, da vaagnede jeg
aldrig, dersom jeg ikke blev omvendt, før jeg omvendte
mig ſelv, da ſkede det aldrig, derfor o Herre! omvend
du mig, ſaa bliver jeg omvendt. Løſt mit Sind op
fra Jorden til Himmelen, tilſted ikke, at mit Hjerte
bliver onde Lyſters Bolig, men gjør dig ſelv en hellig
Baaning derudi. Regier mine Læber, at de ikke bru-
ge ſlem Snak og raaden Tale, og ſtyr mine Hænder, at
de ikke røre ved forbudne Frugter. Forlene mig Kraft
og Styrke, at jeg i din ſande Frygt lykkelig maa for-
rette min beſtittede Sierning. Forleen mig med denne
angaaende Dags Lys det ſande Troens Lys, at jeg ſom
Lyſets Barn med en god Samvittighed maa vandre
mit Lives Løb. Og o allerhelligſte Jesu Chriſte! efter-
di jeg af dit Navn kaldes en Chriſten, ſaa forleen mig
den Naade, at jeg ſandſerdeligen maa ſvare til ſamme
mit Chriſtne Navn, og udi retſindiae Dyder virkelig
lade paakiende, at jeg er ogſaa udi Sierningen en ſand-
ferdig Chriſten. Amen.

Sangene ere vel ikke ſmukke, imidlertid langt mere
fønlſrie end mange andre, ſom pleye at bruges af Almu-
en til Huus-Andagt.

Overfættelse af Tidernes Lyksalighed, et Verk, for hvilket Bergens Skole har at takke sin elskede Rector, Velædle og Velbyrdige Hr. Cancellieraad Jens Boalth, underdanigst tilskrevet Frue Birgitha Christina Boalth fød Ballentinsen. Bergen. Trykt hos Kongel. Majestæts privilegered Bogtrykker, Christoph. Kothert. Stor i Ark 8.

Titelen er allerede sat paa Struer; hvad venter man sig da ikke af Overfættelsen selv? Man kan domme allene af denne Begyndelse. "Hic lae Tityrus. "Paa det graanende Græs havde han just lagt sig under en skyggesfuld Alm, hvis affældige Blader flagrede detilerede igiennem Lufsten, for at beleyre hans "Øye". I Originalen heder dette Sted:

Fortē sub umbrosa recubarat Tityrus ulmo,
Obsitus hinc foliis, hinc flava stratus in herba.

Stykket selv, eller for at tale med Overfættelsen, det Verk, for hvilket Bergens Skole har at takke sin elskede Rector Hr. Cancellieraad Boalth, fører Navn af Eclogue, og man vil vel ikke tvivle paa, at det er en, da man alt i Begyndelsen af Verket har seet Tityrus legge sig under en skyggesfuld Alm. Han synger, det forstaaer sig; men man ventede maaskee ikke saa lige, at han med sin Sang skulde giøre physiske Opdagelser. "Vel hører man endog hist længt henne paa den nordligste Gardarholm (*), at Jisen, nægtende sit Navn, brænder, syder, ryster, rokkes og truer Folket med sit Fald, skjønt Hekla maaskee kun med en farlig Overgivenhed slaaer sig løs, og vil med sine Luer efterabe og bevidne Hyrdernes Trostabs og Ridtierheds Jid". Nu veed man altsaa Grunden til de forfærdelige Tildragelser med Bierget Hekla i Mæret 1766. det var et Bucholiff Eorgespil! — Tityrus Sang afbryder Silen, som beskriver os Hoffets Tilstand, saaledes som det var sidst i bemældte Aar. Alle de Mænd, som den Gang vare i nogen Anseelse ved Hoffet, faae her deres Compliment, men den maae de ogsaa dyrt nok betale ved at lade deres værdige Navne ynkelig forbudle. Vi ville anføre saadant et Sted:

(*) Island.

"Current, dixerunt quæ tempora currere quondam,
"Regnorum unanimi, qui spem statione legebant,
"Candor & Euryali (1) & mitis sapientia Nisi. (2)
"Hæc rerum facies per tot stabilita labores
"Tum tegit! tuto totas tutamine terras, (3)
"Obvius occultis obex osoribus obstat,
"Temperiem trutinæ timeat temeraria turba
"Tecta, themis, teneas tua templis thura tepescant (*).
"Mandet at injectas effrena licentia habenas;
"In sua qui toties animatus damna ruinam.
"Parturiit fastus, frenis cohibebitur arctus.
"Nec peregrina manus tractabit vellera, molles
"Ipsa feret tellus, & tinget murice lanas.
"Quin litet & Flamen (4) foliis redimitus olivæ
"Et vetet armato fines custode tuori.
"Nec quisquam vasti nasum tentaverit Ursi (5.)
"Qui placidos mitis campos & rura pererrat.
"Ursus erit, læsos si iusta tuebitur ira,
"Scuta (6) virum feret huic, mores edocta vetustas,
"Machina in interitum turpæ fabricata nocentis,
"Nec neget auxilium, sed amato milite fervet
"Infantes. Heros adamatus & alter Achilles (7).

For den slette Smag, som er i dette Sted, som i det hele Digt, kan Overfættelsen intet; men man vil tilstaae os, at der hørte overordentlig Lykke og stor Bittighed til at oversætte saadant et Sted saaledes, at det intet skulde tabe af sine Bønl (thi Skjønheder kunde det intet tabe); og man vil tillige tilstaae, at denne Overfættelse er sluppen mesterlig derfra. Her er Overfættelsen:

"Den

(1) "Com. Reventlow. (2) Conf. St. Nielsøn.
(3) Res civiles sub præsidio Dm. Tort.

(*) Bore Læsere merke vel Skjønhederne i disse 4 Vers, hvori de første Bogstaver af hvert Ord tilfammentagne udgiøre hans Excellences Navn, endskjønt Digteren dog ikke har bogstavret ret.

(4) Res ecclesiast. sub præsidio ejusd. & Episcop. Harboe. (5) cum rerum externarum sub præsidio Bar. Bernsdorpb. (6) Classis regia sub Com. Dannechiold. (7) cura rei militaris sub præsidio C. Ahlefeld, sub Auspiciis Principis Hassæ.

" Den guldne Tid skal fremskinne, som man alere-
" de kunde spaae sig, da Euriali (1) redelige Omhue
" anordnede den milde Tist Wiisdom (2) at have et
" vaaget Dye over Rigernes velsignede Raad."

" Af disse Coniuncturer skal enhver kunde kiende
" de guldne Tiders Tilbaakomst. Man vil paastaae,
" at Wiisdommen selv skal have lært Parcerne, at
" at spinde disse Tiders Traad af guldene Totter. (3)
" En aarvaagen Omhue for Statens Velsærd skal
" røbe, at Wiisdommen selv har bestemt disse Tiders
" Skiebne; da en erfaren Klogskab skal temme den frem-
" fusende Frækhed, og bestierme de blyesærdige Meri-
" ter mod hemmelig Efterstræbelse. Retfærdigheden
" skal herste paa Domstolene, og tilbædes ved idelige
" Regoffere. (4) Norden skal velsignes med Lyksa-
" lighed og Frihed; Kun den ugudelige Frækhed, som
" avlet af Ryggeeløshed, bevæbner sig tidt til sin egen
" Ulykke, kun den skal sukke under Raaget; og gnave det
" sig paa lagde Stangbidjel. Nu skal ikke Udlandin-
" gers Hænder forarbejde vort Klæde; Velsignet af
" denne Astræes Raade skal vor egen Luft krolle, og
" vore egne Heeders Roes farve den bløde Uld. (5)"

" Omgiven med Oliven-Grene skal vore Guders
" store Præst ofre, og efter de blideste Spaadoms Tegne
" af sin veltalende Mund, hvor Gudernes Drafler saa
" ofte har boet, (6) spaae vore Grændser Gudernes
" Beskyttelse; En Skots, som ikke trænger til bevæb-
" nede Armeers Bægt. Men vogter eder, o Dødelige!
" at I ikke med en dumdriftig Forvovenhed opirrer til
" Brede den Bjørn, som bevogter vore Dorper (7)
" og viser sig stedse mild og svag, saafremt ikke en ret-
" færdig Brede nøder ham til at vise sin uforsærdede
" Styrke, som da skulde understøttes ved vore, til An-
" gribernes Undergang beredte, flydende Mure, som
" aldrig skal mangle den Seyer, der er, fra de ældste

" (1) " Geheimeraad Reventlau. (2) Zielfon
" (3) Cancellie-Sager under Geheimere-Raad
" Tott. (4) Rettergangs-Sager. (5) Fa-
" brifer. (6) Geistlige-Sager. Allus. til
" Biskop Harboe. (7) Udenlandske-Sager
" under Geheimeraad Bernstorff. Man
" maae ellers anmerke, at Bjørner tit tiener til
" Beskyttelse for Jorden, see Pontopp. Norv.
" Nat. Hist.

" Tider af, vant at smile over Dannernes Skiolde.
" (8) Hvilke skal undsettes af vor elskede Helt og anden
" Achilles, (9) saafremt han nødes til at bringe Alhen
" af sine Kæmper i Seldten. (10)"

Stykket sluttes med et Chor af Muserne, hvort
en hver synger sin Strophe i et særskilt Sprog, hvoraf
man bør slutte, at Hr. Cancellieraaden besidder en ikke
ringe Kyndighed i de fleste Europæiske Sprog.

Overfetteren retter sit Arbejde til Frue Boaldt i
dette Ord, som vi endnu ville anføre, for at unde vore
Læsere en liden Smil. " Her er jeg da, Velbyr-
" dige Frue! færdig med min Stil. Jeg har (thi af
" visse Munde høres aldrig Befalinger, uden for at
" adlydes) efter Deres Befaling blevet ved at oversette
" Deres Værdige Kiærestes Beskrivelse over Tidernes
" Lyksalighed 1766; men det er blevet ved min Bestræ-
" belse. (*) Thi ligesaa umueligen, som nogen Skil-
" drer kan udtrykke Deres Persons Tækkelighed, eller
" Physiognomiens Fuldkommenheder, ligesaa umue-
" ligen kan nogen være en fuldkommen Tolk for Hr. Can-
" cellieraaden (han har godt ved at gjøre) enten naar
" han, paa Siden af den værdigste, den yndigste Frue,
" berler forelskede Dvekast med Hende, (**) eller naar
" han kaster et overflødigt (***) Dye ned paa et lykke-
" ligt Papir, (****) for at gjøre det med saadan en
" Ecloga".

(8) " Søe: Staten under Dannekiold. (9)
" Land: Staten under Prindsen af Hessen.
" (10) Allus. til Ahlefeldt. Ahlen er det
" inderste og beste af et Træ."

(*) Var det blevet ved Overfetterens blotte Be-
stræbelse, saa kunde vi sparet os denne Cri-
tik; thi Originalen er, saa vidt vi vide, ikke
trykt, i det mindste er den os ikkun tilsendt i
Manuscript.

(**) Vi tænkte, Hr. Cancellieraaden vilde ogsaa
takke for alle ubudne Tolk.

(***) Altsaa behøver Hr. C. R. ingen Dnye, naar
han skriver.

(****) Vi tænkte, Papirmageren maatte være
lykkeligere end Paipret; thi han bliver af med
sine Bahre, men Papiret er desto vissere paa,
ved Maculatur at omkomme, naar det beskri-
ves med flette Ecloger.

Herester følger Register og Subscribenternes Navne.

Register

til

den Kritiske Journal for Aar 1770.

Abfalons Liv og Levnet	S. 43	Bussæus (Andr.) Historisk Dagregister over K. Frid. IV.	302
Accenter, Tanke om deres Nytte i det Danske Sprog	11	Bødtker (Frid.) Prædiken paa Christi Fødsels-Dag	358
Adel, Betragtning over dens Fortrin i et Monarkie	102	Censuren. Rescriptet om dens Ophævelse	362
Alaner, det samme Folk som Aserne	206	Cicero, et Sted i hans Tusculaniske Undersøgelser forsvares imod Clark	42
Almanak, Dansk Historisk for 1770	43	Cimbrernes Oprindelse og Navn	210
Ancher (Laur.) diatribe in fragmenta Eratosthenis	193	Cimmerier og Cimbrer eet Folk af Oprindelse	59
Anmærkninger over Debes om den Særpiske Handel	352	Clavis lingvæ latinæ Tom. III.	132
Arnolds (Theod.) Engelske og Danske Grammatik	289	Communitetets Historie	14
Athenienserne skildres	249	Cræmers (J. A.) Ode auf Luther	120
Azemas forunderlige Tildragelser	379	- - Auf das Absterben Christian Fürcht. Gellert	240
Babylonier, Betragtning over deres Fruentimmers Utugt	246	Cronstadts Versuch einer Mineralogie	396
Baden (Jac.) super Homeri Iliad 7 v. 215	41	Dands, Tanker derom	238
Bagge (Christ.) Marsager til Bryggerlaugets Fallissementer	372	Dannemark, hvoraf faaet sit Navn	62
Balling (Eman.) Forsøg til en Oversættelse af Young om den yderste Dag o. s. v.	196	Danskes første Gæde i Halland og Skaane. sammest.	
Baltica, de Gamles er Sverrig	210	Düffel (J. A.) Lovens Esterlevelse, den beste Rettelse for Bondestanden	200
Barn, det loffelige ved Opdragelsen	228	Eensyer, Esierretning om et nyt Slags	17
Basedow (Joh. Bern.) Methodenbuch für Väter und Mütter der Familien.	332	Esthier, Folk Osten for Østersen	204
Beich (Laur.) daglig Samtale med Gud	405	Falsters (Rect.) Vers over K. Frid. IV.	155
Beschreibung von Kopenhagen für Reisende	219	Fattige, Manglerne ved deres Forsørgelse	23
Betrachtungen über die Verbesserung des Landwessens in Dänemarc	100	- - deres Forsørgelse hvorledes bør indrettes	26
Betragtninger over de almindeligste Marsager til ulykkelige Egteskaber	253	- - hvorledes indrettet i Dannemark	28
- - forte, over Hoversiets Afkæffelse	369	Febre, to Hovedsorter deraf	169
Betænkning over det Spørgmaal; hvorledes Frihed og Eyendom kan forkæffes Bondestanden	100	Finner have ikke været Nordens første Beboere	56
Bibliotek, Esierretning om Universitetets	150	Glensburg (Oluf) Løttale over Lindvig	290
Boalth (Jens) Tidernes Lyksalighed	408	Jordyce (Jacob) Prædikener for unge Fruentimmer.	236
Boesen (Ludvig) Beskrivelse over Stamhuset Lundsgaard	37	Forsøg i de skionne og nyttige Videnskaber 8de Stykke	268
Bolten (Joch. Frid.) Nachricht von einer neuen Thierpflanze	380	- - over Lovgivelsen	393
Bomares almindelige Naturhistorie ved von Aphelen. Femte Tome	108	- - til en Afh. om Testamenter til Gronlands Nytte	116
- - siette Tome	292	Fortegnelse paa det K. Danske Landhuusholdnings Selskabs Lemmer	161
Brenneche (H) Fors. til Moralske Sindbilleder.	124	- - paa dets Priismaterier og Præmier for 1769	162
Brünniche (Mart. Th.) Ictyologia Massiliensis	5	Franske Reputations mærkværdige Sygdom o. s. v.	382
Busch (Jens Ereboe) Svar paa Hedegaards Afkæffelse	177	Fridrik IV, Urigtigheder i hans Hist. rettes	303
		Gellerts (C. F.) Fabler og Fortællinger, ved Lodde	156
		- - Fortienester af Dannemark	240
		Gogvet (Aut. Poes) Undersøgninger om Lovens Oprindelse 3die Deel	244
		X	Geiste

Goiske (Jens Rosenstand) Betragtninger over de almindelige Marsager til ulykkelige Egetskaber	253	Norge, hvoraf faaet sit Navn	61
Gottschalch (Joh.) Progr. de uno Corn. Nepot. loco, & tribus Velleji Pat.	261	Notice	374
Grønland, Forslage til dets Opkomst	118	Nyeborgs (Marcus Salomon) Marsager, hvorfor han har forladt den Jød. Religion	12
Guttones, to Breve af dem	57	Omvendelse, Tanker om Jødernes	220
Handel, om Hollændernes med Muskat, Mellicer og Kaneel	113	Opdragelse, Afhandling derom	228
Harboe (L.) Tale ved Prinds Friderichs Confirmation	305	Othin, den ældste er ikke kommet lige ind i vor Norden	56
Hedegaards Afskædstale	177	Pauli (D. Joh.) chymisch medicinische Abhandlung von distilirten Wassern	87
Hell (Maximil.) Observatio transitus Veneris Wardöhufii	92	Perlernes Oprindelse	294
Herodot, om han har havt skrevne Monumenter i den Schytiske Historie	172	Petersen (Joh.) om den Jølandiske Skibbug	164
Holm (Hans) Prædiken over Phil. 3, 8.	359	- - Parm. Carl.) Meletemata circa Matth. 12, 36.	194
Hübner (Mart.) orat. de jurisprudentia religioni amica	386	- - De Troendes Tillid til Gud	195
Hvas (Jens) om Lovenes Natur og Marsag i ste Deel	316	- - De cura, qvam loca s. Cod. probantia etiamnum requirunt	227
Høysgaards første Aahang til den accentuerede Grammatik	8	Philet. En Fortællning	344
Jacob (Chr. Frid.) Lovtale over Biskop Absalon Jerusalems (J. S. W.) kort Indhold af Religionens foræmste Sandheder	129	Philosophiske Tanker om de moralske Marsager til ulykkelige Egetskaber	252
Jotinsheim har lagt ved det hvide Hav	58	Polhønden, at finde den sande, uden at kiende Refractionen og Quadrantens Fejl	94
Journal, Dänisches I B. 3, 4 St.	148	- - i Wardøehuus	sammest.
Italiens Armod, Marsagerne dertil	33	Priser tilkiendte og udsatte af Selskabet til de skionne Videnskabers Forfremmelse	90
Kall (Nic. Christ.) dissertatio circa Etymologias nominum propriorum in s. s.	286	Profaiske Digte	391
Kierteminde, hvoraf har sit Navn	40	Præsteskabets Tilstand i Jøland	216
Kærernes Forsatning paa Jøland	215	Pyramider, Tanker om Egypternes	245
Kæmper, om have været i det ældste Norden	58	Rambachs (Joh. Jak.) De Troendes Salighed i Tid og Evighed	360
Königs (Joh.) Engelske Meyniser	218	Randers Marsch	127
Larven, den almindelige beskrives	108	- - Byens nærværende Tilstand	128
Lax, Marsag til dens røde Farve, naar den laages	111	Randrup (Frid.) Skyldnere, som ere uden Samvittighed	44
Lundsgeards Beskrivelse	38	Reenberg (Løger) poetiske Skrifter	69
Luther. Eine Ode von J. A. Cramer, herausgegeben von J. M. Preisler	120	Regieringer, blotte Democratiske have aldrig været til	173
Løffens Have	328	- - det gamle Nordens var Theocratisk	208
Mankamistræets Beskrivelse	112	Rejers (Andr.) Historisk Beskrivelse af Bullen Unigenitus	64
Medelthons (H. B.) Rynholt og Lucie	180	Religionens, den christelige, Indflydelse paa Staten	22
Mirakler, Betragtning over deres Anstændighed	46	Resewitz (Frid. Gabr.) über die Versorgung der Armen	21
Mosheims (Joh. Lor.) grundige Tanker i adskillige vigtige Materier	364	- - Predigt auf das Absterben der verwitweten Königin	356
Mourier (F) Orailon funebre de SOPHIE MAGDELEINE, reine de Dannemarc	329	Riisbrigh (Birger.) disquis. quibus unum & alterum Philosophiæ caput dilucid.	267
Muhle (Fin Thor) tent. Philosophicum de ente	357	Rosensteins (Rosen von) Huus, og Reise-Apothek af Garboe	185
Mørcks (Poul) Præd. over Propheten Jonas	390	Ryhnholt, Claus, et Sørgespil	180
Nepos, et Sted i hans Atticus undersøges	262	Ravens Beskrivelse af Buffon	300
Neues System der Kräfte des Menschlichen Verstandes	348	Sainovics (Joh.) demonstr. idioma Ungarorum & Lapponum idem esse	188
Noailles, Cardinal, hans Karakter	66	Sapphos Brev til Pharon	286
Norden, hvorledes først bebogt	57		
- - Levemaade og Tilstand i de ældste Tider	207		

Sara Th** . En Fortæling for Læserinder paa Landet	360	Thestrup (G. F.) Annotat. in Matth. Evang.	260
Scheffer (F. C.) Danske Fabler	327	Thorarensen (Arn.) Tanker om geistlig Gæv- mildhed i Island	214
Schiøt (Carl Gustav) Svar paa Hedegaards Uffkeedstale	177	Thorstensen (Pet.) Beretning om Indbygger- nes Bedrifter paa Færøerne	388
Schønning (Gerhard) Afhandling om de Nordi- ske Folks Oprindelse	53	Thule, hvad derved forstaaet i gamle Dage	209
- - Fundamenta narrationum Herodoti de Schythia, Spec. tert.	172	Thun (Peter) Efterretning om Dværgslyngens Indpodning til det K. D. Landhuushold- nings-Selskab	250
Schytte (Andr.) Tale om den beste Regiering	173	Tilsælles Meninger om Tungemaalets Forvir- ring ved Babel	45
Silchmüllers (Gottl. Wil.) Forsøg om de ædende Saar	404	Tode (Joh. Clein.) de duplici fabricum indole	168
Sinus Codanus, hvad derved forstaaes	210	Tonen, om hører til en Bogstaves egentlige Væsen	9
Skiorbug, den Islandiske beskrives	164	Trøvel (Albert) En Regienter udi sit store Embede	125
Spartanerne skildres	248	Tullins (Christ. Braunman) samtlige Skrifter Iste B.	308
Sporon (Benj. Georg.) om Mod's og Sindig- heds Forening	280	Tychonius (Christ. Lassen) Betænkning om Jø- dernes Omvendelse inden Dommendag	220
Sprogforvirringen ved Babel, et mindre anstæn- digt Mirakel, end det paa Pintsefæsten	48	Tydskt have ikke været Nordens første Beboere	56
Stater, de Christelige holdes ved to Støtter, Christendom og Luxus	23	- - deres første Boepæle ved Østersøen	60
Stats Journal for 1769.	152	Ulbers (Christ. Sam.) rejskasne Naturalist	143
Studens Beskrivelse	298	Underdommeres Digtighed	177
Stænders Antal i det gamle Norden	208	Wandals (Peder Top) Cantate	14
Subm (Pet. Frid.) om de Nordiske Folks ældste Opriædelse	204	Wansenhunse, Tanker derom	29
Svenske og Norske fra Begyndelsen eet Folk	61	Wellejus Waterk., Betragtning over nogle Ste- der hos ham	263
- - deres ældste Sæde i Upland	sammest.	Venus, dens Gang forbi Solen d. 3 Jun. 1769.	96
Sverrig, hvoraf staaet sit Raon	sammest.	- - Digtigheden af denne Jagttagelse	97
Taler paa Kongens Gødselsdag 1770., holdne paa Sorøe Ridderl. Academie	173	Werners Clavis lingvæ latinæ Tom. III.	132
Tanker om Handelen	357	Veyviser, Kiøbenhavn's politiske for 1770.	85
Tauber (Joh. Henr.) de delectu observationum Philologic. in N. Foedus rite ahibendo	264	Vocal, Forskiel imellem en hvistende og klar- lydende	8
Testamenter, hvorledes kunde indrettes til Grøn- lands Nytte	116	Vocalernes ustadige Læsning, Tanker derom	10
		Vogelius (Peder) Lovtale over Biskop Absalon	268
		Wormskjold (Peter) Tale paa Sorøe	176

Subscribenterne paa den Kritiske Journal for 1770.

Hr. A agard, Statsraad	Bech, Studiosus	Hr. Brüggman, i Sieland
Til Aalborg Bye 5 Exempl.	- Bennicke, Studios.	- Brun, Studios.
Hr. Abildgaard, D. Med.	- Bengen, Studios.	- Bugge, Overlandmaaler
- Abrahamsen, Lieutenant	- Bengon, Cancellieraad	- Busch, Studios.
- Adelaer, Kammerherre	- Berg, Skoleholder	- Charstensen, Conferents-R.
- Ancher, (Kosod) Statsraad	- v. Bergen, Statsraad	- Carup,
- v. Aphelen, Professor	- Berger, Prof. og Liv-Med.	- de Cederfeld, Conferents R.
- Atchen, Studiosus	- Bernstorff, Gr. Geh.-R.	- Clemensen,
- Augustin, Statæraad	- Berth, Grosserer	Til Colding Bye i Stykke
- Baade,	Hr. Bildsted, Kjøbmand	Hr. Corzen, Studiosus
- Baden, Forvalter	- Birch, Værktmager	- Discher, Præst i Birkerød
- Bagge, Brygger	- Blach, Grosserer	- Dons, Justiz Raad
- Bang,	- Borggrevink, Præst	- Dorph, (Fr.) i Nyek.p. Falst.
- Bang, Studios.	- Borrebye, Magister	- Dyffel, i Sandbye
- Bartholin, Junker	- Brandt, Studios.	- Ecard, Secretair
- Bech, Cancellieraad	- Bredahl, Reg. Ob. Mester	- Eigtwed, Studiosus
		- Eilertsen,

Hr. Eller.

- Sabritius, Dr. Med.
- Sabritius, Præst
- Salbe, Søe-Lieutenant
- Serslew, Studiosus.
- Sinne, Studiosus.
- Fleischer, Reg. Ov. Mester.
- Fleischer, Fuldm. paa R. R.
- Flensborg, Banco-Numer.
- Flinde, Stats-Raad
- Franck, Forv. p. Christ. Sæde
- Frimand, Studiosus
- Froster, (Christ.) Skriverk.
- Frydensberg, Commission.

Mad. Gamst, Brygger-Ekse

- Hr. Glahn, Præst**
- Graah, Conferents-Raad
 - Grundtwig, i Saxliabing.
 - v. Hadel, Studiosus

Til Hadersleb Bye 2 Exempl.

- Hr. Hagerup, Amtmand**
- Hammelev, Secretair
 - Hammer, C. R. og S. Cond.
 - Hansen, Inspecteur
 - Hansen, Fuldmægtig
 - Hansen, (Aug. Wilh.)
 - Hansen, (Niels)
 - Hansteen, Skriverkarl
 - Hartwig, Studiosus
 - Haste, Skræder
 - Håsecker, Stats-Raad
 - Hegelund, Studiosus
 - Heineck & Sab r, Boghandl.
 - Heineman, Justits Raad

Til Helsingør Bye og Egn 5 Ex.

- Hr. Hempel, Inspecteur**
- Henningsen, Skriverkarl
 - Hoftwed, Brygger
 - Holm, Stats-Raad
 - Holm, Prof. og D. Theol.

Jfr. Holm,

- Hr. Holmsted, Stats-Raad**
- Holst, Postmester
 - Holst, Studiosus
 - Holst, Studiosus
 - Horn, Fuldmægtig

Til Horsens Bye 2 Exempl.

- Hübert,
- Hübner, Stats-Raad
- Høfding, Vand-Inspecteur
- Hoyer, Caspar, Postbud
- Jacobi, Assessor
- Jacobsen, Studiosus
- Jansen, Byskriver
- Ingeman, Præst
- Jonsen, Studiosus

Hr. Junge, Præst i Steffand

- Juul, Maler
 - Jørgensen, Studiosus
 - Kannevorff, Boghandler
 - Kierulf, Studiosus
- Til Risge Bye og Egn 3 Exemp.**
- Hr. Kleno, Major**
- Klingberg, Vinhandler
 - Klogh, Riibmand
 - Knap, Studiosus
 - Kroll, Præst
 - Lange, Justits-Raad
 - Lemming, Sognepræst
 - Linde, Stats-Raad
 - Lindemann, Catechet
 - Lorck, Pastor
 - Lorenzen, Renteskriver
 - Low, Bager
 - Lous, Professor
 - Lunde, Justits-Raad

Mad. Lundgaard,

- Hr. Lurdorff, Conferents-Raad**
- Lykke, Magister, †
 - Lowenschiold, Confer. R.
 - Martrelt, Cancellie-Raad
 - Martin, Studiosus
 - Meervig, Sachsis Leg. Sec.
 - Melbye, Studiosus
 - Myhre, Præst
 - Müller, Cancellie-Raad
 - Møller, Grosserer
 - Møller, Hof-Bogtrykker

Til Nyeborg Bye 1 Exempl.

- Hr. v. Obelitz, Stats-Raad**
- Til Odense Bye og Egn 5 Expl.**
- Hr. Olrog, Magister**
- Orslew, Uækræmmer
 - Ortwed, Stats-Raad
 - Pauli, Dr. Med.
 - Pens, Oberkøbmand
 - Petersen, Studiosus
 - Pfeug, Major
 - Pladz, Muurmester
 - Plum, Vinhandler
 - Pohlman, Captain
 - Priebst, Præst
 - Rangow, Gr. Gen. Leut.
 - Rasch, Studiosus
 - Ratiche, i Holland
 - Reiersen, Justits-Raad
 - Reiersen, Secretair
 - Rohde, i Uterslow

Til Ribe Bye 2 Exempl.

- Hr. Riegelsen, Captain**
- Riisbrigh, Commandeur
 - Riisbrigh, Professor

Hr. Ring, Inspecteur

- Rig, Communitets Medel
- Til Røstilde Bye og Egn 3 Ex.**
- Hr. Rosenfrands, Geh. Raad**
- Rosløv,
 - Rottbøll, Bisk. og Dr. Th.
 - Ryegaard, Negotiant
 - Røbel,
 - Saabye, Præst i Holland
 - Sandøe, Præst i Vesterg.
- Til Schanderborg Bye i Jyll.**
- I Exempl.**
- Hr. Schielding, Kammerjunker**
- Til Schielstør Bye 1 Exempl.**
- Hr. Schimmeyer, Informator**
- Schønning, Boghandler
 - Schlegel, Professor
 - Schmith, Rotar. Publ.
 - Schoenheyder, Dr. Med.
 - Schönning, Professor
 - Schumacher, Confer. R.
 - Schyrt, Foged i Norge
 - Seidelin, (Brinck) Stats-R.
 - Sevel, Stats-Raad
- Til Slagelse Bye 1 Exempl.**
- Hr. Smith, Apotheker i Viborg**
- Smith, i Nachskov
 - Soelberg, Dandsmester
- Til Sorø Bye og Egn 3 Expl.**
- Hr. Sprensen, Præst.**
- Spandet.
 - Splid, Fuldm. ved Rente R.
 - Sporon, Studiosus
 - Stampe, Conferents Raad
 - Steenberg, Studiosus
 - Steenstrup, Studiosus
 - Sundahl, i Krængerup
 - Teilmann, Studiosus
 - Terchalsen, Cancellist
 - Topp, Jur st
 - Tødslew,
 - Trandt, Kongl. Fuldmægtig
 - Ulføe, Pagers. R. og Skr. R.
 - Ursin, Urtelæmmer
 - Ursing, Peter
 - Wandal, Studiosus
 - Wed rking, Landstingsgh.
- Til Weile Bye i Jylland 1 Exmpl.**
- W. borg Bye 6 Exmpl.
 - Windelsøw, Procurator
 - Wiwet, G. n. Fiscal
 - Zeppelin, Oberst Leut.
 - Zeuthen, Bogholder
 - Zin, Grosserer
 - Zum Sagen, Cancellie-R.
 - Oeder, Finans-R. og Prof.

Riøbenhavn

Kongelig privilegerede

Adresse-Contoirs

Kritiske Journal

for

Maar 1771.

Femte Hæft.

Udgivet fra Adresse-Contoiret i Riøbenhavn.

THE
MAGAZINE
OF THE
ROYAL
SOCIETY

1774

1774

Printed by J. Baskin, at the Royal Society, in Pall Mall, London.

Kjøbenhavnſke Kongl. privil. Adressecontoirs
Kritiſke Journal.

No. I og 2. ————— 1771.

Replique paa de atten Brøggeres Notice de
Dato 13 November 1770. Til høgere Om-
dømme nedlagt af Christian Bagge. Kjø-
benhavn 1770. Stor 4° S. 8.

Har Hr. Bagge ved sine: Formeentlige Nar-
sager til de mange paa en vis Tid arri-
verede Salliffementer ved Brøggerlauget
opvakt Publicums Opmærksomhed, og gjort det be-
gierligt efter at see en Sag undersøgt, som kan interes-
sere mange, saa befrøgte vi, at han i denne Strids
Fremgang vil ligesaameget opvække dets Fortrydelse,
naar han bliver ved at føre den i saadan en Tone, som
denne Replique er forfattet i. Den bestaaer for en
stor Deel i Sagen uvedkommende Ting, i Personalite-
ter, og Beskyldninger, af hvilke endog de, som kunne
være sande og grundede, tabe meget af deres Vægt for-
medelst den hidſige og ikke ſielden pøbelagtige Maade,
hvorpaa de fremsættes. Hvad skal man tænke om en
Mand, som i Stedet for at forsvare sig med grundige
Argumenter, tager sin Tilflugt til saadan Sniksnak,
som dette S. 21. "Men, mine Venner! hvad seer
" jeg? seer jeg ret? var det Subscriberernes egne
" Ord, jeg anførte? Lad see! jo vist var det deres egne
" Ord; i det mindste have de underskrevet dem. (Men,
" hvorfor have De, Hr. Berling! ikke aftrykt disse
" vigtige Ord med store Bogstaver?) Aldrig kunde
" De, mine Herrer Subscriberere! have talet ærli-
" gere paa mit Partie. Somme Tider maae man og
" tiene sin Contrapart imod sin Villie".

" Deres Concepiſt maae virkelig have tabt sig
" selv, eller bleven ſlaget med en overflødig Ær-
" lighed; thi, hans Indfald er prægtigt paa dette
" Sted, ja et ret vældigt strømmende Vand paa min
" Nølle. Mange Tak, min Hr. Concepiſt! tusende
" Tak, De gode Herrer! at De vilde lade disse vigtige

" Ord blive ſtaaende (Kan de nu see, jeg er taknemme-
" lig, ſig nu en anden Gang, at jeg ikke er erkiendt-
" lig, jo! jo! prøbeer kun at gjøre mig godt, og see,
" om jeg ikke ſkal viſe mig til Døden erkiendelig. Men
" det maae ikke være af det ubegribelige Gode.) Troe
" mig, mine Herrer! jeg ſkal ikke forglemme at erindre
" denne deres Godhed ved alle Lejligheder;" o. ſ. v.
Vi ville ikke tale om den ufordeelagtige Slutning, man
bør gjøre til Forfatterens Person og Opdragelse; men
hvad Tanker ſkal man gjøre sig om hans Sag, som be-
høver at forsvares paa ſaadan en Maade?

Vi ventede, at Hr. B. efter den billige Fordring
af Noticens Subscriberer (vi ville nu kalde dem ſaa
med Hr. B. for at iagttage den frængeſte Upartiskhed)
havde forelagt os nøypagtige Beregninger paa det Feh-
merſke Bygs Tilførsel for og efter det vedtagne Ind-
køb i Fælleskab, hvilket han anſeer ſom Hovedaarsa-
gen til Brøggerlaugets Ruin; og vi anſaae diſſe Be-
regninger ſom det eeneste Middel til at ſette denne Ho-
vedaarsagi ſit rette Løs. Men intet mindre end ſaa-
danne Beregninger! og dog bliver Forf. endnu ved at
paaſtaa, at hans Foregivende om den ſtore Qvantitet
af Fehmerſk Byg, ſom Kjøbenhavn har maattet ſayne
ſiden det vedtagne Fælleskab, grunder ſig paa Ligning
og Modſættelſe af lige Tid foran, og efter Laugets
Vedtægt. Men hvorfor har han da ikke forelagt Publi-
cum ſin Balance? " Da jeg allene, ſvarer han S. 10,
" har fremlagt mine Erindringer til nærmere Eſtertæn-
" ke, og ikke for at føre Proces med Brøggerlaugets
" Direction, ſaa haver vel Documentering herudi ingen
" Sted. Men derſom det allernaadigſt maatte beha-
" ge vores allermildeſte Monark, at anordne en Com-
" miſſion, ſom ſkulde undersøge de Klagemaale, ſom
" endeel ſaavel af de udgaaede ſom endnu værende
" Brøggere kunde have at fremlegge imod Directionen,
" ſaa maaſtee man ſkulde ſaae Aarsag at requirere og
" tractere

"traktete Documenter". Men dette er jo blotte Ud-
 fugter; thi naar han havde gjort det første Skridt,
 burde han ogsaa gjøre det andet, og naar han offentlig
 havde paastaet, at Kiøbenhavn ved Fællesskabet hav-
 de maattet saven et Quantum af 25000 Tønder Byg,
 burde han ogsaa offentlig have godtgjort sin Paastand,
 uden at oppebie nogen Proces, eller kongelig Commis-
 sion, hvilken han allersnarest efter saadan Documente-
 ring kunde gjort sig Haab om. Men saa lidet Hr.
 B. er for selv at gjøre Beregninger, saa ubillig er
 han i at fordre dem af andre. Thi hvad kan være
 ubilligere, end denne Fordring? "overalt, siger han
 "S. 11. da Subscriberterne maae tilstaae Factum,
 "og at deres Vedtægt er til, ligesom Tiderne opvise
 "og bevidne det dyre Kornløb; saa tilfalder det de
 "jura dem at bevise med noget gyldigt, at Vedtæg-
 "ten ikke haver skadet det Almindelige, eller er Aars-
 "sag til de umaadelige Kornpriser, og i Mangel der-
 "af maae de være og blive sagsskyldige". Saale-
 des kunde han have raisoneret, naar Kornpriserne
 Dyrhed ingen anden Grund kunde have, end Brøg-
 gerlaugets omtalte Vedtægt. Men hvad har da
 været Aarsag til Rugens Dyrhed i samme Tidsrum?
 og mon ikke de samme Aarsager, som have fordy-
 ret Rugen, kunde have fordyret Bygget, uden at det
 bliver fornødent at give Skylden paa den laastede Ved-
 tægt, som den eneste Aarsag? Imidlertid, naar
 Hr. B. havde gjort beviisligt, hvad han har paa-
 staet, at Kiøbenhavn siden Fællesskabets Vedtagelse
 har maattet saven saa stor en Quantitet af Schmersk
 Byg, saa havde man vist nok Grund til at ansee denne
 Vedtægt, som en Medaarsag til Byggets Dyrhed i
 Kiøbenhavn. Men, at føre dette Beviis tilkom-
 mer ingen uden ham selv.

Lykkeligere synes Hr. B. at have været i at red-
 de sine saa kaldte Bieaarsager imod de af Noti-
 cens Subscriberter giorte Erindringer, og adskilligt
 forekommer her, som fortæner Publicums Opmærk-
 somhed. Til det man har sagt imod hans N. 2.
 anmærker han, at man har brugt det Ord Laug
 snart for Directionen, snart for det hele Interessent-
 skab: og at det Regnskab, som man beraaber sig paa
 aarlig at aflegges af Oldemanden til Lauget, ikke
 aflegges uden til Directionen; ligesom det revide-
 res ikke af visse dertil af Lauget, men af Directio-
 nen udrævnte Interessenter, og quiteres af andre,
 som ligeledes ikke af Lauget, men af Directionen
 ere committerede. "Det er uimodsigeligt, lægger
 "han til, at der for al den Tid fra Aar 1762,

"jeg har været Interessent udi Brøggerlauget, ikke
 "er bleven til Lauget aflagt nogen Rede og Rigtighed,
 "mindre ere udi Laugsforsamling nogen Tid produce-
 "ret reviderede eller quiterede Regnskaber". —
 Noticen havde sagt: at Maltmagazinet paa Brøg-
 huset stod aabent for trængende Interessenter det hele
 Aar igiennem, naar det Quantum var forbrugt, som
 aarligen tilkom enhver Interessent. Hertil svarer
 Hr. B. S. 30.: "De fige et, og gjøre et andet;
 "jeg ved ingen Exempel, at Interessenterne ere blev-
 "ne almindelig assisterede med Malt fra Magazinet,
 "først først i Augusto eller sidst i Julio; ja, om-
 "endskjønt de nu tilstaae, "at de den 13de Maj ind-
 "drevende Aar havde fastsat Prisen, "kan jeg dog
 "oprigtig bevidne, at jeg i Junio sidstleden blev næg-
 "tet paa Laugshuset Malt fra Magazinet, under
 "Foregivende, at samme endnu ikke var aabnet for
 "Interessenterne, og dog vil de beraabe sig paa, at
 "det har staaet aabent siden 15 Maj sidstleden-
 "Har Resolutionen været til, som ikke paatvibes,
 "da de kan datere den, saa haver den dog været hem-
 "melig, og ikke gjort bekendt for det samtlige Laug;
 "En artig lille Dydagelse!". — Noticen siger
 videre: Til Augusti Maanedes Udgang var Pri-
 sen fastsat til 12 Mark 8 Skilling, og i en an-
 den Forsamling af 26 September næstefter blev
 den fastsat til 14 Mark. "Hvortil, spørger Hr.
 "B., skulde denne Forhøvelse, uden for at gjøre
 "Binding? Eller: er den skeet for at besordre høje
 "Kornpriser paa Torvet? enten maae det være det
 "ene eller det andet, her er ingen Mellemvej. Men
 "med Tilladelse, Mine Herrer! En liden Digression.
 "De begaae visselig, som jeg og har erindret Direc-
 "tionen om, i forrige Tider, et Hyfteron Proteron.
 "De have viist ved deres første Resolution, at de kan
 "selge uden Skade, ja med Fordeel, for 12 Mark
 "8 Skilling en Tønde Malt; De viise ved deres see-
 "nere Beslutning, at de kan faae 14 Mark; Naar
 "De nu begynde med 14 Mark, og endte i Septem-
 "ber, naar Bygget kommer til Areltorv, med 7 eller
 "8 Mark, hvorledes mene De da Udsaldet vilde
 "blive?".

Man erindrer, at Hr. B. havde bebrydet Di-
 rectionen det Tab, som Lauget nyelig gjorde ved det
 Casserer, og at Noticen til Undskyldning for Direc-
 tionen havde beraabt sig paa Conventionens 2 Deels
 18 Art. Denne Artikel ansøres her, og indeholder:
 at en Interessent, saasnart hans Brøg er udas-
 signeret, skal straxen afhende de indkomne Pen-
 ge

ge derfor, siden samme ellers staaer for hans egen Regning og Risiko. "Men, spørger Hr. B. S. 36, er det derfor ikke Directionens Pligt, at see Sikkerheden besørget for Pengene fra den Tid de for Duet begyndte at indkomme, og indtil det er mueligt at afhente dem? Hvor ofte skeer det ikke, at, for et Par Tønder Dds Skyld, som ikke er asfigureret, Brøggeren ikke kan faae sin Bog klareret, det er: Pengene betalte i hele 2 eller 3 Dage? Er det i sig selv at være paascende paa sine Betienter, naar der kan skee saa stor en Cassé-Banquerotte under deres Gouvernement?"

"Men overalt er Aldermanden og de Adjungerede ved Conventionens 1 Deels 23 Art. expresse paalagte, at instruere Cassererne. Og bør vel saadanne smaa Directioner antage og instruere eller beholde Cassa Betienter uden at forsyne sig med Caution? Forsigtigheden siger Ney! efterdi de ellers in Casu insolvente paadrage sig privat Ansvar."

"Det er selvsagt ikke Directionen for Brøggerlauget saa aldeles uvedkommende, at paasee Casserens Activitet, som de foregive".

For Resten vil Hr. B. ikke ansee denne Notice for at være Laugets, da den aldrig, siger han S. 7. enten er fremlagt eller approberet udi Laugsforsamlingen.

De mange fremmede Ord, Forfatteren idelig bruger, og den stette og ubequemme Brug, han gjør af mange, bør vel undskyldes ham, som en Person, der er opvokset ved Pennen; om det ellers kan undskyldes en Dansk, at han ikke forstaaer saa meget af sit Moderemaal, at han kan forklare sig i almindelige Materier, uden at gjøre et falskt Laan af et fremmet Sprog.

Den Tyrkiske Ræv. En Oversættelse. Kiøbenhavn. 1771. i Johan Gottlob Rothes Boglade i No. 8. paa Børsen. Stor 58 S. 8.

En Ræv, som i sin Ungdom var blevet fanget og ført til Constantinopel, hvor han havde skaffet sig Undersøgelse og Adgang hos de Fornemste, og gjort sig den Tyrkiske Stats Hemmeligheder vel bekendte, blev omsider nød til at tage Flugten ved denne Anledning. "Storherren havde et Agurkebeed, som han havde dyrket med egen Haand — han havde blant andre udmærket en, som han havde sundet fortræffe-

lig, og som han havde besluttet at spise til sit Aftensmaaltid. En af Pagerne, som havde Dyrvartring hos ham — stjal den bort og aad den. Storherren, da han var kommet tilbage igien og ikke fandt den meere, blev saa forbitret, at han uagtet alle Pagers Benægtelser, som sagde, at de ey havde rørt den, svor, at han snart skulde blive oplyst derom, og strax befalede han at aabne Mæven paa alle Pagerne, for at opdage den, som havde spist den. Denne forferdelige Grumhed endtes ikke, for end ved den fiortendes Aabning, som endnu havde noget halvforsvøvet tilbage hos sig af denne ulykkelige Frugt". Og da Ræven selv havde gaaet lide af Kanterne deraf, frygtede han, at Ræden ogsaa maatte komme til ham, og tog derfor Flugten ind i en af de tykkeste Skove i Asien. Her lever han længe i Stilhed, onskende sig allene en Lejlighed til at hevne sig paa det grumme og tyranniske Menneske, som han havde lært at kiende; indtil han omsider geraader i en Løves Bold, som møet af de store Dyr, havde af Læskerhed anstillet en Jagt imod de mindre. For at undgaae Løvens Laller, tilbyder Ræven sig, at, skald han vilde følge hans Raad, vilde han gjøre ham til vindstrænket Regent og Despot over Menneskens, ligesom han var det over Dyrrens, og sette ham paa den Throne, hvortil han ved Naturens Ret, efter hvilken den stærkeste skal byde over den svageste, var bestemt. Dette Tilbud smigrer Løvens Ergierighed og Mod, og han befaler Ræven at tale; hvilken da udfatter Planen til et vindstrænket og despotisk Herredømme efter Mønsteret af det Tyrkiske.

Det første Raad, han giver Løven, er, at han i alle de Lande, hvor han agtede at oprette sit Herredømme, maatte aflappe Hovederne paa alle dem, som kunde gjøre Paastand paa Kronen, eller nægte ham hans Fortrin i Rang og Fødsel. "Skald den da slet ingen store Herrer være om mig? Hvorledes skal man uden det gjøre et smukt Hof? Forlad mig, svarede Ræven med Verbødighed; men man maae holde dem saadan i Awe og Underdanighed, at der altid maa være, hvor store de end ere, et uendeligt Mellemrum mellem dem og Regenten. Bjørnene, Tigerne, Pantherdyrene, Leoparderne og andre Dyr, som have megen Styrke og giver Eder allene efter i Mod, skal være velskikkede til at forsyne Eders Pallads med Hofmænd; der er ingen, som kan bedre forestille store Herrer's Personer, thi de ere ligesom de begierlige efter at tage andres Guds og de lade intet tags fra sig. De ere, som

"de, vante til at slaae, plyndre, dræbe, spæde og
 "sønderrive Folket, at skaffe sig selv Ret, og ikke ville
 "skaffe andre den, see deraf kan I gjøre Generaler
 "og Basser. Til gemeene Soldater foreslaaer han
 "Ulvne. De har en naturlig Grovhed, siger han,
 "som slaaer dem godt, der ere af denne Handtering".
 "Det gemene Folk burde sammensettes af Væster, Ge-
 "der, Hiorte, Bøster, Faar, Høne og andre taa-
 "belige og frygtagtige Dyr, og som behøve disse Egen-
 "skaber for at lade sig prygle, belæste, føre ved Næ-
 "sen, flippe og føre til Slagterbenken".

Løven forundrer sig over, at Ræven intet taler
 om sin egen Slegt. "Vil du da ikke, at jeg skal
 anbringe dem i min Stat, og at de skal være de for-
 nemste Medlemmer, jeg skal betiene mig af for at sette
 mig i Besiddelse deraf, efterdi du lærer mig ved dit
 eget Exempel, at de har saa megen Duellighed og
 Forstand?" Bogt eder vel hvad I gjør i denne
 Begivenhed, sagde Ræven. — For at vedlige-
 holde Fred i en Stat, maa ey mange forstandige
 Personer besatte sig med Regieringen; naar der ere
 saa mange Raadgivere, er det kun Bedragerier, Li-
 stigheder og falske Beretninger, de forebringe Hør-
 sten, for at undertrykke den ene den anden; man skulde
 som oftest ey kunne opløse denne Sammenspind, ikke
 heller kiende, hvem han burde have Fortroelighed til;
 Forbund, Sammenrottelser, ja Krige selv ere al-
 mindelige Følger deraf, foruden at der er intet Sel-
 skab mindre hurtigt til at hitte Rede i noget, end det,
 som bestaaer af mange vittige Personer; enhver er
 der riig paa Tanker, og de ere saa paastaelige paa
 nogle ubetydelige smaa Ting, som de opfinde, at de
 aldrig stemme overeens med deres Mening, som ha-
 ve en almindelig sund Fornuft. — De best for-
 valtede Monarkier ere ikke de, hvor der ere mange fine
 og listige Folk. Ingen vil have at bestille med dem,
 og man vil heller have at handle med redelige Folk,
 og som gaaer deres jævne Vej. Saa at, naadigste
 Herre! omendskiondt jeg vilde befordre mine Paars-
 rendes Fordeel, gjør ikke desmindre den Midkierhed,
 jeg har for deres Majestæt, og som overgaaer den
 Kierlighed, jeg har for mine Brødre, at jeg allene
 takker Eder for den Godhed, og Afgtelse, som I har
 for dem, og at jeg ey drister mig til at raade Eder
 at besette Eders Statsraad dermed". — Meenin-
 gen var, Ræven vilde regiere alene, og Løven erklæ-
 rer ham ogsaa strax til Storvizir i sin nye Stat.
 Imidlertid er det langt fra Rævens Tanker, at hans
 Brødre ikke skulde bruges; de burde meget meer være

de fornemste Drivehiul til at sette Staten i Bevæ-
 gelse; "Men, siger han, i Stedet for at gjøre et heelt
 Collegium deraf, maatte man adsprede dem. Et
 vist Antal af de mærkværdigste (*) bør blive satte i
 de berømmeligste Selskaber i Eders Rige, paa det
 de kan tiene de andre Lemmer til Vejledere, holde
 dem i Tømme og tvinge dem til Eders Fordele; thi
 det er vist, at 2 eller 3 gode Hoveder trækker til deres
 Meening den talrigeste Forsamling, da den største Deel
 af de andre, som ere frygtagtige, lader sig nøye med at
 stemme med Hatten (slaae Sand paa) af Mangel paa
 Lethed for at forklare deres Meeninger eller Dristighed
 til at understøtte dem. Hvad de angaaer, som ere
 mindre anseelige bør man dermed besætte Skolerne,
 naar vi saae stiftet nogle, for der at undervise i alle de
 Kunster, som Eders Undersaatter ere skikkede til at lære,
 eller for at gjøre deraf Prædikantere for at holde andre
 til deres Pligter, eller endelig Skribentere for at skrive
 Eders Lovtaler og Historier, hvori de skulde være saa
 meget mere hældige, som disse Dyr ere meget vel skikkede
 til at besudle en Hoben Papir. De førstes Underhold-
 ning skal komme til at falde Staten noget kostbar; thi
 de ere Folk, som aldrig kan blive fornøvede; men de
 sidstes skal koste meget lidt, fordi de ere aldrig vante til
 at gjøre nogen Lykke, og siden man antager for Regel,
 at man bør føde og ey fede dem; thi Erfarenhed har
 vist, at de, som ved deres Videnskab og Veltalenhed
 havde erhvervet store Rigdomme og Værdigheder, ere
 siden bleve saa stumme, som om man havde sat dem en
 Knippel i Munden; foruden at en Første altid bliver
 bedraget i Uddelelsen af Belønninger, som snarere blive
 opsnappede ved ulovlige Ansøgninger og Uforskammen-
 hed, end sand Fortieneste".

Ræven bliver ved at vise, hvortil adskillige andre
 Dyr kunde bruges. Men da han bestemmer Elephan-
 terne for medelt deres Hengivenhed til Overtroe og Do-
 venstak til at være Præster og have Omsorg for Religi-
 onen, bliver Løven vred og siger med en stolt Brølen:
 "Hvordan? — jeg vil slet ingen Religion have i
 "mit Rige, jeg vil selv der være ene tilbedet. —
 "Guddommelige Keyser, svarede Ræven meget ud-
 "mygeligen, dette maa slet ikke fortorne Eder; denne
 "Religion skal slet ikke være gjort for Eder. Det skal
 "allene være for Eders Folk af den mellemste Klasse,
 "for at holde dem til deres Pligt; thi de store og smaa
 "skal i det høieste kun have det advortes Skin deraf,
 "de

(*) Bør vel være: de meest udmærkede.

"de første af Stolthed og Ryggeløshed, de andre af
 "Banfundighed og Dorsthed. Dette skal ikke hindre,
 "at I jo kan lade Eder tilbøde saame: et som I behager.
 "I skal slet intet mangle Hylere og søvelige nok til at
 "sette Eder bland Gudene, og som skal lade Eder op-
 "rette, Templer og Støtter". — Alting stod Løven
 ret vel an; kun denne ene Banfælighed stod tilbage,
 hvorledes at man skulde kunne overvinde dette Menne-
 ske, som indflutter sig i besættede Steder og forsværer
 sig der med disse heblige Maskiner, som skode langt,
 og gjøre at de dristigste og modigste stræbe forgievet at
 nærme sig. Denne Banfælighed var det ikke Rævens
 Sædighed at høre; han søger derfor at afbryde Sam-
 talen og adspredde sin Herre. "Et Anslag, siger han,
 "af denne Bestaffenhed kan ikke blive forklaret i saa
 "Ord, efterdi det ey er blevet udført i mange Aarhun-
 drede. Det er nok, at jeg i Dag har gjort Eder Ud-
 "kastet dertil, en anden Gang vil jeg sette Farverne
 "derpaa og lade Eder see Sagen i sit Lys: En stor Fyr-
 "ste giver en paa eengang saamegen Lød til sine Stats-
 "sager; lad ham allene give en Time eller to, det er nok
 "for at gjøre ham anseet for en meget aarvaagen Fyrste;
 "hans vigtigste Betskæftigelse er Fornøvelser; vi have
 "hidindtil nok talt om Krig og Statskunst, man maa
 "nu beslutte sig paa at anrette nogen Jagt og Dands
 "for at fornøve Eder". Saa snart Løven havde hørt
 tale om Fornøvelser, vilde den ikke mere tænke paa
 andet; den forsømte Omhu for Krigen, og lod det
 ene og allene berøve paa sin Storbizir at udføre det store
 Anslag. — Men til Lykke for Menneske: Slægten
 hændte det sig, at Løven engang mødte en Hane; hvil-
 len da den gøel i Løvens Nærverelse, tog Løven, som
 har en naturlig Frygt for dette Dyr, Flugten. Den-
 ne skammelige Flugt bebrydede Ræven sin Herre med
 en Latter, som fortrød denne saaledes, at han sønder-
 knusede Ræven, og gjorde sit Monarkie til intet.

Denne liden Allegorie er vittig udtænkt, og i de
 fleste Stykker vel udført. Men den er ikke faldet i den
 lykkeligste Oversætters Haand; thi at det er en Over-
 fættelse, som den udgives for, bør slet ikke tvivles. Hist
 og her træffer man Parentheser, som ere saa uskicket
 indfillede, at man bør ansee dem for Oversætterens og
 ikke for Originalens.

Die Zeichen der Ergießungen zwischen Schedel
 und Hirnhaut, durch Ferdinand Martini.

Regimentsfeldscherer des Schleswigschen Infan-
 terieregiments unter dem Befehle des Herrn
 Obersten von Lehmann. Flensburg, gedruckt
 mit Serringhansenschen Schriften. 1769.
 Stor 8 Ark 8.

Denne Afhandling er skreven med megen Orden, og
 viiser tillige, at Forfatteren baade selv har Er-
 farenhed og tillige Kundskab om hvad sanvel nyere som
 ældre for ham have anmærket. Hr. M. giennemgaaer
 og bedømmer i dette Skrift de Tegn, som med meere
 eller mindre Bished adfælle Udgydninger imellem
 Hierneskallen og Hiernehinden fra andre Tilfælde. Ef-
 terat han har viist Nødvendigheden i at kende disse
 Tegn, og at Hiernehindens Fraskillelse ikke vedkommer
 Beenhinden, inddeeler han sin Afhandling i to Deele.
 I den første afhandles de Tegn, som kan tages af Mar-
 sagerne, og i den anden de, som ere Følger af Udgyd-
 ningen.

Marsagen til Hiernehindens og Beenhindens
 Fraskillelse virker enten paa Beenhinden allene, eller paa
 begge tillige. De første ere Contusioner, det glidende
 Tryk, det skieve Træk, og det lige Træk. Marsagerne
 af den anden Art ere Materiens eller Eddernes Ind-
 sletning igiennem Beenbruddet og det skieve Træk. Den-
 ne sidste kommer enten af Saarlægens Ufyndighed, af
 at Benene i Syningerne gaae fra hinanden, eller glide
 over hinanden, af Beenbruddets Gaben, eller dets Man-
 ders ulige Hænde, eller og af fremmede Legemer. For-
 uden disse ere Blodets Udlob af de sønderrevne Arter,
 der binder Hiernehinden, af de større imellem Hiernes-
 skallen og Hiernehinden liggende Arter, og Blodets
 Trykning imod Hiernehinden, som kommer uden fra,
 naar Bruddet er snævert, eller naar der enten ingen ud-
 vendig Saar, eller naar dette er for snævert, at Blodet
 ikke kan have Udlob. Branden paa en af Beenplader-
 ne kan ligesom Hindernes Boldning, være Marsag til
 en af Hindernes Afsløsing allene. Marsagerne af tredie
 Art ere Stødet forplantelse fra Sted til Sted paa
 Hierneskallen, saa og dennes Indtrykkelte. Disse virke
 en Afsløsing enten paa det trofne Sted allene, eller paa
 den modsatte Side allene, eller paa begge Sider tillige.
 Hvad som bliver at formode, bør bedømmes af Kraftens
 selv, af det trofne Steds Skabning, og af det trofne
 Steds og Hierneskallens Bestaffenhed. Naar det
 trofne Sted er meget fladt, eller meget lidet hvælvet,
 saa virke disse Marsager meget lidet; naar det er aldeles
 fladt, eller hvælvet indad, saa virke de aldeles ikke.

Afsat

Uffosningen skeer derfor lettere paa mere hvælvede Steder, og som ere længer fra Speningerne, paa de bekiendte Steder, hvor Hierneffallen er af særdeles Tykkelse, hos hurtige og arbejdsomme Folk, saa og hos saadanne, som i deres Ungdom have været meget vuggede, hos Søfarende og hos saadanne, som have haft mange og vedvarende Sindsbewægelser, hos Skallede, Graahaarede og Gamle. Derefter betragtes de Tegn, hvoraf man bedømmer Kraftens Størhed.

Tegnene, som tages af, eller ere Følger af Udgydningen, kommer enten af det sunde Blods Trykning, eller af Bevægelsen af det fordervede Blods Dunster: Følgerne af den første Art, hvilke her alene betragtes som Tegn, ere Sovesygen, den trykkende Tølse eller Tryngde paa det Sted, hvor Udgydningen er skeet, Vexelseberens sildige Indfaldelse og Tilfældernes Varrighed i Blodets Udlob af Næse, Mund, Døne og Øren, og en blaa Hævelse i Dyrklaagene, Pulsens og Manddragets Forandring; Lammed eller Trækninger i den ene halve Side eller i enkelte Lemmer.

Følgerne af den anden Art ere Eddernes Udsvedning igiennem Speningerne eller Revnerne i Hierneffallen og Materiens Bevægelse; Materiens Udsvedning igiennem Benet selv; Edderbylde under Beenbinden; den vandagtige Hævelse; Svampe; Beenets Farve; Beenbrud; Gaarets Tørhed og Lugt, Materiens Udlob igiennem Næse, Mund, Døne og Øren, med meget flere Tegn, som overalt bedømmes med god Indsigt, og giver Aaledning til adskillige og nyttige Opydagelser.

Untersuchung der Frage, ob ausgetretenes Blut wieder aufgenommen und dem Triebe des Herzens unterwürfig gemacht werden könne? durch Ferdinand Martini, Regiments-

feldscherer des Schleswigscher Infanterieregiments, unter dem Befehle des Herrn Obersten von Lehmann. Kopenhagen, bey Rothens Erben und Profft. 1770. 54 Octavsider stor.

Forfatteren holder det for aldeles umueligt, at Blodet, naar det enganger kommet uden for Aarernes Løb, kan, som Blod i det mindste, af de indsugende Kar trækkes tilbage igien og bringes i Omlob med det øvrige Blod. Det udslupne Blods Styrkning, og om ikke dette, da de røde Kuglers større Tvermaal, end de indsugende Aarers Munding eller Abning, ere de fornemteste Grunde, paa hvilke han bygger denne Mening. De fleste blaa Hævelser, og altid naar disse fordeele sig og forsvinde, ere ikke andet, end Aarernes Slappelse og Udvidelse, hvorved det i dem indeholdne Blod stærkere giennemskinner, og derved forarsager disse Pletter, som forgaae, naar Aarerne igien faae deres Styrke og sammentrække sig. Han bestyrker ydermere med det han har erfaret ved Skiorbugspletterne; nogle, siger han, fordeele sig, andre gaae til Materie, og dette sidste skeer ikke før, men altid da, naar Skarpheden har søndertøret Aarerne, saa at Blodet er udlobet, og ingen Fordeelse mere kan skee. Han har aabnet adskillige Skiorbugspletter, og fundet i nogle Blodet allerede udlobet af Aarerne, hvilke i andre allene have været udvidede, uden noget Udlob. Pletter, som sees paa Huden i ondartede Feber, holder han heller ikke for at forarsages ved Udlob; endskjønt, siger han, deres runde Figur kunde give Aaledning til at troe, de ere allene Betændelser i en Punkt, der nødvendig maae udbrede sig ligemeget til alle Sider; og folgeligen antage saadan Figur. Deres hastige Forsvindelse, hvorved den Syge som oftest befinder sig værre, ikke af det, at de forsvinde; men af de krampagtige Bevægelser, ved hvilke de drives tilbage, synes ogsaa at giøre det rimeligt. Alt dette er vel ikke aldeles nyt; men dog, saavidt vi vide, ikke af nogen anden saa udførlig afhandlet.

Aargangen af disse Blade koster:

3 Rixbenhøvn, Sjælland og Lolland. Sydn. Jylland og Holsten.
8 Mark. 9 Mark. 9½ Mark. 10 Mark.

Kjøbenhavnſke Kongl. privil. Adressecontoirs
Kritiſke Journal.

No. 3 og 4. ————— 1771.

Philopatreas trede Anmærkninger 1) om de dyre Lider og Handelens Svaghed. 2) om Rettergang. 3) om Geiſtlighedens Indkomſter. Skrevne i Kjøbenhavn den 23 Nov. 1770. og efter Forlangende ved Trykken udgivne.

Namque fatebor enim, dum me Galathea tenebat,
Nec Spes Libertatis erat, nec ulla Cura Peculi.

Kjøbenhavn, trykt paa Johann Gottlob Rothes, Kongel. Hof- og Universitets-Boghandlers Bekoſtning, og findes tilkiøbs i hans Boglade No. 8. paa Børsen. Stor 46 S. 8.

Dersom Overlæg og et oplyst Mod ere fornødne Egenſkaber hos en ſand Patriot, ſaa tør den gode Philopatrea vel ikke gjøre ſtor Paastand paa dette værdige Navn. Han synes ikke at være nogen af de vigtige Materier voren, hvori han har indladt ſig. Hans Tanker ere umodne, hans Forſlag forvorne og uoverlagte, hans Foredrag uden Orden, uden Beviis og Styrke. — Dog! dette Skrift har allerede gjort ſaa megen Opſigt i Publicum, og tilvænebragt dets ubekjendte Forfatter ſaa mange Antagoniſter, at vi hverken for at gjøre vore Læsere opmærksomme derpaa, eller for at underſøge dets Værdie, behøve at bedømme det vidtløftig. Den Nytte, det har gjort, i det, det har opvaakt Læſe- og Skrive-Lyſten hos mange, og bragt Materier paa Bane, ſom ere vigtige nok til at underſøges af flere, ſkulde det ikke have gjort, dersom det havde havt større indvortes Værdie. Havde Philopatrea prøvet ſine Kræfter, førend han ſkrev, ſkulde han enten ikke have ſkrevet, eller ladet ſine Tanker komme til Mødenhed, førend han indlod ſig i de allervigtigſte Stykker, af vor Landsforfatning. Han ſkulde i ſidſte Tald

have leveret os et bedre Skrift; men den almindelige Oplysning ſkulde maaskee have vundet mindre, end nu, da han har givet andre ſaa riig en Stof til at laſte, ſuldkaste, rette og forbedre.

Det er paa mange Steder vanskeligt at ſamle Forfatterens Tanker, og at ſige, hvad han egentlig vil: ſaa adſprede og uſammenhængende er hans Fordrag, og ſaa let modſiger han ſig ſelv, naar man vil prøve hans Tanker for nye. Vil man vide, hvad han holder for Aarsagerne til de dyre Lider, ſaa ſaaer man at høre, at alle Fødevarer ere ſtegnede hos os til umaadelige Priiſer, at Sædevarernes, i ſær Rugens høje Priiſer ere Aarsag i de andre Fødevarers Dyrhed, at denne ſamme Dyrhed er Aarsag til Jordegodſernes høje Priiſer — Fort, man ſaaer kun en Forklaring paa de dyre Lider ſelv, og ikke paa deres Aarsager. Dog ſeer man vel, at det er egentlig de mægtige og egennyttige Jordegodſene, han holder for den fornemſte Aarsag til de dyre Kornpriiſer; og hvad han her ſiger, er noget nær det beſte og ſandeste i den hele Afhandling. "De, ſom eye de ſtorſte Godſer, ſiger han S. 9., have en Tid lang havt for megen Indflydelse i Landets Regiering. Thi naar Dplage og alt for ſtor Udførſel have gjort Priiſerne umaadelige, og en nødvendig Indførſel indſtændig er bleven begiert, da have de været mægtige nok, for at hindre dens Tilladelse indtil en ſaadan Tid, at den har været umuelig. Thi at tillade fremmed Korn Indførſel paa en Tid, naar Vinteren gjør Seyladſen umuelig, og at indſkrænke denne Tilladelse juſt inden de Maaneder, ſom Iſen lukker Søen, er det ſelvſamme, ſom at ville mætte en Hungrig med Lugten af Maden".

"Det er overalt ſlet bevendt med al Slags Handel i et Land, naar de, ſom ere alt for mægtige, have Ringene deri; thi da blive Tilladeller og Forbudde

Budde dannede efter deres egne Fordele; men det Almindelige maae betale Lavet. — ”

”Ministre bør være Ministre, og Handelsmænd Handelsmænd; thi ellers blive de første Alleting, og de sidste Stoddere. — Dette er en af de vigtigste Aarsager til Kornprisernes umaadelige Højde. — ”

Fors. troer i fuld Alvor, at Regieringen meget let kunde skaffe os bedre Lider, naar den allene vilde forbyde Kornets Udførsel af Landet, og tillade dets frie Indførsel fra andre Stæder — Det er at sige, naar den allene vilde vælge det Modsatte af de Midler, som Regieringen i Engelland har brugt for at opbylde Algerdyrkingen der. Der hvor man har sat Besættninger paa Kornets Udførsel, og forbudt dets Indførsel, saa længe det ikke var stæget ovenen vis taalelig Priis i Landet; og Virkningerne har været, at Engelland, som tilforn ikke kunde brødføde et lidet Antal Mennesker, er blevet et Spisekammer for mange Millioner, baade i og uden for Landet. Der bør altsaa heller ikke tvivles, at jo Virkningerne af modsatte Maximer i Dannemark vilde ogsaa blive gandske modsatte, forvandle vore frugtbareste Marker til Heeder og Udyrkener, og gjøre, at baade Proprietair og Bønde maatte omsider gaae til Kof hos den Todske og Pøhlste Landmand.

Men det er ikke allene Kornets og andre Fødevarers frie Indførsel, Fors. trænger paa: han anseer en almindelig frie Handel som det kraftigste Middel til at opbylde baade Handelen og andet. — Vi begribe ikke, hvorledes en Mand, som vil ansees for Patriot, har torvet paa staae saadanne Ting, uden at gjøre sig den Umag at bevise dem, eller i det mindste at igiendrive de Grunde, som hundrede Gange ere bleve anførte imod en almindelig frie Handel, og især tyde sig og med Eftertryk forestille af vor patriotiske Lektør. Man vil vel uden Vanskelighed tilstaae ham, at mange Detroyer ere skadelige og burde opheves (S. 20.), at de mange Penge, som bleve svindte paa de Missippiske Anlægge i Marocco, havde været bedre anvendte paa at udvide Kiøbenhavn's Handel (S. 19.), at det intet behageligt Syn kan være for en Patriot, om Sommeren at see Kiøbenhavn's skyldbare Rede lig en Udørken, naar Skibsmasker, som han siger, paa andre Stæder forestille en Flov paa Vandet (S. 18). Men paa den anden Side skulde det blive lidet Trost for en Patriot, om han fik at see Kiøbenhavn's Rede fyldt af fremmede Nationers Skibe, som tilførte os hvad vi skulde æde, drikke, og klæde os i, uden at gøre andet tilbage, end

vore rede Penge, saalænge vi havde nogle, og naar de vare oppe — hvad da? vore Legemer maaste til at trølle; thi hvad Producter kunde vi frembringe, naar Algerbrug, Manufacturer og Fabriker laae nede, hvilket vist vilde blive Følgen af vor Forsatters patriotiske Forslage.

Et andet Middel til Handelens Opkomst og lette Liders Befordring skal Consumtionens og Accisens Nedsættelse være. Men da Fors. beregner det Tab, som den kongelige Kasse vilde gjøre ved denne Nedsættelse, ikkun til nogle tusinde Rigsdaler, (S. 5) saa kunde jo Fordelen, som Landet vilde have deraf, heller ikke beløbe sig til meer, end nogle tusinde Rigsdaler, og selvfølgelig blev dette Middel for det hele Land overmaade ubetydeligt. Skulde Consumtionens Forringelse blive nogen betydelig Lettelse for Landet, maatte Tabet for Kongens Kasse vist nok blive mange tusinde Rigsdaler; og paa hvad Maade skulde da dette Tab oprettes igien?

Den anden Afhandling om Rettergang, indeholder mange Sandheder, som Rettens Betiente og Procuratorer ville takke Fors. lidet for. Sandt er det, ”at siden vore practiske Jurister have lært den Kunst, at at gjøre Sort til Hvidt; siden den forbandede Hær af Formaliteter, Exceptioner, Udsættelser, og slige Uhyrer, ere komne i Moden, kan den Fattige neppe nyde Ret. Omkostningerne sørges og Tiden forlænges. Den Rigere, som kan taale det, beholder Marken; men den Fattige maa ligge under, fordi han ey kan holde ud. — Sandt er det, at ”man ofte mister sin hele Belsærd, just fordi man med Proces vil conserve eendeel deraf” o. a. m. Han troer, at disse og andre skadelige Misbruge aldrig høves, med mindre Underrets-Procuratorer reent afskaffes, og enhver Dommer, som forsatter en uretfærdig Dom, uden Raade straffes paa Dø, Belsærd, ja Livet efter Omstændighederne. ”Enhver Mand, siger han S. 24, som geraader i Trette, skulde selv andrage sin Sag for Dommeren, der burde indkalde Contraparten, examinere Vidner og Beviiser pro & contra. Det vilde han vist gjøre med Oprigtighed, naar den haardeste Straf, som uretfærdige Dommeres Kan, svævede ham stedse for Dynene. — ”

”Saaledes blev Processen kort og rigtig fuldført. Ingen var bange for at paatale sin Ret, naar han saae det anttede. Og ingen torde saa let gjøre Uret, naar han en ved Procuratorers Udflugter og Dommeres Partiskhed kunde bemærke den. — ” Men at ingen af Mangel paa Kundskab skulde lade fare at paatale sin

sin Ret, ønsker han, at "vore lærde Jurister vilde meddele det Almindelige et samlet Værk, hvori alle muelige Trættet vare forklarede, afhandlede og bedømmede" (men er saadant et Værk ogsaa mueligt?). "Naar det Værk, mener han, blev solgt til en billig Pris, og var almindelig bekendt, kunde hver Mand selv føre sin Sag, og kiende sin Ret i de almindeligste og daglig meest foresal. ende Tilfælde. —". Saa roesværdig Fors. Iver og Hensigt er, saa tvivle vi dog paa, at hans Forslage ere iværksættelige. Saa længe alle Processer ikke ere af den Beskaffenhed, at de taale et mundtlig Foredrag af Parterne selv, og saa længe alle Parter ikke ere skikkede til at gjøre et mundtlig Foredrag, er det vel ikke mueligt at afskaffe alle Procuratorer. Vi tæske desuden, naar man ikkun nøye saac til, at de Personer, som beskikkes til Procuratorer, vare Folk af Indsigt og gode Sæder, naar man uden Skaansel straffede de uretfærdige Dommere, men tillige belønnede dem alle vegne saaledes, at ikke Nød og Armod skulde forsøre dem til Uretfærdigheder, naar Regjeringen derhos saa lidet som mueligt forsøgede Lovenes og Forordningernes Antal, og overdrog det Arbejde at forfatte en nye Lovbog til en eneste rejsindig Mand, som var Arbejdet værd, og som havde sin Fordeel ved at bringe det snart til Ende — saa vilde de fleste af de Klager, som nu med saa god Grund gjøres over vor Rettergang, blive forebyggede.

Den sidste Anmærkning om de Geistliges Indkomster synes af alle at have kostet Forfatteren det mindste Overlæg; og, savner man ved de foregaaende allene Forstand og Indsigt, saa synes her tillige Partiskhed og Uredelighed tydelig at ligge for Dagen. — De Geistlige have for store Indkomster, fordi de have meere at leve af end Christi Disciple, fordi nogle holde Heste, Vogn, Tiener, og klæde sig i Silkeklæder, fordi nogle have Penge paa Renter, og eye Actier i Handelscompagnierne. — Hvilken Logicus! — Deres Indkomster hæves paa en Maade, som er Staten og det Almindelige til Byrde, fordi de ingen staaende Løn have, og intet nyde af Kongens Kasse til Underholdning — Hvilken Financier! — Deres Antal er for stort, fordi Kiøbenhavns Kirker (som ikke udgjøre den tyvende Deel af Landets Kirker) have to til tre Præster. — En skønne R. g. nemester! — Men vi kunne spare at sige vore Tanker om dette Stykke, da det har fundet saa mange Antagonister, som paa det tydeligste og overbeviisende have lagt Forfatterens Bankundighed og Par isked for Døne. I sær beraabe vi os paa hvad Philodanus og Philaletes have

erindret imod ham, hvis Grunde vi bleve nødte til at igientage, i fald vi skulde bedømme ham omstændelig. Foruden de paa Titelbladet nævnte Afhandlinger, har Philopatreia behaget at skienke os som Tillæg: Wiisdommens Skiebne, en Klage over Videnskaberne ringe Agtelse, som stikker sig ikkun stet i en Skribentes Mund, der har gjort alt sit til at undertrykke den Stand, af hvilken man allermeest burde vente sig Videnskabernes Opelkning. — Om Hiertet i Europa, skrevet i det forrige hundrede Aars Vittighed. Westernes Klage, et Stykke, som en ond Mand har indgivet Philopatreia, og som vi befrygte, han vil komme dyrt nok til at betale. "Skribenten, siger han, er ey altid bitter, fordi det er hans Gemyts Egenkab, men fordi de, hvis Fejl han igiennembegler, tvinger ham til at bruge Strængthed. — Klager længe nok, I West, saa længe I kun tugtes efter Fortieneste. Astræa vil vist give Eder den fortiente Afviisning".

Sritz, Sritz, wie wird dir's gehen?

Anti-Philopatreas trende Anmærkninger over de trende Anmærkninger: 1) Om de dyre Lider og Handelens Svaghed. 2) Om Rettergang. 3) Om Geistlighedens Indkomster. Skrevne i Kiøbenhavn den 21 Dec. Aar 1770.

Qui legitis flores & humi nascentia fraga,

O! fugite hinc pueri! frigidus latet anguis in herba.

Kiøbenhavn 1770. Troft hos Joh. N. Thiele, boende i Peder Hvitselbestræde, og findes sammesteds tilkiøbs. Stor 47 S. 8.

Der som Philopatreia ikke havde gjort det saa let at bestride sig, saa skulde denne Forfatter vist ikke have slaget sig til Ridder paa ham. Men nu har han dog sagt ham adskillige Sandheder, i sær imod hans to første Anmærkninger; hvad han siger om Geistlighedens Indkomster, er lutter ussel Declamation. Han bemærker rigtig S. 9, at Grunden til de dyre Lider ikke kan søges allene i Fordegodsernes høje og umaadelige Priiser; "thi omendskiondt de blive (hvilket ey i denne Tid skeer meer end forhen) nok saa dyre solgte og kiøbte, saa kan dog Ehere og Forpagtere ingenlunde opdrise Kornpriiserne al den Tid ey nogen betydelig Misvert indfaldet, thi den ene undersælger den anden gemeenlig. Ja, jeg troer tværtimod, siger han, at de, som have laant og forrenter store Penge i sine Fordegodser,

”maae sælge for taalelige Priser, for at komme til
 ”Penge i rette Tid, naar de skal betale Afgifterne,
 ”Skatter og Renter, folgelig kan de ey gjøre store
 ”Oplage og tvinge Priserne til nogen umaadelig
 ”Højde, og de saa mægtige Jordegodsøvere ere alt
 ”for lidet et Antal til at tvinge Priserne til saadan
 ”Højde i et heelt Land”. Han dømmer rigtig
 S. 11, at dersom fremmed Korns frie Indførsel skulde
 tillades, ”vilde Agerdyrkingen først komme reent
 ”i Glemmebogen, og siden aldeles gaae under; thi
 ”om nogle Aars Forløb vilde Klagemaalene blive det
 ”samme, og alt hvad man vant herved, var allene
 ”dette: at man ikkun forandrede Kornpuger Kullen,
 ”og forflyttede den fra Ladehuse til Pakhuse, fra
 ”Jordegodsøvere til Riismænd, men dermed var det
 ”Almindelige ey tiend, og derved blev ey Bylden
 ”læget. — Men naar han S. 13. ikke kan troe,
 ”at Fiskevæbnerne stige i Prisen med andre Fødevarer,
 ”fordi der ingen Dvægsøge er iblandt Fiskene, saa
 kunde han vel behøve, at Philop. igien catechiserede
 for ham.

Philop. Forslag angaaende Procuratorers Af-
 skaffelse holder han med rette for chimærisk. ”Enten,
 ”siger han S. 19, maatte alle Mennesker lægge sig
 ”efter det Juridiske, eller og maae Procuratorer være.
 ”Men en Stat, fuld af lutter Jurister, vilde blive
 ”en pussig Republik. Naar en Skrædder og Skoer-
 ”mager stundum skulde sye, og stundum studere Jura,
 ”da vilde hans Arbejde blive ligesaa fuldt af Fejler,
 ”som hans Hoved af Formalia. —”

Men ingen Ting tager han sig heftigere af,
 end Geislighedens Indkomster; og ingensteds siger
 han dog mindre sundt, end her. ”O! I Himmels
 ”Sendebud, (begynder han) I Hellighedens Folke,
 ”I Vægtere paa Zions Muure, hvor er det utaal-
 ”ligt at see Eder angribes! Skal og Misundelses Pile
 ”trænge ind til Eder, og vil man berøve Eder den
 ”velfortiente Løn for Eders Arbejdes suure Sved.
 ”Bør ey den, som saaer, høste, og bør den, som
 ”arbejder i Wiingaarden, ikke have sin Løn? Jo
 ”Wiingårdsherren har selv tilkiendt dem den, og
 ”hele Belials Hær skal ey være mægtig til at betage
 ”den. Skulde man vel give Kornnormene deres Græs-
 ”de, og Græshoppen deres Arbejde, siger David i
 ”Psalmen den 78, 46 Vers. Begier ikke mange
 ”unytige Børn, og glæd dig ikke over de ugudelige
 ”Børn, siger Syrach i Wiisdommens 16 C. 1 Vers.
 ”Du skal endnu plante Wiingarde paa Samariae
 ”Bjerger, og jeg vil overflødigen vederbøve Præster-

”nes. Sielte med det Fede, heder det i Jeremiae Pro-
 ”phetiae Bogs 31 C. 5 og 14 Vers”. Det var just
 paa saadan en Maade Philop. skulde bestrides, naar
 man ikke vilde overbevise ham. Philop. trøer, at
 Præsternes Antal er for stort; men denne siger: ”Guds
 ”Ords Tienere kan aldrig være for mange; thi Dieves
 ”lens Rige udbredes af sig selv, og har mange Dra-
 ”bantere, men de som skal udbrede Guds Rige, ere
 ”for faa”. I hans Tanker burde vi da vel have
 ligesaa mange Præster, som der ere Dieve, at hver
 kunde tage sin. Men vi tænke, til at kuldkafe Die-
 velens Rige, naar man derved forstaaer Ugudelighed
 og Vantro, behøves meer duelige end mange Præ-
 ster. — Denne Mand trøer, at Himmelen vil gi-
 re Jertegn for at straffe dem, som forgribe sig paa de
 Geislige, og at det ikke vil gaae dem bedre, end Ussa,
 da han forgreb sig paa Herrens Ark. Men saa havde
 han jo ikke havt nødig at tage sig deres Sag saa heftig.

— Hans Tanker om Præsternes Dragt ere i sær op-
 byggelige. ”Gud lad os aldrig, siger han S. 25, op-
 leve den urimelige Tid, at vore Præster skulde miste
 sin nu brugelige Dragt, en Dragt, som har noget ma-
 jestætisk i sig, og opvækker en stor Veneration. Blev
 Dragten berøvet Præsterne, da vilde de vist miste
 største Anseelse iblandt den meenige Mand, ja de vore
 ey meere sikre for Pøbelens Overlast, end andre, hvis
 ey Ordensdragten var, som dog indprenter en stor Res-
 pectbødhed”. — I hans Tver for Standen gaar
 saavidt, at han holder for, at den Deel af Philop. Skrift
 som angaaer Geislighedens Indkomster, ”burde som
 et ugudeligt Skrift offentlig brændes og begraves i
 Glemsel; ja, ligesom Moses gav Israels Børn Asken
 af Guldkalven at drikke, saa burde Asken af dette Skrift
 gives dem at drikke, som ere ligesindede med Philopa-
 treias, i Henseende til den ærværdige, velsignede og umis-
 selige Præstestand”. Dersom denne Forfatters Hensigt
 ikke har været, meer at gjøre Standen latterlig ved en
 latterlig Apologie, end alvorlig at ivre for dens Beste, saa
 maa man sige, at de Geisliges Indkomster ligge ham
 ligesaa meget paa Hjertet, som deres Lære; thi hefti-
 gere kunde han ikke have declameret imod Philop. om
 han havde bestridt de væsentligste Artikler i Religionen.

For at maale Philop. Skieppen fuld, har Anti-
 philop. ogsaa forøget sin Besvarelse med et Tillæg,
 der baade i sig selv er ligesaa ubetydeligt, og staaer i
 ligesaa liden Forbindelse med de paa Titelbladet nævnte
 Afhandlinger, som hiins. Det bestaaer i to saa kald-
 te Moralske Afhandlinger, den ene om Folkemæng-
 den, den anden om Cometer. I den første vil Forf.
 bevise

bevise, at Folkemængden i Dannemark er snarere for stor end for liden, af det at Sollicitanternes Antal forholder sig imod de ledige Embeders, som 1000. i (et høyst overdrevet Forhold), og deraf, at der nylig vare 3 a 4 Sollicitanter om en Portnertieneste. "Folkemængden, siger han løverlig nok, maae useyrlig være for stor der, hvor en Portnertieneste er et Livs Stens Væble". — Den anden Afhandling er en Spøg liig Philop. om Europas Hierte. "Jeg har forleden Aar, siger han S. 38, mærket, at Astronomien var heele Hovedstadens Studium, den Videnskab udbredede sig ret over alle Mennesker, Sæderne vrinlede af Stiernefigere, og Astronomien besieledede alle, lige indtil Kiølderpiger. Kongens nye Torv var det almindelige Observatorium. Det var meget fornøveligt, at see Folk om Midnatstider staae op af sin Seng, i Underkjortlen og med blotte Been at løbe ud paa Gaden, for at udspejle Himmels Løb, da dog somme Folk ingenlunde overile sig, men i al Magelighed trekke Tøve og Støvler paa, naar de for at redde sin Næstes Gods af Jlden, eller afvende anden Ulykke, burde i en Hast være tilstede". Under denne Spøg siger han os sine Tanker om Cometer. "Jeg gjør mig et eget Begreb om Cometer, jeg holder for, naar Vætna, Vesuvius eller Hecla i Jisland brænder paa vor Klode, saa seer endeel af Indbyggerne i de næste Planeter ogsaa Cometer, og da Lissabon gik under ved Jordskælv, have Indbyggerne i Maanen vist seet et betydeligt Meteoron, Luftsyn, —" Dersom det er Forfatterens Alvor, saa har han vel ikke betænkt, at man udregner Cometerens Gang saa nøye, som andre himmelske Legemers; hvilket ikke var muligt, naar de havde den Oprindelse, som han tilskriver dem.

Om Philopatris trende Anmærkninger. I et Brev til en Høy Herre. Fra S*** g. Gud velsigne Kongen, at det maa gaae Landet vel. Kiøbenhavn 1770. Sælges for 8 Skilling, Adresse: Contorets Enge, og Spiisningskasse til Fordeel. Stor 36 S. 8.

Naar man faaer overvundet denne Forfatteres Complimenteren med sin Excellenz, læser man ham siden ikke uden Behag. — Rigtig og treffende skildrer han Philopatris Autorfortienester S. 7.

"Hans Skrift, siger han, indeholder nogle Sandheder, nogle gode Sandheder, som han har den Fortieneste, at han dristigen har sagt offentlig. Men skulde man ikke kunne forene samme Dristighed med Hiertets gode Egenskaber, med Sandhed og Redelighed, da gid ingen Dansk have saadan Dristighed. Han dadler vore Fejl, laster vore Urigtigheder, seer alt, tør alt, og Tak være vore mange Uordener, han har ofte Ret. Men nogle af hans Lægenidler ere forsærdelige, hans Tanker uvelegte, hvert Skridt ubefindigt, og hans Gang overalt tumlende". Han viser ham ogsaa hans Overilelser i nogle lyjende Exempler, endskjønt hans Brev ikke indeholder nogen udførlig Tjiendrivelse. Det Daarlige i hans Forslag angaaende Procuratorernes Afkæffelse er tydelig foreskillet S. 17. "Procuratorerne vil han først have afkæffede, som dem, der ere Marsag til Kæb og Udflugter, men Sagen vil han overlade til Dommeren. Det er at sige, en Ukyndig leverer sine Bevijser til en Mand, som er Dommer, og der er Sagføreren sikrere end hos den anden Mand, fordi han er Procurator. Denne Dommer skal kunne oplyse Sagen paa bedre Maader og meer oprigtig end 2 Procuratorer, hvoraf hver gjør sit Beste for sin Part. Dommeren skal blive mere redelig, mere paapassende, naar han har allene med de ukyndige og ofte vanfundige Parter at gjøre, end nu, da han oppasses af 2 drevne Lovkyndige. Lovkyndige, siger jeg; thi vel kiender jeg nogle flette Rabulister, men jeg kiender og duelige og redelige Underreis-Procuratorer, jeg kiender Glindt, Gram og flere."

Hefstigt er Forf. i at forsvare de Geistlige; og deri kunne vi ikke fortænke ham, da Philop. i Sagen Materie har givet sig blottere. Dog synes os hans Tver ikke at være saa vel anbragt i følgende Sted. Philop. havde sagt. Skulde alle de Jøder, som ere Kiøbstædpræsters Commissionairer, tale Sandhed, da lærte man at kiende mange indviede Mager-Karle. Dertil svarer Hr. S*** g. "Er det ikke soleklart, at han har sat sig for at sværte denne hele Stand for det ærværdige Publicum. Han nævne os da nogen offentlig, og bevijse sin Beskyldning, eller og passere for en nederdrægtig Løgner; og gid jeg skrev for det offentlige, (thi derfor skulde jeg allene ønske det) at jeg kunde eske ham dertil. Hvor meget vilde det ikke fornøye mig, at see enten disse indviede Mager-Karle, eller denne Uforskammede, straffede, thi Lov og Ret er endnu i Landet, endskjønt han skrev sit Ark om Rettørgang."

Vi see slet ikke, hvad denne ibrige Udfordring skal sige. Hvor er det mueligt, at der i en Stand, som bestaaer af saa mange hundrede Mennesker, som Præstestanden, ikke ligesaa vel skulde findes nogle slette og nederdrægtige Folk, som i andre Stænder; og hvor kan den heele Stand holde sig beskæmmet, naar man siger, ja naar man endog beviiser, at der findes nogle? Set, at man i den Commissiøns Protocoller, som holdtes for nogle Aar siden i Kiøbenhavn over Agerkarle, skulde finde nogle Geistlige antegnede, (Kongtet navngav i det mindste een) saa kunde man jo vel sige, at der gaves indviede Agerkarle, uden derfor at saae Proces med den hele Stand. Saaledes kan det jo vel være, at Philop. kiender Agerkarle iblandt Kiøbstædpræsterne; men hverken see vi, hvad denne Bestyldning rører de andre Præster, som ikke ere Agerkarle, heller ikke, med hvad Ret man kan udfordre Philop. til at nævne os dem offentlig, som ere det, og beviise sin Bestyldning, naar han ikke vil passere for en nederdrægtig Løgnere. Man kan kiende mange slette Folk, være overbeviist om, at de ere det, man holder dem for, og dog ikke være i Stand til at overbeviise dem offentlig, og for Retten derom. Hr. S*** g. har nylig sagt, at han kiender nogle slette Rabulister iblandt Procuratorerne, men vi tvivle paa, at han skulde have Lust til at nævne nogen offentlig, eller at beviise sin Bestyldning. Hvi vil han da fordre det paa saa haarde Vilkaar af andre? — Han siger videre i samme Anledning. "Den Kritiske Journals Forfatter har allerede engang havt Lejlighed til at erindre, at Trykfriheden ikke authoriserede Lovstridige Fornærmelser (*), og dette er saa rigtigt, at det ellers vil komme til at ses forskædeligt ud hos os. Enhver sort Siel vil betiene sig af denne Lejlighed, og hvert Flyveblad blive en Sabestof for gode og ærlige Folk; vi have her en ret smuk Begyndelse. Frie og skarpe Sandheder kan formedelt Trykfriheden komme frem. Men disse ere noget langt andet end fornærmende og ærerørende Bestyldninger, disse sidste kan vel ikke med større Ret udraabes for Publicum, end for enhver ærværdig Forsamling. Det er vist nok, at der kan være mange endog ædle Aarsager, hvorfor en Forfatter ikke vil sette sit Navn paa et Skrift;

(*) "I Anledning af Bagges Skrift om Brøggernes Fallissementer og Svaret derpaa."

men Stykket bør dog være saaledes beskaffet, at han kunde have skrevet sit Navn, uden at frygte for Straf paa Ære og Belsærdt, uden at tabe et got Navn og Rygte, uden at blive til Afstyk for rettskafne Folk." Hvad han hertil siger, samtykke vi aldeles; men nu lægger han til: "jeg længes efter at viide, om ikke dette (de indviede Agerkarle) og de nylig berørte skammelige Steder vil uøde dem iblandt os, som ere betroede Politie og god Orden, til at gjøre allerunderdanigst Forestilling, enten i en eller anden Henseende". Nej! det længes vi slet ikke efter at viide, og vi vilde undre os over, om nogen understod sig til at gjøre Forestillinger for at krænke den forundte Trykfrihed i Anledning af Philop. Lad ham have gjort den geistlige Stand nok saa fornærmende Bestyldninger, hvilket vi dog ikke indsee; thi at han paastaar at kiende Præster, som ikke kunde tale et sundt Ord i nogen Videnskabernes Deel, Præster, som ere uduelige, som ere Agerkarle — kan jo være sandt, og om det er sandt, rører ikke Standen. Men lad hans Bestyldninger være nok saa nærgaaende for Standen! den kan jo forsvare sig, uden at tage sin Tilflugt til dem, som bør haandhæve Politien. Vi have sagt paa det Sted i Journalen, som Hr. S*** g. behager at anføre, at ingen har Aarsag at klage over Fornærmelse, naar han har Frihed til at forsvare sig, og angribes paa en Raade, at han kan sette Publicum i Stand til at dømme om sin Ukyldighed. Mon ikke alle de Bestyldninger, som Philop. kan have gjort Standen, alle de Ting, han har sagt til dens Skade, og endnu værre, ere tusinde Gange gjorte og sagde i private Selskaber, hos mægtige Folk, hvor ingen har kunnet eller tordet tage sig Stændens Forsvar? og mon det da ikke er bedre, at de gjøres og siges offentlig, og paa saadan en Raade, at man kan fralægge sig dem? Jo, i Stedet for at anraabe Politieus Hie p imod Philop., troe vi, at de Geistlige bør takke ham til, at han har sat Materier i Bevægelse i Publicum, ved hvis Underøgelse de kunne faae Lejlighed til at udrydde mange vigtige Fordomme imod deres Stand, som ere dybt rodfæstede i manges, maaskee endog Mægtiges Siel. Lad de Geistlige, eller deres og Fædrelandets Venner, fralægge de fornærmende Bestyldninger, man har gjort dem, paa en overbeviisende Raade! al Stammen falder da tilbage paa Ophavsmanden af saa løse Bestyldninger.

Grundede Tanker over Philopatretas Anmær-
ninger, saa vidt Geistligheden i sær an-
gaaer, til højere Eftertanke og Engelfassens
Larb, om noget ved Afsetningen vindes, offent-
lig meddeelte. Kiøbenhavn, 1779, trykt hos
August Friderich Stein. Stor 40 S. 8.

Denne Besoarelse er skrevet ikke uden Heede, og ikke
i den beste Orden; imidlertid indeholder den
mange sande og grundede Tanker: I sær skatte vi den
Deel deraf høyt, hvor Forsfatteren undersøger: Om
det er Staten nyttigt, at Geistligheden faaer en vis
Løn? og fornemmelig: om en Forandring i den
nærværende Tiende Maade er den til nogen sand
Fordeel? Denne Undersøgning fortiente paa højere
Steder at tages til Eftertanke, og Forsf. indleder den
med disse eftertrykkelige Ord. "Kan noget tænkes
dristigere og mindre ærbødigt mod Landets Regiering,
end med saadan Frelshed (som Philop.) at affige Dom-
men i en Sag, hvorom Monarken selv tvivler, hvor-
om Landets omhyggelige, naadige og velmeenende
Herre indhenter Efterretning? Regentens Wiisdom
holder ham fra at gjøre et Skridt, som i fald det seylet,
engang i Tiden vil være den visse Undergang for Biden-
skaberne, og maaskee en allene for dem. Men en Un-
dersaats Dumdriftighed tør bestemme det. Mageløse
Frelshed! Sid jeg i mit Hierte kunde samle alle velmee-
nende Dancks Oprigtighed og Indsigter, for her at
fremsette Sandheden i sit fulde Lys. Sid mine Be-
tænkninger maatte værdiges et Dyekast af Den, der
med saa stor Omhyggelighed og Betænkksomhed under-
søger, inden han vil beslutte noget, som maaskee med
de allerædelste Hensigter kunde blive hans Folk skade-
ligt". — Han fastsætter tre Grunde, hvoraf al
Betalings Billighed bør bestemmes: 1) at Beta-
leren en giver a) meere end han skal, og det b) paa
den Tid, det er ham mindst besværligt. 2) at Mod-
tageren faaer sit tilrette Tid, uden unødvendig Møje
og Bekostninger. 3) at Staten derved har de største
Fordeele". Og efter disse Regler viser han da først,
hvad Skade og Uleyligheder der ere ved enhver anden
Maade at tiende paa, end den nærværende, og siden
vejer han Fordeele og Manglerne ved den nærværen-
de Tiendemaade imod hinanden, og viser, at Udslaget
bliver paa de første Side.

At tiende i Skieppen, som man kalder det, eller
af hver tønde Hartkorn at betale et vist Maal Korn

i Stedet for den tiende Deel af Afsæden, har disse
Uleyligheder. "Bonden skal i de usrugtbare Aar ikke
alle give ligesaa meget, men mere end i de frugt-
bare; thi da er baade det samme Quantum Korn i
langt højere Pris, og gjør et større Hul i Bondens
Beholdning. En Bønde kom da i flette Aaringer til
at erlægge langt over tiende Deelen af sin Indhøstning.
Og naar han havde solgt, eller til sin Husholdning
brugt formeget af sit Korn, hvor tungt faldt det ham
da en at betale. Bonden giver her mere end hart-
skal, paa en Tid, langt besværligere end den, hans
Neger endnu stod paa Marken. Og dette stred mod
den første Regel. Hvor skulde Tiendetageren nu faae
sit uden Tids og Penges Spilde? Der have vi den
anden Uleylighed. Tiendetageren, der har meest
Qvæg, fik intet Foer: han maatte mangle. Bonden,
der har mindst, fik tilovers. Han øder Halmen.
Og boer han en i Skovregnen, brænder han det. Der
bliver mindre Foer, mindre Qvæg fødes, og her svæk-
kes Staten. Om det end var mueligt, at Bonden
var Husholder med Foeret; hvad Uevnethed er det
en, hvad Tids-spilde, at flytte det fra et Sted til et
andet? Staten lider endda. Og dette er den tredje
Hovedsagl. At tiende i Skieppen er da skadeligt."

Fordeele og Manglerne ved den nærværende
Tiendemaade, forestiller Forsf. saaledes S. 31. "Gæ-
vernes Afgift laves efter deres Indtægt. De skatte
som de høste til: mindre i de usrugtbare, mere i de
frugtbare Aaringer: En Sag, som for Almuen, der
sielden oplægger fra et Aar til det andet, er meget
vigtig. De betale Tiende med mindre Misfornøelse,
end nogen anden Afgift. De ansee disse Afgiftsdage
som Blødsdags Dage, og ere desto bedre til Mode,
jo mere de kan erlægge. Det er en mueligt, at de
her kan fornørmes, eller give over det, de bør; men
vel at erlægge anseelig mindre."

"Af 100 Bønder er der ikke een, som i Tiende-
erlægger den tiende Deel af sin Indhøstning: En
Sag, som hver Bønde maac tilstaae. Uskieligt var
det, om Bonden i alt andet saavel var haandhævet
fra Uret og Fornørmelse. Betalerne lide her ingen
væsentlig Uret. Tiendetagerne kan gjøre en vis og
useyrlig Regning paa denne Afgift i flette, som i gode,
i Krige, som i Freds Tider. Den er ham uden
Ophold, Tab og Søgmaal vis. Det var den anden
Hovedregel."

"Wiisdom og Retfærdighed er her saa betydelig, at
Præstestanden maa foredrage denne Lønnemaade alle
muelige, om de endog bleve anseelig høyt. Man
advende

indvende ikke her, at Præsten overlader ofte Bonden sin Tiende for Penge. Thi flige Accorder ere frivillige. Ingen behøver at indgaae, hvad han agter sig foruærmeligt. Tiendetagerne kan fordre Sikkerhed, at Sognemændene, som næsten altid skeer, skal indstaae til bestemte Tid, een for alle, og alle for een. Disse Accorder gielde kun for en kort Tid. Den, som lider Tab, kan ophæve dem. Det er ey et eller to Aar, men Tidens Længde, der gjør store Forandringer i Korapriiserne. Der er derfor ingen Ligning imellem det Tab, een af Parterne ved en kort Contract kunne lide, og det som vilde flyde af en Anordning, der i alle Tider og Omstændigheder skulde vare."

"Vi maae og kiende denne Tiendemaades Forhold til Staten. Nyttens er klar af det ovenanførte. Man betænke, denne er den billigste og letteste for Giverne og Tagerne. Staten er jo intet uden en Samling af Enkelte: Og blandt dem udgjør disse to Slags den store Hob. Vi har tilforn viist, hvor nyttig denne Maade, skiondt tilfældigviis, er for Dvægningen: Et vigtigt Stykke af vores Stats Styrke. Vi have seet, at denne Maade har alle de væsentlige Fordeele, Betalinger kan have. Billighed og Skionsomhed maae nu dømmes."

"Men den har og, som alle Indretninger, Mangler. Spørsmålet bliver, om de ere saa store, som de andres. Og ere de ikke, da er det jo mod al sundt Overlæg, for at undgaae mindre og tilfældige Ulejligheder, at indføre større og væsentlige."

"Ulejligheden er det Ophold, Tiendegiveren maae lide i sin travleste Tid. Thi at Bonden afgiver tiende Deelen af sin Halmføring, er, som jeg har viist, ey noget Onde. Vores viise Lovgivere have indskrænket den ved saa nøyagtige Forbud, at Sinkelsen umuelig kan blive saa stor, at den skulde tilbringe Giveren nogen betydelig Skade. Man læse Forordningen af 9de August 1708. Men endnu mere. Ved den Præsterne tillagde Tiende er denne Ulejlighed viist nok mindst; da Præsterne og hans Decimanter ere hinan-

den ikke ret langt fraliggende, og Misbrug af Sinkelse, ingenlunde kan befrygtes af dem, som i mange Henseender baade maae og bør leve i god Forstaaelse med deres Sognesfolk. Hvorover og Præsterne, skiondt ikke uden Tab, meest almindelig tillade Sognemændene, at tilkiøre dem deres Tiende, naar og som de vil. Ja vare Ulejlighederne store, vi vilde nok høre Klagemaal og Processer. Her have vi nu Manglerne. Kan nogen Fornuftig sette dem i Ligning med de andre Afgivtsmaaders."

Efter saa grundig en Forestilling har Fors. Ret at sige: "at det er et af de farligste Trin for Geistligheden og Staten, om Præsterne i Almindelighed bleve satte paa en vis Løn. — Jeg vil tie, siger han, med ubeskrivelige Vanskeligheder, som i Lønnen's Proportion med Arbejdet, Levestederne o. s. v. ville møde, eller med Forandring i Arbejdets Inddeeling, om alle skulde settes paa een Fod. Med Riidskæde Præsterne var denne Indretning mindre farlig; men ikke mindre vanskelig. Nu ofrer maaskee een Familie, af 12 eller 15. Og da deres Raad ikke er dertil vilde det være dem tungt, om Regieringen, for at indbringe Præsterne faste Løn, vilde paalægge dem Enstatning for det Offer, de ikke give. I en stor Mængde nighed skeer idelige Forandringer. Familier forlade den. Nye komme. Andre forarmes. Indkomsterne stige derved og falde. Hvilket Arbejde at holde Regnskabet over alt dette: over hvert Barn, som døbes, hvert Liig, som begravnes? Jeg troer at de, som Regieringen maatte lønne for at iagttage dette, vilde koste ligesaa meget, som der kunde indbringes. Er end Geistligheden en Stand, der maae intet have tilovers? maae ingen Gammel eller Værdig, saavel som i andre Stænder, have noget af Jordens Magelighed? Vel. Det er jo da lettere at undersøge hvilke paa Landet og i Staden, der have mere end til Rødtørst, rimelig at paalægge saadanne Afgivter, end for disse Enkeltes Skuld, med en heel Stand at gjøre saa farlig en Forandring."

Uargangen af disse Blade Koster:

3 København, Sjælland og Lolland. Sydn. Jylland og Holsteen.
8 Mark. 9 Mark. 9½ Mark. 10 Mark.

Kjøbenhavnste Kongl. privil. Adressecontoirs
Kritiske Journal.

No. 5. ————— 1771.

Philodani Undersøgelse af Philopatrias Anmærkninger. 1ste Hæfte. Kjøbenhavn, 1770, Trykt hos August Friderich Stein, boende i Skidensstrædet, og findes sammesteds tilkiøbs. Stor 60 S. 8.

Philopatria kommer her i en Skole, som er bedre end han synes at fortiene den. Men Lad være hans Uforstand og Overielse, at han gav Anledning til, at saa værdigen Mand som Philodanus, greb Pennen. Vi ville for saadan een Undersøgelse af Philodanus, som denne, gjerne tillade ham at optaage sine raa Anmærkninger til tusinde Tal i Bogtrykker-Sværte, og uden skiele Dyrke see paa, at Pøbelen oprejsler ham Crestøtter i alle vore Ølhuuse.

Den polemiske Deel af denne Undersøgelse, som blot angaaer Philopatrias første Anmærkning, er den korteste, og burde være det, naar Folk af saa ulige Kræfter kom i Strid sammen. Men Philodanus prøver ikke allene og bekræfter de Marsager, som Philop. har anført for de dyre Tider, tilligemed de Midler, han har foreslaget til at lette dem; men han meddeeler os tillige de Marsager og Midler, som han selv anseer for de rette; og herved ville vi meest opholde os.

Philodanus angiver 3 Marsager til de dyre Tider i Dannemark. Den første er: Bancosedlernes Tiltagelse over det Forhold, hvori de bør staae, naar de ikke skulde være skadelige, med Statens virkelige Credit og klingende Mynt. "Lad os sette, siger han, at et Land, som havde i sin røulerende Capital 4 Millioner, forsøger denne med 2 Millioner Bancosedler, maae ikke alle Væbnerne strax stige til en dertil svarende Pris? Denne bliver unaturlig, men det er jo og en unaturlig Tilværelse, som Staten har givet

sig. Nu vore Priserne paa Jordegodserne, Føde-væbner, Kramvæbner og alle Ting: man forundrer sig, spørger om Marsager, og giver saadanne, som aldrig før have haft de Virkninger. Og man seer ikke den sande og rette Hovedgrund til saa betydelig en Forandring." Til at hæve dette Onde, ved Fors. intet bedre Raad, end det, som den store Kong Friderik IV betiente sig af strax efter Krigen, da han paa een Formiddag selv for sin Kamin opbrændte 70000 Rigsdaler Papiirpenge, og lod høre disse "ævide Ord": "Nu er mit Folk skilt ved saa megen Plage. — (det havde været at ønske, at Fors. for at viise, at den anførte Marsag til de dyre Tider var den sande i Dannemark, havde gaaet noget ind i den Kjøbenhavnste Bankes Historie, og deraf, saa vel som af de dyre Tiders Historie viist, fra hvor lang Tid af man kan give Banken Skyld for de dyre Tider; thi saa længe man holdt sig dens Dectroy efterrettelig, kunde den vel neppe have saa skadelige Virkninger).

Den anden Marsag tilskriver han den overhaandtagne Dvægsyge, til hvis Standsning han ønsker, at man vilde bruge de samme Midler, som man bruger imod Pesten, i sær, "at en Gordon blev trækket af vore i Fredstider for Riget tærende Soldater: at samme Anordninger tildeels bleve fulgte, som følges ved de mod Pesten posteerte Gordons: "At ingen Raade blev brugt mod dem, som, Forbud nagted, søgte paa underfundige Maader at snige sig igennem: At i det øvrige de kongelige Betientere bleve nødtvungne til at følge og vaage over Monarkens Forskrifter, at Angivere fik en anseelig Belønning, som Overtræderne og de virkelige forsømmelige Embedsmænd skulde udrede, Naar dette skeede, haaber han, Dvægsygen skulde forebygges, standses, settes Grendser; og min Mening, "siger

"siger han, er sand; thi kan Pesten paa den Maade
"tvinges, saa maae jo og den anden, og saa meget
"vissere, som man her uden Skaandsel kan slaae,
"brænde og ødlegge det befængte Dvæg". Der er
ingen Tvivl paa, at jo dette Middel skulde blive det
virkosmste af alle, naar det allene med den fornødne
Nødvagthed kunde settes i Verk. Men maastee
Inoculationen, i sær paa det unge Dvæg, som nu
paa mange Steder forsøges med megen Lykke, skulde
gøre al anden Forsigtighed overflødig. — Hvad
Billighed, der er i følgende Uttring S. 24. "Saf
"være vor allernaadigste Konge, som har ophævet
"det til Skovenes fulde Undergang bestemte
"Forstrøesen", overlade vi andre at dømmе.

Den tredie Marsag er den tiltagende Pypighed
og Luxus, som forvolder, at vi nu forbringe flere
Næringsmidler end tilforu. "Jeg har nu, siger
Fors., kiendt Landet fra min skionsomme Alder at
reane i 42 Aar, og Kiøbenhavn i 35 Aar, men jeg
forsikter som en ærlig Mand, at jeg synes mig hartad
drømmende, naar jeg sammenligner de første Tider
med disse. Regner efter, gamle Medborgere, hvad
Kjød, Smør o. s. v. der da forbrugtes i eders Huuse,
og hvad nu. Vi spiste da to Ketter om Middagen,
og Brød eller et Smørrebrød om Aftenen. Vi
havde og, som man kalder det fremmede; men 4re
Ketter vare høieste Nummer i min fornemme Pria-
cipals Huus. Vi havde fielden uden vore Slegt-
ninge. Endog de kom kun sammen visse Tider om
Aaret. Fruentimmerne slæbde vi da ey i Triumph
med os, og at de kun fielden kom i Selskaber, for-
hindrede deres ulykkelige Emulation: da vare de
huslige, stille, arbejdsomme, dydige."

Al denne ulykkelige Forandring strækker sig fra
den blaa Ridder indtil Haandværksmanden: det
forstaaer sig, at her er megen Forskiel; men det er
vist, at der i de fleste Huuse consumeres meer end
tilforu. Dette gielder egentlig om Kiøbenhavn;
men ogsaa, dog med megen Indskrænkning, om det
heele Rige, i sær om de Kiøbstæder, der ligge ved
Søen, og som ere meer og mindre, dog alle noget
befængte af den Kiøbenhavnske Luft."

For at høre dette Dade, ønsker Fors., at
Monark:en vilde forbyde alle Aftensmause, "thi de
"hindre dog fra at arbejnde om Aftenen, og være
"muntre om Morgenen", bestemme Ketternes Antal
ved Giestebudde, standse Karactersyge, lægge Skat
paa alle Lust og Stads-Hesse, ikke i Kiøbenhavn
allene, som er skeet, men i alle Kiøbstæder, og endelig

opmuntre Landmanden, til at legge Vind paa flere
Levnetmidlers Avling.

Fors. følger sin Bederspart til hans Tanker om
Handelen, og prøver hans Forslag til dens Op-
komst, som bestaae i at høre alle Octrojer, forringe
Tolden paa det Nødvendige, og give en frie Handel.
Philodanus erindrer, at det Ostindiske Compagnies
Handel er af den Bestaaffenhed, at den overgaaer en
eller to Particuliers Kræfter; men, siger han, "dette
"Compagnie har ved et besynderligt og mod al
"Kisbmands Brug stridigt Foretagende: Det har
"ved Underfløb og før at forsone visse Folks urime-
"lige Overdaadighed: Det har ved en egenmyndig
"og med Interessentskab aldrig overeensstemmende
"Bestyrelse lidet saadant et Stød, at hver ærlig
"Patriot maatte ønske det igien under vor store Kon-
"ge lykkelige Tider; det er først og før alle Ting
"det, som beroer paa Mennesker, en frie Bestyrelse
"og et skarpt Tilsyn". I sær ønsker han, at Kon-
gen jo før jo heller vilde ophæve "den for Staten
"saa skadelige Theetold, at man kunde tænke, Got-
"tenborg havde fundet Middel til at paalægge den.
"Thi derved har denne Svenske Stad aabnet for sit
"Thee en rigelig Afsetning i Norge, som aldrig kan
"forebygges: og den Smuhandel, som Norge dreev
"med vor Thee i Engeland, er nu gandske tilstoppet:
"allehaande Skielmslykker, der ere spilte og spilles
"med vor Thees Udførsel til fremmede Steder, kan
"aldrig fuldkommen hindres. Følgelig synes al
"sund Politik at befale, at denne skadelige Told skulde
"med eet ophæves".

Om det almindelige Handels Compagnie udtryk-
ker han sig saaledes. "Det almindelige Handels Com-
pagnie er et saa besynderligt Selskab, at dets Lige ikke
saa let skal findes. Tilskud og intet Udbytte, og det i
mange Aar, efterat endog Island og Fjindmarken ere
giorte til dets Trældomssteder, ere mørke Taler, som
vist nok kan oplyses og det klarligen af dem, der vinde
derved, men, som bliver for alle upartiske og kloge en
ulodelig Afgrund". Dette Compagnie bør altsaa
ophæves, og for al Ting Handelen paa Island og Fin-
marken gives frie. Dog vilde Forfatteren ikke, at den
med eet blev fri; men at det maatte bekiendtgøres 4
til 8 Aar i Forvejen, paa det vore Handlende kunde
faae Tid til at smage derpaa og berede sig dertil. "O
udødelige og eyegode Friderik" (raaber han med en
varm Patriotisme) "som brækkede hiint ulykkelige
Compagnie (det Vestindiske), gid din Store Søen
maatte finde det rette, visse og bestandige Middel at
oppvække

opvække Jisland af døde, og give det saadant Liv, som det burde og kunde have!"

Hvad Soldens Formindskelse angaaer, saa viser han, paa hvilke Ting det er nyttigt, at Solden formindskes, eller gandske ophæves: 1. paa udgaaende Vahrer; allerhelst naar de udføres med egne Skibe. 2. paa alle raa Materier, som hos os skulde forarbejdes; allerhelst naar de forarbejdede igien bør udføres. 3. paa alle Vahrer, som føres fra Provinz til Provinz i samme Konges Stater.

— De fra fremmede Steder indførte Vahrer bør bedømmes efter som de ere af forskjellig Natur til. Nogle, som Salt, ere uundværlige for hele Landhuusholdningen, og Solden paa disse bør være maaelig: andre ere fra Nationer, som vi vinde meer ved, end de ved os, Solden paa saadanne bør læmpelig ansættes, at vi ikke skulde ophidsje dem til Siengield. "Vilse Ting hører til Overdaadigheden, og der maae Solden hjælpe til at standse denne Staternes Fiende: dog saaledes, at Contrebandiers ikke ved at indsnige det vinde meer, end den Fare er, de staaer i, om de gribes. Hvad der i et Land consumeres eller bruges i Overflødighed, bør Staten aldrig sette for stor Sold paa; thi det indsaiges da, og Staten bedrages. Lad os nu tænke paa Caffebønner og Viine. Vil man hindre saadanne Tings Misbrug, maae man ved Exempler, ved Læger, ved levede og accrediterte Skribentere o. s. v. hellere standse det, end ved høy Sold eller Forbudde". — Overalt holder Forf. en viis Soldrulle for et stort Necessitet. "En Soldrulle, siger han, er et rædsomt Arbejde, som forudsætter dybe og vidtløftige Indsigter i hele Statens Sammenhæng, samt i Nationens og de fremmede Staters hele Handel. Den Mand, som ene skulde gjøre den, maae være et universelt Genie, og med den beste Videnskab foreene en oplyst og vidt udbredt Erfaring, være frie fra Fordomme, og for alle Ting troe, at Kongen og Staten (den heele Stat mener jeg) udgiøre det nøyeste Set."

Endelig viser Forf., hvilken Ulykke en almindelig frie Handel efter Philopatreas Plan vilde være for Landet. "Vi har Fabriker (siger han iblandt andet) og Manufacturer; vist nok for saa, men de vi have, har kostet os eller vore ypperlige Konger store Summer: de forarbejde en betydelig Mængde Vahrer, have naaet til en vis Grad af Godhed, forsørge et temmeligt Tal af vore Medborgere, stoppe for et stort Udlob af Statens Penge, og saaledes

fortiene en saa om Omhu af Regieringen, at jeg er vis paa vor patriotiske Konge vil vaage over disse sin Faders og Farfaders Planter, og foragte efter sin ophøvede Wiisdom, de Bankundiges Snak, egenlystige Rishmænds Skrig og Ildesindedes Raad o. s. v."

— En Folge af Forbuddet om fremmede Klædevahrer's Indførsel, som enhver ikke saa lige kiender, eller har lagt Mærke til, fortienes at anføres. "For end vore Allernaadigste Konges Forordninger kom ud imod de fremmede Klædevahrer's Indførsel, har Bønderne i de Provinzer, hvor de ere noget formuende, Klædeskoler, Kalemankes Trøier, og deres Koner og Piger Kalemanker, Sirser o. s. v. Disse Vahrer deels forbydes, deels stige i Priis, og hvad skeede nu? Man forbedrede Badmelet, man fik det overfkaaret ved de hist og her indrettede Værker, man gjorde det saa kaldet sribet Løn, og har bragt det hist og her ved Hielp af de forbedrede Garverier til nogen Smukhed. Ikke Bønder, men og Borgere i vore smaa Rishsteder, Præste, Forpagter, Fogeder, og andre saadanne Familier paa Landet, bare det og. Disse Fabriker egentligen i Tysen og Jylland ere de rette store Fabriker, fordi de levere til saa almindelig en Brug. Naar vi nu spørge disse gode Folk hvad dette Løn koster dem, saa svarer de, at de kunde have det udenlandske langt lettere: de ønske ogsaa, og vilde gribe efter den frie Handel. Men set nu, at de fik den, saa vilde jo alle disse Fabriker gaae over Styre, og saa mange Penge strømme ud af Landet. Ak! (lægger han til) hvad er det dog beklageligt, at saadanne som Philopatreas vover sig til at ønske, hvad de burde, naar de vare Patrioter, frabede Landet. Læser dog I kiære Folk et Skrift, ikke saa gammelt, at I jo burde kiende det, Deconomiske Tanker til høyere Estertanke. Troer mig, at hvad der var sand Wiisdom under den patriotiske Frederik V, er det endnu."

Forf. viser derpaa, hvorledes en frie Handel burde være, naar den skulde være ønskelig. Den maae være ubetyngt; Solden nemlig indrettet efter sande Principier — ubindret, alle Monopolier nemlig, hvor Onemeedet ogsaa uden Monopolier kunde opnaaes, ophævede; og her rinder Jisland Forf. igien i Tanker. — Alle Danske Vahrer maae udbringes uden mindste Undtagelse, til hvad fremmede Stæder de Handlende best vidste og kunde. — Al Ophold ved Soldstederne ansees som strafværdig. — Den Rorske Handel i sær vaages over — Ingen Stabelstad være i Landet — Kiøbenhavn intet Handels- eller Fabriks-Privi-

Privilegium have frem for de andre Stæder — De Handlendes Antal i vore smaa Kjøbstæder indskrænkes — Ingen Kjøbmand have Rang — Alle omlobende Tøder og andre Snighandlere paa det skarpeste eftersees — Alle Oplagssteder paa Landet, alle Udskibninger uden fra Kjøbstæderne, alle Proprietairer, som tvinge deres Bønder til at sælge Kornet til dem, og igien holde Kramboe for dem: alt dette Utøy burde forjages som den største Pest og Ulykke. Endelig maatte vor Handel være fornuftig og vel indrettet. Dertil regner Forf., at vor ypperlige Landhuusholdnings Selskab opmuntres og som Statens Dne understøttes; at vi søge at bringe vor Kornavling og Færdigt til mueligste Fuldkommenhed; at vi med Fær tage os af vore Fiskerier ved Island, Norge og Jylland o. a. m.

Vi have holdet det for vor Pligt at opholde os noget længer ved denne liden Afhandling, end ved mange andre imod Philop. udfomne Skrifter, efterdi vi nødigt vilde, at den som et Stridskrift skulde blive mindre bemærket, eller den Værdie misliendes, den har som et oplyst og patriotisk Skrift, der fortæner at læses, naar Philop. længst er gaaet derhen, unde negant redire chartas.

Versuche und Erfahrungen, über die Empfindlichkeit der Sehnen, durch Ferdinand Martini, Regimentsfeldtscherer des Schleswigschen Infanterie-Regiments, unter dem Befehle des Herrn Obersten von Lehman. Kopenhagen. Bey Rothens Erben und Profft. 1770. 40 Octav. sider stor.

Forfatteren modsiger aldeles ikke, Herr von Hallers Meening om Seenernes Svølsomhed, han anfører tværtimod selv adskillige Exempler, som baade bevise dens Rigtighed og tillige lægge for Dagen de Aarsager og Tilfælde, som ofte have forført adskillige

Lærde paa aldeles falske Grunde at modstride Herr von Haller. Hr. M. vil allene, at Sandheden bør liden indskrænkes. Han viser, saavidt vi indse, ved uimodstaelig Erfarenhed, at Seenerne kan sættes i saadan Tilstand, at deres Svølsomhed, som i naturlig Tilstand ikke er at spore, eller mærke, kan ved Tilfælde opvækkes og bringes til Virksomhed. Det første Beviis, han anfører herpaa, er det betydeligste: Hr. M. aabnede en Abscess paa Beenet af en Soldat, der havde haft en Forraadnelsesfeber, hvorved Achilles Seenen, som Materien havde befriet fra al Omvæv, blev gandske blottet. Hr. M. forsøgte paa adskillige Maader at irritere den, men den Sogefornam allene, at han rørte den, uden at føle ringeste Smerte. Hr. M., som vilde ved samme Lejlighed forvise sig om den Sandhed, at Salver ere skadelige for blottede Seener, lagde Digestivsalve paa en liden Deel af Seenen; Stedet blev snart sort, Seenens Trævler adskildtes der, og laae løse tet ved hinanden, ligesom fine sorte Streng, og disse vare meget svølsomme og ved mindste Berørelse smertede særdeles den Sog. Fordervelsen havde allene beskadiget Overfladen af disse parallelle Trævler; thi de vare meget stærke, og det var vanskeligt at sønderrive endog en enkelt af dem, hvilket ogsaa overmaade smertede den Sog. Salven blev da aftaget, og der blev brugt saadanne Ting, som Seenerne kan taale, hvor efter det fordærvede snart fraskilte sig og efterlod i Seenen en stor Dnhed, som var bedækket med et rødt, grynigt og svølsomt Kjød, der omsider opfyldte Huiheden. Hr. M. har og erfaret, at Seenerne hos Gigttyge smerte, naar de ere blottede og berøres; han raader derfor, at vogte sig for at beskadige Seenerne hos saadanne Personer. Den veneriske Gigt derimod, har han erfaret, ikke at give Seenerne nogen Svølsomhed.

Et Tilfælde, han anfører iblandt andet, hvor Kalkvand strax standsede de heftige Smertes i en dyb brændt Skade paa Armen, og som alle andre lindrende Salver gjorde utaaleligere, fortæner og at erindres.

Uargangen af disse Blade Koster:

3 Kjøbenhavn, Sicelland og Lolland. Syhn. Jylland og Holsteen.
8 Mark. 9 Mark. 9½ Mark. 10 Mark.

Kjøbenhavnske Kongl. privil. Adressecontoirs Kritiske Journal.

No. 6. ————— 1771.

Svar til Philopatrea angaaende de Geistliges
Indkomster, af Philalethes.

Qvo causa melior, forsque deterior trahit,
Inclinat animus, semper infirmo favens. Stat.

Kjøbenhavn. 1771, trykt hos August Friede-
rich Stein. Stor 39. S. 8.

Orden, koldt Blod, og Fuldstændighed forbun-
det med Korthed udmærke denne Besvarelse.
Forsf. forsikrer, at han hverken er Præst eller
Præsters Tilhænger, og det paa Titelbladet valgte
Motto. synes at bestyrke samme Forsikring. —
Philop. havde givet at forstaae, at han holdt Præ-
sternes Løn i almindelighed for stor imod deres Ar-
beyde. Denne Forsf. søger derfor at bestemme Præ-
sternes Arbejde, for siden derefter at kunne proportio-
nere Lønnen. "En Præst, siger han S. 7, vil De
maa skee sige, præker engang om Ugen, sidder engang
Skrifte, døber et Barn, vier et Par Folk, kaster
Jord paa en Død! Der har vi hans store Arbejde!
Læg det tilsammen, det gjør neppe to Dage om Ugen,
al den øvrige Tid er han ledig. — Men, Min
Herre, til at bedømme et Arbejdes Starhed, maae
man ikke allene tage Tiden i Betragtning, som ud-
fordres til at forrette det; thi ellers vilde det blive
et større Arbejde at sye en Klædning, end at udkafe
en vigtig Operations-Plan i Feldten, efterdi den
sidste har kostet mangen stor og erfaren General min-
dre Tid, end Skræderen hans Klædning. De maae
see paa den foregaaende Indsigt, som udfordres til
Arbejdet, de maae see paa de baade naturlige og er-
hvervede Dueligheder, som Arbejdet kræver, naar
det skal forrettes vel, De maae see paa Arbejdets
Følger. Og i denne Betragtning vil jeg skienke en

Præst alle hans Ministerial-Forretninger, og lade
ham allene gjøre een god Prædiken om Ugen: han
skal i mine Døne have gjort et større Arbejde i en
Uge, end en Soldbetient, eller Postbetient o. s. v. i et
heelt Aar. — De maae ikke sige mig, at mangen
en Prædiken rystes af Ermet, hvori der ikke er sund
Fornuft, end sige Spor paa overordentlig Duelighed;
mangens en Præken, som ingen andre følger har, end
de en blød Canopee vilde have. — Her spørges
ikke, hvor stort de Geistliges Arbejde i Almindelighed
er, men hvor stort det burde være, naar det skulde
forrettes tilgavn; og da vilde det i mine Tanker ud-
fordre al en Geistligs Tid, for ved Læsning, Ester-
tanke og Erfaring at danne sig til sin Post allene som
Prædikant." — Men den vigtigste Deel af en
Præstes Embede, Sielsesorgen, var endnu tilbage;
og denne beskriver Forsf. med et ypperligt Sted af
Aht vom Verdienste, som vi ikke nok kunne bede
dem at overveie, der, fordi de have Tvivl imod de
Geistliges Lære, ansee deres Stands Værdie fra en
falsk Synspunkt.

Philalethes forlanger ikke, at en Præst skal
kunne leve ligesaa anstændig som nogen anden Em-
bedsmand i Almindelighed: "Han skal kunne have
de samme Bequemmeligheder, gjøre sig de samme
Fornøyselser, anvende det samme paa sine Børns Op-
dragelse o. s. v., som nogen anden Embedsmand",
og troer, at de Geistlige ere i Almindelighed stæst
afslagne af alle kongelige Betiente, da de dog burde
have nogle Indkomster fleer, efterdi de for Widen-
skabernes Skyld, hvis Opelskning man snarest burde
vente af dem, have nogle Udgifter fleer, end andre
Betiente. — Philalethes troer med Philop., at
de adskillige og adspredte Sportlers Jaddrivelse,
hvoraf de Geistlige bør leve, forvolder en skadelig
Tids-spilde og Tankernes Adspredelse, og at de For-
nuftige

rustige blant de Geistlige skulde være eenige i at ønske sig en fast Løn. ” Men, spørger han, hvorledes gjør man det, Min Herre! at de Geistlige faaer en fast Løn, uden at trykke det Almindelige? Vil Kongen betale dem saa stor en fast Løn, at de kunne leve ligesaa anstændig, som andre Embedsmænd; thi det fordrer De jo? vil Kongen befrie Bonden og Borgeren fra at ofre og tiende til Præsten, og godtgjøre denne sit Offer og sin Tiende i Penge? Godt! Bonden og Borgeren seer det gjerne. Men kan Kongens Sasse taale disse de Geistliges Lønninger? det blev jo en nye og anseelig Udgift for den; hvormed skulde den igien stoppes? De vilde uden Tvivl dog, at Undersaatterne skulde betale til Kongen igien, hvad de sparde at betale til Geistligheden? — Men betænk hvad De ønske! Er det vanskeligt for Præsten, at inddrive hos sine egne Sognemænd, hvad ham tilkommer i Tiende og Accidencer; hvor tusind Gange vanskeligere vilde det blive for de kongelige Oppebørselsmænd at inddrive det som Skat; om ogsaa denne Skat blev sat ned til Halvdelen af det, som nu erlægges til Geistligheden. Kort, Min Herre! Deres Forslag er fuldt af Urimeligheder; og jeg troer, De vil finde, naar De overlægge Sagen ret, at der er ingen nemmere, og enten for Kongen eller Landet mindre bebyrdende Maade, hvorpaa de Geistlige kunde lønnes, end den, som er indført. — Var der nogen Post i de Geistliges Indkomster, som jeg kunde ønske forandret, saq skulde det være i Henseende til Accidencerne for Brudevielser og Børnedaab, efterdi disse Ting ikke bør besværes, men snarere opmuntres. Jeg siger forandret; thi at ophæve denne Indkomst for dem uden noget Wederlag, fandt jeg dog betænkeligt, allerhelst i Kjøbstæderne, hvor de aarlige Høytidsoffere aarlig tage af, og ere nu næsten bragte til frivillige Gaver. Jeg troer heller ikke, at det, som gives til Geistligheden ved disse Leyligheder, trykker saa meget, som hvad der gaaer, i sær paa Landet, til de Giestebudde og Smause, som saadanne Høytideligheder udkræve, hvilke paa mange Steder fortære Alterets Offer ti Gange.”

Vi slutte med Forfatterens Tanker om de Geistliges Dragt, hvilke vi aldeles give vore Biesald. ” Jeg holder det for nyttigt, siger han, at enhver Stand havde sin egen Dragt: det vilde blive et stort Middel til at befordre Earvelighed i alle Stænder, og Earvelighed anstaaer jo dog, efter Deres eget Sigende, den geistlige Stand i sær. Betag den Geistlige hans

Dragt, og tillad ham at klæde sig som andre! han vil snart gjøre alle Moder med; thi han vil blive anset for en Pedant, naar han ikke gjør det. Nu derimod veed man, at hans Dragt følger med hans Orden, og man har vant sine Øjne til at finde den anstændig og ærværdig. — Men Dragten er endnu nyttig til noget vigtigere. Den holder mangen, i sær ung Geistlig til Sædelighed, og Afholdenhed fra visse Fornøjsler, hvori det er godt, at hans Stand ikke tager al den Deel, som andre Stænder. Han kan ikke lade sig see i uanstændige og liderlige Selskaber, hans Dragt gjør ham sær kienkelig. Det seer ilde ud, siger Almuen, at see en Præst i sin Dragt paa Vinhuuse, paa Balle, paa Comoedier. Jeg forsvarer ikke denne Almuens Tænkemaade; men jeg troer dog ikke, at det er nogen Ulykke for en Præst, at han er nødt til at rette sig efter den. Lad ham klæde sig som andre Folk! han skal da kunne gjøre alting med, om han har Lust; hans forargelige Levnet skal langt fra ikke falde saa meget i Øjnene, allerhelst i en stor Stad, som nu. Jeg kunde beskrive dette med Exempler af en anden Kirke, hvor de Geistlige have en friere Dragt, og hvor jeg har seet dem under deres Dragtes Skiul ustraffet at begaae Lideligheder, som for længe siden skulde have skilt en Lutherisk Præst ved Kald og Kiortel. — Jeg er derfor saa langt fra at ønske med Dem de Geistliges Dragt forandret, at jeg snarere kunde ønske befalet, at ingen Geistlig maatte lade sig see, uden i sin fulde Ordens Dragt.”

Svaret er underskrevet den 22 Januarii 1771. Men da det længe for denne Tid har været bekiendtgjort i de offentlige Blade, og solgt, maae der være indløbet en Trykfejl i Datum.

Velmeente Erindringer i Anledning af Philopatrejas tredie Anmærkning om Geistlighedens Indkomster. Kiøbenhavn, 1771. Stor 23 S. 8.

Disse Erindringer ere baade grundige og foredragene i en moderat og kienkelig Tone. I sær reder der Forf. de Skriftens Sprog, som af Philop. ere misbrugte til at vise, at de Geistlige bør leve i Fatigdom.

tigdom. En meget rigtig Bemærkning forekommer i Henseende til den Maade, hvorpaa Landsbys-Præsterne hævde deres Indkomster S. 14. "Hvad Bonden angaaer, troer jeg, han heller leverer Ting i Natura, end betaler Penge derfor, og maalkke Landsbyspræstens Sind distraheres mindre ved at lade af sin Hustru eller Folk imodtage det første, end selv at tage imod det sidste, og siden at indvittles i Kiøbmandskab for at faae disse samme nødvendige Ting i sit Huus, hvilket visselig medfører (det man ueppelig skulde troe) flere Bøsseligheder paa Landet, end at kiøbe samme paa Kiøbstædernes Torv; thi hys, som kiøber Bonden i Almindelighed, ved, at han forkiøber til Torvet, end sælger hjemme, uagtet ofte samme Værdie bydes ham. — " S. 16 anfører Forf. disse tre Grunde, hvorfor en Præst ligesaa vel som en anden Mand tør besidde Evendomme og være formuende." Først: Geistligheden er jo ligesaa vel Landets Børn, som andre i de øvrige Stænder og i ordentlige saavel som overordentlige Tilfælde maae hjælpe at bære Statens Byrder, i det ringeste ligesom de øvrige. Er det da ikke vel, naar nogle i den Stand ere formuende? Andet: Kan ikke Geistlige, ligesaa vel, som andre, have Hustruer og Familier, for hvilke det bliver ikke en Præst mindre tilladt at sørge paa en fornuftig og christelig Maade, end andre; og monne ikke disse Familier skulde for en stor Deel, blive det Almindelige til Byrde siden, naar Fædrene, imedens de levede, ikke maatte have andre, end knappe Vilkaar; thi en Præsteente er jo oftest med Familie huusvild, naar Manden dør. Min tredje Grund i denne Sag er ikke mindre vigtig; thi, da de Geistliges Exempel opbygger ligesaa vel, som deres Ord og Taler; Hvor ønskeligt er det da ikke, naar en retsindig Lærer har Indkomster, der ey allene underholder ham, og hans anstændig, men og setter ham i Stand til at øve de Dyder, som han anpriser andre: Godgjørenhed imod Fattige, Hiølsomhed imod Nødlidende, hvis Elendighed ikke kan være nogen i en Menighed bedre bekiendt, end en aarvaagen Præst, hvis Pligt det bliver ey allene at være ustraffelig efter Ritualet og almindelig Dom, men især efter sin Samvittigheds Kiendelse; og da skal visselig, i mine Tanker, en retsindig Præst ikke have saa megen Tid tilovers, som M. H. mener, (at jeg ey skal tale om de allernaadigst paabudne verdslige Forretninger, Mandtaller at skrive o. s. v. der dog vel ogsaa medtager Tid.) —"

Anmærkninger over Philopatreas Afhandling om Geistlighedens Indkomster, af Philopatreas Medlem i Patriot. Selskabet. Kiøbenhavn. 1770, trykt hos August Frederich Stein. Stor 31 S. 8.

Denne Forfatter behandler Philop., som en Klosterkarl sin Bartholin eller Brocman, og viser gaadiske alvorlig, at han ingen Logicus er. Men for at lade see, at han selv er det desto større, inddelel han sit Stridskrift i ligesaa mange § §, som Philop. har Afdelinger, giendriver enhver Afdeling i en egen §, henviiser smukt til de foregaaende § §, og demonstrerer saa methodisk tørt, som den bedste mathematisk Philosoph. Han glemmer heller ikke paa ret polemisk Viis at skielde, og duser sin Besværlighed nu og da, for at give sin Tale desto meer Tynd. — Naar Forf. S. 18 ønsker, at Præsterne paa Landet maatte miste deres Abling imod en Afgift i Penge, og troer, at der kunde høstes større Nytte for Staten af deres Jorder, naar duelige og egentlige Landmænd fik dem under Hænder; saa ere vi deri slet ikke eenige med ham. Vi troe ikke, at den Abling, som paa de fleste Steder er tillagt Præsterne, bør kunne afdrage dem fra deres vigtigere Forretninger, da den meget meer synes at kunne tiene dem til en behagelig Afvevling og Forandring. Vi see heller ikke, hvorledes Præsternes Jorder kunne falde i dueligere Landmænds Hænder, end Præsterne bør være. Er det ikke dem, man searest bør vente af, at de kunne rive sig løs fra skadelige Fordomme i Landvæsenet? At de have Indsigt og Kræfter til baade selv at gjøre nye og nyttige Forsøg, og at betiende sig af andres? at de have Indflydelse nok paa Bonden, til ved deres Tiltale og Exempel at udrydde Fordomme, at opmuntre til Binsfibelighed o. s. v.? Desuden, da en Landsbyspræst, saa lidet som nogen anden Landmand, der har en nogenledes stor Huusholdning, kan undvære Bøsser og Creature, saa er det bedre, at han kan avle noget selv til at føere disse med, end at han altid skal kiøbe for sin rede Skilling hos andre; allerhelst da han, ifald han ikke har Lust til Landvæsenet, eller ikke finder sin Regning ved at beholde sin Jord selv, let kan faae den bortlejet, og træffe langt billigere og fordeeltigere Accordder efter

efter Stedernes og Tidernes Bestaendighed, end om han efter denne Forfatteres Forslag skulde nødes til at stille sig ved sin Jord imod en vis bestandig Afgift af hver Tonde Hartkorn i Penge.

Til Besvarelsen er føjet en allegorisk Fortælling, Ravnens, hvis Hensigt er at gjøre en vis Person fiendelig, som det Kiøbenhavnske Publicum i nogen Tid har holdet for Forfatteren af Philopatreas Anmærkninger, men som tilforladelig ikke er det.

Philopatreas Anmærkninger over Philopatreas

Anmærkning om Geistlighedens Indkom-

ster. Kiøbenhavn, 1771. Sælges i Bog-

laden No. 8 paa Børsen. Stor 22 S. 8.

Denne Besvarelse betyder lidet, og kunde gierne blevet utrykt. — For dog at give en Prøve paa Forfatterens Tænkemaade og Stil, anføre vi følgende Sted S. 15. "Gud har forordnet, at Lærerne skal leve af Ordet, og, naar de saager den aandelige Sæd for Tilhørerne, da at høre deres legemlige Srugter, søgtelig har jo Gud (om jeg tør bruge denne Talemaade i samme Forstand som Forfatteren) lagt Told paa dette Saliheds Mid- del. Og den ryggesløseste og forvorneste selv skiel- ver vel ved at skamme Gud ud derfore. Dog ere vi ikke saa ubillige, at vi troer Forfatteren at have tænkt derpaa. Og har desuden en Kirkebetient gjort sig vel liidt af sin Menighed, meddeler den ham i allehaande gode Ting, om Børnedaab eller anden saadan Leylighed aldrig gives. Det er ogsaa formodentlig, at han allene har taget nogle af de Kiøbenhavnske Kirkebetientere under Betragtning, da han saae Geistlighedens Indkomster igiennem Forstørrelses Glas."

En almindelig Recept, som af Grunden helbre-
der Skrueløse Zierner, saa at Taaber, Daa-

rer og Narre af alle Sorter, besynderlig de, der ere befængte med Franske Moder, kan ved samme igien erlange den sunde Fornuft.

O cives, cives! quærenda insania primum

Hac ter felices Horat.

Kiøbenhavn 1770. Trykt hos Johan Rudolph Epiele, boende i Peder Hvitfeldts Stræ-
de. Stor 32 S. 8.

Dette er ikke andet end en jammerlig Oversættelse af det bekendte Franske Skrift: L'inoculation du bon Sens, som udkom i forrige Krig, og indeholder en bitter og vittig Satire over de Franske. Oversetteren, som ikke fandt sin Fordeel ved at læses af de Folk, der kiendte Originalen, har forandret Titelen saaledes, at den kunde lokke Pøbelen, og i samme Hensigt tilskrevet sin Oversættelse i fire ubetydelige Rim til Græven af St. Germain. Det er altsaa Titelen og Dedicationen, som skal gjøre den afstættelig; thi Oversættelsen selv fortjener ikke at læses. Vi behøve ifkun at anføre den allersørste Begyndelse, og sette Originalen ved Siden, for at vise, hvilken Stumper af Oversætter den er faldet i Hænder:

"Neppes er jeg fyrgetyve Aar, og kiender alle-
"rede ikke min egen Nation mere. Man taler ikke,
"uden ved Adspredelser; man skriver kun ved Ziernes
"Spind og handler blot af Ubefindighed. Det
"tørre Vid vinder Sejer over Fornuften. For-
"fængelighed paabyder Naturens Drift Taus-
"hed; Folk, liig en Adonis, ere Folk efter Moden;
"man lugter dem som Jasminen, man beundrer
"dem, som Rubinen; man seer dem oftest skumme,
"som Champagne-Viin."

"Je n'ai pas quarante ans, & je ne reconnois
"plus ma Nation. On ne parle que par équivo-
"ques, on ne pense que par distraction, on n'écrit
"que par épigramme, on n'agit que par étourde-
"rie: l'esprit bruf triomphe de la raison; la fati-
"lité fait taire le géme. Les ADONIS sont les
"hommes du jour: on les flaire comme le jasmin;
"on les admire comme le rubis; on se plaît à les
"voir pétilles comme le vin de Champagne."

Kjøbenhavnſke Kongl. privil. Adressecontoirs Kritiſke Journal.

No. 7. ————— 1771.

Beretning om Steenkul paa Bornholm, aflagt til det Kongelige Danske Land- Huusholdnings Selskab ved dets Commissarier, og nu til Fædrelandets Nytte, paa Selskabets Bekostning, ved Trykken bekendtgjort. Kjøbenhavn, trykt hos August Friderich Stein, 1770. Stor 35 S. 8.

Det Kongelige Danske Land- Huusholdnings Selskab, som med en Patriotisme, hvilken ingen Skisnsom kan miskiende, udstrækker sin Opmærksomhed til alle Fædrelandets Provincer, som til alle Land- Huusholdningens Dele, havde allerede iblandt sine første Priismaterier udsat en Belønning for den, som efter udbortes sikre Kiendtegn kunde angive noget Sted i Hans Majestæts Riger og Lande, hvor bygoerdige Steenkul maatte findes. Men, da Sagen var af den største Vigtighed for et Land, der, uden at tale om andet, formedelst Skovenes idelige Aftagelse, og Mangel paa anden tilstrækkelig Hielp, nødes til aarligen at udsende betydelige Summer til Fremmede for Brændsel; saa lod Selskabet det ikke beroe derved: men da to af dets egne Medlemmer, de Herrer Bergraad Blichfeldt og Cancellieraad Martfelt, gjorde det Forslag om selv at affende Commissarier til Bornholm, for der ved en ordentlig Bergbefaring at undersøge: om og hvor vidt den Formodning, man havde om gode Steenkulgeange der paa Landet, kunde være grundet; antog Selskabet med Fornøielse dette Forslag, og committerede bemældte Medlemmer selv til at paatage sig den foreslagne Rejse paa Selskabets Begne og Bekostning. Rejsen gik for sig den 22 Septem-ber forrige Aar, og med Flid over Skaane, efterdi det var bekendt, at den Bergart, som var blevet Maalet for Commissariernes Eftersøgelse paa Born-

holm, befandtes ogsaa i Skaane, og alle vidste at sige, at Søen imellem disse Lande indeholdt de største Skatte af de Steenkul, man søgte. De begave sig derfor strax efter Overkomsten til Helsingborg til Polschjot, en halv Miil i Nord Vest fra Helsingborg, for at see de der mødende Steenkulsanviisninger, hvor de fandt den samme Blanding af Bergarter, som siden mødte dem paa Bornholm, og iagttog, at fra denne Egn begynder en Landryg af smaa flade Fjeld, som strække sig overalt igiennem Skaane, næsten i ligeløbende, dog paa nogle Steder noget krumagtig gaaende Linie, alt i Forhold efter Fjeldsteenens Strygende, lige hen imod Landet Bornholm.

Resultatet af de paa Landet selv giorte Eftersøgninger, som er bygget ikke paa Gisninger, men paa Naturens eget Vidnesbyrd i dens sikre Spor, er dette: at Steenkulgeangene strække sig ind fra Søen Østen for Risegaarden paa den Søndre Side af Landet, og tværs over Landet til Norden for Hasle, hvor samme gaae ud i Søen: en Strækning omtrent 3 Miil i Længden, og imod een Miil i Bredden. Fra denne Strækning befindes mangfoldige Steenkul, Lag over Lag i Bredden, faldende mod Vest i Dybet, baade i Landet paa tværs imod Kønne omtrent een Miils Brede, som allerede sagt, og siden uden for Landet ind under Søen. Altsaa findes her paa dette endog i mange andre Henseender af Skiberen velsignede Land, med su'dkommen Visshed, et uudsømmeligt Skatkammer af Steenkul: hvilket, ved et ordentlig anlagt og vedvarende Arbejd, vil være at erholde og bestandig blive tilstrækkelig baade til at forsyne de Danske Riger og Lande med, saa vel som tiene til en betydelig fordeelagtig udenrigs Handel, saa vel i Henseende til Steenkullene selv, som i Henseende til de Kjøbmands

”mands Vahres Virkning, hvortil Bornholm haver
”de skønneste Materialier”.

”Disse ere, for at blive ved Mineral-Riget
”allene, fornemmelig Alluns, Skiferen, som Kan-
”det haver i den Mængde, at det synes dermed
”bestandig at kunne forsyne mange Riger i Verden.
”Sement-Steenen til Sement-Virkning, som
”ligeledes kan forsyne mange omliggende Stæder,
”mens Verden staar. Leerarter til Farvers Be-
”redning, til Porcelæn, Steentøj, Tag, og Muur-
”steens Brændinger. Møllesteenen, der i saa Nar
”vilde spare saa mange hundrede, om ikke tusende
”Daler, for Rigerne, som vi har Møller i Landet,
”en at tale om hvad der kunde vinde hos Fremmede.
”Alle vigtige Værker at anlægge, uden at tale om
”andre, men som alle vil blive muelige og umuelige
”at vente Fordeel af, efter den Skiebne, Steenkuls-
”Anlæggæt endnu vil have at prøve”.

”Af de paa Landet foresundne Steenful have
”Commissarierne forelagt Selskabet Prøver; men
”allene skurfede fra Jordskorpen, eller næsten som Mal-
”stangede i Strandbreddene ved Hielp af visse Instru-
”menter, hvorpaa her gives Afriidsning S. 25. Disse
”Prøver ere ligesaa gode, som de, der findes i andre
”Lande øverst i Steenkulgangens Udstigende mod Da-
”gen; men man maae ikke sette dem i Ligning med de
”Steenful, som tilføes os fra Engeland; thi disse
”udfordres bergverkmæssig heele hundrede Lagter dybt
”af Jorden; men Commissarierne forsikre, at man
”aldrig noget Sted paa Bornholm har arbejdet saa
”dybt, at gode og faste Steenful der kunde ventes, og
”at man aldrig har anlagt Arbejdet saaledes, at det
”burde eller kunde fortsættes til vedborlig Dybde.
”Ere da, sig de, vore medbragte Prøver af Steen-
”fullene ikke de fuldkomneste; saa haaber vi at have
”overbeviist Selskabet om, at de, vi haver at vente,
”engang kan blive det, og at de engang kan bringes
”saa gode som de beste, til Landet, og det i hele
”tusende Ladninger”. Imidlertid saa ufuldkomne
”de Bornholmske Steenful endnu ere, saa have dog
”de saa kaldte Søeful den Egenkab, at de ere tienlige
”at sammensveitse Jernet, hvormed er blevet gjort
”Prøve af Hr. Oberst og Commendant v. Bülow, i
”Hr. Oberste Schors Overværelse, som saaledes til-
”fod for Commissarierne at være blevet overbeviist om
”en Sandhed, hvilken han ikke tilforn troede.

”Beretningen sluttes med en Historie af Steen-
”fulsarbejdet paa Bornholm fra Kong Christian den
”IV Tid, som var den første, der lod gjøre Eftersøg-

”ringer om Steenful der paa Landet, indtil 1765,
”da Bryggerlauget i Kiøbenhavn opgav deres i Maret
”1762 begyndte Arbejde. Af denne Beretning sees,
”at Arbejdet aldrig har været anlagt enten paa det
”rette Sted, eller paa den rette Maade, og tillige,
”at ingen Ret eller Privilegium hindrer i nogen
”Maade vor allernaadigste Konge fra at benaade
”hvem han vil, med Friheder til nye Anlæg.
”— Hvad Sted man maatte begynde Arbejdet
”fra, naar man vilde gjøre nye Anlæg, og paa hvad
”Maade man maatte forfare dermed, give Commis-
”sarierne videre Oplysning om; og slutte med et Til-
”bud, som vi ere forsikrede, at Publicum vil imodtage
”med megen Glæde og Erkiendilighed, nemlig ”at
”forelægge Publicum en Plan, hvorefter det hele
”Bergværks Arbejd, under Drift og Bestyrelse
”af den Indsigt de dertil troer fornøden, vil
”blive saavel Rigerne til anseelig Fordeel, som Par-
”ticipanterne, der maatte tage Deel i Planen til den
”fornødne Sikkerhed mod mærkelig Tab, og til det
”viffeste Haab om en betydelig Gevinst, dog efter
”Tingens egen Natur”. — ”Imidlertid forstaaer
”det sig selv (lægge de til) at før en foregaaende
”Kongelig alternaadigst Tilladelse har givet os Ret
”til at handle, kan vi ingen Handling heri foretage.”
”Denne Kongelige Tilladelse er, saavidt vi vide, alle-
”rede gjort allerunderdanigst Ansøgning om, og da
”man bør have det bedste Haab om et lykkeligt Ud-
”fald, saa ere de Herrer Commissarier alt paa en
”god Vey til at see Frugterne af deres Rejse bragte
”til Modenhed for det Almindelige, ved at gaae et
”Interessentskab til Haande med den Iver og Indsigt,
”som de ved denne Rejse selv saa tydelig have lagt
”for Dagen.

”Foruden den allerede omtalte Afriidsning paa
”de Instrumenter, som Almuen bruger paa Bornholm
”for at optage Steenfullene i Strandbredden, er Be-
”retningen forsynet med et lidet Landkort over Om-
”kredsen af Bornholm, til Oplysning af Steenkul-
”gangens Strygende, og de øvrige af Commissarierne
”paa Landet gjorde Opdagelser.

”Efterretning om Steenkuls Nytte, Natur og
”Udvindings-Maade. Ved M. de TILLY, oversat
”af det Franske Sprog, efter Oplaget trykt
”til Paris 1758, og forsynet med Anmærk-
”ninger, for de Bornholmske Steenkuls
”Skuld,

Skyld, af Christian Martfelt, R. Rancellie- Raad, Secretair ved det kongelige Danske Landhuusholdnings-Selskab, og Medlem i samme, samt i det for Kunstier, Manufacturer og Handel oprettede Selskab i London. Kiøbenhavn, trykt hos N. Wøller, kongel. Hof-Bogtrykker. 1770. Stor 82 S. 8.

Hr. Cancellieraad Martfelt har efter sin Nidkierhed for at tiene det Almindelige, ikke ladet det være nok at have givet første Anledning til at opdage de Bornholmske Steenkuls Bøgværdighed, og selv at have været et Middel til denne vigtige Opdagelse; men han har tillige ved denne Overrettelse vildet skaffe dem af sine Landsmænd et nyttigt Skrift i Hænder, som, uden at være bergkyndige, kunde have Lyst at underrette sig om en for Landet saa nyttig Bergarts Beskaffenhed, som Steenkul er, og om Raaden at udvinde dem paa med største Fordeel. Intet staaer da nu tilbage, uden at lægge Haand paa Steenkulsarbejdet selv paa Bornholm: Mueligheden i at kunne gjøre det med Fordeel, er viist i den af os nys anmeldte Beretning; og hvorledes Arbejdet skal angribes, giver Tilly den tydeligste og fuldstændigste Underretning om.

Tilly har været Hr. Oversetterens Vejleder ved sine Besøg i de Bristolke Kulgruber, og andre Bergværker; den var det, som gav ham første Lys i Henseende til de Bornholmske Steenkul. Han kiender altsaa dette Skrifs Værdie af Erfarenhed, og af denne forsikker han, at "det Lys det antænder for dem, som ikke selv ere Bergmænd, men dog har Lyst med Nytte at see sig om i Steenkulsgruber, er ey allene af det Slags, som ey forleder, men, som baade lyser og fornøyer tillige".

Skriftet bestaaer i 2 Parter, hvis Indhold vi ville anføre. Første Part. Om det udvortes Bergarbejde. 1. Kap. Om Gangene og Raaden at søge og kiende dem paa. 2. Kap. Om Gangenes Angreb og Sænkingernes Fasthed. 3. Kap. Om Træet og de fornødne Materialier til Udvinding. Første Stykke. Om Træet. Andet Stykke. Om Jern og adskillige Redskaber, med deres Brug. Tredie Stykke. Om Søm, Lys, Høe, m. v. 4. Kap. om Haspler og Maskiner. Anden Part. Om det indvortes Arbejd. 1. Kap. Om Sænkingernes Anlæg og deres Stæmpling. 2. Cap. Om Strækorters Nabning; Udlæknings-Arbejds Begyndelse; Anlægget af det indere Arbejd og Materiens Udfør-

bring. 3 Kap. Om Lustens Medledning og dens Fordeling. 4 Kap. Om Hændelser, som møder ved Steenkuls-Vinding. Første Stykke. Om Baude. Andet Stykke Om Gangenes Standsning. Tredie Stykke. Om Grube-Jld, eller Bergværks Torden. — De forekommende Konst-Ord har deels Forfatteren i Nummerkainger forklaret, deels Oversetteren i Fortalen.

I Tilskriften til Kongen udbeder Hr. M. sig den Raade at maatte blive værdisæt til Hans Majestæts Tieneste. "Ved 7 Mars Kysfer, siger han, "iblandt Fremmede, har jeg søgt, at gjøre mig der til duelig. Hvorledes de ved, at lokke Sæden af Jorden uden Lvang; at fordoble Kreaturets Fordele; at vinde Bergskatter; at bruge Søer; at nytte Floder; at ophjælpe Armod; at oplive Konstier; at sirkle Næringer; at nære Borgere; at bygge Stæder; at formere Skibe; at udbrede Handel; at veje Handlende; at beregne Stats- og Riibmands Fordele; at sagte skadelige Vexelcurser; at indhente Handels-Balancer; at sikre Røings og Stats Crediter; at befolke Lande; at grundfæste Stater; at berige Regentere, uden at forarme Folket: Det har jeg lagt Mærke til, og seet nøye paa i Holland og Frankrig, i England og Irland; i Europæiske Stater og Amerikaniske Kolonier; og i Forhold til de Danske Staters physiske og politiske Natur". I saadan en Tone bør en Mand have Lov at tale til sin Konge, som er sig selv bevidst, at han har søgt at gjøre sig duelig til Kongens og Landets Tieneste, og som har forelagt Verden saa store Prøver paa sin Duelighed, som Hr. C. R. Martfelt.

En Kobberplade S. 43. forestiller Engælændernes berømte Jldmaskine, som af Belidor og efter ham af Hr. Justizråd Kraft er beskrevet i hans Hydrauliske Værk, trykt i Sorøe 1764.

Confirmations-Tale, da Hønbaarne Herr Adam Christophe Baron af Knuth fornyede sin Daabes Pagt for en offentlig Forsamling i Sandbye Kirke, holden af Mag. Johan Arnd Dyffel. Kiøbenhavn, 1771. Trykt i det kongel. Univ. Bogtrykkerie hos A. H. Godiches Efterleverste. Stor 39 S. 8.

Den Roes, vi have givet Hr. Mag. Dyffel ved
 Leplighed af en anden Confirmations Tale (*),
 finde vi her Marsag at fornø. Hans Text (Psalm.
 119. v. 9.) er vel valgt, og hans Betragtninger natur-
 lige og smukke. Følgende Sted S. 10. kan være nok
 som en Prøve. "Hvor er det snart mueligt, at et
 ungt Menneske, med et forræskeligt Hierte, i en
 forfærist Verden, iblandt farlige Mennesker, kan
 gaae sin Vey ustraffelig? Det, her spørges om,
 er just det, der ligger retelstende Forældre saa tungt
 paa Hiertet. Aldrig sølede en Moder den Art af
 Bekymring, da hun bragte sit Foster til Verden, som
 hun føler, naar hendes unge Søn skal træde ud paa
 Verdens Skueplads. Aldrig mærkede en Fader
 den Art af Bekymring, da hans Søn laae i
 Svøbet, som han mærker, naar Sønnen, løst fra
 alle Baaad, skal forlade hans Opsigt; thi nu er det
 Høstens Tid for deres Sæd; nu er det, at Glæde og
 Fornøelse af et ungt Barns dydige Vandel skulde
 erstatte noget af den langvarige Røye, Sorg, Be-
 kymring, Bekostning, ja ofte Graad og Taare, som
 som det har kostet fra Buggen. Nu er deres høieste
 Forventning og Ønske: Sid den Unge maae gaae
 sin Vey ustraffelig! Et ungt Menneske, som første
 Gang skal træde ud fra Forældrenes Huus, for at
 løbe paa Vrens, Dydens, ja Saliabeds Bane,
 kommer mig for som en ung Søemand, der første
 Gang selv skal føre et Fartø. En Lykke for ham, og
 en Glæde for Forældrene, er det, at han er kommet
 saavidt; det er sandt! Munter stiger den Unge paa
 sit Skib, dristig letter han sit Anker; hurtig hidser
 han sine Sejl; stolt griber han til sit Roer; forsigtig
 seer han paa sit Kompas; fuld af Fornøelse
 lader han sit Flag vaje; Alting vidner om Glæde;
 Bisselig et indtagende Syn med saa gode Egenstaber,
 og saa gode Anstalter at gaae til Søes! Men ved
 samme Syn føler den gamle forsøgte Fader en hem-
 melig Hierteclappen; hans Ande er trang, hans
 Been ryster, og en kold Gysen igiennemfarer hans
 Marer. Den samme Moder staaer paa Strandbred-
 den med et beklemt Hierte, og med et Tørklæde, vædet
 af hendes Taare, vinker hun ad Sønnen, saa længe
 hun kan øyne Skibet. O Gud give! at Seylad-

(*) See Krit. Journ. for 1769. No. 24.

sen maae gaae godt, er begge Ønske. Men hvorfor
 saa bekymrede? hvorfra saa ængstefulde Sindsbevæ-
 gelser? hvad er her at frygte for? Fartøyet er godt,
 Redskabet godt, Kompasset rigtigt, Roeret paalide-
 ligt, Sønnen forstaaer at bruge begge Deele. Her
 er jo intet at frygte for? jo! de Gamle frygte for det
 farlige Elemente, som Sønnen svæver paa. Han
 er jo underkastet de rasende Storme, de brusende
 Bølger de blinde Skier og Klipper, mange Ulykker
 inden Berde, her er udvortes og indvortes Farligheder
 der, over alt ikkun et Bræt imellem Liv og Død.
 Alt dette er Marsag til deres Frygt. Jeg troer,
 mine Liskelige! i dette Billede at have fundet en
 Ung, som skal gaae sin Vey ustraffelig. Han maae
 have det beste Hierte, de største Sinds Gaver, den
 ypperligste Kundskab, det herligste Hoved, kort sagt,
 Naturens beste Egenstaber, saa staaer han dog i Fare,
 naar han kommer ud i den viide og vilde Verden.
 Der er han udsat for de ryggesløses Selskaber, der
 lettelig som en Strøm kan føre ham med sig. Han
 kan falde for lumste og hykkelske Forsørere, hvor han
 som paa skjulte Klipper snart kan lide Skibbrud paa
 Troen. Verdens lystige og glimrende Væsen gjør
 hastigst Indtryk paa Sandserne, i en Alder, da
 Blodet og Sindsbevægelserne ere i fuld Løb. For-
 standen staaer ikke altid til Roers; den kan ved Affec-
 ternes Oprør lettelig omvies, som med en Taage,
 saa at et ungt Menneske ikke seer sine Usvigelser eller
 Ulykker, førend han er midt deri, thi hvor godt Se-
 myttet og Hiertet er, saa er det dog forræskeligt. Der
 ligger i vor Natur en Drift, der yttre sig fra den
 spæde Alder, til at efterabe og ligne andre; den gjør
 os først i al Ukyldighed selskabelige Mennesker, siden
 vil vi være alle Selskaber lige, og derved kan vi, om
 vi ikke vogter os, blive, inden vi veed det, alle Søn-
 dere lige, thi vi udvælger ikke altid de beste til vor
 Mynster. Med saa Ord: her hører sandelig meere
 til, end man tænker, for en Ung at gaae sine Stie
 ustraffelig".

Hvoraf slutter Hr. D., at Apostelen Paulus var
 en født Cilicisk Adelsmand (S. 23)? at han var en
 født Romersk Borger, er bekiendt; men hvor taler
 han om sit Ciliciske Adelskab? — Det Udtryk S.
 24. "al hans Vres Punkt" er alt for nøye tilsnittet
 efter det Franske, og paa andre Steder ønskede vi de
 aldeles Franske Ord forvandlede til rene Danske.

Kjøbenhavnſke Kongl. privil. Adressecontoirs
Kritiſke Journal.

No. 8. ————— 1771.

Philodani Undersøgelse af Philopatreas Anmærkninger 1) Om Rettergang. 2) Om Geistlighedens Indkomster. 2det og sidste Hefte. Kjøbenhavn. 1771, trykt hos August Friderich Stein, boende i Skidenstrædet, og findes sammejeds tillids. Stor 84 S. 8.

Philodanus er sig alleveane selv liig, alleveane grundig, udførlig, eftertrykkelig; og man kan ikke andet, end elske den ærlige, den erfarne, den oplyste Patriot.

Philopatreas Forslage til vor Rettergangs Forbedring ere her forestilte i deres Røgenhed, og man ser, at denne Mand kiender meer til vor Rettergang, med alle dens Fejl og Ufuldkommenheder, end han, der opfattede sig til dens Reformator. Han tilstaaer, at Underretsdommere og Procuratorer behøve megen Forbedring, og foreslaaer Midler til at erholde den. — Underdommerne, især i Daanemark, maatte være saa vel aflagte, at duelige og oplyste Folk kunde tage imod disse Tjenester. Dette kunde skee, naar man, saasnart en Herredsfoged døde, forbandt to Herredsfoged-Tjenester sammen, eller en Herredsfoged-Tjeneste med en Byefoged-Tjeneste i nærmeste Kjøbstad: ligeledes foreenede Birkederne med Herrederne paa denne Maade, at Indkomsten af Birked blev anslaget mod Indkomsterne af Herredet, og Birkeds Egere da tilladt at kalde en duelig og examineret Mand hver anden eller tredje Gang pro quota; ligesom det forholdes med Pæstefald i sælligt. Naar derhos Regieringen fandt for godt, ikke at befordre til de fornemmere eller rigere Justitiebetinginger, som Sorenskrivere, Lauamænd, Lærdømmere, Byefogeder i de store Stæder, ja end ikke til høieste Ret selv andre end dem, der havde tient som Herredsfogeder og Byefogeder i vore smaa

Stæder, og altid foredrog saadanne, som i deres Embeds Tid aldrig vare dømte i Mulet i Høieste Ret, eller anseete pro meliore informatione: saa mener han, vilde de smaa Rettens Betinginger strax blive vor vittige og oplyste Juridiske Ungdoms Attraae. "Men, siger han, da maatte hverken Adelskab eller Faveur aabne nogen Veien til de høiere Justitiebetinginger, med mindre han først var gaaen Kongeveien efter Loven. Og saadi er det, en Adelsmand kunde lige saa vel nu, som hans Forsædre fordem, være Byefoged, Herredsfoged, Borgemeester. Han blev da som vore gamle Mænd borgerlig (en stor Egenkab), blev sat i Arbejde (en herlig Sag), og lærte at kiende Landet (ogsaa en stor Nytte), hvilket alt vist ikke læres paa Hoftrapperne, og lige saa lidet i Paris".

Procuratorerne vil han, skulde nøye paasees af Dommerne, og han ønsker, "at Regieringen vilde give Dommerne Magt til at dømme en Procurator, der spillede med Retten og forvirrede den, i en anseelig Mulet, og efter Beskaffenhed fra hans Embede, uden anden Sagførelse, end efter den i Protokollen staaende Act. Om nu denne Mameluc troede, at han var stæet Uret, kunde han indstævne Sagen til de høiere Retter, men paa sin egen Betæstning og selv skulde betale Acten ud af Protokollen: Dommeren tværtimod skulde kun beraabe sig paa Acten, da disse høiere Retters Advocater for intet skulde føre hans Sag. Havde Dommeren Uret, vilde det let kiendes, da han med en taalelig Mulet skulde ansees, fordi Exemplet var dog retteligt til at holde rettens Plagere i Tømme. Men blev hans Dom befundet fuldgrundet, da skulde den ved Magt staa, og Procuratoren endnu betale de Omkostninger, han havde forvoldt begge Parter. Jeg er vis paa, siger han, at en halv

"Succes

”Sæes Exempler statuerte, skaffede Retfærdighed
”frie Løb, og adspredte alle disse mørke Laager”.
— For at faae denne væmmelige Snak og Syn-
dekalk, den Mængde Synonymer, Franske Ord og
Omsvøb forjaget, som folder mange Procuratorers
Munde og Indlæg, vilde han, at en Forordning
kunde befale, at alle Synonymer og Franske Ord
herafter skulde være landslygtige fra Retterne, og at
alt skulde siges og skrives i den brugelige Brevestil,
saa at intet maatte beholdes af det juridiske Sprog,
uden de blotte Termini, Tingene nemlig og ikke Ord
eller Ubrøser. (Vi tænkte, da vi læste dette, om
denne Forordning ogsaa skulde strække sig til Prædike-
stolene, hvor mangen Prædikant der da vilde blive
maalkø?) — Han ønsker ogsaa, at der vare visse
paabudne Formularer til Obligationer, Pantefor-
skrivninger, Contracter o. s. v., som alle skulde bruge.
Videre vilde han, at ærlige og oplyste Procuratorer
skulde have Udgang frem for andre til Dommer-Em-
beder, og paa det saadan en brav Mand kunde have
klare og lovsafte Grunde at bygge sin Ansøgning paa,
saa synes han, ”at der burde holdes ved hvert Tings-
”sæde en Protokol, hvori der burde af Dommeren
”for den hele Ret, saasnart Sagen var paadømt og
”den var vanskelig og vigtig, indtegnes korteligen
”enhver Procurators Opsørsel. I samme Proto. ol
”kunde og Procuratoren lade indrykke de Tretter han
”forligte, da Parterne enten kunde være tilstæde eller
”forsyne ham med deres Attester. Naar nu en
”Mand belagde sin allerunderdanigste Ansøgning
”med flige af Protocollerne udtagne Skudsmaal, og
”tillige havde tient 6 a 8 Aar, og den viise Mo-
”nark vilde behage at ansee i Raade saadan Mand;
”saa kunde man haabe, at Lønningen for de Gode og
”Straffen for de Onde skulde tilveiebringe i denne
”Stand den Forbedring, man ønsker”. — Vi
forbigaae flere til Rettens bedre Pleje foreslaagne
Midler, for at komme til den

3die Afhandling om Geistlighedens Ind-
komster. Phylodanus godtgjør her med uomstøde-
lige Grunde, at Geistlighedens Indkomster ere i det
Forhold hos os, som de bør være i Henseende til
1) Standens egen Vigtighed. 2) De andre
Embedsmænds Levebrød 3) Statens Beskaf-
senhed i det Hele betragtet. Efterat han har be-
rørt Standens Vigtighed for Staten, bestemmer han,
hvad en Præst kan behøve for at leve anstændig, d. e.,
føde, klæde sig og boe lige med andre stikkelige Folk
i Middellænderen, saavel paa Landet som i Kiøbstæ-

derne; og finder da, at en Landsbyeprest behøver til
sit anstændige Udkomme i det mindste 462 Rigsdaler,
naar man regner ham 30 Rigsdaler til Bøger, og
32 Rigsdaler til at forrente 800 Rigsdalers Kapi-
tal, som han behøver for at sette sig i Stand, og
en Kiøbstæd Præst fra 650 til 1080 Rigsdaler efter
Stædernes Forhold. Da man nu af Cancellie-
Listerne veed, hvor mange Præstefalder der ere under
400 Rigsdaler, hvor saa paa Landet der ere over
500 Rigsdaler, hvor saa i Kiøbstæderne over 600 til
800 Rigsdaler, og i Kiøbenhavn over 1100 Rigsd-
daler; saa slutter han med rette, at Klagerne over
Geistlighedens alt for store Indkomster ere ugrundede.

Han betragter derpaa de Geistliges Indkomster
i Forhold med andre Embedsmænds, og udtager
i sær tre Klasser, nemlig Rettens Betiente, Regu-
skabs Betiente, og Officerer, om hvilke han troer,
at naar enhver Classes Indkomster bleve saaledes
fordeelte, at de Embedsmænd, som havde større
Indkomster, afgave noget til dem, som havde mindre,
vilde enhver Officer over Hoved (han mener dog
ventelig ingen Subalterner) faae 500 Rigsdaler,
og enhver Embedsmand i de to første Klasser 450
Rigsdaler, d. e. saameget, som han troer, enhver
Sognepræst vilde beholde, naar alle de Geistligheden
tillagte Indkomster bleve paa samme Maade fordeelt.
Nu lægger Forf. til S. 52. ”Der er i disse
tre Klasser ikke nogen fornuftig og indsigtsfuld Mand,
som jo vil uden Beviis tilstaae, at den Geistlige
Stand er lige saa vigtig for Staten, som deres Klas-
se. Lad den første Klasse vaage over Orden, handt-
bære Retfærdighed, og befordre Statens Lyksalighed;
Lad den anden vaage over Financerne, opbære, besty-
re, formere dem; Lad den tredie arbejnde paa Landets
Forsvar, berede hvad der hører til Angreb og For-
svar, og øve Tropperne: Mon ikke dette, at vaage
over gode Sæder, at indprente dem i den spæde Ung-
dom og bevogte dem hos den voksne Alder: at holde
Samvittighederne sømme og muntre, at stride mod
Lasterne, de Fiender, som allervisest forstyrre de
menneskelige Selskaber, at forkynde Religionen og
vedligeholde for Menneskene de Fordele, som de, da
de traadte i Selskaber, aldrig gave bort, mon dette
ikke er et Arbejnde ligesaa væsentlig til Statens Vel-
færd og vigtig for dens Borgeres Lyksalighed? Det-
te er jo soleklart, og behøver ikke at beviises. Og,
I gode Folk, som nægter det, nævner mig i den hele
Verden nogen Stat, som uden Religionen har bestaaet
og bevaret gode Sæder! og nævner mig en rene-
ste

ste Stat, som jo har hældet til sin Undergang, saa snart den har foragtet Religion og gode Sæder. Saa længe som vi da har hele Verdens Erfaring for os, saaer J at lade os troe, at den Stand, som er sat til Religionens Tjeneste, er lige saa vigtig, som nogen anden Embeds Klasse". — En Sammenligning imellem en Kapitains og en P. æstes Forretninger S. 54. fortæner at læses; og naar Philop. støder sig over, at en Bispestoel har de samme Indkomster som et Generalat, bliver han afviist i den Tone, som han fortæner S. 62. "En og anden General, siger Philodanus, troer jeg, har hos os 4000 Rigsdalers Gage, men denne Revenüe har ingen Bisp, thi de fleste af dem have ikke 2000 Rigsdaler. Min Mand skal da kun stille sig tilfreds og overvæne, at Bisp, som hverken har eller bør ønske Generalens Rang og Væretegn, har dog nok uden Tvivl mange og bestandige og vanskelige Forretninger, er betroet Opsigt over et heelt Stifts Præster og Skoler og de deraf dependerende Sager, og har under sit Døe, de publice Stiftelser og sammes Pengge. Lær, kære Philopatreias, først at kende, og siden at veye og undersøge, og sammenligne. Lær og at være upartisk, og troe da, at De vil lære at forandre og forbedre deres umoedne Domme. De vil da komme til at indsee, at der ingen anden Grund kan tænkes, hvorfor den Geistlige Embeds Klasse skulde være slettere i Wilkaar, uden fordi den forkynder Religionen, holder over gode Sæder, og opvækker Samvittighed hos Mennesker. Men derfor at ville nedtrykke og forarme Geistligheden, beviiser saa stor en Mangel af politiske Indsigter, at jeg ikke andet kan, end igien lee af den Dristighed, slige Vankundige har".

Endelig viiser vor oplyste Patriot, at den Maade, hvorpaa de Geistlige i Almindelighed have deres Indkomster, er just den, som gjør dem til de dueligste, og mindst trykkende Borgere for Staten. Her ere hans Grunde i et kort Udtog. "Naar Religionens Betientere, siger han, ere tillige Bønder, hindrer ikke Folkemængden paa Landet, tiener til at udbrede Indsigt i Landvæsenet, skaffer Røbstæderne Næring, omdeler deres Børn og Formue i alle Middelsstandens Klasser, opmuntrer og leverer en anseelig Deel af den studerende Ungdom, og har Opsigten over Sæderne foreenet med adskillige andre offentlige Forretninger: saa maatte jeg være ligesaa ukundig og overilende, som Philopatreias, dersom jeg kunde meene, at Standens maadelige Indkomster vare

spildte for det Almindelige: og efter min Indsigt (thi Indsigters Grad bestemmer Forseelsens Natur) maatte jeg være en Forræder af Landet, om jeg vilde ønske Philopatreias Raad fulgt".

Philodanus fortæner usiridig det første Sted iblandt alle Philopatreias Modstandere. Ingen har angrebet ham med den Styrke af Indsigt og Erfaring, ingen har gaaet saaledes med ham i det Smaa; ingen har i at bestride ham frembragt tillige saa mange betydelige Sandheder, saa mange patriotiske Forslage. Hans Stil og Skrivemaade er behagelig: poleret uden Konst, ædel med Simpelt, eftertrykkelig uden Galde, kort: diceret i en Kapitain Lützens Mand, uden dog, som vi vist vide, at have denne Mand til Forfatter.

Misokafias imod Philopatreias. 1771. Stor.
40 S. 8.

Denne Besvarelse hører iblandt de godes Tal. J sær erindrer Forf. adskilligt om Handelen, som endog efter det Philodanus har sagt, ikke synes at være overflødig. Med Rette kalder han det uforstandigt, naar Philop. vil sette os det rige, blomstrende og mægtige Amsterdam til Mønster. "Harde" Kjøbenhavn, siger han, bekommet den frie Handel "paa samme Tid, og tillige med Amsterdam, saa" torde det maaskee og være et Amsterdam. Men "Hr. Autor, hvem har sagt Dem, at Amsterdams" Licent er ringe? vel har jeg aldrig fortøldet noget "der, men jeg veed dog, at udi Amsterdam i Almin- "delighed svares ligesaa store, om ikke større Toldaf- "gifter, som i Kjøbenhavn. Jeg tænker, Marsagerne, "hvorfor Amsterdam er mere blomstrende, bør vel "søges deri, at Hollænderne endnu stedse forblive ved "deres gamle enfoldige Levemaade; at de anseeligste "og rigeste Handelsmænds Børn ikke skamme sig ved "at blive Kræmmere; at Forkængeligheden ikke er "saa stor, og i andre deslige Ting. Hertil torde "vel endnu kunne lægges dette, at den Danske Nation, "i sær Almuen, ikke er saa arbejdsom og stræbende, "som Hollænderne". Overalt har han langt bedre Tanker om vor Handel og vore Fabriker, end de fleste andre af vore politiske Skribenter. "Med den" Friehandel, siger han S. 18, komme vi for sildig. "Fabriker maae vi have, hvis Fremmede ikke skulde" fortæne endnu mere Arbejdsløn fra os. Fabri- "ker ere en Støtte for Consumptionen. Naar de" anlag-

" anlægges, og drives med Forstand; naar de over-
 " drages til fornuftige Kiøbmænd (ikke blot theore-
 " tiske, men practiske Kiøbmænd); naar de raa
 " Materialier enten avles eller i det mindste indføres
 " og forarbejdes i Landet, for at vinde Arbejds-
 " nen: saa ere de til stor Nytte for os, lige saa vel
 " som for andre. Saafrømt en Fabrik koster Sta-
 " ten alt for meget, og ikke kan levere gode Væbner,
 " saa bør den ophæves; Fabrikerne ere for Publi-
 " cum, og ikke Publicum for Fabrikernes Skyld.
 " Men vi have nogle, som nok tør vise sig, vore
 " Klæde- og Katun-Fabriker f. E. ere unøgtelige
 " gode. Engellænderne selv tilstaae, at vi overgaae
 " dem i visse Slags Klæde, nemlig i Mellemførterne.
 " Kunde vort fine og grove Klæde blive Engellænder-
 " nes liig, saa tørde vel og vor Klædehandel komme
 " ret i Flor. Vore Hatte er man udenlands meget
 " begierlig efter. De indsaiges endog paa Stæder,
 " hvor de ere contrabande. Selv vore Silkefabriker
 " vilde jeg end ikke engang raade til at ophæve, men
 " vel at forbedre. Om vore Hænker og andre Fa-
 " brikker i Landet vil jeg ikke tale. — — Kort sagt:
 " vi kunde gjerne være fornøjet med vore Fabriker og
 " med Handelen, saaledes, som den er. Altid er
 " temmelig asmaalt efter vort Fædrelands Natur
 " og Læge, og ikke saa mississippisk, som Philopatreas
 " vil indbilde os. Men han snakker saa meget hen i
 " Begret".

Hvad han siger om Soldaterstanden S. 31,
 er i vore Tanker meget grundet. " Med Soldaterne
 " har der en gandske besynderlig Bestaffenhed. Saa
 " længe endnu enhver Borger i Fredstider var om-
 " byggelig for Statens Bedste, og lettede paa dens
 " Byrder, men derimod strar forlod alting, og sat
 " sit Liv i Vove, naar en Fiende vilde forstyrre den
 " almindelige Velfærd; saa længe var det billigt, ved
 " hans Tilbagekomst, at imodtage ham med Frøde-
 " skrig. Det var billigt, at han blev belønnet, som
 " den ærværdigste Mand, og at endog hans Børn
 " nød Belønninger for de Tjenester, deres Fæder
 " havde bevist sit Fødeland. Nu derimod er Sagen
 " anderledes. Man har begyndt at holde en staaende
 " og leved Armee, som alle øvrige Statens Lemmer
 " maae lønne, for ikke selv at drage i Krig. De
 " andre Stænder sørge samtligen for dens Under-
 " holdning, og føde Arméen den hele Fredstid igien-
 " nem, uden at have nogen anden Nytte af samme,
 " end at den er til, og naar en Fiende kommer, kan
 " gaae den i Møde. I Krigen kan og maae først en
 " Soldat, ved at stride med Trost og Tapperhed

" for Landets Velfærd, fortjene den Løde, han i
 " saa lang en Tid har bekommet. Men imedens
 " Freden varer, er han, som Soldat, ikke i Stand
 " til at bidrage noget til den almindelige Lykkelig-
 " hed. Han er tværtimod en tung, skønt nødvendig Byrde,
 " for de andre Statens Lemmer. Dette er saa sandt,
 " at vore Naboer allerede begynde at undersøge det
 " politiske Spørgsmaal: Hvorfor kan en Soldat bru-
 " ges, at han endog i Fredens Tider bliver til Nytte
 " for den Stat, som underholder ham? Saafrømt
 " man derfor vil betragte Sagen fra denne Kants,
 " tørde det vel ikke i alle Maader være vist, at deres
 " Antal ey kan blive for stort.

" Vel har jeg hørt Fremmede sige: Soldaten
 " synes ikke at staae i saadan Anseelse hos os, som
 " i mange andre Lande. Men det er jo heller ingen
 " Under. I en Tid af 50 Aar er han ikke bleven
 " brugt. Vore visse Regentere og deres Raadgivere
 " indsaae, at en Stat, som hverken er meget bemidlet,
 " eller meget Folketrig; just ikke burde tænke paa Crø-
 " bringer; at man ikke tørde frygte stort af Naboerne;
 " at den naturlige Situation og en god Flode, (som
 " altid har været her) noksom kunde sette Dannemark
 " i Sikkerhed, i sær, naar man tillige havde mægtige
 " Allierede; og at Staten under saadanne Omstæn-
 " digheder indvortes kunde forbedres, hvilket og er
 " skeet. Ved disse Maximer har Landet, Gud skee
 " Lov! ikke befundet sig ilde".

" Hvorfor behøver nu Dannemark mange Sol-
 " dater. Til at beskytte Kongen? — — O, en
 " dansk Konge sover tryk i enhver Undersaats Skib!
 " Vi behøve dem kun for at give Majestæten Anseelse,
 " og for i Nødsfald ved Tapperhed at giengilde det,
 " De i Fredstider have nydt af den hele Sta. Saa
 " urimelig en mægtig Flodes Underholdelse vilde være
 " for Kongen af Preussen, saa urimelig er en stor
 " Armee for Kongen af Dannemark; og hvad vilde
 " den ikke koste, naar den blev indrettet efter Forfat-
 " terens Hoved!"

Nye Tanker over Indholden af Philopatreas
 Anmærkninger. Kiøbenhavn. Trykt hos
 Paul Herman Høecke, boende i store Hellig-
 Geist Stræde. 1771. Stor 16 S. 8.
 Expl. ut numerum — — .

En Erindring til de unge Adelsmænd. Kiøben-
 havn, trykt hos Kongl. Hof-Bogtrykker. N.
 Wøller. 1771. Stor 16 S. 8.

En gandske opbyggelig Præken for vore unge Adels-
 mænd, til at falde i Søvn over.

Kjøbenhavnſke Kongl. privil. Adressecontoirs Kritiſke Journal.

No. 9. ————— 1771.

Tanker til nyere Eſtertanke om Bankven i Kjøbenhavn og dens nærværende Tilſtand. Kjøbenhavn, trykt hos L. N. Svare, boende i Skindergaden, og er ſammesteds tilkiøbs. Stor 10 S. 8.

Diſſe beſkedne Tanker ere fødte ved at igiennemlæſe Philodanus. Forfatteren, ſom underſkriver ſig J. C., er eenig med Philod. deri, at Bankens indbildte Rigdomme ere en Hovedaarsag til Jordegodsers, Levnetsmidlers, og alle Fornødenheders høye Priiſer i Landet. Men da han tillige har erfaret, at Bankens Mynt havde rouleret i 18 til 20 Aar, uden at man merkede til ſonderlig høye Kornpriiſer; ſaa troer han det ſamme, ſom vi til ſin Tid have formodet, at den ſkadelige Virkning, ſom Bancoſedlerne have havt paa Levnetsmidlerne, forſt har taget ſin Begyndelſe, eſterat man har tilkiøbet Bankens Detroy, og myntet en alt for ſtor Capital i Sedler imod Fondet af den klingende Mynt. For nu at hindre dette Ondes videre Udbredelſe, og at bringe en ſtorre Sum af klingende Mynt i Circulation, hvorved Banken kunde ſette ſig i Credit til at honorere ſine Sedler, raader han, at det maatte befales enhver Underſaat i Rigerne at aflevere en Deel af ſit Sølv til Regieringen imod Obligation og ſædvanlige Renter, (*) og at der af det øvrige, ſom en eller anden vilde beholde, ſkulde betales en vis aartig Skat af ethvert Pood. "Men (lægger han til), hvorvidt og paa hvad Maade Bankven ſkulde tage Deel i og underſtøttes ved dette Middel, om dets Mynterrettighed ſkulde ſettes til Side, fordi Sølvet er ſteget over dets forrige Priiſer; hvor vidt Interentterne taaler af denne Aarsag at miſte noget af de 16 pro Cento Udbytte, og endelig hvor vidt det ſkulde paalægges den, Tid eſter anden, at indkalde viſſe Summer af dens Sedler: alt dette overgaaer min Indſigt, og

(*) Imod dette Forſlag læſes nogle Erindringer i Magazinet for patriotiſke Skribenter N. 8, ſom fortiene Opmerkſomhed.

"berøer paa de der indſeer og bør være den indvortes Tilſtand bekiendt".

Han ønsker derhos, at man alvorlig vilde være betænkt paa Landvæſenets Tilſtandſtælle, ved at opmuntre og underſtøtte den uformuende Bonde til at foretage de Forandringer, med ſine Jordes Deeling, Bogningers Udſtning o. ſ. v., hvis Nødvendighed for Landbruget, man ſaa grundig har lagt for Dagen; og for at komme det kongelige Landhuusholdnings ſelskab til Hielp, at det kunde beſtriide Udgiſterne til de fornødne Premier for at befordre diſſe Anlæg, vilde han, at der ſkulde lægges en Skat paa alle Overdaadigheds og Uppigheds Vahrer; hvorhos han dog henſtiller det til nyere Eſtertanke, af hvilke Sorter Skatten ſkulde erlægges, og hvorledes Proportionen eſter enhver Stand burde treffes og ſatſettes.

Tanker til nyere Eſtertanke om gode Love i et Land og deres nye Eſterlevelſe har ſin Indſydſelſe paa det Almindelige, ſamt om Bankvens Tilſtand og dens Hielpemidler. Kjøbenhavn, trykt hos L. N. Svare, boende i Skindergaden, og er ſammesteds tilkiøbs. Stor 22 S. 8.

Denne Patriot er eenig med den nys omtalte i Henſeende til Bankens Tilſtand, og Midlerne til at ophielppe den. Ogſaa han vilde, at det ſkulde befales enhver at levere ſit Sølv til en vis Priiſ imod Obligation og ſædvanlig Rente; men, da Henſigten var at ſaae en gangbar ſamlet Capital tilvænebragt, ſaa vilde han ikke, at nogen torde beholde ſit Sølv, imod at erlægge en vis Skat deraf, eſterdi han befrøgte, at Hengivenheden til udvortes Pragt er hos mange ſaa ſtor, at den ſørſte Deel heller betalte en Skat, end aflevere ſit Sølv. Spørger man ham, om Sølvet ſkulde leveres til Banken, eller til Kongen; ſaa holder han det ſidſte for tienligſt; "thi, ſiger han, det maae være Bankens Rettelſe nok, at her kommer betydelige Summer af courant Mynt i Circulation, da det bliver deres Sag, at forøge deres

"deres Fond af Couranten; thi den maa endelig
"taale at anvende noget til Creditens Vedligeholdelse,
"af de aarlig havende betydelige Fordele, som mere
"nærmer sig til Ager end lovlige Renter, og dets
"Mynt bør ikke staa ubrugelig, fordi Sølv falder
"saa dyrt, at det aarlige Udbytte derved vilde for-
"ringes. Saaledes vilde Kongen og det Almindelige,
"efter min Indsigt, blive tient".

Fors. klager over vore Loves flette Efterlevelse
i Almindelighed, og holder med rette den alt for
milde Medfart med de uredelige Betiente for et Mid-
del til at styrke dem i deres Uredelighed. — Om
den i Kiøbenhavn anlagte Tobakshandel taler han
i sær eftertryffeligt S. 15. "Man see hen, siger
"han, til den i Kiøbenhavn for Kongens Regning
"anlagte Tobaks-Handel, og lade den samme komme
"under en upartisk Undersøgning, det vil viise sig,
"om Kongen har faaet de Fordele og den Overvægt,
"som de tørre Blade ved Anfugtning vinder i Bægten,
"naar de forfærdiges til Karduus Tobak eller andre
"Sorter. Denne Artikel er, i Henseende til Mæng-
"den, af større Vigtighed, end man forestiller sig, og
"kunde vel fortiene en Undersøgning. I det mindste
"vilde jeg, naar Sagen var mig paagældende, for
"min egen Vres Skyld, ansøge og underkaste mig
"denne Undersøgning, naar mit Forhold har været
"redelig, for eengang at tilintetgjøre de meget ufor-
"deeltige Domme, som fast det hele Publicum fæl-
"der over denne Handel". Hvad Grund Fors. kan
have til at tale saaledes om denne Handel, kunne vi
ikke sige, da den er os aldeles ubekendt. Imidlertid
see vi af Adressecontoirets Efterretninger No. 14
for dette Aar, at Administrationen for Tobakshande-
len i Kiøbenhavn har fundet noget urigtigt i hans
Udøvelse om denne Handel, og derfor anmodet Fors.
personlig at indfinde sig paa Administrations-Cont-
toiret, for at faae bedre Oplysning. Om nu Fors.
har taget imod dette Tilbud, og om han har fundet
sig tilfredsstillt med den erholdte Oplysning, er os
ubekendt. Men saa meget synes os, at en Anmod-
ning som den omtalte, er meer skikket til at bestyrke,
end at dæmpe Publicums Mistanke, og at Admini-
strationen havde gjort bedre, om det havde behaget
den at meddele det hele Publicum den tilbudne Op-
lysning i et af vore offentlige Blade, hvor Stedet er
til at give saadan en Oplysning, snarere end under
fire Døne paa et Contoir.

S. 16. forekommer et Brev, som skal være
Fors. tilskrevet fra en Adelsmand; men mon alle
Adelsmænd skulde have Lust at underskrive det? Her
er et Sted deraf. "Vi Adelsmænd gjør os det

"urette Begreb om vores Stand, naar vi anseer os
"som en særskilt Deel fra Staten, der ikke ere plig-
"tigg at tage Deel i de Besværinger, som Landets
"nærværende Forjættning udræver; thi vi ere alle
"Lemmer paa eet Legeme, og det bør ikke komme os
"underligt for, om Hovedet finder for godt at sette
"det Hele i en proportioneret Ligevægt. De meest
"Formaaende iblant os har i mange Aar ophæret
"og vedligeholdt vore Herligheder, til Fornærmelse
"for den øvrige Deel af Landets Beboere. Vore
"Jordegodsers umaadelige høje Priser og Forpag-
"ternes store Afgifter under en almindelig vedvarende
"haard Landeplage, ere de tydeligste Beviser herpaa,
"og dette uagtet ere vi satte i Liighed med vore rin-
"geste Daglønnere, da Kongen ved en Forordning
"paabød en personel Skat; men i alt dette er jeg
"overbevist om, at ingen af os har gjort et Skridt
"til Landets Tieneste, uden tilfjækkelig Vederlag,
"ja hvor mange iblandt os, som har været uformu-
"ende til at viise reelle Tjenester, har ikke høvet rige
"Indkomster? det er derfor en stor Ustionsfombed af
"os, om vi nu med Uvillie ydede en liden Frugt af
"saa mange Aars overflødige Høst. Vi har intet
"herimod til vores Forsvar og Undskyldning, men
"meget mere bør vi vise os erkiendtlige for al den
"Raade, vi har oppebaaren, i det vi med en desuden
"pligtig Lydigbed og Hengivenhed efterkommer vor
"Behersters Befalinger, og i øvrigt lade det være
"vores vigtigste Hensigt og Bestræbelse, at gjøre os
"værdige til det vi ville passere for, som ingenlunde
"opnaaes ved laante Meriter, som gemeenlig sendes
"os fra Cancellierne i et forseglet Brev, eller ved at
"beraabe os paa vore Forsædres Fortjenester".

Nærmere Afhandling betreffende de 18 Bryg-
geres Notice de dato 13 November 1770.
Sandheden til Vre, de Forurettede og Un-
dertrykte til Opmuntring og Imitation, men
de hemmelige Boldsmand og Forurettede til
Stræk og Affkye, forfattet af Christian Bag-
ge. Kiøbenhavn, 1771. Stor 48 S. 8.

En Mand, som klager over Bold og Undertrykkelse,
og ikke utydelig beskylder sin Øvrighed for Ret-
tens Fornægtelse og Meckhold med sine Boldsmand
og Undertrykkere, burde, synes det, have taget sin
Tilflugt til Thronen, naar Retten var blevet nægtet
ham af de intermediære Øvrigheder, og ikke vendt sig
til et Publicum, som ingen Magt eller Midler har
i Hænder til at forskaffe ham Ret. Men Hr. Bagge
tænker nu anderledes. Han holder det for "det aller-
visseste Remedium, som kan udtænkes til Retfærdig-
hedens

hedens Udøvelse, — at den Forurettede offentlig anklager sin Sag for Publicum, om han endog har den Lejlighed desuden at indtale sin Ret efter Lovens Forskrift". Dette er efter vor Indsigt en høyst farlig Maxime, hvis Befølgelse vilde snart gjøre al Lov og Dom laadfygtig, og bringe vor Retsgang i den Forsatning, hvori vi vare, da Retten hvilede paa Næven og Spydstagen. Et er at forelægge Publicum en vigtig Sag, som allerede er udageret og paa dømt. Dette skeer i Engeland, hvor undertiden hele Rets-Protocoller i vigtige Sager meddeles Publicum i de offentlige Blade; og dette holde vi for en ypperlig Ting for den almindelige baade Oplysning og Sikkerhed. Men et andet er, at forelægge Publicum en Sag, som endnu ikke har været forelagt Dommeren, at anraabe Publicum om Hielp imod Vold og Uretfærdighed, førend man har søgt Hielp hos Lovene: dette kan umuelig have andre Følger for det Almindelige, end at opvække en ugrundet Mistillid til Rettens Midler, og give Anledning til en Hober falske Domme i Publicum; allerhelst naar man ikke lader sig nøye med at forelægge de blotte og nøgne Facta, men ledsager dem med Anmærkninger, Forklaringer, og heftige Declamationer.

Vi skrive dette ingenlunde for at svække det Indtryk, som Hr. B. har sigtet til med disse Blades Bekjendtgjørelse, men ikkun for at imodsiges: i vore Tanker skadelig Maxime, som vi nødigt vilde, skulde blive almindelig antaget. Ingen kan hade Vold og Undertrykkelse meer end vi, eller meer ønske den bragt for Lyset til retfærdig Straf og Afstye. Men vi vide tillige, at man ikke kan fælde en upartisk Dom i en Sag paa det ene Parties Klager allene, men bør ogsaa høre det andet Parties Udsegende. Og da Hr. B. nu, som vi af vore politiske Blade see, er indstævnet for Retten for at bevise de Beskyldninger, han her har forebragt, saa vil Sagens Udfald blive den beste Oplysning for Publicum, og Rettens Dom den grundigste Kritik over hans Skrift. Saa længe bør vi da vel opsætte vor Dom. Dog det allene ville vi sige, at dersom Hr. B. ikke har fortiet eller urigtig forestillet væsentlige Omstændigheder, saa synes han at have bevist, om ikke Vold og Uretfærdighed, saa dog en ukærlig, haard og hevnesfuld Omgang hos Bedkommende.

Den Sag, som Hr. B. i sær besværer sig over, forholder sig efter hans Beretning saaledes. Efter at han i Julii Maaned forrige Aar var blevet nedlagt at opgive sin Boe til sine Creditorer, anholdt han hos Oldermændene for Bryggerlauget, Hr. Raadmand Storp, om at fortsætte Brygningen i sin Bryg-

gergaard, indtil han enten kunde træffe Accord med sine Creditorer, eller hans Gaard ved lovligt Skjøde kom i en andens Eje. Da Oldermændene nægtede ham dette, vendte han sig til Cancelliet, som efter indhentet Erklæring fra Magistraten afflog hans Ansøgning. Endelig blev det ham dog paa igientaget Foresøgning bevilget at brygge, saa længe hans Creditorer intet havde derimod. Oldermændene formene ham da nu vel ikke at brygge, men han sagde ham derhos, at han ikke kunde levere ham Pengene for Allet selv, men maatte levere dem i Skifteretten. Da Cancelliets Ordre paa denne Maade blev gandske ubrugbar for Hr. B., vendte han sig til Magistraten med Begjæring, at samme vilde tilholde Oldermændene for Bryggerlauget at respectere Ordren; hvorefter Magistraten paa Oldermændens indhentede Erklæring gjorde Forespørgsel til Cancelliet, hvorledes Ordren skulde forstaaes, og faaer til Svar, at det forblev ved Resolutionen. Derpaa har Oldermændene ventelig endnu vedblevet sin forhen giorte Begjæring, at levere Hr. B. Pengene selv; hvorover denne lod ham notarialiter beskikke, hvilket Instrument her meddeles, geleydet med heftige Anmærkninger over Oldermændens Hr. Raadmand Storps Svar. — Vi forbiegaae endna en anden Besværing, som han forebringer imod bemeldte Raadmand Storp som Oldermænd.

Der næst paatager han sig at godtgjøre, at Subscriberne af den imod ham udtømte Notice ikke ere det, de udgive sig for, nemlig Oldermændens Adjungerede og Committerede, fordi de ikke ere valgte paa lovlig Maade, hvilket samme han ogsaa paastaar om den nu værende Oldermænd.

S. 45 læse vi: Aftvingen Betænkning over Kiøbenhavns Kongelig privilegerede Adresse-Contoires Kritiske Journals udi dette Aars N. 1. og 2. indeholdende høyst partiske Kritikve over mit Svar paa de 18 Bryggers Notice. Hr. B. vil finde os i Imodsigelse med os selv, fordi vi i Recensionen af hans første Skrift rosende den Frihed, hvormed han ivrede imod Misbruge, som han holdt for at have ødelagt hans Velfærd, og derimod i Recensionen af hans Svar paa Bryggerlaugets Notice lastede den hidside og ikke sielden pøbelagtige Maade, hvorpaa han havde beegnet sine forrige Laugsbrødre. Den gode Mand maa altsaa ikke kunne begribe, at der gives en anstændig, og en pøbelagtig Frihed, og at man kan rose den første, naar man misbilliger den sidste. Ligejaa egne Begreb maae han have om Partiskhed, naar han tør kalde vor Recension høyst partisk, fordi vi ikke

ikke i alle Stykker have givet ham Medhold. Vi have stedse troet, at vi ikke bedre kunde lægge vor Upartiskhed for Dagen, end naar vi efter vor Indsigt altid dadlede Fejl, og roste Fortjenester, hvor vi fandt dem, uden at gjøre os nogen Afgud iblandt Stribenterne, og uden at vælge os noget Partie i Publicum. Vel have vi seet, hvad denne Tænkemaade vilde skade os, da hele Verden gjør Partier; men da vi engang troe, at en lærd Journal uden denne Tænkemaade hos dens Forfattere taber al sin Brugbarhed for det Almindelige, saa kunde Bryggerlangets Fordele i Kjøbenhavn vist ikke friste os til at forlade den. — Vi havde dadlet Hr. B. med to Ord for den Mængde fremmede Ord, han betiente sig af, og det falske Laan han gjorde af mange. Dette havde vi sagt paa en Maade, at vi tillige havde fremsørt hvad som kunde tiene til hans Uddydning for denne Fejl. Men endog denne Kritik finder han bitter, hidende og partisk, og til Beviis paa, at vi selv bruge mange fremmede Ord, lader han os høre Titelen af vor Blad, hvori fire fremmede Ord efter hinanden forekomme. Siden han ikke har anført os andre Exempler, kunde vi gierne lade ham afgjøre denne Strid med vore Forlæggere, hvilke vi gemeenlig overlade Omsorgen for Titlerne. Men for andres Skyld (thi Hr. B. tænker vel aldrig til at blive nogen grammatikal Mand) erindre vi allene, at der er Forskiel paa Konstord, og Ord, som forekomme i daglig Tale, Forskiel paa kritiske Materier, som ikke altid kunne undvære fremmede Ords Brug, og Materier af det borgerlige Liv, hvor de snarest bør kunne undværes.

Forflag til at finde Udveye til Krigstieners bedre Besoldning. Kjøbenhavn, 1771. Trykt hos Brødrene Berling. Stor 40 S. 8.

Det sandeste denne Vaser har sagt os, er maaskee den Esferretning, han strax i Begyndelsen giver os om sin egen Person, at han ingen synderlig Liebhaber er, enten af at læse, eller skrive meget, uden til Huusbehov: havde han sat til, heller ikke af at tænke meget uden til Huusbehov, saa havde vi troet ham endda. Hans Vas er uudstaaelig, og Philopatris skal ingen Være gjøre sig af at have ham til Ven. Vi begribe ikke, hvorledes det gaaer til, at Presse-Friheden søder saa mange flette Skrifter af sig, som nu daglig komme for

Lyset, da Pressen altid har staaet aaben for Stymper, og Censuren altid mindst trykket dem. Men vi kunne tænke, den Lyft til at læse, som Skrive-Friheden har gjort almindeligere, er en Loffemad for enhver til at blive Autor; og endelig taber det Almindelige intet derved, naar kun de gode Stribenter ikke lade sig afholde fra at skrive, fordi de flette læses; thi de flette læses dog ikke længer, end de gode savnes.

Hans Forflag til Krigstieners, i sær den gemene Soldats bedre Besoldning, bestaaer deri: at et hvert Herstab, i sær af dem, som ere i Rangen, skulde give for de Tienere, de holde, aarlig 10 Rigsdaler, og for hver Tienstepige, aarlig 5 Rdlr. til Kongens Kasse; hvilke Penge igien skulde affortes Domestikerne i deres Løn, saa at en Tjener herefter skulde tiene 10 Rdlr. og en Tienstepige 5 Rdlr. ringere end tilforn: og disse Penge skulde da Kongen igien anvende til Soldaternes bedre Lønning. Men den gode Mand har ikke betænkt, at, da de fleeste Herstaber ere nødte til at betale den paabudne Extra Skat for deres Tienstefolk, eller, hvilket er det samme, at tilstaae dem saa meget meer i Løn, som Extra-Skatten er, saa vilde den foreslaagne Afgift af Tienstefolkens Løn ogsaa snart blive en Byrde for Herstabet, og ikke for Tjendet. Snarere kunde det lade sig høre, hvad han videre foreslaaer om Fæstepenge og Aarsgave, som gives til Tienstefolk, hvilke han ogsaa vilde, skulde leveres i Kongens Kasse; men da det ikke er bestemt, hvad der bør gives i Fæstepenge og Aarsgave til Tjendet, men saadant beroer paa frie Villie og Bedtægt, saa kunde saadanne frivillige Gaver ikke forvandles til en Skat, uden at blive til en virkelig og stor Tynge for det Almindelige.

Svar til Autor af det nyelig udkomne Forflag til at finde bedre Udveye til Krigstieners Besoldning. Kjøbenhavn, 1771. Trykt hos Johan Rudolph Thiele, boende i Peder Hvitsfelds-Stræde. Stor 24 S. 8.

Saa alvorlig fortiente det nys anmeldte Forflag til Krigstieners bedre Besoldning ikke at tages, som denne Forfatter har taget det. Laabelighed finder vi deri, men ingen Dagle-Bist og Galde. Imidlertid har han rigtig nok foresillet en Deel af de skadelige Følger, hans Forflag vilde have; men disse ere for haandgribelige til, at vi skulde holde det Umagen værd her at igientage dem.

Kjøbenhavnſke Kongl. privil. Adressecontoirs
Kritiſke Journal.

No. IO og II. ————— 1771.

Undersøgelse, hvorvidt de Aarsager kan gielde, der anføres som Hindringer for et Norsk Academies Oprettelse, anstillet af en Normand. Kjøbenhavn, 1771. Stor 44 S. 8.

Det Spørgsmaal: Hvorfor har Norge intet Academie? har tidt været et Tvivls: Gæble i private Selskaber, og undertiden givet Anledning til hidſige Ordvevlinger, i sær imellem de unge Danske og Norske Studerende. Man har da paa begge Sider gjort det til en Nationalsag: enhver har seet for sin Nations særſilte Fordeele, og ofte for Væren meer end for Fordelene. Sielden har man høst koldt Blod nok til at see paa det Hele, og at betragte Stridigheden som Patriot, vi mene, som Undersaat af en fæltes Regiering, hvis Beste udkræver snart af det ene, snart af det andet af de forbundne Folk et Offer af dets særſilte og eensidede Fordele.

Denne Koldſindighed, som i nationale Stridigheder lettere kan anprives, end udvæses, er heller ikke denne Forfatters Dyd. Han behøver ikke at ſige os, at han er en Normand; man bliver det alt for meget vaer; og den Tone, hvori han ofte taler om de Danske, er ikkun ſtilket til at gjøre Stridnelige ſaa varm i Skrifter, som den ofte har været i Selskaber, og at hindre en upartiſt Undersøgelse. Men dette tilſidesat, har han anført mange vigtige Grunde for et Academies Oprettelse i Norge, som fortiene Patriotens moedne og koldſindige Overlæg.

So ſing, ſiger han, kunne med Billighed udelukke et Land fra den Fordeel, at have et Academie: naar enten Landet i ſig ſelv ingen Anledning gav til vigtige Undersøgelser for de Vittige, de Lærde, for Wiisdommens Sønner; eller naar Indbyggerne i Almindelighed vare ubequemte til høiere Videnskaber. Og han viiſer da, at ingen af diſſe Hindringer finde Sted i Norge. Nationens Duellighed til

Videnskaber berører han med Rette i ſaa Ord, efterdi dette er en Sag, som aldrig har været kaldet i Tvivl. Vidtløftigen derimod udfører han den mangfoldige Anledning, som Landet giver en Videnskabers Elsker til at udvide ſin Kundskab, i sær i naturlige ſing. Hvad han ſiger om Lægekunſten S. 10, er i og for ſig ſelv vigtigt, ſkiønt udført med for megen Declamation, en Fejl, hvori denne Forfatter alt for ofte forfalder. For Lægekunſten, heder det, vil vel ingen nægte, at jo dette Land kunde forſkaffe mange værdige Jagttagelser. De forſkiellige Maader, paa hvilke Landets Indbyggere maae ſøge Livets Underholdning, underkaſter dem forſkiellige Sygdomme, ſom ere mindre bekiendte og meere ſieldne, end de der reuſer ſig af Kjøbenhavnſ tykke Luſt og uordentlige Levemaade. Den i Gruberne og Biergværkerne og af flere end een Elendighed overvældede Biergmand, den vindſkibelige Arbejdsmand, ſom i Skoven, paa Havet, paa de farligſte Beye, hvor Fornødenhed drager ham, overfaldes af de uſædvanligſte Tilfælde, diſſe maae altid af Mangel paa erfarne Mænds Raad ende et nyttigt Liv, naar de erfarneste Læger her arbejder paa at holde Livet i Jordens Byrder og Menneskers Aſtkum. Naar den af Raadhed forſuulæde Skibe, den af Lidderlighed forraadnede Svirebroder, en i Dandsen ſprengt Spradebaſſe, eller i Rendeſtenen nær omkommen Drukkenbolt her lægges ind paa Hospitaler, opvartes med Omhyggelighed af de duelligſte Læger, og pleyes med de beſte Lægemedler, maae der den nyttigſte Deel af det menneſkelige Kion, den Arbejdsomme nemlig, ſee ſig underkaſtet utallige Farer, og overladt til en omløbende Quakſalvers eller ubarmhiertig Heſtedocters Cuur. Diſſe vore Medynkſomheds værdige Landsmænd arbejder for at forſkaffe andre de Rigdomme, ſom Naturen har nedlagt i Biergenes Indvolde. De vover det eneſte de har, et uſfelt Liv, for at forſkaffe andre hvad de behøver

høver til Klæde, Føde og Boeliger, og for alt dette værdiges ikke den Omhu, at der i Landet maatte findes den fornødne Anstalt til at conservere det Liv, som bruges kun for andre".

Vi sigt, dette er i og for sig selv vigtigt, og fortæner al Regieringens Opmærksomhed, i fald de Klager, det indeholder, ere grundede. Men hvad Styrke det har til at viise Fornødenheden af et Academie i Norge, indse vi ikke saa liae. Professorerne ved saadant et Academie ville dog ikke faae megen Leelighed til at undersøge Landets Sygdomme, eller at hjælpe de Syge. Naar Academiet var indrettet, som det burde, saa behø'dt Læerne saa lidet, som Professorerne i de andre Videnskaber, megen Tid tilovers fra Forelæsninger, og deres Praxis vilde i det højeste blive i den Bye, hvor Academiet var anlagt. At undersøge Orternes Sygdomme, og gaae de Saae Søfarende, Biergaarbejdere o. s. v. til Haande, vilde endnu stedse blive de provinciale Lægers Sag, som det er det i deene Dag, i fald Norge ikke er alt for blottet for denne Hielp, som man næsten af Forfatterens Klager burde slutte. Men i det mindste har Kongsberg sin Bergmedicus, en duelig og erfaren Mand; og savnes de andre Steder, da er det en Fejl, som uden et Academies Oprettelse kan raades Bod paa. At de provinciale Læger skulde kunne bedre dannes ved et Academie i Norge, end i Dannemark, synes heller ikke afgjort. Det forstaaer sig, at Sygdommene forandre sig efter Orternes og Levemaadens Forskiellighed; men en Læge, som har laet god Grund i sin Videnskab, mærker denne Forskiel snart, og desuden kan man jo ikke oprette Academier paa lige saa mange Steder, som Climatet, og Indbøgnernes Næringsveje ere forskiellige.

Snarere give vi Forfatteren Biesald, naar han S. 12 troer, at dersom Norge havde haft et gammelt og vel indrettet Academie, kunde Rationerne selv have den Værd af den Wardschusiske Rejse, som Freimede nu brøste sig af. Thi naar en Lærd i Norge havde haft den fornødne Duellighed til deene Rejse, skulde man vel ikke behøvet de Overtalelser for ham til at underkaste sig dens Farligheder, som man behøvede for den, der aldrig var kommet over Beltet: endskjønt Stedet gjør her atter det mindste, men foruden Indsigten, Lust og Drift til sin Videnskab, der ved et Academie, som Kiøbenhavns,ielden kan være saa stærk, at en Mand for Rationens Værd Skuld, eller allene for at berige sin Kundskab, skulde opofre sine vante Bequemmeligheder.

Den Forestilling, Forf. S. 14, men i sær S. 24. gjør af de Færet, som hans unge studerende Lands-

mænd ere underkastede ved Kiøbenhavns Universitet, baade i Henseende til deres Kundskab, som forsømmes, og Sæder, som forværrer, er levende, patriotisk, og desværre alt for grundet. Men den beviser inter andet, end at Kiøbenhavn intet Sted er for et Universitet, og vi tænke ligesaa lidet for Danske, som for Norske Studerende; i det mindste troe vi, at mange Danske Forældre have Marsag at føre de samme Klager over deres Søners Universitetsaar, som Forf. lægger de Norske Forældre i Munden. Forskiellen er allemeden, at iblant de Norske Studerende er et større Antal af bemidlede, end iblandt de Danske, og at de Norske i Almindelighed formedelst Landets Fraliggenhed og Mangel paa Bekjendtskab, ere mindre under Opsyn. Men for Resten er Kiøbenhavn, baade som en stor og folkerig Stad, og som en forsielig Residens, overmaade uskiftet til at være Sædet for en Høy Skole. Vi ville, da vi her have Anledning dertil, berøre nogle af de Ulejligheder, som en stor Stad har for Videnskaberne.

Levemaaden er i saadan en Stad kostbar. Professorerne maae derfor lønnes vel; thi det, som de kunde vente at vinde ved deres Forelæsninger, er lidet. Den største Deel af de Studerende er fattig, og Stedets Levemaade gjør dem endnu fattigere. De nødes til at dele deres Tid imellem Underviisning i Borgerhuuse og Professorernes Forelæsninger, og at underviise andre, imens de endnu behøve at underviises selv. Saadan en Stad har tusinde Adspredelser baade for Lærere og Lærende. Vi ville ikke tale om den Mængde offentlige Lystigheder og Fornøvelser, som følge med Hoffets Nærværelse, saasom Comœdier, Masquerader, Concerter. o. s. v. thi disse adsprede meer Tunge end Tid, og man kunde gierne taale, at en Lærer saavel som Lærende, naar de begge havde anvendt Dagen vel, toge et par Aftener om Ugen Deel i en anstændig Fornøvelse. Men der ere andre Adspredelser, som ere endnu vigtigere end disse.

Professorerne, hvis fiereste Omgang, endog i deres Friheds og Fornøvelses Tider, kunde være deres Tilhørere og Studenter, drages i en stor Bye i et tidspildende Bekjendtskab med Familier af andre Stænder, hvis Tænkemaade og Levemaade fordærver dem. De efterabe disses Opviisning, Forsængelighed, Fornøvelser. De længe Bind paa at udmærke sig ved Tracteringer, ved Titler, ved Forbindelser, som kunne skaffe dem Anseelse, og tabe Smagen paa den Værd, som vindes ved Lærdom, fordi den ikke paastrives i deres Sæftaber. De jage efter de Størres Indest, og foragte de Studerendes. Og da de høve

Høje Collegier gemeenlig ere, hvor Hoffet er, saa stræbe de vel ofte at erhverve sig en Plads i disse, for at svinge sig over deres Stand; og afdrage sig saaledes alt meer og meer fra deres Stands Forretninger, som omfider blive dem væmmelige.

For de Studerende falder Emulationen, denne mægtige Drivefæder hos unge Gemytter, næsten gandske bort i en stor Stad, eller taber i det mindste meget af sin Braad. De ere her al for meget blandede med Folk af andre Stænder, hvis Bøye til Lykken, som ere forskellige fra deres, forvirre og adspredte dem. De unge Mennesker faae alt for tilig Smag paa det, man kalder at gjøre sin Lykke, og i Stedet for i nogle Aar rolig at anvende al deres Tid og Omsorg paa at erholde Middelet dertil, nemlig Indsigt og Lærdom, iage de strax efter Dyemedet, og forledes let til at gaae de Krumveje til Lykken, hvoraf Hovedstaden stiller dem saa mange for Bøye. De blive urolige i Henseende til det Tilkommende, og tabe den stadige Sindsforfatning, som behøves til Studeringer.

Alle disse Ulejligheder falde bort ved en liden Bøye. Levemaaden er der af sig selv lettere, og man kan ved Politieanstalter tvinge den, naar Stedet har sin største Næring af Universitetet. Professorer og Studenter udgiøre her et samlet Legeme: de dele deres Arbejder og Fornøyer med hinanden, og ere hinandens bestandige Vægtene og Paavæere. Lærerne see sig ikke omgivne med andre Gienstande, end saadanne, som kunde minde dem om deres Pligter; og deres Flid og Vindskibelighed bliver igien en mægtig Opmuntring for Ungdommen. Den slaviske Frygt og Hønsigtelse, hvormed mange af vore Studerende nu skuer op paa deres Lærere, og den Haanhed, hvormed disse ofte see ned til en Student, ville tabes meget, naar de ved at blive hinandens fornemste Umgang, lærte at kiende hinandens Fordele og Skrøbeligheder nøyere. Thi hvem skal en Professor paa et lidet Sted omgaaes med, uden med sine Collegier og Tilhørere? Men Collegers Venfkab varer ikke længe, og en Professors Tilflugt bliver omfider hans Studenter. Af disse gjør han sig Partier, og hans Anseelse og Fordeel voxer, jo stærkere hans Partie bliver. Vel er det os ikke ubekiendt, hvor mange Misfornøyer og Ubegneligheder saadanne Partier forvolde ved Universiteterne i de smaa Steder; men det kan nu ikke anderledes være iblant de Lærde, og det skader heller ikke stort; thi de holde paa den anden Side saadant et Universitet i bestandig Liv og Munterhed, og bevare det fra en Dørskhed, som er skadeligere, end den hidsigste Partieand. Vi forbiegaae andre Fordele i Henseende til Disciplinen og andet, som et Universitet paa et lidet Sted kan betiene sig af.

Naar altsaa vor Forfatters Klager ikke gik videre, end over Kiøbenhavns Universitet, saa istemme vi dem aldeles, og søye vore Ønsker til saa mange Patriots, at Regieringen maatte kunne udfinde et Middel til enten at forlægge Kiøbenhavns Universitet til en liden Kiøbstæd i Landet, eller at oprette et andet Academie foruden Kiøbenhavn: og naar det sidste skulde skee, troe vi, at Norge havde større Paastand paa det nye Academie, end nogen Provins i Dannemark. Men Spørsmaalet blev ikkun: om man ikke baade med mindre Bekostning, og med større Nytte for Videnskaberne kunde forflytte Kiøbenhavns Universitet, end oprette et nyt, naar Kiøbenhavns skulde blive i sin gamle Forfatning? — Dette Spørsmaal understaae vi os ikke at besvare; men naar vi betragte Kiøbenhavns Academie i den Forfatning, hvori det er, kunne vi ikke billige den haanlige Maade, hvorpaa Fors. S. 15 taler om de Huuse, hvor Ungdommen, som han siger, lægges ind, "for at føde Forstanden med grædske og hebraiske" Gloser og opkaagte Disputatser". Collegierne ved Kiøbenhavns Universitet ere, tilligemed de øvrige academiske Beneficier, det, som i vore Tanker har gjort og endnu gjør det meste til Videnskabernes Flor i Dannemark, og det, som virker den lykkelige Misproportion imellem vor Universitets Forfatning, og den almindelige Oplysning i Landet. Denne er i vore Tanker større, end man burde ventet sig den af vor Universitets Virksomhed og de academiske Læreres Arbejde paa den Studerende Ungdom. Men denne Mangel erstatte igien Universitetets Beneficier, og i sær Collegierne, ved hvis Hielp en stor Deel Studerende sættes i Stand til at lære sig selv. Og mon ikke vore fleste Lærde ere Selvlærde (autodidactoi), og skulde den mindste Deel af deres Lærdom til deres academiske Lærere? Men hvor vilde de kunne være det, naar ikke den offentlige Understøtning, en stor Deel nyder ved Universitetet, sætte dem i Stand til at anvende mange Aars Tid paa deres egen Oplysning: en Tid, som vist nok bedre, og med megen Gienvey for Kundskaben, kunde anvendes paa Professorernes Forelæsninger, men som dog nu, da disse deels mangle, deels ikkun ere indrettede for de allerførste Tilkommende, anvendes af mange meget godt, og skaffer os de mange grundige Lærde, hvorpaa vi ingen Mangel have i Landet.

Dog! vi komme til vor Norske Academie igien. Den politiske Marsag, Fors. S. 16 siger at paaberaabes af mange, hvorfor Norge intet Academie kan have, nemlig at det desbædte kan holdes i Lydighed, holder han med Rette for svag. Thi, om ogsaa Monarken kunde tvivle om de Norskes Hengivenhed for sin Person, hvor

hvor paa han har havt saa store Prøver, saa har Erfarenhed beviist, at Konster og Videnskaber ere et langt kraftigere Middel til at holde et uroligt Folk i Lydighed, end Tropper og Fæstninger. — Det er heller ikke at tvivle, at der jo i Norge er større Anledning til at dyrke visse Videnskaber s. Ex. Naturvidenskaben med alle dens Deele, end i Danmark. Dog maatte vel hverken Charlottenburg, eller de Siellandske Kornagre (S. 19) være Skyld i, at denne Videnskab ikke har bragt Danmark større Nytte, end den har. — Forf. lover sig ogsaa meget godt for den Norske Landhuusholdning af et Academies Stiftelse, og taler S. 22. om det Danske Landhuusholdnings Selskab paa en Maade, som ikke kan andet, end mishage enhver, der kiender dette Selskabs reene og vidt udstrakte Hensigter.

Hvad Forf. S. 20 siger om den for Videnskaberne nytrige Emulation, som et Norsk Academies Stiftelse vilde forvolde, er i vore Tanker meget grundet. "Den Efterladenhed, siger han, i at frembringe noget nyt, denne Vedhængenhed i det Gamle, denne Stolthed, som mange af de Herrer Professorer ofte røber imod de her Studerende, og som ofte gaaer til en skammelig Foragt; denne Selvnokksomhed hos dem, som hviler saa roelig i de erlangte Fortjenester, og den dybe Tausshed, som de uden for Læsetimerne og de fassatte Disputatser, saa hellig bevarer i alt det, der kunde røre ved Videnskaberne, maae ikke Oprindelsen til alt dette Academicke Onde tildeels søges deri, at Akademiet i begge Rigerne er det eeneste af sit Slag? Professorerne frygter ikke at lide Skaar i sin Næring, skjønt Akademiet kom i Miscredit. De ere visse paa lige saa mange Tilhørere i Nar, som i Fjor; thi de har de samme Evangmidler i Hænderne, de ere en bange, at det andet Academie skal drage Rigerens Studerende Ungdom til sig; Men lad nu et andet Academies Oprettelse gjøre deres Tilhøreres Forsamling mindre talrig, og dem selv lidt mere uviste i deres Indkomster, saa er jeg vis paa, at Videnskaberne intet vil tabe derved. Lad os kun see til vore Naboe! Aldrig var Upsala i saadan Anseelse, førend Aboe blev anlagt. Skrivende og en blot disputerende Professor, de vittigste Skrifter og grundigste Undersøgelser i alle Videnskaber, og den ædle Frihed, som giver Studenterne sit Liv, har siden bragt Upsala til en Høyde, som det uden Emulation neppe havde opnaaet."

Men, skulde saadan en Emulation tilveiebringes, saa torde det nye Academie i vore Tanker ikke være saa indskrænket i Henseende til Lærere og Videnskaber, som Forf. mener. "Mange Theologer, siger han,

"behøvede vel en Skar at udgiøre tre eller flere Professorer. En duelig Latiner, som tillige havde lagt sig noget efter det hebraiske og grædske Sprog, vilde være nok. — De levende Sprog vilde være os meer nødvendige, men disse læres neppe academice" (hvad vil dette sige? alle andre Academier have offentlige Lærere i de levende Sprog, undtagen Kiøbenhavn; men hvad fattes Kiøbenhavn ikke?) "de øvrige Videnskaber, som angaae Lægekunsten og den verdslige Wiisdom, blev os meere uundværlige; de maatte derfor en mangle sine offentlige Lærere o. s. v.". Lægekunsten og Naturvidenskaben synes immer at være de, Forf. har meest Credit for, og derimod have vi intet, naar det kun ikke skeede paa andre ogsaa nyttige Kundskabers Befordring. Men efter saa indskrænket en Plan, som denne, troe vi neppe, at hans nye Academie vilde holde sig længe. Skulde det holde det gamle Stangen, maatte Unadommen kunne lære det samme der, som ved det gamle Academie, og det maatte have de samme Rettigheder og Friheder; thi ellers vilde det snart tabe sin Anseelse, og med det samme sin Søgning. — Og endnu en Ting! som Forf. ikke synes at have tænkt paa, og som vi dog holde for een af de betydeligste Hindringer for et Norsk Academies Oprettelse. Var det ikke at befrygte, at Norske Forældre selv, især de Formuendste iblandt dem, de, hvis Børn just skulde bringe et nyt Academie i Glor, vilde, uagtet et Academie i Landet, endnu blive ved at sende deres Sønner ned til Kiøbenhavns Universitet, saa længe de fleeste Befordrings Veye til offentlige Betieninger for en Normand bør søges i Kiøbenhavn? Maae ikke alting søge til Residensen, for at faae Betiening? Og er det venteligt, at Regieringen vilde lægge en nye Plan i Henseende til Betieningers Bortgivelse i sær i Norge, for det Norske Academies Skyld? Hvo veed, om den holdt en Forandring i dette Stykke nyttig for Staten? Maae den kunde troe, at Nationerne da mindre vilde blandes end nu, da den Nødvendighed de Norske Studerende ere i at reyse til Kiøbenhavns Universitet, giver mange af dem Leylighed og Anledning til at forblive deres hele Livstiid i Danmark? o. a. m.

Lønnen til de nye Professorer behøvede i Forfatterens Tanker ikke at oversige 300 Rigsdaler, foruden frie Bolig, og hvad deres Collegier kunde indrente dem. Men naar Theologer og Jurister skulde a: Mangel paa Lærere ved det nye Academie, nødes til at reyse til Kiøbenhavns Universitet, saa vilde Collegierne vel ikke indbringe meget; og hvad den faste Løn angaaer, saa kunde den paa et let Sted være nok for en ung Mand til at begynde med; men det var tillige at ønske, at en Professor

seffor kunde forbedre sig i Løn, ligesom hans Rygte ved Skrifter eller Tilhøreres Biefald voksede, og tildrog Academiet Søgning. — I Henseende til Stedet, hvor Academiet kunde anlægges, og Kilderne, hvorfra Bekostningerne dertil skulde komme, udlader han sig saaledes S. 33. "Academiet synes ikke at maatte anlægges i en af de største Stæder; thi disse ere gemeenlig de dyreste. Ja, hvad Fornødenhed var deri, at det skulde være ved Søekanten? Saa stort et Land som Norge er, har ingen Stæder, uden ved Søen. Den trængende Landmand maae ofte i det farligste Føre hente sine Fornødenheder fra de langt fraliggende Søestæder. Hvad om et Academie anlagt i en for Transporten til Lands beqvem Egn, kunde lokke den næringsøgende Handelsmand til at gjøre et Dplag af sine Wahre længere ind i Landet? Han vilde da finde mere Afsetning, og Landmanden skulde ikke forsømme og tabe saa meget ved de lange Byerenser. Een Egn kunde paa denne Maade hielpes, for andre maatte søyes andre Anstalter. Men nu for at bestride de første Nødvendigheder med Bygninger, Professorernes Gage, m. m., da er jeg forsikret, at hver Norsk Undersaat, som ved Videnskaberne Hielp æder Norsk Brød, vilde med Lyft foreene fælles Kræfter for at ophielpes dem, naar de under den naadigste Konges Biefald og Beskyttelse kunde være trygge for Misundelses Bestræbelse. Skulde der behøves at bygges, da har Norge Bygningsmaterialia nok. De i Nærheden af det udvalgte Sted beliggende beneficerede Skove vilde uden Savn forskaffe det Tømmer, som nu staaer hverken Kongen, Herlighedseieren, eller Byrkelmanden til nogen Nytte. De hist og her anlagte Teglbænderier vilde for billig Pris forskaffe den fornødne Steen; og duelige Arbejdere mangler ikke blandt de hændige Norske. Uden alt for store Bekostninger, kunde da gierne opføres fornødne Boeliger for Professores og 2 a 3 hundrede Academici; thi de Norske Muser vilde vist lade sig nøye med en mindre prægtig Bygning, end den Krigsgudiinden inden for Kiøbenhavns Volde har opført for sine fredsomme Dyrkere. Det Norske Præsteskab giver aarlig en anseelig Academieskat, som jeg troer, Landets Børn frem for andre kunde ilegne sig. Endau et Raad: det Kiøbenhavnske Universitet kunde dele med os nogle af sine Riadomme. Men! nu biber Normanden grov. Aldes ikke. Det er ingen Uartighed hvad Billighed kræver. Vi har i en Tid dyrket de boglige Konster i Fællesskab. Om vi nu adskilles, er det jo billigt, vi bør de e, hvad i Fællesskabet er erhvervet. Jeg vil vel troe, at de ivraae Forsættere af de Danstes Monopolium paa at have et Academie, vilde ansee denne Paa stand om en Deeling for urimelig og umuelig: Men,

jeg kiender den, som kunde gjøre den ligesaa rimelig som muelig, naar nemlig vor naadige Konge, overbevist af Sandheden, og bevæget af Eugens Nytte, vilde befale det Kiøbenhavnske Academie at forflyttes, saa kunde jo en Deeling af dets Beneficia være dem ligesaa tienlig, som os, da de derved kunde spare det halve af Bygningsomkostningerne. Men skulde dette Raad, uagtet al dets Billighed, dog synes for haardt; vel an! saa lad det Kiøbenhavnske Universitet beholde sine Beneficia i Koe. Endskiondt vi i Begyndelsen kunde behøve nogle af dem; saa troer jeg, at vi for Eftertiden skulde kunne undvære dem; Thi den Norske Edelmodighed vilde vist ikke glemme ved Donationer, Legater og Testamenter at understøtte en for Landet saa nyttig Stiftelse. Ja, var det mueligt, at undersøge hvad Patrioter, der Tid efter anden har havt i Sinde at oprette Testamenter til et Norsk Academies Beste, da troer jeg, at Verden deraf allene skulde lære, at Norge har aldrig manglet hielpsomme Borgere, og at det, som nu udfordrer fælles Hielp, kunde allerede ved nogles Edelmodighed været udført. Den retsindige Thomas Angel, hvis Navn Norge med Tak vil bevare, havde vist bestemt en anseelig Deel af sine Midler til et saa høytideligt Brug. Men, hvem har det været, som har hindret hans og andre redelige Norske Datter? Egennytte og Misundelse har tilsperret Adgangen til Thronen. Og de beste blandt Kongerne har troet, at Sandhed og Redelighed talte, naar den slebne Statsmand oplyndt sandsynlige Aarsager, for at hindre Landets Vel. Men, skulde det ey være mueligt at eftersøge, hvortil i det mindste nogle af saadanne Penge siden ere anvendte? og kunde det endnu ey være Tid til at betiene sig af det til et meere nødvendigt Brug, som siden er bestemt til et mindre vigtigt, naar man kun var forsikret, at Testator havde udvalgt dette i Mangel af et bedre, og ey havde forandret sin første Villie af anden Aarsag, end fordi Magten hindrede ham fra at fuldbringe den?"

Den Indvending, at Kiøbenhavn ved Academiets Deeling vilde tabe i Styrke og Anseelse; iligemaade, at der paa et andet Sted vilde blive færre Nærings Bøye for de Studerende, besvarer Fors. grundig; og erindrer i en Note til Slutning, at det Sted, han har tænkt paa for et Norsk Academies Anlæg, er Hedemarfken i Aggershuus Stift; dog har han intet imod andre Stæder, i sær de smaa Søestæder ved Vesterkanten.

Philopatris første Fortsættelse, indeholdende fire Anmærkninger. 1) Om Handelen. 2) Om
H 3. Krigs

Krigsstanden. 3) Om Tingsvidners Særelse. 4) Om Videnskaberne Omkomst. Skreue i Kiøbenhavn 1770. Kiøbenhavn, 1771. Trykt paa Johann Gottlob Rothes, Kongel. Hof- og Universitets- Boghandlers Bøfning, og findes tilkiøbs i hans Boglade i No. 8 paa Børsen. Stor 55 S. 8.

Den Tone, hvori Philop. forkynder Fortsettelsen af sine Anmærkninger, er slet ikke den, man burde ventet sig af en Skribent, som fra alle Kanter er blevet angrebet, og overbevist om den haandgribeligste Banfundighed og Ubetænksomhed. "Da jeg har erfaret, (begrunder han) at mine forhen udgivne trede Anmærkninger have vundet Publici Behag, saa gaar jeg at fortsætte dem, og nærmere at oplyse en Deel af mine Materier, som mere ere fremfattede, end oplyste. "Jeg siger: jeg har vundet Publici Behag. Hermed meener jeg, de Retfærdiges i Publico o. s. v." Jo jo! Philop. har Narfag at rose sig af Publicums Biefald. Vore Bogtrykker-Presser skulle kunne sige deraf, som nu over otte Uger have svædet, og endnu daglig svæde af Stridskrifter imod ham, da imidlertid intet fornuftigt Menneske har vovet sig til offentlig at paatage hans Forsvar, uagtet han har frembragt saa meget, som smigrer Tidernes Tænkemaade, og mægtige Favoritmeeninger. Dog! hvem kiender denne Mand's Publicum? maaskee hans Sofus i No. 8 paa Børsen er ham Publicum nok, og dette Slags Publicum tænker: *populus re sibilat, at tibi plaudo, dum numos recondo in area.*

Den heele Fortale er dikteret af en utaalelig Hovmod og Selvtillid. "Ederes Bevaagenhed (heder det et Strid), Biefald og Understøttelse, I sande Patrioter, I værdige Medbrødre i Statens Ring, skal gjøre mig stolt nok, til at trodse alle de Hindringer, Farer og Ulemper, som de egennyttige Sieler, Statens Blodigler, og den almindelige Velstands Mordere, true mig med. Vogte Eder, alle I, som foretrakke Ederes egen Fordeel for den almindelige, I troe Hunsfogeder, I Ønenskalle, og I Borgerstandens Udsuere! Patrioten tør nærme Eder paa den øverste Spidse af Ederes Egenmægtigheds og Hovmod's Alper, i det Junderste af Ederes Erygheds Vatican; Han skal opdage Eder i den indbildte Erygheds Smuthuller, og fremtrække Eder af de dybeste Rovhuuler". Hvilken Phoebus! — og videre: "Dersom vort Danmark ey indhegnar andre end Patrioter, saa har Philopatreias lige saa mange Venner, som Landet har Indbyggere". Men det, som er det forunderligste, er, at han endnu stedse forsikrer, at det er ham om bedre

Oplysning at gjøre, og at han med Taknemmelighed vil imodtage, og efter Omstændighederne besøare, hvad Erindringer, som maatte gøres ham: han, som ikke værdiger en eneste af de mange grundige imod ham udfomne Skrifter et eneste Ord til Besvarelse.

Den første Anmærkning om Handelen er ikke andet, end lutter Declamation over vor Handels flette Tilstand; hvoraf noget maaskee dog kan fortjene Opmerksomhed. "Hvorledes seer det ud, (siger han blandt andet) paa vore Kiøbmænds Contoirer? Gaae vi til dem, som ere noget betydelige, og spørge, hvem deres Bogholdere ere, da ere de fremmede; hvorfor, fordi vore indfødte ey have Begreb til at lære Handelen? Nej! fordi her ingen retskaffen Handel er at lære hiem me, og fordi vore egne ey søge fremmede, og om de end og have lært noget, neppe blive antagne i deres Fødeland". Og et andet Sted. "Naar man vil besøge Kiøbenhavns Børs ved de rette Tider, saa finder man der halv saa mange Procuratores som Kiøbmænd. Et ubehageligt Syn paa dette Sted, som beviser, at Troe og Love, Credit og Sufficiencie med Velstand, maae ey blomstre retskaffen i vor Handels Kreds". Men denne Klagepræken er det ogsaa alt. Vil man vide, hvorledes Handelen skal bringes i Flor, Crediten ophjelpes, flere Penge bringes i Circulation o. a. m. saa har Prækeren en Ende, og man bliver afviist til en anden gang, da man skal faae en Plan at høre, som han har i Værk til Handelens Opkomst, og i sær for at gjøre Kiøbenhavn til en Oplagsstad. Om denne Plan taler han imod sin Sædvane meget besteden S. 19. "Vel har jeg ndarbejdet en Plan til Handelens Opkomst, og at gjøre Kiøbenhavn til en Oplagsstad; vel har jeg udarbejdet den og vil mere udarbejde den, saa vidt mueligt er, efter mine Evner og efter den Kundskab, jeg ved alle Lejligheder har stræbet at bekomme, deels ved andres gode Raad, deels ved mine egne ringe Kræfter og efter den Indsigt, jeg kan have bekommet i Negotien, ved at besøge fremmede Handelsstæder: men jeg tror langt fra ikke, at være noksom understøttet endda, til et saa vigtigt Foretagende. — Jeg fremsætter derfor den Materie om Handelen, for at opmuntre andre til dens nøyere og fuldstændigere Betragtning." Han beder derfor, at oplyste og erfarne Handelsmænd vilde understøtte ham med Betænkninger og Hielpemidler, og indsende dem (rentelig skriftlig, som det heder i Fortalen; thi trykte Sager synes han eller hans Forlægger ikke at være tiende med) til Hr. Rothes Boglade paa Børsen, da han vil betiene sig deraf med største Taknemmelighed og Forsnyelse; thi Publici Sag forsikrer han meget patriotisk, er ham

ham ligesaa angelegen, som hans egen": altsaa hverken meer eller mindre, men ligesaa angelegen. — Naar da vor Patriot har fundet Udveie til Handels Ophoist; "saa skal vi, siger han, siden giennemgaa andre de andre Borgerss Kreds, og viise, saavidt mueligt, Midlet til alles Velgang". Hvilke Opdagelser have vi da ikke endnu at vente! maatte kun hans Medhjelpere ikke glippe ham!

Den anden Afhandling om Krigsstanden er heller ikke andet end Declamation over denne Stands Digtighed; thi hvad andet Navn kan man give det, naar det s. E. heeder S. 28. "Guds Ords Læreren er en sikker engang paa Prædikestolene uden de troe og tappre Stridsmænds Gierde". Ja, dersom Tyrken kom ind i Landet, kunde Guds Ords Tienere maaskee behøve dette Gierde; men i Sandhed ikke, saa længe vi føre Krig med kristelige Magter; thi da kan Guds Ords Tienere midt iblandt Fiender, som den tappre Krigsmand ikke har kunnet holde fra Grendserne, forrette sit Embede med største Sikkerhed. Dog! i denne Materie burde Fors. nu have sundere Begreb efter det, som alt er blevet erindret ham af saa mange, dersom det var ham om bedre Oplysning at give. Imidlertid er han nu saa klog, at han forstaaer begge Staterne, saa vel Søe som Land-Staten, naar han taler om Krigsstanden; hvilket vist ikke var hans Mening i det første Skrift.

Endnu bliver han ellers ved at troe, at den militaire Stat ikke kan være for stor, og ønsker derfor, at der maatte udfindes et Middel til dens større Udvidelse; og bedre Sold. I Henseende til Søe-Staten ønskede vel flere det med ham, at den maatte kunne udvides, naar saadant kunne skee ved vor Handels og Seyladses Udbredelse. Bedre Sold tænke vi ikke, at denne Stat, som vist ikke troer med Philop., "at den maae leve prægtig" (S. 31) i Almindelighed forlanger. Hvad Land-Staten angaaer, saa tænke vi at dens Styrke beroer paa en god National-Miliz, og den, som kunde udfinde os et Middel til at skaffe os den, vilde, mene vi, sørge baade for Kongens Kasse, og for Landets Forsvar, bedre end Philop. Dog det bliver tidsnok at prøve hans Tanker i denne Materie, naar han kommer frem med den Plan til den Militaire Stands Forbedring, som han ogsaa her lover os, men hvilken vi ikke, som det lader, tør haabe, førend "de respective Herrer i den Militaire Stat" (begge) ville værdige ham med deres gode Betænkninger" S. 34.

Om Tingvidners Sørrelse. I denne Anmærkning synes endda det meeste at være sagt; men hvor sandt og grundet det er, som siges, maa de domme, der kiende meer til Kiøbenhavnss Bytings Ret, end

vi; thi imod denne Ret er det, som Fors. reent ud betænder, at denne Anmærkning fornemmelig er stillet. Han klager over den lange Tid, som gaaer hen med Tingvidnesager, og den Ulejlighed, som saadant forvolder baade Parter og Vidner. Hvad han her siger, synes i og for sig selv at have megen Grund. "Naar jeg" i en Sag (siger han iblandt andet S. 40.) indstævner "som Vidner Arbejdsfolk og Daglønnere, for hvilke" en hver Dags Tab er usødeligt; naar jeg har fremstillet dem for Retten 2, 3 til 4 Gange (ja vel mere), "blive de stakkels Folk baade utaalmodige og uvillige; de maae og skal møde efter hver Gangs Forelæggelse, under Falskmaals Bøder, som ere 10 Rdlr. Møde de ikke, paastaaer Procuratoren Straffen; (dette gik ver og Dommerne en Høben Bryderie med Erklæring, naar de Idømte indgaae med Suppliquer om Bødernes Estergivelse). Møde de, saa maae de ofte staae hele Dagen og vente, for omfider at faae den trostelige Efterretning, at de skal komme igjen en anden Gang, men ere endda mangen Gang lige nær, hvori Sagerens Velde og Mængde har Skyld. —"

Imidlertid er det dog tungt for de Folk, som skal have sin Aftens-Fortæring af sin Dages Sveed, at miste Brødet for sig og Familie den ene Dag efter den anden. De blive utaalmodige og uvillige, de klynke og knurre, som billigt er, over sin tabte Fortienelse, de overhænge dem, som have indskovnet dem, og paastaae sin tabte Dagløn; enten skal man nu lides og trættes med saadanne Folk, en ubehagelig Commission! eller og skal et discret Gemytte give dem noget; sirax et nyt Besvær og en nye Udgift, foruden de mange Forelæggelser, man maae betale, naar Vidnerne paa bestemte Tider ey kan blive afhørede, og selvgellig blive borte."

Til at forebygge dette Onde, meener han, vilde det hjælpe noget, i Fald man uden Hensigt til Sagerens Velde, foretog dem, hvori Vidnerne vare tilstede, og uden Ophør expederede dem, ubekymret om Procuratorens Paaraabelse paa hans Anciennete, og Sagsæld e Numer; thi, siger han, "man kan vel es. er juridiske Principia faae Hævd paa Brug, men man bør ey gaae den paa Misbrug". Dernæst vilde han, at den Procurator skulde belægges med vilkaarlig Straf af Bøder, som ikke havde Vidner og alle Ting i Guldkommen Beredskab, naar hans Sag blev paaraabt. Dog holder han det for det eneste kraftige Middel til at forebygge denne Misbrua for Fremtiden, at der blev sat en Commission af Jurister, som burde foretage alle de gamle og forestaaende Sager, for med Alvor engang for alle at bringe dem til Ende. "Naar de

de nu, siger han, saaledes eengang var tilendebragte og al gammel Suurden udsenet, holder jeg fore, det var en Dommer mueligt, siden at holde det nogenledes i Orden, naar Straffer og Mulcter hemmede Uordenens Rilder, og man forebyggede de Midler, som voldte, at Sagerne groe over Hovedet paa Dommerne."

Om Videnskabernes Opkomst. Hvad her forekommer om den Jadsfyndelse, som en Reaents Tænkemaade har paa det Almindelige, er smukt og rigtig, skiondt for Resten meget bekiendt. I Almindelighed maa man lade Philop. den Roes, at han har et muntert Foredrag, og en stor Lethed og Behagelighed i sin Stil. Hans Styrke synes at være i det Juridiske Fag, og af nogle Nationalismer i Sproget have vi sluttet, at han maatte være en Nordmand.

ProMemoria til Philopatris fra Mag. Joh. Arndt Dyssel. Den Kongelige nye Opfostrings Stiftelse til Beste. Sandbye i Lolland den 5te Januarii 1771. Kiøbenhavn. Trykt i det Kongel. Universitets Bogtrykkerie hos A. H. Godiches Efterleverste. Stor 36 S. 8.

Hr. Mag. Dyssel er den første af dem, som have skrevet imod Philop., der har nævnet sig offentlig, og dette er en Virkning af den Tænkemaade, som han her yttre S. 4. "da han holder det for en overdreven Indgetogenhed at skule sit Navn, naar man intet siger eller skriver, som man har nødig at skule for". Ja, han gaaer saavidt, at han holder det for godt og fornødent, om det blev befalet enhver at sette sit Navn under sit Skrift. Vist er det, at de anonymiske og pseudonymiske Skribenters Antal paa nogen Tid begynder at være alt for meget; og det lader til at ville blive Mode, at man ikke kan skrive endog i de uskyldigste Materier, uden at forfølge sit Navn. Philopatris dulgte sit, og derfor maa den hele Sverm, som han har givet Pennen i Haanden, gjøre det samme. Men Philop. forebragte nogle forhadte Sandheder, flere umøedne og dristige Forslag. Han havde vel Marsag at gjøre sig ukienkelig, og man maae prise hans Konst, at han hidtil har naaet sin Hensigt. Men de, som paatage sig Sandheds og Fædrelandets Sag imod ham; bør de ogsaa blive ukienkte? Dog dem ville vi ingen

Bebryndelser gjøre; de kunne have deres Marsager, hvorfor de ønske at blive det. Skrivefriheden er nylig begyndt: man vil maaskee see, hvorledes den bliver optaget, førend man vover sin Person. Men det skulde være os ukært, om denne anonymiske Maade at skrive paa skulde gribe for vidt om sig. Det vilde bringe vor Literarhistorie i Forvirring i Henseende til de gode Skribenter; thi de slette Forfattere bekymrer Estertiden sig ikke om at kiende. Og i Henseende til de slette Skrifter vilde det have den Virkning, som allerede yttre sig, at mangt et enfoldigt og vankundigt Menneske, som Skammen, eller Frygt for at sette sit Navn en Klif paa, der kunde gjøre ham Skade, vilde holde fra at skrive, bebrødede Publicum med sin Uforstand, fordi han vidste at hans Person kunde blive i Mørket. Men paa den anden Side ville vi ansee det som en skadelig Indskrænkning i Trykkefriheden, naar det skulde befales enhver Skribent at sette sit sande Navn for sit Skrift. Mange Sandheder skulde da vist blive enten fortiede, eller fremsatte med en Lunkenhed og Tilbageholdenhed, som ville svække deres Indtryk. Hvad gaaer det desuden Publicum an, enten jeg beder J. eller D.? det er jo mit Skrift, og ikke min Person jeg publicerer. — Lad det domme mit Skrift efter sin indvortes Værdie, uden at see paa min Person! Dommen vil da vist af de fleste fældes rigtigere, end naar man kiender min Stand, mit Embede, min Familie, mine Personlige Forbindelser; hvilke Ting gemeenlig ikkun tiene den magelige eller vanartige Læser til Skalkeskjul, hvorunder han kan opkaste sig til Dommer over mit Skrift, uden engang at have læst det, og gjøre mange vittige Glosser derover; som hindre andre fra at bedømme det med Upartiskhed.

Hvad denne Besvarelse selv angaaer, da indeholder den lutter rigtige og sande Ting; skiont for Resten ingen nye Bemærkninger. — S. 11 giver Forf. en Forregnelser paa de aarlige Udgifter, allene i Skat, for en Præst, hvis Indkomster aarlig ikke ere over 400 Rigsdaler; og disse Skatte-Udgifter beløbe sig allene til 112 Rdr. — Den Tone, hvori Forf. taler, har ofte ikke behaget os; og følgende Sted i sær støder meget S. 15. "Her er jo en Gud, som styrer alting, og vil prøve os? sald ind til ham med alvorlige Tanker, cher Ami! og lad Dem jævnlig aarelade for Blodets Skyld, saa hielpe De, hvilket jeg, som en Ubekiendt, hiertelig ønsker Dem! —"

Kjøbenhavnſke Kongl. privil. Adressecontoirs
Kritiſke Journal.

No. 12 og 13. ————— 1771.

Betænkning hvorvidt en Eſterkommere i Regjeringen er forbunden at betale ſin Formands Giæld med Forſlag af Midler, ved hvilke den offentlige Giæld beſt kan betales. Amor Patriæ vincit. Kjøbenhavn, 1771. Findes tilliøbs i Mummens Boglade i No. 5 paa Børsen. Stor 62 S. 8.

Af alle Skrifter; udkomne efter Trykfrigheden, ere ſaa, ſom fortiene ſaa megen Opmærksomhed, ſom dette. Vor nationale Giæld, ſige alle Munde, er det, ſom trykker vort kiære Fædreland meeft, det, ſom er Aarsag til de ſvære Skatters Paalæg og Vedblivelse, hvorunder alle Stænder ſukke, det, ſom forpolder vor patriotiſke Monark og hans troe Mænd de ſørſte Bekymringer. Og denne vor Nationalſkyldom helbreder vor Forfatter ved et eenefte gient, ſimpelt og tilforladeligt Middel, ſom beſtaar deri — at vi ikke betale vor Giæld. — Det Middel, vil mangen ſige, kunde enhver have ſaldet paa. — Men maaskee endda ikke, naar man tillige ſkulde paataget ſig at bevise, at en Monark ikke er forbundet at betale ſin Formands Giæld: og dette bevifer denne Skribent med ſaa megen moden Indſigt og Ridkerhed, at man ikke veed, naar man læſer ham, hvad man ſkal ſige imod hans Grunde, men ſøler dog, naar man har lagt ham bort, en hemmelig Ulyſt til at give hans Mening Biefald.

Forf. viiſer forſt, hvad Skade Landet har af en ſtor Giæld, i ſær, naar den er gjort hos Fremmede. Den indenlandſke Giæld trykker vel allerede nok ved de mange Skatters Paalæg, ſom den Tid efter anden gjør nødvendige, og ſom ſvække Handelen, ødelægge Stæderne, forvolde dyre Tider, og ved at ſtrække Fremmede fra at nedſette ſig i Landet, lukke Døren for Konſter og Manufacturer. Men imid-

lertid blive dog Pengene i Landet, og endſkiødt den Fattige maae give Skatter for at betale den Rige Renterne af den Kapital, han har foreſtrakt Regjeringen, ſaa er den Rige dog heller ikke befriet for Afgifter til Giældens Afbetaling, og vil han nyde godt af ſine Penge, maae de dog komme tilbage til Bonden og Haandværksmanden, ſom føder og klæder ham. Derimod er den udenlandſke Giæld et reent Tab for Landet, ſom aldrig erſtattes. ”Hver Gang Renterne ſkal betales, ſtiger Dixelcourſen overmaade, og ved Capitalens Afbetaling endnu mere; her gielder ingen Papiir-Penge, ingen Obligationer, ingen Actie-Breve, hvormed indenlandſke Creditorer kan lade ſig nøye, eſterdi de ere dem ſaa gode og nyttige ſom rede Penge. Nej! her ſkal enten Vahre eller Sølv og Guld”. Landets Vahre taber i deres Priis: det forgiældede Land nødes til at ſælge ſine Vahre for det, ſom derfor kan bekommes; thi dermed allene kan Gielden betales. Renterne blive en nye Giæld, ſom hindrer Hovedſtolens Afbetaling; og naar Landet ikke er i Stand til aarlig at opſpare meer end Renterne, ſaa ſeer det ſig til ævig Tid i en bundløs Giæld.

Forfatterens Meening er: ”at en Regent ikkun i et eenefte Tilfælde, er forbundet til at betale ſine Forfædres Giæld, og dette er, naar Gielden er maadelig, og gjort for at redde Landet fra dets totale Odeleggelse.” En maadelig Giæld kalder Forf. den, ”ſom uden Landets Beſvær, allene ved en god Huusholdning kan betales; for hvilken ingen nye Skatter behøve at paalægges, og ſom af den ſædvanlige Sparefond inden megen kort Tid aldeles kan afbetales”. Men endog denne maadelige Giæld maa være gjort for at redde Landet, thi ellers holder han en Regent ſlet ikke pligtig at betale den til udenlandſke Creditorer, og til de indenlandſke ikkun i Betragtning af, at hans Undersaatter ellers vilde blive ødelagte, og at

at de paa adskillige Maader kunde være blevet forloftede, eller tvingne til at laane hans Formand.

Han antager det som en urygkelig Grundsaetning, at ingen Regent, hans Magt maae nærme sig nok saa meget til Despotisme, eyer sit Rige med saa fuldkommen Ret, som en Mand i det borgerlige Liv eyer en Ting, han har kjøbt for sine Penge, hvilken han, uden at fornærme nogen, kan slaae i Stykker, brænde, sælge, eller give bort efter eget Lykke; og at derfor den gamle Regel, som staaer fast ved private Eyendomme: at hvo som vil arve, skal betale Gielden, staader intet Sted i Henseende til en Regent. "Naturens Ret, siger han S. 14, hvilken ingen kan afslige, sætter visse Grændser for den Magt, et Menneske kan have over det andet, og vee den Fyrste! som overstrider dem. Derfor ere og de souveraineste Fyrster det paa den Maade, at et frit Folk har af Begyndelsen udvalgt den, som de agtede værbigst at regiere, de have givet ham Magt til at befordre deres Lykkeligbed ved alle de Midler, han fandt tjenligst, og Magt at give en Lov, ved hvilken blev fastsat, hvo der skulde være hans Efterkommere i Regieringen. Videre strækker hans Ret over sit Rige og sine Undersaatter sig aldrig; naar denne er død, tiltræder hans Efterkommere Regieringen i Følge den af ham selv forfattede Lov, og det med samme Ret, ham er givet, det er ikke, med Ret at stille Undersaatterne ved alt det de eyer, at pantsætte, sælge, eller halshugge dem. Men! med Ret at gjøre dem lykkelige, og det er: at beskytte enhver ved sine Eyendomme, at handthæve Ret og Retfærdighed, at ikke lade den fattige undertrykkes af den Rige, at uddele Statens Byrder efter en billig Forhold, at sætte enhver i Stand til at vinde sit Brød paa en lovlig Maade, at opbylde Kunst og Videnskaber, at understøtte den Trængende, opdrage den Uforsørgede, mætte den Elendige, Rødlidende o. s. v. See! dette er hans Ret, og disse ere hans Pligter, naar han vil fortiene Navn af sit Lands Fader og Regent". En Regent er ikkun den vigtigste Embedemand i Staten: "ham er unægtelig betroet en stor Magt; men, bruger han den ikke til sine Undersaatters Vel, saa misbruger han den, og aldrig kan det blive en Pligt for Efterkommeren i Regieringen, at fuldbyrde de Love, som hans Formand ved Misbrug af sin Magt har givet". Han har Ret, saa længe han lever, at udvælge de Midler, som ere de tjenligste til Folkets Lykkeligbed, sølgelig og at laane Penge, endog hos Fremmede, naar saadant Pengelaan kan bestaae med det almindelige Beste. "Men er han ikke drevet dertil

af den alleryderste Nød, havde andre Udveje været at finde, er Gielden gjort for at berige egennyttige Ministres, for at udføre vindige Projecter, for at møtte en daarlig Vergierighed, for at søye en listig Alliered eller deslige, saa er den i sig selv død og magtesløs, efterdi den er gjort af Regenten, uden at han har havt Ret dertil. Staten er ikke forbunden at betale den, siden Regenten har overskridet den Ret, ham var givet, og sølgelig hverken kan eller bør Efterkommeren være det". For at opløse dette, ligner Furf. en Regent med en Formynder, og Riget med hans Myndling. Den Ret en Formynder har over sin Myndlings Midler, er den en Regent har over sine Undersaatters Formue. En Myndling er ikke forbundet til at betale den Gield, som hans Formynder har gjort paa hans Navn, naar den ikke sigtede til hans Beste. Vel er det saa, at enhver af de borgerlige Love kan vide, hvad Ret en Formynder har over sin Myndlings Midler, da derimod de, som laane en Regent, ikke kunne vide, hvad Ret han har til at laane, om Staten nødvendig trænger til Penge, og om de laante Penge rettelig anvendes: "Men, siger Furf., just fordi dette gielden kan vides, just derfor er det altid en vovelig Sag at laane Regenterne Penge, naar man ikke som Undersaat nødes dertil, just derfor tabes ofte Ret at forlange dem igien; og just derfor skrues sædvanlig Renterne saa høyt, at Udlaanerne ofte efter nogle Aar kan ansee Kapitalen som en Gevinst". Imidlertid, saa ubilligt det var, om en Undersaat, der af et velmeent Hierte havde til Statens Beste forstrakt Regieringen en Kapital, skulde miste den; ligesaa billigt, siger han, kunde det under visse Omstændigheder være for en Efterkommer i Regieringen, at nægte en Udlænding sin Fordrings Betaling, naar det f. E. befandt, at ved visse Paafund var betalt ubillige Renter, begaaet Skielmsstykker ved Remisserne, Pengene paa en slet Maade anvendte, og sølgelig Laanet gjort af en Regent, som 10 ipso taber sin Ret at gjøre Gield, da han ikke anvender de laante Penge vel.

Den Indvending, at da Successionen i de fleste souveraine Stater er fastsat ved Rigets Grundlov, saa kan Thronen aldrig siges at være ledig, men maae steds ansee, som at en og samme Regent besad den bestandig, hvoraf og det Ordsprog er kommet, at de souveraine Konger aldrig døe — hæver Furf. dermed, at han bemærker, at alle souveraine Fyrster handle tvært imod denne Maxime, saa snart de bestige Thronen, og ansee intet af hvad deres Formand har gjort, for gyldigt, førend de selv have givet deres Minde dertil og bekræftet det. Men han gaaer endnu videre, og troer, at en

Første kan have bekræftet og ratificeret, hvad hans Formand har gjort, uden at det derfor i alle Tilfælde bliver oplyst. "Jea vil kun sætte et Fald, siger han S. 22, hvoraf man kan slutte til andre. En ung versarant Regent kommer til Thronen, han er omgivet med de Ministres, som have forledet hans Formand til adskillige Fejlttrin, det første de begiere, er, at han begynder skal give sit Ja dertil. Han, som besidder et godt Hjerre og god Forstand, saer ikke Lob til at bruge nogen af Deleene, han gøres uvis i sine Beslutninger, han vises Færligheder paa alle Kanter, til Slutning søger han sin efter deres Villie, og saa er alting godt, alting bekræftet, og han bragt i samme Forvirring, som hans Formand. Men efter nogen Tid oplades hans Døne, hans Forstand styrker, han tager andre i Raad med sig, han ser Regets Ruin at nærme sig med sine Skridt. Mon han nu ikke skulde beholde Ret, at iagttage de onærede Contracter, hvortil han er bleven forledet, og at løse de Brand, hvori han er indsnæret?" — Men hvor da en Regent ikke holde sit Løfte? — Naar en Regent, svarer Forsk., har ladet sig forlede til at love meer, end han kan eller bør holde, saa er det hans Pligt at brøde sit Løfte, efterdi det i sig selv er ugjeldigt, saa snart det strider imod Statens Beste. Da den, som lover noget for sine Efterkommere, bruger en Magt, som han ikke tilkommer, i det han stiller dem ved den Ret, selv at vælge de beste Midler til Statens Velgaaende, hvilken Ret han ikke kan betage dem.

Forsk. havde tilladt en Eftermand i Regieringen at betale sin Formands Gield, naar denne var gjort til Statens uomgængelige Nødvendighed. Men han troer dog, at de ofte møder et Tilfælde, hvor endog denne Undtagelse intet Sted finder, og dette Tilfælde er, naar Gielden er saa stor, at den umuelig kan betales, "f. E., siger han: Et Land er 20 Millioner værd. Med Intriguer, Trucster, gode Ord og Garanti af fremmede Puissanjer, har Regenten opdraget 30 Millioner, altsaa 10 Mill. mere, end hele Landet er værd; Landets Indkomster forslaae langt fra ikke til Renternes Betaling. ligeaalsaa det, som Landet selv til hele Gieldens. Kan nu med Føne forlange, at Efterkommere, for at betale denne Gield, skal sælge Land og Folk, og selv tigge? Nej! sandelig ikke, hans Ret bliver bedste denne: at hvad hans Formand har gjort for at redde sit Land, bliver hans Sag; den nu Regierendes Sag er det at gjøre det lykkeligt, og hellere end at sælge sine Undersaatter til Slaver, eller berøve dem alt hvad de eier, og saa lade dem hungre ihjel, hellere lader han hændes, hvad hændes kan,

i den fulde Forsikring, at der aldrig kan hændes dem værre".

Men Landet taber sin Credit, naar Gielden ikke betales! — Landet, det er, de Handlende i Landet beholde vel deres Credit, saa længe de intet tabe af deres Formue, intet af deres Ærlighed, intet af deres Hæder. Ingen er bange for at handle med en ærlig Mand, og bekymrer sig lidet om, enten Landet er i Gield eller ikke, enten Regenten kan betale sin Gield, eller ej. Men Regenten! — Ja han vinder naturligvis det, at han ingen Penge meer kan faae til Laans Udenlands; han maa derfor søge andre Udøene, laane hos hans Undersaatter, gjøre Papiirpenge, indskrænke sig, spare, paalægge Skatter, altsammen onde Ting, men da af onde to Ting det mindste Onde er et Gode, saa blive disse at ansee som gode Ting imod det Onde, at sette sig i Gield til Fremmede. Og hvad hans Efterkommere angaaer, saa spilder han vel ogsaa deres Credit; men det vil ikke staa ander, end at han betager dem den Magt at forsøde meer end deres Indkomster, at sette Riget i en bandløs Gield, at ruinere Landet, ikke allene i deres Levetid, men endog mange Aar efter deres Død; Og mon det være saa stor en Ulykke at deene Magt, som ikke er uden Misbrugen af deres Magt, betages dem; En god Regent fortryder aldrig derpaa, og det er ret godt, at Hændene ere bundne paa en ond. Lad ham, saa længe han lever, forsøde sit Land, han maa være et Kuis og en Tugt for sine Undersaatter, medens han er til. Men naar han er kaldet til Regnskab derfor, da lad ikke det ulykkelige Rige i uendelige Tider føle Følgerne deraf, og det vil vist skee, dersom han skulde have Ret i et Aar at forsøde 10 Aars Indkomster, og hans Efterkommere være pligtig at betale al den Gield, han havde gjort.

Endelig besvarer Forsk. endnu denne Indvending: at, da den Udenlandske Gield gemeenlig gøres hos de frie Republikers Handlende, og disse, for at være desto sikrere, begiere sædvanlig en eller anden Magts Garanti og Kaution for Laanet; saa vilde en Regent, som protesterede mod sin Formands Gield, strax faae sin Kautionist og Allierede paa Halsen, i fald denne agtede sig forbundet at holde sit Ord. "Regenterne, svarer han, ere i Almindelighed ikke meget alvorlige ved saadanne Lejligheder. Nogle Bevægelser, megen Brevværling, Gesandternes Tilbagekaldelse for en Tid, Udskydninger og Complimenter, dermed lade de sig gemeenligen nøye; og overalt skal en sund Statsklogskab nok vide at træffe den rette Tid, naar den garanterende Magt er indviklet i Krige, naar den trænger til

Hielp, ved Dødsfald, Forandringer i Regieringen eller Ministerio, og deslige. En klog Regent veed altid Midler at redde sig, og naar hans Sag er ret, saa skal Himlen selv udføre den".

Vi have saa omstændelig, som vi troede, at Sagens Vigtighed udkrævede det, anført Forfatterens Meening tilligemed de Besvarelser, han giver paa saadanne Indvendinger, som han formoder maatte kunne gøres ham. Vi have tilkiendegivet, at vi sporede en hemmelig Ulyst til at antage hans Meening; og Grundene til denne Ulyst ville vi med den oplyste og, vi haabe, redelig sindede Forfatteres Tilladelse anføre.

Er det ikke at befrygte, at ifald den Maxime skal gielde, at en Regent ikke er pligtig til at holde noget af hvad hans Formand i Regieringen har lovet, saa snart det foreslilles ham som stridigt imod Statens Beste, man da vil aabne Døren for det selvraadigste Tyrannie og den vilkaarligste Reiering? Saa længe en opløst Monark, som tillige elsker sit Folk, besidder Thronen, saa er det vel ikke at befrygte, at han skal gøre andre Forandringer i sin Formands Anordninger, end dem, han holdt for at Statens Beste udkrævede. Men lad en Tyrann komme paa Thronen, som adskiller sine og Undersaatternes Fordeele, eller lad en svag Fyrste, omgivet af uredelige og egenlystige Ministre, regiere! Saa længe man troer, at en Regent ikke har Ret til at ophæve alt, hvad hans Formand har gjort, saa vil dette i mange Tilfælde blive et Baand saa vel paa Regenten, som paa hans Ministre. Men lad denne Maxime foragtes! Hvilke Forvirringer og Uordener vil Staten ikke blive udsat for, naar et herskesygt eller hebngierrigt Ministerium, under Sin af at befordre Statens Beste, kuldaster alle den forrige Regierings Foretagender! Vi tænke, man maatte heller med Saalmodighed bære alle de Ulykker, som en svag Regiering kunde have forvoldet, end tillade saadan en Maxime at fæste Rodder. Forsf. siger vel, at Fyrsterne allerede ikke antage denne Maxime, i det de holde alle Contracter, Bestallinger, Privilegier, o. s. v., som deres Formand kan have givet, for ugyldige, førend de af dem selv ere confirmerede. Men det var vel at gøre den souveraine Fyrste Uret, og at blande ham med Despoten, om man vilde tage de Confirmationer, han meddeler, ved sin Regierings Tilrædelse, i denne Meening. Thi hvorfor confirmerer Regenten ikke sin Formands Love og Forordninger, som ere vigtigere, end Privilegier, Bestallinger, o. s. v. Lovene beholde jo deres Guldighed, indtil de ved nye Love og Forordninger ophæves; hvilket er et Beviis paa, at den nye

Regent ikke saa aldeles, som denne Forfatter mener, nægter sin Formand Ret til at forbinde Folket endog efter sin Død. Men lad ham ogsaa nægte ham denne Ret, lad ham troe, at han ikke er forbundet til at holde, hvad hans Formand har lovet! Saa synes det, at han burde erklære det strax ved Regieringens Tilrædelse. Gjør han ikke det, giver han jo stiltiende tilkiende, at han antager Riget med alle de Forbindteligheder, som hans Formand har paalagt det.

Do! denne Forfatter gaaer saavidt, at han ikke allene tilstaaer en Regent Ret til at tilintetgjøre, hvad hans Formand har gjort, men ogsaa Ret til at ophæve sine egne Beslutninger og Confirmationer, naar han bliver overbevist om, at han er blevet forledet og besnæret. En skrækkelig Maxime, hvis Følger man ikke kan tænke paa uden Gysen! Hvad bliver nu af al en Fyrstes Troe og Love? En Fyrste, siger Forsf., er pligtig til at bryde et Løfte, som strider imod Statens Beste. Ja! naar en Fyrste altid indsaar, hvad som virkelig er til Statens Beste! Men hvor ofte kan han ikke, besnæret af en snedig Favorit, troe, at det er til Statens Beste, som er til dens Fordærvelse? og naar da en nye Favorit betiener sig af dette Skul for at faae kuldastet, hvad en styrtet Favorit har lovet i Fyrstens Navn? hvem kan da meer forlade sig paa Fyrstens Ord? hvem er da meer sikker paa sin Næring, sin Ehndom, sin Frihed? og er det ikke at lære en Fyrste det Machiavell har lært ham: at han ikke bør holde sit Ord, naar hans Ordholdenhed er ham skadelig, og de Grunde ikke meer finde Sted, som bevægede ham til at gøre Løftet (*). Det være langt fra os, at vi vilde beskylde vor Landsmand for at have gaaet i Skole hos Machiavell. Hans Retssindighed bør ikke paatvivles. Han taler ogsaa ifkun om en Fyrstes Ordholdenhed i skadelige Løfter, som ere giorte til Fremmede. Men Overgangen er snart giort fra Troelsked imod Fremmede til Troelsked imod sine egne Undersaatter, naar Rod skal bruges til at forsvare Uredelighed.

Men dog! hvad hjælper det, vil man sige, at den Maxime, vi bestride, er skadelig, naar den er sand? — Det er vel saa. Men saa burde en Patriot ikke bragt en Maxime paa Bane, som ikke kunde yttre sin Skadelighed, saa længe man tvivlede om dens Sandhed. — Men endog imod dens Sandhed have vi nogle Trivl. — Forsf. holder en Regent ikke for andet, end for den vigtigste Embedsmand i Staten, ikke for andet, end

Statens

(*) Il Principe Cap. XVIII.

Statens Formynder. Skulde disse Forestillinger være tilstrækkelige til at afbilde os en souverain Regents Magt? Thi det er dog den souveraine Regent, Fors. stedse har for Øyne. Er en souverain Monark ikke meer end Statens øverste Embedsmand? meer end dens Formynder? Er han ikke Statens eller Folkets Repræsentant, som i sin Person foreener alle dets Rettigheder og Forbindtligheder? Og naar han er det, kan man da ikke med Ret sige, at en souverain Regent aldrig døer, efterdi Folket aldrig døer? Under denne Forestilling faae da de Forbindtligheder, som en Regent indgaaer med Fremmede, et andet Udseende. Han indgaaer dem i Folkets Navn; og da Folket ved en nye Regent ikkun faaer en nye Repræsentant, men bliver selv det samme, saa synes Regentens Forandring ikke at burde gjøre nogen Forandring i de Forbindtligheder, som i Folkets Navn ere indgaaede. Disse Forbindtligheder maae være nok saa skadelige for Folket; han synes ikke at have Ret til at ophæve dem; thi det var at opføre sig som Repræsentant for en Tid, da han endnu ikke var det. Han arver med den Ret at repræsentere Folket, de Forbindtligheder, som Formanden har paalagt det, og synes at være pligtig til at opfylde dem, naar det er ham nogenlunde mueligt

Imidlertid, naar en Regent skulde have efterladt sin Eftermand i Regieringen saa stor en Gæld, at den ved intet Middel kunde betales uden Landets Udeleggelse; saa blev vel Regenten nødt til at gribe til det fortvøblede Middel, Fors. foreslaaer; men vi ønskede da ikke, at han lod sig mærke med, at han havde nogen Ret at gribe til det Middel. Nøden skulde være det eneste, som maatte undskyldte ham. Men saadant et Middel kunde da ikke bruges meer end een Gang; og væ den Fyrste, som brugte det for at misbruge det, vi meene, for ved de Penge han sparede paa Gælds og Reaters Betaling "at berige andre egennyttige Ministre, at udføre andre vindige Projecter, at mætte andre daarlige Tilbøveligheder, at søye andre listige Allierede og deslige;" og ved saadant Brug og andre tilfødende Ulføcker bragte sig endnu engang i nye Finansforlegenheder! Hvad Midler vilde han da vel gribe til for at faae Penge? En Fyrste har i saadant Tilfælde ikkun to Tilfød, naar intet er at faae hos Undersaatterne: en er at pantsætte Provinzer til sine rigere Naboer, eller at gjøre Gæld hos de frie Republikers Hænder. Men naar Crediten var spildt, saa ser man vel, hvad der blev tilovers for ham, og det vilde da vel intet Spørgsmaal blive, om Regenten havde den Ret til at pantsætte sine Undersaatter, som Fors. nægter ham.

Vi have endnu den anden Deel af denne liden Afhandling tilbage, hvori Fors. foreslaaer Midler til den offærlige Gælds Afbetaling for Fyrster, som troe, at den med Læmpe kan afbetales, og holde det for deres Pligt at betale den. Disse Forslag have vi læst med meer Fornøvelse, end det nys omtalte. Fors. gjør Forskiel imellem den indenlandske og udenlandske Gæld. Til den indenlandske Gælds Afbetaling kan Sparsommelighed, Skatter og billige Paalæg være nok, men til at betale den udenlandske ere de Midler de beste, hvorved Fremmedes Penge indbringes i Landet; thi da betaler man de Fremmede Gælden med deres egne Penge. Det første Middel er Sparsommelighed og en god Huusholdning. Fors. viiser, hvorledes en Fyrste kan udøve den i Henseende til sine fornemste Udgifter. En stor Armee behøver en god Fyrste ikke; han har det allersikkerste Forsvar i sine egne Undersaatter. "Han veed at gjøre dem deres Land saa kiært, og deres "Willaar saa behagelige, at enhver med Glæde vover "Liv og Blod derfor. Det Land, de Venner og Ret" tigheder; for hvilke de stride, giver dem langt ædlere "Mod, end hiine nedrige Stabninger, som sælge deres "Liv til den høystbydende, og ikke længer tiene en Fyrste "troe, end til de finde en anden, som betaler dem bedre". Deuden naar en Fyrste har et godt Skatkammer, kan han altid faae Armeer; thi hele Europas Krigshære og Flaader staaer til Tjeneste for den Fyrste som kan betale dem. — Hofstaten bør indskrænkes til det Nødvendige. Vore oplyste Tider trænge ikke til nogen udvortes Pragt for at skaffe Fyrsten Verbødighed. "Regentens egen Opsørsel fastsetter denne Verbødig" hed, hans Undersaatter skal have for ham; lad ham "fortiene deres Kierlighed og vinde deres Høpagtelse "ved visse Indretninger, saa skal de tilbede ham, om "han forlanger det. Lad ham derimod gjøre sig til "Slave af sine Tilbøveligheder, og forsomme det vigtige Embede, ham er betroet, saa skal hverken den "høye Pragt, eller de haardeste Straffe skytte ham "for deres Foragt. — Hvortil nyter da den kostbare Hofstat, utallige Betiente, mange Taffeler, "vidtløstige Stalde, prættige Klæder, en talrig "Guarde, hvilke alle koste Staten store Penge, uden "at give Regenten selv Nytte eller Fornøvelse". — Ved Embeder og Betieninger kunde en Regent spare meget, naar deres Antal, som i alle Riger har formeret sig over Nødvendigheden, blev indskrænket; naar de høye Betieninger, som en høvadelig Mand nu lønnes dyrt for at forrette, og dog lader forrette ved sin Secretair eller Guldmægtig, betroedes til Secretairen selv,

der lod sig nøye med tiende Delen af det, hans Herre faaer, og vilde forrette alting bedre, naar han vidste, at han selv stod til Ansvar; og endelig naar andre Embeder, som gøre Staten lidet Nytte efter den Rang og Gage, som er tillagt dem, bleve afslagne efter Fortjeneste, o. a. m. — Forsk. advarer Regenten endnu ved denne Post, at han ikke maae lade sig forlede i at troe, at hans particulare Casser er adskilt fra den almindelige. "Der findes gierne, siar han, villige Mænd, som indbilde Regenterne, at deres Huusholdning er meget god, naar de ikkun fortære hvad som til deres particulare Casser er henlagt; men da den particulare Casser gaaer allene af den almindelige, saa er det Regentens Pligt, naar Landet er i Gjæld, at spare selv saa meget, han kan, og lade det Sparede gaae tilbage til at befordre Gjældens Afbetaling. Regenten bør aldrig være en Byrde for Staten; han bør være dens Velgjører, og Kiiden til al dens Lykkeligbed."

Skatter, naar de lægges paa Ting og Personer, som kunne taale at svare dem, ere et beqvemt Middel til at betale den offentlige Gjæld, men de bør allene bruges til at betale den indenlandske. Thi da de høre til den circulerende Fond i Landet, formindskes denne ikke, naar de gaae fra Undersaatterne til Kysten, og fra Kysten igien til Undersaatterne; men naar de bruges til at betale den udenlandske Gjæld, komme de aldrig tilbage til Undersaatterne, og formindskes saaledes den circulerende Summa aarlig. Forsk. giver nogle bekvemte Regler for Skatters Paalæg paa Ting saa vel som Personer. — Papi penge holder han endnu for et Middel til at betale den indenlandske Gjæld, men et Middel, som Regenten ikke maae gribe til uden Nød, og som han maae bruge med Forsomsbed.

Som Midler til at betale den udenlandske Gjæld, foreslaaer Forsk. 1) at formaae de fremmede Kjøbmænd, som have Penge til gode hos Regenten, at sette sig ned i hans Land; og for at bevæge dem dertil, kan Kysten ib'andt andet erklære, at endskiøndt han ingenlunde finder sig forbundet til at betale sin Formands Gjæld, vil han dog, for at ære den Afdøde, betale den til de af Creditorerne, som nedlade sig i hans Stater og der købe Huse og Evendomme. (Dette gaaer an, naar Gjælden er gjort til private Kjøbmænd, og deres Landherre vil lade dem fare, og ikke snarere udfører deres Forsdringer med Sverdet, end tillader sine barmhjertige Undersaatter at drage bort med deres Formue til Fremmede. Men naar nu Gjælden er gjort til hele Societeter og Republikker, hvorledes faaer man da sine Creditorer forflyttede?) 2) At hindre Fremmede Vah-

rens Indførsel, og befordre egne Vahrens Udførsel: paa hvad Maade dette kunde erholdes, viser Forsk. 3) at give Anviisning paa andre Potentater, som man kan have til gode hos, eller, som have garanteret for Pengelaanet, og til hvis Gavn det kan være gjort. Forsk. erindrer ved denne Lejlighed, at om en Estermand i Regieringen ogsaa holder sig forbundet til at betale den af hans Formand gjorte Gjæld, saa kan han dog aldrig forbindes til at betale Kjener, og ere det nogle Aar betalte, bør det paa Capitalen afskrives. Men den Aarsag, han anfører for denne Meening, kunne vi efter vore forrige yttrede Grundsetninger ikke billige; thi, siger han, af den Capital, han aldrig har faaet i Hænder, har han heller ingen Nytte kundet drage, selvgelig bør han ingenlunde spare Kjener. Er det ikke at stille Kystens Nytte fra Folkets, hvis Repræsentant han er? Noks! at Folket har haft Nytte af den Capital, som Formanden har laant, en Nytte, hvis Gølaer vedvare, endog efter Regentens Død; og om end Folket aldrig havde haft den rette Nytte deraf, saa blev dog dets Nytte brugt til Paaskud, og det bør, synes os, være nok for Estermanden. — I Almindelighed maae til at afbetale den udenlandske Gjæld saadanne Midler anvendes, hvorved fremmede Penge komme ind i Landet, saasom: at give endeel af Tropperne i fremmed Sold, at bortforpagte til Fremmede de laant liggende Lande, hvis Handel er Staten til lidet Nytte, at stille sig af med sine kostbare Juveler, Guld og Sølv, at opbygge Landets Handel o. s. v. "Lykkelig den kække Regent (siger Forsk. til Slutning), som omgivet med troe Raadgivere, træder alle de Fordomme under Fødder, der lægge Hindringer i Vejen for hans Iver i at fremme sit Folkes Lykkeligbed. Han vinder langt vigtigere Sejer, end den, som med en talrig Kræghær ødelegger sit og Naboernes Lande: maaskee denne sidste kan af Vanvittige eller frygtomme Mænd blive meere roset, men det er vist, at han ikke er nær saa roesværdig".

Philolaetheias grundige Anmærkninger over endeel af det Philopatreas har skrevet om Geistlighedens Indkomster i Danmark og Norge. Kjøbenhavn, 1771. Trykt hos H. J. Graae, boende ved Gammel Strand. Stor 45. S. 8.

Philolaetheias! hvilken Sammensætning! Det grædste Sprog maa i disse Læser jammerlig forbudes,

hudies, for at gjøre Tieneste paa Titelbladene af vore Modeskripter, siden Philopatris og saa her: gav Monasteret. — Det eneste, som i denne Besvarelse fortæner nogen Opmærksomhed, er hvad Fors. siger om de Norske Præstekald, og de Norske Præsters Mensal- og beneficerede Gaarder, som forargede Philopatris. "Veed han vel, min gode Philop., siger han S. 33. hvor mange Mensal- og beneficerede Gaarder, enhver af de Norske Præster har? Dette Spørgsmaal gjør ventelig Philop. med eet stum. Jeg saaer selv at besvare Spørgsmaalet kortelig. Somme har noget, andre lidet, og de fleste Præster slet intet. Hvor af kommer denne store Ulighed? Af en skilt Direction. Philop. veed neppe, at meget, og maaskee det betydeligste af det saa kaldede beneficerede Gods, som de Norske Præster har, er dem ved Testamenter og Gavebrev tillagt og givet af velgjørende Folk, paa samme Maade, som visse Legata og Stipendia, der ere lagde til Universiteter, Collegia, Skoler og Kirker, Hospitaller og Kloostere. Paa denne Maade er nu en fuld Gard, nu en øde Gaard, nu en Plads, nu 1, nu $\frac{1}{2}$ Skippund, nu $\frac{1}{4}$ Ding, nu en Hud, Skind o. s. v. snart med, snart uden Byxel og Fæsterrettighed af en Mand, i et Sogn eller andet, ved Gavebreve lagde til Kirker og Præsters Indkomster. In Summa: Denne Artikel at forklare, vilde blive det samme, som at udvikle Genealogia Deorum, og give enhver sin Stamtable; og maaskee et fremmet Tungemaal for Philop. Det er vel at tvivle paa, at Philop. nogensinde har læst saadanne Testamenter og Gavebreve, som ere henlagde i Stiftskisterne, Capitler, Kirker og Sacristier til sikker Forvaring lige fra Reformationstiden. En at tale om, at en og anden formuende Præst, som en har efterladt sig Husfrue, Børn eller Familie, har testamenteret endeel af sine Eendomme til Kirken, og endeel til at forbedre sine Eftermænds Indkomster i Kaldet". Og et andet Sted S. 41. "Hvad de Norske Præstekald paa Landet i Almindelighed angaaer, da bestaaer vel deres fornemste og største Herlighed derudi, at en Norsk Præst er en udsat som et Maal for en malitieux Forvalter, en udhungred Ridesoget, en uretsfærdig Forpagter og en samvittigløs Herremands Chicaneer, som har lukket Dynene paa saa mange brav Præst i Dannemark, og bragt ham mange Aar for Tiden til Graven. En Norsk Præst slipper at skrive Suppliker om Riisqvisterne, hvormed han skal indhegne sin Have og øvrige Eendomme, men kan, uden at give Skovridere, Skovfogder, o. s. v., Udviisningspenge, og dyrt nok betale et Kulte Riis, sende

sine Folk til Skoven, om han har nogen, for at hugge det fornødne Brænde og Bierdsel, ja andet meere; Kort sagt: han disponerer med fuldkommen Frihed og ubundne Hænder sin Gaards Eendomme, og kan gjøre sig de Herligheder, som derved findes, saa nyttig, som han best veed og kan; dependerer af ingen, undtagen Biskopen og Amtmanden; og sandt at sige, da er dette en uskatteerlig Herlighed; Thi Frihed er udeelt Tvivlen af de største jordiske Lyksaligheder; og denne tror jeg har været, og er vel endnu de Norske Præster mere misundt end deres Kalds Indkomster selv. Hid indtil har det været Norges Lyksalighed, at Landet en har været plaget med mange Herregaarder og Baarne-rettighed; gid det og aldrig af disse Blodigler og slaviske Trældom, nogensinde maatte blive besværet".

"For Resten veed enhver, som har nogen Kundskab om de Norske Kald, at, som de har sine Herligheder, har de ogsaa sine store Byrder og Besværligheder. De allerfleste har residierende Kapellan, som nyder af Sognepræsten 100 à 130 Rdlr. som aarlig Løn, foruden en Mensalgaard at boe paa, samt 2 Offerdage af Meenigheden. De ovennævnte 100 Rdlr. maa dog Sognepræsten af Kaldets Indkomster udrede; og endda undertiden taale, at hans Kapellan, om han er af et maadeligt Gemt, insinuerer sig hos Meenigheden paa sin Sognepræstes Regning. Og dog bliver dette et necessarium quid, en Nødvendighed, som en vel kan blive anderledes, formedels de mange Anxer og lange Kirkevene, da det blev en Sognepræst umueligt, i Høst og Vaar, og i de korte Winterdage allene selv at forrette det altsammen".

"En Præst i Dannemark anskaffer allene i Krigstider en Soldat, og Styrke; derimod maae en Præst paa Landet i Norge, hvor lidet Kald han end har, udrede endog i Fredstider, en Soldat; er Kaldet større, maae Præsten anskaffe en Dragon og Dragonmæssig Hest; og er det et Kald, som ansees for et af de beste, maae han udrede 2 Dragoner og 2 Heste; en Ulejlighed og Byrde, som undertiden bliver betydelig nok".

Hvad han videre siger om de Norske Præsters store Unglommelighed fremfor de Danske, hvilken han tilskriver "den kolde Luft og Clima, som føder et sangvigt nist-holerisk blandet Temperament, hvis Natur efter Physicorum Mening har en stærkere vim multiplicandi, end den raar og syge Danske Clima, som føder den blotte Phlegma, hvilket for det meeste er de Danske, besynderlig den gemene Mands Temperament", lade vi staae derhen; men tænke dog, at ifald de anførte Aarsager til de Norske Præsters foregivne Uglommelighed.

Yngelsomhed skulde være grundede, maatte ikke allene det Norske Præsteskab, men den hele Norske Nation, være yngelsommere end den Danske; hvilket vi ikke vide, hvorvidt Erfarenhed bestyrker.

Den poetiske Gartnerkniv, at bestiare Trykke- og Skrive-Friehedens Frugter med. Skrevet for det smukke Kion. Første Stykke for Januarii Maaned, 1771. Kjøbenhavn. Trykt hos Johan Rudolph Thiele, boende i Peder Hvitfeldts Stræde, og findes sammesteds tilkøbs. Stor 16 S. 8.

Vi prosaiske Recensenter ere i denne Forfatters Tanke alt for grove for det smukke Kion, hvis fine Smag han troer forlanger Kritiker i Vers, hvormed han da har villet opvarte det; og agter at vedblive hver Maaned, i fald de Smukke ville som han, og lade sig teane for 4 Mark paa Trykpapir for en Aargang. Han viser sig erkjendtlig igien, og lader sine smukke Subskribenterinders Navne ved Aarets Udgang trykke, "for at overbevise det høytærede Publicum, at iblandt de fornuftige Læsere er de Skionnes Antal en det mindste". Vi see alt vore Skionne at kappes om, hvem der kan faae sit Navn først tegnet; thi det er dog vel Umagen værd at blive holdet for fornuftig, naar man kan slippe dertil for saa godt Kjøb. Dog er det ikke blot med poetiske Kritiker, Forf. opvarter; han vil ogsaa i hver Maaned's Stykke indrykke en og anden Afhandling, og i dette Stykke er hans Valg faldet paa en Fortælling om Loppen og Tomfruen, hvoraf Moralen er saa tydelig, at de Smukke kunde gribe den med Hænderne.

Godhed uden Retviished er ingen moralsk Dyd. Kjøbenhavn. 1771. Trykt i det kongel. Universitets Bogtrykkerie hos A. H. Godiches Efterleverske, og findes sammesteds tilkøbs. Stor 14 S. 8.

Et gandske læseværdigt Stykke, oversat, saa vidt vi skionne, af det Svenske.

Til Agathophilus.

Vi takke Hr. Agathophilus for sin opmuntrende Tilskrift. Paa de giorte Erindringer tiener dette til Gien svar. 1) De udkommende Ugeblade faae vi neppe Rum til at recensere, førend vi efter Aarets Slutning kunne foretage den hele Aargang. Dog skulle vi søge, ifald det er os mueligt før, at søne os i dette Stykke efter hans og maaskee fleres Ønske. 2) Vi ønskede selv gierne at kunne recensere de udkomnede Skrifter saa betids, at de af vore Læsere, som have saa megen Fortroelighed til vore Domme, som Hr. Agathophilus, kunde spare at kjoobe "de mange slette og viderlige" Skrifter, som i denne Tid komme for Lyset. Men foruden at vi dertil maatte have et større Rum og nogle andre Bequemmeligheder, som vi nu savne; saa er det os ogsaa vanskeligt, saa længe vi ikke ville vige fra vor eengang tagne Plan, som er: ikke at fælde en almindelig Dom over et Skrift, grundet paa en eeneste flygtig Giennemlæsning, som ofte bedrager; men nyse efter vor Indsigt at veye en Skribents Fortienester og Mangler, lægge begge tydelig for Lyset, og understøtte vor Dom med udvalgte Prover. Med denne Plan have vi hidindtil troet, at den største Deel af vore Læsere var vel tient; og da vi tillige ønskede at gjøre vor Journal til et Slags lærde Aviser for Eftertiden, hvoraf man kunde betiene sig for at skionne, og med eet at oversee vor Literaturs Tilstand fra Tid til anden; saa skulde det være os kjærere, om vi kunde udvide vore Blades Rum, end om vi skulde forlade vor Plan. Men 3) at udvide Rummet, og udgive noget meer maanedlig, som vor Correspondent ønsker, og hvorfor han meener, at Publikum med Fornøyle lagde noget meer til i Betalingen, beroer ikke paa os, men paa vore Forlæggere. 4) Det Haab, vi i No. 5. S. 35. have udtret angaaende Dvæg Indpodningens lykkelige Fremgang, grunder sig deels paa Hr. Pastor Thuns, og det K. Danske Landhuusholdnings-Selskabs derom bekiendtgjorte Efterretninger; deels ogsaa paa mundtlige Beretninger om adskillige lykkelige Forsøg, ansulte i Jylland og Holsteen, og fornemmelig paa de Schimmelmanske Godser; og endelig tildeels ogsaa paa det sidste af de Forsøg, som Hr. Finanzraad Peder efter Kongelig Foranstaltning i forrige Sommer gjorde med Indpodningen paa en De ved Bordingborg, og som ikke har været uheldigere, end at jo Regieringen, saavidt vi høre, skal have besluttet at fortfare med nye Forsøg i tilkommende Sommer.

Kjøbenhavnſke Kongl. privil. Adressecontoirs
Kritiſke Journal.

No. 14. ————— 1771.

Lovtale over Sko-Børſten, holden ſom en Tadvi-
eſes-Tale ved Skobørſte Templens Oprettelſe
i Gammel-Grønland. (uden Aarſtal, Tryk-
kerſjed eller Forlæggerſ Navn) Stor 40 S. 8.

Derſom denne Satire var udkommet nogle Aar
tidligere, og paa den Tid, da den fordærvelige
Laqvaiismus ſtod i fuld Blomſter i Dan-
nemark, ſaa ſkulde den maaskee have gjort god Wirk-
ning; i det mindſte vilde den have tilveiebragt ſin
Forfatter Navn af en modig og uforſagt Patriot.
Denne Landeplage, ſom paa en Tid havde grebet
ſkrækkelig om ſig, og var nær ved at qvæle alle nytti-
ge Talenter, og ædle Drifter i Nationen, fortiente
Satirens ſkarpeſte Kevſeſſe; og man ſkulde blevet
den Tak ſkyldig, ſom ved dette Middel kunde have
ſtandſet dens Løb, og ved en almindelig Hønhagtelſe
holdt ham ſkadeſløs for det Offer, ſom hans Patri-
otisme unægtelig vilde have gjort, naar den havde
viift ſig, imens Plagen raſede. Men nu, efterat den
af ſig ſelv, eller rettere, ved fornuſtige Regierings-
Maximer er ſtandſet, at ſlaae til med Satiren, har
ingen anden Nytte, end at oprykke et Saar, ſom er
nær ved at læges, og at bringe os et Onde i Erin-
dring, ſom det var bedre, vi kunde glemme. Imid-
lertid er det maaskee ikke Forfatterens Skyld, at Sa-
tiren ikke er udkommet for. Vi erindre os at have
ſect en Deel deraf i Haandſkrift, alt for 10 Aar ſiden,
og det er troelſat, at intet har holdt den tilbage uden
den mægtige Cenſur, ſom helſt viiſte ſin Magt imod
dem, der ſøgte at bane nye Vene, eller ivrede imod
herſkende Misbrug.

Aaledniaagen til Lovtalen fortæller Forf. ſaale-
des: Efterat Røe Danmark i Aaret 1619 var
opfundet, fik Borgemeſterens Tiener i Randers, Lars
Knub, Lyſt at forſøge ſin Lykke ved den nye Handel, og

paatog ſig derfor en Rejſe til Hudſons Bay. Med
ham gik ogſaa ombord en gammel Magiſter ved Navn
Meſter Erik Skive, ſom i ſin Ungdom havde lært ſin
Bog meget vel, og beſad mange grundige Videnskaber.
Men, ſom han blev kied af at trænge ſig igiennem
Sværmen af de Uvittige i Rigsraadernes Forgemak-
ker, tænkte han at øve ſig paa dette Toa i Stormands-
konſten, for derved ſiden at fortjene ſit Brød. Rey-
ſen gik lykkelig for ſig hen; men paa Hiemvejen blev
Skibet af Storm forſlaget til et Land, ſom de erkjendte
at være det Gamle Grønland. Efter nogen Tids
Forløb lærte de Landets Sprog ſaaledes, at de kunde
indlade ſig i Samtaler med de vilde Grønlændere;
og da diſſe engang talede med dem om Lykſalighed,
tog Meſter Erik Anledning at beſkrive dem, hvorle-
des Ungdommen i de Søndre Lande blev opdraget.
”Derpaa talte han meget om den Maade, hvordan
man ſkulde lære at kiende og dyrke den ene ſande uſyn-
lige Gud, til ſidſt afmalede han de Menneſker, ſom
de lykſaligſte Borgere, der havde opofret ſig til Vi-
denſkaberne, og havde gjort det til deres Hovedſag,
med deres Forſtand og Kyndighed at tiene deres Fæ-
dreneland. Han viiſte dem vidtloſtrigen, baade hvor
tungt det er, at komme til nogen grundig Indſigt i
Videnskaberne, ſom og, hvor ulige beqvemmere ſaa-
danne Menneſker ere til at tiene det almindelige, end
andre, der ingen Ting have lært. Hans Raad blev
derfore: de ſkulde forſt lære at kiende de Chriſtneſ
Gud, og dernæſt lade ſig, tilligemed deres fornemſte
Ungdom underviſe i de forſte Grundrealer af de meeſt
fornuodne Videnskaber; han tilbød ſin Tieneste til
begge Deele”.

Denne Tale ſtod Grønlænderne ſlet ikke an; og
da Lars mærkede det, lovede han at ville viſe dem en
langt lettere Vey. ”For mig, ſagde han, kan I be-
holde den Troe, I haver, thi jeg troer, enhver bliver
ſalig

salig ved sin Troe. Naar I kun lever vel her, og det efter eders Phantasi og Maade, kan det jo være eder lige meget, hvad der skal hændes eder efter dette Liv, om man ellers skal troe, der er noget. — — Videnskaber (blev han ved) behøves ingenlunde. Der, hvor jeg er kommet fra, blive flere, som en have lært noget, hiulpæ, end de, som have lært noget. De faaer Embeder; derpaa lære de ved lang Ovelse, hvad der udfordres til deres Embeder, og bliver omsider temmelig anseete Mænd. Videnskaber! Ha! Hvad ere de? Et forrøget Skolefuxerie, som jeg maae tilstaae, kan være artig nok for en Mand i en sort Plyttes Kiole, til at forslaae Eiden og Griller med, men til at komme frem i min Verden, hielp de kun lidt, behøves en heller. Skulde jeg en kunne forestaae et Embede, eller domme en Dom, lige saa godt som den best Studerede, uagtet jeg kun haver seet min Husbonds Lovbog uden paa? Jeg kan jo læse Bogstaver? Det er sandt! er den just en saa gandske Ret, saa er den lit kroget, men det kan være ligemeget. Det kommer en saa nøye an paa en Haandsfuld Moder, naar man forstaaer Musiken. Den der haver hiulpet mig frem i Verden, det er Skobørsten!

Saa snart Grønlænderne hørte Skobørsten nævne, raabte de alle med een Mund. "O store Afgud! — dig ville vi ogsaa tiene. Kiære Lars! du kommer os saa saild og vakker for! dig have vi lyst at høre" og adlyde. "Stig os: hvordan seer denne din Afgud ud? vi vil sette ham over alle vore andre Guder i vore Boliger! —" Lars, som fandt sin Forsængelighed smigret ved at blive Stifter af en nye Religion, glemte ikke at styrke dem i denne Tanke, og foreslog dem, at de skulde bygge en smul Tempel til deres nye Afgud. Han vilde selv forfærdige hans Billede og være hans ypperste Præst, og Mester Erik skulde tiene under ham som Tempelvogter eller Degn. Templet var byggt prægtig efter Landets Evne og Skik; og da Lars faldt paa, at den skulde indvies med en Tale, paastode Grønlænderne, at den ypperste Præst burde holde den. Men han bekiendte reent ud, at han ikke var i Stand til at sammensette den, men at Mester Erik let kunde gjøre det, og da Grønlænderne forundrede sig derover, sagde han, det er vel en Regel i andre Lande, at naar en faaer et Embede, faaer han og Forstanden med det samme, dog slaaer det seyl imellem, som nu her. Men just og derfor haver jeg taget denne gamle Pedant til min Fuldmægtig. Hin Side Havet er det meget brugeligt, særdeles blant de Store, at naar en benaades med et Embede,

som han oftest en forstaaer, holder han en god Fuldmægtig; denne maae opsette og skrive alt hvad der forefalder i Embeds-Sager. Endskjøndt nu Herren selv mange Gange neppe veed, om det er ret eller galt, Fuldmægtigen har sammenskrevet, skriver han dog sit høye Navn derunder, og see! dette er alt nok for ham, baade til at kunne værdigen forestaae sit betydelige Embede i mange Aar, som og tillige en gyldig Grund at tage imod al den Ære, der følger et saadant Embede. Hvad skulde nu hindre mig at følge store, ja, betydelige Mænds Exempier. For at ligne dem, haver jeg antaget Mester Erik til min Degn og Fuldmægtig. Lader han gjøre mit Embedes Skyldighed; thi just derfor ere saadanne Pedanter til".

Dagen kom, at Templet skulde indvies; og denne Høytidelighed gik for sig med følgende Ceremonier. "Lars var prægtig iført paa Grønlandsk Viis. For at have Deel i Festens Ære, havde de overtroiske Qvindfolk foræret ham en lang nedhængende Kiortel, sammensnykket og forfærdiget af vilde Andretters glindsende Natte og Hoved-Skind, hvis Fiire blinkede mod Solen, som Guld blandet med grønt. Hans Støvle vare af fint usødde Sælhundes Skind".

"Med sin egen Haand havde den Ypperste Præst i mange Dage tilført forfærdiget en stor Mængde Skobørster af allehaande Skikkelse, langskafte, aflange, firkantede og runde. Med samme, der forestilte Afgudsbilledet, havde han gjort en hellig, hos Grønlænderne høyt anseet Foræring til enhver, som skulde møde ved Fæsten."

"Ingen maatte lade sig see i Templet, uden han havde et saadant Afgudsbillede i Haanden. De langskafte tillod han allene Hovederne, eller Ansørrerne for hver Hytte, at prunke med; de aflange foræerte han Qvinderne; de firkantede gav han alle dem, der paa nogen Maade havde været ham imod, eller ville hindre denne nye Afgudsdyrkelse, men de runde glædede han dem med, som med en Grønlandsk Enfoldighed havde troet alting, og ladet sig alting vel befalde".

"Overst i Templet var en overnaturlig stor Skobørste oprenst, som paa sin lange noget plumpe Skaf stod fast i Jorden. I steden for Dyne, vare tvende Børster udrevne. For ved den havde fire frøede Grønlændere oprenst et stort Alter, pontet med mange afhugne Bjørnelapper og Rejsdyrhorn".

"Da nu Grønlænderne med Qvinder og vorne Børn vare komne i Templet tilhøbe, gik den ypperste Præst

Præst frem, og tog fire Lutter Skovor op af sin Lomme, dem han, efter at have gaaet trende gange omkring Alteret, med megen Erbødighed lagde paa samme" — "Saa snart han havde stillet sig for Alteret, blev paa et afrundet Stykke Hvalfiskebeen frembragt en stor Deel Ild, som blev lagt midt imellem Lutterne. Da det var skeet, bøjede den ypperste Præst sig, og gik tre gange tre Skridt baglænds tilbage fra Alteret, hvorpaa det ey varede længe, førend Ilden smeltede Skovoret, og da Tælgen kom til Gløderne, stod hele Alteret paa Dyebliffet i lys Lue".

"Grønlanderne viiste en stor Glæde ved dette Syn. Da Luen sagtedes, og hele Templen var bleven opfyldt med en for dennem behagelig stærk Tælgedamp og Stank, vinkede den Ypperstepræst ad Mester Erik, at han skulde trine frem". Og denne holdte da den Lovtale, som her meddeles oversat af det Grønlandske.

Lovtaleren ophæver sin Afguds Herkomst. Han er fød af Gudinden Skada, som boer paa Biergene, og er gift med Tiord, Bindenes Gud, og Gudinden fortæller selv dens forunderlige Fødsel saaledes: "Jeg var gaaet fra Biergene ned i Lunden, for at lade Tiord, min Herre, blæse mig en frisk Urter- og Blomster-Lugt i Næse; Min Tilstand krævede det; Jeg gik der heel fornøjet omkring en denlig Vlet Jord, hvilken den flittige Bonde havde besaaet med Hamp. Ved det den stærke Hamp stod i sin bedste Grøde, og var voxet meget høj, gik jeg og forlystede mig med at see paa den, som paa en lille tyk Skov, i hvis Toppe Binden spillede frem og tilbage, mig til Behag".

"Den sagte Bevægelse i Røret var næsten at høre paa, som naar et velklingende Cither er langt borte fra det lurende Dre. Længe har jeg ey været saa vel til Mode, gik og derfor med Lyst omkring den tyk bevoxne Jord".

"Det var en temmelig Tid, jeg havde vanket omkring denne Jord, førend jeg tilsidst uformærkt kom til Agerens Ende. Paa dette Sted var just et sumpigt Sted, i hvilket trende Bildebasser laae og sølede sig mod Solen. Ved det jeg, uden selv at vide det, var pludseligen kommen over dem, forfæredes Svinene, og fore ud af deres vaade Lene lige imod mig. Jeg derimod, som hidindtil havde flyttet Fodderne fordybet i en stille Roe, forskækkedes end mere, og vilde have sngtet; Men af! I Guder! Her headte just den Ulykke, som gav dette Misfoster sin Skikkelse! I det jeg vilde have sngtet til Siden,

faldt jeg over det eene Sviin, som maatte treffe sig, just var det meej tilfølede, og det meest urene blandt dem alle". — "Jeg glemmer aldrig denne Dags Vanheld! Det Fald, jeg gjorde, var endog saa uheldig i sig selv, at havde jeg ey med den eene Haand faaet fat paa en ung Uff, og med den anden i nogle Hampe-stængler, havde jeg ufejlbarlig buffet over Ende med Ansigtet ud i Svine-Sølen. Men mægtige Odin! I hjælperige Guder! Hvad jeg end havde lidt, vil jeg dog ey kræve Hevn over den, som haver tillavet mig dette Bad, dog vil jeg aabenbare Eder, hvo der haver været Ophausmand til samme. Rigtig nok reyses det sig altsammen fra Lokke, Misundelses glattievede Gud".

"Han havde hørt, det Videnskabernes Gud Brage taledede med mig. Det angrede ham, at samme lovede, det hans Søner paa Jorden skulde dyrke mine Døttre: At de skulde ansee det Foster, jeg bar under mit Brøst, som deres Forlystelsers Gudinde, og Staldrenes besynderlige Tilhold; For at spille mig denne Fornøjelse, fandt han paa dette Stykke."

"Virkingen af hans Skalkesund søiede jeg, desto værre! strax. Fra det samme Dyebliff jeg styrtede over Svinet, fornam jeg til et svart Hold i min venstre Side. De dermed følgende Smerter forøgedes daglig saa længe, indtil at Fødsels-Pinen i urette Tid nærmede sig. Naturen kunde ey hjælpe sig. Jeg er derfor Gudinden Iduna en ævigvarende Tak skyldig, at hun vilde komme mig til Hielp i Nødens Tid. Hun aabnede min venstre Side, af! med en sønderbrudt Offerkniv! af denne Aabning væltede strax dette ulyksalige Guder-foster frem, og plumpede til min Sorg ud i Verden".

Den unge Gud krøb omkring imellem Gudernes Fodder, og hvilede med sit loddede Ansigt, Brøst, og Bug, al Støven af deres Fodblade. Derfor fældede Odin denne Dom over ham. "Fordi du bestandigen holdt dig til de nedrige Deele, skal du og herefter gives den nedrige Deel blandt Menneskene til Beskytter og Gud. Imidlertid skal dig dog undes Magt at forfremme dine Dyrkere til ufortient Ære og Værdighed i Verden; du skal endog have Magt at løfte dem af Støvet paa Dommer Bænkene og saare betydelige Æresæder". De andre Guder lagde til. "Vi vil taale, at denne trybende Halvguds Dyrkere maae opstaae under Nordpolen, som Briller, der af Nødvendighed skal settes paa alle de Embedsmænds Næser, som ere fødte i taaget Bæyr. Disse Briller skal kaldes Suld-mægtige, og under dette Naavn forunde vi dem Magt at bestyre hele Provinzer og Amter. Naar de komme

Komme op at ride, da vil den, hvis Næse disse tyfsebnne Brillen findes paa, en kunne see eller skønne anderledes om forekommende Embedsager, end som Glassene i Brillerne vil forestille det. Vorder imidlertid Taa-gen ved Brillens Kraft forvandlet til et yderligt Mørke, forhielpes Brille-Bæreren strax til et noget klarere Syn, naar vedkommende forlaae uformærkt med krumme Næver at forgylde Brillebøylene ordentlig".

I denne Tone bliver Taleren ved lige saa flygtig som bitter: kun at Costumet ikke nok er iagttaget, og Taleren for de Tilhørere baade for lærdt og fremmet. Ogsaa det maatte forekomme nogen underligt, — at Tempelen har maattet bygges i Gronland, da det synes at Afguden burde have sin Tempel der, hvor den vilde sin Magt nærmest, og altsaa snarere midt i Hovedstaden, end iblandt de Bilde.

Titelbladet er ziiret med et Robberskif, som forestiller Laqvciens Forvandling, og Ophøvelse fra Garderobtet til Dommersædet, fra Bagdelen af Karetten til Midten deraf.

En saare mærkværdig Tildragelse, som er skeet i den Sted Antwerpen med et forheret Drengbarn, der var en Tisse, men omskabte sig til en Skoebørste, med meere som Historien fortæller. Først skrevet i Hollandsk ved Hr. de Calmussen, og i det Danske oversat ved Claus Lille, fordum Sogne-Degn, og nu til Erviken befordret ved Casper Ebletoft, samt hosføyet en Lovtale over Skoebørsterne. Kiøbenhavn, 1771. Stor 29 S. 8.

Der som dette Stykke er, som det synes, en blot personlig Satire, saa maatte det være skrevet med langt større Vittighed og Klygt, end det er, vi skulde dog aldrig kunne fristes til at anprise det. Et Skrift, som bestkæmper sin Forfatters Dierte, og rober hans Ondskab og Henvigerrighed, bør ikke gjøre hans Vittighed Vere. At igientage dets Indhold, var at gjøre vor Journal til en Romersk Pasquino.

Ole Smedesvends Begrædelse over Risengrød. Af Ham selv. Kiøbenhavn, 1771, trykt hos Johan N. Thiele, boende i Peder Hviifeldts Stræde. Stor 15 S. 8.

Man maae ikke lade sig affkræffe ved Titlen fra at læse Stykket selv, som er skrevet med Mundterhed og Satirisk Lune. I sær har Fork. Lyst at opholde sig over de Lærde. "At komme igien til vore Risengryn (heder det S. 6), da har en meget lærd Mehlmand forsikret mig, at disse Gryn komme fra Hedenskabet, og vore i Tyrkiet".

"Hvis dette er sandt, er jeg ret fornøyet over, at vi ikke mere faae dem at spise. — Tænk, at spise Hedenske og Tyrkiske Retter om hellig Aften, det var jo det samme, som at forandre sin Troe og give sig selv til Tyrken, eller Fanden i Bold. Men man kan just ikke altid troe den lærde Mehlmand; thi de Lærde lyve forbandet tidt, ligesaa vel, som andre gemeene Folk".

"Der har levet en forfløven Jøde Smaus i Holland, som man og kalder lærd. Denne Brygl har vildet bilde Folk ind, at Verden havde gjort sig selv, hvilket var lige saa forbandet en Løgn, som om jeg vilde bilde Folk ind, at mine Laase gjorde sig selv, og af sig selv floy mig i Dynene. Denne Karl skal have hedt Spinat eller Spinos".

"En Fransk Nar, som lod sig kalde Mette eller Metrie, og som tillige kaldtes græffelig lærd, har vildet bilde Folk ind, at alle Mennesker vare af sig selv sammenblaste af flyvende Gran; hvilket var det samme som at fige (for at komme til vor Risengrød igien), at en god Portion Risengrød kunde løbe tilsammen af sig selv i en Gryde fra alle Verdens Parter, kaage sig der selv og sette sig selv ind paa Bordet af beste Smag, med beste Maymaanedes Smør, Kaneel og Sukker".

Ere da ikke mange Lærde ligesaa vel Løgnere og Narre, som Smede, Skrædere, Skomagere, Spradebasser og andre? Det beste er, at vi her i Danmark ingen lærde Narre har havt, undtagen et anseligt Antal af dem, som stedse have stridet imod den ædle Skævesfriehed, fordi de selv vare enten dovne og uvittige eller de allene vilde have Privilegium paa at skrive Rette Bøger".

Kjøbenhavnſke Kongl. privil. Adressecontours
Kritiſke Journal.

No. 15. ————— 1771.

Et kritiſk Brev til Philopatreas, om Geiſtlig-
hedens Indkomſter, i Aaledning af hans tre-
die Anmærkning. Skrevet i Klerkerup, En
Bondebøye ved Landveea i Provincien Kirke-
land, og bortſendt med Poſtrotteren Klerophilus
den 29 Januarii. 1771. Fra Philodaneias.
Kjøbenhavn, trykt hos A. J. Stein. Stor
112 S. 8.

Denne Forfatter lader til at være af de Folk, ſom
aldrig ſkrive meer, end naar de have mindſt
Tid. Havde han i Stedet for to Dage, ſom
han ſiger, at han har anvendt paa dette Skrift, ta-
get ſig en heel Uges Tid, ſaa havde han uden Tvivl
leveret os mindre end 7 Ark, men ogsaa mindre Glad-
der. Det Gode, ſom virkelig er i hans Skrift, ligger
nu begravet i ſaa meget Ordgaderie og væmmeligt
Snak, at der hører ſtor Taalmodighed til at efterſø-
ge det. En kort Prøve af S. 16. kan være nok.
”Men mueligens De har brugt Deres Dyne forme-
get til Reformationsværket i den Geiſtlige Kreds, at
De ikke uden Hielp af Brillen og Forſørrelſes-Glas
har kunnet bruge dem til det ſamme i den verdſlige
Sphoera; Men derfor endnu ingen Maal forgaaen,
ingen Tid endnu forløben; det kan være tids nok end-
nu; De tør ikke ved at overile ſig; De kan paufere
lidet; De har Frihed til at tage Reſpiration; De
tør vel endnu komme til Deres Syn igien; De Skiel,
der har blindet Deres Dyne, tør vel ſnart igien falde
af, og al Taage forſvunde”.

Men den Fortieneste har denne Skribent frem
for alle hans Forængere, ſaa mange vi kiende af dem,
at ingen ſaaledes har detailleret en Landbøyepræſtes
Indkomſter, hvilke han synes at kiende af egen og
lang Erfaring: og man kan ikke læſe, hvad han der-
om ſkriver, fra S. 22 til S. 42, uden ſnarere at

beklage Præſteſtanden, end at misunde den ſine Kaar.
Vi ville ikkun anføre hvad han ſiger om Korntien-
den S. 23.

”Korntienden er egentlig det, ſom man kan
kalde Præſternes Løn; Men den ſamme Løn er baade
vis og uvis: vis er den i Henseende til Bondens
Plikt uden mindſte Begring til in Natura at give den
10de Aeg af ſin Kornavl fra ſig i Tiende, ligesom
den falder paa Aaeren; hvilken Aeg dees igien i
tre lige Dele imellem Kongen, Kirken og Præſten,
følgelig er hvert 30te Kornæeg af Bondens Afgrøde,
ſaaledes den viſſe, ja! endog den viſſeſte Deel af den
Løn, Præſten er tillagt; Men uvis er denne Løn
igien baade i Henseende til beſværende Miſvært og
vaadt Venligt i Høſtetiden; thi falder Miſvært ind
og Jordens Grøde ſlaaer fejl, hvad ſaaer da Præ-
ſten i Løn og Tiende, og hvoraf ſkal da Præſten med
ſin Huusfamilie leve et heel Aar omkring indtil et
andet Aar; og lige ſaa nær kan det blive det næſte
Aar efter, at hans Haab atter igien kan ſlaa ham
fejl om denne viſſe Løn, og ſaaledes maa han da tiene
et og flere Aar foruden denne ſlags Løn; Da Miſ-
vært i diſſe Tider mere er at befrygte end Frugtbar-
hed at forhaabe; thi Mangel paa Gødning giør Jor-
den mat, ſkarp og ufrugtbar, men hvorfra ſkal Gød-
ning komme til Jordens Forbedring, naar Dvæget
er borte; i Sandhed kan jeg, og mange med mig,
af Erfarenhed bevidne, at ſiden den grasserende Dvæg-
ſoge begyndte i Aaret 1744, ſom er nu meer end 27
Aar ſiden, har Sædejordene aarlig taget af, ſom i
Kraft og Fedme, ſaa og i ſin Frugtbarhed og Afgrøde;
og Forſkiellen imellem hvad Jorden, end og de aller-
beſte og af ſin Frugtbarhed i Mands Munde overalt be-
kiendte Kornmarker, giver nu omſunder, og har i en
Tid af 14 Aar ſiden 1757. givet af ſig, og hvad de for-
hen forend Dvægſogens Begyndelse gav af ſig, er nu ſaa
for

stor som Natten imod Dagen, og just i denne græselige Landeplage Dødslygen, der har ruineret saa mange baade Præster og andre Familier, ligger en af de rette Hovedarsager til nu værende dyre Lider og Landets Forarmelse. Altsaa kan Præsterne i Almindelighed i saadan Henseende ikke med nogen Wisshed beregne sig den ellers visse Løn, som dem af Korntienden er tillagt".

"Og ligesaa kan ogsaa ikke allene Insecter og Uøyn, Orme og Græshopper opæde Jordens Grode, som desværre vel endnu mindes at være skeet i adskillige Provincier og Lande; Men foruden at Storm og Uvejr med Hagelsteene, Vandfyl og Skybrud kan (som mange Steder endnu føler bedrøvede Virkninger af) plat nedslaae og forbærve Sæden paa Marken, saa kan endog bestandig Regn og meget vaadt Veyrligt i Høsttiden afbryde og nedslaae baade Bondens og Præstens Haab, det Haab, som de begge stedse, indtil saadan en bedrøvet Tid, har gjort sig; den første om at nyde Frugten af sit Arbejde, den anden om at nyde Lønnen for sit Arbejde; og i saadan Tilfælde maa man da med Græmmelse og Hiertesorg see meget af den velsignede Sæd paa Markerne at forraadne, bederves og spildes, uden at komme enten Foik eller Gæe til Nytte; Lykkes det end Bonden i timelig Veyrligt at bierge sin Høst, saa faaer vel Præsten ogsaa sin Andeel Tiende; men forinden han nu kan føre sig den til Nytte og Brug, da maae han først gjøre Beføstning paa den at lade udtærste, og derved gaaer ham en god Deel bort fra denne hans Løn, som er vel 10 Gange mere, end de ellers sædvanlige 2 Rdlr. pro Cento, for prompte Betalning".

"Jeg vil ellers troe og tilstaae, at i Henseende til Sognenes Tiendeydende Hartkorn kan og maae der være en temmelig Forskiel imellem Korntienden, hvilken baade er større og mindre for nogle end for andre Præster; thi eet Sogns Korntiende af 5, 6, 7, à 800 Tønder Hartkorn maae dog rimeligviis og ordinairement være større end et andet Sogns Korntiende af 2, 3 til 400 Tønder Hartkorn, følgelig er det ved indfaldende Misvært eller vaade Aaringer paa Korntienden tagne Tab ikke saa haardt og føleligt for en Præst i et større og meere folkerigt Kald, som for den Præst, i et mindre og meget lidet Kald; Thi den første kan dog ved sit formedelst Mængden af Communicantere slutselig nogenledes anseelige Høytidsoffer og jævnlig faldende Accidentier ved Brudevieser og Børnedaab endda vel nogenlunde stikkelig komme ud og slaae sig honet igiennem; men den sidste er derimod virkelig at beklage,

thi slaaer hans Korntiende ham feyl, da skal han ikke komme ret langt med sine andre Indkomster af det Høytids og andet Smaaoffer, som hans lille Kald, eller og hans 2 Sogner giver af sig. Thi 30 à 40 Rdlr. med alt og alt foruden Korntienden bliver nok den hele Herregaard, han kan gjøre sig Regning paa af sin fattige Meenighed, der i forberorte Tilfælde haver ligesaa lidet, som han; thi Præsten kan intet faae, naar Bonden selv intet har; Jeg erindrer mig herved en vis Præst, hvis hele Korntiende af hans tvende Sogner kunde ikke i næstafvigte Mar 1770 taxeres til 30 Rdlr.; saa stet var den formedelst den der i Egnen indfaldende utroelig store Misvært".

Fors. declamerer heftig imod de feede Klokker og Gravertienester i Kiøbenhavn, og vil, at de skulde aarlig afgive noget til de smaa Præster og Degnekalds Forbedring, eller til Skolevæsenets Ophjælpelse, eller til fattige Geistliges efterladte Enker, den kongelige Opføstringsstiftelse, og deslige gudeligt Brug. Han ønsker ogsaa, "at Regieringen efterdags vilde selv beskikke alle Kirkebetienterne i Kiøbenhavn, lægge alle jura vocandi til Kronen, og ved eksisterende Vacancer selv kalde Kapellaner, Organister, Klokkere og Gravere, men ingen anden beskikke til Gravere end siude, rede Personer, og det saadanne siuderede, der vare Candidati ministerii, det vilde visselig have sin store Nytte baade i Kongens Stat og i Guds Kirke, for nemmelig naar baade Klokkere og Gravere skulde tilige gjøre Tjeneste som Catecheter og Sygetrøstere, og alle tre alternere med de ugentlige Onsdags, Fredags og Skrifteprædikener; thi da gjorde de dog noget for deres store Løn og Indkomster, men hvad gjøre de nu? Intet".

Til Slutning viiser han, at man ikke kan beskylde den geistlige Stand for Sovmod, fordi Ranglyge i ingen Stand mindre spores, end i denne: ikke for Sierrighed, fordi Præsterne i Almindelighed ere meest giestefrie og godgjørende: ikke for Vankundighed, fordi det var at beskylde vor høne Skole, "vores ret lustre og florerende Academie" for Vankundighed med: og endelig ikke for Dovenskab, fordi Løven selv peger paa de mange Forretninger, en Præst har, i det den byder Præsterne at holde Liigprædiken, naar de have Stunder o. a. m.

Følgende Trykfejl belienstgøres efter Begiering. Pag. 9. læses qvod for good. Pag. 14. l. debitere for dedicere. Pag. 31. l. findes for fødes. Pag. 32 l. fleest for størst. Pag. 38. l. det for dem. Pag. 39. l. Bondebryllup for Brudebryllup. Pag.

49. Knuse for Kneyse, og disse Stavelser: i Veyret skal plat udslettes. Pag. 54. l. Tuun for Tuur. Pag. 59. l. bør for før. Pag. 58. l. bare for rar. Pag. 60. l. fremmede. Pag. 60. Dette skal være indsat imellem alt og gives. Pag. 64. l. 4000 for for 400. Pag. 65. l. efter for for Gravertapt. Pag. 68. l. hvilket for hvilke. Pag. 69. l. udkant for Kant. Pag. 70. l. ynker for giver. Pag. 73. Ting for tusind. Pag. 74. l. hæsligste for hæstige. Pag. 76. l. har vel for er vel. Pag. 78. det Ord ikke er udeladt, og skal staae imellem det Ord Adelen og vil. Pag. 79. skal læses: den ædle Kristendommens Dyd Ydmyghed til Udøvelse. Pag. 90. skal læses paa den øverste Linie afsted for af 2c. Pag. 96. l. raisonabel for raisonel. Pag. 109. l. Lieben-Arbeyde for enten Arbeyde.

Efterretning angaaende den fordanskede og spillede Tragoedie Beverley. (uden Marstal og Sted) Stor 12 S. 4.

Denne Efterretning er ikkun til liden Trost for Folk af Smag, som have Lust at arbejnde for det Danske Theater. Man læser her en Prøve paa to Danske Oversættelser af Beverley, hvoraf den ene er blevet spillet, og den anden forkastet, og hvoriblandt til Ulykke den, som er blevet spillet er saa kienkelig slettere, end den forfaste, at det er ubegribeligt, hvorledes man har kunnet gjøre saa uheldigt et Valg. Vi have upartisk sammenlignet begge Prøver med hinanden og med den Franske Original, og fundet, at den spillede Oversættelse er en Læreklud af et Menneske, som meget for tilig har forladt sin Sprog-mester, og som intet Begreb har om, hvad der er ædelt, stærkt og poetisk i Udtrykket; da derimod den foragtede Oversættelse forraader en Mand af Smag, som har god Styrke i begge Sprog.

Det er Beverleys Rolle, eller Hovedrollen, som her meddeles; vi ville deraf anføre den allerførste Monolog 2 Act 1 Sc., for at viise, hvad det er for en Oversættelse, man har kunnet foretrække.

"Himmel! see der er mit Huus, og jeg skiel-
"ver for at gaae derind. Jeg tør hverken komme
"for min Kones elkers Syfters Dyne. Jeg har op-
"ofret alting: Kiærlighed, Venstabskab og Naturen.
"Jeg er forhadet af alt det, jeg har kiær, ja af mig
"selv med. Jeg løber forstumlet fra et Spillebord

"til et andet, uden Hensigt, uden Haab. Skam,
"fuldhed og Nag følger mig hvert et Skridt, jeg
"gaaer. Ulyksalige Spillesnoge, eller rettere sagt,
"gemeene Vengegierrighed! Eh! hvad havde jeg ogsaa
"dig at skrabe meer tilfammen? var vel nogens Lof-
"salighed at ligne mod min? Jeg blev forekommet
"i alt, hvad jeg ønskede mig, alting smigrede min
"Attraae. Kiærlighed gjorde min Egteseng livsa-
"lig, min Fornøelse var hver Morgen nye. Ah!
"hvorsfore var Himlen mig mindre gunstig, allerhelst
"Klogskab er saa rar Gave, naar endog Lykken
"smiler af os i alt, hvad vi forlanger. Naadelighed,
"den Moder til sund Estertanke, er langt bedre end
"Rigdom, som forleder os. Ah! Ulyksalige".

Jeg skielver; i Orig. je crains: en Over-
setter bør ikke uden Nød forstærke Udtrykket. —
"Jeg er forhadet — — hvert et Skridt, jeg
"gaaer". Ved at trække en Tanke, som burde været
samlet, i tre adspalttede Perioder, har Udtrykket tabt
al sin Styrke. Gandste anderledes er det i Origina-
len:

"A tout ce qui m'est cher, à moi-même odieux,
Sans dessein, sans espoir, errant à l'aventure,
La honte & le remords me suivent en tous lieux".
Kiærlighed gjorde min Egteseng livsalig: O! et
livsaligt Sprog! man skulde troe, at Forf. var meer
vant til at oversætte Bønnenbøger, end Tragoedier.
Hvor nydeligt i Orig.!

"L'amour semoit de fleurs ma couche nuptiale".
"Ah! hvorsfor var Himlen — — som forleder
os". Vi ville forbigaae, at Klogskab er ikke sages-
se, at: Lykken smiler af os i alt, hvad vi for-
langer, ikke er ret Dansk. Men den hele Tanke sy-
nes Overs. ikke at have forstaaet; det seer man af
hans endog. Poeten vil ophøje Naadelighed og
siger: dersom Wiisdom er saaielden en Gave i stor
Lykke, saa er Naadelighed bedre end Rigdom: dette
er en gandste anden Tanke, end den, Overs. har havt
i Hovedet. — Den Mængde platte og uædle Ud-
tryk paa et saa lidet Rum, lade vi det være nok at
have udmærket ved forskiellig Trost. — Nu holde
man herimod den foragtede Oversættelse, og dømme,
hvilken der fortæner Foragt.

"Himmel! der er mit Huus, og jeg frygter for
"at gaae ind; Jeg tør ikke lade mig see for min Ko-
"ne, for min Søster. Jeg har tilfidesat alting, Kiær-
"lighed, Venstabskab, Naturen. Forhadet af mig selv,
"af alt det, der elsker mig, omsværmende uden Ans-
"lag, uden Haab, følger Skam og Hiertenag mig
"alle"

"allevegne. O! uheldige Spilleloft! eller rettere:
 "skammelige Begjærlighed efter Guld! Ei! behø-
 "vede jeg at samle mere? Hvo var saa lykkelig, som
 "jeg? Alting forekom mine Ønsker. Alting smig-
 "rede mine Begjærligheder, Kærlighed bestrøede min
 "Egteskæg med Blomster, og hver Morgenrøde gav
 "mig nye Forsnyelse. Af! hvi var Himlen saa gav-
 "mild imod mig! — — Dersom Visdom saa siel-
 "den følger med Rigdom, da er det Nødtørstige, som
 "en Moder til Fornuften, langt snælvligere end Over-
 "flødighed. Uheldige — —"

Samme Aets 2 Sc. siger den spillede Overset-
 telse: "du veed ikke, hvad en Spiller er for et Dyr";
 den foragtede: "du kiender ikke en Spiller"; den
 spillede: "en Uheldig, som drukner sig, holder sig
 fast, naar han gaaer under, ved det svageste Rør";
 den foragtede: "en Uheldig søger Redning i Havs-
 nød ved det svageste Rør"; den spillede: "frygt, at
 jeg ikke trækker dig bag efter mig, naar jeg lider
 Skibbrud"; den foragtede: "frygt, at jeg drager
 dig med i mit Skibbrud"; den spillede: "du kan ikke
 formilde min dybe og forfærdelige Hjertesorg, du
 kan ikke komme mit Hjertenag til at falde i Dvale"
 (forfærdeligt!); den foragtede: "du kan ikke stille
 min nagende Sorg, eller hæmme mine Samvittig-
 heds Nag" o. a. m.

Men i sær er den rørende 5 Sc. i den 5 Act
 saa forulykket i den spillede Oversættelse, at vi ikke
 begribe, hvor Parterret har havt Taalmodighed til
 at høre derpaa. F. E. "et hvert Hjerte, naar det
 foresiiler sig dig, maa af Forfærdelse blive iskold".
 Ja til visse har Oversetterens Hjerte her været isk-
 koldt — — Døden kryber om i alle mine Aarer"
 — — "O kunde Mennesket lukke sig allene selv inde
 i Graven". Vi gad vidst, hvad Overs. har tænkt
 ved dette. Hvad Digteren har tænkt, seer man, naar
 man læser den anden Oversættelse.

Kort: der er ingen Tvivl paa, at jo den Over-
 sættelse, som man har foragtet, burde været spillet,
 og den spillede foragtet. Dog ville vi dermed ikke
 sige, at vi holde den foragtede Oversættelse gandske
 fejlsfrie, eller ikke troe, at den jo hist og her kan taale
 Forbedring. F. E. 2 Act 1 Sc. "forhadet — af
 alt det, der elsker mig", er et Slags Modsigelse;
 bedre her, som den spillede Overs., "af alt det, jeg
 har kjær". 2 Act 2 Sc. "Af, det smertes mig",
 burde vel været: ah! jeg er bestæmmet, skamsuld,

je suis confondu (men ikke som den spillede Overs.
 har det: jeg er i største Forvirring) Sammesteds
 "jeg som talte hver Time, jeg ikke var hos hende".
 I Orig. moi qui comtois un jour perdu, jeg, som
 holdt en Dag tabt o. s. v. Sammest. "en haard-
 nakked Uheldes Forbirtrelse" er utydelig sagt, men
 dog langt bedre, end det, der findes i den spillede
 Oversættelse. Sammest. "du er født i det, som Stolt-
 hed kalder Ringhed, og du følger Vrens Love; men
 Vrekierhed giver fienden Ringdom". Vi havde
 oversat: "født i en Stand, som Stolhed kalder ringe,
 fulgte du Vrens Love; men Vre giver fienden Rig-
 dom". Vrekierhed synes os at give Anledning til
 Misforstand. Sammest. "Lad Glendighed da ikke
 følge dig til Graven". Det Ord lede i Stedet for
 følge kan betage Tanken sin Tvedydighed. I den
 spillede Overs. heeder det her: "lad ikke Usselhed og
 Graven være Mellemmand". Vi haabe, at det er en
 Trykfehl, og skulde i det mindste hede: "Lad ikke Ussel-
 hed imellem dig og Graven være Mellemmand". Men
 denne Mellemmand alligevel! 5. Aets 5 Sc. "min
 Time er kommen, jeg har affagt Dommen". Dette
 tilfældige Rum støder i Declamationen og maae for-
 andres, o. a. m. Men i Almindelighed er denne Over-
 sættelse gjort med Flid og Skionsomhed, og vi troe
 Fors. vil gjøre Læsere af Smag en behagelig Tjeneste,
 om han efter sit Løfte udgiver sin Oversættelse af Bever-
 ley heel og holden. Maa skee der kommer en lykkelige
 re Tid for det Danske Theater, da man vil skionne meer
 paa dens Fortienester.

Beviiiser at de saa kaldede umælende Dyr har
 større Forstand end Mennesket. Beskrevet
 ved Tilskueren iblant de Levende TUSSE BIEF-
 FER. Kiøbenhavn, 1771. Trykt hos T. L.
 Borups Efterleverste, boende i store Helliggeist-
 strædet. Stor 24 S. 8.

Denne Forfatter var gaadste vel skicket til at fore
 de Umælendes Sag; thi foruden Mælet, og
 vi haabe, menneskelig Skabning, endskiøndt han
 har ydmogget sig til at spille en Hunds Rolle, lader han
 til, at have lidet forud for de Umælende. — Der
 er ingen Tvivl paa, at jo Fors. er den samme S. C. F.,
 der saa skiont kan flytte Recepter.

Kjøbenhavnſke Kongl. privil. Adressecontours
Kritiſke Journal.

No. 16. ————— 1771.

Spaadom af den berømte Premit Martin Za:
deck angaaende hvad ſom ſkal ſkee i de tilkom:
mende Tider, hvorover heele Verden ſkal for:
andre ſig, ſom han i ſin Alders 106 Aar ved
Solothurn i Sveitſerland har aabenbaret ſine
Venner den 20 Dec. 1769. Trykt i Kjøben:
havn 1770, og ſælges i No. 8. paa Børsen.
Stor 16 S. 8.

At dette er en Overſættelſe, og en Overſættelſe af det
Endſke, og en ſlet Overſættelſe, behøver man
ikkun at læſe diſſe tre Ord S. 7. for at erfare: "de
urolige Polater ſkulle drives gandske til Paaren". —
Eil de Redſlagnes Troſt affkrive vi følgende Sted.
S. 8. "Sverrig ſkal blive et meget ſtort Rige. Man
"vil finde mange Guldgruber deri. Dets Stat ſkal
"blomſtre, Indbygerne deri ſkulle glæde ſig. Men
"Dannemark ſkal blive endnu ſtørre og mægtigere, og
"udvide ſin Magt i Aſien og Amerika; mange tuſende
"Hedninger ſkulle omvendes under dets Regiering, og
"den ſande Religion udbredes i gandske ubekjendte
"Lande imod Sonden formedelſt ſammes Omhygge:
"lighed. Tre Nationer af Norden lader ſig ſee
"med mægtige Floder ved de Aſrikanſke Køſter og ſkulle
"i en kort Tid bringe hele Afrika under deres Herre:
"dømme".

Den 145 Aars gamle Norſke Bondes *** Spaa:
domme om forunderlige Tildragelſer, ſom ſkal
ſkee; og Apocryphiſke Tanker om høje Hem:
meliaheder. — 169 *. Kjøbenhavn 1771.
Trykt hos Joh. R. Thiele, boende i Veder H. it:
ſeidts. Stræde, og findes ſammestæds tilkøbs.
Stor 20 S. 8.

Vi ſpaae vore politiske Seere den ſamme Skiebne,
ſom er vederfaret deres Colleger af den Theologi:
ſke Orden, at man vil opfinde mange lige rimelige Hy:
potheſer og Systemer for at forklare deres Spaadom:
me, og opdage ſkeer og andre Hemmeliaheder i deres
Syner, end de ſelv nogenſinde have tænkt paa. Os
er det ikke givet at ſige ind i Hemmeliaheder; vi vilte
derfor, uden at brøde os med at finde Nøglen til diſſe,
forelegge vore Læſere nogle Steder, hvorpaa de, ſom
have Lyſt og Gaver dertil, kunde øve deres Apocalyp:
tiſke Wittighed.

S. 11. "Da ſaae jeg nok et Syn, og ſee da
fremkomme Ketsfærdighedens Billede, og Bjørnen og
Bedderen, og Ketsfærdighedens Billede ſted midt imel:
lem Bjørnen og Bedderen, og de holdte faſt ved den, og
ſee den vældige Kiempe i Syv. Stierne ſmilede og vin:
kede ad dem, og de komme nær til den, fulde af Glands
og Herlighed".

"Og der kom atter en ſælsom Hændelſe, og ſee
en ſtor gulden Drage ſnyde for Ketsfærdighedens Bil:
lede, og Bjørnen og Bedderen forfulgte den, og der
var en Lyd, ſom raabte: Det ſtore Romertal er for:
ſvunden, og Kiempen ſkal nedſlaae de Uredeliges
Banere".

"Og der fremkom en med en Skriveres Bog,
hvorpaa der vare ſkrevne ſtore og betydelige Ting, og
de fleſte Stiernekredſer vare afmalede i den Bog;
men der udgik en Lyd af alle Kredſerne, ſom raabte:
Vi ere vrangeltig ind- og udfkrevne, og Kiempen be:
vægede ſit Sværd, og Skriveren blev borte, men der
fremkom atter en Lyd fra No. den, ſom raabte: Uover:
vindelige ſtore Kiempe! nedſlaae alle Skriverens Sven:
ne, omſed deres Blekhorne, og giv os en nye Skrivere
og en nye Bog".

S. 13. "Da ſee der fremkom en Skare i Purpur
og Skarlagen, med Hjelme og Skielde og de aenede
ſkad ſelig

stadselig for Kiempen, og Kiempen glædedes ved dem, og Kiempen gav dem hver een Centner, og de sprunge alle af Fryd og raabte: Kiempen er uovervindelig, han haver begavet og formeret os, og Sarasnas Seriel er borte, som vilde fortære os, Kiempen er uovervindelig, og Verdens Hjørner skal bæve for hans Sværd og mægtige Arm".

"Dg see der fremkom atter en utalt Skare af dem, der vare at see til, som Maanen i sin Formørkelse, og de ginge trodselig frem til Kiempen, og Kiempen saade: I ere Løgnere! og de skælvede for hans Røst, men de fulde ikke, og Kiempen sagde: Jeg vil beholde eders Navn; men I skal føle mit Sværd, og eders Hovmod skal blive liden!"

"Men da raabte hele Befæstningen: Vældige Kiempe! nedslaae dem, som fortrykke, mishandle og udsue os. Dg see der aabnede sig en Dør, der sadde mange trindt omkring de store Borde, og Kiempen pægede paa dem, og de skælvede og hvissede indbyrdes".

"Dg see der udgik et stort Brev fra Kiempens Haand, og det var en langt Rolle, og derpaa var meget optegnet. Men det var skult for mine Øyne, og Synet blev borte for mig," o. s. v.

Uf de Apocryphiske Tanker maae vi dog ogsaa meddeele en Prøve:

"Hvor er Sølv, og hvor er Guldet! hvorfra kommer Nordenvinden, og hvor blæser Søndenvinden hen?"

"Opgraver den Uretfærdiges Ager, og see, om ey Rigdommen er nedgravet i hans Jord!"

"Hvo lærte Tidslær at vore høvere end de ranke Egetræer? hvorledes blev den Røgne saa hastig prydet, og den Belklædte afført sin beste Prydelse."

"Tjener den Svend sin Herre troelig, som formindsker hans Hjord, og ødelægger dens Yngel? Men hvorledes kan den ene Tjener offentlig forringe sin Herres Egenendom, uden de andre ere Medvidere deri?"

"Hvo kiendte den fjerde Alder, og ey var fornøyet? Hvo betragtede den siette og ey tænkte? Hvo saae den femte og ey elskede? Men lykkelig er den, som oplever den syvendes Frugt."

"Man opsøgte alt det Blanke, man førte det over Havet, man glemte det i fremmede Busker, men hjemme blev tomt" —.

Den 124 Mars gamle Norske Bondes Børge Olsens Syn om forunderlige Tildragelser

og Tanker om høye Semmeligheder, skrevne Mar efter Guds Byrd 1693. og til Trykken befordrede ved hans Sønnesøn Ole Børgesen 1771. Kiøbenhavn. Sælges i Bogladen No. 8. paa Børsen. Stor 32 S. 8.

Dette Syn er at ansee som en Commentar over det næstforegaaende, og torde komme fra samme Forfatter. Imidlertid paastaaer Ole Børgesen, at den, som har udgivet det første Syn, ikke har faaet den rigtige Afskrift af hans Farfaders Syn i Hænder. "Thi, siger han, min Farfaders egenhændige Skrift har, som et Klenod, altid blevet gient; men min yngste Broder, som blev saa fornemme, at han var Student i Kiøbenhavn, og havde sat sig fore, naar Herren bialp ham til Præst, at udgive det i Trykken, har maastee ladet nogen see det, som har udcopieret det, men ey retteligen; thi min Broder, som døde i Kiøbenhavn, sendte mig Afskriften igien, da han blev syg, paa det den efter hans Død ey skulde falde i andres Hænder. Siden nu min Broder, som en lærd Mand, er død, haver jeg ey taget i Betænkning, i mit Hjertes Genfoldighed, at give det i Trykken, paa det den sande Sammenhæng kan komme for Lyset, og lærde Folk kan see, hvorlunde min Fader haver været en vel opløst Mand. —"

Uf følgende Prøver kan Læseren selv skionne, hvad ligt eller uligt denne Seer har med sin Forgænger:

S. 15. "Men see, jeg saae et forunderligt Syn: Astræa, Bjørken og Bedderen fulgtes tilhobe, og Kiempen smilede af dem, og de komme nær til Kiempen, og han tog dem op, og veyede dem, og de bleve befundne vigtige. —"

"Dg Kiempen fremtog atter sin Begtkaal, og han begyndte at veye, og see, da fandtes Michael for tung af Uretfærdigheder, og Kiempen sagde: hvor ere mine Myriader? Dg den gyldne Drage flyede, og dens hele Hale skælvede, men Astræa, Bjørnen og Bedderen forfulgte den, og den udspyede alle vegne Guldstrømme for at lette sin Flugt."

"Men der blev hørt et Raab af den hele Befæstning, som sagde: Michael er for tung, Dragen flygter, det store Romer Tal bør udslættes; men Astræa, Bjørnen og Bedderen tribes i dine Palladser, uovervindelige Kiempe, og Gyssternens Glands blive stærre end Solens! —"

"Dg Kiempen veyede atter; men Behemot blev befundet for let, og han blev ey mere. Dg Rama blev befundet udvægtig, og en Lyd blev hørt! Rama! Rama!

Rama! Tyrannen, den brede, er borte, hil være dig store Kiempe. Og Kiempen smilede".

"Men Schiolet blev en venet; men Kiempen sagde: Jeg vil bevare ham til min bestemte Dag; thi han er op.egnet i min Haand, og jeg haver set hans meget Rov".

S. 19. "Men Kiempen rørede med sit Sværd; og da aabnedes en Dør, og der inden fore sadde mange, ja alt for mange, trindt omkring de store Burde; øverst sad Dumbhed, og ved dens højre Side Egennyttighed, Stoltthed, Uretfærdighed og Partiskhed, med selvtægen Myndighed stod paa alles Pander. De Eenfoldige frygtede for dem, og de Fornuftige bleve forpaaede af dem."

"Men hele Jorden raabte: frie os uovervindelige Kiempe! giv os Ret og vor Arvedeel, nedslaae de Uretfærdige med den hellige Skrifer! Og al Befæstningen sagde: det bør skee! og Kiempen svarede Amen!"

S. 20. "Men see! den hele Himmel blev oplyst, og der fremkom en liden Skare, iførte Kryasser, og Skarlagens Klæder, med Hjelme og Skjolde, og de hældede med Hovedet, sukkede og sagde:"

"Store Kiempe! vor Styrke er os betaget, vor Mangfoldighed er forsvunden, Satanas Serion haver ødelagt os og falskelig forringet os, og hvo er nu den, som igjen oprejsner os."

"Men Kiempen opløstede dem og sagde: Jeg vil være eders Haab!"

"Og de bleve alle glade og sagde: Lovet være Kiempen, som vil oprette vor faldne Magt. Forbandet være Satanas Serion, som ødelagde os. Kiempen skal vi give os en Centuer. Lovet være Kiempen. Hans Magt skal blive uovervindelig, og ingen kan staae eller bestaae imod hans Arms store Styrke".—

S. 22. "Endelig fremkom en utalt Skare af dem, som vare overgivne med sorte Skyer, sortere end Maanen i sin fulde Formørkelse. De fulde ikke ned, og tilbade ikke, men ginge trodselig frem."

"Da opvædtes Kiempens Brede, og han sagde: I som sige eder at være Apostler, men ere ikke, jeg haver befundet eder at være Løanere! Jeg haver venet eders Fedme, den er tre Sekler for fær, jeg haver maalt eders Hovmod, den er meget for stor; men jeg skal røre eder med min Haand, og I skulle føle dens Kraft. Men jeg vil beholde eders Navn, og ikke udlette eder for mit Folkes Skyld!"

Uf de tillagte Tanker om høje Hemmeligheder maage de tre første være nok.

"Hvor ere Demanterne og Guldet i Landet, og hvor er Sølvet, som kom fra Norden? Myriader opslugede dem, og Millioner bleve skjulte for Faderens Ansigt!"

"Medriv Moloks Altene og lad Jlden opsmelte hans Afgudsbilleder! Opgrave den Uretfærdiges Ager og spørge: hvo gav dig den Jord".

"Hvo lærte dig at pløye en fremmed Ager og gjøre Furer i den Forladtes Jord? Vil Tornebusken blive højere end Cedertreet? Skal Tidslerne overgaae Rosen i Pragt?"

Jeppe Vægters Betragtninger over Staten og det almindelige Beste, samlede paa hans Natte-Vagt i Aaret 1771. Selges i Bogladen No. 8 paa Børsen. Stor 16 S. 8.

Denne Skribent har meget liigt med den foregaaende, og maaskee de ere begge een Person. Hans Betragtninger over Staten ere hentede, som han siger, fra Professorgaden, og hans første Forslag er: at man skulde skabe færre Magistre og Studentere. "Jeg har en kjædelig Broder, siger han, som er Magister. Hele Byen sværger paa, han har lært mange rare Ting, og alle bukke meget dybt for ham. Imidlertid maage jeg dog søde denne min Broder af min stakkels Vægtergage, og dette kommer mig selvsomt for. Jeg har kun lært Bæverversene; og kan dermed søde Kone og Børn, da min lærde Hr. Broder, som kan uden ad paa sine Fingre, jeg tør sige til Tusind Bøger, ikke kan søde sig selv".

"Jeg har tidt tænkt derpaa om Natten paa min Post og befundet, at denne Statsfehl flyder deraf, at der ere for mange Studentere og mange flere end Staten kan hjælpe. Hvis der vare tyve til tredive Reservervægtere mod hver, som virkelig er antagen, saa vilde det gaae vor hæderlige Orden ligeledes; thi disse Reservervægtere maatte nødvendig sulte ihjel. Da der nu ere saa mange Reserverstudentere imod hver, som virkelig er i Embede, saa kan man let begribe saa mange Studenteres Nød og Trang. Den Forskiel er der dog, at en Reservervægter kan sauge og hugge Brænde; men en Student kan ikke bære Glesk fra Straaden. Tilmed er hele Studenteriets Forsatning slet indrettet. Hvad Hjelp har de vel i Fatigdom, og hvor uhyggelige ere de ikke i Sygdom, da endog de almindelige Hospitaller maage tillukke for dem, og de ingen ugentlige Sygepenge har, som alle andre

Selskabs

Selskabs Lemmer. Alle Mennesker ere haarde imod dem, og jeg troer, deres Egne meest. Jeg spurgte en gang min lærde Spekhøler Mortensen, hvoraf det kunde komme sig, at Folk havde Medlidenshed med en blind Tigger, med en halt Tigger, en lam Tigger, men ikke med en lærd Tigger? det kommer deraf, sporede denne skarpsindige Mand, at alle frygte for at blive blinde, halte, lamme; men de allerfleste veed tilforladelig vist, og ere fuldkomne overbeviste om, at de aldrig blive lærde". o. s. v.

Tanker om Brygger-Ligningen udi Kiøbenhavn, samt Forslag til dens Ophævelse. Kiøbenhavn, 1771. Stor. 29 S. 8.

Bryggerligningen blev i Ligningsforordningen af 28 December 1739 anseet som den eeneste Frelse for de fattige og forarmede Bryggere; og dens Ophævelse anseer denne Forfatter for det eeneste, som nu kan redde dem. Han viser 1. at Ligningen ingen Nytte har havt, uden for de ukyndige, bequemme og uomgængelige Bryggere, og for dem, som havde kjøbt Bryggergaard for Ligningen, og siden have solgt dem med Fordeel. 2. at den har mange skadelige Følger, deels for Kiøbenhavns Borgere i Almindelighed, som have faaet flattere Øl og maattet betale det dyrere, deels og fornemmelig for Bertshuusmænd, Øltappere og Brændeviinsmænd, af hvilke, han forsikrer, at mange have tabt deres Næring over det slette Øl, de have været nødte til at tage imod. — Hvad han S. 16 taler om den over Øl Bragerne bestiktede Ret, som kaldes Prøvekammeret, er noget mysteriøst, men ventelig forstaaeligt for Øltappere og Brændeviinsbrændere. Han troer derfor, at Ligningens Ophævelse vilde gjøre Bryggerne kyndigere, flittigere og omgængeligere, skaffe Staden bedre Øl, og spare Bryggerne de anseelige Udgifter, som nu medgaae til Laugshuus, Bogholder, Casserere og Skrivere. m. m. De Indvendinger, som kunde gøres imod Ligningens Ophævelse, deraf, at Bryggergaardene vilde tabe i deres Priis, og følgelig saavel Pantgaverne i disse Gaarde, som de, der havde kjøbt deres Gaarde dyrt, lide et stort Skaar i deres Velfærd, tiltroer Forfatteren sig ikke at besvare, men ønsker, at der maatte udsættes en Premie paa deres Besvarelse, hvilken kunde tages af Stadens Kæmmerkasse. — Dersom det forholder sig saa, som her siges S. 20, at Brændeviinsbrænderlauger tager til Paa-

set næsten den halve Deel af alt det Øl, som bliver

brygget i Kiøbenhavn", saa kan dette give Aaledning til vigtige Slutninger. — Forfatteren forsikrer, at han er hærken Brygger, Brændeviinsbrænder, eller Bertshuusholder, men sin Unimositet imod Bryggerlaugets Aldermand har han dog ikke kunnet dølge, (S. 15.); og maaskee den gode Bagge selv torde være Forfatteren. Stilen er ham ikke ulig, og Tænkemaaden er hans.

Tre patriotiske Samtaler imellem to Danske Reysende om deres Fædrelands Tilstand.

Kiøbenhavn og Bergen. 1771. Stor 80 S. 8

Den første og vidtløftigste Samtale, som indeholder et Forsvar for Bondens Trældom, og den anden om Dommernes Beskikkelse, Tropperne Uniform o. a. m. ere oversatte af det Lydske; og vi have alt omstændelig recenseret og bedømmet dem i Originalen (*). Det var let at vente, at Skrivefrieheden snart vilde formaae en vindesog Oversætter eller Boghandler til at skaffe os dette Skrift at læse paa dansk, allerhelst da Forfatteren ikke har troet sig til at falbolde Originalen offentlig. Men vi haabe, at ingen, som har læst vor Igiendrivelse, skal lade sig forføre af Forfatterens falske, uæble og slaviske Principier.

Den tredie Samtale om de mange nye udkomne politiske Skrifter, som er tillagt ved Oversættelsen og ventelig af en anden Forfatter, handler om Philopatris, Antiphilopatris, om Skaden af Renternes Nedsettelse o. a. m. — En artig, skjøndt ikke gandske grundet Tanke om Skrivefrieheden forekommer til Slutning, som nogle Misfornøede kunne mærke sig. "Jeg troer ikke, siger Forf., at det er stort mere farligt, at skrive frit om Stats- sager, end at skrive frit i Physiken. De lærde kan uden Fare bedrage sig i deres Tanker om Forerets Dannelsen og Biergenes Oprindelse; Fruentimmerne bliver immer ved at faae deres Børn, som de kan, og Biergene bliver immer staaende. Politiske Skribentere kan va uden Fare, enten af Ukyndighed eller Dudskaab see Føl, som ikke ere til uden i deres egen Hjerne, og give Forslag til Midler, der ere værre, end det virkelig Onde. Saadanne Skrifter er jo ingen Forordninger, og Regieringen lader sig vist ikke af dem forstyrre i sin Plan".

See Krit. Journ. for 1768. No. 37 og No. 38. it. for 1770. No. 4. og 5.

Kjøbenhavnſke Kongl. privil. Adressecontoirs
Kritiſke Journal.

No. 17. ————— 1771.

Junior Philopatrcias første Deel, fem Anmær-
ninger. 1. Sammenligning af de gamle og
nye dyre Tider i Dannemark, og hvoraf baade
Handelen kan baade bringes paa Fode og ned-
dæmpes. 2. Om Rettergang og Dommerne
3. Om Mængden af Betientere. 4. Om
Geistligheden. 5. Om de Danske Søværner
og andre skulte jordske Rigdomme, hvor de
ere at finde. Slutted i Kjøbenhavn, den 22
December 1770. Kjøbenhavn, trykt hos E.
Borups Efterleverſke, boende i store Helliggeist-
strædet. Stor 5; S. 8.

Det er vanskeligt at sige, om denne Skribent er
gal eller drukken; men man behøver ikkun at
læse en Side, for at see, at han er af De-
lene. Vi have ledt og ledt, for dog i saa mange
Blade at finde en Smule sund Fornuft; men for-
uden Bernsteenen paa Røge-Bugt S. 52. og Kobber-
grundene i Døshæred S. 54, er følgende Galima-
thias alt hvad vi have fundet. S. 9 "Lære da ikke
" alle Stænder ivrige, hastige, og med forigste Om-
"hyggelighed, som en Mand vaagne, for, at opteg-
"ne den Lov paa Træstave, Huus og Stue-Bielke,
" i deres Mark ved Beyene, til Vandrendes Efter-
"retning, og i sær paa deres Biergetoppe i deres
" Gudinde Døffes Helligdom paa Steenalterne: de
" kunde høre og spørge var dem talet, givet og sat,
" af deres Føde, Røstning, Dans, Marks, Kongers
" Konge: Enevolds Konge; var der ikke den Tid
" flere Adeler end nu". S. 12. "Men fremdeles at
" vide mere om Blak og hans Slægter, deres Afkom
" foretagende, som næst overmældt indtil disse Tider,
" da befæstede de sig strax i Kong Erici Tid, meget
" i Bavy og Kong Frederik den andens Tid, som
" de tvende store Regentere Dronning Margareta og

" Kong Christian den anden, og for Dansk Handel
" omhyggeligste, ikke udelugt Regiere: Stemmen:
" ligesom forbenævnte bemægtigede sig, ene at være
" om Danner Kongernes Side, af og til, som Konger:
" ne vare myndige, og ikke lode sig binde Ufuldkom-
" menheder og bestandig Indsiddelse paa, bemægti-
" gede de sig mesterlig, ene at dele Landets Vandel,
" og hvad de ikke selv gad have, forskreve de til Ly-
" bek, Hamborg: og andre Hanse: Hense eller Hov-
" modigheds Stæderne: som begge derunder reves
" løs fra Dannemark af denne Blaks for at sette os
" (Stampe,) saa de Adels Evende i Dannemark,
" der før kunde give sin Konge til Lettings Styrt,
" mere end det ansatte Bolstads for, mistede ikke alle
" de Adels Bolet, men er siden tilligemed alle an-
" dre Stæder, som nu meget ensfoldige, men
" Mad og Daglere ere nu meget ensfoldige, men
" det som værre er, om Sommeren have de fleste næ-
" sten ingen Føde, og Riget mindre, : færre Folke-
" mængde end før, i hvor store Krige der førdes, og
" hvor mange der ihjelsloes". S. 19. "En Tids-
" Alder var det saa gamle Dage, ved hver Kirke over-
" alt Riget, paa Kirke-Laderne, vide Synonyma,
" men siden Kirkeladerne ere øde, var det da ikke Ri-
" get tienligt og beqvemmeligt hertil i Stenden, at
" tage Præstegaardene med samt alle trende Tiender,
" nemlig Forst, et vist Maal Korn i Skieppen, at
" de Fordringer skulle føres fra Bonden, og udfelges
" for Kongens Regl". S. 23. "Læser man om vor
" gamle danske nye og sparsommelige Huusholdnings-
" maade, da er det ret fornøveligt, som den høymo-
" dige danske Helt Stærk Odder fortæller os derom;
" at de lode sig nye med een à to Retter Mad re. re.
" Nu spises for at spise, eller og for at blive syge, og
" for at faae ødelagt Landet. Ja! Borgerne vil
" med, monne den Levemaade ikke og være en Marsag
" til

”til dyr Tid! i sær Smør og Brænde, slagte Dvæg
 ”og Faar, der edes som Lam og Kalve, ligesom den
 ”er en Marsag til hastig Død og syge Legemer, og
 ”flere Doctorer end disse, end i de Læder, thi da spi-
 ”ste de dem ikke Syge, var langt stærkere og levede
 ”længere”. S. 33. ”naar det skal ikke komme an
 ”paa Undskyldning for sin Ulovlighed: Erklæring,
 ”som var Marsagen til, at det mægtige Romerske Ri-
 ”ge blev omfattet (at domme efter Erklæringer er
 ”endnu det franske Riges Stats Fyhl og Beklagelse)
 ”Men saa længe Roms Raad, og alle andre Rigers
 ”Dyrighed og Landsbestiermere, ikke afsloste de Fat-
 ”tigelige og Klagende: men saasnart et Rygte kom for
 ”dem, efterfulgte de Ord: man skal stittig ud,
 ”spørge Rygte, og findes det sandt, da Straf.
 ”5 Mos. B. 17 Kap. uden Persons, Rigdoms, Høy-
 ”heds og Alderstigheds Anseelse. Der torde vel
 ”være de, som gjør sig nogle og 70 Aar, een fiender
 ”jeg, men ikke i hvad anden Hensigt”. S. 36.
 ”Men for at komme til Præsternes igien, i hvad der
 ”end og siges derimod; thi af det pro et contra af-
 ”handles, kan siden det sande uddrages; at feyle er
 ”menneskelig, og en Contrarius, kan og i en og anden
 ”Tidsigelse sige nogen Sandhed, det en redelig tæn-
 ”kende aldrig benægter; men haver ikke St. Paulus,
 ”som han selv siger i sin Kundskabs Bog, beskrevet
 ”ved hans Tiener St. Luca, lært og vist, hvorledes
 ”en Præstes Levemaade bør være Apostl. Giern. 20

Saa forrykte hans Tanker ere, saa forrykt er
 ogsaa hans Interpunction og Ortographie; og Set-
 teren har gjort sit til at gjøre den endnu gainere,
 enten af Spøg, for at gjøre Comoedien suidkontmen,
 eller fordi han ved at sette en gal Mands Snak har
 selv følet et Anfald af en Raptus.

Junior Philopatris fire Anmærkninger. 1.
 om de Danske Guld- og Sølvmynters Nobli-
 ce, Handel. 2. Hvorfor vore Fabrikker gaae
 overstyr, og vore Fabrikvahre ere dyrere end vore
 Naboers. 3. Maaden, at skaffe Kiøbenhavn
 Handel, for at skaffe hele Riget Handel, og
 at vi kunde give ligesaa let Kiøb som et andet
 Rige. 4. Om Hovedstaden, Kiøbenhavns Le-
 vemaade og Klædedragt, og hvad de Fattige
 der leve af. Anden Deel. (Skrevet i Siel-
 land og trykt i Kiøbenhavn.) Kiøbenhavn,
 1771. Trykt hos Joh. R. Thiele, boende i

Peter Hvidtfeldtsstræde, og findes sammesteds
 tilkiøbs. Stor 48 S. 8.

Nægen mere Samling synes dog Manden at have
 her, endskjønt Rusen endnu stedse sidder ham i
 Hovedet. — Noblice, Handel er i hans Sprog
 den Handel, som han beskryder vore Store at have
 ført med Danske Guld og Sølvmynter, hvilke de
 skulde have ført i Sukkerpotter ud af Landet. —
 Hvad han siger om Fabrikkerne, er noget, og dog
 intet; og det Middel, han foreslaaer til at skaffe
 Kiøbenhavn Handel, bestaaer deri, at Magistraten
 skulde af Kiøbenhavns Kasse (hvor denne Kasse er,
 maa han vide) kisse Skibe, hvormed den skulde be-
 mægtige sig den Nærøstse, eller i hans Sprog, den
 Baltiske Handel. — Den fjerde Anmærkning er
 den beste, og har adskilligt om Overdaadighed, som
 ikke er uværd at læses. — De dristige Bestind-
 ninger, han til Slutning gjør Kiøbenhavns Magi-
 strat, ere for grove til at være troelige.

Junior Philopatris trede Anmærkninger.

1. Om at indeholde vore Danske Penge fra at
 løbe udenlands, og indbringe andres og vore
 egne igien, samt conservere deres Værd. 2.
 Om en nye Hovedhandels og Laanbankes Op-
 retelse, med Observation om den Kiøbenhavn-
 ske. 3. Grunde til den Danske Handels Flor,
 til derpaa at bygge den. Tredje Deel. (Skre-
 vet i Sieland, og trykt i Kiøbenhavn) Kiø-
 bhavn, 1771. Trykt hos Joh. R. Thiele,
 boende i Peter Hvidtfeldtsstræde, og findes sam-
 mesteds tilkiøbs. Stor 72 S. 8.

Denne Deel bestaaer meest i en historisk-politisk
 Deduction imod Staden Hamborg, hvilken
 Skribenten er saa fiendsk, at han ønskede, Kongen
 uden Ophold vilde færene den med Riget, og anrette
 et Stockholm sk Blodbad paa de trolose Hamborgere
 (See S. 57) De Danstes Ret til Hamborg hentes
 vor Politicus fra Cimbrernes Tid, og forsikrer gands-
 ke alvorlig, at Hamborg først er bygget af den Dan-
 ske Cimbriske Kiempe Halo, Aar 543 for Christi
 Fødsel, ved R. Helge, der nedstammede fra Kong Dan,
 og var Dannerkongens Styres Konge: Stathol-
 der over disse Lande. Imidlertid fortæner ikke alt at
 foragtes, hvad han har sagt om Hamborg, især om
 den

den Skade, det gjør den Danske Handel; heller ikke hvad han S. 9. siger om vor Vestindiske Handel, S. 64 om den Kiøbenhavnske Vægt og Maal, hvor af han forsikrer, at de mindre Maal altid udgiøre meer end det større, som svarer dertil, saasom $\frac{1}{2}$ Potte Olmaal to gange fuldt giver en heel Pegel over det hele Pottemaal, 2 Halvstiepper strøgen udgiøre en fuldkommen topped Skieppe o. s. v. S. 67. om den Skade, som Kiøbenhavns Indvaanere have af, at Holsteenske Vægt og Maal er gjort lig med det Danske, o. a. m.

Politiske Grundregler, eller Konsten at regiere, L' art de regner n' est point un Secret. Kiøbenhavn, 1771. Stor 47 S. 8.

Dette Skrift, som er forfattet i Kongen af Preussens Navn, er ikke andet end en Satire over denne Monark, som afmalder alle hans Gierninger med de hæsligste Farver. Vilde man ansee det fra nogen anden Side, var det det ryagesløseste Skrift, som noaensinde er udkommet. Originalen er Fransk, og Oversættelsen smuk og flydende.

Philopatreas alvorlige Palinodie eller Poenitenske, Prædiken over hans trende Anmærkninger om de dyre Lider og Handelens Svaghed med videre. Skreven i Kiøbenhavn den 15 Dec. 1770, og efter Forlangende ved Trykken udgiven. Sero sapiunt Phryges. Kiøbenhavn, 1771. Stor 62 S. 8.

Spøge vilde denne Forfatter gierne, men det lader ikke til at være ham naturligt. Den alvorligere Igiendrivelse af Philop., som endelig udgiør den største Deel af Skriftet, behager meer, end hans kolde For- og Efter- Spøge; i sær fortienet at undersøges, hvad han siger om Folkemængden S. 32 og følgende.

Philalethi patriotiske Anmærkninger over Hr. Philopatreas Afhandling om Geistlighedens Indkomster. Skrevet i Danmark, 1771. Kiøbenhavn, trykt hos L. N. Svare, boende i Skindergaden, og findes sammesteds tilliøbs. Stor 31 S. 8.

Maar man har læst Philalethes (*), kan man undvære Philalethus.

Bondens første Betænkninger, om de Aarsager, Philopatreas har anbragt for de dyre Lider.

Cor. talvum teneas! salvus sic tendis ad astra.

Kiøbenhavn 1771, trykt hos August Friderich Stein. Stor 38 S. 8.

Stilen er alt for lidet naturlig, og alt for forvirret til, at den skulde være af en Bonde. Iindier- tid indeholde disse Betænkninger adskillige rigtige Erindringer imod Philop. Men vi befrygte, at Forf. har blottet sig for ligesaa rigtige Erindringer imod sig selv, naar han S. 14. anfører Agerdyrningens forbedrede Tilstand og Jordbrugernes bedre Vilkaar i nyere Lider, som den eneste Aarsag til Jordegodternes høje Priiser.

Den almindelige Recept for Daarer og Krueløse Gierner. Forsøgt fra Paris til Kiøbenhavn. Trykt hos L. L. Borups Efterlever- ske, boende i store Helliggeistsstræde. Stor 32 S. 8.

Uf Fortvibelse over at holdes for en symperagtig Oversætter, blev Hr. S. C. F. Originalskribent; og denne Forvandling har Publicum os at takke for. Vi lastede (***) den Oversættelse af l' inoculation du bon sens, som dette Menneske nylig folgte os under den Markstrigertitel af En almindelig Recept, som af Grunden helbreder Krueløse Gierner o. s. v. For da at hævne sig paa os, serdi vi ikke fandt hans slette Oversættelse god, har han forflyttet sin almindelige Recept, som han taler, fra Paris til Kiøbenhavn, og opført os en Original-Bouffonnade, hvori han gjør vor Journal den Vre, at lade den faae Hovedrollen. Det skal fornøye os, om vi ved dette Middel kunne erstatte ham den Fortieneste paa Originalen, som vi maaskee ved vor haardt Dom berøvede ham

(*) See Krit. Journ. for 1771. No. 6.

(**) See Krit. Journ. 1771. No. 6.

ham paa Oversættelsen; thi Hunger, den bittere Hunger synes at være denne Skribents Hoveddrivesfeder.

Men det Klammerie, han i et til os rettet P. M. begynder med os, er os gandske ubegribeligt. Vi have beskudt ham, siger han, for at have udgivet en Oversættelse for et Originalskrift. — Vi? — umuelig! — At Oversetteren, fordi han ikke fandt sin Fordeel ved at læses af de Folk, som kiendte Originalen, havde forandret Titelen saaledes, at den kunde lokke Pøbelen, det have vi sagt; og er denne Beskyldning ikke sand? Hvem af dem, som kiendte P inoculation du bon sens, skulde søgt dette Skrift under den Titel, som Oversetteren havde givet det? og hvem af Pøbelen skulde ikke vente under saadan en Titel alle Slags skionne Kariteter efter sin Smag? Derfor har ogsaa een med Rette sagt derom:

”Læs Titelbladet blot, saa har du alting læst”; thi for Titelbladets Skyld blev ventelig den hele Oversættelse til. — Og nu vor Dom over denne Oversættelse! ”Jeg behøver kun, siger han, at anføre een Linie af Originalen, og sette min Oversættelse ved Siden, og da viser det sig snart, enten Journalisten eller Oversetteren ere meest stymperagtige i Oversættelsen:

”On ne parle, que par equivoques”. Man taler ikke uden ved Tvetydigheder; Her behager min Herre, at forandre Oversættelsen saaledes: man taler ikke uden ved Udspredelser. ”Versom Forsk. har troet ved dette Paafund at blinde sine Læsere, saa har han ventet sig Læsere, som vare ham værde. Vi have ikke forandret et Ord i hans Oversættelse; Stedet er udfkrevet af os Ord efter andet, som vi foresandt det. Men vor Setter, see vi nu, har udeladt de Ord: uden ved Tvetydigheder; man tænker ikke, og forbundet med hinanden: man taler ikke, uden ved Udspredelser. Vi skulde ikke troe, at han har gjort dette for at rette sin Collega, og tænkt, at equivoques kunde ligesaa godt oversættes ved Udspredelser, som epigramme ved Siernesvind. Denne Sag maa S. C. F. afgjøre med vor Setter. Vi have, som enhver seer, intet forandret i hans Oversættelse; hvad vi havde at udsætte paa den, gave vi allene tilkiende ved forskiellig Tryk; og saa fandt vi da i den allersørste gandske forte

Afsetning ikke mindre end 6 falske oversatte Ord og Sætlemaader.

Men vore Læsere ville dog ogsaa vide, hvad vi tænke om denne nye fra Paris til Kiøbenhavn forflyttede Recept. Den skal være en Parodie af P inoculation du bon sens; har ogsaa rigtig nok Omqvæden af det Franske Skrift, og fattes intet — uden Vittigheden.

Samtale imellem Kaffeanden og Thepotten samt Kammerpotten. Skrevet i Frysemagden. Kiøbenhavn, trykt og findes tilkiøbs hos Borups Efterleverse, boende i store Helliggeiststrædet. Stor 23 S. 8.

Ventelig ogsaa af Receptflytteren. — Hans Genie er u-udtømmeligt paa tillokkende Titler, og Nyeboders Vittighed.

Forslag til Justitiens bedre Administration; eller paa en kortere Maade i Processer for Dannemark og Norge. Kiøbenhavn 1771. Sælges hos Kanneworff i Silkegaden. Stor 56 S. 8.

Forslaget bestaaer i at afskaffe Oberretterne i Dannemark og Norge, hvilke i Forfatterens Tanker gjøre et unyttigt og uforfødent Ophold i Sagerne, og give de rige eller tretteklære Parter Lejlighed til at qvæle de Fattige eller Fredelige. Han opregner til den Ende alle de Sager, som efter Loven henhøre for en Oberret, og viiser, at de uden Fare kunde afgjøres ved Underretterne. Der bleve da efter hans Forslag ifkun to Instancer baade for Dannemark og Norge; og Ober-Hofretten i dette sidste Rige maatte da enten gøres til en Høveseret, som den tilforn har været, eller, ifald det behøvedes, i dens Sted settes en Høveseret i Kiøbenhavn for de Norske Sager. — Den hele Afhandling er skrevet med Flid og Skionsomhed, skiondt ikke i den beste Stil; men hvorvidt Forfatterens Forslag til Oberretternes Afskaffelse kunde blive gavnligt for det Almindelige, maa vi overlade til de Lovkyndige at bedømme.

Trykfejl.

No. 16. er Recens. af Jeppe Vægters Betragtninger over Staten og s. v. sat paa det urette Sted, og burde staaet strax efter Ole Smedesvends Begrædelse over Risengrød i No. 14. Ligeledes burde: Beviser, at de saa kaldte umælende Dyr og s. v. i No. 15. staaet efter Almindeligt Recept, forflyttet fra Paris til Kiøbenhavn, som forekommer i dette Blad.

Kjøbenhavnſke Kongl. privil. Adressecontoirs
Kritiſke Journal.

No. 18. ————— 1771.

Upartisk Underſøgelse, om de academiske Examina ere Videnskaberne til Gavn eller Skade.

————— utile dulci. Horat.
Kjøbenhavn, 1771. Trykt hos H. J. Graae
boende ved Gammelstrand. Stor 48 S. 8.

Den lærde og berømte Hr. Zimmermann har nyligen i et Skrift vom National Stolz viist, at en Nation, jo mindre den kiender til andre Nationers Tilstand, jo høyere agter den sig selv, og at dens Bankundighed underholder dens Hoimod, og føder Foragt for andre. Forfatteren af denne Upartiske Underſøgelse o. s. v. viser i den, at han er langt fra deslige Bankundighedens Fordomme, og at han veed at sette Priis paa Indretninger uden for sit Fædreland. Vel behøver man just ikke altid at have gjort mange udenlandske Rejser for at vide, at uden for Fædrelandets Grændser findes hos andre Nationer meget godt og priisværdigt; men desuagtet kunne vi ikke andet, end ansee nærværende i det, men vigtige Skrift som en Frugt af Forfatterens udenlandske Rejser, og Frugten saa sund og hyppelig, at han med den, om han endog ingen anden bragte, rigeligen erstatter og betaler sit Fædreland igien de Penge, som det derved mistede.

Naar man ingen andre Lande kiender, ere Forfatternes første Ord, uden sit Fædreland, vil man strax forargre sig over, at jeg tør gjøre en Sag prohemiat sk, som ingen Underſøgelse synes at behøve. Han venter, man vil indvende: Betieninger, som ere for de Studerende allene, ville jo let kunde blive til et Kov for Symperen blandt de Studerende, ja, for Ustuder de selv, naar ingen Duelligheds Prøver skulde afleeges; men han beder, man vil see til de mangfoldige Univerſiteter i Tydskland, hvor man

antager enhver, som mælder sig iblandt Studenters Tal, og spørger, hvordan det staaer der til med Videnskaberne? om man der har et mindre Tal af Lærere, end hos os; eller om Betieninger, som bør besettes af Studerende, ere der slettere besatte end i Danmark? Forfatteren undersøger derpaa baade de Fordele og de skadelige Følger, som de academiske Overhørelser kunne have, og begynder med den første Examen eller saa kaldte Depositz, hvilken han finder meget nødvendig, saa længe Skolevæsenet bliver i den Forsatning, som det nu er, da den kan ansees som et Baand paa Lærerne, der holder dem til Flid i deres Embede, og nøder en Rector til at han maa mage det saa, at hans Disciple forholde sig upaaflegelig ved Academiet, og naar saa skeer, siger han, saa har han gjort sit Embede, som en fortreffelig Mand, om han saa ikke har gjort andet, end hørt og staaet. — Hvem den ubenævnte Forfatter end maa være, saa mærker man nok, at han ikke vel kan være en Skolelærer; thi man opsvinger sig ikke lettelig til en saa opløst Lænkemaade over sin egen Professions forudfattede Meeninger; men vi lade ham være hvem han vil, og følge ham videre i sit Skrift, hvor han finder en anden Fordeel af Depositz paa de Lærendes Side, som for dens Skyld nødes til en Slags Flittighed, om de ikke ved den offentlige Examen skal staa til Skamme. Forfatteren begiver sig herpaa til Depositzens skadelige Følger, og befinder, at den er et skadeligt Baand paa Lærernes Indsigt, og et Middel til at betage dem al Mod og Lyst til at lære: thi som Præcepta ere de Videnskaber, ved hvilke et ungt Menneske mest glimrer ved Academiet, og som fylder meest paa hans Breneliste; saa gøres de til Hovedsagen, og Sprogene til Biesager. Læreren staaer den Ven ind, paa hvilken han finder baade Magelighed og Ære, han setter Underviisning i Sprogene tilside, hvorved Arbejdet er det sværeste paa hans Side og ingen Ære for ham at

at vinde, og sysselsetter sig og sine Discipler med Præcepta, hvorved alt Arbejdet bliver deres, og han selv kan være rolig.

Hvo er den, som har frekventeret en offentlig Skole, og maa ikke med os i en modnere Alder beklage Sandheden af disse Forsfatterens Ord? Hvo maa ikke fortryde paa de mange Aar, han der har tilbragt og saa lidet vundet ved, formedelften deri bragt indført Underviisningsmaade? Lære uden ad, lære uden ad, der løber alting ud paa; og i et Sprog, som man lidet eller intet forstaaer af; er det ikke den Discipel, som Læreren har Haab om, at der kan blive noget af, som best kan recitere uden ad det længste Stykke i et Præceptum, om han for Resten hjerken har Bittighed, Skis somhed eller Genie? Huskommelsen er den Mark, som daglig maa bringe Frugter, medens Forstanden bliver liggende aldeles udyrket, som om Discipelen ingen havde, eller som der ingen Magt laae paa den. I hvilken Skole spørres Discipelen om hvad han synes om Alexanders Opførsel mod Bætis, om Mutius Scevola, om Cimon, som reev Gierderne ned om sin Have og Marker, at de forbigaaede kunde forsee sig efter Behag; om dette eller det var vel gjort og sagt eller ey? Vi troe, de fleste maae tilstaae, at der aldrig bankede saadanne Spørgsmaal i deres Skoler, og det er jo dog ved saadanne Forstanden skulde skierpes, og Discipler blive til tænkende og fornuftige Mennesker.

Men! vi komme til Forsfatteren igien, som finder en anden Skadelig Følge af denne Examen, nemlig, at Læreren er bunden til visse Skolebøger, som han er nødt til at lade Discipelen med den største Nødsaglighed lære at opsigte uden ad; han kan ikke foredrage visse Videnskaber i Modersmaalet; han kan ikke forbedre visse i Videnskaberne indførte Compendier; han kan ikke holde et eller andet Genie til den Videnskab, som han finder det at være best skikket til; han kan ikke vælge hvad Lærebøger, han vil; han kan ikke naang vælge Metoden. Videnskab, Lærebøger, Metode, altina er passet efter den academiske Examen. Her afbilder Forsfatteren saa livaartig en Skolelæreres haard Skiebne, at man snart skulde troe, at han selv maatte prøve den. Det maa nok hedde om en Lærere med saadan Indsigt under saadan Forsætning: quem Iupiter odit, Præceptorem facit. — Herpaa anstiller Forsfatteren en Sammenligning imellem Skolerne i Tydskland og i Danmark; men vi befindes os i stor Forlegenhed deraf at kunne anføre noget, hvor gierne vi end ville; thi alting er saa net og precise, at vi kom til at udskrive det alt, og maa derfor henvise Læreren til Skriften selv:

dog kunne vi ikke nægte os den Fornøjelse at anføre Slutningen deraf. "Sprog og Svang, siger han, vil upphøre, naar Læreren ikke behøver at fræve alting af alle, men kan læmpe Underviisningen efter Disciplernes forskjellige Talenter og Bestemmelser, Lærerne vilde blive mindre Hørere, men mere Lærere, og Disciplerne tilbringe meer Tid med at læse og tænke, end med at lære Lectier". — Et vilde dog den lærde Forsfatter holde os tilgode. Vi see ikke, hvi han vil tilstaae, at der ved Examens Opbøvelse i Tydskland til Læraiteten kunde komme nogle flattere til Universitetet, end nu omstundt der; thi naar Sprogene efter hans eget Forslag blive mere gjort til. Hovedsagen, i Stedet for at Præcepta ere det nu, saa synes os, at der ikke allene ingen Aarsag er til den Tydsk, men langt hellere et stort Haab om, at der vilde komme bedre Lærere til Universitetet, end nu omstundt.

En skisnt Forsfatteren ikke troer, at der behøves mange Svargemidler for at faae Folk til at gjøre det med Nytte, som de kan forrette med Lyst; saa fremsetter han dog i Stedet for den academiske Examen andre Midler, hvorved man kunde forske sig om Lærernes Redelighed i Underviisningen. Det forre er, at der skulde settes et collegium scholarchale i hver Provins, hvilket igien skulde staae under et Overcollegium scholarchale. Det andet Middel er det, som er det stærkeste paa Folk af alle Stænder, nemlig deres egen Interesse. I de Tydsk Skoler, siger han, ere Læsetimerne inddeelte i de offentlige og private; for de første betales Lærere af Staten, og de andre betaler Discipelen, og dette Middel vilde være som en nye Opmuntring for Lærerne til Trofast og Arbejdsomhed, der kunde bode paa den academiske Examen. "Vilde man endelig, siger han videre, have en academisk Examen, saa maatte den indrettes anderledes. Man maatte af ingen Candidat fordrer alle de Fagfigter, man nu fordrer, men af alle mere i visse Ting", og det, som han da fornemmelig vilde fræve ved Examen, var Kundskab i det grædsk og latinske Sprog, i Historien og Geographien, i Fædrelandets Historie, i dets politiske og oeconomiske Forsætninger, ja, i dets Rettergangsmaade med. I Philosophien vilde han nøyes med en kort Logik og en fornuftig Moral, og alt dette i Modersmaalet, i hvilket Candidaten og skulde aflegge Prøve paa sin Færdighed ved at opsette sine Tanker om en forelagt Materie, ved at fortælle et Factum eller sammenkrive et Brev. Han vil og, at han skulde kiende vore beste Skribenter.

Den anden eller saa kaldte Philosophiske Examen, anser Forsfatteren som gandske unødvendig, og viiser, at

at til den kræves baade for lidet og for meget, og hæver den Frygt, som man maatte have, at de Studerende skulde forsomme at erhverve sig den Kundskab, som i ethvert Facultet kunde være dem nyttig, for stor at anvende al deres Tid paa deres Brodstudium, eller paa den Videnskab, hvoril de vare bestemte, om denne Examen blev afskaffet.

Den theologiske Examen holder Forfatteren for gandske nødvendig for dem, som skulde være Lærere i Kirken: dog viser han meget tydelig, at den ikke altid skulde skee af det theologiske Facultet, men af et Confessorio, som i enhver Provinz kunde indrettes. Han kommer herpaa til Magister Conferenzen, og siger, at som ingen tager sig paa at være Professor i alle Videnskaber, uden den, som ikke kunde være det i nogen, saa burde man ikke forlange af en Magister uden en viss Jadsigt i visse Videnskaber, som han i sær lagde sig efter, saa at vi da fik Magistri Philologiae, Philosophiae, Mathematicum o. s. v.

Forfatteren starter herpaa med disse beskedne Ord: "dette er mine Tanker om de Academiske Examinationer, hvilke jeg underkaster andre Patrioters Prøvelse. Jeg tror, Sagen er vigtig nok til at prøves af flere, og jeg veed ikke, om nogen tilforn har udladt sine Tanker derom offentlig. Jeg har gjort mange Forslaae, det er sandt; men hvor er det mueligt at røre ved en Ting, som i mange hundrede Aar har været urørt og uantastet, uden at finde meget at forandre, meget at foreslaae? Jeg forlanger ikke, at alle mine Forslaae skulde være de beste. Det er mig nok, ifald jeg har vist nogle Fejl og Mangler ved vort Universitets- og Skole Væsen, som ere vigtige nok til at sette Patrioter i Bevægelse, og opmuntre dem, som have Magt dertil, at tænke paa Midler for at have dem. Vigtige Manglers Jadsigt er det første Skridt til Forbedring, og uden Forslag iværksettes ingen Forbedring".

Til denne Forfatterens Opmuntring føye vi vort Hiertes Ønske, at han snart maatte have den Fornøjelse at see Bedømmende iværksette de Midler, som udkræves til at ophæve de i dette Skrift angivne Mangler, baade paa det Lærere kunde forrette deres Arbejd med Lyst, og paa det de Studerende maatte kunne ansee Skolerne ikke mere som sæle Tugchauser, som han siger, men som Steder, hvor de sandt deres største Glæde og Forlystelse: med føye kunde da dette lidet Skrift ansees for at have været et overmaade vigtigt Middel til Studeringernes bedre Fremgang, og Ungdommens fornuftigere Underviisning i Dannemart.

J** . L** .

Kort Efterretning om Bergverket i Sundhordlehn udi Bergens Stift i Norge, til Oplysning om Sandhed og Befordring af Rigtig Nytte, samt for at forebygge saavel de nærværende som tilkommende Verkets Egenes Skade, Forfattet af Henrich Franzen Blichfeld, Kongel. Berg Raad, og Bergforvalter ved Bergverket i Sundhordlehn, samt Medlem udi det kongelige Danske Landhuusholdnings Selskab i Kiøbenhavn. Kiøbenhavn, 1771. Trykt hos Hof Bogtrykker N. Møller. Stor 109 S. 8.

Det Bergverk, hvorom her gives Efterretning, har i ældre Tider, og især i Begyndelsen af forrige Aarhundrede, været i en god og fordeelaagig Drift; men er siden blevet nedlagt igien, indtil det i Aaret 1757 blev optaget paa nye ved Hr. Bergraad Blichfeld, som 1759 udgav en Plan til et Participantskabs Opretning, for at sette dette forladte og fordeelaagige Verk i Drift igien. Hvad Hr. B. i Folge af sin Plan har præsteret, hvad Hindringer der have mødt ham paa Participanternes Side, og hvad der endelig har nødt ham til at ophæve Verkets Drift gandske, er det, som her forklares og bestrækes med Original-Breve og Documenter. — I en kort Forerindring afhandler Forf. nogle Stykker af Bergverksvidenskaben, og setter saaledes sine bergkyndige Læsere i Stand til at domme baade om hans theoretiske og practiske Kundskab.

Interpretatio dicti Matth. XVI, 19. quam Viro Eminentissimo & summe venerabili CHRISTIANO MICHAËLI ROTTBÖLL, Sacrarum litterarum Doctori, S. S. Theologiae Professori Sorano, & Sacrorum Antistiti Curionique maximo ad Aedem, quæ Hafniæ est S. S. Trinitati dicata: *Episcopatum Viburgensem*, ipsi non ita pridem delegatum, Gratulatus in medium attulit, novisque argumentis firmavit JOANNES HENRICUS TAUBER. Hafniæ, literis Godichianis. Stor 22 S. 4.

Det er bekjendt nok, hvor meget baade Catholiske og Protestantiske Theoloaer have drømmet om de Binde- og Løse-Nøgler, som Frelseren siges at have givet Apostelen Peder i det anførte Sted, og at man paa en falsk Forklarina derover har bygget et caet Hovedstykke i mannes heolvaiske Lærebøger. Hr. Tauber anfører de adskillige Meninger, man har tillagt dette Sted, og erklærer sig for den, som vel unægtelig er den retteste, nemlig at ved Binde- og Løse-Nøglen forstaaes den

den overnaturlige Magt, som Petrus og de andre Apostle, for at besørge deres guddommelige Sendelse, fik til at paalægge Menneskene Sygdomme og Plager, og igjen at befrie dem deraf ved deres Forbøn. Denne Menings Rigtighed beviser han af Sprogbrugen saavel hos Hebræerne, som de 70 Fortolkere, og af parallelle Steder i det Nye Testamente, hvor af mange ved den Anledning sættes i Lys. Den hele Afhandling fortjener at læses, og besyrker os i den gode Tanke, vi tilforn (*) have yttret om Forfatterens Jodsig og Lærdom. Hr. L. er en af de saa, som med Smag dyrke den heilige Philologie, og vi ere forstyrede, at hans Fortjenester ikke kunde blive ubemærkede eller ubelønnede.

De nexu Religionis & artium elegantiorum differet
MICHAËL PLATOU. Spartam defendentis
ornante Ingeniosissimo & amicissimo Severino
Salling, strenuo Theologiæ cultore, in Au-
dito io Collegii Valkend. Die 27 Febr. 1771.
h. p. m. f. Hafniæ, typis Augusti Friderici
Steinii. Stor 38 S. 8.

Det glæder os at see den Tanke-udbrede sig iblandt vore Studerende, at Theologie og skønne Videnskaber staae i Forbindelse med hinanden, og at man ikke kan dyrke den første med Smag, naar man forsømmer at dyrke disse. Ved denne Tænkemaade, naar den bliver almindelig, vil den geistlige Orden vinde anseeligt i Værdighed og Indflydelse.

Epitre a Sa Majeste le Roi de Dannemark. Sur la liberté de la presse accordée dans ses Etats. A Copenhague, Chez Pierre Steinmann, Libraire, Stor 16 S. 4.

Naar Kænsuren af China gjør Vers, og en født Despotisk Monark giver sine Stater Trykkerfrie-
hed, saa glemmer den gamle Digter-Philosoph i Ser-
ney, at han alt har overskridt det menneskelige Livs sædvanlige Maal (**), faaer al sin Ungdoms Fyr og Munterhed igjen, og forespynger os med den Jld, Let-
hed og Lune, som skulde gjøre det største Genes saure-
ste Alder Væ. Vor Monarks største Velgierning fortiente den største Digters Lovtale; og endskiøndt Voltaire siger et Sted om sig:

— mon partage est d'ennuyer les Rois,

(*) See Krit. Journ. for 1770. No. 34.

(**) Voltaire er født 1694.

saa befrygte vi dog ikke, at vor Monark kiedes ved at høre ham foreholde Regenterne, hvad de ere Videnskabernes og deres Dyrkere skyldige. Vi ville udskrive dette Sted, for dog at anføre noget af dette smukke Digt.

”Rois! qui brisâ les fers dont vous étiez chargés,
”Qui vous put affranchir de vos lourds préjugés,
”Qui vous rendit chez vous puissants sans être
impies,

”Qui sçut de vôtre table écartant les harpies

”Sauver le peuple & vous de leur voracité?

”Qui sçut donner une ame au public hébété?

”Les livres ont tout fait: & quoi qu'on puisse en dire,

”Rois! vous n'avez régné que lorsqu'on a sçu lire.

”Soiez reconnaissants, aimez les bons auteurs,

”Il ne faut pas du moins véxer vos bienfaicteurs.”

”Et comptez vous pour rien les plaisirs qu'ils
vous donnent!

”Plaisirs purs, que jamais les remords n'empoi-
sonnent.

”Les pleurs de Melpomène & les ris de sa soeur

”Nont-ils jamais guéri votre mauvaise humeur?

”N'êtes vous pas contents qu'on vous lise après boire.

”De Charle ou de Louis, la véritable histoire?

”Si l'auteur fut gêné par un censeur bigot

”Ne décidez vous pas que l'auteur est un sot?

”Il faut qu'il soit à l'aîse; il faut que l'aigle aitiere

”Des airs à son plaisir franchisse la carriere.

”Je ne plains point un boeuf au joug accoutumé,

”C'est pour baisier son cou que le ciel l'a formé.

”Au cheval qui vous porte un mors est nécessaire,

”Un moine est de ses fers esclave volontaire;

”Mais au mortel qui pense on doit la liberté.

”Des neuf savantes soeurs le parnasse habité,

”Serait-il un couvent sous une mère abbesse

”Qu'un Evêque bénit & qu'un Grizel contesse.”?

Hr. S. N. d. Voltaires Brev til Hans Majestæt Kongen af Dannemark, angaaende den nudi hans Staters forundte Tryk-frie-
hed. Til-
gemed nogle Afhandlinger af beslægtet Indhold.
Kiøbenhavn, trykt hos L. N. Svare. Stor 31
S. 8.

Øversættelsen af Voltaires Epitre er ikke slet. Til-
lægget bestaaer i 2 Prosaiske Stykker: om
Trykker-frie-
heden, og om den grusomme Fare
af Læsning, beage af Voltaire; og om Presens
frie-
hed, af Summe.

Kjøbenhavnſke Kongl. privil. Adressecontours Kritiſke Journal.

No. 19. ————— 1771.

Trende Hvrde Breve ſkrevne af D. Edm. Gibſon, Biſkop i London, ſaavel til Advarſel imod Vantro, ſom til Stadfæſtelse af den aabenbarede Religions Sandhed, for deres grundige, lærerige og opbyggelige Indholds Skyld af det Engelliſke i det Danſke Sprog, overſatte af Thomas See, S Sti Miniſt. Candidat., Med en Fortale af Jørgen See, Sognepræſt for Holmens Mæenighed, og Prouſt ved Søe-Etaten og Garniſonen i Kjøbenhavn. Anno 1771. Stor 310 S. 8.

Den Henſigt, hvori Hr. Prouſt See har opmuntret ſin Søn til at overſette diſſe Hvrdebrev, er meget roeſværdig. Han ventede, at Aabenbaringens Fiender vilde ſnart betiene ſig af den almindelig forundte Skrivefriehed til ogſaa hos os at udfirre Vantroens Sæd ved forargelige Skrifter; og da troede han, at det var en Kirkelærers Pligt at holde Modgiften imod ſaadan Gift i Beredſkab, og at forſyne ubefæſtede og værgeløſe Gemytter med Waaben imod Frietænkernes Anfald. Men, da Hr. Prouſtens Tid ikke tillod ham ſelv at udarbejde noget, ſom kunde tiene til dette Dyemeed, ſaa har han tilſkyndet ſin Hr. Søn til at overſette de her fremkommende Breve, ”hvori han ſandt den aabenbarede Religions Grunde paa ſaa ordentlig, og for Enfoldige ſelv forſtaaelig en Maade fremſatte, og baade af Fornuft og den hellige Skrift beviiste, at enhver agtſom og redelig tænkende Læſer kunde finde de imod Aabenbaringen giorte Indvendinger derved aldeles ſvækkede”. Denne Hr. Prouſtens Dom over Gibſons Breve underſkrive vi gierne; og vi troe ikke, at Publicum har tabt noget ved, at Hr. Prouſten har maattet lade Religionens Sag føre ved en fremmed Pen, heller end ved ſin egen, da vi af den Tænkemaade, ſom herſker i den hele Fortale, ſlutte, at Hr. S. ikke beſidder Moderation nok til at

ſtride imod en oplyst Frietænter, ſom viſt ikke lader ſig nøye med, at man kalder ham en Uffødning af Vantroens og Vildfarelsens Aand, en lærvillig Discipel af Satans Synagoge, og forepræter ham om hans Hiereſ Jordærvæſe, hans fiødelige Vitighed o. a. m. Han forlanger Grunde og foragter Skieldſord, om de belægges med nok ſaa mange Bibelſte Sprog.

Det første Brev er affattet i Form af Regler og Formaninger, og Forf. beviiser her mod de i hans Tid i Engelland levende Frietæntere, Jeſu guddommelige Sendelse og den chriſtelige Læres Sandhed. Han deler diſſe Beviiser i 2 Klaffer, i dem, ſom ikke ere forſtaaelige og brugbare for alle, og dem, ſom ere tydelige og overbeviisende for enhver, endog den eenfoldigſte Chriſten. Til det første Slags regner han Forbillederne og Spaadommene i det gamle Teſtament. Det Beviis, ſom tages af diſſe, havde ſtor Kraft, ſiger han, til at overbeviise Jøderne i de første chriſtne Tider, men ”det er nu ved Tidens Længde, og Stedets Langtfraliggenhed, ſamt Forandring af Skikke, bleven uforſtaaeligt og vanſkeligt for Mængden i Almindelighed, og kan ikke gandske tydeligen forklares, uden man har en ſtor Kundſkab om adskillige af de gamle Jødiſke Skikke, deres Skrifters Gyldighed, og Tidens nye Beregninger, hvilket altsammen udtræker megen Studering, og giver ildeſindede Mennesker Anledning til at giøre Tviftighed derom, ſpotte dermed, og forvirre de Læſere, ſom ikke vide noget af forrige Tiders Lærdom og Hiſtorie”. Han raader derfor Almuen heller at holde ſig til de Beviis, ſom ere lette og tydelige, og derhen regner han i ſær Jeſu Mirakler, hvilke, han troer, fornemmelig at være beſtemte til at ſkulle være et Middel til at overbeviise alle Mennesker om den chriſtelige Lærdoms Sandhed. Han foreſtiller i ſær paa en meget overbeviisen-

beviisende Maade Urimeligheden i Woolstons Mening, som vilde, at Jesu Mirakler ikke skulde forstaaes efter Bogstaven, men i en figurlig og forblummet Forstand; og viser, at end ikke Origenes, som drev den allegoriske Forklaringsmaade videre end nogen anden, har troet andet, end at Jesu Mirakler burde forklares og troes lige efter Ordene. Foruden dette af Miraklerne tagne Beviis om Jesu Guddommelighed, trænger han paa de Forudsigelser om mange tilkommende Ting, som bleve siden til Punct og Prikke opfyldte, saasom fornemmelig Jerusalems Odeleggelse; paa Evangelium's hastige og forunderlige Udbredelse o. a. m., og advarer omsider om den alvorlige Hovagtelse og Erbødighed for hellige Ting, man maa søge at bevare hos sig, for at befæste sig imod Fristelser til Vantro.

I det andet Brev beviser Biskopen, at Fornuften uden Hielp af Aabenbaringen er en utilstrækkelig Veyviser i Religions Sager. De Hovedstykker, han her udvikler og forklarer, ere I. Fornuftens rette og egentlige Brug i Henseende til Aabenbaringen. II. Fornuftens Utilstrækkelighed til at veylede i Religionen. Forf. søger her at godtgjøre: at de gamle Philosopher have været gandske uvidende om mange vigtige Poster i Religionen, som Aabenbaringen har opdaget for os, saasom, om Verdens Skabelse, Menneskets Oprindelse, Maaden at dyrke Gud paa o. s. v.: At deres Kundskab om mange andre magtpaaliggende Ting har været mørk, uvis og ufuldkommen, saasom om Sielen's Uvødelighed og et Regnskab efter dette Liv: at de ulige Meninger, der have været imellem dem, angaaende de vigtigste og meest magtpaaliggende Poster, have været uendelige og umuelige at bringe i Forening: at mange af dem lærte saadanne Lærdomme, som aabenbar sigte til at befordre Laster og Ugudelighed: og endelig, at det, som de virkelig udrettede, til at forbedre Mennesket, var af ingen Betydning. III. En guddommelig Aabenbaring var ikke allene nyttig, men høylig fornøden, for at være en sikker Ledsager i Religionen. IV. Menneskene ere forbundne til at undersøge, om nogen Aabenbaring er skeet, og hvad Beviiser, der ere for, at den er kommen fra Gud. V. Det er Menneskenes Pligt at antage som deres Veyviser, hvad for en Aabenbaring, der kommer fra Gud, og at antage den heel og gandske. VI. Saadanne og saa mange ere den Evangeliske Aabenbarings Ypperligheder, at ethvert viist og fornuftigt Menneske maa ønske den at være sand, hvad enten vi be-

trakte de Gjemeder, den foresætter, eller Midlerne for at naae disse Gjemeder. Dette Stykke er i sær vidtløstigt og lærerigt udført. VII. Hvor stor Synd og Fare der er ved at forkaste den christelige Lærdom.

I det tredie og sidste Brev beviser Gihson det Nye Testaments Skrifter's Paalidelighed, i sær imod Forfatteren af Christianity as old as creation, og forklarer disse 6 Stykker. I. "De fire Evangelier indeholde en rigtig og sand Efterretning om Jesu Christi Fødsel, Liv, Død, Opstandelse og Himmelfart. II. Den hele christne Lærdom's Plan, eller den Evangeliske Huusholdning, blev ikke fuldkommen forkiaret for Verden af Christo selv, umiddelbar, imedens han prædikede; men han overlod mange Ting til at læres og forklares ved hans Apostle, hvilke han dertil i Besynderlighed underviiste og betroede. III. Apostlene, som i Kraft af den Fuldmagt, de havde faaet af Christo, skulde ikke allene vidne for Verden, og lære de Ting, som de havde seet og lært af ham, men ogsaa videre aabenbare og forklare den evangeliske Huusholdning, vare under den Hellig Aands Veyledning og Bistand, hvilken de annammede, ligesom han havde lovet dem, førend de tiltraadte deres Lære-Embeder. IV. Det, som Apostlerne skulde aabenbare og forklare, angaaende den evangeliske Huusholdning, efter den Fuldmagt og Underviisning, de fik af Christo, og under den Hellig Aands Ledsagning og Bistand, bør læres i Samling med Evangelierne, af deres Prædikener og Skrifter, som ere os antvordede i deres Gierninger og Epistler. V. Det Nye Testaments Bøger, som indeholde de Lærdomme, Christus og hans Apostle lærte, have været trolig og rigtig tilbragte de Christne i Estertiderne. VI. Apostlernes Lærdomme, som findes i deres Epistler og Gierningerne, tilligemed, hvad vor Frelserer have lært i Evangelierne, vare bestemte til at være en bestandig Regel for de Christnes Troe og Sæder til alle Tider, og bleve fra Begyndelsen af saaledes anseete og antagne af Christi Meenigheder."

Vi kunne ikke nok anprise disse ypperlige Brevs Læsning for enhver Ven af Religionen, som vil være den unge Hr. See forbundet for denne gode Oversættelse.

Samlinger, udgivne af Peter Friderich Suhm, I. Bind I. Stykke. Kjøbenhavn 1771. Trykt hos Brødrene Johann Christian og Georg Christopher Berling. Stor 80 S. 8.

Hr. Conferensraaden agter under denne Titel at fortsætte de Trundhiemske Samlinger af Philalethus, hvoraf 5 Tomer ere udkomne. Hvert Stykke skal, ligesom hine, bestaae af 5 Ark, og 4 Stykker udgiøre 1 Bind.

Dette første Stykke indeholder 4 Afhandlinger. I. Religionen, skrevet 1765. Den hele Opfindelse er mager, endskiøndt Stykket ingenlunde mangler paa yndige Beskrivelser af Naturen, rørende Situationer af det menneskelige Liv, og adskillige sunde philosophiske Betragtninger. Dog vil Forfatterens Philosophie ikke behage alle. — Rørende er i sær den Forestilling S. 86 af to Forældre, som ved et ulykkelig Tilfælde miste deres eneste Søn, og Forf. har ved denne Lejlighed smukt skildret Religionens Magt i de største Lidelser.

II. Skrivefrihed. "Endelig, begynder Forf., er den forønskede Dag fremkommet, den Tid, jeg saa meget haver længtes efter, at enhver kan skrive, hvad han tænker, at Baand og Lænker ey mere ligge paa Forstanden, at enhver kan vise sig saadan, som han er". Han ønsker, at Monarken for de gode Skrifter skyld, som Skrivefriheden vil frembringe, vil see igiennem Fingre med de onde og slette; thi Forsørgelser for Skrifter, siger han, som end kunde have fortient det, er det samme, som Forbud at skrive. — En meget grundet Bemærkning er den, at, endskiønt de fleste Skrifter, som Skrivefriheden hidindtil har frembragt, ere politiske, saa ere vi dog endnu allermindest i Stand til at skiane i denne Videnskab, af Mangel paa politiske Beregninger, "uden hvilke lidet eller intet lader sig gjøre i Politiken, Commerce, og Finank-Sager; og hvilke ere blevne holdte som Helligdomme og skjulte Liggendesæe iblandt os". Forf. holder det derfor for nyttigt, om i vore offentlige Tidender blev aarligen indrykket tilforladelige Udtog af alle vore Stæders Soldbøger, saa vel over ind- som udgaaende Wahre; saa og, at de Fortegnelse blev udgivne, som ere indløbne over alle Indvaanernes Antal og Tilstand i alle Kongens Riger og Lande, og at herefter paalidelige Lister blev udgivne over alle Døde, Fødde, Egteviiede, af begge Køn, Antallet af alle Haandværker o. s. v., grundede paa bemeldte Lister, saa at man kunde see Af- og Tilgangen i alle Næringsveie. I Mangel af saadant har den ærlige Eutropius Philadelphus maalt giætte sig frem i sin oeconomiske Balance, og tage alting paa en Slump, hvilket forarsager, at hans gode Plan er bleven temmelig ubrugbar". I Almindelighed lover han sig med rette store Virkninger af Skrivefriheden, "den vil,

figer han, bringe vort Folk fra forsængelige Ting til alvorlige, opmuntre det, udbrede Kundskab, forjage Dorstshed og Søn, gjøre os igien til et Folk, som vi have afladet at være, berige, udvide vort Sprog, uden hvilket at holde i Agt og Ære intet Folk kan kaldes Folk". —

Den Lovtale, Forf. S. 44. gjør over nogle nyere Danske Skribenter, kommer noget tvunget, saa grundet den ellers er, og "de tvende Lütkeners oeconomiske Skrifter" assikke paa en egen Maade, som Beviis paa Frihed i Tænkemaaden. At anvende Skarpsindighed og virkelig agtværdige Gaver til at forsvare gamle skadelige og indgroede Fordomme i Landvæsenet, som Præsten Lütken har gjort, er ikke stort Beviis paa Frihed. Men man seer let, at det har været Hr. Conferensraaden meer om, at gjøre visse levende Skribenter en Compliment, end at anføre Exempler paa dem, som endog for Skrivefriheden visste en ædel Frihed i at tænke og skrive; thi ellers burde i det mindste vor Sneedorff ikke været glemt, som under en Bernstorffs Beskyttelse havde Lov at skrive, som han tænkte.

III. Tarvelighed. Tarvelighed, siger Hr. Forf., er det eneste Middel, som skal redde Danmark fra sin Undergang. Men hvorledes indfører man denne tabte Dyd hos os igien? "det skal skee ved Hoffets Exempel, ved at igienkalde Tilladelse at bære Guld og Sølv, ved at indskrænke de andre kostbare Dragters Brug, ved at fassette Ketterne i Giestebudder, ved reent at forbyde visse Tings Indførsel, som Kniplinger, Kammerbug, lugtende Bandede, ved at indskrænke andres, som Wiin, Caffé, ved at afskaffe de alt for mange unyttige Statehesie, ved ey at lade noget indføres udenlands fra, som allerede gøres her i Landet, ved at opmuntre vore egne Fabriker, Bergværker, Fiskerier, og fornemmelig Ugerdyrking, ved at sette Belønninger for Kornets Udførsel, om det er mueligt, ved at standse den, naar Kornet her i Landet kommer til en vis Priis, omtrent 14 Mk. for en Tønde Rug, 10 Mark for en Tønde Byg, 6 Mark for Havre, ved læmpeligen at forbedre Bordens Wilkaar, ved at lade Norge faae sin egen Mynt igien, og derved spare de Penge, som aarligen for Søvets Udførsel ydes til Sverrige, og flere derved følgende unyttige Bekostninger, ved læmpeligen at formindste og tilsidst afskaffe de skadelige een Rigsdalers Banco sedler, ved at give Island og Findmarken efterhaanden frie Handel, ved at nedsette den i visse Poster alt for opskruede Told og Consumption, ved at være spar som udi Characterers Uddeelelse, ved at udrydde Brænde-

deviinets Brug, om det er mueligt, og en ansee den for en Kilde til Kongens Indkomster, ved nøye at see til, at Forordninger blive holdte, ved at affiære alle virkelig unyttige og overflødige Udgifter, ved en at spare og tage med den ene Haand, og at udgive med den anden, ved at opmuntre Handelen imellem Rigerne og Provincierne indbyrdes, og befordre Fragt-Handel, og den Handel, hvorved der føres ud, ved nøye at beregne Landets Tab og Binding, en allene efter Landets, men og efter Verel-Lagien og efter Gældens Venter, ved at indføre en god og bestandig Nyttelighed, ved at opmuntre Egteskaber". — "Bliker det da en mueligt (lægger han til), med alt dette at holde Balance, og aarligen at afbetale noget paa den udenlandske Gæld, saa er det uden med vort kiære Dannemark, enten maa det da reent forarmes, eller og maae det reent miste sin Credit".

IV. Hvad Gelli hos Mamertinum have været for et Folk. Mamertinus, en Skribent, som levede mod Enden af det tredie Aarhundrede, nævner i sin Panegyrik over Keiser Maximianus Herculeus, tre Folk, de Sacer, Ruffer, og Geller, om hvilke to sidste Folk, de Ruffer og Geller, den store Geograph Cellarius tilstaaer, at de ere ham gandske ubekjendte. Det samme bekiender Hr. Confer. R. om de Ruffer, men Gelli, troer han, ere de samme, som de Plinius L. 6. C. 18. kalder Gelæ, og som Grækerne kaldte Cadusii. Deres Boepæl setter han i det nu værende Ghilau ved det caspiske Hav, og samler alle de Vidnesbyrd, hvilke saavel hos gamle, som nye Skribenter forekomme om de gamle Cadusii, og de nyere Indvaanere af Ghilau. Havde Forsk. havt den paa vor Konges Befaling nyelig udfomne Histoire de naderchah, hvorom vi med det første agte at tale udførligere, ved Haanden, skulde han maafee ogsaa deraf faaet Lejlighed til at forsøge sine Vidnesbyrd.

V. Bøger. Denne Artikel indeholder ikkun 2 Bøger, og betyder, som i de Trondhiemske Samlinger, ikke meget.

Vilde dog denne nyperlige Mand, som har saa stort et Kald til at være en Dansk Originalskribent, og som viser saa stor Iver for Sprogets Opkomst, bekvemme sig til at glatte og polere sin Stil noget meer! den har paa mange Steder alt for megen Haardhed og Ujevnhed, og i de historiske Stykker er den næsten ube-

hagelig skibdesløs; thi den behagelige Skibdesløshed de re hominis, magis quam de verbis, laborantis, er noget gandske aadet.

Tillæg til Philodani første Hefte, eller Afhandling om Handelen, og i sær den Islandske. Kiøbenhavn. Trykt hos Paul Herman Høecke, boende i store Helliggeist-Stræde. 1771. Stor 40 S. 8.

Dette Skrift indeholder et ikke ubetydeligt Tillæg til det, som af andre er skrevet om det Islandske Compagnies Skadelighed. I sær er man Forsfatteren Tak skyldig for Meddelelsen af den Takt, som i Fjor er blevet sat af Compagniet paa de til Island førte utaxerede Vahre, og som han siger er blevet kundgjort i Landet, uden at man, som Skik har været i forrige Tider, har meldet noget om, at den af Kongen var approberet. Ligeledes er den Instrux merkvaerdig, som det Islandske Compagnies Directører i forrige Aar have givet de paa Island farende Kiøbmænd, hvilken ogsaa her er aftrykt. Mangysse for de arme Islændere, naar man læser denne Instruxes Indhold; i saa myndig en Tone er den affattet; men naar man saa seer til Underskriften og lærer at kiende de smaa Souverainer, der af saadan en Tone tør foreskrive Love for en heel Provinzes Undersaatter, saa er man nær ved at tabe Taalmodigheden. Vi ville ikkun anføre een Post af denne Instrux. Sysselmændene havde forlangt, at Kiøbmændene maatte tilholdes aarlig at fremlægge ikke allene rigtig og fuldstændig Specification over de efterliggende og ved Skibets Ankomst indbragte Vahre, men ogsaa Forklaring over Indkiøbspriserne paa de utaxerede Vahre, for at kunne dømme om de paasatte Prisers Billighed. Men Instruxen lyder i denne Henseende, at Kiøbmændene vel skulde levere Sysselmændene Specification over den aarlig indbragte Cargaison, "dog uden at vedtegne Indkiøbspriserne, efterdi disse ere Sysselmændene uvedkommende." — De Klager, Forsk. fører over Kiøbmændenes Opførsel paa Island, forbigaae vi. Hans Dnske er det samme, som alle Patriots, at det fordærlige Monopolium, som Compagniet har, maatte ophæves, og alle Undersaatter, som besidde Midler, i sær Rørste, indbydes til at sette sig ned i Island med deres hele Familie, og forblive i Landet deres Livstid.

Kjøbenhavnſke Kongl. privil. Adressecontours
Kritiſke Journal.

No. 20. ————— 1771.

Sortegnelse paa alle de Skrifter, som Trykfrædigheden har givet Anledning til. Hvorefter findes anført Stederne, hvor de sælges, hvad de koste, og hvor mange Ark de indeholde. Samt en kort Erindring om et hvert Skrift til Efterretning for Liebhaberne. Første og andet Stykke. it. Fortsættelse af Sortegnelse paa alle de Skrifter, som Trykfrædigheden har givet Anledning til, tredje til tiende Stykke. Kjøbenhavn, 1771. tilliøbs hos Kannerworff i Sillegaden. Stor, hver 2 Stykker 2 Ark. 8.

Dette Foretagende kan i denne Tid være meget nyttigt, da en Mængde smaa Skrifter daglig kommer for Lyset, hvis bedragende og uefterrettelige Titler ofte lade Publicum, som ikke kender dem, uden af en Namændelse i de politiske Tidender, i Uvisshed om deres Indhold. Forfælder en kort og munter Dom over ethvert Skrift, og hans Domme finde vi ofte rigtige; men at vi skulde underskrive dem alle, vil ingen forlange:

'Tis with our judgments as our watches, none,

Go just alike, yet each believes his own.

det er med vore Domme, siger Pope, som med vore Uhre: ikke et gaar som det andet, og dog troer enhver sit eget. — I disse 10 Stykker ere i alt 170 Skrifter anmeldte, som koste tilsammen 16 Rdlr. 4 Skilling.

Betænkning over den saa kaldede Philopatris. Kjøbenhavn. Trykt i det kongel. Univ. Bogtrykkerie, hos A. S. Godiches Efterleverke, og findes sammesteds tilliøbs. Stor 15 S. 8.

Det er i sær de Geistliges Indkomster denne Forfatter taler om, hvilke han troer, kunne ikke hæves paa nogen bequimmere Maade, end den brugelige. Han melder om et Forslag, som han for en 30 Aar siden har havt under Hæder, hvorefter en Sognepræst i Dannemark skulde nyde af hver Tønde contribuabelt Hartkorn for Korn- og Dvægtienden tilligemed Offeret 4 Mark aarlig; hvilket kunde giøre for hver Præst omtrent 200 Rigsdaler aarlig Løn. Dette Forslag er værre, end alt, hvad Philopatris har tænkt paa, til Geistlighedens Undertrykkelse; og dog! hvad vilde man sagt dertil, naar det var blevet iværksat i en Regents Tid, om hvis gode Sindelag imod Geistligheden ingen tvivlede? — Geistligheden bør i vore Tænkter altid heller ønske sig Regenter, som ere Statsfloger, end dem, som ere store Forerere for Religionen; thi Statsflogskab taaler aldrig at Religionen undertrykkes, men den falske Religionsiver arbejder ofte imod sin Hensigt, og nedbryder meest, naar den tænker meest at opbygge.

En Torst Syrdes Indtagelse i et Bierg. Virg. Eclog IV. Kjøbenhavn, 1771. Trykt hos Johan Rudolph Thiele, boende i Peder Hvidtsfelds-Stræde. Stor 47 S. 8.

Titelen er uefterrettelig, men Indholdet vigtigt, og forraader en Normand af Indsigt, Smag, og en rig og levende Phantasi, skønt i nogle Stykker maaskee lidt for parvis for sit Fædreland. I Henseende til Sprogets Siirlighed kan dette Stykke settes ved Siden af de beste vi i lang Tid have havt at se.

En Norsk Hyrde føres ned under et Fjeld, ved hvis Rod han vogtede, og faaer af en Biergmands Mund sit Fædrelands tilkommende Lyksalighed at høre. I et smukt Gemal, der udgjorde et Perspektiv, hvis Ende kunde ikke opses, saae han Postyrer i Billedhuggerarbejd, som forestilte de imod Norge velsindede Konger, opstille i to Rader, i den rene Rad de ældre, og i den anden de yngre. I den sidste Rad fandt han ogsaa et udhæget Arisæg til et Postyr. "Man saae en Mængde af Sindbilleder, som vare fuldførte, men ikke opsatte paa sit Sted. Her laae et Stykke, der forestilte Helten, som en Hyrde, der river tvende gittrende Lam af nogle Ulves Kløer. Et andet afbildede ham med den ene Haand vande et Rosenrør, og med den anden at oprykke nogle Ukrusplanter. Et Buur med en Fugl, som sang oven paa, stod ikke langt fra. Nogle Postyrer af Mennesker stode og særdige, nogle blottede, sunde af Bølger, med hængende Hoveder, andre med siddende Klæder, der bare Kurve fulde af Frugter, opløstede Hovedet med frimodige Dyelast. En Løve fandtes ogsaa trivelia, og med opreyst Hale. Hyrden spurgte, hvor denne skulde settes? Og da den Gamle svarde, at den skulde ligge op til Heltens Bryst, faldt Hyrden paa Knæ, og tilbad Sjællen".

Den Gamle beskriver ham derpaa de Belgierninger, som Norge kunde vente sig af denne Helt. Den første er: en Tempel for Musæne, som aasmals i en yndig og sindrig, skønt ikke nok vidligeholdt, Allegorie. Befølsningerne til denne Tempels Oprettelse kunde efter Forfatterens Forslag tages af de Præsterne i Norge tillagde beneficerede Gaarder, som i den Forsætning, de nu ere, indbringe hverken Præsterne eller andre noget. — En anden Belægning er Mynstens Tilbagekomst til Kongeborg. "Sølvet skal hives til en Throne for Helten, og blive Landets Børn til beske. Heltens Navn og Lovens Billede skal igien graves paa Staalet, og dets stærke Slag paa de nye Søloplader skal igien høres i Staden, og være en behagelig Musik i Landsmænds Øre: Paa den Tid skal mine sorte Dødlinger med Hurra kaste sig i Døden og Afgrunden, og det dybe i Biergene skal give en buul Lyd af Viiser til Heltens Ære. Den vilde Helling

og ærværdige Fælle-Bonde skal da med brølende Skarer lade sig høre i Bierdene. Den stætte Hedemarker og høndige Hardanger skal komme at ombytte sit Lands og Siittigheds Frugter med den nye slagne Mønt. De skal bringe den hjem til deres Døstuer, og deres smaa Børn skal udrette deres spæde Arme for at see den, og Modrene skal vænne deres lallende Tunger til at nævne Heltens Navn". — Norges Søner skulle blive i deres Fædreland, og ikke ombyttes med "Europas" Vanstæbninger, solgte og uduelige Krøppe, oplagte til at saae ubekendte Laster, og at omstøbe de beste "Borgere". — Den skadelige Handel, som Norge nu skal føre med Danmark, skal ophæves, og det gamle Venstæb oprettes med disse lykkelige og frie Øbore paa den anden Side, som bygge deres Lyksalighed paa Frihed og Børnselighed. "Hugger selv de Støtte, (nedet det), som skal styre med eder over alle Vand, og lad Verdens Gænder blive eders. Løger med eders Fiske, eders Metaller og Træ, alle Havne skal oplade sine Bomme og omarme eder. De skal ikke forlade eder, før de har fyldt eders Rum med de Varer, I har ikke torde forskaffe eder selv, eller som eders Himmeleg nærer eder". — Skovene skal opeltes, Agerdyrkningen opmuntres, Metallerne forarbejdes i Landet, Fiskerierne udvides, og blive Landets Børn til Nytte. Vold og Undertrykkelse skal ophøre, og Retfærdighed, Indsigt og Dyd blomstre.

Den unge Hyrde fryater allene for, at Avind skal gjøre alle disse herlige Udgifter til intet; men den Gamle trøster ham: "Heltens grandfænde Dø, siger han, skal igennem alle Forklædelse, trænge lige ind til Hjertet. Han skal snart blive vaer, naar den nedrige Egenytte tør tale Chronens Sag. Der fattes ikke for, at der jo vil blive dem, som vil sige: Fød Løven med Brød, og ikke med Skød, at den ikke skal sønderbryde sine Trælverk. Men Heltens Dyd er Borgens for dens Troestab. Naar har Landsfaderen havt opsetsige Børn? og er det Mildhed, eller Tyrannie, som omkaster Chroner? Trøe mig, min Sø! Egennytte, den store Drivesfæder i de menneskelige Handlinger, og Undersaaternes Lyksalighed ere stærkere Forstændinger for Chroner, end alle Statskonstens sindrige Forebyggelse. Skulde Helten frygte for at gjøre et Folk lykkeligt, som saa tidt har skrevet deres Lydighed med Blod, ja endog, naar de har været overgivne til en mægtigere Fiende, har slidt sig løs, og ofret sig selv, som en dyrbar Gave, til een af hans berømmelige Farsædre".

"Naar

"Naar skal da mine Øyne see Helten og mit Lands Lyksalighed, raabe Lyden. Denne Tid at oppebie vil være mig Evigheds. Det kalde de roen, sporede den Gamle, skal snart opløse af denne Svøel, og om en kort Stund skal den forgjældede Bjerge. Men han har ikke villet komme, før han med egen Haand har kuudet sønderbryde eders Lænker, og tage Aaget af eders Skuldre".

De tre Stykke har meget glimrende Steder, og burde ikke tabes iblandt den Mængde af læde Ephe-mera, som i denne Tid kommer for Lyset. — En tillagt Fortælling om tvende Salvsystre giver tilkiende, at Norge trænger ikke til Dannemark, men at Dannemark ikke kan undvære Norge.

Tanker til Fabriqvers Anlæg og Vedligeholdelse, de Fattiges Fortieneste ved dem i Almindelighed, og de fattige Stiftelsers Forbedring til mere Nytte for Landet og dem selv, end hidindtil. Skreven til Fordeel for de Arbejdssomme Fattige. Kjøbenhavn, 1771, trykt i det kongelige Universitets Bogtrykkerie, hos A. H. Godiches Efterleverste. Stor 28 S. 8.

Disse Blade indeholde mange gode, skjøndt ikke nye Tanker, om vore Fabrikker og Fattighuse. Det er i sær Linnetsfabrikerne, Forf. ønskede at ophjælpe, og vilde, at vore rige Fattigstiftelser, saasom Bartov, W. ysenhuset, Søevesthuset og Opfostringshuset skulle skyde en Kapital sammen til Fond at købe Garn og betale Væverløn for. Han roeser ved den Leptighed at Hørkemmerie i Kjøbenhavn, hvor fattige Folk kunne faae Hør i smaa Partier at købe; og det Garn, som deraf spindes, skal ikke tabe det halve imod andet i Raagningen, men gjøre en Alen Lærred meer af hvert Pund, end andet raat Garn, der synes ligesaa fint; hvortil Karisagen skal være, at Hørren er bedre rensset fra al Ureenlighed, og lader sig bedre udvække end og i Væver formedelst sin Bløddhed. — Den Opdragelse, som de fattige Børn faae i Christians Plejehus, setter Forfatteren i Mønster for fattige Børns Opdragelse, men finder desto meer at udlette paa Wagnshuset og Opfostringshuset.

Anmærkninger over Drammens oeconomiske Bestaand og nu værende Handel. Skreven i Kjøbenhavn 1771. ved Christen Lohrmand, Kjøbmand udi Bragernes. Findes tillids hos Hr. Frid. Christiaan Pelt, Universitets Boghandler paa Børsen. Kjøbenhavn 1771. Trykt hos Hof Bogtrykker Nicolaus Wøller. Stor 64 S. 8.

Dette nyttige lidet Skrift, som er en Frugt af mange Aars egen Erfaring, gjør sin Forsatter's Indsigt og Patriotisme Være. Forf. har tilskrevet det til Hr. Justitsraad Dons, som en af Vicepræsidenterne for det kongelige Danske Landhuusholdnings Selskab, hvilket han haaber, vil antage sig Drammens Lære, og han viiser derved en Tillid til dette Selskab, som dets Narvaagenhed fortienet. Men Hr. J. R. Dons har siden den Tid faaet endnu et nærmere Kald til at vaage for Norges, sit Fædrelands Velgaaende, ved den vigtige Betiening, som Kongen nylig har overdraget ham; og vi spaae Norge, saavel som det Almindelige, de største Frugter af denne retskafne Mands Indsigt og Nidkærhed.

I den første Afdeeling om Drammens Beliggenhed, er i sær mærkværdigt, hvad Forf. melder om den Skade, som Drams-Elven der løber midt igiennem Drammen, og adskiller den i to smaa Byer, Bragernes og Strømsøe, forvolder Jædbyggerne i Bragernes ved Jordbrud, i det næsten aarlig ved den Tid, da den frosne Jord opløses, Grunden til Vandet udfalder, snart paa et, snart paa et andet Sted, saa at enhver er usikker paa sin Egen- dom. De fleste tilskrive den stærke Strøm dette Tilfælde, men Forf. holder for, at, da saadanne Jordfald nyte sig ikke om Sommeren, naar Strømmen er stærkest, men om Foraaret og Vinteren, naar der ikke er mindste Strøm i Elven; saa er snarere det underjordiske Vand, som kommer fra et oven for Bøen hængende Fjeld, den sande Aarsag, "thi de smaa Bække, hvorigiennem Vandet skulde have Løb, ere nu ikke saa store eller flydende, som de vare i gamle Dage, saa Vandet uden Tvivl maae gjøre andre Gange, efterdi man lettelig kan begiibe, at underjordisk Vand, i sær det, som har Fald fra et højt Fjeld, vil uagtet alle Forebygninger søge Luft". Han ønsker imidlertid, at den rette Aarsag maatte af kyndige Mænd undersøges, og i Tide raade Bod

paa en Ulykke, som engang, i fald noget større Jordbrud skulde paakomme, kunde stoppe Skibsløbet, og ødelægge Byens Handel. Da da Muddercassens Hovedskuel, som har sin Tilfødselse af Borgernes Handel, er voxet anseelig, saa holder han for, at den med største Billighed kunde anvendes til at afværge dette Uheld fra Byen, allerhelst da den selv vilde have Fordeel derved.

I den anden Afdeeling handler Forf. om Indbyggernes Mængde, Handel og Fabriker. Indbyggernes Antal bestaaer i henved 5 til 6000 Mennesker, hvoraf de fleeste ere Bordstablere, Biellehuggere, Lastdragere og andre Arbejdsfolk, som leve af Skibsfarten. Garnison er Byen befriet for; og Forf. bemærker meget rigtig, at, endskiøndt Borgene i visse Maader kunde have Fordeel ved Indquartering, saa vilde dog Arbejdsstanden derved indskrænkes i sin Fortieneste, og blive Byen til Byrde. — Drammens Handel er meest med Engelske Bord, og Hollandske Bieler. Bordhandelen er den vigtigste; men Biellehandelen er Byen ikke saa fordeelagtig, som den i Forfatterens Tanker burde være det, endskiøndt han ikke tydelig forklarer, hvori det bestaaer, men mælder om et Forslag, som han paa behørig høje Steder har indgivet til at opbylde denne Handelsgreen. Den Danske smaa Lastehandel holder Forf. for sikrere og fordeelagtigere end den Hollandske, efterdi ikke gierne af den Last udfikses noget paa Speculation, men sælges efter beste Accord til de handlende Skipperne. — Af Fabriker er en berømt Keberbane, hvor de største Ankersoue, Pertlinier, og andre Louværker forfærdiges; desuden ti Tobakspinderier, som give et Par hundrede fattige Børn Arbejde og Ophold. En Wibefabrik og et stort Teglbænderie har tilforn været i Byen; det sidste er aldeles nedlagt, det første er endnu i nogen Drift. — Næst Bergen har ingen Kiøbstad i Norge saa stor Tilførsel af Kornvahre fra Dannemark og Østersøen; hvortil de mange i Nærheden beliggende Jeraværker og Glasbytter ere Aarsag.

Indbyggernes Jordbrug er ikke ubetydeligt. De fleste af Borgene ere enten Egere

eller Forpagtere af Jordegods af hele og mindre Gaards Parter; hvoraf de kunne næsten have det fornødne til Huusholdning. Jordens Frugtbarhed er ved Flid bragt saa vidt, at giøstket Jord frembringer 16 til 20 Gold. — Byen har iatet Areltorv, men maa kobe hvad Dvæg den af Bonden behøver, uden for Byen, hvorved Consumtionen ofte sviges, og endskiøndt Forpagtnings-Societetet derved lider et stort Tab, har det dog ingen Forandring kundet erholde deri, "fordi det Sted, hvor Bonden med sine Parer har Tilhold, er beliggende under Jarlsbergs Grænskabs Jurisdiction". — Fruentimmeret roser Forf. for Huuslighed og Viidskabelighed.

Som en stor Mangel ved Bragernes Kiøbstad anseer Forf. det, at den ingen egen Øvrighed har, men hører under Magistraten i Christiania, som ligger 4 Mile over Land, og 9 Mile over Vand fra Drammen. Derved undrages Byen den Accise, som ellers er tillagt den af de Vahre, som paa den Stede løffes. Deane Accise, som beløber sig aarlig henimod til 2000 Rigsdaler, og skulde i Folge Soldrullen anvendes til Magistratens og Byfogedens Løn, Broer og Havnens Vedligeholdelse, og noget til de Fattiges Beste, lader til at komme Christianiæ Magistrat allene tilgode. — Men det, som fornemmelig, efter denne Forfatteres Forstilling, trykker Drammens Handel, er den Misbrug, som Leverandørerne til den i Nærheden beliggende Bergstad Kongsberg drive med den dem forundte Friehandel, hvilken de betiene sig af til at undersælge Drammens Kiøbmænd, efterdi Bergstaden er frie for Consumtion, har mindre Skatter, og er, som han siger, et Tilflugtstæd for alle Snighandlere. Dernæst klager han ogsaa over det Indpas, som Bønderne gjøre Drammens Borgere i deres Næring formedelt den Friehed de have, at gjøre Indkiøb af Korn paa Fartøjerne. Denne Friehed skal ikke være til nogen Nytte for de Fattige, efterdi disse dog maae tage deres Korn paa Borg hos Kiøbmanden eller hos de rige Bønder, som gjøre Oplag deraf. Men den betager Handelsmanden sin Næring, og giver Anledning til en for Landet og Consumtionen høystskadelig Brændeviinsbræden, hvortil det meste Korn af Bonden forbruges.

Kjøbenhavnſke Kongl. privil. Adressecontoirs
Kritiſke Journal.

No. 21 og 22. ————— 1771.

Beviis at Argus, uagtet ſine 100 Øyne, har været ſtokblind, da han ſkrev ſine No. 11 og 12. angaaende Amtslaugſ og Friemeſterne. Indeholdende trende Anmærkninger: 1) At Laugene i deres nærværende Forfatninger ere ſkadelige for Vindſkibelighedens Fremgang. 2.) At de ere hinderlige i Folkmængdens Elltagelſe. 3) At de ere en Medaarſag til de dyre Lider. Til nyere Eftertænke i en redelig Henſigt fremlagt af en Haandværksmand her i Staden, ſom ønsker Laugſ og Friemeſterne al den Lyſalighed, der kan paſſe ſig med Statens Velſærd. Kjøbenhavn, 1771. Stor 56. S. 8.

Den gode Argus, ſom undertiden misbruger ſin Pen til at tale Ordet for herſkende Fordomme; og at ſnakke Øbelen efter Munden, er her kommet i en Skole, hvoraf vi haabe, han vil lære Varsomhed for Fremtiden. Ikke let kunde Laugenes ſkadelighed lægges for Dagen med meer Eftertryk og Styrke, end her er ſteet; og man veed ikke, hvad man meeft ſkal ophøje hos Forfatteren, hans Erfarenhed, eller Indſigt, eller Smaa, eller Patriotiſme. Det ſkulde fornøye os, om Forf. var det, han udgiver ſig for, en Haandværksmand, ſom ſkulde gjøre den beſt opdragne og lærdeſte Mand Være.

Følgende Beſkrivelse paa de ſaa kaldte Haandværksgeſellſkaber og Gebräuche maae tiene ſom en Prøve paa Forfatterens Skrivemaade. "Ethvert Haandværk har foruden de af Kongen bekræftede

Laugſartikler, endnu viſſe Vedtægter og Skikke, ſom føre Navn af Gewohnheiten og Gebräuche. Diſſe indeholder en lang Kamſe af Grovheder og urimeligt Løn, der udgiøre en Slags Løn for Svennene indbyrdes, og beſtemme Ceremonierne ved Svennenes Af- og Tilreſe, ſamt ved Drengenes Løſkyndigelſe. Alle Haandværker have vel ikke lige meget af diſſe ſkadelige Vedtægter; men de have dog næſten alle nok til at forhindre Vindſkibelighed og fordærve gode Sæder. Thi det er virkelig en Sandhed, at de to forſte Aars Tid af en Drengs Svenneſand gaae bort med at lære at kiende diſſe Vedtægter, og om hans Forſtand endog er oplyſt nok til at foragte dette Naa, ſaa er han dog nødt til at følge Strømmen; han ſkulde ellers ſette ſig i Fare for en allene at miſte ſin Fortienelſe i Strafpengge, men han ſkulde endog blive lemlæſtet, ja vel aldeles forbuden at ernære ſig med ſit Haandværk. Dette fremførte er ingen Opdigtelſe, men en Sandhed, hvorpaa jeg vil anføre Exemppler til Beviis. For nogle Aar ſiden ſaae man her i Kjøbenhavn 4 Muurſvenne, ſom heller vilde gaae i Slaveriet, og blive lænkede ved Siden af Skielmer og Tyve, end underkaſte ſig en fornuſtig Øvrighedſ billige Dom, og erkiende en af deres Laugbrødre, der af Bankundighed havde beſtaaet en efter deres Gebräuche ſtraffældig Villighed, for dygtig til at ernære ſig af ſit Haandværk. I Lyndſland, ſærlig i de gamle Hanſeſtæder, har man ſeet heele Lauge gjort Opſtand for en ringe Betydning, og at endog de Indfødte have af Verbødighed for diſſe Gebräuche tilſidesat Kiærlighed til Fædrelandet og de Fordeele, ſom de kunde vente ſig af ſamme". ————— "Sandelig en retſtaffen oplyſt Oldgeſell ved mange af de ſluttede Lauge har ligesaa mange Ceremonier at paaføe og iagttage, ſom en Jødiſk Rabin, og en Jüngſter, ſom lægger ſig efter

efter dette Tøn, har ligejaa meget at bryde sit Hov ved med, som en, der vil forstaae Cabala. At spille en Draabe af Velkomsten, at lægge sin Hat paa et uret Sted, at glemme at tage et Stykke af sit Værktøj i Haanden, naar en Svend vil gaae ud i sine Arbejdsklæder o. s. v., kan i Følge disse Gebrånche, koste hele Aars Fortieneste, et ubetydeligt Skieldsbord kan foruden Prygl endog medtage en heel Maaned; og i det at Sagerne blive afgjorte, syndes der paa nye og straffes paa nye. Alle disse Straffpenge blive fortærede, og heraf komme ey allene Frie mandage, men endog heele Aars Tidspilde, hvor ved Arbejdet forsømmes, Sundheden tilsettes og Sæderne forderves. Der ere Lauge her i Byen, hvor en Svend maanedlig maae give 24 Skilling til Kroen, enten han kommer der eller ikke. Er dette da ikke et forfærdeligt Nag, og mon jeg har Uret, naar jeg siger: at Laugene i deres nærværende Forsatning er den største Forhindring for Vindstibeligbeden".

Hvad Argus har svaret paa dette Skrift i No. 21, er saa svagt, at man let kan see, hvad Forlegenhed han har været i for at svare noget. "Saa længe der maa være Laug, siger han, tør jeg blive ved at paastaae deres Haandthævelse". Det er, som om vi vilde sige; saa længe Argus maa skrive, tør vi blive ved at paastaae, at han bør skrive.

— For Resten undskylder han sig med sine Blades Rum. Men da han havde Rum til til at haandtøve Laugene, saa burde han ogsaa skaffet sig Rum til at igiendrive, om han kunde, de vigtige Sina, som ere sagde om deres Skadelighed. Den Modsigelse, han vil have hos den patriotiske Tilskuer, der, efterat han først har sagt i No. 165: Afkaf Haandverkslaugene, og Mængden af Arbejdere skal uden videre Anstalter skaffe os gode Vahrer og let Kjøb (Ord, som den ansøgte Skribent har taget til Text imod Argus), vil siden i No. 283 have et Haandverks Selskab, der skulde bedømme andres Duellighed — denne Modsigelse, sige vi, vil ikke forvirre nogen, som kan læse de ansøgte Steder i den patriotiske Tilskuer selv. Thi det Haandverkselskab, som Tilskueren i No. 283 taler om, skulde ikke bedømme andre Arbejderenes Duellighed, for at autorisere dem, ifald de sandtes duelige, til at fortjene deres Underholdning med deres Hænders Arbejde, eller forbyde dem det, naar de sandtes uduelige; men for at opmuntre Haandværkerne, ved at tilkiende de dueligste Arbejdere visse af Selskabet udsatte Premier, til at forbedre deres Profession ved

nyttige Opfindelser; og dette er noget gandske andet end et Haandverkslaug. Tilskuerne viser desuden tydelig og udførlig nok Forskiellen imellem Haandverkslaugene og de foreslagne Haandverkselskaber, ved at ligne de første med vore Universiteter, og de sidste med vore saa kaldte lærde Selskaber. Man maae derfor ikke lade sig forføre af Argus til at troe, at den patriotiske Tilskuer skulde have fortrydt, at han havde ønsket Laugenes Afkaffelse, og derfor siden foreslaget det omtalte Selskab, som det, der skulde være os Borgen for de forarbejdede Vahres Godhed. Saadan er slet ikke hans Mening.

Agerbruget og Landvæsenet i Danmark, i Henseende til dets Udspring og indbyrdes Forhold, betragtet af Torfel Baden, Forvalter over Godset Bernstorff og korresponderende Medlem af det kongelige Danske Landhuusholdnings Selskab i Kiøbenhavn. Kiøbenhavn 1770. Trykt og findes tilkiøbs hos Nicolaus Møller, kongel. Hof-Bogtrykker. Stor 64 S. 8.

Vi have oeconomiske Skribenter nok, som afmale os vort Landvæsens Fordærvelse med de sandeste og livagtigste Farver, nok, som baade viise os Manglerne i dets Forsatning, og Midlerne til at afhjælpe dem; men ingen har endnu trængt saa dybt ind til Fordærvsens første Udspring, som denne Forfatter, der ved en simpel historisk Beretning om Agerbrugets Tilstand i Danmark fra de ældste Tider af, med eet har søgt at aabne os en klar Udsigt i de sande Aarsaager til dets Forfald, og tilige i de virksomste Hjelpe midler til at oprejsse det. Ingen har havt sine Øjne saaledes henvendte til Statsforsatningens Sammenheng med Landvæsenet, og søgt at forklare Virkningerne af de Omvælinger, som hin har undergaaet i Danmark, paa den Danske Bondes Forsatning. Vi kunne derfor sikkert anprise dette liden Skrift ikke for Landmanden alene, men ogsaa for ham, der ønsker at kiende sit Fædrelands Statsforsatning fra en ikke nok betragtet Side, ogsaa for den politiske Regnemester; ogsaa for Oldgrandsteren. De skulle alle finde Materie til nye Slutninger og Betragtninger, men og, som os synes, paa mange Steder Anledning til at oplyse, rette, og forbedre.

Hr. B. holder det for en Fejl hos dem, som have skrevet om vort Landvæsen, eller lagt Haand paa dets Forbedring, at de ikke have gjort Forskiel nok imellem Agerbruget og Landvæsenet, eller nok betragtet det eenes Indflydelse paa det andet. "Agerbrugets" Forsfatning, siger han, kalder jeg det Forhold, som Bonden staaer i med sin Jords Dykning. Landvæsenets Forsfatning er det Forhold, som han i Folge af hien staaer i med Staten og Jorddrotten". Af Mangel paa at have i agttaget denne Forskiel, forklarer Forf. næsten alle Wordener i vor Landhuusholdning. Den er Aarsag til, at man næsten altid har begyndt Forbedringerne fra den urette Side, fra Landvæsenet, og ikke fra Agerbruget: den er Aarsag til, at, naar vore oeconomiske Skribenter tale om Landvæsenets Forbedring, tænke de næsten eene og allene paa Hovedgaardene, og glemme Bondens Jord gandske, da dog Hovedgaardene deels udgjøre en ubetydelig Strækning af Landet imod det øvrige Bøndergods, deels ere en nødvendig og umiddelbar Folge af Agerbrugets slette Forsfatning, som ikke, uden til endnu større Skade for Landet, kan bæres, saa længe Agerbruget skal blive i sin sædvanlige slette Forsfatning. Man har troet, eller i det mindste handlet, som om man troede, at det Forhold, hvori Bonden staaer med sin Jord, altid har været det samme i Danmark, og derfor, ubekymret om Agerbrugets Forsfatning, helbredet Tid efter anden paa den Forsfatning, hvori Bonden stod med Staten og Jorddrotten; men derved just har man stedse gjort Fordærvelsen større, og ingen Tid er den steget høyere, end efter Soverainiteten.

I Forfatterens Tanker har Agerbrugets og hele Landvæsenets Tilstand i Danmark ingen Tid været fuldkomnere, end for, og tildeels under Baldemar I Regiering. Fordærvelsen, mener han, har taget sin Begyndelse med Slutningen af dette Tolvte, er kommet til fuldkommen Nødenhed i Mitten af det fjortende, og har staaet de dybeste Rodde, hvorved den indtil denne Dag er blevet uophævelig, i Begyndelsen af det septende Aarhundrede S. 8.

Agerbrugets gode Forsfatning i den omtalte Periode, og i sær fra Christiendommens Indførsel indtil Baldemar den store, slutter Forf., i Mangel af Historiens udtrykkelige Vidnesbyrd, af Folkemængdens Storhed i dette Tidrum, og Folkemængdens slutter han igien af Landets Styrke og Vælde. "Et Land," siger han S. 9. af Danmarkes Størrelse, der til alle Tider, og for strax at møde en Hoved Indvending, endog al de Tider vedligeholdt sin Overmagt i

"Norden, da Christiendommen havde lagt Tøylene paa den entusiastiske Tapperhed, og formildet den Grumhed, hvis blotte Rygte kunde vinde Feldislaa, endog efterat en Dansk paa sin Syge-Seng kunde fiske sig i Himmelen for rede Penge, og efterat de Skatte, som man kunde bebrynde vore Forfædre, at have forværet ved Viffinge-Tog, for lang Tid siden vare rensede til Rom: Et Land, som med alt dette ikke kiendte Handelens og endnu mindre Cabalens Fordele, kan man vel neppe, uden at tage sin Tilflugt til Mirakler, nægte al den Folkemængde, som dens Jords og Klimats indvortes Natur kunde taale. —"

Men kiender man ogsaa Danmark i den Periode Forf. taler om, paa denne Beskrivelse? Var dette det Danmark, som Baldemar I. foresandt, da han besteg den Danske Throne? Eller var dette ikke meget meer et Rige, svækket ved indvortes Uroligheder og udvortes Angreb, et Rige, som saa lidet vedligeholdt sin Overmagt i Norden, at det maatte taale, at fremmede Regenter blandede sig i dets Stridigheder, at det maatte see ikke allene sine Kyster, men det platte Land selv plyndret og ødelagt af Søerøvere? Fra Svend Estridsen af indtil Baldemar kan Danmark ikke rose sig af sin Styrke.

— Men om vi ogsaa tilfidesette Historien og give Danmark den Vælde, Forf. tilskriver den: saa see vi dog ikke, at man fra et Lands Magt og Anseelse med Vished kan slutte til dets Folkemængde. De Franske Stater ere uægtelig Folkerigere nu, end de vare under Ludvig XIV Regiering; men er derfor Frankrig mægtigere? Folkemængden allene gjør et Folk ikke mægtigt, naar den politiske Forsfatning intet duer, eller slette Regenter sidde ved Roret. Og overalt denne Folkemængde i vor gamle Norden, hvor mange Tvistigheder og Tvivlsmaal er den ikke underkastet? Vi tør saa lidet sige med Hr. B., at Danmarkes Folkemængde i de Tider, han taler om, overgik vores nu værende meer end dobbelt, S. 10, at vi snarere holde det for afgjort baade af moralske og politiske Aarsager, at Danmark nu omstunder er langt folkerigere, end det var i det 11te eller 12te Aarhundrede.

Dog, det maae være med Danmarkes Folkemængde i de midlere Tider, som det vil; mueligt er det, at Agerbruget for Baldemar har været i den lykkelige Forsfatning, som Hr. B. beskriver det, nemlig: at Landet var inddeelt i visse Boel, og at man ved saadant et Boel forstod en paa eet Sted samlet Strækning af 8 Tønder Land i Agerjord,

jord, og 6 i Engbund, 1500 Quadrat Allen, beregnet til hver Lønde Land. "Efter et saa bestemt Maal" siger han, var den dyrkede Deel af Landet tildeelt "Indbyggerne; ligesom enhver Bønde i Folge samme Maals nøyagtige Bestemmelse og Jordens intrinseque Valeur var ansat i de Afgifter, som det tilkom ham at yde Regenten og ingen anden". Vi siige, det er mueligt, at Agerbrugets Forsfatning har været saadan for Baldamars Tid; men hvoraf bevii-fer Hr. B. denne Forsfatnings Virkelighed? Han be- raaber sig vel paa en Tabel, som Arnt Bernsen giver os i sit bekiendte Skrift, kaldet Dannemarkes og Norgs frugtbare Herlighed, om Landets alleræld- ste Inddeeling i Boel Jorder. Men paa Arnt Bern- sens Beretning om Landets Inddeeling torde vi slet ikke bygge de Slutninger, Fors. bygger. Arnt Bern- sen viiser, at det Ord Boel har adskillige Bemærkel- ser, og at Inddeelingen i Boel har paa adskillige Tider været meget forskiellig. I forrige Tider, siger han, og for utænkelige Aar forstod man ved Boel en Bygdelay, en Egn eller Sammenlæg af 2, 3 eller flere Landsbyer, eller af et eller flere Kirkesogner (See 2 Bogs S. 25. Men den Inddeeling i Boels- jorder, hvorpaa han giver en Tabel S. 23, og som synes at være den, Hr. B. sigter til, er (saavidt vi see) af et langt nyere Datum, og tildeels fra Arnt Bern- sens egen Tid. Fra denne torde vi altsaa ikke slutte til Agerbrugets Tilstand i det tolvte Aarhundrede.

Men vi ville engang antage det som en Hypothes, at Agerbruget i Dannemark har for Baldamars Tid været i saadanne en Forsatning, at enhver Jordbru- ger har havt sin tilmaalte Strækning af Jord sam- let paa et Sted trindt omkring sin Bolig; for at følge Forsfatteren til de Forandringer, som denne lykkelige Forsatning i hans Tanker efterhaanden har lidt. Et Hovedstød, mener han, fik den allerede under Balda- mar I. ved den Tilladelse, som denne Konge gav Ade- len at fiske de saa kaldte Styreshavne, lige som og at give Bondens Herligheder i Siele Gave til Geistlig- heden. "Den Tilladelse, siger han S. 15., som de Mægtige i Landet tilvandede sig at fiske Styreshavne, der før vare Forlehninger pro officio, gav strax An- ledning til at forstørre Eyendoms Jorderne over den jævne Ligevægt, som passede sig til de Tiders Sim- plicite, og den ringe Forskiel, som en mindre eller større Formue vedligeholdte imellem Familier omtrent af lige Stand og Anseelse. Ved at give Bondens Jord i Sielegaver forvandlede ikke allene reen Eyendom til Lepegods, men det Kloster, som en Fader kunde testa-

menteret et halvt Boels Jorder, sandt fuldkommen Leylighed inden saa Aar ikke allene at tilvende sig Sønnens og hans Arvingers øvrige Eyendomme, om disse havde bestaaet af 10 Boels Jorder, men end og at gjøre Præensioner paa Naboernes, der grændse- de paa disse Gaver. Med saa Ord, Overtroe og Geistlighedens uindskrænkede Mydighed gjorde Tid efter anden, at Bondens Eyendoms Jorder i Samling med Geistlighedens bleve anseete, som halvtabte Besiddelser, og Eyendoms-Retten mere og mere vaklende og usikker". Dertil kom en anden Tilladelse, som samme Konge gav, at de, som boede i Ade bye, maatte kalde dem tilbage, som boede i Corp, og paa alle enkelte Steder for sig allere; hvorved Uordenen i Agerbruget blev fuldkommen. Endelig kom den sorte Død til i Aaret 1348, som gjorde Ende paa den fortreffeligste Plan i Agerbruget, og gav Aaledning til den nær- værende Forsatning. "Efterat de Familier, siger Fors., i enhver Egn af Landet, som den sorte Død havde skaanet, ved et frit og forvirret Balg, snart af et Stykke Agerjord i Øster, som de ansaae for det beste, snart af en Strimmel i Vest, snart af et Stykke Eng hist, snart af et andet her, havde blandet Landets kost- bare Herligheder saaledes blandt hinanden, at ingen kunde, og ingen bekymrede sig om at se dem ad; saa sandt disse Familier og deres Efterkommere ingen an- den Leylighed til at forsøge deres Næringsveje, endog i de frugtbare Egne i Landet, uden ved bestandig at forsøge disse smaa og smale Strækningers Tal af Ager og Eng, indtil de enten stødte paa Strandbredden, eller en anden Strækning mod Landsiden, hvis Grendser vare forud bekiendte ved en lige saa uordentlig Uddeeling af Naboerne. Fra Planen til disse Uordener kan vi hastig udlede Planen til vore Landsbyer-Markens forskiellige Aaleg og Størrelse, saa vel som til deres forskiellige Lage, snart imod alle Luststregger, snart ifkun imod een, som man siden den Tid endnu finder dem i Landet".

Men vorede Bondens Armod idelig formedelst Næringsvejenes Indskrænkelse ved den nye Forsat- ning i Agerbruget; og Armoden fødte snart Eyen- dommens og Frihedens Tab af sig. Denne Epoche setter Fors. i Begyndelsen af det 16 Aarhundrede. Bonden, som ikke kunde udrede Herremanden sine Af- gifter, maatte sælge ham sine ledige Timer, hvilke han gjorde i Penge ved at bruge Bonden først til at op- bygge sine Herresæder, og siden til at dyrke Hovedmar- kene, efterat Herregaardene kom op, hvis Indretning Fors. setter i Christian III. Tid. Det Tab, som Her- regaardenes Oprettelse har forpøldet og endnu forvol-

der Landet, i sær derved, at de elleve Dele af Landet have maattet ligge udyrkede for den tolvte Deels Skyld, som udgjør Hovmarkernes Jorder, legger Forsk. tydelig for Dyne, ved at sammenligne Areal af det til Herregaardene i Danne-mark henlagte Hartkorn imod det øvrige Bøndergods Areal, og at beregne, hvor lidet Fordeel Hovmarkerne indbringe Landet, imod de Fordele, som Landet vilde have høstet, ifald man i Stedet for at oprette Herregaardene, havde givet Bonden sin Jord paa et samlet Sted, og tilladt ham at dyrke den efter den fornuftigste Plan. Denne Beregning, hvis Rigtighed vi for Resten maa overlade til Kyndigere at undersøge, slutter Forsk. med disse Ord S. 35. " Dette Landets Tab ved Herregaardenes Oprettelse er meest føleligt til vore Tider, og fordobler sine Mangler i alle de Dele af Staten, som Landvæsenet har nogen Indflydelse i: og hvor mange ere ikke disse? Derved, at den berøvede Bonden al Frihed og Eyendom, udslukkede den og al den Ild hos ham, som bør befordre hans Vindskibelighed. Den har gjort Folkemængden ringere og ringere, og gjort dens Forsøgelse umuelig, endog den, som kunde haabes ved fremmede Familier uden fra. Den har gjort, ikke allene at Producternes Mængde har formindsket sig det ene Aarhundrede meer end det andet, men endog, at den dyrkede Deel af Landet ikke kan længere frembringe den Forraad af Vinter-Korn, Rug og Hvede, som dets Indbyggere behøve til Livets Opbold. Den har gjort, at vore Jordegodsejere maa ansee mindre end den tolvte Deel af deres Eyendom, for den væsentligste af hele Landets Areal, hvorved man allene kan og bør forebygge en almindelig Hungers Nød, og udrede de vigtigste Indtægter, Staten og de selv fordre af Jordegodserne. Den har tvunget flere end 100000 arme Familier til at anvende deres vigtigste Tid og Arbejde, og at holde over 300000 udslæbende Heste i Seelen, for at dyrke en Strækning til Sæd og Høerbiering, af mindre end 240000 Tønder Land, eller 25 Kvadrat-Mile, hvilken Strækning efter geographisk Beregning ikke udgjør den tyvende Deel af det matrikulerede Danne-mark. Den har gjort, at saavel Agerbrugene har tabt al Styrke og Munterhed, som Creaturer og alle Sædearter i Almindelighed ere varsligede til det alle slætteste Slags. Ligesom begge Mængde kan endog kaldes ubetydelig i et usugtbart Land".

Imidlertid, saa skadelige Herregaardene til alle Tider have været for Landvæsenet, saa vare de det dog mindre for Souveraineteten, end de ere blevne det

efter denne lykkelige Statsforandring. For Souveraineteten havde Adelen Landets fedeste Indkomster. Det var ingen uden Adelen og Geistlighed tilladt at besidde Jordegodser som en Eyendom. Kronens Godser vare Kongerne forbundne til at overlade Adelen i Forlehuing imod saa ringe en Afgift, at man finder, at hele Roeskilde Amt var aasat til 200 Rigsdaler, Nyborg Amt til 1000 Rigsdaler, og Bergens Stift til 12000 Rigsdaler, til en Tid, da Tolden til Bergens Bøye alleene indbragte 60000 Rigsdaler. o. s. v. Staten havde ikkun lidet af Jordegodserne, og man finder, at en complet Herregaard i Jylland i Christian III. Tid har net op betalt i tyvende Penge 4 Slettedalere. Jordegodsejerne behøvede altsaa ikke at trykke Bonden for at udrede deres Afgifter til Staten. Bonden betragtede den Tid, som hans Arbejde paa Hovmarken udkrævede, som sine ledige Timer, og Hovarbejdet selv som en Besparing i sine Udgifter, der gjorde ham hans slætte Forsatning saa meget mindre følelig, som han endnu havde nok at æde og drikke, og de mange øvrige Lejligheder hans Herremand havde til at forsøge sin Formue, gjorde, at han ikke betragtede sit Jordegods, som sin Rigsdoms Hovedkilde, men ansaae det tværtimod baade som unødigt, og sin Værdighed uanstændigt, at berige sig med sin Bondes sidste Skilling. " Thi en Hovedanmærkning er det, siger Forsk. S. 38, " at det til de Tider endnu kun var Adelen, der enede Herregaarde, og ikke enhver ilde opdraget Ejer af en ringe Formue, der ofte uden at forlade sin nedrige Tænkemaade ophøyer sig over sin Stand, og i Stedet for at han før har aagret med Svovelstikker, eller høyt, med Stude og Heste, saa snart hans Kapital er stor nok dertil, begynder at aagre med Bønder."

Alt dette forandrede sig efter Souveraineteten. Rigets Forsatning efter en ulykkelig og haard Krig og en forvirret Statsforsatning, krævede nødvendig nye Paaleg, og Regieringen ansaae med Rette Jordegodserne som den Kilde, hvoraf Statens vigtigste Udgifter burde tages. Man forsømte ikke at tænke paa Bønderstandens Forbedring, men man henrendte sine Tanker blot til Landvæsenet, eller til det Forhold, hvori Bonden stod med Staten og Jorddrotten, og glæmte Agerbruget, som dog var Grunden til hans Ruin. Ved Paalæggenes Bestemmelse paa Jordegodserne havde man intet at rette sig efter, uden Matrikulen. Finankforvalteren saa ikke paa, hvad Jorden virkelig frembragte Bonden under den Forsatning, hvori han var, men hvad den ved en god Behandling burde frembringe

bringe ham, og derefter indrettede han Paalæggene. "Men, siger Fors. Finansforvalterens Begreb vilde snart forandre sig, naar han af Landmandens daglige Erfarenhed lærer, at Forsatningen i Agerbruget ikke tillader et Tal af nogle og fyrgetyve Familier, for det første, end ikke i den frugtbarste Egn, at dyrke 300 Tønder Land af 3200 med den Flid og Indsigt, der enten kan overtale en duelig Landmand til nye Vindskibelighed, eller Regenten til at ansee Landbruget for for en sikker, god, end lige den vigtigste Kilde til Statens Indtægter. Man behøver ikkun ringe Indsigt i de Planer, hvorpaa vort Agerbrug beror, for at see, at den meest indsigtsfulde og formuende Landmand paa denne Strekning af 3200 Tønder Land, neppe skal kunne bringe fem Tønder til den Frugtbarhed, at den skulde fortjene Navn af maadelig paa en lige stor og lige god Strækning i Engelland. For det andet, lige saa lidet Forsatningen i Agerbruget tillader den vindskibeligste og meest formuende Bønde, ved Konst og Arbejde at forsøge sine Indtægter af Jorden, i Forhold med hans Udgifter og Jordens Qualitet og Quantitet; lige saa lidet tillader denne Forsatning ham, uden Konst og ved blot Indsamling af Jordens frivillige Frugter, at udrede en eneste af hans væsentligste Udgifter. Disse Frugter, siger jeg, som Naturen viser paa enhver Plet i Landet, tillader Forsatningen ham ikke at nyde, uden med den allerstadeligste Indskrænkning".

Paa en Strækning af 3200 Tønder Land, er det Jordbrugeren, naar endog Indsigt og Formue forudsættes, umueligt at benytte sig af 4 til 500 Tønder Land til maadelig Høebiering, under det Forhold, som han staaer i med sine Naboer, og tusende Forbindinger, som nærværende Forsatning lægger i Vejen, saa vel for de frivillige Jordfrugters Forbedring, som for deres Forsøgelse. Uden at berøre, at 2 til 300 Tønder Land af de 3200 vist gaar bort til unyttige Markveje, Guder og Moradser, saa gjør Vandets idelige Ophold saa vel paa Engbønden, som paa Agerlandet, (et Onde, som ikke ved de beste Love, og uden en Hovedforandring i vort Agerbrug kan forebygges) meer end to tredie Deele af denne Strekning reent usikkert til den mindste Grad af Frugtbarhed. Meer end 1400 Tønder Land af ovennævnte 3200 overlades aarlige til nogle saa magre og affeldige Kreaturers usle Underholdning; og den hele Strekning er 8 Maanedere om Aaret underkastet de vilde Kreaturers selvraadige Bidea og Trampen, naar den neppe 4 Maanedere

bearbejdes Indbyggerne til Nytte, og det med saaringe Fordeel, som jeg forhen kortelig har berettet".

Matrikulen raader Fors. dog ikke at forandre, førend Forsatningen i Agerbruget er bragt til den Fuldkommenhed, at Bonden vindskærket kan benytte sig af sin Jord efter den Quantitet og Qualitet, som Matrikulen formelder. Da først faaer Matrikulen sin rette Værdie, og kan blive en Kettesnor for Finansforvalteren.

Vi forbigaae mange andre smukke Betragtninger, hvorpaa denne liden Afhandling er riig, og ile til Slutningen, hvor Fors. ophøyer den priselige Jver, som vor nu regierende Monark viser for Landvæsenets Opkomst. "Der er ingen Tvivl om (siger han om) sider), at et Onde, der er saa gammelt i Dannemark, som vor flette Forsatning, saa vel i Agerbruget, som i Landvæsenet, bestandig maae have født de heftigste Bøstttere af sig selv. Men saa snart man veed, at Mangel paa Indsigt, eller Fiendskab mod den souveraine Magt, ere de vigtigste bevægende Aarsager, der setter disse vrangte Gemyster i Harnisk, Gemyster, i hvis Aarer der ikke rinder en Draabe Dansk Blod, saa bør deres Modstand vige for en Samling af saa vel tænkende og indsigtsfulde Patrioter, som Aarer for Beyret. Ved at gaae frem uden Ophold, med det Overlæg og den Redelighed, der endog i den aller mindste Forandring af denne nye Forsatning sigter til det Heeles Vel, skal man hastigere erfare i Dannemark, end hos de fleste af vore Naboer, at det fornuftigste Partie inden søye Tid vinder Overmagten. En lykkelig Erfarenhed har beseglet disse Sandheder for mig, og jeg har aldrig været saa forsagt, at nogen skulde faae mig til at troe et uheldigt Udfald for det vigtigste Udslag, som havde mit Fædrelands sande Vel til Hensigt. Det er alle Tider Mangel paa den aulagde Plans rette Execution, naar den ikke finder Regentens Understøttelse, eller Nationens almindelige Velbehag."

At sige vore Tanker overhoved om denne liden Afhandling, saa røber den i det Hele Bittighed, Skarpfyndighed og Erfaring. I de Tiag, som beror paa Fædrelandets Historie, havde det været at ønske, om Fors. havde været berømt paa at udbrede noget meer Lyd, og om han overalt ikke havde bygget saameget, som han har gjort, paa Hypoteser. Hans Foredrag mangler undertiden nogen Orden og Tydelighed, og hans Udtryk, saa smukt det er i de Stede, hvor Hæret taler, saa fattes det paa andre Steder Præcision, vi mene den Egenkab som gjør det bestemt og klart. Men

Men disse Fejl hindre ikke det Heles Værdie, og vi ere forsikre de, at Publicum med Fornøielse vil see det Løste opfyldt, som Forf. S. 48. gjør os om en Beretning angaaende den lykkelige Forandring med det Bernstorffske Gods, som ved hans Iver og Opsyn er blevet iværksat.

Philonorvagi velmeente Tanker, til veltænkende Medborgere. Udgivne i Trykkeskriftens første Aar. Stor 112 S. 8.

Disse Tanker forraade en Mand af Skionsomhed, Kundskab om fremmede Nationers Forfatning, og en sat Karakter. Forfatteren finder 4 Hovedmangler i Norge, hvilke han anseer som ligesaa mange Hovedkilder til Norges Aftmagt. Den første er Mangel paa et Universitet. "I Oxford siger han, faldt en gang en Kjøbmand paa at spørge en Studerende fra Norge, hvad Videnskaber man i sær afhandeledede paa Universiteterne i Norge? Han rudsede derved, men betænkte sig strax, og for at opløse denne Gordiske Knude, svarede i Kjøbmands Stil: "Oplagsstædet for Videnskaber er i Kjøbenhavn, hvorfra de studerende Nordmænd maae forsyne sig. "Den dybsindige Engelmænd rystede med Hovedet "og drog et dybt Sæt". Forfatteren troer, at naar først Forslaget til et Universitets Indretning i Norge fandt Bifald, vilde det ikke være vanskeligt at anvise de fornødne Kilder til en saa nyttig Stiftelses Vedligeholdelse i Længden, uden mindste Byrde for Hans Majestæts Kasse, eller nye Tvingder for det Almindelige.

Den anden Hovedmangel i Norge er Landhuusholdningens flette Forfatning, hvilken Forf. troer, ikke kan afhjælpes, med mindre Norge faaer sit eget Deconomie-Collegium. "Intet, siger han, synes at være stridigere imod al sund Politique, end at et Collegium i et andet Rige, hvoraf kun gandske faa kiende Landet og dets Bestfæenhed, og endnu ferre, ja maaskee ingen er bekiendt for nogen grundig Kundskab og Indsigt i de til Deconomien henhørende Videnskaber, skal dirigere et saa vigtigt Lands Deconomie, som Norges". Han giver sine Tanker tilkiende om Indretningen af saadant et Collegium; og da han iblandt andet troer, at det var en ypperlig Sag, om der ved saadant et Collegium var et offentligt Bibliothek af de beste

Skrifter over alle Landhuusholdningens Dele, saa meddeeler han S 36 til 45 en temmelig fuldstændig stændig Fortegnelse paa de nyeste deconomiske Skrifter i adskillige Sprog. — Agerdyrking, Skolevæsenet, Biergværkerne o. s. v. bleve de vigtigste Gienstande, som et Norsk Deconomie-Collegium fik at søselsætte sig med, og over enhver Ting yttreer Forf. mange smukke og nyttige Tanker. I de Norges Agerdyrking finder han betydelige Fejl, i sær i Sammenligning med Englands; og nogle af disse Fejl finde vel ikke mindre Sted i Dannemark. Vi ville itkun anføre, hvad han siger om Trommelen. "Den engelske Omgangsmaade med Trommelen, troer jeg er kun gandske faa af mine Landsmænd bekiendt; skøndt den har sin store Nytte: Der har jeg lagt Mærke til, at man tromler Sæden, naar den er et Par Sommer høi, hvorved Jorden, som falder til Roden af Planterne, gjør Sæden fast, og forebygger, at Axene i sin Tid ey saa let kan legge sig, som hos os, og at der ikke kommer det saa kaldede Brand-Ur i Kornet, hvilket forarsages deraf, at Solens Straaler kan snarere trænge ind til Roden, naar Jorden er løs. Desuden hindres herved de fleste skadelige Insecter at komme til Roden, da de ere ikke i Stand til at trænge igiennem den sammentrykte Jod". — Generalforstamtets Ophævelse glæder Forf. sig meget over, og taler med Eftertryk saa vel om den Skade, som dette Forstamt har gjort Norge, som om de skammelige Misbruge, der begaaes ved den Norske Bords og Sommerhandel. — Vi forbiegaae de mange fornuftige, skønt største Delen ikke nye Forslage, Forf. gjør til Jernværkernes, Marmorbruddenes, Fiskeriernes og Handelens Opkomst og Forbedring.

Den tredie store Mangelspost er Norges almindelige Pengemangel, forarsaget ved de offentlige Skatter og Tvingder, ved Indkjøbet af det danske Korn og de Danske Føde- og Klædevare, ved de Norske Troppers Holsteenske Log, ved Sølvets Udbringelse af Landet, og andre Ting meer. Denne Pengemangel har bragt Norges Handel gandske i Underbalance, og dets Exporter i Mispris hos Fremmede; og endskøndt Forf. troer, at en Banke er det sidste Midde, man bør gribe til, for at ophjælpe Handelen, saa holder han dog dette Onde for nødvendigt i Norges nærværende Forfatning, og anseer en Bankes Opprettelse i Norge for det hastigste Redningsmiddel for Riget. — Endelig anfører Forf. som den fjerde Hovedmangel i Norge en alt for stor enten

enten Uvidenhed eller Lunkenhed hos mange Embedsmænd og Betienter i Henseende til deres forskjellige Pligter og Pligters Efterlevelse: en Klage, som flere Nordmænd i disse Tider ifsemme.

Den Svenske Bedrager. Eller Jacob Guntlacks Livs og Levnets Beskrivelse, skreven af ham selv i hans Fængsel i Stockholm. Oversat af Svensk. Kjøbenhavn 1771. Tilkjøbs i Bogladen No. 8. paa Børsen. Stor 96 S. 8.

Levnetsbeskrivelser som denne, naar de tillige have saa megen Skin af Sandhed, kunne blive meget lærerige for et vist Slags Læsere af Almuen, og gjøre dem opmærksomme paa den Riede af Forbrødder og Ulykker, som et ofte blot uforsigtigt Skridt i Ungdommen kan have i Folge med sig. — Vi have endnu gjort os den Betragtning ved denne Misdæders Levnet, at der dog kunde gives Tilfælde, hvor Livsstraf synes at være proportioneret med grove Tyverier, og hvor

man gjør en Velgierning imod Staten, at man skiller den ved en grov Tyv; naar nemlig et Menneske har faaet saadan en Bane paa grove Tyverier, at der intet Haab er om, at han nogensinde vil aflegge dem, og naar han tillige besidder saa megen Lust og Forslagenhed, baade naturlig og erhvervet, at man aldrig kan gjøre sig sikker paa hans Person, om man forvarer ham nok saa vel. Hvilken Mængde af Misgierninger har ikke denne Jacob Guntlack begaaet indtil sit 26de Aar da han blev affiret? og hvad vilde han ikke endnu have begaaet, dersom man havde ladet ham leve, indtil Naturen havde sat Maal for hans ulykkelige Liv? Alle de Ulykkelige, som han efter sit 26 Aar vilde have berøvet Gods og Eyendom; alle de Ustyldige, som han vilde have gjort lastefulde; alle de Lastefulde, som han vilde have gjort til Misdædere; al den Angest, Fare og Ulykke, han vilde have forvoldet; alle de Bekostninger, som han vilde have sat Staten i ved idelige Paagrøbelser, Arrester, Forhøre, Executioner o. s. v. alt dette er jo vundet for Staten, naar man ikke lader saadant et Menneske rase længer, indtil hans Misgierninger ere komne til Modenhed, og da affierer et raadent Lem, for ikke at forderve det hele Legeme.

Bekjendtgjørelse.

Selskabet til de skønne Videnskabers Forfremmelse har tilkiendt Prisen i Poesien Hr. Hans Bull for hans Digt om Frihed og Eyendom, og Prisen i Veltalenheden Hr. Peder Vogelius for hans Lovtale over Snuden Store. Begge Priisskrifter udgives med det første i det niende Stykke af Forsøgene i de skønne og nyttige Videnskaber, og tillige den næst beste Digt om Frihed og Eyendom med Devise: Honestum otium.

Prisen af Halvtredstindstive Rigsdaler eller en Medaille af samme Værd udsættes igien for den beste Ode over en selv udvalgt Materie, og Prisen i Veltalenheden af Fyrtre Rigsdaler eller en Medaille af samme Værd for den beste Fortælling. Materien og Indklædningen overlades ligeledes enhver Forfatters Val og Opfindelse. Tavlen af Cebes, eller Scipios Drøm ved Cicero, eller og en Marmontel kunde, om nogen Aaledning behøvedes, tiene til Mønster. Intet fastsættes, uden at Fortællingen bør have en kiendelig god og ædel Hensigt, og baade Indholdet og Stilen være Hensigten værdige.

Der udsættes ogsaa den sædvanlige Priis af 30 Rdlr. for den beste moralske Afhandling. Dertil foreslaaes igien, dog uden at foreskrives, Læreligheds Indflydelse i et Folks Tilstand, Sæder og Virksomhed. Vel ere allerede over denne Materie to Afhandlinger indkomne, dog en, deels hvad Udførelsen og Ordene angaaer, deels i Henseende til Stilen, saa beskafte, at Selskabet kunde agte sig besøyet, at tildømme nogen af dem Prisen. Man haaber derfor, at sammes Forfattere, og flere med dem, ville lade sig opmuntre til, med større Flid at bearbejde denne rige Materie, især ved at opløse den af Historien, ved at fastsætte den sande for Staten gavnlige Læreligheds rette Skranker, og vise de beste og nemmeste Midler til at besordre den.

Priis Skrifterne indleveres inden nærværende Aars Udgang til den Mummske Boghandling paa Børsen. Forfatterne behaer at sætte en Devise paa dem, med en forseglet Seddel, som uden paa er betegnet med samme Devise, og hvor Forfatterens Navn og Opholdssted inden i tilkiendegives.

De hidindtil indkomne Skrifter, hvilke af Selskabet i dets Samlinger en udgives, kan afhentes i den Mummske Boghandling.

Kiøbenhavnſke Kongl. privil. Adressecontoirs
Kritiſke Journal.

No. 23. ————— 1771.

Anekdoten eines reisenden Ruffen über der Staatsverfassung, Sitten und Gebräuche der Dänen, in Briefen an seine Freunde. Herausgegeben von R. Lybek, 1771. Auf Kosten des Herausgebers. Stor 78 S. 8.

Mange bittre, nogle sande, men saa nye Bemærkninger over vor Statsforfatning og vore Sæder indholde disse Breve. Af de nye Beregninger, Forfatteren gjør over en og anden Stateudgift, burde man slutte, at han havde figet vore Statsmænd temmelig dybt i Kortet; men man faaer dog Marſag et tvivle, om han alle egne har seet saa nye til, og ikke ofte ladet sig bedrage af mundtlige Efterretninger og Byerygter. Dette bør man vel, som Udgiveren siger, tilgive en Fremmed, der tager alting, som han finder det, og ofte efter det første Indtryk. Men, man kan ikke tilgive ham, naar han udgiver andres løse Beretninger, og sine egne umoedne Erfaringer for Anekdoter, som skulle tiene Fremmede til at underrette dem om en Nations Karakter og Forfatning. Hovedstaden er den Maalestav, hvorefter denne Reysende bedømmer hele Nationen, og uden for den lader han til at have seet sig lidet om. Han er ikke vel i Land ved Soldboden, førend han begynder sine Kritiker, og inden han har naaet Herberget, har han sine Domme færdige over vor Handel, vor Politie, vort Finankvæsen, vore Koasters Tilstand o. a. m. De første Indtryk bør en fremmed Reysende vel ikke foragte, men han bør giennem dem, indtil han kan sammenholde dem med modnere Erfaringer, og da først bygge Slutninger derpaa. Hvorfor Forfatteren har udgivet sig for en Ruffe, er ikke begribeligt, undtagen han har troet,

at man under denne Maske snarest vilde tilgive ham hans Tilbøielighed til uvenlige og bittre Anmærkninger. For Resten har han stet vedligeholdt denne Karakter, og naar man undtager nogle tungne Begrædelse over Peder den tredje, saa skinner den tydske Reysende paa hvert Blad igiennem.

I det første Brev mælder Forf. sin Ankomst til Kiøbenhavn, og beskriver Soldvisitørernes Omgang med Fremmede efter Livet og Sandheden. Men man bør troe, at han ikke har reyst meget, førend han kom til Kiøbenhavn, siden denne Omgang kunde være ham saa stærk, da den dog ikke er bedre i andre Lande, hvor det er befalet at visitere de Giennemreysendes Sager. I det mindste er det samme mødt Recensenten i Waadeborg, som Forf. besværer sig over, og det er vel saa allevegne, hvor Lovenes Haardhed og de Fremmedes Uerfarethed kommer Patienternes Graadighed til Hielp, og nøder Fremmede til at vælge et mindre Onde for et større. En Ruffe burde disse smaa Vexationer allermindst komme fremmede for; thi det er dog lidet at lade sit Flaskefoer udtømme af nogle tørstige Visitører for ikke at faae sine Kofferter giennemrobede, imod at see sig skilt ved alle sine Eyendomme, ja, vel Friheden med, fordi man har havt et Myntskykke hos sig med en ulykkelig og forhadet Reysers Brustbillede, som man efter trykte Beretninger skal have havt Exempler paa i Rusland. — Vi besværes endnu meer i den Tanke, at vor Reysendes første Udflugt fra sit Fædreland har været til Kiøbenhavn, af de Klager, han fører over de Folks Uvilighed, som gaae Fremmede til Haande paa Soldboden med at bringe deres Sager op. Hans Kappe, siger han, hans Godsæk, hans Tobakspibe, hans Theepotte og Kopper, hans Vels, hans Flaskefoer, og kort ethvert Stykke for sig kostede ham 8 Skill. i

R

Bære

Bæreløn. Disse Klager ere ikke ugrundede. Men mon det ikke er almindelige Klager af alle Kænsende i sær paa store Stæder, hvor der er megen Søgning af fremmede? Og vil man deraf strax gøre sig et ufordeelagtigt Begreb om et Steds Politie, som vor Russe har gjort; hvad bør man da dømme om de Steders Politie, hvor Lizenbrüder, Karrenschieber og flere saadanne Folk have købt deres Tjenester dyrt af Forligheden, som derfor maae see igiennem Fingre med dem, om de skulde have deres Levebrød? Vi ville ikkun nævne Hamborg og Travemünde. Det er vel ikke for det aarvaagense Politie mueligt aldeles at hindre saadanne Folks Smaaafkøb; allerhelst naar de Fremmede ere uerfarne i Landets Mynt; og næsten skulde vi troe, det maatte være gaaet vor fremmede Russe saaledes. — Paa Beyen fra Goldboden falder ham den smukke nye Friderichsstad i Dyne; men den fordunkler ham igien den øvrige Deel af Staden, hvilken ikke synes ham smukt bygt. Den nye Friderichskirke holder han for en alt for stor Bygning for Dannemark, og forsikrer, at den allerede havde kostet over 594,000 Rigsdaler, da man havde arbejdet paa den i 18 Aar, og det første Postement endnu ikke var halv færdigt; og at den, inden den blev færdig vilde koste 2,277,000 Rigsdaler. Hvor viiselig har da ikke vor Monark ladet denne bekostelige Bygning ligge, i fald denne Beregning er rigtig!

Det andet Brev indeholder adskillige frie Sandheder om contrabande Vahre og Omgangen med Contrabandører; imod hvilke vel lidet maatte være at erindre. Men af en Russe havde man ikke ventet at han havde opholdt sig over, at man i Dannemark taler: Kongen har forbudt det, Kongen har gjort det, Kongen lider derunder o. s. v. ”ret ligesom, siger han, at Konge og Stat ikke var et og det samme”. Jo, just fordi Konge og Stat er i en souverain Regieringsform et og det samme, derfor siger man, at Kongen har gjort alt, hvad som er gjort i Statens Navn, eller til Statens Beste; og mon man kan tale anderledes i Rusland? Imod Commercecollegium har han haarde og vigtige Beskyldninger. Hvor sande de ere, maae de dømme om, som ere Tingene nærmere, end vi.

Hvad Forfatteren i det tredie Brev beretter om Græven af St. S*, og de Forandringer han gjorde ved A:meen, ere vi, af Mangel paa autentiske Efterretninger heller ikke i Stand til at bedømme. Det synes dog for en stor Deel at grunde sig paa

Byerogter, og at være, ligesom disse, blandet af Sandhed og Usandhed. — I det fjerde Brev taler Forf. om adskillige Misbruge ved vor Rettergang, hvoraf nogle dog nu tildeels ere hævede. Den Oversættelse af en Dansk Original, som til Yndest for en anden Forlegger blev erklæret for en uægte Eftertryk, er saa vidt vi mindes, den tydske Oversættelse af Pontoppidans Atlas, som udkom i Rothens Arvingers og Wroffis Boghandling. — Misbrugene ved Skifters Behandling ere Indholdet af det femte Brev, og man kan vel ikke nægte, at jo de Klager, som Forf. her fører over Skifteforvalterne, ere paa mange Steder grundede. Dog er Udgiveren saa billig, at han i en Note mælder om de Midler, som Regieringen nyelig har anvendt for at afhjælpe disse Misbruge. — Det siette Brev ophøyer Kong Friderik den femtes Fortjenester af Konster og Videnskaber i Dannemark. Forf. tilstaaer, at de Danske allerede have bragt det vidt i Konsterne, og have mange durlige Mænd at fremviise. Pastor Schaffer i Nürnberg skal efter hans Beretning have faaet 2000 Rigsdaler til sin Indsectsamling. Vi havde dog ikkun hørt om 1000 Rigsdaler. Og den værdige lærde Danske, som han siger, erholdt en Pension af 300 Rigsdaler, fik saa vidt vi vide ikke meer end 200 Rigsdaler og nød dem ikkun i nogle faa Aar. Det ypperlige Punschevers, som denne Mand skal have gjort, kiende vi ikke, men vel hans meget gode Oversættelser.

I det syvende Brev taler han om en Riismand, som ved sin Rigdom er steget til de høieste Væresposter i Dannemark, og desuagtet bliver Riismand. ”Er hat, siger han, den steigenden und fallenden Cours in Händen, und weiß aus den hiesigen Papiernen Geldern den rechten Werth zu ziehen. Um dieses zu können, darf er nur auf sich selbst trassiren, (den er besigt in vieler Ländern Contours). Hat er Wechsel zu verkaufen oder einzucassiren, so bezahlt man solche immer höher als bey andere, und doch rechnet man sichs noch zur Ehre mit ihm Geschäfte machen zu können. Der Cours steigt und fällt, so wie er Gelder auszuzahlen oder einzunehmen hat; und da der Cours größtentheils hoch ist, so ist dies immer ein sicheres Merkmal, daß er mehr zu heben als auszuzahlen hat.” For at holde denne Mand desto fastere i Landet, folgte man ham, siger han, alle Kronen tilhørende Plantager i Vestindien for 400000 Rigsdaler paa Vilkaar at betale dem i 8 Aar; og da disse Plantager, som han har hørt siage, braatte Kronen aarlig 60000 Rigsdaler, saa kunde han betale dem i

7 eller 8 Aar med Indkomsterne allene, og havde disse siden for intet. — Han taler videre om vore Papi-
Penge, om Banken, om den skadelige Handel paa
China, og forsikrer omsider, at man i Danmark har
usle Begreb i mange Stykker, fordi han har talt med
en Dansk, som ved en udvidet Handel forstod en Han-
del paa langt fraliggende Steder. Saadanne Slut-
ninger fra enkelte Personers Indsigter til hele Ratio-
ners, forraade en stor Overilelse og Ubillighed; og alt
hvad en billig Læser slutter deraf, er, at Forfatterens
Selvkaber ikke maae have bestaaet i den vittigste og
beste Deel af Nationen.

”Dannemark er endnu det Land, begynder Forf.
sit ottende Brev, hvor man uddriver Dieve”. Ja,
denne forargerlige Skik kunde vist nok uden Skade af-
skaffes; og det forunderligste er, at den er afskaffet i en
Deel af Kongens Stater, og vedbliver i en anden; ja
at man i Holsteen ikke allene ingen Dieve uddriver af
de smaa Børn, men at man endog, i det mindste visse
Steder, har Tilladelse til at hjemmedøbe Børnene,
uden nogen Tid for Daabens Skyld at føre dem i Kir-
ken: en Tilladelse, som vi ønskede var almindelig, da
den ventelig vilde redde Livet paa mangt et spædt Barn,
som nu, i sær paa Landet, hvor Sognevejen er lang,
creperer paa Rusfisk. Vi sige paa Rusfisk, og for-
undre os høylig over, at en Mand, som vil ansees for
en Russe, har fundet opholde sig over Eroreismus i
Dannemark, da man har andre langt meer overtroiske
og forderbelige Skikke ved Børnenes Christning, i det
mindste iblandt Pøbelen, i Rusland. Hvad han for-
tæller om Jordspaakastelse paa de Døde, som han be-
retter undertiden for Mageligheds Skyld at ssee i Liig-
huuset, burde været indskrænket til Kiøbenhavn; thi
uden for Hovedstaden finder denne Magelighed, saa
vidt vi vide, ikke Sted; og den Tænkemaade, han ved
denne Lejlighed laaner vor Pøbel, grunder sig neppe
paa Erfaring.

Om Kiøbenhavns Handel taler vor Reysende i
det niende Brev, og siger, at den er ifkun ringe imod
hvad den kunde være, naar man benyttede sig af Hav-
nen, som er den belejlige og fordeeltigste i hele Eu-
ropa. Han mælder noget om det Forslag, som nylig
blev gjort til at oprette en Entrepos Handel i Kiøben-
havn, og siger, at den botaniske Have, som for denne
Handels Skyld, der dog af Mangel paa Kræfter ikke
kom i Stand, havde kostet 70000 Rigsdaler at an-
lægge. Det Lotterie, som nylig blev foreslaget for
at betale Vestindianernes Gæld til Hollænderne, troer
han ikke, kan nogensinde komme i Stand, fordi de tre

Contoirer, som sige god for Bengenes Betaling, kun-
ne uddøe, inden Terminen, som er sat til Betalingen,
er ud'øbet. — Det tiende Brev er en fortient Spøt
over den store Misbrug af Rang og Karakterer i Dan-
nemark. Men Udgiveren, som paa nogle andre Ste-
der har mældet om de visse M'bles, som vor virksom-
me Monark betiener sig af for at affkaffe indgroede
Misbruge, burde her ikke glemte at prise Monarkens
Arvaagenhed for ogsaa at see denne Misbrug hævet.
— Det ellefte Brev er en temmelig valen Satire
over det Kiøbenhavnske Fruentimmer, og et nyt Beviis,
paa den Tanke, vi tilforn have ytret, at Forf. ikke
maae have seet sig meget om paa andre Steder, førend
han kom til Kiøbenhavn. Hvor kunde han ellers have
opholdet sig over det Danske Fruentimmers Vægelsin-
dighed og Herkesyge: to Tref, som de fleste Mora-
lister opdage i Kiønnets Karakter i Almindelighed.
Den Fornøvelse, som nogle Kiøbenhavnske Fruen-
timmer finde i at ride, er alt for nye, og i sig selv alt
for ubetydelig til at ansøres, som et Tref i deres Ka-
rakter.

I det tolvte og sidste Brev beskriver Forf. Lær-
dommens Tilstand i Dannemark. Han tilstaaer, at
vi ere meget viidere i Indsigt og Lærdom nu, end vi
vare for 20 eller 30 Aar siden; men mener, at vi us-
dig ville erkiende, hvad vi have Ud'ænderne og i sær de
Tyske at takke for vor Oplysning. Vi skulde ikke troe,
at nogen foruastig Dansk kunde finde Vanskelighed i at
erkiende dette; saa lidet som en Tysk vil miskiende,
hvad Tyskland har de Franske at takke for Smag og
Oplysning; Franske miskiende, hvad Frankrig har
Italien at takke, og saa fremdeles den hele Cirkel igien-
nem. — Skam nok er det for os, at følgende An-
mærkning ikke kan imodsiges. ”Der gute Geschmach
”ist ein Ding, das vielen selsam und lächerlich, noch
”mehreren gänzlich unbekant ist, und nur noch den
”kleinsten Theil der Nation bisher zu Theil geworden”.
Ellers har Forf. i dette Brev gandske glemte sin antagne
Karakter, og taler med en Enthusiasmus, som let op-
dager hans rette Fædreneland, om den frie tyske
Student, der ikke kan lade sin stolte Aand, som han
siger nedbøye. — Til Slutning skildrer han de Danske
Karakter, i hvilket Portrait vi synes at finde adskillige
rigtige Tref. ”In Ansehung der Ausländer ist die
Nation in einem selsamen Widerspruch mit sich selbst.
Sie ist misstrauisch und übelgesinnt gegen alle Frem-
den, unterwirft sich selten, oder nie, ihren Aussprä-
chen oder Einsichten, glaubt es gemeinlich besser als sie
zu wissen, und räumt ihnen ungern einen Vorzug ein,
bleibet

bleibet nimmer bey ihren Einrichtungen und Gebräuchen, welche sie für die beste hält, und tadelt es, wenn einer hierein Veränderungen zu machen wagt; und doch zu gleicher Zeit ist sie so aufs Neue und Fremde erpicht, das sie ihre eignen Landsproducten, ihre Waaren, ihre Künster nichts achtet, selbst ihre eigene Sprache vernachlässiget, und dafür eine frembde Sprache mit großer Mühe erlernt, die geringsten Kleinigkeiten mit grossen Kosten von Ausländern erhandelt, und dieselben zu grossen neuen und wichtigen Unternehmungen fast immer braucht. Ich kan mir dieses Räsel nicht auflösen."

I Almindelighed at domme om disse Breve, saa forraade de uden Møye en Mand af Smag og Indsigt, men tillige en stor Flygtighed i at domme, og en Lyst at gjøre alle smaa Ting til Nationalfejl, hvilken synes at være meer en Virkning af Misforstaaelse med visse Personer, end af et stadig og modent Overleg. De virkelige Fejl, han har opdaget hos os, have længe været den fornuftigste Deel af Nationen bekendte, og mange af de Misbruge, han klager over, har Regjeringen allerede tildeels forekommet. At han er en Erdsfær, er ingen Tvivl, endskjønt hans Sprog slet ikke er ziirligt, og hans Stil paa mange Steder meget skiedesløk.

Tanker ved at igiennemlæse Betragtninger over Hovoriets Afkæffelse i Dannemarck. Kiøbenhavn 1771. Trykt hos Rudolph Schiele, boende i Peder Hvitfeldts Stræde, og findes sammesteds tilkiøbs. Stor 16 S. 8.

Sine besynderlige Marsager maae denne Forfatter vel have havt, hvorfor han just valgte sig Forde Betragtninger over Hovoriets Afkæffelse i Dannemarck (*) at besvare, da han paatog sig at forsvare Bondens Trældom og den Hestelses Ret, hvorved han er bundet til sin Fødestavn. Dette Forsvar er for Resten ikke andet, end en Gienlyd af hvad som hundrede Gange er blevet sagt, og ligesaa ofte igiendrevet, og som man i vore oplyste Tider endelig engang skulde skamme sig ved at igientage. — Smile maa man over den Beskrivelse, Forf. giver paa et fornuftigt og lovligt Hovorie S. 7. "Det er et Arbejde, siger han, som af et vist Antal Bønder, alt efter Hovedgaardens Storlighed, ved dem, deres Folk og havende

(*) See Krit. Journ. for Aar 1770, No. 47.

Creaturer forfærdiges til Publici Nytte o. s. v." — Imod den paa Titelbladet nævnte Forfatter har han intet sagt, som fortiente Besvarelse. Han forsikrer vel, at hans Beregning over hvad en Hovedgaard vilde indbringe ved Bortforpagtning, er falsk; men Bøvi set er han blevet skyldig.

En Falsterboes Betænkninger ved at igiennemlæse de nye udkomne Skrifter af Hr. Torchild Baden og Philopatreas med flere. Kiøbenhavn, 1771. Sælges hos Johan Gotlob Rothe i No. 8 paa Børsen. Stor. 15 S. 8.

Utter en Ven af den gamle Forfatning i Landvæsenet! Men uden at fremkomme med andre end de sædvanlige Grunde. Tre Hovedposter, hvoraf man bør forklare Landhuusholdningens Forsald i nyere Tider, klager Forf. (skjønt ikke gandske med Grund) over, at vore oeconomiske Skribenter have forbiegaaet, nemlig Extraskatten, Dvægsygen, og Vandets Standsning paa Algeren. — Et Gods paa 18 til 1900 Tønder Hartkorn har hidindtil betalt i Extraskat 20000 Rdlr.; derved er Præstens Høitidsoffer nedsat fra 20 Rdlr. til 20 Eldr., foruden andet. — Dvægsygen holder han formedelt den Mangel paa Giødsning, den forvalder, for den fornemteste Marsag til Jordens Ufrugtbarhed, og deraf flydende høye Priser paa Kornet. — At Vandet ikke ved Grøfter afledes fra Algerne, er Marsag til den Mængde Heire, som befindes i Hvede og Rug, og skal forvolde stor Skade, især i Lolland og Falster. Men dette Onde kunde jo best forebygges, naar Fællesskabets Ophævelse gjorde Markernes Inddeling og Afgroftning nødvendig! Og dog er Forf. ligesaa lidet for denne, som for nogen anden Forandring i Landvæsenet. Bøndergaardens Udfløtning paa et Sted af Byens Grund, hvor Bonden havde sin Jord samlet, lader han vel til at holde for nyttig, men han troer, den vil udfordre for store Bekostninger. Hovoret er i hans Tanker ikke større, end at Bonden kan gjøre det, og med meer Fordeel, end at betale Hovories Penge; det eneste, han ønsker ham en Lettelse i, er i Henseende til Harvingen paa Hovedgaardens Marker, hvilken burde besorges ved Eyerens egne Heste og Harver. — Hvorfor Philopatreas nævnes paa Titelen er ikke begribeligt, da intet forekommer, som egentlig kan være sigtet imod ham, og den Parring Forf. gjør med ham og Hr. Inspectør Baden er meget skurrende.

Kjøbenhavnſke Kongl. privil. Adressecontoirs Kritiſke Journal.

No. 24 og 25. ————— 1771.

Samling af Professor Sneedorffs ſmaa Skrifter, afdeelt i tvende Bind. Førſte 1770. Trykt og befoſtet af Jonas Lindgreen, det Kjøb. Acad. Bogtrykker. Stor 1082 S. 8. Foruden et Tillæg. Stort 66 S. 8.

Man maa ikke tage det Ord ſmaa Skrifter alt for nye i denne Samling. Det allerførſte Stykke, ſom er Sneedorffs bekiendte Breve, udgior næſten et Alphabet, og kan ikke kaldes noget lidet Skrift. For deres Skyld, eller i det mindſte i Anledning af dem, er det, at den hele Samling er gjort, efterdi det førſte Dplag var gandske opkøbt, og et nyt maatte foranſtaltes. Men ſaa troe vi, at det for mange Kjøbere havde været beqvemmere, om Brevene vare udkomne for ſig ſelv, og man havde beſørget en egen Samling af de Skrifter, ſom egentlig kunde kaldes ſmaa Skrifter.

Brevene ere aftrykte efter det førſte Dplag, ſom udkom i Maret 1759, uden videre Forandring, end at man i Stedet for de Latiniſke Bogſtaver har valgt Danſke, hvormed adskillige uſtuderede Læsere ſkulde finde ſig vel tiende. Nogen Forandring havde vi nok ønsket i Henſeende til Interpunctionen, ſom i diſſe Breve er meer forſømt, end i noget andet Sneedorffſt Skrift. Om deres Indhold og Fortienelſe behøve vi for Reſten intet at ſiæ. De ere bekiendte nok, og det førſte Dplags for et Danſk Skrift haſtige Uſkaag er dem Berømmelſe nok. En tydiſk Overſettelſe deraf udkom i Maret 1764 under Titel af: Briefe über verſchiedene Gegenſtände, og blev optaget med Biſeald. Man roefte Forfatterens lette, fine og polerte Maade at vende, ordne og udtrykke ſine Tanker paa, det ædle Hierte og den gode Forſtand, ſom alle vegne robede ſig. Dog holdt man ham vanheldig i at

anføre Exempler, og at anvende Historien, ligeledes i Henſeende til vittige Træk: hvori vi ikke ville paatage os at forſvare ham. Men naar man tilſkriver ham ſamme Vanheld i Henſeende til nye, ulaante, og ham ſelv egne Dømme (*); ſaa gjør man ham uden Tvivl Uret. Sneedorff tænkte altid ſelv; og endſkiøndt det ikke manglede ham paa god Læsning i ſær i Franſke Skrifter, ſaa gjorde han det dog aldrig til ſin Sag at prale med ſin Læsning, eller at laane af andre; og naar han arbejdede, brugte han meer ſit Hoved, end ſit Bibliotek, ſom var meget indſkrænket. Imidlertid, der ſom man ſkulde finde Brevene mindre fuldkomne, end adskillige andre af hans Skrifter, ſaa bør man tilſkrive det deels den Haſtighed, hvormed de bleve udarbejdede, da Forfatterens Henſigt, ſom han i det førſte Brev beretter, var tildeels at ſkaffe Ridderacademiets nye Bogtrykker, ſom Professorerne havde paataget ſig at underholde, nogen Fortienelſe, deels de mange og adskillige Udſpredelſer, hvorunder vi veed, at dette Skrift blev forfærdiget. Ellers er deres Indhold meget afvejlende og lærerigt; de flueſte moraliſke eller politiſke Betragtninger, noale ogſaa over et og andet Stykke af de ſkønne Videnskaber.

Efter Brevene følger: Verden, ſom den er eller Babues Syn ſkræven af ham ſelv, og Memnon: begge overſatte af den Franſke, og forfattede af Voltaire. Henſigten af det førſte Stykke er at viiſe, at Dyd og Laſt, Daarlighed og Fornuft ere ſaa blandede i Verden, at den ene føder den anden af ſig, og at de ſørſte Misbruge ofte give Anledning til de beſte og nyttigſte Ting. Forfatterens Verden er Paris, hvilket han kalder Perſepolis, og giver en meget levende og behagelig Foreſtilling paa denne Stads gode Indretning.

(*) See Allg. Deutsche Bibl. 2 B. 1 St. S. 308.

retninger, saavel som Misbruge, Indbyggernes Forsægeligheder, saavel som Dyrer. Tilbedere af den Franske Nation, og Elskere af Voltærist Philosophie ville finde sig vel fornøiede med dette Stykke. Det indeholder unægtelig megen sund Fornuft, og mange rigtige Domme. Men hans Philosophie er vel gænkant, og vi befrogte, at den Raade, hvorpaa han forsvarede de Franskes Lettsindighed og Forsængelighed, skal kunne misbruges til at tale Ordet for de største Uorden og Laster. Som en Prøve paa Forfatterens gænkante Philosophie ville vi anføre hans Forsvar for det Franske Fruentimmers Dvoletterier af det 12 Kapitel.

”I det Babue taledede med Ministeren, kom den smukke Fru ind, som Babue havde spist hos. Sorg og Bitterhed var afmalede i hendes Dyr og Ansigt; hun udbrød i Bebrejdelse mod Statsmanden, hun græd og beklagede sig bitterlig, at man havde nægtet hendes Mand en Tjeneste, som hans Fødsel og Stand tillod ham at haabe, og for hans lauge Tjeneste gav ham Ret til; hun udtrykte sig med saa megen Heflighed, hun fremsatte sine Besværlinger paa saa yndig og indtagende en Maade; hun besvarede alle Fødsendinger med saa megen Konst, og forebragte alle sine Grunde med saa megen Beltalenhed, at hun ikke forlod Stuen, førend hun havde gjort hendes Mand's Lykke. Babue gav hende Haanden: Er det mueligt, Madame! sagde han, at I kan gjøre Eder al den Umage for en Mand, som I ikke elsker, og som I ikke kan vente Eder meget godt af? En Mand, som jeg ikke elsker, sagde hun; min Mand er den beste Ven, jeg har i Verden, og der er intet, som jeg jo gjerne opofrer for hans Skyld, naar jeg undtager min Elskere, og han gjør alting igien for min Skyld, undtagen at forlade sin Kiereste. Jeg vil lade Eder see hende, det er et smukt Fruentimmer, hun har Forstand og det beste Herte af Verden. Vi spise sammen i Aften tilligemed min Mand og min lille Abbed; kom med og tag Deel i vores Fornøielse”.

”Fruen førte Babue hjem med sig. Manden, som og var kommen hjem og var meget bedrøvet, tog mod hans Kone med en ubeskrivelig Glæde og Taknemmelighed; han omfavnede hende, hans Kiereste, den lille Abbed og Babue. Enighed, Glæde, Vittighed og Yndighed oplivede dette Maaltid: Lær heraf, sagde den smukke Kone, som han spiste hos, at de, som man kalder flutte Fruentimmer, besidde undertiden alle de Fortienester, som gjøre en ærlig og artig Mand; og for at overbevise Eder derom, da spis med mig i Morgen hos den smukke Leone. Der ere nogle gamle

Bestaler, som lase hende meget, men hun gjør mere godt end alle disse tilsammen. Hun skulle for al den Fordeel, som der er til, ikke gjøre den mindste Uret. Hun giver sin Elskere altid de beste Raad, og søger i alting hans Vre: han vilde skamme sig for hende, dersom hun forsømte nogen Lejlighed til at gjøre godt; thi intet opmuntret mere til gode Gierninger, end at høre til Vidne og Dommer over sin Opsørsel en Person, hvis Høragtelse man vil fortjene”.

”Babue efterlod ikke at møde der, hvor Fruen havde sat ham Stevne. Han saae et Huus, hvor alle Fornøielser regierede, Leone var Herskerinde: Hun vidste at omgaaes med enhver efter sin Smag. Hendes naturlige Vittighed gav de andre Anledning til at vise deres, hun behagede, uden at gjøre sig megen Umage derfor, hun var ligesaa elskværdig, som godgjørende, og det, som endnu mere forsøgede Værdien af alle disse gode Egenskaber, hun var smuk”.

”Babue mærkede nok, at, endskiøndt han baade var en Scyter og Gesandt fra en Engel, kunde han dog let, isald han blev længere i Persepolis, glemme Juriel for Leone” o. s. v.

Memnon er en vittig og lærerig Opdigtelse, hvis Hensigt er at bestemme den menæskelige Viisdom.

Fortsættelse af Babues Syn efter hans Siemkomst fra Persepolis, paa hans Rejse i Scytien. Dette er et Original-Stykke, og Forfatteren forstaaer ved Scytien sit Fædreland. Cestopolis er Kiøbenhavn. Man bør læse dette Stykke i Sammenhæng med det forrige, og Udgiveren behøver ikke at gjøre Undskyldning, at han har blandet Oversættelser og Originaler sammen; thi det første Stykke af Babues Syn burde i vore Lanter ikke staaet paa noget andet Sted, end hvor det staaer. — Forf. sammenligner sine Landsmænd i alle Stænder og Forsatninger med de Franske, stader andre Fejl hos dem, men ogsaa andre Dyrer, og troer, at en Forbindelse af den Franske (Persiske) Munterhed, Arrogance, Venlighed, Smag og Vittighed med den Scytske (Danske) Velighed, Tapperhed og Oprigtighed vilde gjøre hans Landsmænd endnu lykkeligere, end de ere. Krigshæren, Hovedstadens Bygninger, Gudstjenesten, de Gæstlige og Lærde, Theatret, Dommere, Kiøbmænd, Borgershuuse, ere ligesaa mange Genstande for hans Betragtninger. Saaledes beskriver han vore Geistlige og Lærde i det 7 og 8 Kapitel.

”Babue besøgte en af de fornemteste Druider, og fandt ikke hos ham noget af den Pragt, Kiødom og Overflødighed, som han havde fundet hos de Persiske Mager.

Mager (de Franſke Geiſtliche). Han lod og til at være meget ndmyr, han taledede ſtedje om de Perſiſke Mageres Hovmod, og i ſær om den ſtore Lama i Tibet (Paven), ſom han kaldede en Tyran og en Bedrager, fordi han vilde have Folk til at troe, at hine ikke kan tage Feyl. Et Menneſke, et ſkrøbeligt Menneſke, ſagde han med ſtor Heftighed, ſom ikke kan tage feyl! hvilken Urime- lighed! I har Ret, ſagde Babue, jeg har altid holdt meget af vore Druider, der ere ſaa beſkedne, at de kan tillaae at de kan feyle; og jeg er viſ paa, at ingen af dem tog det ilde op, om man underrettede dem om de Feyl, ſom de begaae. Hvad! ſagde den fornemme Geiſtliche, er Jen Vantro? meener I, at vore Druider begaae Feyl? at kunne feyle, og at begaae virkelige Feyl, ere to gandske adſkillige Ting. Vi tage ikke Feyl, men vi tillaae gjerne, at vi kunde tage feyl; Babue, ſom ikke var opløst nok for at begribe denne Forſkiel, tav ſtille og gif bort.

"Paa Benen mødte ham en anden Druider, ſom lignede meget den lille Perſiſke Mage, der havde taget ham for Zerduſt, og ſom meente, at han var kommen for at gjøre en ſtor Forandring i Religionen. Ligeſom den lille Perſer havde klaget over den ſtore Pave i Tibet, ſaa klagede denne lille Druider over de ſtore Druider. Han taledede i en meget ynkelig og klageilig Stemme om Menneſkens Uduelighed og om Druidernes Hovmod, han beklagede iſær, at der vare mange iblandt dem, ſom troede, at de havde en frie Villie, at de kunde være gode Druider, og dog lærde og fornuſtige, og at Menneſker kunde gjøre noget Godt. Han beviiste med en meget fly- vende Stemme, hvor farligt det var at være fornuſtig, retfærdig, lærd, flittig, og at iagttage en god Borgers Uligter, og han sluttede med ſtor Nidkierhed, at Religionen var fordærvet, fordi de ſteſte Druider prædi- kede nu omſtunder for meget om ſaadanue Ting; han bagtaledede og fordømte med ſtor Medlidenhed alle dem, ſom Babue holdt for at være opløſte og nidkiere Lærere. Babue vidſte ikke meer hvad han ſkulde troe; og ſatte ſig for at underſøge alting nøyere".

"Han omgikkes med mange Druider, og fandt, at de ſteſte af dem beſadde tilligemed de ſkrøbelighe- der, ſom ere almindelige for alle Menneſker, meer Ind- ſigt, Dyd og Nidkierhed end den øvrige Deel af hans Landsmænd, og meget mere, end de ſteſte Perſiſke Mager. Han beklagede kunſ, at ſaa brave Folk, ſom kunde gjøre meget til Nationens Forbedring, ikke beſad den Rigdom, Maat og Leylighed til at gjøre Godt, ſom de Perſiſke Geiſtliche. Han taledede med den ypperſte Druider derom. Denne fornuſtige og beſkedne Mand

ønskede de gode Lærere bedre Vilkaar; men, ſagde han tillige, det var ikke tienligt at gjøre dem ſaa rige og mæg- tige ſom de Perſiſke; thi Menneſker blive altid Men- neſker, og hvor meget de end overgaae andre i Kund- ſkab og Selvfornegtelse, grundet dette Fortrin ſig dog for en ſtor Deel derpaa, at de ingen andre M. dler har til at give deres Embede den Anſeelse, ſom det bør have".

"Babue haabede at finde ligesaa brave Folk iblandt de Lærde, og ønskede at gjøre Bekjendtkab med nogle af dem; men han torde ikke bede dem ſelv tilbords; thi, ſagde han ved ſig ſelv, derſom de ere ſaa ærgierrige og miſundelige ſom de Perſiſke, og ſaa hidſige og mo- dige ſom Scyterne, frygter jeg for at ſee lige ſaadant et Blodbad anrettet i mit Huus, ſom det, jeg var Vid- ne til ved det første Gieſtebud, ſom jeg blev buden til her i Byen. Han blev i det ſamme buden tilbords af en fornemme Mand, hvor han fandt et Selſkab af Lærde. Han mærkede ſtrax at hans Perſiſke Dragt ſtod dem ikke an. De lod til at være meget forbittede paa Perſernes Moder, og endnu mere paa deres Sprog, de ophøvede det Cananitiske, Phoeniciſke, og beklagede, at baade Sæderne og Sproget tabte meget ved Omgang med Perſerne. Der er ingen Lærdom og Grundighed i Perſernes Skrifter, ſagde en af dem, ſom var en Egypter; deres Bøger ere for Fruentim- mer og Ulærde, de handle kunſ om ſaadanue Ting, ſom ere lette at begribe. Men Egypternes Hieroglypher! deres Syner og Samtaler med Aand.erne! deres Af- handlinger om Herkonſten! de 36525 Bøger, ſom Hermes har ſkrevet, og de Hierogrammatiske Forkla- ringe derover, ſom udgør 900 Millioner Bybler, de indeholde en dyb Afgrund af Viſdom. Babue, ſom tænkte paa det første Gieſtebud, ſvarede dem ikke, uden med en høſtig Smil, og ſaae til Verten, ſom var lige ſaa tavſ, men syntes dog at finde en hemmelig For- nøyelse i Samtalens Forſættelse. I vil tale om Ederes Hieroglypher, ſagde en af Scyterne, det gamle Celiſke Sprog hvori Samothes Love ere ſkrevne, er nok ſaa godt. Det er Moder til det Egyptiſke Sprog, og I Herrer Egypter, hvad bilde I Eder ind at være andet, end en Vngel af Scyter! Egypteren blev vreed, han kunde ikke taale, at hans Landsmænd ſkulde være Scy- ter og Celter noget ſkoldige, han beviiste, at alle ſtore Mænd i Scyten, fra Hermes Trimegiſtus af, hav- de været Egypter, og at Egypternes Anubis Latrans, den gæende Hund, var ikke, ſom nogle falſkelig fore- gaa, det ſamme, ſom Celternes Svad. Han taledede længe, og tillod ingen at ſige ſig imod. Men er I og viſ paa, ſagde Verten, at Hermes Trimegiſtus og Anu- bis

bis har været til? Det er Skade, hvistede en af Selkabet Babue i Dret, at saa brav en Herre er saa ulærd. Jeg skal bevise det med det første, sagde en anden, i et Skrift af 10 Bind, som jeg vil give mig den Ære at tilskrive Deres Velbaarenhed. I 10 Bind? sagde hans Naboe; der er saa meget at sige om den store Hermes, at jeg vil forbinde mig til at skrive 20 Bind derom. Og jeg, min Herre, sagde den tredje, som fortrød paa at hans Naboe taledede allene, jeg vil bevise Eder i 30 Bind, at han ikke har været til. De begyndte derpaa til den store Hermes Ære, at sige hinanden mange Ting, som vare lige saa ærerørige, men ikke nær saa vittige, som dem, Babue havde hørt af sine lærde Siesler i Persopolis. Han troede, at Hermes Trismegistus maatte være en stor Hexemester, og frygtede kunns for, at hans Navn skulde gjøre ligesaa fortryllende en Virkning paa dem, som skrev om ham, som det nogle Dage tilforn havde gjort paa dem, der drak hans Staal: han saae med Fornøvelse, at Verten gjorde Ende paa Tretten ved at staae op fra Bordet, han gik hjem, og understod sig at sige til sine Venner, at disse Lærde havde alle de samme Feyl, som de Persiske, men mindre Smag og mindre Høflighed".

Babues Svar paa nogle Breve til ham. De Breve, som her besvares, udkom i Maret 1759 under Titel af Breve til Babuc, og have Hr. Justizråd Kothe til Forfatter. Efter Samlerens Plan kunde disse Breve vel været aftrykte her tilligemed Svaret, allerhelst da de oplyse adskillige Ting i dette, og ere ikke saa bekiendte, som de fortiente at være. Svaret selv er affattet i Breve. Det første Brev forsvarer dem, som troe, at vi kunde blive fuldkomnere og lære meget af andre Nationer. Samme Materier fortsættes i det andet Brev. Deri forekommer dette Sted S. 430. "Hils den Perser, som har skrevet om Scyternes Bedrifter, (*) og sig ham, at jeg ærer ham ikke mindre, end den anden, som har skrevet om vores Regiering og Ære; (**) thi hvad denne angaaer, tvivler du vel ikke paa, at jeg jo agter ham høyt, ikke allene, fordi han har gjort Grundreglerne af vores Regieringsart bekiendte for Fremmede, men og fordi han har gjort dem bekiendte for os selv. Hvor ukyndige har Scyterne ikke været om det, som er dem meest magtpaaliggende at vide? Med hvilken utaalelig Hovmod har de foragtet de Lys, som andre har antændt for dem? So-

(*) Ventelig Mallet.

(**) Forfatteren af Lettres sur le Dannemarc.

"roasters Mand hviler over denne Perser, og du veed, Gimer, at jeg ønsker intet mere, end at den hellige Ild, som Zoroaster (***) antændte for Perserne, maatte brænde i Scyternes Hierter, som det behager ligte Offer for de ubodelige Guder". — Det 3 Brev indholder Berømmelser over adskillige Danske Skrifter, og Lydske udkomae i Dannemark. Forf. gjør her denne yndige Beskrivelse paa sit Ophold i Sorø. "Min Ven har sagt dig, hvorfor jeg elsker Gloden Onuns Bredde; hvi skulde jeg ikke elske den Vle Jord hvor hvort et Sted erindrer mig om tusinde Belgierninger, som jeg har nydt fra det første Øneblif, jeg saae Lyset, indtil nu, og hvor jeg, uden at tage Deel i Scyternes, Persernes og Egypternes Partier, kan leve rolig, og elske mit Fædreland med en reen og uegenyttig Kierlighed? Her kan jeg opbygges af Persernes Bittighed, uden at lade mig forvilde af deres Forsængelighed. Her har jeg Frihed til at leve efter Zoroasters Love, her fristes jeg ikke til at dyrke Afguder, og til at bringe dem hykkelske Offere, for at møtte min egen Forsængelighed. Her kan jeg leve nøysom, her kan jeg elske min Lige, uden at misunde dem. Her seer jeg den hellige Ild brænde daglig paa tvende Altene, hvoraf det ene er oprenst for de ubodelige Guder, og det andet for Merkur. Vore unge Scyter komme her for at ofre og bede, og hvad mener du, at de begiere? at de maae være lykkelige Jægere? finde Lykkelighe til at hevne sig over deres Fiender? gjøre stort Bytte i Krigen? Nej; saaledes bede de vilde og grumme Scyter. Disse bede om Lykke til at blive værdige Redskaber til at gjøre Mennesker lykkelige, og til at herliggiøre Merkurs Alder. Ak Ragmer! (****) (jeg kan endnu ikke tænke paa ham uden Suk) Ragmer døde her for Altet, Guderne tog ham til sig paa en Tid, da hans Hierte brændte af den helligste Iver for at tiene sine Medborgere. Sandelig, saadanne Følelser, som Ragmer havde, danes sjelden i de store Stæder, hvor Lanterne, som du siger, adspredes ved Verdens Bulder, Fiendskabs Larm, Alvinds Klager og Vindesygens Suk. Derfor er det og rart at finde saadanne Sieler iblandt Scyternes Edle?".

I det

(***) Montesquieu.

(****) Uden Tvivl den unge og haabefulde Baron Rosenkrantz, hvis tilige Død Forf. har beklaget i sine Breve, og Hr. Prof. Basewow i sine Academische Reden.

I det 4de Brev beklager Babue, at hans Landsmænd have tabt det rette Begreb om Ære, som de havde den Gang, "da vore Cureter, Druider og Barder uden at maale sig med andre, i Rang, i Pragt, i Rigdom, ved at undervise Folket og synge Lovsange til Gudernes og Helternes Ære, havde forhvervet sig saadan en Anseelse, at de i Striden kunde adskille tvende Krigshære: da deres Anfører, deres Helte, deres Kæmper søgte at overgaae hinanden for at vinde de Krandsse, som de Sentiske Jomfruer gav til den værdiafte iblandt deres Friere, og for at indbydes til de aarlige Giestebuder, som deres Konger holdt for dem, som gjorde sig bemærkede ved ædle Bedrifter: Da den Wiise, Skialderen, Sangeren, Harpeflageren ingen anden Ære forlangede, end at blive nævnte ved Hønhagtelse, viiste i Forsamlingerne, og ærede i deres Gilder. Da understod ingen sig at foragte en Person, som havde gjort sig bekiendt af nogen ædel Gierning. Da understod ingen sig at forlange Titler af Egenskaber, som han ikke besad, og af Embeder, som han ikke forrettede, da understod ingen at nærme sig til Thronen, for at forlange Værdigheder, førend han havde gjort sig bekiendt iblandt Folket ved Fortienester. Saadanne behøvede ikke at søge deres egne Gierninger, og andres Vidnesbyrd talede for dem. De bleve kaldede til at hente de fortiente Belønninger, og disse bestod ikke i kostbare Gaver, ikke i Titler, som førte til Beføjninger, men i Krandsse, i Skjolde, som foresillede deres Bedrifter, eller i Legn, som gjorde Personen mere bemærket, end hans Klæder. Men den dyrebareste af alle Belønninger, det sikkerste Legn paa sande Fortienester, bestod i Mængden af Tilskuerne, som trængede sig frem, for at see saadan en Patriot, som fulgte ham fra hans Hus til Thronen, og fra Thronen hjem igien; og i den Midkierhed, hvormed de længe talde i deres Gilder om Patriotens Fortienester og Belønningens Billighed. Da fandt man hos vore Diatere de høye og dristige Tanker, de ædle Følelser af Ære, den naturlige og sikre Smag, og den Lethed i at udtrykke sig, som gjorde dem værdige til at besynge Helienes Bedrifter: da sang man ikke en Wiise, uden at rose Digteren, man betragtede ikke et Kunststykke, uden at ære Mesteren, ja mener du vel, at den ringeste iblandt disse Druider, som underviste Folket, blev af dem, som han underviste, anderledes betragtet end en Fader? Da havde du ikke havt nødig at byde hundrede Gulddariker for at faae en til at undervise din Søn. Den beste Druider havde gjort det for Halvparten; men han havde krævet Ære af dig til Belønning, og Lydighed og Tak-

"nemmelighed af din Søn. Men han havde ikke gjort mange Opvartninger for at nyde den Ære; han havde de ikke tænkt som den, af hvis Udsærd du sluttede, at han erkjendte det for en Lykke at blive en ringe Tjener af en Mand, som du er; han havde troet, at du burde holde dig selv nok saa lykkelig, fordi du havde sunnet det saadan en Lærere til din Søn, som han var. Han skulde derfor ikke have glemt den Erbsiddighed, han var dig skyldig. Han skulde ofte have formanet din Søn til at følge sin Faders ærefulde Fodspor; thi vore Druider regierede deres Discipler ved den samme Drift, som de sølede selv, ved Ære, og ikke ved Frygt".

Det 5te Brev taler om Embeder og Ære, Ungdommens Bestemmelse til Embeder o. s. v. "Jungen er meer at beklage, heder det S. 453, end de, som bygge deres Lykke allene paa Embeder, naar de bebrages i deres Haab. Du kan ikke troe, hvormeget jeg ynkes over de unge Scyter, som i denne Tanke aarlig reyse til Staden. De foragte Konsterne, og bryste sig af Videnskaber, som fielden gjøre dem viisere, bedre eller nyttigere. De glæde sig over deres Frihed, ligesom en Slave i det Øyeblik, da han kaster Naget af sig, for at flye af en haard Herres Tjeneste, uden at betænke, at han snart maae give sig i Tjeneste hos en anden, dersom han ikke vil døe af Hunger. De fleeste maae paatage dem Tjeneres Skikkelse, for at lære andre de frie Konster paa samme Maade, som de har lært dem selv, med Groben, og der er kunns saa Herrer, der byder dem 100 Dariker for deres Umage, som du? Mange belønner ofte de Slaver, som bryste sig af deres snorede Klæder bedre for deres blinde Lydighed, end disse ydmyge Tjenerer, som ikke har anden Fortieneste, end at have underviist deres Børn. Naar de omsider, efter at have levet mange Aar i Armod, Foragt og Trældom, blive Druider (thi dette er jo deres Haab?), skulde de da vel have Vittighed, Lust, Smag og Hønhiertighed nok til at give Scyterne den Kierlighed, til Dyden, og den Følelse af Ære, som allene kan gjøre gode Borgere? og hvor mange ere der en, som ikke engang kan bringe det saavidi? Men mener du, at dette skulde komme allene deraf, at de Personer, som aarlig lade sig indskrive for at søge Embeder, ere flere, end Tallet paa de Embeder, som aarlig bortgives. Jeg har hørt Personernes Tal beregne til 200. Man siger, at der dør henved 80 Lærere hvert aar, og at der ere lige saa mange smaa Betieninger, som ikke maae gives til andre, saa længe der ere Druider, som søge dem;

der blive da 40 tilbage, og naar du regner alle vore Dommere, som jo og bør være kyndige og oplyste, meener du da ikke, at der snarere skulde være Mangel paa Personer? Men, kiere Landsmand! mon der ikke skulde have været nogen Fejl i vor Underviisning og Opdragelse, som har gjort vore unge Druider ubegvemme til mange Forretninger, til hvilke de dog burde være mere skikkede end andre? Jeg slutter det deraf, at jeg seer med stor Fornøielse deres Skiebne blive daglig bedre, ligesom de blive meer oplyste. Du forlanger jo ikke, at jeg skal forskrive dig en Lærer til din Søn fra Egypten? Du maa altsaa troe, at der kan findes iblandt Scyterne dem, som ere beqvemme nok dertil. Det lader og, som du ikke var gandske uvillig til at troe, hvad Sigur siger, at du bør selv omgaaes Læreren som din Ven, og at dit Barn bør elske ham som sin Fader; hvis saa er, agter og belønner du ham vel og meer end din Tiener? Saaledes tænkte ikke for nogle Tider, saadanne Mænd, som du, og maaskee det var meer Lærernes end deres Skyld?"

Det 6 Brev handler om Smagen. Et Sted for tiener ogsaa at anføres heraf. "Naar Smagen, hedder det S. 456., først begynder at dannes hos et Folk, maa der være nogle, som bilde sig ind, at de ere komne til Fuldkommenhed, endskjøndt de endnu ere langt derfra." Saaledes er det for hundrede Aar siden gaaet mange i Persien, og saaledes gaaer det endnu mange i Egypten. Det vil altsaa uden Tvivl gaae ligesaa til hos os; Sprogets Mangler kan ofte være Skyld i disse Ufuldkommenheder. Og Smagen kan derfor umuelig forbedres, dersom der ikke ere nogle, som har Indsigt og Dristighed nok til at domme om nye Skrifter uden Persons Anseelse. Du seer let, at disse maae forstaae det Scytiske Sprog, det er at sige, som deres Modersmaal, det maae altsaa være lærde Scyter. En Perser eller Egypter er ikke engang i Stand til at domme saavel om det Scytiske, som du eller jeg kan domme om det Persiske eller Egyptiske; thi disse Sprog ere dannede, vi har fra Barns Ben af læst mange Bøger der, vi tale og skrive dem, men det gjør jo ikke Perserne og Egypterne, ikke engang de, som boe her i Landet. Saadanne Dommere maae desuden være upartiske, de maae ey gjøre det til en Regel at ikke roese uden deres Landmænd og deres Tilhængere, de maae unde andre i det mindste noget af den Frihed, som de tilegne sig selv til at domme om et heelt Folk. De maae have Frihed til at skrive; men deres Frihed og Myndighed bør ikke være grundet paa andet, end deres Fortienester

og Bæstedenhed. Naar der i Scytien vore nogle Personer, som havde givet Prøver af, at de besad disse Gæa-faber, burde vi da ikke agte dem, endskjøndt de ikke havde Titler, endskjøndt de ikke altid ræste os selv, endskjøndt de ikke havde mange store Venner, og endskjøndt de undertiden toge sig den Frihed at lasse dem iblandt vore Druider, som havde længere Skæg end de? Skulde vi taa'e, at nogle af vore Medborgeres Had og Avindsøge formærkede deres Fortienester, og skilte dem ved den Døds og Belønning, som tilkom dem?" o. s. v.

Det sidste Brev er af et politisk og moralsk Indhold, og beskriver den Middelfland, hvori et Folks sande Lyksalighed bestaaer, imellem en alt for naturlig og alt for kunstnet Levemaade og Forsatning: den Middelfland, som forener den naturlige og poleerte Levemaades Fordeele, uden at have deres Mangler, som forbinder Dyd med Ære, Konst med Natur, Vittighed med Ustyldighed. — En hyperlig Betragtning over Konsterne forekommer S. 466. "Jeg undrer mig over, at man anseer Konsterne som et Mittel til at nære det overflødige Antal af Mennesker, paa en Tid, da man i alle Lande klager over Mangel af Agerdyrkere, og da de fleste Nationer har ikke allene store Colonier, men og øde Provincer. Konsterne ere et beqvemt Mittel til at fornøye Menneskene, og til at give dem Smag, Vittighed og Beqvemmelighed; men der er sielden et Mittel til at formeere dem. En maadelig Brug deraf tiener til at formilde Sæderne, formeere Livets Fornøielse, og til at danne den Smag, hvorved Sandheden og Dyden gøres behagelige, og faae nye Indigheder. Men dersom Beqvemmelighederne alt for meget formeres, dersom man vænnes til at finde Smag i de Forandringer, som ikke fornøye, uden fordi de ere nye, usædvanlige, og fordi Moden befaler dem, da svækkes Sindets Styrke; da blive vi feige Slaver af vore egne Sandser og Indbildninger, og af andres Domme; da lære vi at forlange saa meget for os selv, at vore Begierligheder ofte maae komme i Strid med vore Pligter; da beholde vi intet tilovers for det Almindelige. Vi opofre endog de helligste Pligter, for at forskaffe os saadanne Ting, som ikke fornøye os mere, saa snart vi nyde dem. Vores Begierligheder gaae til sidst over alle Grenser, og jo mere de opfyldes, desto mere vorer vores Ulyksalighed; thi vi vænnes til at sette den aldrig i de Ting, som vi har, eller let kunde faae, men i de Ting, som vi ikke har, som er rare, usædvanlige og vanskelige at bekomme. Vi undertrykke vore Medborgere, for at leve af deres Svæd, og disses Vilkaar blive daglig slettere, baade fordi vi berøve dem

det Nødvendige, for at mætte vores Iudbldning, og fordi de misunde os vores efter Afsæelse tilværende Lykke, og stode sig over den udsortes Ulyghed, uden at betænke, at vores sande Lykkeligbed formindstes i samme Forhold, som deres. Enhver tragter efter en højere Stand, i Haab at blive lykkeligere; Bonden kan ikke mere nære dem alle, og ingen vil gaae tilbage. De højere Stander skye Egteskanden, fordi de ikke kan opfoede deres Børn efter deres Rang, og Bonden gifter sig ikke, fordi han ey har Brød til dem: Det skader ikke, siger man, at Oderen forarmes, han opholder hele Slegten; men hvor tager han det fra, som han giver dem? han arbejder jo ikke selv? det gaaer tilsidst fra Bonden, og naar Oderen blive mange, og de Slegter, som de opholde, ogsaa mange, maae jo Bonden tilsidst ikke kunne føde dem, uden at blive ælendig selv, Naerdyrkernes Tal maa tage af, og hvem skal da give Oderen det, hvormed han kan føde Konstnerne? hans Børn blive megetielden Bønder, de blive for Liggere, Dagdrivere, og det, som endnu er værre, Mennesker, som nære sig af deres egne, og af andres Daarligheder og Laster. Sindet taber ikke allene den Styrke, som er grundet paa Nøysomhed, og som allene kan gjøre det beqvemt til at søe store Nyder, men det taber endog Følelsen af den sande Ære. Naar man kan gjøre sig bemærket nok med en Fløys Rolle, og ikke tiener sit Fædreland og sine Medborgere, uden for at komme til at bære den, da er den menneskelige Natur allerede meget forringet; og om man end i denne Hensigt gjorde Ting, som vare andre meget nyttige, hvilet dogielden skeer, var man dog selv langt fra det, hvori baade vore hellige Bøger og Fornuften selv siger os, at et fornuftigt Væsens sande Fuldkommenhed bestaaer. Skulde denne Tænkemaade nogen Tid blive almindelig hos Scyterne, da vilde jeg ønske, at jeg aldrig havde kiendt Konsterne." — Til dette Brev er lagt: Beskrivelse af Scyterne, en kort og findrig Uibldning paa de Danskes Forsatning fra de ældste Tider indtil Kong Friderik den femtes Regiering.

Videre Fortsættelse af Babues Breve. Bestaaer i 4 Breve, hvoraf de 2 første ere en Lovtale over Høysalig Kong Friderik den femte, de 2 sidste handle om Modersmaalets Dykkelse.

Øversættelser af Zadig, en østlig Historie; og af nogle andre smaa Stykker; om de Ulykkeligheder, som følge med Videnskaber; om Stilen; om Frihed til at skrive; om det Gode, som man kunde gjøre og ikke gjør; om Titler og om Ære. Alle af Hr. Voltaire. I Fortalen

til disse Øversættelser yttirer Hr. S nogle Tanker, som kunne gøres ham fridige. Et Sprog, siger han, maae have vundet det naturlige og ædle i Prosa, førend det kan naae det høye i Poesien: man maae have gode Øversættelser, førend man kan vente fuldkomne Originaler, og naar Stilen og Smagen ved de første ere dannede, ere de sidste ikke saa vanskelige at faae". Ingen af disse Sager kunne vi saa aldeles tilfaae ham. Hvad Prosa og Poesie angaaer, saa har Poesien hos mange Nationer været dyrket tiligere end Prosa, i det mindste ligesaa tilig, som denue; ja, man har Exempler paa Mesterskytterne af Poesie hos Folk, hvis Prosa har været næsten gandske udyrket. Poeterne have maaeske gjort meer til at forbedre og forædle det Prosaiske Sprog, end Prosaisterne til at forædle Poesien. I Henseende til Øversættelser, er det vel heller ingen Nødvendighed, at man maae have dem gode, førend man kan vente fuldkomne Originaler. I det mindste er det ikke saa med Øversættelser af de gamle Græske og Latinske Autorer; thi disse har man gemeentlig ikke faaet gode, førend man har faaet gode Originalskribenter, og ofte have de beste Originalskribenter selv leveret os de beste Øversættelser af de Gamle, som Frankerigs og Engellands Exempler viise. Vi nægte derfor ikke, gode Øversættelsers Magt til at danne og forbedre Sproget; men vi holde det kun ikke fornødent, at gode Øversættelser maae gaae foran gode Originaler; og naar vi see en stor Regentinde i vore Tider at begynde sit Folks Sprogs Dykkelse fra denne Kant, ved at opmuntre Øversættelser af alle Slags polerede Sprog, saa skønne vi vel, at Sproget ved dette Middel hastigere end ved noget andet, og ligesom med Vold, vil blive flebet og dyrket; men vi besvøgte tillige, at det ved at tvinges med Vold i Fremmede Sprogs Former, førend man ved Originalcompositioner har lært at kiende dets sær egne Fordele og Rigdomme, vil tabe meget af sin nationale Skjøndhed og Styrke, og man skulde maaeske været sikrere paa at faae virkelige Originaler i den nedannede Sprog, naar man først havde opmuntret til Originalcompositioner i de polerede Nationers Smag, og heller i Begyndelsen belønnet de middelmaadige, indtil man efterhaanden havde faaet fuldkomnere; thi, hvad Hr. S lægger til: "at naar Stilen og Smagen ved Øversættelser først er dannet, ere Originaler ikke saa vanskelige at faae", kan vel neppe være sandt om andre Originaler, end dem, som indklæde fremmede og laante Tanker i en god og behagelig Stil, men ikke om egentlig faaede

Kaldte Originaler, der udmærke sig ved Nyhed og Driftighed.

Hr. S. siger videre: "Voltaire og Montesquieu ere uden Tvivl de beste Skribenter i Prosa, som Frankrig har, og sølgelig de beste i hele Europa" Insd Hovedsatsen have vi intet, allerhelst, da Forf. forklarer sig; at han taler ikkun om Stilen, og betragter Montesquieu allene som Forfatter af de Perfske Breve, og af Betragtninger over den Romerske Stat. Men Folgen forekommer os meget overdriven, og fornærmelig baade for Italiener og Engellæder, hvis Profaisker i det mindste intet eftergive de Franske. — Naar han videre i samme Fortale roser Plinius og Tacitus af deres naturlige, mandige og tankerige Sprog, og taler om nogle smaa krybende Forfattere, som behage at kalde det unaturligt, mørkt og uforstaaeligt, saa ere vi atter ikke gandske af hans Tanker. Man kan umuelig misliende den stuberede og konstuede Vittighed, som er hos Plinius, og som vist paa adskillige Steder gjør hans Tanker stieve, tvetydige og mørke; og Plinius sammenlignet i sine Breve med Cicero, kan mange Steder ikke gjøre bedre Figur, end Balzar sammenlignet med Frue Sevigne. Tacitus ville vi ikke engang tale om; thi den, som kan finde hans Prosa naturlig, maa nødvendig finde Livius og Nepos gandske affmagende. — Dog, vi gaae til Oversættelserne selv.

Af Ladig have vi allerede for mange Aar siden haft en Oversættelse ved Kalkov; men det har ikke været i vor Magt, enten at sammenligne begge Oversættelser med hinanden, eller med Originalen. Hovedhensigten af denne liden vittige Roman er at lære, at man ikke skal dadle det guddommelige Forsons underlige Væbe, fordi man ikke indseer dem. Disse Stykker af den Historie, som her legges til Grund, ere intet mindre end nye, men have ofte tilforn været brugte af ældre Romanfriere og Poeter, ja; af Kirkesædrene selv. I det mindste viiser Freron tydelig i annee litteraire 1767. Tom. I. p. 145, at Opfindelsen af det 3 Kapitel Zunden og Zesten, er laant af en Fransk Bog, som ingen meer læser, kaldet: le voyage & les aventures des trois Princes de Sarendib, traduits du Persan 1716; kun

at Voltaire i Stedet for en Kameel har sat en Hund og en Hest. Men endnu tydeligere er Laanet af Eremiten eller det 17de Kap., som næsten Ord for Ord er taget af en Engelsk Bog, kaldet: The Works in Verse and Prose of Dr. Thomas Parnell, Late arch-Deacon of Clogher; og, dersom man tør troe de Excerpter, som Freron, en ellers affagt Fiende af Voltaire, meddeler sammesteds af dette Engelske Skrift, saa beholder Voltaire liden Ære for dette Stykke, enten i Henseende til Opfindelsen, eller Maaden, hvorpaa det er udført. — For Resten, da vi ikke tvivle paa, at jo Ladig er vore Læsere betiendt nok, behøve vi ikke at meddele nogen Prøve.

Om de øvrige smaa Oversættelser ville vi intet videre sige, end at, naar Suedorff har holdt dem værdige til at oversættes, bør ingen holde dem uværdige til at læses.

Derpaa følge tvende Taler, holdte ved Sorøe Ridderacademie, den første paa Kongens Fødselsfest 1752, den anden til Erindring om Arve-Enevoldtsregieringen 1760. Den første fortiente allene i den Henseende at bevares fra Forglemmelse, da det er det første Danske Stykke, jaavidt os er betiendt, som vi have fra Forfatteren. Det er en bestandig Lovtale over Friderik den femtes Regiering, og har adskillige smukke Steder. — Det Danske Forf. gjør, i det han taler om den nye Frideriksstad, er nu til alle Konstlienderes Fornøjelse opfoldt. "En Regent, siger han S. 695, hvis Dyrer allerede har oprettet ham saa store Vresstøtter i Folkets Hierter, fortienter vel at efterlade sig en synlig uforgængelig, hvorved og hans Person kunde foræviges, ligesom hans Navn og Dyrer allerede ere udsdelige. Maatte vi paa en Plads, som skal bære et ævigt Vidne om hans Hønhed og Pragt, see et Mesterstykke af Konsten, som var værdigt til at forestille Efterkommerne en Prinds, som selv er Naturens. Maatte vi paa saa uforgængeligt et Monument læse en værdig Beskrivelse af de Dyrer, som ere indgravede i vore Hierter, og som kunde tiene alle hans Efterkommere til en ævig og usoranderlig Model".

(Slutningen følger.)

Kjøbenhavnſke Kongl. privil. Adressecontoirs
Kritiſke Journal.

No. 26. ————— 1771.

Samling af Professor Sneedorffs ſmaa Skrifter,
afdeelt i tvende Bind. (ſluttet.)
(ſee No. 24 og 25.)

Den anden Tale har Hr. Prof. Basedow holdt værdig at overſette paa Tydſk, og anpriſe ſine Landsmænd, ſom et Mønſter af en politisk Tale, i ſin Samling af: Reden über die glückſeelige Regierung Fridericks des ſünften. Den Maade, hvorpaa den er udført, ligner alligevel meer en Afhandling, end en Tale; men man ſavner gierne den oratoriske Udpyntning for den Mængde af de ypperligſte og modenſte Betragtninger, ſom man møder paa hver Side, og ſom er Frugten af en dyb Indſigt i Statskundskab og Historie. Efterat Forf. har foreſtillet Folkeregieringernes Mangler, og gien-drevet de urigtige Begreb, man gjør ſig om den Lighed, ſom ſkulde være Fordeelen ved diſſe Regieringer, viiſer han, at Kongerne i det ældſte Norden havde en uindſkrænket Magt over Folket, formedelſt den Fortroelighed, Regent og Undersaat ſatte til hinanden: hvorledes Stænderne efterhaanden oplom: hvorledes diſſe efterhaanden ſvækkede baade Kongens Magt og deres egen indbyrdes, og derved omſider banede Vegen til Enevoldsregieringen, ſom var det eeneste Middel til at redde Riget. — Naar man betragter det Sted, hvorpaa Forf. taleder, beundrer man den Moderation, hvormed han udfører ſaa om en Materie paa ſaadan en Maade at ingen kan have Marsag at være miſforuøyet med ham, eller at beſkyldde ham, at han af Lyſt til at ſmigre, har opofret Sandheden. Vi ville til en Prøve bede vore Læſere at efterſee det Sted S. 727. til 737, hvor han beſkriver de Misbruge, ſom gjorde Enevoldsregieringen i Dannemark nødvendig. Vi tvivle paa,

at noget ypperligere kan være ſagt i denne Materie, og vi ſkulde ikke tage i Betænkning at anføre det heele Sted, derſom det ikke havde været for langt for vort Rum.

Efter Talerne følger: Betænkning om det Danske Sprog. — Patriotiſk Betænkning om det Danske Sprog i Anledning af forrige. — Et Brev til Forfatteren af den Patriotiſke Betænkning om det Danske Sprog. Det første og ſidſte Stykke er af Sneedorff, det mellemſte af en unævnt Forfatter og gjør en maabelig Figur imellem Sneedorffs Arbejder. Den Maade, hvorpaa S. beegner denne Forf., er den ſiineſte i Verden, og hans Svar indeholder mange ſmukke Ting, ſom vi ikke nok kunne bede dem at læſe, der endnu ſtedſe ſpørge: hvad det heder at ſkrive med Smag? og hvorfor man ikke kan tage vore gamle Skribenter til Mønſtre i Stilen og Skrivemaaden? Diſſe og flere Spørſmaale beſvarer Hr. S. uigiendrivelig, og viiſer, at Grækernes og Romernes Skrifter, tilligemed nogle nyere Engeliſke, Franſke, og Tydſke Forfattere, ere de rette Kilder, hvortil man bør ſøge for at danne ſin Smag, og ikke vore egne gamle Forfattere, enten Proſaiſter eller Digtere, ſom hverken i Taler eller Skrivemaade fortienet at efterlignes.

Den nye Edda, eller Gylfes anden Rejſe. Man kiender dette Stykke af Forſøg i de ſkønne og nyttige Videnskaber. Opfindelſen er bygget paa vor Nordiſke Mythologie, og Henſigten gandske philoſophiſk. Gylfe Konge i Norden, ønsker at gjøre ſit Folk lykſaligt, og udbeder ſig af Alfader, en god Mand, en Menneſkeven, ſom kan underviſe ham om de Love, efter hvilke han regierer de lykſalige Indbyggere i de himmeliſke Steder, ſom ere adſpredte i den viide Luſt. "Jeg forlanger ikke ſiger han, at kiende dem, uden for at opfylde den Pligt," ſom

”som du paalagde mig, da du gav dette Folkes Hier-
 ”ter og Skiebne i min Haand”. I det han beder,
 ”seer han en menneskelig Skikkelse, som en ung
 ”Mands; hans Gang var lettere, end den sagteste
 ”Vind, hans Fødder rørte ikke ved Jorden; hans
 ”Klæder vare som den klare Himmel, hans Hoved-
 ”haar guule og glindsende som Solens Straaler,
 ”hans Øyne tindrede som Stierne; hans Mine
 ”var venlig, hans Adfærd ædel; han talde, lige-
 ”som han venede sine Ord med en Guldvægt, og
 ”hans Tale var sødere end Honning”. Denne Mand
 sagde, at han var kommet for at opfylde hans Øn-
 ske, og førte ham langt fra Jordkloden, ind i Aan-
 dernes Boliger. Her saae han iblant andet de Nor-
 disse Varer, hvilke han saaledes beskriver. ”Jeg
 saae tre Fruentimmer, og hver af dem havde en
 Vægtstaaal i Haanden. Disse, sagde han, ere de
 tre Tønder, Urda, Skulda og Verandi, om
 hvilke eders Skialdre sige, at de uddele Menneske-
 nes Skiebne. Den første veyer Livet, den anden
 Døder og Laster, og den tredie Lyksalighed. Urda
 lagde Gierningerne paa Vægtstaaal med Tiden. Jeg
 saae med Forundring, at de første veyede altid mindst,
 og at nogle vare saa lette, at de ikke kunde veyes.
 Jeg saae, at de saa Aar, i hvilke jeg havde regieret,
 veyede meer, end Othins hele Alder og alle hans
 Krigstøge, men jeg mærkede tillige, at de tre første
 Maaneder veyede lige saameget som de tre sidste
 Aar, Jeg saae, hvad jeg ikke før havde troet, at det
 stod i et Menneskes egen Magt at forlænge sit Liv,
 og jeg besluttede at tælle baade Dage og Timer, naar
 jeg kom tilbage til mit Rige. Skulda veyede Plig-
 terne mod Kræfterne. Jeg gruede for de store Byr-
 der af Pligter, som man velte paa den ene Vægt-
 staaal; men, saasnart Modvægten blev lagt paa den
 anden, mærkede jeg, at Pligterne vare aldrig tunge-
 re, men ofte meget lettere end Kræfterne. Denne
 Overvegt satte mig i Forundring. Hvorfor, sagde
 jeg, spilder man saa store Kræfter, for at lette saa
 smaa Byrder? de ere ikke spildte, sagde Manden;
 naar de ere veyede mod Pligterne, for at bestemme
 Graderne af Døder og Laster, bliver Overflødet af
 Kræfterne indstøttet i Skiebne's Riede, som er sam-
 mensat af Aarsager og Virkninger, af Straffer og
 Belønninger. Denne Riede havde Verandi i Haan-
 den; hun veyede Lyksalighed, ved at lægge hvert Øn-
 sket et Led af Rieden paa den ene, og Menneskets
 Tanker og Følelser paa den anden Vægtstaaal. Ur-
 da og Skulda gave nye Aigt paa denne Vægt, og

naar et Led af Skiebne's Riede syntes undertiden at
 være for tungt, lagde den første saameget Forglem-
 melse, og den sidste saameget Haab paa den anden
 Vægtstaaal, at de begge bleve lige” o. s. v. Der-
 paa fører Manden ham til et Sted, hvor han troede
 at være i sit eget Rige igjen. Men Manden sagde
 ham, at det var en af de Boliger, som iblandt alle
 dem, der ere adspredte i den vide Luft, mest lignede
 den, hvorfra han var kommet, hvis Indbyggere hav-
 de ikke allene udvortes Skabning, men og alle na-
 turlige Kræfter tilfælles med Menneskene. Og han
 befaler ham at reyse iblant disse Indbyggere. ”Den-
 ne Klode, siger han, hvorpaa du er, løber 9000
 Gange om i sin Kreds, medens Jorden gaaer een
 Gang om. Et Aar er her ikke længer end en Time
 hos eder, og dog er det for Indbyggerne lige saa
 langt som et af eders Aar. De forrette ligesaa-
 get i den Tid, som i forrette i en anden, der er nog-
 le tusende Gange større. Den Høieste har givet
 din Siel en Evne til at tænke lige saa hastig som
 Tiden gaaer. Brug den Lyrlighed til at opløse dig,
 som ingen af dine Fædre have haft, og benyt dig vel
 af de Øyeblik, som aldrig komme tilbage. Naar du
 har faaet den Oplysning, som du behøver, og som
 du har forlangt, skal jeg føre dig tilbage igjen til
 dit Rige. Du skal selv blive større, end nogen af
 dine Fædre, og dit Folk saa lykkelig, som Mennes-
 ker kunne blive”. Hvorpaa Manden forlader Gylfe,
 og Forfatteren sine Læsere, noget, som det synes, for
 tilig.

Derpaa følge nogle korte Fortællinger til andre
 Skrifter, hvori man steds vil finde Sneedorffs mun-
 tre og lærerige Aand. I sær fortiente Fortællingen til
 den Norske Bondevise af Simon Fogner, saavel
 som denne Bondevise selv, at være meer bekiendt, og
 meer læst, af vore Bønder, end den er.

Her havde vi endet Sneedorffs smaa Skrif-
 ter, naar vi havde været Udgifverne. Hr. Lind-
 green har fundet for godt endnu at tillægge tre La-
 tinske Prøveskrifter, som den sal. Forfatter har holdt
 det paa Borchens Collegium i Aarene 1742 —
 1746; og de Aarsaer, han giver derfor, ville uden
 Tvivl finde mange Læsers Biefald. ”Hans trende
 ”Academiske Prøveskrifter, siger han i Fortællingen, de
 natura et necessitate satisfactionis: de fundamento
 ”securitatis: og de providentia sive principio mo-
 ”tus atque perceptionis in materia, haver jeg ligele-
 ”des villet beholde. Jeg veed, at mange misbillig-
 ”ge flige Arbejders Udgivelse, som skrives i Ungdom-
 ”men

”men, egentlig kun til Lægn paa de Studerendes
 ”Glid, og for Dvælses Skyld. Noget Lærde have
 ”endog, i den modnere Alder, eftertryffeligt beklaget
 ”saadanne deres første Prøvers offentlige Bekjend-
 ”gørelse; og ventelig havde Sneedorff, om han
 ”havde levet, ikke heller tilladt, at disse maatte tryk-
 ”kes paa nye, uden mærkelig Forbedring. Men
 ”dette Slags Skrifter, bære de end ofte Ungdom-
 ”mens Mærke; de viise dog undertiden en Morgen-
 ”røde af den Soel, som siden skal skinne med en fuld-
 ”kommen Glands. Og denne er den første Aar-
 ”sag, hvorfor jeg haver troet, at jeg burde beholde
 ”disse af Sneedorffs; thi lad end den første af dem,
 ”ikke befindes af al den samme Vittighed, som de
 ”to andre; maaskee dog en Kiender kan falde paa at
 ”tænke, at den vel ogsaa kan gjøre sit med, til at
 ”legge for Dagen, hvorledes vor Sneedorff, allerede
 ”ved Akademiet, haver begyndt at danne sig til det,
 ”som han siden blev til; og i sær, hvorledes en sund
 ”og grundig Philosophie har banet ham Vegen til
 ”den virkende Følelse af Religion, den opbyggende
 ”Kundskab om Verden og Mennesket, som haver si-
 ”den gjort hans Person saa elsket, hans Skrifter
 ”saa yndte. Og skulde vel ikke det sidste af disse
 ”hans Prøveskrifter give et Beviis paa, hvorledes
 ”han, allerede i den Tid, veyledet ved Sandhedens
 ”Rettesnor, haver vidst, at forfølge Wildfarelsens
 ”Løb, igiennem alle dets Irrgange, lige til de aller-
 ”første Kilder, hvorledes at anvende den nye, den
 ”forbedrede Philosophie, til at kunne indsee og oply-
 ”se den Gamle, opdage dens Fejl, og rette dem?
 ”Skulde, siger jeg, dette sidste Prøveskrift ikke give
 ”et klart Beviis paa dette, ja; saadant et Beviis,
 ”som ogsaa en retskaffen Dommer vil kiende anstæn-
 ”digt endog for Sneedorffs mandige Alder? Dog;
 ”dette være overladt til kyndigere Skisneres Af-
 ”sigt. Jeg vil kun tillægge den anden Aarsag, jeg har havt,
 ”til at beholde disse Prøver. Jeg ansaae det for taa-
 ”leligere, at blive beskyldt heri for et Slags Over-
 ”flødighed, isald ingen skulde forlange at have dem,
 ”end at lade dem mangle, isald nogen Læser kunde
 ”attraae at faae dem med; allerhelst, da jeg vidste,
 ”at de vare vanskelige at komme over. Jeg beholdt
 ”dem alle, fordi jeg kunde ikke tiltroe min Skisnson-
 ”hed at gjøre Val imellem dem.”

Men, hvad vil Udgiveren sige til Forsvar af
 det Tillæg, han har gjort af Popes Forsøg om
 Mennesket oversat ved Hr. Professor Lous? Jo,
 ogsaa det veed han at forsvare. ”Jeg skulde, siger

”han, givet et nyt Oplag af den deylige Overset-
 ”telse, som Hr. Professor Lous har behaget at skien-
 ”te os af Popes Forsøg om Mennesket, og jeg
 ”tænkte, at den kunde allerbest stikke sig som et Til-
 ”læg til denne Samling. Det var den mindste Aar-
 ”sag, at Sneedorff havde foranstaltet dette Arbejdes
 ”Udgivelse, at han havde skrevet Anmærkninger der-
 ”til, og nogle Erindringer ved Slutningen deraf.
 ”Men! den nye Forening af Venkab og Forbunds-
 ”skab, som han stod i med Oversetteren; den Liig-
 ”hed i hans og Originalens Tænkemaade, som frem-
 ”skinner saa klart i mange af hans Skrifter, vare mi-
 ”ne store Grunde”. Vi lade det staae derhen, om
 man vil finde denne Undskyldning grundet. For vor
 Deel ansee vi dette Tillæg Sneedorffs Skrifter saa al-
 deles uvedkommende, at saameget, vi kunne sige til den
 ne-Oversættelses Roes, troe vi dog at det var her det uret-
 te Sted at sige det.

Imidlertid fortæner Hr. Lindgreen Roes og
 Tak af Publicum for denne smukke Samling, hvorved
 han har reddet adskillige smaa Skrifter, som gjøre
 Sneedorffs Navn Vere, men, som hidindtil ikke vare
 bekiendte nok eller ikke at faae, fra Undergang; isald
 noget kan gaae under, som er stemplet med Sneedorffs
 Aand.

Plan til en aarlig staaende Pengeløn for Præ-
 sterne overalt paa Landet i Danmark.
 Forfatter, og paa allerhøieste og høye Steder
 for meer end to Aar siden insinueret af en Præst
 i Siellands Stift, men nu med Autors Til-
 ladelse til Trykken befordret af Comphilopa-
 treias. Kiøbenhavn, 1771. hos Johann
 Gottlob Rothe, kongel. Hof- og Universitets-
 Boghandler i No. 8. paa Børsen. Stor 88
 S. 8.

Enten Comphilopatreias er Udgiwer eller Forfatter,
 kan være Publicum det samme, naar man ikke
 kiender enten Udgiweren eller Forfatteren, uden under
 Masket. Men hvem han er, saa troe vi, at hans
 Plan fortæner Overlæg. Han vil, at Præsterne
 paa Landet skulde misse den dem tillagde Præregaards
 Avling, og allene beholde beqvemme Værelser i Præ-
 regaarden til Bolig, tilligemed frie Græsning til
 nogle

nogle faa Creaturer, Haberum, Udviisning af Bren-
 deded eller Lørvestkær til Huusholdning, og nogle Ar-
 beydsdage af Hausmændene, i Stedet for Høstdagene.
 De af Præstegaardens Bygninger, som høre til Av-
 lingen, skulde tilligemed Præste-, Mensal og Annex-
 gaardenes Jorde ved offentlig Auction bortsælges, og
 af Auctionsbelsbet i ethvert Stift oprettes en egen
 Kasse, som skulde kaldes Stiftets geistlige Merite-
 Hielp- og Opmuntringskasse, og anvendes til
 fattige Præstebørns Opdragelse, og Forsørgelse, til
 Understøtning for de Præster, som havde to Enker paa
 deres Kald, eller Kapellan og Enke, til Hielp for de
 solliciterende Personkapellaner, til Belønning for de
 dueligste Degne og Skoleholdere i Stiftet m. a. m.
 Men foruden denne Kasse foreslaaer han en anden i et-
 hvert Stift, som han kalder den geistlige Land- og
 Lønne-Kasse, og hvortil Fondet skulde tages af den
 Præsterne paa Landet tillagde Korntiende, Dvægtien-
 de, tilligemed smaa Redsel og Julerenter. Disse
 Tiender med Tilbehør skulde Præsterne herefter ikke
 nyde in natura, men Bønderne i dets Sted ansættes at
 svare noget aarlig af hver Lønne contribuabelt Hart-
 korn til Stiftets Lønnekasse, nemlig Bønderne paa
 Kiøbenhavns Amt 7 Mark af Lønden, paa Roeskilde,
 Friderichsborg, Kronborg og Hirschholms Amter 6
 Mark 8 Skilling, de øvrige Bønder i Sielland 6
 Mark, og Bønderne paa Møen, i Sjæns Stift og
 overalt i Jylland 5 Mark 8 Skilling af hver Lønne
 Hartkorn; ligeledes skulde Hausmændene erlægge
 aarlig noget lidet til Kassen. Af denne Afgift mener
 han da, kunde oprettes en Lønnekasse for hvert Stift,
 hvoraf Præsterne paa Kiøbenhavns Amt kunde sala-
 reres aarlig hver med 550 Rigsdaler, Præsterne paa
 Roeskilde, Friderichsborg, Kronborg, og Hirschholms
 Amter, hver 500 Rigsdaler, overalt i de andre Am-
 ter i Sielland 450 Rigsdaler, og alle de andre Præster
 paa Landet i det hele Rige aarlig 400 Rigsdaler. Alle
 residerende Kapellaner paa Landet, og Præsterne paa
 Smaasøerne skulde uden Forskiel til Stiftet nyde aar-
 lig 300 Rigsdaler. Han viiser Mueligheden i denne
 Lønneemaade i et Exempel af Smørum's Herred paa
 Kiøbenhavns Amt, hvor det aarlige Beløb af Herre-
 dets tiendeydende Hartkorn, hver Lønne beregnet til
 7 Mark, gjør et Overskud af 413 Rigsdaler over den
 Sum, som Præsternes Lønninger i dette Herred ud-

fordre, naar hver ansættes til at nyde 550 Rigsdaler
 aarlig.

Vi see ikke stort, hvad der kan siges imod For-
 fatterens Plan. Præsterens staaende Løn kan ikke
 være ringere, og Forholdet er efter Egnenes Forskiel-
 lighed naturligt og billigt. Det kunde maaskee synes,
 at Afgiften af Hartkornet var for høyt ansat for nogle
 Egne; men, man maae betænke, at det er ikke den
 blotte Korntiende, som Bonden saaledes befries fra at
 nyde in natura, men ogsaa Dvægtienden, og Smaa-
 redselet, hvilken Yden er baade for Yderen og Modta-
 geren forbundet med tusinde Ulejligheder og Ubehage-
 ligheder, saa at man vel kunde ønske den ophævet.
 Præsten nød da intet af Bonden, foruden Høntids-
 offer og Betaling for nogle Ministerialforretninger,
 hvilken Forsk. dog ønsker maatte bestemmes ved et kong-
 geligt Reglement efter enhver Egn's Skik og Lejlighed.

De mange, ikke altid nødvendige, Detailler,
 Forsk. indlader sig i, viise en Mand af stor Erfaring og
 Kundskab om Landets Bestaand; og den Smag
 og Tænkemaade, som hersker i det hele Stykke, lader
 os slet ikke tvivle om, at jo Forfatteren er den samme,
 som under Navn af Philodaneias har skrevet om
 Geistlighedens Indkomster mod Philopatris. (*)

(*) Efterat vi havde skrevet dette, fik en af vore Med-
 arbejdere et Brev fra Hr. Jeger i Wallensbeck,
 hvoraf vi ikke allene erfare, at Forfatteren af
 denne Plan er den samme som Philodaneias,
 hvilket vi alt formodede, men ogsaa, at bemeldte
 Hr. Jeger er Forfatter til begge Skrifter. Hr.
 J. tilkiendegiver os tillige sin Misforstaaelse over
 vor Recension af hans første kritiske Brev
 imod Philop., og truer os med Represalier,
 "hvortil altid kan gives Lejlighed", skriver
 Præsten, og "hvorpaa ogsaa andre Bedkom-
 "mende allerede finde en liden Prøve" i hans
 fjerde kritiske Brev, hvilket vi endnu ikke have
 læst. Hans Symbolum er, beretter han os vi-
 dere: præparatum et cordatum pectus nec de-
 ficit, nec me destituet &c. — Det er godt, at
 Publicum lærer at kiende denne sridbare Mand,
 for at vide Grunden til det meget uskyldige Blevs
 Udgydelse, som han endnu truer med.

Kjøbenhavnſke Kongl. privil. Adressecontoirs
Kritiſke Journal.

No. 27. ————— 1771.

*Intimatio de collectione latina scriptorum rerum
Danicarum Medii Ævi, opera & studio
Jacobi Langebek, S. R. M. a Consiliis status
& Tabularii Sanctioris Præfeti, Hafniæ in
lucem proditura. Hafniæ d. 30 Maji 1771.
Stor 18 S. 4.*

Den store Forraad af ſieldne ſaa vel utrykte ſom trykte Skrifter, hørende til den nordiſke Hiſtorie, ſom Hr. Etatsraad Langebek i lang Tid og med stor Møje og Bekøſning har ſamlet paa, har længe været Elſkere af Fædrelandets Hiſtorie bekiendt. Denne Forraad agter Hr. Etatsraaden nu efterhaanden at giøre bekiendt ved Trykken; og indbyder her til en Samling af Middelalderens latiniſke Skrifter, ſom kunne tiene til Oplyſning i den Nordiſke Hiſtorie. Diſſe beſtaaer deels i hidindtil utrykte Haandſkrifter, ſamlede eller afſkrevne af en Petrus Olai og D. Cornelius Hamſfort i de ældre, og en Stephanus Stephanius, en Thomas Bartholin den yngre, en Arne Magnæus i de nyere Tider, deels i trykte Skrifter, ſom enten for ſig ſelv, eller i andres Samlinger ere udgivne, men ſaa fulde af Fejl, at de fortiene paa nye at komme for Lyſet med gode Forbedringer og Anmærkninger. Noget ſmaa Skrifter vil man finde i denne Samling, ſom ere mange aldeles ubekiendte, og andre, ſom mange ikke kiende uden af andres Citationer, og ſom man tildeels har holdet for gandske forlorne.

Værket bliver udgivet in Folio, med ſmuk Tryk. Hvor mange Deele det kommer til at be-

ſtaa af, kan Udgiveren ikke i Forvejen beſtemme. Men ethvert Bind kommer til at indeholde henimod 6 eller 7 Alphabeter, og paa hvert Alphabet af godt ordinært Papir modtages Subscription 3 Mark Danſke, og af Median Skriverpapir 5 Mark. Et hvert lidet Skrift astrykkes efter den bedſte og rigtiſte Text, og Anmærkninger lægges ikke til, uden forte, og hvor de høveſt behøves. Foran ethvert Skrift handler Hr. Udgiveren om dets Ælde, Anſeelse, Brug, og hvor det er kommet fra.

Derſom dette Vært finder Biefaald, lover Hr. E. R. for deres Skyld, ſom opholde ſig i Provinzjerne, og ere langt fra Bibliotheker og de Lærdes Duingang, at lade astrykke i de følgende Tomer alle vore ſtorre og for ſig ſelv udgivne Hiſtorieſkrivere, ſaaſom Saxo Grammaticus, Rnytinga Saga, Snorres Sturleſen, og mange andre, hvilke den, der legger ſig efter den Nordiſke Hiſtorie, ikke kan undvære; iligemaade de Normanniſke Skribenter Dudo og Vilhelmus Gemmeticensis, tilligemed Excerpter af de ældſte og bedſte Franſke, Engeliſke, Tydiſke og Suenſke Skribenter, for ſaavidt de kunne give noget Lyſ i vor Hiſtorie: allerhelſt da han eger Codices af nogle af diſſe Skribenter, ſaaſom af Adamus Bremeniſis, Helmoldus, Arnoldus Lubeceniſis og flere, hvoraf de ſorrige Udgaver kunne ſaae mange mærkelige Forbedringer og Tillæg; foruden endeel forſkillige Læſemaader, ſom ere tilſendte ham af udenlandſke Venner.

Naar denne latiniſke Samling bliver færdig, agter Hr. E. R., ifald han lever og bliver ſkadeløs, at udgive en ligedan Samling af Danſke, Iſlandſke og Tydiſke Skribenter, alle af Middelalderen og Rilder til den Nordiſke Hiſtorie.

For at tilfredsſtille de Læſeres Nyſgierrighed, ſom ville vide, hvad de kunne vente ſig af ham, har

Hr. L. tilligemed denne Indbydelse givet en Fortegnelse paa sin Forraad eller paa de Skrifter og Fragmenter, som først skulle komme for Lyset. Han indbyder alle Lærde, saa vel i, som uden for Landet, at meddele ham, hvad Haandskrifter de kunne have, som mangle i denne Fortegnelse, da han til offentlig Brug vil indlemme dem i sin Samling. Ligeledes udbeder han sig de Lærdes Erindringer og Anmærkninger til de her optegnede Skrifter, hvilke han med Taknemmelighed vil imodtage, og bruge, naar han faaer dem saa betids i Hænder.

Azan eller den fra Gield udfriede Fyrste. En Fortælling. Kiøbenhavn 1771, trykt og findes tilkøbs hos August Friderich Stein, boende i Skidenstrædet. Stor 120 S. 8.

Det lidet Skrift: Betænkning, hvorvidt en Efterkommer i Regieringen er forbunden at betale sin Formands Gield (*), har ved sine imod den almindelige Tænkemaade stødende Grundfætninger gjort den Opsigt i Publicum, som vi ventede, og givet Anledning til adskillige Tziendrivelser, som vise Nationens Hengivenhed for Regieringen, og Afstøje for Uredelighed og Bedragerie. Imod dette Skrift er ogsaa denne Fortælling rettet: Azan, en ung Fyrste i Armenien havde arvet efter sin Fader Ascenas saa stor en Gield, at tre Aars Indkomster af Riget neppe kunde afgjøre den. Det var Colcherne og Aramerne, som havde forestraakt disse store Summer. Man raader ham til ikke at betale en Gield, som han ikke har gjort: men førend han fulgte dette Raad, vilde han dog høre sin Farbroders Menes's Tanker, en gammel Fyrstes, som regierede Besten for ham; og drog over til ham, ledsaget af adskillige sine Hoffolk. Imedens han er hos Menes, komme Gesandter fra Colcherne og Aramerne, som paa det Kygte, at Azan vilde besvige dem, havde gjort fælles Sag af deres Fordring, og krævede nu Gielden strax betalt, under Trudsel af at inddrive den ved Krig. Med Gesandterne fulgte Pharnaces, en af Azans Generaler, en tapper Feldtherre, og Fyrstens troe Diener. Denne Pharnaces paatager sig i Raadet at forsvare, at Azan ikke

(*) See Krit. Journ. 1771. No. 12 og 13.

er pligtig at betale sin Faders Gield; og den Midfærdighed for Fyrstens Tjeneste i en saa kritisk Tidspunct, den Retfærdighed og Oprigtighed, hvormed hans Karakter er skildret, er en stor, og i vore Tanker forment Compliment for den Stribent, som beskrides. De Grunde, hvormed Pharnaces understøtter sin Paastand, ere de samme, som de Forfatteren af den ovennævnte Betænkning har fremført, og de forebringes her i alt det Lyb og med al den Styrke, som Forfatteren selv nogenstunde kunde have givet dem. Besvarelserne, som lægges Zariasp, Tiridates, og Rhases i Munden, indeholde noget nær alt det, som kan siges i denne Materie, og udførligere, end det tilforn af nogen er sagt. Men Sriden selv er i vore Tanker af den Bestaffenhed, at saa længe den skal føres paa Cathederet eller i en Studerstue, er det vanskeligt at sige, paa hvis Side Sandhed er; og selv i de grundige og syndige Svar, som her gives Pharnaces, mærker man undertiden en Forlegenhed, som Tilhængerne af hans Mening ikke vilde undlade at bruge til deres Fordeel. F. E. naar Zariasp har erindret, at dersom man vilde tilstaae Fyrsternes Ret til at fuldkaste deres Fædres Forbindelser, saa snart de havde Magt dertil, blev Retten sat i Magten, og intet Golt blev sikker paa at beholde et Fodsbred af det Land, som det hidindtil havde troet at eye med den beste Ret, lægger han dog til S. 37. "at han kan begribe, at en Søn, som veed, at hans Fader blev overvældet eller forrasket, kan med Rette væbne sig for at tilbagefordre det tabte". Men ophæver da ikke denne Sætning den første? thi naar man vil tilkiende en Søn Ret at tilbagefordre hvad hans Fader har tabt, endstøndt denne har affaaet det ved en formelig Fredscontract, saa bør man tilstaae en Sønnesøn, en Sønnesøns Søn o. s. v., samme Ret; og vi see ingen Aarsag, hvorfor Fredspagter mindre skulde gielde i den tredje eller fjerde Generation. — Et andet Sted (S. 49.) helder en anden af Pharnaces's Modsigere til at antage, at man ikke behøver at betale ubillige Renter, og troer halv, at man imod dem, som have betinget sig høje Renter, kunde uden Uret anstille sig, som om man intet vilde betale, indtil de nedsatte Renterne. Hvor mange Sætninger har ikke denne Natagelse igien i Følge med sig, som kunde anvendes til Fordeel for den Mening, som bestrides? Renterne maae være saa høje som de vil, saa har man dog frivillig forbundet sig til at betale dem: og begynder man først at svække een Forbindelse, har man rokket dem alle. — Men vist nok, naar denne Materie debateres i Fyrstens Kabinet paa en Tid, da der skal svares to mægtige Nationers Gesandter, som kræve enten

enten Pengene, de have forestudt, eller Krig; og Tyrrens Levlighed er hverken til det ene eller andet, fauer da Striden et gandske andet Udsende; Philosophen kan da blive uden for, og lade Statsmanden afgjøre den allene.

Pharnaces, overvældet af Sandheds Styrke, giver omsider sine Modstandere efter, og udbrøder i disse Ord: "Mægtige Sandhed, men hvor haard! "ach! mit Fædreland og mit Folk! vær dem, som "har forvoldt dig denne Ulykke!". — Det Sted, som følger derpaa, indeholder saa smuk og sand en Apologie for vor elskede Frederik, at vi ikke kunne nægte os den Fornøjelse at afskrive det. "O Ven! blev Rhases ved, du har været ophøjet nok til at erkiende en bitter Sandhed. Du skal og være det til at tilgive Ascenas, min Farbroder og Fader, om du troer ham at være Aarsag til denne eders Ulykke. Jeg troer det ikke, og kan ikke troe det. Tænk paa den sidste Krig, I stode Fare for: paa eders Udrustninger, og eders Tropper, som nogle Aar laae ved Tigris Bredder. Tænk paa de store Summer, Ascenas anvendte for at skaffe alle sine Undersaatter frie Handel paa det sorte Hav. Tænk paa den Indianiske Caravane, som tilforn allene et Selskab var berettiget til, og han gjorde frie for alle sine Borgere. Glem ikke de Orkener, han vilde gjøre frugtbare, ey heller den mangfoldige Arbeidsomhed, han ved svære Bekostninger indførte, og vilde indføre iblandt sit Folk, og ey heller de Opmuntringer og Belønninger, han saa villigen gav til hver den, som man forsikrede at vide og at have gjort noget nyttigt. Lad nogle Anlæg have været overilede, og lad visse kostbare Anslag have haft Mislykke. Du veed, min Farbroders Henfigt var den bedste; men ethvert Menneske kan feyle, og ingen af os skabe Lykke. Lad nogle Summer være henfarne til Uværdige: ogsaa du kan beskuffes, og hvor meget mere den, som der er saa stor Gevinst ved at bedrage. Ja! gode Gud, hvor lurar man paa os, hvor belejres vi, og hvilket Arbejde for os, om vi, der kaldes Herrer, ey blive Slaver!"

"Ofte seer det og, at visse Setninger udraabes for Sandheder, endog af dem, som de ingen Fordeel love: man troer, ærer, anvender dem, og ikke seer for bag efter, at her var ikke Sandhed, men kun dens Skin. Saaledes var det (ogsaa det veed du, Pharnaces,) en antagen Mening, at fremmede Penge blive en Stats Flor: Min Farbroder lod sig forlede, fordi han ønskede Dnemærket, og blev indtagen af Midlet. Det er sandt, han kunde ved Skatter have hævet de Udgifter,

som Tiderne gjorde nødvendige; men og her var han for om. Og jeg gidel ey sagt mere. Det veed jeg, han elskede sit Folk, Uskyldighed var sikker under hans Scepter, og Fortieneste, naar den var kiendt af ham, blev belønnet".

"Krige stiftede han ikke, og da alle hans sødlige og østlige Naboer i hans sidste Aar forstyrrede sig selv og hinanden, da boede hans Folk i Fred. Havde han da traadet frem paa de blodige Baner, vundet et og andet Slag og efter at have leveret nogle tusende af hans Borgere til Døden, og flere til Angest og Ulykke, efterladt Staten denne Gield, da havde du ey talet i Dag, og da havde alle dine Landsmænd anset den som et nødvendigt Onde, man maatte taale og afhielpe. Nu disse sorgelige Optog sparede han eder for, spar og ham for eders Klager. Troer I ham, troer I eder optrækkede enten af Fremmede eller Borgere: saa ere de første eders Fiender, og de sidste skyldige for eders Domsfoel".

Den anden Deel af denne Fortælling indeholder Forslage til Gieldens Afbetaling. Det fornemste Forslag bestaaer i at anvise enhver skattende Borger i Staten sin Andeel i den offentlige Gield, hvilken det skal være ham tilladt at udrede paa eengang, ifald han kan, men ellers i visse Aar. Naar enhver saaledes veed sin Deel i Landets Gield, "saa indretter han sig strax der" efter, og enten ved Sparksomhed eller nye Vindskibe" lighed søger at overvinde den: hvad han aarligen afbetaler, bestyrker hans Haab om det endnu tilbageværende: hans Naboes Gliid opmuntrer hans, og "at denne nu har løst sig, ansporer ham til at erholde samme Lykke. Underledes er det (siger Forf.) naar Landets Gield ved aarlige Skatter skal inddrives, "Gielden selv føler ingen som sin, just fordi den er alles. Deas Storhed gjør, at de fleste, der intet Begreb har om Summen, ey heller om de Skyldige, ansee den for ubetalelig, og de derved forarsagede Skatter for ævige. Røgter, sande eller falske, udspredes, forvirre Mængden, og svække baade dens Mod og Gliid. Opmuntringen, denne i Mennesket mægtige Driver, fattes, og med den alle de gode Tiag, den udretter". Renternes beregnes efter de Aar, som ere ansatte til Gieldens Afbetaling er indkommet og udbetalt. De ypperlige Regler, som Menes ved denne Levlighed giver den unge Alan, fortiente af alle Tyrrier at læses og overvejes. Vi ville ikkun anføre nogle. S. 84. "Staan den Fattige, og overvæld ikke den Kige; thi den Fattige lever ved ham, og det maae aldrig være en Widsgerium i dine Lande at være rig. Spar den Huusfader, som arbejder med

"sine

" Hænder; men sørg og for den, som skaffer denne
 " sin Binding. Tryk ingen Stand, og giv ingen
 " nogen Fordeel; thi de ere alle Borgere, og du er
 " alles Fader. Unge og Ugifte bør arbejnde, betale,
 " lætte Byrden med de trældende Hunsfædre. Barn-
 " dom, arm Enkestand, og fattig Alderdom staaer
 " aldrig paa min skattende Liste". — — — — " Med
 " Wiisdom bestaaer dit Folk, skøndt det afbetaler
 " sin Gield; men skal det tillige underholde sin
 " Overdaadighed, er dets Dom fældet. Et fattigt
 " Folk og arbejdsomt bliver letteligen rigt: et rigt
 " Folk og ødselt skal endnu lettere blive armt. Tryk
 " sig! det er en Sandhed, at Du og Folket ere Eet.
 " Du vinder ikke, taber ikke, sparer ikke heller, uden
 " tilligemed dit Folk; og det ey heller, uden tillige
 " med Dig: og I begge kan ikke vinde uden fra
 " Fremmede: ikke tabe, uden til dem; ikke spare,
 " uden fra dem. Wiid derfor, og forstaae dit Lands
 " Handel. Sky de Asiatiske Kongers Bene. De
 " tænke, at de vinde, naar de vinde fra deres Under-
 " saatter, og om deres Tab og Sparsomhed har de
 " samme Indbildning." o. s. v. — — — — " Devar
 " dit Land for umaadelige Korpriser, og det gjør
 " Du, naar du opelsker og udvider Agerdyrking,
 " setter dit Folk viseligen i Arbejde, og formerer det.
 " Stands Fødevaahrs Udførsel, naar de øverstige
 " en med Klogskab bestemt Priis; Nabne ellers
 " Grendserne for dem; thi det er Folkets Binding,
 " og al Gliids Opmuntring. Et talrigt Folk er
 " Regentens Styrke; men da maae det næres og være
 " muntert. Nye Næringsøve og de gamle bedre
 " brugte, mild Regiering, taalelige og vel hævede
 " Skatter, jevn Retfærdighed, lovmæssig Frihed,
 " herskende Gudsfrøgt skabe ham hvert Aar en Til-
 " vœrt af Undersaatter. Foragt ikke to Pataner, aar-
 " ligen vundne meer ved din Bondes og Haandverks-
 " mands Gliid. Summen bliver stor, naar alle disse
 " Arbejdere tælles. Gjør, saa vidt du kan, alle
 " dine Borgere til nærende, og i det mindste dem
 " alle til sparende; sparende, mener jeg, fra
 " Fremmede. Lad dine Riibstæder handle, dine
 " Landsbyer pløje, og det ene Slag ey fornærme det
 " andet. Gjør hver Stad og Flekke til et Sæde
 " for den Vindstibeligbed, Naturen der besynderli-
 " gen tilbyder, eller Folket elsker, eller og visse Om-

" stændighed byde. Lad dine Borgere arbejnde flit-
 " tigen, klogeligen og vel. De skal selv gjøre, hvad
 " de vil bruge, eller bruge, hvad de selv kan gjøre.
 " Kiend hvad Naboe og fraliggende Folk behøve
 " og ønske, og besørg dem det, og som de ønske det.
 " Dine Handlende være oplyste, redelige, ordholden-
 " de, tarvelige, arbejdsomme; de være ikke for mans-
 " ge, at de skal mangle Styrke, ey heller for saa,
 " at de ikke skal herske. Gjør Handelen frie, men
 " ledsag med Klogskab dens Frihed; thi den skal
 " enten berige eller udarme dit Folk. Den Sold,
 " du paalægger, skal være dit Øye ved Handelen,
 " veylede ikke forvilde den: og aldrig maae du ville
 " vinde fra dit Folk; thi da gjør du det største Tab.
 " Er din Faders Arbejde: opryk ikke, men vand,
 " ja, om Behov gøres, lug hans Sød. Hvad nu
 " først skal plantes, er længere fra Vexten, end det,
 " som allerede har taalt sin Grund, og faaet Grøde"
 " — — — — . Dog! vi afbryde; thi vi haabe, at
 ingen Elsker af dansk Literatur vil lade Azan ulæst.

Efter Forfatterens Begiering underrettes Læ-
 seren om, at S. 97. L. 15. bør rettes Enaner (det
 Navn, hvormed Kananiterne kaldte sig selv) i Ste-
 det for Ceaner, som er en Trykfejl.

Forslag, hvorledes Bondestandens Vilkaar kan
 forbedres uden Proprietairens Fornær-
 melse. Kjøbenhavn, 1771. Trykt hos August
 Friderich Stein. Stor 22 S. 8.

Forslaget bestaaer i at forpagte Herregaardens Av-
 lina til Høveries, Bønderne saaledes, at hver
 Bonde fik sin proportionerte Andeel at drive efter sit
 skattende Hartkorn, og altsaa derefter sparede For-
 pagtningspenge. Forf. heraaber sig paa et Exem-
 pel af en Herregaard i Jylland, hvor Bønderne be-
 ständig have haft Herregaarden i Forpagtning, og
 sparet uden nogen Klage deres Forpagtningspenge,
 og altid været riae og anseelige. Andre Forslag til
 Bondens Opkomst, saasom at udlægge Hovmarkerne
 til Bøndergaarde, at give Bonden aldeles frie for
 Hoverie, o. s. v., finder han ikke tienlige.

Kjøbenhavnſke Kongl. privil. Adressecontoirs
Kritiſke Journal.

No. 28. ————— 1771.

Philocosmi Betænkninger over adskillige vigtige politiske Materier, i Anledning af Philodani Undersøgelse, meddeelte en god Ven paa Landet. Trokt Mar 1771., Preſſens gyldne Alder. Tilfals hos August Friderich Stein, boende i Skidensstrædet. Stor 459 S. 8.

Betydeligere Skrift end dette, er vel endnu ikke udkommet paa vort Moderſmaal i politiske og Kameral-Materier; og vi anſee det ſom et Orakel, hvilket ingen bør lade uafſpurgt, ſom herefter vil vove ſig til at gjøre Forſlag til Forandringer i Henſeende til Handel og Wandel, til Næring og Biæring i Landet. Kun Skade, at dette Orakel, liig de andre, er undertiden ſaa mørkt, at at man paa nogle Steder ikke veed hvad Forfatteren vil have: enten at han med Flid har udtrykt ſig ſaaledes, at han kunde blive ſpurgt anden Gang, eller at han har forudſat ſaadanne Indſigter hos alle ſine Læſere, ſom han i Betragtning af det Mørke, der hid indtil har været hos os i Finank- og Kameral-Sager, ikke burde. Ogsaa det er Skade, at Forf. ikke heller har valgt, at levere os ſine Tanter i Sammenhæng over de vigtige Materier, han afhandler, end at give os et Stridſkrift imod Philodanus. Endſkjøndt, naar han vilde have en Antagoniſt, kunde han ikke let vælge ſig nogen beqvemmere end denne, deels fordi det var at formode, at de Wildfarelſer, ſom denne ypperlige Skribent kunde have begaaet, ikke vare af det grovere Slags, ſom en mindre oplyst Mand end Philocosmus kunde have iaiendrevet, men ſaadanne, ſom vel forriente ved en Mand af hans Indſigt og Eriaring at lægges for Dagen; deels fordi denne elſkede Skribent

letteſt kunde forføre, naar han havde vigtige Wildfarelſer. Da denne ſidſte Betragtning bør man troe, at Philocosmus har havt for Dyne ved den Alvorlighed, hvormed han allevegne beegner Philodanus, da man ellers kunde have ønsket, at en Mand, ſom ſkrev i den beſte og redeligſte Henſigt, ſkrev for i en Haſt at afviſe Philopatreas og andre, ſom havde ligesaa falſke og fordærvelige Begreb i Politik, ſom han, maatte have erfaret nogen meer Skaanſel af ſin oplyſte Modſtander.

Philocosmus har indladt ſig i ſaa mange, ſaa vigtige, og ſaa forſkiellige Materier, at vi ved at recensere hans Skrift ikke kunne gjøre andet, end at pege paa de vigtigſte Stykker deraf, og bede Læſerne ſelv at ſee dem efter i Sammenhæng i Skriftet.

S. 18. — 23. viiſer Forfatteren, at Miniſtre bør ſtaa Publicum til Anſvar for deres Embeds Opførelſe i en Stat, ſom har Frihed at ſkrive; dog at man, naar det kan ſkee uden Statens Fornærmelſe, ſkuler Perſonen, at han ikke bliver kiendt for andre, end for ſig ſelv, og taler allene om hans Handlinger. — S. 24. — 31. forſvares den Sag hos Philopatreas, at Miniſterne have vidſt at opſkrue Kornpriserne, og Forfatteren viiſer den gode Leylighed, de i Folge Nærings Anlæg og Landets Tilſtand under forrige Regiering, havde dertil; en Leylighed, ſom Proprietair Miniſtrene aldrig have havt, og aldrig ville ſaae ſaa god igien. — S. 32.

— 44. giøres en Sammenligning imellem England, Holland, Frankrig, og vores Nærings-Politik, til Overbeviisning om vor Miſtagelſe i Maaden, vi anlagde Konſter paa, til Forhøyelſe for Priiſerne, og vore egne Henſigter til Hindring. Colberg foreſtilles S. 37. (ſammenlignet med S. 61.) i et andet Lys, end man gemeenlig kiender ham; og hvad Forf. ſiger om vore Miniſtre S. 41, er et Beviis paa hans billige Tænkemaade. "De handlede,

” siger han, efter bedste Indsigt, gjorde og meget godt.
 ” De raisonableste iblandt dem, som kunde, satte
 ” endog selv til, og fandt en sand Glæde i, ey
 ” at erhverve. De vare imidlertid vore Anførere til
 ” et godt Foretagende, paa den ubegvemmeste Tid, som
 ” det efterhaanden blev, ved Kornets Dyrhed. De
 ” anførte os til Konster, raffinerede Smagen, opvakte
 ” Emulation og en ærefærdig Skapen; men glemte
 ” Handels- Balancens Tilstand, som det kongelige
 ” Kammer-Collegium ikke heller hjalp dem at erindre.
 ” Det Collegium, som burde see, hvor ingen anden
 ” saae, og hvad ingen anden, end det, kunde see, for-
 ” di det sad med Papirerne i Hænde, var skulde aab-
 ” ne alles Øyne, tiljaae her saare ilde!”

§. 48. — 50. gøres Forslag til en langsom
 Ophævelse af Stalgaardenes Privilegier. — §.
 56. — 66. viises Forsødenheden i at bestemme
 eengang for alle en vis Pris, som Kornvare maae
 føres ind og ud efter, med den store Nytte, som der-
 af vil følge for alle Røringer i Staten, alt efter En-
 gelands Exempel. De Indvendinger, som derimod
 maatte kunne gøres, blive tilstrækkeligen besvarede.

— Den af forrige flydende Nødvendighed, at fast-
 sette Prisen for Øl, for Brød, og for den Tid, det
 maae være tilladt at brænde Brændevin i Forhold
 til Kornpriserne, viises §. 67. — 71.

§. 73. — 101. foreslaaes de kongelige Ind-
 tægters Formering ved en nye billig Consumption, for
 det store Tab, den kongelige Kasse har havt ved giorte
 Beforsninger paa Røring og Handel. Et overmaade
 vigtigt Stykke, som usejlbart vil drage vort nye Fi-
 nansk-Collegiums Opmærksomhed til sig. Til dette
 Forslag sigter Forestillingen paa Titelskaaberet, hvis
 Underskrift vil synes mindre pralende, naar man saae
 overvejet, hvad her forekommer. Det kan maaskee
 ogsaa tiene til at rette adskillige urigtige Begreber, som
 man ofte gjør sig om Kongens og Landets Giæld.

§. 102. — 103. foreslaaes at hæve Accisen,
 som andre kongelige Indtægter, uden, som nu skeer,
 at bestemme den til Løn for Dyrighedsbetiente. —

Kornpriserens Bestemmelse, anmærker Fors. §. 104,
 ophæver Forsødenheden af Kornmagaziners Alæg.

— §. 105. anføres de adskillige ulige Aarsager
 i Staten til Priisernes Stigen og Falden paa Vahre,
 som ikke alle vegne staae i samme Forhold med Mæng-
 den af de roullerende Penge. — §. 108. — 64.
 (her er en Urigtighed i Sidetallene) beviises den el-
 lers nok beviiste Sandhed om høye Renters store Sla-
 delighed for Handel og Wandel. — §. 78. —

til 91. anføres Aarsagen til vor Overdaadighed, og
 Raad derimod. — §. 92. til 111. nævnes Mid-
 lerne til at føre udrykede Grunde i Brug. Forslaget
 iblandt samme om en Kongelig Anstalt, for at faae
 Præsternes Jorder ud af Fællesskab og Agerdyrkain-
 gen derved i bedre Drift ved Landmandens Oplys-
 ning, er heel betydeligt. — §. 114. til 156 godt-
 gøres, at Hollands Handel ikke er saa stor, at der jo
 er Grund for, at Dannemarks Handel kan blive større,
 naar dette Rige engang lærer Konsten. — §. 159
 — 168. beviises af gode Grunde, at Theetolden
 ikke bør ophæves, men i visse Tilfælde eftergives. —
 §. 169. — 202. forklæres det almindelige Han-
 dels-Compagnies Unatur baade i Henseende til sin egen
 og Jælands Handel. — §. 202. — 253. oph-
 læses en Hovedartikel af Commissariat, givet de til Is-
 land oversendte Commissarier, hvorved en Plan læg-
 ges til en nye Handels Indretning paa Island, og
 dette Lands Handel paa Danmark og Norge.

§. 253. — 278. handles om Tolden og For-
 andringer fornødne ved den. — §. 278. — 290.
 forsvares Manufacturer og Fabriker imod Hr. Fi-
 nanskraad Veder. — §. 292. — 318. viises
 Monopoliers Natur, at de gode nytte, de sleite skade.
 Hvorved Laugene grundede paa gode Laugsartikler,
 forsvares. Ligeledes bestemmes og visse Handels-
 Cirkler til større og mindre efter Handeleas, Natur
 og Bestaaffenhed. — §. 318. — 324. gøres
 Anmerkninger over udaaende Vahre til Forbedring
 engang af vor Toldrulle. — §. 325. — 332.
 forsvares Oplagshandel i Danmark og Norge. —

§. 332. — 349 opregnes Kiøbenhavn's Røringer
 og Handel, og tiljaaes den at tilkomme visse exclusive
 Røringrettigheder. — §. 349. — 355. an-
 gaaer Kiøbmænds Rang og Levemaade med Forslag
 til deres Værd og Tjeneste i Staten ved Sæde i et
 Deconomie- og Commerce Collegium, — §. 360.

— 364. tales om Handels- Skoler i Sammen-
 hæng med Politik ved Universitetet.

§. 367. — 429. giver Forsfatteren en Plan
 til vor Handel. Samme bestaaer af 90 Artikler,
 som foreslaae: 1. indsigtfulde Kammeralister, og
 erfarne i Henseende til de Lande, de have at dømme
 om. 2. studerede Secretairer, Rentestrivere og Fuld-
 mægtige i Rentekammeret, saasnart Politiken engang
 er læst over ved Universitetet. 3. frie Indlemmelse
 af visse Handlende i Deconomie- og Commerce- Colle-
 gierne. 4. Prisens Bestemmelse for Kornvares Ind-
 og Udførsel. 5. Tidens Fastsettelse for Brændevins
 Distille-

Distillering i Forhold til Kornvahrers Priser. 6. Brændeviins-Brændingens Ophævelse paa Landet. 7. Prisers Bestemmelse for Brød og Öl, efter Kornvahrers Priser. 8. Fortsettelse af begyndte Anstalter til Forbedring af Landvæsenet og Rigerbruget. 9. Ophævning af Staldfednings Privilegier i Tiden. 10. Samling af Landsbyepræsters Jorder ved deres Præstegaarde. 11. Forandring af Tobaks Administrationen, til Frihed for Tobaksplantningen, og uden Tab i Tiden for den kongelige Kasse. 12. Love mod visse Misbruge ved Hædristen, til Forberedelse for store Forandringer. 13. Love for Landproducters Bevaring og Bedligholdelse. 14. Politieloves lempeelige Indførsel paa Landet. 15. Fiskeriernes Ophævelse ved deres Anviisning til Steder, og ved visse Magaziners Anlæg. 16. Love for Fiskevahrers Behandling. 17. Bergværkers Befordring, og visse Love for samme. 18. Hovednæringsers Anviisning til bestemte Steder. 19. Visse Monopolier for Kjøbstederne, efter hver Kjøbsteds Natur, for at blive fornødne for hverandre. 20. Næringsers og Konsters Simplificering og nyere Inddeling. 21. Visse Langartikler for hver Næring i sær. 22. Alle Vahrers Stempling til Sikkerhed for Købere. 23. Skibsbyggerie, som en Fabrik, at anvises sit bestemte Sted i Staten. 24. Nærings-Udval, at raade Bød paa Konsters upolitiske Folkemængde. 25. Fremmede Kunstnere gierne at antages, dog med Klogskab. 26. Realskoler at indrettes til Kundskabs Udbredelse for Ungdommen. 27. Alle Næringsprivilegier at undersøges. 28. Et almindeligt Stats-Benaadings-Privilegium at gives for alle nye Opfindelser. 29. Haandthævelse for vel indrettede Monopolier og Privilegier. 30. Private ubelejlige liggende Ependomme imod fuld Betaling at vige for Statens Interesse. 31. Handelens nyere Inddeling end brugeligt efter Forordningen af 16 April 1681. 32. Rigerens Handels-Rettigheder at blive reciproque nyttige. 33. Forordningen om Commercen af 4 August 1742 at omformes til Forbedring. 34. Alle Borgere at kunne tage Deel i Fragter, Forordningen af 28 Januarii 1682 uagtet. 35. Den indenlandske Handel at blive Grunden til den udenlandske. 36. Colonie-Handel at staae i det nyeste Baand med Hovedstadens Handel. 37. Handelen paa Island i en vis Grad strax at blive frie. 38. Compagniernes Handel ikke at stride imod den indenlandske Handel. 39. Det almindelige Handels-Compagnie at overlades Skiebuen og sig selv. 40. Contrebande-Handel

len ved anslagne bequemme Midler at forstyrres. 41. Udelens Deel i Handelen, naar den derved har Direction, at ansees for farlig. 42. Menarken selv ey at tage Deel i Handelen, for ey at blive Egenytte til Bytte. 43. Handelsfordeele i fleste Tilfælde at ansees for høieste Stats-Fordele. 44. Love at gives for Sepladsen efter nærværende Handels-Natur. 45. Danske Consuler hos Fremmede at være indfødte og politiske Kædere eller studerede Handlende. 46. Handels Justiti at øves expedit. 47. Matros-Præsentation at skee paa Hollandsk, og ikke paa Engelsk Raade. 48. Credit-Væsenet at haandthæves paa det nyeste. 49. Bankens Credit at bygges paa bedre Grunde, end de nærværende. 50. Banken at have Ret at give, men ey at tage een Pro Cento højere, end almindelige Kenter. 51. Banken at tage Jordegodsfer i Pant paa bestemte Vilkaar, i Følge Exempel af Londons Banke. 52. Kongens Gield for nærværende at betales til Banken, frem for til Fremmede, m. m. 53. Forandring med Banken dog først at skee, naar Consumtions-Paalægget er skeet, som herefter foreslaaes. 54. Myntning at skee midt i Rigerne, og ikke paa Landets Grendser. 55. Kenterne at nedsettes til 4 Pro Cento. 56. En nye Soldrulle at forfattes i Sammenhæng med Landets Handelsplan. 57. Coloniers og Compagniers Sold at paalægges hver Handel i sær til Forfremmelse, dog i Overeensstemmelse med hele Statens Bedste. 58. En nye Consumtionsrulle at forfattes. 59. Consumptionen at lægges paa Vahrenes sidste Form. 60. Consumptionen paa Colonievahre, som bliver her i Landet, at lignedes, som paa Statens egne Vahrer. 61. Consumptionen paa visse Compagniers Vahrer at paalægges, deels som paa Landets egne Vahrer, deels i Forhold til den fornødne Indskrænkning af deres Brug, for at befordre Landets egen Vinstlibelighed. 62. Accisen at blive inkasseret, som et andet Regale, og de kongelige Betiente, til hvilke den er henlagt, at lønnes af den kongelige Kasse. 63. Forberedelse til Kornskattens fuldkomnere Ligning efter en nye Matricul. 64. Landmaalingen at fortsættes med større Bekostning. 65. Grevelige og friehærlige Privilegier, en nye Matricul uagtet, at blive ubestaaende. 66. Det frie Hartkorn, ved foreskildende Forandringer, i et rimeligt Forhold ey at forblive skattefrie. 67. Opdagelser af nye Jord at gives 20 Aars Korn-Skattefrihed. 68. Familieskat, Kopskat, og alle Skatter paa Ureakteter at ophøre. 69. Overordentlige Skatter at tages af Consumptionens Forhøjelse, der

nest af Kornpaalæg, derefter af Formue, men sidst af Handelen. 70. De kongelige Indkomster at hæves baade under Opsyn af Kongelige Betiente, og ved Forpagtning tillige. 71. En vis Summa af de kongelige Indtægter at anvendes paa Næringers Opmuntring. 72. Lønninger for kongelige Betiente at blive i Forhold til Embedets Vigtighed og Vanskelighed, samt Standens Værdi i Monarkiet. 73. De kongelige Indkomster i Tiden at glemmes nogle af til besværlige Tider. 74. Rette Handelsberegninger at gøres over indgaaende og udgaaende Vahrer i Hovedstaterne. 75. Samme Regning at gøres i Colonierne. 76. Samme over Compagniernes Vahrer. 77. Næringer at opmuntres i Forhold til Landets Naturproducter, Letheden at grundfæste Næringerne, m. m. 78. Understøttelse af det kongelige Landhuusholdnings-Selskabs Bestræbelser. 79. Middelvej at vælges imellem Overdaad og Gnieragtighed i Henseende til det almindelige Decorum i Klædedragt og Levemaade. 80. De Døde, efter Englands Exempel at begraves i Uldet, og de Fattige i Kurve. 81. Ret Mandtalsliste at holdes og at indsendes aarligen fra alle Menigheder. 82. Folkemængdens politiske Tilvæxt at befordres i højest Grad mueligt. 83. En upolitisk Overgang fra Stand til Stand klogeligen at hindres. 84. Krigsstanden at anvende en upolitisk Folkemængdes Overmængde til Statens Beste. 85. Gode Politieindretninger at hjælpe paa andre Mangler ved Folkemængden. 86. Ungdommens Opdragelse at blive politisk indrettet. 87. Den juridiske Retfærdighed at være den politiske subordineret. 88. Politiken at give den højest og sidste Form til det Hele. 89. Religionen at oplive alle, og den borgerlige Kierlighed at blive Nationens Karakter. 90. Endelig den sande politiske Værdi at blive Velfortientes Belønning, og den sidste Drivefjeder til Dyden for enhver i Monarkiet.

Planen besluttes med disse Ord: "Harde jeg været iblandt de lykkelige Undersaatter, der vare blevne værdigede med det kongelige Spørgsmaal:

"hvoreledes handler man best i Overensstemmelse med Statens og Regjeringens Fordele: saa havde jeg givet Svaret paa foreskænde Maade, og maaskee skrevet neden under: Dersom Deres Maaskestærk allemaal maatte siade for godt at beordre en Plan over hver Post i sær, som Plan kan forfattes over, saa ønsker jeg mig allerunderdanigst den Ordre". Disse Ord give tilkiende, at Forfatteren selv anseer sin Plan kun som en Grundtegnning til mange flere.

S. 433—438 handles korteligen om Norges Opkomst og visse Grundforbedringer, der maae foregaae alle andre. Skovenes Besparing ved Forsætning i Bergværk-rne, som berøres S. 437., er af stor Betydning d. — S. 440—442. tales om Statens Gield. Dens Afbetaling, siger Forf. S. 443, vilde være muelig, naar hans Plan iværksattes med en langsom Hast og en adstadig Jær. — Endelig S. 443 til 453. igiendrives kortelig: Betænkning, hvorvidt en Resterkommer i Regjeringen er forbunden at betale sin Formands Gield.

Ved et Skrift, som har saa væsentlige Fortiener, som dette, bør man vel oversee nogen Haardhed i Stil, og relativ Duakelhed i Foredrag. Vi siige relativ, og formode, at den, som har de af Forfatteren forudsatte Indsigter, og er vant til en kort og tankferig Stil, vil finde mindre Vanskelighed ved at følge Forfatterens Tanker. Han lader til at have dannet sin Stil efter de skarpsindige Engælænders politiske Skrifter, og fra den samme Kilde, forøget uden al Tvivl ved egne Erfaringer samlede i Engeland, synes Forfatteren ogsaa at have hentet sine vigtigste Statsmaximer. Men om ikke just af denne Aarsag nogle af hans Forslage ere mere passende til den republikanske Regjeringsform, end til den monarkiske? og om de med den samme Sikkerhed kunne iværksettes i Danmark som i Storbritannien, give vi dem at betænke, der indsee den forskiellige Regjeringsforms ulige Indflydelse i Landets Finans- og Cammeralvæsen.

Trykfejl i No. 26.

S. 212. L. 35. mindre skulde gielde i den tredie: læs: mindre skulde gielde i den første, end i den tredie.

S. 216. L. 22. Enaner læs: Enaner.

Kjøbenhavnſke Kongl. privil. Adressecontoirs
Kritiſke Journal.

No. 29. ————— 1771.

Histoire de Nader Chah, connu sous le nom de Thahmas Kuli Khan, Empereur de Perse. Traduite d'un manuscrit Persan, par ordre de Sa Majesté le Roi de Dannemark. Avec des notes chronologiques, historiques, Géographiques. Et un Traité sur la Poésie orientale. Par Mr. JONES, membre du college de L'université a Oxford. Premiere Partie. Stor 231 S. — Seconde Partie. Stor 314 S. 4. A Londres MDCCCLXX.

Et Værk, som giver et nyt Lys i en af de største Krigeres Historie, som er udgivet og oversat paa vor Konges Befaling, som er en tilfældig Frugt af den til Arabien paa Højsalig Kong Frederik den Femtes Befaling af et lærd Selskab foretagne Rejse, fortjener i alle Henseender en Næmnelſe i denne Journal: allerhelst da vi ved Hr. Capitain Niebuhrs Godhed og Iver for at tjene det Almindelige, se os i Stand til at meddele vore Læsere saadanne Efterretninger om Værkets Historie og Forfatter, som den Engelske Oversætter selv deels ikke har kiendt, deels med Glid, vi vide ikke, af hvad Marsager, fortiet.

Alt hvad Hr. Jones har kundet berrette os om Forfatteren, er blot hans Navn og Væretitler; og efter disse heeder han da: Mirsa Mohammed Mahadi Chan. Vel er os hans hele Levnets Løb heller ikke bekiendt; men saa meget vide vi dog, meer end Hr. Jones, at han i mange Aar har været i Cancelliet og tilfældst som geheime Secretair hos Nadir Schah, og at han derved har erhvervet sig Titel af Mirsa. Men, da det ikke er usædvanligt i Orienten,

at de fornemme civile Betiente ogsaa saae et Commando i Armeen, saa er det ikke utroligt, at Forfatteren siden under Adil Schah, den første af Nadir Schahs Efterfølgere, har taget Krigstjeneste, og af denne er blevet ophøjet til en Chans Værdighed. Thi Hanway bemærker i sine Rejser (Vol. II. p. 456.), at en Mehtie Chan, som har beskrevet Nadir Schahs Levnet, har været General i Adil Schahs Tjeneste. Oversetteren har ikke fundet for godt at nævne Forfatterens Navn med paa Titelbladet, uagtet der staaer sira i den første Linie i Originalen, at den er kommet fra Mirsa Mahdi (eller Mahadi) Chans, Masandrani (fra Provinzen Masanderan,) Pen. Dette Navn er vel noget langt. Naar derfor Hr. Jones's Oversættelse skulde oplegges igien, eller oversettes paa et andet Europæisk Sprog, saa kunde man i dets Sted ikkun blot sætte Mahdi Chan; thi under dette Navn er Forfatteren for nærværende Tid meest bekiendt i Persien.

Man kan ingen tilforladeligere Efterretninger vente om Nadir Schahs Levnet, end man i dette hans geheime Secretairs Værk finder, allerhelst, da den næ har gjort det bekiendt paa en Tid, da endnu mange ere i Live, som have været tilstæde ved de vigtigste Tildragelser. Men saa tilforladelig og nøyagtig han ogsaa beskriver os alle sin Heltes Genervindinger, saa synes han dog i andre Stykker at være noget partisk, s. E. han har ikke lagt Mærke til, at Riza Kuli Mirsa, Nadir Schahs ældste Prinds, har staaet sin Fader efter Livet, at han har ladet Schah Thahmas henrette o. s. v. Imidlertid ere disse og andre Nadir Schahs og hans Søns Grumheder ikke allene udførlig beskrevne ved Hanway, som paa den Tid var i Persien, og siden ved sine Landsmænd kunde saae Efterretning derafra, men man hører alt dette endnu i denne Tid i Persien. Marsa-

gen, hvorfor Forfatteren har fortiet disse Tildragelser, er ventelig, fordi en Sønnesøn af Nadir Schah ved Narn Scharoch Schah, endnu lever, og Perserne haabe, at dennes Søn engang i sin Tid skal komme paa den Persiske Throne igien.

Den korte Anmærkning Hanway gjør: at Mähdie Chan har beskrevet Nadir Schahs Levnet, giver Hr. Jones Anledning til strax i Begyndelsen af sin Fortællelse at skrive, at dette Mähdie Chans Værk ikke er gandske ubekendt i Europa. Nu er det andet Uplag af Hanways Rejser allerede trykt i Aaret 1754, og af Mähdie Chans egne Ord Part. II., p. 199 seer man, at han først Aar 1757 har gjort sit Værk bekendt. Men af det, som Hanway (Vol. II. p. 456, 458) skriver, er det slet ikke utroeligt, at han, eller hans Venner have kiendt Forfatteren selv, og altsaa endnu meget mindre, at han har fundet være underrettet om denae Levnets Beskrivelse. Men man kan vel derfor endnu ikke sige, at den ikke meer er ubekendt i Europa; thi Hanway siger ifkun: Mähdi Chan wrote Nadirs history, wich has never yet appeared in the world, nor probably never will. Dette Værk var altsaa efter Hanways egne Ord ikke engang i Persien bekendt, ja han troede ikke, at det nogenstunde skulde blive offentlig bekendtgiort. Af Mähdie Chans Værk vare i April 1765 ikke meer end 3 Exemplarier i Schiras; og da man ogsaa i Orienten agter de gode og sieldne Haandskrifter meget høyt, saa erholdt Hr. Capitain Tiebuhr, som blev bekendt med Eieren af det ene Exemplar, ifkun af særdeles Venstabs, Tilladelse til at lade sig det afskrive. Dette er det Original, som hans Excellence forrige Statsminister Hr. Græv Bernstorff paa kongelig Befaling sendte til England for at oversettes, og som nu, efterat det af Hr. Jones er blevet oversat, forvares i det kongelige Bibliotek i Kiøbenhavn. Det er altsaa ubegribeligt, af hvad Aarsager Hr. Jones saa aldeles har fortiet Hr. Tiebuhrs Navn, da det er allene hans Flid og Opmærksomhed endog saa paa det, som egentlig ikke henhørte til hans Sag, vi have at takke for dette vigtige Værk.

I Indledningen beskriver Fors. Persiens Tilstand ved Nadirs Fødsel, som var heel forvirret for medelst indvortes Uroeligheder. Nadir Schah blev født den 28 Martii 1688 ikke langt fra Mechebed. "Han skyldte intet, siger hans Historieskriver, enten Stammes, eller Frenderes; eller Udlændingers, eller Venners Bistand; det var ved Hielp af hans egen Tapperhed, en Gave af Himmelen, at han

"antændte sin Adels Lampe, og blev Udspring og kilde til en kongelig Slegt". Dog var hans Herkomst langt fra ikke saa ringe, som man i Europa længe har troet. Han var af Stammen Kirflu, een af de anseeligste blandt de Affcharers Stammer, som ere Turcomanner. Han var altsaa en Turcomannisk Adelsmand, og i Persien holder man hans Stamme for meer berømt, end Stammen Sand, hvori den nu værende Stadtholder i Persien Kerim Chan er født. Hans egentlige og første Navn er Nadir Kuli Beg; og en Irring har maaskee givet Anledning til, at Europæerne have kaldet ham Chahmas Kuli Chan; thi saaledes kalder vor Historieskriver en af de troeste af Nadir Schahs Officerer; men han siger ingensteds, at Nadir selv nogenstunde har været kaldet Chahmas Kuli Chan.

Den første Deel begynder med Nadir Schahs Familie og Fødsel, og gaaer indtil hans Ophøvelse paa den Persiske Throne. Den anden Deel gaaer fra hans Ophøvelse paa den Persiske Throne indtil hans Død, som skeede i Aaret 1747. — Vi havde foresat os, at give et lidet Udtog af denne Historie for de Læseses Skyld, i hvis Hænder den ikke selv maatte komme. Men da vi see en Mængde af urecenserede Danske Skrifter for os, som forsøger sig daglig; saa maa vi lade dette Forsæt fare, og nøjes med at anføre et Par korte Prover til Beviis paa Forfatterens Orientaliske Stil. Naar han i Deel S. 76 taler om den strænge Lydighed, hvori Nadir holdt sine Soldater, og som ikke gjorde lidet til hans Vaabens lykkelige Fremgang, saa udtrykker han sig saaledes: "Quand Nader ordonnoit à ses soldats de ne faire aucun mouvement, rien n'étoit capable de les obliger à se mouvoir; quand il leur défendoit de faire feu, l'éclair lui-même n'eût osé briller; et quand il leur enjoignoit un profond silence le matin lui-même n'eût osé respirer". Kuldens Strængbed i et Vinterfeldtog beskriver han saaledes: S. 88. "Le froid étoit si rigoureux, que si la plume entrepenoit de le décrire, elle trembleroit comme le roseau agité par le vent; & que si les levres s'ouvroient pour en parler, les mots seroient glarés avant que d'en sortir". — Ellers har Oversetteren paa nogle Steder forkortet de alt for overdrevne Beskrivelser, og affkaaret de Billeder, som vilde været alt for anstødelige for Europæernes koldere Indbildning. — Hr. Jones er bekendt af sin store Kyndighed i Sprogene, og uagtet det Engelske er hans Modersmaal, saa troe vi dog,

dog, at hans Franske Oversættelse kan læses uden stor Nødsd.

Mahdi Chan lover i Slutningen af sit Værk en Forsættelse; og altsaa kunde man maaskee tænke, at det her i Oversættelsen ikke var fuldstændigt. Hr Cap. Niebuhr har for denne Anmærknings Skyld skrevet fra Basra til Mr. Jervis, en Engelsk Ridsmand i Abuschahr (Buscheer), og faaet til Svar, at man i Persien endnu i Aaret 1766 ventede Fortsættelsen. Og da Mr. Jervis samler paa Persiske Manuscripter, saa vil man let i Engeland ved ham, eller hans Ven Mr. Hercules i Schiras, kunne erholde Værkets Fortsættelse, isald Forf. efter sit Løfte skulde gjøre den bekiendt. Men i Mangel deraf var det at ønske, at Hr. Cap. Niebuhr vilde meddele Publicum de Riteretninger om Uroelighederne i Persien fra Nadirs Død 1747 indtil 1765, som han selv har optegnet ved sit Ophold i Persien, og som vi gierne efter den af Hr. Capitainen erholdte Tilladelse havde forelagt vore Læsere i et Udtog, dersom vi ikke havde troet, at den Præcision, hvormed de ere skrevne, intet Udtog taalede.

Arier og andre poetiske Stykker. Af Ambr. Stub. Kjøbenhavn, 1771. Trykt hos H. J. Graae, boende ved Sammelstrand. Stor 88 S. 8.

Stubs Arier have i lang Tiid været siungne i vore Selskaber, og ere gaaet fra Haand til Haand i Afskrifter. Den Urigtighed som i den Aaledning har indsneget sig i adskillige Stykker, har bevæget den unævnte Udgiver til at lade dem afstrykke i en Samling; og han har ved denne Omsorg gjort Elskere af dansk Poesie og af muntre Selskaber en sand Tjeneste. Stub er unægtelig en af vore gode Digtere, og hans lystige Vers i sær fortiene største Delen Udgang i alle vel artede Selskaber. Fornemmelig have vi udmærket os den første S. 43. "Herte Ven! - vi ere lige" o. s. v. S. 52. "Den kiedsom Vinter gif sin Gang" o. s. v. S. 57. "Er nogen? jeg er glæderig" o. s. v. S. 70. "Græm dig aldrig, thi det svier" o. s. v. S. 73. "Sid den saae Skam, som slaaer i Dag" o. s. v. Og iblandt de Gudelige S. 25. "Giv Sag og Sagsmaal, naar du vil, min frie og frelste Siels Mis-

under. S. 39. "Hvad vindes ved Verdens vidtloftige Hav. o. s. v. Denne sidste vel udførte Allegorie vilke vi ansøe til Prøve for dem, som endnu ikke maatte kiende de Stubiske Poesier.

"Hvad vindes ved Verdens vidtloftige Hav?
"O tusinde Farer i skummende Trav,
"Man veed kun to Havne,
"Bekiendte af Navne,
"Den ene vor Bugge, den anden vor Grav."

2.
"Fra Buggen til Graven maa krydses omkring
"Blandt Haabets og Frygtens de stridige Ting.
"Snart vippe vi oppe
"Paa Bølgernes Toppe,
"Snart nærmes vi Grunden i flyvende Spring.

3.
"Her fristes Ustædigheds Ebbe og Flod,
"Een Vagt er saa ond, som en anden er god;
"Hver Time i Glasset,
"Hver Streg paa Kompasset,
"Forandrer, forhøjer, fornædret vort Mod."

4.
"Saa bidser en Medbær det nedrige Sind,
"Ja puster i Hierret Dumdriftighed ind.
"Vil Farten kun søye
"Vor Attraae og Dye,
"Snart blæses vi op af et onskelig Vind."

5.
"Saa slipper Kleinmodighed Roret i Hast,
"Naar Forskavnen dukker for Bølgernes Kast,
"Naar Vindene suuse,
"Naar Vandene bruse,
"Saa skrækkes vi strax for en knagende Mast.

6.
"Dit Forsøn, o Fader, det fører os hjem,
"Det styrer saa sikkert, hvor Søen er slem,
"Vor Gierning kan seyle,
"Hvor vi end vil seyle,
"Selv stævner vi mere tilbage end frem."

Om Digterens Person veed Udgiveren intet at berette, end at han levede og døde som Student, og vi lægge til, at han døde, saa vidt os er berettet, i stor Armod og Elendighed: en Skiebne, han altsaa har havt tilfælles med saa mange andre muntre Hoveder.

Korte Betragtninger over de saa kaldede patriotiske Tanker, forfattede udi Anledning af et Skrift, kaldet: Korte Betragtninger over Hovriets Affkæffelse i Dannemark.

Aliter catuli longe olent, aliter sues. Plaut.
Aalborg, 1771. trykt udi det kongel. privilegerede Bogtrykkerie, ved J. P. Holzhberg.
Stor 16 S. 8.

Det lidet Skrift, hvorimod disse Betragtninger ere rettede, have vi til sin Tid anmeldet (*), og erklæret, at det intet indeholdt, som i vore Tanker fortiente Besvarelse. Imidlertid have dog ventelig meer locale Omstændigheder, end nogen anden Aarsag bevæget Forfatteren af Betragtningerne over Hovriets Affkæffelse, eller nogen anden i hans Navn til at opsætte dette Svar, som for Resten er skrevet med Bestedenhed og koldt Blod.

Præstens Læredigt i Anledning af Philopatreas Anmærkning: om Geistlighedens

(*) See Krit. Journ. 1771. No. 23.

Indkomster, med vidtløftige, dog ev overflødige Noter.

God forhindre hver Præst fra at vandre paa Bileams Ben, saa skal selv Prophetens Lyft at forbaade udbrede Belsignelse over Standen. 4de Mosebogs 22de og følgende Kapitler, confereret med 2den Petri 2det Kap. 14, 15. Vers, og Aabenbar. 2 Kap. 14 Vers.

Tullibi, 1771. Stor 23 S. 8.

Noogle Stropher af Digtet selv ere ikke flette, f. E. følgende S. 18.

"Viid! medens Præsti er Præst, er Livvagt kua Parade;

"Men hæv Religion, saa dræber Dagten først.

"Døm nu Monark! — hvem vil Philopatreas Skade,

"Om de fornærmes, hvis Indskydelse er størst?"

dog ere Noterne baade det vidtløftigste og beste; og i Noterne igien de smukke Steder, som Forfatteren har oversat af et Engelsk Skrift, kaldet the Grounds and the occasions of the contempt of the Clergy and Religion, af D. Eachard.

Aargangen af disse Blade koster:

J Kjøbenhavn,	Siælland og Lolland.	Sydn.	Jylland og Holsteen.
8 Mark.	9 Mark.	9½ Mark.	10 Mark.

Kjøbenhavnſke Kongl. privil. Adressecontoirs
Kritiſke Journal.

No. 30. ————— 1771.

Philokalus om Studeringers nærværende Tilstand og bedre Indretning. I Anledning af upartiſt Underſøgelse, om de Academiſke Examina ere Videnskaberne og Lærdommen til Gavn eller Skade. Kjøbenhavn, 1771. Trykt hos Brødrene J. E. og G. E. Berling. Stor 62 S. 8.

Det var let at formode, at, naar vore Patrioſter først fik Lov til at tale, vilde vore Studeringers Forfatning, og i ſær vor Høyskoles høiſt brøſſfældige Tilſtand ikke kunne undgaae deres Betragtninger. Man begyndte med at rokke de academiſke Examina i et Skrift kaldet: Upartiſt Underſøgelse, om de academiſke Examina ere Videnskaberne til Gavn eller Skade, (*) og foreſtille os, hvor bedrøveligt det ſeer ud med Underviisningen i de latiniſke Skoler, ſaa længe Examina ved Academiet, og i ſær den første Examen bliver paa den nærværende Fod. I Anledning af dette Skrift gaaer Philokalus videre, og forklarer ſine Tanker om vore Studeringers Indretning i Almindelighed. Han ſamtaler den første Forfatter i meget, modſiger ham i andet, indſkræmter eller udvider hans Tanker og Forſlage efter Omſtændighederne, og har ſine Betragtninger overalt meer henrettede til Academiet, da den første havde meer med Skolerne at gjøre. Med den første Forfatter er han eenig i at erkende den ſkadelige Indflydelse, ſom den første Examen i ſin nærværende Indretning har paa Underviisningen i de latiniſke Skoler: Ligeſom han, vil han, at alle Læſebøger i Skolerne ſkulde affattes paa

Danſk: ligeſom han forlanger han, at de Grædſke og Latiniſke Autorers Læsning ſkal blive Hovedſagen i de Latiniſke Skoler, kun at en Discipel derhos ikke bliver gandske ukyndig i Philoſophie, Geometrie, Naturlære, Aſtronomie o. ſ. v.; hvori ventelig den første Forfatter heller ikke ſkal have Lyſt at modſige ham. I vore Tanker kunde ogsaa gjerne de lærde Sprog blive Hovedſagen, og dog derhos lægges en god Grund i de nyttige Videnskaber, naar man allene havde gode Danſke Compendier i diſſe, og en fornuſtigere Methode til at lære hine, end den indførte. Men at lade et Barn opræmſe ſin Philoſophie, Hiſtorie, Phyſik o. ſ. v. efter et latiniſt, og endda ſlet latiniſt Compendium, og at anføre det til at ſkrive, og ſkrive regelmæſſig i et Sprog, hvori det endnu ingen Læsning har, kan ikke vel have anden Virkning, end at det i ſyv eller otte Skoleaar lærer hverken Sprog eller Videnskaber.

Forfatteren klager over, at de unge Mennesker alt for tiltig ſendes til Academiet. "Tolv, tretten, fjorten Aar, ſiger han, Forſtanden er endnu raae, Vittigheden vild, og det gandske Menneſke barnagtig". Han vilde, at det ſkulde befales, at ingen, førend han havde ſoldt ſit attende Aar, maatte ſendes til Academiet, og om ingen anden Forandring ſkede, meener han, at dette maatte uophørlig ſtes. Denne Klage ſigter vel fornemmelig til dem, ſom fra den private Underviisning dimitteres til Academiet; thi fra de offentlige Skoler kommer ikke let nogen, ſom jo har opnaaet den Alder, han onſker. Naar andre Forandringer vare giorte i vor Skole- og Univerſitetsvæſen, vilde vi ſelv denne Anordning for gandske nyttig; men den allene ſkulde ikke helbrede vor Skade, og kunde endog i enkelte Tilfælde gjøre meer Skade end Gavn, thi Vittighed og Forſtand udvikler ſig meget ulige hos unge Mennesker.

(*) See Krit. Journ. for 1771. No. 18.

Den første Examen vil Forfatteren ikke have affkaffet, men allene bedre indrettet. Ingen Bøne, al Examen paa Daarf, og end ikke tillades dem, som forlangte det, at examineres paa Latin, af Frygt for, at den Latinske Examen efterhaanden af Forsøen gelighed vilde faae Magt over den Danske. Forstand paa Grækerne og Romernes Skrifter, tillige med Kundighed i Historie og Geographie, skulde bestemme en Kandidats Ansigelse. I Strid for Examen Philosophicum, Baccalaureigrad og Magisterconferens, saaledes, som de nu ere, foreslaaer han Baccalaurei- og Magister-Examina i særskilte Videnskaber, saasom i Theologie, Jura, Philosophie o. s. v. og foreskriver deres Grædser efter de udfordrede Indsigters Grader, Baccalaurei- og Magistergrad i Theologie og Jura skulde ophæve de nu værende Attestater i disse Videnskaber, hvilke dog bleve ved for dem, som ikke trængte efter en Grad i deres Videnskab. Foruden disse Grader blev endnu Doctorgraden i Theologie og Jura ved, og her maatte Conferenzen skee paa Latin, og disputeres, om man vilde. — Vi maae tilstaae, at denne Indretning ikke behager os. Hvor saastelig vil det ikke blive at bestemme Grædserne for de forskellige Indsiger i een og samme Videnskab, som bør kræves til disse adskillige Examinier? En simpel Attestatus s. E. i Theologien skal forstaae Theologie, saavel som en Doctor i denne Videnskab. Enten maae man da sette den simple Attestat ned til en blot Kristendoms-examen, som enhver opløst Lægmand bør kunne underkaste sig; eller, i fald man vil lade denne Attestat blive det, den nu bør være, til haud contentendum, og derhos lade høyere Indsiger tilbage for Baccalaureusen i Theologien, og atter høyere for Magisteren i samme Videnskab; saa befrogte vi, at man kommes til at rykke den Kundskab, som skulde udfordres af en Doctor i Theologien, saa høyt op, at denne Grad vilde gandske forsvinde; thi den latinske Examen skal vel ikke udgøre den heele Forskiel imellem en Doctor og Magister. Hvorledes vil man her afpøle Grædsefællene? Vi befrogte, man vil sette dem, som man har sat dem ved den nuværende Theologiske Attestat, hvor man fordrer alt fleer og fleer forskellige Ting, eftersom Karakteren er høyere til, som en Kandidat trængter efter, men ingen dybere Indsigt i de samme Ting. Og dette holde vi for en stor Fejl. Thi at kunne oversætte den Hebraiske Bibel Ord for Ord efter en Latinsk Oversættelse, bør ikke skaffe en Kandidat en høyere Karakter, naar han ikke tillige har dybere Indsigt i de Theologiske Sand-

heder, end den, der giver an til en ringere Karakter; ja, naar det skulde heade sig, som det vel ofte gjør, at en Kandidat har holdet sig skadesløs ved sit System for den Tid, han har maattet anvende til at lære en Oversættelse uden ad til sit Hebraiske Testament, saa har han uden Tvivl tabt meget ved at studere til Laudabilem. Og dog er det ikke vel paa anden Maade nueligt at bestemme Grædserne, naar man vil fordrer mange Examina i een og samme Videnskab. Desuden føder den Indretning med de mange Examina alt for megen Svæng af sig, og holder Studenterne for meget og for lang Tid uader Professorernes Vidst.

Bedre spæes os om de Forslag, Forfatteren har gjort i Henseende til Communitetets Forbedring, hvor han vilde, at Disputeersveiserne affkaffedes, og Decani forvandledes til de Studerendes Raadgivere, hvor i den Videnskab, hvori han kunde have en bejnderlig Styrke. De tre Collegier: Balchendorffs, Borks og Eilersens, skulde blot være for hans Magistre og Baccalaurei, (men hvor mange Aar kom da ikke en Student til at bie efter disse Collegier, naar en Magister og Baccalaurei-Examen skulde betyde noget meer, end de nu betyde?), og i Stedet for Disputatser skal her eengang for alle udarbejdes en Afhandling i den Videnskab, hvori enhver har sin Styrke. Hans Tanker om de mindre Stipendier ved Academiet forbigaae vi. Hvad han siger om Disputeersveiserne, har fuldkommen vor Bifald. "Hvad er det, siger han, vel andet, end Gøglerie for den meeste Deel? hvor har man ved Disputatser to lige Lærde, lige talende, lige kundige i Sproget; og hvad bliver Slutningen af dem alle. I eet Øyeblik skal en Spidsfindighed indsees, eet Vildrede opløses, som den anden maafee med lige Vittighed har været to Dage om at virke sammen; i samme Øyeblik skal Tankerne derom fremsættes kort og tydelig, og tillige høves Dye paa, at intet siges, som kan give Anledning til en nye Tvivlighed. Og tales nu det mindste Ubestemte, strax høres et Definiatur, og Trætten om denne Definition varer da saa længe, indtil baade Tilhørerne og de Disputerende har glemt, hvor man slap. Nu begynder man da forfra, og det bliver til det samme. Transcat, siger man tilfids, og enhver lader sig høye. Jeg taler nu dog om dem, som kan disputere; thi jeg er vis paa, at der gives grundlærde Folk, som ikke eet Øyeblik skulde holde ud imod en lille indbildt Svafers Raadvade".

Forfatteren kommer til Examina igien og bemærker nyere sine Forslag i Hensende til den Theologiske og Juridiske Attens; og endelig taler han om de Embeders Befættelse, hvortil kræves Studerende. Væstefald vil han ikke, at Jordegodsøyers skulde have Ret til at bortgive, og troer, at man uden Uretfærdighed kunde betage dem dette Privilegium, "fordi det efter dets Natur ikke indbringer dem noget, og bør ikke". Dog, naar man ikke ganske vil betage dem det, saa foreslaaer han, paa hvad Maade det kunde indskrænkes, saa at det ikke blev Staten til Fornærmelse; og dette Forslag synes os overmaade vel om. Til de gode Riisflodfald vil han ikke, at andre skulde foreslaaes, end Magistre i Theologien; og en Rector maatte være Magister i den latinske eller grædske Philologie, Baccalaureus i Historie og Geographie, samt for Smagens Skyld, ligeledes Baccalaureus i de skønne Videnskaber. "Paa denne Maade siger han, er jeg forsikret, at Smagens Række, som i nogle Aar har mærkelig udbredt sit Lys, vilde omfide aldeles opklare vor Literatur, og vi ikke mere høre den ynkkelige Forskiel imellem grundige og skønne Videnskaber, nye og gammel Smag m. v. men alle vore Arbejder blive indrettede efter den rette Smag, som de gamle Romere og Græker har givet Mesterskytteri". Hvad han erindrer om Forskyttelse fra et Embede til et andet, er meget fornuftigt; ligesom den hele Afhandling viser en Mand af Studeringer, Eksternsk og Erfaring.

Benfoldige Danske og Norske Tanker, hensigtende til de Danske, Norske, og tilhørende Landes Indvaaneres HuusholdningsMaader, i Sammenhæng med Rigets Huusholdning, til Rigets Nytte. Begyndt ved Aarets Udgang 1770. Første Heste. —

— andet Heste. Kjøbenhavn, trykt hos Nicolaus Møller, Kongelig Hof-Bogtrykker 1771. Stor 208 S. 8.

Der som denne Forfatter vidste at holde sin Indbildningskraft i Tøyle, og at klæde sine Tanker i et meer menneskeligt og naturligt Udtryk, saa skulde man sette meer Pris paa hans virkelig gode og brugbare Ind-

sigter, end nu, da man staaer i Fare for ikke at søge noget godt iblandt endeel overdrevne og undertiden latterlige Sagnelser, hvori han omsværmer og i det bergmanniske Sprog, hvori han skriver. Dog ere disse Fejl kiødeligst i Indledningen, og forsvinde stedse meer, jo meer Forfatteren forlader det Ideelle, og begiver sig til visse og bestemte Materiers Afhandling.

I det første Heste meddeler Forfatteren en Oversættelse af Linnæi Tanker om Grunden til Huusholdningskunsten, af det Svenske Academies Afhandlinger. Af egne Tanker have vi i sær lagt Mærke til hans Forslag angaaende den offentlige Siids Afbetaling S. 38, som er overeensstemmende med det Forfatteren af Arian nyelig gjorde.

Linnæus havde ubelukt fra Huusholdningskunstens Væsen den saa kaldede Kameral-Deconomie. Dette giver Forfatteren Anledning i det andet Heste til at vise de onde Følger, som denne Adskillelse kan have, og her forekommer et Sted, som vi holde værdt at anføre. "Vel er det sandt, siger han S. 100, at naar Kameral-Huusholdningen, uden onde Følger, kunde være udelukt og adskilt fra den almindelige Huusholdningskunst; da kunde Kammer-Regninger og Overslag til Skatters Paabudsmaader, blive meget lettere at gjøre, end smaa Drenges Regninger udi Skolerne, og da vilde denne efterskrevne Slags Regnings- og Overslagsmaade ikke falde meget tung at lære, saasom:"

"Udi et Rige er tre Millioner Mennesker, naar hver Hoved betaler en Rigsdaler til Skat, saa erhøves tre Millioner Rigsdalers Indtægt; ja endda uden at frygte for stor Misregning, eller stor Bryderie af mange Tal til Regningen. Da, hvor lidet betydelig er dog ikke en eneste Rigsdalers Udgiwt udi et heelt Aar, for den, som endog kun har 12000 Rigsdalers Indkomster aarlig; med et halvt Aars Indkomst kan paa denne Maade svares Skat udi flere Aar, end de 5738 Aar, som er anført i Almanakkerne at være bortgaaen siden Verdens Skabelse. Den derimod, som udi et heelt Aar enten kan fortjene, eller indbetale en Rigsdaler, til at kisse sig Klæder for, kan jo alleze ved at undvære Klæder, og gaae ngen til Døden, endda skaffe Skatten tilbage, i det mindste een Gang. Da saadan Skat er baade mangelig og flækkelig; thi der behøves ikke tusende fattige Menneskers Skat, til tvende middelmaadige store Herrers Len, naar hver istaa erholder sex tusende Rigsdaler aarlig".

"Men

"Men naar man derimod betragter et Riges Kameral-Huusholdning efter sit rette Væsen; saa bliver det ligesaa lidet rimelig, at kunde udelukke samme fra den almindelige Hæusholdningsskæb, som et Menneskes Stiel kan være udelagt eller adskilt fra den Person, der med rette kan gives Navn af et paa Jorden levende Menneske". Den sidste Lignelse kunne vi ikke billige, og ligesaa lidet den vidløftige Sammenligning, som Forfatteren i Aaledning deraf gjør imellem et levende Menneske og et ordentlig Rige; saa vist som vi for Resten med ham holde for, at Kameral-Huusholdningen ikke kan adskilles fra den almindelige Hæusholdning; thi "et Riges almindelige Udgifter maae jo nødvendig ubredes af det Overskud, som vindes udi enhver Indvaaners enkelte Hæusholdning. Bliver et Riges Indvaanere paalagt Skatter af en anden Natur, end saadanne, som kan betales og ubredes af det Overskud eller Gevinst, som samles eller falder udi enhver enkelt Persons Hæusholdning; saa kan det jo ikke skee paa nogen anden Maade, end ved at afsprekke Indvaanerne det, som de selv behøver til deres Livs Ophold. Berøver man nu et Menneske det, hvormed han skal opbolde sit Liv og Legems Styrke, saa bliver han jo ved saadan Afspresning enten jaget i Landflygtighed, eller og han paa en langsom Maade uukværdig maae græles udi Rigests indsluttede Grendser. En ubequem Skat er derfor ey allene en yderlig Forvirrelse udi et heelt Rigests egen sammenhængende Hæusholdning; men endog udi alle Rigests Indvaaneres enkelte Hæusholdninger;

holdninger; Ja! en banded Vey til det beste Rigests fuldkomne Dødeliggelse".

Ved Skatteres Paabud, vil Forfatteren, at der fornemmelig bør sees til, at Skatter kunde blive Midler og Aaledning baade til Nærmeidlers og Folkemængdens nyttige Forøgelse. Saaledes mener han, at naar der af de mange odeliggende Jordgrunde i Norge blev paabudet at skæres en aarlig Skat, vilde dette opmuntre Grundeyerne mere end noget andet til at oprodde og dyrke dem. Men i sær holder han en almindelig Salpeterskats Paabud for det kraftigste Middel til at befordre Salpeters Aaling og Virkning i Rigerne, og viser baade hvorledes saadan en Skat kunde indrettes, og Salpeteret paa det nemmeste og beqvemteste Maade virkes i enhver Hæusholdning. Han taler derpaa noget om Handelen, i sær den Norske Fiskehandel, og mener i Almindelighed, at det første Skridt til en god Grund i Hæusholdningsvæsenet var, at skaffe os en tydelig og tilstrekkelig Kundskab om alle Landstrekningers og Steders rette Storrelse og væsentlige Bestaffenhed i Rigerne; hvilket han mener, best kunde skee ved en almindelig rigtig Landopmåling og fuldstændige Landkorters og Tegningers Forfattelse over alle Rigerne Landstrekninger, med der tilhørende tydelige Beskrivelser over et hvert Steds Bestaffenhed, saa paalidelig og omstændelig forfattede, at de kunde tiene til en ubedragelig Kettesnor ved alle Indretninger, som maatte foretages. Endelig sluttes han med en vidløftig Plan til en Berg- og Landvæsens Skoles Indretning i Norge

Uargangen af disse Blade Koster:

I Kiøbenhavn, 8 Mark.
 Sjælland og Lolland, 9 Mark.
 Sydn. Jylland og Holsteen, 9½ Mark.
 10 Mark.

Kjøbenhavnſke Kongl. privil. Adressecontoirs
Kritiſke Journal.

No. 31 og 32. ————— 1771.

P. M. (*)

Mine Herrer Forfattere af den Kritiſke Journal, No. 51!

Deres ſeeneſte Recenſion beſøyer mig til følgende Oplyſning. Finde De det billigt, at indføre i Deres Journal, bliver mit Ønemærke paa den Maade erholdet.

Materialiſten Hr. Müllers practiſke Forelæſninger, ſom den Tid holdtes i Friderichs Apothekets Laboratorio med Hr. Apotheker Cappels Tilladdeſe (a), vidner jeg ſelv her offentlig, at bør regnes til de forſte Grunde, jeg laade i Mineralogien. Begge diſſe ere hos os, ja maaskee og Forfatteren af denne Recenſion, med flere andre, ſom viſt nok have de forudnærnte at takke for det, de vide (b); men dog berettede Forlæggeren, at inaaen ſand. e^s, ſom paa den Tid vilde paatage ſig Arbejdet: Aarsagerne tilkom-

(*) Denne Beſvarelſe var os allerede tilſendt i Be-
gyndelſen af Aaret; men Rummet har ikke til-
ladt os at bekiendtgjøre den for.

(a) De Forelæſninger, der bleve holdte i Friderichs
Apothekets Laboratorio, og til forſte Delen paa
Hr. Apotheker Cappels Beſtilling, have vi ikke
havt Tilfælde, at kunne bevaare, det er de For-
ſøg og Forelæſninger, ſom Hr. Müller for den
Tid holdt paa Bankens Mynt, af hvilke vi have
profiteret.

(b) Da Hr. Prof., ſom vi ſee, haver ladet Udkaſtet til
dette ſit Svar afſkrive af en anden, ſaa er der paa
adskillige Steder nogle Skrivefejl indløbne,
ſom vi have taget os den Frihed at rette; men
paa dette Sted har vi ikke med nogen Viſhed
kunnet giette Meningen.

mer mig ikke at indſee. Jeg anſaae det derimod for
en Pligt, at ſee Bogen h^{ere} udgivet hos os, end
hos andre, og da dens Mangler vare ſtore, hellere
at opſolde nogle, end ingen. Derved blev ikke Venen
tillukt for nogen anden, ſom vilde og kunde præſere
noget mere eller bedre. Tiden var langt fra ikke den
ſamme, ſom den, Recenſenten kunde have brugt til
ſine ſaae Anmærkninger; og i Fortalen undſkølder
jeg, at mine Samlinger ſaae indpakkede, ſaa at de
giorde Reſſeanmærkninger ikke kunne ſammenlianes
med Tingene ſelv. Anmærkninger, Tillæg og For-
andringer bleve giorde i temmelig Haſt, og deels af
Forlæggeren ſelv afſkrevet, for inden Reſſen at naae
Leipzig (c), hvor de paa nye af en Ven, for Spro-
gets Skyld, bleve overſeete. Den Svenske Original
eyer jeg ikke; de Tyſke Fejl at rette paatog jeg mig
ikke; en heller var noget af dette mit Ønemærke,
ſom allene ſigtede til, ſaavidt kunde tillades, at for-
mere Bogen. Dette Tillæg, indſee De lettelig, kunde
ikke kræves af en, fra Reſſen nylig hjemkommen,
burde beſtaaе i Chymiſke Forſøg, ſom ſkulle forbedre,
ſtafſætte eller forkaste Cronſteds M^{en}inger. Det
var mig nok at berette ſaa meget har jeg ſeet, ſaa meget
er man viſ paa mere end Cronſted. Haa er ikke den,
der har ſeet, men en af de, der har ved n^ovagtige For-
ſøg

(c) Wiſſeligen kan Hr. Prof. fordre Tak af ſine Lands-
mænd, for at have ſeet denne Bog hellere oplagt
hos os, end hos Fremmede; men Skade er det,
at han har ladet ſig overile af Forlæggeren. Vi
formodede ikke, at Hr. Prof. havde brugt ſaa kort
en Tid til ſaa langt et Arbejde, ikke heller, at
Forlæggeren var bleven betroet til at afſkrive og
gjeenemſee hans Tillæg.

søg kiendt de fleste Arter: derfor er hans Mineralogie temmelig complet i de nordiske Rigers Beeg, Steen, Gang og Erzk Arter; man fattes meget af det fremmede, og er uvis i en Deel af det anførte, som han ikke selv haver undersøgt. Det er altid det beste Udkaft, vi ene; dog er hans Species for faae imod Afendringerne (d): disse faae han hiemme, hiine borgede han undertiden af Efterretninger. Vi kan ikke statuere, han har vidst af Tormalinen at sige, eller saa meget, som nu vi des; siden han har ikke anført den eller det ringeste derom, da dog vielleicht, man glaubt, dem Berichte nach o. s. v. har ofte været hans Beviisere (); thi saadanne aabenhiertede Tilstaelser ere en Naturalistes Wiater. Enhver Autor har efter sit Dømmend betragtet Naturen fra sin Side. Saadanne Sider ere mangfoldige, og lige saa mange ere Systemerne. Haver vi dem alle inde, da kiende vi Tingene fra alle muelige Sider, og da ere vi først, saa vidt mueligt, fuldkomne Mineralogi, Zoologi, Botanici. Vil jeg kiende Steenarternes indvendige Forhold imod hverandre i Henseende til deres Bestanddeele, bør jeg gribe til Oplosnings-, Adskillelses- og Samenbindelses Midler; men uden disse kiender jeg dog Bestanddelenes Tyngde, Haardhed, Figur og øvrige Bestaffenheder. Det rene bør tiene i een Begivenhed, det andet i en anden, og alle tages til Hielp for at danne det heele System. Men hvor ofte har man ikke Lejlighed at see en Ting, uden at kunne prøve den i Jlden eller ved andre Midler. Skal denne da af Mangel paa alle muelige Prøver ey viides

(d) Vi ville vist ikke undvære de Efterretninger, Hr. Prof. meddeeler os, om hvad han har seet paa sin Rejse, men dog havde vi hellere ønsket, at han allene havde anført dem som Noter, og ikke gjort nogen Forandring i Cronstedts Indretning, indtil moednere Overlæg og tilforladelige Forsøg havde kunnet bestemme de af Hr. Prof. tillagte nye Ting Plads efter Cronstedts Plan. At Cronstedts Species ere for faa imod Afendringerne, kan være en nødvendig Folge deels af Systemets, deels af Tingenes Natur, og af Mangel paa at kiende flere Species. Hr. von Linnée gjør i sit Systema Plantarum ofte et heelt Genus, ia en heel Orden af et eeneste Species.

(e) Upaatviøleligen har Cronstedt vidst af Tormalinen at sige, da den er anført i von Justi Mineralogie, som Cronstedt ved een og anden Lejlighed henviser til i sin Mineralogie.

og reent henettes i Forglemmelsen? (f) Diamanterne siger Cronstedt, ere for kostbare nye at undersøges, dog vilde han ikke udelade dem. (Vi tale ikke om hvad Undersøgelsen siden ere skeedte, men kun om det, hvor paa hans Mineralogie er bygt) Noget af de gemeeneste Kieselarter kiender han lidet til, og var ikke i Stand til ved Oplosnings-Midler at skille imellem dem selv indbyrdes. Hvorledes har han beviist, at Jaspis differerer fra den gemeene Kiesel? har han sagt os, hvad Feldspaten er? Ved reen Jaspis anfører han: welchen man durch bis her bekannte Mittel in seine Bestandtheile nicht zerlegen kann; men om Feldspaten siger han: hat von der Figur seinem Nahmen, sonst scheint er mit dem Jaspis einerley Bestandtheile zu haben. Ved der Uvissheds. dürfen sie nicht unter einander gemischt werden. Hvorledes ved han, at denne er ingen Jaspis, at den haver samme Bestanddele, som Jaspis, dens han os sagde kunde ikke udvikles? Hvad bringer ham til at sette den for sig selv, uden den blotte Figur? Døm nu om Jlden altid er vores Kettesnor, og om ikke Figuren o. s. v. har hiulpet vor Uvidenhed. Døm fremdeles, om Cronstedts Grunde altid har været chymiske Forsøg, og om disse Lore altid har gjort Ende paa Sagen, endskøndt de fortjene Sted iblandt de visseste. () Det er altid lettere at foreskrive Regler, end at følge dem, i sær for Naturen, der ikke er indrettet efter vores Tænkemaade, og ikke sammensat efter vore Systemer. Dens System er et eeneste, som indbefatter alle muelige. Ved anden Lejlighed skal jeg ikke mangle nærmere at viise, at jeg i alt dette er ikke af samme Tænkemaade med Dem. Min Udgave indeholder en Deel nye Species og Varieteter, som Cronstedt

(f) Der ere vist mange Sider, fra hvilke man kan betragte Naturen, og derefter gjøre forskellige Systemer, som hvert for sig kan have sine Fordeele og Mangler; men deraf følger ikke, at de kan sammenblandes: det vilde vist ikke blive vel optaget, ifald nogen vilde udgive Linnei species plantarum, forøget med nye og ubekiendte Planter; men indførte efter von Royens eller anden forskellige Systematisk Orden paa Steder, hvor de ikke kunde staae efter den Linneiske Indretning.

(g) At Cronstedt ikke ved saa vidtløstigt et Værk har kunnet overkomme alt, er let at undskyde; men man kan have nogen Ret til at fordre større Nøjsagtighed i nogle enkelte Anmærkninger og Tillæg.

stedt og Recensenten vist nok en have seet eller vidst af at sige; og jeg selv en tilfulde kiender af Mangel paa Undersøgelser, som jeg til denne Tid ikke har kunnet anstille. Saa meget som min Udgave derved er formeret mere, end den første Oversættelse, saa meget mere behøver den og Forbedring, da Tingene fortjene nærmere at undersøges. (h)

Ende Editioners Forskiel i §§. ere jo ved Tillæg ikke let at undgaae. I den første Udgave er i Tallet forbigaaet §. 136. at trykke over Texten, og i min Udgave er §. 185 og §. 186 søjet sammen: deraf dependere de urette Citationer, som dog neppe udgiøre 50., og kan rettes endog af Begyndere paa en halv Time: thi Tingen og Navnet er det samme paa det citerede og citerende Sted. Derfor, naar De sige, at iblandt 200 Citationer, som findes i Bogen, ere ikke mere end 3 rigtige, have De røbet deres Uforsigtighed. Alle ere rigtige uden de nys ommældte, og paa en eneste Side pag. 220. findes 5 rigtige. (i)

Stene ere af forskiellig Haardhed: Spørsmaal, hvilken er den bestemte for Navnet Steen: For saa vidt kan forsteenet og forhaardnet bruges i Fleng. Skal Forsteening tilkiendegive en Forandring i heele Tingens Natur og betyde Steensforvandlinger, da kunde forhaardnet bruges om de Legemer, som ikke miste ved Haardningen uden de af deres Egenskaber, som blot deraf dependere. Siden begge Ord kan forsvares, og begges Brug endnu ikke nøye nok har været bestemt, bliver det paa ingen af Stederne urigtigt. Forhærde er brugt hidtil i theologiske Materier; hærde bruges om Metallerne; haardne kan bruges om vaad Leer, som ved Tørring bliver haard; men kan igien blødnæs; Forhaardne kan bruges om Ting, som saaledes blive haarde, at de ikke kan faae deres forrige Blødhed igien; miste de tillige med Blødheden alle de

(h) Just fordi Professorens Tillæg ere os fremmede, have vi ønsket at vide de Grunde og Beviser, der skulde forbinde os til at troe, at de vare henførte paa rette Steder, og at de vare virkelige Nyeheder, ligesom man har fordret samme tilførn af Cronstedt.

(i) Naar vi i vores Recensjon sige, at Citationerne i det Udgave ere urigtige, saa mene vi, men have imod vores Villie forsømt at tilsette, saa vidt Hr. Professors Tillæg har gjort Forandring i Paragraphernes forrige Numere i første Udgave, derfor ere der 5 rigtige Citationer pag. 220; men der ere og 12 urigtige pag. 168.

res forrige Egenskaber, kan det kaldes Forsteening. Naar man saaledes har bestemt sine Begreber, da bør man være sig selv liig, men før kan det ikke forlanges. (k)

Tabellen er kun en Sciagraphie af Bogen, altsaa ikke meget magtpaaliggende; om alle Varieteter, som i Bogen ere nævned, findes der anførte eller ikke, derfor har jeg ikke været saa omhyggelig at see enhver af mig tillagt Varietet i Bogen, anført i Tabellen: Men hvad, som i den forrige Udgave findes, og i denne er udeladt, bør regnes Bogtrykkeren til Last.

Om Lazursteenen siger jeg, at den indsprængte Kies røber noget martialisk, som er noget andet, end Recensentens, at jeg skulde give Kiesen Skyld for det Jernhaltige; holdte den intet Jern, var den vel ikke saa rar at finde uden Kies. Jld og Smelteild er ikke det samme. Det øvrige er ikke imod mig. Tæt Zeolit og Lazursteenen ligne hinanden en i Bruddet; denne har kiendbare Deele, hiin ikke. Straalia Zeolit er almindelig; straaled Lazursteen foregives af Dem, og kaldes saa i den Moltkiske Samling; men Stykket er ikke stort nok til Forsøg. Lad og alt dette være, saa er Lazursteene en Erds-Moder og brækker i Sænge; Zeoliten holder intet Erds, og brækker paa en mig ubekendt Maade. Hvormeget veed Cronstedt om denne Steen? og derfor indrømmer den en Afdeeling i Bogen for sig selv: han fandt den at nærme sig Steenmergelen, hvorfor han troer, de maaskee med Siden kan faae Plads sammen i een Afdeeling (§. 112). Er det at vide meget derom? Dens sildigere Opdagelse, Aftingsstedernes Kral-gaenhed, Mangel paa denne Steenart hos Fremmede og vore egne Chymisters Forsøg, som endnu ligge i Mørket, ere de Banheld, som gjør, at jeg ikke tør med Recensenten indbilde mig at kiende denne Steenart saa fuld-

Na 2

(k) Vi havde Grund til at troe, at Prof. maatte have haft nogen Hensigt med at forandre Ordene forsteenet til forhærdnet; og overalt synes os, Ordet forsteenet er mere frie for Tvetydighed og af mere bestemt Bemærkelse, end det Ord hærdenet eller forhærdnet, allerhelst i Mineralogien; thi Ordet hærdenet kan siges om alle haarde Legemer i alle tre Naturens Riger, endog om haarde organiske, saasom Dyrenes Been og Lænder, om haarde Værter og Frugter, der, uagtet de ikke ere mineraliserede, dog i Haardhed overgaae nogle Steenarter.

fuldkommen, som de andre. Jeg skreev den hele Anmærkning ved lapis Armenus, som af nogle med Lazuren confunderes. For Kisten maade den og gierne høre hen under Lazuren. (1).

I Stedet for Cronstedts opregnede Marmorarter's Navne, gav jeg de almindeligste tilkiende, som i daglig Arbejde i Italien bruges, og nævnes efter Farven og Artnasstedet.

Quartzkieselen fra Anholt (Anholt er Endst) behøves ikke at tvivle, om er en virkelig naturlig Steen: Om dens Figur er naturlig kunde tvivles, naar vi havde fuldkommen Grund: saa længe det ikke kan nægtes, bliver den i det ringeste imellem Tvivlsmaalene i Naturhistorien at anføre. (m).

Foruden det af mig tillagte ved Kieselen, sig De: det var vel ikke vanskeligt, at finde flere. Skiondt De ingen anføre, vil jeg dog troe Dem. Min Gissning om Cacholong, sig De, holder ikke Stik i Prøven; hvad Prøve mene De? har De modstridende Beviiser at anføre? have De af Deres Prøve draget rigtige Slutninger?

Feldspaten, siger jeg, burde vel have Sted ved Kalksteenen; men ikke, at den er en Kalksteen: I Stykkerne settes de Ting nærmest, som have meest indbyrdes Lighed. Min Meening er kun, at Feldspaten i sin Afdeeling kunde maaskee fortjene Sted efter Kalksteenen. Jeg har selv forsøgt, at brænde den Bøhmi-

(1) Dersom lapis Lazuli er en Erzkmoder, saa er Zeoliten det og; thi man finder ofte lapis Lazuli blandet saavel med aldeles ufarvet Zeolit, som med Quartz og Kalkdeele, hvis Forskiel let erkendes ved Staalet og en Draabe Skedevand; ja de ere ofte saa reenlige iblandede, at man kunne gjøre en ordenlig Zeolitprøve dermed, baade ved Skedevand og Blæsrøret. Da altsaa den blaa-farvede Deel deraf kan kaldes Erzkmoder, saa kan og den ufarvede fortjene samme Navn. Desuden er for kort Tid siden opdaget en straalig og spatig Zeolit ved og om Jernherne i Nærheden af Arendal, og hvoraf vi have seet Stuffer her i Cabinetterne.

(m) Dersom det er sandt, at Naturen er sig altid selv lig, saaledes, som man seer det i andre Crystallarter, saa maatte man og erfare dette i Henseende til den Anholtiske Kiesel; men da man hidtil ikke har fundet noget, som ligner denne, saa har man Marsag til at tvivle om, at dens Figur er naturlig.

ste, og fik noget Kalk deraf; men Forsøget maa ofte iagttages. (n) Det øvrige have De Ret i; thi Sagen bør være omvendt, og er af mig forset; Ligesom og at de fleste Grauater burde hede alle Grauater &c.

De Kieselarter, jeg taler om, ere de, som Cronstedt indbefatter under Navnet Kiesel fra § 55. — 67. men ikke Quarken, som han gjør til et andet Genus. Hvad jeg har sagt om Crystallisationen, bestyrkes af Cronstedt selv i det femte Kiendemærke paa disse Arter, at, naar de ansthyde i Crystaller, formeeres ordentlige Quartzkrystaller, ret ligesom Quarken havde Deel i deres Sammensætning. Er det Quartz, kan det ikke være Kiesel, thi ethvert anføres af Cronstedt under sine besynderlige Mærker, og at disse tvende Navne ikke her indbefatte en Slags Steenart, viise de anførte Cronstedts Ord. Viis mig nu en Crystall, som er Opal, Onyx o. s. v. eller og det synes at passe sig paa Dem, hvad de uden Grund anføre om mig. (o) Ikke alt, hvad som findes i de §. §. om Schorl synes rimeligt at høre derhen. Navnet Basalt vist nok ikke heller, om det er saa i den Svenske, ved jeg ikke. Jeg indsaae selv mere end disse Fejl hos Cronstedt, men tillige, at jeg paa den Tid ey var sat i Stand til at gjøre det bedre. Basaltstøtterne fra Island &c. anmærker jeg sidst i denne Afdeeling, fordi Navnet her sandtes; men har ikke anført dem som Species af Schorlslækten, ligesaa lidet, som Lazursteenen til et Species af Kalksteenen, fordi jeg der har søpet min Anmærkning til over den. Cronstedt har ufor-

(n) Feldspatens fladstvede Figur, og fornemmelig den Egenkab, den har, at lade sig brænde til en hvid Jord, kunde forsøre til at give den Sted ved Kalksteenen; men, da denne brædte kalklignende Jord er ingenlunde nogen virkelig Kalkjord, saa bør den ikke engang efter Cronstedts System staae i Nærheden med Kalksteen.

Uf en fuldkommen blandet Feldspat faaer man, som vi have sagt, ingen virkelig Kalkjord, og dersom den og skulde bruuse med Svurt, saa kommer det tilforladeligen af det vedhæende Luftsalt af Asken. Vel tilstaae vi, at Feldspaten indholder nogen Deel Kalkjord, men denne kan ligesaa lidet løsskilles fra de øvrige Jordarter, den er indviklet udi, som Steenen selv kan blive til Kalk; dersom det modsatte havde Sted, vilde det see slet ud med mangt et oeconomisk Arbejde.

uformærkt regnet Basalterne til Trapsteen. I Forsøg nærme de Leerarterne.

Den Lignelse, som De bruge til at igieudrive min Grund for Serpentinens Forvandling med Albesten, som jeg kun løselig har fremført, passer sig ikke: Min Sag er ikke, at hvad der findes paa eet Sted, er beslægtet indbyrdes. (p).

Mit anførte Mærke paa Magnesia bør, som alle Kiendetegn, ikke tages, uden tillsammans med flere, og da ere de tilstrækkelige. Ved De, om deres tillagte passer sig paa alle Arter? (q).

En Steen sammensat af usynlige Deele, maae jo selv være usynlig; usøelbar er lige oversat impalpabilis; ukiendbar derimod udtrykker Meningen, at Deelene enhver for sig ey kan kiendes.

Ved Bløekalk med Kalkjord foreenet pag. 39. staaer Keiner Saure for einer Saure, som let sees, er en forbigaaet Trykfejl (r).

I Anmærkningen ved §. 38. staaer Kalkstein (§. 32.) altsaa Slægtets Navn med hofsønet §., som tilkiendegiver Arten deraf, derfor behøves ey Ordet Staalsteen. Den Anmærkning, De mælde udeladt m. m. ved den 88de §. maae være den Svenske Ud-gave meent, den jeg forhen mælder ikke at eye. Deres

(o) Naar Cronstedt taler om Kvartskrystaller i Kiesel, forstaae vi ham meget vel; men ikke, naar Hr. Prof. siger Kieselarter, og anfører sin Anmærkning uden nyere Bestemmelse til Cronstedts almindelige Anmærkning over Kieselarterne. Paa samme Maade bleve vi forførte, da vi saae Hr. Professors Anmærkning om Basaltsaülen fra Irland henført ved Skivrlarterne, til at troe, at han der vilde give den Sted.

(p) Hvad vi have sagt om Serpentin, er en ensfoldig Slutning af Hr. Professors Sag.

(q) Bores anbragte Kiendemærke paa Magnesia passer sig gandske fuldkommen paa alle de Arter, som fortiene at kaldes Magnesia; men findes Magnesia for $\frac{1}{100}$ eller noget større Andeel indsprenget i andre Erzarter, saa passer den sig næsten ligesom Kiendemærkerne paa Guld passe sig paa ringe guldhaltig Raabber. Solv. m. m.

(r) Brauset mit einer Saure er imod den brugelige Maade at tale paa.

følgende Anmærkninger ere allerede tilføra besvarede (s).

Det i Slutningen anførte om Flussarternes urigtige Hensførelse til Spatarterne angaaer mig aldeles ikke, som ey haver ringeste Deel i denne Beskoldning; men har ladet alting staae paa sit Sted, og ikke anført noget som Species paa et mod Cronstedts antagne Methode uret Sted (t).

Ved denne Lejlighed bør jeg anvise Dem en Fejl, som dog i Leipzig ved Trykningen er begaaet: nemlig pag. 189. staaer i Anmærkningen under Weis: Erz auf der Dorothea &c., som skulde have staaet paa Siden lige over for ved Anmærkningen om Silbermulm. S. 63. L. 9. bør læses: Mormoros in Sacklerland. S. 178. Aranjossflus. Flere saadanne ere indsnegne imod min Villie.

Midt i Bogen klage De over deres Bidtløstighed, og derfor standse; thi mit Tillæg haver kun giort Bogen 2 Ark større. Det lader af alt, at De ikke have havt i Sinde at opfylde en Recensentes Pligter, der ikke allene bør anføre det, som ey stemmer overeens med hans Meningen; men og saadant, som kunde fortjene almindelig Biesald, om det end ikke fandt Deres (u).

Brünnich.

(s) Vi tvivle dog ikke paa, at Professorens jo ligesaa gjerne, som vi, havde seet, at der havde staaet Staalsteen i Stedet for Kalkstein §. 38., saa og, at et og andet af det, vi have anmærket, at være enten urigtigt, eller udeladt i den første Trykke Udgave, var bleven rettet.

(t) Hører den af Hr. Professor under §. 194. anførte grønne forhaardnede Raabberkalk, der bestaaer af Raabber, Nikkel og lidt Svovel, virkeligen iblandt Raabberkalken? da den derudi adskiller sig fra alle de andre, at den uden ringeste Tilsetning kan reduceres til et reent og godt Raabberkorn, hvilket de andre Raabberkalk ikke gjøre.

(u) Det var vist ikke af Mangel paa at finde noget at indsette paa Hr. Professors Tillæg i den sidste halve Deel af Bogen, at vi lode os nøye med at recensere de forekomne i den første Deel. Den 194 §., som vi nu nyelig have berørt, gav os jo stor Lejlighed, og vi erindre os endnu meget vel 184. §., hvor Hr. Prof. imod Sandhed og imod det, Cronstedt §. 38. beridner, siger, at de med Kalkjord blandede Bløekalk, der holde 40 pro Cento, bruse med Skedevand; Cronstedt siger

Syæne Jagden. Komœdie i fem Handlinger, oversat efter Marquis de saint Mirabelles: Les gros mangent les petits. Kiøbenhavn, 1771. Stor 78 S. 8.

I blandt den Mængde Frugter, som Skrivefriches dens overnaturlige Barme fremdriver, agte vi herester allene at afplukke og forelægge vore Læsere dem, som kunne synes os at have naaet den naturlige Modenhed af Indsigt, Smag og en anstændig Frihed. Blandt disse hører nærværende Stykke frem for mange andre. Hvorvidt det er oversat eller efterlignet efter det paa Titelbladet nævnte Franske Stykke, kunne vi af Mangel paa Kundskab om dette Stykke ikke sige; men mange Karakterer og Tildragelser ere alt for originelle, vi mene alt for Danske til, at vi kunde holde det for en blot Oversættelse. Dyemedet er, at affildre den voldsumme og uretfærdige Omgang, som Herremanden bruger med sin Hovbonde; og gid dette Skilderie ikke maatte finde mange Originaler iblandt Danske Herremænd! Trækholts Karakter er tegnet med stærke Træk, og vel understøttet; og hans Forvalter Tjel er sin Herre fuldkommen værdig. Riigmand er en Boldsmand af det finere Slags, som dog vel nu iblandt vore lærde og polerede Herremænd heller ikke

siger, de bruse ikke, som de ey heller gjøre: det er ikke altid en Folge, at de Blyejorde bruse, der holde meest Kalkjord; derimod ere der meget ritighaltige Blyejorde, der give 80 til 90 pro Cento, som bruse med Skedevand, og have aldeles intet Kalkjord ved sig: saaledes havde det ikke kundet været os vanskeligt, at faae noget at sige paa et Arbejde, der er gjort i saadan Hast, som Hr. Professor behager at berette, dersom vi havde været begiærlige efter at finde Fejl. Ikke heller var det af Magelighed eller Riedsommelighed vi forlode Hr. Professors Arbejde ved Halvdeelen; thi hans Tillæg ere ikke af den Art, at de skulde gjøre Liebhabere Riedsommelige, fordi der hist og her kan være noget at erindre: det var allene Rummet i vores Blad, der forbød os større Bidtløstighed, og nødte os til at opholde, da vi af den første halve Deel havde anført alt, hvad Hr. Prof. havde tillagt, og ikke, som han behager at sige, allene det, som var uoverensstemmende med vores Meeninger.

mangler sin Lige. Hans Sædelære er: at berise sig paa det Almindeliges Betosning, men kun ikke fornærme nogen privat Person. "At Kiele, siger han, at berøbe sin Næste, er sondigt, og ledsaget med offentlig Vanære. I denne Fejl falder ingen andre, end dumme Folk. Men der gives Tilfælde, hvor et og andet synes fornærmeligt, og er det dog ikke. Vi ere os selv nærmest. Vi ere os selv alle bilige Fordeele skyldig. Dette tilfuger Naturen, der har indplantet os Egenkiærlighed. For at fyldestgjøre Egenkiærligheds Pligter, bør vi nu ikke betage vores Næste, hvad han tilhører, men — med det Almindelige — der er det en anden Sag, —, der kan vi uden Betænkning indbente vor Skade. Det Almindelige, siger jeg, det har gjort mig en Slags Forestrækning, paa det jeg kunde udøve mit patriotiske Sindelav. Forsynet har, saa at sige, indledet mig i visse fordeelagtige Situationer, efterdi det saae forud, jeg vilde blive en lædskende Kilde for mine Medborgere — Hvor høyligen ærer jeg dog dette Forsyn! hvor inderlig hengiven — " "Det Almindelige foresiller han sig" som en umaadelig stor Skat, der er samlet paa et Sted, og hvortil alle har bidraget noget. Kommer nu Ildsbaade, siger han, paa dette Sted, da er det jo naturligt, at enhver vil hjælpe og bierge. Jeg faaar ikke just det selvsamme igien, som jeg har bidraget til Skatten: Men af Begierlighed til at redde, af Mennekkiærlighed, for dermed at kunde bierge min trængende Næste, bierger og tager jeg til mig, alt hvad der kommer mig for Haanden. Under adskillige Paaskud bortlokker jeg Folket fra Branden, bierger og fører i Sikkerhed. Det bierge bruger jeg for en stor Deel til mine Medborgeres Husværelse. Wille nu disse ved mig vederqvægede Folk paa faae, at jeg deri skulde have gjort ilde? Jeg troer ikke". Et andet Sted ligner han det Almindelige med en Meelsæk. "Eigefrem, siger han, tør ingen uden Epermanden, aabne den, og tage deraf. Men enhver har Forlov at banke derpaa, og ved dette Middel erhverver han sig lidt Meel. Maa nu Eperen miste det, hvor vil da fortænke mig, om jeg stræber, at fordrive alle andre, for at drage Fordelen allene. Er jeg en Mennekken, saa beholder jeg ikke alt, men deeler med den Trængende. Beroede derimod det Almindelige Guds Uddeling paa en uædel Siæls Godtfindende, saa fik den Trængende ikke noget deraf. Jeg har ofte i eet Aar bortskienket 3 til 4000 Rdlr., hvoraf skulde jeg give, om jeg ikke havde samlet i Forvejen? hvor

"Skulde have husølet disse Fattige? o. s. v." — —
 Disse onde Karakterer forhøyses ved nogle gode af en
 Adelskiold, en Raadvild, en Lucinde og flere. —
 Forfatterens Stiil er smuk, og hans Dialog let og na-
 turlig.

*De Methodo Historiæ dogmatum Theologicorum
 scribendæ, specimen academico disputavit
 M. NICOLAUS EDINGER BALLE, defendit
 Petrus Rosenstand Goiske, S. S. Theologiæ
 Candidatus. In Auditorio Collegii Medicei.
 Die — mensis Junii anni MDCCLXXI. Haf-
 niæ, literis Nicolai Molleri, Reg. Maj. Ty-
 pogr. aulici. Stor 3 I S. 4.*

Det Haab, vi for nogle Aar siden, da vi bekiendt-
 gjorde Hr. Mag. Balles Afhandling de causis
 præcipuis errorum in Religione, gjorde os om ham,
 som om en Mand, der vilde søge den fejle Vei til theo-
 logisk Kundskab igiennem Syrogenes, Kritikens, Hi-
 storiens og de skønne Videnskabers Marke (*), finde
 vi nu til vor Fornøjelse ikke allene bestyrket, men alde-
 les opfyldt. Sid han allene ikke maae savne de for-
 nødne Opmuntringer til at gaae sit store Maal alt nær-
 mere i Møde! og vi spaae os da i ham en Lærd, som vil
 gjøre den ægte Theologiske Literatur den samme Tjeneste
 i Danmark, som Ernestier, Walcher og Semlerne
 have gjort, og endnu gjøre den i Tyskland.

Nytten af den Theologiske Dogmatiks Historie
 er af andre, i sær af Walch, tilstrækkelig beviist, og
 Fors. berører den allene kortelig, for at viise, med hvad
 B. lighed og Forsigtighed man bør bedømme Kirkesæ-
 drene, naar man læser deres Skrifter med Henfigt til
 at forfatte en dogmatisk Historie. Paa den eene Side
 bør man ikke lade sig friste til at tvivle om sin Kirkes Lær-
 domme, fordi man ikke finder dem allevegne overens-
 stemmende med Kirkesædrenes Meeninger, efterdi vi
 have Hielpemidler til at forstaae den H. Skrift, som
 de maatte savne, i sær Kyndighed i de Østerlandske
 Sprog, som er gandske fornøden til at forstaae det Nye
 Testamente; og ere de hos befriede fra mange Fordøm-
 me, som de bragte med sig til Bibelens Forklaring,
 hvorhen hører særnemmelig den Platoniske Philosophie,
 hvori de havde forelsket sig, og efter hvilken Religionens

(*) See Krit. Journ. for 1768. No. 27.

Lærdomme idelig maatte lempes. Men paa den anden
 Side bør man heller ikke glemme at lægge Mærke til,
 at ingen af dem har fejlet i de væsentligste Religions-
 stykker, saa at, saa store Bildfarelser mange af dem
 ellers have havt, har dog ingen, som vore nyere Soci-
 nianer, rokket Kristendommens Grundvold, eller næg-
 tet Christi Guddommelighed, og den ved hans Død
 allene erhvervede Forløsning.

I Henseende til Dogmatikens Historie selv kom-
 me disse fire Stykker i Betragtning. 1) Hvad den bør
 indeholde. 2) Hvad Kilder den bør tages af. 3)
 Hvorledes man skal finde og ret forklare de Gamles
 Meeninger. 4) I hvad Orden de bør fremsettes og
 forbindes.

Indholdet af en Dogmatisk Historie berøer paa
 dens Dybde. Vil man allene vide Kirkens offentli-
 ge og almindelig antagne Lærdomme, saa behøver man
 ikke at bekymre sig om een og anden Lærers private Me-
 ninger. Imidlertid er det dog ofte meget nyttigt og
 fornødent, at vide disse, for at iudsøe visse Meeningers
 Genealogie, der ofte fra een og anden Lærers private
 Tanker ere blevne almindelig antagne Meeninger i Kir-
 ken. Saaledes har Tertullians private Tanker om
 Sielens materielle Væsen, givet første Anledning til
 Kødskheds Løster, og Geislighedens Coelibat. Ja,
 Forfatteren vilde, at man i en dogmatisk Historie, næve-
 re end man gjør, skulde bekymre sig om, ikke allene, hvad
 de Retlærende have antaget, men ogsaa om Kietternes
 Meeninger, og ikke bekyrde Hukommelsen med Meenin-
 ger allene, men tillige gjøre sig de Grunde bekiendte,
 hvorpaa begge Partier have bygget deres Tanker, efter-
 di man ofte saaer et gandske andet Lys om en Kietters
 Saker, naar man seer dem i Sammenhæng med deres
 Grunde, end man tilforn havde; hvilket han oplyser
 med et artigt Exempel af Marcion, hvis Mening om
 tvende Guder Tertullian selv, som har skrevet imod
 ham, ikke synes at have forstaaet, men giver dog ved
 sine Raisonnemens derover Anledning til at forstaae
 ham bedre.

Kilderne til en Dogmatisk Historie ere i Hen-
 seende til Kirkens offentlige Lærdomme Symbola, Ac-
 ta Conciliorum, Liturgier og Diplomata. Men For-
 fatteren erindrer, at man maa vogte sig for at troe, at
 alle Kirkens Lærdomme indeholdes i et eller andet Sym-
 bolum; efterdi Hensigten af saadanne Symbola var
 ikke at give nogen almindelig Troes Bekiendelse, men
 allene at gaae de Kietterier i Møde, som den Gang her-
 skede i Kirken. Naar man derfor vil vide Kirkens al-
 mindelige Troes Bekiendelse, maa man af Kirkesædres
 nes

nes Skriver lære, hvad Stykker de have været eenige i. Man maae heller ikke troe, at alle de Lærdomme, som en vis Tid ere blevne fordømte i Kirken, have været det altid. Chilasmas f. S. var en almindelig Meening hos Lærerne i det andet Aarhundrede, men blev siden næsten almindelig fordømt og forhadet. Vi forbiegaae Forfatterens Anmærkninger til de af Cave givne Regler, hvorefter man bør dømmes om de ægte og uægte Kilder. — Endelig foreskriver han de Regler, man bør følge, saavel i Henseende til Sproget, som til Tingene selv, naar man vil være vis paa at træffe de Gamles rette Meeninger, og opløser dem med udvalgte Exempler, som vise, at han har læst de gamle Kirkeskrifter med stor Kritik og en fin Smag. — Hvad han agtede at sige os om den Orden, hvori Sagerne i en dogmatisk Historie bør foredrages, har han giemt til en anden Lejlighed; ligesom han ogsaa synes at love en Afhandling om Gnostikerne, om hvilke han har Læser, som vige gandske fra det Mosheim'ske System. — Forfatterens Latinitet er saaledes, som man burde ventet den af en Discipel af Ernesti.

Commentationis Critico-Philologicae in Prophetam Haggaeum, qua versiones antiquae inprimis sub examen vocantur, Particula primam publicis opponentium disquisitionibus submittit NICOL. CHRISTOPH. KALL, munus defensionis ornante Andre Woeldike, in auditorio Collegii Medicei, die 20 Junii 1771. h. p. m. f. Ex Typographeo Regiae Universitatis apud Viduam And. Hartv. Godiche, per Frid. Christ. Godiche. Stor 16 S. 4.

Det gamle Testaments Kritik er saa nyt, og hidindtil saa lidet dyrket et Studium, at der ere saa Deele af Literaturen, hvor en Lærd, som har Smag og den fornødne Kyndighed i de gamle Sprog,

kan være saa sikker paa at erhverve sig Være og originale Fortjenester, som i denne. Forfatteren kunde derfor ikke let foretage sig noget nyttigere Arbejde enten til at forsikre sig selv om Fremgang i sit Studium, eller til at gjøre Nytte, og indlegge Være dermed i Fremtiden, end det, han her har begyndt. Hans Hensigt er meest kritisk, eller, at bedømme og bestemme den Hebraiske Textes Læsemaader ved Hielp af de gamle Oversættelser; hvilket han gjør med Beskedenhed og Forsomhed. Helt og her forekomme ogsaa exegetiske Anmærkninger. Dette første Stykke gaaer ikke længer, end til det 12te Vers af det første Kapitel.

Disertationis, qua sub examen vocatur Historia restorationis templi Hierosolymitani a Juliano tentata, et miraculo impedita, Particula priorem publico opponentium examini submittit THORO MELBYE, defendente viro eruditissimo Christiano Kierulf, Philos. Baccal. & Collegii Regii Alumno. In Auditorio Collegii Medicei, Die 13 Maji anno 1771. h. p. m. f. Hafniae, literis Nicolai Möllerii, Reg. Maj. Typogr. aulici. Stor 16 S. 4.

Det gjør Forfatteren Være, at, da han tilforn har erklæret sig i et offentligt Skrift for deres Meening, som holde for, at Kæiser Julian har villet det fornøye Temp'et i Jerusalem, men er blevet forhindret derfra ved et Mirakel, saa tager han nu ikke i Betænkning selv at igientalde og igiendrive denne Meening, efterat han nævner har prøvet de Grunde, hvorpaa den er bygget; hvilke han dog ikke lader til at kiende uden paa anden Haand, (og ikke af Kilderne selv.

Uargangen af disse Blade koster:

3 Kjøbenhavn, Siclland og Lolland. Sydn. Jylland og Holsteen.
8 Mark. 9 Mark. 9½ Mark. 10 Mark.

Kjøbenhavnſke Kongl. privil. Adreſſecontoirs
Kritiſke Journal.

No. 33. ————— 1771.

Om Oeconomien, ſærdels Norges. Af Peter
Friderich Suhm. Kjøbenhavn 1771. Trykt
hos Broderne Berling. Stor 96 S. 8.

Denne ypperlige lille Afhandling læſes allerede i
de Trondhiemiſke Samlinger af Philale-
thus, og Forfatteren udgiver den her paa nye ufor-
andret, med nogle ſaa Anmærkninger, fordi han har
troet, at den for nærværende Tid maaskee ikke kunde
være gandske unyttig. Dermed har han i vore Tænk-
giort Elſkere af Fædrelandets, og i ſær Norges,
Oeconomie, en væſentlig Tieneste, og man kan ikke
læſe dette Skrift, uden paa nye at beſtyrkes i den Høj-
agtelse, man ſaa høylig ſkylder en Mand, der i en For-
fatning, hvori mangen anden ſkulde holde ſig privile-
geret til Orkeſløſhed, anvender ſin Tid og Ledighed
(otium) til at udbrede allehaande nyttige Indſigter
iblandt ſine Landsmænd.

Man læſer vel adſkilligt her, ſom angaaer Nor-
ges Oeconomie i Almindelighed, men dog har Hr. S.
R. ſin Henſigt meſt rettet til de nordligſte Deele af
Norae, og i ſær til Trondhiems Stift, ſom det, han
kiender af egen Erfaring. Han beſkriver os dets oeco-
nomiſke Forfatning i Henſeende til Agerbrug, Handel
o. ſ. v., og foreſlaaer Midler til dens Forbedring.
Hvad Hindringer Sundens og Climatets Beſkaffen-
hed lægger i Vejen for Agerdyrkningen i diſſe nordlige
Egne, viſer han med egne Taatagelſer paa ſin Næls-
gaard i Nærheden af Trondhiem, hvilken Gaard,
naatet al den Tid, der nu næſten i 50 Aar har været
anvendt paa den, dog ikke kan ſiges at have ſonder-
lig forbedret ſig. Dog er det lært fra, at Forf.
fra ſin Gaard vil ſlutte til andre Gaarde, eller til
andre Egne i Landet, meget mindre, at han vilde
ſtraaede Agerdyrkningens Opnævring i Norge,

hvilken han ønskede maatte underſtøttes ved de kraf-
tigſte Midler, for, om mueligt, engang at bringe
det dertil, at Norge kunde føde ſine Indbyggere
med Korn, i det Sted det nu efter hans Beregning
behøver aarlig Korn for 3 Tønder Guld udenlands
fra. Imidlertid troer han ogsaa, at Kornets Ind-
førelſe vilde formindſkes anſelig, og maaskee ſaaledes,
at Norge intet Korn behøvede fra Fremmede,
til at føde ſine nu værende Indbyggere, naar den
fordærvelige Brændeviinsbrænden og Driften, imod
hvilken han ivrer med Eſtertryk, blev ſat Grendſer.
Da vore Forfædre, ſiger han S. 37, ſaa længe
have været Brændevin foruden, og dog været friſke
og ſunde, farede ligesaa meget til Skibs, og lagt
ligesaa meget paa Færdie, ſom vi, thi paa Suen er
det juſt, at Brændviins-Patronerne erklære dens
Brug uforbigængelig fornøden, ſaa er det jo heraf
klart, at vi og kan undvære den. For omtrent
200 Aar ſiden var Brændevin en til, og det er en
meget over 100 Aar, at den er kommet i ſtærk og
almindelig Brug. Udi et Stykke af de Svenske
lærde Tidender for 1761, læſte jeg et Forſvarſkrift
for Brændevin, hvorudi dets Nytte og gode Virk-
ning fornemmelig berømmedes paa Creaturene, ſær-
deles paa Sviin. Samme Sviins-Argument be-
tiene de her værende Brændviins-Patroner ſig ogsaa
af. Men det er aabenbart, at Flekſket bliver en nær
ſaa godt af Maſt, ſom af Korn, og ſølgelig kan
endeel af det Korn, ſom bruges til Brændviinsbræn-
den, anvendes til at give Svinene, og derved endda
meget ſpares, thi det meeske Korn, forvandlet til
Brændevin, gaaer dog i de toebenede Sviins Hælle.
— Brændevin ødelægger en alieue vort Korn, men
endog vore Legemer; den forforter vort Liv, ſvækker
vor Sundhed, betager vim gene ationis, forvirrer
vor Forſtand, gjør os uduelige til alle Ting. Dette
B b have

have de vildeste iblant det vildeste Folk, Engælnderne nemlig, uimodsigeligen lagt for Dagea. Hele Folk i Nord-America ere allerede uddøde, og andre paa Vegen at uddøse ved denne dødelige Drik". Han vilde, at Brændeviin ikke skulde være anderledes tilfals, end som en Medicin, og foreskriver de Forsigtigheds-Regler, som i den Henseende burde følges.

Ved dette Middel mener han allerede, at Norge skulde kunne føde de Indbyggere, det nu har; men for at formere Kornvæxten og forbedre Agerdyrkningen saaledes, at endog flere Folk kunde ernære sig i Norge, end nu omstunder, foreslaaer han 1) at Gaardene, som ere for store, skulde deles. 2) Egtestaber og Folkeformerelsen befordres og opmuntres. 3) Flere og nye Næringsmidler tilveiebringes, og de gamle forsøges og udvides. Over ethvert af disse Stykker erklærer han sig omstændelig. Odelsrettens Afkaffelse anseer han for meget skadelig. "At affkaffe Odelsretten (heeder det i en Anmærkning S. 47.), det var det samme, som at indføre store Proprietair-Gods, en Ting, som vel aldrig nogen Politicus falder paa, naar de ey allerede ere indførte. Og Spørsmaal, om den sidste Forandring, som saa meget indskrænker Odelsretten, ey ogsaa vil tildeels gjøre denne Virkning. Iblandt Bønderne bør Odelsretten aldrig affkaffes, og efter mine Tanker sættes igjen paa den gamle Fod, dog forstaae, at den ey skulde hindre Gaardenes Deeling; men derimod skulde aldrig nogen af anden Stand kunde tilvinde sig Gaard ved Odal fra en Bønde, men Bønden derimod vel fra ham, thi ellers benytter bemidlede Folk sig af dyre Løder, og tilkjøbe sig den eene Gaard efter den anden. For at indsee Odelsrettens Hensigt, maae man gaae tilbage i Tiden, og betragte denne Rets Mand eller Esprit, og da skal man finde, at den er bleven indført i de Tider, da alle vare Bønder, og da man næsten ey vidste nogen anden Næringsvee, end Gaardsbrug". Noget af de Raad, Hr. E. R. giver for at opmuntre Egtestaber, saasom at ophæve Dispensation i forbudne Led, at udvide Giftermaale imellem Paarsørende til de Grendser, som den naturlige og skrevne Guds Lov foresætter, ere af Regjeringen i nyere Tider blevene fulgte; men hvad man nyelig har anordnet til Indest for Skarlevnet, misbilliger Forfatteren aldeles som stridigt imod en sund Politik, "thi Folkeformerelsen, siger han, befordres unægteligen meest ved ordentlige Egtestaber, og Opdragelsen næsten allene ved dem. Overalt, om end Skarlevnet frembragte flere Mennesker end 23,

testaber, som det dog ikke gjør, saa frembringer det visseligen næsten lutter uduelige, liderlige og flette Mennesker, ved det Gædrene felden sørge for saadanne Børn".

Hvad han S. 60. foreslaaer angaaende en Plan til Næringsmidlernes Udvidelse og statsmæssige Uddeeling, har meget ligt med hvad Hr. Cancellie-raad Marsfelt nyelig i sit Forslag til en Reformations-Commission har foreslaget. — Handelsaanden ønsker han ikke maatte blive almindelig i et Monarkie, og allermindst, at Adelen maatte gøre den til sin Hovedsag. "Blev alle Ridsmænd, siger han S. 66, saa vilde Vren endelig saa aldeles undergaae i Monarkier, at Folk tilfødt vilde bele den, og anse den for en blot Chimære". Endelig gjør han fra S. 69 til Enden adskillige Forslag til Handelens og Nærings Opkomst og Udbredelse i Norge, som grunde sig paa første Deelen paa Forholdet af Udførsels- og Indførsels-Varene ved Trondhiems Toldsted for Mar 1768; hvilket vi just ikke vilde, hvorvidt det kan tiene til Regel for alle Tider, og for alle Steder i Norge.

I en vidtløstigt Note til Slutning taler Hr. E. R. noget om et Academie i Norge, hvilket han helst ønskede anlagt Sodenfields i en af de smaa Steder ved Søen, saasom Christianssand. Hver Professor, hvoraf han vilde, der skulde være 7, burde foruden frie Waaning, have 800 til 1000 Rigsdaler i aarlig Løn, og ikke mindre; "thi, siger han, ved ingen ringere Løn kan vel Professores tvinges til, flittigen at holde Collegier, men de bleve der ved alt for afhængige af deres Tilhørere; de uden" (lægger han til) erhverves den sande Lærdom ey ved Collegier, men allene en Superficiel". Den sidste Tanke er noget utydelig, og i Forfættningen troede vi, at Hr. Forf. erklærede den Lærdom, som Tilhørerne erhverve paa Professorernes Collegier, for superfiel; men hans Mening er ventelig, at Professorernes Lærdom bliver ikkun superfiel, naar de fra Morgen til Aften nødes til at læse Collegier for at fortiene Livets Opbold, og ingen Tid have tilovers at studere i for dem selv.

S. T. Hvad Dem behager. Første Stykke kaldet Løffen. Udgivet og skienket til den nye Skole-Anstalt for forladte Børn af Barthold Johan Lodde.

Lodde. Kiøbenhavn trykt hos P. H. Høcke
1771. Stor 70 S. 8.

Under denne sære Titel leverer Hr. Lodde os en
nyperlig Passage af Grandison oversat, som
indeholder hans ædelmodige Opførsel imod Engelæn-
deren Danbys Broderbørn, af hvilken han var ind-
sat til Arving af en stor Formue, som han anvender
til at gjøre sin osøde Venes Familie lykkelig. Denne
Opførsel vil vel efter Verdens almindelige Begreb
om Dyder erklæres for Taabelighed; og dette har
givet Hr. L. Anledning til Tullen, og tillige til at for-
udstikke nogle, laante eller egne, Reflexioner over de
falske Begreb, man i Almindelighed gjør sig om Dy-
der og Laster i Verden, og hvor lidet en redelig Mand
kan indrette sin Opførsel efter dem. Det var at ønske,
at Hr. Lodde maatte finde Opmuntring til at give
os en Oversættelse af den hele Grandison. Man
lovede vel en for nogle Aar siden, men, saa vidt vi
erindre, var det en Oversættelse efter en Oversættelse.
Hr. Lodde kunne skaffe os en efter Originalen selv,
og fra hans Haand kunde man vente den bedre, end
fra nogen anden.

Tankter om Krigsstanden og dens Forbedring.

Mich hört, wer Muth im Busen fühlte, Soldat
und Officier.

Kiøbenhavn, 1771. Hos Joh. Gottl. Kothe,
Kongel. Hof- og Universitets-Boghandler, i No.
8 paa Børsen. Stor 71 S., 8.

Man behøver ikke at være Soldat og Officier,
for at høre Forfatteren. Enhver, som føler den
mindste Galt af Patriotisme i Barmen, hører ham
pierte, og ønsker, at hans lærlige og fornuftige
Forslag maae finde den mægtige Patriots Opmerk-
sømhed og Overveelse. Og endogsaa den, som
løber allene efter det, der kildrer Dret, og skaffer en
behagelig Tidsfordriv, læser ham med Fornøelse,
for hans Endeligheds, Munterheds og Wittigheds
Skuld.

Hans Forslage til den gemeene Mands Forbe-
dring gaae ud paa at skaffe ham meer Sold, og større
Bequemmeligheder i Tienesten. To Skilling meer
vilde han, at hver Gemeen i de hvervede Regimentter
(thi om disse taler han ikkun) daglig skulde have, og

Underofficiererne i Forhold derefter; og dette kunde
de efter hans Beregning faae, uden nye Udgifter for
Kongens Kasse eller Landet, naar de 16 hvervede In-
fanterie-Regimentter, som Kongen nu holder, bleve
sammensmeltede til 8, med det samme Mandskab som
nu, men med det halve Antal af Officierer, og de saa-
ledes afgaaende Officierers Gager anvendtes til at
forsøge den gemeene Mands Ståttent, hvortil de,
efter den Beregning, han gjør, vilde blive meer, end
tilstrækkelige. Han tvivler ikke paa, at jo 3 Officie-
rer ved et Kompagnie kunde holde et dobbelt Antal
af Gemeene i Orden, naar kun hver Kompagnie blev
forsynet med 3 Underofficierer fleer. Hvorledes Of-
ficier-Dagterne i Garnisonerne maatte indrettes, for
ikke at falde Officiererne besværligere end nu, og hvor-
med saa vel de vedblivende som de afgaaende Officie-
rer maatte trøste sig, viser han ogsaa.

Han undersøger dernæst Soldatens Klædedragt;
og her møde ham først Støvelletterne, paa hvilke han
giver denne levende Afbildning S. 22. "Man til-
lade mig at spørge: hvad due disse pinende ubequem-
melige Støvelletter til? O! gid at den, som først
opfandt dem, maatte bestandig have gaaet i dem, saa
længe han levede, og det efter den samme Methode,
som de nu bæres efter. Jeg veed ikke, hvorledes det
gør, naar i Torturen de spanske Støvler appliceres,
men det veed jeg, at strax efter disse, Støvelletterne
have største Ret til det Navn af nyperlige Pine-Ma-
stiner. Man forestille sig disse, af tykt indaandede
Voleer-Vox stivt Lingesler paa Bevene af den stakkels
Kari, nogle Hattesilt-Lapper ligge der imellem, for
at gjøre dem ret trange, og en Jernhage brækkes til
i Stykker under det Arbejde, hvormed de maae til-
snøres. Nu seer Karlen denlig ud! han har reiskaf-
sens Been! Støvelletterne kan man spenle sig i og
Knappene i dem? — Na, de blinker som Solen!
— Maa skee Karlen staaer endnu i fuld Været;
maa skee hans Muskel ere ikke hærdede nok, at ud-
holde saa voldsom en Sammentykkelse; maa skee
— Hvad? skal Karlen derfor ingen Støvelletter
have paa? Strax Støvelletterne paa ham! —
See, hvad fattes Karlen nu? Kan han ikke exercere,
marschere saa godt som nogen? Og om de end piner
lidt, og han der ved bliver adspredt, og kan ikke have
Tankerne sammen, for at passe paa Kommandoen,
saa kan et Par drøgtige Næp snart give ham Sam-
ling igien. Ja, ja! — inden et Aar gaaer om,
ligger Karlen paa Sygestuen, han har suure Been,
Regimentsfeldtskieren trækker paa Axlene. Karlen
er

er incurabel, han maae have Afſkeed. (Hvad kan man bruge en Karl til, som ikke kan ſaae Stovrelletter paa Benene?) — Obriſten bliver vreed: Hvor i al Verden kan det komme fra, at vi har ſaa mange Folk med Beenſkade? — Ja, Gud veed det! — Ja viſt veed han det, men jeg veed det ogſaa, og de fleſte vide det, — men Stovrelletterne kan aldrig afſkaffes. Himlen bevare os! en Soldat uden Stovrelletter, det var jo Himmelfrigende! Og hvad vil man ſaae? Kongen af Preuſſen giver jo ſin heele Armee Stovrelletter, og Officieren maae bære dem med. — Ja, det er ſandt, derimod lader ſig intet ſige, giør han det, ſaa maae vi endelig ogſaa, det forſtaaer ſig”. Han troer, at man næſten for det ſamme, ſom Stovrelletterne koſte om Noret, kunne ſkaffe hver Mand et Par korte Støvle, ſom vilde blive ham ſundere og beqvemmere.

Geræhrlobene vilde han, ſkulde overſtryges med en brun Farve, ſom tillige kunde bevare dem fra Ruſt; ſaa ſparede Soldaten Pudſningen, og Løbene ſlidtes mindre. — Pudderet ſeer han ikke, hvortil nytter: ”Gem og forretive tuſend Pund Hvedemeel, ſiger han, kunde dog bages endeel Tvebakker af i et Aar, og Soldaten beholdt de 4 Skilling maanedlig i ſin Lomme. Hvad Pudderkvæmmere tabte derved, fik Markteventerene igien, alſaa var det eet i Henſeende til Borgeren, men i Henſeende til Soldaten var det ikke eet, enten han fik for 4 Skilling Vahre paa Hovedet, eller i Mæven”. — Den ſtive Haarpidſt vilde han have forvandlet til et Slags Merlidou i Rakken, omtrent et Span lang, beviklet med tredie Deelen af det Baand, ſom Haarpidſken medtager. — Han ønskede at alle Gvartiſoner vare forſynede med Baraker; og beſkriver, hvad gode Følger alle diſſe Forandringer vilde have for Krigsſtanden. Den Beſkrivelse, Forfatteren giver paa en Soldats Møſſommeligheder. S. 38. ſølg., er levende og pathetiſk, men vi tvivle meget, at den paſſer ſig paa den hvervede Soldat, ſaaledes, ſom han nu er, da denne ſegter meer for at forſvare ſig ſelv imod Hunger og Nød, end for at forſvare ſin Medborger; og naar han ſpørger: ”troer I da, at diſſe femten tuſende alleſammen vare for dovre til at føre Ploven, eller Dren, eller Høvlen, eller for ſvage til at hale et Loug, eller at

vinde et Anker op, for derved at fortiene ti Gaage ſaa meget, og ſaa lade eder ſelv ſørge for eders Forſvar?”; ſaa kan man ſvare ham med det, ſom erfares efter enhver ſtor Krig, da Landet gemeenlig opfyldes med en Mængde Omløbere og Beilere, ſom Freden har taget Muſketten og med den Levebrødet af Hænderne, og ſom nu heller blive Stiemaad og Landſtrygere, end ernære ſig med Ploven, eller Dren, eller Høvlen, om de ogſaa havde lært det. Og overalt, mon den hvervede Soldat, ſaadan, ſom han nu er, og ſom han ventelig vil blive, ſaa længe han ſkal beſtaae af Fremmede, og af den ſletteſte Deel af Nationens Egne, mon han, ſige vi, kunde være tient med de Fordele og Beqvemmeligheder, ſom Forf. vil forſkaffe ham? I det mindſte kiende vi Statsknydige (vi ville ikkun nærne en Summe) ſom holde for, at den hvervede Soldat ved meer Dverſtød og mindre Evang vilde blive ligesaa farlig i Fred, ſom uduelig i Krig.

For Officieren ſeer Forfatteren intet Tillæg muligt i Sold; men han troer, man burde være betænkt paa at ſkaffe ham færre Udgifter; og det kunde ſkee, naar den ſdeleggende Forandring i Munderinger blev afſkaffet, naar den endnu meer ſdeleggende Omflotning, ſaa vel af enkelte Officierer, ſom af hele Regimenter, blev indſkrænket, og endelig blev ſørget for, at en Officier ved Regimentskaſſen fik Forſtrækning til ſin Gieldes Afbetaling og ſin Equipages fuldkomne Iſtandſettelse, at han ikke ſkulde nødes til idelig at gjøre Credit, og betale 50 ja 120 Rdr. Pro Cento til omſkaarne og uomſkaarne Jøder. Endelig ønskede han, at Befordringen i Krigsſtanden blev ſaaledes iadrettet, at en Officier var forviſſet om, alle Løber efter den rigtige Tour at naae en Kapitains eller høiere Plads; og endſkiøndt det var ønskeligt, at ſande Fortienester altid maatte paſſionnes og belønnes, og ingen tom Anciennitet gielde, ſaa ſeer Forf. dog helſt, at det i dette Stykke bliver ved det Gamle, efterdi mange Regiment-Chefer, der dog ere de eeneste, ſom bør domme om en Officiers Fortienester, have ofte ſaa underlige Begreb om Fortieneste, at det var at befrygte, ifald man ophævede Ancienniteten, at Misbrugene vilde blive langt ſtorre, end de nu ere.

Uargangen af diſſe Blade koſter:

I Kiøbenhavn, Siælland og Lolland. Syhu. Jylland og Solſteen.
8 Mark. 9 Mark. 9½ Mark. 10 Mark.

Kiøbenhavnſke Kongl. privil. Adressecontoirs
Kritiſke Journal.

No. 34. ————— 1771.

Supplementa Programmatis de Hieronymo Ofio & Poemata duo Oligeri Jacobæi, loco Program- matis publicavit JOANNES GOTTSCHALCH, Conrector Aalburgensis. Aalburgi 1771. ex Typographeo Regio Privilegiato, per Joh. Petr. Holtzbergium. Stor 12 S. 4.

Det Tillæg Hr. Conrectoren her leverer til ſin for 2 Aar ſiden i et andet Indbødelses Skrift udgivne Beretning om Hieronymus Ofius (*), beſtaaer i tre ſmaa Lantinske Poëſier af denne Forfatter; hvilke dog ikke komne i nogen Lianing med de to af vor Landemand Oligerus Jacobæus, ſom Hr. G. har ladet astrykke efter et Haandskrift, han for en Deel Aar ſiden kom af en Hændſe over i Koſkilde. Det forſte over et Herbarium vivum, vilke vi her meddele.

” *Oligeri Jacobæi Encomiaſticum Herbarii vivi.*
 ” *Mentitur liber hic veſtitum gramine campum,*
Et velut herboſo ceſpite charta viret,
 ” *Exhilarant oculos heic undique & undique flores,*
Et paſſim cultu verſicolore nitent.
 ” *Fruſtra ergo tentas multum telluris obire,*
Qui genera herbarum plurima noſſe cupis,
 ” *Aut laſſare pedes, perque invia & avia ferri,*
Aut læſa hamatis membra referre rubis,
 ” *Cum junctim hic patrias monſtrat tibi pagina*
plantas,
Et quicquid Floræ dædala pingat acus.
 ” *Uſtulet arentes æſtiva canicula meſſes,*
Et ficcos feruor ſolis huicet agros,

(*) See Krit. Journ. for 1769. No. 28.

” *Bella ferant venti, crebris micet ignibus æther,*
Fundat inexhaustas imbrifer auſter aquas,
 ” *Conclavi incluſus ſpernes has æris iras*
Dum luſtras quicquid docta papyrus habet.
 ” *Et, licet æris hyems rara nive conſpuet agros,*
Glebaque brumali palfeat uſta gelu,
 ” *Splendore intacto tamen heic tibi germina vernant,*
Cunctaque nativo murice picta vides.
Dabam ex Tuſculano Vædeløviano, D. 24 Julii
1693.”

Et velmeent Brev og Erindring til alle de Øſtersers, Summeres, Krabbers, Torſkers, Bårders, Helleflynders, Skrubbers, Hornfiſkers, Skallers, Sandſkrubbers, Anciovefers, Liegenogeners og Ulfers Sieleſørger, Skribent, Lærere og Oldefader, Junior Philopatreas; paa de Orkadiske, Hetlandiske, Skotlandiske, Ferøiſke og Canariſke Eylandes Vegne. Hans i Trykken udgivne Gallimathias, til velfortient Hæder, Ære og Berømmelſe, ſrevet paa den almindelige Fornuſts Vegne af Roſentorne. Trykt i Kiøbenhavn 1771. Stor 64 S. 8.

Den Koes en Læge fortiener, ſom indſeer Engdommens Natur hos ſin Patient, og indretter ſin Lægedom derefter, er den, ſom tilkommer Forfatteren af denne Beſvarelſe. Slaer denne Kaur ikke an, ſaa er Junior Philopatreas uden Redning. Men gjør den ſin Virkning, og bevæger den gode

Cc

gode Junior til at lade sig nøje med den allerede erhvervede Spot, uden at tragte efter større, saa har Rosentorne store Fortienester af Publicum.

En sandfærdig og tilforladelig Beretning om Junior Philopatris Død og paafølgte Begravelse. Samt en fuldstændig Beskrivelse over hans Parade-Seng, og en Samling af Vers og Gravskriver, som i adskillige Sprog ere forfærdigede. Tilligemed en Liigtale, som blev holdt ved hans Begravelse af Mag. Klerkerup. Efter den sal. Udsødes Begiering til Trykken befordret af Rosentorne. Kollékolle 1771. Stor 48 S. 8.

Denne Satire er ligesaa munter og vittig, som den foregaaende, og ligesaa vel indrettet til at gjøre sin Virkning. Mon ikke Hiertet skulde banke paa somme af vore Prædikantere, naar de læse den af Mag. Klerkerup opsatte Liigtale, som, naar vi undtage nogle alt for frie Udtryk, er for Resten den bedste Satire paa en slet Præken.

Mine Herrer!

Jeg ønskede at De vilde gjøre Brug af følgende Efterretning, som angaaer et Phenomenon i Videnskabernes Rige, som burde være mere bekendt, end jeg har mærket, det er. Det fortæller i vore Tider den største Ugtsomhed, naar i de (saakaldede) nedrigste Stænder, et Genie viser sig i en eller anden Videnskab. Den slette Opdragelse i Ungdommen, den raa, forderbede Omgængelse i tilvørende Aar, det udmattende Arbejde med meere ere saa mange Hindringer for Sielens Opklarelse og Forstandens Dykkelse, at vi allestider slutte os til en overordentlig Sielens Styrke, naar et Menneske i fornævnte Klasse viser udmærkede Sindetsgaver og en høilig Drift til Videnskaberne. De smukke Konster og Videnskaber for alting udkræve saa mange fine Følelser og saa mange Hielpemidler, at endog saa et dertil oplagt Genie tidt ikke kommer til den rette Nødenhed naar Sielen ikke er begavet med en uovervindelig Kraft

til at hjælpe sig frem igiennem alt det som staaer den i Vejen. Fremmede Nationer vide af en Stephan Duck, af en Karschua og andre at sige, men vi have hidindtil ikke haft dem iblant vore Landsmænd, som i de omtalte Omstændigheder have kunnet give Verden Prover paa deres besynderlig høilige Naturgaver. Af denne Aarsag agter jeg det for en Pligt at gjøre saadan en Landsmand bekendt for Dem mine Herrer, og (som jeg haaber) ved Deres Hielp for alle Patrioter, der elske Litteraturen.

Johan Hinrich Thomsen er fød af Bønder-Foreldre i en Landsby i Hertugdømmet Slesvig. Hans Fader døde fra ham, da han ikke endnu var eet Aar gammel. Moderen maatte give ham fra sig for at søge sit Livs Ophold iblant Fremmede. Børres Thomsen blev altsaa, som let kan erastes, opdragen med liden Omfarg. Til hans attende Aar tjente han omkringhos Bønderne. Paa hans B. Kjendteres Tilskyndelse (thi de mærkede noget mere end sædvanligt hos ham) blev han Skolemester i Landsbyen Steinfeld i Angeln, hvorfra han siden blev forflyttet til en anden Bøndebye Ryus ikke langt deraf. Her er han endnu og har nu i sit 33de Aar været 14 Aar Skoleholder. Dette er hans Levnets Omstændigheder og efter dem at slutte, skulde man ikke tænke at han var en Digter, som Tyskland snart vil regne til sine beste Sangere, og som i det mindste vil indtage sit Sted imellem en U og en Ramler.

Hans poetiske Historie er denne: Han har læst i sin Ungdom en Høben slette Vers, saadanne som der findes hos Bønderne, men nogle Stykker af Optik og Kleistes Frühling satte først hans Genie i Bevægelse. Præstens Søn der paa Stedet (den nu værende Konrektor i Slesvig Hr. Esmarch) mærkede først, at her var et Genie, som kun behøvede en liden Politur, til at faae den ægte Glands. Han hjalp ham til Bøger og var hans Kunstdommer. Andre Venner have ogsaa søgt at opmuntre ham, og det har lykkeds dem saa vel, at han nu er bleven til en Mand, som vil gjøre sit Fædreland Vre. En Gleim, en Ramler, en Kärner, en Hirschfeld, en Nikolai, korrespondere med ham og sørge for hans Bibliothek, saasom han ikke har Evne til at skaffe sig selv de Bøger, som han elsker, da hans heele Indkomst vist og ubist ikke gaaer høiere end 20 Rdr. om Aaret, hvortil han ugevis logerer og spiser nu hos een Bønde, nu hos en anden. Sandeligen! uværdige Omstændigheder for saadan et Genie. Jeg haaber

haaber og at hans Landsmænd, naar de først kende ham, vil ikke længere lade den Skam hvile over dem, at Fremmede skal vide at skattere hans Værd bedre end vi. Thi lad være at han skriver Tydsk, han er og bliver dog en Medborger. Hans Fædreland er Gædsen for det Danske Sprog og der taber det sig i det Tydske. Lad os da søge ved Opmuntring og Uderstøttelse at vise vores Opmærksomhed for det hvad vi med saa stor Ret kan kalde vores. —

Ikke udi Digtkunsten alleene viser han sig som et Genie, men endogsaa Mathematiken og Sprog er han en Autodidakt i. Ved Hielp af en Grammatik og en Ordbog har han i et halvt Aar bragt det saa vidt at han læser Young og Thomson i Grundsprøgene, og ligeledes har han alleene ved Bøger forhvervet sig en vakker Kundskab i adskillige Deele af Mathematiken.

Lar jeg nu, mine Herrer, gjøre mig det Haab at De ville gjøre denne vores agtværdige Landsmand bekendt for vores Publicum? Jeg har kopieret nogle Tirader af hans Arbejder hvoraf nogle saa ere i mine Hænder, for at De selv kunne dømmen om jeg har sagt for meget om ham. Da jeg veed, at de foruden en riigtig Kritik ogsaa besidde en nøye Kundskab om den Tydske Litteratur, saa har jeg eragted det nødvendigt at forelegge Dem disse Prover, som ellers ere af vores Digters tilige Stykker. Jeg beder tillige at lade mig vide, om jeg maa sende Dem Subscriptionsplanen til en Samling af hans bedste Stykker som til næste Paaskemesse trykkes hos Nicolaj i Berlin. Denne Plan er vel ikke endnu udkommen, men kommer nok med allerførste og jeg haaber, at vores Publicum ikke vil staae tilbage i at understøtte et Foretagende, hvorved denne værdige Mand kunde sættes i noget taaleligere Omstændigheder.

Slutteligen maa jeg endnu anmærke, at denne Diater, ved alle de Fortienester han saa mærkelige besidder, alligevel er af en gandske besynderlig Beskedenhed og tillige af en meget behagelig Umgængelse, hvilket jeg ikke alleene selv haver seet, men ogsaa hørt stadfæstet af mine Venner som omgaaes ham oftere.

Jeg forbliver med megen Høragtelse

Mine Herrer

Deres

ærbødige Tiener

Kjøbenhavn d. 27 Sept. 1771.

v. A.

An die Zeit.

O heilge Zeit, die du im runden Schooße
Der Ewigkeit geboren bist
Und einst, wenn du an dein gemeinsames Alter reichst,
Selbst deine Mutter wirst:
Dich rief der Ewige aus deiner Ruhe
Und befestete dir Flügel an,
Den großen Circulflug geheimnisvoll zu fliegen
Und schneller als der Blitz. u. s. w.

Er rüstet dich mit Macht; dein Flug erschüttert
Des Sterblichen Unsterblichkeit
Und öfnet ihr das Grab; du stürzest Königreiche
Und Monarchien um.
Und Mitleid ward dir bey dem schnellen Fluge
Nicht eingehaucht — — — — — u. s. w.

Den sidste Stroffe:

O Zeit es dreht mich auch dein schneller Wirbel
Wie Blätter in dem Herbst herum,
Ich folge dir getrost. Ich wil dein Ende sehen,
Und fingen wenn du stirbst!

Gierne skrev jeg her det heele Stykke af, som har Opsskrift: "Am Geburtstage" men Liden tilslader det ikke. Altsaa kun Slutningen:

Damit ich mich in Deinem Lichte freue
Und einst mit heiligem Vertrauen
Wenn meiner Tage Ziel sich naebet, mich nicht scheue
Getrost hinab zu schaun
Ins dunkle Thal, wo die Verwesung wohnet.
Die Hoffnung stüht sich, Gott, auf dich:
Die Güte, welche mir dem Anfang gab, verschonet
Mit einem Ende mich.

An die Morgenröthe.

En vadig Fiktion om en Diater som sang under
Morgensøden, om de sandelige Fortællinger. Men
— plösklich wand der Wolkenschleyer
Sich um dein heiligs Angesicht;
Du weintest. — — — — —

En Hørde sang derpaa Morgenens Indighed og
Guddommens Lov:

Da freckest du die Rosenflügel
Erheitert aus der Wolk empor
Und jagst das stille Lied vom Hügel
Dem Liede jenes Dichters vor.

Dir sing' ich meine frühen Lieder,
Und dem, der dich mit Gold geschmückt.
u. s. w.

Ode

An die Frau Karschin.

Du, die sich Gott Apoll an den verkanten Hügeln
Am stillen Oberstrand erzog
Und die durch ihn auf starken Adlersflügeln
Zum Sitz der Götter flog,
Zum ewigen Berlin; wo deine goldne Leyer
Helltönend edlen brennen singt
Und voll von Harmonie und Dichterfeuer,
Selbst den zu fühlen zwingt.
Der, wie der Winter, zu Gefühlen unerhoben,
Vom Reiz des Frühlings kaum zerfließt
Sey, Dichterin, die alle Kräfte loben,
Mir mit Gesang begrüßt!

Dein Lied hat Friedrichs Stirn umlaubt
Hat donkervoll, in Blut und Feuer gefärbet
Den Feinden Muth geraubt.
Es sang den Helde — — — u. s. w.

Und öfters strömt' es des heißen Dankes Zähren:
Dein Schutzgeist hört in Gottes Ruh

Oft vor des Himmele heiligen Altären
Dir mit Bewundrang zu.

Haucht' eine Muse mir, in diesen stillen Gründen
Des alten Angelns, Lieder ein;
Sie würden dir von Lorbeern Kränze winden —
Und dann verewigt seyn.

Madam Karschin's Svar derpaa er ikke som
man burde have formodet det ved denne Leilighed,
det er saare koldt.

Dem Allgegenwärtigen
im Frühlinge

Er fuld af behagelige Billeder. Iblant andre:
Der mich gebaut, ist hier! ruft dem mit heller Kehle
Der sie behorcht, die Nachtigall:
Ja, Gott ist hier! ruft er mit stillenzücker Seele
Ist hier! ruft sanft der Wiederhall.

Im Morgenroth, im Thau, in Sonne, Luft und
Meere
Will ich dich sehn; Dich in der Pracht
Des Lenzen; Dich im Havn' und dich in jeder Mehre;
Dich in der stillen Sternennacht. u. s. w.

Alle hans Billeder ere naturligvis tagne af Na-
turen, men de have alligevel en behagelig Afværling,
saa at man ikke kiedes ved dem. Den Egn hvor
han boer forsyner ham og rurdelligen med alle de
behagelige Skønheder, Naturen eyer, og han veed at
benytte sig af dem.

Nargangen af disse Blade koster:

3 Kjøbenhavn, Siælland og Lolland. Sydn. Jylland og Holsteen.
8 Mark. 9 Mark. 9½ Mark. 10 Mark.

Kiøbenhavnſke Kongl. privil. Adressecontoirs
Kritiſke Journal.

No. 35. ————— I771.

Zuſätze zu dem Bedenken über die Frage: Wie dem Bauerſtande Freyheit und Eigenthum in den Ländern, wo ihm beydes fehlet, verſchaffet werden können?

Verum ſatentibus latifundia perdidere Italiam. Jam vero & Provincias. Plin. Hiſt. Nat. 18. 6. Die Wahrheit zu ſagen, ſo haben die groſſen Landgüter Italien ruinirt, und ſchon geht es den Provinzen eben ſo. Plin. loc. cit. Frankfurt und Leipzig, 1771. Stor 67 S. 8.

Diſſe Tillæg ere ikkun en Stump af hvad Hr. Finanzraad Weder ventelig vilde have leveret Publicum, i ſald hans nærværende vigtige Rald havde undet ham ſaa mange ledige Timer, at han kunde have forſat dem. Men ſaa ſaa de ere, (de gaae ikkun til S. 39 af Bedenken über die Frage o. ſ. v.), ſaa vigtige ere de tillige; og, derſom man paa den ene Side har Aarsag at beklage, at Forfatteren ikke har havt Lejlighed at udføre dem igiennem ſit hele Bedenken, ſaa bør man paa den anden Side være tilfreds med, at han heller har sønet ſine Venner i at udgive dem ſom et Fragment, end gandske holdet dem tilbage.

De to forſte ere foranledigede ved et imod Hr. R. Raadens Bedenken udkommet Skrift: Betrachtungen über die Verbesserungen des Landweſens in Dänemark, ſom vi til ſin Tid have anmeldet (*). Forfatteren beſtemmer ſit Begreb om borgerlig Frihed nøyere, og viiſer, at den Frihed, han mener, er uafhængende af Regieringsformen, og bør finde Sted under enhver Regieringsform. — En Sammenligning imel-

lem Proprietair, Bondens Forfatning i Slesvig og Holſteen, og i Dannemark, giver Forfatteren Aledning til meget vigtige Anmærkninger. Vi ville ikkun anføre nogle. I Hertugdømmerne udgior Herregaards Jorden eller Hovmarkerne Halvdelen og ofte meer af den Jord, hvoraf et Gods beſtaaer; i Dannemark derimod omtrent $\frac{1}{3}$ Deel: ſølgelig ere $\frac{2}{3}$ Deele i Dannemark beſatte med Bønder-Familier, men i Hertugdømmerne ikkun $\frac{1}{3}$ Deele, hvilket nødvendig maae giøre en ſtor Forſkiel i Henſeende til Folkemængden paa begge Steder. Men deri ligger tillige Aarsagen til den langt høiere Priis, hvori Godſerne i Slesvig ere frem for Godſer i Dannemark af lige Godhed og Størrelſe, fordi den Slesvigſke Proprietair tilegner ſig af Godſet $\frac{2}{3}$ Deele, foruden den $\frac{1}{3}$ Deel, hvormed den Danſke lader ſig nøye, og man kan, ſiger Hr. Forf., ikke have noget tydeligere Exempel paa, hvor ofte Statens og Privatperſoners Rytte er adſkilt. Han laſter derfor ikke den Slesvigſke Proprietair, at han nytter ſit Gods og de deri ſatte Capitalier efter Landets Viis, og forlanaer intet Offer af ham for Staten, men han erindrer ikkun, at endog for deene Aarsags Skyld er Landvæſnets Forfatning i Dannemark virkelig bedre end i Hertugdømmerne, og den Forbedring, ſom kunde ventes af Hovedgaardenes Nedlæggelse, lettere at vente i Dannemark, og at de, ſom yr ſe os ſaa meget den Holſteeniſke Landhuusholdning, burde have nogen meer Henſigt paa Staten. Forf. forklarer de Udtryk Plov og Tønde Hartkorn, og finder at en Plov i Gennemſnit er ſaa meget ſom 9 Tønder Hartkorn. De møyſommelige Beregninger, han ved denne Lejlighed anſtiller, og de Sammenligninger, han giør imellem Dannemarks geographiſke Strækninger og Matricul-Anſlaget, ere overmaade frugtbare paa Slutninger, men taale intet Udtog, og maae efterſees hos ham ſelv.

(*) See Krit. Journ. for 1770. No. 14.

§. 32. læses en kort Beskrivelse paa Land-Oeconomiens Forsætning i Engelland, som med eet kan tiene til at besvare alle de Indvendinger, som gøres imod Hovedgaardenes Deling og Hovoriets Afstæffelse, af dem, som ere Venner af vor nærværende flette Forsætning i Agerbruget. — Norge er i Forsatterens Tanker, dyrbart Land regnet imod dyrbart, bedre dyrket og stærkere beboet, end Hertugdømmene, og af Hertugdømmene atter Slesvig bedre end Holsteen, og den nordlige Deel af Slesvig igien bedre, end den sydlige Deel; hvilken Forskiellighed beroer paa Forskiellen af Bøndernes Vilkaar. — §. 42. indskærper Hr. Fors. paa nye den Grundfætning, som ikke nok kan anprises ved alle de Midler, som bruges for at befordre Populationen: at man bør opsoge og udvide Næringsveje, naar man vil have Mennesker, men ikke søge Mennesker, for at faae Næringsveje, og anseer derfor alle Politie-Anstalter, som sigte til at bevare Undersaatternes Liv og Helbred, alle Jordemoder-Anstalter, Inoculations-Anstalter, Hospitaller, med et Ord, alle Medicinal Anstalter, meer som Beviis paa en billig og mild Dyrighed, end som umistelige Midler til at befordre Folkemængden. — §. 44. gøres den Beregning, at, naar de 33000 Ldr. Hartkorn, som omtrent udgøre Hovedgaardens Taxten af 600 Herregaarde, som omtrent ere i Dannemark, bleve udlagde til Bønderfamilier, saa vilde vi omtrent faae 8 Familier paa hver Herregaard, i Stedet for een, og paa de 600 Herregaarde vilde blive 4200 Pladse for nye Familier.

§. 48. — 60. indeholder Tillæg til Hr. F. Raadens Tanker om det Sammenhæng, som i hans Mening bør være imellem Landhuusholdningen og Kiøbstædernes Næring; alt for at stadfæste den Grundfætning, at det da først er Tid at anlægge Fabriker i et Land, naar Bondestanden kan afgive et Overflud af Hænder til Kiøbstæderne, og til Kiøbstædnæringers Driiv. Flere med os havde vel her susket, at Hr. Forsatterens Tid havde tilladt ham at udføre denne Materie noget omstændeligere, og i sær med Hensigt til de vigtige Grunde, som Philocosmus nyelig har modsat den ommældte Grundfætning. Imidlertid tvivler ingen paa Forsatterens Hensigters Redelighed, og saa farlia som Philocosmus og hans Grundfætning om Fabrikkerne, maatte den vel dog ikke findes, end ikke af dem, som ikke antage den. Thi at Agerbruget maas blive Hovedstøtten for et Lands Velstand, som Dannemark, er vel en Sag, som Philocosmus aldrig paataaer sig at nægte; og følgerlig, naar denne Hovednæring forsvømmes, synes det ikke at kunne have nogen synderlig Fremgang

med de andre Næringer i Landet, man maas gjøre for deres Optømt, hvad man vil. Det er ogsaa ikkun i Henseende til Dannemark, at Fors. vil have denne Grundfætning fulgt; thi hvad Norge angaaer, saa erklærer han udtrykkelig §. 52., at Anstalterne til dette Riges videre Optømt ikke bør tage deres Beayndelse med Landhuusholdningen, men med Kiøbstædernes Næring og Industrie; saa at Hr. F. R. langt fra at være nogen Hader af Fabriker, eller Kiøbstædernes Næring, ønsker de Næringer i et hvert Land først ophiulpsne, som Landets Natur giver nærmest Aaledning til.

§. 60, til Enden følger et meget mærkeligt Udtoq af de Kongelige Forordninger angaaende Landmilizen i Dannemark, fra Forordningen af 21 Febr. 1702, hvorved Frederik den 4 ophævede Bonded Retligheden, indtil Forordningen af 13 April 1764, hvorved Frederik den 5 gav Proprietairen Ret over sit unge Mandskab, fra det fjerde Alders Aar af, og befalede, at det fra dette indtil det 40 Aar skulde blive staaende i Rollen. Af dette Udtoq ligger for Dagen, "at Bondens Ufrihed og Forbindlighed til at pleye Fødestavn, som for Forordningen af 21 Febr. 1702 ikke var almindelig i Dannemark, men kun brugelig i Provinzjerne Sieland, Lolland, Falster, Møen og dertil hørende Der, og som af Frederik den 4. ved bemældte Forordning blev ophævet, for at sætte disse Provinzjer paa lige Fod med de øvrige Provinzjer i Riget, at denne Forbindlighed til at pleye Fødestavn, sig vi, ved National Militzens Indretning ikke allene er indført igien, men udvidet over hele Dannemark, og altsaa den af Frederik 4 Bondestanden tiltænkte Frihed gjort til intet; thi den, som fra sit Alders fjerde Aar indtil det 40de, altsaa over den Tid, da et Menneske skulde have sit Etablisement, er bundet til sin Fødestavn, kan ikke kaldes frie; denne Frihedens Indskrænkning maas nu være bundet til Fødselen, eller have sin Oprindelse fra Viearsager".

"Dette er altsaa den Aastødssteen" (slutter Hr. F. R. sine patriotiske Betragtninger) "som nødvendig maas reddes af Bøven, isald noq t retskaffent nogen sinde skal stee til at forbedre Bondestandens Forsætning".

Følgende Trykfejl ere vi ombedte at anmærke. §. 11. Lin. 2. staaer 2: 7, skal heede 2: 17. §. 31. Lin. 18. staaer Viertetheil, skal heede Drittheil. Sammeff. Lin. 19. staaer: drey andre Viertheile, skal heede: Zwey andre Drittheile.

Forslag til en forbedret Indretning ved de Latinske Skoler. Kiøbenhavn, 1771. Trykt og faaes tilkiøbs hos August Friderich Stein, boende i Skidenstrædet. Stor 32 S. 8.

Dette Forslag indeholde adskillige rigtige Jagtgælder over de sædvanlige Fejl, som begaaes ved Underviisningen i de latinske Skoler, og nogle Tanker til Forbedringer, som fortjene Overveelse. Den Forestilling Forsfatteren giver S. 9. om Stilen og Tydningen i Skolerne, kan tiene til et Beviis paa det første. "De Unge, siger han, maae anvende alle de Talemaader, som ere forekomne i Autorerne, og i Mangel heraf maae Phraseristerne holde for. Et skønne Mistæske; her en Senteas af Curtius, der en Strophe af Ovidius, nu et Ordsprog af Plautus eller Terentius, nu kom Ræden til Cicero og Sallustius: At Stilen bliver uæra, baade sig selv og Materien bestandig ulia, og latter ig ved de selsomme Forbiadelse, bryde Lærerne sig ikke gierne om, naar der er kun Autoritet for hver Ord. Gestare aliquid in sinu & oculis, er en Phrase paa at elske; folgelig maae og dette være rigtigt: Cicero Tusculanum suum in sinu & oculis gestavit: Cicero elskede sit Tusculan. Allene af hvad Tidsalder Phrasen er, bekommer man sig om, for at bestemme dens Skønhed, og om den er brav metaphorisk; thi det er høyravende Latin; men Analogie maae man vel hytte sig for, man ikke bruger. Dette undrer jeg mig saa meget mere over, som Quinctilianus, som alle Skolelærere burde læse, recommenderer just Analogie; men han levede endelig ikke i den gyldne Alder. Maledicere: at forbande, er ikke godt, heller ikke Christianus: en Christen; den yngre Plinius har begge Ordene, men han levede i Solvalderen: Impossibile: umueligt, har Quinctilianus, men det samme gielder om ham. Derimod har Cicero rarenter: fielden, Plautus spicio: jeg skuer, og det er herligt. I Ordnes Stilling følges den Regel slavisk, at sætte Verbum i E. den; Quinctilianus recommenderer den iblandt andre, uden selv at være en Slave deraf, og jeg vil ikke troe, at det er af Erbødighed for denne store Mand, at man er saa omhyggelig for denne Elegante. Cæsar satte Betsalenheden i Ordnes Bala, Cicero og Quinctilianus bød og at best se sig paa de eentligste Udtryk; thi det er Mangel af de eentlige Ord, der har gjort de uegentlige, og hvad man kalder Omkrievninger, fornødne, men dette er ikke konstigt og høyt nok".

"Hvad Tydningen angaaer, saa er og det den beste Danske, som er meest høyravende, som vilger meest fra Ordene i Autoren. Jo flere Ordsprog, jo bedre. Uagtet det Danske Sprog i en Tid af en Sues Aar er meget dyrket, skal man dog ikke see nogen mærkelig Forskiel i Skolerne imellem de danske Oversættelser af Autorerne, som nu bruges, og dem for 50 Aar siden, og der kan ikke heller være; thi de ere de samme. Danster, som andet Urvegodt, gaae fra een til den anden igennem adskillige Hænder, og Disciplen er alt for ærbødig imod sin Læremester til at forandre noget heri".

Forsfatteren ønsker, at Underlærerne eller Hørerne ved de Latinske Skoler, som paa de fleste Steder ere alt for slet aflaaede, maae aflægges saaledes, at man kunde rætte disse Pladser besatte med lærde og duelige Folk; og dette Daste, tænke vi, samtykker enhver, som kiender disse Læreres Vægtighed, og skikker den Indfyldelse, som den første Underviisning har i den hele øvrige Skoletid. Han vilde ogsaa, for at forskaffe Hørerne nogle Hvile-Timer, at de skulde kunne afløse hinanden i Underviisningen, ligesom Rector og Corrector i Cathedral-Skolerne gjøre. Og for at iværksætte begaede Deele, foreslaaer han, at nogle af de smaa Latinske Skoler i Landet, som nu enten ingen Discipler have, eller saa faa, at deres Underviisning ikke synes at lønne hvad den koster, skulde gaae ind, og de saaledes reducerede Lærere bruges til at lette Arbejdet for Lærerne i de overblivende Skoler, iligemaade den Kapital, som ved denne Reduction vandtes, anvendes til at forbedre Lærernes Løn, og hvor den ikke rekke til, tænkes paa andre Midler, hvorved en Hører-Tjeneste kunde bringes til i det mindste 400 Rigsdaler aarlig Løn. Skolernes Reduction, mener han, vil blive nyttig og nødvendigt for at formindske det alt for store Antal af Studerende, hvoraf Landet efter hans Beregning har $\frac{2}{3}$ Deel meer, end det kan bruge. Denne Beregning forekommer os alligevel noget overdrevet. Altsaa skulde Landet ikke kunne bruge meer end $\frac{1}{3}$ Deel af sine Studerende! Det er at sige, af 140 Studenter, som omtrent aarlig komme til Academiet, beforders ikke fleer end 46 aarlig til Embeder! Men lad det ogsaa være saa, saa bliver det endda Spørgsmaal, om de Studerendes Antal virkelig er for stort imod Embedernes? eller om ikke svarere flere Embeder kunde og burde besattes med Studerede, end hidtil er sket? Det største Overskud af Studerede imod Embederne har altid været, og er ventelig endnu i den ættelige Orden, vi mene, iblandt dem, som lærae sig efter Theologiaen. En Marsag er, fordi den Kundskab, som almindelig holdes for at være til

tillrækkelig til at forrette et theologisk Embede, synes af alle at fordrø de mindste Befordringer, og er altsaa den beqvemste for de fattige Studerende. En anden, fordi Theologerne see større Haab for sig, end Studerende af andre Faculteter, til at kunne ernære sig en Tidlang ved private Informationer, hvortil i sær paa Landet kræves gemeenlig Theologer, og interim aliquid sit, tænker manges, og disse Informationer aabne da ogsaa virkelige Veje for mange til Betieninger. Men dette alt for store Antal af Candidater til Theologiske Embeder, har nødvendig i nogle Aar maattet aftage, og vil ventelig Aar for Aar fiendelig formindskes. De gandske Fattige have nu ikke den Udgang til de Latinske Skoler og til Studeringer, som de havde førend den sidste Skole-Forordning. Der kommer altsaa nødvendig et mindre Antal nu end før af fattige Studenter til Academiet, som af Nød slaae sig til det theologiske Studium. Og af dem, som aarlig dimitteres, gaae et større Antal end før, over til det medicinske og juridiske Studium, fordi man har gjort det lettere at lægge sig efter disse Studier nu end før, og fordi der, i sær ved det medicinske Studium, ere fleer Opmuntringer nu, end den Tid, da Physicaterne i Landet vare saa, og de saa besattes meest med Fremmede. Skulde man derhos, som det næsten lader til, holde det gavaligt for Staten, at besætte de vigtigste Pladse i Regierings-Collegierne, og i vore Magistraturer, med studerede Personer; saa tvivle vi meget paa, at Landet skulde have $\frac{2}{3}$ Deel Studenter fleer, end det kan bruge, eller at man skulde have nodig, for at formindskes Studenternes Antal, at reducere de Latinske Skoler. Imidlertid troe vi selv, at ligesom den sidste Skoleforordning har gjort det fornødent, at reducere nogle Classer i de fleste Skoler, saa vil den og med Tiden gjøre det fornødent, at reducere nogle Skoler selv. Dog bør denne Reduction i vore Tanker skee med megen Barsomhed, at man deels ikke gjør det alt for besværligt for Foræl-

dre, i sær Præster og andre studerede Embedsmænd, at holde deres Børn til Bogen, deels ikke reducerer saa mange Skoler, at de tilbageblivende opfyldes med saa stort et Antal af Lærlinger, at Underviisningen vil lide Drunder.

Hvad Forfatterens Forslag angaaer, at lette Lærernes Arbejde i Skolerne ved at besætte hver Lectie med to Lærere; saa kunde det maaskee lade sig høre, naar man var vis paa, at det kunde gaae af uden Forvirring i Methode og Disciplin. Men alligevel tænke vi, en Lærer, endog en Rector i de saa kaldte Cathedral Skoler, kan gierne og maaskee med større Nytte for Ungdommen, besørge en Lectie allene naar han er vel aflagt, og ikke arbejder meer, end 4 Timer offentlig om Dagen, hvilket ogsaa synes at kunne være nok; thi det kommer ikke an paa, hvor lang Tid en Lærer hænger over sine Discipul, men hvor vel han bruger den Tid, han er hos dem.

Foruden nogle Skolers Reduction vil Forfatteren endnu have andre forflyttede, som ere anlagte i folkerige Stæder, helst Handelsstæder, hvor Ungdommen skal staae største Fare for Forsørelse. Deriblandt nævner han i sær Kiøbenhavns og Helsingørs Skole. Men deri ere vi saa langt fra Forfatterens Tanker, at vi holde for, en folkerig Stad, som Kiøbenhavn, kunde snarere behøve 2 Latinske Skoler, end ingen, i Betragtning af den Mængde Embedsmænd og deres Enker, som gierne lade deres Børn studere. Og skulde end Lærerne, som han meener, kunne have deres Ungdom bedre i Opfigt i de mindre, end i de større Stæder, saa kan derimod Hænsøpfigten i disse blive bedre, Ungdommen tiligere vænnes til en god Levemaade og Erfaring i Verden, som vil sætte den i Sikkerhed, naar de engang overlades til dem selv, for mange Fristelser og Forsørelser, hvilke de ere meer underkastede, der fra de mindre Stæder sendes ud i den store Verden.

Aargangen af disse Blade Foster:

3 Kiøbenhavn,
8 Mark.

Siælland og Lolland.
9 Mark.

Syhn.
9½ Mark.

Jylland og Holsteen.
10 Mark.

Kjøbenhavnſke Kongl. privil. Adressecontours Kritiſke Journal.

No. 36. ————— 1771.

Beretning til det Kongelige Danske Landhuusholdnings-Sælskab om Forsøg med adskillige Plove; meddeelt ved de dertil udnævnte Kommissarier og nu til Agerbrugets Nytte og Forbedring paa Sælſkabets Bekostning ved Trykken offentlig bekjendtgjort. Kjøbenhavn 1771. Trykt hos August Friderich Stein, boende i Skidenstræde. Stor 40 S. 8.

Det Kongelige Danske Landhuusholdnings-Sælskab, hvis Opmærksomhed intet undgaaer, som kan tiene til Landhuusholdningens Opkomst, indſaae længe den Ubequemmelighed, som er ved vore almindelige Siællandske Plove, og den liden Nytte og store Besværighed, de gjøre Landmanden; og ønskede derfor ved dets Omſorg at tilveiebringe nogen Forbedring i dette betydeligste Agerdyrknings Redskab. Men, da det lettelig skjønnede, at Forslaget til Forandring maatte være grundet paa virkelige Erfaringer, og at Land- Almuens sædvanlige Fordomme alligevel vilde være en anden, end skjøndt langt bedre Plovs Indførsel imod; med mindre den blev overbevist om Fordeelen ved Dens Anset, og tillige kunde blive forsynet med det nye Redskab uden mange Omſtændigheder; Saa udnævnte det nogle af sine Medlemmer, som være bekjendte for deres Indſigt og Kyndighed i Agerdyrkingen, som Kommissarier, til at gjøre Forsøg i Marken med adskillige Plove, for derved med Visshed at erfare, hvilken af dem vilde sig fordeeligst i Ageren, og følgelig fortiente at anprives paa de Steder i Riget, hvor forømtalte ubequeme eller ſlettere Plove endnu ere i Brug. Kommissarierne vare: Sælſkabets Vice-Præsident Hr. Etatsraad Zübner, Afgangne Hr.

Statsraad Wiffen, Hr. Justitsraad Hoyer, Hr. John Brown, Hr. Diderich Beckmann, Hr. Forvalter Baden, og Selveverbonden Hans Jensen paa det Bernstorffſke Gods. Af disse Kommissarier indfandt sig paa Kneegaarden under det Bernstorffſke Gods Torsdagen den 18 October 1770. Kl. 10 ſlet om Formiddagen Hr. Etatsraad Zübner, Hr. John Brown, Hr. Diderich Beckmann, Hr. Forvalter Baden, og Hr. Hans Jensen, og forføjede sig strax ud i Marken, hvor da i Overværelse af en talrig Mængde, baade af Sælſkabets Medlemmer, som og andre Kjøbenhavnſke og Landets Indbyggere, og iblandt dem nogle anſeelige Landmænd, følgende Forsøg med 5 adskillige Plove foretoges.

No. I. En stærk eenſtiert og hult Plov, forsynet med en Jernſtibe fra Skæret til Aſen, og indrettet til at opbrude ſtyv eller gammel Jord. No. II. En anden af samme Dannelselse; men en god Deel lettere og foruden den omtalte Stibe, samt mere bequemt til at bruges i aaben Ager eller let Jord. Begge disse Plove vare Sælſkabet tilsendte af dets Medlem, Hr. Ober-Auditeur og Sorenſkriver Jens Friis paa Falkensteen i Jarlsberg Grevskab. De ere af det Slags der bruges med stor Fordeel i adskillige Provintſer i Engeland; hvorfra de ventelig ere indførte i Norge med nogen tielig Forandring. Begge disse Plove vilde sig til Kommiſſionens store Forsømmelse. Den første blev forspændt med 3 Heste, og forſøgt paa et Stykke Land, som i nogle Aar ikke havde været pløjet, og altsaa ikke fattedes for Græsrodde. De trende Heste, af Middelsstørrelse og Styrke, trak Ploven her uden stor Møye, som blev ved en af Sælſkabet til den Ende i Tieneste taget Norſk Plovmand paaholdet med den højre Haand, i det han med den anden i al Møgelighed førte Hestene. Furerne vare tilstrækkelig dybe og brede, og Jorden væltedes med Letthed fuldkommelig

lig over Ende. Den anden Plov blev allene bespændt med to Heste, og først forsøgt i aaben Ager, hvortil den egentlig allene er indrettet; og her viste denne Plov sig saa særdeles vel, og gav alle Tilstedeværende saadan Tilfredsstillelse, at neppe nogen syntes at finde noget at udsætte. Derpaa forsøgtes samme Plov ogsaa i den foromtalte stærke Jord, hvor den med forbemeldte tvende Heste ligeledes viste sig til Fornøjelse; end, skönt det nok lod sig tilsyne, at en stærkere, og een Hest mere, gierne kunde behøves, i Fald noget betydeligt Stykke af saadan Jord med denne Art af Plov skulde behandles.

No. III. var en tokierttet, ligeledes hjulløs Plov, der var Selskabet meddeelt til Forsøg, af dets overordnede Medlem, Hr. Thomas Lange, Kongelig Solder i Langesund i Norge. Denne Plov, hvis Lige bruges paa nogle Stæder i Yorkshire og Norfolk, var lidet sværere, end den foregaaende, og dens Stierter vare bespændte i en Krumning ned ad, for at gjøre den handeligere. Men den gav hverken saa gode, dybe eller vellagte Furer, som No. I og II, og var desuden besværligere at føre. — No. IV. var den saa kaldede Kotherhams Light Plough, af brittisk Opfindelse, og meget brugelig der i Landet, hvor denne ogsaa var forsøgt, efter een af Kommissarierne, Hr. John Browns Foranstaltning, som nu haver overladt samme Selskabet til Egenom. Den er stærk i Skæret, temmelig kort i Løbet, forsynet med tvende lange og lige Stierter, og ellers meget nem og handelig. Men, da man tydelig mærkede, at her savnedes en Plovmand, som forstod at omgaaes med denne Art af Plove, saa opsatte Kommissarierne nærmere at yttre deres Tanker herom, indtil man kunde faae en dertil duelig Karl herover fra Skottland eller Engeland, hvilket Selskabet gjør sig Haab om at erholde ved Hr. Browns Foranstaltning.

Endelig var No. V. den sædvanlige og almindelig her i Sielland brugelige Hjulplov; hvormed ligeledes adskillige Furer pløvedes, men saaledes, at det blev heel tydelig, at ikke allene No. I. og II. men og de tvende øvrige havde store Fortrin for den Siellandske, hvad enten man vil paaagte Plovenes Construction, Lethed Storrelse, eller den til deres Fremdragelse behøvende Kraft og Styrke af Creaturene; Thi det synes tilførbeligt, at der, til lige Arbejde, til disse vilde udkræves fire, om ikke flere, saadanne Heste, som de her brugte, samt tvende Mennesker til den Siellandske; da derimod til de andre kun behøves to Heste og een Karl: foruden, at de forhen ommeldte vare en betydelig Deel

lettere, og folgelig, endog af den Aarsag meget lettere.

Da Kommissarierne havde indberettet Selskabet disse Forsøgs Udfold, og Selskabet deraf erfarede, at den Falkensteenske Plov No. II. havde vist sig til største Fordeel i aaben Ager, eller let Jord, beordrede det strax 10 fulde Sæt af denne Plov, med alt hørende Stave og Skagletøj; som i Vintertiden paa Falkenstein selv i Norge skulde forfærdiges, og derfra betimeligen i Foraaret hid nedføres, til saadanne Ploves Bruus Udbrudelse her i Landet. Paa det intet til den Ende skulde fattes, tog Selskabet tillige en duelig Norsk Plovmand i sin Tjeneste, der vel forstod at omgaaes med dette Redskab, og som deels kunde underrette vore Agerbrugere i selv at forfærdige disse Plove med al deres Tilbehør, deels skulde vise dem de fordeelagtigste Haandgreb og Redskabets rette Behandling ved Pløjningen. Den lange Vinter og Skibsfartens sildige Pløjning i dette Foraar forhalede Plovmandens og Plovenes Afreise saa længe, at man næsten havde tilpløjet her i Landet, da begge Dele ankom. Ikke desto mindre blev dog paa adskillige Stæder pløjet med Bedkommandens store Biesald, uagtet alle indgroede Jordommes Modstand. Et Par Sæt af Plovene blev endog, efter Begjæring, overlodte til fornuftige Landmænd, der indsaae deres betydelige Nytte, og uden Tvivl vil bidrage meget til i deres Sirkel at føre dem i Brug. Den anordnede Kommission besluttede, i den 22de Maji sidstleden holdt Forsamling, selv endnu engang at møde i Marken, for at eftersee det forhen pløvede Land, og at igientage Pløjningen med den Falkensteenske Plov, No. 2; da ved samme Lejlighed den beste Siellandske Plov, som faaes kunde, skulde tillige igien forsøges, og dens Virkning i Ageren atter med den forbemeldtes sammenlignes: Hvilket alt saadant saaledes ud, at den Falkensteenskes svenske Fortrin i alle Maader bekræftedes. Mere haver det korte Foraar ikke tilladt at udrette i Marken ved Pløjningen til Vaarsæd. Derimod er søgt Anstalt, at dermed igien i god Tid kan begyndes i dette Efteraar, naar der skal pløjes til Vintersæden. Selskabet agter da, paa egen Bekostning, at sende sin Plovmand med det fornødne Redskab, efter Mulighed, overalt omkring i Landet, for at overbevise enhver om disse Ploves store Fordele, frem for de sædvanlige. Det vil tillige endnu overlade en Deel Sæt af samme til dem iblandt dets Medlemmer, der enten selv vil bruge dem, eller vil afstaae dem til andre, til Agerbrugets lettere og fuldkomnere Drift. Og endelig vil det være betænkt paa flere virksomme Midler og Opmuntringer, til at bringe

ge disse fordeelaatige Ploves Brug i Saa. Imidlertid og forend Plovingen igien kan begyndes, lader Selskabet denne Beretning ved Trykken bekendtgjøre, og til Landmanden uden Betaling uddeele.

Til Beretningen ere søyede 3 Raabere, som ere tegnede og stukkede med den Ropagtighed, at man, naar den hedsøyede Forklaring tages til Hielp, derefter gierne kan lade forsærdige det samtlige i Forslag bragte Plov-Redskab; hvilket desuden kan faaes til Efterføyn og foresi ses enhver, som derom vil behage at mælde sig hos Selskabets Vice-Præsident Hr. Etats-Raad Zubner, i hans iboende Gaard i store Kanike Stræde i Kiøbenhavn, eller hos Hr. Auktions-Directeur Grimuth, i Lunds Gaarden, den første efter Kundehuset paa Bøven til Bernstorff; eller og hos Hr. Hans Møller, Forpagter paa Geddersdahl.

Selskabets ædle Hensigt med dette lidet Skrifts Udgiselse anpriser sig selv. Ved saadanne Hielpemidler er det, at de skadelige Fordomme bør ryddes af Bøven, som hindre Land-Almuen fra at antage de nyttigste Forslag til Agerbrugets Forbedring. Det er næsten utrøseligt, hvad Magt disse Fordomme i flige Tilfælde have, til at hindre endog de øyensynligste Fordeele ved en i Forslag bragt Forandring. En vis fornuftig og kyndig Landmand saae for et Par Aar siden, at man i tvende sammengrændsende Ager af een og den samme Jordart pløvede med tvende aldeles forskiellige Plove. Den ene var stor, svær og ligesom dannet til at plage de arme Plov-Bøster, for at drage ujævne og slette Furer; den anden var en god Deel mindre, og i alle Henseender langt lettere, nemmere og tieligere. Da den kloge Tilskuer spurgte: hvorfor man behandlede et Slags Jordsmøen med saa saare forskiellig Redskab? fik han til Svar, at det maatte saa være, efterdi den første var en adelig og den sidste en Bøndes Plov. Anden Aarsag vidste man ikke at angive. Saa forblindende ere Banens indgrædede Fordomme, i sær hos den lidet tænkende Land-Almue. Dypnaer Selskabet sin Patriotiske Hensigt med dette Skrift, saa haabe vi, at inden saa Aar ingen flere saadanne adelige Plove vil findes i Fædrelandet.

* * *

Ikke for at folde Rummet, men fordi vi i lang Tid intet have seet af dansk Poesie, som fortiente Opmærksomhed, meddeele vi vore Læsere følgende smukke Stykker, saaledes som vi finde dem i Adresse-Correspondens Efterretninger No. 157 og 158 for dette Aar.

Da jeg var syg.

Ulykkelig Den, som langt fra Verdens Larm,
Er ikke riig — en Heller alt for arm
Hvis Siel kan uferstyrret tænke sig,
Og Bøjet, som den bør være lig! —
Er Daarens Tilraab — Grens tomme Skat,
Er Dnyger af et glimrende Metal
Er guldne Lænker — er en kronet Træl,
Er Verden os saa vigtig som vor Siel?
Hvi sank din stærke Siel asmagtig ned,
Du første Mand — dybt — til Ustædighed?
Hvi stodst du ikke stærk ved Almagts Haand?
Hvi kom Adspredelser til Wiisdoms Aand?
Ehi kun Adspredelser var Sielens Død,
Ved Bredens Røst blev Tankerne fortrød,
Nu rave de forvildede omkring,
Blandt gode og blandt skadelige Ting.
Siel hold din Salighed! — nu har du den!
Men Støvet kalder dig fra Himmelen!
Chimæren sluger Støvet, som du saae!
Nu veedst du selv ey hvad du tænker paa!
Ak! — naar min Andagt — naar min Bøn er

varm,
Naar jeg op'østet — høyt — i Raadens Arm,
Udbreder Gud — og føler himlisk Lyst,
Hvi kommer da Dorine til mit Bryst?
Og naar jeg fandt den rene Kierlighed
Den Jld, som ingen Wiis tør rødmie ved,
Hvi river da en Tanke af Homer
Min Siel fra den Helene, som jeg seer?
Ak! stadig var vor Tanke god og wiis,
Og Sielen fandt — og blev i Paradiis!
Ehi Estertanken kiender Salighed
Den finder den, men hæfter ey derved.
O Adams Barn! — o Ulykkelige!
Hvi søger du da selv Adspredelse?
Hvi svimler du? — See Strudelen! — og skielv!
Betænk! — hvad er saa kostbart, som du selv?
Ulykkelig den, som ey den vilde Klang,
Af fulde Glas — og ey Sireners Sang,
Ey Guldet's Troldoms Røst — ey Kirrende
Af Mordriks Staal, og ey Herolderne,
Ey falske Bøners Hvislen — Ules Graad,
Kiedsommeliges Gaben — Daarers Raad,
Ey stærke Fienders Brøl — ey Svages Skrig,
Berøver Gud — og Lyst — og Sands — og Sig!
Velkommen Gift, som raser i mit Bryst!
Velkommen Harm, som reent fordrev min Lyst!

Da

Dg Mangel — du som togst min sidste Ven,
 Velkommen! — thi du gavst mig, Mig igien.
 Som Skaberens kun hefter Fryd af sig,
 Dg under andres Hielp er lykkelig;
 Saa skal jeg ære Ham — og føle Mig,
 Dg glemme Roes — og Guld — og Brøl — og Skrig!
 Kwald.

Da jeg var frisk.

Ney arm Philet! . . . det passer ey til Os.
 Det er en Sværms Bøn, og kun en Dvælers Roes,
 Europæ Skam kan ey værre Os;
 Vi myrder ey Montezumer,
 Dg rige ved Misgierninger
 Vor Klode gjør til Dræner;
 Dens Gruber ey vor Himmel er.
 Men Mangel . . . Mangel min Philet!
 Som byttet bort din Ven saa slet,
 Dg som saa reent fordrev din Lust,
 Dg efterlod sin Gift at rase i dit Bryst,
 Den Bøddel var ey værd din Sang
 Den gjør mig i Lucrades Arme bang'.
 Jeg drømmer nu kun om Ruiner
 Seer Cloer an for Proserpiner,
 Hver Draabe Viin, hver Ode av Horaz
 En Kette blir, som svømmer i mit Glas,
 Saa farlig er din Sang Philet!
 Brug Antidot! og skriv os en Sonnet!
 En Torrs Sang, og dine Vers;
 En Rabners mageløse Skieris,
 Et Maaltid hos Emilia,
 En Aften efter Opera;

Den David i sin Harpe, som
 Formilder Roxelanes Dom;
 Et Bal paré en Domino,
 En tète à tète incognito,
 En Pas de deux av Du Tellier
 Som to Parterrer klappende
 I et Korgnet beundrede.
 Zayre . . . og en smuk Ballet,
 Alt det forlader Du Philet!
 Dg det for blotte Skygger av
 En slem og ret uhøflig Grav.
 Lev op igien Philet! og see Naturen glad!
 Den Soel den Bilde med saa stor en Ret tilbad.
 Natur! Natur! . . . og Du som skrev
 Miraklet af den i mit Hierte,
 Jeg større Himmel ey begierde,
 Hvis denne Himmel evig blev.
 Ved Bredderne av min romanske Elv
 I vore troe og kielne Skygger,
 En Hytte jeg med min Lucinde bygger
 Lyksalige og glade med Os Selv.
 Dg Du min Gleim! . . . Germaniens Horaz!
 Som drikker til Din Sang, og synger til dit Glas,
 Lucinde hilser Dig, og alle Dalens Piger
 Et Scepter ønsker Dig i vore grønne Riger
 Min Gleim! vi synger og som Du til vore Glas!
 Syng med Philet! . . . ! . . . og alle Gratier
 Hvis Yndling Du har viist Du er,
 Du hvis Parnass blev valgt i deres Arm —
 Syng med Philet, og alle Gratier
 Skal syngte bort den Gift, som raser i din Barm.

Fasting.

Uargangen af disse Blade koster:

I Kjøbenhavn, Siælland og Lolland. Sydn. Jylland og Holsteen.
 8 Mark. 9 Mark. 9½ Mark. 10 Mark.

Kiøbenhavnſke Kongl. privil. Adressecontoirs
Kritiſke Journal.

No. 37. ————— 1771.

Sorſøg til et Lexicon over danſke, norſke og islandſke lærde Mænd, ſom ved trykte Skriver have gjort ſig bekiendte, ſaa vel ſom andre Uſtuderede, ſom noget have ſkrevet, hvorudi deres Fødsel, betydeligſte Levnets Omſtændigheder og Død ved Aarſtal kortelig erindres, og deres Skrifter, ſaa vidt muelig, fuldstændig anføres af Jens Worm, Profesſor for Philoſophiæ ved Kiøbenhavnſke Univerſitet, og Rector ved den Latiniſke Skole i Aarhus. Førſte Deel. Hefſingær, 1771. Trykt i det kongelig allene privilegerede Bogtrykkerie. Stor 647 S. 8.

Vi have alt for længe ſiden gjort vore Læſere Rede for den Plan, hvorefter Hr. Prof. Worm agtede at udføre ſit Lexicon over lærde Mænd (*); og vi behøve alſaa ikkun at lægge til, at han har udarbejdet ſin Plan, og opfyldt ſit Løfte i denne første Deel med en Flid og Nøyagtighed, ſom gjør ham megen Ære. De Hielpemidler han dertil har brugt, ere uden Tvivl de beſte og paalideligſte, ſom kunde ſtaffes til ſaadan et Værk, og for dem gjør Forfatteren ſelv Rede i Fortalen. I Personalier og Levnets Omſtændigheder, ſom den mindre vigtige Deel af et Skrivt, ſom dette, har Hr. Prof. været forſt, og næſten intet anført, uden Mandens Fødsels Aar, udenlands Rejſer, Befordringer, Giftemaal og Dødsdag; men deſto fuldstændigere i en langt vigtigere Poſt, nemlig i Skrifternes Forteg-

nelſer, hvoraf han end ikke har forſømt at anføre Oversættelserne i fremmede Sprog, og de forſkiellige Udgaver. I denne Henseende vil dette Lexicon, naar det bliver bragt til Ende, blive et umifteligt og meget vigtigt Hielpemiddel for den, ſom engang føler ſig Mod og Stryke nok til at give os en lærd Hiſtorie af vort Fædreland, vi mene, et Skrivt, ſom ſtiller os for Dyne Lærdommens Tilſtand i Landet fra Tid til anden, viſer os Aarſagerne og Grunden til Videnskaberne adſkillige Afveklinger, og til den ſtorre eller mindre Klarhed, hvormed en Videnskab eller Indſigt har ſkinnet frem for en anden, viſer os, hvilke Videnskaber, og hvad de have vundet i Dannemark, hvor vidt vi ere Originaler, hvor vidt ikkun Efterbære; Et Skrivt, ſom gjør os de Mænd kiendelige, der have hiulpet noget til viſſe Videnskaber Udbredelse i Landet, og de Videnskaber kiendelige, ſom have Dannemark at takke for nogen mærkelig Tilvæxt eller Forbedring, o. a. m. Saadan en lærd Hiſtorie ſattes os aldeles, og maaskee ſaa Nationer have den. Det er heller ikke en eeneste Mandes Værk at paatage ſig den; men den, ſom agtede at paatage ſig ſaadan et Arbejde i Henseende til vort Fædreland, enten i det heele, eller i viſſe Stykker, vilde i Hr. Prof. Worms Lexicon, naar det bliver færdigt, finde en ſtor Forraad af Materialier til ſit Brug.

Forfatterens Orden er den alphabetiſke, og denne synes ogsaa at være den beqvemſte, naar man meer vil vide, hvad Manden har ſkrevet, end hvad Videnskaben har vundet ved Manden; og det første lader man ſig nøye med i et lærd Lexicon. Denne Orden har Forf. endogsaa fulgt i Henseende til de Skribenter, ſom have lige Familie Navne eller Tilnavne, hvilke han atter ordner imellem dem ſelv indbyrdes efter deres Døbenavnes alphabetiſke Følge, ſaaſom Barthlin (Ahaſyerus) — (Albertus) —

(*) See Krit. Journ. for 1768. No. 29.

(Bartholdus Caspari senior) — Bartholdus Caspari junior) — (Casparus Bartholdi fil.) — (Casparus Thomæ) — (Christophorus) — (Erasmus Caspari) o. s. v. Paa denne Maade kommer ofte en Sønnesøn f. E. til at staae for sin Farsfader, en Brodersøn for sin Farbroder o. s. v., og derved opstaaer et Mørke og en Forvirring baade i Tidsregning og Genealogie, som i vore Tænkere kunde have været forebygget, naar saadanne Skribenter vare blevne anførte i den naturlige Orden, Fader for Søn, den ældre Broder for den yngre o. s. v. Dog maae vi ikke glemme at erindre, at Hr. Prof. i Henseende til de Familier, som have frembragt mange Skribenter af lige Tilnavn, har hjulpet noget paa Sagen, ved et tilføjet Slægtregister.

For at give vore Læsere et Begreb om den Maade, hvorpaa Forsk. har udført sine Lærdes Levetæbeskrivelser (ihl Skrivernes Fortegnelser behøve ingen Prøve), ville vi meddele de trede følgende, den ene af ældre, den anden af nyere Tider:

”Absalon kaldes af nogle med Tilnavn Svuid, hans rette danske Navn var Axel. Han var fød paa Fæneslev-Lille i Sorø, Birk Mar 1128. Hans Fader var Hr. Nisser Røg, hans Moders Navn var Inger. Han nedstammede af gammel kongelig Slægt. Udi hans Ungdom studerede han i Paris. 1158 blev Biskop i Roskilde, i hvilket Embede han indlagde sig stor Berømmelse. Skienkede Domkirken og Capitelet adskilligt Gods. Stiftede Sorø Kloster, og paalagde Munkene sammesteds, at nogle af dem skulde aarlig optegne, hvad som til den danske Histories Oplysning kunde være tjenligt. Saxo Grammaticus, som var hans Secreterer, opmuntrede han til at skrive den danske Historie, og ved sine mundtlige Fortællinger gav ham Underretning om Adskilligt død henhørende. 1178 blev han udvalgt til Erkebisp i Lund i Skaane, dog saa, at han tillige blev Bisp i Roskilde, og efter de Tidens Maade

viiste sig og at være en stor Feldtherre, da han ofte selv personlig var med paa Gløden i den Wendiske Krig. Udi Kirkesager anordnede han en Uniformitet i Bøn og Sang, og indførte en almindelig Liturgie over hele Riget. Kort sagt: han var en af de største Mænd, Danmark kan frembyde, saavel i Henseende til hans Fornuft, Gudsfrøgt, efter de Tidens Maade, Tapperhed, Troeskab, Statsklogskab, som andre Dyder og høje Egenheder. Han eyede i sin Tid Kiøbenhavn, bygte der det gamle Slot, kaldet Axelshuus, og bragte Byen i Opkomst. Endelig døde denne store Mand Mar 1201, St. Benedicci Dag, og efter egen Almodning blev begravet i Sorø.”

”Gram (Johannes) Fød i Bierbye i Hornshered i Aalborg Stift 1685. 28 Dec. Hans Fader var Niels Hansen Gram, Sognepræst til Bierbye og Nydal-Meniager, hans Moder Anne Christens Daatter Mule. 1703 blev dimitteret til Academiet af hans egen Fader. 1706 var Alumnus Collegii Eleriani. 1708 blev Magister. 1711 Corrector i Kiøbenhavns Skole. 1714 Professor lingvæ græcæ ved Universitetet. 1730 Historiographus og Bibliothecarius regius. 1731 Geheime-Archivarius og Justizråd. 1745 Statsråd. Døde 1748. 19 Febr. I Aaledning af denne store Mand's Død blev slagen en Sølv-Medaille af 3 Lods Vægt. Paa den ene Side staaer hans Brystbillede, med Overskrift: Jo. Grammius, Conf. Status. Histor. Bibl. Archiv. Reg. G. C. Prof. Paa den anden Side: en tillukt Bog paa et Bord. Oven over: Lugentibus Musis. Nedan under: Oclusus d. 19 Febr. 1748.”

Denne første Deel sluttes med Bogstavet L. Da der ere saa stikkelige Familier i Landet, som is vil finde een eller flere af deres Slægt i dette Lexicon, naar det bliver bragt til Ende, saa haabe vi, at dets gode Uffætning vil opmuntre Forfatteren til at ille med Forsættelsen.

Bekjendtgørelse.

London Juli 1771. Under Beskyttelse af Universiteterne i Oxford og Cambridge, samt de engelske Selskaber i Indien og Tyrkiet.

Prospekt af et nyt Oplag, efter Subscription til et arabisk, persisk og tyrkisk Lexicon sammenfæret og allersørst udgivet i Wien ved Meninski udi 4 Bind in Folio, gienæmset og forbedret

bedret ved Hr. Jones, Medlem udi det Oxfordſke Universitet, Oversætter af Historien Nader, Chah, skreven paa Persisk. Man vil tilføje et Tillæg, uddraget af mange persiske Ordbøger in Mto. ved Dr. Uri, Oversætter af det poetiske Skrift, kaldet Bordah.

* * *

Det er unødvendig udi denne Prospekt at legge de asiatiske Sprog store Nytte for Dagen, vidtløftig at afhandle deres Ziirlighed og Hyntelighed, eller at optegne de mange fortreffelige Verker, som have været skrevne i disse Sprog; ethvert af disse Støkker skulde udfordre en særskildt Afhandling, en Underfølgelse, som i det øvrige er unyttig ndi en Tid, da Fordelene af den Østerlandske Videnskab ere saa antagaae. Det skulde ligeledes være overflødig, skøtteviis at lade anmærke Fortienesten af et Lexicon, hvoraf man her fremsætter et nyt Dplag, eftersom det næsten et hundrede Aar er Europæ Beundring og dets Nærhed saa almindelig beklages. Et Verk, som i saa lang Tid har haft et almindelig Biesald, som af Personer i alle Slags Værdigheder og Stænder med saa megen Begierlighed har været eftersøgt, bør til visse have et indre Værd, der gjør videre Lovtaler unødvendige.

Ikke desmindre er det got at fremsætte nogle Grunde i Betragtning af dette Lexicon, og lade see dets særdeles Nytte, til at erholde en fuldkommen Indsigt udi de østerlandske Sprog. Asiens adskillige Mundarter vare udi deres Oprindelse meget forskiellige den ene fra den anden, men de forenedes og forvirredes tilsammen, da Araberne bragte deres Naaben, Guds-Dyrkelse og Videnskaber udi denne hele Verdens Deel. De undervungne Nationer toge med Begierlighed imod deres nye Herrers Lærdom; de ansaae det som et Beviis paa Videnskab og Ziirlighed at betiene sig af arabiske Ord og Udtryk, samt at folde deres Skrifter med Henviisninger til poetiske Skrifter og Ordspøge af et seherrigt Folk, som paa den Tid var lige saa poleret som opløst; i det øvrige forbandt en Bevægelse-Aarsag af Andagt dem til at udlaare Alforanens Sprog og selve Bogstaver. Saaledes bleve disse Nationers forskiellige Moders-Maale gradviiis ligesaa mange Mundarter, hvilke, da de indbyrdes berigede den ene den anden, udgjorde et ligesaa overflødig, som udvidet Sprog: Saaledes seer man, at svage Stater sammensmelte deres Love i et stort Riges, hvis Pragt de forsøge. Af det ovenmeldte kan man slutte Umueligheden fuldkommen at lære det Persiske uden det Arabiske, og at en Ordbog over det ene maae uforbigiengelig indeholde det andet.

Hvad angaaer det tyrkiske Sprog, da er det næsten aldeles sammensat af disse to Sprog, og desuden bør man ey forbigaae, at mange Lærde blant Tyrkerne have oversat og forklaret de berømmeligste persiske Skialdrere, hvilke uden sliig Forklaring skulde næsten være uforstaaelige, og at Krigs-Termini udi disse Tidens persiske Historier i Særdeleshed den om Nader Chah, som er skrevet om Mirza Mahadi, ere laante af det Tyrkiske. Er da disse Tungemaalens Forening saadan, at man ey kan adskille dem, saa skulle Meninskæ Lexicon ey antages som fuldkommen udi et af de trende, uden at være det udi de tvende andre, og vi tør paastaae, at man ved Hielp af det ene kan af Grunden lære det østerlandske Sprog, og aabne sig uundtømmelige Kilder af Indsigter og Tidsfordriv.

Ved Hielp af dette Lexicon vil enhver virkelig finde sig i Stand til at søre sig de fortreffelige skrevne Bøger til Nytte; hvoraf vore offentlige Bibliotheker ere fulde, og hvoraf vi foresætte os at udgive ligesaa rette som ziirlige Dplage: Den Skisnsomme kan da ved at læse de fortreffelige Historier og smukke asiatiske Verks, paa en behagelig Maade hendrive sin Tid; en Criticus kan sammenligne Sprogene og deres Liigheder, og læggæ Plan til en almindelig Grammatica; den Verdsliqviiise kan afsidse den menneskelige Forstands Advikling og Fremgang udi alle Verdens Aldere og hos alle Nationer; Theologen kan samle Materialer til at forklare og oplyse de hellige Skrifter, udi det, som løber ind i Historien, TidsReaningen, den i Osten egentlig bruaelige Talemaade og Udtryk ved Ordspøge; den Reysende kan vorde antagen hos de asiatiske af al Slags Værdighed, og gjøre sig et mere fuldkommen Begreb om deres Meninger og Brug; endelig kan de, som opholde sig udi en eller anden Deel af Asien, enten i Verdslige

Krigs

Krigs- eller Røbmands Stand, handle deres betydelige Sager med Landets Indfødte, uden at betro sig til en Folks egenlyttige Dueltighed og Oprigtighed.

Endelig ere disse tre Sprog, eller snarere disse tre Mund Arter af et Sprog, ikke saa vanskelige, som man vil oertale os til at troe: Enhver, som har Lyst at lære dem, kan med maadelig Flid udi nogle Maaneder gjøre Fremgang nok, saa at han uden Møje og med Fornøjelse kan vedblive at besitte sig derpaa, og inden saa Aar læse og skrive dem flydende, hvorudi Meninski Lexicon skal skaffe ham al den Hielp, som det er muelig at vente.

De asiatiske Ord og Talemaader skal udi denne Ordbog vorde forklarede paa 5 europæiske Sprog: Latin, Engelsk, Italiensk, Portugisisk og Fransk. Vi have dertil søjet et Register over ethvert Ord. De til denne Ordbogs Trykning bestemte Bogstaver ere gandske nye, og skønt efter de siirligste arabiske og persiske Bogstaver.

Paa det at et saa nyttig Verk kan vorde almindelig købt, skal denne Udgave, forsøgt og gjort smukkere, som vi fremsætte, vorde Subskribentere leveret for tolv Louis; (en Louis er 24 Livres). Man har altsaa Grund til at haabe, at Subskriptionerne skal blive ligesaa mange, som Prisen er maadelig, og at de, som ansee vores Foretagende værdig, at opmuntres, vil sende deres Navne og Adresse, saa snart mueligt er, allerhelst da, naar Subskriptionen er til Ende, intet Exemplar bliver solgt mindre end tyve Louis. Man vil foran i Verket anføre en Liste paa Subskribenterne.

Subskriptionerne blive imodtagne, og Quitteringerne udgivne af W. og J. Richardson, Urvinger af afgangne M. Richardson, den berømte Bogtrykker og Forlægger af Grandison, Clarisse &c. udi Salisbury Court; D. Wilson og G. Nicol. udi Strand, og A. Hamilton udi Fleet Street i London. Man betaler sex Louis ved Subskriptionen, og sex Louis ved Bogens Annammelse i saa Materie.

Hvo der i Danmark og Norge haver Lyst at subskribere paa ovennævnte Lexicon, behager at adressere sig til Professor von Aphelen i Kiøbenhavn i Rosenborg-Gaden No. 63.

Næstkommende Winter vil man fra W. og J. Richardsons Bogtrykkerie udgive en Grammatika over det Persiske Sprog, hvis fornemste Regler ere ledsagede af udvalgte Exempler, som af de bedste Skribentere ere uddragne, oversat af Engelsk ved Mr. Jones.

Historien om Naderchah, Keiser i Persien, oversat af et Persisk Manuscript, efter Kongen af Dannemarks Befaling, med chronologiske, historiske og geographiske Anmærkninger, og en Afhandling om den Østerlandske Skialdre-Kunst, tvende Bind in Quarto, udgiven i London 1770, og sælges i Paris hos den ældre Sibert, og i Amsterdam hos Michel Rey.

Urgangen af disse Blade koster:

3 Kiøbenhavn,	Sjælland og Lolland.	Sydn.	Jylland og Holsteen.
8 Mark.	9 Mark.	9½ Mark.	10 Mark.

Kjøbenhavnſke Kongl. privil. Adressecontours
Kritiſke Journal.

No. 38. ————— 1771.

En Evangelift Lærers Egenſkaber og Pligter foreſtillede udi en Præken, holden i Budolphi Kirke i Naalborg ved Indvielsen til Præſte-Embedet den 21 Augusti 1771, af Mag. Nicolai Eding & Valle, Sogne-Præst til Riettrup og Gjøstrup Menigheder i Vester-Hanherred i Naalborg Stift, Naalborg, 1771. trykt udi det kongel. privilegerede Bogtrykkerie ved Joh. W. Holsherg. Stor 35 S. 8.

Denne Præken fortjener ikke allene at læses af alle dem, som stunde efter et Lære-Embedet i Kirken, og ønske at underrettes om de Egenſkaber og Pligter, man fordrer af dem, som Evangeliske Lærere; men vi tør ſikkert anprise den for enhver, som et Monaster paa en god Præken. Forfatteren har i vore Tanker de rette og sunde Begreb om den Opbyggelse og Betsalenhed, som bør herske i en geistlig Tale. Hans Sprog er rent, correct, og ſjælligt: Hans Udtryk ædelt, men ikke forflet eller for vidt søgt: Hans Foredrag er klart, fordi han har været ſin Materie voren, og giennemtrækt den tilgavn; bibelskt, men med Forſtand; lærdt, men uden at synes det; ordentligt, men ikke trættende; grundigt, men levende, hierteligt, eſtertrykkeligt; kort: ſaaledes, ſom et Foredrag bør være, der er ſiilet til at opbygge og forfine den ſtore Hob, og ikke at lade den lille valgte Hob af Tilhørere ſidde ørkesløs. Den ſamme gode Smag, ſom har fornøyet os i Hr. Mag. Valles lærde Arbejder, ſhade vi ogsaa i denne liden Prøve i Modersmaalet — til Bættis paa, at den gode Smag er den ſamme i alle Sprog, og i al Slags Literatur, og at den, ſom har ſtuderet et lærdt Sprog med Smag, behøver ikkun liden Øvelse i Modersmaalet, for at gjøre den ſamme gode Smag ogsaa i dette kiendelig.

Forfatterens Text er af 2 Tim. 2. v. 15. Vær ſittig at fremſtille dig ſelv o. ſ. v. Deraf foreſtiller han tre Hoved Egenſkaber, ſom Paulus fordrer af en Lærer. 1) Reſtaffenhed, hvilken han ſætter i Glid og Troeſt, forbundet med et gudſtryg-

tiat Dømmærke. 2) Frimodighed, at han ved ingen Frygt holdes tilbage fra ſine Pligter. 3) Indſigt, til at anvende Evangeliums Lærdom paa Tilhørernes Hierteſker enhveres Beſtaffenhed. I alle Stykker foreſtiller Forf. Paulus til Monſter, og har til den Ende ſamlet alle de Træk, ſom udmærke denne Apoſtel baade i Lærdom og Levnet. Men for at give vore Læsere et Begreb om den Smag, ſom hersker i denne Præken, og tilkiige at beſtyrke vor Koes derover, ville vi anføre hvad Forf. ſiger om den Egenſkab, rettelig at dele Sandheds Ord, ſom Paulus kræver af en Evangeliums Lærer.

”Sandheds Ord, ſiger han S. 28, ere efter Talebrugen i Skriften Evangelii Lærdom, hvori Forjættelſerne om Menneskets ævige Lykſalighed, ſaavel ſom Midlerne til at erlange den, ere fremsatte og forklarede. Paulus erindrer de Koloffer om, hvorledes de af Evangelii Sandheds Ord havde hørt og erfaret det Haab, ſom var henlagt for dem i Himme-len. Col. 1, 5. Evangelium er altsaa Sandheds Ord, eller en grundet og tilforladelig Lærdom, og denne indeholder de Chriſtens Haab, eller beſtemmer, hvad Lykſalighed de efter Døden kunne vente ſig, og paa hvad Maade ſamme ſkal erhoides. Denne Lærdom om Venen til Salighed ſkal Læreren dele rettelig, eller efter Ordets egentlige Bemærkeiſe, ſelv have ſaa rigtig og fuldſtændig en Kundſkab om, at han kan anvende den efter Tilhørernes Beſtaffenhed til enhveres Opbyggelse. Her er altsaa tvende Ting i Særdeleſhed for en Lærer at iagttage. Han maa kiende ſine Tilhøreres Tilſtand. Han maa vide, hvilke Dele af den aabenbarede Lærdom særde'ee kan tiene enhver i ſin nærværende Tilſtand, og forſtaae at anvende ſamme til den beſte Nytte. Paulus forklarer ſig indeligere paa andre Stæder, i det han ſnart befrier en Lærer at holde faſt ved den ſande Lærdom, paa det han kan være magtig til, baade at formane fornødelt den ſunde Lærdom, og overbeviiſe dem, ſom ſige imod; Tit. 1, 9. ſnart raader at troſte de Glemmodige; 1 Thim. 5, 14. ſnart, at ſtraffe med Udmæleghed. Tit. 2, 15.”

”Alle Tilhørere ere ikke lige fast grundede i deres Kundskab. Mange ere uvidende, og kiende lidet til Salighedens Døden, men endnu mindre af de Pligter, som i Livets forskjellige Omstændigheder bør udføres. Her er Underviisning nødvendig, men Underviisning med Fornuft, lempet efter enhver Begreb, og afsættet af de Omstændigheder, hvori en rigtig Kundskab fornemmelig behøves. Det var urimeligt at behyrde den Enfoldige med vanskelige Spørgsmaal, eller overvælde ham med lærde Anmærkninger, som han dog intet begriber af. Ligesaa unyttigt var det, at indvænte ham i almindelige Udtryk Kierlighed til Døden, eller Had til Lasterne, uden at bestemme, hvad i hans Stand, og under de Omstændigheder, hvori han befinder sig, kan henføres til Dyd, eller regnes iblandt Laster; uden at vise ham de enkelte Tilfælde, i hvilke han særdeles har at vaage over sine Pligter. Hvor skal dette blive en Lærermuelighed? Derfor bør han kiende sin Menighed, have udforsket, saa vidt mueligt, Hjertets Beskaffenhed hos enhver, viide, hvad dette Menneske endnu fejler til en fuldstændig Kundskab, og hvad han i Særdeleshed behøver at underrettes om, for i sin Stand at leve som en retskaffen Christen. Derefter maa Underviisningen være indrettet, om ikke altid den offentlige, saa dog den hemmelige, i frivillige Samtaler. Overalt bør de hellige Sandheder foredrages tydelig, uden konsilede Ord, eller forblommede Udtryk og fremmede Lignelser, der ikke nytte til andet, end at opfylde Indbildningen med falske Billeder, som i en Hast forsvinde, og efterlade Forstanden ligesaa uoplyst, som Hjertet uberøret”.

”Alle Tilhørere ere ikke lige grundede mod Evangelii Lærdom. Man støder sig over adskillige Sandheder, som søner sig ind i mod Fornuften, eller man udvikles i Vanskeligheder ved Skriftens Lærdom, som man ikke befinder Kundskab nok til at oplyse. Det er Lærernes Embede, at udvikle de hellige Skribenters Mening, og redde den aabenbarede Lærdom ved grundige Forklaringer eller Forklarer fra Tvivlens Modsigelser. At overbevise med et Mægtigt Sprog, eller paalægge den Fornuftige en blind Lydig mod vedtagne Meninger, uden at bestemme dem paa sikre og uomstødelige Grunde, det er Vejen til Religionens Foragt, og har ofte forvandelt en Befymret Tvivler til en fræk Spotter. Paulus vil, en Lærer bør være mægtig til at overbevise dem, som sigge imod; ikke ved Evang eller Behændelser, men efter Christi og Apostlernes Exempel med grundige Forklarer. Er den Tvivlende endog for egenindig og haardtattet til at indrømme Sandheden sit Bie-

sald, da hviler Skolben paa hans eget Hoved, og Læreren har friet sin Siæl”.

”Mange redelige Siæle, rørte af en heftig Forrydelse over deres Synder, skælve for den Almægtiges Bredde, uden Haab om Forladelse. Andre føle ingen inderlig Trost, ingen Forsikring om Herrens Naade, naaget deres Vandel er ustraffelig, og Hjertet ønsker intet hellere, end at behage ham. Atter andre af Mod og Gienvordigheder betynde Klage over Forsynet, hvis ulige Omfarg for Gode og Onde synes at røbe en Partiskhed. Her ere Leyligheder, hvor en retskaffen Lærer kan arbejnde under den Højestes Belsignelse med ønskelig Fremgang, naar han veed at dele Sandheds Ord rettelig. Da er Lærdommen om Jesu Forsoning, som udslettede endog de groveste Misgierninger, et herligt Middel til den Mistroftiges Opmuntring. Da er Guds Kierlighed til Syndere, som i bodfærdige Hjertter søge hans Naade, og Midlerens alting formaaende Forbøn, de kraftigste Naade for en bængstet Samvittighed. Herrens Viisdom og Godhed, som ustrer sig i de mindste Begivenheder i vores Liv, sammenlignet med vores egen Uværdighed, og de jordiske Herligheders Ringhed, ja dobbelte Skade, naar de falde i deres Lod, som ikke vide at tæmme deres Lyster; denne Betragtning vil uden Tvivl bringe den Misforvandede paa mildere Tanker, og tilfredsstille hans ubillige Klagen. Saaledes ere visse guddommelige Sandheder nyttige til Trost og Opmuntring; men Læreren bør anbringe dem i rette Tid, at Virkningen kan blive des større”.

”Andre Sandheder tiene i Særdeleshed til Advarsel for den Uværdige, og disse maa Læreren atter anvende med Indsigt. Det er ikke altid tilfrækkeligt at strække den forhærdede Syndere med en ævig Straf efter Døden. Tiden synes ham endnu langt frarørende, og Trudselen rører desto mindre, jo mere han fortrøster sig paa en hastig Omvendelse, naar Døden nær mer sig. En Forstilling derimod af den timelige Straf, som Legemet ved Belyst underkaster sig selv; eller en Erindring om den almindelige Had, for hvilket den Gærrige og Uretfærdige er udsat, eller hvad andre ubehagelige følger Sunden endog her i Tiden er gelyndet af: Disse gøre ofte en kraftigere Virkning paa et hært og Herte, som intet ser uden det Sandfælske, og behøver særdeleshed Møder for at opvækkes til Eftertanke. Hvor Gemittet endog er hært med alle Tølelser af Skam, eller af Ret og Billighed, der er Synderens Uværdighed mod en vordædig og barmhjertig Slaver, mod en om og kærlik Forsøner, ja mod Forældre

eller Lærere, hvis Formaninger belønnes med Foragt; naar denne Uafnemmelighed fra saadanne Stænder uden Bitterhed bliver forestillet, da er den snarest beqvem til at indjage Synderen en indvortes Blæsel og Udiælse for sig selv, hvilket allerede er et vigtigt Skridt til Omvendelse. Bløde Gemutter ere lettest at bøye, naar de erindres om Næstens Forargelse, og Religionens Bønner, eller overbevistes om, hvad Skade et lastfuldt Levnet kan tilføje Staten, saavel som deres bestie Venner. Dette er at anvende Evangelii Lærdom paa Tilhørernes Hjerter efter enhveres Bessaffenhed."

Klage, og Formaning til Egestab af en gammel Krøker. Kiøbenhavn, trykt hos Nicolaus Møller, Kongel. Hof Bogtrykker. 1771. Stor 68 S. 8.

Dette Stykke, som i Tone og Udtryk nærmer sig til poetisk Prosa, indeholder meget smukke Steder, og gjør sin Forfatters Talenter Vre. Det Nøtrige er her paa en god Maade forenet med det Behagelige. En gammel Knibsk (Sprøde), som har forjæmt at betjene sig af sin Ungdom og Skønhed til at sørge for sin Lykke ved et anstændigt Giftermaal, beklager nu eenlig og forladt af alle, sin Daarlighed, og advarer det unge Fruentimmer om at vogte sig for hendes Fejl, ved at give en levende og undertiden patheticke Afbildning paa sin beklagelige Forfatning. — Følgende Beskrivelse paa den Forandring, som Tiden gjør i Yndighed og Skønhed, er smuk og malerisk. S. 11. "O Dage og Tid! hvorledes have I handlet med mig? Tid, min grumme og uforsømt gamle Fiende, det skræksomme Ord jeg kender, hvad Lyksalighed haver du betaget mig, og hvad haver du omstøbt mig til; du udslæter Navn og Erindring, du lader falde Mindesmærker og berømte Steder, at vi søge om hvor de have været, du lader undergaae navnfulde Riger og Sæter, tærer Marmor og Staal, men o! jeg kan ikke tilgive dig, at du ødelægger Ungdom og Skønhed, paa intet Sted seer man dit Herredomme med mere Skræk og Bedrøvelse end her, o! jeg er ikke den jeg har været tilforn; ansæ mig med Taare, som de sidste Levninger af en deelig Stad, et prægtigt Slot, men hvor nu intet findes uden Skræk og Udeæggelse, en bedrøvelig Rest af en gammel Pragt; beklag mig som Rudeva af en forloren Deylighed, en Heilighed som har været, men nu ikke mere er, thi hvarken Cartagos en heller Persepoles sidste

Levninger ere saa bedrøvelige og skræksomme at skue. Det er mig, det er denne skræksomme Gamle, der har enet en Deylighed engang, der vendte alles Øyne til sig, hørte Hviffen rundt omkring til Betsammelse, gjorde stirrende Øyne og sulkende Hjerter, det er mig, som ved et Smil, et uskyldigt Dyrkask, satte Had til Døden blaat Brødt, Uenighed i Selskaber, vakte Misundelse op blant begge Køn. Mig er det, som kunde give Helte meere Mod, Skialdrere Geist, standse Bildhed og Grumhed; Høfved og Stolthed kunde jeg gjøre ydmyg, Vidsdam daarlig, de som elskede deres Frihed over alting, toge med Glæde Lænker af mine Hænder, de Gamle bleve latterlige og daarlige saa ofte jeg vilde have det, og den daarlige Ungdom blev viis dersom jeg vilde; man lærte mig hvad det var at blive adlydet og tilbedet som Dronning, man ophøjede Mennesket for min Skyld, ærede og kaldte lykkelig den jeg kaldte Moder, jeg saae nedbøvede Slaver alle vegne for mig, og aldrig Herrer. Mig er det, som engang haver haft stor Magt over de stolte Mennesker, der mod de mægtigste Monarker har forsvaret sin Frihed ved Liv og Blod. Men o! hvad Herredomme haver jeg nu over det samme Menneske, jeg engang haver bydet med uindskrænket Magt; Dage og Tid berog mig dette, lærte dem Oprør og Revolte, man afskastede mit Nag, brød mine Lænker, overbandt mig, og aldrig stod nogen overvunden mere svag og foragtet for sin Seyerherre". — Ikke mindre smukke og velvalgte ere disse Træk S. 17. "Aldrig er jeg bleven værdiget at høre Moders Navn, aldrig glædede sig et Selskab ved min Hymen, ønskede mig Arving, Lykke og gode Dage, ingen Dag af mine Dage kaldte man mig Brud, og satte Krands paa mit Hoved, o! denne glade Dag randt aldrig op over min Dyrkeds, ikke saae jeg dens Morgen, Skialdrerne have aldrig brudt sig med til denne lykkelige Dag at opstade Rim og Kløgt. Eenlig lever jeg og forladt af alle, ingen vimses om mig, takker mig for Liv og Skønhed, venter Befalinger fra mig, ingen kender mig, mine Bekjendtere foragte mig, og søge nu en Hevn over mig, de ikke kunde faae i min Ungdom, man skyer mig som et ubehageligt Syn i Naturen, der er Forvarfler for Ulykker at møde mig en Morgen, jeg seer mig foragtet af en Ungdom, der spotter mine Rynker og graa Haar, fordi jeg tilforn har foragtet deres Fædre, der siggede Himlen og mig om, at faae mig til Deel for al deres Stræben og Møye i Verden, benevne Ungdom fulde ellers været min Alderdoms Tross og vedligeholde min Erindring, men jeg seer nu alt den Forglemmelse jeg skal være i om en kort Tid, der er intet tilbage efter mig, som vil værdige mig Navn og Erindring".

Hun raadeer de unge Skionne til at betiene dem af de Vaaben, Naturen har givet dem, for at læske Mandspersoneræ i en bestandig Elskov. "Naturen, siger hun S. 21, prøvede Eder ikke saa deligt, fordi I selv skulle forlyste Eder i hinanden; nu, det er for at bedrage en Mand, at han skal sælge sin Frihed, der er ham saa kjær. I forvaare Eder ikke selv paa hvad Skionheder I ene, det er kun ham, der kender dem; Naturen har store og riige Henslater med Eder, I skal bringe Eders Lige til Verden". Dog er det langt fra, hun billiger nogen nedrig og udydig Brua af disse Vaaben. "Eders Vaaben endog uden Dyd ere forfærdelige, men Eders Seyer er kort, Eders Saar ere ikke dødelige, man skal kunne finde Læedom for dem, og I skal blive foragtet. Men, det er Dyden jeg vilde have I stedse tillige skal have for Dydne, sæt Eders Vaaben i Dydens Hænder, lad den med disse forskaffe sig den Tilbedelse den tilkommer, og som den allene ikke skulde faae, lad den straffe dem som ville foragte den, eller ikke kunne blive den vaer, Eders Vaaben ere forfærdeligst i Dydens Hænder, de trænge til Marv og Siel, der er ingen Konst, der kan skaffe Lise og helbrede derfor, uden I allene, som have saaret".

Sandhed og Yndighed ere forbundne i følgende Sted S. 27. "Lad Herte benytte sig af Ungdoms Styrke og Mod, benytter I Eder af Ungdoms Skionhed og Yndighed, I ere visse paa Seyer. Elsker selv i disse Dage, imedens Roser og Lilier ere malede paa Eders Kinder. Viid retteligt at bruge dem, indeluf Eder ikke i denne Tid, som kun eengang kommer og snart farer forbi, lad ikke de blinde Bægge see Eders fortryllende Skionhed, som ikke røres, viis Eder, at Skiebnaen kan viise Eder den, som Himlen har beskæret Eder, sd disse Dage ikke unyttig, tæl dem, de ere ikke mange, og ikke flere end I behøve til at fastsætte Eders Lykke i, brug dem med Forstand den korte Tid I ener dem, Eders Skionhed er som en Alve, der florerer et Øjeblik, og det er i denne korte Tid, man sætter den ud til alles Syn, naar dens Blomster er forbi, bekyrrer man sig en meere om den. Viid, der kommer andre Dage efter disse, der ikke ere stikkede til Elskov, da Eders Hjerter banker ikke meere saa, sætter Liv og Siel i Eders Ansigt, og giver Eders heele Skikkelse nye Skionhed og Pragt, naar I seer een, som Naturen hos Eder siger sig. Det er mig, som haver set skærst i disse Dage, og næsten mit heele Liv har været en Bebreudelse derfor".

De Fruentimmer, som beklage sig over Mandfolkets Flygtighed og Ustidighed i Elskov, lader Forfatteren sin Froses soare saaledes S. 43. "de fleste Linder er Støiben Eders egen, Naturen lod intet seyle Eder til at giøre Erobring over dette Rion, men Eders Konst, synes det, er ofte falsk og udydig, I veed ikke med Fordeel at benytte Eder af Eders Vaaben og de Saar, I have giort, I veed ikke at forfølge en Seyer, I kende ikke nok Caracteren af den Fiende, I strider mod. som, i anden Strid, forfølge I ofte de Flygtende og Overbundne, og dette er tit at ville tabe, det hører her Seyerherrea til at synes at flygte, og de Overbundne at forfølge, dette er at fortsætte sin Seyer, I giøre enten for stor eller for liden Modstand, I ere ofte enten for stolte eller for ringe, der ere mange af det andet Rion, som maysommeligen søge iblandt Eder, for at finde Een til at forjøde sine Dage med i Verden, men alt for tit fiade de ikke Dyd nok, for meget Forsængelighed og Ustidighed, de ansee Eder derfor for virkelige Svener, hvi ke det er farligt at nærme; ved det I ikke tage Dyden til Hielp, er Eders Sang ikke listig nok, at man jo haver Magt til at flygte for Eder, for ikke at tage Skade. O! vare I altid, tillige med Skionhed, dydige nok, og elskte bestandig, som de saa meget ønskede, langt hønere, end al Indiens Guld skulde de agte Eder, tilig skulde de inderligere tiage Himlen og Eder om, at faae Eder i Ene, Skionhed, Forstand og Dyd skulde være al den Lyksalighed, de søgte hos Eder. Men skielvende udrække de nu deres Haand til at taage denne Fruat, hvis Ansende er yndig, deilig og tillokkende, men de troe den er farlig at smage, næsten ansee de den forbuden, Synd og Død og alle Ulykker have de saa ofte seeet følge derefter". — Til Slutning glør han ogsaa de af Mandfolkene Bebreudelser, som tolesløse imod Fruentimmerets Lækkeligheder, og udydige imod Naturens store Bud, som befaler at elske og formeere sig, tilbringe deres Dage i Eenlighed eller en unaturlig og syndig Elskov.

Forfatterens Stil er reen og ziirlig, skiont til Sidstningen mindre omhyggelig, end i Begyndelsen. Hans Tone er stedse ærbar og alvorlig, men derved i Længden noget trættende, allerhelst da han har betragtet sin Stienstand mest fra een Side, og derved været nødt til nogen Tientage, se af de samme Billeder og Forstillinger. For Resten har han intet forglemt af hvad som kunde tiene til at forskionne og oplise Materien.

Kritiske Journal.

No. 39. ————— 1771.

Anmærkning over et ved Lodde oversat Skrift, under Titul, Betænkninger hvorledes Frihed og Evendom kunde forskaffes Bondestanden. Med et dertil føyet Anhang. Kjøbenhavn, 1771, trykt og saaes tilkøbs hos August Friderich Stein, boende i Skidensstrædet. Stor 8o S. 8.

Mr. Præst Lütken i Fyen vil i det mindste beholde Roesen af en ivrig og beständig Forsætter af vor gamle Forsætning i Landbræsen, for hvilken han har erklæret sig fra den første Tid af, da økonomiske Materier kom i Spørgsmaal hos os, og som han endnu bliver ved at forsikre med de specielle Grunde, som hans Skarpsindighed og Erfaring kan tilbyde ham. Sid vi ikke kunde roste hans Upartiskhed saa vel, som vi maatte erkende hans Indsigt og Skarpsindighed! Men ligesom han ikke uden Grund klager over, at mange af dem, som have stået imod den gamle Forsætning i vort Landbræsen, have ladet hans for mange Aar siden til denne Forsætning Forsvar frembragte Grunde ubesvarede; saa har han selv gjort sig deelagtig i samme Bebrejdelse, og deels gjort Vanskeligheder imod Bondens Frihed og Evendom, som for længe siden paa det grundigste ere hævede, deels foreslået Bondens nærværende Tilstand paa en Maade, som man ikke burde ventet sig af en upartisk Sandheds Elsker.

Vor Tid og Rum tillader os ikke, vidtløftig at forsvare Bondens Frihed og Evendom, eller den af Hr. Finansraad Oeder saa vilselig foreslagne og med saa gode Grunde understøttede Hovedgældenes Deeling, imod Forsætterens Indveendinger; allerhelst da vi maatte iagttage meget, som i Anledning af andre Skribenter, der have trukket paa samme Streng, som Fors.

er blevet erindret af os (*); vi lode det være nok, i nogle Exempler at lægge Forsætterens Nidkierhed for sin Sag men tillige hans fiendelige Partiskhed, for Dagen.

Naar man paastaar, at Bonden burde være Selvejer, for at blive Staten desto nyttigere, saa søger Fors. S. 12 at gjøre deene Paastand latterlig ved at sige, "at man saaledes ogsaa kunde paastaae, at alle Borgere skulde selv eje deres Huuse, siden Ejerne kan hente sig bedre, end Lejerne", og denne Tanke synes han saa vel om, at han igientager den S. 67. og lægger til, "at Skipperne, Matroser og alle Søfarende kunde med samme Skiel paastaae, at de selv burde eje, i det mindste være Redere i de Skibe, de seylede paa". Men hvem seer ikke Ubilligheden i denne Sammenligning? Thi, naar Boeren og Haandværksmanden, som boer til Leje, lader Huusherren sørge for, at holde Huuset i Stand o. s. v., og Skipperen og Matrosen bekymrer sig ikke om, hvorledes Rederne faae Skibet udrustet og vedligeholdt, saa maa Bonden gjøre alt dette selv, ligesom om Gaaarden var hans egen. Tilmed veed Haandværksmanden, som boer til Leje, at alt det, som han kan lægge op af sit Arbejde, kommer ham, hans Børn og Arvinger til gode, men det kan den flakkels Hobonde ikke sige. Naar Gælden er sat paa hans efterladte Gaard, saa arves jo snart slet intet i Bondestaaden.

S. 14. meener han: "at naar Hovedgældens Grundene bleve bebyggede med Gaarde og Egteskaber derved formeerede, saa vilde ligesaa mange Baaningssteder i Byerne igten komme til at staae ledige, og Egteskaber ophøre". Men da nu saa mange Bønderkarle, som i Mangel af at faae en Gaard, eller kun en slet Gaard med slette Vilkaar, enten stæle sig ud af Landet.

H h

(*) See Krit. Journ. for 1769. No. 37 og 38; for 1770 No. 4, 5, it. No. 14. og flere Steder.

Landet, eller gaae ugifte og blive gamle, saa vilde de jo gierne gaae og sætte sig paa disse nye Gaarde under bedre Vilkaar; og de forrige Gaardmænd, som da fik meer Ære, Lyst og Tid til at dyrke deres udyrkede Jorder o. s. v. vilde og vist vide at betiene sig af de Huusmænd og Jnderster, som ikke satte sig paa Høvmærks Gaardene: saa der altsaa ingen surnumeraire eller vacante vilde blive, som han S. 15. formener, og skulde der alligevel afsaae nogle, saa vilde det jo være godt, siden han S. 20. siger: "at Gaardmændene beklage sig i højeste Grad over Huusmændenes Tilvæert".

Mr. Forf. S. 25. siger: "at Folkemængden i Bondestanden er kommet til den Grad, hvor den naturligvis kan komme"; saa burde det vel heede, at den er kommet til den Grad, som Hovorie, ufrie Stænder og Børded Rettighed kan tilvejebringe. — S. 27. siges: "at Kornprisen vilde nedtrykkes alt for meget, naar Proprietæren kom ud af denne Handel". Men hvoledes kunde den nedtrykkes, naar Udførselen blev tilladt? — S. 30. anføres "Høvbondens Opligt, som Baand og Tøyle og eeneste Marsag til, at Ungdommen ikke forfalder til Læderligheder, som i de andre Almuen's Klasser". Men hvem kender ikke her den partiske Proprietærens Ben, der altid taler om Bonden, som en ringere Stabning end andre Mennesker, altid forestiller Herremanden, som vpløst og velærende? Hvor mo. Almuen er meer røgelsesløs, og dens Ungdom mindre opløst, end der, hvor hans Frihed er meest indskrænket? og ophører derfor Statens Omfjorg for Bondens Ungdommens Odrageelse og god Ordens Bedligneholdelse i Bondestanden, fordi Bonden blev sat i samme Frihed og Sikkerhed i Egenom, som andre Statens Medborger? — S. 43. siger Forf. "at Hestene og Bondens Redskaber betale i nærværende Forsætning en anseelig Deel af Bondens Hovorie". Men ligesaa gierne kunde man sige, at hans Støpler og Stæ, som han dog ogsaa maae have i en Hovnings-frie Tilstand, betale en anseelig Deel deraf. Men da han maae anskaffe sig al dette selv, naar det er udslett, saa er jo al denne Ufortning i hans Hovorie ilde anbragt.

S. 45. siger Forf.: "at den Hovnings-frie Bonde har kun en eeneste Drivesfæder til at befordre sin og sine's Velstand, da Hovnings Bonden ikke alleene har den selv samme med ham, men og mange andre". Men hvorledes kan han have den selv samme med ham, og hvorledes kan Dritten være lige for dem begge, naar den Hovnings-frie Bonde faaer meer Ære, Lyst og Tid til at dyrke sin Jord bedre, at oprøbbe Krat, at optage afbrudt Jord, sætte Steendiger, plante Frugttræer og

Humlehaver, anlægge Biesteder o. s. v. og veed saa, at hans Børn og Arvinger vil høste Frugten af hans Arbejde og Møje, da Hovnings Bonden derimod ikke kan troste sig ved noget af dette? Forf. paastaaer derfor og saa, at denne Drivesfæder ene ikke er nok for Bonden, men kraf esløs paa Almuen; ret ligesom Bonden var gjort af anden Malm end andre Mennesker. Vel er det trøeligt, at de Omstændigheder, som en Hovorie-Bonde nu staaer og har staaet i saa længe, have meget sluppet denne Drivesfæder hos ham, men man spænde ham kun ud af dette lange og tunge Nag, og giv ham Vilkaar bedre, saa skal man vist nok erfare, at man ingen andre Baand eller Tøyle skal have nødvendig, og at denne Drivesfæder ene vil blive kraftig nok, og vigtigere end alle de andre, som Forf. sammest. opregner.

I Anhanget, som begynder S. 57, søger Hr. L. at bestemme, "hvad Grad i Frihed og Egenom for Bondestanden der er den tienligste og retteste, under et saasiat Monarkie" (som han taler); og da kan man let tænke, at den ikke bliver høyere, end den, den vorne de Bonde har: ret ligesom Regieringsformen skulde bære Skylden for Bondens usle Forsætning, da det dog er bekiendt, at Bondens Tilstand aldrig var værre, end da Regieringsformen var mindst Monarkist, vi mene meest indskrænket, og at vore souveraine Konger ere just de, der have søgt at sætte Bonden i større Frihed og Sikkerhed i Henseende til sin Egenom. Dette hele Anhang kunde Hr. Forf. have sparet, dersom han havde læst, hvad Hr. Sjaankraad Neder nyelig i Zurage zu dem Bedencken o. s. v. fra S. 5 til 8 har erindret om det Begreb, man bør gjøre sig om Frihed og Egenom i Bondestanden. Han skulde da iblant andet faaet Svar paa det Spørgsmaal S. 61 "om det ikke er enhver Medborgeres Pligt at arbejnde for andre?" Vist nok er dette enhver's Pligt, og Bondens ikke mindre end Folks af andre Stænder; kun, at ligesom Bonden skal skatte med en anden Medborger og Handverksmand, saa maae han og nyde lige Vilkaar med ham, nemlig: at han ved sin Vindskiblighed kunde lægge sig noget til Bæst, som kunde komme hans Børn til gode, og at det ikke skulde gaae, som Forf. et andet Sted har maattet bekiende: "at der arves snart intet i Bondestanden".

Philomusus om de academiske Examina ere Videnskaberne og Lærdommen til Gavn eller Skade. Kiøbenhavn 1771. Hos Joh. Gottlob

lob Rothe, Kongel. Hof- og Universitets-Bog-
handler i No. 8. paa Børsen. Stor 63 S. 8.

Dette Skrift er rettet imod upartisk Undersøgelse, om de academiske Examina ere Videnskaberne og Lærdommen til Gavn eller Skade (*); men man seer let, at Fors. ikke har været sin Materie voxen, ikke har kiendt vore Skoler af egen og moedens Erfaring, ikke har faste Begreb i de Materier, han foretager sig at undersøge. Paa det sidste kunde de aabenbare Modsigelser tiene til Beviis, hvori han idelig er med sig selv. S. E. naar han S. 4. imod den ovenmældte Forfatter og Philocalus forsikrer, "at det er ifkka Vobelen iblandt de Studerende, som lader sig nøye med at tælle en Candidats Bene, uden at veye dem eller at agte for hvilke Videnskaber de ere faaet, men at de Skionsomme gjøre det vist ikke og kunde umuelig gjøre det, saa længe som et unyrtigt Præceptum, der er blot et Hukommelsesværk, tylder ligesaa meget paa Lsien, som Grædsk eller Latin" (hvilket var just det, Fors. af upart. Unders. havde sagt:) saa tør han dog S. 15" endog under nærværende Forsatning opfordre enhver, som noget nye tie. der til det Academiske, og han er vis paa, siger han, han skal sande med ham, at den Discipel, der overgaaer det sædvanlige i Benesummen, og ikke har hvad man kalder nobilitas academica, er en Person af et besynderligt Haab". Hvad kan være meer modsigende? Skionsomme tælle ikke Benesummen, men veye den, og dog skal man af Benesummens Storhed kunde slutte sig til, om Candidaten er af et besynderligt Haab! Ja undert. den modsiges han sig i eet og samme Aandedræt, som S. 21, hvor han først vil, at Rectorerne skulde vise alle de Discipler af deres Skole, som ikke gave stort, i det ringeste godt Haab om sig; og præc derpaa tilstaaer, at der er meget fielden, at Genierne ere bestemte i Skolegangen. Er der fielden, at Genierne ere bestemte i Skolegangen, saa maatte det maaskee være endnu fieldnere, at et Barns Dumbhed og Udygtighed til Studeringer var saa aldeles afgjort i den spædere Alder, at en Rector tørde utjage det af Skolen som aldeles ubeqvemt til Studeringer, uden at befrygte sig samme B. bredelse engang i Fremtiden, som Thomsons Lærere i Engelland fik, der forviste dette fiore Genie Skolen, som et Menneske, der intet var at begynde med, og som siden til sine Læreres Bestemmelse blev en af de største Digtere, Engelland har eyet. Vi

(*) See Krit. Journ. for dette Aar No. 18.

for vor Deel holde det lettere for en erfaren Lærer, at sige, til hvad Videnskab et ungt Menneske, som har opnaaet en vis Alder, er oplagt, end at sige, at han slet ikke er oplagt til nogen.

I det svrige er Philomusus næsten i alle Stykker Skolevæsenet angaaende, en Antipod af Fors. af upart. Unders. Udenads. Lectier, latinske Lærebøger, Friehed i Videnskaber og Methode, Høren og Pryglen, alting er i Skolerne, som det bør være. Men mestendeels modsiges han ifkun sin Bederpart, uden at gjøre sig stor Umage, enten for at svække hans Grunde, eller for at bestyrke sine egne Meeninger med nye Grunde — Den Raade, han lader den upartiske Unders. søger forestille Urimeligheden i Latinske Udenads. Kamfer S. 8, er vist nok det, han kalder den, løyerlig. "Disciplerne, lader han ham sige, nødsages til at binde sig til et hvert Ord, fordi Lærebogen er skrevet paa Latin, et Sprog, hvori de ikke særdis kunde forklare sig; et Ord udeladt, og Meeningen er borte, fordi de ikke kunde sætte et andet Ord i Steden. De maae da meget nøye lære deres Lectier udenad, fordi de ikke kunde udtrykke sig paa Latin, og dette kunde de ikke, fordi de have saa meget at lære uden ad; med andre Ord: de maae lære uden ad, fordi de maae lære uden ad". Men hele Løyerligheden er hos Philomusus; thi hvor staaer noget saadan Hviisvæs i upart. Unders.? Man see S. 12 og S. 19. Og hvad skal man tænke om en Forfatters Kierlighed til Sandhed, som saa ublue forbudler sin Bederparts Ord? Mer meer end løyerlig er den Nytte, Philomusus selv tilskriver Udenadlectierne i vore Skoler, og man skulde neppe troe, at det var hans ramme Alvor, dersom han ikke meer end engang havde puffet paa denne Nytte "Hvor vilde ikke de Folk, siger han S. 13, blive forlegne, som enten Stats-Angelegenheder eller Religionens Nytte paalægger den Nødvendighed, uden lang Forberedelse at holde lange og udarbejdede Taler til Folket, i Raadet og for Monarkernes Throner, naar de ikke betimeligen i deres unge Aar havde forhvervet sig en Lethed i at lære udenad"? Jo jo: smukke Talere skulde vi faae, for Monarkernes Throner fra vore latinske Kamfer, med sammensfoldede Hænder, — ikke saa? — Hagen i Brykset, Dønene paa Jorden, Skielvende eller mumlende Røst, staaalne og forvirrede Sidelast til Monarkens Throne, som til det gamle Catheder, eller til hans Zepier, som til det gamle Skoleris, ukkelig Monotonie i Geberder og Stemme — Meener da Philomusus, at den Ferdighed at tale godt ved en vigtig Lejlighed uden lang

lang Forberedelse, den usfatteerligste Gave, et Menneske i vore Tanker kan ene; meener han da, at deane Gave erhverves ved at tilbringe nogle Aar med at lære Præcepta uden ad i et fremmed Sprog? og mener han, det var Latinske eller Grædske Compendier i Videnskaberne, som Cicero, Quinctilianus og Plinius vilde have opemandede af deres Ungdom, naar de raade til Udenads-Læren, som han fortæller os? Nej, det er rhetoriske Dvælses de anpriser, det er udvalgte Steder af deres og Grækerne Digtene, Talere og Historieskrivere, de vilde at deres Ungdom skal recitere, for at danne Smagen, stærke Tankekraften, berige Hukommelsen, og øve Compositionen — og saadanne Dvælses finde vi ingen Spor til, at Fors. af upart. Unders. forkaster, saa meget han ivrer sig imod latinske Udenadsramser.

Om Academiet synes Fors. at raisonnere noget grundigere, end om Skolerne, og i det han siger om de egentlige Studenter-Examiner, vi meene, den anden Examen, Aftestagen og Magister-Conferenzen, forekomme adskillige gode Tanker. Men den Indvending, han gjør imod den anden Examen's Ophævelse. S. 35. har Fors. af upart. Unders. allerede gjort sig selv, og ogsaa selv besvaret baade der, og siden i Raisonnements over Kiøbenhavns Universitet. — Magister-Conferenzens Værelse søger han i sær at redde imod baade den upartiske Undersøger og Philokalus. Her forekommer en Periode, som vi slet ikke forstaae. "De tre Candidater, beder det S. 39, som siden den Tid (da Conferenzen blev gjort offentlig) confererede, vare til al Ulykke alle Skolelærere, de to Hørere, og den tredie, vidste man, havde Expectancen saa godt som udvirket paa et Conrectorat. Jeg undskylder nu ikke de gode Herrer Censorer for en overdreven Barmhertighed, at de gjorde sig Samvittighed over, som de kaldte det, at spilde Folkes Lykke; thi en Skolelærer, ved at blive reject ved en Conferenze, tabte vist den

Ansæelse, han bør have hos sine Discipler, og nu kunde Stammen ikke skives, eftersom Conferenzen var offentlig; dog holder jeg dem noget tilgode, thi de toge det for en Examen, og de vare vant til at examinere, vant til at være medlidende". Hvad er dette? Beskylder eller undskylder han her de gode Herrer Censorer? — Et forunderligt Virvar er den Beskrivelse, han giver paa den Conferenze S. 42 i den Forsatning, som han forsikrer, den nu er. Hans Besværgelser maae ikke have Ret deri, at den ikke er andet, end en and anden Examen, og dog siger han selv i samme Øjeblik, som han beskylder dem for Usandhed og Uredelighed, "at det nu ikke er meere en Conferenze, men Examen; Candidaten, for" "tæller han os, indleverer en Lise, ligesom ved" "første og anden Examen, paa hvad han har lært," "hvorefter han tilspørges. Lidt Vidsk, noget el" "ler intet Matematik, halvt Hebraisk, ingen Styr" "ke i nogen besynderlig Videnskab". Dette er jo værre, end alt hvad de Stribenter, han bestrider, nogenfinde have sagt om Conferenzen; men saaledes snapper den gode Philomusus os i fem og tilbage. — I Henseende til Præstekaas Bortgivelse paa Herremæads Gods, antager han omtrent det Forslag, som Philokalus har gjort, og slutter endelig med disse Ord S. 62: "Af denne hele Af" "handling sees let, at jeg sætter stor Pris paa Ex" "aminer; jeg maa tilstaae, jeg begriber ikke, hvor" "ledes en Indretning kan i sig selv være skadelig for" "Studeringer (thi om Misbrug er intet Spørgs" "maal, de bør rettes,) der sætter de Studerende" "i en bestandig Virksomhed, driver dem frem fra" "et mindre til et større, som oftest er et Belønnings" "Middel for Glim, i det ringeste deri, at det be" "stemmer Forskiellen imellem den Arbejdsomme og" "den Læde, og endnu kunde blive uendelig kraftige" "re og nyttigere, naar det baade udmærkede og be" "lønede Fortjenester".

Urgangen af disse Blade koster:

I Kiøbenhavn, 8 Mark. Sjælland og Lolland, 9 Mark. Sydn. Jylland og Holsteen, 9½ Mark. 10 Mark.

Kjøbenhavnſke Kongl. privil. Adressecontoirs
Kritiſke Journal.

No. 40. ————— 1771.

Den almindelige Natur-Historie, i Form af et *Dictionaire*, ved WALMONT DE BOMARE, Demonſtrateur d'Hiltoire Naturelle &c. Oerſat, forøget og forbedret af H. VON APHELEN, Prof. Philoſ. Syvende Tome. Kjøbenhavn 1770. Trokt hos T. L. Borup, boende i Store Helliggeiſt-Giærdet. Stor 727 S. 8.

Denne Deel beſtaaer allene af Bogſtabet S. De vid-loſtigſte Artikler ere Sæl, Salamander, Salpeter, Salt, Sild, Silkeorm, Skal, Dyr, Skildpadde, Slange, Snegl, Sommerfugl, Sukkerrør, Svamp, Sviin: de meeſt for-øede Sæl, Sandſteen, Siil, Sild, Smælder, Spemusen, Svamp og flere.

Vi ville efter vor Sædvane ogſaa af denne Deel forelæge vore Læſere nogle Prøver.

Under Artikelen Sild læſer man Sildens Beſkrivelse, Føde, dens almindelige og mindre almindelige Opholdsſteder, om de Fiſke, ſom forfølge Silden, Sildens aarlige Tog og Beo, forſkiellige Folkeſlags Sildfiſkerie, og endelig om Sildens Lavning og Beſtemmeſe. Denne ſidſte Poſt er i ſær for os meget vigtig. ”Hollænderne, heder det S. 157, hos hvilke Sildfiſkeriet allene nærer over Hundrede tuſende Mennesker, og ſom gemeenligen blive derved rige, omſalte, ſaa vel ſom de Norſke, deres Sild førend den føres udenlands. I Norge leve og mange tuſende Familier af Sild- og To-fiſkerie, og endſkiøndt det er for nærværende Tid ikke i den Flor ſom tilføree, indkommer dog aarligen nogle Tønder Guld derfor til Bergen, Tronhiem, Chriſtians, Sund o. ſ. v. Den beſte Sild, ſom omſendes i Riget o. ſ. v., kommer nu fra Holland. De eedſvorne Sildſalttere i Hamborg omſalte og nedlægge Silden paa nye efter den Hollandſke Møde; hvorefter de vrage den og ſætte Bragemær-

ke paa Tønderne efter Sildens Godhed, ſom belegnes ved hele og halve Cirkler. En ſaadan Bragning med Bragemærker bruges og i Bergen og andre Norſke Steder ved Sildens Omſaltning og Udſkibning”.

”At den Hollandſke Sild er meget bedre og mere lækker end den der fanges og nedſaltes af andre Folkeſlags, kommer af de Hollandſke Fiſkeres Omſorg og Omhyggelighed ved Nedſaltningen: De gilde (ganne) og ſortere den efterhaanden ſom den fanges, og nedſalte Mattens Fangſi førend Dagen hælder. De ſalte den i Gegetræer, lægge eller fløe den ordentligen, overſtrøe hvert Lag med ſtort Spanſk eller Portugiſk Salt. De Norſkes Nedſaltning er vel nogenledes den ſamme, de lægge den ligeledes ordentligen i Tønder, hvilken Nedlægning heder der at fløe Silden, de bruge og dertil Spanſk Salt, men de blande det med Franſk eller Norſk Salt, hvilken ſidſte Blanding er god, naar den bliver ret truffen, efterdi det ſmaa Norſke Salt, ſom ſmelter haſteligen, giennemtrænger og ſaa meget deſto haſtigere Silden, ſaa at den ikke ſaaer Tid at blive ſuur ved Benet; og det ſtorre Spanſke Salt har Silden ſiden at tære paa og til at holde ſin Lage friſk med; derimod er det Franſke Salt gemeenligen dyndigt, giver en ſkiden Lage og Silden en ſlettere Smag. Hvis de Norſke havde Gegetræer i Steden for Fyr og Gran, der nu bruges til Sildetønder, og de tillige kunde ſtedſe gilde og ſalte Silden ſaa haſtigen ſom Hollænderne, hvilket paa ſine Stæder er giørligt, ſamt at de ſorterede efter ovenomtalte Maade, og tillige ſaltede Silden hverken for meget eller for lidt, maatte den uſenſbarligen blive lige ſaa god ſom den Hollandſke eller ſaa kaldede Flamſke Sild. Ved den Bergeniſke Omſaltning, ſom ſkeer for ſilde og tillige uordentligen formedeſt den liden Tid de have om Sommeren i Stevnenſ Tid, taber den Nordlar.dſke Sild ligesaa meget ſom den vinder, om ikke mere; dæ-

Ji

ved

ved faae de udenlandſke Anledning til at klage at den ligger uordentlig i Tønderne, at den er tør i Fiſken; thi naar Silden ikke ligger, ſom den ſkal i Tønden, taber den ſit Anſeende; og ved det Tab den lider af ſin naturlige Lage, hvori var den Kraft, der ſkulde ſætte en nydelig Smag paa Silden, og gjøre den ſaftig i Fiſken, bliver den ved denne ſildige Omsaltning tør, ſen, og miſter ſin beſte Smag, hvortil endnu kommer, at den Lage, der atter fyldes paa den omsaltede Sild, ofteſt er fordervet af ſuur Sildelage, eller den raaden Silds, ſom tildeels føres til Bergen af ſlette og forſømmelige Fiſkere. Hvis Omsaltningen ſkede før og i den Tid da Silden endnu havde ſin Saft, det er, førend den var udtrukken ved det første Salt, ſkulde det allene gjøre en ſtor Forandring i den Noſke Silds Godhed".

Skaldpyrenes Skæl, ſom formedelt deres Skif-
kelfers Omverling og Methed, deres Farvers Smuk-
hed og Deylighed, og ved tusende andre Særheder ere
nu omſtunder Formaalet for ſaa mange Elſkeres Eſter-
ſøgning og Fornøjelse, ere blevne brugte og bruges
endnu af adskillige Folkeſlag til adskillig Brug. "Det
Slags kaldet Guineisk Mynt, (monnoie de Guinée)
denne liden Porcelinſkiæl, ſom blandt den almene
Mand i Frankrig kaldes Pucelage (Mødum) eller
Colique (Kolikſkiel), tiener virkelig til Mynt i Gui-
nea, ja end og paa Verne hos Cap Verd (det grønne
Forbjerg) i Leonda, Sénégel, Bengalen, og paa nogle
Philippinſke Der. I Bengalen gjør man og deraf
Armbaand, Halsbaand og andre Klenodier. Nogle
Indianer, fornemmelig i Zangaguala, dække Abolelem-
merne dermed. De Canadier gjøre deraf Bælter og
Halsbaand. I Egypten og Africa bruge Damerne
dem til Smykker i Ørene og om deres Hals. Grækerne
lave deraf en Sminke med Citronsajt eller Pomade,
hvormed de gnide Legemet. Jydbyggerne i Tyro ud-
trak forðum af Skiællen Murex, en ſmuk Purpurfarve,
ſom de brugte i deres Farverier. Tyrkerne og de Øſter-
landſke udpynte deres Heſtes Harniſt med Cauris, ſom
ere et Slags Porcelinſkiæl, og tillige deres Kar meget
net; andre Steds bruges diſſe Skiel og til Mynt. Paa
Den St. Martha anvendes de til Prydelse paa Siv-
og Palmie, Mattrer, hvormed Væggene betrækkes.
Haandværkere vide denne Konſt at faae af Sneglen
Burgaa (Burgau) en ſmuk Perlemor, ſom i Hande-
len kaldes Burgaadine (Burgaudine), hvilken over-
trækkes med Guld, og hvoraf man gjør Kogelse Øſter.
Af Breedſkiællene udſkieres Ringe. Øſters give af
ſig Perler, ſom tiene til Prydelse, og deres Lykkelse,
ſamt blomſtrende Alders Glands og Smukhed, kappes

ofte med Diamantens om Fortrinet. Konſtardige
Mennesker gjøre Blomſterbuketter af Skiel, og den
Konſtighed, ſom ſees i diſſe ſmaa Skiels Valg og
Samleorden, hvis Farve og Skikkelse ere forſkiellige,
narrer ofte Øynene. Hos de Romere tiene Trom-
petſkiællene forðum til Krigs-Trompetter, og Hol-
lænderne give dem endnu Navn af Trompetter. De
Wilde, ſom ere Elſkere af Sang og Dands, ſammen-
føje Pyramidſnekkerne, Trompet- og Porcelin-
ſkiællene, ſamt de ſaa kaldede Stormhuer, og danne
deraf et Slags Lirer, ſom, naar de uſtedes for et Luſt-
træk, give en vis Lyd, ſom er beqvem til at opmuntre
dem i deres Dandſe. I viſſe Lande gjør man af Skib-
ſnekkerne Begere eller Kooler, ſom bruges i Steden
for Drikke-Glas. Førend Bøønerne komme i Brug
til Valg og Stemme Legn, ſom de nu omſtunder ere
paa adskillige Steder, betiente man ſig af Skiel i des-
lige ſtore Forſamlinger. Oſtracisme Loven har ſit
Navn af Ordet *οστρακισμος*, ſom bemærker Øſters eller
Skiæl. Denne Lov blev, ſom man veed, oprettet hos
de Athenienſer til at viſe i ti Aars Landſtygthed dem,
ſom vare blevne miſtrænkte hos Folket, enten for deres
ſtore Riadomme eller for deres megen Anſeelse; man
brugte Skiel, hvorpaa man ſkrev den Forviſtes Navn,
og Stemmernes Antal burde overgaae ſex Hundrede".

"Paa Corſica gøres Stoffer af Skielſiſke, eller
Spind, ſom kommer meget overeens med de Gamles
Byſſus. Man paastaer, at hos den Chineſiſke Ke-
ſers Hof ſpiller man med Breedſkiællenes Klappe eller
Skal, malede inden i, ligesom vi spille med Kort, og
at i Provintzen Kiam — ſi ſtøder man Porcelinſkiællen
Cauris ſmaa, graver den ſaaledes ned i Jorden, og
bruger den ſiden iblandt Porcelin-Leret. Paa Den
Goana forſtønes (calcineres) Skiællene, for at gjøre
deraf Kalk: i Engelland bleges Bøø dermed, ſaa og til
Siødfkning paa Agrene, hvortil de og bruges i Gardi-
nien og Sicilien. I Frankrig, i like Britanien, for-
ſlaes undertiden Øſterskiællene, for at gjøre Kalk der-
af, og for at blege Lærret: det bekiendte Muſkelguld,
Muſkelsolv, eller nogen anden pulveriferet Metal fæſtes
ved Gummi til ſmaa Elvemuſlingers Skæl, til Tie-
neſte for Skildrere og Wiſtemalere; med alle Slags ene-
ſkallede Skiel gjør man Grøtter; dermed beſætter man
Vandkummes Bredde, og udpynter konſtiae Vandfald.
Skiællene tiene og til Monſter til at ſmykke viſſe Bild-
huggerverk. Der gives mange Slags Skaldyr, hvis
Kiød mange ſpiſe ſom en lækker Mad, ſaadanne ere
Muſlingerne, Øſters, Fløſtkiællene, Sneglene med

Huus o. a. f. De Romere, som paastode, at disse Dyr's Anvendelse i Mad gjorde vellystig, brugte dem dog altid paa deres Borde, Man læser endog hos Varron deres Naade til at feede Ska. dyr, for at gjøre dem mere velmagende"

Artiklen Skildpadder indeholder mange Mærkværdigheder. Vi ville anføre nogle om Saltvands Skildpadder. "Fiskerne fange Skildpadderne ved at vælte dem paa Ryggen: til den Ende nærme de sig til dem i Stilhed, medens de sove flydende paa Vandet; og naar de have saaledes væltet dem om, skyde de dem for sig med Hænderne til Baaden. Naar de ligge saaledes paa Ryggen, udgive de, siger man, dybe Suk, og udøse overflødige Taarer".

"Eylænderne paa de Antilliske Der deele Saltvands Skildpadder i den rette Skildpadder, eller den velmagende, i Kauanne, (caouanne) og Karret (carret). Den første er Brasilianernes Jurucua (jurucua) og Portugisernes Tartaruga (tartaruga); dens Skal er ikke meget smuk, men dens Kiød eller Fisk, saa og Eggene ere fortreffelige; og blive meget eftersøgte af de Søfarende, som have intet bedre til at forfriske sig paa, og til at læge sig med i deres Sygdomme, naar Reysen er lang. Een eenesie Skildpadder kan give indtil to Hundrede Pund Fisk, eller saa kaldet Kiød, som man salter. Hunnen lægger to Hundrede og tredsindstyve meget store Egg, som kan glemmes. Disse Skildpadders Skal, saa vel som og de saa kaldede Kauaners, er temmelig almindeligen halvfemte Fod lang og fire Fod bred. Disse sidste ligne de første i Henseende til Stikkelsen; men deres Hoved er lidt tykkere. Naar man vil nærme sig til dem, lave de sig til Forsvar. Deres Kiød er sort, grovtrevlet, og smager slet. Af disse Skildpadder udtrækkes en Olie, som kun er tienlig i Lamper".

"Skildpadden kaldet Karret (carret) er en anden meget stor Skildpadder, hvis Kiød er vel mindre lækkert, end den første ovennævnte velmagende Skildpadder, kaldet tortue f anche, men som bliver meget eftersøgt for sin Skal, der gives saadan Skif, som man vil, ved at gjøre den blød i varmt Vand, og siden komme den i en Form, hvis Stikkelse den antager nøyagtigen ved Hielp af en god Jernpresse: hvorefter den poleres, udstikkes, og udpyntes med Guld, Sølv og andre Prydelser, som de Franske vide saa vel at hitte paa, og der ved at gjøre dem saa begierlige og eftersøgte af de Fremmede".

"Denne Skildpadders Skal bestaaer af femten Blade, baade store og smaa, hvoraf ti ere flade, fire

lidt aierkrumme, og den, som dækker Ryggen, er i en huul Treangel ligesom et lidet Skjold. Denne Skildpadders sædvanlige Skalham vejer tre eller fire Pund; men undertiden træffer man saadanne, hvis Skal er saatyk, og hvis Blade ere saa lange og brede, at de veje allesammen omtrent sex eller syv Pund. Man kan sige, at denne Skildpadders Skal er den smukkeste og mindst mangelfastige; man gjør deraf Kæber, Daaser, Kamme, Kageknivskaste, Lancetkaste, indfatter Rige og Læse-Glas dermed, og mange andre meget nette Redskabe". o. s. v.

Artikelen Slange er i sær vidtløftig, og indeholder en stor Mængde Særslag af dette Dyr fra alle Verdens Dele. Et nyt Beviis paa Hr. Prof. von Aphelens ufortrødne Opmærksomhed for at gjøre sit Værk saa fuldstændigt, som mueligt, er den Glid, hvormed han ved denne Deel har raadført sig med den anden franske Udgave af Bomares Naturhistorie, som indeholder adskillige Forbedringer og Tillæg. Saadan et Tillæg er Artikelen Sæbiørn, om hvis sære Huusholdning vi endnu til Slutning ville anføre noget lidet. "Hannerne ere strax fra Fødselen af, større og stærkere end Hunnerne, deres Hud bliver mere og mere sort fra Dag til anden; da derimod Hunnens er bestandigen askegraa med nogle rødblakke Pletter under Fødderne. Naar Hunnerne have født, afbide de Navlestrengen, samt standse Blodet, og læge Saaret ved megen Slikning; Uagerne ødes med aabne Dyne, som ere store og udstaaende; Munden er bevæbnet med to og tredive Tænder, men Hunnetænderne, som ere de største, stærkeste og meest brugeelige i Strid, komme ikke frem, førend den fjerde Dag; de vende ind imod Halsen. Hunnerne have en yderlig Kjærlighed for deres Unger; de forlade dem ikke, og ere altid samlede med dem paa Havbredden, hvor de tilbringe endeel af Tiden med at sove. Ungerne lege omkring dem ligesom smaa Hunde, efterabe deres Fædre, og øve sig allerede til Strid. Hvis en af dem slaaer den anden ned paa Jorden, kommer Faderen ansættende murrende, stiller dem ad, dækker for Seyervinderen, slikker ham kjærligen og løseligen; thi dens Tunge er skarp: han forpligter ham undertiden til at lægge sig ned, og hvis Ungaen gior Modstand, synes det, som han elskede ham desto mere: Faderen ligesom glædes og fornøjes over, at have faaet i ham en værdig Eftermand; men han bevidner mindre Omladenhed for de Døgne, hvilke følge altid bag efter Moderen, da der imod de Modrae gior Faderen Selskab allevegne".

"Endskjøndt Sæbiørnene ere forsamlede i Tusendtal paa et Sted, ere de dog deelte i Familier; en Familie

Familie bestaaer ofte af hundrede og tyre; hver Han har mange Sunner, nemlig otte, femten, og indtil halvhundrede, hvilke han beholder og bevarer med megen Glid og Bekymring: hvis nogen anden Han nærmer sig dertil, kommer han ansættende med Bistherhed, og den meest blodige Strid kunde ved denne Lejlighed have Sted imellem disse to Medelstere. Hunnerne, som da ere Tilskuere, aribe det Partie at følge Sejervinderen, de slikke ham kærsligen, og udgive samtligen Sejerskrig. Man kan ikke andet end falde i Forundring over disse Dvæ's uforfærdede Mod: naar de have taget et Sted i Besiddelse, kan intet uden Døden formaa dem til at forlade det; de tillade ikke andre at børsætte sig alt for nær hos dem. Naar en Strid reyses sig iblant dem, seer man dem undertiden at slaaes en heel Time, at sætte Snarer for hinanden, at lægge sig ned af Mæthed, den ene hos den anden, at være gandske aandpustne, uden Kræfter og Bevægelse; derefter at reyse sig bage med et, pirre hinanden, og at begynde Striden paa nye. Naar de slaaes, tage de hver et Sted, som de aldrig forlade: de vende Hovedet til Side, og banke hinanden baade op og ned, men hver stræber at undgaae sin Vederparts Hug. Saa længe de have lige Kræfter, kan de kun slaae med Fødderne; men den Stærkere griber snart sin Modstandere med Lænderne og slaaer ham ned; da komme de andre Børne, som ere Tilskuere, den Svage til Hjælp, og ende Striden. Man seer altid, siger Hr. Steller, at de ere særdige at undsætte den Svage og Fortrykte. Hvis to Børne overfalde een eneste, komme de andre til Undsætning, og ere ligesom fortrødne over Partiets Ulighed: de, som ere endnu i Hævet, stikke Hovedet op, for at betragte dette blodige Skuespil, muntre hinanden, gaae ud af Vandet, løbe hen i Flokken, og forsøge Blodbadet".

Philodani Tanker over Philocosmi Betænkninger. Kjøbenhavn 1771, trykt og findes tilkøbt hos August Friderich Stein, boende i Skindensstræde. Stor 16 S. 8.

Aldrig kunde Philocosmus's Roes blive større eller mindre mistænkt, end naar den Mand, som han havde skrevet imod, skrevet haardt og haanligt imod, gjorde selv hans Lovtale i de varmeste Udtryk, — og naar denne Mand tillige var en Philodanus. "Iblandt de saa

gode Stykker (saaledes begynder han disse Tanker), som i dette Skrifsfrihedens Foraar ere fremkomne, har jeg intet læst, som jeg agter hønere, end Philocosmi Betænkninger. Derfor det kære Publicum har værdiget mine Undersøgelser nogen Tillid, vilde jeg ægte mig lykkelig, om mit Vidnesbyrd kunde hjælpe til at opvække den Agt for dette Værk, som det i høj Grad fortjener". Men han lader det ikke beroe ved almindelige Berømmelser; han peger tillige de Steder ud, som han mest beundrer, og som han anviser til alle's Eftersyn. Dog glemmer han ikke i nogle Exemppler at vise den Ubillighed, hvormed han troer, at hans Vederpart har begejnet ham. Man kan sige, at saa ærefuldt et Monument disse Blade ere for Philocosmus's Indsigter og Fortjenester, saa ærefuldt et Monument ere de tillige for Philodanus's Retfærdighed.

Philocosmi Brev til Philodanus, som Svar paa hans Tanker over Philocosmi Betænkninger. Kjøbenhavn, trykt hos Hof-Bogtrykker Møller, 1771. Stor 16 S. 8.

Philocosmus's Glæde over saadan en Vederparts Berømmelse, er gandske naturlig. "Det er mig en Triumph, siger han, over Sandheds Fiender, at Deres upartiske Vidnesbyrd følger med mit Arbejde til et Publicum, i hvilket saa mange behøve at troe, for de seer, for siden at see des vissere og bedre, og for derpaa at blive engang grundfæstede i Troen". Den Maade, hvorpaa han søger at tilfredsstille Philodanus i Henseende til den haarde Medfart, som denne besværede sig over, er meget vittig, og bestaaer i blotte Complimenter.

Vi holde det ikke af Væsen, her at sige det — som alle vide — at Philodanus er Hr. Statsraad Guldberg, og Philocosmus Hr. Cancellieraad Martfeldt, to Mænd, hvis Skrifter, udgivne efter Trykfrigheden, og ved Trykfrigheden foranledigede, burde allene kunne gjøre denne Frihed til en vigtig Begierning af Regjeringen, og bringe denne Mængde foragtelige Misfoster i Forglemmelse.

— Qui trouvent — quoiqu'on puisse dire
Un marchand pour les vendre, & des fots pour
les lire.

Kjøbenhavnske Kongl. privil. Adressecontoirs
Kritiske Journal.

No. 41. ————— 1771.

Afhandling om Diæten eller Underretning, hvorledes man skal bevare sin Helbred ved et ret Brug og Valg af de Ting, som ere nødvendige til Livet. Oversat af det Svenske til almindelig Nytte, samt forsynet med nogle Anmærkninger af P. C. Abildgaard. D. M. Kjøbenhavn 1770, af Kanneworffs Forlag. Stor 594 S. og et Register. 8.

Længe nok have vi savnet i vores Moderemaal en god Diætetik, og neppe er der nogen poleret Nation til, som jo allerede længe dermed har været forsynet. Denne Mangel har Hr. D. Abildgaard oprettet ved at oversætte et af de beste og paa vores Clima meest passende Skrifter, som han paa adskillige Steder har forsynet med nyttige Anmærkninger. De Ting, som i denne Afhandling blive betragtede, og hvis Brug og Virkning der gives Underretning om, ere Temperamenterne, Vanen, Overflødighed i Mad og Drikke, hastig Forandrings Skadelighed og en forsigtig Forandrings Behagelighed og Nytte, Luften og dens forskellige Egenskaber og Virkninger, Fordøjelsen, Blodets Omløb, Følgen og Nytten deraf, om Mad og Drikke, om man bør spise uden Lyst? hvorved Madlysten tabes? Hungerens Nytte, hvad der bør iagttages ved Maden, hvor farligt det er at spise for meget, hvor ofte man bør spise, om Egenskaben og Virkningen af de forskellige Slags Føde, saasom af Dyreriget, Blod, Melk, Ost, de forskellige Slags Dyr, Fugle og Fiske med meere, som bruges til Føde. Af Planteriget, de almindeligste Urter, Rodder og Frugter, Krydderier, Sukker, Olie, Eddike m. m.; om de almindeligste Drikkesorter, som Vand, Thee, Kaffe, Chocolate, Vin,

Brændevin, Punsch, Øll og Misd. Om Tobak, om suur eller syrende Føde, og om Føde, som er tilbøvelig til Forraadnelse; om Bevægelse og Hvile; om Søvn og Vaagen; om de i Legemet unyttige Deles Afrensning, og de nyttiges Bevarelse; om Sved, Maanedes Renselsen, den gyldne Uare; om Opkastelse, om Nytten af at holde Legemet reenligt; om Elskov, Diæt for Frugtsommelige: Almindelige Regler om Børns Opdragelse; om de udvortes Sandser; om Affecter eller Sindsbevægelser; om de Gamles, de Enges og de Studerendes Levemaade; om Klæder, Spisekar, Brøndkurers og Medikamenters Brug. Om enhver af disse Tings forskellige Egenskaber, Brug og Virkning paa Legemet gives omstændelige, væsentlige og meget nyttige Underretninger.

— Til en Prøve ville vi meddele vore Læsere et Udtog af det Stykke om Kaffe. "Naar Smagen understøttes af Indbildning, Kielenhed og Vellyst, er den uden Tvivl den fornemste Grund til de Feyl, som begaaes i Mad og Drikke. Spørger man, hvorfor Smagen er saiden paa eet frem for paa et andet, paa varme Drikke frem for kolde, paa udenlandsk Kaffe, som sees at være vor Natur og Sundhed imod, for vor Vrenpriis og Sakke, saa bliver Marsagen denne, at Naturen har lært det; det er altsaa forgæves videre at svørge, hvorledes man uden Thee og Kaffe kan vedligeholde sin Helbred, men hvorledes man ved dets daglige Brug kan beholde sin Sundhed. Kaffe træet har Naturen selv plantet i det lykkelige Arabien, hvor det voxer vildt; men ved Kunst er det bragt til andre Steder i Verden, hvor man har hele Plantager deraf. Heraf ere komne tre Slags Kaffebonner: Levantiske, fra det lykkelige Arabien, som ligger næsten i den bedste Deel af Verden; disse ere de mindste af alle Sorter, og holdes for de beste. Japaniske fra Java i Ostindien ere de største, men hol-

des for de sletteste. Surinamiske fra Vestindien ere middelmaadig store, og komme det første Slags nærmest i Sæd. Raa Kaffebonner bestaae af slimagtig gummigte Deele, harpiragtige, jordiske og meget lidet suursaltige: de harpiragtige Deele have en stærk og tillige modbydelig og væmmelig Smag: de gummigte Deele ere søde og angenemme; saa længe disse Deele blive tilsammen efter deres naturlige Blanding i de raa Kaffebonner, da kan man hverken ved Brændevin eller Røgning i Vand faae nogen smagende Saft af dem, men de ere uduelige baade til Diæt og Medicin. Skal Kaffe blive brugbar, da maa den brændes, og ved denne Brænding forandres de og faae gandske andre Egenskaber. Skal Kaffe nogenlunde bekomme os vel, da maae den, efterat den hverken er for lidet og aldeles ikke for meget brændt, kaages maadelig; thi kaages den for meget, da trækker Vandet alt for mange harpiragtige og jordiske Dele til sig, hvilket er skadeligt for Sundheden, efterdi de harpiragtige Deele pirre Nerverne, og ophidsse Blodet. De grove jordiske Deele angribe Maven og Larmene, forsaarsage Forstoppelser, betage Appetiten, svække Fordøjelsen, og forsaarsage efterhaanden en blaa og usund Farve i Ansigtet, afføde Bleegsyge og vandagtige Hævelser: de gummigte Deele derimod dæmpe de skarpe og sure Ureenligheder i Maven, opløse de sepe og slimagtige Deele, hielp til aabent Liv, og forsaarsage en jævn Sved; de og vellugtende empyreumatisk eller brankele Deele have en ophidsende Kraft i vore Vædsker, og skade Nerverne".

"Kaffe bør ikke drikkes nær for Maaltidet; thi da svækker den Mavevædskerne, og formindsker deres Kraft til at oprække Appetiten, hvilken den betager hos den allerhungrigste, om han drikker den kort for Maaltidet. Ikke heller bør man drikke den strax efter Maden, allermindst saaledes som Fruentimmerne drikke den med Gløde og Sukker; thi Fordøjelsen hindres, Maven slappes, de slimige Deele, som ved Stolegangen burde gaae bort, opløses og fortyndes, saa at de let kunne gaae i Blodet, og forsaarsage mange Uueligheder. Drikker man den mod Aften, da hindrer den Søvn, hvilket giver tilkiende, at Livskræfterne ey kunne dæmpe dens Virkninger, og den altsaa udretter alt det samme, som megen Sora, høy Alderdom, stor Forstrækkelse, og en stærk Feber pleje at forsaarsage. Flittige Kaffedrikkere faae skielvende Hoved og Hænder, hvilket tilkiendegiver, at Kaffe svækker Hiernen og hele Nervesystemet. Kaffe er og aldeles skadelig for Fruentimmer, som ere tilbøjelige

til Møderhyge; thi den opvækker ofte dette sovende Onde. De, som ere tilbøjelige til Melancholie, blive ængsede, naar de drikke Kaffe. Hypochondriske Folk have Skade af Kaffedrik; thi den forsøger Syrligheden i Maven og Larmene. Kaffe opvækker alle Slags Blodflod, saasom den gyldne Aare, m. m., derfor maae de Fruentimmer, som frygte for at abortere, ikke drikke Kaffe. Kaffe er meget skadelig for hede, tørre og choleriske Temperamenter, men derimod kan den være nyttig for de sepe og vædskesulde Personer, den skal være nyttig for dem, som ere piagede af Steensmerte, naar den drikkes med Vand".

Physisk Beskrivelse over Jordkloden, paa det Cosmographiske Selskabs Begne forfattet af TORBERN BERGMAN, Professor i Chymien ved Academiet i Upsal, Medlem af det Kæiserlige Naturforsker-Academie, det Kongelige Videnskabsers Academie i Stockholm, og det kongelige Societet i London. Oversat og med nogle nye Tillæg og Anmærkninger, af Hr. Forfatteren selv tilsendte, forbedret og forøget af JOHAN DITLEV BRECKLING BRANDT, S. S. Minister. Candidat. Kiøbenhavn, 1771. Trykt og findes tilkiøbs hos Joh. Rud. Thiele, boende i Peder Hvidfeldts-Stræde. Stor 648 S. 8. med to Kobber.

Anledningen til dette Skrift gav det Cosmographiske Selskab i Upsala, som efter at have faaet sine med første Flid forarbejdede Himmelskugler bragte i Stand, paatog sig at udgive en tredobbelt Verdens Beskrivelse, nemlig en astronomisk, i hvilken de fornemste Himmelskøer, Jordklodens Størrelse og Dannelselse m. m. skulde forklares, en physisk Beskrivelse over Jordkloden, og en historisk, i hvilken adskillige Folkes Sæder, Skikke, Genie, Gudstieneste o. m. skulde beskrives. Den physiske Beskrivelse paatog sig Hr. Prof. Bergman, en Mand, betiendt baade i og uden for Sverrig af sin store Kundighed i Naturvidenskaben, og udgav den i Aaret 1766. paa Svensk. Aar 1769 blev den af Prof. Köhl i Greifswald oversat i det Tyske, og forbedret ved adskillige af Forfatteren selv tilsendte Anmærkninger. Denne Tyske Oversættelse har vor danske Oversætter vel for Forbedringernes og Tillæggenes Skyld i sær fulgt; men han forsikrer tillige, paa det nyeste at have sammenlignet den med den Svenske Original, for des nøyere at udtrykke

trykke Forfatterens rette Mening. Ja, han har endog haadt den Lykke, at faae endeel baade Forbedringer, Tillæg og Anmærkninger fra Forfatteren Hr. Prof. Bergman selv, hvorved da hans Oversættelse har faaet et endnu høiere Værd, end den Tydske, ja, end Originalen selv.

Man skjønner allerede af denne Omhyggelighed, at Hr. Brandt ikke hører iblandt de gemeene Oversættere, der efter en Forlæggeres Bink falde over et Skrift, som de maaskee tilforn aldrig kendte, hvilket de give paa Dansk med den mueligste Hurtighed og Skidekløshed, og lade saa deres Forlægger sørge for Resten. Værket er et af de nyttigste, som en Oversætter kunde falde paa, og af det Slags, hvorpaa vi have den allerførste og skammeligste Mangel i Modersmaalet, da det dog ikke fattes os for offentlige Lærere i alle Naturvidenskabens Dele. Men disse troe for den første Deel, at have frelst deres Samvittigheder, naar de eengang for alle have skrevet et Latinsk Compendium i deres Videnskab, hvorpaa Ungdommen kan tye sig Videnskaben til i Skolerne, og siden, naar den kommer til Academiet, gjøre Fidibus af. Hvorfor have vi endnu ingen Naturlære paa Dansk? ingen Astronomie paa Dansk? ingen Geometrie paa Dansk? Kort: ingen Hovedbog i nogen Videnskab paa Dansk? Og hvor kunne vi seldt afke de Folk, som ved privat Flid bøde paa vor offentlige Dovenhed, og uden Kald og Løn give os saadanne Skrifter i Modersmaalet, som vi alt længe forgieves have ventet fra vore offentlige og lønnede Lærere!

Værket selv bestaaer i 6 Afdeelingen. Første Afdeeling om Jord Overfladen i Almindelighed; anden Afdeeling om Landet, hvori forekommer om det bekiendte faste Land, om Der, om de lidet bekiendte Lande, om Ujevnhederne paa Overfladen, om Jordlagene, om Forsteninger, om underjord ske Huler; tredie Afdeeling om Vandet, hvori om Kilder, Floder, Cumper, Søer, og endelig om Verdens Hav; fjerde Afdeeling om Luftkredsen, hvori om Luftkredsens Bestaaffenhed, om Nedslaget, (Nederbørd) om Luftskiv, om Luftilde, om Visde; femte Afdeeling om Forandringerne paa Jordkloden, hvori om regelrette, om tilfældige Forandringer, om Vandets Aftagelse, Meeninger om Jordens Opkomst; siette Afdeeling om de organiske Legemer paa Jordkloden, hvori handles om Planter og Dyr's Næring og Forplantelse. — Oversættelsen er, saa vidt vi skjønne, tydelig og god, og for at finde de

forekommende naturlige Sings rette Udtryk, har Hr. B. med Rette betient sig af Hr. Prof. von Aphelens Naturhistorie.

Professor Gottscheds Tydske Grammatik, eller kort men tilstrekkelig og tydelig Underviisning, at lære ret at skrive og tale det Tydske Sprog, oversat efter det femte forbedrede Tydske Oplag, og udgivet til Nytte for de Danske, som ville lægge sig efter og grundig lære det Tydske Sprog. Kiøbenhavn. Trykt hos Paul Herman Høcke. 1771. Stor 284 S. 8.

Uf Titelen skal man ikke kunne see, om denne Grammatik er en Oversættelse, af Gottscheds store Tydske Grammatik (Grundlegung einer Deutschen Sprachkunst), eller af hans Kern der Deutschen Sprachkunst. Men af et Sted i Fortalen, hvor man ansører Gottscheds eget Vidnesbyrd om sit Skrift som et Beviis paa dets Godhed, seer man, at det er hans Kern der Deutschen Sprachkunst, eller hans Ud'og af den større Grammatik, som her er blevet oversat. Dette Vidnesbyrd om Grammatikens Værdie er ellers i alle Henseender sa'somt; thi baade er det en Selbroes, som i sær i Gottscheds Mund siger intet, og Gottsched selv har i det anførte Sted ikke sagt andet, end at hans Kern der Deutschen Sprachkunst indeholdt virkelig Kiernen eller et Kiernesfuldt Udtog af hans større Grammatik; men hvor vidt saa vel hans større som mindre Grammatik indholder den virkelige og smagefulde Kierne af det Tydske Sprog, det bliver et Spørsmaal, hvis Besvarelse man ikke maa overlade til Gottsched.

Gottscheds Grammatik maatte for Resten være saa god, som den vilde, og bedre, end vi holde den for; saa er den dog altid skrevet for Tydske, og ikke for Danske, og en næsten ordret Oversættelse paa Dansk af en for Tydske skrevet Grammatik, kan umuelig blive den gienneste og sikkerste Vejledning for Danske til at lære Tydske. Naar saadan en Grammatik skal blive ligesaa brugbar for Fremmede, som den er for de Indfødte, saa bør den falde i en Mand's Hænder, som er begge Sprog mægtig meer, end til at oversætte, og som forstaaer at udelade eller forandre, hvad der vilde være overflødig eller usforstaaeligt for en Dansk. Men denne Kundskab kunne vi ikke tillægge Oversætteren af Gottscheds Grammatik; han maatte ellers

ellers have gjort store Forandringer i det Kapitel om Bogstavernes Udtale, og ikke ladet det beroe ved de Ord: ligesom i Danstien; det orthographiske Register var blevet meget kortere; Syntaxen kommet til at see ganske anderledes ud, o. a. m. Vi ville ikke tale om, at, naar han havde havt Kyndighed nok i det Tyske Sprog, og kiendt de vigtige Rettelser og Forbedringer, som nyere Sproglærere har gjort i den Gottschedske Grammatik, skulde han have fundet meget at forandre ved Reglerne om Retskrivningen, om Kiønnene, om Declinationerne, de uregelmæssige Verber, o. s. v.; thi i alle disse Stykker fortjener Gottsched ligesaa lidet at være Benviser for Tyske, som for Danske; og hvad Schaller efter de ældre Tyske Sproglæreres Forskrift har sagt herom, er langt vigtigere og ordentligere, end hvad man læser hos Gottsched, saa lidet vi for Resten m. skienende den Schallerske Grammatiks Mangler.

Imidlertid vil man dog mindre tage Fejl af det Tyske Sprog ved at læse Gottscheds Grammatik end af den Tyske Poesi, ved at raadføre sig med hans Kritische Dichtkunst, og Vorübungen zur Lateinischen und Deutschen Dichtkunst, som denne Oversætter efter Gottscheds Anviisning henviser sine Læsere til, men som vi ville bede dem at vogte sig vel for, i fald de ikke skulle faae Afsmag for al Tysk Poesie.

Vi kunne ellers ved denne Lejlighed forkynde vore Læsere en nye Anviisning til det Tyske Sprog for Danske, tilligemed en Chrestomathie af de bedste Tyske Digtere og Prosaister, som med det første udkommer i Rothens Arvingers og Proffts Boghandling paa Børsen.

Bonasse. En oprigtig Haandverksmands Svar og Tgiendrivelse imod den sig saa kaldende Haandverksmands (men vel snarere en Stats eller lærd Mand) trende Anmærkninger: 1) At Laugene i deres nærværende Forsatning ere skadelige for Vindstibelighedens Fremgang. 2) At de ere hinderlige i Folkemængdens Tiltagelse. 3) At de ere en Medaarssag til de dyre Lider. Hvorudi vises denne Autors store Fejltagelser efter disse nærværende Liders Omstændigheder. Kiøbenhavn, 1771. Trykt hos Joh. Rudolph Thiele, boende i Peter Hvitfeldts Stræde. Stor 68 S. 8.

Vi tvivle ingenlunde paa, at der jo kan siges adskilligt til Haandverkslaugenes Forsvar, det er at sige, til at forsvare en fornuftig Indretning i Laugene;

ne; og hvad Philocosmus har sagt i denne Materie, fortjener i vore Tanker et mødent Overlæg. Men naar saadanne Folk, som Argus og Bonasse, paatage sig Laugenes Forsvar, saa er det ingen Under, at man bliver intet vaer ved dem, uden Misbruge, og taber deres gode Side ganske af Sigte. At Bonasse, som en gammel tydsk-dansk Laugsmester, ventelig Oldemand med, har stredet for Laugene, som for Huus og Hiem, forundrer os ikke, da vi see vore lærde Laugsmestere sægte for de akademiske Laugs Principier med samme Iver; men at et Menneske, der ikke kan sætte to sammenhængende Tanker til Papiret, tør skrive imod en skisnsom og vittig Forfatter, skulde være undstaaeligt, dersom man ikke ved en Junior Philopatretases og andre store Skribenters Exempel, var blevet hærdet imod trykt Ufornuft. — Det hele Skrift er ikke andet, end en Samling af uforstaaeligt, modsigende, og usammenhængende Snak — eller for at tale i Forfatterens eget Sprog, naar han dømmet om andre sine Colleger en egennyttig og ugrundet Sniksnak, jammerlig i Henseende dens væsentlige Sammenhæng. De, som skrive imod Laugene, ere i Forfatterens Øjne værre end Hedninger; Folk, som ville have Religion, Egteskaber, Dyd, og vi veed ikke hvad, udryddet; kort: Lærde; thi afskyeligere Folk kiender denne Skribent ikke, end de Lærde.

Prøve af danske Tanker og Ord, skrevet i Anledning af den tyske Bonasse af Haandverksmanden i den patriotiske Tilskuer No. 163. Kiøbenhavn, 1771. Stor 72 S. 8.

Haandverksmanden i den patriotiske Tilskuer kiender ventelig enhver, og maafee ogsaa mange vide, at det er den fortiente Parvymager Hr. Birck i Kiøbenhavn. Af denne Mand havde vi ventet os noget retskaffent om Laugene, dersom han ikke til Ulykke var kommet i færd med en Skribent, som gav ham meer Anledning til Spøg, end til en alvorlig Tgiendrivelse. Man finder derfor lidet her i den omtvistede Materie, men nok til at gjøre den stakkels Bonasse latterlig. — En Episode fra S. 27 — 42, som figter til at forsvare visse Regjeringens Anordninger angaaende den udbortes Gudstieneste, Lejermaal o. s. v. gjør Forfatteren megen Ære, baade som Menneskeven, og som Undersaat. — Vi ønske, at han vil opso'de sit Løste, og give os nærmere sine Tanker tilkiende om Laugene, hvilke han kiender af mange Aars egen Erfaring.

Kjøbenhavnſke Kongl. privil. Adressecontours
Kritiſke Journal.

No. 42. ————— 1771.

Betænkning om Sælſkabetſ Afſkaffelse ſaa og om Tiende og Tienestefolk paa Landet. Kjøbenhavn, trykt og forlagt ved Nicolaus Møller, Kongel. Hof-Bogtrykker. 1771. Stor 53 S. 8.

Denne Betænkning, ſom har en Landmand i Byen til Forfatter, er ſrevet ſindig, ordentlig og vel, og fortjener Sted iblandt de beſte ſmaa Skrif- ter, ſom ere udfomne i diſſe Materier. I den førſte Afhandling giennemgaaer Forf. de mange Slags Fælledſkab, ſom finde Sted ved Landvæſenet, i ſær i Byen, og ſornemmelig i Nyborg-Amt, og foreſtiller tydelig de ſtore Vanſkeligheder, ſom ere at beſtride ved et hvert Slags Fælledſkabs Ophævelse. — En Mar- ſag til Markfælledſkabetſ Oprindelse blandt Beboer- ne i en og ſamme Bye finde vi angivet S. 13., ſom vi ikke erindre at være blevet bemærket af andre vore oeconomicke Skribenter. "Det tredie Slags Fælled- ſkab, ſiger han, imellem Byemændene indbyrdes har uden Tvivl ſin Oprindelse af Jordens og dens Be- liggendheds ſtore Forſkiel paa de allerſteſte Steder i vore Lande, da den neppe paa een Uger reent igiennem er eens, langt mindre i en heel Byemark; og tillige af Byrligets ſtore Utadighed. Skulde een eller flere Beboere ſaae al deres Jord paa Sandbatter, eller imellem ſumpige Moradſer, eller paa ſiv Leer, eller Steenbund, kunde de aldrig beſtaa, og mindſt Mar- ger, naar ſliat Byrligt vedvarer, ſom ikke er deres Jords Beſkaffenhed gunſtig. Byernes Eiere eller Indbyggere have derfor fra Begyndelſen attraaet og ſaaet hver ſin Deel paa Markens forſkiellige Jord- bund, paa det hver i vanſkelige, ſaa vel tørre, ſom vaade Maringer kunne have Haab om at beholde Gro- de paa nogle Steder, naar det ſlog ſeyl paa de andre, og alle bære eens Byrde og nyde eens Fordeel. Dette

har tiltaget, ligesom Byen i Tidens Længde har ind- taget mere Jord at dyrke, da enten alle eller nogle have deelt Skifterne paa nye indbyrdes, og denne Jordens Udspredeſe er ſiden forøget og blevet mere uordentlig, deels ved Beboernes Skidesløſhed og Utroekſkab, deels ved Gaardens Odeblivende, ved Deeling, Ombytning og andre Omſtændigheder. Ligesaa har Jordens Be- liggendhed været en Marſag dertil, paa det hver Mand maatte ſaae noget af den, ſom laae længſt borte, og no- get, ſom var nærmest ved Byen. Jo mere vigtige og betydelige diſſe Marſager til Fælledſkabet ere for høe Beboere, deſ vanſkeligere vil Forandringen blive".

Forfatterens Forſlag til Fælledſkabetſ Afſkaffelse er: "at i et hvert Amt maatte beſtilles en Kongelig Commiſſion, beſtaaende af Amtmanden, Herreds- fogden, de udmældte Landſcommiſſarier og to redelige og meelt kyndige Landmænd af det næſte Amt, ſom ene og ſels bruge Jordegods (dog ikke i ſamme Amt, hvor Commiſſionen ſættes, ikke heller i det Amt, hvoraf Commiſſarierne til det andet Amt ere tagne,) og ſaa mange tilforladelig kyndige, øvede og redelige Land- maalere, ſom Kongen til haſtigere Fremme vil og kan forunde, hvilke alle til denne Forretning i Eed tages" Nogle Forſigtigheds Regler, ſom denne Commiſſion maatte iagttage, foreſkriver han ogſaa. "For hver Lønde Hartkorn burde diſſe Commiſſarier ſaae en ſaſt ſat billig Belønning, ſaa tit de havde fuldendt en Byes, eller en mellem flere Byer Fælledſkabetſ Udſkilleſe, ligesom Landmaalerne og burde betales efter Hartkorn, og den, ſom fører Protocolen, dobbelt, hvorimod de al- deles ikke nyde nogen anden Diæt-Penge, og under deres Væres Fortabelfe og ſtor Mulct ikke bør tage inod no- gen Slags Foræring, hverken før eller efter Forretning- gen, ikke heller Mad og Drikke hos nogen af dem, ſom Forretningen angaaer, men hver anſtaffe og bekoſte det ſelv. For Forretningen at give beſkreven, ſaaer den, ſom

som fører Protokollen, ikke meere end hvad Papiret koster, og for hvert Ark otte Skilling Skriverpenge, som ikke maa skrives, som Afteer ved Misbrug sædvanlig skrives, men som almindelig Skrivt, læselig og tydelig. Naar Commissionen er ueens, gaaer det i mindre betydelige Ting efter de fleste Stemmer, og hvor Stemmerne ere lige, gielder den ældste Landmands Stemme for to. I vigtige Ting indsendes hvers Betænkning til Kongens Decision. For hver Bys, som er adskilt, faaer hver af Commissarierne en Sølvmedaille, og naar alle Byer i et Amt ere adskilte, faaer hver af dem, som fra Commissionens Begyndelse til Enden er vedbleven, en Gulmedaille, af Værd som Kongen behager at bestemme. Hvor en Bys eller Lodssejer, eller Ejer af en Bys begierer Commissionen, enten til Jordens Deling, eller Bønders Ligning og Inddeling til flere Gaarde, derhen forsamlers sig den strax frem for andre Steder. Ellers begynder den ved den ene Side af Amtet, hvor Amtmanden finder for godt, og vedbliver i Nabobysene, naar den en udtrykkelig begieres til et andet Sted, indtil den er kommen hele Amtet igjennem. Kan det ikke fuldendes i et Aar, begynder Commissionen igjen i næste Bys, hvor den slap det forrige Aar. Jeg tvivler ikke paa, bliver Forsk. ved, naar det begynder paa denne Naade (som vel synes langsom, men er den grundigste i en Sag, hvor det ikke bør agtes hvor hastig, men hvor vel det skeer), at alle Bedkommende vil det efterfølgende Aar findes meget mere villige og behjælpelige i at lette alle Ting for Commissionen; i sær, om det maatte behage Hans Majestæt ved besynderlige Naadestegn at belønne dem iblandt Ejerne og Beboerne, som findes frem for andre villige, og desuden at forunde, som Nødvendigheden vist udkræver, hver Bys, saasnart deres Marker ere adskilte, et Aars Skattefrihed, deslige hver Gaard, som flyttes, samme Frihed paa to Aar, og hver Gaard, som ny anlægges, paa tre Aar. Landmaalerne gav Kongen frit, og paatog sig Forskudde til Commissionen, hvoraf Landet igjen efterhaanden skulde betale den halve Deel, og den anden halve Deel udredes Halvparten af Ejerne, og den anden halve Part af samtlige Bønder.

Om Tienden dømmer Forsk., at "dens nærværende ældgamle Naade, hvorved Tagerne beholde hvad dem tilkommer, og føre sig deres bekostelige Indretninger uden nogens Fornærmelse til Nytte, og hvor Uderne give efter som de have; uden mindste Fare for Fornærmelse og Overlast; hvorved Staten seer Landets Producter forsøget og ført til højest Nytte. underholder Academier, Skoler, Hospitaller og andre Stif-

telser, lønner Bisper, Præster og andre nødvendige Betiente med mindste Byrde for Undersaatterne; bør billig foretages en Forandring, hvorved Ejerne mistede hvad de dyre og nylig havde købt, eller hvad dem ved Embeds Tiltræde se er tillagt til Levebrød, og tillige al Sikkerhed om Vederlag; hvor de Givende blev betyngt med langt større Byrde i de Lider, hvor de ere mindst formuende til at bære den, uden Haab om tilstrækkelig Vederlag i bedre Lider; hvor Staten vilde tabe anseelig saa vel ved mange Godsers Ruin og Producternes Formindskelse, som og ved nye Skatter og Paalæg, som uomgængelig inden kort Tid vilde udkræves til Kirker, Skoler og Hospitaller, og til Præsters, Skolelæreres og andre Betienters Løn. Allerhelst, da nu under Lovens og Forordningernes vise Indretning og Bestemmelse enhver er noksom og langt mere betryget for Fornærmelse, end det kunde skee ved al anden Afgiftsmaade".

Over Tienestefolk paa Landet klager Forsk. meget. Han meener, "naar der paa Landet anordnedes Politie-Retter, der, ligesom i Kiøbenhavn, holdt ulovlige, opsætsige og dovne Tienestefolk uden Beforsning ved hastig Straf i Orden, og ligeledes hialp forurettede Tienestefolk til deres Ret; naar Folkemængden blev befordret ikke ved Giftermaal imellem to Folk, som hverken kan føde eller opføde Børn til andet, end hvad de selv have at leve af, nemlig at tigge, men ved at lette for de Gifte de Byrder, som nu trykke dem langt haardere, end de Ugifte; naar det blev alvorlig og under Straf saa vel for Huusbonden som Tienere forbuden, at Huusbonden ikke maatte betale Extra-skatten for Tienestefolk; naar Piger, som ville tiene i Kiøbstæder, tilholdtes at give hvert Halvaar 3 Rdl. til deres Fødesøgs Fattige, som Kiøbstædens Dyrighed skulde være ansvarlig for; naar Tienestefolk, som havde tiend otte eller ti Aar paa eet Sted, blev tillagt visse Friheder og Præmier; naar de fik sikkert Haab, med Tiden selv at blive Huusbønder; naar Bønden blev nødt til, med eget Arbejde, og ikke allene med hans Folkes, at fortiene hvad han vil for hverve, og at af tiene, hvad han ikke kan betale; naar Landmanden i alle Klasser ikke paalagdes større Afgifter, end han kan udrede, og han fik Haab at beholde noget over sig og sine Efterkommere; naar Antallet af Giefterne ved Trolovelser, Bryllupper, Barsel- og Ligskerd indskrænktes, og Overdaadigheden i Bondestanden, efter alle Landes Exempel, alvorlig forhiadredes: Saa vilde den Uroligheds Naad, der nu næsten overalt har brogt Folkene i en fædelig og med høist farlige Følger forbundet Bevægelse, under Guds Velsstand og Regiering

gieringaens wiise Foranstaltning, vel sagtes igien, og enhver i Fred og Rolighed som tilforn bygge sit Huus, og med det samme forøge Landets Belfærd". Skiftetiderne Forandring for Tjenestefolk seer han ikke, har tilbragt Landvæsenet noaen betydelig Nytte. Tvertimod, da de fleste Landmænds Winterhuusholdning i mange Maader er forskjellig fra Sommerhuusholdningen, og udfordrer hos nogle flere, hos andre mindre Folk; saa tænker han, at de fleste, saa vel Huusbønder, som Tjenere, ønske, at de gamle Skiftetider fremdeles maatte vedblive, undtagen at Færedagen skulde helst bestemmes til 1ste April og 1ste October, siden Paaske falder ulige. Enhver maatte tilholdes, samme Dag at tiltræde den ny Tjeneste, men ikke forlade den gamle, førend den 29 Martii og 28 September, under to Marks Straf for hver Dag.

Botanikens udstrakte Nytte foredraget i et Indbydelses Skrift til Forelæsningerne i den Botaniske Have for Aaret 1771. af Christen Friis Kottbøll, Professor i Lægekunsten ved Kiøbenhavns Academie. Kiøbenhavn, 1771. Trykt med N. Møllers Skrifter. Stor 64 S. 8. og et Kobberstykke i 4.

Dr. Professorens Hensigt med dette Indbydelses-skrift, som han efter vores første Urtelærerens den gamle Simon Paulis Exempel, der hvert Aar ved et Indbydelses-skrift plejede at begynde sine Forelæsninger, har forfattet, er fornemmelig at opvække Lust hos de unge Studerende og øvrige Landmænd til at forskaffe sig Kundskab i Botaniken, en Videnskab, som ikke allene ved sin Behagelighed rigelig belønner sine Dykkere, men endog ved den Lethed, der er i denne Videnskab at opdage noget Nyt og Usædvanligt. Læger, og fornemmelig Landlæger, Haandlæger, Apothekere, Geistlige, fornemmelig Missionarier, og de, som boe paa Landet, taler Hr. Prof. i særdeleshed til, da de frem for andre have den beste Lejlighed og langt mere Lethed i at nyde denne behagelige Tidfordriv, gjøre smukke Opdagelser, og derved indlægge sig Berømmelse. Denne Opmuntringstale, som er forstærket ved almindelige Exempler af berømmelige Urtedyndiae baade iblandt Fremmede og hos os selv, er skreven med megen Smag, og kan ikke mangle at gjøre god Virkning. Kunns havde vi ønsket, at Hr. Prof., der veed saa godt at tale Botanikens Gaa, havde for deres Skyld, som ikke ere Kiendere, tillige berørt noget om denne smukke Videnskabs Nytte

i det Almindelige, saasom i Henseende til Landvæsenet, Fabriker, Manufaktur m. m. Men de Urtedyndige, som ere alt for vel oplyste om Videnskabens Nytte, vil finde denne Maael rigelig betalt ved en nye og betydelig Opdagelse om Svoe Planternes (contortæ) Frugtdeele, som Hr. Prof. for deres Skyld har prydet sit Programm med, og som forraader hans vidtudstrakte Indsigt i Videnskab, da den ikke er af det Slags, som en blot lykkelig Hædelse kan give en Liebhaber i Hænderne, men en Frugt af Randsagning og Flid, veledes af Erfarenhed og Kundskab. Opdagelsen er denne: Plantæ contortæ ere hidtil af Botanici henførte til pendandria, og adskilte under to Afdeelingen, nemlig monogynia med een Frugtstilke, og digynia med to Frugtstilker; under de første ere cerbera, vinca, nerium, echites, plumeria og flere, under de sidste ere den unglig indførte pergularia, periploca, apocynum, asepia og stapelia. Hr. Prof. viser derimod, at alle Slægterne af denne Familie have tvende kiendelige og paa de fleste aldeles adskilte Frugtstilker: han har undersøgt echites, tabernaemontana, cerbera, nerium, vinca; ja endog imod sin Formodning fundet, at de af contortis, hvis Frugt er en enkelt drupa eller Bær, have tvende Frugtstilker: cerbera tevetia anføres til Exempel. Cameraria og ceropegia ere af Gleditsch anførte under digynia, og Hr. Jaquin har fundet to Frugtstilker i plumeria, men ingen har formodet at det havde sig saaledes med denne hele naturlige Slægt. Heraf følger altsaa, at de af contortis, som ere henførte under monogynia, staae paa et urigtigt Sted, og have hidtil ikke ret været undersøgte af Botanikerne, som have ladet sig bedrage af stigma, der oven til foreener Frugtstilkerne i disse Planter i et Corpus, ligesom de bedækkes af nectarium, der forestiller og af Botanikerne er taget for stigma, i de Slægter, som staae under digynia. Af dette, af Jaquins Bemærkelse med nogle Arter af den anden Afdeeling af contortis, nemlig de, som af Hr. de Linné henføres under digynis, at de have ti Antheræ, og at de 5 forte smaa Knoppe ikke ere Antheræ, men allene Hængsler, ved hvilke de rette Antheræ parviis ere fæstede, som Hr. Prof. har undersøgt og fundet at forholde sig saaledes i adskillige flere Slægter af denne Familie, samt og af disse Planter øvrige besynderlige og hidtil gandske ubekiendte Blomsterbygning, som Hr. Prof. i disse vanskelige Planter med megen Flid har opdaget og omstændelig beskrevet, og som nødvendig vil udfordre en temmelig Forandring i de Linnéiske Slægteskrivelser, slutter han, at, da

Vissilen ikke kan forvelde nogen Skilsmisse iblandt Slegterne af denne naturlige Familie, men Antheræ derimod synes at fordrø en desto større Adskillelse, da de første Slegter høre til pentandria, og de sidste til decandria. man da burde udfinde en anden Synspunkt, som forenede dem. Han foreslaer derfor at indføre dem under en nye Klasse, og kalde dem *lyngenesia foemina*, hvis Hovedmærke skulde være et *nectarium*, som forenede tvende Frugtsilker ubi eet *Corpus* eller *stigma*,

da denne Classes tvende Ordener, af hvilke den første blev pentandria, og den anden decandria, faldt af sig selv. I Hensende til denne Classes Plads, da vilde Hr. Prof. have den imellem *lyngenesia masculina* og *gyrandria*, da de saaledes fik paa begge Sider to Klasser, hvis Bredselægter have i Frugtbygningen megen Overensstemmelse og Forbundskaab med de paaflødende Slegter i denne nye Klasse.

Bekjendtgjørelse.

Afsviate Aar foretog jeg mig efter Günstige Velundersøges Raad at udgive under Navn af *Tyconiana*, Salig Mag. Christen Lassen *Tyconii Danske Manuscript Om Jødernes Omvendelse inden Dommendag*, forfattet efter Salig Prinds Carls Ordre 1715.

I dette Aar har jeg og givet til Trykken Fortsættelse af *Tyconiana* saa og Fortsættelse af Salig Hr. Treschovs Historiske Skrift om Danske og Norske Jubel-Lærere.

Tyconiana 2det Bind indeholder foruden Salig Stifts-Propst *Tyconii* Levnets Historie og en Fortegnelse paa alle hans trykte og utrykte Skrifter, følgende Stykker.

- 1) *Tyconii* Forslag 1729 om et Academies Oprettelse i Viborg.
- 2) Hans Bibliotheks Indrettelse, som Modell til store Bibliotheker.
- 3) Hans Censur over en Deel gode Bøger, som en Præst (skriver han) meest behøver og mindst kan undvære.
- 4) Hans Tale i Viborg Landemøde Aar 1712, kaldet *Idea Consummati Episcopi*, holdet da Biskop Deichmann blev derfra forflyttet.
- 5) Hans Jubel-Tale i Viborg Landemøde 1717.
- 6) Hans *Noctis præ die prærogativa*; Nattens Fortrin for Dagen.

Disse Stykker udgiore et Bind i Octavo af omtrent 24 Ark.

Jubel Lærernes Historiske Skrift er indrettet efter Hr. Treschovs Maade, inddeelt i 3de Classer. I den 1ste Klasse ere de afdøde Jubel Lærere, som man har fuldkændig Underretning om. Den 2den Klasse indeholder de endnu levende Jubel Lærere. I den 3die Klasse findes de afdøde Jubel Lærere, om hvilke ingen synderlig Underretning have, uden hvor og hvor længe de have tient.

Af Hr. Treschovs ubekjendte Jubel-Lærere har jeg bekommet over 30, hvis Historie jeg kan give fuldstændig. Foruden disse have i min Samling henimod 200 Jubel-Lærere, og ved de flestes Historie har jeg søgt at hofsøye en Stam-Tavle, haabende, det uden Tvivl vil behage Læseren, at see saa mange mærkverdige Geistlige Familiers Stam-Tavler, saasom de Sal. afdøde Biskoppers Egede, Dorph, Kragelund, Ramus, Randulph, Thestrup og Wöldike, Deres Historie og Stam-Tavler: Foruden Familierne af Ancheren, Baden, Bagge, Bagger, Cold, Colstrup, Garmann, Glud, Grimann, Fog, Holmboe, Horrebow, Krahe, Monrad, Pontoppidan, Riese, Seidelin, Wedel, Windekilde og flere Familiers Stam-Tavler.

I Fortalen erindres dette indeværende Aar, som den Grønlandske Missions Jubel-Aar, da det nu er 50 Aar siden Sal. Biskop Egede holdte sin første Prædiken paa Grønland; Jeg har derfor allerførst iblant mine Jubel-Lærere anført Sal. Hr. Egedes Historie. — Fortalen hofsøyes ogsaa Sal. Hr. Treschovs Levnets-Historie tillige med hans Kobber-Stykke (han var den første, der gav os Danske og Norske Jubel-Læreres Historie.) Skriftet trykkes i 4to og baade dette og *Tyconiana* paa godt Papir og med nye Bogstaver.

Min underdanig og ydmyg Ansøgning og Begiering skæer herved til De Høy og Velærværdige, Høy agtbare og Velfornemme Liebhabere, som behagelig ville subscribere med 2 Skill. Arket paa Tryk og 3 Sk. Arket paa Vost-Papir. Hr. Treschovs Kobber-Stykke betales à parte, og Pengene betales imod Exemplarernes Levering. Kjøstilde 1771.

Christopher Giesing.

Kiøbenhavnſke Kongl. privil. Adressecontoirs
Kritiſke Journal.

No. 43 og 44. ————— 1771.

Naturlig og oeconomisk Beſkrivelse over Hø-
lands Præſtegiæld i Aggershuus-Stift i Nor-
ge. Af Kejers Siellebøl. Kiøbenhavn,
1771. Trykt i det Kongel. Universitets Bog-
trykkerie hos A. H. Godichs Eſterleverske ved
F. C. Godiche, Stor 334 S. med to Kobber.

Hølands Præſtegiæld fremviſer juſt ikke ſaa mange
Merkværdigheder enten i Naturen eller Kon-
ſten, at det frem for andre fortiente en Beſkrivelse; og
om det oſſaa fortænte er, ſaa kunde den være blevet
laaſt for ere, og mindre koſtbar, derſom Forfatteren
havde indſkrænket ſig til Sognets Topographie, og ikke
taget meget med, ſom er almindelig for mange Sogne,
ikke i Norge allene, men oſſaa i Danmark; ſom i
ſær hvad han ſiger om Agerbruget. Ikke deſto mindre
var det ubillig at miſkende Hr. Siellebøls Flid og
patriotiſke Opmerkſomhed for at giøre ſit Fødeſted
bekendt; og hvad overflødig hans Beſkrivelse kan
synes at indeholde, kan maatte tjene til at ſpare an-
dre megen Umage, ſom maatte ſaae Lyſt til at give os
Topographier over andre Sogne i Norge, og fornem-
melig i ſamme Stift.

Forfatteren handler i 18 Kapitler om Stedets
Navn — Beliggenhed — om adſkillige
Merkværdigheder ved Stedet. — om Folke-
mængden og Størrelſen. Hele Folkemængden i
et Sogn, ſom dog er 3 Mile langt, og paa de fleſte
Steder ligesaa bredt, beregner han ikkun til 1565
Siele. Han troer, at det beſte Middel til Folkemæng-
dens Formerelſe, ſaa vel her, ſom paa andre Steder i
Norge, var at anlægge flere Huusholdningspladſe.
— om Jordarterne, Bierge, Stene og Mine-
ralier. Her ſiader man en forelladerretning om det nye

lig anlaagte Zittens Jernværk; for Reſten ikke meget for
en Naturkyndig. — Om Jordens Beqvemmelig-
hed til Agerdyrking. Denne beviſer Forf. med
med Norges Beqvemhed i Almindelighed til Agerdyr-
ning, hvorom han anfører en ubekendt Forfatters
Tanker, — om Stedets brugelige Agerdyr-
ning. Bøe og Havre er den Cød, de legge meeſt
Vind paa, i ſær Havre, ſom ſkal overgaae den Danſke.
Heraf bæres deres meeſt Brød, ſom ſkal være ſundt og
godt. Forf. ivrer med god Grund imod den ſaa kalde-
de Praatehuus, ſom oſſaa er meget brugelig her i
Sognet. Han forklarer dernæſt de til Agerdyrkin-
gen brugelige Redſkaber, hvoriblandt han holder de
ſaa kaldte Haandſkierere, hvormed Sæden affkieres,
ligesaa beqvemme, ſom vore Meyerredſkaber, efterdi
hvad der tabes i Tiden, vindes igien i Arbejdere, hvor-
af man ikkun behøver een, ſom ſkærer og binder tillige.

— Hvorledes Stedets Agerdyrking kan for-
bedres. Dette Kapitel er det vidtløftigſte, og beſtaaer
af adſkillige Regler, ſom Forf. vil have iagttagne;
hvoraf dog de fleſte ere gandske almindelige, og paſſe
ſig til Agerdyrkingens Forbedring næſten paa et hvert
Sted, hvor Ager dyrkes. — om Engene og deres
Forbedring. Oſſaa meeſt almindelige Regler, ſom,
iſald de ere grundede, bør følges ikke mindre i Hølands
Præſtegiæld, end paa alle Steder, hvor der findes Eng-
bund. — om Stedets Humle, Urte, og Kaal-
haver. Af Frugt Træer have Vble-Blomme og
Være-Træer ingen Fremgang, og Vble-Træer være
ikke i det hele Sogn. Et Slaas Kaal dyrke de, ſom
er ubekendt i Danmark, og ſom de kalde Rodkaal.
Rodderne ere allene bruelige til Spiſe; Bladene
gives Høget. Diſſe Rodder have baade en god
Smag (naar den yderſte Bark eller Træe aftages) ſom
oſſaa ere tit meget ſtore, at de rigelig betaler det Sted,
M m de

de floaer paa. De ligne noget de saa kaldede Jord-æbler, undtagen, at de deels have en meget tykkere Skal, deels ere meget større, da de ofte ere saa tykke som en Arm, og et heelt Span lange, uden at tale om de mange vedhængende mindre Rødder". — om Dvægdristen og Græningen. Dvægdristen er ikkun maa- delig, hvilket F. r. f. tilskriver den Bruu, at sætte Dvæget paa Sætere om Sommeren; han mener, Sætere kunde affattes, og Græsgange indrettes ved Gaardene. — om Skovene. F. r. f. beskriver her Soane's Sommerhandel, som føres med Bord til Friderikshald. Han opregner og beskriver ogsaa de almindeligste Træarter, som findes i Sognet, og foreslæer Møder til at forebygge Skovenes Udelsættelse. Disse bestaae i, at forbyde al Braatehuggi, at indskrænke den alt for overflødige Hugst baade af grov Last og af smaa Last, ligesom den i Sverrig er indskrænket, hvor Bønderne ikke tør hugge meer, end visse Tølter om Aaret, og endelig at gjøre Fogderne til Skovridere, og sætte i hvert Sogn 3 eller 4 Bønder til Opsynsmænd, som skulde have alle de Bøder, som ulovlige Sommerhuggere bleve dømt til at betale. — om de vilde Dyr og Jagten. En ganske interessant, skøndt ikke konfimes- sig Beskrivelse paa de firsødede Dyr, saa vel som Fugle, og Maaden at fange dem paa. — om Vandene. — om Fiskearterne og Fiskeriet. For en Naturelsker er her lidet; Maaderne at fiske paa er det betydeligste. — om adskillige Indretninger og andre Ting, Stedet angaaende. Indeholder Sognets politiske Forsatning, Beskrivelse over Indvaanernes Huuse, Bygningsmaade, Huusredskaber o. s. v. — om Indvaanernes Indtægter og Udgifter. De fleste leve af Sommerfjersel og Sommerflaadning, men forsømme derover deres Agerbrug, og ere ikkun i slet Tilstand. Deres Udgifter ere anseelige. — om Folkene, deres Levemaade og Skikke. Har intet besynderligt.

Med Skriftet følger tvende Kobber, hvoraf det ene forestiller Sognets Beliggenhed, det andet Indbyggernes Bygningsmaade, Huusgeraad o. a. m.

Kolf Krage. Et Sørgespil, i fem Handlinger.
Af Johannes Ewald. Kjøbenhavn, trykt hos Nicolaus Møller, Kongel. Hof-Bogtryk. Nr. Stor 155 S. 8.

Nordens Heltetider ere vist ikke mindre frugtbare paa tragiske Tildragelser, end Grækenlands, naar man til en tragisk Tildragelse ikke kræver andet, end Mord og Blod uden Ende. Vore Forsædte af Heltetiderne sad Sværdet altid løst i Skeden, og en ringe Anledning blev ofte Marsag for dem til de aaffeligste Blodbade. Den, som et Øyeblik drog sit Sværd for at hebre sin Ven, saae det med Svindsnød, i det andet Øyeblik, drøppe af denne samme Vens Blod. Høytidelige Giestebudde, anrettede til Glæde imellem Venner, sluttedes ikke sjelden med de fæleste Sørgespil. Viten og Herongierrighed vare to rige Kilder til Mord og Blods Udgydelse, og vor Heltetid er fuld af de sorgeligste Tildragelser, som de have forvoldet. Men saadanne Tildragelser kunde vi ikke kalde tragiske. De forvildre Sielen, men blodgjøre den ikke. Vi løbe fra de Rasende, som Vinen eller Hvernen gav Sværdet i Haanden, og lide ikke med de Ulykkelige, som bleve deres Offer, fordi de faldt for en Uordentlighed, som de selv toge Deel i, eller for en Last, som de selv ikke vare befrie- de fra. Vi blive ingen høyere Haand vaer i deres Ulyk- ker; de ere menneskelige, kun alt for menneskelige. Gandske anderledes er det med de Tildragelser, som Grækernes Heltetider tilbyde til Tragoedien. De ere store og rørende; store, fordi Guderne ere midt i Spillet, og lænke de Lidendes Ulykker; rørende, fordi et hvert Menneske føler sig under Guddommens Indflydelse, og indseer, hvormeget hans Lykke eller Ulykke beroer paa Skiebne's Mildhed, eller Umildhed. Deres moral- ske Hensigt er aabenbar. De saare Sielen med Skræk, men hele den igien med Medynk. De gjøre Tænkemaaden menneskelig, ved at lære os at antage de største Lidelser og Ulykker som Bestikkelser og Størelser af Forsy- net. Og denne Hensigt kunde de til alle Tider opnaae; thi man maa finere sine Meeninger i Theologie og Phi- losophie saa meget, som man vil; saa bliver man altid eenig i, at Skiebne, Forsyn, Lykke, Verden, Om- stændigheder, Gud — og man kalde det hvad man vil — har en vigtig Deel i Menneskets Lykker og Ulykker. — Men hvad kan den Moraliske Hensigt være af vore Forsædtes blodige Optøge, naar de fores- stilles paa Skuepladsen? — At holde os fra Druk- kenskab, de nordiske Nationers Hovedlyde? — Men Drukkeneskab kan efter vore Sæder ikke meer have de skrækkelige og sorgelige Følger, som i ældre Tider. — At helbrede os for Herongierrighed, ved at forestille dens farlige Virkninger? Dette kunde være noget, naar kun ikke Digteren var nødt til, for at skildre de Tidens Sæ- der

Efter Naturen at forestille Høngierrighed som en Dyb, ja som en Kilde til alle hans Heltes Dyder.

Hvad vi have sagt om tragiske Tildragelser af vor nordiske Heltehistorie i Almindelighed, sige vi ikke mindre om den Tildragelse, som giver Stoffet til nærværende Sørgespil; saa vel den for Resten er valgt iblant Mængden, og saa dærlig en Arbejders Hænder den er faldet i. Men vi sige dette gierne med en stor Mistillid til vor Indsigt, da vi ikke allene have en Kwald imod os, men ogsaa en Klopstock, som vi vide, har baade opmuntret vor Digter til at tage sit Stof af den nordiske Historie, og billiget Valget af Kolf Krage.

Kolf synes os ikke at være et nok skikket Sujet for et Sørgespil. — At en Konge myrdes af sin Svoger, af den, som han selv har ophøjet paa Thronen, efter en Systers Anstiftelse, paa en forræderisk Maade, under Skin af Venstabs og Underkastelse, er vist nok en afskyelig Sternina. Men at en hersk-syg Syster ugerne annammer Belgierinaer af en Broder, hvis Fødsel hun foragter, at en Basal søger at rive sig løs fra sin Statsfædighed, at en Konge i Sverrig bruger List og Renket imod en Konge i Danmark — er i hine barbariske Tider intet uædvarligt. Da desuden, enhver afskyelig Gierning er derfor ikke tragisk. Man tager ingen Deel i Kols Skiebne, fordi den ikke ledes af nogen usynlig Haand; hans Ulykke kunde have været forebygget, naar han ikke havde ladet sig og sine Kiemper overvælde af Wiin og Eron. Vi ville ikke tale om, at Kolf myrdes bevæbnet, og i en Tilstand, hvori han kunde værget sig, endog mod fleer end een; at hans Død er ikke meer tragisk, end den vi de have været, om Siartvar eller Sother eller nogen anden i en ordenlig Tvekamp havde dræbt ham; thi dette kan være en Fejl i Udarbejdningen, som ikke kommer Sujettet selv ved.

Nogen moralsk Nytte iudsæe vi altsaa ikke, at Stykket kan have. En politisk Nytte kunde det have, naar Regieringen vilde, vi mene, dersom den fandt det gavnligt at understøtte og vedligeholde Had eller i det mindste Koldfædighed imellem to Nationer, som ikke synes, at kunne blive længer Venner, end saa længe Evaahed paa begge Sider nøder dem til at være det. Men Had imellem Nationer er imod den galante Politif, og to Nationer, som i 50 Aar have været Venner, maa vel blive det evig; thi 50 Aar! hvor mægtig en Deel af den politiske Evighed! Altsaa falder denne Nytte ogsaa bort.

Vi ville nu forelægge vore Læsere Stykket i et kort Udtog, og siden sige vore Tanker om Udarbejdningen selv.

Indholdet er Kolf Krages Mord ved en Hystibeliighed, som han paa Leyre Slot havde ladet anstille for at beværte sin Svoger Siartvar, Kongen af Sverrig, som var kommet til Danmark med en Flaade, ligesom han vilde i Person betale sin aarlige Skat til Kongen, men havde efter sin Gemahlindes Skuldes Raad fyldt Skibene med bevæbuede Folk, med hvilke han om Natten oversaldt Kolf og hans Kiemper, da de sove.

Handlingen begynder ved Solens Nedgang, og Skuepladsen er i en Stov med nogle Huse i Synet af Leyre Slot. Den aabnes med en Samtale imellem Rude, Kong Kols Syster og Biarkes Gemahlinde, og Alvilde, Viggos Forlovede. Rude giver sin Angst tilkiende for Følgerne af Siartvars Komme. Hendes Broders Ulykke ahner hende. Hun kiender den stolte Skulde; hun har hørt de sidste Ord af en Hemmelighedsfuld Samtale imellem hende og Siartvar, og mærker deres Forvirrelse, da de bleve hende vaer; og det Alvilde beretter hende, at hane seet og hørt ved Giestebuddet, bestyrker hendes Mistanke endnu meer. Hun beder derfor Alvilde at gaae og kalde paa Biark. — I midlertid kommer Viggo, og den Beskrivelse, han giver paa Siartvar, stemmer alt for vel overeens med Rudes Mistanke. — Han undslaaer sig (siger han) for al ærlig Kiempestik. — Hans Bæsen — Hans Wine er den frygtsummes, den seiges Mine. — Han seer ud, som den, der havde stor Lyst til at døe af Alderdom — Den kiæne! — hvor omhyggelig han ikke tager sin Helbred i agt! —". Biarke kommer, men tillige med ham Kolf, Siartvar og Skulde; og da Kongen ikke vil vide af andet end Gæde at sige i denne Dag, saa gaaer Rudes Afslag overstyr og Biarke gaaer tilbage til Slottet med Kongen, uden at agte sin Gemahlindes Advarseler. Rude udtroffer sin Græmmelse derover i følgende Apostroph. — Herre! — Broder! — Kolf! — Han hører mig ikke — Biarke i det mindste! — Gialte! — De gaae — De gaae bort uden at høre paa den, som vil advare dem — Blindhed — Raserie har oversaldet Dans Hus — og alle Kols Eedsvorne — Gudernes, Gudernes Straf! — Er den mørke Time kommet, da de vil straffe Thores Misgierning, og Selges Blodskam? — Den mørke Time troer jeg er kommet — Ha! — Den, som jeg saa længe gruede for! — Den, som de viiste mig i saa mange søkkende Drømme! — Ha! — Konge! —

Broder! — uheldige Broder! — Biarke, og du Danmark! — ” Skulde hører det, og kommer tilbage, og noget efter Siartvar, som faaer Mistanke om, at hans Anslag er røbet, og beslutter, at Skibene skulle tage Fluten, ” Mine Bøener skal flye (siger han til Skulde) — og du — men jeg, jeg vil blive, og tilstaae den grueligste Misgjerning, og døe ” (Han gaaer hastig bort) Skulde efter at han i en temm lig lang Pause har fulgt ham med Øynene: ” Saa — vel — ret — ja døe med de andre! — Nederdrætige! — Uheldige Konge-Dotter! — Og du, som fordømte mig, til at spille min blomstrende Ungdom ved en Træls Side! — Ha! — den Ridding! — Sialte havde Ret, at han kaldte dig en Ridding — Ved Odin, Sialte havde ret — Da jeg, som nogetid har kundet elske ham! — Den, som frygter for at herske! — Men jeg skal herske uden ham. — Ja om jeg heed Rude, da kunde jeg kysse dens Scepter, som blev avlet i Blodskam — (*) — Men Skulde kan — og skal det ikke! — ved Freyer — de fredelkende Guder skal flye fra Leyre! Haddings Gud, mægtige Vagenhosce! — Utgaarde Loke! — Hel — eller du Frøe, som boer i Upsal! — Hundrede Stykker lover jeg dig af det forreste Dræg — og vil du heller Meunesteblod — den sidste af Dans Afkom — og Siartvar — og naar jeg først sidder roelig paa Thronen — da Fierdeparten af mine Undersaatter — ” Hun gaaer.

Anden Handling. Giesterne adspredte sig, og Kongen vil til Roelighed. Skulde erklærer sig for Sagbarth, at hun elsker ham, og agter at sætte ham paa den Danske Throne med sig selv, naar Kolf og Siartvar ere ryddede af Vejen. Denne Sagbarth er den unge Sother, en Søn af Sothbrodt, som Helge, Kols Fader havde ihjelslaget; han var kommet som en Fremmed til Siartvars Hof, og drog nu gierne med til Dannemark, for at see Leylighed til at hæbne sin Faders Død paa Kolf. Men han har Afstøje for at overfalde Kongen sovende og uberæbnet. Han overtaler derfor Sialte, en af Kols Kiemper, som har lovet Rude at vaage over Kongen, imens han sover, at overlade sig dette Forsvar, og giber Sialte sin Haand paa, at han skulde vaage over hans Konge og forsvare ham, som han selv vilde vaage over ham og forsvare ham.

(*) Kolf var fød af sin Faders egen Datter Urse.

Tredie Handling. Siartvars Folt er udskibet, og den yderste Slotsvagt sømmer alt i Blod. Viggo, som har erfaret dette, iler til det Hus, hvor Kongen sover, og finder Sagbarth (Sother) for Døren, som formener ham at gaae ind og vaagne Kongen, men lover at ville bestierme ham; hvormed Viggo lader sig nøye, og gaaer bort. Derpaa kommer Suntwig, en af Siartvars Kiemper, for at dræbe Kongen; men ogsaa ham formener Sother at komme ind. — ” Hold, hold, siger han, du er ikke ” den, som tør see Kolf under Øyene, naar han ” vaager, og ved Odin Valfouder, du skal ikke stiele ” Livet af den sovende Kelt. ” — Endelig kommer Siartvar med en Trup Svenske Kiemper, anført af Skulde, som rasende vil trænge igiennem Døren, men hindres af Sother. Over denne Slyn vaagner Kolf, og kommer uberæbnet ud, men Sother tillader ingen at anfælde ham, sø end han faaer isort sig sine Vaaben. Imidlertid kommer Viggo med nogle Danske Kiemper, og saarer Skulde dødelig; men inden man forsøer sig, forsvinde alle, baade Danske og Svenske Kiemper, og paa Skuepladsen bliver ingen tilbage, uden Sother og Kolf. Her opdager Sother sig, at han ikke er Sagbarth, men Sother, Sothbrodts Søn, som var dræbt af Helge, Kols Fader, og fordrer Kolf til en Evkamp for at hæbne sin Faders Død. Evkampen skal gaae an, da Siartvar trænger ind paa Skuepladsen med Suntwig og en stor Deel Svenske Kiemper, og dræber Kolf.

Fjerde Handling. Viggo, som har erfaret Kongens Død, kommer ind paa Skuepladsen, og aabner Handlingen i følgende Monolog: ” O I Guder, den Afstøelige! — O du Banskabning, Uhyre af Nastrond! — Forbandede! — Meer glubende end Genriks Ulven, giftigere end Midgaardes Ormen! — O! — Ved de helligste Guder, dersom Sagbarth, ikke havde bekræftet det, og svoret mig til at det var sandt, hvad den fortvibende Morder brølte — Han soer mig det ja til, Sagbarth? — Men det er alt for sandt — Siartvar, Siartvar — du har myrdet min Konge, Siartvar — min Konge — (han seer Kols Liig) Ha! — der — — — Jeg tør ikke gaae derhen — han er det — Kolf — min Konge — døe — Han ligger jo, som den, der er døe — maaløs — uden Rørelse — ja døe er han. — Kolf er døe — Men jeg Uheldige! — Jeg som forlod ham! — Ha Siartvar, det var derfor et Helvede — O I Guder, hvor er Sagbarth?

Barth? — hvor var Sagbarth, da han døde? — og jeg? — (han løber hen og falder paa Knæ ved Liiget). Kolf, Kolf, tilgiv mig, at jeg ikke var hos dig! — Svar mig min Konge! — Ha svar din Viggo; — Men det er ude — alting er ude — Vel! — Saa døde da med! — døde troeløse Viggo, som forlodst din Konge — D! — men jeg var dog uskyldig — B: d Odin, Kolf, du vedst det, at jeg var uskyldig — befalte du mig det ikke selv? — — og jeg døde? — Jeg, som tilsoer ham, at hævne hans Død? — (Han springer hastig op) Jeg finder nogen Lindring i denne Tanke — du skal dog heller ikke glæde dig — ved Odin, du skal ikke glæde dig længe, Forræder — Ha døde, døde skal du Tyrann — thi jeg tilsoer min Konge det, da han gav mig disse Guldsmykker — da jeg fik disse Guldsmykker, løstede jeg min Arm høyt op mod Odin, at jeg skulde støde mit Sværd i dens Side — og rase i hans Indvolde — og mætte mine Dyrne ved hans Blod, dens, som dræbte min Konge. — — Ret! — Hæv din Konge, Viggo, hold dit Løfte, og saa døde! — Denne Beslutning gjør mig fuldkommen rolig — og jeg vil heller ikke spille mit Liv i Striden — eller kiempe, hvor jeg ikke seer ham — og heller vil jeg ikke falde ham an, naar han er omringet af sin Vagt — Det er godt — Men du, du min Konge — Ha, jeg skal fortælle dig i Valhal, at du er bleven hævet — Inden maaskee Solen gaaer op, skal jeg fortælle dig det i Valhal. — — Derpaa følger en rørende Scene imellem Hialte og hans forlovede Skjoldmøe Signe, som vil rive ham fra Kampen, og da hun ikke formaaer det, selv beslutter at følge ham bevæbnet i Striden. Den øvrige Deel af Handlingen forgaaer med lidet interesserende Skarmydsler mellem Danske og Svenske Kiemper.

Semte Handling. Gevar, Konge i Norge, Hothers Svigersfader, som under Navn af Skate er med i Hiartvars Følge, erindrer Hother om, at han efter Skuldes Død er nærmeste Arving til Kols Throne, som en Sønnesøn af Swanvide, og siger ham, hvad Anstalter han har gjort for at sætte ham paa den. — Hiartvar kommer til, og Viggo, den eeneste Overblevne af Kols Kiemper, lader ham tilbyde sin Tjeneste, som Kongen med Glæde modtager. Men, da han rækker ham et Sværd for at tage Hyltingsæden af ham efter de Tidens Maade, og rækker ham det ved Odden, siger Viggo, at Kolf ikke saaledes pleyede at give sine Tjenere Værje i Hænderne. Hørpaa Hiart-

var rækker ham Hestet, og Viggo holder det i Benet, sværgende. "Værer Vidner I alvidende Guder, som hører Løfter! — værer Vidner I Kongernes Befiermere, I værer Vidner I, som elske Danss Uffom, at Viggo holder sit Løfte! (Han stikker Hiartvar ihjel) — døde Forræder" — De Svenske flye til Skibene, og Hother tilbyder Rude Dannemarks Krone.

Rude.

"Men Hother — Redtrykt og træt af Ulykker, som jeg er, vilde jeg være for svag til at sørge for utalliges Vel — Kols og Biarkes og de mange stolte Kiempers Død er hævet — det er mig nok — Jeg vil tilbringe de saa Dage, som jeg kan have tilovers i Rolighed — Herst du over de Danske, som Kolf, og vær lykkeligere end han! — Borgere af Lyre! — Det er Hother, Swanvides Sadding-Dotters Sønnesøn."

Danske Borgere.

"Længe leve Hother! — Herst som Kolf, og vær lykkeligere end han".

Gevar.

"Og fra nu af er han Eders Konge, tappre Nordmænd".

Nordmænd.

"Lev længe du vakkre Fyrste, og vær vor Faber, som Gevar var det!".

Hother.

"So Kongeriger er en stor, men en farlig Gave af Alfader — Man bør ikke takke ham derfor, uden ved at gjøre sig værdig dertil — Og Eder, som ere store nok til at bortgive Sceptere — Eder vil jeg stræbe at bevise min Taknemmelighed for den Tillid I bære til mig, skjønt mine Aar kun ere saa, og de Pligter ere mange og vigtige, som I skienkte mig — Jeg tager en Krone af dine Hænder, ædlest Fyrstinde, og en af dine, viise Gevar — men Eders Datter skal være min Kettesnor".

Rude.

"Danmarks Lyksalighed var Kols eneste Dnske, og det er mit —".

Gevar.

"Og hvem skulde Gevar, elske høyere, end sine Nordmænd?" —

Hother.

(løfter Hænderne op mod Himmelen)

"Hører det da I Guder, som bærer Omsorg for Norden; og du Alfader vær Vidne til Hothers Løfte!

Har briske mit Hierte, førend det søfter noget ibrigere, end mine Undersaatters Vel! — ”.

Gevar.

”Alvise Jordens Bestyrere! — saaledes vender du Jammer til Fryd, og Udelæggelse til nye Stykke for det Land, som du elsker. — Ewig være Dans Affom! — Ewig — thi jeg se r det — skal Skio'd, Uagernes og deres Undersaatters Lyksalighed være! — Deres og Dyden's Fiender skal aldrig undertrykke dem, — aldrig saa dybt, at de ikke rense sig i aen, som Stormen reysler sig — som det mægtige Veyr fra Norden. — Og i de sidste Tider — thi langt — langt aaknes mig glade Udsigter — I de sidste Tider skal man sige om den, der sidder paa Dans Sæde, See skal man sige: Han er lykkeligere end Skio'd, og bedre end Kolf Krage!”.

Et Arbejde af en Kvald kan umuelig mangle Skionheder, store og ualmindelige Skionheder; og unægtelig indeholder dette Sørgespil vel anlagte Situationer, veltegnede og understøttede Karakterer, og mange ædle og høje Tanker. Men i det hele — vi maae tilstaae det — har det ikke behaget os, og der, hvor Handlingen begynder ret at sættes i Gang, taber det i vore Tanker al sin Interesse. — Er det troeligt, at Hialte, en af de troestie Mænd i Kolf's Gaard, som har aibet Rude sin Haand paa, at han vil vaage imens Kongen sover, og forsvare Tilgangen til Slottet, skulde overlade sin Konges Forsvar til en af Hiartvars Folge, til Hagbarth, som han vidste, var Sother, en Søn af Sothbrodt, hvilken Helge Kolf's Fader havde ihjelslaget? — Men om ogsaa Giestebuddet havde gjort ham ubetænksom og sønig, om han ogsaa troede, at hans Konge intet Forsvar behøvede; hvorledes kan Sother, naar han vil forsvare en ærlig Mands Karakter, paa en listig Maade overtale Hialte til at overlade sig sin Konges Forsvar, da han veed med sig selv, at han vil betiene sig af denne Levlighed til at hævne sin Faders Død paa Kolf? og den List, han bruger imod den sønige og beflenkede Hialte, 2 Act 7de Optrin: ”man kan aldrig være forsigtig nok, naar det gjelder om et Liv, som er os saa kostbart” — kan denne List bestaae med den Ufaldighed, hvormed han er skildret tilforn, og den Uerfarenhed i Verden, som Gevar endogsaa har bedrøvet ham samme Aets tredje Optrin? — Hvorledes kan han ogsaa rose sig af at have forsvaret Kolf, som Hialte vilde have forsvaret ham, han, som hindrer Wiggo fra at vaage Kongen, saasnart Tumulten gaaer an? (tredie Handlings andet Optrin) Var det ikke magtpaaliggende, at Kongen blev vaagnet saasnart

umueligt? eller skulde han sove ind til det Yderste, at Sother kunde faae Levlighed til at udrisf sine Heltegierringer? Men Folgen viiste jo dog, at Sother ikke var i Stand til at beskytte Kongen allene. — Og Wiggo! hvor er det umueligt, at han endnu kan sætte Troe til den Fremmede, efterat han har forment ham at komme til hans Konge. — I den tredje Handlings 7de Optrin, da Striden er allerhedest imellem de Danske og Svenske Kiemper, gaaer Hiartvar gandske roelig bort med Skulde under Armen, og truer, at han vil komme igien om et Øjeblik, og da skal Kolf, og alle, som ere Skyld i hans Dronnings Mord, skielve! — En latterlig Trudsel, som aldrig burde blevet opfuldt, dersom ikke Kolf havde givet den ubegribelige Befaling til Wiggo, at han ikke maatte forfølge Hiartvar. Men om ogsaa Wiggo og de andre Danske Kiemper ikke turde være Kongen ulydige og forfølge Hiartvar; hvorfor opholde de sig ikke i det mindste i Nærværelsen af Kongen, og forhindre at Hiartvar ikke kan komme igien i det niende Optrin, og overfalde Kolf, da ingen er om ham uden Sother? Hver ere de imidlertid at dette gaaer for sig? Wiggo kommer først frem igien, efterat Kongen er dræbt, og da Skio'driksen Signe iler i Striden, for at understøtte sin Hialte, fatter han det mandige Forsæt at skule sig i hendes Huus, og lader sine Landsmænd trækkes med de Svenske — ret ligesom han kunde forudspaae, hvad der vilde paafo'ge. Kort: vi finde Usandsynligheden allevegne; men ingen Person i Stykket støder os meer end Sother, og vi tage slet ingen Deel i den Lykke, hvormed han omsider krones for sine Gierninger.

Hvad der er Hovedhandlingen i dette Stykke, er vanskeligt at sige. Er det Kolf's Mord, saa synes dette at gaae alt for tilig for sig, allerede i tredje Handling. Er det Hævnen over hans Død, saa stær hans Mord for sildig; og overalt er Aulæg et af de første Acter ikke derefter. Men enten Kolf's Død eller Hævnen over hans Død er Hovedhandlingen, saa er den i vore Tanker, saa blodig og mordisk den til risse er, lidet tragisk; og skulde Stykket opføres paa Skuepladsen, maatte man intet bekyntre sig om Horazes Forskrift:

Non intus

digna geri, promes in scenam —

men lade det grueligste Slagterie gaae for sig i Tilskuerens Øjne.

Tronfølgen i Sidon, en Original Ørsk Tragi Comedie udi to Handlinger. Til den Danske

ste

ste Skuepladses Brug forfattet af N. K. Breddol. Kiøbenhavn, trykt hos Nicolaus Wøller, Kongel. Hof Bogtrykker. Stor 5 i S. 8.

Dette Stykke har ved en overdreves Selvfierlighed paa den ene Side, og en ikke gandske billig Medfart paa den anden, forvoldet megen Uroelighed iblandt Skuespilskerne, og gjort større Opsigt i Publicum, end det enten for sine Fortienester, eller for sine Fædres Skyld burde. Som en Lyrisk Composition kunde Stykket til Nød taales, allerheist da Musikken til Arierne, som kan gøres, at det middelmaadigste Stykke af dette Slags gaaer igjennem og fæder Biesald, skal efter Røgtet have været fortreffelig og sin Forfatter Hr. Sacti værdig. Men Feylene derved, som en Dramatisk Composition, ere tillige saa aabenbare, saa stødende, at vi ikke begribe, hvorledes Forf. har kunnet sætte sig i Hovedet at forsvare dem, da der stod en langt flukkere og lettere Ben aaben for ham at forsone sig med det skiontsomme Publicum og sine Kønssdommere, som var at rette Hoved Feylene; hvilket han i vore Tider kunde have gjort uden stor Vanskelighed.

Historien er bekiendt nok af Curtius, og har tilforn tient som Sujet til Lyriske Dramer i andre Sprog. — Abdolonimus aabner Skuepladsen ved at besyngte Morgenstunden i følgende, maaskee musikalske, men lidet poetiske Arie:

"Dagens Forbud er nu oppe,
Morgenrøden spiller alt
I hin frugtbar Dug, som falde
Paa forguldte Biergetoppe.
Blen brummer, Frøen kvækker,
Hanen galer, Kukul giekker,
Duen kurrer, Lerkens Slag
Bidner om den klare Dag.
Morgenstund! hvor er du prægtig!
Liflig Soel! hvor er du mægtig
Til at skaffe Liv og Kraft
I hver mindste Blomsters Saft".

Han aabenbarer for Euphemia sin Daatter og Agathocles hendes Forlovede, den Frugt han er i, at Alexander, som har assat den retmæssige Konge i Sidon, skal saae at vide, at han nedstammer af Sidonisk Konge-Slæggt, og har den nærmeste Ret til Tronen; og gruer for Følgerne af denne Opdagelse. "Seyerherren kunde da, svarer Euphemia, lære at kiende en dydig Mand, der havde Ret til Tronen, men tillige Mod nok til at forskyde den". Abdolonimus lader sig trøste, og beslutter at gaae hen i Templet for at

gøre Anstalter til D'ring, da han samme Dag agter at forene sin Daatter med Agathocles. Imens Abdolonimus er i Templet, kommer Sephestion, Alexanders Krigsøverst og ligemed Cleobulus og forkynder Euphemia, at Alexander har udset hendes Fader til Konge i Sidon, og Cleobulus til hans Tronsfølger og Svigersøn. Euphemia svarer, at hun eensgang har givet sin Haand og sit Hierte til Agathocles, og at intet i Verden kunde gøre hende berettiget til at bryde et Løfte, som var gjort for de hellige Guders Naad. "Det vil i saa Fald, siger Sephestion, ikke være den første Gang, at en enkelt Persons Ønsker maae opofres for den hele Stats Beste. Jeg svær ved Aasiens Gud, og ved den uovervindelige Phatanz, som er Jordens Underbygger, at jeg ikke renser herfra, før end Abdolonimus er indsat som Konge i Sidon, og Cleobulus erkiendt for hans retmæssige Tronsfølger". Han gaaer derpaa bort for at opsøge Abdolonimus. Euphemia trøster sig med, at om hendes Fader kunde modtage Tilbudet af Tronen for sit Fædernelands Skyld, saa kan dog ikke engang hans faderlige Myndighed strække sig saa vidt, at han kunde tvinge hende til Meeneed. Agathocles tilfredsstiller dette ikke. "Hvad Fortienester, siger han, haver vel jeg at sætte imod saa vigtige Grunde, som en Faders Myndighed, en Daatters Lyndighed, et anseeligt Ægteskab og en kongelig Trone?"

Euphemia (med Zestighed.)
"Dette Hierte, som hører Agathocles til, og som ikke Guderne selv ere mægtige nok til at løse fra en Sed og et Løfte, som begge bør være uigienkaldelige". Imidlertid har Abdolonimus modtaget Kronen, og beslutter ogsaa efter nogen Strid at modtage Cleobulus som sin Svigersøn, saa haardt denne Forening er Euphemia imod.

Anden Handling. Hidindtil havde Skuepladsen været i Abdolonimus's Have. Herefter forflyttes den til Templet, hvor Salvingen skal gaae for sig, og Euphemia høytidelig forenes med Cleobulus. — Euphemia, efter at have gjort et forgieves Knæfald for sin Fader, føres for Alteret, for at give sin Haand til Cleobulus; men førend denne høytidelighed gaaer for sig, begierer hun, at Agathocles maa være nærværende, og deres Skilsmisse skee for det samme Alter, hvor de tilsvore hinanden en bestandig Kierlighed. Agathocles kommer ind med stor Forvirrelse, og med en skilt Dolk i Haanden. "Til en saa høytidelig Fests, som denne, siger han, hører et høytideligt Offer. — Sidon har faaet en Konge, og Euphemia

en Brudgom. — Agathocles allene har for sin oprigtige Kierlighed intet andet saet i sit Lod, hvorved han kan gøre sin navnkundia for sine Medborgerne, end et Hierte, som er for stort til at overleve Danære”.

(Til Abdolonimus.)

”Farvel Abdolonimus! — At jeg ikke, som før, kalder Dig Fader, skeer for at spare Dig en Bebrejdelse, som Du aldrig mere skal saae at høre af min Mund”.

(Til Zephestion)

”Rejs hen til Alexander, tapre He't! og fortæl ham, at du saae i Sidon et ungt Meeneffe, som var en bedre Lykke værdig”.

(Til Cleobulus.)

”Lad ikke mit Udsyn forskrække Dig, alt for lykkelige Cleobulus! Endnu er Dyeblik, og din Medbejler skal ingen Urolighed meer forvolde dig”.

(Til Euphemia)

”Jeg forlader Dig, hønstelskede Euphemia! — Guderne kiende mit Hierte! — Jeg seer, hvad Deel Du haver derudi, at dit Lovte mod mig skal brydes — Farvel —” (Han stikker sig og falder om).

Hidindtil gik alting saa temmelig taaleligt. Men nu! Agathocles, som man efter den Forvirring, hvor med han kommer ind i Templet, efter hans forvirrede Tiltale til de Omkringstaaende, skulde tænke, havde meent det gandske oprigtig med sit Stik, denne Agathocles tænker i Dødens Stund paa en List imod sin Rival, og forlanger, at han skal afstaae ham sin Ret til Euphemia for et Dyeblik, og lade ham døe, som Euphemias Brudgom. — Et barnagtigt Indfald, som er uudstaaeligt! — Men endnu ikke nok. —

Borgerne i Sidon affende en Herold for at lykønske Abdolonimus, og begjære af Zephestion, at Agathocles endaa maae blive hans Tronfølger og Euphemias Brudgom. Zephestion forsikker, at om Agathocles var i Live, vilde han forsonne sin Overtilse, og forbinde sig Folket, ved at tilstaae dem denne Begjering. Det samme siger Cleobulus. Hvor paa Agathocles rejses sig i en Hast op, og lader dem vide, at han lever. ”Jeg forbeholdt mig, siger han, at give mig Hierteslødet indtil det sidste Dyeblik, naar jeg saae mig for evig skilt fra Euphemia”. Hvad skeer? Agathocles indsættes til Tronfølger, og da Euphemia ven-

telig alt for længe siden er kommet sig fra sin Besvimelse, saa er ting, som det skal være.

Flertallet kunde vel knuden ikke opløses, og denne Katastrophe falder gandske i det Surleske, og kan paa ingen Maade forsvares. Heller maatte Fork. have ladet Cleobulus frivillig og af Edelmødighed opofret Kronen og Euphemia. Heller maatte han ladet Zephestion g. ve efter for Borgernes Begjering, for: heller maatte han ladet alting ske, end at gøre Agathocles til en Mar. Dog! det er ikke Agathocles allene, som bliver latterlig, men ogsaa Euphemia. Hun stiller sig an i det tredje Optrin, da hun skal give sin Haand til Cleobulus, som om hun havde noget i Sinde med sig:

”Min E. skede (siger hun) skal selv mit Vidne være, hvordan jeg var i Stand hans Tab at bære — — Det især alt af Skæfudi mit Blod”

har hun maaskee ogsaa en hemmelig Dødt hos sig? — Man merker dog inter dertil siden, da hun kunde behøve den; men hun falder i det fjerde Optrin gandske ordentlig uden nogen Dødt om ved siden af Agathocles; og dog maa hun vel efter den Tid have reysit sig igien, da hun merker, at det er ikkun Epsa med Agathocles's Stik. Dette kunde man nu endelig undskyldte hos hende som et Juventimmer, med hvilket man ikke regner saa nøje paa en Besvimmelse; men a et Mandfolk i en alvorlig Handling slette sig til Epsa, er utilsvieligt.

Foruden disse Daarligheder stoder Tronfølgen ved at over røde Stedets Ænhed to Gange; ikke allene i Begyndelsen af den anden Handling, som vi alt have erindret, hvor det endda til Nød kunde undskyldes; men ogsaa allerede i første Handling's femte Optrin. Thi hvor gaaer det for sig, som forekommer i dette Optrin? Zephestion var jo gaaet bort fra Abdolonimus's Have, for at opsøge Abdolonimus. Er han da fulgt tilbage med ham igien til Haven for at tjene Forkfatteren? det er neppe troeligt. Hvis ikke, maa Scenen sættes paa Gaden, i Templet, eller kort: et andet Sted, end hvor den tilforn har været. Fork. vil vel ikke sige til sin Undskyldning, at han har sat Skuepladsen i Sidon; thi hvem gav ham Lov dertil, naar han ikke med det samme kunde forandre Tilskuernes Stand. Han kunde ligesaa gjerne sat Scenen i Asien; thi naar min Tilskuer ikke forandrer sin Plads, er det ligesaa urimeligt, at han i en Have uden for Hjørport skal see hvad der foregaaer paa Slotspladsen i Kjøbenhavn, som om jeg satte ham paa hin Side Beltet.

Kjøbenhavnſke Kongl. privil. Adressecontoirs
Kritiſke Journal.

No. 45 og 46. ————— 1771.

Raiſonnemens over Kjøbenhavnſke Univerſitet.
Af Forfatteren af upartiſt U. derſøgeſſe, om de
academiſke Examina ere B. denſkaberne og Lær-
dommen til Gavn eller Skade. Heltigøer,
1771. Trykt i det Kongel. privilegerede Bog-
trykkerie. Stor 72 S. 8.

Forfatteren afhandler her følgende Stykker. Om
V. denſkabers og Studeringers Tilſtand i
Dannemark. B. denſkabernes Tilſtand i Dan-
nemark holder han for at være bedre og meer blom-
ſtende, end man burde vente ſig af vore Studerin-
gers Forfæmning; thi imellem diſſe to Ting gjør han
med Philokalus billig Forſkiel. "Jeg tilſtaaer,
ſiger han, vi have ikke mange eller ſtore Original
Lærde; men diſſes Antal er i et hvert Land lidet,
og deres Indflydſe paa den almindelige Oplyſning
ikke betydelig. Diſſe burde forſt og ſnareſt ſøges
ved Univerſitetet, og naar der ikke findes mange, bør
man ikke undres over, at der ikke findes mange an-
denſteds. Men lad os oafaa ikke have mange Lær-
de, ſom have bragt det til en overordentlig Hoo-
de i Videnskaberne, ſom have udbredt en eller
anden Videnskabs Grundfer ſaadelig, eller ſat
en mærkelig Periode i Literaturens Fremgaaſe! Vi
have dog en Mæ. ade vel oplyſte Folk i alle Stæn-
der; og ib. aat de Lærde mange vel ſtuderede Mænd,
ſom gjøre enhver ſin Videnskab. Vre". — Mang-
ler ved Kjøbenhavnſke Univerſitet. Forfatteren
opregner ſvo Mangler. Den første og fornemſte
holder han for at være, at Univerſitetet er anlagt i
en Hovedſtad. Vi have til en anden Tid (*) ytret
vore Tanker om den ſamme Sag, og Forf. gjør her

vore Ord til ſine. Den anden Mangel er, at Do-
centeres Antal er for ringe imod de Studerendes.
"De Studerende, ſiger han, maae have nogle Do-
center at gaae i Valg i. Enhver Docent er ikke lige
ſkicket til at erhverve ſig de Ungeſ Fortroelighed.
En kan have Lærdom, men fattes Gaver til at lære:
han kan være god til privat Raadſørelſe; men, er
han ene Docent i en Videnskab, ſeer det viſt ilde ud
for den allerſørſte Deel af hans Tilhørere. Og
hvad! om en Videnskab til Ulykke har ſaaet en Lær-
er, ſom ikke er den vore, og ikke kan blive den
voren; ſaa er det jo ſaa godt, ſom om denne Viden-
ſkab ikke lærtes ved Univerſitetet, naar den har ikkun
denne eenſte Docent. Desuden er det foruødent for
Lærerne ſelv, at de have Rivaler, ſom kunne holde
dem i Muſterhed. Den ene maa frygte for, at den
anden kunde berøve ham ſine Tilhørere, ſpilde ham
ſin Kredit. Er der ikkun een Lærer i en Videnskab,
kan han altid være viſ paa at beholde et lidet Antal
af Tilhørere; han maa læſe nok ſaa maadeligt eller
ſkodesøſt. Hans Ukyndighed eller Mag. lighed fal-
der ikke ſaa meget i Øynee, fordi man har inæn-
dueligere eller ſtortigere at ſammenhø. de ham med".
Den tredje Mangel er, at ikkun den halve Deel af
de beſkikkede Lærere holde Forelæſninge, nemlig
ikkun de, ſom examinere. Examinernes Indretning
holder han derfor for den fierte Hovedmangel, ſom
maa afhjæ. pes, og viſer, at de academiſke Examinere
have den Indflydſe paa Profeſſorernes Forelæſninge,
at der ikke læſes, uden i de Videnskaber, hvori
der examineres. Den femte Mangel finder han i den
Raade, hvorpaa Profeſſorerne lønnes: ikke, at han
troer, deres Lønninge burde være mindre, men an-
derledes inddeckte. Nu, ſiger han, har en Profeſſor
ved Akademiet enten ingen eller gode Indkomſter;
de unge ingen, de gamle gode. Jeg taler her om
Profesſo.

(*) See Krit. Journal for 1771. S. 76.

Professores designati; thi de i nyere Tider beskaffede saa Professores extraordinarii, som lønnes for at docere ved Akademiet, er en i sig selv ypperlig Indretning, som ikke vedkommer Universitetets Forsætning. Naar en Mand bliver designatus, har han som designatus i mange Aar intet at leve af, uden det Haab, at han engang vil faae et godt Levebød. Dette Haab kan ikke glippe ham. Han ønsker sig ifkun et langt Liv, for at naae og nyde sit Corpus; og kan Magelighed blive et Middel til at forlænge hans Dage, hvorfor skulle han ikke betiene sig deraf? Men det værste er, at hans ældre Colleger have det samme Middel i Hænder til at forlænge deres. Saadan en Mand savner det største Motiv til Flid og Stræbsomhed; thi han veed, at han med de største Fortjenester dog ikke naaer tiligere til et Corpus, end Lykken vil, og at han uden al Fortjeneste naaer dertil engang, naar han først er i Louren. Det torde derfor vel hælde sig, at mangen Professor var i sit 40de Aar, da han fik et Corpus, ligesaa vidt i sine Videnskaber, som han var i det 25de, da han blev designatus. Hvor Anciennitet bliver anseet for Fortjeneste, og berettiger en Mand til større Værd og Belønninger, end andre; der kan den største Døsmer have Haab om at døe en fortient og æret Mand: han behøver kun at skaane sit dyrebare Liv for megen Hovedbrud og Nattevaagen". Designations Systemet anseer han derfor som den siette Mangel, hvilken han i sær ivrer imod. Og endelig taler han om hvad Skade en Universitets Patron kan gjøre, naar han handler efter Laugsprincipier.

Om Universitetets Forslytning fra Hovedstaden. Forsk. vilde have Universitetet forflyttet til en Egn, hvor Levemaaden var lettere og tarveligere, Gæderne simplere og reene, og Udspredelserne færre, end i Hovedstaden. Man maatte tillige, mener han, vælge en Bye og Egn, som havde saa Næringsveje, og som ved et Universitet kunde hjælpes i Behovet. Saadan en Bye finder han ikke i Sieland eller Fyen, men troer, at den maatte søges paa Grensferne af Slesvig, eller maaskee i Hertugdømmet Slesvig flv; og naar det her anlagdes, mener han, man vilde tillige naae den Fordeel, at beholde de Holsteenske Studenter ved Fædrenelandets Universitet, som nu draae saa anseelig en Sum Penge ud af Landet til Tydske Akademier. De Vanskeligheder, som Sproget vilde forarsage, søger han at rydde af Vejen. Inidertid da han dog troer, at denne Hovedforandring ikke saa hastig vil komme i Stand,

og dog ikke vilde, at man derfor skulde opgive alle andre nyttige Forandringer, saa forlader han, som han faer, denne søde Drøm om et Dansk Akademie paa Grensferne af vor Konges Tydske Stater, og foreslaaer allene saadanne Forandringer, som i hans Tanker bør kunne finde Sted, endog om Universitetet aldrig forflyttes fra Kiøbenhavn.

Forslage til Forandringer ved Universitetet i Henseende til Lærernes Antal, Beskikkelse og Lønning. Saa længe Kiøbenhavns Universitet skal beholde sit lærde Monopolium, troer Forsk., at det ikke bør have et ringere Antal af Lærere, end imellem 40 og 60. Men ved Lærere forstaaer han ikke lutter Professorer, men saadanne, som holde Forelæsringer i Videnskaberne, enten de nu kaldes Professorer, Doctores, Magistre eller Decaner. Af Professorer vilde han ifkun have tvende Klasser, nemlig ordinarii og extraordinarii. Af de første skulde være 20, som hver bare Naavn af en vis Videnskab og udgjorde det akademiske Raad. Af extraordinarii foreslaaer han i hver af de tre øverste Fakulteter 1 eller 2, og i det philosophiske Fakultet 5 til 6. Disse burde ikke være blotte karakteriserede Professorer, som nu, men bundne ved Løn til Akademiet; dog heller ikke designati; endskiøndt naar intet var at sige imod dem, og de selv skjøttede derom, burde de ikke forbigaaes ved Vacance blant ordinarii. — Dette Antal af Docenter, mener han, skulde ikke blive vanskeligt at bringe til Bæne. "De unge Doctores, siger han, og Magistri Doctores komme af sig selv, uden al anden Opmuntring, end Lust til at lære, til at vise sig, til at befordres. Man rydde ifkun alt det af Bænen, hvorved de gamle Lærere kunne undertrykke de unge, og hindre dem fra at vise deres Dueligheder; saa vil man snart see en Mængde unge Docenter opstaae, som skulle kappes med de gamle om de Studerendes Biesald, og holde disse i bestandig Narvaagenhed". Professorernes Antal skal ogsaa kunne bringes tilveie uden noget nyt Fond. Det gamle Fond mener han, kunde række til at lønne det fornødne Antal. Men disse Lønninger vilde han skulde betales dem paa den Maade, at "alt det Fond, som nu er henlagt til Universitetets Lærere, det maae nu bestaae i Jordegodser, Tiender, Skatte eller andet, skulde altsammen gaae i en fælles Kasse, hvoraf ved Communitetets Deconomus, eller Akademiets Forvalter, blev udløst ret aarlig eller kvartalvis til enhver Professor i rede Penge, hvad han var ansat for at nyde. Universitetet beholdt saaledes sine Jordegodser

ler og Tiender; men enhver Professor tabte dem, og fik i deres Sted rede Venge. Skulde da ved Tidernes foranderlige Kornpriser noget skøde over aarlig af det Hele til Universitetet henlagte Fond, efter at Professorernes Lønninger vare udbetalte, saa kunde dette aarlige Overstud enten repareres paa enhver Professor, i Proportion af hans tillagte Gage; eller, om man saa syntes, kunde det henlægges til at giøre et nyt Fond, for med Tiden at lønne nye Lærere, i Fald de behøvedes, eller at forbedre de andres Lønninger". I Henseende til Professorernes Bestikkelse, vil han, at "alle Designationer, bestemte og ubestemte, bør for evig ophæves, og de Professorer, som allerede have Designation, bør enten befordres til andre Betjeninge, naar man kiender andre Mænd, som vare dueligere end de, til at tiene ved Akademiet, eller, naar man ikke tvivler om deres Duelighed, gøres til Professorer med Løn, enten overordentlige eller ordentlige, efter deres Fortienesters Grad. Anciennitet bør sættes tilside, og ikke tages i Betragtning, uden hvor Dueligheder i alle Maader ere lige. Intet Professorat gives bort, førend det virkelig er ledigt, og da vælges det dueligste Subject, som kan findes, det maa være ved Universitetet eller ikke.

Videre om de akademiske Examina. Det er i sær den anden eller filosofiske Examen, Forsker taler om, og beskriver, de imod denne Examen i sin første Afhandling gjorde Erindringer med nye Grunde. Ved den Leilighed prøver han ogsaa nogle af Philokalus' gjordte Forslag og Indvendinger i denne Materie. — Om de akademiske Stipendier. "Stipendier siger han, bør vel ikke anses for Almisser. Men Belønninger torde jeg dog heller ikke kalde dem med Philokalus. Deres Hensigt var vist nok ikke at belønne enten den Fattige eller Rige, men at gribe den fattige Duelle under Armen, og sætte ham i Stand til at giøre Fædrelandet i sin Tid Tjenester, hvortil udfordres Duellighed, og som han ikke vilde have gjort det, ifald han havde manglet Understøtning. Der er vel altsaa ingen Tvivl om, at jo den Fattigere bør have Ret til at nyde Stipendier, frem for den Ringere, naar de begge give lige stort Haab for Eftertiden". Han holder det for en Fejl, at en fattig Studerende, naar han kommer til Akademiet, ofte maa vente et Aar og længer, inden han kan nyde Regenz og Kloster, og vilde", at Rectors ved de offentlige Skoler skulde aarlig et halvt Aar for St. Hans Dag indsende en

Fortegnelse til Universitetet paa de Kandidater, som af deres Skole nødvendig behøvede akademiske Stipendier strax, for at blive ved Akademiet; og naar denne Fortegnelse af vedkommende Biskop var approberet, burde saadanne Fattige, saa snart de kom til Akademiet, anvises Sted paa Regenz og Klosteret". Det theologiske Fakultet vilde han ikke enes skulde raade for disse Stipendier, men et hvert Fakultet have et vis Antal af de ledige Pladse at bortgive.

Om Ridderakademiet i Sorø. Et Ridderakademie, troer Forsk., ikke havde været fornuident i Danmark, dersom ikke Universitetet til Ulykke havde været anlagt i Hovedstaden. "Universitetets Anlæg i Hovedstaden, siger han, gav i sær i de ældre Tider, da Adelsens Anseelse var stor, Anledning til at tænke paa et Ridderakademies Oprettelse, hvilket man maaskee ikke skulde tænkt paa, dersom Universitetet var blevet anlagt i en liden Stad, i det mindste skulde man vel ikke i nyere Tider have faldet paa at fornye det. I Hovedstaden skole de adelige Børn alt for meget deres Adel: saa længe de ere i deres fornemme Forældres eller Slægtningers Huuse, tage de alt for megen Deel i den Ære, som beviises disse. De faae idelig Anledning at tænke paa deres Staa og Fødsel; og naar de studere tilsammen med de Borgerlige, kan Videnskaberne Baand ikke saa meget sammenknytte dem, som Staaen adskiller dem. De see hinanden ikke tiere, end i Læsetimerne, og see hinanden da under megen Svag af Complimenter og Ydmyggheder. Læreren, som i Børnene steds seer paa de alt for nær værende fornemme Forældre, gjør baade af Frygt og af Hygmod, og af Interesse, for megen Forskiel imellem de Adelige og Borgerlige; og stiler sin hele Underviisning meest efter de første. Dette forvolder en vis ubehagelig Svag hos dem begge, og sætter dem paa begge Sider i en Forlegenhed, som gjør, at de i en Hovedstad heller studere adskilte, end samlede. Naar derimod Universitetet er anlagt i en liden Stad, ere de Adelige ude af Forældrenes Huus, og man tildeeler dem Æren meer efter deres personlige Værdie, end efter deres Forældres Anseelse. De have her meer Omgang med de Borgerlige; de mærke paa begge Sider, at Naturen har givet dem eens Tilhøvelgheber, eens Svagheber; og dette Baand knytter Videnskaber imellem dem. Lærerne, som ubekymrede om de Stores Værdi, hvilkende mindre behøve, end i Hovedstaden, see blot paa deres Interesse, smigre de Tilhøvere meest, som de vinde mest ved, enten de ere Adelige eller Borgerlige. Dette holder begge Stænder i et Slags Ligevægt, som

fattes alt for meget, naar de studere sammen ved Hofset og i Hovedstaden". Han vil ikke afgjøre, om samme Fornødenhed til et Ridderakademie endnu finder Sted. Men da vi dog have et i Landet, hvortil et Forbud er henlagt, som han troer ikke kan tages derfra, saa vilde han, for at ophæve det skadelige Monopolium, som Kiøbenhavns Universitet har, at det skulde nyde alle et Universitets Rettigheder og Friheder, ligesom det gamle Ridderakademie har haft. De, som havde Stipendier ved Kiøbenhavns Universitet, skulde have Tilladelse at studere ved hvad Universitet, de vilde, og dog beholde deres Stipendium; ja Professorerne i Sorø burde endog have en Haand med i de akademiske Stipendier, og Met at udnævne et vist Antal til at nyde dem, o. a. m.

Nærmere Betragtninger af Philokalus. Om Studerers nærværende Tilstand og bedre Indretning. I Anledning af Raisonnemens over Kiøbenhavns Universitet. Kiøbenhavn 1771. Trykt hos Brødrene Berling. Stor 66 S. 8.

Forfatteren udvikler end videre det Misforhold imellem vore Videnskabers Tilstand, og vore Studerers, i sær Universitetets, Forsætning, som han alt i sin første Afhandling havde berørt. Han viser, at i vor Universitets Indretning er noget Unaturligt, noget Tvunget, Spændt, som er dette Originalonde, hvori Kilden ligger til alt det øvrige. "Evang og sammenfæret Virksomhed, siger han, udgjør saa at sige, hele Indretningens Esprit; alting gaaer i afpassede Stridt, en, to, tre, fire, men derfor og ikke længer, end til en, to, tre, fire". Marsagen til denne Evang finder han iblant andet, ligesom Forfatteren af Raisonnemens over Kiøbenhavns Universitet, i de akademiske Examiners nærværende Indretning, og afviser ved den Leilighed Philomusus, som i Henseende til de ringe Indsigter, hvormed han har rovet sig ind i disse Materier, ikke havde fortjent denne Agt. Manglerne af Universitetets Beliggenhed i Kiøbenhavn er Kiender han ogsaa, og er eenig med Forfatteren af Raisonnemens o. s. v. i at forflytte det til Grendserne af Slesvig, ja til Slesvig selv, naar han kun ikke befrygtede, siger han, at det da i Stedet for et Dansk Akademie maatte blive et Tydsk. — Saa længe Akademiet blev det eneste i Dannemark, skulde

vi neppe troe, at denne Frygt havde noget paa sig; thi da vilde altid de Danske Professorers, og de Danske Studenters Natal blive det første. Naar han spørger: "hvortledes skulde de Studerende blive skadeløse for det Tab, de gjorde i at savne de meget gode Bogsamlinger, som i Kiøbenhavn, formedelt deres Eynes Høflighed og Iver for Videnskaberne, staae de Studerende iærmer til Tjeneste?"; saa svare vi: Universitetets Bibliotek skulde forbedres saa meget mueligt, og alle de Penge, som ere henlagte til dets Fremvæxt, skulde virkelig anvendes dertil. — De fornemste Bogsamlinger i Kiøbenhavn børe ventelig Lærde af Profession til, og disse skal man trække med sig til Universitetet; de, som høre andre Folk til, kunde gierne blive i Residensen; thi Residensen kan altid behøve gode Bogsamlinger, enten den har Universitetet eller ikke.

Saa længe Universitetet skal forblive i Kiøbenhavn, holder Philokalus med Forfatteren af Raisonnemens o. s. v. Examiners for at være nødvendige, at man kan kiende de Personer, hvormed Embeder bør besættes; thi disses rigtige Besættelse i Henseende til deres større og mindre Fordeel, Værdighed og Anseelse, i Forhold til forskiellig Kundskab, Indsigt og Duellighed, holder han billig for den eneste og rigtige Grundvold, at bygge Studerers Indretning paa, til den almindelige Oplysnings Befordring. Dette giver ham Anledning til videre at oplyse sin forhen lagte Plan til Examiners bedre Indretning; og saaledes, som han her forklarer sig, troe vi neppe, at Forfatteren af Raisonnemens over Kiøbenhavns Universitet vil have noget imod hans Examiners at erindre. Det er ingen ordentlig oprettede, eller faste og staaende Examiners, hvortil Kandidater enten skulde samles eller indbydes, af saadan Natur, som nogen af dem, der nu ere ved Universitetet, han vil have; ikke nogen Examiners, som staae i Sammenhæng med Forelæsningerne; ingen Examiners til at ophæve andre fikre Beviser, som en Kandidat kunde give paa sin Duellighed. Det skulde ingen Lov være, at bevise sine Indsigter ved en Examen; han tilstaaer, at der gives andre Maader at vise dem paa, tilforladeligere end nogen Examen; han holder det for heel urimeligt, at uontvistede Indsigter skulle dog bevises ved en Examen. Men, siger han, det kan være, at Indsigt og Duellighed vilde nu, og just nu, være bekiendt, for at gjøre sin Fordring; og da var det godt, at der kunde begieres en offentlig Samtale i en vis eller nogle visse

tilsammenhængende Videnskaber (hi med Conferencer i en halv Snees Videnskaber paa eengang har jeg intet at bestille). Saadan en Examen eller Conference skulde ikke være bunden til visse Tider, hverken paa hver Jubelfæst, hver tredje Aar, eller hver anden Maaned, men naar Kandidaten forlangede det. Kort, den maatte være noget langt andet, end Magister, Conferencen". Saadan en Indretning af Examinere kunne vi ikke andet, end holde for meget opperlig.

Raisonneurens Forslag til Professorernes Beskikkelse, billiger Philokalus aldeles; men deri modfiger han ham med Retten at det intet duer, at en Professor bærer Navn af een Videnskab, og har sin Styrke i ea anden, det maa være brugeligt paa Akademiet i Leipzig, eller ikke; endskiødt vi heller ikke troe, at det har været Raisonneurens Meening, at anprise denne Leipzigske Indretning ved vort Universitet, men allene at erindre, at denne Indretning ikke har med Designations Systemet i og for sig selv at gjøre, som Philokalus syntes at have foresjillet Sagen i sin første Afhandling, og at dette System yttre sin Skadelighed lige fuldt, til hvad Videnskab en Mand designeres ti Aar og længer i Forvejen

— I Henseende til Communitetets Indretning ere begge Forfattere temmelig eenige; kun at Philokalus ikke vil tilstaae Provsten Ret til at holde Forelæsninger for Dekani, at afgjøre opkommende Tvistigheder imellem dem og deres commentales o. s. v. Maaskee deres Meninger kunne forenes, naar man antager, at Philokalus taler om Communitetets Provster, saadanne, som de ofte ere, og Raisonneuren om dem, som de burde være, naar de fik den Myndighed, han vil have givet dem. Philokalus forklarer nærmere sine Tanker om Dekanernes Forretninger, og dette Sted allene røber en Mand, som har læst de Gamle med Skionsomhed og Smag.

— Angaaende akademiske Stipendier er han enig med Forfatteren af Raisonnemens o. s. v. i, at de Studerende faae dem for fildig; og han lægger til, at deres Ret til at faae dem ophører ogsaa for tilig. "Naar en Student, siger han, har taget Examen theologicum, da siger man at han er klar fra Akademiet; han er det virkelig ogsaa. Han er klar fra Akademiet, klar fra Stipendier, klar fra Studeringer, og klar fra alt, til al Uheld for ham og hans Indsigter. Denne Examen var det sigtet paa; han fik den, og nu er intet videre for ham at gjøre. Det er nu efter denne Tid vansteligst for ham, at faae

Stipendier, om han end tagen havde før; han har Attestak, han er klar fra Akademiet". Han er heller ikke fornøjet med den sædvanlige Maade at udnævne til Stipendier paa, ved Voteringer; og hvad han siger her om, er i vore Tanker meget grundet, og fortjener stor Opmærksomhed. Vansteligheden bliver kun at træffe den rigtige Vey til at uddele dem paa den mueligst beste Maade. Her ere i vore Tanker ifkun de to Veye at vælge, som Philokalus rigtig har anvist. Enten maa Duellighed bestemme Kandidatens Udnævnelse; eller enhver Professor maa, som ved de theologiske Stipendier, have sit visse Antal at udnævne. Vælger man den første Vey, saa bliver ifkuns Spørsmålet, hvad Duellighed man vil fordre af en Kandidat, som skal kunne concurrere til et Stipendium, og ved hvad Prøver man vil forskeres om hans Duellighed? Skulde Examinere afgjøre Sagen, saa foruden at Examinere da vilde blive just det, de end ere, det er at sige, skadelige Evangsmidler, og uafgjørende Duelligheds Prøver; som ogsaa en Studerende til at bide for længe efter Stipendier, i det Sted han i vore Tanker burde have dem strax, naar han kom til Akademiet, i Fald han behøvede dem. Vi skulde derfor heller vælge den sidste Vey, og foreslaae, at enhver Professor fik et vist Antal paa Collegierne, paa Communitetet o. s. v. at udnævne aarlig. Men da ogsaa denne Maade kunde blive underkastet Misbruge, saa vilde vi, at enhver Stipendiat skulde bære Navn af den Professor, som han var udnævnet af, saasom: stipendiatus Holmianus, Kallianus; Horrebowianus o. s. v. Dette Navn skulde Stipendiaten ikke allene sætte paa de Prøveskrifter, som han udgav, imens han nød Stipendier; men ogsaa om han, efter at have nydt Stipendier, underkastede sig en offentlig Examen, skulde hans Navn antegnes og udtaales med dette Tillæg. Ved dette Middel vilde den udnævrende Professor altid blive i saadan et Sammenhæng med sin Stipendiat, at han altid kom til at deele hans Være eller Vanære med ham i Publikum. Og skulde endda nogen Professor befindes saa føleløs imod sin Være, at han ikke agtede, hvad Tanker Publikum havde om hans Redelighed, saa fortiente saadan en efter ansigt Undersøgelse at miste sin Ret til at udnævne Stipendiat, enten paa nogen Tid, eller gandske. Men denne Infamie var det ikke troeligt, at nogen offentlig Lærer saa let skulde udsætte sig for. Professores extraordinarii burde rigtig nok, som Philokalus meener, have deres Antal af Stipendiat, saavel

laavel som ordinarii; men de kunde dog, synes os, lade sig nøye med den halve Deel imod disse, for ogsaa i dette Stykke at vinde, naar de bleve ordinarii; thi Binding kan man altid kalde det, at have meer eller mindre Gyde til at belønne duellige Folk. — Stipendiernes mueligst rigtige Uddeling er vist nok, som Philokalus siger, af en mægtig Indflydelse paa Studerinaer og de Studerendes rigtige Lænkemaade, og fortjener derfor det omhyggeligste Overlæg.

Endelig taler Forf. ogsaa to Ord om Sorø Akademie, og samtykker i de Berømmelser, som Forfatteren af Raisonnemens o. s. v. giver denne Stiftelse. Men han troer ikke, at Sorø var tiemt med Universitetets Rettigheder, eller at det formedelst Stedets Dyrhed vilde faae megen Søgning; og vi troe det samme. Imidlertid, saa længe det skal blive et Akademie, og de dertil henlagte Kapitaler ikke bør eller kunne tages derfra, saa tabte det dog heller intet ved at faae Universitetets Rettigheder, og Kjøbenhavns Universitet vandt en Rival. Andet har vel Raisonneuren ikke villet sige.

De Sandheder, Forf. endnu til Slutning siger Philomusus, ere spildte, og have ikkun tiemt til at sætte dette ublue Menneske, som figter med selvgiorte Anekdoter og opdigtede Kalumnier, endnu meer i Harnisk imod ham.

Den Dramatiske Journal, begyndt med den kongelig danske Skuepladses Aabning i Kjøbenhavn Mar 1771.

Alit æmulatio ingenia & nunc invidia
nunc admiratio incitationem accendit.

Paterculus.

Kjøbenhavn, 1771. Trykt og findes tilkiøbs
hos Bogtrykker Borups Enke. No. 1:15 i 8.

Med Fornøjselse see vi her Haanden lagt paa et Institut, hvoraf vi spaae vor Skueplads mange gode Følger, og som vi for længe siden have ønsket den (*). Der kan blive meget nyttaat baade for Tilskuere og Skuespillere. Mange søge Skuepladsen, ligesom Kir-

(*) See Krit. Journal for 1768. No. 18.

ken, af Cædvane, af Tidssfordriv, for at kunne snakke med i Selskaber, naar saadanne Materier komme paa Bane. De vide ofte ikke, hvad der fortjener at roeses eller lastes, enten ved Stykket, eller ved Actøren, men flappe og stampe, ligesom de see andre klappe og stampe. Disse kunne opperlig hjælpes til reite ved et Skrift som dette, der med Smag og Skønsomhed lægger for Dagen Guldkommenhederne og Fejlene ved de hver Aften paa Skuepladsen foreskille Stykker og forestillende Personer, og ved at giøre dem opmærksomme paa Skuespilforfatternes og Actørernes Værdie, viser dem, hvad de have Ret at kræve af begge for deres Penge, og hvad begge have Ret at kræve af dem for deres Talenter. — Hvad Actørerne angaaer, da er det vist, at naar Theatrets Direction altid var betroet til Mænd af en prøvet og sikker Smag, og som kiendte andre pølerede Nationers Skuepladse; saa behøvede de ingen offentlige Censorer, ja de vare endogsaa bedre tiemt med deres Directorers private Frettesætte ser. Men naar Directorernes Valg skal berøve paa en Slumpe-lykke, naar det skal bestemmes efter en vis Rang, et vist Embede, som man kan beklæde, uden at have Indsigter i Theatret, eller efter et Røgte, som en Mænd kan være kommet i paa en Tid, da Publicums Smag paa Theater-Forlystelser endnu ikke var reen og dannet nok til at bestemme hans Fortjenester i dette Sag — saa maae Skuespillerne nødvendig blive lizesaa middelmaadige som Directorerne ere, og saa ere de offentlige Censorer nødvendige, end og for Skuespillernes Skyld. Deres Ret til at bedømme Personer saa vel som Stykker, kan ikke omvies. Denne Ret tilkiøber enhver sig, som besøger Skuepladsen, for sine Penge; og hvad man har Ret til at sige om Personer i private Selskaber, bør man ogsaa have Ret til at sige om dem i offentlige Skrifter.

Et Vanheld var det for Tronfølgen i Sion, at Skuepladsen for denne Winter just skulde aabnes med den, og at dens Forfatter Hr. Borgemeester Bredal allerede den Gang skulde være Director ved Skuepladsen. Thi af begge Aarsager har væstelig den Dramatiske Journal holdt sig berettiget til at begegne dette Drama med større Alvorlighed, end den maaskee ellers vilde have giort ved en kort Composition af to Handlinger, og ved et Arbejde af en Forfatter, der ikke var Director — en Person, som man ikke kan fortænke, om han intet skriver for Theatret, men som man bør mindre tilgive end en anden, naar han skriver slet for det.

Men

Men naaget beage disse Betragtninger, og i sær den sidste, kunde give Forfatterne Ret til at være alvorlige og strenge; saa maade vi dog tilstaae, at deres Angreb paa Tronsfølgen er for heftigt, til at være billigt, og for personligt, til at man skulde troe, at det har været eene Stykket, og ikke tilfældige Stykkets Forfatter, de vilde i sær med. — Hvad havde Journalisterne med Hr. Bredals Selskaber at gjøre, hvad med hans værdige eller uværdige Consorter? allerhelst da de endnu ikke ved personlige Angreb vare udfærdede til personlig Bitterhed. Alle Personaler bør en Rensdommer være stor nok til at forglemme, og ikke betiene sig af, om de vare nok saa fornærmende for den Forfatter, hvis Skrift har fortient at tugtes — og hvor ubillig er ikke denne Dom: at Hr. Wandals Stedmoder indeholder i en eeneste af Hovedpersonernes Scene flere rørende stærke og fuldkomne Steder, end Hr. Bredal har, eller maaskee kunde have i sit Stykke". Men, saa usel er ikke Tronsfølgen, eller, saa god er ikke Stedmoderen. Om dette Stykke have vi til sin Tid sagt vore Tanker, saa lemfældig, som vi troede, at en Forfatter fortiente det, der burde forbedres, men ikke afskrækkes; og den Dom, Hr. Bredal har fældet over dette Drama i Fortalen til sin Tronsfølge, er i vore Tanker meget rigtig. — I det øvrige holde vi de Domme, som Journalisterne have fældet over Tronsfølgen selv, som en Dramatisk Composition, for meget grundede, og underskrive dem aldeles.

Vi vilde fortjene os liden Tak af vore Læsere om vi giennemgik et hvert Stykke af denne Journal, og satte vore Tanker derom. I Almindelighed robe Forfatterne Indsiget og Smag, og Kundskab om Theatret. Hvor rigtige deres Domme ere om Actørerne, maade de sige, der besøge Skuepladsen flittigere end vi; upartiske og frie for Hensigter forekomme de os allevegne. Saa lemfældige ønskede vi dem, som muligt; thi saa skarp vi troe man kan være i at bedømme Skrifter, saa lemfældige holde vi for, man bør være i at bedømme Personer, i sær Actører, at de ikke ved haarde og bitre Domme skulde tabe den Lust og Frihed, som bør give Actionen alt sit Liv. Deri gjøre Forfatterne vel, at de nye opdage, hvor til enhver Actør er skicket eller uskicket, og naar Rollerne ere uddelte, give Skylden paa Directoren, end skændt vi meget vel indsee de store Banstueligheder, som Directøren i dette Stykke har at behandle. Men skulde Hr. Borgemeister Bredal som Director komme til at bære Skylden meer end i dette Til-

fælde, og undertiden uskoldig, saa bør han saa meget mindre fortryde derpaa; som han selv i Fortalen til sin Tronsfølge har anført Theatrets forrige Besjærelse som en af Marsagerne til dets Forsald.

Sproget og Stilen ønskede vi, at Forfatterne vilde være meer omhyggelige for, end de ere. Sproget er ofte haardt, fuldt af Soloecisme, og Stilen incorrect og ubehagelig; deres Perioder ere tunge og umagelige, og de optage Traaden alt for ofte, ved sigte vi, nemlig og saadanne ørkesløse Partikler fleer. — I det øvrige ønske vi dem først og for alle Ting, at blive ubekjendte, og naar de ikke kunne blive det, da Med til at vogte sig for Partiskhed, og Lemfældighed i at hegne sig paa Forsølgere.

D. Johan August Unzers medicinske Haandbog.

Paa nye udarbejdet efter Grundsaetningerne i hans medicinske Ugeskrift Lægen. Oversat af Urban Brun Naskov, Kongelig Admiralitets Medicus. Første og anden Deel. Kiøbenhavn, 1771. Trykt og forlagt af Brødrene Berling boende i Pilestrædet. Stor 430 S. 8.

Denne Bog er, ligesom Lægen, ikke andet end en Compilation. Den er inddeelt i to Deele, af hvilke den første indbefatter Regler for Børne-Opdragelsen, for saa vidt samme vedkommer deres Helbred; samt Underretning om de almindeligste Børnesygdomme. Hvad Opdragelsesreglerne angaaer, da bestaae de allene i et ufuldstændigt og uordentligt Udtog af de mindre berømte Skrifter, som i denne Materie ere udfomne: det meget Gode, som findes i Zucker, Kaulin og flere, synes Forfatteren ikke at have benyttet sig af. Det Gode, som findes i Underretningen om Børnesygdomme, er af Hr. von Rosenstein; men det Pulver af Bierakrystall, Perlemor og sveddrevende Spiøglas i Peterslieraand, som Forf. anraader for Børn mod Hævelse i Venene og Fødsels Lemmerne, hvilket han mener, kommer deraf, at Børnene saae koldt at drikke om Natten, er vist ikke af Rosenstein; ikke heller det S. 108 recommenderede Børnepulver af præparerede Coraller, Hjortetatter, Krebsøyne og Bierakrystall; ikke heller kan den uriffe Dosis af 10 til 20 Gran Julepappulver, som Forf. paa adskillige Steder anraader uden at bestemme Børnets Alder, være af aldeles ligegyldige Følger.

I den anden Deel gives Raad mod alle Slaas nedslugte Gifter, mod alle Slaas Mavesygdomme, imod giftige Saar, forarsagede af Dyr's Bid eller giftige Lægemed'ers Misbruggelse, imod aiftige Dunster og Damppe, Hielpemidler for dem, som synes at være døde; saasom qvalte af aiftige Dunster og Damppe, eller ddsaae af søvngisrende Planter og Opium, P eye og Kuur for myrdede, hængte, qvalte, druknede, ihjeltrukte og forfrosne Personer, Raad mod uhykkeligvis nedslugte Lina, som ere faldne i Luftroret, eller bleone fiddende i Svælaet, eller nedkomne i Maben, Raad mod Tilfælde af stærk Hede, Strabats og Udmattelse, mod Tilfælde af kold Drikke, mod de Tilfælde, som komme af for stærk Emfiadtlighed, Vane, Iadbildninger og Passioner, Raad for dem, som forbløde sig, Lægedom for mange Slaas Saar, saasom Brandskader, faldne, stødte, slagne, trykte, mod Forstrækninger, Forridninger, Beenbrud m. m. Hielpemidler for de Tilfælde, som komme af ilbedannede Klæder og unaturlige Stillinger, Raad mod heftige Smerter, Middel at bevogte sig for grasserende Sygdomme, Raad for alle Slaas hastig paakommende Sygdomme, saasom: den gyldne Hare, Asmagter, Blindhed,

Blodbrækning, Blodspyrning, Næsebløden, Slag, Forstoppelse, Hoste, Hovedpine, Krampe, Lammed, umaadelig Nysen, Hikken, Kolik, Convulsioner, Slæmflod, Siffled m. m. Imod de fleste af disse Sygdomme og Tilfælde gives meget gode og paa de trovæ diale Mænds Erfarenhed grundede Midler; men der ere dog nogle, som synes ikke at være saa aldeles vel overlagte; iblandt disse erindre vi os S. 290, hvor Fors. aaraader Vand, hvorud er opløst Venetiansk Sæbe, imod de Tilfælde, som paakomme efter at have spist barske Fedmer. Endelig er og merkærdigt, at Fors. i sin Fortale opholder sig over dem, der paatage sig at underrette Almuen i at helbrede sig selv, da dog dette hele Skrift, ligesaa vel som Lægen, er allene skrevet for Almuen; thi iblandt Medici har vel neppe Hr. Unz r selv ventet mange Læsere. Han har, som en kloa Læge, udvalgt sig den beste Deel, i det han har mere søat at indlægge sig et Navn iblandt Ulaede, end blandt Lærde; thi det første giver Penge, det sidste derimod allene en langat møyssommeligere erhvervet Ære. — Hvad Oversættelsen angaaer, da er den meget usyagtig og tilforladelig.

Trykfejl.

No. 40. S. 318. L. 30. bestaaer i blotte Complimenter: læs: bestaaer ikke i blotte Complimenter.
No. 43 og 44. S. 335. L. 34, Huusholdningsplads: læs: Huusmændsplads.

Uargangen af disse Blade Koster:

I Kiøbenhavn,	Siælland og Lolland.	Syhn.	Jylland og Holsteen.
8 Mark.	9 Mark.	9½ Mark.	10 Mark.

Kjøbenhavnſke Kongl. privil. Adressecontoirs
Kritiſke Journal.

No. 47. ————— 1771.

Phileto's Forſlag om Peberſvende, ſom viſt vil
blive iværkſat. Kjøbenhavn, trykt hos M.
Wøller, Kongel. Hof Bogtrykker. 1771. Stor
112 S. 8.

Dm vi aldrig vidſte det, kunde vi ikke let tvivle
paa, at denne Proſaiſke Afhandling maatte
være et Arbejde af en ſtor Digter, og hvis
Arbejde da andet end vor Ewalds? Diſſe originale
Sving i Tankerne, diſſe vittige Bendinger i Stilen,
diſſe fine og treffende Bemærkninger, denne heldige
Karakteriftik — alt forraader et ſkabende og digteriſt
Genie; og vi troe, at Hr. E. ſkulde blive meget
lykkelig i Proſa, derſom han i de Steder, ſom ere
egentlig didactiſke, kunde gjøre ſit Foredrag mindre
langſnevende, og vogie ſig for en vis bebyrdende
Overflødighed, der ikke hos ham, ſom hos middel-
maadige Skribenter, kommer af Tomhed i Sielen,
og Forlegenhed med ſin Materie, men af Rigdom
paa Tanker, og af Frygt for ikke at ſige nok, og ikke
at ſige det beſte og rigtigſte om ſin Gienſtand. Al
Overflødighed, den komme hvoraf den vil, er uden
Virkning, eller ſom Digteren udtrykker det ſmukt:
naar Hjertet er fuldt, løber alt det Overflødig ud.

Omne ſuper vacuum pleno de pectore manat.

Efterat Forfatteren har forklaret, hvem han
forſtaaer ved Peberſvende, nemlig "dem, ſom enten
af en overdreven Forſigtighed, eller af Mageliſhed,
eller Lideliſhed, eller af onde og det ſmukke Røn
forærmende Fordomme, eller af Snieragtighed, eller
i gierrige, eller i ærgierrige Henſigter be øve Staten
Børn (i det mindſte de ægte), ſom den med ſaa ſtor
Ret kan fordrø af dem; dem, ſom af forføellig Dnd-

ſkab gjøre et ærligt og uſkyldigt Fruentimmer ligesaa
unyttigt for det Almindelige, ſom de ere ſelv; ſom
berøve det den ærværdige Foræbſe, at blive Mo-
der paa en anſændig Maade, og udfætte det for
Mangel og Friſteller" — viſer han, hvad Glæde
ſaadanne Peberſvende gjøre Staten, enten de aale
Børn uden for Egteſtanden, eller ikke. Et Sted
S. 10 — 14. om den ſlette Opdragelſe, ſom ægte
eller uægte Børn ſaae iblant Fremmede, ønskede vi,
maatte være mindre ſandt, og mere anſees for en
Frukt af en spillende Indbildningskraft, end for
Tanker grundede paa Erfaring. — Det værſte Slags
Peberſvende ere de, ſom ere det af Lideliſhed, og
paa diſſe giver Forf. følgende stærke — vi ville kun
øſke, vi ikke maatte ſige, for stærk betøngede — Skil-
derie S. 25. "Jeg gysſer, og mig ſvæs Naturen
gysſer rundt omkring mig, nu da jeg nærmer mig til
de Fordærveller, til de Ulykker, ſom Libertineren,
ſom den Lidelige, den nedrigſte af alle Peberſvende
aaretter blant det andet Røn. De ere alt for græk-
ſelige. Jeg taber Pindſten. Jeg kan ikke ſkildre dem.
Er det ikke en Jammer, er det ikke grueligt, at et
Menneske, beſtemt til at være et Billede af det ree-
neſte og beſtiſte Væſen, at det yndigſte iblant Crea-
turerne, ſkabt til at være en godgjørende Engel paa
Jorden, hvis Natur det var at trøſte Kummer, at
tage Deel i Smerter, at ſøſſe ſætte ſig med at lindre
vore Svagheder, at bære over med os i Sygdomme;
ſom var begavet med de ſørſte Evner til at høje
Gemytter, til at megle Fred, og til at udføre vig-
tige Planer, dannet til en behagelig Tolk af Plig-
terne, til en Opmuntring for ſtore Gierninger, til
Dydenſ Belønning og Livets Glæde: at endelia, og
dette øſker jeg, at en Patriot i ſær vil lægge Mær-
ke til, at Statens elſte Datter, hun hvormed den
ſmigrede ſig, at hun ſkulde opdrage den nyttige Bor-
gere,

gere, store Mænd og Helte, at hun skulde vidt om
 kring see Arbejdsomhed og Tærvælgthed og de øvrige
 huuslige Dyder: er det ikke, siger jeg, en Stræf for
 Menneskeligheden, at hun skal nedtrykkes dybt under
 Dynene, udstødes fra Dagen og de ærlige Selskaber,
 blive en Bæmmelse og en Affkye for dem, som see
 hende. En Furie, som udsponder sine Barn for at
 fange den ædle Ungdom og at forderve den, et gif-
 tigt Madsel, der dræber dem, som komme det nær,
 og tilsidst et Offer for Lovene, eller for de smertelig-
 ste og affhyeligste Sygdomme, og for en tilig, en
 skammelig, en fortvivlet Død? Jeg har ikke nodig
 at bevise, at den første Forsørelse, under sin meest
 glimrende og under sin anstændigste Maske, er det
 første og det visseste Trin til slige Udelæggelser.
 Hvem har da povet at nedstyrte den Almægtiges
 Billede saa dybt? Hvem var saa grusom, at han
 med koldt Blod forstyrrede den deplige Skabning,
 som var Jordens Glæde? Hvem var enten letfindig
 eller nedrig nok til at kuldkaste Statens, sine Brø-
 dres, sine Medborgeres Haab? Et Menneske, en
 Borger. Og hvad bevægede ham hertil? Raad-
 hed, Overmod, den frække Foragt af Religion,
 Dyd, og af de selskabelige Love. Og hvor skal man
 søge de fleeste, og jeg tør sige de heiligste af disse
 Umennesker? Blandt Pebersvendene. Jeg veed,
 og det er desuoværrer alt for unægteligt, at en stor
 Deel Egtemænd kan skrives paa de Libertiners sorte,
 paa deres skrækkelige Liste. Jeg veed, at vore Sy-
 stemer, at den herskende Tænkemaade henfører dem
 til det første Nummer derpaa. Om de burde gjøre
 det, er noget, som jeg ikke veed. De kan i det
 mindste forevende, en dyrist, en uimodstaaelig Lidens-
 skab, som Lovene ufeylbarlig skulde have straffet, om
 de havde styret den paa en ordentlig Maade: da de
 samme Love tværtimod, og om ikke de, dog de fleste
 af deres Lixære, seer igiennem Fingre med deres
 uordentligste, skammeligste og skadeligste Affkielse.
 De kan forevende den med en Art af Rimelighed;
 thi det er umueligt, at de kan være Fæ. Men for
 en Pebersvend vilde selv denne dyriste Lyst være en
 alt for ærværdig Undskyldning. Han kunde have
 styret den, og gjort det Fruentimmer lykkelig, som
 han opofrer. O du, hvis Hierte er af Flint, hvis
 Dre er overtraft med Hud af et Rhinoceros, lad
 dig røre! Hør ikke mig, jeg er ikke saa daarlig at
 jeg haaber det, hør Naturens Rost, hør, Menne-
 skeligheden klagende, dens værnmodige Stemme! Bø
 dit Dre til de jamrende, de fortvivlende Strig, som

slige op fra Hospi alene, fra Fængslerne, fra Tugt-
 huusene! det er dine ulyksalige Offere, som hyle!
 Stenk dem i det mindste en Laare! Men du vil ikke.
 Du er forhærdet. Hør dem da brøle Hevn over dig
 fra det nederste Helvede, og lær at skielve!"

Fors. forestiller sig, hvorledes en Raphael,
 eller rettere en anden Hogarth, i fald han værdigede
 Pebersvendene den Agt, vilde skildre dem; og disse
 Digterphantasier kunne ikke andet, end behage." Han
 vilde mueligt, siger han, forestille Kierligheds Tempel
 med aabne Porte, men Religionen og Naturen og
 Staten i deres fulde Majestæt siddende ved Alteret
 i en Kreds af jordiske Skændeder. De guddomme-
 lige vilde han maaskee afbilde, ligesom de pegede paa
 disse, og tillige vinkede ad en Deel Mandfolk, som
 fortryllede af det himliske Syn, deels trængte sig til
 fra alle Sider, deels med enhver Mine udtrykte den
 heftigste Begierlighed efter at blive deelagtig i samme
 Lykke. I en lang Frastand vilde man bemærke Pe-
 bersvendene, som fordybede i adskillige barnagrige
 eller nedrige Forretninger, enten ikke saae det himliske
 Syn og de Guddommeliges uafsladelige Blik, eller
 ikke agtede det. Saaledes vilde man see, hvorledes
 en stod med Hænderne over Kors og gæbede, en anden
 skulde sig bag ved en Stabel af Folianter, den tredje
 klingrede med Penge, den fjerde rørte i en Potte
 o. s. v. Men længst borte, og affides fra alle, og
 som jeg vist troer, paa en Mødding, vilde Libertine-
 ren være forestilt, hvorledes han liggende paa Knæ
 eller i en anden lige ydmyg Stilling, med den meest
 hykkelske og om dette en fordervede Rimeligheden,
 med den lumskeste Mine, lokkede for et eller flere
 Fruentimmer, som vare nysgierrige nok til at see sig
 omkring, og saaledes undertiden tabte Religionen og
 Naturen og Staten af Dynene. Den ene Haand
 vilde han løfte høyt op, for at vise dem en fuld
 Pengepose, men i den anden, som han holdt skult
 bag Rygen, vilde man see en Dolk, eller et Begere
 med Gift. For ved ham skulde en Hoben glimren-
 de Smaaeting være udbredte, og tæt bag ved ham
 vilde man blive nogle uafelig tilreede Liig vaer, af
 dem, som han allerede havde myrdet. Men jeg vil
 ikke falde ind i Konstnerens Arbejde".

De adskillige Karakterer af Pebersvende, som
 Fors. fra S. 39 58 udkaster, ere temmelig affikken-
 de, og nogle teguede med Kabnerisk Lune, end-
 skjønt Fors. midt i sin Lune falder uformærkt tilba-
 ge

ge til en vis høytidelig Alvorlighed, som man mærker, er hans Genies Hovedtone. Vi ville af disse Karakterer ikkun udtrage een, som skal være den berøgtede Agerkarl Hr. L. "Jeg har stor Lust til at nævne hans fulde Navn, eller i det mindste at sige hvor han boer, paa det at enhver af mine Læsere, som ikke kender ham endnu, maatte tage sig vare for ham. Men, som jeg ikke troer, at Skrivers friheden gaaer saa vidt, vil jeg lade det blive ved at gjøre ham saa fiendelig, som det er mig tilladt. Hans Huus er et Forraads-Huus af Pant, som enten er indviet med Enkers og Faderløses Saarer, eller med unge umpadige Forædres Forbandelser. Alt hvad han har og alt hvad han veed, hans Ansigt's Mine og hans Siels hemmelige Tanke er ansat til Procento. Han har udregnet, at han giver Gud 14 og $\frac{7}{8}$ Procento af sin Levetid; thi han er oven i Riisbet en Hoflere, og forsømmer ingen Søndag at gaae i den Kirke, hvor Præsten kan best græde. Og det er foruden de øvrige Douceurs, som han maae give i Fæst og Helligedage. Heller kan han næppe bebreide sig, at han har ladet een eneste af sine Medchristne slippe lettere deraf. Paa denne Maade har han sammenflæbet anseelige Midler. Dog spiser han sig aldrig mæt, undtagen naar en af hans ulykkelige Skyldener er nødt til at beværte ham, og da er han færdig at æde Skyldneren med. Men at han skal gifte sig! — Ja — Jeg vil dog for Spøgs Skyld spørge ham ad. Mia Herre, De har dog saa gode Raad til at forsørge en Kone — Maaskee De kunde efterlade Dem Børn, der igien afstøede den Skam og Skade, som De gjør Deres Fædreneland — Jeg vidste det forud. Han trækker paa Skuldrene. Det er besværlige Tider — Gud veed, at han suurt maa fortjene sit fattige Brød — De, som siger, at han har tilovers, ere onde Mennesker — Sid — hold Nederdrægtige! — Fornærm ikke vore Dne med Deres Bespottelser! — Det er ikke mit Alvor — De er alt for uværdig til en af Himmelens største Gaver, og De vilde kun gjøre en Kone ulykkelig, De vilde lade hende sulte ihjel, eller laane hende ud paa 20 Procent. Men derfor, vær forsikret derpaa, derfor skal De ikke faae det lettere end Deres ærlige Medbrødre!"

Efterat Forf. paa denne Maade har skildret adskillige enkelte Ubejværende, fæsier han denne Pindsel bort; men, da han dog endnu seer en Mængde for sig, veed han ikke, hvad han skal gjøre ved dem.

"Jeg vil forsøge at røre dem, siger han. — Men de føle intet derved, de forstaae mig ikke. — Jeg vil da pege paa deres gifte Medborgeres Lyksalighed. — Men Frygt har forblindet dem. — Men (bliver han omsider ved) hist kommer hun mig til Hielp, den guddommelige Vige med sorte straalende Dyne, og med sine svulmende Bryster af Snee. Hun svæver meer end hun gaaer over Jorden, munter og let og frisk som Morgentøden, der kalder hende til Skaberens Priis, og til de elskede Pligter — en sygelig Moders Underholdning og yngre Brøders Opdragelse — Thi ingen Persisk Silke ryster om den fremme Piges Fodder, og hun er ikke sidd eller fortaandet under glimrende Byrder fra Peru. Hendes sneehvide Dragt leger med Vestevinden. Den er uden Pletter som hendes Siel, og uden Kunst, som enhver af hendes Miner. Den er tarvelig, og taler intet om hele Aar eller Rigdomme. Men naar hun aabner sine Læber, aander hun Wiisdom og Dyd, og salig Belyst; og naar hun smiler, udbreder Kierlighed sine Fortryllelser over deres Hjerter, som see hende. O du, som Naturen og Dyderne, og Dydernes himliske Dronning, Religionen selv venlig trette des om at pryde med deres udsøgte Skønheder, Prydelser, som ophøje dig saa uendelig over Kunstens Døtre og den blinde Rigdoms Døtre, som de selv overgaae et glimrende og ubeskalet Støb i Skønhed og Værdighed; o du! som Algodhed betroede den største Lyksalighed paa Jorden, den eneste, som han fordam tillod de Faldne at tage med sig fra Belysternes Have; himliske Skabning, det er dit Kald, din Pligt og din Natur at være medlidende med vor Kummer og selv med vore Daarligheder! Lad min Bøn røre dig! See til disse Narre og omvend dem!"

"Naturen og de høje Duder, og de salige Bægtere, som svæve omkring hende, har igientaget mit Raab. Jeg seer det — Thi hun gaaer langsommere den denligste blant Jordens Døtre — og endnu langsommere — og snabler — hun begriber det ikke, hvorfor hendes Been gitter, og hendes Hierte slaaer høyt, eller hvorfor hun bliver saa fortaandet, eller hvorfor hendes Kinder blusse. Og nu bliver hun staaende for at hvile sig, og sukker — og lidt efter lidt og langsom og uden at vide det, opløster hun de store straalende Dyne — men et sødt, hun veed ikke hvad, har dempet deres Jld, og hun føler at de ere smagtende — Nu seer hun

fig frygtfom omkring, og nu forhøje hendes Kinder deres Farve, og bestiemmer Sommerens Døtre de unge Roser. Men hvad er det, siger den guddommelige Vice til sig selv, det fremmede, som kryber omkring mit Hierte — ligesom en Længsel — og tielent — og halv opløfter hun de sneehvide Arme — og endnu eengang seer hun halv frygtfom og halv venlig op til de forsteenede Pebersvende. Men hun slaer Dynene ned — Som Solen, førend den skjuler sig i Hæbet, endnu eengang kaster et venligt et smagtende Smil til de kolde østlige Bierge, hvis evige Sne den ikke kunde smelte med sine Straaler, saaledes smiler hun endnu eengang — og forsvinder. En Engels Godhed, og et høiere Væsens Medynd var i hendes sidste Smil — Der skulde have været Foragt deri, om hun vidste hvad det var at foragte en Skabning, der saae ud som et Menneske — De nedrige — At være nær ved en lystig Engel og at sosselsætte sig med at betraate Støv; eller at see den himliske Vice uden Følelse med opspilede Dyr, eller at spørge hende med graadige Dyr om hun har Guld, eller med frekke Dyr, om hun kan begaae Laster, det er det som jeg kalder nedrigt og unatur'iat — Imidlertid er hun borte, og dem har jeg endnu paa Halsen — Hvad skal jeg gjøre med dem”?

Vi overlade sø'ende Læsere selv at aigre Forfatterens Genie sin Lovtale; men spørge ifkun, om saadant et Svag ikke er for poetisk, og Stedet selv for alcorligt for en moralisk og politisk Afhandling om Pebersvende? Dog det Moraliske og Politiske i denne Afhandling er ikke det, som vil trække Læsernes Opmærksomhed meest til sig; ikke at der jo ogsaa i denne Deel findes mange rigtige Tanker, skarpsindige Udmærkninger, og nyttige Forslage; men fordi Forfatterens Stil i dette Stykke, som vi alt have erindret, er noget langsnevende, og hans Forslag oversat til at faae Pebersvendenes Antal formindsket, saaledes bestaffet, at det vel ikke let kan iværksættes. Det bestaaer deri, at alle de Pebersvende, som i Kiøbenhavn og de store Kjøbstæder have 400 Rixdaler aarlig Indkomst og derover, men paa Landet og i de smaa Kjøbstæder 300 Rixdaler og derover at leve af, skulle ansees for saadanne, der have det fornødne til en Families Underholdning, og svare aarlig en vis Procento til offentlig Beste. Men, da han tillige vil, at disse Indkomster bør være reene, fradraget hvad en Embedsmand bærer til sit Embeds Førelse, en Adelsmand og Riddersperson til den udborts Anstændigheds Vedliæholdelse o. s. v.; saa befrygte vi, at disse Indskrænkninger vilde omfider ophøve det hele Forslag.

Aargangen af disse Blade koster:

3 Kiøbenhavn,	Siælland og Lolland.	Syhn.	Jylland og Holsteen.
8 Mark.	9 Mark.	9½ Mark.	10 Mark.

Kjøbenhavnſke Kongl. privil. Adressecontoirs
Kritiſke Journal.

No. 48. ————— 1771.

Samlung zur Dänischen Geſchichte, Münz-
Kenntniß, Oekonomie und Sprache, durch
Johann Heinrich Schlegel, Profeſſor und
Königl. Dänischen Hiſtoriograph. Erſter
Band. Erſtes Stück. Kopenhagen 1771.
Gedruckt bey Nicolaus Möller, Königl. Hof
Buchdrucker. Stor 179 S. 8.

Hr. Profeſſorens Dyemed med denne Samling
er, efterhaanden at bekiendtgjøre de Original-
Documenter, Brevſkaber og andre Haandſkrifter,
hvorpaa han har bygget ſaa vel ſin Oldenborgſke
Stammes Hiſtorie, ſom ſine Anmærkinger og Til-
læg til Chriſtian IV Hiſtorie, i ſær hvor han har
fundet ſig anlediaet til at fremføre nye Anmærkin-
ger, eller at vige kiendelig fra berømte Forgængere.
"Berufungen auf Handſchriften, ſiæer han, ſind oft
gemisbr-acht worden, und ſolche Beweiſe erlangen
erſt ihre volle Kraft, wenn die Handſchr ſien, wenig-
ſtens zum Theil, aus Licht kommen, und wenn aller-
ley Leſer in den Stand geſetzt werden, ihre Glaub-
würdigkeit zu beurtheilen, und dabey zu ſehen, ob ſie
das auch wirklich ſagen, was der Geſchichtſchreiber
ſie ſagen läßt. Ueberdieß wird der Vortheil, den
man aus ſolchen Materialien der Geſchichte ſamlen
kann, nicht leicht von einem Schriftſteller erſchöpft.
Andre nutzen andre Stellen, die jener überſah, oder
die nicht zu ſeinem Zwecke gehör en; und was der
Geſchichtſchreiber übergeht, das kömt dem Biogra-
phen zu ſtatten, oder iſt vielleicht dem Kenner der
Statſwirthſchaft brauchbar". Diſſe Originalhaand-
ſkrifter aſtrykkes i de ſamme Sproa, hvort de ere
forfattede, Danſk, Latinſk, eller Tydſk, og medde-
les Ord fra ardet, kun med den Forandring, at

Orthographien, for at giøre deres Læring lettere og
behageligere, lempes efter vore Tider, og bringes til
en Eenformighed. For at reſtærdiggjøre ſig i Hen-
ſeende til denne Forandring, viiſer Hr. Forf. de ad-
ſkillige Grader af Nøyagtighed, ſom en Udgiwer af
gamle Haandſkrifter kan iagttage, og beſkriver hvad
Værdie enhver har efter Udgiwerens Henſigt.

Foruden Originaler til at oplyſe en eller an-
den Deel af Fædrenelandets Hiſtorie, ſkal denne
Samling ogſaa indeholde egne Afhandlinger over
ſieldne Medailler, tilligemed deres Aſtryk, og over
Sproget. Til diſſe og andre Afhandlinger betiener
Forf. ſig af det tydſke Sprog, eſterdi han troer, at
næſten alle Læſere, ſom et Skrift af dette Slags
kan vente ſig i Dannemark, forſtaa Tydſk, og han
altsaa uden Tab for de Danſke Læſere i dette Stykke
kan beqvemme ſig efter tydſke Læſeres Forveel.
Ethvert Stykke af denne Samling kommer til at in-
deholde 12 Ark tilligemed et Kobberſtil; 4 Stykker
ſkulle udgiøre 1 Bind, og tiſammen forſynes med et
Realregister.

Vore Læſere ſkionne, af denne korte Beretning,
Beſtaffenheden og Vigtigheden af Forfatterens Fo-
retagende; hvoraf vor Hiſtorie og Literatur kan love
ſig de ſørſte Fordeele, allerhelſt da det ikke kan
mangle Hr. Prof. ſom kongelig Hiſtoriograph paa
Forraad af de beſte Materialier, og hans bekiendte
Smag, Flid og Nøyagtighed er os Sorgen for deres
ſkionſomme Valg og Brugbarhed. — Vi komme
nu til Indholdet af dette førſte Stykke.

I. Erklæring einer Medaille auf Sr. Maj.
des Königs von Dänemark Reyſe nach Eng-
gelland 1768. Medaillen ſelv, ſom er ſtukket i
Kobber foran Forklaringen, er forfærdiget af en
Engeliſk Myntmeſter, og foreſtiller paa Hovedſiden
Kongens veltrufne Brøſtbillede med Omſkrift:
CHRISTIANUS SEPTIMUS

CHRISTIANUS VII. D. G. DAN. NOR. V. G. REX. Reversen viser to sammenføjede Overflødighedshorn og derinden for to i hinanden lagte Hænder, som omfavne en Merkurusstav. Legendens er: Concordia Regum Salus Populorum, og Exerguen: Adventus In Britanniam; neden under Årstallet MDCCLXVIII. Denne Medaille vejer i Sølv 1 Lod, 3 Qvint. 2 Ort. — Foruden denne beskriver Forf. en anden mindre Medaille, præget ved samme Lejlighed med en Engelsk Indskrift. — Hr. Prof. beskriver ved den Anledning de fornemste Mærkværdigheder ved Kongens Rejse i Engelland, og meddeler af Arkivet de af Univeriteterne Oxford og Cambridge udstedte Latinke Doctor-Diplomer, tilligemed en Oversættelse af det Engelske Diplom, hvorved Staden London overdrager S. M. Borgerret.

II. Kort Overslag paa alt Rigens Indtægt og Udgift, som er gjort og tilsammendragen den 24 December 1602. En vigtig Beregning, som Kong Christian IV. har ladet sig opsætte af sin Rentemester, for at kunne med eet Øyeblikk overse sine Staters Tilstand. Vi ville lade Hr. S. selv beskrive dens Nytte. "Der Nuzen dieses Buchs, siger han i en Forberetning, zeigt sich fürs erste in der geographischen Kenntniß von Dännemark, Norwegen und den Führenthümern, wie auch Schonen, Bahus und den Inseln Gothland und Desel. Denn man sieht hier mit Zuverlässigkeit, wie diese Länder im Jahre 1602 eingetheilt gewesen sind, und man findet hin und wider Namen von Dörtern, die seit der der Zeit eingegangen sind, oder andre Namen erhalten haben. Es gibt ferner die Namen der damaligen Lehns männer, die fast alle von Dänischen Adel waren, und soast manche historische Umstände zu erkennen, die ich auch zum Theil in der ausführlichen Geschichte K. Christian IV. gemacht habe. Aber der allerwichtigste Nuzen dieses Buchs ist die ausgebreitete Einsicht, welche es in die Stats- und Hauswirtschaft und in die Sitten der damaligen Zeiten giebt. Dieser Nuzen ist in Absicht auf Deutschland nur wenig geringer, als in Absicht auf Dännemark selbst. Denn Sitten, Einrichtungen, Auflagen, Preise der Dinge, und andre solche politische und ökonomische Merkwürdigkeiten, haben von langen Zeiten her in beiden Ländern eine große Uebereinstimmung. Und wenn man weiß, wie es mit dergleichen Dingen in Dännemark bey Anfang des vorigen Jahrhunderts beschaffen gewesen ist, so wird man ein grosses Licht über ähnlliche Materien in Deutschland erhalten. Ich zweiffe, ob in irgend einem Deutschen

State bis izo eine so avthentische Berechnung oder Nachricht dieser Art aus Licht getreten ist". I samme Forberetning forklarer han Maaden at regne paa, og Zifferne i denne Beregning, og oplyser den desuden med tillagte Anmærkninger.

III. Johan Elias Schlegels unvollendeter Aufsatz über die Abstammung des Oldenburgischen Hauses von den alten Dänischen Königen. Hr. Forf. nævnedes dette sin Sal. Brøders ufuldendte Stykke i Fortalen til sin Oldenburgske Stammes Historie, og vi have, da vi recenserede dette Værk, forklaret Sal. Prof. Slegels Formodning om at vore Konger af det Oldenburgiske Huus nedstamme fra den Danske Prinz Harald, som lod sig døbe ved Keiser Ludvig den Frommes Hof, og fik i Forlehuina af Keiseren Grævskabet Rustringen, hvorunder forstaaes den nordlige Deel af det nu værende Grævskab Oldenburg (*).

IV. Etymologische Untersuchung. De Ord, hvis Etymologie her undersøges, ere: Danemand, Danished, Dyd, Skisde. Danemand er det samme som en god ærlig Mand. At det skulde have sin Oprindelse, som mange troe, af Dan eller Dansk, og være det samme som en dansk Mand, troer Forf. af den Marsag, ikke, fordi det i det Svenske Sprog ikke mindre end i det Danske, bruges som en Titel, og det ikke er troeligt, at en Nation skulde bruge den andens Navn som et Ord, allermindst at den svenske Nation skulde gøre det i Henseende til den Danske, da disse Nationer, endog paa den Tid, da de vare forenede under den samme Konge, laae næsten altid i Riv sammen. Hr. Prof. antager derfor Cancelleraad Jhrs Mening i hans Glosario Svio-Gothico, som den rimeligste, at Danemand er det samme som Dogande Man, paa Dansk duende eller duelig Mand, vir strenuus, hvoraf Udtalen omsider har gjort doende, dande, og endelig Dannemand. Denne Etymologie kunde maaskee endnu bestyrkes af den Udtale, som Ordet Danemand har hos vore Siellandske Bønder, i hvis Mund det klinger som Daanemand eller Dornemand, altsaa ikke meget forskielligt fra dogende Mand. Om Ordet Danneshed eller Dannished er af samme Oprindelse, som Danemand, troer Forf. sig ikke til at afgjøre. Dersom det ikke, ligesaa vel som dette, skulde findes i det Svenske Sprog, hvortil

(*). See Krit. Journ. for 1769. S. 321.

hvortil han ingen Spor har fundet, saa meener han det kunde vel have sin Oprindelse af Nationens Navn, og betyde det samme som et dansk, det er, et fromt og redeligt Væsen. — Dyd er ikke andet, end det Plattyske døgt, af doga eller duga, det Danske Due, og det Tydske taugen. — Ordet Skjode, et Kjødebrev, har sin Oprindelse af Skjød, der Schoß, fordi i ældre Tider, førend man vidste af skrifelige Kjødebrevne at sige, var det Skif, at, naar en liggende Grund skulde sælges, lod Sælgeren faste lidet Jord i Skjodet af Kjøberens udbredte Kappe, hvorved han gav tilkiende, at han havde overladt ham sin Eendoms Ret. Denne Etymologie af Ordet Skjode giver Anders Sunesen i hans Slaanske Lovbog IV B. 13 Kap.; hvilket Sted Hr. Prof. anfører, men deraf synes snarere, at Skjode, (scrotat o) kunde have sin Oprindelse af Skjød i en Kappe, (sinus vestis) end af Skjød (gremium) endskjøndt det i sig selv kommer ud paa eet. Ordene Skjodesløs, Skjodesløshed, meener Forf., have intet at gøre med Skjød, Skjode, men komme af det i Svensken brugelige Skjotta, besørge, tage vare, hvilket han ikke rigtig siger at bruges i vort Sprog allene i uædle Talemaader og Ordsprog, thi at skjotte sit Huus, sin Giord o. s. v., er ikke usædvanligt i Dansten, og gandske gængse i Norge. Men vi tænke, at skjotte kan ligesaa vel udledes af Skjød, som Skjode, og den første Bemærkelse deraf være, at tage i Skjød, hvoraf let den anden Bemærkelse at tage vare, besørge, har fundet komme, som ogsaa at skjotte, best. øtte og flere, og altsaa ikke mindre skjodesløs, skjodesløshed, Verwahrlopfung.

V. Brieffschaften zur Geschichte K. Christian II. Die in der Cottonischen Bibliothek zu London aufbewahrt werden. Disse Brevskaber har man Hr. Conferenzraad Klevenfeld at takke for, som har affkrevet dem paa det Cottoniske Bibliothek i London, og bragt dem med sig til Dannemark. Hr. S. har beraabt sig paa dem i Christian II Historie, og man har det nu i sin Magt at overbevise sig om hans Paalidelighed og Skionsomhed. De bestaae i et Latinsk Brev fra Christian II til Kong Henrik VIII af Engelland, dat. Odensee den 19 Jan. 1523; Udtog af et Fransk Brev af samme Aar, uden Maanedsdatum; et Latinsk Brev til Cardinal Wolsey, dat. Brussel den 15 Aug. 1523, og endelig Kong Henriks Skrivelse til de Danske Rigsraader af 10 April 1535.

VI. Des Dänischen Prinzen, Herzog Johans Renunciation, bey seiner Abreise nach

Rusland, Kopenhagen den 1 Aug. 1602. Hr. S. har i en Anmærkning til Christian IV Historie handlet om denne Prinzes Reise og Død, men ikkun efter et Udtog af en Tyfsk Relation hos Lackmann. Siden har han faaet denne Tydske Relation selv at læse; hvoraf han her meddeler den fuldstændige Titel, oplyser nogle Omstændigheder, og anfører Renunciations Acten selv.

VII. Excerpta ex archivo Vaticano de pristino statu Grönländia. Disse Excerpter har den berømte Hr. Mallet gjort paa det Vaticanske Bibliothek i Rom, og sendt til adskillige Venner i Dannemark. Det mærkværdigste er et Brev fra Pave Nicolaus V af Aar 1448 til Biskopperne i Island, hvori man bliver underrettet om Aarsagen til den gamle christelige Kolonies Undergang i Grönländ. Paven skriver nemlig, at der for 30 Aar siden vare komne Barbarer med en Flaade fra de paagrendsende hedenske Kyster, som havde opbrændt de Christnes Kirker, dræbt Indbyggernes, eller ført dem som Fangne med sig tilbage: de saa Overblevne, som de formedelt Biergene ikke havde kunnet komme til, havde hidindtil ikke været i Stand til at underholde deres Præster og Biskper; hvorfor Paven overdrager det til Biskopperne i Island, at sende og bestikke dem en duelig Person til Biskop o. s. v.

Dissertatio Epistolica super Coll. II, 18. Es. I, 29. 2 Thes. II, 13. aliisque locis, quam viro excellentissimo & summe venerabili JOANNI ANDREÆ CRAMER, S. S. Theologiae Doctore ejusdemque nuperrime apud Hafnienses Professori P. O. & S. Regiae Majestatis Daniæ & Norvegiæ a concionibus sacris Germanicis, jam vero generalis Superintendentis apud Lubecenses Magistratum capessenti, Dolorem suum, ex abitu tanti viri conceptum, publice testaturus, judicandum offert JOANNES HENRICUS TAUBER. Havniæ, 1771. Litteris Berlingianis. Stor 35 S. 4.

Hr. Superintendent Cramer har ved sit mangaarige Ophold i Dannemark, ved sin Iver for at befordre Videnskabernes og den gode Suiags Fremvært i Landet,

Landet, og ved den Kiærlighed og Høyaagteise, han har indlagt hos all. Videnskabers Elskere og Dyrkere, fortient, at en af vore dærligste Studerende skulde sætte ham et Monument ved hans Afreise fra os, som kunde vidne om det Tab, som Univeritetet i sær har gjort i saa dærlig og elsket en Lærer. Dette har Hr. Tauber her paataget sig; og de Berømmelser han lægger paa sin Lærer og Belynder, komme af et Hierte, som er fuldt af Mandens Fortienester, som føler Lærdommens Værdie, og stoder over af Taknemmeligheds og Høyaagtelser ædle Drifter. Noget mindre Ordrighed skulde ikke skadet Betsalenheden; men denne Fejl erstattes fuldkommen ved de lærde og grundige Forklaringer over adskillige bibelske Steder, som Hr. T. ved denne Levlighed meddele, og som han erkjender største Delen at skyldes sin Lærer Hr. Dr. Cramer.

Det første Sted, som foretages, er Collos. 2, 18 hvilket Gorf. saaledes omskriver: "Nemo vos accipiat proemis atque commodis, quæ largitur religio Christiana, amplissimis exutos, qui delectatur, capitur, mireque sibi placet, ea animi humilitate, quæ maxime cernitur in religione angelica tuenda ac commendanda, quique perscrutari & mentis acumine in ea penetrare audeat, quæ non vidit v. intellexit: mente judaica & commodorum, quæ suppeditat religio judaica, studio & amore temere tumens", og beskriver denne Forklaring af Apostelens Øyemeed, heele Contextens Sammenhæng, og Paralelsteder, som derved sættes i Lyg. Dog vtrer han selv den Tvivl imod denne Forklaring, at, da Ordet ταπεινοφροσύνη paa andre Steder i det N. T. bemærker veram animi humilitatem, modestiam, saa maatte det her tages for animus vilis, abjectus, og altsaa være det samme som ταπείνωσις, hvilken Bemærkelse han ikke veed, om det har paa andre Steder.

Det andet Sted er Jes. 1, 29, hvilket han oversætter: decipientur a quercubus, i. e. ab idolis, Jehovah desertores, quæ appetitis, & a hortis, in quibus idololatriæ, pudore amisso, dediti erant, repulsa data in discrimine relinquentur". Ved denne Anledning forklares Bemærkelsen af det Grædske Ord καταχύνομαι, hvormiblandt denne er den mærkeligste, og tiener til at oplyse adskillige bibelske Sprog, s. E. Rom. 9, 33. 1 Pet. 2, 6, da det bemærker deturpare, at flaae sig til Skamme, skamsere sig. Denne Bemærkelse har Ordet i Theophrasts Karakterer, og det er Oversætteren af disse, vor lærde Philolog, Hr. Conr. Gottschalck i Alsborg, som først har gjort Forklatteren opmærksom derpaa.

En gandske nye Forklaring vover Hr. T. over 2 Theff. 2, 13. som vel er værd nærmere at prøves af vore bibelske Exegeter. Ordet εἰλετο forklarer han ved ἐξείλετο, liberavit, og viser, at det i denne Bemærkelse forekommer hos de 70 Fortolkere Jes. 38, 17.: ved ἀρχή forstaaer han imperium, potestas Satanæ, eller falsa religio; og ved σωτηρία den christelige Religion med alle dens Fordeele; og omskriver da Stedet saaledes: "quod vos eripuerit a potestate, sub qua vos tenuit Satanæ, dum religioni falsæ, idolatriæ & superstitione plenæ, addicti eratis: ut salutis & cujusvis felicitatis, non spiritualis modo, sed etiam, atque multo magis, æternæ, compotes fieretis: per sanctissimam ac divinitus inspiratam doctrinam, v. beneficio religionis, viris θεοπνευστοῖς inditæ, qua sanctificati, v. Christiani facti estis, verbo: per Christianam religionem; per fidem, inquam, veritati habitam v. recepta ac probata veritate i. e. vera doctrina Christi".

Uargangen af disse Blade Koster:

3 Kjøbenhavn,	Siælland og Lolland.	Syhn.	Jylland og Holsteen.
8 Mark.	9 Mark.	9½ Mark.	10 Mark.

Kiøbenhavnſke Kongl. privil. Adressecontoirs
Kritiſke Journal.

No. 49. ————— 1771.

Den almindelige Naturhistorie, i Form af et Dictionaire, ved VALMONT de BOMARE, Demonſtrateur d'Histoire Naturelle &c. Overſat, forøget og forbedret af H. von APHELEN, Prof. Philoſ. Ottende Tome. Kiøbenhavn 1770. Trykt hos T. E. Borup, boende i ſtore Helliggeiſtſtrædet. Stor 509 S. foruden 2 Regiſtere, ſtore 5 $\frac{1}{2}$ Ark. 8.

Denne ſidſte Deel af dette ypperlige Værk begynder med Bogſtavel T, og endes med Z. De vidtloſſigſte Artikler ere; Thee, Tiger, Tobak, Torſk, Tørv, Træe, Ule, Ulv, Urope, Valbirk, Valmue, Vand, Viintræe, Vind, Vulkan. De meelt forøgede eller gandske nye: Tangbroſme, Tare, Tobak, Toknetrol, Topſkiel, Torſk, Ulk, Ulv, Vandhøne o. ſ.

For at ende ſom vi have beovndt, vilſe vi ogſaa af denne Deel forelægge vore Læſere nogle Excerpter, ſom ere i Stand til at pirre Opmærksomheden.

Artikelen Tvekiøn, er meget mærkværdig. "Man kalder ſaaledes de Enkelter, hvis tvende Kiøn ere foreenede under eet og ſelvsamme Omſvøb og kan befrugte hinanden indbyrdes; ſaadanne ere de fleette Dexter. Man har ikke endnu ſeet Dyr, ſom kan bære dette Navn. Sneglene, for Exempel, endſkiøndt de foreene de tvende Kiøn i en ſælles Kabning, kan de dog ikke befrugte ſig ſelv, og udaiøre et beſynderligt Særſlag Tvekiøn. De ſom bære de tvende Kiøn paa eet og ſamme Enkelte, men adſkilte fra hinanden, hver i et ſærſkilt Omſvøb, kaldes Androgines (Androgini) Hr. Adanſon figer, at man har endnu ikke ſeet nogen deraf uden blondt Planterne. Hoſ begge diſſe Slags Tvekiøn ſeer man ofte, figer bemældte Skribent, eet af de to Kiøn at være ufrugtbart, undertiden ſeer man og det forſte Slags Tvekiøn, det er Hermaphroditer, blandede med Hanner og Hunner af det andet Særſlag

Tvekiøn, nemlig Androginer: man kalder diſſe Sidſte Ubrides og Polygames, Gleergiftinge".

"Under den Artikel om Skaldyr ſeer man de forſkiellige bekiendte Særſlag Tvekiønſkab: nu er det let at domme om Forſkiellen imellem en Hermaphrodit og en Selvbyrdiger: Denne Sidſte, ſom Linnæus har kaldet Monoique, fordi den er enkiønnet, avler allene og altid ved Slegter uden et andet Enkeltes Medvirkning".

"Almeenmand indbilder ſig, at de Perſoner, ſom man kalder Tvetuller, have begge Kiøns Avlingslemmer: men dette er en Wildfarelſe. Diſſe Tvetuller ere Banſkabninger, eſterdi der endnu aldrig har været nogen af dem ſaa fuldkommen at kunne tiene paa een og ſamme Tid til Han for en Hun og til Hun for en Han, og være beqvem til at avle og undſange med den ene og den anden af de to Kiøn".

"De Perſoner, ſom gives dette Navn er langt fra ikke Mænd og Qvinder tillige, de er i Almindelighed hverken det ene eller det andet: deres beſynderlige Skabning kommer kun af et Naturspil, hvis ſædvanlige Virkningsmaade er bleven hindret".

"Det er ikke aldeles ſielden at ſee Tvekiønede, eller i det mindſte ſaadanne, ſom give ſig ud derfor, ſiden at de have intet at befrugte af Fordommene og Lovene. Langt fra at kaſtes i Havet eller Revieret, ligeſom man gjorde i Athenen og Rom; i Steden for at forviſes hen paa nogen øde De, og at blive anſeete for onde Forvarſeler, ſøger man dem nu heller op med Glid, man ønsker at ſee dem ſom noget af det allerrareſte, Naturen kan tilbyde".

"Mar 1751 har man ſeet i Paris en Tvekiønnet paa 16 Aar, der var bleven døbt ſom Pige og kaldet Michel Anne-Drouart. Denne Perſon var mager, ſlank, tør; Broſtet var ſtadt, og fremviſte intet, der forkyndte et tilsvarende Overbrøſt eller Bringe, den for-

nam ikke til nogen af de for det smukke Kion særegne Ulygheder; den havde meget Haar paa Kroppen, fornemmeligen paa Hagen og paa Aalelemmerne: dens Gang, Legems Førelse, Geberder, Røstens Lyd, vare alle ligesom en Drengs; men den Undersøgning, som man gjorde, gav kun Aaledning til at tænke, at denne formeente Hermaphrodit var en Pige forsynet med en stor Skamtunge".

"Man vil troe, at alle Hermaphroditer ere ilde-dannede Piger. Deres herskende Tilbøieligheder ere mere beqvemme end al anden Undersøgning til at paa-kiende, hvilket Kion de ere af. Den Parisiske Herma-phrodit, hvorom vi nyeligen taledede, har ikke udsøgt sig en Pige at reyse med, men en Dreng, der saae temmelig got ud. Endskjøndt denne Tvekiønnede syntes at være forsynet med mandige Deele, kunde den dog ikke bruge dem; thi endskjøndt den kunde antage Reising eller Stivhed, kunde den dog ikke løfte sig op formedelst et dobbelt Evangbaand, som standsede den".

"Naturen er alligevel ikke altid bestandig i denne Henseende, og man har haft derpaa et meget rørende Exempel i en ny Hermaphrodit, som man har seet i Paris i Begyndelsen af Aaret 1765. Dette Væsen kaldet Grand-Jean (Stor-Jans), som efter Anseende var deelagtig i det ene og det andet Kion, og som Aar 1732. var bleven døbt som Pige i Grenoble, og gift som Mandfolk Aar 1761 i Chambery, har tiltrukket sig Magistratens Opmærksomhed i Lyon og Paris. Det meest synbare Kion hos denne Ulykkelige, da han blev fød, var Hunkionnet; han omgikkes Piger med Kold-sindighed indtil den Alder af fiorten Aar; da var det at han følte Lystens Drift, og fornam opkomne Lidelser hos sig, der ikke hørte til det Kion, som man i Forstipningen havde troet ham at være af. Endelig tog dette Enkelte, som var aldeles ikke forpligtet til at være Naturalist, den Dragt, som anskød det hos ham herskende Kion, det er at sige Mandkionnets; saaledes kaldte Alderen og de bedragelige Evner ham til en Egetmands Stand. Men formedelst indløbende Omstændigheder, de ene meer bejnderlige end de andre, gav Magistraten i Lyon Ordre til at arrestere dette tvekiønnede Menneske, at kaste ham i et Fangehul med Jern paa Fødderne, at sætte ham blandt de Ureløses Gal, endelig, at domme ham til Halsjern, til at kagstryges og at forvises Landet for altid, holdende for, at han havde ved sit Egetskab vanhelliget et heiligt Sacrament; men disse strenge Straffer bleve ikke confirmeerte af Parlamentets Dommere i Paris, som undersøgede den Anklagedes Tilstand saa vel i Henseende til det Physiske, som og angaaende Retten og Forbrydelsen, og efter at

de havde faaet Oplysning om Naturens Bildfarelser eller Griller, samt om dette Enkeltes Oprigtighed, som Naturen selv havde skuffet, gave de denne Ulykkelige sin Frihed igien, og anviste ham den Plads, som var beqvem for ham i det borgerlige Selskab, nemlig en Qvindesperson, og de forkyndte hans Egetskab ophævet, som, da det ikke kunde skaffe Fædrelandet Borgere, kunde det heller ikke vedblive fremdeles uden at vanhellige Egetstanden".

"Som noget Bigtigt ville vi her ikke forbigaae at sige, det heele tilsammen hos Grand-Jean, syntes at være en Blanding af begge Kion, men i en lige stor Ufuldkommenhed: han havde intet Skæg, men hans Been vare laadne: hans Bringe eller Overbryst, som var større, end et Mandfolks gemeenligen er, havde ingen Yndighed, og var ikke søle-om som Fruentimrenes; Brystvorterne vare tykke og uden Vortecirkel; Røsten som en fremvoren Drengs, det Slags mandlige Lem, som gik ud af Stammens store Læber, oven over Kringangen, var fem Fingre lang, en Finger tyk, kunde antage Reising, og forblev stiv under Aaledningen: man skielnede hen ved Roden et Slags Testikler to i Tal, og ved dens foreste Ende et Slags Hoved med sin Forhud; men da der var intet Hul i dette Hoved, kunde deraf ikke udkomme nogen Sædmaterie. I Henseende til Moderkedens Munding, da var Indgangen til samme meget snever, og deraf udkom hverken noget maanedlig Aflob eller Sædvædske o. s. v."

"Al denne omstændige Beretning, og en Mængde andre Jagttagelser, som vi holde for at være her nyttige at anføre, sigte til at vise, 1) At iblandt de forskellige Slags Tvekiønnede, er der ingen, hos hvilken de tvende Kions Evner findes forenede lige fordeelagtigen, det er at sige, som kan able uden for dem lige som i dem, og som kan efter eget Lun og Griller være, snart Fruentimmer, snart Mandfolk. 2) At der findes Tvekiønnede, der have et forherkende Kion med alle de Evner, som dertil høre, men det modsatte Kions Organer o. s. v. ere ufuldkomne. 3) Endelig at den sidste Slags Tvekiøn, som er det meest almindelige, antreffes hos dem, som have nogen Skabning eller Duellighed tilhørende det ene eller andet Kion, og som ikke ere avledvigtige hverken i det ene eller i det andet. Osmeldte Grand-Jean var saaledes, og alle Enkelter af det menneskelige Kion, som have været antagne for Hermaphroditer, have rimeligen været ligedanne beskafne. De andre Hermaphroditer, som man har seet, havde Forskielle i Skabningen. I øvrigt synes det, at endskjøndt Tvetukkerne gaar for Fruentimmer, er det dog ikke

ikke retteligen viist, at nogen af disse formeente Qvinder har undfanget. Det har været Mennesker, som undertiden uretteligen ere blevne anseete for at være tvækionede; det vare unge Folk, som, endskjønt man meente de vare Pigebørn, da de bleve fødte, ere de dog blevne til Dreng i den mandbare Alder. De mandlige Deele som vare forblevne skjulte, gif ud med eet, enten formeldst Temperamentets Kræfter ved den Alder af 15 eller 20 Aar, eller og ved en Leilighed efter Fald eller nogen anden Voldsomhed. Hvor mange offentlige Skøger antages der og ikke uegentligen for Tvetuller?"

"I Surata ndi Mogols Stater, ere, siger man, mange Tvetuller, som, tillige med Fruentimmerdragt, bære en Turban for at være kiendelig og at lade hver Mand see at de have tvende Kion".

Under Artiklen Uhyroe finder man Buffons vandre Saaker om Marsagerne til de tamme Dyrs Forandringer og Afvigelser fra de vilde Dyr, hvorfra de dog have deres første Oprindelse. Vi ville allene anføre, hvad han siger om Gildningen og Klimatet. "Dyrenes Styrking ved Skiering, siger han, synes kun at falde det Enkelte allene til Last, hvorved dette skeer, og ikke at burde have Indflydelse paa Arten eller det heele Slægt. Ikke desto mindre er det dog vist, at dette Brug indskrænker paa den ene Side Naturen, og svækker den paa den anden. En teneste Han dømt til at dække tredive eller fyrretive Hunner, kan ikke andet end udmatte sig uden at gjøre dem Fyldest; og Heeden (Volelystens Hæde) er ulige under Parringen; den er for svag hos Hannen, som har for mange Hunner, eller dækker alt for ofte, og alt for stærk hos Hunnen, som kun har Han i en Haandvending: da maae alle Fremavlene løbe ud paa Hun-artede; naar Moderens Hidsigthed er stærkere end Faderens i Udfangelsens Øyeblik, skal der fødes flere Hunner end Hanner, Hannerne skal endog slegte meget mere Moderen paa end Faderen. Det er uden Tvivl formeldst denne Marsag at der fødes flere Piger end Dreng i de Lande, hvor Mandfolkene have et stort Antal Koner: i Steden for at i andre, hvor det ikke er tilladt at have uden een, der bevarer Hannen sin Fordeel: nemlig sin Eone, og viiser det i Gierningen, ved at able flere Hanner end Hunner".

"Det er sandt at blandt de tamme Dyr udvælger man gemeenligen de allersmukkeste, hvilke ikke skieres, men bestemmes til Fædre for en talrig Slægt. De første Fremavle af en saadan udsøgt Han skal blive, om man vil, stærke og styrige; men ved at tage tit og ofte Kopye af denne een og samme Form, vanskabes Præget, eller giengiver i det mindste ikke al Naturen i sin Fuldkommenhed; følgerlig maae Stammearten (Racen) i

svækkes, blive mindre, udarte, og det er maastee af denne Marsag, at der findes flere Vanskabninger blandt de tamme Dyr end blandt de vilde, hvor Hannernes Tal, som bidrage til Avlingen, er lige saa stort som Hunnernes. Desuden naar der er kun een Han for et stort Antal Hunner, have disse sidste ikke den Frihed at raadsføre sig med deres Smag; Munterheden, de frie Forsnyelser, de søde Kærligheder, ere dem berøvede; i deres Elskov er intet mere trækkende tilbage; de lide i deres Brydelse, de smægte i at vente paa en Hans Kolde Kærligheder, som de ikke have valgt, som ofte ikke staaer dem an, og som altid smigrer deres Lyst mindre end en anden, som skulle have erhvervet sig Forrang: af disse drue Arveløster, af disse Parringen uden Smag, maa komme ligesaa drue eller traurige Affødninger, matte Væsener, som aldrig skal faae Mod, Kærlighed eller Styrke, hvilke Naturen ikke har kunnet forplante hos hvert Slag, uden ved at lade alle Enkelter beholde deres Eoner ubeskaarne og fornemmeligen Balgets Frihed, ja endog Begejners Lykkekraft.

Angaaende Klimatet siger han: "Intet beviiser bedre alle de Forandringer, som Klima og fornemmeligen Føden kan forarsage hos Dyrene, end det samme Dyrs Sammenligning paa de forskellige Deele af Jorden. I Ukraine, hvor Græsgangene ere pperlige, saa og i Marsklandene, blive saa vel Køer som Stude saa store, at de holdes for at være de største af denne Dyrart, da derimod de i Norge falde smaa af Mangel paa god og overflødig Græsning. I Sveits, hvor Biergtoppene ere bedækkede med et overflødig og blomstrende Græs, som forbeholdes allene til Qvægets Underholdning, ere Dyrene en Gang saa store som i Frankrig, hvor man kun overlader til disse Dyr det grove Græs og Foder, som Hestene foragte. I Foraaret, paa hvilken Tid Qvæget har nødig at faae nyt Hold, lukker man dem ud fra Engene, driver dem hen paa Vene, i Skove, paa ufrugtbare og tørre Fælleder, og oftest langt borte, saa at de mattes mere end de fødes: de faae ikke rigelig Føde nogen Tid af Aaret; hvilket er den eneste Marsag, som gjør dem svage, slette og smaa. I Spanien, i nogle Franste Provintser o. s. v. hvor man forbeholder endeel Græsgange for Dyrene, ere de større og feedere. I Barbariet og i de fleste Afrifanste Provintser, hvor Jordmonaene ere tørre og Overdrevene maere (a), ere Dyrene endnu mere smaa. Køerne give mindre Melk, end vore, og de fleste tabe deres Melk med Kalven; det er

"(a) Som paa sine Steder i Norge kaldes Bue-mærk, Giernærk."

er ligeledes i nogle Deele af Persien, nedre Ethiopien, og af det store Tartarie; da de derimod ere overmaade store gandske kort derfra, hvor Gæsgangen er god, saasom i syre Ethiopien, i Abyssinien o. s. v. (b)".

Vi slutte dette Udtog med den mærkværdige Efterretning om den Franske vilde Pige, bekiendt under Navn af Mademoiselle le Blanc, som forekommer under Artikelen Vildmand. "Den Franske Mercur for December Maaned 1731 melder om en ung vild Pige, som blev funden i Skoven Songi hos Chalons i Champagne. Aar 1755 har man givet os en mere udførlig Historie derom, hvoraf man lærer, hvilke Menneskets Særkiende og Tilflugter ere naar det kommer ud af Naturens Hænder. Denne lille Pige, som var kun ni til ti Aar, og var meget tøf, gik ind i Landsbyen, hun havde kun i Haanden en kort Stok, der var tyn paa Enden, som en Kulle; efterdi hun var næsten nøgen og sort baade paa Hænderne og i Ansigtet, hidsede Bønderne, som meente at det var Dievelen, en Dogge mod hende, Hunden havde et Halsbaand paa besat med Jernpigger; hun oppebiede ham uden Frygt, og slog ham død paa Stedet med et Slag af sin Stok; hun løb atter hen i Marken, flogtede op i et Træ og klettede ligesaa let op som en Gaerne. Man toa hende efter Herrens Ordre, der eyede Godset, bragte hende til Slottet, hvor man gav hende en Kanin med Haarene paa, som hun trakke Skindet af og spiste gandske raae. Siden havde man den Fornøielse at see hende tage Harer i Løbet, og at dukke ned i Elven, hvor hun søgte Fiske og spiste dem ligeledes gandske raae. Hun fortællede, at hun havde til forn høvt en Sælfskabs Søster, men da de vare engang komne frem paa Enemarken, blev hun vaer en Rosenkrands, som hun vilde tage op for at gøre sig deraf et Armbaand, og at hendes Sælfskabs Søster, som vilde og have den, gav hende et Slag med sin Kulle over Haanden; men at denne sidste havde strax givet hende et lige saadant Slag for Panden, og fældet hende solet i sit Blod. Kort af Medlidenshed løb hun hen at søge Fiser,

"(b) See og den Artikel Næst i fette Tome Pag. 423."

trak Skindet afen, klæbede det paa Panden, og forbandt Saaret med en Strime Bark, som hun havde afrevet med sine Nægle; den Saarede løb til Elven og forsvandt uden at man siden har faaet at vide hvor hun var bleven af. Man formoder at denne unge Pige var kommen fra Landene ved Nordpolen. Hun blev kaldet Mademoiselle Leblanc, og skal endnu leve i Paris".

Saaledes har da Hr. von Aphelen bragt et Værk til Ende, som er det første i sit Slag i vort Sprog, og som unægtelig meer end alt andet vil bidrage til at gjøre Smagen paa Naturvidenskaben med alle dens velgørende Følger, almindelig. Man veed ikke, hvad man meest skal opbyde hos Hr. Prof., enten den uforsvorne Glid, hvormed han har overskridt et saa maysommeligt og vidtløstigt Arbejde, eller den skionsomme Omhu for at berige sin Original, saa vel med egne Erfaringer, som med andre hans Forfatter ubekiendte Skribenters Forsøg og Opdagelser, eller endelig den patriotiske Tillid til sine Landsmænds Skionsomhed, som har understøttet hans Glid, og givet ham Mod til paa egen Bekostning, og med en utroelig Skyndsomhed at fortsætte saa kostbart og vidtløstigt et Skrift. Derfor har da ogsaa Udsaldet kronet hans Tillid og Iver, og den Biesald og Afgang, som Skriftet har fundet, bør kunne stoppe Munden paa de vantroe Lærde, der for at skule deres egen Ulyst til Arbejde, udraabe Publikum for Uskionsomhed og Mangel paa Videlyst.

Det Løfte, som Forf. til Slutning gjør sine Læsere, kan ikke andet, end være dem meget kjærkomment. "Da der i Fremtiden, siger han, ikke vil seyle paa vigtige Opdagelser og Forbedringer, henhørende til Naturhistorien, skal det altid blive mig en Pligt, saa længe jeg lever, at samle dem i et Anhang til disse nu udgivne otte Tomer, for at de velsindede Patrioter, Elskere af Naturens Skionheder og Underværke, mine velvundede Læsere, der saa tydeligen have viist deres ædle Tænkemaade til dette Værks Fremme, maae finde her samlet alt hvad der i Naturens trende Riger kan nogenledes stille deres roesværdige Videlyst, og tiene til fælles Gavn".

Med denne Deel følger et dobbelt Register, det eene Fransk og Dansk, det andet Latinsk og Dansk, begge meget brugbare.

Aargangen af disse Blade koster:

I Kiøbenhavn, Sjælland og Lolland. Sydn. Jylland og Holsteen.
8 Mark. 9 Mark. 9½ Mark. 10 Mark.

Kjøbenhavnſke Kongl. privil. Adressecontoirs
Kritiſke Journal.

No. 50. ————— 1771.

Philomusus om Stiftelser. Kjøbenhavn, 1771.
Trykt hos Morten Hallager, boende i store Siol-
stræde i No. 196. Stor 120 S. 8.

Denne Philomusus om Stiftelser er hiin om akademiske Examina ſaa ulig i Indſigt og Skrivemaade, at man næſten ikke ſkulde holde dem for Foſtere af een Hierne; i det mindſte er den ene en ufuldbaar Skabning imod den anden. — Hvad Forf. i ſær ſiger om Stiftelser i Almindelighed, er i vore Tanker ſaa fornuſtig og vel ſkrevet, ſom vi have ſeet noget i denne Materie; og naar man tillige betænker den Tid det er ſkrevet paa, ſaa bør man ſætte Philomusus iblandt de ſaa Patrioter, der følede Pligt og Mod at gaae en Regiering tilhaande med Raad og Erindringer, ſom ved mange af ſine Omſkabninger viiſer mere Tro, end Betænksomhed — Patrioter, ſom nu forgemmes over deres Støyen, der døde Publicum med Trium. hſkrig efter Slaget, men ſom i den kritiſke Tid ſelv meliendeels med Hænderne i Skidtet enten ſukkede eller foragtede (*).

Forfatteren viſer, hvad Ret Regieringen har til at forandre Stiftelser, det er at ſige, ſaadanne Indretninger til det Almindeliges Beſte, ſom en Lem af Staten har gjort, at de ſkulde ſaaledes blive til evig Tid, og henlagt en Kapital til deres Beſtandighed; og gjør billig Forſkiel imellem de Stiftelser, ſom Regenten kan have gjort, og ſaadanne, ſom have deres Udſpring af Privatfolks Gøddædighed. "Endog Regenten, ſiger han, kan gjøre Stiftelser, endſkøndt med ſtorre Vanſkelighed, end Private, fordi det ey er let at ſkionne, hvad der er hans perſonlige Eendom, og hvad der tilhører Staten, ſom ſølgelig tilfalder hans Eſtermand frit at diſponere over". I ſær troer han, "at en uindſkrænket Regent, ſom i ſin Perſon foreſtiller ſi heele Folk, har mindre Ret til at gjøre Stiftelser, end den Fyrſte, hvis Magt er indſkrænket, og ſom har noget viſt at holde ſin Hofſtat for. Thi jo vanſkeligere det er at ſkille det,

ſom hører Enevoldsherren til, fra det, ſom er Statens, jo mindre har han, ſom han kan kalde ſit eget, juſt fordi han ſynes at eye alle Ting. Han kan ikke foreſtille det Almindelige længere end han lever, men maa overlade til ſin Eſtermand ligesaa fuldkommen Majestæts Ret, ſom han ſelv annammede den eſter ſin Formand. Hvad var Statens? Hvad var Fyrſtens? Han var ubunden, hans Eſtermand er ligesaa, og det kommer an paa hvad denne vil ſkal være gyldigt. Derimod hvad en indſkrænket Fyrſte kan spare ſammen af det, Stænderne have tilſtaaet ham at holde Hof for, det har han Enevolds Ret til, og kan enten bortgive ved Fundazer, eller overlade ved Arv". Naar Kongeloven taler om Skifte eſter en afdød Konge, ſaa troer Forf. der haves Henſigt til den Indretning, ſom der var i Frederik III Tid, at han beholdt det ſamme til ſin Hofholdning, ſom hans Formand, og kunde ſølgelig ſiges at eye dette med Patrimonialret. "Men, bliver han ved, viges der fra denne Skik, og Kongerne gjøre ubestemte Anviisninger paa Zahlkammeret til at hævde Pengesummer, ſeer jeg ikke rettere, end at Forſkiellen imellem Kronens og Patrimonial Eendommene tilintetgjøres, og at der ſølgelig intet Skifte kan have Sted eſter en afdød Konge, heller ikke nogen Stiftelse være ſikker, hvortil han har lagt Penge, længere, end i hans Levetid". Imidlertid holder han det dog altid for en farlig Sag for en Regent, at tilintetgjøre ſine Formænds Indretninger: "Det bliver et ſtort Spørſmaal, ſiger han, om en Konge, og Fader, ikke kan lægge Forbindelse paa den, ſom han giver baade Liv og Scepter, i det ringeſte vilde Folket dømme meget ufordeelagtigen om den Fyrſte, ſom gjorde ſig løs fra de Bånd, hans Forfædre havde lagt ham paa; og det ſaa meget mere, jo ældre de vare, og jo flere af hans Formænd havde erkiendt deres Gyldighed. Nu den Eiering, dette vilde ſaar ſage iblandt dem, ſom vare bleve bødloſe, hvilken blev ſaa meget ſtorre, ſom en Deel af diſſe Stiftelser udgjøre viſſe Stænder Herligheder og Privilegier, ſom ikke allene bleve givne og bekræſtede umiddelbar eſter Souverainetæns Indførel, men have endog været det, der foranledigede

(*) Vi ſkrive dette i Februarii 1772.

ledigede og i værdsatte denne Forandring i Regieringsformen; Herligheder, som en lettelig nogen anden, end Despoter, skulde falde paa at kræve eller tilbagekalde. Desuden maa en Regent meget vogte sig for at gjøre om, hvad hans Formænd for ham have gjort, hvor ikke Nødvendigheden eller Nøtten er des større; thi han maa frygte for, at hans Eftermand skal gjøre det samme ved hans Indretninger. Inet var sædvanligere i Rom, end at de flatte Keiseres Anordninger bleve ved Regierings Forandringerne tilintetgjorte, (acta rescinduntur) og derved forarsagedes lutter Forvrringer. En anden Sag er det i et Land, hvor hidindtil Barbarie har hersket; der maa alting omkædes; men Danmark er ikke det, Rusland var ved Peter den Stores Eilerædelse til Regieringen".

Hvad Privatfolks Stiftelser angaaer, saa vil Forf., at der med deres Omstøbning skal bruges den yderste Forsomhed; og som et Mønstre paa denne Forsomhed anpriser han den Omgang, som blev brugt med de Latinske Skolers Reduction i Aaret 1739. I sær taler han disse Stiftelsers Sag ret eftertryffeligt og smukt imod en despotisk og selvraadig Regiering. "Det er forargeligt, siger han S. 32, om Regieringen indtog nogen Stiftelses Kapital under Kronen; uretsferdigt var det, om en Undersaat havde givet Pengene; men det var Raen, Bold, Røverie, dersom Stiftelsen udgjorde en Stands Herligheder, og en stor Deel af Embedsmændenes Levebrød, dersom Gavebrevene for første Deelen vare udsædede af Undersaatter til Forbedring af Embeds Indkomsterne, hvorved Regieringen aldrig havde tabt noget, og dersom dette var Taffen for det, de havde gjort den Magt grændseløs, som indskrænktes aldrig kunde skadet dem. Her er jo ingen Adkomst, og kan dette skee, hvad Sikkerhed har Borgeren for sine Evendomme? Vi forsøge Landets Siel ved Udrustninger imod Algiererne. Disse plyndre kun de Søfarende paa en vis Højde. Hvad Ulykke gjør de os? De tage vort Gods fra os, og gjøre dem til Slaver, de faae fat paa. Men vil Regieringen ansee sine Undersaatter som Livegne, kan Navn af Dyd og Kræft ikke skielne dem meget. Ingen Evendoms Ret har Sted, hvor Testamenter ingen Gyldighed have; hvor Menneskene ikke ere Herre over deres Gods, der ere de det ikke heller over deres Personer; men ere Livegne, Trælle, og kan sættes i Rang med Regerflaverne. Aldrig have de vindkrænkede Konger i Danmark villet have Navn af Despoter og Selvherstere, eller at Undersaatterne skulde kaldes Slaver. De have beraabt sig paa, at Riget havde Grundlove; paa Maaden at udøve Majestætsretten, som aldrig var arbitrair og selvraadig, men altid lovmæssig; paa Førstens Omgang med Undersaatterne,

som immer var mild og venlig, da endog de senere Regenter have afskaffet nogle Presbevrisninger, som have været i Brug for Genevoldsherrederne, fordi de syntes for slaviske og krybende; de have ommuntret de Lærde til at bevise det samme i Skrifter mod Fremmede, at Danmark var intet Patrimonialrige; og vor nu værende Konge har endog udvidet Undersaatternes Frihed i at tænke og bekiendtgjøre sine Tanker, over de Grændser, den har i nogen Republik, i nogen anden Stat i Verden". — "Skulle nogen ville forsøre ham til at spilde sine Undersaatters Kiærlighed og Fortroelighed, denne skændige Forræder skal Førsten afskye, saa længe Danmark har Regenter af det Oldenborgske Hus, og give ham til Priis for de Opbragtes Hævn, at møtte sig paa denne Fredsforstyrre".

Stiftelser dealer Philomusus i de Ulærde og Lærde, og handler først om de Ulærde, hvorved han forstaaer dem, som ikke have Hensigt paa Videnskaberne og Lærdommens Udbredelse. Blandt disse regner han først de Danske Skoler til Christendoms og Kundskabs Udbredelse blandt Lægmand. Han ønsker med flere, at de Danske Skoleholderes Vilkaar, i sær paa Landet, maatte forbedres, og klager, at Forordningen, som udelukker de Ustuderede fra Degneembeder, ikke over alt eller altid bliver fulgt, i sær i Fyen. (I Fyen have vi dog hørt, at just den mindste Deel af Degnene er ustuderet.) Han vil ikke, at Degnene skulle gaae om og catechisere paa Landet om Vinteren, men i det Sted dele Undervisnings Arbeidet med Skoleholderen, og holde Skole i den ene Bye, hvorimod Skoleholderen forlod Sognebyen og læste i en anden. Men, da Degnen paa denne Maade blev haade Skoleholder og Degn, saa synes det meget ubilligt, hvad Forf. videre forslaaer, at han skulde dele sine visse Indkomster med Skoleholderen, og svare ham noget vist af Avlingen, hvorved vi tænke Forf. forstaaer Degnetræven; thi ellers har vel Degnen paa de fleste Steder ikke stor Avling. — De Berømmelser Philom. S. 44. lægger paa Wänsenhuuset og Opfostringshuuset i København i deres gamle Forsamling, vide vi ikke, om de ville istemne, som have kiendt disse Stiftelser i deres Inderte. Dog lader det til, at han selv havde Lust at anvende Wänsenhuusets Kapital til en Ugerdykningskole paa Landet, for at skaffe Agerbruget flere og dueligere Hænder, end det har. Ligesaa nyttig tænke vi dog, kunde den Brug være, som man nylig har gjort af dette Huses Kapitaler til en Realskoles Anlæggelse; thi saadant et Institut er ganske umisselig i en stor Stad, og har hidindtil været savnet; men det forslaaer sig, man burde ved dets Anlæg ikke glemme, at

Kjøbenhavn er Hovedstaden i Danmark, og at Hovedindbyggere i Kjøbenhavn ere og bør blive Danske.

Støre Hospitaller vil Forsf. ikke, skulle anlægges i Hovedstaden, og ivrer i sær mod det almindelige Hospital i Kjøbenhavn, for hvilket han giver Bernstorff Skolden, og karakteriserer denne Herre ved den Leylighed saaledes: "denne Mand, siger han, af saa ædel og ophøvet en Siel, som nogen Tid husedes i noget Legeeme, denne Mand, som havde været reu for alle Teyl, dersom han ikke havde hørt alt for godt et Hierte, hvilket gik for vidt, og blev til en Skrøbelighed, i det han troede Folk for vel, og forhastede sine Domme, og var vel meget hengiven til Pragt: Han, som forestod de udenlandske Sager med en ugemeen Berømmelse, men burde aldrig befattet sig med de indenlandske og Commerce-Sager; hvis Raad burde altid gielde meget, men ikke allene: Denne Menneskeven, jeg skal ikke kunne sige, enten han mere har skadet eller gavnet Danmark, men det veed jeg, at han aldrig har gjort ondt med Forsæt, og har forestaaet de største Embeder uden at berige sig; et rart Exempel af en Udlænding! ja tilsat nogle 100000 Rgsdaler af sine Arvemidler: Han har forsonet, og forsoner endnu denne Forseelse med Gæmildhed imod de Fattige her" — Den Forestilling, Forsf. gjør paa den overhaandtagende Armod og Bettelie i Landet, er sand og eftertrykkelig; og hvad han savner ved Fattigvæsenets Indretning, er tildeels afhjælpet i Kjøbenhavn, og vil ventelig ogsaa blive det paa andre Steder. — Imod Jomfrueklosterne, saa vel adelige, som uadelige, taler Forsf. meget, og i vore Tanker meget grundiat. Kun Skade, at han her, som allevegne, har tilladt sig fornærmende Personaler, og ikke sørget for sine Historietters Nødvendighed, førend han bekendtgjorde dem. Saaledes er os forsikret, at hvad han S. 61. fortæller om en vis Klosterjomfrue paa Dimmeltost, behøver megen Forbedring. For Resten giver han overbeviisende Grunde for, at Jomfrueklosterne ere skadelige for Staten, skadelige for de unge Pigers Lykke selv, og at fra mange af dem, som ikke kunne ansees for Hospitaller, burde ophæves, og deres Kapitaler anvendes til Udstyr for fattige Jomfruer, adelige eller uadelige. — De ublue Beskylninger, Forsf. S. 76. gjør vore Missioner paa Fimmarken og Grønland, haabe vi ere ugrundede, og vi erindre ikke rettere, end at Vedkommende haue fralagt sig dem i Adressecontoirs Efterretninger. Men desto smukkere og sandere er den Beskrivelse, han gjør over Præstestændens velgørende Indflydelse i det Almindelige S. 79-83., og Patrioten bør vide ham Tak derfor.

I Afhandlingen om de lærde Stiftelser har Philomusus meest med Forfatteren af Raisonne-

mens over Kjøbenhavns Universitet og Philom. Kalus at gjøre. De private Dimissioner til Akademiet vil han have ganske standse, og ingen tilladt at dimitteres, uden nogle Aars offentlige Skolegang. — Den store Misbrug af det Norderske Legatum i Holbet, som Philom. beretter S. 86., fortiente offentlig at bekendtgjøres, i fald den er grundet; thi vi maae tilstaae, vi have ikke stor Tillid til denne Forfatters Anekdoter; men den ufiærlige Maade, hvorpaa han S. 88. stiller to Lærere ved Odense Gymnasium frem til offentlig Forhaanelse, smager for meget af Misgunst, og kan ikke undskyldes. Ligesaa lidet kan man undskolde den nedrige Lyft, han finder i at sætte, om mueligt, Rectoren i Herløsholms Skole S. 89. i Haar paa Forfatteren af Raisonnemens over Kjøbenhavns Universitet, fordi denne har sat Herløsholms Skole paa Listen af de Stiftelser, som han troer kunde anvendes til Universitetets Forskyttelse. Hvor kunde nogen falde paa det taabelige Indfald, at ophæve en Skole for en Rectors Skyld; om denne ogsaa var den udueligste Mand! Men deri beholder Philom. alligevel Ret, at naar nogen Stiftelse skulde bruges til et Akademies Oprettelse, maatte man heller, som han siger, tage Helsingørs Skole dertil (dog hvorfor just Helsingørs?), som en kongelig Stiftelse, end forgribe sig paa en Privatmands Gave. — Samme Forfatter bebrejder han det, at, da han viser sig saa forlegen for at faae Kjøbenhavns Akademie forskyttet, taler han ikke med eet Ord om et Akademie i Norge. Men hvor kunde denne Forfatter det, da han havde Nød nok for at finde Udveie til det danske Akademies Forskyttelse? Han ønsker uden Tvivl Norge sit Akademie saa oprigtig som nogen indfødt Nordmand; men hvem kan forestænke ham, at han ønsker Danmark et Akademie først, førend man tænker paa et i Norge; og maaskee holder han Kjøbenhavns Universitet ikke for noget Universitet, saa længe det er i Hovedstaden, og er der med dets nærværende Mangler. — De Udveie Philom. ellers foreslaaer til et Norsk Akademies Oprettelse, ere de bekiendte og omskrevne; men hvad han raisonnerer om Mensalgaardene i Norge, skal, som indfødte Nordmænd forsikre, behøve megen Rettelse; og den Maste han her paatager sig af en indfødt Nordmand, er en Forskyttelse, som siger ingen Ting.

Sorøe Akademie er Philom. ligesaa meget for at nedtrykke, som Forsf. af Raisonnemens o. s. v. opbøier det. Han kiender ingen Subjecter, siger han, Sorøe har dannet, som har gjort stor Opsigt. Vi gad vidst, hvad Opsigt han vil, at en veldannet Adelsmand skal gjøre, andet end at udmærke sig i sit Embedsforelse frem

frem for dem, som ikke have lært andet, end at trykke deres høiadelige Navne paa deres Fuldmægtigers Concepter; og om han da ikke kiender en Storm, en Scheel, en Grambou, en Græv Haptausen, og mange andre af de Sorøiske Musers Fosterbørn? Naar han synes; det falder temmelig bekvæmligt, at holde en Oberhovmester, en Inspecteur, fem Professorer o. s. v. for en halv Snees Adelsmænd med deres Hovmestere, saa burde han have betænkt, deels at det ikke er Indretningens Skyld, at ikke flere Adelsmænd have søgt Sorø, men deres, som burde holde over den Lov, der forbyder danske Adelsmænd at reise udenlands, førend de have studeret nogle Aar ved et Dansk Akademie; deels, at ti adeliges Opdragelse er i et Souveraint Monarkie vigtigere for Staten, end hundrede Borgerliges, formedels den større Indflydelse, som de første faae ved de vigtige Embeder, hvortil de bestemmes, i Landets Velgaaende. Smidlertid agte vi slet ikke at tale Sorø Akademies Sag, for saa vidt det er et Ridderakademie; thi vi troe gierne, at Adelige og Uadelige kunde ligesaa vel i Dannemark, som i Tydskland studere tilhobe; men saa længe vort eeneste Univerfitet forbliver i Hovedstaden, ere vi af samme Tanke, som Fors. af Raisonnemens, at det ikke vil skee. — For at forsøre de Kjøbenhavniske Professorers Glættighed i at skrive, behøvede Fors. slet ikke at nævne deres Arbejder, og sætte dem i Ligning med de Sorøiske Professorers (paa hvis Liste han alligevel har glemt Basedow og den ældre Schlegel); han kunde allene erindret sig, at fem Professorer i Sorø paatage sig at underholde een Bogtrykker med Arbejde, og det fem saadanne Mænd, der ikke, som de fleste af de Kjøbenhavniske, han nævner, havde intet at bestille, uden at skrive, men som foruden deres Skrifter havde Læsetimer at passe, baade offentlige og private.

Hvad det egentlig er, hvori han modsiges Forsatteren af Raisonnemens o. s. v. i Henseende til de Kjøbenhavniske Professorers Forelæsninger, forstaae vi ikke. Han tilstaaer, at den Latinske Philologie intet har forbedret sig siden Ancherens Død, at de fleste Deele af den theologiske Literatur intet læses over, fort: at det meste er nu som i Raisonneurens Tid, og dog skal denne domme for ukiærligt om Professorernes Forelæsninger, og i dette Stykke tabe sin Kredit! Dog, det er maaskee Skiemt paa philomusik. — Hvad Fors. siger

om de akademiske Stipendier, beivder sig meest til Smaaeting. — Den misundelige Raade, han taler om vor fortiente Hr. Mag. Valle paa S. 108, er allerede af andre blevet bemærket. — Et artig Supplement til Epistolarum obscurorum virorum er rigtig nok det Brev, som meddeles S. 109. — Decanaterne paa Communiteret rager Philom. sig saa bestig af, at man snart skulde troe, han selv maatte eis eet; men han maatte da være et akademisk Inventarium af en Decanus; thi han har været ved Akademiet i Dethardings Tid, Kilkov er død i hans Arme o. s. v.! Saa gamle Decaner vide vi dog ikke, at Communiteret nogen Tid har havt. For Resten istemme vi gierne de Besømmelser, Fors. lægger paa de nu værende Decani (om han endog ved at sætte dem i Indsigt og Lærdom i Ligning med mange Rectorer og Professorer, skulde allene have tænkt paa sig selv), og vi unde dem af Hjertet de forbedrede Blikke, han ønsker dem. — De stiklende Anmærkninger, han gør over Provsen paa Communiteret, en bekiendt dansk Mand, gjøre ham, som saa meget andet, lidt i Væ. Vi forblegaae andre ligesaa fornærmende Anmærkninger; men den tvungne Begrædelse over Kilkov S. 117, kunde han have sparet; thi Kilkov døde i en meget ung Alder, og der var ingen Tvivl paa, at han jo var blevet belønnet efter Fortieneste, i fald han havde levet.

En Fortælle af 18 Sider giemme vi tilsidst, fordi Philom. vil have, vi skulde troe, at den er skrevet efter Afhandlingen selv, og fordi den er stilet eene imod Philokalus. Den Omgaag, han her har brugt med denne Skribent, forraader, naar man vil domme lemsældigt, et stolt, og naar man vil domme efter Billighed, et ondt Hjerte: saa meget meer, da Philokalus slet ikke har udæstet ham ved Forhaanelse; thi det Sted i nærmere Betragtninger o. s. v., hvoraf Philom. synes at have taget Anledning til at troe, at Philokalus havde erklæret ham for et uærefiært Mennecke, synes os allene at indeholde en Forsikring om Skribentens egen Troeværdighed, og kan vel ikke lættelig tages i anden Mening. Men latterlig er den truende Bøn til Philokalus S. 8, "at han ikke maa gjøre Philomusius vred"; og det maatte allene være en forliggeren Decanus fra Dethardings Tid, man skulde kunne tigte den.

Nærgangen af disse Blade koster:

3 Kjøbenhavn,
8 Mark.

Siælland og Lolland.
9 Mark.

9½ Mark.

Jylland og Holsteen.
10 Mark.

Kjøbenhavnſke Kongl. privil. Adressecontoirs
Kritiſke Journal.

No. 51 og 52. ————— 1771.

Religionen, en Læredigt i ſex Sange. Efter L. Racine, ved Jacob Johan Lund. Til Trykken befordret ved Selskabet til de ſkønne Videnskaberſ forfremmelse. Kjøbenhavn, Trykt hos Hof-Bogtrykker Nicolaus Møller. 1771. Stor 300 S. 8.

Dette ypperlige Læredigt, ſom en varm Jær for Religionens Beſte, og en luttret Smag i den ſkønne Literatur, gjøre lige vigtig for den oplyſte Chriſtendommens Ven, og for Elſkeren af en behagelig Lectüre, kunde ikke let falde i en loffeliger Oerſætters Hænder, end Hr. Præſt Lunds, der med ſit Kald til at udbrede og beſtyrke Chriſtendommens Sandheder forbinde en ſmuk Læſning i Philoſophie og ſkønne Videnskaber, en fin Smag i Literaturen, og en Gave til Digtekunſten, ſom juſt i vore Tanker er afmaalt efter Racines. Selskabet til de ſkønne Videnskaberſ forfremmelse, ſom har ſaa udmærkede Fortienestier af at fremfalde og belønne nyttige Talenter, har derfor gjort baade Religion og Smag en meget vigtig Tjeneste, i det det har opmuntret Forfatteren til at forſætte ſit Arbejde, og underſtøttet ham med at befordre det til Trykken.

Den halve Deel af dette Digt, eller de tre forſte Sange, udkom allerede for endeel Aar ſiden enkeltviis; men de, ſom have læst dem den Gang med Behag, ſkulde ikke fortryde paa at læse dem endnu engang i denne nye Udgave, ſom har erholdet vigtige Forbedringer i Henſeende til Sprogets Reenhed, Udtrykkets Rigtighed og Rirlighed, og Verſifikationens Reethed og Blødhed. Hvem man har at takke for diſſe Forbedringer, enten Forfatteren ſelv, eller Selskabet, ſom har befordret den nye Tryk, oplyſer Fortalen os ikke om. Vi have dog adſkillige Mærker, hvoraf vi ſlutte det fiſte; og

derſom vi ikke tage meget Feil, blive vi Selskabets Fiil vaer igiennem det heele Digt. For at give vore Læſere et Begreb om diſſe Forbedringer i de allerede udgivne Sange, ville vi afſkrive Begyndelſen af den forſte Sang i begge Udgaver. I den gamle læſes den ſaaledes:

” Fornuſten i mit Vers ſkal bære Fakkelen,
 Og føre Mennesket til Aabenbaringen.
 Fornuſten eene ſkal opmuntre mig og lede,
 Til Troens rette Stav at kiende og tilbede”.

Giv Fiir, hoſmodigt Støv! Byd en ſaa lige Trods,
 I lærde Daarers Flok, ſom Underviſning vrager!
 Fornuſten, ſige J, Fornuſten leder os:
 Godt! Samme Skridt for Skridt paa Veien mig led
 ſager,

Og under Herrens Lov, ſom J forhaane ſaa,
 Til Fange tager mig; thi paa Fornuſtens Bane
 Tilholdes alle Mand at ſværges Troens Fane.
 Velan! ſaa hører hiin, ſom J dog pukke paa”.

” For Eder, ſom har lært paa Troens Dag at bære,
 Og kiende al dets Værd, man og for Eder ſkreb.
 Som Rangens Elſkere, der har en Kunſt af Værd,
 Hver Gang, ſom noget nyt, anſeer ſit Ad:ls Bred:
 Saa ſamlé Chriſtine og med Jær, naar de finder
 Beviiſ for deres Troe, og deres høje Stand.
 En naadehungrig Siel en ſtorre Fordeel vinder,
 Som giver Haabet Liv, og Kierligheden Brand.
 Tænk dog, hvo ſaubler en? hvo er for Anſeod trygge?
 Har ſelv en ſtor Prophet en vaklet i ſin Troe?
 Naar fandtes vel et Lys paa Jorden uden Skygge?
 Gud vil iblandt os her bag mørke Tepper boe.
 I en ſaa vildeſom Drik vi paa en Støtte lide,
 Der vender ſig iblandt, og har en dunkel Side.
 O! lærte Vantroer her at ſkamme ſig engang,
 Fandt Troen nogen Troſt, da lykkedes min Sang”.

J Selskabet's Udgave er Begyndelsen:

"Fornuften i mit Vers os føre skal paa Spor;
Dens Fakkell vise mig til aabenbaret Ord.

Opmuntret af den? Lys vil jeg min Soel oplede.

Den Troe, jeg elske kan, den Gud, jeg bør tilbede".

"J Stolte, si rer lidt, o, sparer eders Trods,
Indbildte Kloge, J, der Underviisning vrager!

"Fornuften, siær J, Fornuften leder os.

Godt, samme Skridt for Skridt paa Veien mig ledsager,

Da under Himlens Lov, som J forhaane saa,

Sil Fange tager mig; thi paa Fornuftens Bane

Silholdes Mennesket at sværge Troens Fane.

O hører da Fornuft, som J dog puffe paa!"

"For Eder, som har lært det gavnlige Nag at bære,

Da fiær de Troens Værd, man og for eder skrev.

Om Rangens Elskere, der har en Ruus af Værd,

Ansee hver Gang, som nyt, det fiære Adelsbrev:

Saa læse Christusne og med Lyst, saatiit de finder

Bevis for deres Troe og deres høje Stand.

En velsærdehungrig Siel en hedre Skatter vinder;

Her fatter Haabet Liv, og Kierligheden Brand.

Tænk dog, hvo skubler ey! Er' vi for Anstod trygge?

Har selv en stor Prophet ey vaklet i sin Troe?

Naar fandtes vel et Lys paa Jorden uden Skogge?

Gud vilde blant os her bag mørke Forhæng boe.

J en saa vildsom Ord vi paa en Støtte lide,

Der vender sig iblandt, og har en dunkel Side.

O, lærte Vantrøe her at skamme sig engang,

Fandt Troende en Erøst, da lykkedes min Sang".

Nogle faa Steder have vi dog fundet Forandringer,
som vi ikke billige, og andre Steder have vi savnet
dem, vi ønskede. S. Ex. S. 28:

"Den yndte Flok, de nu saa kielen ville for,

Gior sine Børn engang de samme kræsnæ Raar".

Nok saa vel synes os om Stedet i den første Udgave:

"Den elskelige Flok, som disse klække paa,

For sine Børn engang vil kielle ligesaa".

S. 75. møder os det Ord Gienstand:

"Og af hver Gienstand det kun falsk Afbildning
refler".

et Ord, som i vore Tanker aldrig burde høres i Poesi,
end ikke i filosofiske Materier. — Genie for Geist
(bedre Aand) S. 80. holde vi heller ikke for nogen For-
bedring. — S. 120. "Den Dom, ham fælde, og
opreiser ham, som faldt", bedre og blødere som før:
Den Dom, som fældede, opreiser ham, som faldt"
— S. 49. "Han vil af Skindet løbe", en uædel
Talemaade. — S. 117. "Hvad skader, svare de, at

vi udskieldte blive", et svagt Sted — S. 209. "blev
vi oplagte til ind i Guds Raad at fige", og nogle andre
matte Linier, i sær i den tredie Sang, kunde vel taalt
nogen Forandring.

Hvorvidt Hr. Lund er Oversætter, eller Efters-
ligner af sin Original, kunne vi, i Mangel af denne,
ikke su'dkommen bestemme. Men saa meget erindte vi
fra en gammel Læsning af den Franste Digter, at han
ingen Møye har sparet, og som nogle andre Kunstdom-
mere have saet, ligesom brudt sig med sin Original, for
at udtrykke dens Ideer, Billeder, Sving, ja endog
Vendinger i Sproget selv, og ikke viget fra sin Foræn-
ger, uden hvor han tænkte anderledes, end han. Dette
var ikke allene i de Steder, hvor Racine talde Ordet
for adskillige sin Sectes Fordomme, men ogsaa ved an-
dre Lejligheder. Af disse Forandringer og Tillæg skulle
vi kunne give vore Læsere Prøver, naar vi forelægge dem
Digtets Plan, og det udførligere Udtog, som vi troe
at skylde dem af saa vigtigt et Stykke.

I den første Sang beviser Digteren, at der er en
Gud til; og dette Bevis indeholder de stærkeste og valg-
teste Grunde, som Natur og Fornuft frembyde til dennes
store Sandheds Bestyrkelse, foredraagne i det behage-
ligste Lys. Følgende Beskrivelse over Biergenes Nytte
og Floderne's Oprindelse maa iblandt mange andre tiene
til Prøve:

"En Damp af Havet staaer (*) formedelst So-
lens Jld,

Som drager Vandet op; i Luften tilberedes
Af Dunster nok et Hav, som over Havet bredes;
Den kostbar Samling gaaer i lette Skyer fort;
En Vind tienstaagtig er; og snart dem fører bort.
Da lædskes nu en Mark af mangan frugtbar Draabe,
Nu dækkes Biergene af Sneens hvide Raabe.
Hvor Rimen thronet er, og Klippen bryster sig
Af en forborgten Stat, der blev henlagt for dig;

Didhen

(*) "Hvad enten Floderne, siger Derham i sin Phy-
sico Theologie, komme af sammentrykte Dun-
ster, eller af Regnvaand, enten de komme af
Havet, formedelst en vis Tiltrækkelse, Gien-
og Destillering, eller og alle disse Aarsager
forene sig hertil; saa b'træer det dog vist, at
Biergene have den største Deel i dette Arbeide.
Disse overordentlig store Hævelser og Knuder
paa Jorden, ere at ansee, ligesom mange De-
stiller, Kolber".

Didhen sig Havets Vand saa draabevis begiver;
 Ved dets forenede Magt en Udgang aabnet bliver.
 Det lister sig omkring i Aarens vilde Gang,
 I Biergets dybe Favn det finder Veyen lang,
 Til sidst dog kryber frem saa frøgt som under Koben,
 Da rinder først en Bæk, og siden strømmer Floden.
 Po af de Bierges Rod, hvor Hannibal brød frem,
 Din Skat, Ferrara, (*) dig i Søve bringer hjem.
 Af samme Aas man seer den heftig Rhone fødes,
 Der fusende til os og vore Lande nødes.

Hans Tvillingbroder, Rhin, (**) endskjønt af samme Rod,

Paa andre Veye dog maa stotte stridig Fod.
 Omfider maa enhver, hvordan end begge svandse,
 I deres gamle Hiem med faade Bølger standse,
 Til Solen trækker op, og Venret driver hen
 Ad Mark, ad Bierg, ad Dal, og vi faae dem igien".

Siemens Betragtning, og i sær dens Udødelighed, er Siensstanden af den anden Sang. — Vil man see, hvorledes et metaphysisk Bevis kan ikklædes Poesiens Tællighed, uden at tabe i Klarhed eller Styrke, saa er her det cartesiske for Siemens Tilværelse S. 77.:

"Jeg tænker. Og det Lys, min Tanke gir tilkiende,
 Kan en Materien, saa tykt et Mørk, udsende.
 Min Hønhed skimter jeg. Det Legems grove Leer
 Ei alt mit Gode er; en gandske Jeg er meer.
 Sig noget ædlere iblandt hos mig opsvinger;
 Det overseer mit Støv paa Tankens Ornevinger.
 Og tvende Væsener af heel forskjellig Art,
 Dog selsom parrede, hos mig opdages snart.
 Et af det svage Kød og Blod er sammenblandet,
 Min Siel, indblæst af Gud, hans Billed, er det andet.
 De to jeg oftest seer at gaae med Haand i Haand
 Til hvad de ønske helst; men seer et deres Baand.
 De Venner sælles Lyst, og sælles Plager røre;
 Ved Korset Sielen er, der Legemet bør føre;
 Dog naar en Smerte det anfaldt med Hestighed,
 Har Siemens Regiment tit maattet vakle med.
 Paa hin betrængte Stavn, som Stormens Grumhed
 trister,
 Der spiller med sit Kov, til Mast og Anker brister,

(*) "Der er stor Forskiel paa Ferrara, som den nu er,
 "og som den har været, da den glimrede af Hans
 "del og smukke Kunst"

(**) "Man veed, at Po, Rhone og Rhinstrømmen
 "have deres Oprindeise af de Alpiske Bierge;
 "de tvende sidste komme af et og det samme
 "Bierg".

Matros fortunlet er; dens Styrmand, nu forsagt,
 Befaler, men omsonst; selv løstret Bølgens Magt,
 Sig overgiver og forgaaer. Men ingenlunde
 Vor Siel, hin Styrmand, i sit Skibbrud gaaer til
 Grunde".

Det philosophiske Gallerie fra S. 88 til 94, hvor Digteren fremstiller de fornemste Grækenlands Viise med deres forskjellige Meninger, er i vore Døne et Messersynke af Racine, og et Messersynke af hans Efterligner. — Disse store Mænds saa forskjellige Meninger, hvorved intet afgøres angaaende Menneskets Bestemmelse efter Døden, bane Digteren Veyen til den Aabenbaring, hvilken han finder i den

Tredie Sang; og ledes dertil ved en Betragtning over Jøderne, og en Sammenligning imellem deres Gudsdyrkelse og Hedningenes afgudiske Skikke. Da han faaer fat paa Bibelen, bliver han i sær staaende ved de Spaadomme og Forbilleder, som sigte til Messias. — To Steder møde i denne Sang, som vi ikke kunne lade ubemærkede, da de vidne om Efterlignernes skionomme Omhu, hvorom vi tilforn have talt, for endog at forbedre sin Original, hvor den syntes ham at kunne modtage Forbedring. Det ene Sted angaaer den Adamitiske Syns Tilregnelse, imod hvilken Racine havde gjort en Indvending, uden at besvare den. Hr. Lund opfylder, hvad hans Forgænger havde forsømt, og lægger følgende Stykke til af sit eget: S. 122.

"Det lyser dog, saasnart jeg ret Guds Vey betænker:

Mon sig Tilregnelse og Billigheden kræfter?
 Hvad Uret i en Straf, naar Vanart mister det,
 Uskyldighed ei selv kan paastaae, som en Ret?
 Udødelighed, o forlorne Raadegave!
 Du tiente Mennesket kun i en Herrens Hæve.
 Hvad nyttede du os, som her paa Torne gaaer?
 Jeg seer, Gud naadig er, i det han synes haard.
 Kan han ei straffe Synd, for hvilken Adam døde,
 Paa Millioner? Jo, hvad Ondskab vilde føde,
 Han forud saae hos hver, i det hans Misgundhed
 Og ansaae Midlerne, vi kunde bedres ved.
 Fuldkomne Harmonie i hans Fuldkommenheder!
 Hvor hader han dog Synd, imedens han bereder
 Forsorte Slabninger en Vey til Fred, en Dør
 Til større Salighed, end den, vi tabte før!
 Kald da hans Brede Ret, naar bedre Ly kan vinde,
 Lad Døden herste, hvor Uskyldighed ey findes,
 Og kiend heraf, at Gud retfærdig er og god;
 Men vi den onde Vext af en fordervet Rod".

Meer poetisk, og meer i Racines Tone forekommer os alligevel det andet Tillæg S. 130., hvor hans Efterligner forklarer de andre Kilder til Regieringens Oprindelse i Verden, foruden Overmagten, som den Franske Digter syntes allene at have antaget. Det eneste, vi have derimod, er, at Stykningen er lidt for kiende- lig. Her er Stedet:

"Dog, ræktes Scepteret paa saa forhadt en Wiis Kun de Erobrere, de Verdens grumme Kiis, De Himles Brede Skænk? Har da ey Folt paa Jorden

Erkiendelig helliget den ypperligste Orden?
O J Velsnydere af Menneskenes Rion,
Som ved Fortienester kun søgte Dydens Løn,
Kun manges Velværd, J, som faderlig anvente
Det Fortrin, Billighed og Wiisdom Jer tilkiendte,
O lever evig her ved Efermæle sødt!
Hvor end jer Afte blev adspredt, den hvile blødt!
I Helte stode der, hvor Faren overhængte,
Der kiendtes Eders Mod, forløste de Betrængte;
Hjalp paa uskyldig Sag; ved Raad og Daad forbandt
Den sildigst fødte Slegt; men Hierterne kun vaadt.
Bed Smilhed mægtiae, og kun ved Godhed store,
I lode hver Mands Gavn, Nationers Lær opspore,
Antændte Sandheds Lys, bortjogte Benner's Dunst,
Til Glidens eget Gavn opmuntrede hver Kunst,
Indførte Fred og Held, og Throners Værd bestemte,
Som Danmarks Konge-Slegt, som Friderich den femte".

"Hvad Under, Mennesket i eder har anseet
Det Himlens Billed, den saa sieldne Majestæt,
Som Purpuret aafaaer, som Diademet klæder,
Og stues værdig nok paa Jordens Kongesæder"

"Saa krones vel kun saa i hine Eiders Mærk,
Da Bindelysten gør en Verden til en Ørk,
Og paa en By, anlagt med Liig og Undertrykte
Opgaaer til Thronerne, man af Ruiner bygte".

"Den Stund de reises da ved Sverdet eller Nagt,
Forglemmes fordamt Tid en Himmels Overmagt".
o. s. v.

Messie's Ankomst til Verden er Indholdet af den fjerde Sang. Følgende Beskrivelse paa Christendommens hastige Udbredelse maatte dog vel, uagtet Kirkesædrenes Forskringer, hvorpaa den grunder sig, have meer poetisk Skønhed, end historisk Rigtighed:

"Frugtbare Moder, o hvor er du noksom vorden!
Din Afkom fødtes knap, for den opfylder Jorden.
Hva Egn, som Grøde faaer af en svømmendets Strøm,
Din Føder dog opvakt af indbildt Slægtskabs Drøm,

Den daarlige Prædiken om Korset Wiisdom falder,
Og Partheren derved tilbedende nedfalder.
De grumme Scyther, for kun vaakende om Kov,
Nu enes første Gang i Fred, og elste Lov.
I Solens Gubdom nys en Perser sig forgabte;
Men knæler nu i Bod for ham, der Solen skabte.
En vild Beboere af Lybjeas Dikener,
Den haardeste Sarmat, den slakkend' Araber
Undsiger Fæsthed, og Sæders Bud adlyder.
I Yppghedens Skib Corinth sin Slum afbryder.
Det første de Athen seer uden Hovedbrud
Den længe dykkede, dog ubekendte Gud.
Et Alter der opreist i Mørket ham til Væ,
Omstraalet Sandheds Lys, som Himlens Budskab bære.

Man fandt tilsidst den Gud, en Plato søgte saa;
At Areopagus hans Navn gienlyde maa.
De Morder Offere, Druiders Grumbred bragte
Til en tyrannisk Gud, ved Mennesker at slagte,
Forbander Galkien nu, og kiender, Gud er god,
Ei vil, og ei blev slakt af vort det usle Blod;
At Offeret af os den Hellige begiarer,
Er Synds Forrydelse og ange givent Hierte.
Martyrens Kroner er din ælversørste Skat,
Du rige Stad, hin Brede's Skytelsesende Pirat,
Hvor den fortvilede jevnvandrede Saone
Rødtungen mødes med og rives bort af Rhone,
Du og, som Semestrom tog nysødt i sin Arm,
Men nu snart rummes selv i din udspendte Barm,
Og du, besøgte Stad, seer Troens Morgenrøde.
Den Himlens Klarhed gaaer og Jer, I Folt i Møde,
Som bade Jer i Rhins, i Donavs lange Vand,
Som drikke Iberen, som lutre Lagos Sand.
I halobegravne, som i mørke Stove glemte
At prise Dagen, J, som Oceanen giemte
For Resten af vort Rion, for Vold og Raas Attraac,
J, som dens Ørn ei kan med stoltest Flugt opnaae,
I see dog Troens Sejr, fra Eideren til Havet
Som evig Jis beslog. O Riger høyst begaved'
Hvis Konger fordre nu kun Guds og Folkets Sag!
Her græner, klæres og Religionens Dag.
Jeg seer det store Navn kundgiort til Jordens Ende,
Man bøjer Knæ derved fra Ganges til Ostende.
Saa Korset alting vandt. Men Kirken raaber ud:
"Hvo har vel avlet mig den Mængde, uden Gud".

Den femte Sang er bestemt til at ydmøge den menneskelige Fornuft, som sidder sig over Religionens Hemmeligheder. Digteren viser, hvor lidet Mennesket kiender til Naturen, hvis Vug ligger sielste aaben for

for det. Det seer nogle Børinger, men ikke Grundene; Maskinen, men ikke Driveskæderen. En kort Historie om Menneskers Fremgaaelse i Naturens Kundskab besynder dette. Egennytte fødte i Egypten Sciencensvidenskaben, som siden hos andre Folk arvede den sæleste Doertroe. S. ælenland og Rom befremmede sig intet om Naturens Kundskab. Siden kom Skolestikkernes Epidemidiaheder, som meer, end Barbarernes Dumbhed i Lær, stedfæstede Bankundighedens Herredomme:

"En Mørkheds Messer (*) fandt den Kunst at dunkelgøre,

Og saa ved Skrifter end saa mangen Helt anfore,
Der slaaer om sig med et Dilemma, et Abstract,
Han hugger fra Concret med kategorisk Magt.
Fornuft, naar skal du see din skændte Ære hevet!
Beundrende enhver den stolte Ordram nævned;
Med den til Muserne maa gjorde ibrig Cuur".

Endelig lærte Gaenagte os at agte paa Naturen.
Man lagde Mærke til Magneten, opfandt Staaerter,
Forsørrelsesglas; og Naturens Skønhed holdt Forsanden fast ved tusinde Under, som alle vegne opdagedes;

" — — — og hvert et Dyekast
Til Lykke Skel gav for hin Tyrann, der bruste
For længst i Skolerne, hvor Spørmaalsvinden suuste,
Som Helten fra Stagir saa tit opbidset har".

Omsider blir man tænkende. Carthesius fremtræder:

"Vel saae man en ham selv. (**) Dog hans berømte Skrift
"Gav hans Tilhængere, og hans Medbeiler Drift.
Af ham de samtlige har, som Baaben, saa og Ære.
Den, som indsaae hans Feil, ved ham blev Seyerherre.
Vel sandt, langt videre, end han, kom vi at staae;
Vi løbe; uden ham vi dog en kunde gaae.
Og hvad, om Gallien det Lys en frembragt havde?
Da Britterne maatte med deres Newton taugde!"

Dog ere disse to store Mænd selv de største Beviis paa den menneskelige Fornufts Svaghed, naar den gaaer over Grendserne:

"Descartes allerførst udvikler os den Plan,
Guds Raad udtænke, da en Verden lagdes an.
Der af en cubisk Hob, Naturens Bugge, drages
Tre Elementer frem, hvis Dreie sammenfloges;

Der Gud ved første Stød, han gir Materien,
Lar alt og drives om, og ved Bevægelsen
Af gode Kanterne, som gaaes paa hverandre,
Og sig da til et fiat klart glindsend Støv forandre.
Det saae vel Newton en, men troer dog, han saae
Et evigt øde Rum, og alt i Stiering staae;
Et over andet da sig Herredom at tage,
Og et ved samme Haand det andet til sig drage;
Da og paa samme Tid, ved Trokkets Enighed,
Hvert Corpus veiede mod fælles Centrum ned.
Hvo kan beskrive her, hvor Stort ved Lidet hester,
Den underlige Strid i de centrale Kræfter?
Set, Algebra, som os det Chaos rede maa,
Din vovsom Regningshelt den Tornekrone paa!"

Digteren spørger dem: om de vide at angive
Ursagen til Lynselsa? Om de vide, hvorledes For-
dømmelsen iværksættes? Om de kende Feberens Her-
komst og Chinas Rodens Kraft? Alting i Naturen er
indhyllet som i en Slør for Philosophen. Men Reli-
gionens Fattel giver alting klart for ham. Ved den
seer han, Grunden og Ursagen til al Uorden og Uen-
dighed i Verden. En Religion, som svarer tydeligere,
end Philosophien og hænger saa ordentlig sammen, kan
ikke være menneskelig Paasund.

"Er min Religion kun Tant? Af den da setter
Et Barn, hvori min Gud nødvingen sig indstetter!
O hvilken Diden, Glands og Sammenhæng er der!
Dens Hensigts Eenhed og hvilstundingsværdig er.
Hvor megen Dunkelhed kan den mig strax oplære!
Forbilled, Prophetie til Hovedsagen svare.
Lærdommens, Martyrers, Skribenters Harmonie
Samstemmendes til Et. Er her Bedragerie;
Saa kan og Sandhed sig med Løgn fuldkommen jebne.
Deister! Hvad Genie, af meer end jordisk Evne,
Har vidst saa mesterlig at hulle os i Dunst?
O rødmer, for Jai gav tabt for saadan Kunst!
Og om et eders Gud paa eders Belfærd tænker?
Kan han da taale det, at man hans Ære krænker,
Og at Bildfarelsen, som han antager sig,
Misbruger saa hans Navn, for at mishandle mig?"

Den Maade, hvorpaa deane Sang sluttes, er
overmaade værdig og antændig, og den heldige Allu-
sion til Arken, som Ussa forgreb sig paa, gjør en træffe-
lig Birkning.

Endelig søger Digteren i den siette og sidste
Sang at redde Religionens Sædelære, og vise dens
Overeensstemmelse med Fornuftens. Til den Ende
meddeles S. 262, 268 en liden Samling af de smuk-
keste Læreregler om Pligterne, uddraget af de hedske

(*) "Aristoteles.

(**) "Han levede indgetagen, snart i Holland,
snart i Sverrig, hvor han døde".

Digteres Skrifter. Den Korhed, Synd og Letbed,
hvormed disse Sentenzer første Deelen ere udtrykte,
indprenter dem let baade i Huskommelsen og Hjertet.
Vi ville anføre nogle:

"Reist ved haas Thrones God Retfærdigheden
staer (*),

Hvis skarpe Dyekast det mindste ei undgaaer;
En Liste paa vor Synd den for hans Nafn hæver,
Og vor Forsoningsblod med Sværd i Haanden kræver;
Men tet derhos nedlagt paa Kæde Forbarmelsen,
Fremviser ham vor Graad, og Naade faaer igjen".

"Jeg ynker Stakkelen, der mig fornærme vil,
Og stiller det til Gud, som Hevnen hører til".

"Jeg er et Menneske, og elsker Mennesker".

"Kun Rigdom man bortgav, man altid nyde kan".

"Hvo nu ukdyst Attraae, skøndt lønlig hos sig nært,
Blev Legemet end reent, bar dog et Horebierte".

"Ergierrigheden qvit og frie fra Sørriks Nag,
Hvor Himlen gav mig Plads, jeg dvæler med Behag".

"Sid jeg min korte Tid i Stilhed slide maa
Lyksalighed kan boe i en affides Braae".

"Haard Død fik den, som, alt for fiendt, sig selv en
fiendte".

"Den feigeste vil døe, en tapper Mand tør leve".

Hensigten af denne Hedenste Moral er at vise,
at den hedenste Sædelære er ikke mindre streng, end
den christelige; men Digteren erindrer tillige, at den
aldrig er blevet udøvet af Hedningerne, end ikke af de-
res strengeste Philosopher, da derimod Religionens
Moral har forandret Verden, eftersom den grunder
sig paa Kiærlighed, som gør alle Bud lette. Denne
Kiærlighed svækkes Tid efter anden, og naar den er
færdig at udslukkes, skal Gud komme at dømme Menne-
sker. Denne store Scene skildrer Digteren saaledes,
og slutter dermed sit Digt:

(*) "Dette Billede paa Guds Retfærdighed fin-
des hos Hesiodus, og det andet paa hans
"Barmhertighed hos Statius".

"Med Synen seer jeg Gud al Verden for sig stævne,
" Mig skrækker Havets Brøl, Vandovers stormend
Kamp,

Jeg seer opfarende al Jordens sorte Damp,
Det Baal nu bluffer alt; stoffiv en Synner skuler.
Bed raabende Basun opsprenge Dødningshuler
Udgiver Levende, nu Verdens Dødsdag kom.
Da Gud fremkalde skal hvert Menneske for Dom,
Adskille Got og Dat, sin Arv, de Fromme kiende,
Og sin Religions det store Værk fuldende.
See Tid, og Soel, og Jord forgaae med Smaat og
Stort;

Et Almagts Glimt udsprang fra Evighedens Port;
Den aabnes. Herlighed! Af Dyrne før ei taaler!
Gud nærmer sig, af Glands forferdelig omstralet;
Kun Lyn opvarter ham; hans Torden for ham gaaer;
Hans Throne funkler Ild, og høit paa Skyer staer.
Det store Forhæng faldt. Man seer den Gud, som Herre.
Vee Syndere, der ham nu først at kiende lære!
Hans Engle Verden om udtone Himmels Klang;
De nøgne Adams Børn, af Støvet anden Gang
Fremkaldte, uden Hielp og skielvende ankommer;
Al anden Storhed svandt, i det man seer sin Dommer.
Midt for hans Nafn staaer omlyst Dødsfab blot,
De vasse zitterende at sne fra Hevn og Spot.
Af, nu forfilde! nu Almagts Arm alt trykker,
Og evig Afgrund dem i Stortning til sig rækker.
O Pinesæd, hvor Skraal og Tænders Gnidsel er,
Hvad Qual skal martre dig, uskion som Christen, der!
Steenbierte, utroe Siel, for dig en Svovlsøe brænder,
Naar Dommen Socrater langt bedre Naar tilkiender.
En dndig Titus, som ei kiender Himlens Ord,
Er foredraget dig, som kun historisk trøer.

Forgieves Bonzen har i selvgjort Bod sig svet,
Dødsfarvede Bramin saa strengt et Afhold prøvet,
Heel unaturlig grum imod sit eget Rød;
Han skøndte sig kun meer til evig større Nød.
Beskrivet af sit Fald, hin Musulman bearæder
Et pydigt Paradis, hans lærende Forræder
Ham lovede, og langt fra Bellost, seer han nu,
Sin haabelose Siel omsat af evig Gru.
Sand Christen ene kan opløste Sielens Dinger,
Og see paa Dommens Stoel sortærend Ild omringer
Den samme Gud, han for har elsket, skønt ei seet,
Sin Troes faste Grund, sit Haabes Dvemeed.
Døg nu hans Gud ei meer vil Haab og Troe begiære;
En evig Kiærlighed hans Liv og Løn skal være".

De to sidste Sange synes at være de stærkeste i
Udtryk, og de meest poetiske i Opfindelse; ligesom den
tredie

trede og fjerde Sang ere de, der have de fleste svage Steder. Den Koast, der hersker i det Heele, i Forbindelsen af saa forskjellige Deele til et eneste sammenhængende System, uden enen Sandhedens Afbræk, eller de poetiske Reglers Overtrædelse, Konuen i at overstryge det Heele med een Farve, uden at glemme de forskellige Skatteringer, som Deelene af et saa broget Sandstykke maa te faae, overlade vi Læserne selv at beundre.

Vi bør ikke forbigaae de meget lærde og nyttige Anmærkninger, hoormed Texten er ledsaget, og som udgøre en ikke uvigtig Deel af dette Skrift. Disse Anmærkninger ere deels historiske, deels filosofiske og dogmatiske, og tiene alle til at sætte de foredragne Sandheder i et større Lyg. De korteste ere satte under Texten, og de vidtløftigere lagte som Tillæg til Enden af hver Sang. De fleste bære vel Racine selv til, men ogsaa en god Deel ere Oversætterens, og giøre hans Lærdom og Indsigt megen Være.

Et Par Trykfeil have mødt os, som ikke ere blevne bemærkede af Udgiiverne. S. 117. L. 1. usteedte, læs: udfieldte; S. 123 L. 7. En Ond læs: end ond.

Underretning for Landmanden, angaaende Sundheden, udgivet af S. A. D. Tissot, D. M. og Medlem i Videnskaberne's Selskab til London og Basel, samt det oeconomiske Selskab til Bern. Efter det nyeste Franste Dplag oversat af Jens Bang. Kiøbenhavn, 1770. Bekostet af J. Chr. Pelt. Stor 640 S. 8, og deelt i 2 Bind.

De fleste af vore Læsere kiende vel allerede af Rygtet Tissots Avis au peuple, der i saa kort en Tid har vundet saa almindeligt et Biefald i hele Europa, at der neppe er nogen Nation, som is allerede ved Oversættelse i sit Lands Sprog har naturaliseret det hos sig. Aarsagen til denne usædvanlige Lykke er uden Tvivl fornemmeligen dette, at Fors med saa megen overtydende Belægenhed angriber gamle indgroede, men mod Sundheds Regler aldeles stridende Fordomme, som næsten i alle Lande har taget Overhaand; at han anpriser eenfoldige, men virksomme Lægemedler, som med ringe Bekostning kan have, og endelig, at hans Underretninger ere tydelige og omstændelige uden unyttig Vidtløftighed, alle Egenstaber, som ellers neppe findes i den Fuldkomnethed hos et eneste af alle de Lægeskrifter, som hidtil

ere udkomne til Almuens Nytte. — Skriftet indeholder, foruden Indledningen, i hvilken Fors. betragter Aarsagerne til Folkeformindskelsen, som han tilskriver udenlands Reise, Overdaadighed og Sygdommes flette Behandling, 34 Kapitler af følgende Indhold: I det første Kapitel betragtes Aarsagerne til de hos Landmanden meest forekommende Sygdomme, og blandt disse regnes alt for stærkt Arbeide, hastig Forandring af Kuld og Varme, enten ved at udsætte sig for kold Luft, naar man har arbeidet sig varm, eller ved at drikke koldt; Vejrligets Ubestandighed, Møgdynger og stinkende Kiær alt for nær ved Husene, Sylderie, flette Fødevarer m. m. Derefter afsandles de Aarsager, som forøge Landmandens Sygdomme, saasom den Umage, man gjør sig med at svede, og de Midler, man bruger dertil; alt for megen Varme i Bærelset hos den Syge, hidsig Føde og Lægemedler, Mængden og den flette Beskaffenhed af Føden, som gives den Syge o. s. v. I det 3die Kapitel gives Underretning om, hvorledes man haver at forholde sig i Begyndelsen af en paakommende Sygdom, om de Legu, der forkynde Sygdommen, og ved hvad Midler man bør søge at forekomme den, om Frugters Nytte i Sygdomme, og om den Omsorg, der bør bruges hos dem, der komme sig af Sygdomme. I det fjerde afhandles Brystbetændelse. I det femte Sidesing (Pleuris) og den Fare, der er ved varme Midlers Brug i denne Sygdom m. m. Det siette om Hals- syge, Drepine og Dreflod m. m. I det syvende om Sæue, de adskillige forudsatte Meninger om Sæue. I det ottende til 25 om Landsmerter, Slagflod, Soelstil, Ledverk eller tør Verk, Raserie af galne Hundes Bid, Smaakopper, Mæslinger, hidsig Feber, Forraadnelles Feber, ondartede (maligne) Febere, Vexel- eller Koldfebere, Rosen, Stik af Dyr, falske og yaldagtige Sidesing, Kolik, Misere eller Larme- syge, Buglob, Blodgang og Frugternes Nytte i denne Sygdom, Knat, og den Forsigtighed man bør bruge i at fordrive det med udvortes Midler. Det sex og tyvende indeholder Underretning for Fruentimmerne, de maanedlige Lider, Svangerskabet, Barselsengen, Følgerne af Barselsengen, saa og om Kræft i Brysterne. I det syv og tyvende gives Underretning for Børn, Aarsagerne til de almindeligste Sygdomme hos samme, Notten af Badning i koldt Vand m. m. I det otte og tyvende gives Hielpemidler for Drukne. I det 29de anvises, hvorledes man hjælper sig, naar noget Legeme er blevet fiddende imellem Mund og Mave. Det 30te Kapitel handler om udvortes Sygdomme, saasom brændt Skade, Saar, Dæsling, forfrosne Lemmer, Frost

Frost i Hænder eller Fødder, Brof, Blodbylder eller Blodknuder, baldne Fingre, Borter, Liigtorne. Det 31te om Tilfælde, som udfordre hastig Hielp, saasom Besvimelser, Blodspetninger, Tilfælde af Forkrænkelse, af giftige Damppe, Raad mod Gifter, mod betingte Smerter. I det 32te læres, hvad man bør tænke om Forebygningens Midler, saasom Aareladning, Læsering m. m. I det 33te vides, hvad man bør troe om, og hvorledes man skal kiende Quakksalvere og de saa kaldte floge Folk. I det 34te fremsættes Spørgsmaale, som det er nødvendigt at kunne svare paa, naar man vil raadføre sig med en Læge; det indeholder tillige en Fortegnelse paa Lægemedlerne, paa Sygdommenes danske, latinske og franske Navne, samt Forklaring over nogle Kunstord, og en Fortegnelse paa de enkelte Lægemedlers danske, franske og latinske Navne, hvilket sidste er af Oversætteren tillagt for større Lydeligheds Skyld, da det var saa meget meere nødvendigt, som han, for at skrive Dansk, har ofte forkastet almindeligere bekiendte fremmede Ord, og i deres Sted brugt nyere og meere ubekiendte danske Navne, ja endog brugt nyere selvgjorte danske Navne, saasom: Sølvgløds Salve (Ungv. de Lythargirio) for Riol-Salve, Balmuesaft for Opium, Cichoree-Sirop for Rhabarbara-Sirop, Trækplaster for Spanst-Plaster m. m. men den Wildfarelse, heraf kunde forarsages, er forekommet ved den tillagte Fortegnelse, hvor de latinske eller franske Navne findes ved Siden. Vitrum Antimonii er oversat sin Spisglas; Email Bleu, bidende Materie, Oreillons, Ourles (parotis) Ørepine, Øreflod, Racine de chien dent, under hvilken de Franske forstaae Radix Graminis, er oversat Løve- eller Hundetands-Rod: (Rad. Taraxac.) m. m. hvilket alt ved Leplighed burde rettes.

Gud, som den store HierteKiender, betragtet i en Prøvepræken, over Jerem. 17, 10. ved Jens Rosenstand Goiske. Kjøbenhavn, 1771. Trykt og findes tilkiøbs hos August Friderich Stein, boende i Skidensstrædet, No. 171. Stor 48 S. 8.

Hr. Goiske, nu Præst i Falster, er for længe siden bekiendt af sine smukke Indsigter i de theologiske og filosofiske Videnskaber; og denne Præken inde-

holder ogsaa adskillige gode Steder. Men man synes tydelig nok at spore den uøvede Prædikant, i en alt for liden Ordentlighed at behandle sin Text, og ligesom i Forlegenhed med den, i en Ubøvemhed at anbringe de bedste Sprog, hvilke ikkun staae der som til Parade, og i Henseende til Stilen og Sproget i alt for indviklede og dunkle Perioder, og en usikkert Blanding af tropiske og egentlige Udtryk, som skader Lydeligheden. De fleste af disse Fejl finde vi samlede i følgende Sted S. 24. "Disse Ulykkelige vandre i et fartigt Mørke og forvildes saalænge til de omsider, inden de formode det, nedsynke i en Afgrund, hvoraf de ikke mere kan reddes, men evig maae bejamre, at de have draget et Skiul over deres Hierte, og ikke i Tide, for den barmhiertige Gud bekiendt de Overtrædelser, som de dog ikke har kunnet skiule, men hvis oprigtige og levende Erkiendelse, naar den ved sin Forblindelse med de øvrige Stykker, som høre til en sand Omvendelse, har faaet sin rette Bestaaffehed, vilde gjort dem stikkede til Forladelse, og friet dem fra alle de Ulykker, som uden denne Bekiendelse vil ramme dem i en forsmædelig Ewigheid. Derfor vi bekiende vores Synder, er han troe og retfærdig, at han forlader os Synderne, og vil rense os af al Uretfærdighed. 1. Joh. 1, 9."

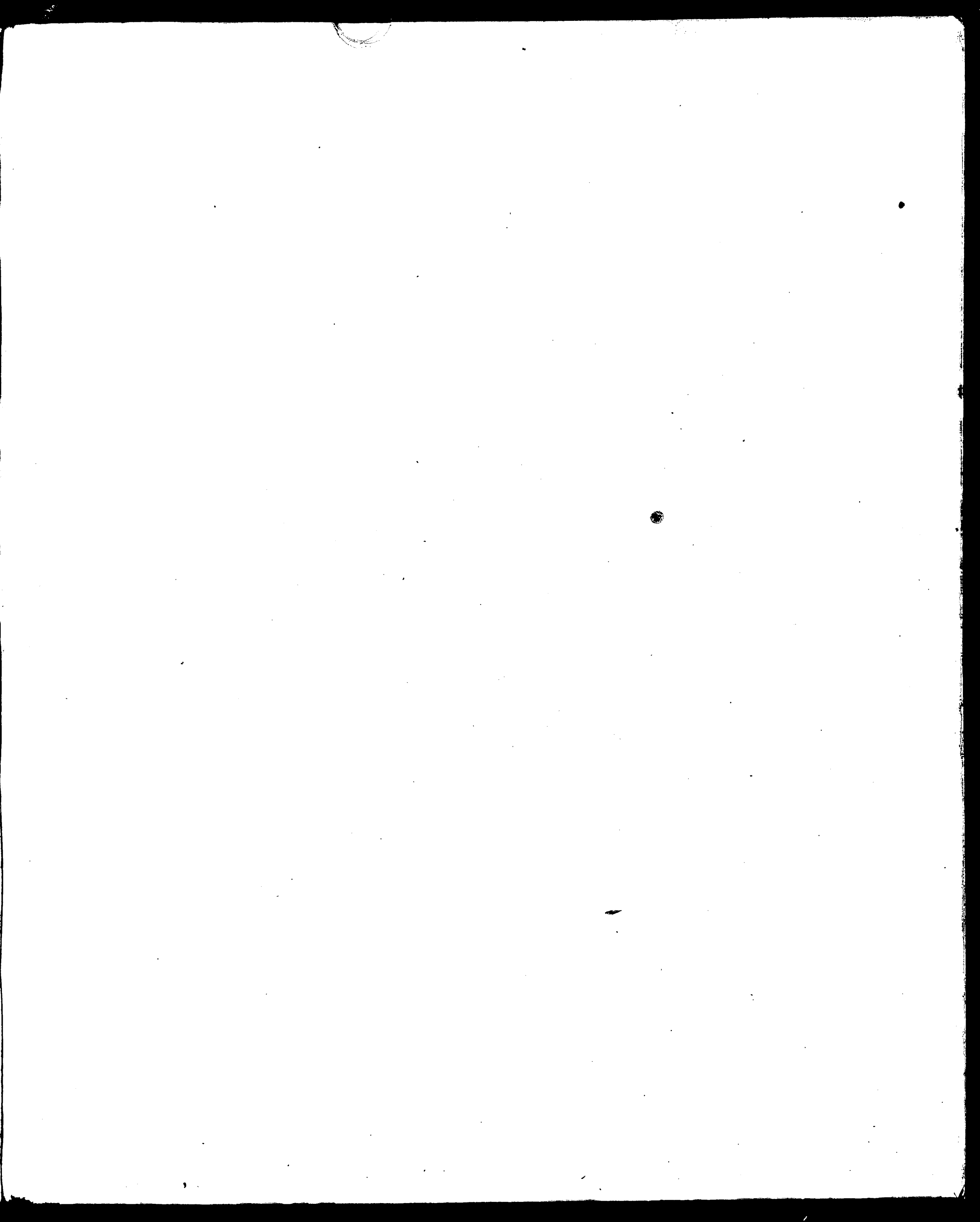
Hans Hovedsætning er udtrykt og indbeelt gandske imod alle logiske Regler: Gud som den alvidende og retfærdige HierteKiender. — En alvidende Gud maa vel være en alvidende HierteKiender; men hvad er en retfærdig HierteKiender? Hvad har Retfærdighed med Kundskab, eller Kundskab med Retfærdighed at gjøre? det ene er en Egenkab af Villien, det andet af Forstanden. Men Indbeelningerne ere endnu ubøvemmere: "først, siger han, ville vi lade os overbevise om, at Gud er det (en alvidende og retfærdig HierteKiender) i den allerhøieste Bemærkelse" (dette siger ingen Ting meer, end hvad der stod i Hovedsætningen, og er desuden gandske usforstaaeligt for de allerfleste Tilhørere, som intet Begreb kunne gjøre sig om en HierteKiender i en høj og i en lav Bemærkelse.) Siden vilde vi lære, hvorledes det Hierte skal være, som uden Rædsel kan tænke paa, at Herren ransager Hierte, prøver Tyrer, og giver enhver efter sine Jdrætters Frugt". Denne Deel er for vidløftig udtrykt, og er desuden ingen Deel af Hovedsætningen, men saarere en Folge deraf.

Register

til den Kritiske Journal for Aar 1771.

A askovs (Urban Brun) medicinske Haand- bog. 364	S. Bekiendtgjørelse af et arabisk, persisk og tydsk Lexicon. 293
Abildgaard's (P. C.) Afhandling om Diæten 319	Beretning om Forsøg med adskillige Plove. 281
Absalons Levnetsbeskrivelse. 291	Beretning om Sicentul paa Bornholm. 49
Afhandling, (Christian Bagges) nærmere be- treffende de 18 Brøggeres Notice. 68	Beskrivelse, Brandts physiske over Jordkloden. 322
Agathophilus, Svar til ham. 104	Betænkninger, Bondens første, om de Aarsager, Philopatreas har anbragt for de dyre Lider. 134
Agerbruget og Landvæsenet i Dannemark. Af Torstel Baden. 164	" " " enFalterboes over Torchild Ba- dens og Philopatreas nye udfomne Skrifter. 184
" " " deres Forstiel. 165	" " " hvorvidt en Efterkommer i Regie- ringen er forbundet at betale sin Formands Giæld. 89
Akademie, Tanker om et Morst. 81	" " " om den saa kaldte Philopatreas 154
Anekdoten eines reisenden Russen 177	" " " Om Kælleskabets Affkæffelse. 327
Anmærkninger, Antiphilopatreas trende. 22	" " " Philocosmi over adskillige vigtig- ge Materier. 217
" " " Christen Lohrmanns over Dram- mens Handel. 158	Betragtninger, Jeppe Wæters over Staten. 126
" " " over et ved Lodde oversat Skrift, under Titel: Betænkninger, hvorledes Frihed og Eyendom kunde forskaffes Bondestanden. 303	" " " forte over de saa kaldte patriotiske Tanker o. s. v. 231
" " " Philalethi patriotiske imod Philo- patreas, om Geistlighedens Indkomster. 133	" " " Philokalii nærmere. 357
" " " Philoaletheias grunnaige imod Phi- lopatreas, om Geistlighedens Indkomster. 100	Bederlen, en fordanstet og spillet Tragœdie. Efterretning derom. 117
" " " Philoclerestas imod Philopatreas, om Geistlighedens Indkomster. 47	Beviss, at Argus har været stofblind o. s. v. 161
" " " Philopatreas trende. 17	" " " at de umælende Dyr har større Fer- stand, end Mennesket. 120
" " " Philoteropatreas imod Philo- patreas Afhandling om Geistlighedens Indkomster. 46	Blichfelds (Henrich Franzens) Efterretning om Bergverket i Sundhordlehn. 143
Antiphilopatreas trende Anmærkninger. 22	Boel, hvad der ved forstodes i gamle Dage. Bonasse. 325
Aphelens, (H. v.) almindelige Naturhistorie Syvende Tome 311	Bondes, den Schlesvigholsteenskes og Danskes ulige Forsætning. 274
" " " Ottende Tome. 383	Botanikens udstrakte Nytte af D. Friis Rottbøll. 331
Arier og andre poetiske Stykker. Af Umbr. Stub. 229	Brændeviinsbrændens Skadelighed. 258
A. (v) Brev til Forfatterne af Journalen. 267	Brandts physiske Beskrivelse over Jordkloden. 322
Årling, Tanker om Præsternes paa Landet. 46	Bredals (R. R.) Eronfølgen i Sidon. 346
Azan eller den fra Giæld udfriede Første. 211	Brev, A. (v.) til Forfatteren af Journalen. 267
Babues Syn. 186	" " " Brynnichs til Forf. af Journalen. 241
Baden (Torstel) om Agerbruget og Landvæsenet i Dannemark. 164	" " " en Dom over de Sneedorfske prøves. 186
Bagges (Christian nærmere Afhandling, be- treffende de 18 Brøggeres Notice. 68	" " " et kritisk til Philopatreas fra Philo- daneias, om Geistlighedens Indkomster. 113
" " " Replique paa de 18 Brøggeres Notice. 5	" " " Philocosmi til Philodanus 318
Balle, (Nicolaus Edinger) de Methodo histo- ria dogmatum Theologicorum scribendæ. 253	" " " Voltaires til Hans Majestæt Kongen af Dannemark. 144
" " " om en Evangelisk Lærers Egenka- ber og Pligter. 295	Collegierne, hvad Nytte de gjøre ved Kjøben- havns Universitet. 78
Bangs (Jeus) Underretning for Landman- den, angaaende Sundheden. 409	Comphilopatreas Plan til en aarlig staaende Mængden for Præsterne overalt paa Landet i Dannemark. 206
Banque, Tanker derom. 65	Confirmations-Tale af Mag. Joh. Arnd Dyffel. 54
Bedrager, den Svenske 175	Dannemand, hvorfra dette Ord har sin Oprindelse. 378
Begrædelse, Ole Smedesvends over Risengrød. 112	

Disputeersvefserne beskrives	236	Godhed uden Retviisshed er ingen moralsk Dyd.	103
Drammen, Beretning om dens Handel.	158	Goiffes (Jens Rosenstand) Præken over Jeremias 17, 10.	411
Dyr, Beviss, at de umælende har større Forstand, end Mennesket.	120	Gottschalch (Johannes) supplementa Programmata de Hieronymo Ofio, & pœmata duo Oligeri Jacobæi.	265
Dyffels (Johan Arnd) Confirmations-Tale.	54	Gottscheds (Prof) tydske Grammatika	324
Pro Memoria til Philopatreas.	87	Grams Levnetsbeskrivelse.	292
Edda, den nye, eller Gylfes anden Reise.	202	Grundregler, politiske, eller Konsten at regiere. Handel, Tanker om den frie.	133
Esterretning, Henrich Franzen Blichfelds, om Bergverket i Sundhordlehn.	142	Handwerkgebräuche deres Urimelighed beskrives.	162
M. de Tilly, om Steenkuls Nytte, Natur og Udvindings Maade, oversat af Christian Martfeldt.	52	Hindringer, de betydeligste for et Rorsk Akademies Oprettelse.	80
om Tragoedien Beverley.	117	Histoire de Nader Chah par Msr. Jones.	225
Epitre a Sa Majesté le Roi de Dannemark.	143	Historie, Tanker om den dogmatiske.	253
Erindring, en til de unge Adelsmænd.	64	Holands Beskrivelse, af Kejers Giellebøll.	335
velmeent imod Philopatreas.	44	Hovedgaardens Oprettelse, hvad Skade har gjort Landet.	169
Ewalds (Johannes), Da jeg var syg.	286	Hvæne-Jagden.	251
Rolf Krage, et Sörgespil.	337	Hyrdebreve, D. Edm. Gibsons trende, oversatte af Thomas See.	145
Examina, Philomusus, om de akademiske ere Vidensk. og Lærd. til Gavn eller Skade.	306	Hyrdens, en Rorsk, Indtagelse i et Bierg.	154
Uundersøgelse om de akademiske ere Videnskaberne til Gavn eller Skade.	137	Jacobæi (Oligeri) Encomiasticum Herbarii vivi.	265
Fællesskab, Betænkning om dets Uffkaffelse.	327	Jeppe Wægters Betragtninger over Staten.	126
Kalsterboens Betænkninger over Torchild Bænds og Philopatreas Skrifter.	184	Jndførsel, om den frie er gavulig.	19
Fasting, Da jeg var frisk.	288	Jndkomster, Tanker om Geistlighedens.	59
S***g. om Philopatreas 3de Anmærkninger.	25	Intimatio, JACOBI LANGEBECK, de collectione latina scriptorum rerum Danicarum Medii Ævi.	209
Forflag, hvorledes Bondestændens Vilkaar kan forbedres, uden Proprietairens Fornærmelse.	216	JONES Historie de Nader Chah.	225
Forflag til en forbedret Indretning ved de latinske Skoler.	277	Journal, den Dramatiske.	361
til Justiciens bedre Administration.	136	Kaffe, hvorledes bør bruges.	320
til Krigstienernes bedre Besoldning.	71	KALL, (Nicol. Christoph.) Commentationis Critico-Philologicae in Prophetam Haggæum particula prima.	255
Forsøg, Jens Worms, til et Lexicon over danske, norske og islandiske lærde Mænd.	289	Karakter, de Danstes beskrives.	182
Fortægnelse paa alle de Skrifter, som Trykfrigheden har givet Anledning til. Første og andet, it. tredie til tiende Stykke.	153	Karschin, Ode an vie Frau.	271
Fortsettelse, Philopatreas første.	82	Klage og Formaning til Egtteskab af en gl. Frøken.	299
Frideriks-Kirke, den nye, hvad hidindtil har kostet Danmark.	179	Konsten at regiere.	133
Frøfens, en gl. Klage og Formaning til Egtteskab.	299	Konsterne, en Betragtning over dem.	196
Gartnerkniv, den poetiske. Første Stykke.	103	Kornpriser, Aarsager til de høie.	18
Geistlige, Tanker om deres Lønninger.	43	Korntienden, Tanker derom.	114
Tanker om deres Dragt.	sammest.	Læredigt, Præstens i Anledning af Philopatreas Anmærkn. om Geistligh. Indkomster.	232
Gelli ere Grækernes Cadusii.	151	Lærer, hvad der udfordres af en evangelisk.	296
Gibsons (D. Edm.) trende Hyrdebreve, oversatte af Thomas See.	145	LANGEBECK (Jacobi) Intimatio de collectione latina scriptorum rerum danicarum Medii Ævi.	209
Gield, Betækn. hvorvidt en Efterk. i Regieringen er forbunden at betale sin Formands	89	Lexicon, Bekjendtgjørelse om et arabisk, persisk og tydsk.	293
den offentlige, hvorledes kan afbetales.	98	Loddes (Barthold) S. T. Hvad Dem behager. Første Stykke, kaldet Lossen.	260
hvad Skade den udenlandske gjør Landet.	90	Lohrmands (Christen) Anmærkninger over Drammens Handel.	158
Giellebølls (Kejers) Beskrivelse over Holands Præstegield.	335	Lovtale over Skoebørsten.	105
Giessings (Christ.) Bekjendtgjørelse angaaende Udgaven af Tychoniana.	333	Lunds (Jacob Johan) Læredigt, Religionen.	399

105851

